«לעם»
הוצאת ספרים

THESAURUS

TOTIUS HEBRAITATIS

ET VETERIS ET RECENTIORIS

AUCTORE

ELIESER BĖN IEHUDA

HIEROSOLYMITANO

Popular Edition

specially published for

Hebrew Teachers' Organisation in Eretz-Israel

מלון הלשון העברית
הישנה והחדשה

חברו
אליעזר בן־יהודה
ירושלמי

כרך עשירי

בהוצאת חמדה ואהוד בן־יהודה

מהדורה עממית מיוחדת
להסתדרות המורים העברים בישראל

A COMPLETE DICTIONARY

of

ANCIENT AND MODERN HEBREW

by

ELIEZER BEN YEHUDA

of Jerusalem

Popular Edition

specially published for

Hebrew Teachers' Organisation in Eretz-Israel

מלון הלשון העברית

הישנה והחדשה

כולל:

א) כל מלות הלשון העברית שבתנ"ך, והמלות העבריות ומספר רב מיתר המלים שבתלמוד ומדרשים, וכל המלים שבספרי הפוסקים, המחקר, החכמות, הפיוטים, השירה והמליצה, עד ימינו אלה, וכמו"כ המלות שנתחדשו בזמן האחרון, ומספר רב של מלים אשר יצר המחבר למושגים ישנים וחדשים, אשר לא מצא להם כלל מלים בספרותנו או שהמלים אשר מצא אינן טבועות במטבעת הלשון העברית.

ב) גדר כל מלה לכל משמעותיה, ותרגומה בגרמנית, צרפתית ואנגלית.

ג) עדיות ומשלים מכל הספרות, לכל פרטי משמעות המלה ולכל גוניה ולכל דרכי שמוש הלשון בה.

ד) מדרש מלים, בהערות, באו בו חקירות והויות בדבר צורת המלות ומשקלן, מקורן, פרושן ודיוק משמעתן, לפי דעות המסורה, המתרגמים והמדקדקים הקדמונים, והחקירות החדשות על פי דמיון ללשונות האחיות.

ה) השמות הנרדפים, ובמושגים כללים, המלות השיכות להם עפ"י דמיון ושתוף הרעיון למען יוכל אדם למצא המלה המבוקשה גם אם איננה ידועה לו.

חברו

אליעזר בן-יהודה

ירושלמי

כרך עשירי

ירושלים — תל-אביב

שנה שניה למדינת ישראל

ל כ ב ו ד

הבריגדיר פ. ה. קיש

והחילים והחילות העברים —

שנפלו בשדה הקרב למען ישראל בארצו ובלשונו

ברגשי כבוד והערצה

משפחת המחבר

בסיום כרך זה עלי להביע חן־חן רב להנהלת ההסתדרות הציונית העולמית, לועד הפועל של „ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ ישראל", ולבאי־כחם ה"ה יצחק גרינבוים ודוד רמז, על העדוד הרוחני והעזרה החמרית שנתנו לי, ושהודות להם יכלתי להדפיס את הכרך הזה ולהמשיך בסיום המלון שכרכיו האחרונים יופיעו בזה אחר זה מדי שנה בשנה. להם אוכל לאמר: „העם המכיר טובה, יודה לכם".

מן הצדק היה להקדיש את הכרך הזה ל„הסתדרות". אך דעתה כדעתי, כי הנשיא לשעבר של „קרן־אמונים לזכר אליעזר בן־יהודה" — הבריגדיר פ. ה. קיש, והחילים והחילות העברים — שנפלו במלחמה זו, קודמים להקדשה ולהנצחה.

כמו־כן מביעה אני בהזדמנות זו את תודתי לעורך, הפרופ' נ. ה. טורטשינר, על התמסרותו לרוח המפעל ועל שמרו בקדשה על עקרון המלמדים שעסקו, אחר מות בן־יהודה, בעריכת שלשת הכרכים הקודמים: לרדת למחשבתו של המחבר.

ירושלים – תלפיות
כ"ו בכסלו, כ"ז להצהרת בלפור.

חמדה בן־יהודה

מִלּוֹן הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית

הַיְשָׁנָה וְהַחֲדָשָׁה

שער הפא

ף

פ, אות השבע עשרה[1]) באלף בית העברית, ושמה פא, עי' זה הערך.

היא אחת מאותיות בגד כפת, שיש להן שתי הברות, האחת יותר קשה, יותר דומה לקול אות פּ, והיא מסמנה בדגש בפנים, כזאת פּ, והיא פ דגושה. ויותר רפויה, יותר דומה ל־ב רפה, ומסמנה בקו משכב עליה, כזה פֿ, וגם בלי כל סמן, כזאת פ[2]);

---

[1]) [בכ"י המחבר רשום סימן להערה. כנראה רמז למגילת איכה פרקים ב, ג, וד, שבהם באה פא לפני עין והיא האות השש עשרה.]

[2]) הירונימוס מעתיק פ רק פעם אחת באות P והיא אפדנו (וולתי קצת שע"פ) Apedno, והעיר על זה: in isto tantum loco apud Hebraeos scribatur quidem Phe sed legatur Pe (ZAW 1884, 63).

השבעים: פרעה Φαραώ, פנחס Φινεές, פיכל Φιχώλ, הירונימוס אומר: notandum quod Pe literam Hebraeus sermo non habeat sed pro ea utatur Phe cujus vim graecum φ sonat. (שם).

והוא מעתיק עפ"ר ph, כמו שהוא מעתיק רֹב המלים היוניות הכתובות באות φ, או באות f, למשל פֶּרא fara, עפרון Efron, וכן בשם ת חצקימות בתחלת השם באות F, וכמו כן בסוף. גם פ דגושה בדגש חזק פעמים ph: בְּאַפּוֹ baaphpho, בַּפּוּךְ baphphuch, תְּפּוֹל tephphol (עי' Siegfried, ZAW, 4, 68) אבל רסע"ג אומר שהפה המודגשת מפרי בטנך

פ

היא אחת מאותיות מנצפך, שיש לה שתי צורות: האחת פ בראש תבה ובאמצע ומכנה פא כפופה, והצורה השניה, כזאת ף, ומכנה פא פשוטה, ארוכה.

היא אחת מאותיות השפתים. מתחלפת בעברית בעצמה עם ב, ו, וכמו"כ בין עברית ושאר הלשונות השמיות.

היא מאותיות השרשיות בלבד ואינה מצטרפת בשרשי הלשון העברית עם ב לדעת מנחם[1]).

אינה אצל הערבים. ועוד שם: ויש לנו שלש אותיות שאינם למו והם הבית והגימל והפה וכו', עי' דלמן, דקדוק הארמית הא"י, עמ' 67.

ואמר ר"מ לונזאנו: ולכן (מפני מה שאמר רבא כי צריך לשהות בין הכנף פתיל) הסכמתי בלבי שאנו טועין בקריאת הף' ואאמין שהקדמונים לא היו קורין אותה לעולם רפויה כמו שאנו עושין אך היה הפ' והף' אצלם שוה אין ביניהם הפרש (דרך חיים, פ דגושה ורפויה). [ור' מכתב המחבר המובא בהקדמת העורך. ועי' על זה: סגל, יסודי הפוניטיקה העברית, § 46, הערה; עמ' 95, הערה; טורטשינר, למבטא האותיות בגד כפת בתקופות לשוננו, לשוננו ח' עמ' 297 וכו'.]

[1]) [מפני קרבה זו של ההגאים ב—פ נשמטה הבית שלא נשמעה לפעמים לפני פא גם בכתב, כגון: והוא ישב פתח האהל (בראש' יח א) ת' בפתח, אליו פ פ

במספרים מסמנת אות פ מספר שמונים: בר קפרא אומר מהו מחספס לחם שהיה נטור ברמ"ח איברים במנין אותיות מחספס מ' ארבעים ח' שמונה ס' ששים פ' שמונים ס' ששים הרי רמ"ח כנגד רמ"ח איברים שבאדם (תנחומא בובר, בשלח כב).—ואות ף שמנה מאות: חזור לך לאותיות הפשוטות ך פשוטה ת"ק ם"ם סתומה ת"ר נו"ן פשוטה ת"ש ף' פשוטה ת"ת ץ' פשוטה תת"ק (בראשית רבתי, אלבק, עמ' 5).

***פֵּא**[1], ש"נ, מ"ר ˚פֵּאִים, ˚פֵּאִין, ˚פֵּאוֹת *פִּיפִּים, *פִּיפִּין, — שם האות פ: ויקרא פרעה שם יוסף צפנת פענח אמר ר' יוחנן צפונו' מופיע ונחות לו לאמרם וכו' ורבנן אמרין צד"י צופה פ"א פודה נו"ן נביא תי"ו תומיך (מד"ר בראש' ל). — ומ"ר: שלא יכתוב אלפין עיינין עיינין אלפין וכו' טיתין פיפין פיפין טיתין וכו' (שבת קד:).—ובסהמ"א: תשים לעומת האות הראשונה מן הבנין ההוא פא ושים עין לעומת אות השנית (דונש, תשו' על רסע"ג 55). פא כפופה לפי רוב הדעות היא כמין כף כפופה וכו' שראש הוו בתוך הפא ואינה נוגעת אלא במצח הפא למעלה לצד שמאל (ר"א די בלמס, מקנה אברם א).—˚פא הפֹעל, האות הראשונה של השרש: ובא על פעלית בשבר הפא כמו אשר נתנו חתיתם (ר"י א"ח, הקדמה לריב"ג 69). יכבר בא הדמיון הזה בעין במקום הפא כמו כבר (שם 60). האות אשר היא תחלתם כמו שין שכר ואלף אמר נקראת פא הפעל כי היא למול פא פעל (ר"מ גיקטיליה). —ומ"ר: וכאשר הניעו העינין נמשכה הקמצות אשר היתה בפאין כאשר היא בקוף קשט אמרי אמת (ר"י א"ח, הקדמה לריב"ג 60). ואפשר שיהיה פתחות אלה הפאין בעבור שמקצתן אותיות גרוניות (שם 68). רוב הפאים ההן תבאנה בו נעות (שם 94). — ˚ושמ': ודע כי רוב פאי הפעלים הנבלעת הם נונין (הוא, שם"ש לריב"ג, הקד' 6). שמנהג הלשון להפוך היודין אשר הם פאי הפועלים ווין בנפעל (שם כלב).—˚ועם כנ': הנפעל אשר מן הפעלים אשר פאיהם גרוניות וכו' ויש שישיג הרפיות מה שתהיה מהם פאו אלף וכו' אך מה שיהיה מהנפעל פאו יוד תהפך היוד ברוב הפעלים ואו (הוא, הקדמה 94). ואלה הם נתי הקצוות שפאיהם אלף ולמדיהם הא (רד"ק, מכלול סדה"ש סו). —ומ"ר ˚פאות: ויש שתהיה קצת הפאות הנבלעות [יוד] כמו הציב אשר הוא מן ויתיצב וכו' אלא שמצאתי במקרא פאות נבלעות ואין ראיה [אצלי] על אמתת מהותן, הנונין הנה אם יודין (ר"י א"ח, שם"ש לריב"ג, הקד' 6). —ואמר הפיטן: פא פה של כבר פה וכבר לשון פץ תנה לי שיחה כי לכך נוצר הלשון (אהלל, יול' שבת לפני שבוע'). עין ערוך אין לכל דבריו פא פוצחים הודו והדרו (אלף אהלל, רבי ושמחי ו:) — ואמר המשורר: וכסית פגם הפא במטלה אשר עשה לכל סלת פסלת (רבי שלמה שרביט הזהב, כהנה, 18). ופא פתח אוי הפה בשלה אני לא אחריש זאת הקללה (שם).

פָּא, — מלת הרמז למקום, כמו פה: ואמר פה תבוא ולא תסיף ופא ישית בגאון גליך (איוב לח יא).

פ"א, ר"ת פירוש אחר, פרק אחר, פעם אחת.

פאה, ממנו פֵּאָה, פֵּאָה.

פֵּאָה[1], ש"נ, סמ' פְּאַת, מ"ר פֵּאוֹת, מ"ז סמ' פַּאֲתֵי,— א) פְּאַת דבר, קצהו, בליטה בלטת ממנו, (2 Seite, Ecke; côté, coin; side, corner: ועשית לו (להשלחן) ארבע טבעת זהב ונתת את הטבעת על על ארבע הפאת אשר לארבע רגליו (שמות כה כו). ויתן את הטבעת על ארבע הפאת אשר לארבע רגליו (שם לז יג).—ובסהמ"א: כשהספסל או הגסר או הגשיש או הכלונס יושבות מד' פיאות על גבי קרקע ואינן מטרפין ולא מתנענעין ולא מתנדנדין (ערוך

קראתי (תהל' סו יז) תי בפי, וכן יש לפרש גם בירמי' ב כג—כד בכרה קלה משרכת דרכיה פרה למד מדבר: בכרה קלה המשקרת את דרכיה פפרא למד מדבר, כלו' הרודפת אחרי מי שאינו בן מינה. וכן בשירת דבורה (שופט' ה ז) חדלו פרזון בישראל, פירושו: חדלו בפרזון, חדלו לשבת בפרזון].

1) עי' גם ערך פֵּה. רסע"ג בפרוש יצירה אנקד פִּי, פֵּי.

1) [בארמ' פאתא ובערב' פִּאָה a) גדוד, ובאגרית פאת, ויש מחברים גם האשור' פַּת וגם פוּת, קצה, גבול, ואכן מלה זו כתובה בלשון זו גם פט (או פד)].

2) [ראה גם ערך פֵּת].

a) فئة

ערך הגר). מכבש פריש"א שני לווחים ארוכים וכבדים וסודרין בגדים על התחתון ומורידין העליון עליו וכובשי' את הבגדים ע"י יתידות שיש עמודים קבועים מנוקבים בארבע הפיאות של התחתונות והעליונה מנוקבת וכו' (רש"י, שבת קמא.). — ואמר המשורר : ודגים נפרדים בשתי פאות במחזה אלה מזה ואלה מזה (דיואן לרשב"ע, איגר, דף 146). ועף אל בלל לשונם ויפץ כל איש לפאות (שם 233). אל נקרא בשם אותות שלשה יסוד תושיה בם נבראו הפאות ומעלה עם תחתיה (שם 123). אם גאו מי צרות והמו גלי תלאות והקיפוני תשאות מארבע הפאות (ר"י אבן גיאת, יום לרו לעדי, שער השיר, 18). — פְּאַת הָרֹאשׁ, שערות בּלטות ויוצאות מחוץ לשאר השערות של הראש אצל האזן ויורדות על הלחי : לא תקפו פְּאַת ראשכם (ויקר' יט כז). — קְצוּץ פֵּאָה, בנוי לקצת בני קדם : ועל בני עמון ועל מואב ועל כל קצוצי פֵאָה היושבים במדבר (ירמ' ט כה). את דדן ואת תימא ואת בוז ואת כל קצוצי פֵאָה ואת כל מלכי ערב (שם כה כג-כד). — פְּאַת הַזָּקָן, השערות הצמחות מהלחיים ובפרט מקצה הלחי התחתון והוא מה שנקרא אח"כ זקן סתם : ולא תשחית את פְּאַת זקנך (ויקר' יט כז). לא יקרחה קרחה בראשם ופְאַת זקנם לא יגלחו (שם כא ה). — ובתלמ' : הקורח קרחה בראשו והמקיף פאת ראשו והמשחית פאת זקנו וכו' חייב (מכות ג ה). פאת ראשו סוף ראשו ואיזהו סוף ראשו זה המשוה צדעיו לאחורי אזנו ולפדחתו (שם גמר' כ:). — ובסהמ"א: שראה בנים קטנים מגולחים ראשיהם עם פיאותיהם, (תוספ' נזיר כז: ד"ה ודידך). והא דכתיב וגילח כל שערו נוקי בנמרטו פאותיו (שם כח.). — *פֵּאָה נכרית, קליעה של שער תלוש שאדם שם על ראשו לכסות קרחתו או לשם קשוט, או שאשה מכסה בה את שערותיה, Perücke; perruque; wig : כל שהוא תושב בשיער נקרא פיאה (ר' אבהו, ירוש' שבת ו א). יוצאה אשה בחוטי שער וכו' בכבול ובפיאה נכרית לחצר וכו' (שבת ו ה). ות"ק אמר לך אפשר בפאה נכרית ור"מ סבר בפאה נכרית איידי דזוהמא לא ניחא ליה (נזיר כח :). — ובסהמ"א : לא תצא אשה בקטלא שבצוארה וכו' ולא בפאה של שיער שמנחת על ראשה (רמב"ם, שבת יט ז). — *ובהשאלה, קליעת ענפים ושריגים בעין קליעת פאה נכרית : היו קנים מדוקרנים עושה אותן פיאה מלמעלה (ר' יוסי, תוספתי כלאי ד ה). פיאה אינה מצלת מרוח אחת עד שתהא מגופפת מד' רוחותיה (ירוש' שם ד א). פיאה מצלת בסוכה (ר' זעירא, שם) פאה מותרת לענין כלאים אבל לא לשבת (ר' יהודה בר' חנינא, עירובי' יא :). — פְּאַת שדה, קצהו : ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה פְּאַת שדך לקצר (ויקר' יט ט). — ובתו"מ בלא מלת שדה : אלו דברים שאין להם שיעור הפאה והבכורים וכו' (פאה א א). אין פוחתין לפאה מששים ואע"פ שאמרו אין לפאה שיעור הכל לפי גודל השדה (שם ב) ואין פאה אלא מחמת הכילוי, ואין פאה אלא שיש לה שם ואין פאה אלא בסוף (ספרא קדושים פרק א). — ומ"כ : הזורע את שדהו שני מיני חטים עשאן גורן אחת נותן פאה אחת שתי גרנות נותן שתי פאות (פאה ב ה). — ובפהמ"א : וכן פאת הכרם והאילנות ניתנת במחובר לקרקע והעניים בוזזין אותה בידם (רמב"ם, מתנות עניים ב טו). — ואמר הפיטן : ותשטוט משאות ושכחה עם פאות בשדה ותבואות ועוללות מבצירים (ר"י בר ראובן, אזהרות, לג.). לא תפאר ויתך ולא תכלה פאתך ולא תונה עמיתך במקח ודברים (שם לט). — *ובהשא"ה, השיור מן המאכל שמשאירים לשמש : רבי שמא לא הנחת פאה בראשונים ולא כך אמרו חכמים אין משיירין פאה בקערה (ר' יהושע בן חנניה, עירובי' נג :). — ובסהמ"א בהשאלה : כל החכמות הנמצאות ביד חכמי האומות הם לקט ופיאה שהניחו להם חכמינו (ר"מ אלדבי, ש"א ח). — פְּאַת מִטָּה : כאשר יציל הרעה מפי הארי שתי כרעים או בדל אזן כן ינצלו בני ישראל הישבים בשמרון בִּפְאַת מטה [1] ובדמשק ערש (עמוס ג יב) — ב) פְּאַת מזרח, פְּאַת צפון וכו', צד מזרח צד צפון וכו' : עשרים קרש לִפְאַת נגבה תימנה וכו' ולצלע המשכן השנית לִפְאַת צפון עשרים קרש (שמו' כו יח—כ). ועשית את חצר המשכן לִפְאַת נגב תימנה קלעים וכו' מאה באמה ארך לַפֵּאָה האחת (שם כז ט). ורחב החצר לִפְאַת ים קלעים חמשים אמה וכו' ורחב החצר לִפְאַת קדמה מזרחה חמשים אמה (שם שם יב-יג). והיה לכם פְּאַת נגב ממדבר צן על ידי אדום (במד' לד ג). ומדתם מחוץ לעיר את פְּאַת קדמה אלפים באמה

[1] כך לפי נוסח' המסורה, אך אולי נשתבש ?

ואת פאת נגב אלפים באמה ואת פאת ים אלפים באמה ואת פאת צפון אלפים באמה והעיר בתוך (שם לה ה). וגבול לפאת צפונה מלשון הים מקצה הירדן (יהוש׳ יח ה). ותאר הגבול ונסב לפאת ים נגבה וכו׳ זאת פאת ים ופאת נגבה מקצה קרית יערים (שם יח יד—יה). והירדן יגבול אתו לפאת קדמה (שם כ). והבנין אשר על פני הגזרה פאת דרך הים רחב שבעים אמה (יחז׳ מא יב). ואל פני אחזת העיר מפאת ים ימה ומפאת קדמה קדימה (שם מה ז). וזה גבול הארץ לפאת צפונה וכו׳ ופאת קדים מבין חורן וכו׳ ואת פאת קדימה ופאת נגב תימנה מתמר (שם מז יח—יט). והיו לו פאת קדים הים דן אחד ועל גבול דן מפאת קדים עד פאת ימה אשר אחד (שם מח א—ב). —ובסהמ״א: ויצא שמעון למלחמה לקראת אנטיוכוס וכל בניו עמו וילך הוא מהפאה האחת ובניו מהפאה האחרת למען יהיה אנטיוכוס עם גדודיו ביניהם (יוסיפון פרק כז, פרנקפ׳). אמרתי אפאיהם אמרתי אזרה אותם בפיאות (לקו״ק קעג). בכמו המקומות האלה וזולתם יצטרך האדם אל בעלי הגרסא ואנשי הקבלה אשר נעדרו ממנו בפאה הזאת (ר״י א״ת, הקדמה לריב״ג, 197). שהאידים עולים מפאתי צפון ודרום וזהו מקצה הארץ הפאות הרחוקות מן הישוב (רד״ק, ירמ׳ י יג). וידוע כי לחמשה הכוכבים וכו׳ אע״פ שאידיהם מפוזרים בכל הפאות לא יתנועעו כ״א מצד אחד (אבי הרלב״ג, שער השמים א ה ט). — פאת פניו: ואם מפאת פניו ימרט ראשו וכו׳ (ויקר׳ יג מא).— ובחכמת השעור: שהגשם כאשר יוגדר תהינה לו ו׳ פינות והם האורך והרוחב והעומק ולהם ב׳ פאות (פי׳ ספ׳ יצירה לאבוסהל, מה). האורך קו בין שתי נקודות והרוחב שני קוים והנה זה שטח והנה בגוף יש לו שש פאות (ראב״ע, יסוד מורא יא). גבול גוף שלשה האורך ורוחב ועומק ומאלה יצאו הששה פאות (הנ״ל, ספ׳ השם ד, קבול׳ קונטרס׳). ונקרא חודו של עבר והוא הקו החצון המתפשט על פני כולו פאה (קאנט) וכשיהי׳ העבר מרוב׳ יהיו לו ד׳ פאות שהם ד׳ קווים הסוגרים אותו (רמ״פ, יריעות שלמה א ב, פתיח׳ לד :). — ובחכמת המספר, המספר שבצד מספר אחר בסדר המספרים לפניו ולאחריו, Nebenziffer: שכל מספר הוא מחצית ב׳ פאותיו תקבצנה ומחצות פאות פאותיו ופאות פאות פאותיו וכו׳ (פי׳ ספ׳ יצירה לאבוסהל, כה). והאחד קדמון לבדו וכל חשבון מתחדש בעבורו והוא יעשה בפאה אחת מה שיעשה כל חשבון בשתי פאותיו כי שנים לחשבון שלשה הפאה האחת אשר לפניו וארבעה הפאה האחרת שהיא אחריו ושתי הפאות המחוברות ששה שהוא כפל שלשה (ראב״ע, ספ׳ המספר ב 12). שכל מספר הנה הוא חצי שתי פאותיו (כל מלאכת ההגיון ל, ה :). — והוא (האחד) יעשה בפאה אחה מה שיעשה כל חשבון בשתי פאות (ראב״ע, ספר האחד). — ובהשאלה, על אדם יחיד בדורו: אדוני יעשה בפאה אחת מה שעושים אחרים בשתי פאות (ריב״ש, שו״ת קצא). — ואמר המליץ: הגם תובל הנקם לפאה מלכות הזאב ותובל לחרפות כמכת זאב ביקב זאב (סעדיאנה 50). פאת עולם יאחז שיר נבונים ונביא מבלי ציים ואיים (רמב״ע, התרשיש י טו). מפאת אפלתה לא נבקע שחר וליום גלותה לא היה מחר (הנ״ל, דות כפש נכאה, שער השיר 77). — ובהשאלה, צד של ענין: שהשואל חייב לידע על אי זו פאת ישאלוהו מן אלו ה׳ דברים (ר״נ הקראי, לק״ק, נספח 12). יש לתשובה פאת חוב ופאת חיוב פאת חיוב מדרך דעת להפיל גמול הרע ופאת חוב מדרך התורה (ר״א בן אליהו הקראי, ע״ח קיג). בעניני המצות התוריות בין בחיוב בין באזהרה כשלא נשכיל בהם מצד עצמם פאת יופי ופאת רוע נאמר כי הם נתחייבו מצד היות החובות הצלחה בדין והאזהרות מצד היותם שיחות בדין (הנ״ל, ג״ע מילה ז). ולא יצא זה הדבר אם לנפשו לפי שהוא מדרך האליל כי מן החוב שיהיה בפיאות כלם בעת אחד (ישועה בן יהודה, LWJ Bericht 18, ע׳ 29). —מפאת פלוני או מפאת דבר, מפני, מסבת, מצד פלוני או דבר: ומזה הדרך יוכל המשכיל לדעת האחד מפאת שהכל בו הוא דבק רק מפאת הטוב כולו אין כח בנברא לדעתו (ראב״ע, יסוד מורא יב). וכמו שהצורה בעלת המראים אין לה מונע להראות בברזל אשר עלתה עליו חלודה אלא הדבר המבדיל הוא מפאת הברזל וכו׳ כן ראוי לך שתאמין שהד׳בר הוא מפאתך ולא מפאת הרחמים האלהיים (אבן חסדאי, תרגו׳ מאזני צדק לאלגזלי 36). יש לדעת כי האפן בחיובה (של תפלה) מפאת הדעת ומפאת המשמע ואמנם חיובה מפאת הדעת הוא מפני חיוב הודאת המנעים שיתחייב עלינו להודות ולשב

למי שיקדים לנו כל טובה (גן עדן, ענין תפלה, פסיח׳ קט.). והישרה האמתית לאמונותיה זו היא הבחינה האחת מפאת התורה (ר״י אברבנאל, מפעלי אלה׳ א ז). כלם נבראו ונתחדשו בכללותם אבל שלא נתהוו מלא דבר כי אם מחמר קדום כי היה אצלם התהוות הדבר מלא דבר נמנע מפאת עצמו (שם ג ב). וכמו בתואר פניהם כן גם כתכונת רוחם איש מרעהו יפרדו אם מפאת הרכבת מזגם הטבעי ואם מפאת חינוכם המוסרי (שמשון בלוך, שבילי עולם, הקד׳ 3). —ג) ומ״ז סמי׳ : דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל ומחץ פַּאֲתֵי [1]) מואב וקרקר כל בני שת (במדב׳ כד יז).—ואמר בן סירא : השבת ראש פאתי אויב האומר אין זולתי (ב״ס גני׳ לג יב). —ובסהם״א : על כי יזמו רע ותחשבנה שרירותם להזהר מאל שדי פן יפיצם בכל פאתי ארץ (רסע״ג, האגרון, ההקד׳ העברית כב). — ואמר הפיטן : פרזוני בנען רגזו וחלו פאתי מואב ברעד חלחלו פחתי אלופי אדום אז נבהלו (אתה האלהים, יוצ׳ ז׳ פסח, מחז איטלי׳ א קכ:)—ואמר המשורר : למדד וכו׳ פרשה זרת אם נעצרו מרכבות שמש ואם פאתי קדים סגרות ואם דרכה מסגרת (ר״י הלוי, ענין נדיבה, סעה״ש 98). — פַּאֲתֵי הראש : שלא להקיף פאתי הראש שנא׳ לא תקיפו פאת ראשכם (ר״א הלוי מברצלונה, ספ׳ החנוך רנא).

— ובשמוש מיוחד : ותתן להם ממלכות ועממים ותחלקם לְפֵאָה [2]) ויירשו את ארץ סיחון ואת ארץ מלך חשבון ואת ארץ עוג מלך הבשן (נחמ׳ ט כב).

פָּאָה[3]), קל לא נמצא.

—הפע׳, הִפְאָה עתי׳ בכי׳ פנ׳ אַפְאֵיהֶם, — הפאה את פלוני, דחהו לפאה רחוקה, הִפְאָם, פִּזְּרָם לפאות רחוקות, : versprengen ; disperser ; to disperse

אמרתי אַפְאֵיהֶם[1]) אשביתה מאנוש זכרם (דברי לב כו–כז).—ואמר הפיטן : חסדך הראה לעם דל ונכאה נדחו קבץ ואויביו הפאה (נחום נזלו עיני, סגי ותמסי, סרע״ג א, כא.), סמוך דך ונכאה וצריו הפאה (סעה, פיוט קדם מנחת יו״כ, מנהג אויגנון).

---

[1]) [לפי רב המדקדקים וגם ריב״ג סמי׳ רבי׳ מן פאתים וז״ל : הוא סמוך פאתים על משקל שנתים [אם] שיהיה לשון משנה (= זוגי) או שיהיה קבוץ (=רבוי) (השרשים, פאה)].

[2]) [פירש״י : לצד זוית אחת מוחלקים בלי להתערב עם גויי הארצות. וגם ראב״ע פירשו מלי פאה במשמ׳ קצות הארץ.] א. ש. יהודה (ZA 16, 271) מפרש במשמ׳ פֵּאָה הערבי, במשמ׳ גדוד, וכאן גם שמ׳ שבט. [ונראה לפרש ל׳ חבל ונחלה, ועי׳ ב. פֶּחָ.]

[3]) עי׳ הערה לקמן.

---

[1]) כן כנוסח׳ המסורה, ואין ספק בדבר כי כך כבר היתה נוסחה זו קבועה בימי ראשוני התנאים, כיון שבספרי נדרשה מלה זו כאילו היו כאן שלש תיבות : אף אי הם, אמרתי באפי איה הם. וכבר תרגמו השבע׳ במש׳ פזור διασπερῶ. אונק׳ תרגם בענין כעס, מלשון אף : יחול רוגזו עליהון. ובספר תורה שבכנסית אסוירוס ברומא בין שאר השנויים הרבים שנמצאו בו, כתיב : אמרתי אף איהם (ברא׳ רבתי, אלבק ע׳ 212). ועי׳ במאמרו של א. אפשטין בס׳ זכרון לחבולסון, 49. וכבר הביא דונש (תשו׳ 174 על רסע״ג), שכך פרש גם רסע״ג, וז״ל : ואמר בפירוש אפאיהם שהוא מלשון אף, ע״כ. אך בתרגום התורה של רסע״ג דפ׳ קונסט׳ וכמו״כ כ״י שביד היהודים התימנים כתוב : ולקד קלת אתקצאהם, והוא קצי בערב׳ שהוא כמו קצה בעבר׳ וכך גם ריב״ג, וז״ל : פמעני אפאיהם אקציהם מן מעני אלקצי אי אבעדהם כד׳לך קאל אלעבראניון אפאיהם מן מעני פאה ומן כלאם אלערב איצ׳א אפק אל רג׳ל אפקא אד׳א דהב פי אפאק אלארצ׳ פאשתקוא מן אלאפם פעלא כמה אשתקה אלעבראניון מן פאה, ע״כ, ובעבר׳ : וענין אפאיהם בערב׳ אקציהם (ארחיקם להקצה) מענין קצי בערב׳ (קצה בעבר׳) וכלשון הערבי כמו כן אפק אלרג׳ל אפקא כשהלך לאפק הארץ וגזרו מן אפק פעל כמו שגזרו העברים מן פאה.- וכעין זה רש״י, וז״ל : אמרתי בלבי אפאה אותם ויש לפרש אפאיהם אשיתם פאה להשליכם מעלי הפקר ודוגמתו מצינו בעבר׳ ותתן להם ארץ שבעה גוים (? לא כך הנוסח׳ בעזרא כ״א גוים ועממים) ותחלקם לפאה להפקר וכן חבר מנחם, ע״כ, ואח״כ משיג על אונק׳. — דברי מנחם במחברת, אף : והשוו הפותרים אף לאפאיהם והעמידו אפאיהם מגזרת אף ונראית המלה כי אינה פתורה כדת ולא דרושה כמשפט האותיות כי סברו הפותרים כי האלף יסוד במלה ואין כה דת המלים וכו׳ נכון להיות אפאיהם מן פאה וכו׳ וכה יהי פתרונו אפאיהם אזרה אותם בגוים ואפאה אותם לכל רוח וגם יתכן להיות אפאיהם אשימם פאת פני וילכו ויתמו, ע״כ. [א. ש. יהודה במקום הנ״ל ב ZA מחברו עם הערב׳ פַּאֶה הנ״ל : אפורם לשבטים קטנים. ושאר החדשים מחברים אותו עם הערב׳ פַּאַא, פַּאַי a) ובסבא׳ פעי, בקע, ועי׳ גם ראב״ע]. [ובערבית דרומית נמצא בנין שפעל, שפאי בהוראת כלה, השמיד].

a) فأى

— ואמר המשורר: ומקרה הנראה במחנך הפאה וצורך לא יראה בך ערות דברים (רסע"ג, אזהרות יוס ג). ומן ירוץ להפאות אותו בכל פאות (רמב"ע, המרסים, מוסף יו"כ, ספרד). חזק לב ידאה כעוף ולישעך ידאה וזכה חטאיו והפאה לכל צד ומשנאיו כלה (הוא, מתי אויבנו, דיואן כלה, כ"י בודלי). ובחדרי לבי החביאני אבן היום אל כל צד הפאני (שם רמב). ותעלה שמש עלי חוג היקר לקפוץ ידי אפל אשר יפאנו האיש אשר ישא עמל ימים ורוב רעם נדודיהם להצביאנו (הוא, על אף). מנוה השלום הפאה גורי שחלים נאספים לטרף השה דלת רחלים (כ"י הלוי, כס אשר). עד הניאוני התלאות המניאות והפאוני בכל פאות ההוות המפאית (כ"י חריזי, תחכ' טז). אשום לבבי להדף צבאות חטאי בחיל יושר ואפאיהם כי טוב זמן יכלה והוד שרים יסוף ואי עשרם ואף איהם (הוא, ענק, אות א). והפאוני (אלהים) והרחיק את נדודי (בתי הנפש והלחשים, כ"י פריז). — ובמשמ' הִפְנָה וסבב אל פאה אחרת, abwenden; détourner; to divert: ואספסיאנוס הפאה אותם (את המים) אל פאה אשר לנגד העיר (יוסיפון פרק פ, פרנקפ').

— הפע', הֻפְאָה, רק ביני', מֻפְאֶה, מופאה, — שנמצא בפאה, בפנה רחוקה, entlegen; éloigné, isolé; out of the way: והמרגיש בשתן (במטה) והוא הולם שהוא יפגע במקום מהמקומות שישתין בו ויורגל בזה כאלו יהיה המקום ההוא נמצא או כאלו יעבור מעבר שומם ומופאה פי' מלשון פאה או בישימון דרך (קאנון, ג יט ב י).

— התפ', הִתְפָּאָה, הפנה את עצמו לצד אחר, sich abwenden, abgehen; s'écarter; to turn away: וירם אליו קנטור אבן גדולה בשתי ידיו וישליכנה ויפילנה על איארם וירץ איארם ויסר מתחתיה ויתפאה וימלט ותפל על רעהו וימת (יוסיפון, פרק סג, פרנקפורט).

פָּאוּר, ש"ז, רק מ"ר פְּאוּרִים, ביני' פעו' מן א. פֵּאֵר, כמו מְפֹאָר, ואמר הפיטן: פאורים לשם יום פאר לאיום צווי קיחתם היום צחצות בזה ראשון יום (כ"ח הקליר, איאמי בחיל, יוצ' א סוכות). לבנים עם וקדש פלוסים ערכם מנים שמונה עשר פאורים לשרת בם למלך הכבוד (כ' משולם בן קלונימוס, אמיץ כח, עבודה ליו"כ).

א. **פֵּאוּר**, פיאור, ש"ז, שה"פ מן א. פֵּאֵר ואמר הפיטן: פאור ענוד כלילי, לבדני כתרני והכלילי (מחז' איטלי' ח"א קז.) — ובדקדוק, במשמ' לתפארת הלשון: ושחפץ מ' ר' סעדיה פיאור בהא בהכנסת בי ה' ו' כ' ל' מ' ש' עליה כאטרך בבית להנחותם בדרך וכן ה' בהשמים (דונש, תשו' על רסע"ג 105), אבל קמצות החית אין לה פנים אצלי זולת רצונם לפאר המלה והרבה עושין זה ברב האותיות הגרוניות אשר הם דבקות לתנועה באטרם החרב נחרבו המלכים בפאור[1] החת בקמץ חטף (כ"י א"ת, סה"ס לריב"ג, מדל). ובמלאכיו ישים תהלה על משקל ותעל צחנתו והקמצות בו לפאור ואיפשר שתהיה חה"א נוספת (שם, מהל).

ב. **פֵּאוּר**, ש"ז, שה"פ מן ב. פֵּאֵר, לֶקֶט פרות שנשארו אחרי החביטה, Nachlese; glanage; gleaning, ואמר הפיטן: נחלתך שחרות מצוען יוצאת לילה ללילה מגידים לכן בפיאה פרט ולקט פיאור שכחה ועוללות לך מכבדים (רסע"ג, אזהרות, קובץ מעשי ידי גאוני קדמוני' 40).

א. **פאר**[2], ממנו פְּאוּר, א. פֵּאוּר, א. פְּאֵר, א. פֵּאֵר, פָּארוּר (?), תִּפְאָרָה, תִּפְאֶרֶת.

ב. **פאר**, ממנו ב. פֵּאוּר, ב. פְּאֵר, פֹּארָה, פֻּארָה.

ג. **פאר**, ממנו ב. פְּאֵר.

א. **פָּאַר**, קל לא נמצא במקורות הקדומים, ועי' פֹּאוּרָה.

— פִּעֵ', פֵּאֵר, אִפָאֵר, יְפָאֵר, פֵּאֲרָךְ, — פֵּאֵר דָּבָר, קִשֵּׁט ויפה את הדבר מאד, zieren, schmücken; embellir; to beautify: כל צאן קדר יקבצו לך וכו' יעלו על רצון מזבחי ובית תפארתי אֲפָאֵר (ישעי' ס ז). כבוד הלבנון אליך יבוא ברוש תדהר ותאשור יחדו לְפָאֵר מקום מקדשי ומקום רגלי אכבד (שם שם יג). ברוך יי' אלהי אבתינו אשר נתן כזאת בלב המלך לְפָאֵר את בית יי' אשר בירושלם (עזר' ז כז). — פֵּאֵר את פלוני נתן לו כבוד ויקר: וגוי לא ידעוך אליך ירוצו למען יי' אלהיך ולקדוש ישראל כי פֵאֲרָךְ (ישעי' נה ה).

---

1) [[בערב' בתפח'ים (a).]]

2) [[פִּרֵת (Etymol. Stud. 21) מחברו עם הערב' פח'ר (b), התפאר, בסבא' פחר, תבשיא.]]

a) بتفخيم b) فخر

—ובהשאלה, פארו בישועה וכדומ׳: כי רוצה יי׳ בעמו יפאר ענוים בישועה (תהל׳ קמט ד). —ובתו״מ: במשמ׳ נתן שבח, to glorify; glorifier; preisen, rühmen: לפיכך אנחנו חיביין להודות להלל ולשבח לפאר לרומם וכו׳ למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו (פסח׳ י ה). אמר להם (משה לישראל) אתם תהיו מפארים ומרוממים ונותנין שיר ושבח וגדולה ותפארת למי שהמלחמות שלו (מכי׳ בשלח ג). כל מה שאתה יכול לשבח את ישראל לפני שבח לפארו פארו (פסיק׳ דר״כ, סקליס, יז:). —ובספה״א, בהוראות הנ״ל: ומצוה מן המובחר לחזק את הבנין ולהגביהו כפי כח הציבור וכו׳ ומפארין אותו ומייפין כפי כחן (רמב״ם, ביה״ב א יח). איש אשר אפאר הספר בשמו ויהיה חתום בחותמו (ר״י חריזי, תחכ׳ הקד׳). ואם החזיר׳ (את אבידת הכנעני) לקדש את השם כדי שיפארו את ישראל וידעו שהם בעלי אמונה הרי זה משובח (טו״ע חו״מ, אבידה רסו). — ואמר הפיטן: ספרו עזו פארוהו צבאיו קדשוהו רוממהו (אל נא, קרובות לד׳ פרשי׳ ולשלש רגלים). —ועל בגד ההולם את הלובש אותו: ולבש מלך אחד לבוש חדש ולא פארהו (ר״י זבארה, ס׳ שעשועים, דודזון, 67). —ובדקדוק, במשמ׳ שנה בנקוד לתפארת הקריאה: כי מאיש לקחה זאת והיתה הקוף ראויה להיות דגושה והקלו אותה ופארוה כמנהגם ברב האותיות (ר״י א״ת, ספ״ש לריב״ג, לקח).

—התפ׳, התפאר, אתפאר, יתפאר, ־אר, — א) התפאר על פלוני, שאל מפלוני דבר קשה לעשותו, שאינו מאמין שפלוני יעשהו: ויאמר משה לפרעה התפאר[1] עלי למתי אעתיר לך ולעבדיך ולעמך להכרית הצפרדעים ממך ומבתיך (שמות ח ה). —ב) התפאר על פלוני, הלל ושבח את עצמו בדבר והתגדל בו ואמר שהוא עשהו ולא פלוני; sich rühmen, prahlen; se vanter, se glorifier; to boast, glorify oneself: ויאמר יי׳ אל גדעון רב העם אשר אתך מתתי את מדין בידם פן יתפאר עלי ישראל לאמר ידי הושיעה לי (שופט׳ ז ב). היתפאר הגרזן על החצב בו אם יתגדל המשור על מניפו (ישע׳ י יה). — התפאר בדבר, השתבח בהדבר, ראה לעצמו כבוד בדבר: כי גאל יי׳ את יעקב ובישראל יתפאר (שם מד כג). ואמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר (שם מט ג). נצר מטעי מעשה ידי להתפאר (שם ס כא). וקרא להם אילי הצדק מטע יי׳ להתפאר (שם סא ג). — ואמר בן סירא: אז ירד ונשא ידיו על כל קהל ישראל וברכת ייי בשפתיו ובשם ייי התפאר (ב״ס גני׳ נ כ). —ובמדרשי׳: לא תתפאר[1] לעני מכאן אמרו וכו׳ (ספרי דברי׳ רסד). א״ל הקב״ה למשה וכו׳ שאני עתיד להתפאר בהם (ר׳ יהודה בר סימון, מד״ר ויקר׳ ב). —ובספה״א: כי כבר ידע השם יתברך כי התורה תהיה גלויה ומפרסמת לכל העמים ועליה יבנו בענין בנינים עד שכבר הם מתפארים על האמנתה (אבטלמה אסחרוק, מדרשי התורה). וכמה נתפאר נחמיה בן חכליה מזה המוסר (ר״י ערמאה, יד אבשלום על משלי, י יח). — ובמשמ׳ כמו פע׳: הוא שולח אליך השירה אשר תראנה ואם מעט יוסיף לך כהנה וכהנה עד אשר יראה בעיניו והנסיון יראנו ממי יתפאר השיר ממך או ממנו (עמנו׳ מחב׳ יג). — ובהשאלה: אבל (ההקדמה) הראשונה האומרת שיש שכל מחוץ נמצא בפועל שיחסו אל החושים יחס המוחש שבפועל אל החוש שבכח זו לא התפארה עדיין בנגלה ויש להסתפק בה ולומר אולי אינו כך (ר״ה מוירוכא, תגמו׳ הנפש א ו).

—פע׳, *פאר, — שפארו אותו, בינ׳ מפאר, מפואר, יפה: א״ל בת קיסר לרבי יהושע בן חנניה תורה מפוארה בכלי מכוער (נדרי׳ נ:). רוני רוני השיטה התנופפי ברוב הדרך המחושקת בריקמי זהב המהוללה בדביר ארמון ומפוארה בעדי עדיים (ר׳ יצחק נפחא, ע״ז כד:). —ובתפלה: המלך המרומם לבדו מאז המשבח והמפואר והמתנשא מימות עולם (המאיר, ברכת יוצר). —ובספה״א: הקנין המפואר שימצא במין האנושי הוא הנפש והצלחתה (ר״ה מוירוכא, הגנ׳ הנפש א). משמע שיש מקום אחד מפואר מאד ששמו גן

---

[1] [במקום זה וכן בישע׳ י, ט הבינו המדקדקים בימי הבינים את הפעל התפאר בהוראת גזר וז״ל ריב״ג בס׳ השרשים: התפאר עלי גזור מתי תרצה וממנו היתפאר הגרזן על החוצב בו ענינו היגזור עליו דבר או ישאל ממנו דבר וכו׳, וכן משתמש בפעל זה ר׳ שמואל בנבנשתי בתרג׳ ספר הקצרת להרמב״ם (הול׳ ז. מוכטנר), בראש ההקדמה: שאלני אדוננו... והתפאר (=וגזור) עלי שאכתוב מעט מן המסעדים וכו׳. ע״כ. ואולם בנראה אין התפאר זה אלא לשון „פור הוא הגורל" (אסתר ג. ז) הבא לקבוע „מיום ליום ומחדש לחדש", למתי אעתיר לך". ויחס פור אל פאר מצד הלשון הוא כיחס בור אל באר.]

[1] [כך בהוצ׳ רמא״ש ובדפ׳ אחרים. ס״א: תפאר.]

ששם מתפארת הנפש החסידה (שם ג ג).— °ובדקדוק, תבה שנשתנתה צורתה לתפארת הלשון: ומן המפואר תגמולוהי וכו׳ ומן המפואר יצרנהו וארממנהו ומן המפואר בואו הניעמו והורידימו ענבימו (דוכס, תשו׳ על רסע״ג, 110). — ומ״ר מְפֹאָרִים,־ין: ומן המפוארין כלהם ועיניהו רום ידיהו נשא (שם).— °מנקד בנקודה שלא לפי הדקדוק לפאר הקריאה: נבהל להון איש רע עין, בינוני כי הוא קמוץ והבית מפואר בקמץ חטף (רד״ק ספה״ש, בהל). — ואמר הפיטן: ליל שמרים פאר עליון באמירות מכנף הארץ זמירות (מחזור, ליל שמורים, ערבי׳ ב׳ פסח).

—נִפעַ׳, °נִפְאַר, — כמו פִּעֵ׳, ואמר המשורר: שרי קדש אנשי מדות נכבדות ספיר גזרתם מה נפארו מה נהדרו ככוכבים במסלותם (עמנו׳, מחב׳ יב).

—הִפעִ׳, °הִפְאִיר, — כמו פִּעֵ׳: ואחרי אשר הפאיר הבורא את האדם באלה הכתרים (ריי״ק, ספר הגלוי, הקד׳).—ואמר המשורר: אשר ספר הפאיר ובו עין האיר ואת אחריו השאיר ברכה לדורים (תלמיד, מנחם, תשו׳ על דונש, 9). חנון צלעו סלה ובשר תחתנה מלא והפאיר צורת כלה ויביאה אל האדם (רסג״ג, מי כמוך שכן). אתה הוא יי׳ לבדך הפארתני בשם כבודך, ותגמור עלי בהודך (דיואן לרהב״ע, איגר 242, אל תבוא). ומאמר המורה וכו׳ ועין הלב יאיר והשכל יפאיר והנפש ישאיר ותדור במעונים (מ״כ, שיר בשבח הספר לר׳ אשר קרשקש). ובהיותנו במצרים בתוך הגולה אותנו משם דלה דלה והפאירנו לעטרת ולכלילה (ר״מ אלדבי, ש״א, הקד׳).—ואמר הפיטן: קוץ המכאיב וסלון הממאיר רעלהו העלהו כרם להפאיר (שמעון בר יצחק, אויל, קליתי ער״ה).

ב. **פָּאַר,** קל לא נמצא.

—פִּעֵ׳, פֵּאֵר, תְּפָאֵר, תְּפַאֵר[1]), — פֵּאֵר, חבט הזיתים אחריו, בדק בענפי הזית ולקט מה שנשאר עוד אחרי החביטה, nachlesen; glaner, grappiller; to glean: כי תחבט זיתך לא תְפַאֵר[2]) אחריך לגר ליתום ולאלמנה יהיה (דבר׳ כד כ).

א. °**פְּאֵר,** ש״ז, כמו תפארת, קשוט, Pracht; magnificence, splendour; ואמר הפיטן: פאר וכבוד נותנים לשמו צהלה ורנה לזכר מלכותו (אל אדון, שחרי׳ שבת). הוחבל גוינו ונפרע פארנו זבול מקדשנו חרב בעונינו (אתמהה מכל עם, קרע״ג ב, קנו.). באשם נלהבים ובגחלתם נכוים ובפארם הם נאלמים (הוא נקרא, יוצ׳ שבת פרש׳ החדש). פאר איש דת כתב ידו נתנה משמי שפרה (ר״א ערלקי, אדון עולם, ספ׳ הפזמו׳, יד:). פאר שיר שבת חל פני משיבת וכו׳ ראיתי בספר אחד ישן נושן לאחד מן הקדמונים אשר את שמו לא אזכור עוד כי שם שר של שבת הוא פאר (ר״י רייפמאן, לקוטים, ציון תר״א, 164). — ואמר המשורר: פאר והוד חבש וישע אל לבש ולורים כבש עשרה מבצרים (דונש אבן לברט, תשו׳ על מנחם, דעה לבי, שער השיר 4). הנחתי כעב עברה ואנחתי משמרה ושמחתי בטל הלך ועל ביתי פאר קרה[1]) (ר״ש הנגיד, אחי מוסר). —ומליצה, °פַּאֲרֵי העמודים, Pyramiden; -es: כאשר בא אבי האבות אברהם מצרימה כבר ראה שם את פארי העמודים אשר נתפלא עליהם עוד היום (גוטלובר, ממלכים של פרנקל, 4).

ב. **פְּאֵר**[2]), ש״ז, פְּאֵרָה, מ״ר פְּאֵרִים, סמ׳ פַּאֲרֵי, כנ׳ פַּאֲרְכֶם, — כסוי הראש לאנשים ונשים, עשוי שש בד וכיוצא בזה, יחבשוהו על המגבעת, Turban: ואת המצנפת (לאהרן ובניו) שש ואת פַּאֲרֵי המגבעות שש (שמות לט כח). הנטפות (של בנות ציון) והשרות והרעלות הַפְּאֵרִים[3]) והצעדות והקשרים (ישעי׳ ג יט—כ)

---

1) כך רד״ק בפרושו. וכך בכ״י, אך בדפוס׳ אחרים בקמץ, ואמר רד״ק: והוא פתח להבדיל הרעיון. [עי׳ הערת גינצבורג.]

2) בספרי אמרו: לא תפאר לעני אך זה בדרך דרש. אונק׳ תרגם: לא תפלי, במשמ׳ חפוש ובדיקה. רסע״ג: תסתקצה [(-תבדק), ומנחם פרש: כמו שבירה.] ואמר ריב״ג: כלומר לא תלקט מה שנשאר בפארות וזה דומה למנהג הערב בלשונם, וכבר זכרנו שני הענינים האלה בספר התוספת וכו׳ ואשר יתכן אם כן לפרש בו אל תחפש אחריך כלומר אל תחפש לקבץ כל מה שחבטת מן הזתים עד תכלית אבל תניח סמנו לעניים שארית. רש״י: לא תפאר לא תטול תפארתו ממנו. ראב״ע כמו ריב״ג. [פרוש רש״י הוא של תנא דבי ר׳ ישמעאל (חולי׳ קלא.). ובעין זה גם תרגו׳ יוני אחד: στεφανώσεις ואולי הוא של עקילס. כמו ת״א תרגי׳ הפש׳, ובעין זה ת״י: לא תבקרינון, תתבקרון. והשבע׳ והוולג׳ תרגמו כמו תְּפַנֶּה.]

1) [עי׳ הערת ר״ח ברודי.]

2) רק בעבר׳ ולא נתברר מקורו. [ויש שמבארים המלה כהפוך הגאים של אֵפֶר, דגמת שמלה—שלמה].

3) בירושלמי שבת אמרו: הפארים כליליא כמה דאת אמר פארכם על ראשכם (ו ח).

לשום לאבלי ציון לתת להם פְּאֵר [1]) תחת אפר שמן ששון תחת אבל (שם סא ג). כי הלבישני בגדי ישע מעיל צדקה יעטני כחתן יכהן [2]) פְּאֵר [3]) וככלה תעדה כליה (שם שם י). האנק דם מתים אבל לא תעשה פְּאֵרְךָ חבוש עליך וכו' ועשיתם כאשר עשיתי על שפם לא תעטו ולחם אנשים לא תאכלו וּפְאֵרֵכֶם על ראשיכם (יחז' כד יז–כג). —ובסהמ"א: כי משפט כל הנשים להתיפות לראות פניהם בכל בקר במראות נחושת או זכוכית לתקן הפארים שעל ראשיהם (רא"בע, שמות לח ח).

פֹּארָה [4]), ש"נ, ר"ר פֹּארֹת, פֹּרְאוֹת, פֹּרָאוֹת, כנ' פֹּרֹאתָיו פֹּארֹתָו,—א) ענף, בפרט ענף גדול שסעיפים מסתעפים ממנו, Ast ; branche ; bough: ותהי לגפן ותעש בדים ותשלח פֹּארֹת [5]) (יחזק' יז ו). על כן גבהא קמתו (של הארז) מכל עצי השדה ותרבינה סרעפתיו ותארכנה פארתו [6]) ממים רבים בשלחו בסעפתיו קננו כל עוף השמים ותחת פֹּארֹתָיו ילדו כל חית השדה (שם לא ה). ברושים לא דמו אל סעפתיו וערמנים לא היו כְּפֹרֹאתָיו [7]) כל עץ בגן אלהים לא דמה אליו ביפיו (שם שם ח). ויכרתהו זרים וכו' ותשברנה פֹּרֹאתָיו בכל אפיקי הארץ וכו' ואל פֹּרֹאתָיו היו כל חית השדה (שם שם יב–יג). —ובסהמ"א: בתשובות הגאונים מצאתי העושה לולב צריך לשום בו שבעים פאורות שקורין רמייש [8]) (מחז' ויטרי 435). והזהר במאזני צדק אבני צדק ואיפת צדק והין צדק ועזיבת הלקט והעוללות והפארות והדומה לזה (ר"י ה"ל, הכוזרי ג יח). וכאשר תשברנה הפארות ותהיינה קרוצות לארץ אז תצאנה הנשים לארות הפרי (רא"בע, ספס יחר, 14). —ובהשאלה, כמו סעיף: והגיד השני מתחלק ממקום הקרוב ליציאתו בשני חלקים האחד עולה על גבהות הגוף ומתחלק שם לכמה פארות אל עצם הראש והוא נותן רוח חיים בקצה העליון מהאדם והחלק השני הולך ויורד עד שמגיע אל הרגלים ומתחלק לכמה פארות לתת לכל אבר ואבר מאיברי מחצית הגוף התחתון את החיים (ר"י בן עקנין, ספ' מוסר ה כח). ואולם תתחלק הידיעה בה לפארות רבות מפני שקצתם מורים על קצתם ועל כן תרבה החלוקה בה (ר"א בר חסדאי, מאזני צדק לאלגזלי ט). —ואמר הפיטן: פראת הסיר (האויב) התז נמישות (ר"י נג'רה, זמירות לשבת ור"ח). —

ב)* מיתר ונימה לכנור (?): המשתחוה לבהמה וכו' שוקיה מהו להלילין בני מעיה מהו לפארות [1]) (רב פפא, ע"ז מז.).

פְּאֹרָה [2]), ש"נ, — עָנָף, בפרט ענף גדול שסעיפים מסתעפים ממנו, Ast ; branche ; bough: הנה האדון יי' צבאות מסעף פֻּארָה [3]) במערצה ורמי הקומה

---

1) ת"י כליל. קצת הקדמונים ראו במלה זו שם נרדף לתפארה, אך האפר שלאחריו מעיד עליו כי הכונה גם בפאר זה קשוט הראש.

2) אולי יְכַהֵן, במשמ' כרך.

3) גם פה ראו רב הקדמונ' ש"נ של תפארה. רש"י: לבושי פאר. רד"ק: יגדיל פארו בלבושים נאים. וגם ראב"ע: שהוא מצטרך לפאר נפש.

4) עי' פֻּארָה.

5) כך ברב ספרי כ"י וקצת דפוס', וברב הדפוס' פֹּרֹאת,—ועי' רד"ק וש"נ.

6) כך הכתיב והקרי: פֹּארֹתָיו. וכס"א: פֹּארֹתָיו כתיב וקרי.

7) ס"א כפארתיו. ועי' המסורה ברד"ק.

8) [rameaux, ענפים.]

1) [כך פרש רש"י. ס"א: פאורות. ובפרוש ר"ח ובכ"י מונכ', הגירסה: לכינורות; ועי' ד"ס הערה ה.]

2) עי' הערה לקמן.

3) כך כתוב ומנֻקד בהנסחה המסורה ואין ספק בדבר כי כך היה הכתיב כבר בימי תרג' השבעי' של ישע', כי בתרגום זה המלה מתרגמה במשמ' תפארה, ἐνδόξους וכמו"כ דבר ודאי הוא, כי כן היה הנקוד בזמן המסורה, כי היא מחברת מלה זו עם המלה פורה, וז"ל: פארה ג מל' ב כתיב פורה וחד כתיב פארה וסימן פארה במערצה כך כתיב פורה דרכתי לבדי לחשף חמשים פורה וב' חס' וסי' ואם ירא אתה לרדת הוא ופרה נערו. ע"כ.— וכבר העיד Hieronymus בפרוש, כי בימיו קראו כך מלה זו, וז"ל: Verbum Hebraicum Phura וכך גם ת"י, כי הוא תרגם מלה זו כמו שהוא תרגם פורה דרכתי לבדי. וכך כנראה עקיל' כי גם הוא תרגם מלה זו דומה למה שתרגם פורה דרכתי κεραμεῖον, κεραμύδιον כנראה במשמ' גיגית של חרס, וכדו', וכך רסע"ג: האד'ה כפרמה פי' רהבה והעיר ע"ז דרנבורג: עי' ריב"ג פור. —מנחם חברה עם פארותיו, במשמ' ענף. וכך ריב"ג, ע'צנ. וכך רש"י: יפשח פארות עוקר ענפי אילנותיו וכו' אין פארה זו לשון גת שהרי לא נכתב בויו כמו פורה דרכתי וכמו לחשוף עשרים פורה אלא באלף כמו והארכנה פארותיו, ע"כ. וכך גם ראב"ע ורד"ק, וכן החדשים. וכבר דמה Barth לזה השם פרע [a])

---

a) فرع

גדעים והגבהים ישפלו (ישע' י לג). —ואמר הפיטן: עד אן תהיה צור גאוני פארה הדורה מסעף (כ"י נג'חרה, עולת תמיד קסד).

פָּארוּר [1], ש"ז, – פניו קִבצו פָּארוּר, בפניו נראו בהלה ופחד ובעתה: מפניו (מפני הארבה) יחילו עמים כל פנים קבצו פָּארוּר [2] (יוא' ב ו). בוקה ומבוקה ומבלקה ולב נמס ופק ברכים וחלחלה בכל מתנים ופני כלם קבצו פָּארוּר [2] (נחו' ב יא).—ואמר המשורר: וגם פארור בפאר עלי ספרו באר ובו אמר אאר חשכים נקדרים (דונש, תשו', 35). ופנים קבצו פארור והדר ונהפכו אלי שולי קדרה (ר"ש הנגיד, אלוה עז). מה עיני המלך מה ארצה שחו פניו קבצו פארור ומצחו זעם (יל"ג, דוד ומיכל, פס' ג 46).

פַּג [3], ש"ז מן פגג, מ"ר כנ' פַּגֶּיהָ, – תאנה שלא בשלה, unreife Feige; figue non mûre; unripe fig: הנצנים נראו בארץ עת הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצנו התאנה חנטה פַגֶּיהָ והגפנים סמדר נתנו ריח (שה"ש ב יב–יג).—ובתו"מ, גם באילנות אחרים: סכין את הפגים ומנקבים אותם עד ראש השנה (שביע' ב ה). פגי ערב שביעית שנכנסו לשביעית ר' יהודה אומר מקום שנהגו לסוך אין סכין (תוספת' שם א ח). מהוצאת עלין עד הפגין חמשים יום מהפגים עד שיהיו נובלות חמשים יום (רבב"ג, שם ד כ). לא הוזכרו פגי ביתייני אלא לענין מעשר (ר' יהודה, שם ז יד). תלו לה הפגים בצוארה והיו מכריזין לפניה על הפגים זו לוקה (ספרי, במד' קלז). פירות האילן בשביעית הפגים משיזריחו אוכל בהן פיתו בשדה (ירוש' שביע' ד ז). שלשה נכנסין לגוף ואין הגוף נהנה מהם גודגדניות וכפניות ופגי תמרה (כלה רבת' ח).—ובספה"א: שמן שהוציאו מזיתים שלא בשלו אלא עדיין הם פגין כל אלו לא יביא (רמב"ם, איסורי המזבח ו יד). זיתים הפגים הם קרים והמבושלים הם חמים (ר"מ אלדבי, שבילי אמונה ה).—ואמר הפיטן: ספק עתיק מפיגיה הפק מטתיק פגיה סלת סלת ספוגיה (ר' שלמה הקטן, אור. יומ' א' פסח). — ואמר המשורר: אמת תבל כמו גנה ואדם כעץ פריה ופגיה חנטים (חריזי, תחכמ' קז). — °מי הפגים: ושרף אינו גומ"א אלא תמצית מי לחלות קליפי עצים או מי עלין או מי הפגין, הנק' בלע"ז שֶׁבָּא (ר"ת, הלכ' ס"ת יד, גנזי ירושלים).—ב) °ת"ז, נק' פַּגָּה, מ"ר פַּגּוֹת, —שלא נתבשל, סמדר, unreif; non mûr; unripe: וזרע הורד טוב ופרי התות הפג (קאנון ג יו א ד).—ובהשאלה, קשה, עבה וקרוש [1], verhärtet, verdickt; coagulé; clotted: כי בקיץ על גב חמן קרובים תערובי אנוש לבשל ובחורף פגים המה לכן קשין הרבה להרפא (תשו' הגא', הרכבי לח).—ליחה פַּגָּה: וכשיהיה עם קדחת שורפות שתן דק רקיק יורה שיש בעורקים אשר בגבנינות הכבד ליחות פגות רבות (פרקי משה לרמב"ם י). ואם יחבשו בין היריכים ישלשל הלהות הפגות (מאזנת הרפואה, כ"י בריט' מוז'). כי הטבע לא ימוין מן העורקים מן האצטומ' בפנות הטבע אל הדחיה והפגות מן המשיכה כמו שיכתפקו הצב והקפוד ובעלי חיים רבים בבלי מזון בכתו זמן אריך כי מה שיש בגופם מן הליחה הפגה די שיתעסק הטבע בתקונה ולבשלה (קאנון ג יג ב ה).—והמרסה: המורסות הרכות והלחות טובות והפגות רעות (פרקי אבוקרט ה סה, כ"י ברלין). והזה פן יבקענה (את המורסה) והיא פגה או יגע עליה בברזל לבקעה (גרשוני, ח"ח במורסות, כ"י ביהמ"ד סמטר).— והשתן: איתותיה (של הקדחת) הם האותות בעצמם הנזכרים ושתנה קר פג פחות חם מחום שתן זולתה בבינה (קאנון ד א ב נב).

בערב' אך זה משרש פרע לשערות, ושרש זה יש גם באשור' להשערות, pr' [ר' בערך פרע].

[1]) לא נתברר מקורו ומשמ' בדיוק, ועי' הערה לקמן.

[2]) כך הכתיב, ונמסר: פרור קרי. וכבר תרגמו השבע' מלה זו בקדרה, וכן גם ת"י: איתחפיאו איכרום אוכמין בקדירא, ע"כ. מנחם חברו עם פאר, תפארת, וכך ריב"ג, ופרשו קבצו פארור שלא נשאר להם יפי. דונש פרש כמו ת"י, וכך רש"י. רי"ק השיג על מנחם וריב"ג ואמר: כי לא יתכן כדברי מנחם כי לשון קבוץ לא יתכן אלא על אסיפת דברים מפוזרים למקום אחד ולא במשמ' אפיסה (רד"ק, סה"ש פאר). גם החדשים לא מצאו שום באור מתקבל על הלב למליצה זו ורבם החזיקו במשמ' יפי, אדם וכדו'.

[3]) בערב' פִג, פַג b), בלשון העם.—ועי' *פַּגָּה. [וכך בארמ', ועי' לו (צמחי היהודים 237,1). ואפשר שמ"י הוא פַּגָּה, כמו בתו"מ.]

---

a) فج

---

[1]) [אפשר שזה מן פוג, היה קר, נקפא, וצריך לנקד: פַּג. פַּגָּה, פַּגִּים, פַּגּוֹת.]

ואמנם השתן הנה יהיה בהתחלה לבן נוטה לירקות פג אין בו עכול (שם שם קה). ואם יהיה השתן בתחלת החולי פג והיה אחר זה צבוע (ר"כ פלקירא, לרי הגוף ג ה כ"י בריט' מוז'). שיש ממנו (מהשתן) הטוב המבושל וכו' וממנו הפג בלתי מבושל (שם). —ובהשאלה, שק בצורת ראנה פַּגָּה; בית פַּגִּים, זוג השקים שעל הבהמה [1]), Doppelsack ; double sac ; double-sac : זה קנה חמור ובית פגיה [2]) וזה קנה מה שתפוש בידו (רב האי, ב"מ ע.).

***פגג**,[2]) ממנו פַּג, ״פִּגֵּג, *פַּגָּה, ״פַּגּוּת.

״פָּגַג, קל לא נמצא.

—פִּע, ״פִּגֵּג, מְפַגֵּג, —עשה שיהיה פַּג, שיהיה עבה וסמיך, verdicken, verhärten ; coaguler ; to clot : והנמשכים (הסגולות) מהקור הם ששה והם מקרר מחזק מרתיע מעבה מפגג מרדים (ר"י בנבנשתי, ספ' גרס המעלות על רפואה, כ"י פריז). והמפגג הוא אשר בקרירותו יבטל פועל החום במזון או הליחה (שם). ואם לא תאות אולי תביא הקדחת בטח שמפגגת ומשברת מכח החום הטבעי (קאנון ד ג א קא).

***פַּגָּה**, ש"נ, — כמו פַּג: הלוקח פגה מחבירו בשאר שני שבוע אף במקום שנהגו לסוך סכין (ר' יהודה, תוספת' שביע' א ה). פגה שטמנה בתבן וכן חררה שטמנה בגחלים אם מגולה מקצתה נוטל (שם שבת עז (יז) י). —ומליצה, אכל, בלע פַּגָּה: ראויה היתה לדוד בת שבע בת אליעם אלא שאכלה פגה (דבי ר' ישמעאל, סנה' קז.). איוב בלעה פגה אבל אברהם בלעה בשילה (תנחו' וירא ה). —ובהשאלה לאשה שלא בגרה: משל משלו חכמים באשה פגה בוחל וצמל פגה עודה תנוקת בוחל אלו ימי נעורים (נדה ה ז). כשם שאמרו שלשה סימנים מלמעלה כך אמרו שלשה מלמטה פגה מלמעלה לא הביאה סמנין מלמטה (ר' שמעון, תוספת' שם ו ד). — ואמר המשורר: סמדר בגפנים כפגה בתאנים והמה ראשונים בראשית בכורים (דונש, תשו' על מנחם, 88).

״פָּגוֹז, ש"ז, מ"ר פְּגוֹזִים. —כמו פָּגוֹשׁ, אבן קלע גדולה grosser Schleuderstein ; pierre de fronde ; slingstone,

[1]) [ור"ח פרש: רצועות של מוסירה הנתונות על לחייה ועל פדחתה. ורש"י: מתג ורסן, ועי' עה"ש. וראה להלן בהערה לערך פִּחֵל.]

[2]) [עי' פִּחֵל, הערה.]

ואמר הפיטן: פצתה יהודית (לאליפורני) ממשפחת נביאים אני פותרים עליך מלכי וקציני פתע פתאום: בבא מחר פגוזיך יתצו העיר כפחר (יוסף בן שלמה, חודך כי אכפת, שבת א חנכה). — ומ"ר פְּגוֹזוֹת, — בית הפגוזות: ובית החיצים ובית הפגוזות ותיק חלילים כל אלו וכיוצא בהן אע"פ שאינן אלא משמשי כלים מקבלין טומאה (רמב"ם, כלים ד א). ועי' פָּגוֹשׁ.

פִּגּוּל [1]), ש"ז, מ"ר פִּגּוּלִים, —מה שפסול וטמא לאכילה ובפרט בשר הקרבן שעבר זמנו unreines Fleisch ; viande impure ; impure meat: ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו ביום השלישי לא ירצה המקריב אתו לא יחשב לו פִּגּוּל יהיה והנפש האכלת ממנו עונה תשא (ויק' ז יח). ואם האכל יאכל (בשר הזבח) ביום השלישי פִּגּוּל הוא לא ירצה (שם יט ז). ואמר אהה אדני יי' הנה נפשי לא מטמאה ונבלה וטרפה לא אכלתי מנעורי ועד עתה ולא בא בפי בשר פִּגּוּל (יחזק' ד יד). —ומ"ר: האכלים בשר החזיר ופרק פִּגֻּלִים כליהם (ישע' סה ד). —ובתו"מ: השוחט את הזבח וכו' לאכול כזית מעור האליה למחר פגול וחייבין עליו כרת זה הכלל וכו' חוץ למקומו פסול ואין בו כרת חוץ לזמנו פגול וחייבין עליו כרת (זבח' ב ג-ג). הורו בית דין לעקור את כל הגוף אמרו אין דם בתורה ואין חלב בתורה ואין פגול בתורה הרי אילו פטורין (תוספת' הורי' א ז). — ומ"ר: כל הפגולין מצטרפין זה עם זה (מעיל' ד ג). עינוי שאסרתי לך במקום אחר עינוי שחייבין כרת ואילו הם הנותרים והפיגולים מנין לרבות את הטבלים ת"ל וכו' (ספרא אחרי מות פרק ז).

***פִּגּוּם** [2]), ש"ז מ"ר פִּגּוּמִים, פגומין, —סדור עצים ערוכים כמסגרת של בנין Baugerüst ; échafaudage ;

[1]) אולי כמו ע'פל a) בערבי במשמ' ולזול ושכחה ועזיבה. [ואולי קרוב אל מגל וכן פגר אל מגר.]

[2]) [הנקוד במשנה כ"י קופמן: פָּגוּם, כנראה בהשפעת בינוני פעול משרש פגם, אך נסח' הערוך פיגם ובכמה מן המקורות התלמודיים פיגמא כבלשון היונית πῆγμα (ר' קרויס, Lehnwörter 2,43) שהוראתו פִּגּוּם עצים וקרשים, ואף היום נהוגה המלה בלשוננו בצורה פִּגּוּם. ור' ערך פָּגִים.]

a) غغل

scaffolding, — וביחוד שובך של יונים: כיצד מעברין את הערים בית נכנס בית יוצא פגום[1] נכנס פגום יוצא וכו' (עירוב' ה א). אם היה בית אחת יוצאה הימנו כמין פגום לרוח אחת רואה כנגדו כאילו מלא בתים וחצירות (תוספת' שם ו (ה) ג). היו שני בתים יוצאין הימנו שני פגומין לשני רוחות רואין אותן כאילו הן מליאים בתים וחצירות (שם ג). מהו ליתן פגום לפגום מילתא דרבי שמעון בן לקיש אמרה כן נותנין פגום לפגום (ירוש' שם ה א).—ובסהמ"א: וכל עיר שבתיה נכנסין ובתיה יוצאין פגומיה נכנסין ופגומיה יוצאין אין מודדין לה תחום השבת אלפים אמה אלא מאותו בית היוצא ומאותו פגום היוצא (והזהיר, שמות קטז:).

***פָּגוּם**, סות"ז, נק' פְּגוּמָה, — מי שיש בו פְּגָם או פְּגִימָה, ובמשמ' פָּסוּל mit e. Makel behaftet; macule; blemished, עי' פְּגָם.—של אישות: וכל מקום שיש קדושין ויש עבירה הולד הולך אחר הפגום שבשניהם (קידוש' ג יב). הכל מודים במחזיר גרושתו שהולד פגום וכו' ומה אלמנה לכ"ג שאין איסורה שוה בכל בנה פגום זו שאיסורה שוה בכל אינו דין שבנה פגום (בשם ר' שמעון, יבמ' מד:). אילו באו עליה שנים א' כדרכה וא' שלא כדרכה יאמרו בעל שלימה חשים בעל פגומה חשים (ר' זירא, כתוב' ט:).—ובסהמ"א: ומפי השמועה למדו שאינה פגומה אלא מאדם האסור לה או מחלל (רמב"ם, איסורי ביאה יח ה).—*ושיש בו שבר או מום schadhaft; endommagé; damaged: כוס פגום אין מברכין עליו (ירוש' ברכ' ז ו). חושים בן דן היה פגום באזנו ובלשונו (פדר"א לט).— *סכין פְּגוּמָה, שיש פגימה בחדה: השוחט בסכין ונמצאת פגומה אמר רב הונא אפי' שיבר בה עצמות כל היום פסולה (חולי' י.).—ובסהמ"א; ומה שנצטוו היהודים שלא לשחוט בסכין פגום אינו אלא להצילם מאכילת דם (ר"ש בן וירגא, שבט יהודה, 9). — ובחכמת השעור, עִגּוּל פָּגוּם, עגול שאינו שלם: מדידת הקרקעות אשר על צורת העגול התמים או על צורת העגול הפגום אשר הוא מחצית העגול או מרבה על המחצית או פוחת מן המחצית (רא"ח הנשיא, המשיחה והתשבורת ג ד).

1) [בתשו' הגא' (הרכבי, שנט), הגרסה: פיגם, ועי' פגים. ועי' גם בפרוש ר"ח ובתוספ' בבבלי (נג:). ורש"י ורמב"ם חברוהו עם פָּגוּם ופרשוהו: בנין חרב.]

ודעת שני הריבועיי ההם שני הקוים האלה עמודים זה על זה להורות שהמזהיר והפגום אז כלפי הארץ (ר"י הישראלי, יסוד עולם, כא.) — *ובהשאלה, שפל, נקלה, בזוי: ואינו דומה המתבייש מן היקר למתבייש מן הפגום (תוספת' ב"ק ט יב). אין לך אדם בזוי ופגום בעולם אלא המהלך ערום בשוק (ספרי דבר' שכ). אוי לו למי שרואה את הוריו באומנות פגומה (ר' מאיר, ירוש' קידוש' ד יא). כל תלמיד פגום [שהוא] בן [ארץ] ישראל משובח יותר מכל המשובחים שבמדינות (אדר"נ נוסח' ב לג).—ובסהמ"א: חשבו בדעתם החסירה והפגומה כי לדברים אשר יגיעו בסיבתם אליהם מעלה רמה מאשר לתורה ולחכמה (עמנו', מחב' כח).

***פָּגוּעַ**, ס"ז מ"ר פָּגוּעִין, — מזיק ושד הפוגע באדם, Plagegeist; esprit malfaisant; mischievous spirit: והא תני אומרי' היו שיר פגועין בירושלם א"ר יודן כאן משנפגע כאן עד שלא נפגע ואי זהו שיר פגועין ה' מה רבו צרי וכל המזמור יושב בסתר עליון עד כי אתה ה' מחסי עליון שמת מעונך (ירוש' שבת ו ד).

***פָּגוּשׁ**[1], ס"ז, מ"ר פָּגוּשׁוֹת, אבן שיורים וקולעים אותה, Schleuderstein; pierre de fronde; slingstone, בית הַפָּגוּשׁוֹת, ילקוט ותיק של עור ישימו בו את הַפָּגוּשׁוֹת: בית החצים בית הפגושות[2] הרי אלו טמאים (כלים טז ח).

***פַּגּוּת**, ש"נ, — סגלת מה שהוא פַּג, התעבות, קרישה, קפיאה, Verdickung, Erstarrung; congélation; congelation: מי שהוא קר המזג הוא רך הגוף א ע"פ שהוא כחוש כי הפגות מתרבה בו (קאנון א ב ג ג). אם יהיה השתן אין לו ריח כללי מורה על קור מזג ופגות מופלגת (שם א ב ג ב ד). ואמנם הזרעים הנה ראוי שילוקטו אחר שישלם גרמם ויתך מהם הפגות והמימיות (שם ב א ו). ואם לא יהיה באשה כלל (בהנפיחה) מורה על פגות (שם ג יג א יד).

1) [בסורי פּגּשׁא, אבן של קלעים. בת"י (יחזק' כו ט): ומחי קבלו — ומחת פגווזהי. וברמב"ם העברי ובר"ש (כלים שם), הגרסה: פגשוהי.] [ועי' בכר בס' היובל לחבולסון 140].

2) [בפרוש המיחס לרה"ג, הגרסה: הפגישות, ובפרוש הערבי לרמב"ם: הפגוזות. ועי' פָּגוּז.]

פרק ח׳ בסבות השקוי הבשריי אחר הסבות המשתתפות הסבת הקודמת כו הפסד בעכול השלישי אל הפגות והמימיות והלבניות שלא יתדבק הדם בגוף דבוקו הטבעי לרעתי (שם ג יד ד ה). ומוליד (התפוח) להם כאבים ובפרט הנוטה לחמימות ופגות (ומפתח הרפואה, כ״י בריט׳ מוז׳). השתן כשיוצא בקדחת החדות בלי שמרים ראוי שיהיה מורים על פגות (שם). ועל פני השתן כמו ענן בששנונית והיא מורה על פגות החולי (ר״כ פלקירא, לרי הגוף ג ה, כ״י בריט׳ מוז׳).

*פִּגְיוֹן[1], ס״ז, — סכין בעלת שתי פיות[2]: נטל פיגיון וצרם באזנו ובא מעשה לפני חכמים והתירוהו (בכורו׳ ה ג). הסייף והסכין והפגיון והרומח מגל יד ומגל קציר וכו׳ הרי אלו טמאין (כלים יג ח). זרק את הסכין ואת הפגיון ושחט שחיטתו כשרה (תוספת׳ חול׳ א ח). הכידון והגיני והפגיון[3] והקסדא והמגפים שנחלקו הרי אלו טהורין (שם כלים ב״מ ג ח). — ואמר הפיטן: יראך קנוי וקונו עוצר ולגיונו רובה ועלמה חלש ותופש פגיונו (ירלק, סמל׳ יו״כ).

*פָּגִים, פגם, פיגם, ס״ז, מ״ר פְּגִימִים, פְּגָמִים, פיגמין, — כמו פִּגּוּם: דממרא את היונים וכו׳ לעולם אינו יכול להזור בו עד שישבר את פגימיו[4] ויחזור בו חזרה גמורה (תוספת׳ סנה׳ ה ז), ממרה יונים וכו׳ מאימתי מקבלין אותו (לעדות) משישבור את פגימיו (ירוש׳ ר״ה א ט). — ובסהמ״א: מנהג מפריחי יונים שמ[עמי]דין שובכין ופיגמין ומציבין בהן יונים (תשו׳ הגא׳, הרכבי סנט). היה בית אחד יוצא מן העיר כמין פגים או ב׳ בתים כמין ב׳ פגימין יוצאין אחד למזרח ואחד לצפון וכו׳ מקום העיר שעשוי כקשת מזרחי והיתר הוא מערבי וב׳ ראשי הקשת חשובות כמין ב׳ פיגמין אחד בולט לצפון ואחד בולט לדרום (ר״ח, עירוב׳ כה.).

*פְּגִימָה, ס״נ, פְּגִימַת, מ״ר פְּגִימוֹת, — שה״פ מן פָּגַם, קלקול ופסול בחד הסכין, חתך ושבר דק בחד הסכין, notch; entaille; Scharte: סכין שפסל אין מחזירין אותה ואין משחיזין את פגימתה (תוספת׳ מנח׳ ט כג) סכין שנפגם אין משחיזין את פגימתה (זבח׳ פח.) ת״ר הסדק כל שהוא. הפגימה בין בידי אדם בין בידי שמים וכו׳ אלא סדק ופגימה בין בידי שמים בין בידי אדם וכמה שיעור פגימה בדי שתחגור בה ציפורן (בכור׳ לז:) — ומ״ר: סכין שיש בה פגימות פגימות נדון כמגרה אם יש בין פגימה לחברתה כמלוא שנים בצואר שחיטתו כשרה, אין בה אלא פגימה אחת וכו׳ (תוספת׳ חול׳ א ז). — פְּגִימָה באבן: והופכין למטה מהבתולה ומביאים משם אבנים שלמות שלא הונף עליהן ברזל שהברזל פוסל בנגיעה ובפגימה לכל דבר (מדות ג ד). — פְּגִימָה באזן, בעצם וכדו׳: איזו היא פגימה כל שנותן אצבעו עליה והיא חוגרת (תוספת׳ בכורו׳ ד ח). — ושל מכתשת: מכתשת שבמקדש של נחשת היתה וכו׳ ותיקנוה ולא היתה כהלכתה ונטלו את פגימתה חזרה לתחילתה (שם ערכ׳ ב ד). אמר ר׳ שמעון בן לקיש שלש פגימות הן פגימת עצם בפסח פגימת אוזן בבכור פגימת טום בקדשים ורב הסדא אמר אף פגימת סכין וכו׳ וכולן פגימתן כדי פגימת המזבח (חול׳ יז:). — ובסהמ״א: פעמים יבדוק האדם את הסכין ולא ימצא בה פגימה וכשהוא חוזר ובודק פעם שניה ימצא הפגימה (רב׳ יונה, משפטי בדיקת הסכין). שחרדת הפגימה גורמת שהדם הולך להציל את הלב (כ״ם בן ויכגא, שבט יהודה, 9). —

---

1) [הכתיב מתחלף במקורות: פגיון, פיגיון פגיין, ויש שנשתבש: פגיום, פיגום, ואף פגש (תוספת׳ כלים ב״מ ג ח, הוצ׳ צוקרמנדל, בהתוספתא שבתלמוד: פגיון). והנקוד בכ״י קופמן ופרמה פִּגְיוֹן והיא המלה הרומית pugio (עי׳ קרויס, Lehnw. 421,2; תוספת הערוך 319), שפרושה: חרב פיפיות קצרה, Dolchmesser.]

2) [[כך פרש הערוך ור״ש ורא״ש בכלים, והפרוש המיחס לרה״ג בכלים פרש וז״ל: כדאמרינן מגל רושיינא [צ״ל דושינא, הוא דשנא, דשנה, דשנג בפרסית, כנגר בערבית, pugio, Dolchmesser (ר׳ תוספת הערוך סיט)] וכן רמב״ם (שם), וז״ל: סכין מעוות דומה למגל קטן ישתמשו בו החגרים והסופרים, ע״כ. אולם בבכורו׳ פרש, וז״ל: ופיגיון שם הכלי שבו מנקבים מקום הנזם. ורגמ״ה ורש״י (שגרסו בבכורו׳: פיגום, וכן הגרסה בגמרא) פרשו: רומח, וכן לועז רש״י (ב״מ פד.)]]

3) [[כהוצ׳ צוק״מ: והפגש.]]

4) [[בדפו׳: פיגמיו ובבבלי (כה:) הגרסה: כשישברו את פגמיהן, ובערוך: פיגמן, וכן בתשו׳ הגאו׳ (הרכבי סנט), וז״ל: ופיגמן הוא שובך מיוחד ועומד כידתנן התם בית נכנס פיגם נכנס ופיגם יוצא, ע״כ. ור״ח פרש: הכלים שצדין בהם, ע״כ, וכן בערוך. וכעין זה גם רש״י: דפין שמזרזין בהם, ע״כ. ועי׳ גם פרוש ר״ח ל—פגום (עירוב׳ כג.).]]

*פְּגִימַת הלבנה, החלק החסר, הבלתי נראה, בלבנה כשאינה מלאה, fehlender Teil des Mondes; partie manquante de la lune; missing part of the moon: הרואה את הלבנה בחידושה אומר ברוך מחדש חדשים עד איכן וכו׳ רבי אחא ורבי חיננא בשם רבי יוסי עד שתתמלא פגימתה (ירוש׳ ברכ׳ ט ג). מימיה של חמה לא ראתה פגימתה של לבנה (שם ר״ה ב ה). אמר אביי פגימתה לפני החמה או לאחר החמה אם אמר לפני החמה לא אמר כלום (שם בבלי כג:).—*ושל הקשת: מעולם לא ראתה חמה פגימתה של לבנה ולא פגימתה של קשת (ר׳ יוחנן, שם). —וכן נאמר בתפלה: ויהי רצון מלפניך וכו׳ למלאת פגימת הלבנה ולא יהיה בה שום מעוט (סדר קדוש לבנה).—ובספה״א: אם תרצה לידע לאי זו רוח מרוחות העולם יראה הירח נוטה תחשוב ותדע מרחקו מעל הקו השוה וכו׳ ותראה פגימתו מכוונת כנגד מזרח העולם בשוה (רמב״ם, קדוה״ח יט יב). כשהלבנה בחידושה פגימתה למטה (חזקוני, פי׳ במות יב ב). בימי המקובלים האחרונים השתמשו (הפרושים) בהשתטחות על קברי צדיקים בתפלות על גלות השכינה על תיקון צינרות השפע שנתקלקלו ועל מלוי פגימת הלבנה (ר׳ א׳ גויסל, סע״י). — *וכמו פְּגַם, פסול Makel; défaut; blemish: ע״ז נקראת בלשון פגימה חרם שקץ תועבה פסל מסכה וכו׳ (מכי׳ משפטים כ). — ובספה״א: ומי שנשאת לחלל נבעלה בעילה של היתר כמו שיתבאר ונעשית זונה ואין הדבר תלוי אלא בפגימה (רמב״ם, איסורי ביאה יח ה). וכשהיו שונים (הגאונים) לתלמידים בישיבתם היה חיץ שנון לשונם לא היתה פגימת הפסק בדבורם (המאירי, בית הבחירה על אבות, פתיח׳).

*פְּגִינָה, ש״נ,—שה״פ מן פָּגַן, Geschrei; cris; crying: הפגינו צעקו כך מתרגמינן בתהלים כל לשון שועה וצעקה לשון פגינה (רש״י, תענ׳ יח.).

*פְּגִיעָה, ש״נ,—שה״פ מן פָּגַע, א) במשמ׳ פגישה Begegnung; rencontre; meeting: כי תפגע יכול פגיעה ממש ת״ל כי תראה ואיזו היא ראיה שיש בה פגיעה שיערו חכמים אחד משבע ומחצה במיל (ב״מ לג.). — ופְגִיעָה לרעה: חרש שוטה וקטן פגיעתן רעה החובל בהן חייב והם שחבלו באחרים פטורין (ב״ק ח ד).—ובספה״א: אבל דרך הפרישות הראויה לנו בהתחברותנו עם בני אדם מהם הסברת פנים והראות השמחה בפגיעתם עם הכניעה והשפלות וכו׳ (ר״י א״ת, חו״ה, הפרישות ה). ולחכמים המתפלספים אהבה בבדידות וכו׳ ורוצים עם זה פגיעת תלמידים שיבאו אותם אל המחקר והזכרון (הוא, הכוזרי ג א). כי הפגיעה תהיה ביד כמה שנאמר ידה ליתד תשלחנה (הוא, תקון מדה״נ יז). מה תועלת יש בהגברת המדה הזאת בעת פגיעת המקרה והראותה (שם, לח). פגיעת עשרה בלי הכנסה (רעמב״ע, יבמ׳ ו א). — ב) *ופְגִיעָה כד בּ״ש, בקשה, תפלה: das Bitten, Beten; priére instante; entreating, prayer: ואין פגיעה אלא תפלה (תענ׳ ז:). עשרה לשונות נקראת תפלה ואלו הן שועה צעקה וכו׳ פגיעה ביצור וכו׳ (מד״ר דבר׳ ב).— ואמר הפיטן: ספו וגם כלו יודעי פגיעה סדר תפלות במענה לשונם להביעה (מרוצים לרכי עמך, נעילה) שתילי גבעות ארבע שאג ספר המרבע שוע פגיעות ארבע שעה צדקם לתבע (ר״א הקליר, סוסן עמק איומה, מוסף יו״כ). — האזינה ושמע את עתרתנו הביטה ושמע את פגיעתנו (הוספ׳ ותקו׳ לסדר רע״ג, 80). — *עשרת ימי פְּגִיעָה, עשרת ימי תפלה ותשובה: ומנת במנין עשרת ימי פגיעה חרד יחזור בהם ושב רחמים לתבעה (אסם בעלי אמנה, סליח׳ ב׳ עשי״ת).

*פְּגִירָה, ש״נ, שה״פ מן פָּגַר,—מיתת בהמה, Verrecken; crevaison; perishing, ובהשאלה על מות הרשעים: ולפי שלקה השמש במזל שור וכו׳ יפיל הגדול משרי מלכותו וכו׳ ועל יד אדם תקיף יתעלה במיתתו ופגירתו ועל ידי אנשים אחרים שישתבחו עליו בסתר ובגלוי (ראב״ע, מזיגות, כהנא ב 117).

*פְּגִישָׁה, ש״נ,—שה״פ מן פגש, Begegnung; rencontre; meeting: ואנחנו רואים פגישת יסוד ביסוד וכל אחד מהם שומר צורתו ועצמותו (ר״י א״ת, הכוזרי ה ז). ואפשר הוא ויכול להיות מוצעים בשטח ישר שני קוים ישרים נפגשים זה עם זה וחותכים זה את זה על נקודה א׳ מהם משותפת לשתיהן וענין פגישתן זו ר״ל ע״י חיתוך זה וכו׳ (ר״י הישראלי, יסוד עולם ו.) יותר טובה פגישת דוב שכול מפגיעת כסיל בעת אולתו וכעסו (ר״י בן נחמיאס, פי׳ משלי יד יב).

פגל [1], ממנו פִּגּוּל, *פָּגַל.

---

1) [השרש לא נמצא בשמוש זה זולת בעבר׳

*פָּגַל, קל לא נמצא.

— פִּע׳, *פִּגֵּל, פ״י, — עשה שיהיה פִּגּוּל, פסל הקרבן כפגול וכדו׳, unrein machen; faire impure; to make unclean: הכהנים שפגלו במקדש מזידין חייבין (גיט׳ ה ד). השוחט את המוקדשין לאכול שליל או שליא בחוץ לא פגל המולק תורים בפנים לאכול ביציהם בחוץ לא פגל (זבח׳ ג ה). התודה מפגלת את הלחם והלחם אינו מפגל את התודה וכו׳ והכבשים מפגלין את הלחם וכו׳ (מנח׳ ג ג). הזורק את הדם על מנת להקטיר אמורין למחר לא פגל שמחשבה בפנים בדבר הנעשה בחוץ (תוספת׳ זבחים יה ה). והיתה ללחם מלמד שהיתה מעכבת ומפגלת ופוסלת את הלחם (ספרא אמור פרק יח). מה שלמים אין טבילת אצבע מפגלת בהן אף חטאת אין טבילת אצבע מפגלת בהן (זבח׳ יג:). פיגל בקומץ ולא בלבונה בלבונה ולא בקומץ וכו׳ וחכמים אומרים אין בו כרת עד שיפגל בכל המתיר (שם מח:). וקא אמר משמיה דרב חסדא אין הקטרה מפגלת הקטרה ואפי׳ לר״מ דאמר מפגלין בחצי מתיר (מנח׳ יז.). שהיו מזהירין אותם בעת ששוחטים שלא יפגל אחד מהזובחים שלא לפסול אחד מהקרבנות בניתרות (מד״ר שה״ש, הנה מטתו).—ואמר הפיטן: מה לי ולכם מחן הדגל אף הטנפת פגל [1]) ולא התגלגל (אחשבה, זולת שבת ברלש׳). געיל מרגל וגם פגל ספרו (אמנס כן, ערב׳ יו״כ). — ובספה״א, בהשאלה: מקדישי כל ישן ומפגלי כל חדש (ר״א לויפל, מע״י ד, 33).

— פֻּע, *פֻּגַּל, רק בינ׳ מְפֻגָּל, — שפגלו אותו, שנעשה פִּגּוּל: השוחט את התודה לאכול ממנה למחר היא והלחם מפוגלין לאכול מן הלחם למחר הלחם מפוגל והתודה אינה מפוגלת (מנח׳ ג ג). פעמים שהם (כבשי העצרת) מפוגלים והלחם מפוגל הם מפוגלים והלחם כשר הם כשרים והלחם מפוגל הם כשרים והלחם כשר (תוספת׳ שם ה ה).—ובספה״א: אם אכל מהם מקרבן מפוגל חייב כרת (רמ״י יומ׳ קו.).

— הִתפ׳, *הִתְפַּגֵּל, נתפגל, — נעשה פִּגּוּל, כמו פֻּע׳: היה מקריב עימו זבחים ואמר לו נתפגלו היה עושה עמו טהרות ואמר לו נטמאו וכו׳ (תוספת׳ תרומ׳ ג ג). חברי׳ אמרי׳ נתפגל זה ונתפגל זה אבדו אימוריו של זה (ירוש׳ יומ׳ ה ה). מה שלמים מפגלין ומתפגלין אף כל מפגלין ומתפגלין (זבח׳ כח:). פיגל בירך של ימין לא נתפגל הירך של שמאל (מנח׳ יג:). לימא קל וחומר ומה המפגל (תודה) אין מתפגל הבא לפגל ולא פיגל אינו דין שלא יתפגל (שם טו.).

*פֶּגֶל [1]), ש״ז, מ״ר פְּגָלִים פוגלים, — צנון, Rettich; radis; radish: הצנונות הם פוגלים (אסף 32).

*פגם, ממנו *פָּגוּם, *פְּגִימָה, *פְּגָם, *פִּגֵּם, *פָּגֶם, *פִּגְמָה.

*פָּגַם, פ״י, — עשה פְּגָם בדבר או בפלוני, קלקל אותו, עשה בו מום, פִּסּוּל, verletzen, verstümmeln; estropier, endommager; to mutilate, damage: פָּגַם סכין, עשה בה פגימה: עצם ודאי פוגם עור ספק פוגם ספק לא פוגם (חול׳ י.). — עשה פגימה בלבנה: אמר הקב״ה הביאו כפרה עלי שמיעטתי את הירח וכו׳ ומה אם זה שנכנס ברשות כך פגמו הכתוב הנכנס שלא ברשות על אחת כמה וכמה (מד״ר ברלש׳ ו). — ובשמוש לפגימה בדברים אחרים: הנהנה שוה פרוטה מן ההקדש אף על פי שלא פגם מעל (ר׳ עקיבא, מעיל׳ ה א). הנהנה והפוגם בשוה פרוטה מן הקדש מועל נהנה ולא פגם פגם ולא נהנה הרי זה לא מעל (תוספת׳ שם ג א). אין שמין קב מפני שמשביחו ולא בית כור מפני שפוגמו (ב״ק כח:). מה נערה המאורסה שלא בא אלא לפוגמה אמרה תורה ניתן להצילו בנפשו רודף אחר חבירו להורגו על אחת כמה וכמה (סנה׳ עג.). — ובספה״א: שהאומר בפיו שפלונית פגומה חמור מן הפוגמה בעצמו שזה נותן ג׳ שקל וזה ק׳ (רמב״ם, ערכ׳ יד:).—*ובמשמ׳ הפחית, המעיט, — פָּגַם כְּתֻבָּה, שטר, הקטין את הסכום הכתוב בכתבה או בשטר: הפוגמת כתובתה לא תפרע

[בארמ׳ היהודית. ר׳ את הערת המחבר לערך פִּגּוּל. ברת (Wurzelunters. 36) חברו לערב׳ ג׳פל [a]), הוציא רפש. פנה לנקביו. ואולי הוראתו בעיקר באש, הבאיש, ומזה בכל הלשונות האחיות פִּגֵּל, פגלא — צנון, ע״ש ריחו. ולפי זה יש לחברו עם מגל.]

[1]) [[צריך לנקד: כַּבִּ, מקור.]]

[a]) جفل

1) [[מן הארמ׳ פּוּגלא.]]

אלא בשבועה וכו' הפוגמת כתובתה כיצד היתה כתובתה אלף זוז ואמר לה התקבלת כתובתיך והיא אומרת לא התקבלתי אלא מנה לא תפרע אלא בשבועה (כתוב' ט ז–ח). כתובת אשה פגמה וזקפה משמטת פגמה ולא זקפה זקפה ולא פגמה הרי זו אינו משמטת (תוספת' שביע' ח ד). עד שתפגום (את הכתבה) ותזקוף (ר' חייא, ירוש' שם ט ה). הפוגמת לא הפוחתת כתובתה כיצד היתה כתובתה מאתים והיא אומרת מנה נפרעת שלא בשבועה (ירוש' כתוב' ט ז). הפוגם שטר חובו לא יפרע אלא בשבועה (תוספת' שבוע' ו ה). ואלו נשבעין ונוטלין השכיר והנגזל וכו' והפוגם שטרו שלא בעדים (כתוב' פז:)—ובספה"א: המגרש את אשתו קודם השמיטה אין כתובתה נשמטת ואם פגמתה או זקפתה עליו במלוה משמטת (טו"ע חו"מ הלוא' סז יז). — *פָּגַם כבודו של פלוני: ר' יהודה אומר רצה לחלוץ הרשות בידו אמרו לו נמצאתה פוגם כבודו של מלך (תוספת' סנה' ד ב). היאך אני פוגם כבודו של עשיר זה בשביל דינר (ספרי דבר' יז). פגם הכתוב כבוד צדיק בקבר מפני כבוד צדיק בשעתו (ר' הילל בריה דשמואל בר נחמן, ירוש' ברכ' ו א). — וכן בלא מלת כבוד בשמ' זו, גרם חרפה. גנאי: למרגלית דלית לה טימי כל שמשבת בה פוגמה (שם ט א). שכל הפוגם את עצמו פוגם את משפחתו עמו (מד"ר במד' כא) בזמן שיש לו לאדם מאה רבוא ונוטלים את כל ממונו אל יפגום את עצמו בשוה פרוטה (אדר"נ טו). — ובספה"א: בזמן שיש לו לאדם מאת רבוא ונוטלין את הכל ממנו אל יפגום את חבירו בשוה פרוטה (ר"י בן עקיבן, ספ' המוסר ב יד). — *פָּגַם כוס של ברכה, פסל אותו: כוס פגום אין מברכין עליו טעמו פוגמו (ר' אלעזר, ירוש' ברכ' ז ו). טעמו פוגמו וכוס של ברכה צריך שיעור חדא מילתא היא (ר' אשי, פסח' קו.). — ובספה"א: שאם הוא מתמהה בטענתו כדי לפגום את בעל דינו האלה חוזרת עליו (ערוך, ערך הסת). ולמה פוגם עלינו את דברי רבינו הגדול (רמב"ן, מלחמ' ה' על הרי"ף, שבת ב:). ואין שיחה מחלקת מצוה א' לב' ולא פוגמת ברכה לכל המצוה (ריטב"א, פי' ר"ה לדף לד.). — וכן פָּגַם בדבר, נתן בו פְּגָם: לכל כל איש ישראל יחרד מלפגום ביחוד העליון על ידי עון שנאת חנם או לשון הרע וכו' (ספ' חרדים ז טז). יהי רצון מלפניך יי' או"א שבזכות ספירת העומר שספרתי היום יתוקן מה שפגמתי בספירה (רבונו של עולם, ספירת העומר). — ואמר המשורר: ועויתי והעויתי ופשעתי ופגמתי וצררתי וצערתי וקללתי וקלקלתי (ראב"ע, לך אלי תשוקתי, כהנא א 205). —ואמר הפיטן: קפחתי אז שנת תרדמה קראו לו הנערה לפגמה קדקדו השכיב וכישן נדמה (ר' יוסף בר שלמה, אודך כי אנפת, יוצ' שבת א חנכה).

—נפע', *נִפְגַם, שפגמו אותו, שנעשה פָגוּם: על אלו מומין שוחטין את הבכור נפגמה אזנו מן הסחוס [1]. אבל לא מן העור וכו' (בכור' ו א). תנור של אבן ושל מתכת וכו' ניקב נפגם נסדק וכו' טמא (כלים ה יא). חרחור שנפגם טמא עד שינטל רובו נשבר מקופו טהור (שם יג ג). המעצד והאזמל והמספלת והמקדח שנפגמו טמאים ניטל חסומן טהורין (שם שם ד). כוס שנפגם רובו טהור נפגם בו שליש ברובו טהור (שם ל ג). מעשה בביתסי אחד שניסך על רגליו ורגמוהו כל העם באתרוגיהם ונפגמה קרנו של מזבח ובטלה עבודה בו ביום (תוספת' סוכה ג טז). אבני היכל שנפגמו אין להן פדיון וטעונין גניזה (שם מגיל' ג ה). בימוס שנפגם רובו הרי זה מותר (שם ע"ז ה ח). צלצל שבמקדש של נחשת היה ומימות משה היה נפגם וכו' מכתשת שבמקדש של נחשת היתה ומימות משה היתה נפגמה וכו' (שם ערכ' ב ג–ד). שתהא הנאתו ופגמתו כאחד בדבר שדרכו ליפגם (שם מעיל' ב א). כגון שנטל קרנו של מזבח או שנפגמה הסכין (מכי' ויקהל א). חרוץ רים של עיניו שניקב שנפגם ושנסדק (ספרא אמור פרש' ז). אמר (משה) לפניו רבון כל העולמים לא כך אמרתי לך אין בי כח שאני נפגם בלשוני (פדר"א מ לד). בו ביום נפגמה קרן המזבח ונתנו עליו גוש של מלח שלא יהא נראה כפגום (ירוש' סוכ' ד ח).—ובספה"א: נוח לו למלוה שיפגם שטרו ונוח לו ללוה כדי שיכוף לפורעו (תלמיד ר' יהודא גאון, הלכ' פסוק' 55). ואפילו נמצא הרבה שמעידין על חתם ידי הקרוב הזה אין בזאת פגם על הכתובה וכיון שאחריהם הוא החותם אין נפגמין בזאת אלא העדות מתקיימת בכשרים (תשו' הגא', הרכבי מג). סכין שנשמט מן הנצב או שנפגם אין מחזירין אותו

1) [עי' ערך סְחוּס הערה 3.]

ואין משחיזין אותו (רמב"ם, כלי המקדש א טו). אבני היכל ועזרות שנפגמו או שנגממו פסולין ואין להן פדיון אלא נגנזים (הוא, ביהב"ח א טו). כיון דעומדים ליפגם לא מעל עד שיפגום (רעב"ע, מעילי ה א). העבדים והשפחות אין קורים להם אבא פלוני ואימא פלונית שלא יבא מהדבר תקלה ונמצא זה הבן נפגם (שו"ע הו"מ רעט ה).

—התפ׳, *הִתְפַּגֵּם, נתפגם, כמו נִפְע׳: מכתשת היתה במקדש של נחושת היתה ומימית משה היתה והיתה מפטמת את הכשמים נתפגמה והביאו אומנין מאלכסנדריא של מצרים וכו׳ אלו שני כלים נשתיירו ממקדש ראשון ונתפגמו [1]) ולא היה להם ארוכה (ערכ׳ י:).—ובספה"א: קניא שבאבא שמו ומהלך במים על הארץ וקרומיתו משונה וחדה ואינה מתפגמת ומתחככת כשאר הקנים (ערוך ערך קמניא). פעלו אמת פעלו של הקב"ה שגזר על הלבנה שתהא מתפגמת והולכת (סבלי הלקט, ראש חדש קסז).

—הפעי, *הִפְגִּים, כמו קל: להתגדל עליהם משום מעלה כשאר כהנים אינו ראוי שהוא בעצמו הפגים את מעלתי (תשו׳ גא׳, בית הלוי ה, 128). אמר החבר היה זה מפגים על אמונתי אלו נמצאה אמונה מוחזקת (ר"י א"ת, הכוזרי א סא). אותן שהפגימו בריתם ולא נתעסקו בפריה ורביה עד שבא הקב"ה ובונה אותם ומשתיל ונוטע אותם (הרקנטי, חבן יקרה א, ויסב, לד:)

*פְּגָם, ש"ז, — כמו פְּגִימָה, —א קלקול, גנאי, ופצוי שמשלמים תמורתו; Beschädigung, Beleidigung; dommage, offense; injury, insult: המפתה נותן בשת ופגם וקנס (כתוב׳ ג ז). נערה שנתפתתה בושתה ופגמה וקנסה של אביה (שם ד א). הקוטע ידי עבדו של חבירו רבו נוטל נזקו צערו בושתו ופגמו והלה יצא ויתפרנס מצדקה (ר׳ יוחנן, ירוש׳ שם ה ה). כהן אחר כהן לא יקרא משום פגמו של ראשון לוי אחר לוי לא יקרא משום פגם שניהם (היא, גיט׳ נט:). אף בחול אסור (לאשה) לצאת בהם (בתכשיטים) לר"ה מפני שהעם מסתכלין בה ופגם הוא לאשה (תכמו׳ וישלח ה).—דברי פְּגָם, בנגוד לדברי שבח: תחילה אמור להם דברי שבח אשריכם שנתמניתם וחוזר ואומר להם דברי פגם היו יודעים שטורחנים וסורבנים הם (ספרי במד׳ לג).— טעם לִפְגָם, לרעה, לקלקל את המאכל, בנגוד לטעם לשבח: אחד נותן טעם לשבח ואחד נותן טעם לפגם הרי זה אסור דברי ר׳ מאיר וחכ׳ או׳ לשבח אסור לפגם מותר (תוספת׳ תרומ׳ ח ט). בכל התורה כולה נותן טעם לפגם מותר ולגבי גיעולי נכרים אסור (נזיר לז:).—ובספה"א: ושמא אם יפלו ביד מחקר ימצא בם פגם אלא אם כן שנועדו בית דין חשוב בארץ יון או רומי (תשו׳ הגא׳, הרכבי יד). חמשה באוזן ואלו הן מי שנפגם סחוס אזנו כדי שתחגור הצפורן בפגם וכו׳ (רמב"ם, ביאת המקדש ז ג). הסבל ששבר חבית של יין לחנווני ונתחייב לשלם וכו׳ מחזירין לו שלשה ומנכין לו בכל זמן טורח שהיה במכירתה ופגם הנקב שהיה נוקב החבית (הוא, שכירות ג ג). — ובמשמ׳ פְּסוּל: אמנם אנחנו לא נחוש בדעות אשר פגמם מבואר מאד (ראב"ד, אמו"ר א ו). ואיך תהיה תכונת המקריבים שלא יהיה בהם פגם עם תכשיטיהם ומלבושיהם (ר"י א"ת, הכוזרי א לט). — ואמר הפיטן: ואשר הרע בעיניך עשיתי ויתוקן הפגם ההוא בכל המקומות שפגמתי בד׳ עולמות (ר"י בר ראובן, יהי רצון, אזהר׳ כד:) אזי התו ישו על דלתות שין פגם מה לך מגלה סוד ומלשין (רבי שלמה שרביט הזהב, כהכה, 21). — פְּגַם מִשְׁפָּחָה: לבו"ד פנויה היתה מאי כולי האי רב פפא אמר משום פגם משפחה (סנה׳ עה.). — ובספה"א: אם ערערו עליו בפגם משפחה וכו׳ ונודע אחר שחתמו השנים שאין במשפחתי פגם ושהוא כשר יכו׳ (שו"ע חו"מ, הלוואה׳ מו כז). — "ובמשמ׳ מוסרית: ולתקן את נפשותינו ורוחותינו ונשמותינו מכל סיג ופגם ולטהרנו ולקדשנו בקדושתך העליונה (רבונו של עולם, ספיר׳ העומר). ונתן להם כוונות ויחודים משונים זה מזה כל א׳ לפי פגמו וכפי נשמתו (ר"כ בר"י אלחנן, עה"מ, תקוני התשוב׳, יח:) הנה פגם האשה של מטה פגמה באשה של מעלה (הריקנטי, אבן יקרה א, ברא׳, ויאמר האדם). המורך מדה הפכית אל הגבורה כדבר החוקר הוא מג׳ מינים הא׳ וכו׳ השלישית מי שאינו יכול לסבול שום פגם בשום אופן (רי"א מודינא, צמח לדיק כז). אף על זה החוטר של ילוד אשה פקחת עיניך וכו׳ לתקן פגמו שהוא מסטרא דאתתא (אלשיך, איוב יד ג).— ומ"ר "פְּגָמִים, פגמיהם: שתיקוניהם של תחתוני׳ בד׳ עולמות ופגמיהם בד׳ עולמות (רמח"ל, חוקר ומקבל

---

[1]) [כשיטה מקובצת גורס ונפגמו וכן תוספת׳ (ערכ׳ ב ה).]

יע ד). — ב) "הצד השקוע החסר של חצי עגול, כפגימת הלבנה: וי"מ כמו חצי עגול עשוי כמין כלבוס ואותות בו מפתחי חלוקה והפגם בולע צוארה והוא של זהב (רש"י, שבת כ"ע:).

***פֶּגֶם,** ש"ז, בכל' פיגמה, — כמו פְּגָם: במאי קמיפלגי אמר רבא במקפדת על פיגמה ומניחתהו שלא יהרגנה רבנן סברי אפיגמא קפיד רחמנא והרי מקפדת על פיגמה וכו' (קכה' ע"ג:).

***פֵּיגָם** [1], פיגם ש"ז, — מין עשב מר, בעל פרחים ירקרקים ששימש גם ברפואה (Ruta graveolens), Raute; rue; rue: הפיגם והירבוזין וכו' פטורין מן המעשרות (שביע' ט א). אין מרכיבין פיגם על גבי קדה לבנה מפני שהוא ירק באילן (כלא' א ח). שרשי חמינתא והפיגם וירקות שדה וכו' (עוקצ' א ג). — ועלי הפיגם: אלו בגדי אדם הראשון שהם דומים לפיגם רחבים מלמטה וצרין מלמעלה (מד"ר ברא' כ). — ובסהמ"א: זיעת הפיגם הוא פיגנון [2] (חסף 41). ועשב פיגם היא רוטא (שבתי דונולו, מרקחות 1).

***פְּגִימָה,** פיגמה, ש"נ, — כמו פְּגָם, פְּגִימָה, Schaden; dommage; damage: נהנה ולא פגם פגם ולא נהנה הרי זה לא מעל וכו' עד שתהא הנאתו ופגמתו באחד (תוספת' מעיל' ב א). לא צורכא די לא פיגמתה לפני החמה פיגמתה לאחר החמה (ירוש' ר"ה ב ה).

***פגן,** ממנו *פָּגַן.

***פָּגַן,** — כמו בָּגַן [3], קל לא נמצא.

—הפע', *הִפְגִּין, פ"ע, צעק, schreien; crier; to cry: עמדו והפגינו בלילה הלכו והפגינו בלילה אמר' אי שמים לא אחים אנחנו לא בני אב אחד אנחנו וכו' (תעני' יח.). כגון שבאו בני אדם בתוך ביתו ועמד והפגין בלילה (ב"ק קיד.). — ובסהמ"א: וכאילו קובל ומפגין [1] על כך (פרוש מיוחס לרש"י לדהי"ב יב יד). — ואמר המליץ: אמתין עד שיבלע דמם ויתמלאו חרטה ידעו מה שעשו ואי שמים יפגינו (ר"א לויסל. סע"י ב, הקד').

פגע [2], ממנו "הִפְגִּיעַ, מִפְגָּע, *פָּגוּעַ, *פְּגִיעָה, פֶּגַע, *פִּגֵּעַ, פֶּגַע, "פִּגְעוֹן.

פָּגַע, פ"ע, פָּגַעְתָּ, פָּגַע, פָּגְעוּ, אֶפְגַּע, תִּפְגַּע, תִּפְגְּעוּ, יִפְגַּע, נִפְגַּע, תִּפְגְּעוּן, יִפְגְּעוּ, יִפְגָּעוּן, לִפְגֹּעַ, פִּגְעוּ, יִפְגָּעֶנּוּ, פִּגְעוֹ, — א) פָּגַע באדם, את אדם, פָּגַשׁ, נזדמן במקרה אתו במקום אחד, begegnen; rencontrer; to meet: ויעקב הלך לדרכו ויפגעו בו מלאכי אלהים ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלהים זה (ברא' לב ב-ג). ויראו שטרי בני ישראל אתם ברע וכו' ויפגעו את משה ואת אהרן נצבים לקראתם בצאתם מאת פרעה (שמות ה יט-כ). גאל הדם הוא ימית את הרצח בפגעו בו הוא ימתנו (במד' לה יט). ההרה לכו פן יפגעו בכם הרדפים (יהוש' ב טז). ויהי כבאך שם העיר ופגעת חבל נבאים ירדים מהבמה (ש"א י ה). טוב בתי כי תצאי עם נערותיו ולא יפגעו בך בשדה אחר (רות ב כב). פגעת את שש ועשה צדק (ישע' סד ד). — ובהמה: כי תפגע שור איבך או חמרו תעה השב תשיבנו לו (שמות כג ד). — וחיה באדם: כאשר ינוס איש מפני הארי ופגעו הדב ובא הבית וסמך ידו על הקיר ונשכו הנחש (עמוס ה יט). — ובדבר לא בע"ח, במקום: ויפגע במקום וילן שם (ברא' כח יא). — ובפרט גבול, פגע גבול פלוני במקום פלוני, בנחל, בהר וכיוצא בזה, הגיע עד שם ונגע בו: וירד (הגבול) מינוחה עטרות ונערתה ופגע ביריחו ויצא הירדן (יהוש' יו ז). ועלה גבולם לימה ומרעלה ופגע בדבשת ופגע אל הנחל (שם. יט יא). ופגע הגבול בתבור ושחצומה (שם שם כב). ושב הגבול

---

[1] [הוא פיגנא בארמ' שבבבלי (ע"ז כח.), בסור', ובערב' פיג'ן a), והיא המלה היונית πήγανον. פיגום (תוספת' ב"ב ו ג) אינו ענין לכאן. עי' לו Flora III, 317 וכו'.]

[2] [זאת המלה היונית.]

[3] [עי' בכרך א עמ' 459; וכן בסורית. ובמנדעית אבגאן, וגם במקומות המובאים כאן מן התלמוד בנוסח הספרים הפגין הפגינו, גרסת הערוך היא הבגין הבגינו בכי"ת. ובלשון ימינו הנהג הפעל הפגין והשם הַפְגָּנָה בהוראת יצא במחאה, demonstrieren; manifester; to demonstrate. ואשר למקור המלה הוכיח ב. גיגר שמוצאה מפרסית (תוספת הערוך ערך).]

a) فيجن

---

[1] [בדפו': ומפיגין.]

[2] [כן בארמ' ובסור', ובערבי פַגַ'א a) באלף, התקיף פתאם, והשוה בעבר' פתע על יד פתאם בשנוי דומה, ונראה קרוב לשרש זה אף פ.ג.ש.]

a) فجأ

ימה אזנות תבור ויצא משם חקקה ופָגַע בזבלון מנגב ובאשר פָּגַע מים (שם שם לד).— ובתו"מ: פעם אחת הייתי מהלך בדרך ופגע בי אדם אחד ונתן לי שלום והחזרתי לו שלום וכו' (ר' יוסי בן קסמא, אבו' ו ט). פגע בי זקן אחד משל בית אבטינס ומגלת סמנין בידו (ר' יוחנן בן נורי, ירוש' שקל' ה ג). גוי אחד פגע בר' ישמעאל ובירכו א"ל כבר מילתך אמורה אחר פגע בו וקיללו א"ל כבר מילתך אמורה (שם סוכ' ג יב). ראה תאינה בכירה אמר במי שאפגע בו תחילה אתננה לו (שם סוט' ג ג). מעשה בצדוקי אחד שהתקין מבחוץ והכניס, ביציאתו היה שמח שמחה גדולה פגע בו אביו וכו' (יומ' יט:). אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש (דבי ר' ישמעאל, סוכ' נב:). לציפור שהיתה נתונה ביד ציד פגע באחד אמר לו מה זו שבידי היא חיה או מתה וכו' (ר' חנינא בר פפא, מד"ר ברא' יט). זו היא שפגעה באיש אחר ונתנה עיניה בו והיא משמשת עם בעלה ולבה עליו (שם במד' ט). מלמד שהיה מהלך עמה שלא יפגעו בה אחד מן הבחורים (שם רות ז).—*ובהוראת הזמן, הזדמן עמו: רגל שפגע בו תחילה ובלבד שיעברו עליו רגלי שנה כולה (ירוש' ר"ה א א).— ולרעה: לאחד שפגע בו זאב וניצל הימנו וכו' חזר ופגע בו נחש וכו' (תוספת' ברכ' א יא, ועוד בשנויים בירוש' ובבבלי שם ובמכיל' פ' בא). אוי לו לאדם שפגע בו ערוד ואוי לערוד שפגע בו ר' חנינא בן דוסא (ברכ' לג.). אשרי ר' עקיבא ותלמידיו שלא פגע בהם אדם רע מעולם (ע"ז כה:). כל אותו הלילה היו שניהם פוגעין זה בזה (ר' חנינה בר יצחק, מד"ר ברא' עז). נמנע (פרעה) שלא לצאת כדי שלא יפגע בו משה (שם שמות יב) —*ובהוראת נגיעה בחלקו של אחר: מה אם בשעה שעבודה [1] פוגעת בעבודה את אמר מותר כאן שאין עבודה פוגעת בעבודה לא כ"ש (ירוש' כלא' ג א).—ובספה"א: ושתי נקודות יש בה שפוגעת בהן בעגולת הקו השוה המסבב באמצע העולם (רמב"ם, קדוה"ח יט ג). חוש הטעם וחוש המשוש שהם חושים גסים ולא ישיגו מושגיהם עד הדבקם בהם ופגעם איתם (ר"י א"ת, כוח חן ג). חבר המגיד לי מומי בכל עת שיפגעני טוב לי מחבר שיתן לי דינר זהב בכל עת שיפגעני (ר"י נחמיאש, פי' משלי ט ח). ואינך כאלילי העמים שאינם פוגעים מי שיוכל לומר להם עשה לי אות ומופת כאשר עשית לפלוני (בית האוצר לשד"ל ב 134). ההולך על דרך רחוב זה בפגוע לא ידע כי יושביו דכאו מרחם (לטריס, כבוא בישראל, 3). — ובמשמ' הזדמן יחד בזמן: ויהיה נזהר בשאר הממון ובשאר הזמן קודם שיפגעהו החשבון פתאום והוא אינו יודע מה שיש לו ומה שיש עליו (ר"י א"ת, חו"ה, חשבון הנפש ג). — ואמר המשורר: ובמחנים פגעו בו מלאכי האל בטרם בי יחי פגע (רשב"ג, לבי בחימה, ברודי 23). ויצא בכל העולם טבעו ואוינו לפגעו גאון הירדן בכל חכמה גאות הים בכל מזמה (ר"י הלוי, לכבוד גדלת, סעה"ס 99).— ב) פָּגַע בפלוני בחרב וכדומ', הִכָּהוּ, הֵמִיתוֹ; schlagen; frapper; to strike: נלכה נא דרך שלשת ימים במדבר ונזבחה ליי' אלהינו פן יִפְגָּעֵנוּ בדבר או בחרב (שמות ה ג). ויאמר זבח וצלמנע קום אתה וּפְגַע בנו כי כאיש גבורתו ויקם גדעון ויהרג את זבח ואת צלמנע (שופט' ח כא). ויאמרו לו לאסרך ירדנו לתתך ביד פלשתים ויאמר להם שמשון השבעו לי פן תִּפְגְּעוּן בי אתם (שם טו יב). ויאמרו אליו בני דן אל תשמע קולך עמנו פן יִפְגְּעוּ בכם אנשים מרי נפש ואספתה נפשך ונפש ביתך (שם יח כה). ויאמר המלך לרצים הנצבים עליו סבו והמיתו כהני יי' וכו' ולא אבו עבדי המלך לשלח את ידם לִפְגֹּעַ בכהני יי' ויאמר המלך לדויג סב אתה וּפְגַע בכהנים ויסב דויג האדמי וַיִּפְגַּע הוא בכהנים (ש"א כב יז–יח). ויקרא דוד לאחד מהנערים ויאמר גש פְּגַע בו ויכהו וימת (ש"ב א טו). וישלח שלמה את בניהו בן יהוידע לאמר לך פְּגַע בו (מ"א ב כט). ויאמר לו המלך עשה כאשר דבר וּפְגַע בו וקברתו וכו' והשיב יי' את דמו על ראשו אשר פָּגַע בשני אנשים צדקים וטובים ממנו ויהרגם בחרב (שם לא–לב).—ובתו"מ: ואם אין אתה הורגינו הרבה מזיקים לפני המקום וכו' שיפגעו בנו אלא סוף שהמקום עתיד לתבוע דמינו מידך (ספרא ויק, אמור, פרק ט). הבועל ארמית הקנאים פוגעין בהן (ירוש' סנה' ט יא). מעשה באחד שבצר את כרמו ולן בתוכו ובאת הרוח ופגעתו (מד"ר ברא' יג). זה אמר לו שמת אותו זקן אמר באותו הזקן פגעה מדת הדין (שם כג). והו' יושב כל הלילה ויהא צנה פוגעת בו והוא צועק אלי ואני עונה אותו שנאי'

1) [כך בכ"י רומי, ונכון, עי' לונץ.]

וכו' (שם שמות לח). בשעה שהיו ישראל נוסעין היו שני ניצוצין של אש יוצאין מתוך שני בדיו של ארון כדי לפגוע שונאיהם (ר' יוסי בן זמרה, שם במד' ה). היו נוהגין בקלות ראש והיתה השכינה פוגעת בהם (שם). ומפני שהיה יום מתן תורה חביב לפני הקב"ה לפיכך לא רצה לפגוע בהן בו ביום (שם טו). אמרו (ישראל) היאך מלאך המות יכול לפגוע בו (באהרן) אדם שעמד במלאך המות ועצרו דכתיב וכו' (שם יט). מיד קצף עליו משה ונטל את המטה בידו שחקוק בו שם המפורש ופגע בו בסמאל בכל כחו עד שנס מלפניו וכו' (שם דבר' יח). אמר (יעקב) מוטב שיפגע (עשו) בי ולא יפגע בבניי (ר' יהושע בר' נחמן, פסיק' דר"כ קלט.). וזה (שאיל) שיורד למלחמה ויודע שהוא נהרג נוטל בניו עמו ושמח על מדת הדין שפוגעת בו (תנחו' אמור ג).—*ובהוראת פגיעה שבעברה: הכונס את יבמתו לשם נוי ולשם אישות ולשם דבר אחר כאילו פוגע בערוה (אבא שאול, יבמ' לט:). קטן שמא ימצא סרים קטנה שמא תמצא אילונית ונמצאו פוגעים בערוה (שם קיט:).—ואמר המשורר: כי אין בחבל איש אשר יכל לאמר פגע בזה (ר"י בן כלפון, בהערת בכודי בכל שירי ר"ש הנגיד, ע' 28). הכי יום זמן לכרית שארית בני אבי והפליא בי נקמה והשמיד כל מידעי ופגע במשפחתי בבל עלם ועלמה (רמב"ע, הרדה לבשה, בעה"ש 66). עושו ובואו תמצאו דעתו מקור היים ובלעדיו כדוב תפגעו (ראב"ע, גבהי שחקים, איגר 52).—ג) פגע בפלוני בדברים, בקש ממנו מאד, הפציר בו, eindringlich bitten; insister; to entreat: אם יש את נפשכם לקבר את מתי מלפני שמעוני ופגעו לי בעפרון בן צחר ויתן לי את מערת המכפלה אשר לו (בראש' כג ח-ט). ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי כי אינני שמע אתך (ירמ' ז יו). מה שדי כי נעבדנו ומה נועיל כי נפגע בו (איוב כא יה). ותאמר רות אל תפגעי בי לעזבך לשוב מאחריך (רות א יו). — לא פגע אדם, לא בקש, לא חס: נקם אקח ולא אפגע אדם[1] (ישע' מז ג).—ובסהמ"א: על מה שפגעו בי קצת אוהבי ופצרו בי על הדבר הזה (ר"י א"ת, תקון מדה"נ לרסב"ג, יז).—ואמר הפיטן:

1) [המקום קשה ואין הצעות המפרשים מסתברות.]

גישת צקון מכפל כפגעה דלק פעם וזאת רגעת (אתית עת, יוצ' לשבת פרש' הקדש). והאיצו ופגעו לי בתנין אשר שכל ויהיה לי לחבר (ר"ש הנגיד, התנחומים, בכודי 75). אחזה פניו במעשיו אפגעה הן תמונתו בהקיץ אשבעה (ראב"ע, אבטחה, איגר 4).

—הפע', הפגיע, הפגעתי, הפגעו, מפגיע, יפגיע.—א) הפגיע בדבר את פלוני, עשה שהדבר יפגע את פלוני, יכהו, schlagen machen; faire frapper; to make strike: אמר יי' אם לא שרותך לטוב אם לא הפגעתי בך בעת רעה ובעת צרה את האיב (ירמ' יה יא). — ובסהמ"א: צוה על השמש להסתר מבני אדם כשמפגיע בה העבים שהם כאילו פגעו בשמש והסתירוה (רד"ק, סה"ש, אור). — ב) הפגיע בו דבר: והוא מחלל מפשעינו מדכא מעונותינו מוסר שלומנו עליו ובחברתו נרפא לנו כלנו כצאן תעינו איש לדרכו פנינו ויי' הפגיע בו את עון כלנו (ישע' נג ה—ו). — ג) הפגיע בפלוני, כמו: פגע בפלוני, במשמ' ג, בקש ממנו: וגם אלנתן דליהו וגמריהו הפגעו במלך לבלתי שרף את המגלה ולא שמע אליהם (ירמ' לו כה). וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע ותושע לו זרעו (ישע' נט יו).—הפגיע לפלוני, בקש בעדו, למד עליו זכות: והוא חטא רבים נשא ולפשעים יפגיע[1] (שם נג יב). על כפים כסה אור ויצו עליה במפגיע[2] (איוב לו לב).—ובתו"מ: בשעה שישראל באין לידי עבירה ומעשים רעים הגשמים נעצרין הן מביאין להן זקן אחד כגון רבי יוסי הגלילי והוא מפגיע בעדם והגשמים יורדין (ר' שמואל בר נחמני, ירוש' ברכ' ה ב). עת היא שפוגעת האדם ומערערת בו כל הדברים האלו והוא מפגיע מה יעשה ילך ויעסוק בתפלה ובתחנונים (מד"ר קהל', פס' שבתי וראה). פעמים שאדם מפגיע בתפלה ונענה פעמים שמפגיע ואינו

1) [ר' גם להלן משמ' ה).]

2) תרג': מטול מצלי, וכן רש"י ורד"ק—ומנחם מלשון פגישה; וחדשים: במפגע. [המחבר לא פרש. כונת הכתוב היא להזמנת האדם החוטא לדין (כי בם ידין עמים); לשם זה יזמנה עליו מפגיע (שופט, קטיגור) אשר יגיד לו את רעתו (יגיד עליו רעו), ר' טורטשינר ס' איוב לפסוק. וכשם שיש מפגיע נגד (קטיגור), כך יש מפגיע בעד. ולבטוי המאחר המיסד על הפסוק, צות במפגיע, ר' להלן משמ' ו).]

נענה (ר' שמואל, שם). שכל המבקש דבר מחבירו מפגיע בו שלש פעמים (מדה"ג כ"י תימני, ויאמר לו אם נא מצאתי חן).—ובסהמ"א: ואינם עושים זה אלא בעבור שמירת תורתם הלא די בקורבה הזאת להפגיע ולכפר עונות רבות (ר"י א"ת, הכוזרי ד כג). כי שמעתי רבים מפגיעים ודורשים פרושים משובשים ותועי לב האומ' הלא רבותי' דרשו ודגלו עלי אהבה דילוגו עלי אהבה וכו' דילוגו ודגלו עלי איבה על מפגיע ומפגיע יעשה לו גן כוח (אברהם בן עזריאל, ערוגת הבשם, הוצ' אורבך I א). — ואמר הפיטן: לבלתי ינבל למענו כסא עוד יפצה פה ויפגיע כסא (וחיות אשר, מוסף א' ר"ה). שור כי אבדו חסידינו מפגיע אין בעדנו (רגמ"ה, זכור ברית). ואיפו [צ"ל: ואיפה] מפגיע הגון ואיה כדי (ר' אליה בר שמעיה, אקרא, סליח' יוס ג).—ואמר המשורר: מרום ירגיע האלהים לכם ויצו מפגיע להליץ בעדכם (רמב"ע, אחרית ותקוה). נשמת דל בך מפגיע יום תצדיק ותרשיע (ר"י הלוי, נשמת ידיד עליון, שעה"ש 102).— ד) ״עשה שיפגַע, שיפגש, ואמר המשורר: בקראי ענני יום להפגיעם צדקך וקשטך למען תצדק בדברך תזכה בשפטך (רשב"ג, אלהים אלי אתה, שעה"ש 45). בטחתי בחסד אדני שיפגיעני בחסד אדני והנה סגורה הדלת והתאחרה המשאלת (ר"י הלוי, אגרת ליהושע בן דוסא, שעה"ש 99). —ה) ואולי הִפְגִּיעַ לפלוני, חמל עליו, השתתף בצערו [1], mitfühlen; compatir; to sympathize: והוא חטא רבים נשא ולפשעים יַפְגִּיעַ (ישע' נג יב). — ו) ״צוה בְּמַפְגִּיעַ [2], צוה מיד כשרק התפללו על כך: הורנו מה שנצעק, צוה ישועתנו במפגיע[3] (מו"א אל תעש עמנו כלה, מוסף יוה"כ).—ואמר המשורר: ובימיו תר בת ציון יגיע ויצו עליו במפגיע (ר"י חריזי, תחכמוני 361).

—נפע', *נִפְגַּע, שֶׁפְּגָעוּהו והזיקו לו: ארבעה נכנסו לפרדס אחד הציץ ומת אחד הציץ ונפגע וכו' (ירוש' חגי' ב א). שאין שוטה נפגע ולא בשר המת מרגיש באיזמל (שם תענ' ג ח).

—הפע' ״הֻפְגַּע, רק בינ', מ"ר מֻפְגָּעִים, מופגעים, — כמו נפע': הגופים שמזגם בלתי משובח וכו' אם חוטאים בעצמם ואם מופגעים ביצירה (קאנון א ג ב יז).

*פַּגָּע, ש"ז, מ"ר פַּגָּעִים, עי' בערך פֶּגַע ב) ובהערה שם.

פֶּגַע ש"ז, מ"ר *פְּגָעִים, — א) מקרה, גורל, Zufall, Geschick; destinée; destiny: כי לא לקלים המרוץ ולא לגבורים המלחמה וגם לא לחכמים לחם וכו' כי עת וָפֶגַע יקרה את כלם (קהל' ט יא).—פֶּגַע רע, Unglück; malheur; misfortune: ועתה הניח יי' אלהי לי מסביב אין שטן ואין פֶּגַע רע והנני אמר לבנות בית לשם יי' אלהי (מ"א ה יח–יט). —ובתו"ס: יהי רצון מלפניך וכו' שתצילנו מעזי פנים ומעזות פנים מאדם רע ומפגע רע וכו' (ברכ' טז:) ותצילני מפגע רע מיצר הרע וכו' (שם יז).— ובסהמ"א: והיתה הגאוה במעשים המיוחדים לאלהים משגת את בעליה יותר מהרה מכל הפגעים המשיגים אותם (ר"י א"ת, חו"ה, הכניעה, פתיח'). כשיפגעהו פגע בממונו או יקרהו מקרה בקרוביו אם יגביר השכל על החרדה וירצה בגזרת הבורא ויצדיק את דינו יודה על כניעתו הטובה ושפלותו לאלהים (שם פרק ז). ולא היה נהנה במה שמשמח אותו כשהוא זוכר פגעי העולם (שם, הבחינה ה). ואמר אני תמה על מי שלא זמן לכל פגע סבל ולכל טוב הודאה (הוא, מבחר הפנינים לרשב"ג 17). התחבר למי שאם תתחבר עמו יפארך וכו' ואם יבואך ממנו פגע רע לא יחילו לך דרכיו (שם 31). והאדם בו כמו פרי האילן אם לא יפסד באחד מן הפגעים כאשר יבשל יבול (שם 65). כאשר פגע הגבורה הוא חסרון החקירה בן פגע החכמה חסרון הענוה והמוסר (חריזי, תרג' מוסרי הפילוסופים ב כ). כל מה שהתמידה (החכמה) בגוף לא תמלט מפגעיו ומהתאבל בעת הפרדה ממנו (ראב"ד, אמו"ר א ו). ואמר החכם השלם והחסיד הוא המעיין בדברים השלמים ויסבול התלאות ואינו חושש מפגעי הזמן הגדולים (רש"ע פלקירא, המבקש, כז). אלו הפעולות (של החושים) לפעמים יכנס בהם הפגע כמו שידעת מבטול או חולשה או בלבול וכו' ונתחיל בראות כי הראות יכנס בו

---

[1]) בערב' פַּגַ'עַ a), במשמ' אסון, פֶּגע רע, הכהו אסון וכו',— תפג'עת לה, כמו תוג'עת במשמ' השתתף בצערו, — ואולי נתמזגו כאן שני שרשים, מפגע, כמו ערב',—והשני שרש שניי מן פגש. [ועי' לעיל משמ' ג).]

[2]) [על יסוד איוב לו לב.]

[3]) [במקום זה יש לפרש: כשנתפלל אליך (מטה לוי), או ע"י מליץ מפגיע בעדנו; אך על יסוד מקום זה משמש הבטוי בלשון ימינו במשמ': צוה בתקף.]

a) فجع

הפגע אם שיבטל ואם שיחלש ואם שיתבלבל פעלו (קאנון ג א א ו). ואמר בן רש"ד בשמע הטבעי בשער הפגע והקרי שהאפשר יאמר על ג' פנים וכו' (ר' הלל מוירונה, תגמו' הנפש א, ליון ג, ו:). בני אם בא לכם שום פגע תהיה הסבל מזומן ותדחו אותו בסבל (בית מדות, האמונה, לד.). שאין שם (בעולם) שעה בלא רעה ולא רגע בלא פגע (ר"ש דוראן, מאמר' ישראל א, ח.) אין רגע בלי פגע ולא מצב בלי עצב (רס"פי ד' כוסות, כוס ביד ה', ב). הרוצה ליכנס בחצר המלך לבקש על נפשו צריך להזדרז ולדעת אם יש בדרך פגע או סכנה (ר' נחום עזרכי, חז"י ג, קעא.). —ואמר הפיטן: פגע [1]) צהרים בחנני פדני מקטב ושוד זענני (ר"א הקליר, Elbog. Stud. 120).—ואמר המשורר: כי תראה יד אחיך מטה ולעזרו תשיג ידך אתה עזרהו חיש אל תוחר רגע טרם ימצאהו הפגע (יל"ג, הרעה והזאב, א 37). ויאמר אם היום לא אעזרה, אני אז צפון מחר גם לי זה הפגע (הוא, שני הכלבים, ג 143). כי את מעין ישעם במשואת פגע את שמן ששון למלאי עצבת (הוא, הוי אח, א 166).—°ובמשמ' מקום שפוגעים בו: לבי לבית אל ולפניאל מאד יהמה ולמחנים וכל פגעי טהוריך (כל המקומות שפגעו טהוריך) (ר"י הלוי, ליון הלא תשאלי, קינות לת"ב). —ב) *מזיקים ורוחות רעים הפוגעים בבני אדם להזיק להם; שיר של פגעים [2]), המזמור שהוא תפלה נגד הפגעים: והתני אומר' היו שיר של פגעים [3]) בירושלם וכו' אי זהו שיר של פגעים מה רבו צרי וכל המזמור יושב בסתר עליון עד כי אתה יי' מחסי (ירוש' עירוב' י). שיר של תודה וכו' ושיר של פגעים ויש אומרין שיר של נגעים (שבוע' טו:). שיר של פגעים היה משה אומר בשעה שעלה לרקיע (מדרי תהלי' לא).

***פֶּגַע** [4]), ס"ז מ"ר פְּגָעִים, פגעין, — שם פרי האילן : Pflaume ; prune ; plum סוחטין בפגעין

ובפרישין ובעוזרדין אבל לא ברימונים (שבת קמד:).

°פִּגְעוֹן, ס"ז, — כמו פְּגִיעָה, מן פָּגַע במשמ' ב), ואמר הפיטן: כרת ואבדן מאתי ופגעון תמקנאים גזרתי (רסע"ג, אזהרות, קובץ מעשי ידי גאוני קדמוני' ב 35, סדור רסע"ג קעד).

°פִּגְעִי, פגעיי, ס"ז, נק' פִּגְעִית, מ"ר פִּגְעִיּוֹת,—של פֶּגַע, בדרך מקרה, zufällig ; accidentel ; accidental : ויתחייב מזה שכל פעולות האדם בטוב וברע ותהיינה מקריות או פגעיות ובלי דעת (ר' הלל, תגמ' הנפש, נוספ', מה.). עלה בידינו מזה שזה החולי כלומר בחור הרע אין לו שום סיבה עצמיית אלא סיבה מקריית פגעיית (שם מח.). ואין זה המקרה שום שורש עצמיי אלא שורש מקריי או פגעיי ויאמר לו רחוקה ובקרי בפגע ועם היותה רחוקה ופגעית נולדו מזה ב' עניינים (שם מח:).

פגר [1]), ממנו °פְּגִירָה, פֶּגֶר, פֶּגֶר, °פִּגְרָה.

פָּגַר [2]), קל לא נמצא.

—פע', פִּגְּרוּ,-פִּגֵּר מלעשות דבר, מִלֶּכֶת ובדומ', היה רפה, ישב בטל ולא עשה, ולא הלך, schlaff, müssig sein ; être lâche, oisif ; to be faint, idle : וירדף דוד הוא וארבע מאות איש ויעמדו מאתים איש אשר פִּגְּרוּ מעבר את נחל הבשור (ש"א ל י). ויבא דוד אל מאתים האנשים אשר פִּגְּרוּ מלכת אחרי דוד (שם שם כא). —ובסהמ"א במשמ' היה בטל, לא עבד: ואם נשברי נוטל כל הדמים שפחתה ופגרה כמה ששוה כשעת שכירותא (ערוך ערך אגר). היה בכחם לזכך את חמרם וכו' וברצונם פגרו ורפו ידיהם מן התקון ההוא

---

[1]) [בכ"י: פיגע.]

[2]) [לפי הוראת המלה כאן, מזיקים ומשחיתים הפוגעים באדם, ולפי גרסת הירושלמי (שבת ו ב), שיר של פגועין (הוא פָּגוֹעִין, עי' ערך פָּגוֹעַ), נראה שהכונה: שיר של פְּגָעִים, מ"ר של פֶּגַע על משקל גֶּנֶב.]

[3]) [עי' בהערה הקודמת.]

[4]) [בספרות הפוסקים מובאת מלה תלמודית זו גם בכתיב פגיעין, פיגעין, ואף פקיעין, ובטעות גם פגין, ובהערת לונץ לשוורץ, תבואת הארץ 385: פעיות. יש שפרשו את המלה: משמש, אבל ערוך, רש"י, רי"ף ואחרים: pruna, שזיף, אולי שזיף רגיל בנגוד לשזיף הדורמסקי (לונץ), עי' לכל זאת לֶו, Flora 158, וכו'. מקור השם לא התברר. גם הנסיונות לגזור אותו מן הפרסית אינם מסתברים (עי' דברי ב. גיגר, תוס' הערוך ש"כ).]

[1]) [עי' הערה לקמן.]

[2]) [בארמ' יהודית הוראתו כפעל עומד כמו פִּגֵּר בעבר'; היה חסר אונים, היה בטל, וכן בגר בסור', וכפעל יוצא: הרס, נתץ, ובהוראה זו בלשון המקרא פגר. בערבית הוראתו: היה מחסר דרך ארץ ומוסר. עי' גם פֶּרֶת. Wurzelunters. 37, לֶו בס' היובל להופמן 183.]

(רמ"ע מפאנו, אמר' עשר', חקור דין ד ח). ושמא תאמר פגרתי ולא יגעתי וכו' (זרח, כתב ג', ספ' אילת ליש"ר מקנדיה, 28). חכמי העיר פה כולם מפגרים וחוגגים בהאי יומא (תשו' ר"ע איגר, א כע). — ב) במשמ' הרס ונתץ niederreissen; demolir; to demolish: אבן שתיה שממנה הושתת העולם עמדו רשעים עליה ופיגרו אותה (מדר' תהל' יח ב). אברהם אבינו שהיה עומד ופיגר את כל ע"א שבעולם (אליהו זוטא ב). — ואמר הפיטן: טומאתה טומאת נדה כי כחשה בתעודה ידו יהר צר ברעדה ופגר בית העבודה (הכל אכמו, שבת איכה, מחז' איטל' א, קפד). פנה אלי וחנני ותנני עליון פגר מנאציך בעוני ורשיון (שלמה, אנא עוררה, סליח' ער"ה). מגרו ופגרו והסיקו בו הבערה חללו ונאצו שם הנכבד והנורא (משה בר' שמואל, מקוה ישראל, סליח' ה' עי"ת). איכה פצת בפחדך לפגר ביד פריצים פליאיך ולא זכרת צהלת צבי צדק (איכה אלת בחסך, קינ'). — ג) *ובמשמ' עשה פֶּגֶר, הָרַג, töten; tuer; to kill: והצדיקים שהיו לך הנייה מהם עמדו שונאים ופיגרו אותם וניאצו שמך עליהן (מדר' תהל' י). רבש"ע מי היה מאמין שיכנסו השונאים בירושלם ומחריבין אותה וכו' שנכנסו וטמאו את מקדשך ופיגרו את בניך (שם עט). — ואמר הפיטן: כלי קרב חגרת בארצם עברת בבוריהם פגרת והבירם שברת (בעשר, יול' ב' פסח). יהודה מכבי ושאר גבורים כאיש אחד חברים מחנה יונים מפגרים (אזכר מעללי יה, זולת, שבת חנכה, מחז' רומי). סוס בסוף ירה נסיו בעברי פגר בבוריהם והציל בכורי (גנזי שכטר ג, 129).

—נפע', נִפְגַּר, נעשה פֶּגֶר, מת, דבור של בזיון על מות רשע [1]: ונפגר בן אל תראם לגיהנם ונשארה אשתו הארורה (ראב"ד ספר הקבלה). ועתה נפגר הגוי וזה ד' שנים שנשתהה המשכון בידם מכל מה שהיה חייב להם הגוי (מהר"ם רוטנבורג, שערי תשוב' ד ם). שפעם אחת נפגר גוי אחד בבית המרחץ (רשב"א תתכט). משומד שעודנו עומד ברשעו או שנפגר ברשעו היאך קורין לבנו לעלות לתורה (ישרי איסרלין, תרומ' הדשן, כא, ה:). והוא נפגר והלך לו ועבר (עניני שבתי צבי, מריבת קדש, 39). נפגר אותו רשע (זקן אהרן, שו"ת, לה). תמוה תתמה איך עמד המסית והמדיח שבתי צבי על רום תפארתו ועל במתי הצלחתו עד שנת תכ"ו שנפגר אז ונאבד מן העולם (אגרי כוהם לר"י די מודינא, נוסח' 96). — ואמר המליץ: אמרו במתים החיו הנביאים בטול דפקים הם ולא נפגרו וכו' יפגרו המה ונפשם תאבל כי הדברים לא כמו שערו (ר' משולם בר' שלמה, שירים מקובלים, דברי חכמים, עז).

—פע', פִּגֵּר, כמו נפע': פגרו שעיר ועמון ומואב חיל נדני במעלה הציץ ראות ישועת יי' (שמעון בר יצחק, אי פתרוס, זולת ז פסח). שמעו עוז גבורה או פוגרו צורים בעברה (גנזי שכטר ג, 124). — ב) מְפֻגָּר, שהרסו אותו (או בטל): יושב מפוגר במסגר מסוגר בעול פרא (בן אמה) מוסגר (נחום, קרע"ג א כא, מני ומתסי).

—הפע, הִפְגַּר, —כמו נפע' ופע': מי הוא הכלב המת הזה המשולח המופגר אשר חרף את עז תפארת ישראל (יוסיפון כד).

פֶּגֶר[1], פֶּגֶר, ש"ז, מ"ר פְּגָרִים, סמ' פִּגְרֵי, כנ' פִּגְרֵיכֶם, פִּגְרֵיהֶם, — גופת בע"ח מת, של אדם ובהמה, Leichnam, Aas; cadavre, charogne; corpse, carcass: ויקח לו את כל אלה ויבתר אתם בתוך וכו' וירד העיט על הַפְּגָרִים וישב אותם אברם (בראש' טו י—יא). ונתתי את פִּגְרֵיכֶם על פִּגְרֵי גלוליכם (ויקר' כו ל). במדבר הזה יפלו פִּגְרֵיכֶם וכל פקדיכם (במד' יד כט). היום הזה יסגרך יי' בידי והכתיך והסרתי את ראשך מעליך ונתתי פֶּגֶר מחנה פלשתים היום הזה לעוף השמים ולחית הארץ (ש"א יז מו). ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך יי' ויך במחנה אשור מאה שמונים וחמשה אלף וישכימו בבקר והנה כלם פְּגָרִים מתים (מ"ב יט לה). ואתה השלכת מקברך כנצר נתעב לבש הרגים מטעני חרב יורדי אל אבני בור כְּפֶגֶר מובס (ישעי' יד יט). כי קצף ליי' על כל הגוים וכו' החרימם נתנם לטבח וחלליהם ישלכו וּפִגְרֵיהֶם יעלה באשם (שם לד ג). ויצאו וראו בְּפִגְרֵי האנשים הפשעים בי (שם סו כד). באים להלחם את הכשדים ולמלאם את פִּגְרֵי האדם אשר הכיתי באפי ובחמתי (ירמי' לג ה). והבור אשר השליך שם ישמעאל את כל פִּגְרֵי האנשים אשר הכה ביד גדליהו הוא אשר עשה המלך אסא

---

[1] [כנראה בהקבלה של לעג אל נִפְטַר.]

[1] [כך בארמ', ובאשור' פַּגְרוּ, גוף, פֶּגֶר (Del. Handw. 515).]

מפני בעשא מלך ישראל (שם מא ע). ונתתי את פִּגְרֵי בני ישראל לפני גלוליהם (יחזק' ו ה). ולא יטמאו עוד בית ישראל שם קדשי המה ומלכיהם בזנותם ובפִגְרֵי מלכיהם במותם (שם מג ז). רב הַפֶּגֶר בכל מקום השליך הס (עמו' ח ג). ורב חלל וכבד פֶּגֶר ואין קצה לגויה (נחו' ג ג). — ובתו"מ: בשעה שעלו אבותינו מן הים ראו פ י ג ר י אנשים חטאים שהיו משעבדין בהן בפרך בעבודה קשה וכולם פ ג ר י ם מתים מושלכים על שפת הים (ר' נחמיה, ירוש' סוט' ה ו). לכשיעשו בניך פ ג ר י ם בלא גידים ועצמות וכותך עומדת להן (ר' עזריה, מד"ר ברא' מד). — ובספהמ"א: השחיטה אם תהיה בראש לא יפול שם ממלאכתה כי אם על הפ ג ר כולו (דונש, תשו' והכרע' ר"ח, 75). ויקח אפטילומיוס משנהו את פ ג ר ו (של אלכסנדר) וישימהו בעגלות ובפרדים ויוליכוהו מצרימה ויקברהו וכו' (יוסיפון קיא). קמו בעיר איסינא ג' אנשים אנשי החמס והשליכו פ ג ר אחד בבית יהודי (שלמה אבן ויִרגא, שבט יהודה, 25). אמר המלך מעתה אין אנו צריכין אל הנער ילכו ויראו אם ימצא שם אבן ולא פ ג ר האבן יעיד עליך הלכו ומצאו כדברי הנער אמר גוא"ן היהודי הוא שהוציא הפ ג ר (שם 28). הפ ג ר נשחת מראהו אם מחמת פצעים ואם מרוב הזמן שעבר אחרי מותו (בית החולי' לסד"ל ג 176).—ואמר הפיטן: זכור סבב צקלג ונגב עמלק יושב בארץ הנגב פ ג ר ו טוב רואי מנשף בעגב (זכור איש, קרובי' שבת זכור). עלי קולות מחרפיה בעת רבו פ ג ר י ה ועל רגשת מגדפיה בתוך משכן חצריה (אלי ציון, קינ'). — ואמר המשורר: ואיך לא אבכה ודמע אפכה ומשם אחכה תחית פ ג ר י ם (ר"י הלוי, היוכלו פגרים, סעה"ש 96). לכו אל רב מנחם המנחם נפשים עד ישיבת ל פ ג ר י ם (רלב"ע, חדשים מעשי אלי, כהכא, א 62). ונודע בעולם הפ ג ר י ם אשר זרע ויאסף בעולם הנפשים תבואותיו (הוא, בשם אל אשר אקרא, שם 202). והחיית בטל אורות אמריו והחיה רוחך גופי פ ג ר י ו (יצחק בן הרלב"ע, קובץ חכמת רלב"ע, כהכא ג 125). — ובמשמ' גוף החי: פ י ג ר ו סופג שם ולקח בגדיו ולבשם (יוסי בן יוסי, עבודת יוה"כ, Elbogen, Studien, 178). גם הסעודה ל פ ג ר י ם להחליפם כח חלף אשר ישאב האויר וכל יגיעת כח ואל שדי ברוך הנותן ליעף כח (רסע"ג, על חוי הבלכי, דודזון, 70). נפשי לבשי בגדי שכל והתאזרי אזור בינה ומלטי את נפשך מהבלי פ ג ר ך אשר את מתגוררת (ר' בחיי, חו"ה, תוכחה).—ואמר הפיטן: פ ג ר ו הרך והענג אשר כל ימיו יעודדנו נמאס ונטבל בשחת (רסע"ג, תוכחה, סדור רסע"ג, תז).—ואמר המשורר: כן הפ ג ר י ם בנפשים נמצאו קלים ובלחם ארצה צנחו (רמע"ע, אם קדמו, סער הסיר 64). היוכלו פ ג ר י ם היותם חדרים ללבות קשרים בכנפי נשרים לאיש קץ בחייו וכל מאוייו לגלל לחייו במבחר עפרים (ר"י הלוי, היוכלו פגרים, סעה"ש 96).—°דבור של בזיון לאדם: אחד היה רגיל לקרוא לבני אדם כשמדברים דברים שאינו נראה לו פ ג ר וכו' אמר החכם לא יתכן לקרוא כן לזרע ישראל (ספר חסידים תתתרל"ו).

°**פַּגְרָה**, פַּגְרָא, ש"נ,—יום פַּגְרָה, יום של בטול מן מלאכה [1].

פגש [2], ממנו °פְּגִישָׁה, פְּגָשׁ.

פָּגַשׁ, פ"ע, פָּגַשְׁתִּי, פְּגָשׁוֹ, תִּפְגֹּשׁ, פָּגוֹשׁ, אֶפְגְּשֵׁם, פְּגֹשׁ יִפְגָּשְׁךָ, יִפְגְּשֵׁהוּ, יִפְגְּשׁוּם, — פָּגַשׁ את פלוני, בפלוני, נזדמן אתו במקרה במקום מהמקומות, בא למקום וגם פלוני בא שמה לקראתו, כמו פגע א) begegnen; rencontrer; to meet: ויצו את הראשון לאמר כי יִפְגָּשְׁךָ עשו אחי ושאלך לאמר למי אתה וכו' (ברא' לב יח). ויאמר מי לך כל המחנה הזה אשר פָּגָשְׁתִּי ויאמר למצא חן בעיני אדני (שם לג ח). וילך (אהרן) וַיִּפְגְּשֵׁהוּ (את משה) בהר האלהים (שמות ד כז). והיה היא רכבת על החמור וירדת בסתר ההר והנה דוד ואנשיו ירדים לקראתה וַתִּפְגֹּשׁ אתם (ש"א כה כ). ויואב בן צרויה ועבדי דוד יצאו וַיִּפְגְּשׁוּם על ברכת גבעון יחדו (ש"ב ב יג). וּפָגְשׁוּ ציים את איים ושעיר על רעהו יקרא (ישע' לד יד). ויצא ישמעאל בן נתניה לקראתם מן המצפה הלך הלך ובכה ויהי כִּפְגֹשׁ אתם ויאמר אליהם (ירמ' מא ו). אֶפְגְּשֵׁם כדב שכול ואקרע סגור לבם (הוש' יג ח). פָּגוֹשׁ דב שכול באיש ואל כסיל באולתו (משלי יז יב). — ובספהמ"א: והקוים הנכוחיים הם קוים שיהיה המרחק ביניהם

---

1) [[מן יומא דפגרא, יומא דמפגרי ביה רבנן (שבת קכט:)]].

2) בערב' ת'קפ a). [פרושו גם: פגש, מצא. ואולי קרוב הפעל לשם פָּגוּשׁ, מ"ר פְּגוּשׁוֹת, שפרושו אבן קלע; בסור' בגוש, אבן גדולה; בגשא, בכשא, אבן לסגירת הדלת.]

a) ثقف

שוה ושמור במשיכתן ואין אחד מהם פ ו ג ש את חבירו בהלוכו (רמב"ם הכסיה, המסיחה והתקבורת ה, 9). —ואמר הפיטן: פורי פז טרף והעלם, פ ג ש בשני השעירים והגרילם (פיוט לעבודת יוה"כ למשולם בן קלונימוס, Elbog. Stud., עמ' 129). — ואמר המשורר: ולא תצא לפ ג ש נ י ביום בואי לאדמתך ולא תשחק בקרבתי ולא אשחק בקרבתך (ר"ש הנגיד, היס ביכי ובינך, סעה"ס 32). ועת תעוף והתנשא שנה אותה באחרת למען אם פ ג ש ה נץ ואם תפל במכמרת ותתאחר ולא תחיש תהי שנית ממהרת (הוא, שלח יונה).—ובינ' פְּעוּ': ועל יחוד שמו תשא אבן מעמסה ובאריות ודכים וצפענים ועקרבים פ ג ו ש ה (ר"י הלוי, הנטושה והגלגעה, סעה"ס 116).

— נפעי, נִפְגְּשׁוּ, —פלוני ופלוני נִפְגְּשׁוּ, הם פגשו זה את זה, einander begegnen; se rencontrer; to meet each other: עשיר ורש נִפְגָּשׁוּ[1] עשה כלם יי' (משלי כב ב). רש ואיש תככים נִפְגָּשׁוּ מאיר עיני שניהם יי' (שם כט יג).—ובהשאלה מליצית בדברים מפשטים: חסד ואמת נִפְגָּשׁוּ צדק ושלום נשקו (תהלי פה יא).— ובמדר': יעקב אמר למשה אני גדול ממך שנ פ ג ש ת י עם המלאך ונצחתי אותו (מד"ר דבר' יא).—ובסהמ"א: כן הדין אם יהיו שני קוים נ פ ג ש י ם בתוך העגול (רמב"ם הכסיה, המסיחה והתקבורת ה, 17).

—פעי, יְפַגְּשׁוּ, פַּגֵּשׁ חשך: יומם יְפַגְּשׁוּ[2] חשך וכלילה ימששו בצהרים (איוב ה יד).— ואמר הפיטן: קרצו ומזרק הגיש ודמו לתוכו ריגש קרא ואותו פ י ג ש ומירקו ברגיש (Elbog. Stud. עמ' 179).

— התפ', *הִתְפַּגֵּשׁ, נתפגש,—כמו נִפעי, בפרט פגישה של איבה: מי גבר כיעקב ש נ ת פ ג ש עם המלאך ואח"כ ויקרבו ימי ישראל למות (מד"ר דבר' ט). אלו מחנות של מלאכים שהיה מ ת פ ג ש עמהם כל הלילה (מדה"ג שכטר, מקץ, ד"ה ואל שדי). מיד השלים (יהודה נפשו) ו נ ת פ ג ש עמו וכו' וכשם שנתפגש יהודה לשעבר כך עתידין ל ה ת פ ג ש באחרית הימים (שם, ד"ה ויאמר חלילה לי).— ובסהמ"א: בילמדנו

1) [ראה ההערה לקמן.]

2) [הוראת פגישה סתם אינה מתאימה כאן, ואולם גם בנפע' שבמקרא: עשיר ורש נִפְגָּשׁוּ וכדו', הכוונה: עשיר ורש י ש ת ו ו, ומזה כנראה יְפַגְּשׁוּ יעשו שוה, כלו' את יומם יְשַׁוּוּ לחשך.]

הנה אביך חולה לבן רודפו ו מ ת פ ג ש עם המלאך (ערוך ערך פגש).

פַּדָאֵל, פַּדִּיאֵל, ש"ז, —שם מלאך, הממנה על רפואה: ויש שם ממונה אחד אשר שמו פ ד א " ל[1]) הממונה על כל מיני הרפואה (עמק המלך לר' נפתלי בר' יעקב אלחנן, קעה:).

פדה [2]), ממנו פְּדָה, פְּדוּי, פְּדוּת, פִּדְיוֹם, פִּדְיוֹן,-יוֹן.

פָּדָה, פ"י, פָּדָה, פָּדָם, פְּדִיתָה—תָה, פְּדִיתִיךָ, פְּדִיתִךְ, פְּדִיתִים, פֹּדֶה, פֹּדָךְ, פֹּדְיִי, פֹּדְוָיו, פְּדֵה, לִפְדּוֹת, פְּדֵה, פְּדֵנִי, פְּדֵנוּ, אֶפְדֶּה, אֶפְדֵּם, תִּפְדֶּה, יִפְדֶּה, יִפְדְּךָ, תִּפְדּוּנִי, יִפְדּוּ,—א) פָּדָה את פלוני בכסף וכיוצא בזה, נתן תחתיו כסף וכיוצא בזה לשחרר אותו מהמושל עליו, loskaufen; racheter; to redeem: והעברת כל פטר רחם ליי' וכל פטר שגר בהמה אשר יהיה לך הזכרים ליי' וכל פטר חמר תִּפְדֶּה בשה ואם לא תִפְדֶּה וערפתו וכל בכור אדם בבניך תִּפְדֶּה וכו' על כן אני זבח ליי' כל פטר רחם הזכרים וכל בכור בני אֶפְדֶּה (שמות יג יב—יה). ואם בבהמה הטמאה (יִבָּכֵר בְּכוֹר) ופדה בערכך ויסף חמשתו עליו (ויקר' כז כז). אך פָּדֹה תִפְדֶּה את בכור האדם ואת בכור הבהמה הטמאה תִּפְדֶּה (במד' יח יה).—ובתו"מ: כרם רבעי וכו' בש"א יש לו פרט ויש לו עוללות והעניים פ ו ד י ן לעצמן (פאה ז ו). המוליך פירות מעשר שני וכו' פ ו ד ה ו בשער מקומו (מע"ש ד א). ה פ ו ד ה מעשר שני ולא קרא שם ר' יוסי אומר דיו (שם שם ז). עבד שנשבה ו פ ד א ו ה ו אם לשום עבד ישתעבד אם לשום בן חורין לא ישתעבד (גיט' ד ג). הוא ל פ ד ו ת ובנו ל פ ד ו ת הוא קודם את בנו (בכור' ח ו). ישראל החשוד להוציא מעשר שני מתוך ביתו ואמר וכו' פ ד א ו ה ו לי ו פ ד א ו ה ו לכם דבריו קיימין (תוספת' תרומ' ד יד). זה הכלל עד שלא פ ד א ו מה שהשביח השביח לשניהם ומה שפגם לשניהם (שם מע"ש ד טו). נטע ואחר כך הקדישו ו פ ד א ה ו מאימתי מונה לו משעת נטיעתו (שם ערלי א ד). הקדישו

1) בזהר: וע"ד כל אסוותא קיימא בהאי פתחא די פ ד י א " ל ממנא ביה (פקודי רמט).

2) גם בערב' פדי a). [באשו' פדו, ובפוני' פדא, בכוש' פְּדֵי.]

a) فدى

ושלקו הכניסו לחצר בית שמירה פדיו ושלקו מהו פדיוו וציםקו מהו (ירוש' מעשר' ד א). ראה קציעות המלך ממשמשין ובאין וכו' ואמר הרי נטיעות האילו קרבן אם אינן מקצצות וכו' פדיין חזרו לקדושתן (ר' חזקיה, שם, כלא' ג ו). מיד זלגו עיניו דמעות ואמ' מעיד אני עלי את השמים ואת הארץ שאיני זז מיכן עד שאפדנו ופדאו בממון הרבה (שם הורי' ג ז). כך אם לא פדאו אביו הוא פודה את עצמו (מכי' בא יח). אמר משה מה אעשה עכשיו כל אחד ואחד אומר פדאני לוי (ספרי במדי' לה). גזירה שמא יאמרו פודין בשטרות (עולא, כתוב' קב.). לאומר לחבירו שדה זו שמשכנתי לך לכשאפדנה ממך תקדיש (ר' פפא, נדרי' פו.). כל שמצווה לפדות את עצמו מצויה לפדות את אחרים (קידוש' כט.). והיה אביו של בכור וכו' אומר לו כבר פדאך בן לוי (מד"ר במד' ד). מעשה בפרוצפיה באשה אחת שהיתה פודה את חשבויים באתה שבויי' אחת ופדאתה שנייה ופדאתה וכיון שמטה ידה ולא היתה יכולה לפדות מיד הקיפוה לגיונות והרגוה (ר' ילמק, שם אסתר א). ישראל אתה נותן להם בן זכר מוהלו לשמונה ואם בכור הוא פודאו לשלשים יום (פסיק' כב', ביום השמיני). — ובינ' פָּעוּי: פדאו במנה ולא הספיק למושכו עד שעמד במאתים מה שפדה פדוי (קידוש' כט.). הפודה את בנו בתוך שלשים יום בנו פדוי (בכורי' מט:). — ובסהמ"א: דאמר מה לי לפדותו והלא כשאפדנו יהיה השה שלי ועכשיו הוא שלי ולא משגח לפדותו (רגמ"ה, בכורו' יב:) לא חללו לא פדאו בשנה הרביעית (רש"י, דבר' כ ו). אם היה לנו בן מלנוה ופדנוהו אם היה בכור (ראב"ע, יסוד מורא ד). ואשה שפדת מעשר שני שלה לעצמה אינה מוסיפה חומש (רמב"ם, מע"ש ונט"ר ה ג). אומר אדם לבנו ולבתו הגדולים ולעבדו העברי הא לך את המעות האלו ופדה לך בהן המעשר כדי שלא יוסיף חומש אבל לא יאמר פדה לי בהן (שם שם ה). ובין שפדאוהו קרובים בין שפדאוהו שאר אדם יצא לחירות (הנ"ל, עבדים ג ז). ואם פודה ראובן במעות של עצמו המשכון הוי רמאות (מהר"ם רוטנבורג, שערי תשובו' כו). מעשה באשה אחת שהלוותה מעות לגוי כשבא הגוי לפדות המשכון אמר פחות הלוותה לי וכו' (ספר חסידים תתתקפה). — ואמר הפיטן: קצין לבל יעוז מול מקהלים קרא לומר הוני פדאני מעקולים (ר"א הקליר, קלובה היא זאת, יוצ' שבת שקלים).

—ב) בהשאלה, פָּדָה את פלוני, הוציאו לחרות, befreien; delivrer; to liberate: כי מאהבת יי' אתכם וכו' הוציא יי' אתכם ביד חזקה וַיִּפְדְּךָ מבית עבדים מיד פרעה מלך מצרים (דבר' ז ח). אל תשחת עמך ונחלתך אשר פָּדִיתָ בגדלך אשר הוצאת ממצרים ביד חזקה (שם ט כו). כי דבר סרה על יי' אלהיכם המוציא אתכם מארץ מצרים וְהַפֹּדְךָ מבית עבדים (שם יג ו). ומי כעמך כישראל גוי אחד בארץ אשר הלכו אלהים לִפְדּוֹת לו לעם (ש"ב ז כג). לכן כה אמר יי' אל בית יעקב אשר פָּדָה את אברהם (ישעי' כט כב). וּפְדוּיֵי יי' ישבון ובאו ציון ברנה (שם לה י). כי פָדָה יי' את יעקב וגאלו מיד חזק ממנו (ירמ' לא י). אוי להם כי נדדו ממני שד להם כי פשעו בי ואנכי אֶפְדֵּם והמה דברו עלי כזבים (הוש' ז יג). כי העלתיך מארץ מצרים ומבית עבדים פְּדִיתִיךָ ואשלח לפניך את משה אהרן ומרים (מיכה ו ד). אשרקה להם ואקבצם כי פְדִיתִים ורבו כמו רבו (זכר' י ח).

—ג) ובמשמ' הציל ממות וכדומ', retten; sauver; to save: ויאמר העם אל שאול היונתן ימות וכו' וַיִּפְדּוּ העם את יונתן ולא מת (ש"א יד מה). והצלתיך מיד רעים וּפְדִתִיךָ מכף עריצים (ירמ' יה כא). מיד שאול אֶפְדֵּם ממות אגאלם (הוש' יג יד). פְּדֵה אלהים את ישראל מכל צרותיו (תהל' כה כב). ואני בתמי אלך פְּדֵנִי וחנני (שם כו יא). בידך אפקיד רוחי פָּדִיתָה אותי יי' אל אמת (שם לא ו). אח לא פָדֹה יִפְדֶּה איש לא יתן לאלהים כפרו (שם מט ח). פְּדֵנִי מעשק אדם ואשמרה פקודיך (שם קיט קלד). ברעב פָּדְךָ ממות ובמלחמה מידי חרב (איוב ה כ). ומלטוני מיד צר ומיד עריצים תִּפְדּוּנִי (שם ו כג). —ובמשמ' זו, פָּדָה את נפשו של פלוני: חי יי' אשר פָּדָה את נפשי מכל צרה (ש"ב ד ט). פֹּדֶה יי' נפש עבדיו (תהל' לד כג). אך אלהים יִפְדֶּה נפשי מיד שאול (שם מט יו). פָּדָה בשלום נפשי מקרב לי (שם נה יט). תרננה שפתי כי אזמרה לך ונפשי אשר פָּדִיתָ (שם עא כג). פָּדָה נפשי מעבר בשחת (איוב לג כח). —ובתו"מ: אמר הקב"ה כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הצבור מעלה אני עליו כאילו פדאני לי ולבני מבין אומות העולם (ר' נתן, ברכ' ח.). הרואה הספד בחלום מן השמים חסו עליו ופדאוהו (שם נז.). צפנת פענח אמר ר' יוחנן וכו'

רבנן אמרין צד"י צופה פ"א פודה נו"ן נביא תי"ו תומיך (ר' חזקיה, מד"ר ברחש' ל). לבת מלכי' שנשבית ביד הלסטי' ובא המלך והצילה וכו' אמר לה אם אין ליך עלי אלא שפדיתיך מיד הלסטי' דיי (שם שמות כט). לבת מלכים שנשבת והיה אביה עומד לפדותה וכו' (ר' אליעזר, שם שה"ש, לקוקתי). — ובתפלה: יוצרנו צור ישועתנו פודנו ומצילנו מעולם שמך (אמת ויציב, שחר'). ממצרים גאלתנו יי' אלהינו ומבית עבדים פדיתנו וכו' מוציא אסירים ופודה ענוים וכו' קומה בעזרת ישראל ופדה כנאמך יהודה וישראל (עזרת, שם). — ואמר הפיטן: פודה ומציל עוזר עונה בעת צרה (תודה, יוצ' אחרי פסח). צבי קדש שבת שאננים פדת מדין יציר מלפנים (תכלית, שחר' א' שבוע'). חשקתיך ואוהב פדיתיך מלהב כמו תורי זהב צרופים וטהורים (ר"י בר לאונן, אזהר', לח.). — ואמר המשורר: מי בלתך פדה ומי לך ידמה (ראב"ע, אבטח, איגר 64). במצרים הראה גאונו ופדה עם וקראו בנו (הוא, אל חי, שם 181). ולעשות רצונך למדני ומידי אשמות פדני (הוא, אל תבוא, שם 242). — ד) *פדה סכום כסף, הכנים כסף תמורת סחורה שנמכרה[1], lösen, erlösen ; faire de l'argent de ; to make money by selling : ודרך הסוחרים שאין מוליכים מטבע שפודים שם דהיינו מעות פרייסיש לביתם (פתחי תשובה לשו"ע חו"מ קעו). ור. פדוי.

—נפע', נפדתה, יפדה, תפדה, —א) נפדה העבד, נתן כסף לאדוניו להוציאו לחרות: והוא שפחה נחרפת לאיש והפדה לא נפדתה או חפשה לא נתן לה (ויקר' יט כ). —ובמשמ' נפטר מדבר ע"י כסף וכדומ' שהוטל עליו: כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה מות יומת (שם כז כט). —ובתלמו': מת האב בתוך שלשים יום בחזקת שלא נפדה עד שיביא ראיה שנפדה (בכור' ח ו). וכולם נפדין בכסף ובשוה כסף (שם שם ז). שהקדש נפדה בכסף ובשוה כסף (ר' יוסי, תוספת' ערכ' ד כ). מהו עד שיחולו עד שיפדו או עד שיעשו חולין מאיליהן (ירוש' שביעי' א ה). אין תורמין מן הלקט ומן השכחה וכו' ולא מעשר שני והקדש שניפדו וכו' (שם תרומ' א ה). מעשר שאינו נפדה טהור ברחוק מקום הואיל ואינו ראוי להיפדות וליאכל בכל מושב אין יוצאין בו (ר' יודא שם, פסח' ג ז). תמידין שלא הוצרכו לצבור לדברי ר' שמעון אין נפדין תמימים לדברי חכמים נפדין תמימים וכו' (ר' יוחנן, זבח' ז.). — ובספהמ"א: היו עליה שני עדים שנשבית ועד אחד מעיד שנטמאה ועד אחד מכחיש אותו ומעיד לה שהיא טהורה ולא נתייחד עמה ע"א משנשבית עד שנפדית וכו' (הלכות, ה' אישות ז ו). — ואמר המשורר: ועלה באיל ונפדה על יד איש משרי המלך (דיואן לראב"ע, איגר 230, מי כמוך). — ב) בהשאלה, נפדתה העיר, הארץ וכדומ', נשתחררה מהצרה שבאה עליה מהחרבן, befreit werden ; être délivré ; to be liberated : ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה (ישע' א כז). — ובתלמו': אין ירושלים נפדת אלא בצדקה (עולא, סנה' לח.).

—הפע', הפדה, —א) הפדה את פלוני, עשה שפלוני יפדה; אם רעה בעיני אדניה אשר לא יעדה והפדה לעם נכרי לא ימשל למכרה בבגדו בה (שמות כא ח).

—הפע', הפדה, כמו נפע'; והוא שפחה נחרפת לאיש והפדה לא נפדתה (ויקר' יט כ). —ואמר המשורר: הנני נמכר עפרי לך בלי הפדה (יוסף אבן לביק, מאוה המשוררים בני דורם של משה אבן עזרא ויהודה הלוי, שירמן, ידיעות מכון שוקן ג, קסה).

פדוי, ש"ז, מ"ר פדים, סמ' פדויי, נק' *פדויה, פדויות. —א) שה"פ לפדות דבר בכסף: ויתן משה את כסף הפדים[1] לאהרן ולבניו (במד' ג נא). —ב) כמות כסף הפדיון: ואת פדויי השלשה והשבעים והמאתים וכו' ונתתה הכסף לאהרן ולבניו פדויי העדפים בהם (שם מו—מח). —ג) *ומי שפדו אותו: הוציא מעשר שני מתוך ביתו אמר פדוי הוא לא אמר כלום (תוספת' תרומ' ד יג). —ובספהמ"א: פדויה קצת אינה פדויה (רעב"ע כרית' ג ה). —ואמר הפיטן: עזים שת בסלע ראשי תנינים לקלע עלות פדויה לצלע יונתי בחגוי הסלע (אפיק, יוצ' ב פסח). — ואמר המשורר: והוא השם חייו ישועה לפדויו ודליו ועניו בימיו נעזרים (תלמידי מנחם, לגבור בתעודה, שעה"ש 6). נשא קול יחד פדויים נוגגים ושרים בשירים רצויים (דיואן לראב"ע, אותות אל, איגר 224).

---

[1] [בלי ספק זה תרגום המלה הגרמנית: lösen, erlösen, והשם Lösung.]

[1] ואולי של הפדויים. [וקדמונינו פרשו כך גם בפסוק המובא להלן.]

פְּדוּת, פְּדֻת, ש״נ, — א) עצם הפעלה לפדות, הַצָּלָה, הקצור : Erlösung ; rédemption ; redemption
קָצְרָה ידי מִפְּדוּת ואם אין בי כח להציל (ישע׳ נ ב). יחל ישראל אל יי׳ כי עם יי׳ החסד והרבה עמו פדות והוא יפדה את ישראל מכל עונותיו (תהל קל ז-ח). — ב) במשמ׳ שִׁחְרוּר מעבדות : פְּדוּת שלח לעמו (שם קיא ט). — ג) ובמשמ׳ הפרש, הפליה : והפליתי ביום ההוא את ארץ גשן וכו׳ ושמתי פְדֻת [1]) בין עמי ובין עמך (שמות ח יח-יט). — ואמר הפיטן : העוז והענוה לחי עולמים הפדות והפאר לחי עולמים (האדרת והאמונה, סדר יוה״כ). מעשה אלהינו המשל ופחד עמו והרבה פדות עמו (מעשה אלהינו, שם). בנה אריאל וחיש גואל שלח אלי מכך פדות (ר׳ אפרים בר יצחק, אסר ילד, שבת ב׳ חנוכ׳). — ואמר המשורר : וכוכב אור פדותה עדי ארץ סחר ומאז לא עלה כי ירד שאולה (רמב״ע, דות נפש נכחה, שעה״ש, 77). אולי לקול צעקתי יקרה אדני לקראתי, לקראתי קול פדותי כי לרגלי בגלותי מנוחה לא מצאתי (הוה, מזמרת שירתי, שם 82). ורעיה דחופה פדות מיחלת במצות סכה מתהללת (ר״י הלוי, לנהלי דקך). איחרה עת פדותי ואין מצפים וגולים קץ שבותי ונדים בני עדינה וגולים (ראב״ע, איחרה עת, אגר 142) אין עת פדות יאחר האל הבוחר בעמו (הוה, אין עת, שם 154). מעין פדותך רוה אמתך לישועתך קויתי יי׳ (הוה, אל אל אקרא, שם 165). נפשי פדות עפרה לזר תקרב תכין בפניה ללכדו ארב (ר״י בן זבארה, ס׳ שעשוע׳ יג, דודזון 135).

***פדח,** [2]) ממנו פֶּדַח, *פַּדַּחַת.

***פֶּדַח,** ש״ז, מ״ר פְּדָחִים, צֶדַע, רַקָּה, צד המצח על יד האזן וִירִידֵי הדם שבו, Schläfe ; tempe ; temple : אם צירת פנים כצורת מת וכו׳ כגון עינים התורות חוטם דק פדחים שפלים אזנים קרים ועצורים (ר״י להלון, חולה החיים ה ו, לו). כאשר המוח יותר חם מצרכו הראוי לפי טבעו וזה יוכר מדפק פדחים הדופקים הרבה והשנה מעט או מאומה (שם ז א, כד.).

***פַּדַּחַת,** ש״נ, — מצח [1]), Stirn ; front ; forehead
יצא (הולד) מחותך או מסורס משיצא רובו הרי הוא כילוד יצא כדרכו עד שיצא רוב ראשו ואיזהו רוב ראשו משתצא פדחתו (נדה ג ה). משעה שגוזזין אותה (את הרחל) טומנין לה עוק בשמן ומניחין לה על פדחתה כדי שלא תצטנן (ר׳ אחא בר עולא, שבת כד :). עד שלא תחשך השמש והאור זו פדחת והחוטם (שם קנא :). פדחת ולא פרצוף פנים פרצוף פנים ולא פדחת אין מעידין עד שיהיו שניהם עם החוטם (יבמ׳ קכ.). ואיזהו סוף ראשו זה המשוה צדעיו לאחורי אזנו ולפדחתו (מכות כ :). גיורת שיצאה פדחת ולדה בהיותה נכרית ואח״כ נתגיירה אין נותנין לה ימי טומאה וימי טהרה ואינה מביאה קרבן לידה (בכורו׳ מו:). אמר לו (אלכסנדרוס אל גביעה) לכשאצא אני משוה לך פדחתך (מד״ר בראשי׳ סא). — ובפהמ״א : דדמי ראשיה למקבא שבולט הפדחת הרבה לחוץ וכן העורף מאחריו (רמב״ם, בכורו׳ מג :). רצועות של מוסירה הנתונות על לחיה ועל פדחתה (ר״ח, ב״מ ט.). לסוף הפדחת סכין שלא יהו שערות שיהא מצחן גדול (ערוך ערך אנדיפי). בין עיניכם אצל הפדחת וכו׳ (רש״י, דבר׳ יד א). מי שהיו שתי עיניו למעלה מן המקום הראוי להם מפדחתו וכו׳ (רמב״ם, ביאת המקדש ח ו). ואם יצאה פדחתו בחיי אביו אף על פי שלא יצא כל ראשו לאויר העולם אלא לאחר מיתת אביו הרי זה נוטל פי שנים (טו״ע חו״מ, נחלות רעז). מצאוהו הרוג אומת אם פדחתו וחוטמו ופרצוף פניו קיימים והכירו בהם שהוא פלוני מעידין עליו ומשיאין את אשתו (הלבוש, אישות יז כד). רק שבפדחת הוא העור הנ״ל הנק׳ פעריקראניום [2]) על הבשר והמושקולי [3]) (ברוך משקלאוו, עמודי השמים, מאמר אלם ד יג).

***פַּדְיָאָה,** ר׳ פִּדְיָה.

---

1) [עי׳ ריב״ג וראב״ע וגם רש״י. והחדשים מגיהים פְּלֻת או פְּ־אֻת מן פלה, פלא.] [ונראה שבמקום זה עקרו פְּדוּת משרש פ ד ד (בערב׳ פדי a), ומשמ׳ היה נפרד, שאינו אלא שנוי מבטא של ב ד ד; פְּדוּת-בדידות.]

2) [לא נתברר מקורו, אך אפשר שאינו אלא שנוי מבטא של פ צ ח — מצח כדוגמת פ ד ע בארמ׳ תלמוד׳ שמשמעו פ צ ע.]

a) فذّ

---

1) הערוך בערך אפותא : בלשון חכמים פדחת ובלשון תורה מצח.

2) [.pericranium] 3) [musculi, שרירים.]

***פְּדִיאֵל**, שם מלאך, עי' פְּדָאֵל.

***פְּדִיָּה**, פדייה, פדיאה, ש"נ, מ"ר פְּדִיּוֹת, — שה"פ מן פָּדָה, Loskauf; rachat; redemption: מצות פדיה קודמת למצות עריפה שנאמר ואם לא תפדה וערפתו (בכורו' י ז). אף מעשר שיני פדיאתו היא משיכתו (ר' יוחנן בן ברוקה, תוספת' מע"ש ד יד). לא אם אמרת בתלמוד תורה שהוא שקול כנגד הכל וכו' תאמר בפדייה שאינה שקולה כנגד הכל וכו' (מכי' בא יח). יש לך דבר שצריך פדייה ומותר (עולא, בכורו' ט:). הבן ליעד והאב לפדות הבן קודם מפני שמצות ייעוד קודמת למצות פדיה (מס' עבדים, קירכהים, 25).—ובסהמ"א: שמוסיף בפדייתו יותר מבעח"ב איסר הוא קודם לבעה"ב (רגמ"ה, ערכי' כז:). קודש תופס את דמיו פדייה כתיב ביה שזה יוצא וזה נכנס תחתיו (רש"י, סוכה מ:). פטר חמור שמת קודש פדיה יקבר (ר"מ בן זרח, צידה לדרך א ה ב). ועבר ושחטן קודם פדייה (רעב"ע, מעילי ה ג). זגאלה מעולה מפדיה וכו' ועל כן הזכיר גאלה אחר פדיה במקרא (ר"א בדרשי, חותם תכנית ג ו), ולמה חששנו לפדיית רבעי ולא נחוש על אכילת גוף פרי ערלה (ר"י עמדין, שאילת יעבץ ב כ יא). — ומ"ר פְּדִיּוֹת, כתובים שנזכרה בהם פְּדִיָּה: ולמרו ג' הפכות וג' פדיות[1]) וג' שלומות שלש פדיות[1]) דכתיב וכו' (ברכי' נח:).

פִּדְיוֹם[2]), ש"ז, —א) פעלה לפדות, פדיון, פדיה, Loskauf; rachat; redemption: ויקח משה את כסף הַפִּדְיוֹם מאת העדפים על פדויי הלוים (במד' ג מט). —ואמר הפיטן: בחון מעשה כל יום גישת יקומים פני איום דינם בו לפלם לפדיום (ר"א הקליר, אפד מלז, מוס' א ר"ה). זכור ושמור את יום ותמצא כפר ופדיום לשקד על דלתתי יום יום (שמעון בר יצחק, אכי, זולת א שבוע'). מלך גורת כמו כן לצאצאימו פדיום עבור להמלט משאתך איום (הוא, מלך אים, יול' ב כ"ה). עיניך פקח איום ביטה להחיש פדיום כי עליך הרגנו כל היום (אלהי אקראך, זולת שבת לפני שבוע').—ואמר המשורר: בחרי לך היום אם עבדות אם פדיום הכררי והתלבני ומהרי ונהרי והטהרי (רמב"ע, בניכי כפשי, דוקס 9,71). עד אן אקוה פדיום אל נורא ואיום (דוד אבן בקודה, אדכי דאבה, שעה"ם 134). נעבד ע' יצרו תנה שכלך גאל ויראת יצרך פדיום אז תשכבה בטח ולא תדאג מתהפכות ליל ולא פיד יום (הענק לחריזי[1]) ב, ס' היובל להרכבי, 349). אל תתעצב דוד אל פיד יום אל תשמח יום תמצא פדיום (עמנו', מחב' יז). אהי פדיום וכל איש שר בעמי לאיש יפיק לכל שואל רצוניו (ד"ה ליהודי מצרים וא"י, מן, ב 19). — ב) *סכום כסף הנכנס ממכירת סחורה[2]), Lösung, Erlös; recette (de jour); takings, receipt: ודרך הסוחרים שאין מוליכין מטבע שפודים שם וכו' ודרכם לתת כסף הפדיום מה שיעלה ראשון ליד החלפן (פתחי תשובה לשו"ע חו"מ קעו).

פִּדְיוֹן[3]), פִּדְיֹן, ש"ז, מ"ר *פִּדְיוֹנִים, *פִּדְיוֹנוֹת,—הכסף שצריך לשלם כדי לפדות אדם ממה שהוטל עליו, כֹּפֶר, Lösegeld; rançon; ransom: אם כפר יושת עליו ונתן פִּדְיֹן נפשו ככל אשר יושת עליו (שמות כא ל).—ובהשאלה, הצלה ממות וכדו': אח לא פדה יפדה איש לא יתן לאלהים כפרו ויקר פִּדְיוֹן נפשם וחדל לעולם (תהלי מט ח–ט). — ובתו"מ, גם במשמ' פעלת הַפְּדִיָּה: הרי נטיעות האלו קרבן עד שיקצצו וכו' אין להם פדיון[4]) (נדרי' ג ה). המנחות והנסכים שנטמאו עד שלא קדשו בכלי יש להם פדיון משקידשו בכלי אין להם פדיון (מנח' יב א). והלבן מותר לאחר פדיונן וכו' והלבן אסור לאחר פדיונן (בכורו' ב ב). תבשיל של חולין

---

1) [כך בדפ' אמשט', ובכ"י פ': יאמרון ליה שלש הפיכות ושלש פדיונות (עי' ד"ס בהערה למקום), אולם ברב הדפוסים: ג' הפוכות וג' פדויות וג' שלומות, וכך כנראה נכון. ויש לנקד הֲפוּכוֹת, פְּדוּיוֹת שְׁלוּמוֹת (ע"מ לְקוּחוֹת, בזכר), כלומר: ג' הופכים ג' (פסוקים) פודים וג' משלימים.]

2) [במד' ג מט, את כסף הַפִּדְיוֹם, אבל בפס' נא, את כסף הַפְּדֻיִם, ויש מן החדשים החושבים כי גם בפס' מט העקר: הַפְּדֻיִם.]

1) [פרסמו ברודי.] ספק אם לר"י חריזי, עכ"פ מאותו הזמן.

2) [תרגום השם הגרמני. עי' ההערה לערך פֵּרֵת משמ' ד. בהוראה זו שגורה בדבור הצורה פִּדְיוֹן.]

3) [אין המלה במקרא אלא בסמי', ועל כן היו שהניחו כי עקרה בנפרד פִּדָּיוֹן, ועדות לנקוד זה בתו"מ עי' בהערה לקמן.]

4) בקטע כ"י ממשני מנק' גני', ביהמ"ד שכטר, מנֻקד פִּידָּיוֹן. [וכן בנקוד עליון חלקי במסרת הבבלית (פורת, לשון חכמים, 137): פִּדָּיוֹן.]

שתיכלו בחבלין של מעשר שני לא יצא מעשר שני מידי פדיונו (ירוש' מע"ש ג ג). לאוכלו בלא פדיון אי אפשר שא"א להקדש לצאת בלא פדיון (ר' חייה בר אבא, ירוש' פסח' ז ח).—*ובמשמ' של גאלה: אוי לה לאמה שתמצא בשעה שהקב"ה עושה פדיון לבניו (ר' יוחנן, סנה' קו.). — ובמשמ' כֹּפר: תפשו מאבירי ישראל ארבעה אנשים וכו' ושמונת אלפים תלמידים מירושלים פדיון שלהם (ר' ישמעאל, בראיתא מפרקי מרכבה, בסוף מדר' אגדת בראשית עט:). —ובסמי' פדיו' פטר חמור, פדיון מעשר שני, פ' הבן, פ' שבויים: המפריש פדיון פטר חמור ומת וכו' וחכ"א אין חייבין באחריותו כפדיון מעשר שני (בכורו' א ו). כהנים ולוויים חייבין לא נפטרו מבכור בהמה טהורה אלא מפדיון הבן ומפטר חמור (שם ב א). אין פוסקין צדקה על היתומים אפילו לפדיון שבויים (ר' שמואל בר יהודה, ב"ב ח.).—**פדיון משכון, הוצאתו מידי המלוה: על זה מוטל על כמ"י עפ"י חשבון צדק ואמיתי ליתן לצורך פדיון המשכון הנ"ל מכיסו סך אלף וחמש מאות זהו' פו' (פנקס קרקא, MGWJ 1894, ע' 567).—ואמר הפיטן: נגף לבל יזיק לנדכאי רוח נובבתם תת פדיון לכל רוח (ר"א הקליר, אז מאז, שבת פ' שקלים). יעלה קולנו מערב ויבא צדקתנו מבקר ויראה פדיוננו עד ערב (יעלה, ערבי יוה"כ). וכעיני שפחה אל יד גברתה לך פונים להרבות למו פדיונים (מי יתנה, סלוק יוה"כ). — ואמר המשורר: קול מבשר פדיון אשמיע ואושיע אהבי ולציון אשובה ואופיע (ר"י גיאת, אסבלה כדי, סעה"ס 26). אשר שם עלי חתן יקרו בעת נתן גבר חוב פדיונו (ר"א בן עטא[1] JQR.NS. 12 ע' 241). —**פדיון שהחסידים נותנים להרבי שלהם: ובתוכם הרבנים לקוהי פדיונות (זמיר עריצים, תקנג, י.). נתעשרו ועלו למעלה ממטון של אחרים מהפדיון נפש אשר לוקחים (שם יא). צדיקים פקדי עקרות ובלשון שקר פעלי אוצרות, בפדיונות ימלאו כיסם (יל"ג, דור המדבר, שירים ספר ה).—ועי' פדיום.

**פדיות, ש"נ,—כמו פדיה: שלא יבקש השגחה בראשית כלומר בעניני הגוף רק באחרית כלומר בענייני הנפש והוא שרמז עליו בפדיות נפשו משחת לאור באור החיים (ר"ם א"ת, יקוו המים, 114).

**פדיעה, ש"נ, שה"פ מן פדע, — כמו פדיה: כי ההצלה היא החנינה בהסרת הכאב שהיא הפדיעה (שם 106) ואולם הרב מורה צדק ז"ל נראה שהביא שהחנינה והפדיעה בהצלת המלאך וכו' (שם 108).

**פדן[1], ש"ז, — א) על, Joch; joug; yoke: כל דבר שמקפיד עליו וקובע לו מקום (אסור לטלטלו בשבת) כגון יתידות ומי שהובטין בו כובסין ופדן של שור (תלמיד ר' יהודאי גאון, הלכ' פסוק', 5). — ב) שדה[2], כמו צמד: הושיבה בכבוד על אפדנה ולא תגזול הבואת פדנה (עזרא הבבלי, תוכח' מוסר, ל:).

א. **פדע**, ממנו **פדיעה, א. פדע, **פדע.

ב. ***פדע**, ממנו ב. *פדע.

א. **פדע**, פ"י, פדעהו, — א) פדע אותו מעשות דבר, מנעהו מזה, הצילו מזה, verhindern; empêcher; to prevent: ותקרב לשחת נפשו והיתו לממתים אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו ויחננו ויאמר פדעהו[3] מרדת שחת מצאתי כפר (איוב לג כב—כד). — ובסהמ"א: והראהו דרך הטובה ופדעהו מדרך הרעה (ר"י א"ת, הקדמה לריב"ג הקד'). ועכ"ז צריך להאמן אמירת השם למלאך רצונו ממנו כלומר המציאו אותו בדרך שיוכל לפודעו פעמים שלש (ר"ם א"ת, יקוו המים, 109). — ב) **כמו פדה, ואמר המשורר: יהי לך יה כאהבהך ונפשך אשר אהב תהי מצר פדועה (ר"ם הנגיד, כשמה מאשר תהלו, בכודי 111). יקרו נשחת וקרנו נגדע יחידתו משחת בל יפדע יום אשר אליו יתודע (רסב"ג, אנושים ועכוסים, סעה"ס 52). איך יסתיר חטאתיו ואותם את יודע היש בלתך גואל וזולתך פודע (רמב"ע, דיואן רסט, בודל'). יום משחת פדעתו ומטי זדונו פטרתו (שם). בה לחלי מרפא ויש נספה מיד שאול פודה

---

1) בזמן רה"ג.

2) [מן הארמ', ומזה פדן ארם] [ותרגומו העברי של השם הוא שדה ארם (הוש' יב יג) וכן בערבי פדאנ a)].

3) [י"ת כמו פדהו, וכן פרשו המפרשים העברים. ויש כ"י שגורסים: פרעהו. ורז"ל פרשו כמו פצע מן הארמ'.] [עי' בהערה ל־ב. פדע ול־פרע.]

---

a) فدّان

ופודעת (ר"י הלוי, תיבה דמות קובה, חו"כ ב, 187). נפשי משאול הוא יפדע וחילים אגבר (ראב"ע, שם אלי, איגר 61). באיל נאחז פדעו ומרדת שחת חושיעו (הוא, מי כמוך אל, שם 229). — ואמר הפיטן: נא למענך פדעהו כי חנם בלא כסף לעבד נמכר יוסף (יוסף אשר מקדש, סדר' יוה"כ, מחז' איטל' ב קב.). העמד מליץ לפדעי (בנימן בן זרח, באגרות שד"ל דף 570). דרור קרא לפדעי כאב מיסרי ומידעי דרבן כבקר רדעי (משולם בר קלונימוס, אפיק רנן, יול' ב פסח). שמעתי לעמי בחירי אשר משחת אפדע ואנכי ה' אלהיך מארץ מצרים ואלהים זולתי לא תדע (ר' שמואל יזכה, סריד' מהגני', מ"ל ווייס, 72)

—נִפע', ״נִפְדַּע — שפֻדעו אותו, ואמר הפיטן: ודומה לכלכל ודרדע אשר דברו נודע כי מרדת שחת נפדע (סעדיאנה, 57). והן פתאם נגדע היש במה נפדע (ר"י הלוי, אמונות יהגה). עונו הודה והתודע, נטרד וממות נפדע (ראב"ע, מי כמוך, איגר 229).

—הִפע', ״הִפְדִּיעַ, — כמו קל, ואמר הפיטן: הקשיבה לקול שועי בשטחי כף בקדש מכל חטא להפדיעו (בנימן, ביום הלבנת פשעי, סדר' יוה"כ, מחז' איטל' ב לה:).

ב. *פִּדַּע[1], פ"י, —פִּצַּע, verwunden; blesser; to wound: פדעהו מרדת שחת מצאתי כפר פדעהו בייסורין (ירוש' קידוש' א י). מהו פדעהו אלא אותו המלאך שמלמד עליו זכות אמר להקב"ה פדעהו בייסורים ואתה מביאו לתשיב (פסיק' רבת' י, כי תשא).

״פֶּדַע, ס"ז, — יֶשַׁע, Heil, Hilfe; salut; salvation ואמר הפיטן: דרבוני מלמד מרדעי נתון רועה דרדעי דן והוכיח פדעי[2] (אור, יול' א פסח). לעזרתי חושה וגלה קץ פדעי עזרה בצרה נמצאת רעי (שמחי ועלזי, יול' שבת ב אחה"פ).

פדר[3], ממנו ״פִּדַּר, פֶּדֶר.

---

[1]) [פעל פִּדַּע זה הוא הצורה הארמית של פִּצַּע העברי. צורה זו באה רק בתי"מ (עי' במלונים), וחז"ל משתמשים בו גם בעברית לפרוש הפעל באיוב לג כד, שהבינו אותו לא כמו פדהו אלא כלשון פציעה ביסורים, וכן לוי במלונו.]

[2]) [המפרשים מבארים מן ב. פדע במשמ' פֶּצַע כלו' חטא ועון וזה רחוק. הכונה: אל ישעי דן והוכיח.]

[3]) [עי' בהערה לערך פֶּדֶר.]

״פִּדַּר[1], קל לא נמצא.

—נִפע', ״נִפְדַּר, השמין, היה שמן, fett werden; engraisser; to fatten, ואמר הפיטן: קנין צאן דיר אשר נורה להעדר רעה להשמן ולהפדר (אכא הרב, זולת ב סוכ').

פֶּדֶר, פָּדֶר, ס"ז, כנ' פִּדְרוֹ, ומ"ר *פְּדָרִים, — חֵלֶב[2], Fett, Schmer; graisse; fat, suet: וערכו בני אהרן הכהנים את הנתחים את הראש ואת הַפָּדֶר[3] על העצים אשר על האש אשר על המזבח (ויקר' א ח). ונתח אותו לנתחיו ואת ראשו ואת פִּדְרוֹ וערך הכהן אתם על העצים אשר על האש אשר על המזבח (שם שם יב). ויקטר משה את הראש ואת הנתחים ואת הַפָּדֶר (שם ח כא). — ובתו"מ: נטל את הפדר ונתנו על בית שחיטת הראש מלמעלן (תמיד ד ג). מלמד שאין הראש והפדר מהנתחים דבר אחר שיהא פורש את הפדר על בית השחיטה וכו' מלמד שהראש והפדר קודמין לכל האמורין (ספרא ויק, ויקר' פרק ו). — ואמר המשורר: לזה יד ולזה ירך וכמה אנוש פדרו יהא חלקו ופרשו (רמב"ע, דיואן קלה, צולל'). — *ומ"ר: האברין והפדרין שלא נתאכלו מבערב סונקין אותן לצדרי המזבח (תמיד ב א). מוסיף אחת לאיברים ולפדרים שלא נתאכלו מבערב (ר' מאיר, תוספת' יוה"כ ג ג). אברים ופדרים שלא נתעכלו מבערב קרבים והולכים כל הלילה (ברכ' כו:). — ואמר הפיטן: קשוב מקראית וחנון סדרים כעין איברים ועכול פדרים (ר' מאיר בר' יצחק, תפלה תקח, סליח' ער"ה). פנות ועזרות מלאו זבחים פדרים ואיברים הראש והרגל והנתחים (דוד בר' שלמה, אלהים אל דמי, סליח' מוס' יוה"כ). ונהרגו המונים ונתערבו פדרים פרשדונים (הקריטו, קינ' לת"ב). מצערו ירבה נדריו ובהמתו יפרוץ גדריו ירוץ לאיל-

---

[1]) [פעל שנגזור מהשם פֶּדֶר.]

[2]) [כך לפי התרג' (תרבא) ופרוש רב הקדמונים, ועי' בהערה הבאה. ואולי זאת הוראת המלה פִּתְר באשורי. אולם ר' גם למברט ב REJ 1899, ע' 300.

במקום פידרא (נדה כח.) שמפרשים פרש ודשן גורס הערוך: שרפו על גבי פרירא. באגרית פדר פרושו עיר, קריה, ואולי קרובה מלה זו אל מדר, ארץ, אדמה בכושי.]

[3]) [ריב"ג: חקנה שלו, רוצה הריאה והלב והכבד. וראב"ע: רבי חכמי הדור פרשוהו הגוף והנכון בעיני שפי' הפדר החלבים.]

עדריו ויאכל ככלב פדריו (עזרא הבבלי, תוכח' מוסר ט, כג:).

*פֶּדֶר, ס"ז, — שטיח שלפני המטה[1]), Bettvorleger; descente de lit; bedside rug : עור האסלא וחלל שלו הרי אלו נמדדין בטפח הזהב והפדר שלפני המטה הרי אלו טמאין מדרס (תוספת' כלים ב"ב ח יז).

פְּדָת, עי' פְּדוּת.

א.פֶּה[2]), ס"ז, סמ' פִּי, בכנ' פִּי, פִּיהָ, פִּיךָ, פִּיו, פִּיהוּ, פִּיהָ, פִּינוּ, פִּיכֶם, פִּיהֶם, פִּימוֹ, מ"ר פִּיוֹת, פֵּיוֹת[3]), — א) פִּי האדם ושאר בע"ח[4]), Mund, Maul; bouche; mouth — פִּי האדם: מי שם פֶּה לאדם או מי ישום אלם או חרש או פקח או עור (שמות ד י). והשארתי בישראל שבעת אלפים כל הברכים אשר לא כרעו לבעל וכל הַפֶּה אשר לא נשק לו (מ"א יט יח). על כן על בחוריו לא ישמח אדני וכו' כי כלו חנף ומרע וכל פֶּה דבר נבלה (ישע' ט יו). — ובסמ' פִּי: כל מבצריך תאנים עם בכורים אם ינועו ונפלו על פִּי אוכל (נחו' ג יב). פִּי צדיק יהגה חכמה ולשונו תדבר משפט (תהל' לז ל). כי יסכר פִּי דוברי שקר (שם סג יב). דברי פִּי חכם חן ושפתות כסיל תבלענו (קהל' י יב). — ובכנ': והנה עיניכם ראות ועיני אחי בנימין

1) [קרויס, Archäol. 1, עמ' 393, מבאר: dass הפדר... (in Alfasi ed. Wilna הפרד) etwa ein Fell bedeutet die als Vorlegeteppich dienten. וכך נראה. אלא שמקור המלה מיונית-רומית pedarium, שייך לרגלים, ולפי זה נקד כאן. והשוה כסור' פודירא, מיונ' ποδήρης בגד היורד עד הרגלים.]

2) [כך בכנעני' לפי, באגרית פ, בערב' פו, פי, פא a), וכן באשור', בכוש' אַף; ובצורה מורחבת בארמ' פּם, פום, בערב' פַם, פַם b), (בערב' המדברת היום ת'ם, תם), מ"ר אפואה c).]

3) [הרבוי פיות אינו בא במקרא אלא בקשר עם חרב. ובמקומו גם פִּיפִיּוֹת, וכן מורג חרוץ חדש בעל פיפיות (עי' ערך פִּיפִיָּה), ויש חושבים פִּים (עי' שם) כמ"ר מקראי של פֶּה. פִּימוֹ (דברו בגאות, תהל' יז י) אינו מ"ר אלא במקום בְּפִימוֹ.]

4) [מערך זה של פֶּה, פִּי האדם והבהמה הוצא פֵּה במשמ' צד, שהוא כנראה מלה אחרת (עי' הערך ב. פֶּה), וממנה גם הצרוף פִּי שְׁנַיִם. עי' שם בהערה וכן בהערה בערך זה למלות כְּפִי, לְפִי, על־פִּי.]

a) فو فى فا b) فم c) افواه

כי פִּי המדבר אליכם (ברא' מה יב). ודברת אליו ושמת את הדברים בְּפִיו ואנכי אהיה עם פִּיךָ ועם פִּיהוּ והוריתי אתכם את אשר תעשון (שמו' ד טו). מוצא שפתיך תשמר ועשית כאשר נדרת לי"י אלהיך נדבה אשר דברת בְּפִיךָ (דבר' כג, כח). ויהי מספר המלקקים בידם אל פִּיהֶם שלש מאות איש (שופט' ז ו). ויבא העם אל היער והנה הלך דבש ואין משיג ידו אל פִּיו וכו' ויונתן לא שמע וכו' וישב ידו אל פִּיו (ש"א יד כו–כז). עלה עשן באפו ואש מִפִּיו תאכל (ש"ב כב ט). ויעל וישכב על הילד וישם פִּיו על פִּיו ועיניו על עיניו וכפיו על כפיו ויגהר עליו (מ"ב ד לד). ויגע על פִּי ויאמר הנה נגע זה על שפתיך וסר עונך וחטאתך תכפר (ישע' ו ז). וישם פִּי כחרב חדה בצל ידו החביאני (שם מט ב). ואפתח את פִּי ויאכלני את את המגלה הזאת ויאמר אלי וכו' ואכלה ותהי בְּפִי כדבש למתוק (יחזק' ג ב—ג). הנה נפשי לא מטמאה ונבלה וטרפה לא אכלתי מנעורי ועד עתה ולא בא בְּפִי בשר פגול (שם ד יד). הקיצו שכורים ובכו והילילו כל שתי יין על עסיס כי נכרת מִפִּיכֶם (יואל א ה). חלבמו סגרו פִּימוֹ דברו בגאות (תהל' יז י). פִּי ידבר חכמות והגות לבי תבונות (שם מט ד). אלהים הרס שנימו בְּפִימוֹ (שם נח ז). חטאת פִּימוֹ דבר שפתימו וילכדו בגאונם (שם נט יג). אפתחה במשל פִּי אביעה חידות מני קדם (שם עח ב). מה נמלצו לחכי אמרתך מדבש לְפִי (שם קיט קג). נפש עמל עמלה לו כי אכף עליו פִּיהוּ (משלי טז כו). טמן עצל ידו בצלחת גם אל פִּיהוּ לא ישיבנה (שם יט כד). לעבדי קראתי ולא יענה במו פִּי אתחנן לו (איוב יט טז). לחם חמדות לא אכלתי ובשר ויין לא בא אל־פִּי וסוך לא סכתי (דני' י ג). — ואמר בן סירא: לא נאתה תהלה בפי רשע כי לא מאל נחלקה לו בפה חכם תאמר תהלה ומשל בה ילמדנה (בס' גני' יה ט—י). טובה שפוכה על פה סתום תנופה מצגת לפני גלול (שם ל יח). — ובתו"מ: קונם שאיני עושה על פי[1]) אבא ועל פי אביך

1) [רש"י בגמרא: שאיני עושה לפיך (קד ע"ב.); רמב"ם בפרושו: פי' שאיני עושה לפי אבא שכל מה שאעשה לא יאכל ממנו אבא מאומה. ורע"ב: הקדש יהא כל מה שאני עושה בלבוא על פי אבא וכו'. ולא כדעת אלברכט (Neuhebr. Gramm., עמ' 25) הרואה כאן על-פי כמלת יחס מרכבת במשמ' בשביל. והשוה מיכה ג ו: ואשר לא יתן על פיהם.]

ועל פי אחי ועל פי אחיך אינו יכול להפר שאיני עושה על פיך אינו צריך להפר (נדר' יא ד). אמר הריני נזיר ושמע חבירו ואמר פי כפיו ושערי כשערו וכו' (נזיר ד א). אפילו ראו אותו נותן פיו על פיה שלה (ירוש' כתוב' ז ז). כליות יועצות לב מבין לשון מחתך פה גומר (ברכ' סא.). שפשת מסריח את הפה (כתוב' סא :). אין קנוח הפה אלא בפת (ר' זירא חול' קה.). ויטו אחרי הבצע ר"מ אומר חלקם שאלו בפיהם (שם קלג.). ברח (ר"א בן הורקנוס) והלך אצל רבן יוחנן בן זכאי והיה אוכל קוזזות אדמה עד שעשה פיו ריח רע וכו' (מד"ר בראש' מב).—ובסהמ"א: שתה כל משקה ולא שתה מים ביום ידאג מפני ריח הפה ובלילה ידאג מפני ריח הפה ומפני אסכרה (סרע"ג הוספי ותקונ', 7). מי שפיו רפוי ורירו יורד מפיו (רמב"ם, ביאת המקדש ח ח). ואנחנו בעונותינו מאז גלינו מארצנו אבדה חכמת חכמינו ובינת נבונינו הסתתרה כאשר וכו' ועל היותינו מכבדי השם בפה ובשפתים מאין לב ומבלי חכמה (ר' יעקב בר' אנטולי, מלמד התלמידים, הקדמה ה). — ואמר הפיטן: צרים אשר חומות ערערו ועד היסוד ערו ערו פימו דברו בגאות ופערו (ר"א הקליר, אלילי, יוצ' שבת זכור). ציר חנן להניא חוברי פסיליהם צוחת פימו לדום כאבני אליליהם (אתה הארת, מחז' איטל' א, קכ:). רוגשים (ומרעישים) כמקול מחצצים וקדוש וברוך בפימו מרצים (מוסף ללוס כפור שם ב, קכו.). טרודים אנו מפה ומפה ולדבר על לבבנו אין פה (ר"י אבן אביתור, את מי זכחת, שער השיר 14). טופלי שקר נסכר פימו מפה ומפה חרב תבואמו (הקראי סלמון בן ירוחם, מלחמות ה', דודזון, 53). — ומ"ר פיות, פיות: בנוי לתלפיות תל שכל הפיות מתפללין עליו בברכה בקרית שמע ובתפילה (ר' אבון, ירוש' ברכ' ד ה). הלא אני בראתי כל פיות שבעולם וכו' (מד"ר שמות ג). הפיות שאומרים שתי רשויות חן יכרתו ויגועו (שם דבר' ג). מה לתלפיות ספר שאמרו לו פיות הרבה עשרת בני אדם אמרו ספר תהלים וכו' (שם שה"ש, כמגדל דוד). — ואמר הפיטן: ואלו כל הימים דיו ואגמים קילמוסים וכו' וכל שערות האדם פיות ולשונות מקלסים אינן מספיקין לחקור פלאות ונסים (חסדי, יוצ' ז'פסח). פחדו יחיל שוטמים פיותם היות אטומים (ר"א הקליר, יום מימים, מוסף יוה"כ). אספר תושיות מתוקות לפיות ואציב תלפיות לישר העוברים (רסב"ג, אמון יום זה, אזהר'). ומראש חומיות תרננה פיות וממעונות אריות ומהררי נמרים (הוא, בגל סדי, שם). — ואמר המשורר: תמהרנה להיות משחקות כל פיות תרננה ציות ומדבר ויערים (תלמידי מנחם, לגבור באעודה, שער השיר 5). אל אשר נשא ונעלם וחסדיו יודון פיות שובבה בנים לגבולם (ראב"ע, בגלי ריבי, כהנא 56). — ומ"ז פיותים, ואמר הפיטן: זכר ערך פיותים חיות כסדר במקהלותים טעם חן צק בשפתותים (ר' משולם, אטיא, סירמן ל). — ועל אלילים אלמים בדמיון לאדם: פה להם ולא ידברו עינים להם ולא יראו (תהל' קיא ה; קלה יו). אזנים להם ולא יאזינו אף אין יש רוח בפיהם (שם קלה יז). — ועל חלויתן: מפיו לפידים יהלכו כידודי אש יתמלטו וכו' נפשו גחלים תלהט ולהב מפיו יצא (איוב מא יא–יג). — ובהשאלה לאלהים, פי יי': ויאמר ברוך יי' אלהי ישראל אשר דבר בפיו את דוד אבי (מ"א ח יה). ואם תמאנו ומריתם חרב תאכלו כי פי יי' דבר (ישע' א כ). וקרא לך שם חדש אשר פי יי' יקבנו (שם סב ב). מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דבר פי יי' אליו ויגדה (ירמ' ט יא). אל תשמעו על דברי הנבאים הנבאים לכם מהבלים המה אתכם חזון לבם ידברו לא מפי יי' (שם כג יו). בן אדם צפה נתתיך לבית ישראל ושמעת מפי דבר והזהרת אותם ממני (יחזק' ג יז). טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף (תהל' קיט עב). מפי עליון לא תצא הרעות והטוב (איכ' ג לח). — ובתו"מ: אם היה גר ובא ללמוד תורה וכו' שנאמרה מפי הגבורה (ב"מ נח :). אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום (מכות כד.). אשרי ילוד אשה שכך שומע מפי בוראו (ר' הושעיה, מד"ר ויקרא לה). — ופי בהמה וחיה: ויפתח יי' את פי האתון ותאמר לבלעם וכו' (במד' כב כח). ובא הארי ואת הדוב ונשא שה מהעדר ויצאתי אחריו והכתיו והצלתי מפיו (ש"א יז לד–לה). כאשר יציל הרעה מפי הארי שתי כרעים או בדל אזן וכו' (עמוס ג יב). הושיעני מפי אריה ומקרני רמים עניתני (תהל' כב כב).—ובתו"מ: המוציא תבן כמלא פי פרה עצה כמלא פי גמל עמיר כמלא פי טלה עשבים כמלא פי גדי וכו' (שבת ז ד). פי חזיר כצואה עוברת דמי (ר' פפא, ברכ' כה.). נוטלין מלפני בהמה שפיה יפה ונותנין לפני בהמה שפיה רע (שבת קמ :). — הכנים החתול פיו בחור לתוציאו (את העכבר)

מתוכו ונשכו העכבר (ברא"ס' רבתי, אלבק, 59). — ובשם חיה: קמוט הפה (רונצל־מויל) לחיו העליון מתואר בקמוט (פאלט) כעין חצי מחוגה באמעריקא (ר"י שינהאק, תולדות הארץ א כג ב). — ומקור של עוף: ותבא אליו היונה לעת ערב והנה עלה זית טרף בפיה (בראש' ח יא). ותמצא כקן ידי לחיל העמים וכו' ולא היה נדד כנף ופצה פה ומצפצף (ישע' י יד). — ושל דבורים: מתוך שפיהן חד חוזרות ואוכלות את דובשנן (בשם ר' יוסי בר חנינא, ב"ב פ.). — ובהשאלה לדברים מפשטים, פי העולה, העולה קפצה את פיה: יראו ישרים וישמחו וכל עולה קפצה פיה (תהל' קז מב). — פי הצרה: ואף הסיתך מפי צר[1]) רחב לא מוצק תחתיה ונחת שלחנך מלא דשן (איוב לו יו).

— ב) ובמשמ' פתח בגוף דומם, Öffnung; ouverture; opening, — בדברים שיש להם פתח, פי האמתחת: ויפתח האחד את שקו לתת מספוא לחמורו במלון וירא את כספו והנה הוא בפי אמתחתו (בראש' מב כז). — פי הבאר: ויגש יעקב ויגל את האבן מעל פי הבאר וישק את צאן לבן אחי אמו (שם כט י). אל תשטפני שבלת מים ואל תבלעני מצולה ואל תאטר עלי באר פיה (תהל' סט יו). — ובת"מ: עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות ואלו הן פי הארץ ופי הבאר וכו' (אבו' ה ו). — פי הכיור, פי הכתרת, ועוד כלים שונים: ופיהו (של הכיור) מבית לכתרת ומעלה באמה ופיה עגל מעשה כן אמה וחצי האמה וגם על פיה מקלעות ומסגרתיהם מרבעות לא עגלות (מ"א ז לא). — ובתו"מ: לא יקוב אדם שפופרת של של ביצה וימלאנה שמן ויתננה על פי הנר בשביל שתהא מנטפת (שבת ב ד). נייר מחוק כדי לכרוך על פי צלוחית קטנה של פלייטון (שם ח ב). המוציא ברגלו בפיו ובמרפקו באזנו ובשערו ובפונדתו ופיה למטה וכו' פטור (שם י ג). שברי עריבה לכסות בהן את פי החבית ושל זכוכית לכסות בהן את פי הפך (שם יז ה). ואינו ממלא את החביות עד פיהם כדי שיהא ריחו נודף, אינו מביא לא מפיה מפני הקמחין וכו' (מנח' ח ז). נר שנטל פיו טהור (כלים ג ב). סבכה שהתחיל בה מפיה טהורת עד שיגמור את קרקורתה (שם כח י). כוורת שהיא בתוך הפתח ופיה לחוץ וכו' הכל טמא (אהל' ט א).

[1]) [לפרוש הפסוק עי' טורטשינר, ספר איוב.]

צלוחית שפיה שוקע אינה טהורה עד שינקבנה מצדה (מקוא' י א). אם יש בפי חלון ארבעה טפחים על ארבעה טפחים אסור (תוספ' עירובי' י א). לא ישלח אדם לחבירו חבית של מים ויתן על פיה שמן; מפני הסכנה (שם ב"ב ו טו). מביא משפך שאין בפיו כביצה וממלא אותו ביצים ונותנו על פי חבית וכו' (ירוש' תרומ' ג א). וטח את פיה (של קדרה) בבצק ולא בשביל שיחמו אלא בשביל שיהיו משומרים (שבת כא:). אשה חמת מלא צואה ופיה מלא דם והבל רצין אחריה (שם קנב.). רביעה וכו' שניה כדי לגוף בה פי חבית (ר' אבהו, תעני' ו:). שמא יטביל מחטין וצינוריות בכלי שאין בפיו כשפופרת הנוד (חגי' כב.). דילמא פי קנה חוץ לקדרה הות (רב אשי ואיתימא ר' שמואל מזרוקיניא, חול' קיא.). בשפופרת של אבר ופיה רצוף לתוכה (נדה סו.). בנוהג שבעולם אם נוטל אדם ארנקי של מעות ונותן הפה למטה אין המעות מתפזרות (מד"ר ויקר' יד). — ובסהמ"א: חבית של ישראל מגופפת ומזופפת יפה ופיה מדוקה במסמרות (ר' משולם, תשו', מעשה הגא' פה). — ומ"ר פיות: המפוזר מבי צדיו (של השופר) לבי הפיות לא חשוב אבל נסדק מעוטו אינו בדין זה (ריטב"א על מס' ר"ה לדף כז.). — ואמר המשורר: הנה העב הניק הגן ותלמיו כאבק דק שחק עד כי שחקו פיות ציציו העת בכו עיני שחק (רמב"ע, תרשיש, 40). — פי הנבל: הפרטים על פי הנבל[1]) כרויד חשבו להם כלי שיר (עמוס ו ה). — פי המעיל, וכדו': ופי המעיל בתוכו כפי תחרא שפה לפיו סביב לא יקרע (שמות לט כג) כשמן הטוב על הראש ירד על הזקן זקן אהרן שירד על פי מדותיו (תהל' קלג ב). — ובתו"מ: ואיזו היא גמר מלאכתו (של חלוק) משיפתח את פיו (תוספת' כלים ב"ב ה א). — פי המערה, פי פחת, פי שאול: ויאמר יהושע גלו אבנים גדלות

[1]) [כלי המיתרים שהשתמשו בהם הקדמונים היו נבדלים בזה, שלאשורים היה גם בית תהודה מלמטה (כדגמת הכנור שלנו היום), שלא היה לאחרים; ראה בתמונות אצל Wiedemann, Das Alte Ägypten עמ' 382. על שם כלי תהודה זה, הדומה לנאד ונבל, נקרא כנור־נבל ובקציר נבל. על פיו של נבל זה, הפתוח למעלה, נמתחו מיתרי הכנור. ואין מקום לבאר כאן, כדעת אחרים, על פי הנבל כמו על קול הנבל.]

אל פי המערה (יהו׳ י יח). לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק וירד הדרה והמונה ושאונה ועלז בה (ישע׳ ה יד). עזבו ערים ושכנו בסלע ישבי מואב והיו כיונה תקנן בעברי פי פחת (ירמי׳ מח כח). כמו פלח ובקע בארץ נפזרו עצמינו לפי שאול (תהל׳ קמא ז). — ובתו״מ: העושה חצר על פי המערה עושה שש על שש (תוספת׳ ב״ב ו כג). — *פי תנור וכדו׳: מעשה שירדו זקנים מירושלים לעריהם וגזרו תענית על שנראה כמלא פי תנור שדפון (תענ׳ ג ה). טיט כדי לעשות פי כור של צורפי זהב (תוספת׳ שבת ח ו). — ובסהמ״א: שהתנורים שלהם היו קטנים ומטלטלין ופיהם למעלה (רש״י, פסח׳ לא:) — ובהשאלה, פתח שנפתח פתאם בדברים שאין להם פה, פי הארץ, פי האדמה: ועתה ארור אתה מן האדמה אשר פצתה את פיה לקחת את דמי אחיך מידך (בראש׳ ד יא). ואם בריאה יברא יי׳ ופצתה האדמה את פיה ובלעה אתם ואת כל אשר להם וכו׳ ותבקע האדמה אשר תחתיהם ותפתח הארץ את פיה ותבלע אתם ואת בתיהם וכו׳ (במד׳ יו ל–לג). — ״ופי הר געש: הדברים הנשלכים ממנו (מהר הגעש) ומשאר פיות הדשים זולתו יסבבו שוממות נוראות (יאוועל, למודי הטבע, סז.). ההר הנקרא מאקאלובא בגובה ק״ן רגל בפיות גדולים ורטובים מריקים ג״כ אש פלדות (שם סז:).— ופי קרת, שער העיר: ליד שערים לפי קרת מבוא פתחים תרנה (משלי ח ג).— ״ופי הגיא: וחסמת היא את העברים, מתקצרת והולכת לצד הדרך שפיה הסום במקום העוברים שלא תתמה הואיל והיא גיא איך עוברים בה בני אדם שנקראת גיא העוברים, לכך נאמר זה אבל לצד הים היא פתוחה ורחבה בפיה (ר״א מבלגנצי, פי׳ יחזקאל לט יא). — ובצמחים, *פי תאנה: פי [1]) תאנה אין בו משום גילוי (במוסג, ע״ז ל:). — וביחס לאברי הגוף, פי תחרא [2]): והיה פי ראשו בתוכו שפה יהיה לפיו סביב מעשה ארג כפי תחרא יהיה לו לא יקרע (שמות כח לב). — ובתו״מ, פי הכרס, פי האמה, פי הטבעת, וכדו׳: אלו הן הוסתות מפהקת ומעטשת וחוששת בפי כריסה ושפולי מעיה וכו׳ (נדה ט ח). שלש (עצירות) באיש שכבת זרע וקטנים ופי טבעת (רבינא, ב״ק

1) רש״י: כשתולשין אותה נעשה לה פה קצר במקום עוקצה.

2) [עי׳ טורטשינר, תרביץ ה, 18.)

לג.). דהוא עצמו אינו מטמא אלא בחתימת פי האמה (רב הונא, נדה כג.). — ובסהמ״א: והושמו בה (במרה) שתי פיות (פי׳ ס׳ יצירה לאבוסהל, סו). עוד הבצים בזכר ובנקבה והם בזכר נגלים עם האבר ובנקבה נעלמים עם פה הרחם תחת העור (שם עו). אותם שפי האם שלהם קשה צריך שיהיה פי האם נסתם (פרקי אבוקרט ה כז). מכנים האצבע הנקרא אמה באדם ובבתולות דרך הטבעת וכו׳ עד שירד החצין לקרוב פי המקוה [3]) והשתדל שתדחה החצין (קאנון ג יט א ו). תכנים האצבע בשמע ותסיר ההיזק מפי המקוה [1]) וצוארה (שם שם). עוצר רחם והוא נעתק אצל הערלים פי רחם והוא נאמר על פי האבר הקולט הזרע ועוצר אותו לקבל צורת הולד (ר״י אבטולי, מלמד התלמידים, בראש׳, ו:). ויתילדו בהם הטחורים והוא פתיחות פיות העורקים אשר בפי הטבעת עד שיגרה מהם דם (ר״מ אלדבי, ש״א ד ג). והנה יש להקיבה שני פיות א׳ בצדה השמאלי הנק׳ פה הקיבה השמאלי וכו׳ (ברוך משקלאוו, עמה״ש, תפארת אדם טו). — *וכנוי לערות האשה, פה שלמטן, דגמת הפה שלמעלן: רב ושמואל חד אמר להתיר פה שלמעלן וחד אמר להתיר פה שלמטן ר׳ חנינא ור׳ יהושע בן לוי חד אמר להתיר פה אלמים וחד אמר להתיר פה עקרות (מד״ר שה״ש, גן נעול). — *ופי המרסה והמכה: המפיס מורסה בשבת אם לעשות לה פה חייב (עדי׳ ב ה). הגליד פי המכה בידוע לפני שחיטה שלשה ימים לא הגליד פי המכה המוציא מחברו עליו הראייה (תוספת׳ חול׳ ג יח). קינוח פי מכה קאמרינן (רי פפא, שם גמר׳ עז:).

— ג) ובהשאלה בדברים דוממים שאין להם פתח, פי החרב במשמ׳ להב החרב שבו היא הורגת כרגמת האדם או החי באכלו, הרג לפי חרב [2]), וכדו׳: ואת חמור ואת שכם בנו הרגו לפי חרב (בראש׳ לד כו). ויחלש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב (שמות יז יג). ויכהו ישראל לפי חרב (במדי כא כד). החרם אתה ואת כל אשר בה ואת בהמתה לפי חרב (דבר׳ יג יו). ויהי ככלות ישראל להרג את כל ישבי העי בשדה במדבר אשר רדפום בו ויפלו כלם לפי חרב

1) [מקוה במשמ׳ שלפוחית השתן, ועי׳ ערך א. מִקְוֶה.]

2) [כאלו לתוך הַפֶּה של החרב האוכלת.]

עד תמם (יהוי ח כד). — ובתו"ם: אין ממיתין אותו לא בחיצין ולא ברמחין ולא בראשו של חרב אלא לפיה (תוספתי סנה' יד ו). — °ופי הסכין, חדה: מוליכה ומביאה (את הסכין) על בשר אצבעו ומוליכה ומביאה על צפורנו משלש רוחותיה שהן פיה ושני צדדיו (רמב"ם, שחיטה א כג). שלא תהיה (המאכלת) נטויה על פיה כמו המגל (ר"א הקראי, ג"ע, שחיטה יג). — ומ"ר פִּיּוֹת, פֵּיוֹת: ויעש לו אהוד חרב ולה שני פֵיות גמד ארכה (שופט' ג טז). ואחריתה מרה כלענה, חדה כחרב פִּיּוֹת (משלי ה ד). — ובמליצה: חרב תבואתך בשתי פיות ומותיך מלאות כל גאיות (הקראי סלמון בן ירוחם, מלחמות ה', דודזון, 65). — °ובהשאלה בקצור, פִּיּוֹת במשמ' חרבות: לתלפיות יש אומרים לתלות פיות שהם חרבות (רלב"ע, סה"ש ד ד). — °פִּיּוֹת חריצי המורג, החִדים שלו: כשהוא חדש עד שלא הוחלקו פיות חריציו הוא חותך הרבה אבל משנתישן הוחלקו פיות חריציו (רש"י, ישעי' מא טו). — °פִּיּוֹת בראש המגדל, Schiess-scharten; meurtrieres; loopholes, embrasures: גזורים פיות פיות כמו שעושים היום בבניני המגדלים (רד"ק, סה"ש, תלל). — ומ"ר פִּיִּים: פצירה שיש לה פיים רבים (שם, פצה). ועי' פִּים. — *פִּי תקרה [1]. פי תקיה יורד וסותם (עירובי' לד:, סוכ' יח:).

— ד) פִּי יאור: ערות על יאור על פִּי יאור [2]) וכל מזרע יאור יבש נדף ואיננו (ישעי' יט ז).

— ה) פֶּה במשמ' דבור היוצא מן הפה: תחלת דברי פיהו סכלות ואחרית פִּיהוּ הוללות רעה (קהל' י יג). — שאל את פִּיו, שאל לדבורו, לצוויו: ויקחו האנשים מצידם ואת פִּי יי' לא שאלו (יהוש' ט יד). — שמר את פִּיו, שמר לעשׂות מה שיצא מִפִּיו של פלוני: אני פִּי מלך שמר ועל דברת שבועת אלהים (קהל' ח ב). — מרה את פִּיו, המרה את פִּיו, לא עשה כמצותו, עשה בנגוד לדבורו של פלוני: ולא אביתם לעלות ותַמְרוּ את פִּי יי' אלהיכם (דבר' א כו). אם תיראו את יי' ועבדתם אתו ושמעתם בקולו ולא תַמרו את פִּי יי' וכו' ואם לא תשמעו בקול יי' ומריתם את פִּי יי' (ש"א יב יד–טו). יען כי מרית פִּי יי' ולא שמרת את

1) [רש"י: פי תקרה עוביין של נסרים כחודן וכן עובי ראשיהן הכלה לצד סובה.]

2) [לדעת המחבר פי יאור במקום זה הוא papyrus, עי' הערה לערך ניר. וי"מ כאן: שפת היאור.]

המצוה אשר צוך יי' אלהיך (מ"א יג כא). צדיק הוא יי' כי פִּיהוּ מריתי (איכ' א יח). — עבר את פִּיו, כמו מרה את פיו: ויאמר משה למה זה אתם עברים את פִּי יי' (במד' יד מא). לא אוכל לעבור את פי יי' אלהי (במד' כב יח). ויאמר שאול אל שמואל חטאתי כי עברתי את פִּי יי' ואת דבריך (ש"א טו כד). — כְּפִי במשמ' כדברי: ואלה וכו' באו על דויד חברונה להסב מלכות שאול אליו כְּפִי יי' (דהי"א יב כד). — אל־פִּי, כמו כְּפִי: ולכלב בן יפנה נתן חלק בתוך בני יהודה אל־פִּי יי' ליהושע (יהוש' טו יג). ויתן להם אל־פִּי יי' נחלה בתוך אחי אביהן (שם יז ד). ויתנו בני ישראל ללוים מנחלתם אל־פִּי יי' (שם כא ג). — עַל־פִּי במשמ' כדברי, כמו כְּפִי [1]): אתה תהיה על ביתי ועל־פִּיךָ ישק כל עמי (בראשי' מא מ). ויתן להם יוסף עגלות על־פִּי פרעה (שם מה כא). ויסעו כל עדת בני ישראל וכו' על־פִּי יי' (שמות יז א). אלה פקודי המשכן משכן העדת אשר פקד על־פִּי משה (שם לח כא). על־פִּי יי' יחנו ועל־פִּי יי' יסעו (במד' ט כג). על־פִּי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת לא יומת על־פִּי עד אחד (דבר' יז ו). ונגשו הכהנים בני לוי וכו' ועל־פִּיהֶם יהיה כל ריב וכל נגע (שם כא ה). כי על־פִּי אבשלום היתה שומה מיום ענותו את תמר אחתו (ש"ב יג לב). אך העריך (יהויקים) את הארץ לתת את הכסף על־פִּי פרעה (מ"ב כג לה). — ובתו"ם: נשאת על פי בית דין תצא ופטורה מן הקרבן שלא על פי בית דין תצא וחייבת בקרבן (יבמ' י ב). הורו בית דין וידע אחד מהן שטעו וכו' והלך ועשה על פיהן וכו' הרי זה חייב (הורי' א א). אף בחולו שואלו ואיכל על פיו (תוספת' דמאי ה ב). האשה שהלך בעלה למדינת הים ובאו ואמרו לה מת בעליך והלכה ונישאת על פי עצמה וכו' הרי זו יוצאת מכולם (שם יבמ' יא ה). מעשה שהיינו בעין כושין ואכלנו לוף על פי ר' טרפון במוצאי החג של מוצאי שביעית (כ' יודה, ירוש' שביע' ה ה). אמר להם ראיתי אחד מכם שנזר ואיני יודע אי זה מכם שניהן נוהגין נזירות על פיו בשאינן מכחישין אותו (שם נזי' ח א). א"ל מה שנתתה על פי בית דין נתתה ומה שאתה נותן על פי בית דין אתה ניתן (ר' חייה, שם ב"ק ו ז). הודה על פי עצמו משלם קרן וחומש

1) [ועי' גם להלן בערך זה, שמושי לשון, עַל־פִּי.]

ואשם (ב"ק סג :). מעשה בביתוס בן זונין שעשה שדהו מכר על פי ר"א בן עזריה (ר' יהודה, ב"מ סג.). —*וְעַל פִּי במשמ' נגד הדבור [1]), נגד הענין, בתוך הכטוי אף על פי, עי' א. אַף. — פֶּה אחד, הכל בדעת אחת, einstimmig; unanimement, d'une commune voix; unanimously, with one accord : ויתקבצו יחדו להלחם עם יהושע ועם ישראל פֶּה אחד (יהוש' ט ב). הנה נא דברי הנביאים פֶּה אחד טוב אל המלך (מ"א כב יג, דהי"ב יח יב). — ובתו"מ *בְּפֶה, עַל־פֶּה, בְּעַל־פֶּה, במשמ' בדבור, שלא מתוך הכתב : נאמרו דברים בפה ונאמרו דברים בכתב ואין אנו יודעים איזה מהן חביב (ר' חגיי בשם רב שמואל בר נחמן, ירוש' פאה ב ו). תורה רוב בכתב ומיעוט על פה (ר' אלעזר, גיט' ס :). דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן על פה דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרן בכתב (ר' יהודה בר נחמני, שם). — *תורה שֶׁבְּעַל־פֶּה, התירה שנמסרה בדבור, בהבדל מן תורה שבכתב, התורה הכתובה : אמר לו (נכרי לשמאי) כמה תורות יש לכם אמר לו שתים תורה שבכתב ותורה שבעל פה א"ל שבכתב אני מאמינך ושבעל פה איני מאמינך (שבת לא.). — *ומצוה שבעל־פֶּה : שקיים אברהם אפילו מצוה קלה שבעל פה (מד"ר ברא"ש סד). — *ומלוה עַל פֶּה, בנגוד למלוה בשטר : מלוה על פה גובה בין מן היורשין בין מן הלקוחות (ר' יוחנן ור"ל, קידוש' יג :). —וכסהמ"א : לענין דבר אחר דאינו המלוה בכתב יד כמלוה על פה דאמי ולא כמלוה בשטר (תשו' גאון, פרידים מהגני', מ"ל ווייס, 33). — ואמר המליץ : ובשמעי זאת התפלה בחרתיה מכל קנין וסגלה ולמדתי אותה על פה ומצאתי למכתי מרפא (ר"י חריזי, תחכמ' יח, 158). כל המקרא על פה אם תהיה לך צפה (עמנו' פרכסים, מתק ספתים ל, 60). — ו) וּפֶה במשמ' האדם הדובר בשמו של פלוני : ודבר הוא לך אל העם והיה הוא יהיה לך לְפֶה ואתה תהיה לו לאלהים (שמות ד יו).

—בשמושי לשון,—א) עם אותיות כ' ול' ועם מלות יחס במשמ' מלת יחס מרכבת, — א) כְּפִי, — במשמ'

1) [כמו עַל בבטויים כגון : על דעתך כי לא ארשע (איוב י ז). ר' ערך ב. עַל, ע' 4480.]

2) [תרג' : הוא יהא לך למתורגמן. רש"י : למליץ.]

כמו [1]), כְּפִי הדבר, שוה לדבר : ברב כח יתחפש לבושי כְּפִי כתנתיו אזרני (איוב ל יח). —ועם כנ' : הן אני כְפִיךָ לאל מחמר קרצתי גם אני (שם לג ו). — ובמשמ' בהתאם לדבר, בערך לדבר : וילקטו אתו (את המן) בבקר בבקר איש כְּפִי אכלו (שמות יו כא). כְּפִי שניו ישיב את גאלתו (ויקר' כה נב). כְּפִי נדרו אשר ידר כן יעשה על תורת נזרו (במד' ו כא). מאת הרב תרבו ומאת המעט תמעיטו איש כְּפִי נחלתו אשר ינחלו יתן מעריו ללוים (שם לה ח). —ואמר בן סירא : כי יש אוהב כפי עת ולא יעמוד ביום צרה (ב"ס גני' ו ח). —וכמו מלת קשור, עם אֲשֶׁר : וגם אני נתתי אתכם נבזים ושפלים לכל העם כְּפִי אשר אינכם שמרים את דרכי (מלא' ב ט). — ובלא אֲשֶׁר, במשמ' במדה שֶׁ, עד כדי שֶׁ : אלה הקרנות אשר זרו את יהודה כְּפִי איש לא נשא ראשו (זכר' ב ד). — ובסהמ"א : תרתי בלבי כפי מזער השגת סרעף לצחצח לשון יהודית (מכחם, פתיחי למחב', 1). ואני יהודה בן אליה קטון התלמידים בחסדי משכילי כפי מיעוט דעתי אומר וכו' (יהודה הדסי, בלקו"ק לפינסקר, 97). וכשמעו דברו החריש כפי רגע למלי (ר"י חריזי, תחכמוני ג, 39). הסבות שבעבורם ברח הרב המורה מדעת אפלטון כפי התורה (ר"י אברבנאל, מפעל' אלהי' ג ה). — ואמר הפיטן : ונתת לו (לגוף) וכו' ופה לספר תהלתך וכו' כמוני היום אני עבדך בן אמתך המספר כפי קוצר לשוני מעט מזער מרוממותך (רשב"ג, כתר מלכות). — ב) לְפִי, עי' ערך לְפִי. — ג) אל־פִּי, על־פִּי, עי' למעלה ערך זה משמ' ה) (פֶּה בהוראת דבור). — ד) עַל־פִּי, כמו כְּפִי במשמ' בהתאם לְ־[2]) : ויאמרו שאול שאל האיש וכו' ונגד לו עַל־פִּי

1) [הוראה זו ואף ההוראה הבאה (בהתאם לדבר) אינה מתבארת ע"פ משמע' השם פֶּה בכל הוראותיו. ראה טורטשינר, ספר איוב, אשר שם נקבעה כאן מלה אחרת משרש כפי (כפה, כפא), המקבילה לערבי כפיא a), שוה, כפא, כפאה b), שויון, דמיון. לפי זה אין כְּפִיךָ בהוראת כמוך אלא כפיאך c) שבערב'.]

2) [שמוש זה של על־פי וכן לפי במשמ' בהתאם לְ־, שונה הוא בהחלט משמושו של אותו צרוף במשמ' על דבורו, על פקדתו של פלוני. ואולי אין לפי, על־פי נגזר מן א. פֶּה אלא מן ב. פֶּה, שהוראתו

a) كفيء b) كفوء, كفأة c) كفيئك

הדברים האלה (בראש' מג ז). כי על־פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל (שמות לד כז). על־פי אשר תשיג יד הנדר יעריכנו הכהן (ויקר' כז ח). ועשית על־פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא אשר יבחר יי' (דבר' יז י). — *עַל־פִּי הדבור, עי' דִּבּוּר. — *ובמשמ' בִּגְלַל, בִּפְנֵי: ועל פי אותה איבה הכה דוד את מואב (פרוש רש"י, דהי"א יח ב).

— ב) בהכפלת המלה פֶּה, דבר פֶּה אל־פֶּה, דבר פֶּה עם פֶּה וכדו', דבר בלא מליץ כמו פנים בפנים: פֶּה אל־פֶּה אדבר בו ומראה ולא בחידת ותמנת יי' יביט (במד' יב ח). כי הנתן ינתן (צדקיהו) ביד מלך בבל ודבר פִּיו עם־פִּיו ועיניו את עינו תראינה (ירמ' לב ד). ועיניך את מלך בבל תראינה וּפִיהוּ את־פִּיךָ ידבר (שם לד ג).

— ג) עם שמות עצם, — א) שהשם פֶּה בהם סומך, — אמרי פֶה, הדבורים היוצאים מן הַפֶּה: האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פִי (דבר' לב א). יהיו לרצון אמרי פִי והגיון לבי לפניך יי' צורי וגאלי (תהל' יט יה). כי שמרו אמרי פִיךָ (שם קלח ד). — וכן באותה משמ' דְּבַר פֶּה, דִּבְרֵי פֶה: כי שמענה נשים דבר יי' ותקח אזנכם דבר פִּיו (ירמ' ט יט). דברי פִּיו און ומרמה חדל להשכיל להיטיב (תהל' לו ד). מים עמקים דברי פִי איש (משלי יח ד). — מוֹצָא פֶה, הדברים היוצאים מן הַפֶּה: כי על כל מוצא פִי יי' יחיה האדם (דבר' ח ג). — מַעֲנֵה פֶה, מה שעונה ואמר הַפֶּה: שמחה לאיש במענה פִּיו ודבר בעתו מה טוב (משלי טו כג). — מִשְׁפְּטֵי פֶה, המשפטים היוצאים מן הַפֶּה: בשפתי ספרתי כל משפטי פִיךָ (תהל' קיט יג). — נִדְבוֹת פֶּה, מה שנותן הפה בנדבה, ובהשאלה לדברי שבח של הַפֶּה: נדבות פִּי רצה נא יי' (שם שם קח). — נְשִׁיקוֹת פֶּה, הנשיקות שהאדם נושק בפיו: ישקני מנשיקות פִּיהוּ (שה"ש א ב). — עֵדוּת פֶּה, העדות, התורה שצוה הפה: כחסדך חיני ואשמרה עדות פִּיךָ (תהל' קיט פח). — עִקְּשׁוּת פֶּה, עקמימות שבפה: הסר ממך עקשות פֶּה ולזות שפתים הרחק ממך (משלי ד כד). — פְּרִי פֶּה, גמול מעשי הפה: מפרי פִי איש תשבע בטנו תבואת שפתיו ישבע (משלי יח כ). — פֶּתַח הַפֶּה, פִּתְחֵי הַפֶּה, במשמ' השפתים או הדבור: משכבת חיקך שמר פתחי פִיךָ (מיכ' ז ה). — פִּתְחוֹן פֶּה, פתיחת פה, במשמ' הכשר לדבר: ביום ההוא אצמיח קרן לבית ישראל ולך אתן פתחון פֶּה בתוכם (יחזק' כט כא). — ובמשמ' העזה לדבר: למען תזכרי ובשת ולא יהיה לך עוד פתחון פֶּה מפני כלמתך (שם טז סג). — וכתוה"מ במשמ' טענה והצטדקות: הרי כתר תורה מונח כדי שלא יתן פתחון פה לבאי העולם לומר וכו' (ספרי במד' קיט). בוא וראה כמה צדיקים חביבים לפני הקב"ה שבכל מקום שמזכיר מיתתם שם מזכיר סרחונם וכל כך למה לפי שלא יהיה להם פתחון פה לבאי עולם לומר מעשים מקולקלים היו בהם בסתר לפיכך מתו (ר"א המודעי, שם קלז). עדיין יש לי פתחון פה עליך שאוציא ממך את מעותי (תענית כ.). לא עשו ישראל את העגל אלא ליתן פתחון פה לבעלי תשובה (ר' יהושע בן לוי, ע"ז ד:). למה לא באל"ף שלא ליתן פתחון פה למינין לומר היאך העולם יכול לעמוד שהוא נברא בלשון ארירה (מד"ר בראש' א). כדי שלא ליתן פתחון פה לאברהם אביהם לומר וכו' (שם, שמות ג). עד כאן היה לך פתחון פה ללמד עליהן סניגוריא (שם ויקר' כג). ואין לך פתחון פה למה שאת יכולה לעשות טובה מימיך ולא עשית (שם אסתר, כי אם החרש תחרישי). הניח הקב"ה פתחון פה לאומות העולם לעתיד לבא לומר וכו' (תנחו' בובר, בלק, סו:). — ובתפלת ר"ה: ובכן תן כבוד יי' לעמך תהלה ליראיך וכו' ופתחון פה למיחלים לך (ובכן תן פחדך). — ובסהמ"א: אם היה פני (הכרוב) האחר נגד העם וכו' היה פתחון פה לבעל דין לומר שנעשה לשם יראה וכו' (חזקוני על התורה, שמות כה כ). — רוּחַ פֶּה, כנוי לנשימה שבדבור: בדבר יי' שמים נעשו וברוח פִּיו כל צבאם (תהל' לג ו). — ובמשמ' רוח היוצא מן הַפֶּה: לא יסור מני חשך ינקתו תיבש שלהבת ויסור ברוח פִּיו (איוב טו ל). — שֵׁבֶט פֶּה, דבור הפה המכה כמו שבט: והכה ארץ בשבט פיו וברוח שפתיו ימית רשע (ישע' יא ד). — תּוֹרַת פֶּה, התורה שהוא משמיע מִפִּיו: טוב לי תורת פִּיךָ מאלפי זהב וכסף (תהל' קיט עב). — *מְלֹא פֶה, עי' מְלֹא. — *עֲקִימַת פֶּה: עקימת פיו הוי מעשה (ר' יוחנן סנה' סה:). — *לְקוּת פֶּה, עי' לָקוּת. — ב) שהשם פֶּה בהם נסמך, פִּי מִרְמָה: כי פִי

פֵאָה, צד, וכן באה מלת היחס הערבי פי a) (ת' בפי ?) במשמ' בְּ־, בתוך, ועי' ב. פֶּה, ובערב' לְפִי, לְפִיכָךְ.

a) في

רשע ופי מרמה עלי פתחו (תהל' קט ב).—פי תהפוכות: גאה וגאון ודרך רע ופי תהפכות שנאתי (משלי ח יג).

— ד) ועם תארים — א) שהשם פה בהם מתאר,—פה חלק, כמו שפת חלקות, פה מדבר שקר ותנפה: לשון שקר ישנא דכיו ופה חלק יעשה מדחה (משלי כו כח). — פה חנף: בפה חנף ישחת רעהו (סס יא ט). — *פה רך, דבירים רכים ונעימים: ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך רבי אלעזר אמר בפה רך (סוטה יא:). — ב) שהשם פה סומך לתאר הנסמך אליו,—כבד פה, עלג, מגמגם: לא איש דברים אנכי וכו' כי כבד פה וכבד לשון אנכי (שמות ד י).— ואמר המשורר: קח מכבד פה שפת צחות יצוקה בפז שומה על משבצות השיר כשרשרת (ר"י הלוי, עין הדינה, סעה"ס 90). — ועם מלת כל, *בכל פה[1], בכל בח הפה, בפה פתוח לרוחה, ואמר בן סירא: עתה בכל לב ופה הרנינו וברכו את שם (ה)קדוש (ב"ס גני' לט לה). —*בפה מלא, במשמ' בפה כלו: בפה מלא יברך (רש"י סעל הרי"ף, ברכ' פרק ז', לז:). ונהוג בספרות ובדבור בהשאלה במשמ' ברור, בפרוש, וכנגוד לזה *בחצי פה[2].

— ה) יע׳ פעלים,— א) שהשם פה בא כנושא הפעולה: הפה דבר, הפה דובר: כי פי יי' דבר (ישע' א כ). כי כלו חנף ומרע וכל פה דבר נבלה (סס ט יו). — הפה נמלא שחוק: אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה (תהל' קכו ב). — ותהלה: ימלא פי תהלתך (סס עא ח). הפה נשק ל־: כל הברכים אשר לא כרעו לבעל וכל הפה אשר לא נשקלו (מ"א יט יח). — פיו ענה בו: דמך על ראשך כי פיך ענה בך לאמר אנכי מתתי את משיח יי' (ש"ב א יו). — הפה רהב, נפתח לרוחה בתרועת נצחון: רחב פי על אויבי כי שמחתי בישועתך (ש"א ב א). — פיו הרשיעו, פיו העיד בו שהוא הרשע: ירשיעך פיך ולא אני ושפתיך יענו בך (איוב יה ו). — *פיו הכשילו: פיהן הכשילן לרשעים וברית כרותה לשפתים (תנחו' קרח ו). — ב) שהשם פה בא כמשא: אל תשטפני שבלת מים ואל תבלעני מצולה ואל תאטר עלי באר פיה (תהל' סט יו).—הגדיל פה, במשמ' פתח פיו להרף: ואל תרא ביום אחיך ביום נכרו ואל תשמח לבני יהודה ביום אבדם ואל תגדל פיך ביום צרה (עובד' א יב).— והגדיל בפה, פתח פיו לרוחה לדבר: ותגדילו עלי בפיכם והעתרתם עלי דבריכם (יחזק' לה יג). — יצא מן הפה: לא יחל דברו ככל היצא מפיו יעשה (במד' ל ג). לא תריעו ולא תשמיעו את קולכם ולא יצא מפיכם דבר (יהוש' ו י). — הוציא מפיו: כי תשב אל אל רוחך והצאת מפיך מלין (איוב יה יג). — חשך פיו, נמנע מלדבר: גם אני לא אחשך פי אדברה בצר רוחי אשיחה במר נפשי (סס ז יא).—נכרת מפיו, לא היה בפיו: אבדה האמונה ונכרתה מפיהם (ירמ' ז כח). הקיצו שכורים ובכו והילילו כל שתי יין על עסיס כי נכרת מפיכם (יואל א ה). — כתב מפיו, כתב לפי מה שפלוני אמר בפיו: ויכתב ברוך מפי ירמיהו את כל־דברי יי' אשר דבר אליו (ירמ' לו ד). — לקק אל פיו: ויהי מספר המלקקים בידם אל פיהם שלש מאות איש (שופט' ז ו). — הדבר מש מפיו של פלוני במשמ' פלוני חדל לדבר כדבר הזה: לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה (יהוש' א ח). רוחי אשר עליך ודברי אשר שמתי בפיך לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך (ישע' נט כא).—ובסהמ"א: דרכה רגלם בכל הארץ בכל ממלכות כנען וארץ פתרוס מסביב ולא מש מפימו ובעלותם ממצרים כו דבר אלהינו (רסע"ג, האגרון, הקד', כג). — מרה את פיו, המרה את פיו, עי' לעיל בערך זה, פה במשמ' דבור. — *נבל פיו, דבר דברים לא הגונים: כל המנבל את פיו מעמיקין לו גיהנם (רב חסדא, שבת לג.). ועי' נבול. — נצר פיו, מנע עצמו מלדבר, לא הרבה בדבור: נצר פיו שמר נפשו פשק שפתיו מחתה לו (משלי יג ג). — נתן בפה דברים וכדו': נביא אקים להם וכו' ונתתי דברי בפיו (דבר' יח יח). ויאמר יי אלי הנה נתתי דברי בפיך (ירמ' א ט). ויתן בפי שיר חדש תהלה לאלהינו (תהל' מ ד). — ובתו"מ, נתן בפיו, לתוך פיו של פלוני, פרנס אותו: שהיה עוריה עוסק בפרקמטיא ונותן בפיו של שמעון לפי' נקרא הלכה על שמו (מד"ר ויקר' כה). יששכר היה עוסק בתורה וזבולן היה עוסק בפרקמטיא והיה טורח זבולן ונותן לתוך פיו של יששכר (סס במד' יג).

1) [על הצרוף בכל־פה שבמקרא (ישע' ט יא) עי' ב. פה. ובארמ' שבתלמו': בכל פומך (ירוש' פסח' ה ה).]

2) [ע"פ הבטוי הארמי שבתלמ': בפלגות פומך (סס).]

— ונתן על פֶּה, באותה משמ׳: ואשר לא יתן על פִּיהֶם וקדשו עליו מלחמה (מיכה ג ה). — סכר פֶּה, הַפֶּה נסכר: כי יסכר פִּי דוברי שקר (תהל׳ סג יב).— ואמר המשורר הקראי: אסכר פ י ך מלמללה בדברי תושיה ופלילה (סלמון בן ירוחם, מלחמות ה׳, דודזון 96). — הסיר מן הַפֶּה: והסרתי דמיו מִפִּיו ושקציו מבין שניו (זכרי׳ ט ז). — פער פֶּה: פִּי פערתי ואשאפה (תהל׳ קיט קלא). ויחלו כמטר לי וּפִיהֶם פערו למלקוש (איוב כט כג). —פצה פֶּה: ועתה ארור אתה מן האדמה אשר פצתה את פִּיהָ לקחת את דמי אחיך מידך (בראש׳ ד יא). ואנכי פציתי פִּי אל יי׳ ולא אוכל לשוב (שופט׳ יא לה). — ופצה פֶּה על אדם, כמו הגדיל פה: פצו עלי פִּיהֶם אריה טרף ושאג (תהל׳ כב יד). פצו עלינו פִּיהֶם כל איבינו (איכ׳ ג מו).—פתח פֶּה: ובדברי אותך אפתח את פִּיךָ (יחזק׳ ג כז). ואני כחרש לא אשמע וכאלם לא יפתח פִּיו (תהל׳ לח יד). — קפץ פִּיו, סגר את פיו, השתתק: עליו יקפצו מלכים פִּיהֶם (ישע׳ נב טו). ועלתה קפצה פִּיהָ (איוב ה טז).—הרחיב פִּיו: הרחב פִּיךָ ואמלאהו (תהל׳ פא יא). — והרחיב פֶּה עליו, כמו הגדיל פה, וכמו פצה פה עליו: על מי תתענגו על מי תרחיבו פֶּה תאריכו לשון (ישע׳ נז ד). וירחיבו עלי פִּיהֶם אמרו האח האח ראתה עיננו (תהל׳ לה כא). — שם בְּפִיו דברים, כמו נתן בפיו, לִמדו מה שידבר: ודברת אליו ושמת הדברים בְּפִיו (שמות ד טו). הדבר אשר ישים אלהים בְּפִי אתו אדבר (במדי׳ כב לח). ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל שימה בְּפִיהֶם (דבר׳ לא יט). רוחי אשר עליך ודברי אשר שמתי בְּפִיךָ (ישע׳ נט כא).—שם יד על־פֶּה, לְפֶה, שם כף לְפֶה, עצר במלים: ויאמרו לו החרש שים ידך על פִּיךָ (שופט׳ יח יט). יראו גוים ויבשו מכל גבורתם ישימו יד על פֶּה (מיכ׳ ז טז). פנו אלו והשמו ושימו יד על פֶּה (איוב כא ה). שרים עצרו במלים וכף ישימו לְפִיהֶם (שם כט ט). — ובלי הפֹּעַל, יד על־פֶּה, יד לְפֶה: אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לְפֶה (משלי ל לב). — ואמר בן סירא: אם יש אתך ענה רעך ואם אין ידך על פ י ך (ב״ס גני׳ ה יב). — נשכח מִפִּיו: וענתה השירה הזאת לפניו לעד כי לא תשכח מִפִּי זרעו (דבר׳ לא כא). — שלח פֶּה, במשמ׳ דִּבֵּר: פִּיךָ שלחת ברעה ולשונך תצמיד מרמה (תהל׳ נ יט). — ובתו״מ, במשמ׳ אכל: נשבע שבועה חמורה שלא שלח בו (בלחם) יד ולא פ ה (אגדת משה, JQR, 1912, ע׳ 363). — שמע מִפִּיו: ואתה בן אדם צפה נתתיך לבית ישראל ושמעת מִפִּי דבר (יחזק׳ לג ז). —ובתו״מ: אשרי ילוד אשה שכך שומע מ פ י בוראו (ר׳ הושעיא, מד״ר ויקר׳ לא). — נשמע על הַפֶּה: ושם אלהים אחרים לא תזכירו לא ישמע על פִּיךָ (שמות כג יג). — שמר פִּיו, כמו נצר פיו: שמר פִּיו ולשונו שמר מצרות נפשו (משלי כא כג). — השיב אל פִּיו: טמן עצל ידו בצלחת נלאה להשיבה אל פיו (שם כו טו). — *סָדוּר בפיו ועל פיו, עי׳ סדר.

—בטויים: — מה בְּפִיו, במשמ׳ מה ידבר: קרא נא לחושי הארכי ונשמעה מה בְּפִיו (ש״ב יז ה).—בשורה בְּפִיו, הוא בא לספר בשורה: ויאמר המלך אם לבדו בשורה בְּפִיו (שם יח כה). — מרמה בְּפִיו: ויתן את רשעים קברו ואת עשיר במותיו על לא חמס עשה ולא מרמה בְּפִיו (ישע׳ נג ט). — תוכחות בְּפִיו: ואהי כאיש אשר לא שמע ואין בְּפִיו תוכחות (תהל׳ לח טו).— *פֶּה מפיק מרגליות, מדבר דברים יפים: פ ה שהפיק מרגליות ילחוך עפר (אלישע בן אבויה, חולי׳ קמב). — *יִסָּתֵם פִּיו, אל יהיה לו פתחון פה: א״ר יוחנן מכאן פתחון פ ה למינין לומר וכו׳ א״ל ר״ש בן לקיש יסתם פ י ה ם של מינים אלא וכו׳ (מד״ר שמות יג). — *פֶּה סרות: כדי שיטמן אותו פ ה סרות שחירף וגידף (רכי, שם סה״ס, כמגדל דוד).—*פֶּה קדוש, אדם גדול וקדוש: פ ה קדוש יאמר דבר זה (ריש לקיש, סנה׳ כג.). — *מה שאין הַפֶּה יכול לדבר: זכור ושמור בדבור אחד נאמרו מה שאין ה פ ה יכול לדבר ומה שאין האוזן יכול לשמוע (שבועי כ:). — *אין כחו אלא בְּפֶה, כחו בְּפֶה: אמרו לו (למואב) זקני מדין אין כחו (של משה) אלא ב פ י ו (מד״ר במד׳ כ). אמרו להם (מדין למואב) אף אנו נבוא כנגדן עם אדם שכחו ב פ י ו (שם שם). — *לא מִפִּיו מאמינים אותו, לא מִפִּיו חיים, אין סומכים על דבריו: אחת אומרת וכו׳ והכתוב מוכיח ולא מ פ י ה מאמינין אותה (ירוש׳ יבמ׳ טו ה). לא מ פ י ה אנו חיין (ר׳ יהושע, כתוב׳ יג :).— ובסהמ״א: בין שהודו לו ובין שלא הודו לו לא מ פ י ה ם אנו חיים (ר״א הקראי, ג״ע, קדוה״ח ו). — *נתן לתוך פִּיו, פִּיֵּס אותו במתנה: צריך אתה ליתן לתוך פ י ו של שטן שלח דורון לפניך וכו׳ (ספרא, בתחלת פ׳ שמיני).—ובמשמ׳ פרנסו וכלכלו: והיה טורח זבולן ונותן לתוך פ י ו של יששכר (מד״ר במד׳ יג). — *נתן אצבע בתוך פיו, תקף אותו, הזיקו: לעולם אין

ישראל נותן אצבעו בתוך פ י ו של גוי תחלה אלא אם כן נותן גוי אצבעו תחלה בתוך פ י ו של ישראל (ר' אלעזר, מד"ר ברא"ש פ). —*הַפֶּה שאסר, הַפֶּה שהתיר: האשה שאמרה נשביתי וטהורה אני איכלת שהפה שאסר הוא הפה שהתיר (עד' ג ו). ר' שמואל בר אבדימי בעי מהו שיהא נאמן לומר מזיד הייתי וא"ל אם כשהיו מכירין לא כל חימנו ואם לאו הפה שאסר הוא הפה שהתיר (ירוש' תרומ' ט א). — *הודה מִפִּי עצמו: אם הודה מפי עצמו יכול להחזיר בו (תוספת' ב"מ א י). — *פִּיו ולבו שוים, מדבר בפיו אשר הוא חושב בלבו: המתכוין לומר תרומה ואמר מעשר מעשר ואמר תרומה וכו' לא אמר כלום עד שיהו פ י ו ולבו שוין (תרומ' ג ח). וזה מתוך יישוב נדר ופ י ו ולבו שוין (ירוש' נזיר א ו). — ובסהמ"א: זכן שאר מיני שבועות אינו חייב עד שיהיה פ י ו ולבו שוין (רמב"ם, שבועות ב יב). — *אחד בַּפֶּה ואחד בלב, שאין פיו ולבו שוים, לא כמו שהוא מדבר כן הוא חושב באמת: שלשה הקב"ה שונאן המדבר אחד בפה ואחד בלב וכו' (פסח' קיג:). ולא ידבר אחד בפה ואחד בלב (ב"מ מט.). — "ומשל אדם בפה מתוק ולבו מר פנימו לא בחיצונו כמו תפוח אשר הותלע ונאה הוא בחזיונו (מבחר המוסר ו). — *פתח פֶּה לשטן, עי' פָּתַח. — נמלא פִּיו חצץ, אכלו נהפך לחצץ: ערב לאיש לחם שקר ואחר ימלא פִיהו חצץ (משלי כ יז). — "וימלא פִּיו מים, אין לו מה לדבר: איך בחוץ אתה תרים קולות ובפני החכם פ י ך מלא מים (מוסר ישרים, מעלת הזריזות לג). — "אין לו פֶּה להשיב, באותה משמ': אין לנו פ ה להשיב ולא מצח להרים ראש (סליח', לך ה' הצדקה). — *צרר על פִּי צלוחית, עי' א. צָרַר.

ב. **פֶּה**, ס"ז, — צד, כִּוּוּן [1], Seite, Richtung, côté, direction ; side, direction : ארם מקדם ופלשתים מאחור ויאכלו את ישראל בכל פֶּה [1] (ישעי' ט יא). — פֶּה לָפֶה, מִפֶּה אל פֶּה, מן הקצה אל הקצה: ויבאו (עובדי הבעל) בית הבעל וימלא הבית פֶּה לפה (מ"ב י כא). וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד עד אשר מלא את ירושלם פֶּה לָפֶה (שם כא יו). בתועבתיהם (של עמי הארצות) אשר מלאו מִפֶּה אל פֶּה בטמאתם (עזר' ט יא). — ואמר המשורר: טרופים הננו מ פ ה ו מ פ ה [2] ולדבר על לבבנו אין פה (יוסף בן אביתור, אז מי זכאת, סעה"ש 14). טופלי שקר נסכר פימו מ פ ה ו מ פ ה חרב תבואמו (הקראי סלמון בן ירוחם מלחמות ה', דודזון 53). — וכמו פֵּאָה במשמ' חֵלֶק, בצרוף פִּי שְׁנַיִם בדבר, שני חלקים בדבר, שני שלישים בו [3], zwei Teile, zwei Drittel; deux parts, deux tiers ; two parts, two thirds : כי את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פִּי שנים בכל אשר ימצא לו (דבר' כא יז). ויאמר אלישע ויהי נא פִּי שנים ברוחך אלי (מ"ב ב ט). והיה בכל הארץ נאם יי' פי שנים בה יכרתו יגועו (זכר' יג ח). — ובתו"מ: אין הבכור נוטל פ י שנים בשבח שהשביחו נכסים אחר מיתת אביהם (תוספ' ב"ב ז 7). — ובסהמ"א: כי האנשים יולידו כל ימי היות בהם הליחה בני תשעים ובני מאה גם בדורות האלה אף כי בימי אברהם שלא עברו מימיו פי

---

[1] [כך כנראה יש לפרש פֶּה במקומות המובאים כאן, ונראה שאין פֶּה זה אלא שנוי צורה של פֵּאָה ורי' ההערה הבאה. ובאדר"נ (סוף כח) נאמר: שלש מדות בתלמידי חכמים אבן גזית אבן פינה אבן פסיפס וכו' אבן גזית שאין לה אלא פ ה אחת וכו' אבן פנה שאין לה אלא שתי פ י ו ת בלבד וכו' אבן פסיפס שיש לה ארבע פ י ו ת, ע"כ. ואין לבאר כאן פ ה מן א. פֶּה ואף אין להניח שהיתה מלת פֶּה במשמ' פאה בשמוש בלשון תו"מ. ונראה שאין באן אלא טעות סופר ת' פ א ה. וכמ"ר פֵּיוֹת כמו פאות.]

---

[1] [ויש מבארים כאן בכל־פֶּה, ברעבתנות, ואינו נראה.]

[2] [יש לקרא מִפֶּה וּמִפֶּה, וכן גם דעת ברודי; ובדפו' מִפֹּה וּמִפֹּה.]

[3] [מקורו של הבטוי פִּי שְׁנַיִם התברר ע"י האשורי, שבה משמשים גם שִׁנִפּוּ (במלה אחת ת' שני פו) וגם שִׁנִפָּת בסיום הנקבה במשמ' שני שלישים (ובהעתקה בכתבת כנעני' נמצא הבטוי בצורה פ נ ש); ועקרו שני ח ל ק י ם, כמו ברומית duae partes המשמש במשמ' שני שלישים. כי בחלקה בין שני אנשים, שהיא המצויה ביותר, מקבל הלוקח פִּי שְׁנַיִם, למעשה שני שלישים. לפי זה פי בצרוף פִּי שְׁנַיִם הוא מ"ר ת' פים שנים, אלא שברהיטות הלשון הבליעו את המ"ם כשם שהבליעו אותה גם במספרים שְׁנֵי בנים (נפרד) ת' שְׁנַיִם בנים וכדו'. וכמו באשורי' היה אפשר לאמר גם בעברית שְׁנֵי פִים (חלקים) ואפילו שְׁתֵּי פֵאוֹת (תשוה נחמ' ט כב, ואחלקם לְפֵאָה, ועי' למעלה הערה 1). ואין פרוש פִּי שְׁנַיִם שבמקרא כמו כפול שנים, כפלים. וראה הערת לערך פים.]

שנים (רמב"ן, פי' בראש' יז יז).— ואמר הפיטן: הושענא וכו' למען הגיון פ י שנים קנה (סדור רסע"ג, רמג). אנא זכור היה צעיר ונחל פ י שנים (שם רמז). — ובמשמ' כִּפְלַיִם [1]), ואמר המשורר: הליכתך שאל (מאת החולה) ושכר עבודה ואם ימות ואם רפא ירפא וכו' ותשאל פ י שנים לו בקומו ותשען במשכון לא בעל פה (הלל בן שמואל, שיר הללי על הרופא, סירמון איטליה קכז).

*פֵּה [2]), מ"ר פֵּהִין, — האות פ, עי' פֵּא: בשביל מה הקדים פ ה לעין בשביל מרגלים שאמרו בפיהם מה שלא ראו בעיניהם (ר' יוחנן, סנה' קד:). — ובסהמ"א: התבונן ואל תתעלם מן המעשים המסוכנות ב פ ה ובעין ובלמוד שלהן (דונש, תשו' על רסע"ג, 36) — ומ"ר: וכן י"ב פ ה י ן בקרית שמע (הרוקח ריז).

פֹּה [3]), מלת הטעם, לרמז המקום שהמדבר עֹמד בו, hier; ici; here: ויאמרו האנשים אל לוט עד מי לך פֹּה חתן (בראש' יט יב). ויאמר אברהם אל נעריו שבו לכם פֹּה עם החמור ואני והנער נלכה עד כה (שם כב ה). כי גנב גנבתי מארץ העברים וגם פֹּה לא עשיתי מאומה כי שמו אותי בבור (שם מ יה). ויאמר אליהם לינו פֹּה הלילה (במד' כב ח). האחיכם יבאו למלחמה ואתם תשבו פֹּה ולמה תנואון את לב בני ישראל מעבר אל הארץ אשר נתן להם יי' (שם לב ו–ז). גדרות צאן נבנה למקננו פֹּה וערים לטפנו (שם

1) [וכימינו נהוג אף פִּי שלשה, פִּי אלף, פִּי כמה וכדו' או בנקבה פִּי שתים וכדו', ואין לשמוש זה יסוד בלשון הקדומה.]

2) [ואולי בכתיב זה הכונה למבטא פֶּה בסגול.]

3) [באיוב לח יא: פֹּא (עי' ערך זה) וביחזק' מ י וכו': פּוֹ (עי' שם), וכן נמצאת מלה זו בתרכבת אֵיפֹה (עי' שם) הכתובה כמלה אחת בנגוד אל אי זֶה הכתובה במקרא בשתי מלים. פֹּה היא אחת הצורות של הברת הקריאה והחזוק fa, הבאה בעברית ובשפות האחיות בכמה צורות גם בפני עצמה וגם מדבקת למלה אחרת, בין לפניה (כגון fa הערבית במקום וי"ו התוצאה בעברית) ובין לאחריה (כגון בערבית כַּיְפַ a) שפרושה אֵיךְ; ובארמ' פּוֹן שתמורתה הקדומה בארמ' של הכתבות ובעבר' מקראית היא מלת החזוק אֵפוֹ, אֵפוֹא). ומעין זה התפתחה ההברה ka, שממנה גם כֹּה, אֵיכָה, אֵיכֹה (מ"ב ו יג), איככה.]

a) كيف

שם יו). ואתה פֹּה עמד עמדי ואדברה אליך (דבר' ה כח). לא תעשון ככל אשר אנחנו עשים פֹּה היום (שם יב ח). כי את אשר ישנו פֹּה עמנו עמד היום לפני יי' אלהינו ואת אשר איננו פֹּה עמנו היום (שם כט יד). ואתם תכתבו את הארץ שבעה חלקים והבאתם אלי הנה ויריתי לכם גורל פֹּה לפני יי' אלהינו (יהוש' יח ו). לכו והתהלכו בארץ וכתבו אותה ושובו אלי ופֹה אשליך לכם גורל לפני יי' (שם שם ח). והיה אם איש יבא ושאלך ואמר היש פֹּה איש ואמרת אין (שופט' ד כ). מי הביאך הלם ומה אתה עשה בזה ומה לך פֹּה (שם יח ג). לין פֹּה וייטב לבבך והשכמתם מחר לדרככם והלכת לאהלך (שם יט ט). הנה אנחנו פֹּה ביהודה יראים ואף כי נלך קעלה אל מערכות פלשתים (ש"א כג ג). הזעק לי את איש יהודה שלשת ימים ואתה פֹּה עמד (ש"ב כ ד). כה אמר המלך צא ויאמר לא כי פֹּה אמות (מ"א ב ל). מה לך פֹּה אליהו (שם יט ט). האין פֹּה נביא ליי' (שם כב ז). ויאמר אליהו אל אלישע שב נא פֹּה כי יי' שלחני עד בית אל ויאמר אלישע חי יי' וחי נפשך אם אעזבך (מ"ב ב ב). ויאמר יהושפט האין פה נביא ליי' וכו' ויען אחד מעבדי מלך ישראל ויאמר פֹּה אלישע בן שפט (שם ג יא). ויאמרו איש אל רעהו מה אנחנו ישבים פֹּה עד מתנו אם אמרנו נבוא העיר והרעב בעיר ומתנו שם ואם ישבנו פֹּה ומתנו (שם ז ג–ד). חפשו וראו פן יש פֹּה עמכם מעבדי יי' (שם י כג). סורה שבה פֹּה פלני אלמני וכו' שבו פֹּה וישבו (רות ד א–ב). מה לך פֹּה ומי לך פֹּה כי חצבת לך פֹּה קבר (ישע' כב טז). ויאמר אלי בן אדם הראה אתה מהם עשים תועבות גדלות אשר בית ישראל עשים פֹּה לרחקה מעל מקדשי (יחזק' ח ו). ותאי השער דרך הקדים שלשה מפֹּה ושלשה מפֹּה מדה אחת לשלשתם (שם מ י). ארבעה שלחנות מפֹּה וארבעה שלחנות מפֹּה לכתף השער (שם שם מא). — כמו הֵנָּה, hierher; par ici; hither: כי לא נסב עד באו פֹּה (ש"א טז יא). ולא (קרי ולו) אנחנו זבחים מימי אסר חדן מלך אשור המעלה אתנו פֹּה (עזר' ד ב).

*פִּהוּק, פיהוק, ש"ז מ"ר פִּהוּקִים, — שם"פ מן פִּהֵק, Gähnen; bâillement; yawning; [illegible]: בשלמא גיהוק ופיהוק [1]) לא קשיא כאן לאונסו כאן

1) [כך בכ"י מינכן; בדפוס: מגהק ומפהק.]

לרצונו וכו' (ברכ' כד:). — ובסהמ"א: רפואה כללית להסיר הפהוק להפחיר החולה במה שידאגנו ויאנחנו ולהפחידו פתאם (כרבוני, או"ח בחליי האלטומ', כ"י ביה"מ בכתר). וזהו מה שעושות הנשים לנערים כשעושים פיהוק מפחדים אותם (ספ' שמירת הבריאות, כ"י ביה"מ בכתר). הפיהוק הוא תנועה מגונה תתאוה הכח לדחות הענין המזיק ולהוציאו (לרי הגוף, בחליי האלטומ' כ"י בריטי' מוז'). — ־פהוק חמוץ: הפהוק החמוץ מורה על חום בלתי רב (פי' לפרקי אבוקרט ו נג, כ"י ברלין). וימשך אחריה הקרקורין ופהוק חמוץ (קאנון ג יג א יג). — ־ובמ"ר: וצריך לשמוש שלא ינענע מצד לצד מפני שמתאחר הנפח והעיכול ויבוא הפיהוקים (ספי אלמנגור ד א).

־**פְּהוּקִי**, פיהוקי, ת"ז [1]), — של פהוק: ואמנם אותות הרוחות והסתירה באצטומכא ובצדדים ותחת הכסלים וצפות המאכל ורוב הרוחות היורדות והפיהוקיות (קאנון ג יב א כח).

פה"י, עי' שהי פהי.

־**פְּהִיָּה**, ש"נ, — כמו פְּעִיָּה, Blöken; bêlement; bleating כמו בצאן פהיה ובשור געייה כן בגמל נעריתא (ערוך ערך נער).

***פהק** [2]), ממנו פְּהוּק, ־פְּהוּקִי, *פָּהֵק.

***פָּהַק**, קל לא נמצא במקורות הקדומים [3]).

— פע', *פִּהֵק, פיהק, — פתח את פיו לרוחה בלא משים כדי להוציא רוח מפיו כשהוא רוצה לישן, Gähnen; bâiller; to yawn: ואלו הן הוסתות מפהקת מעטשת וחוששת בפי כרסה (נדה ט א). אני ראיתי את ר' מפהק ומעטש ונותן ידיו על פיו אבל לא רוקק (ר' הכינה, ירוש' ברכ' ג ה). אני ראיתי את רבי שגיהק ופיהק [3]) ונתעטש ורק וממשמש בבגדו אבל לא היה מתעטף וכשהוא מפהק היה מניח ידו על

1) [ואולי ש"נ פְּהוּקִיּוּת.]

2) מן פאק a) בערב' [שפרושו: נאנח]. עי' פרנקל Beiträge z. Assyriologie III, עמ' 62. [וכן בסורית פוק, ובהנקש שתי תנועות בפעל הבינוני ובפע' נולדה הי"א בפעירה, כדגמת כהן מן כון, נהל מן נול, ועוד. ועי' א. פוּקָה, ב. פּוּקָה, הערה.]

3) בערוך ערך פהק גורס: גוהק ופוהק, [[אבל בערך גהק: גיהק ופיהק.]]

a) فاق

סנטרו (הוא, ברכ' כד). הגביה קולו בתפלתו הרי זה מנביאי השקר מגהק ומפהק הרי זה מגסי הרוח בשלמא מגהק ומפהק [1]) לא קשיא וכו' (שם כד:). נפל מן הגג או אכלו ארי דברי הכל חי הוא כי פליגי שפיהק ומת מ"ס חי הוא ומ"ס מת הוא (אביי, שבת קלו.). — ובסהמ"א: וכן יראה אדם לחבירו שישתין או שיצא או שיפהיק או יגהיק ויכריחהו זה שיפעל אותו בעצמו (פרקי משה, מאמר כד, כ:). כי תפהק תן ידך על פתחך [2]) (שלמה אלעמי, אגרת המוסר פי' ל'). ועי' גָּהַק.

— קל, ־פָּהַק, — כמו פִּע': ואחר נתעורר מעט גוהק ופוהק בקול וקרא לאשתו וכו' ואשכבה ואישן (ס"י אברמוביץ, מקטות בגיימן השלטי, הפרדס ג, 43), בני החבורה יושבים ופוהקים זה מעמיד עיניו ומביט כנגלם וזה מרכין ראשו ומתנמנם (שם 44).

פּוֹ, — כמו פֹּה: ומדה אחת לאילם מפה ומפו (יחזק' מ י). והתא שש אמות מפו ושש אמות מפו (שם שם יב). ותאו שלושה מפו ושלשה מפו (שם שם כא).

***פּוּאָה** [3]), ש"נ, — מין צמח שמשמש לצבע אדם [4]), rubia tinctorum, אדם הַצַּבָּעִים), Krapp; garance; madder: וכן פואה של עידית ב"ש אומרים עוקרין אותן במארופות של עץ וב"ה אומרים בקרדומות של מתכות ומודים בפואה של צלעות [5]) שעוקרין אותה בקרדומות של מתכות (שביע' ה ד). הפואה והרכפא יש להם שביעית ולדמיהן שביעית (שם ז ג). המוציא וכו' איסטים ופואה כדי לצבוע בהן בגד קטן (שבת ט ה). מי שהיו ידיו צבועות.

1) [[בכ"י מינכ', הגרסה: גיהוק ופיהוק, ועי' ד"ס, הערה.]]

2) פתחך?

3) [בארמ' פותא, יבערב' פוּהַ a) ועי' לֵוִי Flora III, עמ' 270 וכו'. ומן הצורה הארמ' של מלה זו פותא, נוצר הפעל פֵּיֵּת, (בית מְפַיֵּת), צָבַע בצבעים, כמו דַּיֵּת מן דיותא (דיו, באוס'). הפעל פֵּיֵּת נשתבש ברב המקומות בצורת פיח וכדו'. ועי' פות, הערה, פֵּיֵּת, הערה.]

4) [רמב"ם לשביע' ה ד: הוא עץ אדום צובעים בו צבע אדום.]

5) [רמב"ם שם: שיש לה צלעות והיא בעומק הארץ ואי אפשר לעקור אותה בכלי עץ אלא בברזל.]

a) فوة

אסטים ו פ ו א ה לא ישא את כפיו (ר' יהודה, מגילה ד ז). הבנים יוצאים בקשרים וכו' מאי קשרים אמר רב יהודה קשורי פ ו א ה (שבת סו:). — ובסהמ"א: פ ו א ה של צבעים הנקרא ריזין[1]) שצובעים ממנו אדום (אסף, 117). הלכך התולש מ פ ו א ת שביעית נוהג בה בקדושת שביעית שלא יצבע בשכר אבל צובע לעצמו (ר"י בן מלכי צדק, פי' שביעי' ז ג).

פוג [2]), ממנו הֲפָגָה, הֶפְגֵּה, הֲפִיגָה, פּוּג, פּוּגָה, פּוּגַת, תְּפוּגָה.

פּוּג, פ"ע, פָּג, תָּפוּג, וַיָּפָג, — א) פָּג לבו מתמהון והשתוממות פתאם, עמד ונדם, erstarren; être transi; to become numb [3]): ויגדו לו לאמר עוד יוסף חי וכי הוא משל בכל ארץ מצרים וַיָּפָג לבו כי לא האמין להם (בראש' מה כו).— ובתו"מ, פָּגָה הרוח: ותתבהל (אסתר) מאד ו ת פ ו ג רוחה ותשם ראשה על הנערה הסומכת ימינה (מד"ר אסתר, ויהי ביום השלישי). ב) פָּגָה התורה, חלפה, בטלה, schwinden, disparaître; to disappear, vanish: על כן תָּפוּג תורה ולא יצא לנצח משפט כי רשע מכתיר את הצדיק (חבק' א ד). — ג) פָּגָה העין, הדמעה פסקה: ביום צרתי אדני דרשתי ידי [4]) לילה נגרה ולא תָפוּג מאנה הנחם נפשי (תהל' עז ג). — ובסהמ"א: ועפעפי יזלו מים ובבותי לילה ויומם לא ת פ ו ג י נ ה עד אשר ענני שחק לא השיגוני בנטפיהם (מנחם, הגר' אל ר' חסדאי). — ובתו"מ, *פָּגָה [5]) הצנה: אם היה כהן גדול זקן

---

1) [ῥιζίον, שרש ביונ'.]

2) [[כך בארמ', ובערב' פאג' a), התקרר.]][ראה גם הערה לערך פֵּג.]

3) [ריב"ג בסה"ש מבאר: ויכשר להיות מענין ויפג לבו כמו ויצא לבם ויחרדו (בראש' מב כח) כמו שאמר התרגום בבצאת היין מנבל (ש"א כה לז) כד פ ג חמרא מנבל וכו', וכך הבינו גם הקראים פוג, פוגת בלשון י צ י א ה, ועי' הערה לערך פּוּגָה.]

4) צ"ל: עיני? [אין י ד י מתאימה כנושא לפעל נגרה אם הוראתו נזלה, זלגה. אך כנראה יש לבאר פעל זה ע"פ תהל' לט יא: מתגרת ידך אני כליתי: ידו (של אלהים) נגרה, מתגרה בי, ולא תפוג (לא תרפה). ובלשון חכמים נ ג ד משמ' הכה, ת י ג ד א (כגי' הערוך; ובדפוס ב"מ כח: — ת י ג ר א) משמ' מקל.]

5) [רש"י (שבת מ:): שתפיג שתחלף כמו וריחו לא נמר מתרגמינן וריחיה לא פג.]

---

a) فاج

או אסטנים מחמין לו חמין ומטילין לתוך הצונן כדי ש ת פ ו ג צנתן (יומ' ג ה). ממלא אדם חבית מים ונותנה כנגד המדורה ולא כדי שיחמו אלא כדי ש ת פ ו ג צינתן (תוספת' שבת ג ה).— ובסהמ"א: ודבר שהוא צונן מותר להטמין בשבת בדבר שאינו מוסיף הבל בין כדי שלא יצטנן יותר בין כדי ש ת פ ו ג צנתו (הלבוש או"ח רנז ו). — וּפָג החם: וירחק ממנו יקד האש מובילו אל המקום אשר הוכן לו ו י פ ג רומו בהתנודדו ממקום אל מקום (ר"מ אלדבי, ש"א ב א). ולא עצר בו החום כח כי היה הולך ו פ ג (שם שם). — *פָּג הריח, הטעם, היין, וכו': וידוך מאתמול וכו' ר' זעורה בשם ר' יוחנן שטעמן פ ג (ירוש' ביל' א ט). היו מחזירין אותה למכתשת וכו' בימות הגשמים צבורה כדי שלא ת פ ו ג ריחה (כריתו' ו:). - ובסהמ"א: וכך היה ריש לקיש כפוף תמיד לבי נשיאה ובזמן שאוכל מאותן המאכלות מורד ויוצא מלכוף לה; וכו' וחוזר כאדם שיינו פ ג (תשו' הגאו', הרכבי, שנ"ג). שאהו כי פ ג טעמו ואל תבז כלחו בכח בחוריך (ב"ז ב"ס ג יח). כי הפרי שלא נתבשל נחלש ורירה פ ג ה (ר"א בחור, כמוק' לשרשי רד"ק, פוג).— פָּג הפצע, ואמר הפיטן: אם צנן צירועו יצהירנו אם פ ג [1]) פיצעו יפענחינו (יבאי, קרובי לספר ויקרא, זולאי, קמא). — פָּג הרעיון: ורעיוני לא י פ ו ג ו ואצבעותי לא ישבתו (ר' הלל, חמדה גנוזה כח:). — ובמשמ' היה מספק, לא האמין: ובאמרך כי הסמך יסוד המלה לא י פ ו ג כל חכם ונבון כי תאמר אחה (תשו' דונש בן לברט, 20). ויהי כשמע המלך את הדברים ו י פ ג בדבריהם ולא האמין אליהם (ספ' הישר).

— *פ"י, במשמ' בִּטֵּל: אמר מה גזר עלי שלא אשתה יין עד שלשים יום איני טועמו אפילו שתי שנים וכל כך למה כדי ל פ ו ג את דברי רבו (ספרי דבר' כח).

— נִפְע', נָפוֹג, נְפוּגֹתִי, — נָפוֹג פלוני, נעשה דומם, היה רפה, בלא כח: כי כסלי מלאו נקלה ואין מתם בבשרי נְפוּגֹתִי ונדכיתי עד מאד שאגתי מנהמת לבי (תהל' לח ח—ט). — ובסהמ"א: ויהי רטוב כמשפט כל נהר אשר בנודו י פ ו ג וירטב כאשר יסתר כי ילך הלוך ו נ פ ו ג וירטב כאשר נמוג (ר"מ אלדבי, ש"א ב א).—ואמר הפיטן: יגעתי בשבי ו נ פ ו ג ו ת י ממשיבת כלו עיני מיחל וששוני שבת (סדור רסע"ג,

---

1) [ואולי מן פֵּג במשמ' ב).]

שם). נ פ ו ג ו ת י ונדכיתי בחובי מחה כעב עון וחטא (דוד אבן בקודה, ידיעות מכון שוקן ד, רפז). נ פ ו ג ו ת י במהתלי עולם ופידו נהייתי באפני אידו (אלבט היוס, תשלום אבודרהם).

— פעל, *פִּיג, —פִּיֵּג את לבו, נתן ללבו לָפוּג ולכלות, ואמר בן סירא: פוג נפשך וּפַיֵּג לבך[1]) וקצפון הרחק ממך (ב"ס גני' ל כג).

—הפעל, *הֵפִיג, עשה שיפיג דבר, השֵׁנָה: אישי כהן גדול עמוד והפג[2]) אחת על הרצפה (יומ' א ז).— ובספה"א: אם הבלי שנה נופלים עליו ידחוק עצמו ויעמוד ויפיג על הרצפה (פלא יועץ רכח). — ואמר הפיטן: וביאר מוסר בשיח נגידי קדם לפניו ישנינו ע"ל חצות נשף מפיגי שנתו בריצפה (רסע"ג, בבכי גשו, 137, Elbog. Stud.). — °ובאותה משמ', יָפִיגוּ אותו, כמו יפיגו שנתו, ואמר הפיטן: לקול בכות יפיגוהו בכתובים ושיח משלים (רסע"ג, אלהים יה, עבודה, שם 114). ניגש להשתעשע בחוקים ולא כבער סיחות יפיגוהו (שם 163). — *הֵפִיג את הצנה: ממלא הוא אדם חבית של מים ונותנה כנגד המדורה לא בשביל שתיחם אלא בשביל שתפיג[3]) צינתה (ר' יוחנן בן נורי, ירוש' שבת ג ה). — ובספה"א: היה כהן גדול זקן או חולה מלבנין עששיות של ברזל באש מבערב ולמחר מטילין אותן למים כדי להפיג צינתן (רמב"ם, עבודת יוה"כ ב ז). ומותר להעמיד קיתון של מים או של שאר משקין בתוך כלי שני שיש בו מים חמין להפיג צנתו (הלבוש או"ח שיח יג). — *הֵפִיג את היין: למדנו שרביעית יין משכרת והדרך מפיגה את היין (תוספת' פסחי' א כח). אמר

1) [הראשונים שעסקו בפרוש הדברים קראו פַּת ת' פוג, ועל כן פרשו גם וּפַיֵּג בדומה אל פַּת (צווי מקצר במקום פַּתֵּה): פתה את נפשך (לסבלנות) והנח ללבך. ובפרוש זה החזיקו גם לאחר שהוברה הטעות בקריאת המלה. ונראה כי פוג נֶפֶשׁ פרושו כְּלוֹת הנפש, כְּלוֹת הלב, כמו וַיָּפָג לבו, ועל כן הכונה: הרחק ממך פוג נפשך (כליון נפש) וּפַיֵּג לבך (וכְלוֹת לבך).]

2) [טייל להפיג שינה מעיניך וכו' שחוק לנו פעם אחת על הרצפה להפיג שינתך (רש"י, יומא יט:).]

3) [ובתוספת' (שם ג ה): שתפוג צינתן. בבבלי (שם מ:): מביא אדם קיתון מים וכו' בשביל שתפיג צינתן כלוי שההפע' משמש כאן בהוראת הקל, אבל בד"ס מובאת נוסח' כ"י: שתפוג צינתן וכן ביומא לד:.]

לשואל (על נדרו) טייל עמנו עד שנפוג[1]) את יינינו (ירוש' ע"ז א ט). דרך מיל ושינה כל שהוא מפיגין את היין (רמי בר אבא, עירובי' סד:). ארבעה עשר דברים קשין זה מזה וכו' יין קשה והשינה מפיגתו (ר' יהודה מד"ר קהל', מולא אני) — °והפיג כח היין: וכתב ר' יונה ז"ל לא ימזגוהו במים להפיג כחו זולתי כדי להשביח טעם היין (ר"י בן נחמיאש, פי' משלי כג ל). — *הֵפִיג את הטעם: אם מים שאין מפיגין טעמן הרי הן אסורין בבישול שאר המשקין שהן מפיגין טעמן דין הוא שיהיו אסורין בבישול (ר' ישמעאל, מכי' בא ו). כל התבלין מפיגין טעמן ומלח אינה מפיגה טעמה (רב הונא או רב חסדא, ביצ' יד.). — ובספה"א: או שנטע כרישין קרוב מן הבצלים של חבירו שהן מפיגין טעמן (רמב"ם, שכני' י ד). — °והפיג חריפותו: אעפ"י שפעמים אוכלין בצל חי מ"מ אינו ראוי לאכל חי כמו תפוחים ורוצה להפיג חריפותן (תוספ' שבת מח, ד"ה דזיתים). — °והפיג את המזון שלא יהא צריך לנקבים: אף דברים שתגרי עכו"ם מוכרין להן מן מפיגן (ר' אלעזר בן פרטא, יומא עה:). — *ולדברים אחרים: תנור וכירים חדשים וכו' אין סכין אותן שמן וכו' ואין מפיגין[2]) אותו בצונן כדי לחסמן (ביצ' לד.). — *הֵפִיג את הפחד: פחד קשה יין מפיגו (ב"ב). — *הֵפִיג את: מ"ז, כמו כלה חמתו בפלוני, שפך עליו חמתו: אמר לו הקב"ה הא משה מפיג חמתך בלוחות הברית מבקש את שאפיג את חמתי (מד"ר דבר' ג). גלוי וצפוי לפני שעתידים לחטא ואני מפיג חמתי בו (בביהמ"ק) ומחריבו (פסיק' רבתי, ג, ז). — ובספה"א: והוד רצפתך יכמוס ערפל מטחוי אישון צופיך תפיגי תלאי לוטשי בת רואי (רה"א שטון, הקדי' תורת אמת, סו"ח, ב:). — ואמר הפיטן: וחכך כיין הטוב שמור לנסכי אשים משמח אלהים ואנשים מפיג לב אנושים בלי יין ענושים[3]) (ינאי, קדושי' פסל לך, גנזי שכטר ג, 9). ספק עתיק מפיגיה הפק ממתיק פגיה. סַלַּת סלת ספוגיה (ר' שלמה הבבלי, אור ישע, יוצ' א

1) [כצ"ל גם בתוספת' פסחי' א כח ולא עד שנפוג יינינו (נ"א: שיפוג ובדפוס: שיפיג).]

2) [פרש רש"י: לאחר הסיקן אין מפיגין הסיקן בצונן לחסמן שמתקשין על ידי הצונן.]

3) [ממית לבם מדאגותיהם, משַׁכּרם ולא מיין.]

פסק). סוגה עָוְעֵו מוגיה מוץ כדנג למוגגיה סערה מאנחה להפיגה התאנה חנטה פגיה (ר' משולם בר' קלונימוס, אפיק רנן, יוצ' ב פסח). סוגה סכסך מפיגיה יסד בית תוגגיה (ר' שבתי בר' משה, אהבים חדושי שירים, יוצ' א פסח, מחז' איטל' א, קד.). עמדה בראש מחנות האיב עליצתיו להפג וחיליו לדַיב על ראשו גמולו לחיב (ר' יוסף בר' שלמה, אופן, שבת א חנכ'). נהפך לאבל משורר ועגבי לקול בוכים מלהפיג ולקרר (מי יתן, קינ' ת"ב). — ואמר המשורר: אם אמרי אשכחך עצבי אפיגה ובבית סתר לא תאחזוני עיניך (ילי"ג, דוד ותיכל ג, 36).

— פוע', פּוֹגֵג, לא נמצא, אך ממנו:

— התפוע', *הִתְפּוֹגֵג, — היה מספק, לא האמין: מגיד הכתוב שאעפ"י שבישרו המקום (את אברהם) ביצחק היה לבו מתפוגג עליו אם יחיה אם לא יחיה (מדה"ג סכטר, בראש' יז יח). — ובסהמ"א: הלא תראה מאמר המתפוגגים אחד היה אברהם ויירש את הארץ ואנחנו רבים (ר"ס הקראי, ג"ע, ענין פסח ט מג:).

— הפע', *הוּפַג, — שהפיגו אותו, כמו קל: דאותה בליעה (של המאכל בדפני הכלי) משׁשהתה בדופנו של כלי לילה אחת הופג טעמו ונתקלקל (רס"י, פסח' מד:). רוחי שהופג בצרות במנוסה (הוא, תהל' כג ג). והופג טעמם (של הספרים) מעט מעט מתוך רוב הקריאה בהם (ר"א לויסל, סע"י, שם משם טוב, 46). — ואמר הפיטן: ויעוררהו משררים סכי צרדה ויופג במדרש וכתבי תעודה (ר' משולם בר' קלונימוס, Elbog. Stud. 128).

פּוּגָה, ש"נ, שה"ש, מן פוג, סמי' פּוּגַת, — א) הפסקה, מנוחה, Aufhören, Nachlassen; cessation, relâche; cessation, subsidence: חומת בת ציון הורידי כנחל דמעה יומם ולילה אל תתני פוגת[1]) לך אל תדם בת עינך (איכ' ב יח). — ואמר החכם: ואותו האיש חם הרבה ואכלן לא יתן פוגה לנפשו והוא בונה ארצות וכו' (ראב"ע, ראש' חכמ' ג). שם (במקום הנפשות) תמצאי נחת ופוגה תתני (ר' זכריה בן סעדיה, ספר המוסר, מחב' ו, כ"י תימני). — ואמר הפיטן: נפתה ופותה בעצב להתמוגגה נחש בגחון בלי פוגה (ר' משולם בר' קלונימוס, תוכחה לאלהיך, Elbog. Stud. 127). על כזאת התוגה אין לדמעה פוגה ובכל נפש דאגה (קינ' ת"ב, כ"י תימני) — ואמר המשורר: ואם תקנה נכסים אז דאגה תהי קונה ולא נחת ופוגה (רהי"ג, מוסר השכל, כז). זמני מה לך תחרש בגבי שמעני ותן פוגה ללבי (רשב"ג, זמני מה לך, ברודי 23). גער לך בדאגה ותן ללב פוגה ומה תועיל פוגה[1]) ואף על העברות (הוא, ולומר אל תמסה, האסיף תרנה, חלק אולה"ש 146). — ומ"ר *פוגות: בכל עֲנֹת עֲרגות ואין להם פוגות לרוֹת הערגות במים מגרים (דונש, דעה לבי חכמה). — *פּוּגַת נפש, [2]) מנוחת נפש: עשה הקב"ה רצונו של נביא הרה וילדה וגדל הנער ויצא לפוגת נפש לראות בקוצרים וקרהו אסון (ר' זכריה, פדר"א לג). — ובסהמ"א: במשמ' רפיון נפש וצער: פוגת נפש מפני רעב עד שידיו ורגליו של אדם קרים ופניו ירוקים וחושיו נחלשים עד כמעט לא נותרה בו נשמה (ר"ב ווקסיא, ערוך ערך בולמוס). — *ובלא מלת נפש: הגיע לחפשה (של החכמה) יבין וישמח כי נס ממני פוגה[3]) ואנחה (קטע כ"י גניז', JQR 1904, עי' 434). — ב) *בלשון הקראים, מוצא, ברורה אחרת[4]), ספק, פקפוק, Ausweg, Zweifel; issue, doute; way out, loophole, doubt: דע כי החלוף בעריות נתרבה ונתרחב רוחב לחוק הדמיון והפוגה במקומות מהם (יעקב בן שמעון, הקד' ספר העריות לישועה בן יהודה הקראי, LFDWDJ Bericht 18, עמ' I). ואם תאמר כי הצווי והרשות עמדו בעשיית הבטל אשר לו עשה ולא תבוא לנו ממנו תועלה היה שחות דברך גלוי אין בו פוגה (שם XIV). ואתה תדע כי אנו נפריד בין הטוב והרע בוראי כהפרדתנו בין השחור

---

1) [פוּגַת בא כאן לדעת רב החוקרים בסמי' אל לךָ, כדגמת תבל וישבי־בה, ועוד. על כן נִקדה הגימל בפתח ולא בקמץ. הראב"ע מבאר פוגת כנסמך בהשמטת הסומך, וז"ל: פוגת דבק והטעם פוגת עין. ועי' ערך פוּגת להלן.]

1) [צ"ל: תיגה.]

2) [ע"ד שמוש הפעל פוג עם לב, נפש, רוח. עי' שם.]

3) ובהערה שם [של שכטר]: אולי צ"ל תיגה.

4) [הואיל והבינו את הפעל פוג במשמ' יצא (עי' הערה לערך פוג), בארו גם אל תתני פוגת לך; אל תתני לך מוצא, ומכאן הבטוי: אין לי פוגה, במשמ' אין מוצא וברורה כדגמת הערבי: לא בֻּד a), ומכאן גם במשמ' ספק, פקפוק.]

a) لا بدّ

זהלבן במראית העין ואין עלינו בזה פוגת (פוח, ספר הישר לישועה בן יהודה, 12). ואין פוגה בזה כי הוא (אדה"ר) דבר בעדו כי חוה לא נלקחה אלא ממנו (שם 38). כי הוא רע (שאיש ואביו ילכו אל הנערה) משום היותו עשוי על דרך הזונות שאין פוגה ברועו (שם 51). אין בזה פוגת כלום (יהודה הדסי, אשכ"כ, לח תחמוד סמע). ואין פוגה בזה על שני תחיית המתים (שם שעה סוף). והפוגה והטעות אשר נכנס עליו מן קרבנות הנשיאים (REJ 1897, עמ' 180). — ומ"ר: וכבר אמרנו מקדם כי הסבות והפוגות יבואו בדבור השב אל הלשון יתקיים מפאות והמקום אשר אנו מדברים בו במותו (יעקב בן שמעון, הקד' ספר העריות לישועה בן יהודה הקראי, LFDWDJ Bericht 18, עמ' XXVII). ואלו הם פוגותיו וקושיותיו ושבושיו אמנם הדברים אשר הכניסוהו בפוגה אלו הם פוגת ראשונה וכו' פוגה שנית וכו' (אהרן ה,כהן, ג"ע, קדוש"ח ד, ה:). עד כאן סתירת פוגותיו וקושיותיו ושבושיו (שם ו.).

***פּוּגַת** [1], ש"נ, — דומיה, שתיקה, הפסקה מצעקה: Aufhören; cessation: לא ינוחו ולא ישקוטו ולא יתנו פוגת להם עד יעלו עפר על ראשם (המאירי פי' משלי, סוף פרשה יג). — ואמר המשורר: תנו לו (לאלהים) חצי היום וחציו למעשיכם ואל תתנו פוגת ליין בלילותיכם (ר"ש הנגיד, עליכם לפועליכם, הרכבי). כדמות איש מכאובות חפץ לקחת פוגת מן הצרה בעת ישחנה (חכניה אלחכן, רוח חדשה, עה). ואל תבכה לפירוד אח וגואל לפה יד שים ותן פוגת לעינך (רס"ע פלקירה, לרי סיגון, 4). לכן אמי תני פוגת לעיניך מהבכי (שם 14).

פוד, מכנו פִּיד.

פוח [2], ממנו *הֵפִחָה, *הֲפִיחָה, פּוּחַ, פִּיחַ, *פִּיחָה.

פּוּחַ, פ"ע, יָפוּחַ— א) פָּח הַיּוֹם, אור היום, זרח השמש [3], aufleuchten; jeter de lumière; to flash up: עד שֶׁיָּפוּחַ היום ונסו הצללים סב דמה לך דודי לצבי או לעפר האילים על הרי בתר (שה"ש ב יז). — ואמר הפיטן: חבירים יפוחו בנועם ארשם שמחת עולם על ראשם (מחזו' ויטרי תלא).

— ב) פ"י, *פָּח את נפש פלוני, הֵפִיחַ את נפשו, גרם לו מפח נפש, verschmachten lassen; faire mourir; to let pine away: ואמר בן סירא: נפש חסרה אל תפוח [1] ואל תתעלם ממדכדך נפש (ב"ס גני' ד 3). — ובמדר': אמר (בלעם) מה אני הולך אצלו לפוח את נפשו (מד"ר במד' כ).

— הפע', הֵפִיחִי, אָפִיחַ, יָפִיחַ, יָפַח, יָפֵחַ, יְפִיחוּ. — הֵפִיחַ הרוח את הגן וכדו', התחילה לנשב: עורי צפון ובאי תימן הפיחי גני [2] יזלו בשמיו (שה"ש ד יו). — *הֵפִיחַ הריח, הנרד, הבשם וכדו', נדף ריח, duften; exhaler (un parfum); to give forth (a scent): מה השור הזה אין ריחו מפיח [3] אלא באור כך אברהם לא נודעו מעשיו עד שהושלך לכבשן האש (מד"ר שה"ש, לדור השור). — ובמהמ"א: ואת היכל מקדש ה' תחת אשר היה בשמים מרעיפים ממעל וריח שמני מרקחותיו מפיח בכל הארץ (יוסיפון תלו). — ואמר הפיטן: נרד להפיח מלואימו ומטמאת נפש אותם לחשבה (רקע"ג, אזהרות, קדור רקע"ג, כד). בשמים תפיחנו כי אפס צמת תכללה בחסד ושלום משפטי יי' אמת (שם רעז). — ואמר המשורר: כים אשא לך טובה תהי בדור מספרה ותפיח בהזכר פעלתי כאזכרה (ר"ש הנגיד, אחי מוסר, ברוזי 33) יפיחון בקנה לאפי מלכים ויהיו מלכות ברקחם רקוחות (רמב"ע, התרשים, הקדמה). והרוחות מפיחות והן ארבע ונושבות לכל רגע (ראב"ע, בשם אל אשר אקרא, כהנא 196). — הֵפִיחַ האדם על האש, נפח בפיו, במליצה, הפיח עליו באש בעסו [4]: ושפכתי עליך זעמי באש עברתי אָפִיחַ עליך ונתתיך ביד אנשים

---

1) [אמנם במקומה במקרא (איכה ב יח) פוגת היא סמ' של פוּגָה (עי' שם), אך בספה"א השתמשו במלה כבצורה פיוטית גם בנפרד.]

2) [כך גם בערב' פאח a), שפרושו נשב, נדף ריח, וכן בארמ', והשרש קרוב אל נפח.]

3) [זאת הוראת הפעל במקרא ולא נשב, נפח. וזאת גם הוראת הפעל נפח באשור', ביחוד בצרוף נַפָּח' שַׁמַשׁ שפרושו זריחת השמש, והקרוב אליו בעבר' הוא נָפַח אש, הדליק אש.]

a) فاح

1) [יש מתקנים: תְּפִיחַ.]

2) [עי' הערה לבנין קל. הכונה כאן: הבהירי את הגן, הניסי צללי העננים ממנו.]

3) [ושם פס' מי זאת עולה: מה השור הזה אינו מפיח ריחו.]

4) [בעיקר: הבעיר באש על פלוני.]

בערים חרשי משחית לאש תהיה לאכלה וכו' (יחזק כא לו–לז). — הֵפִיחַ בפלוני, נפח בפיו לעצת פלוני, או על היד לעצת פלוני לבזיון, לגלג עליו: יחילו דרכיו בכל עת וכו' כל צורריו יָפִיחַ בהם (תהל' י ה). — הֵפִיחַ לפלוני: עתה אקום יאמר יי' אשית בישע יָפִיחַ[1]) לו (שם יב ו). — הֵפִיחַ קריה, נפח בה אש המריבה: אנשי לצון יָפִיחוּ קריה וחכמים ישיבו אף (משלי כט ח). —*הֵפִיחַ את פלוני, הרגיזו: ר' ישוע בן לוי בקש לישב על הספר ולסדרו יצתה בת קול ואמרה אל תפיחו את הישן (מדר' תהל' ג ג). — ואמר המשורר: הוי גבורים לשמר חטין ואנשי חיל לפסל גטין מפיחי קריה עקב שוחט (יל"ג, דור המדבר, סירים ספ' ה). — הֵפִיחַ, הוציא מפיו, דִּבֵּר, הֵפִיחַ כָּזָב: יָפִיחַ[2]) כזבים עד שקר ומשלח מדנים בין אחים (משלי ו יט). עד אמונים לא יכזב וְיָפִיחַ כזבים עד שקר (שם יד ה). מציל נפשות עד אמת וְיָפִחַ כזבים מרמה (שם שם כה). עד שקרים לא ינקה וְיָפִיחַ כזבים לא ימלט (שם יט ה). עד שקרים לא ינקה וְיָפִיחַ כזבים יאבד (שם שם ט). — יָפִיחַ אמונה: יָפִיחַ אמונה יגיד צדק ועד שקרים מרמה (שם יב יז). — ובסהמ"א: ועל דבר חזקי חשבתי במה יפיח באלה ראובן כי שמעון אכלה שני חזקה וכו' (סו"ת ר"י מינץ כח, עו.). — ואמר המשורר: אך מה עוד אקב ושפתי נאלמת כי אל נאור גזר שדי הפיח (יל"ג, דוד ומיכל ט, 85). — *ובמשמ' הוציא מבטנו הפחה ועטוש[3]): מהו שיכנס אדם בתפלין לבית הכסא קבוע להשתין מים וכו' שמא יפיח בהן (רבה, ברכ' כג.). תפלין צריכין גוף נקי כאלישע בעל כנפים מאי היא אביי אמר שלא יפיח בהן (ר' ינאי, שבת מט.). בשעת הרגל דבר הפיחה[4]) אמרה כשם שהפיחה זו אינה חוזרת למקומה וכו' (ע"ז יז.). — ובסהמ"א: (מתעטש) למטה

1) [כנראה פרושו: יאמר לו, כמו בדגמאות שלהלן.] ורש"י בשם מנחם: ישים לו פח.

2) [[אמר ריב"ג, וז"ל: דמה דבר השקר ברוח הנושב או במה שנופח האדם בפיו מן הרוח, ע"כ. וּבַרת (Etymol. Stud., עמ' 24) מחבר את זה עם הערב' באח a) הודיע דבר, ועי' הערה לערך יָפֵחַ.]]

3) [אולי יש לקרא: הֵפִיחַ משרש נפח, ועי' בערך זה, פסו' במלא' א יג.]

4) [ס"א: הפריחה, עי' ד"ס.]

a) باح

מפיח בקול (רש"י, ברכ' כד:). — ואמר הפייטן: ידע כי לא יוכל האדם לדבר כי אם מהגרון ולא לפיח כי אם מהגרון התחתון (ר"י זברה, ספ' שעשועים, דודזון 133).

פוֹחֶז, עי' א. פָּחַז.

***פּוֹחֵחַ**, ת"ז, מן פחח[1]), לבוש בגדים קרועים, מג zerlumpten Kleidern; en lambeaux, déguenillé; ragged, ragamuffin: פוחח פורס את שמע ומתרגם אבל י' קורא בתורה ואינו עובר לפני התיבה ואינו נושא את כפיו (מגלה ד ו). פוחח הנראים כרעיו או בגדיו פרומין או מי שראשו מגולה פורס את שמע וכו' (סופרי' יד טו). פוחח אינו קורע (שמח' ט).

פוחלץ, עי' פַּחַל.

***פּוֹחֵר**, ש"ז, — יוצר כלי חרס, Töpfer: poiter; potter: וכן אמר שלמה וכו' יש פוחר מתאוה לכלי חרס כביכול כי יוצר הכל הוא (תנחו', ויקר' ד). ר' פָּחַר.

א. **פּוּךְ**[2]), ש"ז, — דבר של צבע, צבעו בו בפרט העינים, כֹּחַל (Stibium), Augenschminke, Antimon; antimoine, stibine; antimony, eye dye: שמה בַּפּוּךְ עיניה: ואיזבל שמעה ותשם בַּפּוּךְ עֵינֶיהָ, ותיטב את ראשה (מ"ב ט ל). — קָרְעָה בַּפּוּךְ עֵינֶיהָ, צבעה בַּפּוּךְ כדי שתראינה יותר גדולות: ואת שדוד מה תעשי כי תלבשי שני כי תעדי עדי זהב כי תקרעי בפוך עיניך לשוא תתיפי (ירמ' ד ל). — ובתלמו': פוך מעביר בת מלך ופוסק את הדמעה ומרבה שיער בעפעפים (ר' יוחנן, שבת קט.). — ובסהמ"א: פוך נחמד מאד וכו' פוך הרמונים יתקן הראות וכו' (כ"י על רפואות, בריט' מוז'). — ונקרא גם אֶבֶן פּוּךְ: אבן פוך הוא איסטומיון[3]) (חסף 94). — ואמר המשורר: פניו כלחיו ופוך טוריו כלב חמדיו (ר' יהודה אבן גיאת, מבין עפלים, שעה"ש 125). בת חיקו

1) [בת"י (ישע' כ ב–ג) בא פחח (בדפוס': פחית) ויחף כתרגו' של ערום ויחף, ועל כן נראה שעקר משמ' המלה עָרֹם, חצי עָרֹם; ובסור' פחותא, פחיתא, פרושו רקוב, רך. ופרש הערוך: לבוש בגד קרוע ואין בבגדיו בתי ידים אלא ידיו ערומות. ובהלכות גדולות (ה"ג רכה) נאמר: פוחח מאוזר באזור ואין עליו חלוק. ובסהמ"א גזרו מכאן פעל פחח, ר' שם.]

2) [הוראתו הראשונה, כנראה, אבקה, משרש פכך, שמשמ' בסורית ובערב' כתת, הדק, שחק; ובמשמ' העברי' עברה ליוני' בצורת φῦκος.]

3) [הוא στίμμι, stibium, כחל ביונ'.]

בפניך חיים וצוף בשניך וכו' ועיניך בפוך שמת (רמב"ע, מיומסי, מיגר 138). — ובהשאלה: ואיך יוכל ראות מכה בסנור ועין לבו בפוך סכלות כחולה (ר"י מריזי, מחכ' כו, 226). ובידי פוך לכל דמע שפוך וכל עין הפוך (שם ל, 252). ועין שכלי אשר נעצם פקחתיו למען כי בפוך שכלי קרעתיו (ר"י זכרא, ספ' שעשועים, הקדמ', דודזון 5). — ובהשאלה: צבע שחור בכלל, ואמר המשורר: טחו בני ימים עלי פוך שערי שהם וחורי על תכלת נסכו (רמב"ע, כוכבי זקוקים, דיוחן לד, בודלי'). ילדי ימים על פוך שערי שהם טחו כיום טח (הוא, תרשיש ה לג, 51). ונפשו באזור יגון אזורה ובת עינו בפוך ליל קרועה (ר"י חריזי, תחכ' כו, 234).

ב. **פּוּךְ**, ש"ז, — מין אבן יקרה, ולדעת אחרים מין מלט[1]: הנה אנכי מרביץ בַּפּוּךְ אבניך ויסדתיך בספירים (ישע' כד יא). — אבן פוּךְ: אבני שהם ומלואים אבני פוּךְ ורקמה וכל אבן יקרה (דהי"א כט ב).

פּוֹל[2], ש"ז, מ"ר *פּוֹלִים, — א) ירק ממין הקטניות, (Vicia Faba), Viehbohne, Saubohne; grosse fève; broad bean: וחטים ושערים וקמח וקלי ופול ועדשים וקלי וכו' הגישו לדוד ולעם אשר אתו לאכול (ש"ב יז כח–כט). ואתה קח לך חטין ושערים ופול ועדשים ודחן וכסמים ונתתה אותם בכלי אחד ועשית אותם לך ללחם (יחזק' ד ט). — ובתלמו': משלחין חטים שהם מאכל עסיסיות פול שהוא מאכל נדיות (ירוש' ביצה א יא). שום שריסקו מע"ש למחר נותן לתוכו פול

1) [בערך אבן כתב המחבר: מין שיש שמראהו כעין הַפּוּךְ, ע"כ. והשבעים תרגמו בישע' ἄνθρακα בתרג' נֹפֶךְ. וכן מבארים או גורסים כמה מהחדשים, וכך העיר המחבר כאן בסימן שאלה בצד כתב היד. ואמנם גם אבן הַפּוּךְ, Antimonit, Stibnit, Spiessglanzerz, שממנה עיקר תעשית הפּוּךְ (Antimon) היא אבן מבריקה שנחשבה כאבן יקרה, והכונה בישע' נד יא כנראה לאבן זו שתבוא במקום מלט ובמקום אבנים פשוטות. הפּוּךְ שמש גם צבע, ובהוראה זו באה כנראה המלה בדהי"א, ושם תרגמו השבעים אבני פוּךְ ורקמה: אבנים יקרות ומגוּונות.]

2) [[כך בארמ', ובערב' פול a) ובכוש' פָל.]] [חמר רב על צמח זה ר' בספרו של לֶו, Flora III, עמ' 492–512. כמה מיני פולים הגדלים היום אצלנו לא היו ידועים לקדמונינו ומוצאם מאמריקה.]

a) فول

וגריסין (שבת קמ.). — ובסהמ"א: הפולים טובים וחמים מרבים את הדם מחדדים את הנפש ממעיטים את חליחה מבהיקים את העינים (אסף 32). והיין מפקח והתאנות מחכימות בהפך הפולים (כרבוני, ארח חיים ג ח). והיו כל הפולין כ"ב ונמצאו בתוך חבוסולא י"ז פולין שחורים וחמשה לבנים (שריד מעיר, קובץ על יד ה, עמ' 17). ובניסן יש להם גדגדניות וכו' ופולים וגלבונים (מסעות ר' בנימין, הול' גריכהוט 93). — הוא הנקרא גם *פּוֹל הָעָב: מן הזרועים הם פול הלבן פול המצרי ופול העב והגולבון והאפונים והעדשים וחומצין (פרוש רב סעדיה לזכי' א יג). — ומהמין הזה גם *פולים הגמלונים, עי' ערך גמלון[1]) — *פּוֹל הַמִּצְרִי[2]) (Vigna Sinensis), הוא הנקרא לוּבְּיָה בדבור הערבי בא"י, Stangenbohne; climbing bean: חרדל וחרדל מצרי ודלעת המצרי והרמוצה ופול מצרי והחרוב אינם כלאים זה בזה (כלא' א א). הבצלים הסריסים ופול המצרי שמנע מהם מים שלשים יום לפני ראש השנה מתעשרים לשעבר (שביע' ב ט). המוציא וכו' אינו חייב אלא חטאת אחת, זרעוני גנה פחות מכגרוגרת ר' יהודה בן בתירה אומר חמשה וכו' זרע פול המצרי[3]) שנים (שבת ט ז). הנודר מן הירק וכו' ואסור בפול המצרי לח ומותר ביבש (נדר' ז א). והמלפפונות ופול המצרי מן הזרעים הרי זה כלאים בכרם (תוספת' כלא' ג יג) — ובסהמ"א: ושיקח שיעור פול המצרי בשתי כפות מים (כרבוני ארח חיים בהנהג' הזקנים). — *פול הלבן מין של Vigna Sinensis, בטבעת שחורה מסביב לטבורו של הזרע

1) [לֶו (Flora III, עמ' 492) מעיר: Eine Varietät ...פולים הגמלונים. Man hält sie für grosse Bohnen. Aaronsohn schrieb mir aber, es bedeute wie فول الجمل in Damascus, kleine Bohnen, während man heute die grossen פול קפריסין nenne. Es ist jedenfalls eine Kulturvarietät der Saubohne gemeint.].

2) [עי' לֶו שם עמ' 507 וכו'.]

3) [[פרש ר"נ גאון (בגמרא ל:) וז"ל: פול המצרי הוא אל לוביה בלשון ישמעאל והן דמות פולים קטנים ביותר ובאמצעיתן שחור תמצא דבר זה מפורש בתלמוד, ע"כ.]] [ובספר המפתח על מס' נדרי' (ב. מ. לוין, גנזי קדם א, 81) כתב ר"נ: פול מצרי כד הוא רטוב אינון צוחין ליה לובי, כד הוא נגיב אינון צוחין ליה פול מצרי.]

הלבן [1], Strauchbohne : הפול והספיר הפורקדן והטופח ופול הלבן והשעועית אינם כלאים זה בזה (כלא' א ח). תימרות של תלתן ושל חרדל ושל פול הלבן חייבות במעשר (רבן גמליאל, מעשר' ד ו). מאימתי התבואה מתקדשת משתשריש וענבים משיעשו כפול הלבן (ספרי דבר' רל). — ובסהמ"א : אבל הרי יחיאל מפריז היה רגיל לאכול פול הלבן שקורין פוי"ש (מרדכי, פסח' תקפט). וכל מי שרוצה בפשרה ישים אחד מאפונים ציצ"י ceci בלע"ז ומי שרוצה בדין ישים פול הלבן פאסולו [2] fasciolo בלע"ז (סריד מעיר, קובץ על יד ה, עמ' 14). — ב) ובהשאלה *הפולים שאצל המוח בגוף בע"ח, שקדים Drüsen ; gland(e)s : כמין שני פולין מונחין ע"פ הקדרה מן הפולין ולפנים כלפנים מן הפולין ולחוץ כלחוץ ופולין עצמן איני יודע (ר' יצחק בר נחמני בשם ריב"ל, חול' מה:). — ובסהמ"א : ומשיתחיל המוח להמשך לשדרה והוא מחוץ לפולין שהן תחלת העורף יהיה לקרומו דין אחר (רמב"ם, שחיטה ו ג). עד היכן חוט השדרה תחלתו מבחוץ לפולין שבתחלת העורף עד סוף פרשה שניה (שם ט יג). אם התחיל לימשך (קרום המוח) להיות דק כחוט נדון כרובו וזהו מן הפולין שבסוף הראש כעין גלניץ (ר' ברוך בר יצחק, התרומה, טרפות יו). — *גלולה בצורת פול המשמשת לרפואה, Pille ; pilule ; pill : ואילו פולים שחיבר יצחק בן עמרם לליחה העבה וכו' כתוש כל הסמים וכו' ויעשה פולים קטנים (ספר רפואות שער יח, כ"י פירנצי).

פלחן, עי' פֻּלְחָן.

***פוּם** [3], ש"ז, מ"ר פּוּמִים, פּוּמִין, — כמו פֶּה, ובפרט פִּי כלי פתוח : אם יש שם מאה פומין תעלה ואם לא הפומין אסורין והשולים מותרים (ר' מאיר בשם ר' יהושע, תוספת' תרומ' ה יח). אפי' יש שם שלש מאות פומין לא תעלה (ר' יהודה בשמו, שם שם). — לְפוּם, כמו לְפִי [1] : שמתוך שהיא יודעת שאם הולכת היא אצל הזקן והוא מתיר לה את נדר' והיא אינה הולכת לפום כן מותרת להנשא בלא גט (ירוש' כתוב' ז ט).

1) [לֵו, שם עמ' 508 וכו'.]

2) [בשם phas(e)olos נקרא הפול הלבן גם אצל יוונים ורומים. עי' לֵו שם.]

3) [מן הארמ', עי' א. פֶּה, הערה, ובארמ' המקראית פֻּם, בכל' פֻּמַּהּ פומפייא (ירוש' מו"ק 3 ג), שבארוה בכלי בעל פיות, היא מ"ר, וכנראה מיונ'.]

פון, ממנו א. פון, *תְּפוּנָה.

א. **פוּן** [2], פ"ע, עת' אָפוּנָה : עני אני וגוע מנער נשאתי אמיך אָפוּנָה [3] עלי עברו חרוניך (תהל' פח יו—יז). — ואמר הפיטן : אמללו מולות בקרעי מעילי אפונה מי יתן שומע לי (ר"א הקליר, אלדה עד הוג שמים קינ' ח"ב). בלבי צפונה אהבתך תמונה אליך אפונה גורלי וחבלי (אלעזר אחרי אהרן סעדיה ערלקי הכהן, ספר הפזמונים, כ:). — ואמר המשורר : ואמים אשר אלאה נשא אפונה ואלך עלי דרך ולא אבינה (ר"ש הנגיד, אהלל אשר אין). אך הוא (העשיר) ידאג פן יברחו וכו' ואני לא כן אפונה אני ידי אמונה (אד"ס,

1) [לְפִי בעבר' שיך לא לא. פֶּה אלא לב. פָּה במשמ' צד (עי' הערה שם), ועי"כ יש לראות לְפוּם שבארמ' היהודית כמושפע מן העברית. ובאמת לא נמצא לְפוּם במשמ' זו בכתב' של לא יהודים.]

2) [עי' בהערה הבאה.]

3) [רש"י סובר שהאלף שרשית ושהמלה אפונה היא שם תאר, וז"ל : מיושבת ומבוססת אימתך בלבי לשון דבור על אפניו, ע"כ. ודעת ר"י חיוג שהוא פעל עתיד מן פון. והסכים לו ריב"ג ברקמה (שער כג), אלא שפרש פון כמו פֻּנָּה. וכך ר"ש פרחון במחברת הערוך. ובשרשים הוסיף ריב"ג שאפשר שהוא שם ולא פעל, ושפרושו הוא כמו הערבי פִּינָה a), עת. ורד"ק בשרשיו : הנכון והישר במלה הזאת שהיא גזורה ממלת פֶּן ומענינה ר"ל וכו' ואפונה דוביט"ו בלע"ז b), ע"כ. ובהוראה זו כבר פרש ראב"ע בפרושו, וז"ל : הטעם אגורה ואפחד. ובמשמ' זו משמשת המלה בסהמ"א. התרגומ' תרגמו באפנים שונים. והחדשים מגיהים אָפוּגָה, וכדו'.]

[עקר שעורו של הפסוק אינו כפסוק הטעמים המצרפים יחד : עני אני וגוע מנער, אלא : עני אני וגוע, מנער נשאתי אמיך. ועי"כ יש לצרף אפונה לפסוק שלאחריו, והכונה : אֲפוּנִי (כמו אֲפָפוּנִי, כדגמת סבוני גם סבבוני), עלי עברו חרוניך, וכן בהמשך : סבוני כמים כל היום, והשוה לזה תהל' מ יג : כי אפפו עלי רעות. והפעל אפף שבמקרא עקר הוראתו פרץ מים, והקרוב אליו באשור' אַפּוּפּ, אַבּוּבּ, מבול.]

a) فِينَة b) dubito, מספק אני.

הכהן, סש"ק א, דל מבין). אפס כי לא יכירו אבטח לא אפונה (הוא, חו"א, מחזה ד). — ואמר המליץ: יראי יי' לא יפונו בפקודיו ואוהביו נוצרי עדותיו (ב"ז ב"ס ב טו). בהבטל הסבה לא אפונה כי גם המסובב יבטל וכרגע יִמחה זכרו מלבבנו (ליון לי, מ, יוקט, סנה ב, 166). כי לא אפונה מעת אשר חשב כי הללתי לארץ נורו ובי קטון הוא בעיני (ר"ש בלוך, מכתב, חולה"ס ד, 256). בכל זאת אפונה אם יאמינו לי (אגרות יל"ג א יג). ולא אפונה כי לבך כלבי הולך אחרי המ"ע הזה (שם קלט).

— נפע', *נָפוֹן, לא האמין, פקפק, ואמר המליץ: ובאמונה יכנה התפונה בלשון כל הגברים יען נפונותי בלב אהבי חשבם מוזרים רק אבטחה בלבב רעים כמוך יקר ביקרים (ר"א לוויסלי, מנחת תודה, כרם חמד ט 81).

ב. *פּוּן [1], פ"ע, — כמו פָּנָה, ואמר הפיטן: צג במלחמות ראשית עלמות ופן במהלמות והושת לכלמות (ר"א הקליר, אזכה בעו, קרובה לפורים). וכל מתיו ערער ופן לשוע ערער (שם).

פונדק, פונדקי, עי' פֻּנְדָּק, פֻּנְדְּקִי.

*פּוּנָה [2], ש"נ, — כמו פְּנִיָּה, Wendung; tourn; turn, turning: ופנית בבוקר והלכת לאהליך מלמד שטעונים לינה אין לי אלא אלו בלבד מנין לרבות עופות ומנחות יין ולבונה ועצים תלמוד לומר ופנית בבוקר כל פונות שאתה פונה מן בוקר ואילך (ספרי דבר' קלד). דכתיב ופנית בבוקר והלכת לאהליך הא כל הפונות[3] שאתה פונה לא יהו אלא בבוקר (ירוש' בכורים ב ג). כל פונות[4] שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין למזרח (יומא יז:, סוטה טו:, זבחי' סב:).

*פּוֹנֶה, ש"ז, — כמו פּוֹנָה, ואמר הפיטן: יה בשש בונה מעלותיו ומונה כוכבים וחונה על כרובים ופונה מלאכיו לכל פונה אל כל אשר יפנה שמה

1) [צורה שיצרו הפיטנים במקום פָּנָה. ועי' א. פון, הערה.]

2) [מן פָּנָה.]

3) [בדפוס': הפינות.]

4) [בדפוס' מאוחרים: כל פינות. ובד"ס מעיר: כל [פונות]. וכ"ה בכ"י ב' וא"פ ופי' ר"א וכ"ה בכל הדפוסים הישנים בגמ' ובתוס' והמסורת התלמוד העתיק פניות, ע"ב.]

הרוח (לוי אבן אלתבאן, בזכרך, ידיעות מכון שוקן ד, רס)

פּוּם, עי' פִּים.

*פּוֹסֵק [1], ש"ז, — חכם רבני המורה הלכה למעשה, מחבר ספר בהלכה (decisor), Dezisor: ובמ"ר פּוֹסְקִים: הוספתי לדבר ומלין לחבר בקיום דבר, הראשונים לפני השרים והסגנים בראיות מהפוסקים הנחמדים מזהב ורב פנינים (שו"ת רלב"ח א). אלא שיש להשיב דהפוסקים האחרים ס"ל כותית בחדא וכו' (שם). כל שכן לשאר הפוסקים שלא הזכירו החומרא שכתב הרב (שם). כי עיקר העשה הנאמרת בתורה על האב ולמדתם אתם וכו' לא נאמרה אלא על תורה שבכתב והיא התנ"ך כך כתבו להלכה הפוסקים (ריב"ל, תעודה בישראל). — ובמשמ' ספרי הלכה: יעשה בני פרי בפוסקים (רמח"ל קרית ספר קז). — ואמר המשורר: ובבקיאותו בפוסקים ובגמרא בראיות לפסקיו לא ידע מחסור (יל"ג, קוצו של יוד, שירים ד, 36).

*פּוֹסְקִי, ת"ז, מר"נ פּוֹסְקִיּוֹת, — שבא בהפסקות intermittierend; intermittent: בקדחיות פוסקיות לא בנקל יזע החולה כי אם אחרי סוף העונה וגמר בשולה (ר' טוביה כץ, מעשה טוביה, מאמרת הבית ב, קיג:).

*פּוּעַ, קל לא נמצא.

— הפע' הֵפִיעַ, בינ' מֵפִיעַ, — כמו הופיע: משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים מלמד שהמקום נראה מציץ ומפיע (מד"ז שה"ש ב ט, בובר 26). — ובסהמ"א: במשמ' סִמֵּא את עינו מרב אורו: בני אל תראה בנשים כי היופי יפיעך והחשק יתעך (הרוקח, שורש זכיות). ועי' נָפַע.

*פּוּעָה, ש"נ, — צעקה, כמו פְּעִיָּה: כל פעולות טובות ונחמות שהקב"ה עתיד לעשות עם ישראל אינם אלא בשביל פועה שפעיתם לפני בסיני (ר' לוי, מד"ר ויקר' כז). — ואמר הפיטן: הקץ ואזון ושעה לפועה והבט רזון בשרה ורעה (מולך מוני, קלי' לשמחת יו"כ, מחזי איטלי' ב, לח).

*פּוֹעֵל, ש"ז, מן פָּעַל, מ"ר פּוֹעֲלִים, — אדם עובד[2], Arbeiter; travailleur, ouvrier; labourer,

1) [מן פָּסַק.]

2) [פּוֹעֵל כבינ' של פָּעַל וכתאר, עי' בערך פָּעַל.]

worker, ואמר בן סירא: (אל תועץ עם) פועל שוא על מלאכתו שכיר שנה על מוצא זרע (ב״ס גני׳ לז יא). — ובתו״מ: מוכר לו פרות (אפילו:) בשעת הזרע ומשאיל לו סאתו אף על פי שהוא יודע שיש לו גורן ופורט לו מעות אף על פי שהוא יודע שיש לו פועלים וכלן בפירוש אסורין (שביע׳ ה ח). התלמידים יוצאים לתלמוד תורה שלא ברשות שלשים יום הפועלים שבת אחת, העונה האמורה בתורה הטיילין בכל יום הפועלים שתים בשבת (כתוב׳ ה ו). היום קצר והמלאכה מרובה והפועלים עצלים והשכר הרבה ובעל הבית דוחק (ר׳ טרפון, אב׳ ב ע). אומר אדם לחמריו ולפועליו צאו ואכלו בדינר זה צאו ושתו בדינר זה (תוספת׳ דמאי א יד). השוכר את הפועל להביא קנים ודוקרנים לכרם והלך ולא הביא נותן לו שכרו משלם (שם ב״מ ז ד). ורשאין הן בני העיר להתנות על השערים ועל המידות ועל שכר הפועלים (שם שם יא כג). תני הפועלין שהיו עושין מלאכה אצל בעל הבית הרי אילו מברכין ברכה ראשונה וכוללין של ירוש׳ בשל ארץ (ירוש׳ ברכ׳ ב ח). למה היה רבי בון בר׳ חייא דומה למלך ששכר פועלים הרבה והיה שם פועל אחד והיה מתכשר [1] במלאכתו יותר מדאי וכו׳ לעיתותי ערב באו אותם פועלים ליטול שכרן ונתן לו שכרו משלם והיו הפועלים מתרעמין וכו׳ (שם שם ב ח). הרי שהיו חמריו ופועליו תובעים אותו בשוק ואמר לשולחני תן לי בדינר מעות ואפרנסם וכו׳ (ב״מ מו.). דתניא השוכר את הפועל לעשות בשלו והראהו בשל חבירו נותן לו שכרו משלם וחוזר ונוטל מבעל הבית מה שההנהו (שם עו.). אבל הלכו חמרים ולא מצאו תבואה פועלין ומצאו שדה כשהיא לחה נותן להן שכרן משלם (שם עו:). במה דברים אמורים בזמן שאין שם פועלים לשכור אבל יש שם פועלים לשכור ואמר צא ושכור לי מאלו אין לו עליהן אלא תרעומת (שם שם). קא סברי רבנן יד פועל על העליונה וכו׳ קסבר (ר׳ דוסא) יד פועל על התחתונה (שם עח.). בעל הבית טרוד בפועלים הוא (שם קיב:). משך חמריו ופועליו והכניסן לתוך ביתו וכו׳ שניהן יכולין לחזור בהן (ב״ב פה:). רבי אלכסנדרי

1) [ברב הדפוס׳: משתכר.]

פתח קריה כפועל הזה מה הפועל הזה יושב ומשמר לכשיפליג מלאכתו קימעה וילקישנה בסוף (מד״ר ויקר׳ ל). בימי הורדוס המלך היו גשמים יורדין בלילות בשחרית נשבה הרוח נתפזרו העבים וזרחה חחמה נתנגבה הארץ והיו פועלים יוצאים ועוסקים במלאכתן (שם לה). — ובפסה״א: אם תרצה שהפועלים יעשו מלאכתם מקולקלת ורעה תפרע להם שכירותם בראשונה (בחר הגולה (על המקדש) כז). ובמשך ב״ש מחויב ר׳ יוסף ללמוד את הנער אומנות חייטים שניידרוואָרג בכדי שאחר שתי שנים יהי׳ הנער הנ״ל פועל (פנקס קהלתא חיה, אולה״ם ד 627). כמנהג כל הפועלים להשכים ולהעריב (שם 636). — נתן לו שכרו כְּפוֹעֵל בָּטֵל: המושיב את חבירו בחנות למחצית שכר הרי זה נותן לו שכרו כפועל בטל (ר׳ מאיר, תוספת׳ ב״מ ד יא). תני תנא קמיה דרב נותן להם שכרן משלם אמר ליה חביבי וכו׳ לא יהיבנא להן אלא כפועל בטל ואת אמרת נותן להם שכרם משלם (ב״מ ע״ז:).

פוץ [1], ממנו מֵפִיץ (?), נְפָצָה, א. פּוּץ, תְּפוּצָה.

א. פּוּץ, פ״ע, פָּצוּ, נָפוּץ, יָפוּצוּ, יָפֻצוּ, תְּפוּצֶינָה־צֶין. בינ׳ פָּעוּ׳ פוּץ, מ״ר בכנ׳ פּוּצַי, — פָּצוּ האנשים, הצאן וכיוצא בזה, נתפזרו הנה והנה, sich zerstreuen; se disperser; to be dispersed, scattered: הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים ונעשה לנו שם פן נָפוּץ על פני כל הארץ (בראש׳ יא ד). קומה יי׳ וְיָפֻצוּ איביך וינסו משנאיך מפניך (במד׳ י לה). ויכו את עמון עד חם היום ויהי הנשארים וַיָּפֻצוּ ולא נשארו בם שנים יחד (ש״א יא יא). ויתקע בשופר וַיָּפֻצוּ מעל העיר איש לאהליו (שם כ כב). וַתְּפוּצֶינָה (הצאן) מבלי רעה ותהיינה לאכלה לכל חית השדה (יחזק׳ לד ה). ולא יקח הנשיא מנחלת העם וכו׳ למען אשר לא יָפֻצוּ עמי איש מאחזתו (שם מו יח). הך את הרעה וּתְפוּצֶיןָ הצאן (זכריה יג ז). יקום אלהים יָפוּצוּ אויביו וינוסו משנאיו מפניו (תהל׳ סח ב). — פָּצוּ האנשים

1) [כסור׳ פוע ובערב׳ פאצ׳ a) (משרש פיצ׳) וקרובים אליו בצלצולם ובהוראתם השרש פצץ ונפץ, בין שזו קרבה מקורית ובין שנתקרבו מפני דמיונם החיצוני. ועי׳ פצץ.]

a) فاض

בתוך העם, הלכו איש לעברו להמקום שרצה, וכיוצא בזה: ויאמר שמואל פֻּצוּ בעם ואמרתם להם וכו' (ש"א יד לד). — ומעין וכיוצא בזה: יָפוּצוּ מעינתיך חוצה ברחבות פלגי מים (משלי ה יז). — ובהשאלה, פָּצָה העיר, גדלה, רחבה: כה אמר יי' צבאות עוד תְּפוּצֶינָה ערי מטוב ונחם יי' את ציון ובחר עוד בירושלם (זכר' א יז). — ובינ' פָּעוּ': מעבר לנהרי כוש עתרי בת פּוּצַי[1] יובלון מנחתי (צפנ' ג י). — ובתלמו': עיירות ארץ ישראל סמוכות לספר מוסיפין עליהן שומר כדי שלא יפוצו גוים ויבזו פירות (תוספת' שביע' ד ז). מפוזרות אין עושין (עיר הנדחת) כל עיקר שמא יפוצו[2] גוים ויבואו לארץ ישראל וכו' שמא יפוצו האויבים ויבואו לידי קרחה (ר' יוחנן בשם ר' הושעיה, ירוש' סנה' א ג). — ובספהמ"א: היתה (העוקה) מחזקת סאתים שופכין לה אפילו ששים סאה של מים ואף על פי שהמים יתגברו ויפוצו מעל הגומא לחוץ (רמב"ם, שבת טו יז). — ואמר הפיטן: זונה לעניו בפניני מעוניו והגיה עיניו בפוץ מעיניו (ר"א הקליר, אלורה ומפרסה, קרובות לפ' פרה). ינון תגבר ומתניו תשנם עדרי תאסוף ופוצי תכנם (רשב"ג, שדודים נדודים, גאולה, שבת ג אחה"פ). — ואמר המשורר: יפוצון חוץ עינות שכלך דוד ראה עם אל אשר ישכון במרה (עמנואל, מחברת ח, 61).

— נִפעי, נָפוֹץ, נְפוֹצָה, נָפֹצוּ, נְפֹצוֹתֶם, נְפוֹצוֹתֶם, נְפֹצֹתֶם, נְפֹצִים, נְפוֹצִים, נְפוֹצֶת, — נָפוֹץ העם, הָעֵדֶר, וכיוצא בזה, כמו פָּץ, נתפזר, נָפֹצוּ משפחות פְּלוֹני, נתרבו והתישבו במקומות רבים, sich ausbreiten; se répandre; to spread abroad: וכנען ילד את צידן בכרו ואת חת וכו' ואחר נָפֹצוּ משפחות הכנעני (ברא' י יח). ראיתי את כל ישראל נְפֹצִים אל ההרים כצאן אשר אין להם רעה (מ"א כב יז). וירדפו חיל כשדים אחר המלך וכו' וכל חילו נָפֹצוּ מעליו (מ"ב כה ה). וכל מרעיתם נְפוֹצָה (ירמ' י כא). למה יככה נפש ונפצו

1) [כך הבינו בעלי הנקוד את המלה, וכן כמה מפרשים כמו רש"י שפרש: בת פוצי כנסיות נפיצותי אשר הפיצותי. וראב"ע אומר: עתרי שם גוי וככה בת פוצי וכו', ויש דורשים עתרי ישראל שהם עותרים לשם והם נפוצו בגוים, ע"כ. ונראה שאלה שמות גוים וארצות שטרם נתבררו.]

2) [בדפו': יפיצו.]

כל יהודה הנקבצים אליך (שם מ יה). וקבצתי אתכם מן העמים ואספתי אתכם מן הארצות אשר נְפֹצוֹתֶם בהם (יחזק' יא יז). ישגו צאני בכל ההרים ועל כל גבעה רמה ועל פני כל הארץ נָפֹצוּ צאני ואין דורש ואין מבקש (שם לד ו). — ומלחמה נְפוֹצָה, נתפשטה הנה והנה: ותהי שם המלחמה נפצות[1] על פני כל הארץ (ש"ב יח ח). — ובספהמ"א: ושכננו בנאות ארצך ונפוצים[2] מארבע תקבץ (רמב"ם תפלת ג ג). וכיון שהדבר נפוץ וכו' (עץ חיים פ). — ואמר המשורר: בני דע כי כבר ברחה עדת קמים מאררת ונפוצה עלי הרים כמץ חלקה מסערת (ר"ש הנגיד, שלח יונה, ברודי 65).

— הִפעי הֵפִיץ, הֲפִיצוֹתִי, הֲפִצֹתִי, הֲפִצֹתֶם, הֲפִיצוֹתֶם, מְפִצִים, לְהָפִיץ, הָפֵץ, אָפִיץ, יָפִיץ, יָפֵץ, וַיָּפֶץ, תָּפִיץ, הֱפִיצְךָ, הֱפִיצָם, הֲפִיצוֹתִיךָ, הֲפִיצוֹתִים, הֱפִיצָהוּ, הֲפִיצִי, הֲפִיצֵנִי, אֲפִיצֵם, תְּפִיצֵם, יְפִיצֵם, — א) עשה שֶׁיָּפוּץ, הֵפִיץ את האנשים, את הצאן וכדו', zerstreuen; disperser; to disperse, scatter: וַיָּפֶץ יי' אתם משם על פני כל הארץ וכו' ומשם הֱפִיצָם יי' על פני כל הארץ (ברא' יא ח-ט). ארור אפם כי עז ועברתם כי קשתה אחלקם ביעקב וַאֲפִיצֵם בישראל (שם מט ז). וְהֵפִיץ יי' אתכם בעמים (דבר' ד כז). ושב וקבצך מכל העמים אשר הֱפִיצְךָ יי' אלהיך שמה (שם ל ג). וישלח חצים וַיְפִיצֵם ברק ויהמם (ש"ב כב יה). הנה יי' בוקק הארץ ובולקה ועוה פניה וְהֵפִיץ ישביה (ישע' כד א). הנני מאכילם את העם הזה לענה והשקיתים מי ראש וַהֲפִיצוֹתִים בגוים אשר לא ידעו המה ואבותם (ירמ' ט יה). וַאֲפִיצֵם כקש עובר לרוח מדבר (שם יג כד). כרוח קדים אֲפִיצֵם לפני אויב (שם יח יז). הוי רעים מאבדים וּמְפִצִים את צאן מרעיתי וכו' אתם הֲפִצֹתֶם את צאני ותדחום וכו' ואני אקבץ את שארית צאני מכל הארצות אשר הדחתי אתם שם (שם כג א-ג). כי אעשה כלה בכל הגוים אשר הֲפִיצוֹתִיךָ שם (שם ל יא). כי הרחקתים בגוים וכי הֲפִיצוֹתִים בארצות (יחזק' יא יז). וידעו כי אני יי' בַּהֲפִיצִי אתם בגוים וזריתי אתם בארצות (שם יב יה). גם אני נשאתי ידי להם במדבר לְהָפִיץ אתם בגוים ולזרות אותם בארצות (שם כ כג). יען בצד ובכתף תהדפו ובקרניכם תנגחו כל

1) קרי: נְפוֹצֶת.

2) [בברכ' כט. הנוס': ונפוצותינו וכו'.]

הנחלות עד אשר הֲפִיצוֹתָם אותנה אל החוצה (שם לד כח). וְאָפִיץ אתם בגוים ויזרו בארצות (שם לו יט). נקבת במטיו ראש פרזו יסערו לַהֲפִיצֵנִי (חבק' ג יד). ברוק ברק וּתְפִיצֵם שלח חציך ותהמם (תהל' קמד ו). סביב בעתהו בלהות וֶהֱפִיצֻהוּ [1] לרגליו (איוב יח יא). אתם תמעלו אני אָפִיץ אתכם בעמים (נחמ' א ח). — וְהֵפִיץ זרע על פני השדה: הלא אם שוה פניה וְהֵפִיץ קצח וכמון יזרק (ישע' כח כה). — וְהֵפִיץ הענן: אף ברי יטריח עב יָפִיץ ענן אורו (איוב לז יא). — והרוח: אי זה הדרך יחלק אור יָפֵץ קדים עלי ארץ (שם לח כד). — וכעס, הָפִיץ עברה וכדו': הָפֵץ עברות אפך וראה כל גאה והשפילהו (שם מ יא). — ובסהמ"א: זעלי ועל יורשי אחרי לפצות ולהדיח ולהפיץ מעליו כל עורר וטוען בעולם (ר"י ברצלוני, ס' השטרות, 46). — ואמר המשורר: ושרתיך ואת תגאה ותצרח ותריע ותפיץ החילים (ר"ש הנגיד, הלי תעם, ברודי 154). — ואמר המליץ: יפיץ שלג כצמר בהיר לבנתו ישיש לב (ב"ז, ב"ם מד יח). — *וּמֵפִיץ, מי שֶׁהֵפִיץ, האויב המגלה, ואמר המשורר: כי אם מפיצים אבדו משרה וכליל כהנה מקהליה (ר"ש הנגיד, הכה יחידי, ברודי 50). — *וְהֵפִיץ, כמשמ' הוציא ספר, פרסם: זהנה החכם המפואר שלמה מונק בפאריס כבר הפיץ בשנת 1851 הקדמת ר"י בלשון ערבי (כפ' קירכהיס, תולדות ריב"ג, ברלאם ספ' הרקמה). — ב) כמו קל: וַיָּפֶץ העם בכל ארץ מצרים לקשש קש לתבן (שמות ה יב). וַיָּפֶץ העם מעליו (ש"א יג ח).

ב. *פוץ [2], פ"ע, עב' פָּץ, פַּצְתִּי וכו', — כמו פָּצָה במשמ' פָּתַח פֶּה ודבר, sprechen; parler; to speak: זימן להם אשר חפצו וכפי כסיל מחתה פצו (יכאי, קרוב' לס' ברלאם, זולאי, יג). וארבהו נמתה ואברכהו פצתה (שם יח). חילף אשר פץ לאב הכר נא וכו' יען פץ צדקה צדק גם הוא (שם כג). פצת תנוך הטו ואל תחטאו (ר"א הקליר, אסירים, סחר' ג פסח). תכלית פץ אנכי לכן פתח באנכי (הוא, ארץ מטה ירעשה, סחר' א' שבוע'). אנכי בשם אל שדי פצתי מאז לעולמי די (הוא, אנכי בשם, שם). פצנו בהסכמה

1) [כנראה הכונה: והפיצו פח או רשת לרגליו. ר' טורטשינר ס' איוב לפסוק.]

2) [צורה שיצרו הפיטנים במקום פצה, וממנה גזרו פִּיץ, פ"ז, פִּיצָה, פ"כ, עי"ש.]

אחת צום שני וחמשי ושני (אמתי, אפגונו, סליח' לשני בתרא). הושענא וכו' למען פץ יצאו מלאכים בצים (סדור רסע"ג, רמא). למען יזם ופץ בגוה אנסה נא (שם רמב). פצתה איך דרכם לא הצליח ותלא כחם הצמיח ובתבונתם הצליח (הוא, הסגוא על חוי הבלבי, דודזון 50). תחון דבאותי כלחוץ פצת תרחם על בן אמצת (משלם, איייך נשאתי, סחר' יוה"כ). בבואך להדיך דאכי מלל פצת להיטיבי (אלה וכאלה, יוצ' שבת חוהמ"פ).

— פוע', פּוֹצֵץ, — כמו קל, ואמר הפיטן: הננו לפניך באשמה רבה צפצוף מען בשנו לפוצץ (אליה בר שמעיה, אדון בשפטך, סליח' ער"ה).

*פּוֹצָה, ש"כ, שה"פ מן א. פוץ, ואמר הפיטן: שמח באשת נעוריך המחברת, עמה תתרפק ולא באחרת, פוצת מעינותיך חוצה עוברת, צמחים תרבה לשם ולתפארת (וכבן ויכד משה, קרוב' לב' שבוע' לא תכאף).

פוק [1], ממנו *הַפְקָה, א. פוק, ב. פוק, א. פוקה, פִּיק.

א. **פוק**, פ"ע, פָּקוּ, — התנדנד הנה והנה, נכשל, wackeln, taumeln; chanceler; to reel, totter: וגם אלה ביין שגו ובשכר תעו כהן ונביא שגו בשכר נבלעו מן היין תעו מן השכר שגו בראה פָּקוּ פליליה [2] (ישע' כח ז).

— הפע' עת' יָפִיק, — הֵפִיק הַצֶּלֶם וכדו', כמו קל [3]: בכסף ובזהב ייפהו (את הפסל) במסמרות ובמקבות יחזקום ולוא יָפִיק כתמר מקשה המה (ירמ' י ד–ה). — ובסהמ"א: והתבונן ואל תפק הפלילה (דונש, תשו' על מנחם, 21, ערך פלפלות). ולא אשגה ברואות ולא אפיק פליליות (הכר' ר"ח נגד דונש, 41). על כן אמרתי כי אין אמון בארבעת ילדי השחקים יען הם

1) [כשפות האחיות הוראת השרש פוק היא כמו פהק שנולד ממנו (עי' ההערה שם). אולם כנראה השרש הזה עקרו פיק ולא פוק. ועי' הערה לקמן. והקרב אליו פקפק.]

2) [ת' פקו בפליליה, כדגמת פָּתָה ת' בפתח.]

3) [כנראה אין יָפִיק אלא בנין קל, כדגמת יָשִׂים מן שים. וכן הערת המחבר בגליון: ואולי זה קל מן פיק?]

מַּיִם וּמַפִּיקִים בַּם אנחנו נמקים (ר״מ אלדבי, שבילי אמונה ג א).

ב. פוּק [1], קל לא נמצא.

— הִפע׳, מְפִיקִים, תָּפֵק, יָפִיק, יָפֵק־, — א) הֵפִיק פלוני דבר, השיג את הדבר, bekommen, erreichen; obtenir, atteindre; to obtain: אשרי אדם מצא חכמה ואדם יָפִיק תבונה כי טוב סחרה מסחר כסף ומחרוץ תבואתה (משלי ג יג–יד). — ואמר בן סירא: דורש תורה יפיקנה ומתלהלה יוקש בה (ב״ס גני׳ לה יח). — ובסהמ״א: כשהוא רעב והוא בא להפיק את רעבו [2] על ידי ברייתו של הקב״ה לא כל שכן שזה צריך לברך להקב״ה (רש״י ברכ׳ מח:). והוא העבד המפיק הדרך הטובה ומבין נתיב ההצלה (ר״י א״ת, תרגו׳ חו״ה, התשובה ו). כי קצת בעלי חיים יפיקו רצון במזונם בלילה וינוחו ביום (ר״י אנטולי, מלמד התלמידים כו). ואין שם מעכב ומונע על בקשתו שהרי בעולם הרחמים הוא דבוק ואז יפיק כל צרכיו ושאלותיו וכו׳ וכן תבין מכאן סוד תפלות כל הצדיקי׳ שהתפללו והפיקו כל צרכיהי׳ בדרך נסים (ר״י גיקטיליה, שערי אורה, סג:). המחשבה הזאת מתבודדת והיא נאחזת בכת״ר עליון תמיד ואם יצטרך המצטרך להפיק בה דבר עולה אליה ע״י הבינ״ה (שם פד.). מי גרם לו שלא יפיק רצונו מכלותו ומיעוט השגתו (פליקנטי א לא). — ואמר המשורר: דרשו באנשי הזמן אולי בהם אנוש יפיק רצוניה (של הנפש) (רשב״ג, כפש אשר עלו). ובשרני אור פניכם כי אפיק רצוני אצלכם (ר״י חריזי, תחכמ׳ יד). ומה אם ומותי אם עוד אפיקה. (מיכל, יעל וקיסרא). — ואמר המליץ: שעל ידיהן (חכמות הלמודיות) יבין על איזה

---

1) [עקר הוראת השרש הזה בעבר׳ היא: א) מצא דבר לעצמו, כמו הפיק רצון, הפיק זממו וכן בכתבת תבנת מלך צידון ג: מי את כל אדם אש תפק אית הארן ז, כלו׳ אשר תמצא ארון זה. ב) מצא דבר לאחר, המציא לו, סִפֵּק לו. לפיכך אין לשרש פוק זה כל קשר אל נפק, שמשמ׳ יצא. אולם אפשר שעקרו: נכשל, נתקל בדבר כמו א. פוק. ואם כך הדבר, גם כאן השרש פיק ולא פוק, ויש להבדיל בין בנין קל פָּק שמשמ׳ מצא ובנין הִפע׳ הֵפִיק המציא. ויש שערבבו שרש זה עם נפק.]

2) [רעב, במשמ׳ אכל לשבר הרעב, כהוראת המלה רעבון בבראשי׳ מב לג.]

דרך בינת האדם מפיקה מופתיה (רנה״ו, מכתב לחוזות, יד). וראוי להם (ליהודים) לחבוק בשתי זרועות כל דבר שאפשר להם שיפיקו על ידו פרנסתם (שם לט). וייטב לו לחם וארוחת ירק די תפיק חיותו (בה״ע תקפ״ט, 153). — ב) הֵפִיק דבר מפלוני, השיגו מפלוני, רָצוֹן וכדו׳, erhalten; recevoir; to receive: כי מצאי מצא חיים וַיָּפֶק רצון מיי׳ (משלי ח לה). טוב יָפִיק רצון מיי׳ ואיש מזמות ירשיע (שם יב ב). מצא אשה מצא טוב וַיָּפֶק רצון מיי׳ (שם יח כב). — ואמר בן סירא: אהביה אהבו חיים ומבקשיה יפיקו רצון מיי׳ (ב״ס גני׳ ד יב). — ובסהמ״א: ואחרי הודות את השם הנכבד והנורא הזה וכו׳ ושאלת הפיק רצון ממנו להדריכנו בדרך ישרה וכו׳ (הקד׳ הרמב״ן למלחמ׳ ה׳). וממקום זה יפיק כל שואל רצונו כל אחד ואחד כפי חפצו (ר״י גיקטיליה, שערי אורה, ו.). ועם האנשים החשובים התנהגו בענוה ובשפלות כדי שתפיקו מהם רצון טוב (יחיאל הרופא, מעלות המדות, הכלון, מה:). ותבא בי רוח ותעמידני על רגלי ואשמע את הקול מדבר אלי ויורני ויאמר לי הפק רצון מיודעיך בספר הזה וכו׳ (יהודה בן שבתי הלוי, מנחת יהודה שונא הנשים, טעם זקנים). — ואמר המשורר: ואם טהרה תפיק רצון ותשחק ליום אחרון (רשב״ג, כתר מלכות, מי יגיע). רצון אל יפיקו בנים רצוים (רא״בע, כבוד אמונתך, איגר 254). — ואמר המליץ: מכבד אביו יאריך ימים ומוקיר אמו יפיק רצון מיי׳ (ב״ז, ב״ס ג ה). ואם יפיק מעשה ידי רצון מלפניך אנא אל נא תחשוך ידך מתת לי הסכמתך (יל״ג לריב״ל, נאר יצחק 180). — הִפִיק שאלתו, מבקשו: בה[1]) יפיק שאלתו מייחד תפלתו כל שואל משם רועה אבן ישראל (הליקוטי ע״פ אבן יקרה, א, יז:). וכן הֵפִיק תאותו עם פלוני: היום שלמתי נדרי שנדרתי בשכבר להכין סעודה גדולה יום שאפיק עמך תאותי (ר״י בן כמיאל, פי׳ משלי ז יד). זה הנער חסר לב הנפתה ביופיה הולך אחריה פתאום ואינו יודע שנפשו הולכת לאבדון כהפיקו תאותו עמה (שם שם כב). — וְהֵפִיק תאותו בדבר: כי חושב הנואף כי הפיק תאותו בדבר קל בככר לחם שנתן לה ואינו כן כי לא הפיק תאותו אלא בדבר יקר והוא נלכד ברשתה (שם ו כו). — וכן הֵפִיק צרכיו, השיג אותם:

---

1) במדה השביעית הנקראת מיטטרון.

ודע כי ע״י הרצון יפיק כל חי צרכיו מאת הכת״ר (ר״י גיקטליה, שערי אורה לא.). — ג) הֵפִיק זממו של פלוני, עשה שפלוני יצליח בזממו [1], שיעלה בידו לעשות מה שזומם; erreichen lassen; faire obtenir; to make obtain: אל תתן יי׳ מאויי רשע זממו אל תָּפֵק ירומו סלה (תהל׳ קמ ט). — ובסהמ״א: א״ש אל תתן מאויי רשעים עלינו א״ש אל תפק וממם בנו (סדר רב עמרם, סדר ר״ה, ב, קנו:). ויו״י יפיק זממכם על דבר אמת (רה״ג, קטע אגרת, JQR NS I, ע׳ 101). יאריך השם ימיו ויפיק לו סבותיו וזממיו (ר״א בר חסדאי, מאזני צדק לאלגזלי 165). ויען החכם הנני ורצוני להפק וממיך (רש״ע פלקירא, המבקש פא). יען בה ימלא כל תאות נפשו ויפיק זממו (הוא, ראשי חכמה 7). — ואמר המשורר: עלי אף הזמן הפיק זמם לבו ועיניו מאויו שזפו (רמב״ע, דיואן קכז, בודל׳). יםהר צור להפר מועצותיו ואל יפיק זממיו הערומות (לקו״ק פז). שמח בחור ואם לפיק זממך ומנך מאד מורה וסורר (פרוז׳ משותפי, ברודי, הקדם 77). — וכן הֵפִיק חפץ פלוני או הֵפִיק חפצו לפלוני: ותמצאי עוזריך ושמשיך ומשרתיך וכל מי שתפגעי בו מסכימים על רצונך ומפיקים חפצך ותוסיפי בהם שמחה וששון (ר״י א״ת, תו״ה, עבודת האלהים ט). — ואמר המשורר: חל את פני האל אמור לו כי הפיק לך חפצך והוביח (רמב״ע, התרשים, ט כט, 79). — וְהֵפִיק משאל או שאלה: הודיתי למציתו להפיק שאלתו (ספ׳ שעשועים לר״י זברא, דוידזון מוסף׳ ב, עמ׳ CXIII). ויאלצני להפיק משאלו וכתבתי לו מאמר קראתיו ספר הפרדס (ידעי בדרשי, הפרדס). אם כן מצאתי נפשי מחויבת להפיק משאלך מצד כבודך (הקד׳ ספר פרדס החכמה לר׳ לוי ברי אברהם, אותה״ם ג). ועיון תפלה הוא שמעיין בתפלתו ואומר בלבו שהוא התפלל תפלתו בכונ׳ גדולה וראוי הוא שיפיק הש״י שאלתו (רפאל נורצי, מאה פלת ה). — ואמר המשורר: והאר את האפלה והפק משאלה אשר להיותך לה לאור תתאו (רש״ע פלקירא, הקד׳ ספ׳ המעלות, 4). — וְהֵפִיק תאות פלוני או מאוייו: כי הבורא מפיק תאות הצדיקים כמו שיעדם (ר״י א״ת, תקון מדה״נ כב). ואולי נתן להם הבשר על דרך רפואה לחזק טבעם ולהפיק

[1]) [בעקרו: המציא לפלוני את זממו, את מבוקשו.]

תאותם על דרך בינונית (ר״י אבטולי, מלמד התלמידים כז.). הנני מוכן להפק מאויך רק לא תטוש למוד הגמרא כי היא הייך (עמנו׳ פרנסים, מחק ספחים, 29). עליך נסמכתי ה׳ כי אתה תפיק לאיש מאויי לבבו (יצחק קטנוב, אסף ג, לו כד). — ואמר הפיטן: בחבה לקבל מלכותו רצוני להפק יקר תאותו להשלים עליו להתרפק (אדיר ונאה, יוצ׳ לשבת אחר שבוע׳). — וְהֵפִיק גזרת פלוני: להפיק גזרת רב פעלים יוצר כל היצורים (מנחם הגולה [1]), לקו״ק נספח׳ 52). — ד) הֵפִיק רצון פלוני, מלא והשביע רצונו [2]), befriedigen; satisfaire; to satisfy: על כן השתדל במה שיפיק רצונם ותמצא חן בעיניהם (ר״י א״ת, תו״ה, יחוד המעשה ה). היה יודע בי שאני מטריד לבי במה שאינו מפיק רצונו (שם שם). יהיה כונת כל אחד משניהם להפיק רצון חבירו (רמב״ם, אבות א ו). והיא משתדלת להתיפות לפניו ולהפיק רצונו בכל כחה קצת מאהבה קצת מיראה (ר״י אבטולי, מלמד התלמידים, קכב.). שהזובחים למלאכיו יחשבו לעשות חפצו שיהו הם אמצעיים להפיק להם רצון מאתו (רמב״ן, שמות כב יט). לא נתיאש משה מלהפיק רצון העם להוציא להם מים (רשב״ץ דורן, מגן אבות, חלק יעקב ז). טוב לך להפיק רצוני אם תרצה שלא יתבטל רצונך (תשובות אלשיך עז). אם אתם שואלים הדבר הזה ורוצים שאפיק רצונכם צריך שתחפצו גם אתם לעשות כל אשר אצוה אתכם (ר״י הכהן, מליב גבולות ב י). — ואמר המשורר: וידביקו ויפיקו רצונך ומענך בבת קווי וברצויי ענה באת ונמנית (ר״י אבן גיאת, יד תמיר, שעה״ש 21). נחה את לבך מהם בדרך מפיקה את רצון שוכני שחקים (ר״ש הנגיד, בן משלי). — ואמר המליץ: ויפק לו הנאמן כל רצונו ויתן לו כל מסחר אביו והונו (ר״י זברא, ספר שעשועים, דוידזון 58). — וְהֵפִיק מבוקשו: אין הפנאי מסכיב עמדי לעת עתה כי אם להשיב על אגרתך בלבד לא להפיק

[1]) בזמן רסע״ג.

[2]) [בעקר אין לבטוי זה הוראה גורמת של השבעת רצון, אלא זוהי התפתחות הצרוף המקרא הֵפִיק רצון מאת פלוני במשמ׳ השיג שביעת רצון מאתו, כהוראת המלה רצון במקרא. אולם על יצירת בטוי זה השפיעו גם השמושים הגורמים, כגון הפיק זממו, לאחר שקבלה המלה רצון בתו״מ את ההוראה הנוהגת היום.]

מבוקשך בה לפי שהדברים צריכים ביאור רחב וכו' (מכחס לפין, מודע לבינה). — ה) הֵפִיק נפשו לפלוני, לְרָעֵב וכדו', הראה לו רצון, מלא מחסורו, befriedigen; satisfaire ; to satisfy : אם תסיר מתוכך מוטה שלח אצבע ודבר און וְתָפֵק לרעב נפשך ונפש נענה תשביע [1] (ישע' נח ט–י). — ו) ־הֵפִיק נפשו, מסר נפשו לפלוני או לדבר : בני הוה זהיר לכבד לעני ולהפיק לו נפשך ולתת לו מתנה בסתר ולא בפרהסיא (ר' אליהו הכהן, שבט מוסר טז). ויגיד לו צערו ויפיק לו נפשו (פלא יועץ רכח). לא יפיקו להתפנוקים נפשם רק אשר ישים המקרה בפיהם אותו יאכלו (שמשון בלוך, שבילי עולם ג, מד :). — וכן ־הֵפִיק טרף לפלוני הרעב, ואמר המשורר : טרפך יפיק לך במרחב גם עת תהיה בכלוא חות (רמנ"ע, החרסים ע לו, 80). — ז) ־במשמ' נתן בכלל, ספק צרכים, geben, beitragen ; donner, contribuer ; to give, contribute : וכ"ש הבורא המעיר בה והמפיק להבנתה והעוזר לו עליה (ר"י א"ת, חו"ה, חשבון הנפש ג). ואתה מצוה בכתוב הזה (ותפק לרעב נפשך) להפיק הכמה לכל דורשיה (רלב"ח, הגיון הנפש יז.). התדע גוף חסר יד גם חכר פה וכו' ומפיק מזוי אוהביו מזן אל זן (לקו"ק לג). — ואמר הפיטן : גדולת יקרו אלהינו הפיק לדור הזה ועל ידו הספיק (רסע"ג ?, קטע מפיוט לכבוד ראש הישיבה, סעדיאנה 66). הפיקני אבי הנחה מעצבי ורפא מכאובי (אגוסה עדיך, סדור תימני, יוה"כ). בהכתירו יפעת כבודו הפיקו נות בית נאיר (רסג"ג, Elbog. Stud. 145). מחה פשעי רפא עברי ונגעי והפק נא למכתי תעלה (דוד אבן בקודה, פיומס אל, בקשה, ידיעות מכון שוקן ד, רסו). — ואמר המשורר : והאהב פצעיו נאמנים ולא יפיק פצעין לך לפוקה (ר"י אבן כלפון, כדיבוחך, סעה"ס 27). הפיקו נות בית מצלעו וכו' (רלב"ע, אספרה, אגר 231). ואלה עשיתי בחליי כשהפיק אלהים צרוי (ר"י חריזי, תחכ' כ, 391). האל מושיע לעמו שלחהו וכו' להפיק לנופלים תקומה (שם יל, 116). עד אשר תאכתי ואהבתי לרוב היגיעה אשר יגעת שיפיק לו האל חבר וכו'

[1]) [אמנם אפשר להבין כאן נפשך כנושא במשפט : ונפשך תָפֵק לרעב את צרכיו. ואולי העקר : ותפק לרעב נפשו, ותמציא לרעב את צורך נפשו, כמו למלא נפשו כי ירעב.]

(הוא, איתיאל יד). הרבות אומר הכנת מכשול ופוקה והשתיקה ריוח והצלה מפיקה (המאירי על משלי יג). —־וְהֵפִיק רצונו לפלוני, נתן לו חסדו, ואמר המשורר : פנה אלי וחן עלי והפק לי רצונך (ר"י אבן גיאת, יד תמיד, סעה"ס 21). — ח) הֵפִיק הַדָּבָר האוצר, נתן פרות ותוצאות בשפע, ergeben, erzeugen; produire ; to yield, produce : מזוינו מלאים מְפִיקִים מזן אל זן צאננו מאליפות מרבבות בחוצותינו (תהל' קמד יג). — ובמדר' : שהיו היקבים מלאים והגתות מפיקים (מדה"ג, כ"י תימני, כתב ביין לבושו). — ובסהמ"א : כי כמה פנקסים וספרים מפעולות השמות עברו תחת ידי בימי, מלאים מפיקים סגולות נוראות (ר"י מודינה, ארי נוהם ג כד). — ואמר הפיטן : דדימו חכמה מפיקים השפע מקור מים חיים מזנקים (וכן וילד משה, קרוב' א שבועות). — ואמר המשורר : יקר ראתה עינם ואם גרים הנם מזויהם חנם מלאים ומפיקים (רלב"ע, כדוד הקיר, כהנא 23). — ט) ־ועם פעל, הֵפִיק לפלוני שיעשה דבר, bewirken ; causer; to cause : ואם לא ידע האנשים העשוקים ומספר הממון אשר עשק יפיק אותו האל להוציא ממונו בתועלת כוללת (ר"י א"ת, חו"ה, התשובה י). — י) ובמשמ' הוציא [1]), וביחוד הוציא מפיו, דִּבֵּר : אמר (אחר על לשונו של ר' הוצפית המתורגמן) פה שהפיק מרגליות ילחוך עפר (חול' קמב.). — ובסהמ"א : ואם אפיק שבח כמימי הים וארחיבה פי בשיר כחללו של עולם (רסע"ג, סדור, סט). ואל יבושו בי קוויך בהפיקי רחשון (שם לו). כי יפיק ענינו הוא מה שיוציא מלבו מענין התבוננות על דבר מן הדברים (ר' זרחיה מברצלונה, בי' משלי, הסחר שנה ג, 111). ומוציא דבר מדבר ברוח בינתו הנה הענינים שיוציא נקראים תבונות כדרך ואדם יפיק תבונה כי יפיקנת בבינתו וצריך רוחב לב ועומק העיון להפיק תבונות (רנה"ו, יין לבנון, פי' על אבות ג ט). — ואמר הפיטן : אפיק מען מעטר ביום המעטר אעטרך שוע ולא אפטר בניו המפטר (ר"א הקליר, אפיק מען, גנזי שמע"ל). עיתר מוסף היפקתי בשיחה עווני למענך סלחה (הוא, אדפק, Elbog. Stud. עמ' 120). אפיק רנן ושירים לנושאי על נשרים (ר' משולם בר קלונימוס,

[1]) [בטעות ע"פ הֵפִיק מן נפק, ובכמה דגמאות אפשר שיש לקרא הִפִּיק. עי' ערך נפק.]

מפיק רכן, יולר ב פסח). תשבחות מפיקים ושעור דין מדקדקים (בלולי אש, אופן לשבת הגדול). עבדיך רצו אבניה ומפיקים לך רוממות (ה' אלהים, זולת להפסקה ב). — ואמר המשורר: מביני דת מפיקי תשלמים[1] מגלי סוד ישנים וחדשים (ר"י אבן גיאת, יקר כוס, סעה"ש 16). — ואמר המליץ: נאוה לנבון אלף הכמה ויודעיה יפיקו משלי דעת (צ"ז, צ"פ יח כא). יפיק קיטור לוהט ובנגה חציו יעור עין (שם מד ה). יפיקו צאצאי האדמה נצנים ופרחים (ר"י סטניב, אסף ג מא יט). — וכהשאלה *הפיק, או הפיק דבר, הוציאו או דלג עליו: כל המפיק מגן בשעת גאוה סוגרין וחותמין צרות בעדו (ר' חנינא, עירוב' סה.). —יא) "ובמשמי התאים, passen ; aller bien ; to fit : ובכל לשון מנהג ושמוש אפשר שיפיק[2] מה שהוא נוהג בלשון אחרת (ר"י א"ת, הס"ש לריב"ג, גוש). התאוה שמשתמשים בה תדיר במזון הגוף לא תרפה מהעבודה לילה ויום והשכל אין משתמשים בו אלא במה שהוא מפיק לתאוה (הוא, חו"ה, עבודת אלהים ג). והבוטח בייי הוא תובע מסיבות הטרף מה שיש בו יותר מנוחה לגופו ושם טוב לו ופנאי ללבו ומה שהוא מפיק יותר לחובות תורתו עם יתר אמונתו (שם, הבטחון, פתיח'). הוא בחר לי שיבא טרפי על הפנים המפיקים לעניני מבלי שאר הפנים (שם שם ז). רואה אני דבריך נכוחים ומספיקים אך אינם מפיקים לשאלתי (הוא, כוזרי א ב). ושם הכלים מפיקים ראויים לרוחות (שם ג יח). ואני שומע טענותם יותר מבריעות ויותר מפיקות לפשט התורה (שם כה כג).

—הפע', "הופק, שהפיקו אותו: הכסיל יושב לבטח שליו ושלאנן ומתערה כאזרח רענן יופק זממו וירבח שלומו (רס"ע פלקירא, המעלות 6). וכל זה מגודל צדק האלהי שגזר שתופק השלימות אל כל הענינים שיש בכחם אפשרות להשיגם (ר"ה מוירכה, תגמוי הנפש, יב:).—ואמר הפיטן: למה קדמני צר וכף עלי ספק זקול דודי כאז לא דפק, אנא רצונך אשר הופק העל אלה תתאפק (אשמו' ליום ו, רהוטה למה לאלהים, מחזו' אוניון). זעק יופק בכוון קרב חלותי פניך צדקתי תקרב (ר' משלם בר קלונימוס, אמיך נשאתי, שחרי' יוה"כ). — וכמו הוצא[1]: השלג הוא רך מאד בירידתו לארץ ובעת שכיבתו על האדמה יאבד בכל פעם מכמותו וכובדו כי יופק ממנו הרבה אויר (יאוועל, למודי הטבע מט:). אלה האדים המימים יופקו מהאדמה ויכנסו תוך הגבעולים ענפים ועלים (שם כא.). מאורים מתעים מתהווים מאדים שמניים ומאירים המופקים ע"י השמש מחומרים נעפשים (שם סא:).

1) [אולי צ"ל: המשלים.]

2) [כך תרגי' ר"י א"ת ע"פ הצלצול הדומה את הפעל הערבי ואפק a). ואולי כונתו היפיק מן יפק.]

a) وافق

א. פוּקָה, ש"נ, מ"ר *פוקות, — דבר שאדם נכשל בו, Anstoss ; pierre d'achoppement ; stumbling-block : ולא תהיה זאת (שתמית את נבל) לך לפוקה[2] ולמכשול לב לאדני ולשפך דם חנם (ש"א כה לא). — ואמר הפיטן: זה יחלוש או זה יחלוש תמיד עלי פוקה הלעולמים אין לנתוש ממתני מועקה (יקדישון היום, קונט' הפיוט' יט). — ואמר המשורר: והאהב פצעיו נאמנים ולא יפיק פצעיו לך לפוקה (ר' יצחק אבן כלפון, כדיבותך רחבה, סעה"ש 27). ואשמח כי אשר לקח בכבוד נתתיהו ולא היה לפוקה (ר"ש הנגיד לר' יצחק בן כלפון, ידידותך, ברודי 33). שאלוני בעת השליך עפרים לתוך חלב ושם אותו לפוקה (אלעזר הבבלי, הול' ברודי כז). — ואמר המליץ: הניעה ראש עליך לענה ושרקה בחתי אותך לפניהם לפוקה (סלמון בן ירוחם, מלחמ' ה', 56). הרבות אומר הכנת מכשול ופוקה והשתיקה ריוח והצלה מפיקה (המאירי על משלי יב). — ומ"ר: גברו מאד מצוקותינו ברואה שגינו פליליות פוקותינו וכנגד עדים כל צדקותינו (אליה בן שמעיה, סליחה אתה חלקי).

ב. *פוּקָה[3], ש"נ, מ"ר *פוקות, מין גהוק ופהוק,

1) [עי' הערה להפעיל משמ' י).]

2) [השבעים תרגמו βδελυγμός, לשון בחילה וסלידה; הוולגטה in singultum, לאנחה, מן פוק־פהק; ומעין זה ת"י ליצפא, כלו' לתוגה ודאגה. אך ריב"ג ואחרים מחברים מלה זו עם פיק ברכים, וכן רש"י: לכשלון; רד"ק: כמו ופיק ברכים על ענין מכשול, וכן שמוש המלה בסהס"א. והדרוש התלמודי דורש כל לשון פיק ופוקה כשם הגיהנם: גם אלה ביין שגו ובשכר תעו וגו' פקו פליליה ואין פוקה אלא גיהנם שנא' לא תהיה זאת לך לפוקה (סנה' קיא:).]

3) [ראה החערה לערך פהק, וכן תרג' הוולגטת למלה לפוקה (ש"א כה לא) in singultum, לאנחה.]

מבעיתין: Schlucken, Rülpsen; hoquet; hiccough לעוות ולפוקה[1]) ולא מדרכי האמורי (תוספת' שבת ח י). — ובספה"א: הרעש היבש או יובש מכוין בסבת הפוקות היבשות (קאנון לא"ס א ג, ב ב, יג). ואם לא יועיל (להוציא הקוץ מהגרון) תעורר הפוקות והקיא באצבע (שם ג ט ג). תנועת הפוקה היא תנועה מתחלפת מורכבת בכויצה קבוצית עם מתיחה התפשטותיית (שם ג יג ה יב). כשיתחדש בפי האצטומכא עקיצה או הפך קיא או מצוק או עלוקה או פוקה הנה אז הדפק ישוב תכוף מאד וקטן (רמב"ם, פרק' משה ד). ומי שהיה בו פוקות ויקרה לו עטוש חזק יותרו פוקותיו (שם ו). מקרה הכח המחזיק ומקרי הכח הדוחה ולפעמים יתערבו קצתם ומזה בא הפוקות כי האצטומכא בעת הפוקות מתקבצות על המאכל התקבצות רעה והכח הדוחה מתנועע ג"כ אז תנועה מגונה (שם שם). לפעמים יקרה הפוקה הנקרא שאנגאלי"ט מקור האויר כי כל קור מונע ההתכה (שם ט). אדם שאחזתו שעול והתעורר הפוקה היא לינגיאזמוס[2]) ולא תשקוט הפוקה ליום השליש או ליום החמישי דע כי ימשכו ימי המחלה וזה אם תחדל הפוקה ואם לא תחדל הפוקה דע כי ימות (אקף 132). הפוקות היא שינגלוטה תנועה מגונה התאוה הכח לדחות הענין המזיק (נרבוני, ארח חיים, בהליי האלטו', כ"י ביהמ"ד שכטר). יש לשבת סגולה להועיל מן הפוקות ההוות מן המלוי (שם). שהפוקות הם תנועות כיווציות יקרו לאצטו (רס"ט שפרוט, עין כל, פרוש קאנון א"ס, כ"י ביהמ"ד שכטר, 92).

***פוקר**[3]), ס"ז ות"ז מן פקר, — אדם המפקיר עצמו מן התורה ומצוותיה, Ketzer; hérétique; heretic, ובהשאלה, רשע בכלל: הרשע הפוקר שהוא בא לאמר לשון הרע הוא מתחיל מן הטובה (ילמדנו, במד' יג כז). — ואמר הפיטן: עשר הוכה בלתי הנינה פוקר נפרע ברוב אנינה (בנימין, יי' יספות, מחז' איטל' א, קכה). — ואמר המליץ: הרמ"ד וחבורתו פוקרים (ר"א גויפל, שיר בהקד' מע"י).

1) [כך בדפוס'; ובצוק"מ: ולפיקה.]

2) [צ"ל: לגנאי ומום.]

3) [עי' פקר.]

א. פור[1]), ממנו *הפרה, א. פור, א. פורה.

ב. פור[2]), ממנו ב. פור.

א. פור, קל לא נמצא.

— הפע', הפר, הפר, הפיר, הפרם, הפרתה, הפרו, מפר, הפר, הפיר, הפרכם, הפר, ־רה, אפר, אפיר, תפר, יפר, ויפר, יפרנו, תפר, תפרו, יפרו, — א) הפר, בריתו עם פלוני, בטלה, לא קים אותה, brechen, ungültig machen; rompre, annuler; to break, nullify: וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו וכו' את בריתי (אשר כרתי את אברהם) הפר (בראש' יז יד). ואם את משפטי תגעל נפשכם לבלתי עשות את כל מצותי להפרכם את בריתי (ויקר' כו יה). ואף גם זאת בהיותם בארץ איביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלתם להפר בריתי אתם (שם שם מד). וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ אשר הוא בא שמה בקרבו ועזבני והפר את בריתי אשר כרתי אתו (דבר' לא יו). אעלה אתכם ממצרים ואביא אתכם אל הארץ אשר נשבעתי לאבתיכם ואמר לא אפר בריתי אתכם לעולם (שופט' ב א). הנה שלחתי לך שחד כסף וזהב לך הפרה את בריתך את בעשא מלך ישראל (מ"א יה יט). כי עברו תורות חלפו חק הפרו ברית עולם (ישע' כד ה). נשמו מסלות שבת עבר ארח הפר ברית מאס ערים לא חשב אנוש (שם לג ח). והמה הלכו אחרי אלהים אחרים לעבדם הפרו בית ישראל ובית יהודה את בריתי אשר כרתי את אבותם (ירמ' יא י). אם תפרו את בריתי היום ואת בריתי הלילה ולבלתי היות יומם ולילה בעתם (שם לג כ). ויקח מזרע המלוכה ויכרת אתו ברית וכו' להיות ממלכה שפלה לבלתי התנשא וכו' וימרד בו וכו' היצלח הימלט העשה אלה והפר ברית ונמלט (יחזק' יז יג—יה). ובזה אלה להפר ברית (שם שם יח). חי אני אם לא אלתי אשר בזה ובריתי אשר הפיר ונתתיו בראשו (שם שם יט). בהביאכם בני נכר ערלי לב וכו' בהקריבכם את לחמי חלב ודם ויפרו את בריתי (שם מד ז). להפיר את בריתי אשר כרתי את כל העמים

1) [אמנם רב הצורות שבמקרא מורות על שרש פרר ורק מקצתן על פור, אבל המחבר סדרן ביחד בערך זה. ועי' בהערה לערך פרר ולערך א. פורה.]

2) [עי' הערה לערך ב. פור.]

כל' יא י).—ובתו״ם: המחלל את הקדשים והמפר בריתו של אברהם אבינו וכו' אין לו חלק לעולם הבא (אב' ג יא). — וְהֵפֵר מצוה: והנפש אשר תעשה ביד רמה וכו' כי דבר יי' בזה ואת מצותו הֵפַר הכרת תכרת הנפש ההיא (במד' יה ל—לא). הנשוב לְהָפֵר מצותיך ולהתחתן בעמי התעבות האלה (עז' ט יד). — וְהֵפֵר תּוֹרָה: עת לעשות ליי' הֵפֵרוּ תורתך (תהל' קיט קכו).—וְהֵפֵר נֶדֶר, אסר, וכיוצא בו: ואם ביום שמע אישה יניא אתה וְהֵפֵר את נדרה אשר עליה וכו' ואם הָפֵר יָפֵר אתם אישה ביום שמעו כל מוצא שפתיה לנדריה ולאסר נפשה לא יקום אישה הֲפֵרָם וכו' אישה יקימנו ואישה יְפֵרֶנּוּ (במד' ל ט—יד). —ובתו״ם: מפירין[1] נדרים בשבת ונשאלין לנדרים שהן לצורך השבת (שבת כד ה). נערה המאורסה אביה ובעלה מפירין נדריה הפר האב ולא הפר הבעל הפר הבעל ולא הפר האב אינו מופר (נדר' י א). נדרה בלילי שבת יפר בלילי שבת וביום השבת עד שתחשך נדרה עם חשכה מפר עד שלא תחשך שאם חשכה ולא הפר אינו יכול להפר (שם שם ח). ת״ח מנדה לעצמו ומפר לעצמו (שם ז:). — ואמר הפיטן: ופיצת פה בנדר להפר ולקיים לבישת שעטנז וכלאי הכרם (תודה ומנחה, מוסף א' סבוע'). — וְהֵפֵר עצה, עשה שלא יעשו הָעֵצָה: ואם העיר תשוב ואמרת לאבשלום עבדך אני וכו' וְהֵפַרְתָּה לי את עצת אחיתפל (ש״ב יה לד). ויי' צוה לְהָפֵר את עצת אחיתפל הטובה לבעבור הביא יי' אל אבשלום את הרעה (שם יז יד). כי יי' צבאות יעץ ומי יָפֵר וידו הנטויה ומי ישיבנה (ישע' יד כז). יי' הֵפִיר עצת גוים הניא מחשבות עמים (תהל' לג י). וסכרים עליהם יועצים לְהָפֵר עצתם (עזר' ד ה). וַיָּפֶר האלהים את עצתם (למנוע בנין החומה) ונשב כלנו אל החומה (נחמ' ד ט). — ובתלמוי: וכל החושבים עלי רעה מהרה הפר עצתם וקלקל מחשבותם (מר בריה דרבינא, ברכ' יז.). — ובתפלה: ואתה ברחמיך הרבים הפרת את עצתו וקלקלת את מחשבתו (סמ״ע בימי מרדכי ואסתר). — וְהֵפֵר מחשבה: הָפֵר מחשבות באין סוד (משלי יה כב). מֵפֵר מחשבות עֲרוּמִים ולא תעשינה ידיהם תושיה (איוב ה יב). —ובמדר', הֵפֵר

דעתו: אף מחשבות עשו אחי שמחשב עלי להורגני

[1]) במשני מנקד׳: מְפִירִין.

הפר דעתו[1]) (מד״ר ברא׳ עה). —ואמר הפיטן: אשר הניא עצת גוים ויפ״ מחשבות ערומים (ר״א הקליר, אשר הניא, פיוט לברכת המגלה).—הֵפֵר אות, עשה שלא שלא נתקיים האות: מֵפֵר אתות בדים וקסמים יהולל (ישע' מד כה). — וְהֵפֵר אחוה, בִּטֵּל, החריב: לְהָפֵר את האחוה בין יהודה ובין ישראל (זכר' יא יד).—הֵפֵר יראה: אף אתה תָּפֵר יראה ותגרע שיחה לפני אל (איוב יה ד).—הֵפֵר מִשְׁפָּט: האף תָּפֵר משפטי תרשיעני למען תצדק (שם מ ח). — הֵפֵר כַּעַס: שובנו אלהי ישענו וְהָפֵר כעסך עמנו (תהל' פה ה). — ואמר הפיטן: יום אף כעס תפר ולא ניחפר (יכא׳, קרוב׳ ליו״כ, זולא׳ סכד).—הֵפֵר חסדו מעם פלוני: וחסדי לא אָפִיר מעמו ולא אשקר באמונתי (שם פט לד). — *ובמשנ׳ בִּטֵּל, בכלל: נכנס רבי יהושע להפר את דבריו (עירוב׳ מח.). —ובסהמ״א: חלילה לנו לפתור דבר שיובילנו להפר נקידה אחת מלשון הקדש (הסוי דוכס על רסע״ג 4). —ואמר הפיטן: מועל וגוזל ישיב קרן וחומש ובאשם שגגתו יפר (רסע״ג, חרי״ג מלוות, סדור רסע״ג קסג). דברי הגדתי ליעקב וכו' אל תפירהו אתה בחרי (שם קסג). — *וְהֵפֵר לפלוני, מנע אותו, הזיקו: פרת זו אדום פרת שהפירה והצירה לבניו (מד״ר ברא׳ עז). בן פורת יוסף בן שהפר לאחיו בן שהפרו לו אחיו בן שהפר לאדונתו (שם שם לח).

—ב) פ״ע, הֵפֵרָה האביונה: וינאץ השקד ויסתבל החגב ותָפֵר האביונה כי הלך האדם אל בית עולמו (קהל' יב ה).

— הָפַע, תֻּפַר, תֻּפָּר, — הוּפְרָה העצה: עצו עצה ותֻפָר דברו דבר ולא יקום (ישע' ח י).— וברית: אם תפרו את בריתי היום וכו' גם בריתי תֻּפַר את דוד עבדי מהיות לו בן מלך על כסאו (ירמ' לג כ—כא). להפיר את בריתי וכו' וַתֻּפַר ביום ההוא (זכר' יא י—יא). — ובתו״ם, הנדר או הנדוי מוּפָר: האומר לאשתו וכו' הרי הן (הנדרים) מופרין רבי אליעזר אומר מופר והכ״א אינו מופר (נדר' י ז). הפר לתאנים אינו מופר עד שיפר אף לענבים (שם יא ו). אם הפיר האב מופר ואם לאו אין מופר (ספרי במד' קנג). אחד מן התלמידים שנידה ומת חלקו אינו מופר (מו״ק עז.). — ובספהמ״א: המקיים בלבו הרי זה קיים. והמפר בלבו אינו מופר כמו שבארנו (רמב״ם, נדרים יג יט). אבל אם אמר לו מופר לך או נעקרה

[1]) [נ״א: רעתו.]

שבועתך וכל כיוצא בענין זה לא אמר כלום (תוס', שבוע' ו ה).

ב. **פּוּר** [1]), ס"ז, מ"ר פּוּרִים, — כמו גּוֹרָל, Los ; sort; lot : בחדש הראשון הוא חדש ניסן בשנת שתים עשרה למלך אחשורוש הפיל פור הוא הגורל לפני המן מיום ליום ומחדש לחדש שנים עשר הוא חדש אדר (אסת' ג ז). על כן קראו לימים האלה פורים על שם הפּוּר (שם ט כו). — ובתו"מ: יהי רצון מלפניך יי' אלהי ואלהי אבותי שתשכן בפורייננו [2]) אהבה ואחוה שלום ורעות וכו' (ירוש' ברכ' ד ב). חולש על גוים וכו' מלמד שהיה מטיל פור על גדולי מלכות לידע איזה בן יומו של משכב זכור (רבה בר רב הונא, שבת קמט :). בתחלה הפיל פור בימים וכו' הפיל פור ביום אחד בשבת וכו' הפיל פור ביום שני וכו' (מד"ר אסת' ג ז). — ואמר הפיטן: גבול להם שמת ופור בינותם לבל יגרעון חק וישנו סדר (אתה כוננת, עבודת יוה"כ). ציון שופר פשוט פשוט לב אחד פור ימים יצרו בם לבור אחד (ר"א הקליר ועמך תלואים, מוסף ר"ה). פיהם פתחו כל יושבי תבל כי פור המן נהפך לפורנו (תוס', אשר הניא, פיוט לפורים). לשמע טוב מגלה סוד בשאת פורי פז חרוץ על שני שעירים במוצאת סר מעוה כל פרוץ (רסע"ג, עבודה, קובץ מעשי גאונים 15). שעירים וקלפי פור מבאר פורי פז טרף בנשאו (עבודה ליוה"כ, אלבוגן, הלופה לחכ"י, שנה ו, א 69). גלים בירשתם רוננים בפור חלקתם עולצים בארחותם (כי אקח מועד, שחר' ב סכות). פורו בנפול לקבעו ברביעי

1) [יש מחברים אותו למלת האשור' pûru או bûru, ספל אבן, קלפי, וכן בעבר' פּוּרָה, פָּארוּר במשמ' קדרה, סיר. אך אין פור זה במשמ' קלפי, אלא הגורל שאותו מפילים. כגורלות שמשו קסמי עצים או אבנים קטנות (זהו פרוש המלה גַ'רוּל, גורל בערבי) ועי' פִּים, הערה. ועל כן אפשר לגזור פור זה מן פור־פרר במשמ' שבר: שבר אבן או חרס או עץ ששמש גורל. מן פור זה במשמ' גורל נגזר גם פעל התפאר במשמ' הגריל, הפיל גורל. עי' ההערה לערך פאר, התפ'.]

2) [[כבבלי (שם עז:) הגרסה בפורינו.]] [גם הכתיב ביוד כפולה וגם הענין, שתשכן בפורייננו אהבה ואחוה וכו', אינו מתאים לפרוש המקבל מן פור־גורל. ואולי כאן תמונה של מטת אהבים, פוריא בארמ', פּוּרְיָה בעבר', עי' שם.]

בחכמה והשכל קריאת שקלנו בו נקדים ברוח נדיבת ושכל (את פני מלך, יוצר להפסקה ב). — ואמר הטשורר: וישוב עד דכא בשבר ובמכה בפסח ובסכה יבקש הפֻּרים [1]) (רא"ב"ע, מלחק דקוזיה, כהנא, 161).

ג. **פּוּר**, ס"ז, מ"ר פּוּרִים [2]), — בשם חהג שיחגו היהודים בי"ד וט"ו באדר לזכר המארע שארע להגולה בפרס בימי אחשורוש במעשה המן ומרדכי ואסתר: על כן קראו לימים האלה פורים על שם הפור וכו' וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם ותכתב אסתר המלכה וכו' לקים את אגרת הפֻּרים הזאת השנית וכו' לקים את ימי הפֻּרים האלה בזמניהם וכו' ומאמר אסתר קים דברי הפֻּרים האלה (אסת' ט כו–לב). — *סעודת פּוּרִים, הסעודה שאוכלים אותה בחג הפורים: סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא ידי חובתו (רבא, מגילה ז:). — מגבית פּוּרִים, מעות פּוּרִים, עי' מגבית, מעה. — *פּוּרִים, במשמ' שמחה והוללות: הלא תזכור לנו ימי הנעורים כי היו כל ימותינו פרים (ר' זכריה אלצאהרי, ספר המוסר, מטמוני מסתרים כה). — *וכן עָשָׂה פּוּרִים: ועוד יעשה על מיתתו פורים (עמנואל, מחב' יד). ויעשה פורים בכל שבוע (שם כה). — *ופּוּרִים שׁוּשָׁן, חגיגת הפורים ביום חמשה עשר באדר. — *ובמס' יחיד פּוּר, ואמר המשורר: ופור משנה עשו לאל אשר קם וסעף בעמלק ציץ ופארה (ר"ש הנגיד, אלוה עז, ברודי 140). — *ובהרחבה, מארעות אחרים בעין זה: פורים אדום או פורים אל־נצרא שחוגגים באלגיר בד' במרחשון לזכר מפלת הספרדים בבואם לכבש את אלגיר בשנת א' תע"ב לחרבן. פורים וינץ או פורים פרנקפורט בכ' באדר, שבו נצלו יהודי פרנקפורט מרדיפות וינצנט פטמילך בשנת א' תקמ"ו לחרבן. פורים סרגוסה, פורים פירנצי, פורים קנדיה, ועוד. — *פּוּרִים קָטָן, — יום י"ד באדר ראשון בשנה מעברת, שאז עושים את הפּוּרִים באדר שני וקוראים לו פּוּרִים גָּדוֹל.

פּוֹרֶה, פּוֹרֶת, עי' א. פָּרָה.

1) [הערת כהנא: כונתו כי ידרוש תמיד בגורל.]

2) [מרבות השערות החדשים על מקורו של שם זה לחג הפורים. הפרוש שבמקרא עצמו שימי הפּוּרִים (במ"ר) נקראו על שם הפור שהפיל המן, יש בו קשיים.]

א. **פּוּרָה** [1], ש"נ, — א) כלי כעין גיגית וכיוצא בזה בגת, ביקב, שיתנו לתוכו הענבים וידרכום בו, Kelter; pressoir; wine press: מדוע אדם ללבושך ובגדיך כדורך בגת פּוּרָה דרכתי לבדי (ישעי' סג ג). — ואמר הפיטן: פ ו ר ה בדרכך כמו חמתך פקד וזכר את אמתך (הודך כי הכפת, שבת א חנכה). קרב בריתך לתפארה ולבדך תדרוך פ ו ר ה (סדר תעניות לצבור, מחז' איטלי' ב, כ). דרוש עלבונם מצר בוזה דרוך פ ו ר ה ונצה יזה (חזון חמק, קליר' העשי"ת). — ואמר המליץ: וידרך להם (להעכבר ולהחולדה) פ ו ר ה וכו' ותאמר החולדה מה לך כי חרדת כי פחד פחדת ויאמר כי ראיתי נגדי פ ו ר ה ערוכה, פ ו ר ה דרוכה וכו' והנה גבינה בפ ו ר ה (משל קדמונים, שער ג). — ב) שם מדה: בא אל היקב לחשף חמשים פּוּרָה והיתה עשרים (חגי ב יו).

ב. **פּוּרָה**, — שם מלאך הממנה על השכחה: השבעתי עליך פ ו ר ה שר של שכחה שתסיר לב טפש ממני (מחה"י א יח, סגולה לזכירה). — ואמר המשורר: פ ו ר ה שר של שכחה אליך אשוע צרות נפשי כי רבו הן אתה יודע (יל"ג שירים ג, 19). תחת יד זכרונותי עת כי התיפחתי אל פ ו ר ה שר של שכחה את כפי שטחתי ואתחנן אליו (שם ה, 24).

ג. °**פּוּרָה**, ש"נ, — כמו פארה: ויסעף פ ו ר ה על בא אל מאורשה מכונה (רקע"ג, אזהרות, סדור רקע"ג, כח).

פּוֹרֶה, עי' פָּרָה.

פּוֹרַחַת, עי' פֹּרַחַת.

פּוּרְיָה, פּוּרְיָא, עי' פּוּרְיָה.

פּוּרְעָנוּת, עי' פֻּרְעָנוּת.

פּוֹרֵץ, עי' פָּרֵץ.

פּוּרְקְדָן, עי' פְּרַקְדָן, פְּרַקְדָן.

פּוּרְקָן, עי' פֻּרְקָן.

---

[1]) [יש שגזרוהו מן הערב' פאר a), חמר, העלה קצף, ובסור' אתפיר, התקצף, אבל יותר נראה לחבר את השם עם פור־פורר, כלו' אין דרך פירה אלא דרך עד שנעשו הענבים עִסָּה פּוּרָה ומפוררת. ולפי זה אין גם הפורה בעקר גת או גיגית אלא החומר הנדרך בגת.]

a) فار

א. **פּוּשׁ**, ממנו א. פּוּשׁ.

ב. *°**פּוּשׁ**, ממנו ג. *פּוּשׁ.

א. **פּוּשׁ**, פ"ע, פָּשׁוּ, פָּשׁוּ, פְּשָׁתֶם, תָּפוּשׁוּ, תְּפוּשִׁי, — פָּשׁ האדם, הַפּוּס, פָּשָׁה הָעֶגְלָה, נהיה גדול, שָׁמֵן, חזק [1], gross werden, erstarken; grandir, se fortifier; to grow large, to grow strong: כי תשמחי כי תעלזי שסי נחלתי כי תָפוּשִׁי [2] כעגלה דשה ותצהלי כאברים (ירמ' נ יא). וקלו מנמרים סוסיו וחדו מזאבי ערב וּפָשׁוּ פרשיו ופרשיו מרחוק יבאו (חבק' א ח). ויצאתם וּפִשְׁתֶּם [3] כעגלי מרבק (מלא' ג כ). — ובסהמ"א, במשמ' רִפוּי [4], ואמר הפיטן: ועיד כתב לה בתורת מאוחר מצות לא תעשה נקדשו למנין שלש מאות וששים וחמשה פ ש ו (חזהר' ר' יצחק בר ראובן). אריה קפוץ יקפוץ וגוריו יפ ו ש ו כארבה (ר' שמואל יזכה, שרידי מהגביי, מ"ל וייס, 80). — ואמר המשורר: מיום אשר יצאו ספריו על פני תבל בעיר ועיר ישיבות פ ש ו יושבי קרנות נעשו מיושבי אהל ותחת סופרים נכבשו (יהגו נשמותיה, שירים מקנלים, קסר דברי חכמים, עט). ובימיו אך שלום פ ש בירח (מיכ"ל, קהלת). — °ובמשמ' נשאר עודף: כמה שנים היו לישמעאל בעולם כשנולד יעקב ע"ד פ ש ו משניו ס"ג (ברלמ' רבתי, אלבק, 72).

ב. **פּוּשׁ**, קל לא נמצא.

— נִפְעַ', נָפֹשׁוּ, — כמו נָפֹצוּ [5] מן א. פוץ: נמו רעיך מלך אשור ישכנו אדיריך נָפֹשׁוּ עמך על ההרים ואין מקבץ (נחו' ג יח). — ובסהמ"א: נפ ו ש ו נפוצו מחנותיך (סלמון בן ירוחים, מלחמות ה', דודזון 65).

ג. *°**פּוּשׁ** [6], פ"ע, — נח, ruhen; reposer; to rest: תוך ד' אמות עמד לפ ו ש פטור לכתף חייב.

---

[1]) [כך פרש רש"י בירמ' ובמלא', ורד"ק בירמ'. ובחבק' פרש רש"י וגם רד"ק מל' רבוי, וכך בארמ', וכן פרש רד"ק גם במלא', וכך בשרשיו. והחדשים מפרשים לשון קפיצה ודלוג.]

[2]) כך הכתי' והקרי תָפוּשׁוּ.

[3]) במקום וּפְשְׁתֶּם.

[4]) [כמשמ' זו של רבה, עדף, נמצא פ ו ש בארמ' שבתלמ', וקרוב אליו נְפִישׁ שמשמ' הַרְבֵּה, והוא, רְפִּישׁ באשור'.]

[5]) [כך ת"י והפשי' ורש"י, ורד"ק מוסיף שאפשר שהוא ענין רבוי, כמו א. פושׁ.]

[6]) [כמו נפשׁ.]

(אביי, שבת ה:). כשעמד לפוש אבל עמד לכתף מאי פטור (ב"ק לא.). — ובספהמ"א: לר' יוחנן בן נורי נח כמו המים שאמרנו מים ע"ג מים היינו הנחתו פי' לפוש (ר' חננאל, שבת ה:). כגון ריצה אחת ואינו צריך לפוש ביני ביני (הוא, ביל' כד:). אבל כשעומד לפוש לא הוי הגבהה צורך הוצאה (תשו' ר"ח, מקנ"ר, 116).

פּוֹשֵׁעַ, עי' פָּשַׁע.

פּוֹשֶׁר, פושרין, עי' פָּשַׁר.

פּוּת, ממנו פֹּת.

***פּוּת** 1) קל לא נמצא.

— פעי', *פִּיֵּת, — פִּיֵּת את הבית. צבע את קירותיו בפותא (פואה, צבע אדם) 2).

— פעי', *פִּיֵּת, בינ' מפיית, — מצבע בצבע אדם: נתנו בטורקלין אפי' מפויית 3) מסויד הרי זה אסור (תוספת' תרומ' ז טז).

פּוֹת, פּוֹתָה, עי' פֹּת.

פּוֹתֶה, עי' פָּתָה.

פּוֹתֵחַ, עי' פָּתַח.

***פּוֹתַחַת**, ש"נ, מן א. פתח, מ"ר פּוֹתְחוֹת, — מנעול סגור על מפתח 4), Schloss, Vorhängeschloss; serrure, cadenas; lock, padlock: מי שיש לו כותל לפנים מביתו של חבירו וכו' זה עושה לו פותחת וזה עושה לו פותחת (ב"ב ו:). הגיע לשער הגדול העביר את הנגר ואת הפותחות 1) (תמיד ג ז). עין המשמש את המתכת טמא והמתכת המשמשת את העין טהורה כיצד פותחת של עץ והפין שלה של מתכת אפילו אחת טמאה פותחת של מתכת והפין שלה של עין טהורה וכו' השן שבטס שבפותחת ושבמפתח טמאה בפני עצמה (כלים יג ו). מהו פותות רבי יצחק מגדלאה אמר זה פותה שתחת הציר ר' סימאי אמר אלו פותחות ללמדך שאפילו דבר קל לא היה בית המקדש חסר (מד"ר במד' יב). — ובספהמ"א: ואני המחבר לא ראיתי שום מורה צדק מימי שמתיר לשבר הפותחות כלל אפי' שהיה לצורך שבת (רי"ב לנדא, האגור תקג). אבל פותחת של עץ או של מתכת אסור להפקי' או לשבר שזה סתירה גמורה היא (הלבוש, או"ח שיד ז). ועי' פֶּתַח.

פּוֹתֵר, עי' פָּתַר.

פַּז 2), ש"ז, כנ' לזהב מבחר, reines Gold; or fin; pure gold: אוקיר אנוש מפז ואדם מכתם אופיר (ישע' יג

---

1) [עי' בהערה לקמן.]

2) [הדגמאות מובאות בערך פִּיֵּת, היא"ל ובדפוס' נשתבשה המלה לצורות כמו מפייחין ת' מפיתין, ועי' שם בהערה וכאן בהערה לקמן.]

3) [נ"א: מפויה. קוהוט בערך פח ולוי במלונו ערך פואה, הכירו את הקשר שבין פעל זה ובין פואה, אלא שהניחו על ידו גם פִּיָּה, ואף בתוספת' תרומ' המובאת כאן רואים הם עקר בנוס' מפויה. אולם אין להבין צורת פעל פִּיָּה מן פואה, ואי אפשר לבאר את הפעל פִּיֵּת באותה משמ'. ואין גם להניח פעל פִּיָּה, שהרי ההא של פואה אינה שרשית, ואם כן אין לומר מפייתין כדעת קוהוט. לעמת זאת אפשר להבין צורת הפעל פִּיֵּת מן פּוּת, פּוּתָא (במקום פואה) בארמ', והרי כך יצרו בלשון חכמים גם מן דיותא הארמ' (היא דְּיוֹ שבעבר') את הפעל דִּיֵּת, מדיית ליה, מעביר עליה דיו (ב"ב קס"ג:, גרסת הערוך). על כן אין ספק שהעקר מפיתין, מפית, וראוי להשתמש בצורות דִּיֵּת, פִּיֵּת במונחי ציור אף בדבור.]

4) [כך רש"י שבת פ"א., וז"ל: פותחת יש לה בית קיבול ומקבל מפתח. ובביצה לא., לדברי הגמ' שם: היכי קאמר כל שסמוך לעיר והוא דאית ליה פותחת, פרש: מפתח שמשתמר. רב המפרשים פרשו כפרושו בשבת. והרמב"ם לתמיד (ג ז) פרש גם הוא במשמ' מנעול, אבל בב"ב (ו ה) אמר: שער שמשם נכנסין זה לבורו וזה לביתו, ובכלים (יג ו) לדברי המשנה: שבטס שבפותחת אמר: בלוח או בחתיכת העין אשר יתירו בו אצלנו השערים (במקור: פי אלצפיחה או קטעה אלכ'שב אלתי תחל בהא אלדרוב ענדנא), כלומר פותחת היא שער, ועי' קרויס, Talm. Arch. א,343, ונוהגים להשתמש במלה זו היום במשמ' מפתח הפותח כל מיני מנעולים.]

1) [במתנ' דבני מערבא הוצ' לו הגי': הפותחיות.]

2) [המלה נמצאת במקרא רק בהפסק, ויתכן כי עקר צורתה פַּז; ובארמ' פַּזָּא. אולם ספק הוא אם יש לחבר שם זה עם שרש הפעל פזז שבמקרא, כדעת קדמונים ואחרונים. ואמנם אם הוראת הפעל בראשי מה כך היא היה חזק, אפשר לבאר לפי זה כי עקר הוראתו של השם מלשון כח ועזו, שכן מלים כגון כח, בצר (גם זה בעקרו: כח) משמשות בהוראת רכוש, עשר, אוצרות זהב וכסף. אולם הצורה אופז שעל יד פז אינה מתבארת בדרך זו. ואולי המלה בעקרה שם מקום או

יב). הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונפת צופים (תהל' יט יא). תשית לראשו עטרת פז (שם כא ד). טוב פריי מחרוץ ומפז ותבואתי מכסף נבחר (משלי ח יט). לא יערכנה זהב וזכוכית ותמורתה כלי פז (איוב כח יז). ראשו כתם פז קוצותיו תלתלים שחורות כעורב (שה"ש ה יא). שוקיו עמודי שש מיסדים על אדני פז (שם שם יה). בני ציון היקרים המסלאים בפז איכה נחשבו לנבלי חרש (איכ' ד ב). — ואמר בן סירא: חיי שר איתי מפז ורוח טובה מפנינים (ב"ס גני' ל יה). מלואות פז ותיתם ברקת קול מזמור על נועם תירוש (שם לב ו). — ובתו"מ: זהב אופיר דאתי מאופיר זהב מופז שדומה לפז (ר' הקדש, יומא מד:). כל העמל בהן (כדברי תורה) ומקיימן פניו מצהיבות כפז (אלישע בן אבויה, אדר"נ כד). ומהו עטרה של הקב"ה כתם פז (תנחו' ואתה ח). כך אמר דוד אוהב אני תורתך יותר מכל זהב ומפז למה לפי שאין עומד לא הממון והזהב והפז ביום הדין (מדר' תהל' קיט קכז). שוקיו עמודי שש אלו העשירים מיוסדים על אדני פז כפז שהיא נקי מכל פסולת (מדר' שה"ש, גרינהוט, מח:). — ובסהמ"א: והמלך יושב על כסא מלכותו בלבוש מלכות אפוד באפוד זהב והפז אשר עליו נציץ (ס' היסר, לבוב, מט). — ואמר הפיטן: וזהר רימונים בשולי תכלתו וגי פז נתונים באמצעיתו (ר' משלם בן קלונימוס, אתוחה כמלאותיך Elbog. Stud. 129). — ואמר המשורר: ועמי לחשה תבל בסודה כאלו השקתה נפשי אשישה ישימוה כמשכיות אנשים ואינה פז אבל בפז כבושה (רשב"ג, הלסור או דרור, ברודי 1). — ומ"ר ״פזים, כמו זהבים, במשמ' בגדי זהב: שלש וטבל פזים עט וקדש ר' משלם בר קלונימוס, עבודה אמיץ כח). — ובמשמ' צפויי זהב: פזי בית יערי חשף והשליך כבתורה (סלי' לי"ז בתמוז, סדור רסע"ג, שלב).

״פָּזָה, קל לא נמצא.

— פע', בינ' מְפֻזָּה [1]), — מצפה זהב, עשוי זהב ופז: גירף ועירר [2]) זה בזה צוק חיטויים רבוע מפוזה פאר קרנתיו ארבע מזה פני טהרו שבע יזה (ר' משלם בן קלונימוס, סדר עבודה, אתוחה, Elbog. Stud. 130).

״פִּזּוּז, פיווז, ש"ז, שה"פ מן פִּזֵּז: ויפיזו נכפזו כמו ויהי דוד מפזז ומכרכר פיזוז בידים וכרכור ברגלים (רשב"ם עה"ת, בראשי' מט כד). ואולם יופי הנערים שיהיו מוכנים אל חמשה דברים ר"ל מרוצה רכיבה האבקות פזוז כרכור (ר"י מסיר ליאון, נופת צופים ב יח, 101). ויהי כראות אותו תלמיד אחד כפזוזו וכרכורו שחק ונענש ומת באותה שנה (המה"י פ' יב). וזהו הריקוד שלמעלה מן הדעת הנ"ל כמו ריקוד דוד בפיזוז וכרכור בכל עוז (ברכת חכמים בס' מאמרים יקרים לאדמו"ר דובער בהרש"ז מלאדי כה.). — ואמר המליץ: מה לעדה מה ריקודה מה כרכורה מה פיזוזה (יעקב ועמנואל פרנקים, לבי מודה, 102).

״פִּזּוּי, ש"ז, — פעלת הצפוי בזהב, ואמר הפיטן: ופזוי שרדיו הורית ועלוי מחלצותיו בארת (מי יתנה, סלוק ליוה"כ).

***פִּזּוּר**, פיזור, ש"ז, שה"פ מן פִּזֵּר, — א) מצבו של המפֻזר, scattering; dispersion; Zerstreuung: פזור לרשעים הנאה להם והנאה לעולם ולצדיקים רע להם ורע לעולם (סנה' ח ה). אם היה מפוזר במדוכה טהור מפני שהוא רוצה בפיזורו (ר' יהודה, טבול יום ב ג). הכל מודים כשהניחם בשעת קישור עבים טמאים בשעת פיזור עבים ד"ה טהורין (דבי רב, שבת עז:). — ובסהמ"א: ואלו חשבתם בגלותכם ופזורכם והיותכם תמיד בסכנה לא הייתם עוסקים בכמו אלה (ר"ש ויגרא, שבט יהודה, הנובר תרסו, 26). — ״ובמשמ' פִּזּוּר בזמן: שצריך שש שנים דהוה חזקה אף על פי שהן בפיזור (בשם הרא"ש, טוח"מ, חזקת הקרקעות קמא יח). — ושל ״ממון, פזרנות בהפך מן כילות וקמצנות, Verschwendung, Ausschweifung; wastefulness; extravagance, prodigalité: המדה הזאת (נדיבות) כשמנהיגין אותה על דרך השוה הנכונת שלא יגיע בה אל הפיזור וההפקר היא משובחת למאוד (ר"י א"ת, תקון מדה"נ לרשב"ג, מג). ואולם המשובח האמצעי הוא הנדיבות אשר הוא עומד בין הפזור והכילות (ר' אברהם בן חסדאי, מאזני צדק לאלגזאלי 91). לכן בני הוו זהירין שלא לצאת מגדר הנדיבות אל הפיזור וההפקר (יחיאל הרופא, מעלות המדות פט:). וכן מדת הפיזור והקמצנות המוטבעים בנפשו לא יתהפך מטבעו מפיזור לקמצנות או להיפך (ברכ

ארץ שמשם בא הפז, כרגמת אופיר. והשוה גם בערבי פצ'ה a) שפרושה כסף.]

1) [צורה פיטנית במקום מוּזָּז.]

2) [צ"ל ועירב או ועירה.]

a) فضّة

חתנים, מאמרים יקרים לאדמו"ר דובער בהרש"ז מלאדי כה). — ומ"ר ״פִּזּוּרִים: צוה לנטות אל קצה הפזורים כדי להתרחק מקביצת יד וצרות עין (ס' מוסר לר"י בן יהודה ב ה). והיה האפוטרופוס מכריז ואומר ש"ל שטר צואתי בידי ופנקס כל ההוצאות והפיזורים שעשיתי כמום עמדי (שו"ת מהרי"ט ח"מ ג, שאלי מו, נה.). — ״פִּזּוּר הנפש, חסר מנוחה בנפש, דאגות לענינים שונים, חסר התרכזות של המחשבה, Zerstreuung; distraction: כמ"ש על אחד מן החסידים שהיה אומר המקום יצילנו מפזור הנפש אמרו לו מה הוא פזור הנפש אמר שיהיה לי ממון בראש כל נהר ובראש כל קריה והוא מ"ש מרבה נכסים מרבה דאגה (ר"י א"ח, חו"ה, בטחון, פתיח'). ואמרתי ברוך שהצילני מפיזור הנפש (אגרות יל"ג א לג). ועי' נֶפֶשׁ.

״**פְּזוֹרָה**, ש"נ, — דרך התפזרות טפות הגשם בעננים, ואמר הפיטן: רקיעים הם כמו רשת חתורים ואם תאמר חזקים הם כאבן פזורתם[1]) בכוון איך ברורים (להלל בן כהלל גאון, HUCA, III, 235).

א. **פזז**[2]) ממנו א. פָּזַז, ״פָּזִיז, ״פְּזִיזוּת.

ב. **פזז**[3]), ממנו פָּז, ב. פָּזַז.

א. **פָּזַז**, פ"ע, עת' יָפֹזּוּ, — א) היה חזק, stark sein; être fort; to be strong: ותשב באיתן קשתו וַיָּפֹזּוּ[4]) זרעי ידיו מידי אביר יעקב (בראש' מט כד). — ובסהמ"א: ואבירנו רם ויפזו זרעות תפארתו ותשב באיתן קשתו (ראב"ע, מכתב לר"ש אבן גאמע, כהנא ב 89). וזרוע הבא מאליפז אל יפז (שם 41). — ואמר המשורר: זרועותם לרע יפוזו ובהותם יבגדו ויעוו (עזרא הבבלי, תוכח' מוסר כח). — ב) *פָּז, ב"ע, היה פזיז ונמהר: פחז כמים אל תותר וכו' פזתה[1]) חבתת ולתה (ר' אלעזר, שבת כח:). — ג) ״קפץ ורקד, ואמר הפיטן: קבועם מזוז קדירתם לחזוז קרישתם לפזוז ממעל בעזוז (ר' שמעון בר יצחק, אדון אמנני, יוצ' א שבוע'). פוזז ומכרכר לכמה שנים קבועות שאל למה נבראו שוטה וטווית וצרעות (ר' בנימין, אלהינו, יוצ' שבת בראש', מחז' ויטרי' א קד.). — ואמר המליץ: השמש פנה לערוב ממנו יפוזו קוי פז על מגדל דויד וקרני זהר כשביבי אש (מפו. אהבת ציון 39).

— פִּעֵ', מְפַזֵּז, פ"ע, — פִּזֵּז האדם, קפץ, רקד, tanzen; danser; to dance: ומיכל בת שאול נשקפה בעד החלון ותרא את המלך דוד מְפַזֵּז ומכרכר לפני יי' (ש"ב ו יו). — ובסהמ"א: ויש לו (לסוס) חוזק מופלא לפזז ולקרקר (!) במלחמה (ר' קלונימוס, בעלי חיים י:). ועתה כי צערנו כמה צעדים בענין האהבה והיראה נפזז ונכרכר בכל עוז למצוא דרך נאות לצאת וכו' (ר"י מוסקטו, נפוצות יהודה ל). — ואמר המשורר: העת לפזז תעמיד שדה בלב כמעשה החנית תעש (רמב"ע, התרשיש ג, 36). כברק ברקים מרקדת רקוד יעלה בכנף רדיד פז מפזזת מכרכרת (ר"י הלוי, עין כדינת מעה"ש 89). ובממלכה השלישית נשים שאננות מנגנות ומענות וכו' מפזזות ומכרכרות ומרקדות ומשוררות (ראב"ע, חי בן מקיץ, איגר 142).

— פִּעֵ', ״פֻּזַּז, ואמר הפיטן: ובכל צעד יְפֻזַּז ויכרכר לכבודך (ובכל תקף, שחר' יוה"כ).

— נִפְעַ', ״נִפֹּז, נפוז, — נתפזר: אעפ"י שהפסוק אומר ויפזו זרועי ידיו שמן הידים היתה היציאה הכונה הוא לומר שמה שנפוזו הם י' טפין[2]) (ר"מ ויטאל, ע"ח, היכל נקודים א ג).

— פוּעַ', ״מְפוּזָּז, כמו פִּעֵ': וחלביש לערומים מתכונות ושבו בם מפוזזים ורוקדים (לקו"ק כד).

ב. **פָּזַז**[3]), קל לא נמצא במקורות הקדומים.

---

1) [צונץ, Synag. Poesie, 394 מביא את המלה הזאת מכאן בצורת פְּזִירָה.]

2) [כך בארמ' ובסור' פַּז, רקד. בערב' פַּזַּ a), קפץ, היה נרגש.]

3) [עי' הערה לערך פָּז ולערך ב. פָּזַז.]

4) [ת"א דורש את הפעל מלשון פָּז, ובעקבותיו גם רש"י. רב מפרשי הפשט כגון ריב"ג, ראב"ע, תנחום ירושלמי, ועוד, פרשו: חזקו, התחזקו והרשב"ם: נכפפו כמו ויהי דוד מפזז. על כל פנים אין וַיָּפֹזּוּ מתחבר כאן לפי הענין לא בהוראת פזוז וכרכור ולא כלשון פזיזות. לפי תכן הפסוק יש לבקש כאן פעל המורה על ירית חץ מקשת. השוה בערב' נפד' b), ירה יריה חודרת (מקשת). ואולי קרוב אליו השם אֱלִיפָז, כלו' האל ירה.]

a) فزّ   b) نفذ

---

1) [פזתה, מיהרת בעצמך וחטאת (רש"י שם).]

2) [השוה מד"ר בראשי צח.]

3) [פעל משני נגזר מן פָּז, ומשמ' עשה זהב, היה כמו זהב.]

— הָפְעַ', מוּפָּז, — של פָּז: ויצפהו זהב מוּפָּז [1] (מ״א י יח). — ובסהמ״א: שהוא הסגוליי הנמדד עם השכל ע״י המשל סגולה או שלמות עם זולתו פחות השלמות עם רב השלמות כזהב עם המופז שהוא המזוקק שבעתים (אידידי, בעל הבחינות ז פז). — ועה״ד. השלמים, מְפֻזָּז, ואמר הפיטן: טירת מצוקי נְעוזים תואר איתני חריזים מכם זרועי מפוזזים קורות בתינו ארזים (ר' שמעון בר יצחק, אהוביך, יוצ' שבת הוהמ״פ).

— קַל, *פּוּזָז, — טהור כמו פָּז [2]: מהו מפזז שהיה הזהב המסוגן שהיה עליו (על דוד) קולו פוזז (מד״ר במד' ד).

פָּזִיז [3] ת״ז, — נִמְהָר, נחפז, מְבֹהָל, übereilt, unbedacht; précipité, inconsidere; hasty, precipitate, רגיל בדבור ובספרות העברית החדשה.

פְּזִיזוּת [4], ש״נ, — תכונת הַפָּזִיז, נִמְהָרוּת, נִחְפָּזוּת, רגיל בדבור ובספרות החדשה.

***פָּזִיחַ**, ש״ז, — כנוי שבמשנה במקום נָזִיר: כל כנויי נזירות כנזירות האומר אהא הרי זה נזיר או אהא נוה נזיר נזיק נזיח פזיח הרי זה נזיר (נזיר א א).

***פָּזַל** [5], פ״ע, — התעקם, הביט בעקום, העין פּוֹזְלָה, schielen, loucher; to squint: עד שלא עלה עליה עול עיניה שוות עלה עליה עול עיניה שורות והיא מתחלפת פוזלת ומסתכלת בעול וכו' אותם ב' שערות שהיו זקופות שנכפפו ועוד עינים מן העול שנפלו (ספרי' חקת' רב' יד).

פִּזְמוֹן [1] ש״ז, ר״ר פזמונים, — א) שיר ופיוט דתי, וביחוד פיוט הכולל חרוזים החוזרים ונכפלים [2], religiöses Kehrreimgedicht; poème religieux à refrain; religious poem with burden: ואם רצה לומר סליחות ופסוקים הרבה ממה שתקנו ראשונים ופזמונים ממה שתקנו פיטנים אומר (סדר רע״ג הנהלס ג קנו: סדר ר״ה). כשמתחיל השבח בפזמונים וספירת מעשים (סדור רש״י תלח). ומה ארבה בקול המון לעוצמת אריה פזמון (תפו' ר״ה, הול' מק״כ, 7). כמו שיסד הפייט בפזמון של פרשת זכור כסות ולשון שינה היות כמלך ערד (תוספו' ר״ה ג., ד״ה ויסמע). והמין העשירי (מהשירים) הוא מורכב מב' תנועות ויתד וב' תנועות ויתד ותנועה והיא על משקל פזמון (ר״ד אבן יחיא, שקל הקדש, בפ' לסון למודים). מה שנאמר לו שפקפקתי על אמירת פזמון המבדיל בין קדש לחול וכו' וכן הוא מנהג אשכנז לאמר ראשית הפזמון בנעילת יה״כ שחל בשבת בכלל שארי ראשי הפזמונים (חתם סופר, או״ח קז). — ב) חרוז חוזר בסוף המחרוזות שבשיר [3], Kehrreim;

[1]) [בדהי״ב ט יז במקומו: זהב טהור, ובירמ' י ט: זהב מֻאוּפָז, ובדני' י ה: כתם אוּפָז.]

[2]) [ע״פ הדרוש לפעל וַיְפַזֵּז (בראש' מט כד), עי' הערה לא. פָּז.]

[3]) [מן הארמ' שבתו״מ: עמא פזיזא דקדמיתו פומיכי לאודנייכו אכתי בפזיזותייכו (כך בערוך, ובכ״י מינכן: בפזוזייכו, ובדפוס': בפחזיתייכו) קיימתו (שבת פח., ועוד).]

[4]) [מן הארמ', עי' בהערה הקודמת.]

[5]) [לא הֻצַּע כל פרוש מתקבל למקור המלה, ובאמת אין לה יסוד אחר אלא במקום המובא מספרי. ור' מאיר א״ש העיר שם למלה פוזלת, וז״ל: לא איתפריש לי והז״א פי' עיניה שורות מביטים לכאן ולכאן והיא מתחלפת פוזלת שאין העינים מסתכלים בשוה אלא בחילוף פעם בזו ופעם בזו ורמז על הערוך ערך פליא. וז״ל הערוך שם בילמדנו ויקחו אליך פרה וכל שעה היא חויא ומפליא בעינא, שנראה שהיא היא המסיפר כאן, עכ״ל. ואפשר להבין את המלה שנפלו (שם) כנפע' מן פלה, לשון הפליה לצד ואין יסוד לתקיני של בעל זרע אפרים שהגיה: שנפזלו, ולא לגרסת ד״פ: שכפילו, ושאפילו במקום פוזלת עקר הנוס' היה: פּוֹלֶת, מַפְלָה את עיניה ואולם הנכון כנראה: זולפות, עי' פלבל, הערה.]

[1]) היא המלה פומא, פיומא, בארמ' שבתו״מ, שרֹב החכמים גורוה מן ψαλμός ביונ', וכן רואים את הפעל פזם בארמ' כגזור מן השם; עי' קרויס, Lehnw. II עמ' 437. ואולם פ. פֶּרלֶס בס' היובל לאריה שׁוַרץ עמ' 304 רואה כאן שרש שמי ומשוה לכוש' wâzêmâ שתרגומו hymnus ecclesiasticus.]

[2]) [עי' צונץ, Synag. Poesie, עמ' 88 וכו'.]

[3]) פזמון הוא הדבר שחוזרין לאומרו פעמים רבות וזה שבעלי לשון זה קוראים את האיש החוזר לשנות דבריו פעם אחר פעם וחוזר על הדבר פעמים רבות פזמאנאנא וכן הפזמון להיותו לעולם סובב וחוזר על כל בית ובית מבתי השיר קראוהו פזמון (תשובות ר״י מיגש קעד).

[הוראה זו של המלה פזמון נודעת בשירת יהודי תימן. בֵּכֶר בספרו Die Hebr. u. Arab. Poesie d. Juden Jemens מזכיר כתכונה מיחדת של קבצי השירים של יהודי תימן את השמוש במלה פזמון כסימן מפריד בין המחרוזות בשירי אזור כבשירים אחרים אחרי כל מחרות

refrain; burden: אך שומרי הומותי בשנון שיסף עדי בחכה יוסף לאסף ליוסף. פ ז ם נפלה עטרת ראשינו איי נא לנו כי חטאנו, וכו' ופירק עבות גדליה מסף גדליה. פ ז ם על זה היה דוה לבינו על אלה חשכו עינינו וכו' (סדור רסע"ג, תיד–תיה, קינות). חיל אחז יפה כתרצה טולטל התמיד ולא נירצה. פ ז '. בתי בש' עש' בו נשור מל' במס'[1] מקום עיניו ולבו וכו' טולטלתי מלהתמיד יליל הילילתי כבטל התמיד. פ ז '. בתמוז בש' עש' נש' דת מוס' עד יש' מפ' נב'[2] (שם תיט–תכ).

פזר[1], ממנו התפזרות, *פזור, פזורה, פזר, פזר, פזר, פזרה, פזרון, פזרן, פזרנות.

פָּזַר, פ"י, בקל לא נמצא אלא בינ' פעו', פזורה, — עדר צאן פזור, שהצאן אינו במקום אחד יחד, אלא קצתו במקום אחד וקצתו במקום אחר, zerstreut; dispersé; scattered: שה פזורה ישראל אריות הדיחו (ירמ' נ יז). — ובתו"מ על דברים אחרים: היו מחזירין אותה (את הקטרת) למכתשת פעמים בשנה בימות החמה פ ז ו ר ה שלא תתעפש בימות הגשמים צבורה כדי שלא תפיג ריחה (כריתו' ו:). — ומ"ר: חביבין ישראל וכו' גלו לאדום שכינה עמהם וכו' וכשהן פ ז ו ר י ן שכינה עמהם (ר' נתן, ומד"ר במד' ז). — ואמר הפיטן: פ ז ו ר י מ ו תקבץ מעילם ומשנער ובביא לפניך תפלת הערער (ר"י אבן אביתור, אוצר השירה, סעס"ב 13). הנה פ ז ו ר י ך בחילך חלו וברית שלימך יום ליום ישאלו (ר"ש זכות, מגוודיק, סדר' ת"ב לספרדים). — ואמר המשורר: אלי אסוף פ ז ו ר ת בין פרא ולביא האומר בגבורה לצולה חרבי (רלב"ג, לבי רקוק, אינר 135). הכי הוא אשר יצמיד משנאים והיא יפריד אהובים ואין בלתו מחבר פ ז ו ר ו ת י ו (רי"ה, נבס אל, כתנות 196). — ובמליצה: יאסף כל פ ז ו ר י המליצות ואיש מהם בלי נמלט ושרד (ר"י

פזם לאחרונה, או בשלמותה או בקצור (פז) או מחלקת לשני חלקים (פז מון). ועי' גם אידלזון־טורטשינר, שירי תימן, הקד'. וכעת נמצא שמוש זה בפיוטים הקדומים מימי הגאונים כמו בדגמאות המובאות כאן.]

1) [קצור: בתמוז בשבעת עשר בו נשור מלך במסבי.]

2) [קצור: בתמוז בשבעה עשר נשרפה דת מוסר עד ישועה מפיק נבושר.]

3) [[כמו ב ז ר, עי"ש הערה.]]

הריזי, הקד' 1). — ובסהמ"א גם בינ' פוע', פוזר, מ"ר פוזרין: בימות החמה פ ו ז ר י ן אותה (את הקטרת) כדי שלא תתעפש בימות הגשמים צוברין אותה כדי שלא יפיג ריחה (סדר רב עמרם השלם א, קסד). — ועבר: אל תשמחי אויבתי על שבר קרני כי נפלתי קמתי ויי' עזרני הנה יאספני אלי אשר פ ז ר נ י[1]. (סכרת ולא מיין, קינ' ת"ב).

— פע', פזר, פזרת, פזרו, מפזר, תפזרי, יפזר, — פזר אנשים, עם וכדו', שמם לא יחד אלא במקומות רבים, zerstreuen; disperser; to scatter: ונשפטתי עמם שם על עמי ונחלתי אשר פזרו בגוים (יואל ד ג). אתה דכאת כחלל רהב בזרוע עזך פזרת איביך (תהל' פט יא). — ובתלמו': צדקה עשה הקב"ה בישראל ש פ ז ר ן לבין האומות (ר' אושעיא, פסח' פז:). — ופזר דברים: כי אלהים פזר עצמות חנך (תהל' נג ו). הנתן שלג כצמר כפור כאפר יפזר (שם קמז טז). — ובתו"מ: הרוח שפ ז ר ה את העמרים אומדין אותה כמה לקט היא ראויה לעשות ונותן לעניים (פאה ה א). כום שנפגם וכו' ר' שמעון אומר אם מ פ ז ר הוא את רוב המים טהור (כלים ל ג). פושעי ישראל בגופן פושעי אומות העולם בגופן יורדין לגיהנם וכו' ונעשין אפר והרוח זורה אותן ומ פ ז ר ת ן תחת כפות רגלי הצדיקים (תוספת' סנה' יג ד). להבית שהיתה מליאי שמן כל מה שאתי נותן לתוכה מים היא מ פ ז ר ת את השמן (ירוש' שבת א ז). היה רובה מצד אחד שאם ת פ ז ר נ ה ויש בה מיעוט אין נמדד עמה (שם ב"ב ז א). עשרה דברים קשים נבראו בעולם וכו' עבים קשים רוח מ פ ז ר ת ן רוח קשה גוף סובלו (ר"י, ב"ב י.). אדם מ פ ז ר עפר קב אחד אין מ פ ז ר אלא ד' אמות אבל משה נטל מלא ידו ופ י ז ר ו על כל ארץ מצרים (מד"ר שמות יא). — בהשא', פזר כסף וכדו', נתן הרבה: פזר נתן לאביונים (תהל' קיב ט). יש מפזר ונוסף עוד (משלי יא כד). — ובתו"מ: לא לחנם פ י ז ר בן אלעשה את מעותיו אלא להראות בהן תספורת של כ"ג (נדר' נא.). מה יעשה אדם ויהיו לו בנים זכרים ר"א אומר י פ ז ר מעותיו לעניים (ב"ב י:). למה זכה זבולן להקריב שלישי לפי שחיבב את התורה והרחיב ידיו ל פ ז ר ממונו לישכר כדי שלא יצטרך שבט יששכר לפרנס ולא יתבטל מלעסוק

1) [הנקוד פזרני, ואולי צ"ל פזרני.]

בתורה (מד"ר במד' יג). — ובסהמ"א: פזר לדלים תן בלב שמח (ר"ע פרלכסים, מתק ספתים, מק"כ 90). — *ובנגוד לכַנֵּס: בשעת המכנסין פזר ובשעת המפזרין כנס (הלל הזקן, תוספתי ברכי ז כד). ר' מפזרן (את ברכת האור והבשמים בהבדלה של מוצאי שבת) רבי חייא מכנסן (פסחי קד.). ידוע תדע כי גר יהיה זרעך ידוע שאני מפזרן תדע שאני מכנסן (מד"ר ברלשי' מד). — ובסהמ"א: זכר טבע ההמון בהתחברו עם המקמצים או עם המפזרים ואמר וכו' (פירוש משלי לר' זרחיה מברללונה יג יח, הסחר ג, 236). — במליצ' פִּזְּרָה הָאִשָּׁה דְּרָכֶיהָ לאנשים, זנתה עם אנשים הרבה: אך דעי עונך כי ביי' אלהיך פשעת וַתְּפַזְּרִי את דרכיך לזרים תחת כל עץ רענן (ירמ' ג יג). — *פִּזֵּר את הרגל, הלך לדרך בנגוד אל כַּנֵּס את הרגל, לא הלך: בשעת הדבר בשעת מלחמה כנוס הרגל ובשעת רעבון פזר הרגל (מד"ר רות, סוף פרש' א). — וכן: אם מנעת עצמך מדבר מצוה וכו' אם פזרת רגליך על העני ועל המצות נתקיים עליך ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך (מס' ד"א ט). — *פִּזֵּר הקול: והן שמונה שרים וכו' הראשון פז"ר הוא הקול יפזר (הוריות הקורא, דרנבורג, 73).

— פע', מְפֻזָּר, — עם מְפֻזָּר בגוים, שאינו בארץ אחת כ"א בארצות רבות: ישנו עם אחד מְפֻזָּר ומפרד בין העמים בכל מדינות מלכותך (אסת' ג ח). — ובתו"מ, גם על שאר דברים שפֻּזְּרוּ אותם: עשר נטיעות מפוזרות בתוך בית סאה חורשין כל בית סאה בשבילן עד ראש השנה (שביע' א ו). אלו מציאות שלו מצא פירות מפוזרין מעות מפוזרות וכו' (ב"מ ב א). איםתי בזמן שהוא גוש בקערה אבל אם היה מפוזר במדוכה טהור (ר' יהודה, עבו"ז יוס ב ג). כי מפוזרים אתה מקבץ ותועים עליך לשפוט (ירוש' ברכ' ד ג). ונמצא אדם ההוא מפוזר בין הארצות בלא טוב וברכה (אדר"נ ח). — ובנגוד לִמְכֻנָּס, צָבוּר, סָמוּךְ, מְכֻוָּן: ששער לבן מטמא במכונס ובמפוזר וכו' (נגע' ד ג). מצא פירות צבורין חייב להכריז מפוזרין אינו חייב להכריז (תוספת' ב"מ ב ו) שבעת ימים יכול בין סמוכים בין מפוזרים ת"ל ואחר תטהר אחר אחר לכולם (ספרא מלורע, פרק ט). ושלשת את גבול ארצך שלא יהיו מפוזרות אלא יהיו מכוונות כשתי שורות שבכרם (ספרי דבר' קפ).

מצא פירות ממורהין בשדה מכונסין אסורין משום גזל מפוזרין מותרין משום גזל (ירוש' מעשר' ג ב). שמביאין עצים מן המכונסין שבשדה ומן המפוזרין שבקרפף (שם ביל' ד א). — ואמר הפיטן: צררונו ארבע מלכיות פֵּזְרנו בכל זויות (סדור רסע"ג, שמב).

— נפע', נִפְזַר, — נִפְזְרוּ דברים, שֶׁפִּזְּרוּם: נִפְזְרוּ עצמינו לפי שאול (תהל' קמא ז).

— התפ', *הִתְפַּזֵּר, נתפזר, כמו נפע': עד שלא נמחקה המגילה אמרה איני שותת מגילתה נגנזת ומנחתה מתפזרת על הדשן וכו' נמחקה המגילה ואמרת טמאה אני המים נשפכין ומנחתה מתפזרת (סוט' ג ג). מי שזכה במחתה נטל מחתת הכסף ועלה לראש המזבח ופנה את הגחלים וכו' נתפזר ממנה כקב גחלים וכו' (תמיד ה ה). מי שזכה בקטורת היה נוטל את הכוך מתוך הכף ונותנו לאוהבו או לקרובו נתפזר ממנו לתוכו נותנו לו בחפניו (שם ו ג). היתה מרובעת ונעשית עגולה או ארוכה מבוצרת ונעשית מן הצד מכונסת ונתפזרה ובא השחין ונכנס בתוכה וכו' (נגע' א ה). פירות שנתפזרו מלקט אחד אחד ואוכל (תוספת' שבת טז ט). מי שנתפזרו לו מעותיו לבית עבודה זרה לא יהא שוחה לפניו ומלקט מפני שנראה כשוחה לעבודה זרה אבל הופך לאחוריו ומלקט (שם ע"ז ו ד). אובדות הן מתפזרות הן (ר' יוחנן, ירוש' ב"מ ג ה). נתפזר זרעו (של יוסף) ויצא לו בציפרני ידיו (ר' אבון ירוש' הוריות ב ה). נח כשיצא מן התבה הכישו ארי ושברו ובא לשמש מיטתו ונתפזר זרעו ונתכוה (ר' אליעזר בנו של ריה"ג, מד"ר ברלשי' כו). אם נוטל אדם ארנקי של מעות ונותן הפה למטה אין המעות מתפזרות (שם ויקר' יד). ישראל אעפ"י שנתפזרו בכל העולם עתידין לחזור (מדרי שה"ש, גרינהוט, נח:). — ואמר המשורר: בהגיעו לצוק לאחוריו דוחפו ומתגלגל לעצמו בו אות בהתפזר אבריו כי רוצה יי' בעצמו (רלב"ע, אזכירה, איגר 233). — *נִתְפַּזְּרוּ העבים: מיד נשבה הרוח ונתפזרו העבים וזרחה החמה ונתנגב' הארץ (ירוש' תעני' ג יא). פעם אחת נתקשרו שמים בעבים וכו' ונתפזרו העבים וזרחה החמה (ברכ' כז :). — ובסהמ"א: וכל זמן שלא נתפזרו העבים נפטר בברכה אחת נתפזרו בין ברק לברק ובין רעם לרעם צריך לחזור ולברך (טוא"ח ברכות, רכז). — *החבור נִתְפַּזֵּר וכדו', התפשט בכל

הארץ: ומימות רבינו האיי לא קם כמוהו ונתפזר חבורו בקצוי האדמה (ר' מנחם בן זרח, הקד' לידה לדרך, טו). — התפזר הקול וכדו': שנים עשר הוא פזר על התיבה כנזר מגביה וחוזר ובלשון מתפזר (דה"ט, 18). — נתפזרה הנפש: ולכן אין ראוי בשום צד שיהיה בו שינוי צורה מכל צורותיו פן תתפזר נפש המחשב מצד השינוי ותנוד מן החפץ (ר' אהרן הלוי, ס' החינוך, מלוה רעה).

פַּזָּר, ת"ז, — מפזר לעניים, נדיב לב, ; freigebig(er) ; généreux ; liberal : ונבחר נדיבות מעשיר ופזר משוע (אהק ג עח).

פָּזֵר, ש"ז, מ"ר פזרים, פזרין, — שם אחד מטעמי הנגינה של המקרא שצורתו בקרן איל [1]: שנים עשר הוא פזר על התיבה כנזר (דה"ט, 18). נראה לי שזה אינו מן המנין וכו' כי לא נמנת אלא י"ג במסורות בטעם פזר ואח"כ ברוב ספרים ישנים ג"כ בדקתי והוא בפזר ויש גמגום ובמסר' אחרת לא נמנה זה מן הפזרים (מסורה ליהוש' ג יט). וחלקי הידיעה ג' והם פזר ותרים ותלשא וכו' ומיני הידיעה פזר וזרקא (ר"י חיוג, ג' ספרי דקדוק, הולא' נוט, 128). ואצלנו מלת הזאת בפזר ומלת מלכים בפסיק (ר"ש פינסקר, מבוא אל הנקוד האשורי, 25). — ואמר המשורר: גבר ביחש געיה יחשו אכן עלי ראשו כדמות פאזיר [2] (אלעזר הבבלי, הוצ' ברודי, מק"ל, עי כח). — פָּזֵר גָּדוֹל, קרני פרה, שם לאחד הטעמים: פעם נקרא פזר סתם וכו' ופעם נקרא פזר גדול והיה בקרני חגבים (הורית הקורא, דרנבורג, 91). ובהשלושה מקומות מן הששה עשר בכל המקרא שבא בהם הפזר הגדול אצלנו מצאתי תחתיו וכו' (ר"ש פינסקר, מבוא אל הנקוד האשורי, 32). — ומ"ר: כמו שתראה בזמן שיהיה בפיסוק שנים שלשה פזרין יגבה קול הקוראים וישמע עד למרחוק (הורית הקורא, דרנבורג, 96). וטעם אלו הפזרין הגדולים אמרו לפי שיש בפסוקים אלה חוזק ביותר ונגבהין יותר מדאי לכך נעשו פזרין גדולים (שם 92). אבל פחות מהמשנה הגדול שאחר השליש הוא פזר ואפילו לפני פזר אחיו נמצא עד שמונה פזרין רצופין (בן אשר, תל"ע, 362).

פְּזוּרָה, ש"נ, — כמו פִּזּוּר, א) Zerstreuung; dispersion; scattering, ואמר הפיטן: וכמו חוקת אורתי אספת מנוף פְּזוּרָתִי לציון תמהר חורתי כי אתה עזרתי (אור ישראל, זולת שבת אחר שבועות).

פִּזְרוֹן, ש"ז, — כמו פְּזוּרָה, ואמר הפיטן: לזאת אכף ואספק כף ביום חמש פזרוני [1] (רסב"ג, טעם נאסר, סליח' לי"ז בתמוז). מאויבי אנקמה פזרוני גדע קרנות זרוני ומשפטיך יעזורוני (אל אמונה, סליח' ער"ה).

פַּזְרָן, ש"ז, — מי שרגיל לפזר את כספו, ; Verschwender ; prodigue; spendthrift: ועתה עלי לברר שאתח פזרן והסי' ליטרי' הברחת מכתי לכן לא תאבה בתי ללכת אחריך (ר"מ גרוטנבורג, שערי תשובה ריט). הפזרן אחר הפזרנות (חורמ' לדיקים, שער הסקר, דף סג:). הפזרן יותר נקל לשוב ולהתרחק מלפזר מן הכילי להתחיל ליתן (רי"א מודינא, צמח לדיק עו). ופזרן גדול שהון עתיק לא יספיק לו (טו"מ חכם לבי א).

פַּזְרָנוּת, ש"נ, — מדת הפזרן, כמו פִּזּוּר ב), Verschwendungssucht; prodigalité; wastefulness: הפזרן אחר הפזרנות (חורמ' לדיקים, שער הסקר, דף סג:).

א. **פַּח** [2], ש"ז, מ"ר פַּחִים, סמי' פַּחֵי, — כעין לוח דק של מתכת, טס של נחשת, זהב, וכדו', ; Blech, Platte ; plaque; plate (of metal): וירקעו את פַּחֵי הזהב וקצץ פתילם לעשות בתוך התכלת ובתוך הארגמן ובתוך תולעת השני וכו' (שמות לט ג). את מחתות החטאים האלה בנפשתם (יקחו) ועשו אתם רקעי פַּחִים צפוי למזבח (במד' יז ג). — ובסהמ"א: שכן מנהג מרקעי פחים כשמניחין הטס על הסדן מכין תחלה בקורנס על הסדן כשמתחיל במלאכה (ר' חננאל, שבת קג:). — ואמר המשורר, בהשאלה: שמש נשאם על כנפיו על פני ארץ ועת כי נבקעו נבקעו פחי גשמים רקעם רוח ועב קצץ פתילים עד שאול נגעו (רסב"ג, עבי שחקים, דוקס יט). בין מר ומתוק יעמד לבי

---

1) [הערוך (ערך פזר) כותב: פזרא פי' שבט וכן קורין לניקוד שזקוף כשבט פזר.]

2) [מנקד: פַּאזִיר לשם החרוז בהתאם אל נָזִיר. הכוונה: גבר שיחסי שפל כמתג שמתחת לאות, ועל ראשו כדמות קרן — ממעשי אשתו.]

---

1) [יש מנקדים חֲמֵשׁ פְּזוֹרוֹנִי ובס"א: חֲמֵשׁ פְּזוּרוֹנִי.]

2) [לא התברר מקורו.]

והם רוש הנדד ודבש נשיקותיך אחרי דבריך בפחים רקעו אותו פתילים קצצו ידיך (ר״י הלוי, מה לך לביא, שעה״ש 92).

ב. **פַּח**[1], ש״ז, נסמ׳ פַּח, מ״ר פַּחִים, — מלכדת, כלי ללכד בו צפרים וכדו׳, Schlinge, Falle; piège, trappe; snare, trap: **התפול צפור על פח הארץ ומוקש אין לה היעלה פח מן האדמה ולכוד לא ילכד** (עמו׳ ג ה). **הולך אחריה פתאם וכו׳ כמהר צפור אל פח ולא ידע כי בנפשו הוא** (משלי ז כב–כג). **כי גם לא ידע האדם את עתו כדגים שנאחזים במצודה רעה וכצפרים האחזות בַּפָּח כהם יוקשים בני האדם לעת רעה כשתפול עליהם פתאם** (קהל׳ ט יב). — **ולבני אדם: פחד ופחת ופח עליך יושב הארץ והיה הנס מקול הפחד יפל אל הפחת והעולה מתוך הפחת ילכד בַּפָּח** (ישע׳ כד יז–יח). **צנים פחים**[2] **בדרך עקש שומר נפשו ירחק מהם** (משלי כב ה). **כי שלח ברשת ברגלו ועל שבכה יתהלך יאחז בעקב פח יחזק עליו צמים טמון בארץ חבלו ומלכדתו עלי נתיב** (איוב יח ח–י). **על כן סביבותיך פחים ויבהלך פחד פתאם** (שם כב י). — ובהרחבה, טָמַן פח לפלוני, יָקֹשׁ פח לפלוני, נָתַן פח לפלוני, עשה תחבולה לְהַפִּילוֹ, להביא עליו רעה: **כי כרו שיחה ללכדני ופחים טמנו לרגלי** (ירמ׳ יח כב). **נתנו רשעים פח לי ומפקודיך לא תעיתי** (תהל׳ קיט קי). **נפשנו כצפור נמלטה מפח יוקשים הפח נשבר ואנחנו נמלטנו** (שם קכד ז). **טמנו גאים פח לי וחבלים פרשו רשת ליד מעגל מקשים שתו לי** (שם קמ ו). **שמרני מידי פח יקשו לי ומקשות פעלי און** (שם קמא ט). **בארח זו אהלך טמנו פח לי** (שם קמב ד). — הצילו מפח יקשו לו: **אמר ליי׳ מחסי ומצודתי אלהי אבטח בו כי הוא יצילך מפח יקוש מדבר הוות** (תהל׳ צא ב–ג). — היה לְפַח לפלוני, גרם לפלוני שיכשל, שיפל, שתבוא עליו רעה: **ידע תדעו כי לא יוסיף יי׳ אלהיכם להוריש את הגוים האלה מלפניכם והיו לכם לְפַח ולמוקש ולשוטט בצדיכם ולצננים בעיניכם עד אבדכם מעל האדמה הטובה הזאת** (יהוש׳ כג יג). **והיה למקדש**[1] **ולאבן נגף וכו׳ לְפַח ולמוקש ליושב ירושלים וכשלו בם רבים** (ישע׳ ח יד–טו). **יהי שלחנם לפניהם לְפָח ולשלומים למוקש** (תהל׳ סט כג). — ובהשאלה במוסריות, היה לפלוני לְפַח, גרם לו שֶׁיִּכָּשֵׁל בעון, שיחטא, שיעוה דרכו: **שמעו זאת הכהנים וכו׳ כי פח הייתם למצפה ורשת פרושה על תבור וכו׳** (הוש׳ ה א). **נביא פח יקוש על כל דרכיו**[2] (שם ט ח). — ואמר בן סירא: **דע כי בין פחים תצעד ועל רשת תתהלך** (ב״ס גני׳ ט יג). — ובסהמ״א: **הפח בחורים כולם ישימו את עצמם בפחי האדמה ובחורים** (תוס׳ בדברי רש״י, ישע׳ מב כב). — ואמר הפיטן: **עברה וזעם נאפפו פחים לרגלם הוקפו צירים אחזום ונהרפו** (ר׳ שמעון בר יצחק, מי יה סוף, קרובי׳ ז פסח). **אשר הרג רשע שר טבחים בדם כהן המקריב הזבחים וגם צדם כצפרים אל פחים** (זכור ה׳, ערבי ת״ב, ספרד׳). — ואמר המשורר: **ילדת לשנים עשר ירחים רוח בשומך בשיחים ההוחים, וגם כסותים פתרון בסותים על כן סביבותיך פחים** (יהודי בן ששת, הקד׳ לתשו׳ תלמידי דונש). **במה אתנחמה והוא יתנחמה להרגני ומה איחל כי בפח פעמי עזבו** (ר״י הלוי, פני חדש, שעה״ש 91). **נדדו יאינם והמכו בעונם ורגלם בפח זדונם יקושה** (הנ״ל, נדדו ולאינם, שם 115). **ופח ופחד חד בחד יתלכדו** (הנ״ל, אהה אדני, שם שם). **ויהיו עיניך לפחי רעייניך והצבת מוקשיך ולכדת נפשך** (רמב״ע, מזכירה בציון, איגר 206). **כי אליך אל שבתי בתום ובור שמרני מפח הציבו גוי גבור** (הוא, ובכן ה׳ קראתיך, שם 252). **מה אעשה אני בדבריה העין אנוש לבבו תיכח היא היתה לפח** (הוא, שמש ביום, כהנא א 49). **ונאחז בפח תבל ונשקע ברב הבל** (הוא, בשם אל, שם 200). **נלכד בפח התאוה שבר מוקשך ומפח נפשך הצל** (ר״י חריזי, הענק[3], בספ׳ זכרון להרכבי). **מחצני וגם פרש לרגלי פח וגם רשת וגם הודה ברואותיו בלא חצים ולא קשת** (ד״ה של יהודי מלכים ואו״י, יעקב מן, ג, 21).

---

[1]) [כן בסור׳ פַּחָא ובערב׳ פח׳ a), וכן כנראה באשור׳ פַּח.]

[2]) [לשמוש הבטוי צִנִּים פַּחִים בתו״מ ובסהמ״א עי׳ ד. פַּח.]

a) فخّ

[1]) בפול מן ולמוקש למטה.

[2]) [המחבר הבין את הפסוק כפרוש הראב״ע: נביא השקר הוא פח יקוש וכו׳.]

[3]) ספק אם הוא לר״י חריזי, עכ״פ הוא מאותו זמן.

ג. **פַּח**, ש"ז, מ"ר פַּחִים, — כמו פֶּחָם: **ימטר על רשעים פַּחִים**[1] **אש וגפרית ורוח זלעפות מנת כוסם** (תהל' יא ו). — **ואמר הפיטן: יקוד אור הנגחל עוד מ ה פ ח י ם** (מחז' ויטרי 450). **יה בראות בנתמלא מפקם פ ח י ם ורוח זלעפות השיקם** (ר' שמעון בר יצחק, חזרי לאלהים אדירים, קרוב' ז פסח).

ד. ***פַּח**, תוס"ז, מ"ר פַּחִים, — כמו נוֹפֵחַ, בשמוש בבטוי **צִנִּים פַּחִים**[2]: **הכל בידי שמים חוץ מצנים פ ח י ם**[3] (כתוב' ל., וכן ב"מ קז:, ב"ב קמד:). — **ובפהמ"א: אם תבא ר"ה יום ב יהיו צנים פ ח י ם והזרעים יהיו טובים** (ר' יהודה אלברצלוני, ספ' סימני הרעמים והתקופות, כ"י ביהמ"ד סכטר). **ואשב תחת אחד השיחים להמציא רפואה לצנים פ ח י ם והנה איש ראיתיו מרחוק הולך לתומו לבלי חוק** (ר"ז אלצ'אהרי, ספר המוסר, מעמוני מסתרים, כ). — **ואמר המשורר: השמר מצנים פ ח י ם כי זה לך מפיד יום פדיון** (עמנו', מחב' כג, 181).

א. ***פַּח**, ש"ז, מ"ר סמ' פַּחֵי[4]), — פַּחֵי נֶפֶשׁ, כמו מַפַּח נפש: **הלכו ב פ ח י נפש** (מדרש תהלים, הוספו דבר' לא יח). **בראשונה היה אדם עולה לירושלים לדין עם חבירו והיה הדיין אומר לו בקע לי שני בקעיות עצים מלא לי שתי חביות של מים והיו יציאותיו כלין והיה יוצא משם ב פ ח י נפש** (ר' יוחנן, פסיק' דר"כ, בובר, קכג.). **שמשכם לילך ב פ ח י נפש כראשונים** (תנחו' בלק ט). — **ובפהמ"א: אז הלכו כלם ב פ ח י נפש ומן המעלילים עשו שפטים** (ר"ש ויגלה, שבט יהודה, הנובר, 49). **שבחולי זה** (מרה שחורה) **יפסד הדמיון והכח המחשב ויקרה לו הצער והדאגה ויפחד וירעד ויגעש כ פ ח י נפש** (ר"י אברבנאל, פרוש ש"א יו, ורוח הסרה). **התרעמה א' והקפידה כל כך על שהוא ית' התחיל לבראת עולמו בב' רק עמדה לה מרחוק ב פ ח י נפש ושתקה** (פענח רזא עה"ת, בראש', ג.). — **וצרוף** °פַּחֵי מַפַּח, **ואמר הפיטן: מנת כוסם פ ח י כפח הגשימם** (ר' שלמה, אני יום, סליח' יום ג).

1) ראב"ע: אבנים בוערות. [רש"י: לשון פחמים, וכן בפש'. ובמד"ר (בראש' כח) פרשו גם כמו ב. פַּח: גומרין ומצדדין. וריב"ג פרש כמו א. פַּח: אבני אש דמה אותם למתכת]

2) [מלשון הכתוב במשלי כב ה, שהובא בערך ב. פַּח.]

3) [פרש רגמ"ה (ב"ב קמד:): הצנה ה נ ו פ ח ת. וכן רש"י בב"מ: קור ה נ ו פ ח, ובע"ז ג:, פרש וז"ל: צנים צנה פ ח י ם חולה הבא על ידי חום כמו עד שיפוח היום, ע"כ. ובכתובי ל., פרש: קור וחום וכן מביא רשב"ם בב"ב והתוספ' בע"ז ג:, והם גוזרים אותו מן ג. פַּח. והרשב"ם בעצמו (ב"ב שם) מפרש כמו ב. פַּח.]

4) [מ. צ. סגל מנמק פֶּחֵי כמאמרו בלשוננו ט, עמ' 45—46 בנגוד למנקדים פְּחִי ביחיד או פַּחֵי מן פ ח ח. אמנם נמצא בספרים הנקוד פַּחֵי. אין לדעת אם נבנה השם על פי שרש ופעל חי או כקצור של מַפַּחֵי נפש, ואז יש לנקד פְּחֵי, ושרשו נ פ ח, כמו הקצורים קִיחָה, גִּישָׁה במקום לְקִיחָה, נְגִישָׁה.]

ב. **פַּחָּ**[1]) ש"ז — יקוש, הטומן פחים, Fallensteller; trappeur; trapper, **ואמר המשורר: זמן לכסיל מרום יקרא כסיל עש לעש בגד ו פ ח תחתיו פחתים ותחת בן נמלים בן נמרים ותחת בן פחותים בר פחתים**[2]) (ידע' הפניני, שירי ברכה, מק"ג, 8).

פחד[3]), ממנו פַּחַד, א. פַּחַד, פַּחְדָּה, °פַּחְדָן, *פַּחֲדוּת °פַּחְדִי, °פַּחְדָן, °פַּחְדָנוּת, °פַּחוּד, °פְּחִידָה.

פָּחַד, פ"ע, פָּחַדְתְּ, פָּחַדְתִּי, פָּחֲדוּ, פַּחְדוּ, אֶפְחַד, יִחַד, תִּפְחַד, יִפְחַד, תִּפְחֲדוּ, יִפְחֲדוּ יַחְדּוּ, - פָּחַד האדם מפני דבר, היה לו פַּחַד, ירא, נבהל, sich fürchten; craindre, avoir peur; to fear, to be afraid: **והיו חייך תלאים לך מנגד ופָחַדְתָּ לילה ויומם ולא תאמין בחייך וכו' מפחד לבבך אשר תִּפְחָד** (דבר' כח סו—סז). **הנה אל ישועתי אבטח ולא אֶפְחָד** (ישע' יב ב). **ביום ההוא יהיה מצרים כנשים וחרד ופָחַד מפני תנופת יד יי' צבאות וכו' כל אשר יזכיר אתה אליו יִפְחָד** (שם יט יו—יז). **פָּחֲדוּ בציון חטאים אחזה רעדה חנפים** (שם לג יד). **אל תִּפְחֲדוּ ואל תרהו הלא מאז השמעתיך** (שם מד ח). **כלם יעמדו יִפְחֲדוּ יבשו יחד** (שם שם יא). **ופָחֲדוּ** (הגוים) **ורגזו על כל הטובה ועל כל השלום אשר אנכי עשה לה** (ירמ' לג ט). **ולא פָחֲדוּ ולא קרעו**

1) [נגזור מן ב. פַּח.]

2) [פרושו: הזמן משפיל ומרים, קורא לכסיל השמים (להכוכב) כסיל ובער, ולעמת זה הוא קורא עָשׁ במשמ' עַיִשׁ (כוכב) לעש־הבגד הבזוי; הוא גורם שהיקוש השם פחים נוקש בפחתים הטמונים תחת רגליו; הוא הופך את הנמלה לנמר ואת בן השפלים והפחותים לבן הגדולים (עי' ערך פֶּחָה).]

3) [גם בארמ' היהודית.] [ועי' א. פַּחַד, הערה.]

את בגדיהם המלך וכל עבדיו השמעים את כל הדברים האלה (ברוך, שם לו כד). שם פחדו פחד כי אלהים בדור צדיק (תהל' יד ה). שם פחדו פחד לא היה פחד (שם נג ו). יי' מעוז חיי ממי אפחד (שם כז א). וינחם לבטח ולא פחדו ואת איביהם כסה הים (שם עח נג). שרים רדפוני חנם ומדברך פחד לבי (שם קיט קסא). כי פחד פחדתי ויאתיני ואשר יגרתי יבא לי (איוב ג כה). על כן מפניו אבהל אתבונן ואפחד ממנו (שם כג טו). ויהי כשמעם את כל הדברים האלה פחדו איש אל רעהו (ברוך, ירמ' לו טז).—ובספהמ"א: אבל אחרי כן פ ח ד ת פחד לא היה פחד באמרך יתכן להיות (להג) מגורת הגה (דונש על מנחם, ולהג הרבה, 74). ודברי אשר יאמר כי אסור עשות שם לדבר מחמת שהוא פ ו ח ד משיהא שיחות בדין דבריו בטלים (יעקב בן שמעון, ספר העריות לישוע בן יהודה הקראי, LFDWDJ, Bericht 18, עמ' XVII). — ואמר הפיטן: פ ו ח ד סנדלפון לצד דופן ידפון למלך מלכי המלכים (אמתי, ארחלים ומלאכים, אזן לשנ"ע). פ ח ו ד תפחדו בהזכרתו ליראה אותו ואל תניבוהו עזות (ר"ל בר באון, אזהרות, ח:). פ ח ד והתירא מן החכמים ומצותם תהיה לך חמודה (שם כג.). הקץ לראות שמיו וכו' ו פ ח ד מפני אימיו (ישן אל תרדם, סליח' אשמ' יו"כ, ארס לוגה). — ואמר המשורר: משכיל אשר אזן וחקר את שירו ומכל האנוש פ ח ד (ראב"ע, תרשיש י, 90). ויהי האנשים על שחק השר תמהים למבראשונה היו עליו פ ו ח ד י ם ורוהים (עמנואל, מחב' יד). — וביל' פעו', פחוד, נק' פחודה, מ"ר פחודים, פחודי: בלשת שנכנסה בעיר בשעת שלום חביות פתוחות אסורות סתומות מותרות בשעת מלחמה אלו ואלו מותרות שאין פנאי לנסך שכיון ש פ ח ו ד י ם הם אין מנסכין (והזהיר, ויקר' סה). עמדו לפניו יראים פ ח ו ד י ם בשלום (יוסף בן אברהם הכהן, JQR. NS. 1914, עמ' 629). — ואמר הפיטן: פ ח ו ד י פלאיך יפצחו בקול (ר"א הקליר, אדירי איומה, שחרי א' ר"ה). פ ח ו ד י ם הם מכל צרות מטחרפיהם וממגדפיהם נא אל תעזבם וכו' (ספטיה, ישראל נושע, סלי' לתעני' חמשי). — ואמר המשורר: דברים נמצאו כצל לעבד וכגאל לאנשי עיר לכודה וכמטר עלי ארץ צמאה וכשלום עלי נפש פ ח ו ד ה (ר"ש הנגיד, ברודי, 103). — ואמר המקונן: והרעות אשר אנו בהם שקועים לילה ויומם פ ח ו ד י ם (ד"ה של יהודי מצרים וא"י, יעקב מן, ב, 120).

— פחד הלב, התרגש מרב שמחה וכדו': אז תראי ונהרת ופחד ורחב לבבך כי יהפך עליך המון ים חיל גוים יבאו לך (ישע' ס ה). — ואמר המליץ: ולב עכן פ ח ד ורחב (מפו, אהבת ציון ג). — פחד אל פלוני, חש ופנה אליו: ובקשו את יי' אלהיהם ואת דויד מלכם ופחדו אל יי' ואל טובו באחרית הימים (הוש' ג ה). אל יי' אלהינו יפחדו ויראו ממך (מיכ' ז יז) [1].

— פע', פחד, מפחד, תפחד,—כמו קל: ותשכח יי' עשך נוטה שמים ויסד ארץ ותפחד תמיד כל היום מפני חמת המציק (ישע' נא יג). אשרי אדם מפחד תמיד ומקשה לבו יפול ברעה (משלי כח יד). — ובספהמ"א: ואמר קצת החסידים לתלמידיו אילו לא היו לכם עוונות הייתי מ פ ח ד עליכם ממה שהוא גדול מן העוונות (ר"י א"ת, חו"ה, עבודת האלהים ז). — ואמר המשורר: מחץ לשון הנבונים משכיל י פ ח ד ויחת (ראב"ע, תרשיש, שעה"ם 75). ועי' ב. פחר.

— הפע', הפחיד, — הפחיד את פלוני, גרם לו שיפחד, erschrecken; effrayer; to frighten: פחד קראני ורעדה ורב עצמותי הפחיד (איוב ד יד). — ובתו"מ: פחדכם ומוראכם הרי אם מ פ ח י ד י ם הם יראים אלא פחדכם על הקרובים ומוראכם על הרחוקים (ספרי דבר' נב). משמים נשקפה הופיה בירכתי ביתה מ פ ח ד ת כל בעלי כנפים (בר קפרא, ירוש' מו"ק ג ח). משל לתינוק שסרח ולקה ברצועה וכשמבקשין ל ה פ ח י ד ו מזכירין לו הרצועה שלקה בו (מד"ר במד' עז).

— נפע', ביל' *נפחד, — כמו פוחד, פחוד בקל: ובעת ההיא היתה אסתר נ פ ח ד ת מאד מפני הרעה אשר צמחה בישראל (מד"ר אסת', ותאמר אסתר להתך). — ובספהמ"א: תמצא כי בעת הנבואה היה גוף הנביאים נ פ ח ד ומזדעזע (ר"י גיקטיליה, שערי אורה, מגטובה, לא). כי בעלי המרה השחורה הם נ פ ח ד י ם מבני אדם ומתרחקים מהם ואינם שמחים כלל (ר' זרחיה מברצלונה, פרוש משלי יד י, השחר ג, 238).

— פע', *פחד, ביל' מפחד, מפוחד, א) כמו פחוד, נפחד בקל ובנפעי: וישבתם לבטח ולא מפוזרים ולא מ פ ו ח ד י ם עליה ולא גולים (ספרא בהר, ויס, פרק ד).—ובספהמ"א: והוא השבט שאמר שאין שבט אלא עוז וממשלה ולפיכך מגורי ו מ פ ו ח ד י אל חרב

---

1) [עי' גם ב. פחר, הערה.]

יהיו שאר הגוים את עמי ואין להם לשוש ולשמוח עליהם (ר״א מבלגנלי, פרוש יחזקי כח יז). מאימתו זרוממותו יראו חזקים משברי לב שיגיעום מיראתם ממנו ינתקו דרך נקביהם כמנהג המפוחדים פחד חזק (רלב״ג, איוב סוף מא). ויחשוב וידמה נגד עיניו שאם יעשה העבירה מאבד כל זה והולך ערום ויחף וכו׳ בהול ומפוחד שסוי ונרמס (ר׳ אליהו הכהן, שבט מוסר יב). — ב) מי שמפחדים מפניו, יראים אותו: וכיראתך עברתך כשם שאתה יראוי ומפוחד כך יש להתירא ולהתפחד מעברתך (רש״י, תענ׳ ח.). — וברפואה, במשמ׳ איום ומסכן: והאדום הדמיי (מהשתן) יתר בטוח מן האדום הכרכומי והאדום הכרכומי ג״כ איננו כ״כ מפוחד אם תהי׳ האדומה נחה ומפוחד אם תהי׳ נעה (קאנון א ב ג, כלל ב בשתן ב). כי העת היותר מפוחד מהפרי שיפל הוא בעת התחלת הראותן ואם יהיה מוולת יהיה חומם מטה שיטה לרחם ליחה חדה יפוחד ממנה וכו׳ (שם ג כא ב י). ומהנהגתם ג״כ שמיר׳ מה שראוי שישמר ממין מחלת לנגד במה שיבטח ממנו כמו בעלי הכרסם ראוי שיפוחד עליהם מנחירות החזה (שם ד ב א קא). עכוב הדפק או חולשתו או קטנו כל אחד מאלו כשיהי׳ בתכלית אשר אין אחריו תכלית הנה הוא מפוחד מאד ובעליו על צער גדול תמידי (פרקי משה ד י.). והמין הא׳ תקרא קדחת יומית לפי שלא תתמיד רק יום אחד וכו׳ ותתרפא במעט זמן אלא שיפוחד שלא תסתבך במין הב׳ (ר׳ משה אלבילדה, ראש׳ דעת ה א, עה:).

— התפ׳, ״הִתְפַּחֵד, — כמו הקל, פָּחַד, בא בפחד: erschrecken; s'effrayer; to be frightened: ובזמן שאין אדם עניתן ובני ביתו קפדנין והלך לו למדינת הים וכו׳ לבו מתפחד עליו ודעתו אינה מיושבת במקומו עד שעה שיחזור (אדר״נ ז). לפי שהיה אבינו אברהם מתפחד ואומר תאמר אותן אוכלוסין שהרגתי שהיה בהם צדיק אחד וירא שמים אחד (ר׳ לוי, מד״ר ברא׳ מד). עמד אחד ותפשו (לארכיליסטם) אמר המלך שמרו שניהם עד הבוקר והיה זה מתפחד וזה מתפחד זה מתפחד לומר אי זו פריקופי המלך נותן לי וזה מתפחד ואומר אי זה דין המלך דן אותי, כך לעתיד לבא ישראל מתפחדים ואומות העולם מתפחדים ישראל מתפחדים ופחדו אל יי׳ ואל טובו באחרים הימים ואומות העולם מתפחדים פחדו בציון חטאים (ר׳ יהודה בר׳ סימון, שם מח). בשעת הדין הכל נושאי׳ ונותנין בהלכה להוציא את הדין לאמתו והיו רואין כאלו חרב מונחת להן בין ירכותיהן וגיהנם פתוחה לפניהם הוי מפחד בלילו׳ היו מתפחדין היאך להוציא את המעשה כדי להנצל מדינה של גיהנם (ר׳ יוסי, שם במה, יא). עד שלא יחטא אדם נותנין לו אימה ויראה והבריות מתפחדין ממנו, כיון שהוא חוטא נותנין עליו אימה ויראה ומתפחד הוא מאחרים (שם שה״ש, הנה מטתו). — ובסהמ״א: אדם אם יראה בריאת חיה או עוף או תנין או כל מראה דמות שלא היה נהוג ומנוסה לראות ורואהו פתאום מיד מתבהל ומתפחד ותקצר נפשו למות וכו׳ אלא אפילו הדבור שהיה מדבר עמהם היה בענוה ובדרך דבור של בני אדם שלא יתבהלו ויתפחדו מפניו, אדם וחוה בעת ששמעו את קול ה׳ מתהלך בגן לרוח היום נתבהלו ונתפחדו מאד ונתחבאו מלפניו (ר׳ שבתי דונולו, חכמוני, ס׳ יצירה ורשה, סב:). שבטחו על רוב טובתם ושלוותם לבייש בר קמצא ולעמוד על בת קיסר והיה להם לפחד ולדאג מן הפורעניות ולא דמי לאדם המתפחד בחנם (תוס׳ גיטין נה:, ד״ה אשרי). אני עתה כמו חבצלת שהיא בשרון שהוא מקום מישור כל אדם ישיגנה וכשושנה בעמק רגל תרמסנה ואני מתפחדת (ראב״ע, שה״ש ב א, פעם ג). שיהיה לבו של אדם מתפחד עליו בכל יום ויאמר אוי לי שמא תהא עלי פורענות היום ושמא למחר ונמצא מתפחד בכל יום (ר״י בן יהודה, ספר מוסר א ז).

א. **פַּחַד**, ס״ז, פַּחְדְּךָ, פַּחְדְּכֶם, פַּחְדּוֹ, פַּחְדָּם, מ״ר פְּחָדִים, — א) כמו מוֹרָא רגש של מורא ובהלה וכדו׳ [1], Furcht, Schrecken; frayeur; fear: תפל עליהם אימתה ופחד בגדל זרועך ידמו כאבן (שמות יה יו). היום הזה אחל תת פַּחְדְּךָ ויראתך על פני כל

---

[1] בעצם הדבר קול שאון הגורם בהלה גדולה. [ואמנם אפשר ששם זה במשמ׳ יראה ופחד, והפעל פָּחַד הנגזר ממנו אינם בעיקר אלא ב. פַּחַד במשמ׳ ירך ושוק, והוראת היראה נולדה במלה בקצור מתוך צרוף כגון מעידת פחד (רעידת שוק וירך), כשם שקבלו גם שמות אברים אחרים הוראות מפשטות מתוך קצורים דומים: רחמים (בעקר: רֶחֶם, בטן, מעים) מתוך המית רחמים (על כן המו מעי), אַף במשמ׳ הכעס מתוך חרון אף, וכדו׳.]

העמים תחת כל השמים אשר ישמעון שמעך ורגזו וחלו מפניך (דבר' ב כה). בבקר תאמר מי יתן ערב ובערב תאמר מי יתן בקר מפחד לבבך אשר תפחד וממראה עיניך אשר תראה (שם כח סז). וישלח בכל גבול ישראל ביד המלאכים לאמר אשר איננו יוצא אחרי שאול ואחר שמואל כה יעשה לבקרו ויפל פחד יי' על העם ויצאו כאיש אחד (ש"א יא ז). בוא בצור והטמן בעפר מפני פחד יי' ומהדר גאונו (ישע' ב י). פחד ופחת ופח עליך ישב הארץ והיה הנס מקול הפחד יפל אל הפחת (שם כד יז–יח). קול חרדה שמענו פחד ואין שלום שאלו נא וראו אם ילד זכר מדוע ראיתי כל גבר ידיו על חלציו כיולדה ונהפכו כל פנים לירקון (ירמ' ל ה). כלם אחזי חרב מלמדי מלחמה איש חרבו על ירכו מפחד בלילות (שה"ש ג ח). פחד ופחת היה לנו השאת והשבר (איכ' ג מז). מכל צררי הייתי חרפה ולשכני מאד ופחד למידעי ראי בחוץ נדדו ממני (תהל' לא יב). אין פחד אלהים לנגד עיניו (שם לו ב). שמע אלהים קולי בשיחי מפחד אויב תצר חיי (שם סד ב). לא תירא מפחד לילה מחץ יעוף יומם (שם צא ה). שמח מצרים בצאתם כי נפל פחדם עליהם (שם קה לח). ושמע לי ישכן בטח ושאנן מפחד רעה (משלי א לג). אל תירא מפחד פתאם ומשאת רשעים כי תבא (שם ג כה). בשעפים מחזיונות לילה בנפל תרדמה על אנשים פחד קראני ורעדה ורב עצמותי הפחיד (איוב ד יג—יד). הלא שאתו תבעת אתכם ופחדו יפל עליכם (שם יג יא). קול פחדים באזניו בשלום שודד יבואנו (שם טו כא). בתיהם שלום מפחד ולא שבט אלוה עליהם (שם כא ט). על כן סביבותיך פחים ויבהלך פחד פתאם (שם כב י). המשל ופחד עמו עשה שלום במרומיו (שם כה ב). כי פחד אלי איד אל ומשאתו לא אוכל (שם לא כג). הקשיח בניה ללא לה לריק יגיעה בלי פחד (שם לט טז). ישחק לפחד ולא יחת ולא ישוב מפני חרב (שם שם כב). ורבים מעמי הארץ מתיהדים כי נפל פחד היהודים עליהם (אסתר ח יז). ואיש לא עמד בפניהם כי נפל פחדם על כל העמים (שם ט ב). ויצא שם דויד בכל הארצות ויי' נתן את פחדו על כל הגוים (דה"א יד יז). ויכו את כל הערים סביבות גרר כי היה פחד יי' עליהם (דה"ב יד יג). ויהי פחד יי' על כל ממלכות הארצות אשר סביבות יהודה ולא נלחמו עם יהושפט (שם יז י). — ודבר שהאדם ירא פן יבוא: גם אני באידכם אשחק אלעג בבא פחדכם בבא כשואה פחדכם ואידכם כסופה יאתה (משלי א כו–כז). — ובתו"מ: גוף קשה פחד שוברו פחד קשה יין מפיגו (ב"ב י.). והנה רעש גדול וחזק ובהלה על הארץ ופחד ורעד לכל יושביה והנה שני תנינים גדולים ויריעו זה לקראת זה ויערכו מלחמה (מד"ר אסתר, ויגד לו מרדכי). — ובסהמ"א: מנהג בני אדם כשיש להן פחד לשום ידו על לחייו (ערוך, ערך פג). והפחד הוא בהיותו ירא פן יקראנו פגע אך לא הגיע לגבול הדאגה עליו (ר"י מוסקטו, קול יהודה לכוזרי ב לא). ועוד כתב שהיא באה ומתעצמת באדם מפני היותו שבור בקניני עוה"ז וחמודותיו אשר בהפקדם והסרונם או מפני פחד איבודם כל ימיו מכאובים (ר"א מודינה, צמח צדיק ט). — ואמר הפיטן: וחדובר סרה בשם עבודת זרה ובעל אוב לורה וידעוני שקרים ונפש רוצחת לפחד ופחת ועם עיר נדחת בחרב נדקרים (רשב"ג, אזהרות). — ואמר המשורר: לאמים יחפזון ועמים ירגזון לפחדו ירזון בנפשם גבורים (דונש, דעה לבי, סעה"ש 4). דרשה נשמה דבק בבאך כי דמתה אל כרוב ומלאך ואענה נא בפחדי אך הטהרי בבכי ואימים שבע פעמים (ר"י הלוי, מודים לך, סעה"ש 103). — ובמ"ר: ועל כן כשיהיה אדם נוצר דרך משל שיהיה ענינו להקדים אל הפחדים כמו ענין הארי ולא ימנעהו מזה מונע תהיה קדימתו אל הפחדים יותר משובו לאחור מהם (רש"ט פלקירא, ראשית חכמה, 68). וברב פחדים מחטא ואשמה ישבים ושקדים על דת תמימה (אבון, עז אל מעידים, סעה"ש 63). אם לא תאמינו בנו לא נאמינו והפחדים עליהם ישענו (עמנואל, מחב' כה, 228). אשר שמו לשונם כהרבות ושפתותם כמו חצים שנונים ודתותם שלמוה מפחדים ולא שבט עלי כסלם נכונים (ד"ה כל יהודי מצרים וא"י, יעקב מן, ב, 77). זכור כי פעלו תשגיא ותחת בהערימו בתתו קול פחדיו (שם שם 269). בענין היראות והפחדים שאדם מתירא ומתפחד ע"פ הרוב מכמה דברים או מבני אדם שאינם יכולים להזיק לו כלל (מגיד מישרים, סימום הר"נ, פה). — כ) כנוי לאלהים. Gottheit; divinité; deity: לולי אלהי אבי אלהי אברהם ופחד יצחק היה לי כי עתה ריקם שלחתני (בראש' לא מב). וישבע יעקב בפחד[1]

---

[1]) ואולי ב. פחד?

אביו יצחק (שם שם נג). — ובתפלה: עננו אלהי אבותינו עננו עננו פחד יצחק עננו עננו אביר יעקב עננו (סליחות).

ב. פַּחַד [1], ש"ז, מ"ר כנ' פַּחֲדָיו, — יָרֵךְ; Schenkel; jambe, cuisse; thigh: הנה נא כחו (של הבהמות) במתניו ואונו בשרירי בטנו יחפץ זנבו כמו ארז גידי **פחדו** [2] ישרגו (איוב מ טז—יז). —ובסהמ"א: בשבר פחד הירך, אם ישבר פחד הירך יצטרך לפתיחה חזקה ואמיצה (קאנון ד ה ג יד). וראוי שיונח בין שני הפחדים או כמו כדור מעין (שם שם). אין הכהן זקוק לבקש תחת אצילי ידיו של נגוע או בין פחדיו וכו' שמא יש שם נגע (סמ"ג, מ"ע רלד). ואשר היו דדיהם סמוך לפחדים וכו' (רשב"ל דונן, מגן אבות, חלק יעקב ד, סג.). — ואמר המשורר: כנור דמות פעם ליד פחד בלי שוק דבקו יחד ולא נתחו (רמב"ע, אב קדמון, סעה"ש 65). כי מאמר מאין ענין כמו רגל בלי פחד (הוא, תרשיש, י, 90).

פַּחְדָּה, "פַּחְדָה, ש"נ, כמו פַּחַד, Furcht, Schrecken; peur; fear: תיסרך רעתך ומשובתיך תוכחך ודעי וראי כי רע ומר עזבך את יי' אלהיך ולא פַחְדָּתִי אליך נאם אדני יי' צבאות (ירמ' ב יט). — ובתו"ם: פחדתו של מלאך המות נתן בלבם (ר' יונתן, מד"ר קהלת, את הכל עשה). — ובסהמ"א: ורמזה אליהוא כי השם ית' היה משים פחדתו ויראתו בלב איוב כדי שיתעורר בתשובה לקצת עבירות שבידו (אוהב משפט ומשפט צדק לאיוב, כו:). — ואמר הפיטן: נפלה זעות פַּחְדָּה על עם לשושן דמה בעת נספה אלעזר בן דמה (סליחי' לט"ב, זכור חבוקת, קלור רקע"ג שכט). עליון בשמעו דבריהם אשר אז נדברו פחדותם אשר פחדו שר כי גברו (רקע"ג, אתה מרכבות קדש על עשה"ד, שם ספח). ועל כן גר תם וגדלו פחדותיו (ר' שמואל יונה, יוצי וילא, שרידי מהגבית, מ"ל וייס, 69).

פַּחְדּוֹן, ש"ז, — כמו פַּחַד: מי נחלתי ישמע דברי חוזי ואל אל נביא שקר מפחדוני מה לתבן את הבר אמר יי' (אזהרות לרקע"ג, קלור רקע"ג, ר).

[1]) בערב' פח'ד' a) [סור' פוחדא. עי' א. פַּחַד.]

[2]) פחדיו, קרי.

a) فخذ

***פַּחְדּוּת**, ש"נ, — כמו פַּחַד: ותכם עליהם הם (עדת קרח) אבדו ולא פחדותם שעשו תחתיהן שרי אלפים ושרי מאות (מד"ר במד' יח).

***פַּחְדִּי**, ת"ז, נק' פַּחְדִּית, פחדיים, פחדיות, — נורא ואיום: Schrecklich; terrible: קדחת יום פחדיות הנה תקרה מהפחד קדחת על דרך מה שתקרה מהיגון (קאנון ד א כב).

***פַּחְדָן**, ת"ז, — מי שדרכו לפחד תמיד, furchtsam; craintif; timorous: וכשרצה לעשות הגבורה הגדולה ההיא בקש (יונתן) לדעת אם הם אמיצי לב או **פחדנים** (ר"י אברבנאל, פרוש התורה, הי' שבת, ויאמר הי' אלהי אדני). ונמצא כתוב כי המלך דיאוגיינים היה **פחדן** שבאנשים ומרוב פחדו ומורך לבבו לא היה שלו ולא שקט מימיו (ר"א מודינא, לבוש לדיק כו). כמו אנשי המס וכן אשר יתצאום חלוף מה שיקוו הם לעולם **פחדנים** ובעלי השררה והממשלה הם מפחידים וכו' ואחר התבאר שהפחדנים הם אלו התחייב מזה שאשר יחשבו שלא תאונה אליהם רעה הם בריאי הגופות נעימי התכונות (ר"י מקיר ליאון, נופת צופים, 120). —ואמר המשורר: ולמה הפחדנין ירעשו אבריהם (ראב"ע, שלמות, כהנא ב 29). — ולנקי' פחדנית: ראיתי דמעת האמת וקולה כאוב שפל מארץ תדבר לפניה מצאנוה לא **פחדנית** ולא **בישנית** (ר' אבא מרי, מנח' קנא', מכתב טו). כי אין ראוי לאמת שתהיה בישנית ולא **פחדנית** (ר"י אבטולי, מלמד התלמידים קנז.).

***פַּחְדָנוּת**, ש"נ, — תכונת הפַּחְדָן, Furchtsamkeit; timidité; timidity, רגיל בדבור העברי ובספרות.

א. פֶּחָה [1], ש"ז, סמי' פַּחַת, כנ' פֶּחָתְךָ, מ"ר פַּחוֹת, פַחֲוֹת כנ' פַּחוֹתֶיהָ, — כנוי ארמי ובבלי לשר מושל על אחת המדינות בשם המלך, Statthalter; gouverneur; governor: לבד מאנשי התרים ומסחר הרכלים וכל מלכי הערב ופחות הארץ (מ"א י טו). ועבדי מלך ארם אמרו אליו וכו' הסר המלכים איש ממקומו ושים פחות תחתיהם (שם כ כג—כד). ואיך תשיב את פני פחת אחד עבדי אדני הקטנים (ישע' לו ט). ונפצתי בך פחות וסגנים (ירמ' נא כג). קדשו

[1]) [מן האשור' פחת, פחת, מחוז; בל־פחת, ובקצור פחת, בעל המחוז, פחה. עי' גם ב. פֶּחָם, פֶּחָה.]

עליה גוים את מלכי מדי את פחותיה ואת כל סגניה (שם שם כח). והשכרתי שריה (של בבל) וחכמיה פחותיה וסגניה וגבוריה (שם שם לז). לבושי תכלת פחות וסגנים בחורי חמד כלם (יחזק' כג ו). היה דבר יי׳ ביד חגי הנביא אל זרבבל בן שאלתיאל פחת יהודה (חגי א א). הקריבהו נא לפחתך הירצך או הישא פניך (מלא' א ח). בני פחת מואב (עזרי ב ו). ויתנו את דתי המלך לאחשדרפני המלך ופחוות עבר הנהר (שם ח לו). ואומר למלך אם על המלך טוב אגרות יתנו לו על פחוות עבר הנהר אשר יעבירוני עד אשר אבוא אל יהודה (נחמ' ב ז). אני ואחי לחם הפחה לא אכלתי והפחות הראשונים אשר לפני הכבידו על העם וכו׳ ועם זה לחם הפחה לא בקשתי (שם ה יד–יח). ובימי נחמיה הפחה ועזרא הכהן הסופר (שם יב כו) ויכתב ככל אשר צוה מרדכי אל היהודים ואל האחשדרפנים והפחות ושרי המדינות (אסת' ח ט). — ובסהמ״א: אחשדרפן למטה מפחה[1]) (לקוטים מן ספר המלילה לר׳ שלמה בר׳ שמואל, בכר, 13). — ובהשאלה *בן־פחה [2]), בן גדולים וטובים: רב הוה יתיב קומי ר׳ חייה רבה וכו׳ א״ל ר׳ חייה רבה הכא זרוק א״ל מה בין הכא ומה בין הכא אמר ליה בן פיחה אחריהם (ירוש׳ ברכ׳ ד ג). — ובסהמ״א, בר־פחתים[3]), ואמר המשורר: זמן לכסיל מרום יקרא כסיל, עש לעש בגד, ופח תחתיו פחתים, ותחת בן נמלים בן נמרים, ותחת בן פחותים בר פחתים[4]) (ידעי הפניני, מיורי ברכה, ונק״ב, 8). ומ״ר *פחתים, כמו פחות, ואמר הפיטן: פאתי מואב ברעד חלחלו פחתי אלופי אדום אז נבהלו (אזה הלרת, יול׳ ז פסח, מחזור איטלי׳ א, קכ:).

1) [מנקד: מפחה.]

2) [כך קורא ר׳ חייה את קרובו רב. ובמקום צורה עברית זו שבירוש׳ נמצאת בבבלי הצורה הארמ׳ בר־פחתי (ובמבטא בבלי בערוך גם: בר פאתי), ופרש רש״י (סנה׳ ג:): בן גדולים, ובפרוש המיוחס לרש״י (נזיר נט.): בן תלמיד חכם. ומשתמשים בבטוי כפרוש רש״י. אולם נראה שזה בטוי הרומז ליחס המשפחתי שבין ר׳ חייה לרב בן אחיו ובן אחותו. אולי אף בטוי של גנאי. השוה את הבטויים אבוי דפחתא (שם אבי כנען, מד״ר ברא׳ לו), אחים דפחתא (שם לט).]

3) [ע״פ הצורה הארמ׳ שבבבלי.]

4) [עי׳ ב. פח, הערה.]

ב. *פחה, ש״ז, — מחוז שלשון הפחה, Bezirk; département; district: מחוז אנטאליא הכולל פחה (פאשאליג) אחת (ממשון בלוך, ש״ע ג ח:). הפחת (פירשטענטהום) קורגא צפונית מזרחית להראש (קאפ) דולי חמשים פרסאות מרובעות ארכה (שם שם כג.).

פחוד, עי׳ פחד.

***פחוד**, ש״ז, — הרגשת מי שמפחד, כמו פחד: אמר אחד לחבירו כמה פחוד השלטון אמר לו תהיה אפסטמא טובה ואין אתה מתירא (והזהיר, ויקר׳, פ׳ לו).

פחוז, עי׳ א. פחז.

***פחום**, פיחום, ש״ז, — כמו פחם, Kohle; charbon; coal: מאי מותשין אמר רב חנינא בר שלמיא משמיה דרב עדויה חשירה פירוש הוא ראש הפתילה הנעשית פיחום ואינה מאירה יפה (שבלי הלקט, יו״ט, סי׳ רם).

***פחות**[1]), תה״פ מן פחת, — מעט מזה, במדה מועטה מדבר אחר, weniger, minus; moins; less: שנים אוחזין בטלית זה אומר וכו׳ זה ישבע שאין לו בה פחות מחציה וזה ישבע שאין לו בה פחות מחציה ויחלוקו (ב״מ א א). ויז עד טפח יש לו חזקה ויכול למחות פחות מטפח אין לו חזקה ואינו יכול למחות (ב״ב ג ו). נתנו לו זמן ונפל (הכתל) בתוך הזמן פטור לאחר הזמן חייב וכמה הוא זמן אין פחות משלשים יום (תוספת׳ ב״מ יא ז). היה שם אחר רוחב מעשר אמות נוטל ארבע אמות כנגדו וארבע אמות בחצר, פחות מיכן משלמין לו את המידה כנגדו (שם שם יא). נחלק (המרדה) לשנים ונשתיירו בחרחור עד שבעה טפחים וברובה עד ארבעה טפחים טמא פחות מכן טהור (שם כלים ב״מ ג ז). כתיב עשר תעשר את כל תבואת זרעך דבר שהוא נורע ומצמיח, יצא פחות משליש שאינו נורע ומצמיח

1) כך מנקד שטרק, אבל בכר — פחות, בינוני פעול (ZDMG 1890), אך הקריאה המקבלה של הספרדים — פחות.

[גם בנקוד הבבלי — פחות (עי׳ סורת, לשון חכמים, 142) ובמשני ליוורנו מנקד בכל מקום פחות וככ״י קופמן פחות, ונוהגים היום להבדיל בין תה״פ פחות ובין ת״ז פחות, מ״ר פחותים.]

(ר' זעירא, ירוש' שביע' ג ז). בבצלים אפילו פחות מיכן מותר (ר' יוסה, שם ה ג). שכן הוא ראוי ליכנס (לבית הקברות) בשידה תיבה ומגדל ולעשות לו חור פחות מטפח ולתחוב בכוש ובקיסם ולאכול (שם עירוב' ג א). ת״ר האוכל תרומה פחות מכזית משלם את הקרן ואינו משלם את החומש (פסח' לג:). מיכן שאין השד יכול לבראות בריה פחות מכשעורה (סנה' סז:). — ובצרוף פָּחוֹת או יותר, ובשלילה לא פָּחוֹת ולא יוֹתֵר: קטן נמול לשמונה ולתשעה ולעשרה ולאחד עשר ולשנים עשר לא פחות ולא יותר (שבת קלז ה). מאי ני בני' שמעת מינה תרתי לא פחות ולא יותר תנא לא פחות מפני שמרבה ולא יותר מפני שממעט (עירוב' נח.).—ובסהמ״א: כתב הלוחות היו בהם תרי״ג מצות כנגד תרי״ג אותיות מן אנכי עד אשר לרעך לא פחות ולא יתר (ברא״ש רבתי' אלבק, 76). תדע שאין לדיין אלא מה שעיניו רואות הרי קנסו ליטרא זהב ושמא הבושת היה פחות או יותר אלא כמו שנראה בעיניו של דיין יעשה (פס' חסידים תתתקיד). — ועם ב של בכל״ם, בִּפְחוֹת: המקדש שתי נשים בשוה פרוטה או אשה אחת בפחות משוה פרוטה וכו' אינה מקודשת (קדוש' ב ו). והיה אחד מהן יוצא לטייל בשוק ולוקח לו חפץ מן התנווני והיתה הזקינה מוכרת לו את החפץ כשווי והנערה אומרת לו בא וטול לך בפחות (ירוש' סנה' י ב).

***פְּחוּתָה** [1]), ת״ז, נק' פְּחוּתָה, ונ״ר פְּחוּתִים, — מוּעָט, מָעוּט, נופל מאחרים במספר, במדה ומשקל או במעלה או בגיל, gering(er), minder(wertig); moindre; lesser, inferior: אלו נערות שיש להן קנס הבא על הממזרת ועל הנתינה ועל הכותית וכו' פחותות מבנות שלש שנים ויום אחד (כתוב' ג א). המוכר את השדה מכר וכו' ואת מחיצת הקנים שהיא פחותה מבית רובע (ב״ב ד ח). נמצאתה אומ' שלש מידות במחיצה כל שפחות משלשה צריך שלא יהא בין קנה לחבירו שלשה טפחים כדי שלא יכנס הגדי (תוספת' כלאים ד ו). החמת והכפישה אף על פי שפחותין נוטלין מהן לידים (שם ידים א ו). גיורת שנתגיירה פחותה מבת שלש ויום אחד כשירה לכהונה (ר״ש, ירוש' קדוש' ד ו). כל שהוא דומה לדקין של תרנגולין וראשה תפוח כקורקבן ותלולה כחצוצרות ואין שילייה פחותה מטפח (רשב״ג, שם נדה ג 7). מה שלשה משקין הללו (מים יין וחלב) אין מתקיימין אלא בפחות שבכלים אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה (ר' אושעיא, תענ' ז.). אין לך אומנות פחותה מן הקרקע שנא' וירדו וכו' אל הארץ (ר״א, יבמ' סג.). זו דברי בן ננס אבל חכמים אומרים הלך אחר פחות שבלשונות (רב יהודה בשם שמואל, ב״ב קה.). ניסת פחותה מבת עשרים יולדת עד ששים בת עשרים יולדת עד מ' בת מ' שוב אינה יולדת (רב חסדא, שם קיט:). לאדם שנשא אשה על אשתו חשובה ממנה אין מתקנאה בה פחותה ממנה מתקנאה בה (ע״ז כה.). כל ערכין שאתה מעריך לא יהו פחותין משקל (רבא, בכורות י:). האומר ערך סתום עלי נותן כפחות שבערכין (ערכי' ד:). אמר לו הקב״ה (לטיטוס) רשע חייך מבריה שהיא פחותה מכל הבריות שבראתי מששת ימי בראשית בה אני נפרע מאותו רשע (מד״ר בראש' י). — ובסהמ״א: ימים אחדים שנים פחותות מעשר (ראב״ע, יקוד ומספר). ואם היה זה בדינם (של נדב ואביהוא) כ״ש בדיננו אנחנו הפחותים[1]) ואשר למטה ממנו שצריך לכל אחד ממנו וכו' (ר״ב ח״ת, מ״כ ח״א ה). כמו שיעזוב האדם וישכח בביתו הנהגת החתולים על דרך משל או מה שהוא יותר פחות מהם (שם ג עז). והיא שאמרו שצריך להאריך באחד כדי לקבל מלכותו בשמים ובארץ ובארבע רוחות העולם ואין הממלכה בתנועת הראש לבדה כמנהגנו הפחות היום וכו' (ר״י אלבוטיני, סולם העלייה, ואתחנן, קנט.). השק הוא לבוש צמר או חגור צמר ילבש אדם אותו על בשרו והוא פחות ועבה וקשה (רד״ק ספ״ש, שק). והרחק חברת הפחותים שהיא תפסידך המעלה והערך (ר' ידעיה בדרשי, פרדס ב, אולה״ם ג). ויהיו א״כ יותר פחותי המעלה מהטבע כי הטבע לעולם יפעול פעולותיו לאיזה תכלית (ר' יהודה מוסקאטו, מנחת קנא', קופמן, 32). שכן כתב אריסטו במאמר הי״א מספר הבעלי חיים בהיותו תופס על החכמים הקדמונים שלא רצו לדבר בטבע הב״ח

---

[1]) [עי' הערה לערך פָּחוֹת.]

[1]) [תרג' של אדואן a), השפלים, בערב'.]

a) أدوان

הפחותים הנולדים מן העפוש לפחיתותם וזולתי בנולדים מזכר ונקבה ואמר שם כי יותר ראוי לדבר בב"ח הפחותים הנולדים מן העפוש ממה שידובר בשאר בעלי חיים (ר"י אלבו, העקרים ג ח). כן נקראו הפחותים שבעם חשובים (ר"י בן נחמיאש, פי' משלי כג כט). יתומים שבקשו להגבות כשומא קרקע פחות ומזולזל שאין מוציא פירות בכדי עבודתה היש מן הדין ליפרע ממנו (ר' שמואל הסרדי, התרומות, שער ד ג). — ואמר הפיטן: המשולים לשלש משקים נחמדים ובפחות שבכלים נשמרים ועומדים (ר' שמעון בר יצחק, אלוף, קרובץ לא' שבוע'). — לכל הַפָּחוּת[1], mindestens, zumindest; au moins, pour le moins; at least: יש לב"ד לחקור ולשאול לו אע"פ שאינך יודע הסכום אתה יודע לכל הפחות כי אתה חייב לו פרוטה ואם הודה הרי הודה במקצת (טוחו"מ עה כו). — ובמשמ' חָסֵר, פָּגוּם: כוורת פחותה ופקוקה בקש ומשולשלת לאויר התנור השרץ בתוכה התנור טמא (כלים ח א). במה דברים אמורים בזמן שהיא (הכוורת) כלי מחולחלת היתה פחותה ופקוקה בקש או אפוצה וכו' (אהל' ט ג). כוורת פחותה פקוקה בקש ומשולשלת לאויר וכו' (תוספת' כלים ב"ק ו ג). — ובמסיבות אל שם, פְּחוּת דבר פלוני מאחרים, חסר בדבר פלוני לעֻמת אחרים, נופל מהם בדבר פלוני: כי אין סוס פחות סוסיות מאחר ולא אנוש יותר אנושיות מאחר כי גדרי הסוסיות והאנושיות לכל אישיהם מגיעים (ר"י א"ת, כוזרי ה ד). ופעמים יחשבו הקצה האחרון שהוא טוב ויאטרו על פחות הנפש שהוא סבלן ועל העצל שהוא שמח בחלקו (ר"ם א"ת, ח' פרקים להרמב"ם ד).

פְּחוּת, פיחות, ש"ז, נגזר מן פִּחֵת, — הַפְּחָתָה, הַמְעָטָה, Verminderung; reduction: מש, שין ביניהן זה הפיחות שיתן בן חמשים ט"ו שקל ובן מ' יתן הי' שקל (ר' גרשם, ערכ' כז:).

א. **פחז**[2], ממנו א. פָּחַז, א. פַּחַז, א. פַּחֲזוּת, א. פַּחְיָזָה.

ב. ***פחז**[1], ממנו ב. *פָּחַז, ב. *פַּחַז, פַּחְוָה, ב. פַּחֲזוּת, ב. פַּחְיָזָה, פַּחְיָזוּת.

א. **פָּחַז**[2], פ"ע, ביני' מ"ר פֹּחֲזִים, פּוֹחֲזִים, — הָיָה רֵיק וללא הועיל, leer, unnütz sein; être vide, ne valoir rien; to be empty, good for nothing: וישכר בהם אבימלך אנשים ריקים ופֹחֲזים וילכו אחריו (שופט' ט ד). נביאיה פּוֹחֲזים אנשי בגדות (צפנ' ג ד). — ובספה"א[3]: שיש כאן פוחז אחד (בעמיס לאס כא). כמים הפוהזים וכעופות הפורחות כן ניבי פי כל בני אדם (מכתב בקבץ Wagenseil, 365). — ואמר הפיטן: פחזו כמים בלי להותיר צבאות קדש לרדוף ולהכתיר (ר' שמעון בר יצחק, אופופיק, סחר' ז פסח). — ואמר המשורר: בעז מלכו כלם בטעמו הפילם ולשאול השפילם כריקים ופחזים (דונש, דעה לבי, שעה"ם 4). ואיך ימר אלי חיק אהבתי במדת פחזי שכל ורקיו (רשב"ג, כאן נשאו, ברודי 25). — ביני' פעוי, פָּחוּז: פחז כמים נדמית לפחוזים המקפיצים (ילק' שמעו', ויחי קנז). ויצא מדבריו הרקים והפחוזים חג המצות (לקו"ק, נכפ' 38). — ואמר המשורר: ואל תחפיר ותכלם באשמתם לנגדך פחוזים הם ורקים ועמם אין מאומה (ר"י הלוי, אסר יסד, גנזי ירושלם, ורעהימר א, מז). — נפע', נִפְחַז, — הוּרַק, נִשְׁפַּךְ, ausgeleert werden; être vidé; to be emptied: ואמר הפיטן: גמול

---

[1] [ה"א הידיעה שבצרוף זה וההשואה אל הבטויים: לכל המֻקדם, לכל המְאֻחר, מורות שיש לראות כאן את המלה פחות כשם תאר ולא כתה"פ, ולפי זה דינו של לַפָּחוּת, שגם הוא בה"א הידיעה על פי ענינו.]

[2] [השרש המקראי פחז הוא לשון ריקות, וכן בא פוחז ביחד עם ריק, ריקים ופֹחֲזים (שופט' ט ד), וכן פַּחַז כמים (בראש' מט ג) פרושו: כהרקת המים, ולפי זה טורטשינר בתרג' הגרמ': ausgeleert wie Wasser, וקרוב לשרש זה פחז[a] בערב', שמשמ' דתפאר על הבל וריק. אולם השרש ב. פחז שבתו"ם (אשר כמעות פרשו על פיו גם את המקומות שבמקרא) בהוראת פזיזות, מקביל אל חפז שבמקרא, ויש שאף בתו"ם בא חפז במקומו. ובסור' פחז, היה חסר בשת ושטיף בזמה.]

[1] [עי' בהערה הקודמת.]

[2] [עי' הערה למעלה.]

[3] [הדגמאות מהספה"א מיסדות על לשון הכתובים המשתמשים בפעל פָּחַז כלשון ריק וכזב. אמנם אפשר שהסופרים המאחרים הבינו את הכתובים בהשפעת ב. פחז כלשון חפז המקראי.]

---

[a] فخز

נמלט מאבת נשחז בפשטו צוארו דמו לא נפחז[1]. ימינו אחז ביובל הנאחז להקדישו לה' קדש (רסנ"ג, אז בהר, סליח' ער"ה).

ב. *פָּחַז, פ"ע, — א) נחפז וקפץ[2], aufbrausen, aufspringen; s'emporter, sursauter; to fly into a passion, to jamp up — פָּחַז היצר, הלב: רועה הייתי בעירי ובאתי למלאות מן הנהר מים ונסתכלתי בבבואה שלי ופחז יצרי עלי וביקש להעבירני מן העולם (נזיר אחד לשמעון הצדיק, תוספת' נזי' ד ז[3]). רועה הייתי בעירי והלכתי למלאות מים מן המעין ונסתכלתי בבבואה שלי פחז לבי עלי בקש להעבירני מן העולם (ספרי במד' כב). — ובפסהמ"א: אדם אשר יזוב דמו למאד אם מן הגיד אם מפצע אם מן מכה ויריק כל דמו ויהיה במשש יד זרועו פחז[4] גם זה ימות (אסף 134). כמי שיבטחו בני אדם שיש להם מים במקום פלי וכשיגיעו לאותו מקום יפחז בהם ויבגוד ולא ימצאוהו (ר' שלמה ב"ר שמואל, ספר המלילה, בכר, עמ' 12). רשע אומרים לו מפני מה לא עסקת בתורה והוא אומר נאה הייתי ויצרי פוחז עלי בלוי שטבעי גרם לי (המאירי יומא ג, לה:). אך אמנה למי שפָּחז עליו יצרו ראוי שיזיר עצמו מתעניגות בני אדם (ר"י מוסקטו, קול יהודה לכוזרי ג ג). — ב) עשה בקלות דעת, חטא, leichtfertig handeln, sündigen; agir frivolement, pécher; to act thoughtlessly, to sin: בשעה שהיה אברהם מהלך בארם נהרים ובארם נחור ראה אותן אוכלים ושותין ופוחזים אמר הלואי לא יהא לי חלק בארץ הזאת (ר' לוי, מד"ר ברא' לט). עשית כפחזים שנשתכרו שוקיהן[5] במים (ר' פנחס, שם לח). אומות העולם אתה מרבה להם ימים טובים הן אוכלים ושותים ופוחזים ונכנסין לבתי טרטיאות ולבתי קרקיסיאות (פסיק' דר"כ, בוכר קל.). — ואמר הפיטן: ואף פוחז במצות לא תעשה כשכה או שעירה יביא לזבולים (רסע"ג, אזהרות סדור רסע"ג, ריג). פחזותם עמוד על דם נקי ודובר תמים נרבאו (ר' שמואל יזכה, זולת ויסג, שרידי מהגני', מ"ל וייס, 80). — בינ' סְעוּ', *פָּחוּז, במשמ' נחפז ומבהל, ואמר הפיטן: פסח אכלו פחוזים ונפלאות חוזים בימי חג פסח (מעריב א פסח). אז נבהלו פחוזי דינים (מעריב ז פסח).

— פִּעֵ', *פִּחֵז, — א) חרד ופחד[1], erschrecken; s'effrayer; to be frightened: מיד היה מפחז ומזדעזע ואומ' אין לי עסק בשליחותו של מקום ואין לי עסק בדברי תורה (מד"ר אלפא ביתא דר"ע, ביהמ"ד ילינק ג 44).

— הִפְעִ', *הִפְחִיז, — כמו החטיא, zur Sünde verleiten; faire pécher; to make sin, ואמר בן סירא: אל תחרש על איש לו הון פן ישקל מחירך ואבדת כי רבים הפחיז זהב והון השגה לב נדיבים (ב"ס גני' פ ג). יין ונשים יפחיזו לב ונפש עזה תשחית בעלה (שם יט ג).

— כִּפְעֵ', *נִפְחָז, בינ' נִפְחָז, — חוטא, sündig; pécheur; sinful: מסכן פיו לנאצות לא יחכם כל ימיו ונפחז במאויי יצרו לא יאלף דעת (ב"ז ב"ס כג יז). גבר נפחז בזמה לא ינוח עד תלהטנו אשו (שם שם יט).

— פִּעֵ', בינ' *מְפַחֵז, — כמו מְפַחֵד: אבל לא הבננו כלום מה שמדברים ושבנו מפוחזים אל ביתינו כי הבית היה סמוך לבית הכנסת (שלמה בן שמעון, במאה יא, QGJD ג 5).

— הִתְפַּ', *הִתְפַּחֵז, — כמו הִתְפַּחֵד, erschrecken; s'effrayer; to be frightened: ומזור ומתירא מתפחז (הערה בשולי הדף לב"ס גני' ד ל).

א. פַּחַז, ש"ז, — ריק, סוּרק[2], leer, ausgeleert; vide, vidé; empty, emptied: ראובן בכרי אתה

---

[1]) [דמו לא נפחז ע"פ פַּחַז כַּמַּיִם (ברא' מט ד), אך עי' ההערה הקודמת.]

[2]) [הוראת הפעל הזה כהוראת הפעל פחז בארמ' שבתלמוד, המקביל אל חפז שבמקרא. ועי' בהערות למעלה, ולהלן א. פַּחַז, הערה.]

[3]) [ובשנויים בירוש' נדר' א א, שם נזיר א ו, בבלי נדר' ט:, שם נזיר ד:, מד"ר במד' י.]

[4]) [כלו': והיה אם ימששו ביד זרועו יקפץ יותר. ואולי פָּחַז, כב. פָּחַז, ג).]

[5]) [כלי משקין שלהן (מתנות כהונה).]

[1]) [גם לפעל חפז המקראי יש אף הוראה זו של „נבהלו נחפזו" ובודאי השפיע על פחז גם הדמיון אל פחד. ועי' גם ב. פָּחַד.]

[2]) [אמנם השבעים מתרגמי׳ התגאות (ἐξύβρισας) כמים, ות"א: על דאזלת לקבל אפך הא כמיא. רש"י: הפחז והבהלה אשר מהרת להראות כעסך כמים, וכן פרשו רב המפרשים ע"פ פחז שבתו"מ; אך אין זה מתאים לענין, עי' בהערה לא. פחז. ויותר קרוב ריב"ג, המבאר כל לשון פחז שבמקרא במשמ' בגידה.]

כחי וראשית אוני יתר שאת ויתר עז פַּחַז כמים אל תותר כי עלית משכבי אביך (בראש' מט ג–ד).—ואמר הפיטן: לקול בכיו חיל אחז אסתר ותחרד ועינה דמעה פחז כמי נחל תרד (מחזור תהלות, רני ובמחי קיז.).—ואמר המשורר: לבי לא ינוח זה קרע לבך ויגר דמהו מפחז נקמתי נפשי תשוח ומוסר בליותי לא אשאהו (יל"ג, קינת הורדוס, ה, 75).

ב. **פַּחַז**, ש"ז, מן ב. פחז,—א) חטא, Sünde; péché; sin: למטרונה שהיו לה שלשה שושבינין אחד ראה אותה בשלוותה ואחד ראה אותה בפחזה¹) ואחד ראה אותה בניוולה וכו' ישעיה ראה אותן בפחזן (פסיקי דר"כ, בובר קכח:). — ב) מעשה נמהר, קלות דעת, פזיזות, Übereilung; précipitation; hastiness: הפחז והבהלה אשר מהרת להראות בעסך כמים הללו הממהרים למרוצתם לכך אל תותר אל תרבה ליטול כל היתרות הללו שהיו ראויות לך ומהו הפחז אשר פחזת (רש"י, בראש' מט ד). לישב ולהתרות בבאים שלא יזיקו זה לזה לרוב המהירות והפחז (ר"ש ויגאה, שבט יהודה, הנובר, 105). — ואמר המליץ: אלהי אבי ואדון חיי פלטני מרוב עונים ולב פחז הרחק ממני (ב"ז ב"ס כג ה). אין פחז פמים ולא משתנה מלב אשה (שם כה כא).—ג) כמו א. פַּחַד, Furcht, Schreck; peur; fright, fear: פחד ופחז אחזני ועקשה (סדור רסע"ג, תעז).

פַּחֲזָה, ש"נ, כמו ב. פַּחַז במשמ' פזיזות: אמר כנחלים נטיו כנגד ראובן שלפי שאמר בו פחז כמים אמר כנחלים נטיו שהנחל שנוטה לכאן ולכאן לרוחב הנהר אינו הולך בפחזה (רי"ן קארו, תולדות יצחק קיג., בלק).

א. **פַּחֲזוּת**, ש"נ מן א. פחז, בכנ' פַּחֲזוּתָם, — מדת מי שהוא פוחֵז ²), Leerheit, Wertlosigkeit; futilité, frivolité; emptiness, worthlessness: הנני על נבאי חלמות שקר נאם יי' ויספרום ויתעו את עמי בשקריהם ובפחזותם ואנכי לא שלחתים (ירמי' כג לב). —ובספה"א: ואסירה כל בדיליך אלו אותם המבדילים שונאי ישראל מן הקב"ה בשקריהם ובפחזותם (רש"י, שבת קלט.). ואולי נאחז ונסתבך בסבכי פחזותם ובענפי שקריהם (רמב"ם, אגרת תימן, ה.). נפתה אחרי הבלי האלילים ואמונתם ונמשך אחרי שקרותם ופחזותם (ר' אברהם בר חסדאי, בן המלך והנזיר, שער עז). הניחו לעיף ישראל שהוא עיף ויגע בצרות רבות שיבאוהו הניחו לו והורוהו דבר ה' בו ינוח ולא תתעוהו בשקרותיכם ובפחזותכם (רד"ק, ישע' כח יב). חוטאים ומחטיאים בפחזותם בני אל תלך בדרך אתם (שלמה אלעמי, אגרת המוסר, פס' פלט, מעגל).—ואמר הפיטן: אובות וידעונים לא תלמדו ומשאול בפחזותם הוסרו (רסע"ג, תרי"ג מצוות, קובץ, מע"י גאו' קדמ' ג 32). ומאתם לפני פי החירות היתה חניתם בין מגדל ובין הים באמצעיתם לפני בעל צפון הנשאר מכל אלילי פחזותם (חסדי ה', סלוק ז פסח). אלה בשגיון עין רעיון ואלה בהגיון שוא קנאוני ובפחזותם ובחזותם ועליצותם יכעיסוני (שכנו לשונם, אהבה לפי ויכח). — ואמר המשורר: ועת ארחו לחברה צורריך ועליך הפוך את לב אדונך ועת קמו בפחזותם לקומם וקם נגדם דבר צורך וקונך (ד"ה של יהודי מצרים וא"י, יעקב מנן, ב, 265).

ב.* **פַּחֲזוּת**, ש"נ, מן ב. פחז,—כמו ב. פַּחַז, Übereiltheit, Leichtsinn; precipitation, frivolite; hastiness, thoughtlessness: משל למטרונה שהיו לה שלשה שושבינין אחד ראה אותה בשלותה ואחד ראה אותה בפחזותה¹) ואחד ראה אותה בניוולה וכו' ישעיה ראה אותם בפחזותם (ר' לוי, מד"ר איכה א). —ובספה"א: הסבל עושר והפחזות רש (ר"י א"ס, מבחר הפנינים לרשב"ג, 18). שדוד טעה (שקבל לה"ר על מפיבשת) לרוב פחזותו וצרת לבבו (ר"י אברבנאל, ש"ב עז). והם גם כן ברוע מזגם ופחזותם מאסו מיד במלכות בית דוד כי כאשר בחרו אלהים חדשים כך בחרו מלכים (ר"ש ויגאה, שבט יהודה, הנובר, 21). ועל זה אמר דוד המלך ע"ה בחפזי כל האדם כוזב שהוא באמת ודוי מעליא על מעשה בת שבע שבא במכאוב ואכלה פגה על פחזותו של אדה"ר (רמ"ע מפאנו, אמר עשור, חקור דין ג ט). — ואמר המליץ: ורק פחזותם לבדו עשה להם את המות הזה (רמח"ג, הלרפתיס ברוקיל, 39).

¹) [במדה"ג דבר' א יב (הקבלה) הנוס' בחפזות ישעיה ראה אותן בחפזן, ועי' ב. פַּחֲזוּת.]

²) [ראה הערה לא. פחז.]

¹) [עי' ב. פַּחַז.]

***פָּחַח**[1], פ"י, — פֵּרֵק מעליו, התפרק, ablegen; ôter; to take off. ואמר הפיטן: כל עדיה פחחה הכלה כוס מוגה לקרואי הלולה (חודך כי אכבת, יוצ' שבת ה' חנכה).

***פְּחִידָה**, ש"נ, שה"פ מן פָּחַד, כמו א. פַּחַד, Erschrecken, Fürchten; peur; fright, fear. ואמר הפיטן: חלו בפחידה בהפקד שבט לחדה כל גיא בידו אחודה כגלתה יהודה (שחר' ח"ב, ממז' איטל' ח, קע.).

א. ***פְּחִיזָה**, ש"נ, שה"פ מן א. פָּחַז, — כמו בְּגִידָה, Treulosigkeit; perfidie; treachery: כל דבר שתבטח בו ובגד נקרא פחיזה ובגידה וכו' בגידת המים נקראת פחיזה שנא' פחז כמים (ר' שלמה ב"ר שמואל, ספ' המליצה, בכר, 117).

ב. ***פְּחִיזָה**, ש"נ, שה"פ מן ב. פָּחַז, — כמו ב. פַּחַז: ומתוך כך חילי וראשית מטוני היה לך לשאת ויתר עז היה לך למלך על אחיך אבל פחיזה ובהלה היה לך כמים הנשפכים (רסב"ס, ברא"ש מט ג).—ואמר הפיטן: אם ויעתתי בפחיזה וכזור סולם בחלום חוה (סדור רסע"ג, ספה).

***פְּחִיזוּת**, ש"נ,—מדת מי שהוא נחפז, Übereiltheit; précipitation; hastiness: ע"כ אמר לו שהוא פחיזות[2]) וקלות דעת (רמב"ן, ברא"ש מט ד). ואמר שהיה פחיזותו במה שעלה משכבי אביו (ר"י אברבנאל, שם). אבל אנחנו בטוב מזגינו כבר היינו באים לבקש איזה התנצלות עליך למה לא הזכרת אותי ואתה בפחיזותך שמת יד לפינו (ישראל משה חזן, שארית הנחלה סי' רג). — ובמשמ' מהירות בכלל: והנני אעירך שכל השואים הנעים והחטפים קריאתם חטופה ובפחיזות קריאתם לא תיפול עליהם ההכאה ורק מכים ההברה הבאה אחריהם (חנניה אלחנן חי כהן, רוח חדשה, כח).

***פְּחִיסָה**[3], ש"נ, שה"פ מן פָּחַס, — מעיכה בלחיצה, Zerdrücken; écrasement; crushing: אבל פחסה ישראל לא וכו' אבל הכא קסבר עכו"ם לא קפידא ע"א אפחיסה (רש"י, ע"ז מ"ב.). כתב בעל המאור ז"ל שפור של מתכת שנרצף נמי שוויא מנא הוא שהריצוף פחיסה בעין שבירה היא (שבלי הלקט רכח).

***פְּחִיתָה**, ש"נ, שה"פ מן פָּחַת, — א) כמו פַּחַת, חלל בתוך דבר, Aushöhlung; creux; hollow: מאן תנא דפחיתת נר מנא הוא (ביל' לב.). — ובסהמ"א: באחת שנפחתה גולגלתה והטיל לה רופא הדוק של קרא וחיתה פי' שם באיתה פחיתה חתיכת קרא והדקה וחייתה (ערוך, ערך הדק).—*ובמשמ' פעלתו של הַפּוֹחֵת, עשית פַּחַת, Aushöhlen; creusement; hollowing out: ואותה נטילת בסוי מקריא פחיתה (ר"נ על הרי"ף, ביל' יז:).—*ובמשמ' התמעטות במדה או במשקל: דלגבי סלע מנכרא פחיתתה ולא מחליפה בסלע (רש"י, ב"מ נב., ד"ה יתר על כן יקיים). — ב) *מדתו של מי שהוא פָּחוּת ושפל בדרגה או במוסר, Niedrigkeit; bassesse, petitesse; baseness: פעם אחת נשכר עני בן טובים אצל בעל הבית שלא היה מכירו ונותן לו צער לנפצו ונעצב הנשכר שהגיע לזו הפחיתה והרגיש בעל הבית ואמר לו הניחהו (ר"ח יומא כ:, וכן ערוך ערך פז). ואין צורך להאריך בפחיתת מי שאינו סבלן בי ידוע הוא לכל (חוכמ' לדיקים, שער הגאוה, ג.).

***פְּחִיתוּת**, ש"נ, מ"ר פְּחִיתִיּוֹת, — א) התמעטות, Verminderung, Beschädigung; réduction, endommagement; diminution, damage: וכן הדין אם נפחת חמשכון ויש מחלוקת ביניהן כמה שיעור פחיתותו (טוחו"מ עב כה, וכן בש"ע שם).—ב) מדת מי שהוא פָּחוּת ומועט במדה במספר ובערך, Wenigkeit, Niedrigkeit; petitesse; smallness, baseness: ותקראנה המדות החשובות מעלות המדות והמדות המגנות פחיתות המדות (רמב"ם, מלות הסגיון יד). הלא תראה חסרונך ופחיתותך בדבר הזה (ר"י א"ח, סו"ה, חסבון הנפש ג). לא נשאני לעמוד לפניך סכלי בפחיתות ערבי ומיעוט ידיעתי בגדולתך ורוממותך (שם שם). לנצח חברו בשחוק הקוביא עם מה שיש בו מהגריעות והפחיתות וענג הנצוח בלי ספק הוא שכלי (ר"א בן חסדאי, מאזני לדק לאגזלי, 13). מי שירצה לקנות הפילוסופיא הטהורה יטהר מדותיו מן הפחיתות (העתקות ממאזני לדק לאלגזלי, חובר כחמד

---

1) [מקור השרש מארמ' ובמקרא קרוב אליו יחף ובסור' נחף, וחפיי, ובערב' חאפ a) ועי' פּוֹחֵת, הערה.]

2) אך כתוב פחיתות?

3) [עי' פחס, הערה, ב. פיס, הערה.]

---

a) حاف

ג, קלז). לפי שסבת החוטא היא כסבת הנכשל בדרך מישור שאין בה לא אבן נגף ולא עקלקל כי הסבה ההיא היא באמת למיעוט השגחתו בהליכתו לא לפחיתות הדרך (ר״י אבטולי, מלמד התלמידים, וילא, כז:). כי העצל לא יבואהו פחיתותו מפני שאין רצונו ותאותו בדברים שמשתדל החרוץ עליהם כי כל האדם ירצה ויתאוה כל ההשגות אבל מספיק לו בתאוה ההיא הפחותה (שם, שופטי׳, קסו:). ומהם כתות חשובות יבחינו פחיתות הסדור הזה הנמאס וגריעות אחריתו ובהרגישם נפשם היום שקועה ברבבות הבלים יריק לבבם (ידע׳ בדרשי, פרדס א, אולה״ם ג). כי לפי גודל מעלתו ורוב פחיתותי והסרוני ימצא בי ערות דבר ויוציאני הוצה מהיכלו (ליקנעי, אבן יקרה א, כו:, וירא). אמר החכם לבסיל המבזהו מפחיתות משפחתו אתה מום משפחתך ומשפחתי מום בי (משלי חכמים סי׳ 84, בס׳ דרך עוגים לאדלמן). הנה הם מכריזים אולתם ופחיתותם במה שהם חולקים על התורה (ר״י ערמאה, יד אבשלום על משלי יב, ד״ה אדם ערום). יאמר א״כ בעל מאמרנו ארין מאפליה הוא החוסר העכור עשה יעשה לו כנפים להתעלות בקבלת צורת הדומם והצומח והמרגיש שלשתן ארין ארין לפחיתותן ועכירותן (ר״י מוסקטו, כפולות יהודה יג). — ועל ממשלת הַפְּחוּתִים: ואם פחיתות הראשות הוא אשר יתמנו בו הממונים על המדינה בהנחת המסים על צד שיגיע קבוץ הממון לראש הראשין (יהודה מסיר ליאון, נפת צופים ג יז, 105). תכלית ההנהגה הקבוצית החרות ותכלית פחיתות הראשות קבוץ הממון והכלית טוב הממשלה המעלה והחזקת הנימוס ותכלית האחדות הכבוד (שם 107). — ג) מדה פְּחוּתָה במוסר: Laster, Untugend; vice; vice: אמנם המעלות הן ב׳ מינים מעלות המדות ומעלות השכליות וכנגדן ב׳ מיני פחיתות (ר״ם א״ת, ה׳ פרקים להרמב״ם ב). הנה הותרנות מצוע בענין שתארנו והחסרון בזה יקרא פחיתות וכו׳ כי החקירה ביותר והדקדוק הרב בהוצאות היא פחיתות (ר״י כספי, קלור המוכר, כ״י ועיקן, מאמ׳ 7). היתרון והחסרון הם פחיתות והמצוע הוא הטוב (ר״י מוסקטו, כפולות יהודה יג). האכזריות פחיתות גדולה והפכית אל החסד והחמלה (רי״א מודינא, לומד לדיק יג). שמודעת זאת שכל משורר הדוחק דבריו בעבור המשקל לפחיתות יחשב לו (עמנואל פרנסים, מתק שפתים, מק״ג, 30). — ומ״ר: והנה רוב הפחיתיות והחסרונות שרשם והתחלתם מחסרון השכל (אמו״ר לרלב״ד, ו ג, 94). אמנם הנהגת האדם נפשו היא שיפנה אותה אל המהות הנכבדות ויסיר ממנה הפחיתיות (רמב״ם, מלות ההגיון יד). וכן הפחיתיות מהן פחיתיות שכליות כסכלות ומעוט ההבנה ודוחק התבונה ומהן פחיתיות המדות כרוב התאוה והגאוה וכו׳ (ר״ם א״ת, ה׳ פרקים להרמב״ם ז). מפני שהקנינים והמדות נתחזקו ונתישבו אם מעלות אם פחיתיות (הוא, פרוש הריב״ם לאבות א יד). כן א״א שיולד האדם שלם בכל המעלות והשלמיות ולא חסר בכל הפחיתיות והחסרונות (ר״י אלבו, העקרים א ח). אין בכל המדות הפחותות מדה פחותה כמו הכזב והעוני והוא כולל כל הפחיתיות (ר״ש בן ויגא, שבט יהודה, הנזכר, 122). שהאהבה ראש המעלות יען תבטל ותסיר הגאוה ראש לכל הפחיתיות ותזכך הלב ותשים האוהב מוכן לכל זריזות ונקיות (רי״א מודינא, לומד לדיק ר). — ד) הפחתת כבוד, עלבון וגנאי, Beleidigung; offense, injure; offence, insult: עורבא פרח לשון גנאי ופחיתות היא כלומר דעת זו דעת נערים ששוחקין בעורבין (ר״ה, ב״ל כא.). — וכן נוהג בדבור הצרוף פְּחִיתוּת כָּבוֹד במשמ׳ זו.

*פְּחִיתִי, ת״ז, נק׳ פְּחִיתִית, — של פְּחִיתוּת, שַׁיָּךְ לפחותים: וההנהגות (של המדינה) בכלל הם ד׳ ההנהגה הקבוצית וההנהגה הפחיתית וההנהגת הממשלה [1]) וההנהגת האחדות (יהודה מסיר ליאון, נפת צופים ג יז, 105).

*פחל [2]), ממנו *פֹּחַל.

---

[1]) [צ״ל: והנהגת טוב הממשלה, בלוי Aristokratie; ע׳ פְּחִיתוּת, משמ׳ ב׳, על ממשלת הפחותים.]

[2]) [כמו בחל, והוראתו הראשונה של השרש היא היה קשה וחזק, ומן בחל במשמ׳ זו כאשור׳ בַּחְלָתֵי, הגבורים, ובלשון אגרית בחלם, קריאת צווי: הזק נא, חזק ואמץ; וקרוב אליו גם בַּחוּרִים במשמ׳ גבורים אנשי החיל, הצעירים, וגם וּמִבְחַר שלישיו (שמות יה 7) לשון חיל מלחמה הוא. גם הפעל בָּחַל המקורי שבמקרא בא בזכר׳ (יא ו–ח) (כי לא אחמול עוד וכו׳ וגם נפשם בָּחֲלָה בי) כלשון התקשות והתאכזרות: אני אתאכזר להם.

***פַּחַל**, ש"ז, מ"ר פַּחָלִים, פַּחְלִין, פוחלין, — שק של עור [1]) : Fellsack; sac de peau; hide-bag שלש משפלות הן של זבל טמאה מדרס של תבן טמאה טמא מת **והפוחלין**[2]) של גמלים טהור מכלום (כלים כד ט). הסל **והפחלין** של גמלים ופיפיארות שעשאן מתחילתן מקבלין רמונין טמאין (תוספת' כלים ב"ב ו ו).

פחלין, פוחלין, עי' פַּחַל.

כשם שהם התאכזרו לי, וכן באיוב (ו י): **בחילה** לא יחמול, באותו נגוד אל חמל: כאכזר שלא יחמל. ומשרש זה פַּחַל, תאנה שלא בשלה כל צרכה, בעקר תאנה קשה. וכן מתחלף **בחל** עם **פחל** באשור' גם במלת פַּחַל, פַּחַל, וְכַר הבהמה וכדו'. ועי' בהערה הבאה.]

[1]) [המלה פַּחַל (ראה בהערה הקודמת) אינה אלא צורה אחרת של השם פַּחַל, תאנה שלא בשלה כל צרכה, מן השרש **בחל** שפרושו: היה קשה. וכן גם השרש **פגג** שממנו פַּג כשם לתאנה, הוראתו: היה קשה. על פי צורת התאנה נקרא גם השק הדומה לה פַּחַל, פַּחַל (וגם **חבל** בהפוך סדר האותיות, עי' בהערה לקמן), כשם שרגילים בכל הלשונות לקרא כלים: אגס, רמון, תפוח, וכדו'. במשמ' זו של **שק** או **כיס** קבלה המלה פַּחַל, בסור' פחלתא, באשור' פַּחַל, את ההוראה המיחדת, כיס האשכים, הנקרא גם בעברי' **כיס** סתם ובלשונות אחרות bourse(s), coglia, couille מן יוני'-רומי' bursa, culeus, שק של עור וכדו'. השק שעל גבי הגמל והחמור הוא בעל שני כיסים או פחלים משני צדי הבהמה, ועל כן משמש הרבוי **פחלין** כשם לשק שעל גבי הבהמה. באותה תמונה של התאנה נקרא השק שעל גבי החמור גם בֵּית הַפַּגִּים (עי' פַּג, הערה בסוף), כלומר הכלי בעל שני הכיסים הדומים לתאנים, ועל פי הדמיון לצורת השק הכפול הזה נקרא גם מקום בקרבת ירושלם **בית פגי** Βηθφαγη, וכן יש לבאר גם את שם המקום בֵּית דִּבְלָתַיִם, בית פגים, פחלים.]

[2]) [כך נכון בפרוש המיחס לרב האי גאון, המביא גם את הירוש' שבוע' ג ט: חויא דשבור מלכא בלע גמלים בלע קרוכם כד בעון מקטלון איתון **פוחלין** של גמלים ומלנון תבן ויהבון ביה גומרים ובלעון ומית וכו'. ובספרים ובגרסת הערוך **פוחלין**, פחלין, וכבר ראה בעל העה"ש, וכן מדגיש אפשטין בהוצ' פרוש הגאונים שלו (עי' 65), שאין זה אלא שבוש תחת **פוחלין**. ואפשטין מביא גם את לשון ספרי זוטא חקת יט יד (הוצ' הורוויץ 310): והפולחן (צ"ל: **והפוחלין**) והפלצור ומיתוחי מטה והמשפלות שהן חוצצין בפני הטמאה, ובעמ' 169 גם את לשון איכה

פחם [1]), ממנו *פִּחֵם, א. פֶּחָם, *פַּחְמִי.

***פָּחַם** [2]), קל לא נמצא.

— פִּע', *פִּחֵם, — פִּחֵם אדם או דבר, השחיר אותו בפיח, בפֶּחָם או כמו פחמים, schwarzen; charbonner, noircir; to blacken: בית עבודה זרה **מפחמי** אותו בפיחמין (תוספת' מע"ש ה יג). אילן של הקדש סוקרין אותו בסיקרא בתי ע"ז **מפחמין** איתן בפחמין (ירוש' מעשר' ה ח). בשעה שהלכו ישראל למלחמת מדין היו נכנסין זוגות זוגות אצל האשה והיה אחד מהן **מפחם** פניה ואחד מפרק נזמיה (ילק"ר סה"ס, חל תרחוני). — ואמר הפיטן: האוכלים זרע שיחור כתמו הטוב **פחמו** משחור ויגדל עון והשיב ימין אחור (קינות ת"ב, איכה אלי). — וכן פִּחֵם בפלוגי, השחירו: כל ימיו הייתי בורח מן השררה עכשיו שנכנסתי כל מי שהוא בא ומוציאני בקומקום הזה אני יורד לו מה הקומקום הזה כווה ומפציעו **מפחם**[3]) בו כך אני יורד לו (יושע בן קבסיו, ירוש' פסח' ו א).

— פֻּע', *פֻּחַם, בינ' מְפֻחָם, מפוחם, — מי שפִּחֲמוּ אותו, השחירוהו: חם כלב ועורב קילקלו מעשיהן חם יצא **מפוחם** כלב יצא מפורצם בהשמישו עורב יצא משונה מן הבריות (ר' חייה בר בא, ירוש' תענ' א ו). חם וכלב שמשו בתיבה לפיכך יצא חם **מפוחם**

רבתי: חמית בחלמי ד' ארזין וד' שקמין ודור דתבן וכו' דור דתבן הדא הוא **חבלין** דידיה וכו', ומפרש חבלין, מחצלת (דור דתבן — אדר של תבן). אבל יש לפרשו: שק של תבן שבמטה, וכן משמש גם **אדר** (בעקר עור בהמה, מעיל עור) במשמ' שק, צרור של כסף בזכר' יא יג.

מן השם פַּחַל, פַּחַל, במשמ' התאנה בהיותה עדין קשה, נגזר הפעל במשמ' הגיעה התאנה למצב של פַּחַל (התאנים עד שיבחילו) ובמשמ' זו יש לרבין את במשלי כ כא: **נחלה מבחלת** בראשונה ואחריתה לא תבֹרך, כלו' התאנה **החולה** (ר' חָלָה, נִפע') היא מבֻחֶלֶת בראשונה, אבל אחריתה לא תבֹרך.]

[1]) [כנראה נגזרו צורות הפעל של **פחם** מן השם פֶּחָם, שמקורו הראשון מן **נפח** או **פוח**. ר' בהערה לערך פֶּחָם.]

[2]) [הפעל נגזר מן השם פֶּחָם, ר' ההערה הקודמת.]

[3]) [נ"א: **ומפציע ומפחם**; נ"א **ומפחם**; עי' ליברמן, ירוש' כפשוטו.]

זבלב מפורסם בתשמישו (הול, מד"ר ברא' לו). אתה מנעת אותי מלעשות דבר שהוא באפילה לפיכך יהית אותו האיש כעור ומפוחם (רב הונא בשם ר' יוסף, שם שם). ומה אם אשתו שהיא חביבה עליו ביותר את אומ' מפני שראה ידיה מפוחמות שעה אחת רוצה לגרשה את שבולך מפוחמת ושחורה מטעי אפך כל ימיך על אחת כמה וכמה (ר' ילמק, שם פס"ם, אל תראוני). — ובפסה"א: ובכל זוית קדורות מפוחמות שנשאר שם מבישול הלילה (ר' אליהו הכהן, שבט מוסר כד).—ואמר המשורר: ווידיך ידי הקוף שעירות מפוחמות כמו אודים בכירה (ר"י חריזי, תחכמוני ג).

— התפ', *הִתְפַּחֵם, — הִשְׁחִיר, שפחמו אותו: בשעה שעלו ישראל מן הגולה נתפחמו פני הנשים מן השמש והניחו אותן והלכו להם וכו' (ר' חנין, מד"ר ברא' יח). ככלי פשתן הדקים הבאים מבית שאן אם מתפחמין קימעא אבודין (ר' יוחנן, שם יט). לאח' שקבע מוניטון שלו בתוך אהלו של מלך אמר המלך גוזר אני שיתפחמו פניו ויפסל מטבעו (ר' לוי, שם לו). לכלה שהיתה עומדת בתוך חופתה ונתפחמו ידיה אם מקנחת היא אות' הכותל מתפחם וידיה אין מתנקות (ר' הושעיה, מד"ר דבר' ח).

— נפע', *נִפְחַם, — כמו הִתְפַּחֵם: וישראל אומרים להם למה אנו דומים לבן מלך שיצא לו למדבר נפחם בשמש נכנס למדינה במעט שמנים במעט מרחצאות עד שנתלבן גופו (ילקו' שמע', פס"ם, אל תראוני). — ובמשמ' היה לְפֶחָם, שב פֶּחָם, verkohlen ; se carboniser ; to turn to coal: אוד מוצל מאש עץ הנפחם מאש (מכמס, תחכ', לד). הבט זה בעצים שיפחמו תחלה ואחר ישובו אפר (קלונו לאבן פיקה, א א ד א).

א. **פֶּחָם** 1), ש"ז, מ"ר *פְּחָמִים 2), פיחמון,—הגוף השחור שנשאר מֵעֵץ שנשרף באש, Kohle ; charbon ; coal : חרש ברזל מעצד ופעל בַּפֶּחָם ובמקבות יצרהו (ישע' מד יב). הן אנכי בראתי חרש נפח באש פֶּחָם ומוציא כלי למעשהו (שם נד יז). פֶּחָם לגחלים ועצים לאש ואיש מדינים לחרחר ריב (משלי כו כא). — ובתו"מ: כורתין עצים לעשות פחמין לעשות (כלי) ברזל (ר' אליעזר, שבת יט א). (המוציא) פחמין כדי לעשות צינורא קטנה (חייב) (תוספת' שם ח טז). מצא חמור שטעון פחמים או דברים האסורין אין מחייבין אותו ליגע בהם (שם ב"מ ג כד). ת"ר במקומו של ר"א היו כורתין עצים לעשות פחמין לעשות ברזל בשבת (שבת קל.). זה עוסק בשדהו וזה עוסק בכרמו וזה עוסק בזיתו וזה עוסק בפחמו וכו' (מד"ר קהל' קהלת ג, טוב שם). והלך הסייד לסידו ויוצר לטיטו נפח לפחמו כוכס לבית המשרה שלו (ר' יהודה הנשיא, שם קהלת ג, בכל עת). — ואמר המשורר: ולמה יתקשה המלח כאשר יחם ולמה הפחם יתלבן כאשר שרוף (ראב"ע, שאלות, כהנא ב 29). — *ופת פַּחְמִין, לחם אפוי על פחמים: ד' דברים משיבין את הלימוד פת פחמין וכל שכן פחמין עצמן (הורי' יג:). — *וכמו פִּיחַ, שְׁחוֹר, ששמש

1) [בערב' a) וכוש' פֶּחָם, בסור' פחמא, באגרית' פחם, באשור' פֶּנְתָּ פֶּנְדּ (ת' פִּיּמְת). עקר משמ' המלה היא האש הנפחת ומכאן הגחלים, גחלי העצים הבוערות או השרופות. על כן יש לראות פֶּחָם כשם מרחב מן נפח־פוח (השוה פִּיחַ) בהוראת הבער, כדגמת כַּבֵּה שמשמ' כָּבִים, וכן נמצא גם פֶּחִים בהוראת פֶּחָם (עי' ג. פַּח, הערה). בפסוק המובא כאן ממשלי (כו כא) נשמרה כנראה ההוראה הקדומה של המלה—נפוח. והואיל ואין השם בעקרה מן השרש, אין במקרא לא מ"ר פְּחָמִים ולא הפעל פִּחֵם, וכן אינם בשפות השמיות הקדומות חוץ מאגרית'. וכבר הרגישו באפשרות זו קדמונים, ובתשובות תלמידי מנחם מצאנו: ובאלה חרש ונדת לא דרש באמרו כי פירש לפחם לאורים במחלוקה אחת עם אש לפחת היותה קודחת בתוך התנורים (עמ' 34). ובתשו' יהודי בן ששת (עמ' 43): והשיב (דונש) על מנחם בהביאו פחם לגחלים עם ויפח באפיו ותאמרו לא הביא עם ויפח כי אם נפח באש פחם ולדבר הזה לבי בקרבי חם. ור"ת בהכרעותיו (עמ' 32): אמר יעקב נפח באש פחם מ"ם יסודי וכן פירש מנחם באש פחם עם ופעל בפחם (ישע' מד יב), אך מנחם כתב בחלק פח נפח באש פחם בעבור נפח, ודמה דונש כי לבעבור פחם הביאו ולכן הקניאו, ע"כ. פֶּחָם במשמ' אבן הפחם שבמכרות האדמה לא נזכר בספרות הקדומה.]

2) [כך נקד המחבר, וכן לוי, יסטרוב ואחר', וכך נכון לפי צורת המלה ולפי הכתיב בכמה מקומות, פיחמין; ובמשנה המנקדת ליוורנו: פְּחָמִים, ובכ"י קופמן פִּיחָם, פִּיחָמִים.]

a) فحم

גם צבע שחור: כחם על הנר כחם על השמן כחם על הפתילה חייב, ר' יוסי פוטר בכולן חוץ מן הפתילה מפני שהוא עושה פחם (שבת ג ה). לא יטבול את חקומקום בפחמין אלא אם כן שפשף (מקוא' ט ג). בית עבודה זרה מפחמין אותו בפיחמין (תוספת' מע"ש ה יג). — ובספהמ"א: השחור פחמין כתושים (רש"י, חולין סח:).

ב. פֶּחָם, — כמו פֶּחָה: גם מיום אשר צוה אותי להיות פֶּחָם [1]) בארץ יהודה (נחמ' ה יד). — ואמר המשורר: וטוב הוא שילחם בכל יום לחם חם במלך או פחם כמו בן תפנוקים (ראב"ע, שירי עני, כדוד הקיר, כהנא א 30).

***פֶּחָמִי**, ש"ז, — עושה פֶּחָמִים או נפח השורף פחמים לצרך מלאכתו, Kohlenbrenner, Schmied; charbonnier, forgeron; charcoal-burner, smith: מכותלי ביתך אתה ניכר שפחמי אתה (ר"ג אל ר' יהושע, ברכ' כח:). — ובספהמ"א: משל לאש הפחמי כי כאשר ירצה הפחמי שיתלהב מיד ישליך עליו מים (ר"ש בן וירגא, שבט יהודה, הנוצר הרטו, 119). — ואמר המשורר: ככלב פחמי לקול אוכל יקום וישכב וירדם לקול הפטישים (ר"י חריזי, בסוף מלחמת החכמה והעושר). — ״ובהשאלה לאדם בור: דברי אלקעניצקי אינם כדאי להשיב עליהם כי מכותלי מאמרו ניכר שפחמי הוא (אגרות יל"ג א עב).

״פַּחְמָן, ש"ז, — שם ליסוד הפחם בתורת הכימיה, carbon.

*פחס

[2]), ממנו ״פְּחִיסָה, *פָּחַס.

***פָּחַס**, פ"י, — מָעַךְ בלחיצה, zerdrücken; écraser; to crush: המבטל עבודה זרה וכו' כיצד מבטלה קטע ראש אונה ראש חטמה ראש אצבעה פחסה אף על פי שלא חסרה בטלה (ע"ז ד ה). וישראל אינו מבטל כו"ם של עכו"ם אמאי תיהוי כעכו"ם שנשתברה מאיליה אמר אביי שפחסה (שם גמ' מג.). ה"מ

1) ואולי הַפֶּחָה שלהם?

2) [במקומה בארמ' של א"י פחש (השוה: כנם — כנש). פחיש (ת"י גרסת הערוך של חָרַם. (ויקר' כא יח); אין אנא יהיב אצבעי עליה אנא פחיש ליה (דברי עוג מלך הבשן על יצחק, מד"ר ברא' נג). מקור השרש לא התברר, והפרושים המצעים אינם מסתברים ור' ב. פים, הפעיל הערה.]

דפחסה עכו"ם אבל פחסה ישראל לא בטלה (שם שם). שפחסה בפניה (ר' זירא, שם נג.). מלמד שהיה אהרן נוטל קרבנם ופוחסו לפניהם ואומר להם דעו שאין בו ממש (ר' חמי, מד"ר ויקר' ז). — ובספהמ"א: בתחלה מקנח פי הרעי בקטנה (באבן קטנה) להסיר רעי הנדבק שם שהגדולה פוחסת [1]) ומלכלך סביבותיו (רש"י, שבת פא., ד"ה כזית). קטע ראש חוטמה (של ע"ז) ראש אונה ראש אצבעה פחסה בפניה אף על פי שלא חסרה וכו' הרי זו בטילה (רמב"ם, עכו"ם ח י). — *הצלוחית פִּחֲסָה את היין, וכדו', דחקה אותו מתוכה אל המשפך וכדו' [2]): כדתני ר' חייא שפחסתו צלוחיתו ה"נ שפחסתו בורו (ע"ז כו:).

— נפע', ״נִפְחַס, — שמעכו אותו בלחיצה: אין מתום בבשרי וגלגלתי נחבסת לא נשאר בלתי אם גויתי וצורתי נפחסת (חשבן כח).

א. *פחר,

ממנו פוחֵר, א. ״פָּחַר, ״פֶּחָר.

ב. *פחר,

ממנו ב. *פָּחַר.

א. ״פָּחַר [3]), פ"י, — שרף כלי יוצר לח בכבשן לעשותו יציב, ein Tongefäss brennen; cuire l'argile; to burn pottery: ואל תעלו על דעתכם שחבית זו הכניסה לכבשן ופחר אותה אלא עשה אותה בלבד כדרך שעושין את התנור (תשו' הגאו' אסף, 3).

— פעי' ״פִּחֵר, — כמו קל, דלא תימא אין המפחר כלי חרם מבשל מפני שמחזיק הכלי אשמעי' דמירפת רפה כשהן טיט (ר"ח, שבת סוף עד:).

— התפ', ״הִתְפַּחֵר, — נשרף, נתבשל בכבשן: אילו שבע חטאות ברורות במעשה החבית מעשה יוצר בלבד ועדאן לא נתפחרה (תשו' הגא', אסף, 3). ומתבשלין ואחר

1) ושם הערה על הגליון: בר"נ אי' פוכסת.

2) [רש"י (ע"ז כו:): שפחסתו בורו, שנתמלא הבור עד שהגיע היין וטפח בשולי הגרגותני כמו פחסה בפניה.]

3) [באשורי פַּחָרוּ, בארמ' פַּחָרָא, באים רק כשמות עצם המציינים את היוצר ואת כלי החרס. ובערב' פח'אר a), כלי היוצר, פח'ארי b), היוצר, ואין לראות כל קשר בין השמות האלה לפעלים פחר, פחיר בלשונות אלה. ואולי שאולים השמות מלשון לא שמית. בעברי' המקראית אין שרש זה, וכתוים הוא שאול מארמ'.]

a) فخار b) فخارى

כך מתחזקין כשיצטרפו ויתפחרו (ר"ח, שבת עה.).

ב. *פָּחַר [1]), קל לא נמצא.

— פִּעֵ׳, *פִּחֵר, ואולי הִתְפַ׳, הִפַּחֵר, — התפאר, התגאה, sich rühmen, prahlen; se vanter; to boast, to vaunt: אמרתי לו רשע מה אתה מפחר [2]) בדבר שאינו שלך (הנזיר לילכו בספור בינעון הלדיק, ירוש׳ נזיר א ו).

*פֶּחָר, ש״ז, מן א. פחר, — כלי חרס [3]) Tongefäss; vase d'argile; earthen vessel. ואמר הפיטן: סעורה ושבורה כפחר פצה מריב וחרחר בתפלת השחר (אימה בחר, שחר׳ יו״כ). עושה עיפה שחר רקוע אין שחר ונשבר כפחר המסכן תרומה עץ לא ירקב יבחר (אל אל שדי, יולר שבת נחמו). פתע פתאום בבא מחר פגוזיך יתצו העיר כפחר (אודך, יולר שבת א חנכה).

פחת

[4]), ממנו ״הַפְחָתָה, *פְּחוֹת, ״פְּחוּת, *פְּחִיתָה, ״פְּחִיתוּת, ״פְּחִיתִי, *פְּחַת, פַּחַת, *פֹּחַת, ״פַּחְתּוּת, ״פַּחְתִּיּוּת, פְּחֶתֶת.

*פָּחַת, פ״י, עתי׳ יִפְחֹת, יפחות, — א) קָעַר, עשה פַּחַת בדבר, aushöhlen; caver; to hollow: אין פוחתין את הנר מפני שהוא עושה כלי (בילה ד ד). אין פוחתין אלפסין סתומות (תוספת׳ יו״ט ג יג). החמת שפחתה הכהן להיות רודה בה ככר תרומה טהורה (שם כלים ב״ב ו ד). — ב) פָּחַת בנין, חתר בו והרס בו חלק: בית שהוא מלא פירות סתום ונפחת נוטל ממקום הפחת ר׳ מאיר אומר אף פוחת לכתחלה ונוטל (בילה ד ג). מעשה בשוקת יהוא וכו׳ ושלחו ב״ש ופחתוה שבית שמאי אומרים עד שיפחתו רובה (ר׳ יהודה בן בתירה, מקוא׳ ד ה). — ג) פָּחַת דבר, או בדבר, או מדבר, מעט אותו, גרע ממנו, נתן פָּחוֹת, vermindern, verringern; réduire, diminuer; to lessen, diminish: אין פוחתין לפאה מששים (פאה א ב). אין פוחתין לעניים בגורן מחצי קב חטים וקב שעורים (שם ח ה). אין פוחתין מאחת ועשרים תקיעות במקדש ואין מוסיפין על ארבעים ושמונה (סוכ׳ ה ה). בשני ובחמישי ובשבת במנחה קורין שלשה אין פוחתין מהן ואין מוסיפים עליהן (מגי׳ ד א). כל הפוחת לבתולה ממאתים זוז ולאלמנה ממנה הרי זו בעילת זנות (ר׳ מאיר, כתוב׳ ה א). האומר הרי עלי לבונה לא יפחות מקומץ (מנח׳ יג ג). הפוחת לא יפחות משלש והמוסיף לא יוסיף משבעה אבדלות (ר׳ יוחנן, ירוש׳ ברכ׳ ה ב). הפוחת ממעשרותיו מעשרותיו מתוקנים (שם דמאי ה ב). סדר תקיעות שלש של שלש שלא יפחות (שם ר״ה ד ט). שירי הלוים לא יפחתו לה משנה קריאויי (ר׳ יוסי ב״ר בון, שם מגי׳ ג ז). חסרתה פוחתת (מימי עבורה) אינה פוחתת מימות הלבנה והמוספת אינה מוספת על ימות החמה (ירוש׳ יבמ׳ ד יא). אם היתה מניקי׳ פוחתין לה ממעשה ידיה ומוסיפין לה על מזונותיה (שם כתוב׳ ד ח). ג׳ שהטילו לכיס הותירו או פחתו כך הן חולקין (שם ב״ק ד א). כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד יוה״כ חוץ מהוצאת שבתות והוצאת י״ט והוצאת בניו לתלמוד תורה שאם פחת פוחתין לו ואם הוסיף

---

1) [בערב׳ פחיר a), התפאר, התגאה. וכשם שנכתב במקורות התלמודיים פחד, פחז, ת׳ פחר (עי׳ ההערה הבאה), כך אפשר שלא הִכר פעל זה בהוראת התפאר, התגאה, אף במקרא, במקומות כגון: אז תראי ונהרת ופָחַד (צ״ל: וּפָחַר?) ורחב לבבך (ישע׳ ס ה), והיתה לי לשם ששון לתהלה ולתפארת לכל גויי הארץ אשר ישמעו וכו׳ ופָחֲדוּ (צ״ל: וּפָחֲרוּ?) ורגזו (?) על כל הטובה וכו׳ (ירמ׳ לג ט). ופָחֲדוּ (צ״ל: וּפָחֲרוּ?) אל יי׳ ואל טובו באחרית הימים (הוש׳ ג ה).]

2) מפחר, מתגאה, כדפוס קרוט׳: מפחד, [וכן דפו׳ ויניציה, אך בדפו׳ ווילנא ובירוש׳ נדר׳ (א א) מפחז; ובספרי (במד׳ כב), בבבלי (נדר׳ ט :, נזיר ד :) ובמד״ר (במד׳ י) במקום זה: מתגאה: ובתוספתי (נזיר ד ז): לא היה לך להתגאות אלא וכו׳, ולפי זה צדק המחבר המניח כנוס׳ המקורי: מפחר.]

3) [ע״פ הארמ׳ (דני׳ ב מא).]

4) [כארמ׳ ובסור׳ פחת, קער ונקב, ויָנֶן משוה לזה בצדק באשור׳ פַּתָּח׳ באותה משמ׳. וקרוב לזה בעבר׳ ב. פתח (וּפִתַּחְתְּ עליו פִּתּוּחֵי חותם). ואולם יתכן שהפעל פָּחַת במשמ׳ קער ונקב שאינו בלשון הקדושה נגזר כפעל משני מן השם פַּחַת, חלל ריק, וששם זה בעצמו אֵינֶנּוּ אלא צורת המקור של נפח (לְפַחַת עליו, יחזק׳ כב ב), כי דבר נפוח הוא דבר ריק וחלול. ובאשורי נוצר פִּתְחֻ׳ ת׳ פח׳ת כדרך לשון זו להכנים התיו לתוך השרש גם בבנין אפתעל (הִתְפַ׳). ולפי זה יש לראות ב. פתח בעבר׳ כשאול מאשור׳, עי׳ שם.]

a) فجر

מוסיפין לו (רב חסליפא, ביצה עז.). שבת הפוחתתו בדמי' מהו היכי דמי כגון שהכהו על ידו וצמתה ידו וסופו לחזור (רבה, ב"ק פה:). מה ראה להיות פוחת כל יום למדך התורה דרך ארץ מן הקרבנות שאם ילך לאכסניא וקבלו חברו יום ראשון מקבלו יפה ומאכילו עופות וכו' ברביעי מאכילו ירק כך פוחת והולך עד שמאכילו קטנית (מד"ר במד' כח). אם זכה הוא משלים את שנותיו אם לאו פוחתין לו מהם (שם קהל' פרשה ג, עת ללדת). בשנייה נכנס בו עין צרה והיה פוחת עשרה והיא (השדה) פחתה מאה (פסיק' ר"כ, זוכר, לו.). את מספר ימיך אמלא זכה משלימין לו לא זכה פוחתין לו (ר' עקיבא, מדה"ג דבר' ד ז, הסגלה).—ובסהמ"א : ומרובע צלע א ג ארכו ט"ו והוא רכ"ה, פחת ממנו המרובע הקטן והוא מרובע צלע א ב וישאר בידך [illegible] ומחציתה כ"ח (רלב"ח, המשיחה והתשבורת, 44). — ופִחֲתָה כתבתה, אמרה שהיא בפחות : הפוחתת כתובתה נפרעת שלא בשבועה (תוספת' כתוב' ט ז). הפוגמת לא הפוחתת כתובתה כיצד היתה כתובתה מאתים והיא אומרת מנה נפרעת שלא בשבועה (ירוש' שם ט ז). מה בין פוגמת מה בין פוחתת אמר רבי חנינה פוגמת בא משא ומתן בנתים פוחתת לא בא משא ומתן בנתים (שם שם). — ובסהמ"א, פָּחַת את שטרו : הפוחת שטרו נפרע שלא בשבועה (שו"ע חו"מ פד ד). — ופִחֵת את השער, הוריד את המחיר : לא יחלק החנוני קליות ואגוזים לתינוקות וכו' ולא יפחות את השער (ר' יהודה, ב"מ ד יב).

— ד) פ"ע, *פָּחַת, עתי' יִפְחַת,—התמעט, sich vermindern ; se diminuer ; to diminish, פָּחֲתוּ המעות, נתמעט ערכן : הנותן מעות לחבירו ליקח בהם חטין וכו' אם פחתו פחתו לו ואם הותירו הותירו לאמצע (תוספת' ב"מ ד כ). פחתה סלע יותר מכדי אונאה איסר אסור וכו' עד כמה תיפחת ויהא רשאי לקיימה לסלע שני דינרים (ב"מ נב.). —פָּחַת המעשר, פָּחֲתָה התרומה וכדו' : שאל אריוס לחכמים הרי שהפריש עשר כורין למאה ומדד את המעשר ופחת מהו אמרו לו כשם שפחת מעשר כך פחתו חולין ואף על פי שלא פחתו חולין מותר (תוספת' שם ג יח). ולא סוף דבר שפחתה התרומה אלא אפי' פחתו חולין ותרומה בעינה טוחן ומתיר (ירוש' תרומ' ה ט). — כוכב פּוֹחֵת : אם יאמר לך אדם הדא כוכבתא דצפרא איילתא דשחרא היא שקרין[1] פעמים פוחתת ·פעמים מוספת אלא כמין דקרנין סלקין ומנהרין לעלמא (מד"ר ברא' ג). — ובסהמ"א : ואם היתה פורני חדשה אסורה שמא תפחת (הלכות פסוקות לרב יהודאי גאון, 7). ראובן שהטיל לכיס ת' דינרים והטיל שמעון מאתים ונשתתפו ונשא ונתנו ביחד והרי הממון כלו ביד ראובן וטען ראובן שפחת כל הקרן ת"ק דינרים אין אומרים ישבע ראובן שבועת השותפים שפחתו כך וישלם שמעון מכיסו חמשים אלא ישבע ראובן שבועת השותפין שפחתו וילך בפני שבידו בלבד ולא ישלם שמעון כלום טען ראובן ששמעון יודע בודאי זה שפחתו וכו' (שו"ע חו"מ לג יג). —"פּוֹחֵת כמו פָּחוּת : העגול הפגום אשר הוא מחצית העגול או מרבה על המחצית או פוחת מן המחצית (רלב"ח הגסיה, המשיחה והתשבורת, 60).

— נִפְעַ', *נִפְחַת, — נתקער, נהרס, נִטל בחלקו : בית שהוא מלא פירות סתום ונפחת נוטל ממקום הפחת (ביצה ד ג). בית שנפחת וסיכך על גביו אם יש מן הכותל לסיכוך ארבע אמות פסולה (סוכ' א י). הבית והעליה של שנים נפחתה העליה וכו' הרי בעל העליה יורד ודר למטה עד שיתקן לו את העליה (ב"מ י ג). נפחתה הגלגלת ולא נקב קרום של מוח וכו' ר"מ מכשיר וחכמים פוסלין (חול' ג ג). חבית שנפחתה והיא מקבלת על דפנותיה או שנחלקה כמין עריבות ר' יהודה מטהר וחכמים מטמאים (כלים ד א). התרמל שנפחתה כיס שבתוכו טמא (שם יט ח). נפחתה (התיבה) מלמעלן טמאה טמא מת נפחתה מלמטן ר"מ מטמא וחכמים מטהרין וכו', משפלת שנפחתה וכו' ר"מ מטמא וכו' (שם שם ט-י). הכרים והכסתות והשקין והמרצופין שנפחתו הרי אלו טמאין מדרס (שם כ א). עריבה גדולה שנפחתה (שם שם ד). השולחן והדלופקי שנפחתו (שם כב א). חלצה בסנדל שניפחת ומקבל את רוב הרגל במנעול שנפרם וחופה את רוב הרגל וכו' (תוספת' יבמ' יב י). הבית והעלייה של שנים ונפחתה המעזיבה וכו' (שם ב"מ יא ג). מצאו אדם אחד שנפחת קברו בתוך שדהו (רב חסדא, עז יב). שנפחתו דופני הספינה (עירוב' מג :).

1) [נ"א : שקרן הוא.]

הוסיף עליו (על השופר) כל שהוא וכו' כמינו פסול וכו' א"ר יוחנן והוא שנפחת רובו מכלל דבמינו אע"פ שנפחת רובו כשר (ר"ה כז:). שאם נפחתה תקרה של היכל לא היה מזה (זבח' מ.).—ב) התמעט בערכו: כל אדם שיש בו גסות הרוח לסוף נפחת שנאמר ולשאת ולספחת (סוטה ה.).

— פִע', *פִּחֵת, פיחת, —א) כמו פֵּרֵת במשמ' א, נטל חלק מן הבנין: מעשה וילדה כלתו של שמאי הזקן ופיחת את המעזיבה וסיכך על גבי המטה בשביל הקטן (סוכ' ב ח). — ב) כמו פִּחֵת במשמ' ג, מִעט וגרע: וכן שלשה שהטילו לכיס פיחתו או הותירו כך הן חולקין (כתוב' י ד). שום הדיינים שפיחתו שתות או הוסיפו[1]) שתות מכרן בטל (שם יא ה). האומר לשלוחו צא תרום תורם בבינונית א' מחמשים צא ותרום א' מחמשים פיחת מעשרה או הוסיף עשרה תרומתו תרומה (תוספת' תרומ' ה ד). בסימניו ובמצריו פיחת שתות או הותיר שתות הרי הוא כשום הדיינין הגיעו (ב"ב קו.). מפיך אני רוצה לשמוע שאיני מאמין בדבריה (של האשה) שמא חלפה בדברים או פיחתה או הותירה (מד"ר במד' י). — ובסהמ"א: מדינה שהיתה מעלה למלך כור חטים זיתר להם או פיחת אינן מקיימין גזרתו (ברכמ' רבתי הלבק, 73). ונראה לך שמרובע בגהז הוא ארבע צלעות המרובע וכשאתה מפחת אותו מן המרובע נשאר מרובע אדהז (רהב"ח הנשיא, חבור המשיחה והתשבורת ה, 27). — ואמר הפיטן: תר ויז למעלה אחת תחתיו שבע ולא פיחת (משולם בר קלונימוס Elbog., Stud. 130).—ג) ̈ובמשמ' בִּזָה וזלזל: וגנו המדברים זה ופחתו אומרו (ר"ש ח"ח, מו"כ ח סוף עה).—ד) ̈הִכָּהוּ בנֶגַע הפַּחֶתֶת, ואמר הפיטן: פחתת פיחתתנו ובקנו ובוקקנו וכבוהק בוהקנו (ינאי, קרובה, זולתי, קלו).

— הִפע', *הִפְחִית, — א) השחיק חלק מכלי וכדו', : abnützen, beschädigen ; endommager ; to damage (מצא) כלי נחשת משתמש בהן בחמין אבל לא על ידי האור מפני שמפחיתן[2]) (ירוש' ב"מ ג י). מגרפות וקרדומות משתמש בהן ברך אבל לא בקשה

[1]) [בתוספת' שם יא ג: שפיחת שתות או הותיר.]

[2]) [בבבלי שם ל,: שמשחיקן.]

מפני שמפחיתן (בבלי שם ל.). — ̈ובמשמ' גרם נזק: ולא ימחוק מעט מעט מפני שהוא מפחית ללוקח ולא ימחוק בבת אחת מפני שהוא מפחית למוכר אלא בפעם אחת במתון (טו"ע חו"מ רלא ה). —*הִפְחִית את השוק בעיני פלוני, המעיט בעיניו את ערך הדבר, : entwerten ; déprécier ; to depreciate לקח הימנו עשר אגודות של ירק לא הפריש על כל האונקלי אלא על אחת מהן שלא להפחית את חשוק בעיניו (של עם הארץ) (תוספת' מע"ש ד י). — ב) *פ"ע, — כמו נִפע': אפילו הפחית[1]) דופן אמצעי (סוכ' יח:).

פַּחַת[2]), ש"ז (וש"נ ?), ובתו"מ אף *פְּחָת[3]), מ"ר פְּחָתִים, א) מקום עמוק באדמה, חפירה עמקה : Grube ; fosse ; pit ויקחו את אבשלום וישלכו אתו ביער אל הַפַּחַת הגדול ויצבו עליו גל אבנים גדול מאד (ש"ב יח יז). הנה עתה הוא נחבא באחת[4]) הַפְּחָתִים או באחד המקומת (שם יז ט). פחד וָפַחַת ופח עלֶיך ישב הארץ והיה הנס מקול הפחד יפל אל הַפַּחַת והעלה מתוך הַפַּחַת ילכד בפח (ישע' כד יז–יח). כיונה תקנן בעברי פי פַּחַת (ירמ' מח כח). פחד וָפַחַת היה לנו השאת והשבר (איכ' ג מז). — ובסהמ"א: ואשר אמרת כי חוחים הם כפחתים וכשיחים אין אמריך בהם נכוחים (דונש על מנחם, 66). כל יהודי אשר ימות בכל מלכותי יושלך אל הפחת הגדול חקרוב אל העיר ולא יבא שום אדם מהם אל קבר (ר"י זבארה, שעשועים ו, דודזון 55). — ואמר המשורר: חכם לבב בטרם בוא בפַחַת יתקן מעלותיו ליציאה (ר"ש הנגיד, בן משלי 61).—ואמר המליץ: אך האיש אשר לו עושר ונכסים וכל טוב ולא פגעו רע מימי' דמיונו לאיש ההולך בדרך אשר אמרתי לך ולא נתקל עדיין באחת הפחתים (ספנה"ס, ד' כוסות, כוס ביד ח' ג).—ב) *מקום חלול וריק בכלל, Hohlraum ; (espace) : creux, vide ; cavity, vacant space בית שהוא מלא פירות סתום ונפחת נוטל ממקום הפחת רבי מאיר אומר אף פוחת לכתחילה ונוטל (ביצ' ד ג).—ובסהמ"א:

[1]) [רש"י מפרש: ונפחת דופן האמצעי.]

[2]) [בעקרו כנראה מקור מן נפח, עי' פַּחַת, הערה.]

[3]) [כך הקריאה המקבלת, וכך מנֻקד בקטע כ"י מן הגניזה ביצ' ד ג, אך במשנ' המנקד' ליוורנו: הַפַּחַת (שם), וכן כ"י קופמן.]

[4]) צ"ל: באחד.

וסיכך בסכך כשר על פי הפחת ונמצא סכך הכשר מופלג מן הדפנות לכל צד (רש"י, סוכ' ד.). כוורת פחותה אע"פ שסתם הפחת בקש אינה מצלת מיד כלי חרס שהרי אינה כלי (רמב"ס, כליס יד יח). — ג) *חסרוֹן, גרעון, הפסד, Minderung, Verlust ; diminution, perte ; diminution, loss : שאוכלין ושותין ואומרים עונג שבת עונג יו"ט שהן מכניסין פחת בממונו של עולם (מד"ר אסתר, פרשה ז, ויאמר המן למלך). — ובסהמ"א: אם יש בו פחת דמים נותן נזק ואם נפל למשכב נותן שבת ורפוי ובושת וצער (רש"י, שמות כא כה). מי שהיה בידו משכונו של עני אם היה שכרו יתר על פחתו וכו' ה"ז מותר להשכירו (רמב"ס, מלוה ולוה ג ח). אחד מן השותפין שעבר וכו' כל פחת שיבא מחמת שעבר חייב לשלם לבדו (הוה, שלוחין ה ג). ואם מודה שלא שם אותו במקום המשתמר מעכברים או לא ניערו חייב לשלם הפחת (טור חו"מ עב כ). טען ראובן ששמעון יודע בודאי (סכום) זה שפחתו ישביע את שמעון שבועת השותפים ויגלגל עליו שאינו יודע בודאי סכום הפחת הזה (שו"ע חו"מ לג יג). השותפין שהטילו לכיס וכו' השכר או הפחת ביניהם בשוה לפי מנינם לא לפי המעות (שם קעו ה). — *פחת מיתה, התמעטות ערכה של הבהמה ע"י מיתתה[1]: היא הפסיד ממונו של כהן לפיכך יופסד ממונו מני וכו' ואיבעית אימא ר' שמעון לפחת מיתה (בכורו' י:). — וכן *פחת שפחתתו מיתה: כלב שהמית כבש וחתול שהמית תרנגולים גדולים ואכלם משונה הוא ואינו משלם אלא ח"נ ודיקא בפחת שפחת' מיתה (שו"ע חו"מ שלח ו). — *פחת נבלה, התמעטות ערך הנבלה בהיותה מוטלת משעת מיתה עד פסק הדין: דמר סבר פחת נבילה דניזק הוי וכו' (ב"ק יח.). — *אנשים של פחת, אנשים שאינם חשובים: (חילק ובילק) אנשים של פחת הן (ערוך ערך חלק ובלק, בשם רב האי גאון).

***פַּחַת**[2], פוחת, ש"ז, מ"ר פיתין, — כלי חלול, Hohlgefäss ; vase; hollow vessel : יד הפוחת וכן הפוחת[1] חמשה (אצבעות) (תוספת' כליס ב"ב ג ז). — ומ"ר: שולי המחצין ושולי הפחתין וקרקעות הכלים ודופנותיהן מאחריהן אין מטלאין בהן ואין מקדשין בהן (שם שם ב"ק ז טו).

°פַּחְתוּת, ש"נ, מ"ר פַּחְתֻיּוֹת, — כמו פְּחִיתוּת, מדה רעה, Laster ; vice ; vice : ואשר ירויח מרוצת ההליכה מסע אחר מסע ויכלה פעמי דרכו זה אחר זה הוא זיכוך הנפש והתטהרה מאבות הפחתיות ותולדותיהן (תמונה רמה לרלב"ד, ג, 46). כי אני אדון לאדוניהם רוצה לומר המעלות והם עובדים לעבדי רוצה לומר הפחתיות (ר"יא מודינא, למה לדיק לג).

°פַּחְתִּיּוּת, ש"נ, — מדת מי שהוא לקוי בחסר, Mangelhaftigkeit ; défectuosité ; defectiveness : ולפי שהשלימות יבוא למי שראוי לו והפחתיות יבוא למי שראוי לו (ר"יל קארו, תולדות יצחק כג., אמצע').

פְּחֶתֶת, ש"נ, נֶגַע מנגעי הבגדים וכדו', eingefressene Stelle ; corrosion, mordure ; corrosion : והנה לא פשה הנגע בבגד או בשתי או בערב או בכל כלי עור וכו' וראה הכהן אחרי הכבס את הנגע והנה לא הפך הנגע את עינו והנגע לא פשה טמא הוא באש תשרפנו פְּחֶתֶת הוא בקרחתו או בגבחתו (ויקר' יג נג–נה).—ואמר הפיטן: פחתת פיחתתנו ובקנו ובוקקנו וכבוהק בוהקנו (ינאי, קרובה, זולתי, קנו).

פִּטְדָה[2], ש"נ, סמי' פִּטְדַת, — שם אבן יקרה ירקרקה, Topas ; topaze ; topaz : ומלאת בו מלאת אבן ארבעה טורים אבן טור אדם פִּטְדָה וברקת הטור האחד (שמות כח יז–יז). בעדן גן אלהים היית כל אבן יקרה מסכתך אדם פִּטְדָה ויהלם תרשיש שהם וישפה (יחזק' כח יג). לא יערכנה פִּטְדַת כוש בכתם טהור לא תסלה (איוב כח יט). — ובסהמ"א: שאנחנו

---

[1]) [לשון רש"י בבכורו' י:. מה שמיתה פיחתתו דמחיים היה שוה מנה ולאחר מיתה אינה שוה אלא דינר להאכילו לכלבו.]

[2]) [בעקרו כמו פַּחַת, דבר קעור וחלול.]

[1]) [כך נכון בתוספתי שבדפוס', ובהוצ' צוק"מ: יד הפחות ובין הפחות, ואינו נראה.]

[2]) [רב התרגומים הקדומים ראו בפטדה אבן ירקרקה, השבעים τοπάζιον; וולגטה topazius; ת"א: יַרְקָן, וכן רב המפרשים. ואלה דברי רד"ק בסה"ש: ואומרים כי היא אבן ירוקה וכתב רבי יונה כי היא הנקראת בלשון ערבי זמר"ד, ע"כ. ותמוהים דברי מנחם: אבן השהם הוא. ויש משוים לפטדה את שם ה־Topaz בסנסקריט: pita, הצהוב, אך אין הצורה העברית מתבארת על ידי כך.]

כשנשחוק הפיטדה הירוקה ביותר הוא שאנו קורים אותו ביטריאוליו בלעז תשוב אבק לבן (ר"ש א"ס, מי"נ א ענ). ויוציא מארצנו אבנים חמודות פטדות יפיפיות ומיני מרגליות (ר' קלוניאוס, בעלי חיים, לג.). שמעון מפותח על פטדה והיא ירוקה ככרתי ותרג' אנקלוס ירקן ונקרא פראשימה (רי"ל קארו, תולדות יצחק, עב., אמשטי'). — ואמר הפיטן: שער הפנה בפטדה תפצח שער הצאן בצפת תצחצח (ר"י בן הגיאור, שער האיתון, סעה"ש 13). — ואמר המשורר: ודבר על לב יפת גביר הוד אבי כל שר וחמדת פז ופטדות (אלעזר בן יעקב הבבלי, פוזננסקי, Babyl. Geonim, 66). אביעה מלות נכבדות במליצות שכל מיסדות ויקרים מאבני פטדות ועריבים ממור וקדות (יקיאל הרופא, מעלות המדות, חרוזים בשער הספר). תורת ה' תמימה לים דומה כי הים מכיל פטדותיו ויהלומיו תרשישיו ואחלומיו (ר' יעקב מויכיליאה, אגרת יכוח, ישורון תרכ"ה 20)

***פְּטוֹטֶרֶת** [1], ש"נ, מ"ר פְּטוֹטְרוֹת, — גבעול התאנה, אֲלַת התאנה, Stengel, Stiel (der Feige); queue (d'une figue); stalk, stem (of a fig): אלו דברים אסורים למכור לגויים איצטרובלין ובנות שוח ופטוטרותיהם [2] ולבונה ותרנגול לבן (ע"ז א ה). בנות שוח בפטוטרותיהן ואיצטרובילין במטוטלותיהן (שמעון בר בא, ירוש' שם שם). בפטוטרותיהן שנו (רבב"ח, בבלי שם יד.). — ובפהמ"א: בנות שוח שהן תאנין לבנות והכי קאמרינן אין מוכרין להם תינין לבנות בעוקסיהן פטוטרות שמו[בי]לין איתה בשוק עבדה זרה ובבית עבדה זרה כדי לעטר עבדה זרה שלהן אבל בלא פטוטרות מותר למכור להן (תשו' גאון מהגני', שרידים מהגניזה, מ"ל וים, 27). יוקח מן הבלאדור חמשים ויסירו פטוטרותיו וידקו (גרנוני, ארח חיים ג ז, כ"י סבער).

[1] [אין פטוטרת (מן פטרטרת) אלא צורת הכפלה של פְּטוֹר (כמו שפופרת מן שופר), פְּטוֹר ציצים, שעקרו ענף פורה בציצים (עי' ב. פְּטוֹר, הערה), ושל פִּטּוֹר, פִּטֹּרֶת, גִּדּוּל הבוקע ויוצא מן האדמה, ועי' א. פֶּטֶר, הערה. וכך אין גם מטוטלת (מן מטלטלת), הבאה במקורות על יד פטוטרת, אלא צורת הכפלה של מטיל, שפרושו ענף, מקל, (איוב מ יח). והמפרשים פרשו פטוטרת ע"פ הענין עוקצי תאנים.]

[2] [במשנה שבגמ': ופטוטרות (שם יד.).]

***פָּטוּם**, ת"ז מן פטם, — א) אָבוּס, מְפֻטָּם ושָׁמֵן, gemästet, fett; engraissé, gras; fattened, fat: אמר לו (רבא) במה אתה סועד אמר לו בתרנגולת פטומה ויין ישן (כתובי סז:) — ובלא ס"ע פָּטוּם במשמ' כבש פָּטוּם, ובנקי' פְּטוּמָה, תרנגולת פְּטוּמָה, עוף מפטם: אף ראשי אגפים וראש הזנב מצטרפין שכן מניחין בפטומות (ר' יוסי, טהר' א ג). יש שהוא מאכיל את אביו פטומות [1] ויורש גיהנם ויש שהוא כודנו [2] בריחים ויורש גן עדן (ירוש' פאה א א). עשרה (דברים נגזרו) על הנחש האחת שנסתם פיו השניה שנתקצצו ידיו ורגליו וכו' הששית אוכל פטומים ושותה כל מתוקים הם נעשים בפיו עפר (אדר"נ נוסח' ב מב). כיון שהיה מבקש לילך למיומס שלו היה נוטל עדרו עמו כדי להיות אוכל מן צאנו פטומין (תנחו' שמיני ה). אמר דוד אפילו יהו לי פטומות וסיטוסימה בחוץ לארץ ולא יהא לי סיפוף של חרובין בארץ ישראל (ערוך ערך סטסימה, בשם ילמדנו). — ובפהמ"א: שכבנו על מטותינו וערבה לנו שנתינו ומאשר פטומות האכילנו ויין טוב השקנו לא הקצנו עד אור הבקר העירנו (ר"י זבארה, שעשועים, דודזון, 64). — ואמר המשורר: תנעלנה עור תחש תתכסנה בלבנים תאכלנה פטומות [3] תזכחנה המשנים תשתינה ממתקים תאכלנה משמנים (עמנו' מחב' א). — ב) *פָּטוּם, ת"ז מן פִּטּוּם הקטרת, מְבֻשָּׂם, durchräuchert; parfumé, embaumé; scented: ואמר המשורר: והמטה מקטרת לבונה והערש בכל בשם פטומה (יוסף בן חסדאי, הללני חן, סעה"ש 28).

***פִּטּוּם**, ש"ז, מ"ר פִּטּוּמִים, — פה"ש מן פִּטֵּם, מזיגה של שמן המשחה או של קטרת הסמים ע"י תערבת חמריה [4], Zurechtmischung, Anmischung; (com)mixtion, composition; mixing: של בית אבטינס היו בקיעין בפיטום הקטרת ובמעלה עשן ולא רצו ללמד (תוספת' יוה"כ ב ו). והביאו אומנים מאלכסנדריאה והיו בקיאין בפיטום

[1] [בבבלי קדוש' לא.: פסיוני.]

[2] [נ"א (שרידי הירוש', 325): משמשו לריחים.]

[3] [מנקד פַּטּוּמוֹת במקום פְּטוּמוֹת לצרך המשקל.]

[4] [עקר הוראת המלה עִבּוּי התערבת ע"י חמרים נוספים. עי' הערה לקמן.]

שהקטורת ובמעלה עשן לא היו בקיאין (ירוש' שקל' ה ב) תני רבנן פיטום הקטרת הצרי והציפורן והחלבנה והלבונה וכו' (כרית' ו.). — ואמר הפיטן: כנוס סממנים וסדר פטומים ושמן ממלח וקטרת הסמים (שירה, יוסף א' שבועות). — *ופטום החרסת: ויזהר בירקות שלא ישקיעם יסודתו (של החרוסת?) פטום קהה יגבול עבה (ר' זכריה הלוי, אזהרות לפסח, הגדה מצוירה יונקי' כ"י בריטי' מוז'). — ב) *פִּטּוּמֵי מלים, גביב דברים[1], Geschwätz, Schwulst; bavardage, enflure; chatter, bombast: ויהיו מלעיבים במלאכי אלהים פטומי מלין בעלמא ואחריתם ביום מר (ברית יעיר, קובץ על יד ה, יח). ולכן נתן לו הכתב יד הנזכר להניחו ללכת אל מחוז חפצו בלילה ההוא והיא פטומי מלין לא יועיל בם כי בכתב ההוא לא היה קנין ולא שבועה (ר"ח גאון, שו"ת הרכבי לה, קטו.). — ואמר הפיטן: פחדו יחיל שיפכים, פיותם היות אטומים, פרחיו במשענותיו חתוכים, פלטם מרכל פטומים (ר"א הקליר, יום נוראים הירכ, יוצר יוה"כ).

א. **פָּטוּר**, ת"ז, ונ"ר פְּטוּרִים — חפשי מדבר, ממצוה, מאחריות, מענש וכדו', frei (v. Dienst, Pflicht, Strafe etc.); libre; free: ואלה המשררים ראשי אבות ללוים בלשכות פְּטוּרִים[2] כי יומם ולילה עליהם המלאכה (דהי"א ט לג). — ובתו"מ: לעולם הוא נותן משום פאה ופטור מן המעשרות עד שימרח ונותן משום הפקר ופטור מן המעשרות עד שימרח (פאה א ו). פשט העני את ידו לפנים ונתן לתוך ידו של בעל הבית או שנטל מתוכה והוציא העני חייב ובעל הבית פטור וכו' פשט העני את ידו לפנים ונטל בעל הבית מתוכה או שנתן לתוכה והוציא שניהם פטורין (שבת א א). האוכל תרומת חמץ בפסח בשוגג משלם קרן וחומש במזיד פטור מתשלומים ומדמי עצים (פסח' ב ד). היתה בתו או אחת מכל העריות האלו נשואה לאחיו ולו אשה אחרת ומת כשם שבתו פטורה כך צרתה פטורה (יבמ' א א). וכל מצות עשה שהזמן גרמה אנשים חייבים ונשים פטורות (קידוש' א ז). המניח את הכד ברשות הרבים ובא אחר ונתקל בה ושברה פטור (ב"ק ג א). השואל את הפרה ושלחה לו ביד בנו ביד עבדו ביד שלוחו או ביד בנו ביד עבדו ביד שלוחו של שואל ומתה פטור (ב"מ ח ג). הורו בית דין וידעו שטעו וחזרו בהן וכו' והלך ועשה על פיהן רבי שמעון פוטר ור' אליעזר אומר ספק איזהו ספק ישב לו בתוך ביתו חייב הלך לו למדינת הים פטור (הורי' א ג). נפל הכותל מחמת הזועות ומחמת הגשמים אם היה בנוי כדרכו פטור ואם לאו חייב נתנו לו זמן ונפל בתוך הזמן פטור (תוספת' ב"מ יא ז). כל מי שהוא פטור מדבר ועושהו נקרא הדיוט (חזקיה, ירוש' ברכ' ב ט, וכו שבת א א). מה ביאתן בימי יהושע פטורין היו (ממצות התלויות בארץ) ונתחייבו אף ביאתן בימי עזרא פטורין היו ונתחייבו (ר' הילל בריה דשמואל בר' נחמן, שם שביעי' ו א). דבר שעשייתו מצוה פטור ושאין בעשייתו מצוה במחלוקת (ר' יוחנן, שם שבת יט ג, וכו ר' מאיר). שור שעלה בחבירו ובא בעל השור ושמטו מתחתיו אם עד שלא עלה שמטו ונפל ומת פטור (שם ב"ק ג א). הכונס את הבתולה פטור (מקריאת שמע) ואת האלמנה חייב (ברכ' טז.). — *ופטור על הדבר[1]: נפל מן הגג והזיק וביייש חייב על הנזק ופטור על הבושת (ב"ק ח א). — ועם מה"ם, *פָּטוּר מִלעשות, מִלשלם וכדו': האונן והמספקח את הגל וכו' אין שוחטין עליהן בפני עצמן שמא יביאו את הפסח לידי פסול לפיכך אם אירע בהן פסול

---

[1]) [אולי אין פטום ואף פטמה, פטמת (עי' שם) בעקר אלא מלה אחת בהתפתחיות שונות, וראשית הוראתה: הִשְׁמַנָּה, עִבּוּי. העבוי שעל הפרי הוא פִּטְמָה פִּטֹּמֶת; יעבוי הפה בדבורים יהיה פִּטּוּם מלים כדגמת גִּבּוּב דברים מן גַּב, ובלשונות אחרות geschwollene Reden, Schwulst, enflure, inflated style וכדו'. ואפשר לבאר פטומי מלים גם ע"פ פטום הקטרת וכדו', ערבוב דברים. ואמנם גם פִּטּוּם הקטרת והשמן בעקרו עִבּוּי התערבת ע"י תוספת חמרים. אמנם ראשית שמושו של הבטוי פטומי מלין במקורות היא בארמ' שבתלמוד: אמר אמימר פטומי מילי בעלמא היא (ב"מ סו.), וכן בספרות הגאי: ואלו דברי הבאי ופטומי מילי בעלמא אינון ואין סומכין עליהן (תשו' הגא', הרכבי, 204). וגם אפשר שאין במקור שבתלמו' אלא ט"ס וצ"ל פִּטּוּטֵי מלין מן פטט. — ועי' ב. פֵּטֶם, הערה. ובספרות המאוחרת מצוי גם פיטום כשבוש מן פיטוס שפרושו חבית ביוני' ומצוי בתו"מ.]

[2]) [כך הקרי, והכתיב: פטירים.]

[1]) [כדגמת הבטוי חייב על הנזק, כמובא בהמשנה.]

פ ט ו ר י ן מלעשות פסח שני חוץ מן המספקת בגל שהוא טמא מתחלתו (פסח' ח י). הגוזל ומאכיל את בניו והניח לפניהם פ ט ו ר י ן מלשלם ואם היה דבר שיש בו אחריות חייבין לשלם (ב"ק י א). השוחט ונתנבלה בידו הנוחר והמעקר פ ט ו ר מלכסות (חול' ו ג). — *ובהשאלה, פָּטוּר הדבר, במקום האדם פָּטוּר ממצות הדבר או מענשו: רוטבות תמרה פ ט ו ר ו ת מן הפיאה שאין ראשון ממתין לאחרון (ר' יוסי בר יהודה, תוספת' פאה א ז). א"ר אלעאי שאלתי את ר' יהושע חלות תודה ורקיקי נזיר מה הן בחלה אמ' לי פ ט ו ר ו ת (שם חלה א ו). כל הלשכות שבמקדש פ ט ו ר ו ת מן המזוזה חוץ מלשכת פרהדרין (שם יוה"כ א ג). אין תורמין מן הלקט ומן השכחה וכו' ולא מן החייב על ה פ ט ו ר (ירוש' תרומ' א ה). המהלך מעכו לאכזיב מימינו למזרח הדרך טהורה משום ארץ העמים וחייבת במעשרות ובשביעית עד שתיוודע לך שהיא פ ט ו ר ה (ירוש' שביע' ו א). — ומצוי מאד בסהמ"א.

ב. **פָּטוּר**, ש"ז, מ"ר קנוי' פְּטוּרֵי, פְּטֻרֵי, — פָּטוּר של ציץ [1], ובהשאלה במלאכת הבנין קִשּׁוּט פתוח בעץ או באבן כמו פְּטוּרֵי ציצים, Blütenzweig, Blütenstiel; flower-stalk ; tige de fleurs: וארז אל הבית פנימה מקלעת פקעים וּפְטוּרֵי צצים (מ"א ו יח). ואת כל קירות הבית מסב קלע פתוחי מקלעות כרובים ותמרת וּפְטוּרֵי צצים מלפנים ולחיצון (שם שם כט). וקלע כרובים ותמרות וּפְטֻרֵי צצים וצפה זהב (שם שם לה). — ואמר המליץ: לא נכון במחשבתו כ פ ט ו ר י צצים על קיר שיד (ב"ז ב"ם כב יז).

ג. **פָּטוּר**, ש"ז, מ"ר נק', פְּטוּרוֹת, — מקשט בִּפְטוּרֵי, ציצים, ואמר המשורר: וגם תמצא בפירוש הפסוקים חדשות לא ידעתם בם נטורות חקוקות הם בעט סופר והמה כמו ציצים וכפרחים פ ט ו ר ו ת (ר' נוח, שיר בסוף הפרוש לוהב משפט ומשפט לדק על איוב).

[1]) [המחבר לא פרש. השבעים תרגמו (מ"א ו לה): διαπεπετασμένα πέταλα כלו' עלים פטורים (פתוחים), ומעין זה ריב"ג. יונתן תרג': ואטונין (חבלים) שושנין, וכן רש"י (שם יח): צורת שלשלאות, פטורי לשון חבלים בלשון גמרא כמו כפיטורי בפי ושט. אך הנכון: מ ק ל פורח של ציצים היוצא ובוקע (פוטר) מן העץ, גבעול עם ציציו ופרחיו, וצורות הקטנה של פטור (ציצים) הן פ ט ו ט ר ת, פִּטּוֹר, פִּטֹּרֶת. ועי' בהערות למלים אלו ובהערה לערך א. פָּטַר.]

*פִּטּוֹר [1]), פיטור, ש"ז: קשה יציאת נשמה מן הגוף כציפורי בפי וושט ר' יוחנן אמר כ פ י ט ו ר י בפי וושט [2]) (מו"ק כט.). א"ר שמואל בר אמי מה שסיגל אדם מצות ומע"ט אינו מספיק להבל היוצא מפיו וגם הנפש לא תמלא רבי ברכיה ורבי קרציפא בשם ר' יוחנן אמרין כ פ י ט ו ר י ן היוצאין מן הושט (מד"ר ויקר' ד).

*פִּטּוּר [3]) ש"ז, מ"ר פִּטּוּרִים, פיטורין, שה"פ מן פִּטֵּר, — שחרור מחובה, משֵׁרות או מענש, Befreiung

[1]) [כך הגרסה במנח' כט., וכן בארמ' בברכ' ח.: כ פ י ט ו ר י בפי ושט. אמנם בגליון הש"ס: נ"א כ פ י ט ו נ י; בתנחו' מקץ ובמד"ר קהל' (פר' אלו חיה): כ ק פ ו ט ו ר י ן; מדה"ג מקץ: כ פ ר ו ק י ט ו ר י, ועוד. אך אין אלו אלא שבושים.

לפי ההכנה המְקֻבלת פרושו חבל עבה, חבל מחבלי הספינה, עפ"י רש"י בברכ' ח., המביא את לשון הגמ', כפיטורי בפי ושט, גם בפרושו לִפְטֻרֵי צצים (מ"א ו יח) עם התרגום א ט ו נ י שושנין (מכאן גרס' גליון הש"ס כפיטוני ת' כפיטורי). והואיל ואין חבלי ספינה מתאימים על יד ב פ י ו ש ט, מבאר רש"י: הוא הנקב (שבספינה) שהוא עגול כפי ושט. ואולם אין להוציא „פי ושט" מפשוטו, שהרי מיתת אסברא הִיא מיתת חניקה שבגרון האדם ממש, — על כן אין ענין לחבל בגרון או בפי הושט. ובעל ד"ס (מנח' כט.) מביא את דברי בעל אגדות התלמוד הכותב במקום כפיטורי: ככבר בפי הושט, והוא מעיר: ואיני יודע פי' של ככבר. אמנם הכונה בזה היא למלה הארמ' פ ט י ר י, כתרגום של מצות וככרות לחם, כלומר: ככבר לחם שנשארה בפי הושט. אבל גם פרוש זה דחוק הוא, כי אין אדם בולע מצה או ככר שלמה. ואולם במד"ר ויקר' המובא למעלה: כפיטורין היוצאין מן הושט. ולפי זה אין כאן אלא תאור המחלה אסכרא, אשר בה יוצאים גִּדולים בלוע האדם, בפי הושט המביאים לידי חניקה. גדולים אלו היוצאים בפי הושט דומים לפי דעה אחת לִפְטוּרִים, ז"א לִפְטֹרִיּוֹת (עי' פִּטֹּרֶת) היוצאות מן הקרקע. ולפי זה אין פיטורי בפי ושט אלא גדולים כעין כמהין ופטריות היוצאות בלוע האדם במחלה זו. א"כ אין כפיטורי בפי ושט אלא תאור מדיק יותר בפי ר' יוחנן הבא לתקן את התאור הקודם בגמרה: כציפורי בפי ושט שפרושו סתם כגִדולים בפי ושט מלשון הכתוב ו י צ פ ר מהר הגלעד. ועי' צָפַר, הערה.]

[2]) [ומעין זה בארמ': אסכרא דמיא כחיורא בגבבא דעמרא דלאחורי נשרא ואיכא דאמרי כ פ י ט ו ר י בפי ושט (ברכ' ח.).]

[3]) [במקום שהמלה באה בתו"ם ביחיד, יש

: (v. Pflicht, Dienst, Strafe) ; délivrance ; deliverance
אבל בחול תקנו בחלה שתהא ניטלת מן הטהור על הטמא ושלא מן המוקף שמא מפטור על החיוב וכו׳ מתוך שאת אומ׳ היא והטמא שבה חולין טמאין חן מושב להפריש מפטור על חיוב ולא יהא טבל טמא מעורב בחלה (ירוש׳ חלה ג ה). משום יחיד אני שונה אותה מה לחיוב מזה לפטור (ר׳ יוחנן, שם תרומ׳ ד ג). מהו שתים שהן ארבע שתים לחיוב ושתים לפטור או ארבע לחיוב וארבע לפטור (שם שבת א א). מהן לחיוב ומהן לפטור (שבת ג:). — ובספהמ״א: ויהיה ידו כידי ועשייתו כעשייתי ופטורו כפטורי כי לא נותר לי בו שום תפיסה (ר״י ברצלוני, השטרות, 48). ומיאנה וסירבה בדברינו באמור שאינה חפיצה לתת מאומה לחתנו הנזכר עד שיעשה פיטור מכל תביעותיו ודרישותיו (סו״ת פרח מטה אהרן קי״ט, רב:). ואילו לא נעשתה כבר ההמחאה והפטור היה חוזר בו אבל מכיון שכבר נעשו ההמחאה והפטור לא רצה להתדיין עם ראובן (סו״ת תורת אמת קג, קכג.). —*גט פטורים [1], גט פיטורין, שטר שנותן הבעל לאשה בגרשו אותה: גופו של גט הרי את מותרת לכל אדם ר׳ יהודה אומר ודין דיהוי ליכי מינאי ספר תירוכין ואגרת שבוקין וגט פטורין וכו׳ (גיט׳ ט ג).

א. *פטט [2]), ממנו *פטט, *פטט, *פטפוט, א. *פטפט, *פטפטן, *פטפטנות.

ב. *פטט, ממנו ב. *פטפט, *פטפוט.

***פטט,** קל לא נמצא.

— פע׳, *פטט, פ״ע, ביני׳ מפטט, מפטיט [3]), כמו פטפט, schwätzen ; bavarder ; to chat : אבל את אם הגיעך

מבטאים אותה פטור, ולוי במלונו מנקד פטור כשה״פ של פטר בקל, אבל הואיל ומלה זו באה בתו״ם בהקבלה אל חיוב, נראה שהעקר פטור.]

1) [עי׳ בנוסח׳ הארמ׳ המובאות בספרו של בלוי Die jüdische Ehescheidung ב, 27, 34. ושם בעמ׳ 7 מוכח שגט פטורין הוא השם הבבלי תחת השמות ספר תרוכין, אגרת שבוקין שנהגו בא״י.]

2) [מן הארמ׳. ועי׳ א. פטפט, הערה, פטום הערה.]

3) [במקור כתוב: מפטיט, אבל הצורות פטט, פטיט, פטפט, מעידות שאין כאן הפע׳ אלא פע׳: מפטיט, ובילקו׳ שמע׳ הגרסה: מפטט.]

יסורין כבוש יצרך ואל תכעוס בקולך את יוצרך ואם מפטיט אתה בקולך הרי ידי עשו ממשמשות בך (תנחו׳ בובר, תולדות טז). — ובספהמ״א: שכן אתה מוצא ברפידים פטטו ישראל בקולם ואמרו היש ה׳ בקרבנו (ברכתי׳ רבתי אלבק, 115).

***פטט,** ת״ז, נק׳ פטטה, מ״ר פטטות, — כמו פטפטן, המרבה לדבר דברים ריקים, schwatzhaft ; bavard ; garrulous: ארבע מדות בנשים ואלו הן גרגרניות וצוותניות וקנאיות ועצלניות וכו׳ רבנן אמרי עוד שתים אסטסיניות ופטטות וכו׳ ופטטות מנין דכתיב ותדבר מרים (מד״ר דבר׳ ו). — ובספהמ״א: כי החלו לרצות בגודרי פרצות וכו׳ להטות בהוטות פעוטות והדיוטות, להשטות בפשוטות שוטות נשים חטטות בעלות פטטות (תשו׳ כ״ת, מק״כ, 79).

***פטיט,** ת״ז, כמו פטט: מה נשתנה מצורע שאמרה תורה יביא שתי ציפרים לטהרתו אמר הקב״ה הוא עשה מעשה פטיט [1]) לפיכך אמרה תורה יביא קרבן פטיט [2]) (ר׳ יהודה בן לוי, ערכ׳ טז:). אמר לו (יוסף ליהודה) אני רואה בך שפטיט אתה יש באחיך פטיט כמותך (מד״ר ברכתי׳ לג). אמר להם (יוסף) הייתי סבור שיהודה הוא הבכור שהוא מדבר תחלה אני רואה שראובן הוא הבכור ויהודה הוא פטיט (תנחו׳ ויגש ז). — ובספהמ״א: וכי מי יכול לשתו׳ פיהם של בעל פטיט ואם תאמר להם כלום שומעים לך (סו״ת מהרי״ט, אה״ע תש׳ טו, יז:). אבל זה כזב מעיקרו שרב סעדיה קודם בזמן לך עזרא ואיזה פטיט כתבו שלא יתכן לפי סדר הדורות (יס״ר מקנדיה, מצרף לחכמה, ע:).

פטיר, מ״ר פטירים [3]), עי׳ א. פטור.

***פטירה,** ש״נ, שה״פ מן פטר, — א) פעלת הנפטר מחבירו, כמו פרידה Abschied ; départ ; departure : וכבר שלחו מושלי הרשע׳ שני סרדיוטות אצל חכמי ישראל למדונו תורתכם קראו ושנו ושלשו בשעת פטירתן אמרו להם וכו׳ (ב״ק לח.). מעשה בשמעון בן אנטיפרס שהיו אורחין באים אצלו וכו׳ בשעת פטירתן היה מלקה אותם ארבעים (כלה רב׳

1) [שעל לשון הרע באו נגעים עליו (רש״י, שם).]

2) [שהצפרים צועקים בכל שעה (רש״י, שם).]

3) [כך הכתיב, והקרי: פטורים.]

ס). — *ובמש' פרידה מן העולם 1), לשון יפה במקום מיתה, ביחוד על מות אדם חשוב, ; Hinscheiden, Tod décès, mort ; decease : שבשעת פטירתו של אדם אין מלוין לו לאדם לא כסף ולא זהב וכו' אלא תורה ומעשים טובים בלבד (ר"י בן קסמא, אבות ו ט). לאחר פטירתו של רבן גמליאל ביקש ר' יהושע לבטל את דבריו (תוספת' תענ' ב ה). בשעת פטירתו של אדם לבית עולמו כל מעשיו נפטרין 2) לפניו (תענ' יא.). מעשה ומתו בניו של ר"ע נכנסו כל ישראל והספידום הספד גדול בשעת פטירתן (מו"ק כא:). לאחר פטירתו של ר"א נכנסו ארבעה זקנים להשיב על דבריו (גיט' פג.). אמרו עליו על מלאך המות שכולו מלא עינים בשעת פטירתו של חולה עומד מעל מראשותיו וחרבו שלופה בידו וטיפה של מרה תלויה בו (ע"ז כ:). הגידה לי שאהבת נפשי במשה הכתוב מדבר בשעת פטירתו מן העולם אמר לפני הקב"ה וכו' (מדרש שה"ש, גרינהוט א ז–ח).—ובסהמ"א: וסמוך לפטירת רבינו הקדוש ירד רב לבבל וישב שם וכו' (ר' סעדיה אבן דנאן, מאמר על סדר הדורות, חמדה גנוזה כה:). ואחר פטירת רב הונא הוקם רב חסדא לראש ישיבה עשר שנים ונפטר שנת ד"ם (שם שם).—ב) "מעשה שאדם פוטר בו את עצמו מהתחיבותו כלפי אחרים, Abfindung; indemnisation; indemnification : ואין להן בכל מה שהנחתי בין מטלטלי בין מקרקעי חוץ מחמשה דינרין אילו והוא פטירתם מכל מה שהנחתי ומכל מה שראוי לי (תשו' הגאו' הרכבי, 223).

פַּטִּישׁ 3), ש"ז, ר"ר *פַּטִּישִׁים,—מקבת גדולה לפוצץ סלעים, כלי שבו יכה החרש על הברזל 4), Schmiedehammer ; marteau ; sledge-hammer : ויחזק חרש את צורף מחליק פַּטִּישׁ את הולם פעם (ישע' מא ז). הלא כה דברי כאש נאם יי' וּכְפַטִּישׁ יפצץ סלע (ירמ' כג כט). — ובמליצה, כנוי למלך הורס גוים ומחריב ארצות: איך נגדע וישבר פַּטִּישׁ כל הארץ איך היתה לשמה בבל בגוים (שם נ כג). — ובתו"מ: ועד ימיו (של יוחנן כהן גדול) היה פטיש מכה בירושלים ובימיו אין אדם צריך לשאול על הדמאי (מע"ש ה טו). אבות מלאכות ארבעים חסר אחת הזורע והחורש וכו' המכה בפטיש וכו' (שבת ז ב). והמכה בפטיש ובמעצד הקודח כל שהוא חייב (שם יב א). גץ שיצא מתחת הפטיש והזיק חייב (ב"ק כ'.). עושה כלים יוצא ומוכר בתוך השוק אבל אינו יכול למחות בידו ולומר לו איני יכול לישון לא מקול הפטיש ולא מקול הריחים ולא מקול התינוקות (ב"ב ב ג). נתנו על הסדן והכהו בפטיש נחלק הסדן ונבקע הפטיש והוא (הלוז של שדרה) לא חסר (מד"ר בראש' כח). — *וכנוי לאדם גדול, פַּטִּישׁ חזק: אמרו לו תלמידיו (לריב"ז) נר ישראל עמוד הימיני פטיש החזק מפני מה אתה בוכה (ברכ' כח:). — ובסהמ"א: שהיה אביו (של רסע"ג) מכה בפטיש בארץ מצרים לעבודה זרה ואכל מרק פיגולים (בן מאיר, JQR.NS. 1915, עמ' 552). אודיע לאדוני מרי ורבי פרשי ורכבי אנטולי הרב המובהק הפטיש החזק בר כבוד גדולת קדושת מרנו ורבנו יוסף הרב המובהק הפטיש החזק ז"ל (ד"ה של יהודי מצרים וא"י, מן ב, 324). — ואמר הפיטן: למי אלך ומי אביט ואל מי אני אפנה ועל שם מי אשורר ועזבתי בנו דויד אשר הוא לכל סלע כמו פטיש מפורר (שם שם 15). שקרי ויקדו גוילי דת משנאי אוי איך נמשלת אלי פטיש תעודיך (ר' מאיר בן אלעזר, ציון לפירת, קינות לת"ב). — ואמר המשורר: אם תכתשהו במכתש לא תסור אולתו ואם תכהו בפטיש לא תחדל כסלותו (כלב"ג הי' בן מקיץ, אוגר, 139). אם איד כמו סלע כמו פטיש אני ואני כמים אם תלאה רשף (רס"ע אגקירון, המנקש כז). — *ומ"ר: בכף סלעים הם ירצו בי לפוצצים פטישים יחליקו (בן עירי, מובא בהקדמת רסע"ג לספר הגלוי, מק"נ, קעח). — *ובן פַּטִּישׁ, פטיש קטן: יד הקרדום של נבוש חמשה יד בן הפטיש חמשה ושל הפטיש ששה (כלים כט ז).

°פַּטִּישִׁי, ת"ז, — דומה לפַּטִּישׁ, מכה כפטיש: ומה

1) [עי' גם פְּטֹרֶת, הערה.]

2) [נ"א: נפרטין, וכך נראה.]

3) [וכן בארמ' פטיש, ובערבי' פַטִּישׁ a), והוא מן פטש הקרוב אל בטש (עי' ערך זה), שפרושו רִקֵּעַ, עשה את הדבר שטוח, וכן בערבי' פַטַשַׁ b), רקע, עשה שטוח, ומכאן אפטש c) ובסור' פַּטְשָׁא, שטות החטם. ולפי דמיונו אל פטיש נקרא חרטם החזיר בערבי' פַטִּישָׁה d), פטיש. ור' פטש, הערה.]

4) [רש"י (שבת כח:): קורנס גדול של נפחים.]

a) فطّيس   b) فطس

c) أفطس   d) فطّيسة

שיש לו יותר פטישי ר"ל הדופק בפטיש (פרוש אבן רשד על מרוזי אבן סינא).

*פטם

*פטם [1], ממנו *פָּטוּם, *פִּטּוּם, *פַּטָּם, *פִּטֵּם, *פִּטּוּמָה.

*פָּטַם, קל לא נמצא, אלא בינ' פָּעוּל, עי' *פָּטוּם.

— פע', *פִּטֵּם[2], — א) *פִּטֵּם את הבהמה, האכיל אותה עד שהשמינה, mästen; engraisser; to fatten, cram: פרה שפיטמה בכרשיני עבודה זרה ירדה לגינה שזיבלה בזבל עבודה זרה יבור (תוספת' ע"ז ו ח). לקח איל אחד בסלע ופיטמו והרי הוא יפה שתים כשר יביא סלע מביתו (שם כרית' ד ט). ראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לע"ז (ב"ב קט:, ועיין זה במד"ר במד' כח). פוטיפר הוא פוטיפרע פוטיפר שהיה מפטם עגלים לע"ז פוטיפרע שהיה פורע עצמו לע"ז (מד"ר ברא' פו). שהיתה אשתו משתי משפחות משבט יוסף שפטפט ביצרו ובאה מצד אחר מיתרו שפיטם עגלים לע"ז (מד"ר שמות ז).—ובאותה משמ' פִּטֵּם את האדם: שמוני נוטרה את הכרמים מאכלת ומפטמת לנביאי הבעל והאשרה (מד"ר שה"ש, אל תראוני). ד"א וכו' זה צדקיהו המלך וכו' שמוני נוטרה את הכרמים שהיה מפטם לפשחור בן מלכיה וחבריו (שם שם). — ובהשאלה על הצמח: ומה רביבים הללו יורדים על עשבים ומנקים אותם ומפשפשים אותם ומפטמים אותם (ספרי דבר' שו). מה שעירים הללו יורדין על הדשאים ומדשנין אותם ומפטמין אותן (מדרש תנאים, הופמן, דבר' לב ב). — ובסהמ"א: הוציא עליה והשביחה כגון שפטמה חרי השבח של גנב (טו"ע חו"מ שכד ח). — מְפַטֵּם, ש"ז, מי שמלאכתו לְפַטֵּם בהמות: השם בהמה על המפטם להיות מפטם אותה והשכר לאמצע וכו' היו למפטם בהמות אחרות שמפטם אותם עם זו השומה אצלו וכו' (רמב"ם, שלוחין ושותפין ח ח). — ב) *פִּטֵּם את הקטרת, מזג אותה על ידי תערבת חמרים, zurechtmischen; mêler, composer; to mix: שלחו חכמים והביאו אומנין מאלכסנדריא ומפטמין כיוצא בהן אלא שאין בקיעין במעלה עשן (תוספת' יוה"כ ב ו). והיו יודעין לפטם כמותן ולא היו יודעין להעלות עשן כמותן (יומא לח.). המפטם את הקטורת במתכונתה הרי זה חייב (תוספת' מכות ד ג). פיטמה חציים כשירה שילשים ורבעים לא שמענו (ירוש' יומא ד ה). מותר הקטרת אחת לששים או לשבעים שנה היו מפטמין אותה לחצאין לפיכך יחיד שפיטם לחצאין חייב (כרית' ו:). — *פִּטֵּם בשָׂמים: מכתשת היתה במקדש ושל נחושת היתה וסימות משה היתה והיתה מפטמת את הבשמים נתפגמה והביאו אומנין מאלכסנדריא של מצרים ותיקנוה ולא היתה מפטמת כמו שהיתה נטלו את תיקונה והיתה מפטמת כמו שהיתה (ערכ' י:). — *וכן פִּטֵּם את השמן: והמפטם את השמן והמפטם את הקטורת והסך בשמן המשחה (מכות ג ב). אין מפטמין שמן שביעית אבל לוקחין שמן ערב מכל מקום לסיכה (תוספת' שביע' ו יג). המפטם את השמן ללמוד בו או למוסרו לציבור פטור (כרית' ה.). מה שמן זה חלק על ידי שאת מפטמו את מריח בו כמה ריחות כך הפסוק הזה את דורש ומוצא בו כמה טעמים טובים (ר' שמואל בר נחמן, מד"ר שה"ש, מה יפו). — ובסהמ"א: וזה פלטיאל חריף מפטם בשמים ולמד כל הרפואות (קטע מכ"י פרשה אדות פלטיאל שאח"כ נתגדל וניתן לו רשות לביהנ"ק, JQR. NS. I. 79–80). מה עשה המלך עמד ודיבק בנו אצלו וכו' ופיטם מאכלו ומשקהו וכל כלי תשמישו ומרכבתו (יקותיאל הכופא, בית מדות, מעלת ידיעת האל, 5). — ובהשאלה, פִּטֵּם את המלה, הדגיש אותה במבטא [1]: וכן הגעיה והיא כמו הטפחה תחת התיבה אינן לא טעם ולא משרת אלא לפטם את המלה להתיז בדרבן (הורית הקורא, דרנבורג, 90).

— פע', בינ' *מְפֻטָּם, מפוטם, — שפִּטְּמוּ אותו: אשקך מיין הרקח זה התלמוד שמפוטם במשניות כרקח (מד"ר שה"ש, אשקך). ואלו היה יודע בעז שהקב"ה מכתיב עליו ויצבט לה קלי ותאכל ותשבע ותותר עגלות מפוטמות היה מאכילה (שם רות, ויאמר לה בעז).

— התפ', *הִתְפַּטֵּם, נִתְפַּטֵּם, — נעשה שמן עי' פִּטּוּם ב.

---

[1] [עי' בהערה הבאה.]

[2] [מן הארמ', עקר משמ' הפעל, היה עבת ושמן, ובפע' עשה שָׁמֵן, השמין את פלוני וכן בסור' ובארמ' בבלל פַּטְּמָא, פּוּטְמָא שמנות, פַּטֵּם כמו פִּטֵּם בעבר', וְעי' פטום, הערות.]

[1] [ע"פ פטומי מלים בלשון החכמים, ועי' פִּטּוּם, הערה.]

בסוסים נתפטמו ישראל באותה שעה (ר' יוסי ור' שמעון, מכיל' בשלח, ויסע משה, סוף פ' ג). ומה אם להסגר בתיבה י"ב חדש היו באים מאליהן להתפטם[1]) מבשר גבורים על אחת כמה וכמה (מד"ר בראש' לג.). — ובסהמ"א: ותשקינה את אביהן יין מתפטמות להתעורר ליצר הרע באכילה ובשתיה (זהר, מדרש הנעלם בראש' קט:). אברויי כמו להברות את דוד כלום' לעשות דבר לאילן שיתפטם ויתחזק (ר' שלמה בן היתום, פירוש מסכת משקין, 5). ויעזר למחון המאכל ולהוריד השמרים מן הבטן אל המעים ויתפטם הגוף ויתחזק (ר"מ אלדבי, שבילי אמונה ה ג).

***פַּטָּם**, ש"ז, — אדם שאומנותו לְפַטֵּם, — א) פטם של בהמות ועופות, Mäster; engraisseur; fattener, crammer: מעשה בשוק של פטמין שהיה בירושלים שהיו נועלין ומניחין את המפתח בחלון שעל גבי הפתח (עירוב' י ט). הולך אדם אצל טבח הרגיל אצלו וכו', אצל הפטם הרגיל אצלו ואומר לו תן לי גוזל אחד תן לי תרנגול אחת (תוספת' יו"ט ג ו, ומעין זה ביצ' כח:). שור של פטם הרי הוא כרגלי כל אדם שור של רועה הרי הוא כרגלי אותה העיר (שמואל, ביצ' לח.). ראה אותה אצל הנחתום ומלא חיקה קלוסקאות אצל החנוני והשקה אותה קונדיטון אצל הפטם ומילא חיקה פשומות (ר' אלעזר, פסיק' ר"כ, בחודש השליש', זוכר, קד:). — ב) המְפַטֵּם את הקטרת, רוקח, Drogist; droguiste; druggist: הצבעין והפטמין[2]) לוקחין מורסן מכל מקום ואין מנכעין וכו' (תוספת' שביע' ה ח). אין לי אלא דברים שאין הדבש יפה להם דברים שהדבש יפה להם מנין שהפטמין אומרים יפה הדבש לקטורת מנין ת"ל וכל דבש לא תקטירו (ספרא ויקר', דיבורא דנדבה, פרשה יב, ויק, יא:). הפטמין שבירושלים היו אומרין אילו היה נותן לתוכה מעט דבש וכו' (ירוש' יומא ד ה). וכיון שהיה קולט את הריח היה מעבירו כדרך שהפטמין עושין (שם סוטה ח ג). — וּבְדֹלַח של פַּטָּמִים, מין שרף הנוטף מן העצים ומשמש במעשה מרקחת, bdellium: שם הבדלח ואבן השהם אמר ר' איבו את סבור כבדולח הזה של פטמים ת"ל יגיד עליו ריעו מה זה אבן טובה אף זה אבן טובה (מד"ר בראש' טז).

1) [כך נכון (עי' תיאודור), ובכמה דפוס' הנוס' להפטם, בהשמטת התי"ו, ואין זה נפע'.]

2) [המפרשים פרשו: מוכרי בדים, כאלו היה כתוב פטסין.]

א. ***פְּטָם**, ש"ז, — (שור) של פֶּטֶם[1]), (שור) לְפִטּוּם, (Rind) zur Mast; (boeuf) a l'engraissement; (ox) for fattening, cramming: גורפין מלפני הפטם ומסלקין לצדדין מפני הרעי[2]) דברי ר' דוסא וחכמים אוסרין (שבת כד ג). מפני מה שהפטם מותיר הרעי[3]) אוכל (ירוש' שם). — ובסהמ"א: מצא עגלים וסייחים של רעי מיטפל בהם שלשה חדשים ושל פטם שלשים יום (שו"ע חו"מ רסז כג).

ב. ***פְּטָם**, ש"ז, מ"ר פְּטָמִים, — בתוך הצרוף, מְנֵה פְּטָמִים, מנה בלי דיוק, באמדן[4]): דבש תמרים ויין תפוחים וחומץ סתוניות ושאר כל מי פירות של תרומה רבי אליעזר מחייב קרן וחומש ורבי

1) [כך, בקצור לשוני של בְּקַר־פֶּטֶם ובנגוד אל רְעִי הבא במקום בְּקַר־רְעִי (מ"א ה ג) שבמקרא, יש להבין את המלה. וכן משמש גם בסור' פְּטָמָא במשמ' שמנות גם בקצור לשוני בהוראת בקר־פטם, ומכאן עדות לנקוד המלה. ועי' בהערות הבאות.]

2) [לא כפרוש רֹב מפרשי המשנה, אלא בא לומר את ההבדל בדין בין בקר פטם ובין בקר רעי: גורפין מלפני הפטם ומסלקין לצדדין מלפני בקר רעי. ועי' בהערה הבאה.]

3) [פרושו: שהפטם השבע מותיר, אבל שור הרועה שהוא רעב אוכל; ולא כפרוש רב המפרשים וכגרסה המטעית מותר ת' מותיר. עי' הערהו של ש. ליברמן (בשמו ובשם י. נ. אפשטין, הירושלמי כפשוטו א א, 215) המביא פרוש זה בשם כמה קדמונים. או פרושו: מפני שהשור הרועה אוכל מה שמותיר הפטם, כדעת יסטרוב במלונו.]

4) [הרמב"ם פרש: לא מנו חכמים שבעה משקין, כאדם שמונה עקרין שריחן טוב כדי לפטם בהם מה שרוצה להשביח ולפטם שאין כוונתו באלה שמנה בלבד וכו'; והר"ש: כלומר אין חכמים מפטמין שמונין במיני בשמים שלה; שלא בדקדוק, ע"כ; ומעין זה יתר המפרשים. ואינו נראה, בפרט שאין להניח שלדעת הכל פטמים, מרקחים חסרי דיוק הם. אדרבה, הרוקח הוא סימן לדיוק במנין במשקל ובמדה. ואולם לכל הדעות פרוש הבטוי כמוני פטמים הוא: כבני אדם המונים בלי דיוק, באמדן בלבד, ועל כן ברור שלא הכרה ואף השתבשה כאן מלה רומית, כמוני פטטום, putatum. דבר משער, דבר שבאמדן, בלי דיוק.]

יהושע פוטר ורבי אליעזר מטמא משום משקה אמר רבי יהושע לא מנו חכמים שבעה משקים כמוני פטמים אלא אמרו שבעה משקין טמאים ושאר כל המשקין טהורין (תרומ' יא ב).

א. *פִּטְמָה [1], פיטמא, פִּטְמָה, פִּטֹּמֶת [2], פיטומת, ש"נ, — העֻקְצוּ, הכפתור שבראש הפרי [3], Knöpfchen an d. Spitze d. Früchte; bouton au bout des fruits; button at the top of the fruits: עלתה חזזית על רובו (של אתרוג) נטלה פטמתו [4] נקלף נסדק ניקב וחסר כל שהוא פסול (סוכ' ג ו). שרשי השום והבצלים והקפלוטות (מצטרפים) בזמן שהן לחין והפיטמא שלהן בין לחה בין יבשה (עוקצ' ב ג). הפיטמא של רימון מצטרפת והנץ שלו אינו מצטרף (שם ב ג). דברי חכמים אדם נוטל מעה אחת מפיטמה של קישות ונוטעה והיא נעשית אבטיח אדם נוטל מעה אחת מפיטמה של אבטיח ונוטעה והיא נעשית מלפפון, ר' יודה אומר עיקרו כלאים אדם נוטל מעה אחת מפיטמה של אבטיח ומעה אחת מפיטמא של תפוח ונותנן בתוך גומא אחת והן נתאחין ונעשין כלאים (ר' יודן בר מנשה, ירוש' כלא' א ב). העביר פטומתו כמחותך הוא (הבצל) (ר' בא בר ממל, שם תרומ' ט ד).—ובסהמ"א: ואשר שאלת הא דתנינן לענין אתרוג ניטלה פיטומתו פסול הא פוטמת עם החוטם היא (שו"ת הגאו' מן הגני', גאוניקה גינזברג, 271).—ב) פִּטֹּמֶת הדד, Brustwarze; mamelon; nipple: איזהו סימניה ר' יוסי הגלילי אומר משיעלה הקמט תחת הדד ר' עקיבא אומר משיטו הדדים בן עזאי אומר משישחיר הפיטומת [1]) (נדה ה ח).—ובסהמ"א: דבתלמוד ארץ ישראל דמה ניטלה שושנתו ומשמעו כך וכפיטמה שלדד (שו"ת הגאו' מן הגניזה, גאוניקה גינזברג ב, 271). — ג) כמו פְּטוּמָה: שכן כתיב זה מ' שנה ה' אלהיך עמך לא חסרת דבר מהו דבר, כשהיה מתאוה לאכול דבר והיה אומר בפיו אלולי היה לי פטמא א' לאכול מיד הי' נעש' לתוך פיו טעם פטמא (מד"ר שמות כה).

*פַּטְפּוּט, ש"ז, מ"ר פַּטְפּוּטִים,—רגלים קטנות, כרגלי האווזים [2], ובהשאלה, קצוות מטיט בולטות ששופתין עליהן הקדירה והן כמו יתדות [3], Pfötchen; petite patte; little paw: חרסית כדי לעשות פי כור של צורפי זהב רבי יהודה אומר כדי לעשות פטפוט (שבת ח ד). כירה של אבן וכו' עשה לה פטפוטין טמאה (כלים ה יא). העושה שלשה פטפוטים בארץ וחברן בטיט להיות שופת עליהן את הקדרה טמאה (שם ו א). פטפוטי כירה שלשה של שלש אצבעות מטמאים במגע ובאויר (שם ז ד). כירה של מתכות שעשה לה מגור ועשו לה פטפוטים טהורה (תוספ' שם ב"ק ד כ). כדי לסוד פיטפוט כירה קטנה (שבת פ.). שכן עני עושה פיטפוטי כירה קטנה לשפות עליה קדרה קטנה (אביי, שם קב:). — ובסהמ"א: כשהיו שלשה האלנות עומדין כמו שלשה פטפוטי כירה ששופתין עליהן את הקדרה (רמב"ם

---

1) [נוהגים בדבור לקרא לפטמת האתרוג פִּטֵּם, בזכר, ואמנם בארמ' פִּטְמָא (שמנונית) וגם פטומא (פטמה, פטמת) הם ש"ז, אבל במקורות העבר' פטמה, פטמת הם לשון נק'. המלה המקורית הוראתה עֻקְצוּ.]

2) [על המבטא פִּטֹּמֶת או פְּטֹמֶת מעיד הכתיב פיטומת שבכמה מקומות, ובמשנ' מנקד' ליוורנו מנקד הַפִּיטוּמֶת (נדה ה ח), אבל במקום אחר שם מנקד פִּטְמָתוֹ כאלו מן פִּטְמָה (סוכ' ג ו), ובקטע כ"י מנקד בבימ"ד לרבנים בניו-יורק: ניטלה פִּטֻּמָתוֹ (שם שם), וכן בנקוד בבלי (פורת, לשון חכמים, 108) גם והפִּיטמה (עוקצ' ב ג) וגם הפוטמה (שם ב ג).]

3) [בנגוד לעֹקֶץ הפרי שהוא שארית הגבעול והפטוטרת שהפרי תלוי בו בעץ, ויש האומר: דפטימתו קרי אותו מיעוט בגומת האתרוג ומה שלמעלה מן האתרוג קרי עוקצו (עי' אור זרוע, הלכ' סוכ', סח., בשם ר' יצחק הלוי).]

4) ניטלה פיטמתו תמן אמרין שושנתו ר' יצחק בר חקולה אמר פיקה (ירוש' שם). [ועי' לו, Flora III, 301.]

---

1) [בגמ' (שם מז.): הפיטומות.]

2) [זאת המשמ' הראשונה של חשב, ועי' ב. פִּטְפֵּט.] הנקוד פַּטְפּוּט היא עפ"י כ"י פרמה וכ"י ברלין A המובא ע"י שטרק במשנת שבת ח ד. אמנם במשנה מנק' ליוורנו פִּטְפּוּט, ובדפו' הגמ' לפעמים אף כתוב פיטפוט' אך אינו נראה. וגם כדאי להבדילו מן פִּטְפּוּט שבערך הבא.]

3) [אלה דברי הרמב"ם בפרושו (כלים ה יא, הוצ' דרנבורג). ורש"י פרש (שבת קב:): רגלי כירה במין כלי ברזל שקורין טרפיי"ד. ר"ח (שבת פ.): גבשוש או בנין בארץ ששופתין עליו את הקדרה, ועי' ב. פִּטְפֵּט, הערה.]

מכירה כד ג). — ״וכהשאלה, בלוטים קטנים הדומים לפטפיטי קדרה: כלי עץ חקוק ובאמצעיתו מסמר של ברזל קבוע במסמרים עומדים מלמטה והוא נקוב נקבים דקים כמין כברה והעליון משופה ליכנס בתוך התחתון ומציפה ראשו של עליון ברזל עשוי כמין פטפוטין בלוטין קטנים קטנים (ר״ח, בילה כג.). — ״ובמשמ׳ כַּנָּה בעלת שלש רגלים [1]: כתב בעל התרומה ז״ל מותר לתת הקדרה מערב שבת על הפטפוט שקורין טריפידי אע״פ שיש אש תחתיו וישהא שם הקדירה בשבת (שבלי הלקט, שבת סי׳ כז).

פִּטְפּוּט, ש״ז, מ״ר פִּטְפּוּטִים, — שה״פ מן א. פִּטְפֵּט, Geschwätz; bavardage; idle talk, דבור ריק: לפי שהנגעים באין על לשון הרע שהוא מעשה פטפוטי דברים לפיכך הוזקקו לטהרתו צפרים שמפטפטין תמיד בצפצוף קול (רש״י, ויקר׳ יד ד). כי מרוב טורח הפטפוטים שהם מפטפטים הם מתבטלים לגמרי ולא ישיגו ללמוד לא תורה ולא נביאים וכתובים (אורח׳ לדיקים, שער התורה, קב.).

פַּטְפָּט, ש״ז, — כמו פִּטְפּוּט [2]: דרך ישר וטוב להעמיד הקדרה על פטפט של ברזל שיש לו שלשה רגלים למעלה מן הגחלים או ע״ג אבנים (בשם ראב״ן, מרדכי, שבת רסח). אבל להשהותה ע״ג כירה או ע״ג פטפט שיש אש תחתיו כיון שאינו מכסה את הקדרה מכל צד וכו׳ (בשם ר״ת, שם רלח).

א. *פִּטְפֵּט [3], פ״ע, — א) כמו פִּטֵּט, schnattern, schwätzen; babiller, bavarder; to prattle, to gossip: אמר לו מפני מה אתה מפטפט דברים בפני ת״ח (ר׳ שמעון לאליסי בן יהודה, אדר״נ יח). — ובספה״א: שלמית דהוה פטפטה שלם עלך שלם עליכון מפטפטת בדברים שואלת בשלום הכל (רש״י, ויקר׳ כד יא). — ״ועל צפצוף הצפרים:

1) [לפי רש״י (שבת קב:).]
2) [עי׳ שם הערה 2).]
3) [השרש פטט בצורה פשוטה או בהכפלה פטפט עקרו בחקוי קול האווזים והברווזים הנשמע כמו פַּט־פַּט, וכן נקרא גם בערב׳ קול העופות האלה בַּטְבַּט a), ומזה שם הברוז ולפעמים אף האוז בַּטָּה b), ועי׳ הערה לב. פִּטְפֵּט.]

a) بطبط b) بطّة

צפרים שמפטפטין תמיד בצפצוף קול (רש״י, שם יד ד).

ב. *פִּטְפֵּט, פ״ע, — דרך ברגליו בהשמעת קול פַּט־פַּט [1], (auf)treten; mettre le pied (sur le sol); to step forth: פעם אחת נפל דבר של מעשה ביניהן ולא היו יודעין להביא ראיה מן התורה חוץ מזקן אחד שהיה מפטפט [2] כנגדו (כנגד שמעון בן שטח) ואמר תן לי זמן ולמחר אני משיבך (מגי׳ תעני׳ י). ניטפל להן רבן יוחנן בן זכאי אמר להם שוטים מניין זה לכם (שתירש הבת עם בת הבן) ולא היה אדם שהחזירו דבר חוץ מזקן אחד שהיה מפטפט כנגדו ואומר וכו׳ (ב״ב קטו:, ודומה לזה במגי׳ תעני׳ ח). — וּפִטְפֵּט ביצרו [3], כבש את יצרו, הכניעו ונצחו: וכששת אמרה להן סיפדו לוה שפטפט ביצרו יותר מיוסף (גיטי׳ כז.). מבנות פוטיאל לו לאשה וכו׳ דאתי מיוסף שפטפט ביצרו (ב״ב קט:). שהיתה אשתו משתי משפחות משבט יוסף שפטפט ביצרו ובאה מצד אחר מיתרו שפיטם עגלים לע״ז (ומד״ר שמות ז).

***פַּטְפְּטָן** [4], ש״ז, נקי׳ פַּטְפְּטָנִית, — מי שטבעו לְפַטְפֵּט, כמו פַּטְטָן, פַּטִּיט: אם אברא אותה (את האשה) מן הראש תהיה רוחה גסה מן העין תהיה סקרנית מן הפה תהיה פטפטנית (תנחו׳ וישב ו).

***פַּטְפְּטָנוּת**, ש״נ, — תכונת הפטפטן; המלה נהוגה בדבור ובספרות העברית החדשה.

1) [זאת הוראתו העקרית של הפעל בשמושים המובאים כאן, שלא נתבארו מלשון פטפוטי חפה, הבאה תמיד לגנאי, ועדות מכרעת להוראת דריכה ברגלים היא בש״ע פִּטְפּוּט (עי׳ שם, הערה) במשמ׳ רגלים קטנות שמתחת לקדרה. אמנם גם פעל ב. פִּטְפֵּט זה, מקורו בחקוי הקול, קול הרגל הדורכת, ולפיה נקראו הרגלים pedes, ποδέ (השוה patte בצרפתית) אף בלשונות אחרות. ואין אף פטש (ממנו פַּטִּיש, עי׳ שם בהערה), בטש, אלא הרחבת אותו השרש. ועי׳ בהערות הבאות.]
2) [ברור שאין כאן הכונה לפטפוטי מלים ריקות, אלא לדריסה ברגל כתנועה המורה על התנגדות, וכן בלשונות אחרות auftreten gegen.]
3) [גם צרוף זה אינו מתבאר כלשון פטפוטי דברים, אלא כלשון דריסה והכנעה, כמו כָּבַשׁ את יצרו, שהרי אף כָּבַשׁ, עקר משמעותו (כמו כָּבַס): דרך ברגלו. עי׳ הערת המחבר לערך כָּבַשׁ.]
4) [מן א. פִּטְפֵּט.]

פטר, ממנו *הַפְטָרָה, *הִפָּטְרוּת, *פְּטוֹטֶרֶת, א. פָּטוּר, ב. פָּטוּר, ג. פִּטּוּר, *פִּטּוּר, *פְּטִירָה, א. פֶּטֶר, ב. פֶּטֶר, פֶּטֶר, פִּטְרָה, *פְּטֹרֶת.

*א. **פָּטַר**[1], פ"ע, יִפְטַר, — פָּטַר מִפְּנֵי פלוני, השתמט מלפני פלוני, נטה הצדה, וכדו', entschlüpfen; s'échapper; to slip away: ויבקש שאול להכות בחנית בדוד ובקיר וַיִּפְטַר מפני שאול ויך את החנית בקיר (ש"א יט י). — ואמר בן סירא: בעת מפקד אל תתאחר פטר לביתך ושלם רצון (ב"ס גני' לה (לב) יח). — ואמר הפיטן: אערוך שוע ולא אפטר בניב המפטר (כ"ח סקליר, אזיק, תפלת גשם).

— נִפְעַל, *נִפְטַר, — א) כמו קל, נפטר לשלום, בשלום: היה ר' יהושע מתירא שמא יקפחנו על שוקיו סוף נפטר ממנו לשלום (כלה רבתי ט). והוא (אברהם) רואה לבן בנו עע"ז ומגלה עריות ושופך דמי' מוטב לו שיפטר בשלום (מד"ר בראש' סג). — ב) נִפְטַר ממצוה, השתמט ממנה, sich entziehen; se soustraire; to withdraw from: ושמרתם את מצותי ללכת בהם ולא ליפטר מתוכם (ספרי דבר' לד). לא יראה לך שאתה רואה ליפטר לך (שם קלא). — ג) ובמשמ' הלך לו, הלך לדרכו, יצא: וכשיהיו בעלי דינים עומדים לפניך יהיו בעיניך כרשעים וכשנפטרים מלפניך יהיו בעיניך כזכאין (יהודה בן טבאי, רב' א ח). אמר הקב"ה צדיק זה בא לבית מלוני יפטר בלא לינה (סנה' לה:). כיון שאחד מתחייב לחבירו אמר לזה שבידו תן המנה לחבירך ואם לאו אמר להם חילקו מה שעליכם והפטרו לשלום (אדר"נ לג). — ובסהמ"א: ואחר כך יקרא תהלה לדוד מיושב ויתחנן כפי כחו ויפטר למעשיו (רמב"ם תפלה ז יז). — ובצרוף נִפְטַר וְהָלַךְ לו: מסרוהו זקני בית דין לזקני כהונה והעלוהו לעלית בית אבטינס והשביעוהו ונפטרו והלכו להם וכו' (יומא א ה). על ג' דברים עלה הלל מבבל טהור הוא יכול יפטר וילך לו ת"ל וטיהרו הכהן (ירוש' פסח' ו א). אחרונות (ברכות אחרונות) דומה לעבד שקבל פרס מרבו ונפטר והולך לו (ר' חנינא, ברכ' לד.). — וְנִפְטַר פלוני מחברו או מביתו, עזב אותו, הלך ממנו על מנת שלא לשוב: אף אליהו לא נפטר מאלישע אלא מתוך דבר של תורה (ירוש' ברכ' ה א). לא יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה שמתוך כך זוכרו (מרי בר ר"ה, עירוב' סד., ודומה לזה בירוש' ברכ' ה א). ההולך אחרי רבו אינו רשאי ליפטר מאחריו[1] עד שיטול ממנו רשות (ד"א רבה ד). לעולם אל יפטר אדם לא מאצל רבו ולא מאצל חבירו אלא א"כ נפטר ממנו ונוטל הימנו רשות (שם ה). הנפטר מרבו בין כשהוא גדול בין כשהוא קטן יאמר לו הריני נפטר (כלה רבתי ז). הנפטר מחבירו בין גדול בין קטן צריך ליטול ממנו רשות (מד"ר בראש' מז). כיון שהגיע זמנם להפטר אמרו מקום שנתקבלנו בתוכו אנו מניחים אותו ריקם (שם שה"ש, סונכוני). בשעה שהתינוקות נפטרין מבית רבן בת קול יוצאת ואומרת להם לך אכול בשמחה לחמך (ר' הונא בר' דר' אחא, שם קהל', לך אכול). — ד) ובמשמ' לקח ממנו ברכת פרידה, sich verabschieden, Abschied nehmen;

---

[1] [אין שני הפעלים א. פָּטַר וב. פָּטַר אלא שתי צורות של פעל אחד, בשמוש עם משא כפ"י ובלי משא כפ"ע. ההוראה הראשונה שנוכל לעמד עליה היא בָּקַע, פָּרַץ, וכן משמ' הפעל פטר בערב' a), פטר באשור'. מכאן בעבר' ההוראה כפ"י פָּתַח, שִׁחְרֵר, וכפ"ע: פָּרַץ לו דרך לברח, השתמט וכדו'. ומכאן גם הוראת השרש בשמות כמו פֶּטֶר רחם האדם והבהמה, כלו' פֶּרֶץ הרחם, הולד הראשון הפורץ לו פרץ (בראש' לח לט), וכך אין פֶּטֶר מים (עי' ב. פֶּטֶר, הערה) אלא פרץ מים (ש"ב ה כ; דהי"א יד יא). וכמו פֶּטֶר הרחם בבעלי החיים, כך נקרא בשמות מאותו שרש אף הנצר הבוקע ופורץ מן האדמה או מגזע העץ. כך אין פְּטוּרֵי ציצים (עי' ב. פָּטוּר, הערה) אלא שתילי הצמח הפורחים בציצים, ומזה פְּטוֹטְרוֹת התאנים (עי' פְּטוֹטֶרֶת, הערה), גבעולי התאנים; וכך גם הַפִּטְרִיּוֹת (עי' פִּטֹּרֶת, הערה) הבוקעות ויוצאות מן האדמה הן כפטרי הרחם וכפטוטרות הפורצות מחיק הקרקע. על כן נקראו פְּטוֹרִים (עי' פָּטוֹר, הערה) אף הגדולים הבוקעים ויוצאים בפי הושט של החולה באסכרא. ובהשאלה שמשה בכנעני פִּטֹּרֶת, פְּטוֹטֶרֶת, שתיל וענף, אף במשמ' מטה, שבט שבעם. ובאשור' קראו פַּטַּר, פַּטַּר (בעקר ענף, שבט) אף לכלי נשק (פגיון, אַלָּה), ומעין זה בא מְטִיל, שאינו בעקר אלא הצורה הפשוטה של מטוטלת (מטוטלת הרמונים), גבעול, כשם לכלי נשק (כמטיל ברזל, איוב מ יח). המלה הארמ' פטירא, מצה, ככר, אינה משרש זה אלא מן ארמ' פטר שהוא פצר (עי' פצר, הערה) בעבר'.]

a) فطر

[1] [ובכלה רבתי ז הנוס': אינו רשאי ליפטר עד שיכנס אחריו ויטול ממנו רשות.]

: prendre congé; to take leave, to bid farewell
הנפטר מחברו אל יאמר לו לך בשלום אלא לך לשלום (ר' אבין, ברכ' סד.). משל לתלמיד הנפטר מרבו אם חוזר לאלתר דומה לכלב ששב על קיאו (ר' מרדכי, יומא כג:). למדתנו רבינו תלמיד שנפטר מרבו ולן באותה העיר צריך ליפטר ממנו פעם אחרת (ר' יוחנן בן עסמיי ור' יהודה בן גרים לרשב"י, מו"ק ט.). לעולם אל יפטר אדם לא מאצל רבו ולא מאצל חבירו אא"כ נפטר ממנו ונוטל הימנו רשות (ד"א רבה ה). — ונפטר מן השכינה: פעם אחת היה אברהם מדבר עם הקב"ה באו מלאכי השרת לדבר עמו אמר להן ניפטר מן השכינה שהיא גדולה מכם תחלה ואחר כך אני מדבר עמכם כיון שדיבר עם הקב"ה כל צרכו אמר לפניו רבון העולמים צריך אני לדבר א"ל היפטר[1] בשלום הדא הוא דכתיב ויעל אלהים מעל אברהם (מד"ר בראש' מז). וכיון שנפטר אברהם אבינו מן השכינה בא והשתחוה להן (ד"א רבה ד).—ומן המת: הנפטר מן המת לא יאמר לו לך לשלום אלא לך בשלום (ר' לוי בר חיתא, מו"ק כט.).—ה) נִפְטַר פלוני מן העולם, הלך לעולמו, לשון יפה תחת מֵת, : hinscheiden; décéder, mourir; to pass away, to die א"ל (ה' למשה) תן תורגמן ליהושע להיות שואל ודורש ומורה הוראות בחייך, כשתפטר מן העולם לא יהו ישראל אומרים בחיי רבו לא הורה ועכשיו הוא מורה (ספרי במד' קמ). משל למה הדבר דומה למלך שהיתה אשתו נפטרה מן העולם היתה מפקדתו על בניה וכו' (שם קמב). משיב משה לפני הקב"ה הואיל ואני נפטר בנסיון גדול מן העולם הראיני אדם נאמן שיעמוד על ישראל (שם דבר' שח). המסמא את עינו והמנפח את שוקיו והמצבא את כרסו אינו נפטר מן העולם עד שיהי לו כן (ירוש' פאה ח ט). בשעה שהצדיק נפטר מן העולם שלש כיתות של מלאכי השרת יוצאות לקראתו (ר' אלעזר, כתוב' קד.). בשעה שהיה יעקב אבינו נפטר מן העולם קרא לשנים עשר בניו (מד"ר בראש' לח). עבד אני בשר ודם אני למחר אפטר מן העולם (שם במד' יח). שלא ברא הקב"ה מדה יפה מן השלום שניתנה לצדיקים שבשעה שנפטר מן העולם ג' כתות של מלאכי השרת מקדימין אותו בשלום (ר' מאיר, שם שם). מת אדם הכל צריכין לשמוח ולשבח שנפטר בשם טוב בשלום מן העולם (מד"ר קהל', טוב שם). — ובלא מלת מן העולם, נִפְטַר סתם, באותה משמ': ומת (האדם) הם צריכין לשמוח שנפטר בשם טוב ויצא מן העולם בשלום (שם שם). כשעליתי לעצרת שאלתי אחריו יהודה בן נחמיה היכן הוא ואמרו לי נפטר והלך לו (מנחו' סח:). — ובצרוף נִפְטַר ומת: באותה שעה בכה אלישע ונפטר ומת (ירוש' חגיגה ב א).
—וְנִפְטַר לגן עדן: בשעה שנפטר משה רבינו לגן עדן אמר לו ליהושע וכו' (רב יהודה בשם רב, תמורה טז.).—וְנִפְטַר לבית עולמו[1]: ראובן נפטר לבית עולמו וחיי למרנא גאון שבק והניח בנים ובנות (תשו' הגאונים, הרכבי, 152). — ומצוי הרבה בספה"א בלא צרוף, נִפְטַר סתם: ראובן נתן משדותיו להקדש ונפטר ועמדה הקהלה ומכרה אותה שדה וכו' (שו"ת הרי"ף ו). נפטרה במגפה בחדש סיון שנת מנוחה (נוסח מצבה בטוליטולה, אבני זכרון סד"ל ח). נפטר בסופה בן יד שנה (שם סי' ד). הלא נפטר בשם סעדתו ונפשו תוך צרור חיים חבויה (ד"ה של יהודי מצרים וא"י, יעקב מן, ב, 12). ואם ח"ו יפטר זה פלו' קודם לזאת פלנית תהא פלנית זו יושבת בביתו וניזונת וכו' (נוסח כתבה ירושלמית, סדר מעיר, קונט' על יד ה, ג). ואם נפטרת זאת פלנית קודם לזה פלו' בלא בנים וכו' (שם שם).—נִפְטָר, סוה"ז, נק' נִפְטֶרֶת, — כמו מֵת, האדם שנִפְטַר: ראש ישיבת גאון יעקב וכלל נפטרי המשפחה המיוחסה הזאת (הזכרת נשמ' מזמן הגא', JQR.NS. I., ע' 48). ואמרו לו אחיו איך תיטול חלק בכורה בכל והלא אחותנו הנפטרת היה ראוי לה עישור נכסים (תשו' הגא', הרכבי, 152). ויש לך שטר אחד שכותבין בית דין על האפטרופוס בסך עזבון הנפטר ומניחין אותו אצל נאמן (ר"י ברצלוני, ס' השטרות, 91). שיחלוקו בין שניהם כל נכסי הנדוניא שהיתה לנפטרת מרת אויבואינה בת ר' ששון וכו' (ר' אהרן ששון, תורת אמת יט). וגם הניח הנפטרת נכסים אחרים שאינם כתובים בשטר כתובתה (שו"ת פרח מטה אהרן קיט).

[1] [בהוצ' תיאודור: איפטר.]

[1] [וכן בארמ': אתפטר לבית עלמין (מד"ר איכה).]

— הפע', *הִפְטִיר,—א) הִפְטִיר את פלוני, נתן לו ללכת, שִׁלַּח אותו[1]: והיה רבן גמליאל יושב ודורש ורבי יהוש' עומד על רגליו עד שריננו כל העם ואמרו לרי חצפית התורגמן הפטר את העם[2] (ירוש' ברכ' ד ה). — וְהִפְטִיר את פלוני אפיקומן, נתן לו ללכת לְסיכוּב בחוצות[3]: אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן (פסח' י ח).—ב) הִפְטִיר את המת, שִׁלַּח את המת הנפטר מן העולם בדברי פרידה והספד, verabschieden; donner congé; to bid farewel lto: מאי שדה בוכין רב יהושע בר אבא משמיה דעולא אמר שדה שמפטירין בה מתים (מו"ק ה:).—ובסהמ"א: אחר שקוברין את המת נקבצין ועומדין במעמד והוא שדה שמפטירין בה מתים (ערוך ערך בכך). — וְהִפְטִיר על פלוני, הספיד אותו: באו והכניסו לקבר הפטיר עליו רבי זכאי דמן כבול לשחוק אמרת, מהלל וכו' (מד"ר ויקר' כ). — ג) הִפְטִיר בנביא, שִׁלַּח את העם מתוך קריאה בנביא[4]: אין פורסין את שמע ואין עוברין לפני התיבה ואין נושאין את כפיהם ואין קורין בתורה ואין מפטירין בנביא וכו' פחות מעשרה (מגי' ד ג). אין מפטירין בנביא פחות משלשה פסוקים בכרך אחד (תוספת' סס ד יח). שנים קורין בתורה ואין שנים מפטירין בנביא (ירוש' ברכ' ה ג). מפני מה אמרו המפטיר בנביא צריך שיקרא בתורה תחלה מפני כבוד תורה (עולה, מגי' כג.). — וְהִפְטִיר בפרשה פלונית שבנביאים: אין מפטירין במרכבה ור"י מתיר אין מפטירין בהודע את ירושלים (מגי' ד י). מעשה באחד

[1]) [וכן בארמי' ואפשר לבאר הוראה זו גם מן ב. פָּטַר, במשמ' שחרר. עי' ההערה למעל זה.]

[2]) [י"מ: אמר את דברי האגדה, שהיו נוהגים לומר בגמר הלמוד (כך גם לונץ) ואינו מדיק.]

[3]) [זהו פשט המשנה המובאת גם בהגדת ליל פסח, ובונתה: אין משלחין את המסבים אחר הפסח אל סיבוב (ἐπὶ κῶμον בשתי מלים). ועי' הערת המחבר למלה אפיקומן ודברי לוי ערך פָּטַר, הִפע', שמתקן שם מה שאמר בערך אפיקומן. והמפרשים הבינו מפטירין כמו מְסַיְּמִין מל' הפטרה שמסימים בה את תפלת שחרית (עי' באבודרהם, סדר הגדה ופירושה עו.). ועי' לקמן בערך זה הערה 4).]

[4]) [בקריאה בנביא נגמרה תפלת שחרית, ולא נהגו לצרף תפלת מוסף עם שחרית. ועי' דברי בֶּכֶר: (לקוטים מס' סונסנק, 109) ; ועי' ערך הַפטרה, הערה.]

שהפטיר בהודע את ירושלים את תועבותיה (ירוש' סס ד יב). — ״ובלאב בכלם: ולשבת אחרת שהוא ערב תשעה באב כך מנהגינו כולנו להפטיר עמדו על דרכים (תסו' הגה', הרכבי, כב 9).—ובלי כל השלמת הִפְטִיר פלוני, קרא בנביא, ראה ערך מַפְטִיר.

ב. פָּטַר[1]), פ"י, פּוֹטֵר, — א) פָּטַר מַיִם, פתח פתיחה למים שיצאו ממקומם, freien Lauf lassen, entfesseln; donner libre cours à; to release: פּוֹטֵר מים ראשית מדון ולפני התגלע הריב נטוש[2]) (משלי יז יד).—ובסהמ"א: ואם פטר אדם את המים עד שבאו וסבבו את הגלגל ושחט בסביבתו הרי זו כשרה (רמב"ם, שחיטה ב יג). אחד המזיק בידו או שורק אבן או ירה חץ והזיק בו או שפטר מים על חבירו (טו"ע חו"מ סבד ח).—״וּפָטַר את רחם האשה[3]), öffnen, erschliessen; ouvrir; to open: ואם יצא ראש הנקבה תחילה פטרה[4]) (את רחם אמה) (ערוך ערך לח). דבפטר רחם תלה רחמנא וזה לא פטר את הרחם (רשב"ם, ב"ב קיח:, ד"ה ומקשינן). — ואמר הפיטן: ומרנין אלמים וממלא חסרים ופוקד עקרות ופוטר רחמים (תפלת השחר לרסע"ג, סדור רע"ג ח, סה:).—ב) *פָּטַר את פלוני, נתן לו ללכת, שִׁלַּח אותו לדרכו: כלשת באה לעירנו ובקשה לחטוף את כל העיר ושחטנו להם עגל והאכלנום ופטרנום לשלום (שמעון התימני, ב"ל כח.). למלך שהלך אצל בניו לפרקים והיו מלוין אותו והוא פוטרן מלוין אותו והוא פוטרן (מדרש תהלים, הוספת דבר' לג ו). לא יאמר שלחוני בשביל עצמי מהרוני בשביל עצמי פטרוני בשביל עצמי אלא כולהו בשביל אבא (תנו רבנן, קדוש' לח:). — וּפָטַר אותו בלא מזון[5]): וכי על דעתנו עלתה שזקני בית דין שופכי דמים הן אלא שלא בא לידינו ופטרנהו בלא מזון ולא ראינוהו והנחנוהו (סוטה

[1]) [עי' א. פָּטַר, הערה.]

[2]) [לשון התוב פּוֹטֵר (בניכ' זכר) מים ראשית מדון, כאלו ראשית המדון היא הפוטרת את המים, קשה היא, ואולי יש לבטא: פֶּטֶר מַיִם, כלומר כפרץ מים היא ראשית מדון. ועי' א. פָּטַר, הערה.]

[3]) [עי' פֶּטֶר והערה ש.]

[4]) [כפרוש לדברי הגמרה: אי דנפק דרך רישא פטרתיה (חול' ע.).]

[5]) [השוה א. פָּטַר, נפע'

ע ו). — *ופִטֵּר את היורש בדבר: ראובן צוה מחמת מיתה שינתנו כל נכסיו לעניים ולא פטר את היורשין בכלום (תשו' הגא', הרכבי, 138). — ובהשאלה, פִּטֵּר את השואל בתשובה בלתי מספקת, abtun, abfertigen; expédier; to send away, to get rid of: אמר ליה (צדוקי לריב"ז) רבי בכך אתה פוטרני (ב"ב קטו:). אמר לו (הצדוקי) ובמה אתה פוטרני אמר לו הכתוב אומר וספרתם וכו' (מגי' תעני' א ג). — ג) *פִּטֵּר את אשתו בגט, גרש אותה: האומר כתבו גט ותנו לאשתי גרשוה כתבו אגרת ותנו לה הרי אלו יכתבו ויתנו, פטרוה[1]) פרנסוה עשו לה כנימוס עשו לה כראוי לא אמר כלום (גיט' ה). בית הילל אומ' אין אדם פוטר את אשתו בגט ישן שלא יהא גיטה גדול מבנה (תוספת' עדי' ב ד). פטרה (את אשתו) אינו חייב בה (ר' יודה, ירוש' סוטה ב א). — ובסהמ"א: אומרת היא אני איני מקבלת צרה עלי תן לי כתובתי ופטריני (הלכ' פסוק' לרב יהודאי גאון, 67). — *ופִטֵּר את ארוסתו: יכולה היא שתאמר כסבורה אני שאבא נותן עלי ועכשיו שאין אבא נותן עלי מה אני יכולה לעשות או כנוס או פטור (אדמון, כתוב' קט.). — ד) פִּטֵּר את פלוני מעבודתו (לעת זקנה), aus d. Dienst entlassen; congédier; to discharge, עי' א. פְּטוֹר. — ה) *פִּטֵּר את פלוני, בדין, זִכָּה אותו מאשמה: אם מצאו לו זכות פטרוהו ואם לאו מעבירין דינו למחר (סנה' ה). — ו) *פִּטֵּר פלוני או פִּטֵּר מעשה את פלוני מחובה, מאחריות וכדו': חמש עשרה נשים פוטרות צרותיהן וצרות צרותיהן מן החליצה ומן היבום עד סוף העולם (יבמ' א א). תינוק בן יום אחד מטמא בזיבה ומטמא בנגעים ומטמא בטמא מת וזוקק ליום ופוטר מן היבום וכו' (נדה ה ג). לא יאמר ישראל לגוי ולכותי ולמי שאינו נאמן על המעשר הילך מאתים זוז ושקול תחתיי מן האוצר אלא אומר לו פטריני מן האוצר (תוספת' דמאי ו ד). מרבה אדם דגן בתבן ומערים עליו לפוטרו מן המעשרות (ר' הושעיה, ירוש' ברכ' ה א). נאמן בן לוי לומ' מעשר ברור הוא לפוטרו מן חשני (ר' בון בר חייא, שם פאה ה ב). יש קניין לגוי בארץ ישראל לפוטרו מן המעשר (ר' יודה ור' שמעון, שם דמאי ה ט). וערוה פוטרת צרתה (ר' יוחנן, שם סוטה א ב). דורות האחרונים מכניסין פירותיהן דרך גגות דרך חצרות דרך קרפפות כדי לפטרן מן המעשר (ר' יוחנן משום ר' יהודה בר' אלעאי, ברכ' לה:). צריך אדם להטפל בבנו עד י"ג שנה מכאן ואילך צריך שיאמר ברוך שפטרני מעונשו של זה (ר' אלעזר, מד"ר בראשי' סג). — ובהשאלה: גם כל עם הקהל בעיר אלהים עריבים זה לזה לפטור צרותיהן וצרות צרותיהן עד סוף העולם צרתו של זה פוטרת צרתו של חברו (פפנהים, ארבע כוסות, כוס ביד ה' ו). — ופִטֵּר את עצמו: אבל אמר לא גנבתי ובאו עדים שגנב וחזר ואמר טבחתי ומכרתי ובאו עדים שטבח ומכר חייב שהרי פטר עצמו מכלום (רב המנונא, ב"ק עה.). שורי גנבת והוא אומר לא גנבתי מה טיבו אצלך וכו' שואל אני עליו חייב שהרי פטר עצמו ממיתה מחמת מלאכה (רבה, שם קה:). ופִטֵּר דבר, פטר את עצמו או אחרים מחובה התלויה בדבר: ברך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון וכו' ברך על הפת פטר את הפרפרת על הפרפרת לא פטר את הפת וכו' זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה (ברכ' ו ה–ז). ברך ברכת הפסח פטר את של זבח ברך את של זבח לא פטר את של פסח דברי ר' ישמעאל ר' עקיבא אומר לא זו פוטרת זו ולא זו פוטרת זו (פסחי' י ט). בא להם מתיקה בתוך המזון מברך על המזון ופוטר את המתיקה (תוספת' ברכ' ה יב). נעילה פוטרת של ערב (במס רב, ירוש' שם ד א). — ז) *בהלכה, ר' פלוני פּוֹטֵר, אומר שאדם פלוני או דבר פלוני פטור מחובה, מאחריות, מענש וכדו': כחס על הנר כחס על השמן כחס על הפתילה חייב ור' יוסי פוטר בכולן חוץ מן הפתילה מפני שהוא עושה פחם (שבת ב ה). השולח את בנו אצל חנוני וכו' חנוני חייב רבי יהודה פוטר שעל מנת כן שלחו (ב"ב ח ט). ושמן ערב בית שמאי מחייבין ובית הלל פוטרין (ירוש' דמאי א ג). למחר ביקשו וכו' לפוטרו מן המעשרות ומשך ר' ישמעאל בי ר' יוסי את ידיו וכו' עכשו אני אומר לך שמא שנתכבשה מדבר תורה היאך אני פוטרת מדבר תורה (שם יבמ' ז ב). שפחה חרופה

[1]) [אמנם במשני' המנק' ליוורנו: פְּטָרוּהָ בבנין פִּעֵ', אך בקטע הגניזה שבביה"מ שבטר בניו־יורק: פִּיטְרוּהָ. וכן בכ"י קופמן, וסיתר הצורות במשמ' גו ראיה לנקוד בקל.]

במה היא קונה את עצמה לפוטרה מן המלקות וכו' (ר' שמואל בר רב יצחק, שם קדוש' א א). היקל ממה שהיה ואחר כך הכביד ומת חייב ר' נחמיה פוטר שרגלים לדבר (שם סנהד' ע ג). — וּפָטַר לפלוני, כמו את פלוני: אמר לו הקב"ה (לאברהם) לך אני פוטרך מכיבוד אב ואם ואין אני פוטר לאחר מכיבוד אב ואם (מד"ר ברא' לט). — וּפָטַר לו זמן ידוע, שחררו מחובה לזמן מה: חנווני כהן רבי יודן אמר פוטרין לו שבת אחת ר' יוסי אמר אין פוטרין לו שבת אחת (ירוש' פאה א ו). — ובסהמ"א: אמר (ראובן) מעון עיין לי בשדות אלו אמר לו אם האמנתני ופטרתני מן השבועה הלך ראובן ופטרו מן השבועה (שו"ת הרי"ף ע). ואם רצו לפטור אחד מפורעי המס לגמרי עד כך וכך שנה מפני עלבונו או מפני הפסדו וכו' כותבין עליו כפי מה שיראו (ר"י ברצלוני, ס' השטרות, 138).

— הִפע', יַפְטִירוּ, — א) הִפְטִיר בשפה, השמיע קול ע"י דחיקת השפתים זו בזו ושאיפת האויר, לאות צחוק ולעג וכדו' [1]: כל ראי ילעגו לי יַפְטִירוּ בשפה יניעו ראש (תהל' כב ח). — ובמדר': שבכל יום היו אומות העולם מחרקין שיניהם ומרמזים בעיניהם ומנענעים בראשיהם ומפטירים בשפתותיהם (פסיק' רבי לז, קסג). — ואמר הפיטן: שפתי אפטיר ולך אעתיר ואקרא יום יום (ר"י נג'ארה, עולת תמיד, קמ). — וּמ־ המשורר: ותפטירו לזרים לא בפני ותתראו בכבוד לי ומורא (ר"ש הנגיד, הרכבי, 53). — ב) *כמו פָּטַר, קל, שחרר מחובה וכדו', הִפְטִיר את עצמו כמו פָּטַר את עצמו: בעשרים נחלקין ובלבד שלא יהא בהן אחד שהפטיר את עצמו מן הזימון (תוספת' ברכ' ה כ). ר' עקיבא היה מפטיר [2] בית המדרש בשביל תנוקות שיאכילום אבותיהם (שם יוה"כ ה (ז) ג). — *וכמו פָּטַר את היורש בדבר: ראובן צוה מחמת מיתה שינתנו כל נכסיו לעניים ולא פטר את היורשים בכלום מי אמרינן כיון שלא הפטירם בטלה צואתו וכו' (תשו' הגא', הרכבי, 133).

---

1) [רֹב המפרשים מבארים במשמ' פָּתַח את השפתים לרוחה (כפוטר מים), כדגמת הרחיב פה, הגדיל פה, עפ"י הוראת השרש: בקע, קרע.]

2) [כך בדפו' ובכ"י וינה, ובצוק"מ: מבטל. ואולי פרושו: היה משלח לביתם מן א. פָּטַר.]

— נִפע', *נִפְטַר, — שֻׁחרר, נעשה פטור ממצוה: הקור כעק לכל דבר אלא שהוא נלקח בכסף מעשר וכפוניות לאוכלין נפטרות מן המעשרות (ירוש' שביע' ד ז). באומר הרי עלי עולה ועברו עליה שלושה רגלים והביא אחרת והקריבה מיד הייתי אומר יפטר מן הראשונה (ר' יונה בשם לוי, שם ר"ה א א). אם יצא לאחר שהאיר המורח כבר נפטר (מקריאת המגלה) (שם מגי' ב ג). משקרא ק"ש אין צריך לברך שכבר נפטר באהבה רבה (ר' יהודה בשם שמואל, ברכ' יא:). — נִפְטְרָה האשה בגט: אחר שלוחיה וכו' אחר שנפטרה ממנו בגט (ר' יהושע, תכיי, ויצא עמלק א). — נִפְטַר הָרֶחֶם [1]: המבשרני במה נפטר רחמה של אשתי אם זכר יטול מנה (ב"ב קמא:).

— פִעֵ', ב"כ *מִפְטֵּר [2], או הִפע', ב"כ *מַפְטִר, — ניב מפטר, דבור השפה שֶׁהִפְטַרְתִּי, עי' הִפע', ואמר הפיטן: אפיק מען מעטר ביום המעטר אערך שוע ולא אפטר בניב המפטר (ר"א הקליר, אפיק מען, תפלת גשם).

— פִעֵ', *פִּטֵּר [3], נוהג בדבור במשמ' פָּטַר, ביחוד פִּטֵּר פועל או פקיד משרותו. ופעי' פֻּטַּר, שפִּטְּרוּ אותו.

— הִתפ', *הִתְפַּטֵּר [4], נוהג בדבור במשמ' השתחרר משרותו.

פֶּטֶר, ש"ז, מ"כ סמי' *פִּטְרֵי, — א) תחלת פתיחה ויציאת דבר [5], בפרט פֶּטֶר רֶחֶם, מה שיוצא בתחלה מהרחם, הבכור שנולד בראשונה, Erstgeburt; premier-né; first born: קדש לי כל בכור פֶּטֶר כל

---

1) [עי' הערה לערך פֶּטֶר.]

2) [במחזור' מנק' מְפַטֵּר בפע', אבל לפי הענין נראה כנכון מַפְטִר בהִפע'.]

3) [אין במקורות העבר' עדות מסמכת לבנין פִּעֵ' של פטר. גם בארמ' שבתלמו' אין בנין פַּעֵל משרש זה וגם במקומות כמו: פלניא בר פלניא פטר וחריך ית פלונית אנתתיה (גיט' פה:), הכונה לבנין קל ולא לפַעֵל.]

4) [במקורות העבר' אין הִתפ' של פטר, ואף בארמ' שבתו"מ אין אתפטר, מי(ת)פטר, בנין הִתפ' אלא אִתְפְּעֵל שהוא כמו נפעי' בעבר'.]

4) [בעקרו: פריצת הרחם, וכן נקרא אף תאיל או הכבש ההולך בראש העדר: הַפָּרֶץ. עי' שם, הערה. ועי' בהערות ל־פָּטוֹר, א. פטר. וכן בערב' פַטְר a) הוא סדק, בקיעה.]

---

a) فطر

רחם בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא (שמות יג ב). על כן אני זבח לי׳ כל פֶּטֶר רחם הזכרים וכל בכור בני אפדה (שם שם יה). ואני הנה לקחתי את הלוים מתוך בני ישראל תחת כל בכור פֶּטֶר רחם מבני ישראל (במד׳ ג יב). ואטמא אותם במתנותם בהעביר כל פֶּטֶר רחם למען אשמם (יחזק׳ כ כו). — ובתו״מ: אמר הקב״ה כלום אשכח עולות אלים ופטרי רחמים שהקרבת לפני במדבר (ר״ש לקיש, ברכ׳ לב:). — ובסהמ״א: שבכור איש יקרא בכור און ובכור האשה יקרא פטר רחם (ר״א הקראי, ג״ע, דיני ירושה ג). — ואמר הפיטן: אוני פטרי רחמתים בתקת במשולי תמורתים (ינאי, קרוב׳, זולתי, פסח). און כל פטר רחם בהכות רם באהלי חם גדול על עמו רדף ורחם (ר׳ שמואל, קדושתא ויהי בחצי הלילה, גנזי שכטר ג, 24). — ובלא מלת רחם הבכור בלעה פיטרי יהירים אשר בשרם בשר חמורים ונבדלו בחורים ניני הורים (אלעזר בירבי קלון, קול אביב, ידיעות מכון שוקן ה, רסד). — פֶּטֶר חמור, פֶּטֶר שֶׂה, פֶּטֶר שור: וכל מקנך תזכר פֶּטֶר שור ושה ופֶטֶר חמור תפדה בשה ואם לא תפדה וערפתו (שמות לד יט-כ). — פֶּטֶר שגר בהמה: וכל פֶּטֶר שגר בהמה אשר יהיו לך הזכרים לי׳ (שמות יג יב). — ובתו״מ: שה אחד של בן פטר כמה פטרי חמורים מישראל (ר׳ חנינא, בכורו׳ ה:). מה נשתנו פטרי חמורים מפטרי סוסים וגמלים (הוא, שם ה:). בישראל שהיו לו עשרה ספק פטרי חמורים בתוך ביתו שמפריש עליהן שיין ומעשרן והן שלו (שם י.). — ואמר המשורר: לו נמכרתי בקשיטה אל עקר אותי לא תפדינה לו אהיה פטר לחמורם לא תפדוני לי תערפנה (עמנו׳, הם לזמני, שירמן איטלי׳ קסב). — ב) ״פֶּטֶר מַיִם, כמו פֶּרֶץ מים[1]: כפטר מים הלכים חלוך ונטש כן אשה רעה תרבה רעתה (ב״ז ב״ס כה לג).

פִּטְרָה, ש״נ, סמי׳ פִּטְרַת, — פִּטְרַת רחם, כמו פֶּטֶר רחם: תחת פִּטְרַת כל רחם בכור כל מבני ישראל לקחתי אתם לי (במד׳ ח יז).

***פִּטֹּרֶת**, ש״נ, מ״ר פִּטְרִיּוֹת, פטוריות, — א) מין ממיני הכמהין, ונוהג כיום כשם לסוג הכמהין והפטריות בכלל[2], (e. Art) Pilz, Schwamm; fungus, mushroom; champignon: על המלח ועל הזמית ועל כמהין ופטריות אומר שהכל (ברכ׳ מ:). החותך מן האדם ומן הבהמה וכו׳ ושאר כל ירקות שדה חוץ משמרקעים ופטריות וכו׳ צריכין מחשבה והכשר (עוקצ׳ ג ב). פטרייות אסורות מפני סכנת נשות (תוספת׳ תרומ׳ ז יו). את כל תבואת וזרעך דבר שהוא נזרע ומצמיח יצאו כמהין ופטריות שאינן זרעות ומצמיחות (ר׳ יוחנן בשם ר׳ קיקי, ירוש׳ מעשרו׳ א א).

פטש[1], ממנו פַּטִּישׁ, ״פָּטַשׁ.

״פָּטַשׁ, קל לא נמצא.

— פִּעֵ׳, ״פִּטֵּשׁ, — החליק בְּפַטִּישׁ, glatt hämmern;

---

[1] [עפ״י פוטר מים (משלי יז יד).]

[2] [בפרוש המיחס לרב האי גאון, עוקצי׳ ג ב (אפשטין, 143): ושמרקעין ופטוריות פ׳ כדגרסינן (שבת ל:) לענין ליגלג עליו אותו תלמיד נפק ואחוי ליה כמהין ופטריות ושמם פוטר a); וכן הרמב״ם: ופטריות אלפטר a) (פטריות בערב׳). ופטוריות כן גם בהוצאת לו (מהגיתא דבני מערבא) ובסור׳ פֶּטוּרְתָא, ולפי זה הצורה פִּטֹּרֶת, מ״ר פִּטְרִיּוֹת (בסור׳: פֶּטוּרִיְתָא), היא הנכונה, ולא פִּטְרִיָּה כבדבור היום. וגם צורת הרבוי פַּטַארִי b) בערב׳ מורה על פִּטְרִיּוֹת, פִּטְרִיּוֹת בעבר׳, וגם בפרוש רסע״ג לברכ׳ מ: מנקדת הטית קמץ.

ומכאן גם פרוש השם. אין גם פִּטֹּרֶת זו אלא כמו פְּטוּרֵי ציצים, פְּטוֹרֶת התאנה: גבעול קטן הפורץ ובוקע (פוטר) מן האדמה או מגזע העץ. וכנראה אותה המלה פִּטֹּרֶת במשמ׳ מטה, שבט, ובמשמ׳ שבט ומטה בעם היא פטרת (פִּטֹּרֶת) בכתבת הכנעני׳ מאבוט (Abydos) שבמצרים מהמאה הרביעית לפני סה״נ (CIS א, 102; סלושץ, אוצר הכתובות הפניקיות, 56, מס׳ 42): אנך פעלאבסת בן צדיתן בן גרצד הצרי יֹשֵׁב דבי פְּאוֹן מצרים בפטרת (ז״א בשבט, בדגל) עבדמנקרת. ואין לראות כאן, כדעת אחדים, את השם פְּטִירָה במשמ׳ פרידה מן העולם, שהרי שמוש זה לא נולד אלא כמה מאות שנים אחר כך.]

[1] [עי׳ בהערות לערכים פַּטִּישׁ, פשט. הצורת פטשון שבתנחומא (תזריע ט, והובא גם בילקוט שמעו׳ מ״ב ו, עשו פטשון לאמר כשיבואו ישראל להלחם יפלו לתוך הפטשון, נ״א הבורות) אינה כמובן אלא פטשין בשין שמאלית, פטיסן, מ״ר של המלה היונ׳ פיטוס שפרושה חבירה, פחת.]

---

a) فطر, الفطر b) فطارى

marteler ; to hammer : יחזק יפטש און וחלק יחליק [1] (שבילי תוהו לגירדרדום ויטלויז מרלוינשטין).

*פִּי, ש״נ, — כמו פֵּא, שם האות פ[2] : נכנסה פ׳ אמרה לפניו רבונו שלעולם בי תברא העולם (מדרש הגדול, שכטר, ברלש׳ ל א). פ אל תקרי פ״י אלא פה ואין פה אלא משה שנאמר כי כבד פה וכבד לשון אנכי (מדרי א״ב דר״ע, ביה״מ ילינק ג, 42). ונקרא האות הראשון פ׳ הפעל והשני עין הפעל והשלישי למד הפעל (הוכית הקורא, דרנבורג, 89).

פִּי, עי׳ א. פֶּה, ב. פֶּה, פִּים.

פִּיג, עי׳ פוג.

פִּיגָם, עי׳ פֶּגֶם.

א. פִּיד[3], ש״ז, — מקרה רע שיקרה את האדם, צָרָה : ירא את יי׳ בני ומלך עם שונים אל תתעָרב כי פתאם יקום אידם[4] ופיד שניהם[5] מי יודע (משל, כד כא-כב). לַפִּיד[6] בוז לעשתות שאנן נכון למועדי רגל (איוב יב ה). אם בְּפִידוֹ להן שוע אם לא בכיתי לקשה יום עגמה נפשי לאביון (שם ל כד). אם אשמח בְּפִיד משנאי והתעררתי כי מצאו רע (שם לא כט). — ובתו״ם : אין הקב״ה מכה אומה ומושיבה צרו[7] אלא מביא פיד לזו ומשעשעה בזו מביא פיד לאשור ושיעשעה במצרים וכו׳ הביא פיד למצרים ושיעשעה לאשור (כ׳ אלהנו, פסיק׳ ר״כ, כתמי בובר, קכו:). — ואמר הפיטן : על מה מכל אום שת עלי כפו זאת בעליל כי פיד חקוק בכפו (ר״א הקליר, אהלי, קינ׳ לת״ב). — ואמר המשורר : אוי עמד בפיד

1) [עפ״י הכתוב : מחליק פַּטִּיש (ישעי׳ מא ז).]

2) [עי׳ פֵּא, הערה.]

3) [אין לו קרוב בלשון המקרא, ובערב׳ פִּידָ a) וגם פּוּד b) במשמ׳ מיתה.]

4) [רש״י : שבר. ראב״ע : ופיד וכיד אחד הם ישעםם צרה וצוקה. והתרג׳ לאיוב תרג׳ לשון צער.]

5) שׁוֹנִים ?

6) [למ״ד זו של לַפִּיד היא למ״ד היחס. והכונה : בפי הצדיק יש בוז לאסון, הוא שאנן לעמת עשתות (צרה), נכון וסמוך לעמת ממעידי הרגל שיבואו על האדם. עי׳ טורטשינר, ספר איוב, לפסוק.]

7) [נ״א : צדו, עי׳ הערת בובר.]

a) فيد b) فود

עמים ועצר בעמו אחרי אביו עצרה (ר״ש הנגיד, אלוה עוז, הרכבי, 33). וזמן בוגד אסרני בפידו עדי אחי המירני בבגדו (רשב״ג, זמן בוגד, דוקס 6). לאש בתר לבבי נר ושם פיד ביד לפיד ועבר בין בתריו (ראב״ע, ידידי, דיואן קמ, בודל׳). אם חסדך שכחנו וכו׳ רוע ימים ופידים נכונים לילדי אדם (הוא, תוכחה, דוקס 78). עוד תראה בבוא פדיון פיד יונך (ראב״ע, בידי אל, איגר 130). אלה בנים תרבה ותיגע למענם הרבה היועילוך ביום פיד יום אשר אין בו פדיום (הוא, תוכחה בפי, שם 206). והסך הזמן שלוי לפיד והבעיר בקרבי קרבי לפיד (ר״י חריזי, תחכ׳ יד, הקצור קצרה יד הזמן מפדות או אם להציל לא יכולה בשומו את ענן אידו ופידו לבושי וערפל לי חתולה (עמנו׳, מחב׳ א, 6). השמר מצנים פחים כי זה לך מפיד יום פדיון (שם כב, 181). — אמר המליץ : לא תכוז לעני בעניו ואל פיד לב גל תרבה יגון (צ״ז צ״ם ג). — ומ״ר פִּידִים, ואמר הפיטן : וקרב כל פזוריך פאת צפון וקדים אשר המה בגלותם שבעים בוז ופידים (ר״י כג׳ארה, עולת תמיד, קכ). — ואמר המשורר : ושרפו לבבכם לפידיה ופידיה ושקרו לכם מועדיה ודודיה (ר״י חריזי, תחכ׳ ג, 30). בכל מצעד אנוש מועד לעולם ליום טובה ויום כידים ופידים[1] — ב) כמו לַפִּיד, ואמר המשורר : שביב פידו יקוד [יקד[2]] בלבי והעלה על לחיי את עשנו (יוסף אבן צדיק, הכרת, ידיעות מכון שוקן ג, קסז).

*.. פִּיד, ש״ז, — לגימה קטנה (של תרנגול)[3] : אם בפידו להן שוע וכו׳ אלא אני נפרע מהן כפיד של תרנגולת דבר אחר אפילו אין ישראל עושין מצוה לפני כי אם מעט כפיד של תרנגולין שמנקרין באשפה אני מצרפן לחשבון גדול (ע״ז ד.). —ואמר הפיטן : גדל חסד מטה כלפיו כפיד שועונו

1) לא נמצא בהעתקה מראה מקום ולפי הניר של הפתקה נראה כי זה מאחד מכ״י של בריט׳ מוז׳.

2) [שירמן משלים : הקיד.]

3) [רש״י מפרש : ניקור ביקדורי״א בלעז (becqueter) שמנקרין מעט מעט. אולם נראה להשוותו עם פִּדְּחָא בסור׳ שמשמ׳ לגימה קטנה, וכך פרשנו כאן. ואפשר שהנקוד פֵּד, מ״ר פֵּדִים משרש פדד הארמי ; ועי׳ הערה לערך ב. פְּדוּת.]

גבר טוב חסיונו מבטיחת אדם שעוננו אשור לא יושיענו (אשר אל אל, יוצ' שבת תשובה).

פִּיָּה, עי' יְפֵה פִּיָּה.

פִּיָּה, עי' *פּוּת.

***פָּיוּט**, ס"ז, — כמו פָּעוּט, קטן klein, unmündig; petit, mineur; small (child), minor: ירדו לה בשיטת הפיוטות דתנינן הפיוטות[1]) מקחן מקח וממכרן ממכר במטלטלין (ר' יוסי בי ר' בון בשם ר' שמואל בר רב יצחק, ירוש' עירוב' ז ו).

***פִּיּוּט**[2]), ש"ז, — שירה, שיר תהלה, Dichtung, Gedicht; poésie, poème; poetry, poem: שלא יאמרו דברי פיוטין הם כדי שידעו הכל שאמרן ברוח הקדש (מד"ר בראש' פה). — ובסהמ"א: ידענו כי אז מ' ר' סעדיה וזולתו מכל בני מורח לא היתה להם ידיעה בחיבור החרוזה ושיקול הפיוט (תשו' דונש על רס"ג 105). שאתם יודעים שהשיר אינו ממלאכתי והפיוט איננו מעסקי (ר"י א"ת, הרקמה לריב"ג, 185). ולדעתי מלת עלמות[3]) אי בעלמות שיר שהוא פיוט בספר תהלות (ראב"ע, שפה יתר מח). ולדעתי הוא תחלת פיוט בדברי חשק או דרך משל (שם פג). השמינית יש אומרים כלי ניגון יש לו שמנה יתרים או פיוט יש לו ח' נעימות (הוא, תהל' ו א). וכשישורר המשורר פיוט מן הפיוטים העבריים לא ירחיקוהו ולא ירע בעיניהם (פרוש רמב"ם לאבות א יז). עד שאמר דרך פיוט ובמליצת שיר שלשה ענינים (ר"י אכטולי, מלמד התלמידים, הקדמה, עב.). כי במלאכת הפיוט לשונו ברור ושחוט (ר"י חריזי, תחכ' ג, 43). וכמה שבחים וכר שספר עליהם אומירוס הפייט בפיוטיו (מולד ה אלכסנדר, ישראל לוי, קבץ על יד ב, יז). — "וביחוד שיר תהלה הנאמר בתוך התפלה בבית הכנסת: ואומר דברי שירות ותושבחות לפני הקב"ה וזוכרין אותותיו וחסדיו עם ישראל מקדם וכו' ופיוטין הרבה על אילו הדברים וכיוצא בהן בקול נגינות ובבתי חתנין וכלות (תשו' הגא' הרכבי ס, 27). שאומרין פיוטין באבות ובגבורות ובכל תפלה ותפלה דלכל רגל ורגל מעניינו (בשם רב נטרונאי גאון, שבלי הלקט, תפלה כח). ואם רצה לומר במגן ומחיה פיוט כל מה שירצה יאמר (סרע"ג תפלה ב, קעו). וגם רבי אליעזר הקליר יסד כן בפיוט ארחין בנקיון כפות (רש"י, יומא סז.). וכן נאמר בכל מי שמכוין בתפלתו מהמתפללים בצבור ובעלי החזון בפיוטים החדשים למצוא חן בעיני בני אדם מבלעדי האל יתברך שאינה מקובלת אצל הבורא (ר"י א"ת, חו"ה, יחוד המעשה ה). ויאמר ר' אדונים כי הגאון אמר בפיוטיו מהוגד הגד ואנהה מן אהה ואני אשיבנו ידענו כי פיוטי כל אנשי מורח כלם על זה הדרך גם רוב פיוטי אנשי מערב ומשפטם לבקש מלות זרות וקשות (ראב"ע, שפת יתר עד). עד שעשו פייטנים פיוטים ביום שמחת תורה (הוא, בראש' מו כג). והוא האריך להם בפיוטיו עד הצהרים עד דבקה לשונם לחכם עד למלקוחים (ר"י חריזי, תחכ' כז, 223). כדי שיהיו בתי הפיוטים מסודרים בפיהם (ר"י ערמאה, יד אבשלום על משלי, חתימה, ד"ה והנה אנשי כנסת הגדולה).

א. ***פִּיּוּס**[1]), ש"ז, מ"ר פִּיּוּסִים, — דבור של רצוי ושכוך כעס, בקשת רצון וסליחה, Zureden, Besänftigung, Versöhnung; apaisement, réconcilation; entreaty, appeasement, reconciliation: בני המדינה מפייסין אותי ואני מקבל פיוסן (ירוש' תענ' ב א). מפני מה האיש מקבל פיוס ואין האשה מקבלת פיוס (נדה לא:). כל הדברים שאת קורא שדיבר יהודה ליוסף בפני אחיו עד שאת מגיע ולא יכול יוסף להתאפק היה בהם פיוס ליוסף ופיוס לאחיו ופיוס לבנימין וכו' (ר' חייא בר אבא, מד"ר בראש' צג). מוטב לילך במדה שיש בה פיוס ממדה שאין בה פיוס (מד"ר קהלת סדרה ב', טוב ללכת). — ובסהמ"א: ואף הפרשה של מעלה מזו פיוסין הם (רש"י, דברי' כט יב). הרגני כמו המיתני זה עשת לי בצדקתך ובעבו' פיוסי וזה טעם ואם מצאתי חן בעיניך (ראב"ע במד' יא יח). לא מצאתי המלה הזאת

---

1) [כמשנ' גיט' ה ז, הפעוטות ובירוש' שם: אפיוטות] ובקטע כ"י משני מנק' גני', ביה"מ שבמר: אפיוטות (גיט' שם).

2) [כל השמות פיוט, פיט, פיטן, פיטנות והפעל פִּיֵּט, נגזרו מן היוני ποιητής, ποητής משורר וכדו', אלא שקבלו צורה שמית בארמ' ובעבר'.]

3) [עַל־מוּת (תהל' ט י).]

---

1) [מן פֵּיס שמקורו הראשון ביונ'. עי' הערה שם. וכן פיוסא, פייסא בארמ' שבתו"מ ובסור'.]

(ויפצרו) רק בדברי הפיוסים (רמב"ן, ברח"ם יט ט). ע"י שתכנע לפניו תרהב רעך שתנצחהו בדברי פיוסים ותחנונים (ר"י בן נחמיאש, פי' משלי ו ג). הדרך השני מהפיום הוא שהיה אומר לכל איש אשר לו משפט ראה דבריך טובים וכו' (ר"י אברבנאל, ש"ב ט ו). — ואמר הפיטן: וטכסו בגיל פיוסו לעוררו (מחז' ויטרי, תטע). גם כי פסו בכל אפסים גועים בתחנון תפלת פיוסים דרכי טובך לא תחדיל לעמוסים (ה' אלהי הצבאות, סליח' שחר' יוה"כ). הן בעשירות כנסיתו בפיוסים וזרזתו כגבור מלמד במלחמת אנסים זרח ממזרח וכו' (מאיר בר' יצחק אלעזר, אל הר המור, סליחי מוסף יוה"כ). — ובמליצה: שאלת ההכם חצי חכמה ופיום בני אדם חצי השכל (ר"י א"ה, מבחר הפנינים לרשב"ג, 1). ושאל ממני בפיום גדול לעשות לו זה התרנגול (ר"י חריזי, תחכ' י, 109). — *ובהשאלה, בְּפִיּוּסִין, במשמי ברצון, in Güte, gütlich; par douceur, al'amiable; amicably, by arrangement: מכאן ואילך היום לווה מן הלילה והלילה מן היום ופורעין זה לזה בפיוסין הכל בלי שטר ובלי גזר דין (מד"ר ויקר' כו).—ובסהמ"א, ״בְּפִיּוּס: שגם הוא ידבר עמהם בפיום (ברח"ם רבתי, אלבק, 169). כשהאיש והאשה אוהבים זה את זה ומשמשים בפיום ומכונין שיצא מהם זרע הגון הקדוש ברוך הוא ימלא משאלותם (ר', אבוהב, מנוה"מ, נר ג, ב ו ה) — ״ולשון פִּיּוּסִים, לשון רכה: מכאן אתה למד שררת של חמור לפי ששכם פייסו עוד לדבר עמהם לשון פיוסים ויקנה אותה בדמים (ברח"ם רבתי, אלבק, 169).

ב. *פִּיּוּם, ש"ז, — הפלת פַּיִס [1]), הגרלה: ולמה לא קבעו פיום לתרומת הדשן (ר' מנח, ירוש' יומא ב א).

א. פִּיחַ [2]), ש"ז, מ"ר ״פִּיחִים, — אבק החמר המפחם העולה מִשׂרפה [3]), Russ; suie; soot: קחו לכם מלא חפניכם פִּיחַ כבשן וזרקו משה השמימה לעיני פרעה וכו' ויקחו את פִּיחַ הכבשן ויעמדו לפני פרעה ויזרק אתו משה השמימה (שמות ט ח). — ובתו"מ: מהו כאבק יעלה כאותו פיח כבשן שזורק משה השמימה והיה לאבק על כל ארץ מצרים (מד"ר במדי' ז). — ובסהמ"א: שאר החלקים של החומרים האלה ישארו בתוך הגחלת בהפיח (רוס) ובהאפר (יחוועל, למודי הטבע קי:). — ואמר הפיטן: והיתם באף הסגיר לדבר ומקניהם לעוף עיט שטוחים ונוגעו לכף רגל ועד ראש שחורים מעשן כבשן ופיחים (קדוש אדם לובה, פזמונים של פסח).

ב. ״פִּיחַ, ש"ז, — דבור: ועל שם שהדבור אינו אלא רוח היוצא מן הפה קורהו פיח (רס"י, חבק' ב ג).

א. *פִּיַּח [1]), פ"ע, —פִּיַּח פלוני בנין או חצר, צבע אותו בצבעים שונים [2]): אין מפייחין (את הבית) ואין מסיידין ואין מכיירין (תוספת' ב"ב ב יז). אין מסיידין ואין מכיירין ואין מפייחין בזמן הזה (ב"ב ס:).

---

[1]) [עי' הערה שם.]

[2]) [מן פוח. כאמור בהערה לשרש זה ולמלה פֶּחָם היתה משמעותו גם הדליק אש, ומכאן פִּיחַ וגם פֶּחָם, החמר הנולד בנפיחת אש.]

[3]) [כך השבעים (αἰθάλης), רש"י (דבר הנפח מן הגחלים עמומים הנשרפים בכבשן וכו') ורֹב המפרשים והוולגטה oinis, אפר, רמץ, וכן מקצת המפרשים (רשב"ם: אפר דק שמתנפח ברוח; רד"ק: נפיחת הכבשן, רמץ), אבל אולי גם כונתם לפיח ממש, ולא מצאו מלה אחרת לכנותו אלא רמץ. ואמנם הפיח הוא החמר המפחם שלא נשרף, בעוד שאפר ורמץ מורים על שרידי החמר שאינם נתנים להשרף ושנשארו אחרי כל השרפה.]

[1]) [קריאה זו של הפעל בתו"ם מיסדת כנראה על טעות סופר בלבד. הרי מצד הענין אי אפשר לגזור משמי זו של צביעה בצבעונים משרש פוח בכל הוראותיו, ואף לא מן השם פִּיחַ (הכבשן) המורה על שחור ולכלוך ולא על קשוט צבעוני. ומצד הלשון והמקורות נמצא בשמוש בהוראה זו גם הפעל פִּיֵּת (עי' שם): נתנו בטרקלין אפילו מפויית מסוייד וכו'. צורה זו מובנת כפעל פִּיֵּת, צבע בפותא (כך בארמ' ובסור' ת' פוּאה בעבר'), בצבע האדם של הצבעים, כמו דִּיֵּת מן דיו, דיותא. ולפי זה אין ספק שהעקר בכל מקום: אין מפיתין, בית מפיית, חצר מפייתת. ואין מפייחין, מפויח, מפוייחת, אלא ט"ס עפ"י השם והפעל פִּיַּח, פּוּחַ, כמו שבושי הנוס' מפחמין, מפוחמת, מפוייחמת, מופח, שעל ידם. וכדאי לקבע בשמוש זה פִּיֵּת אף בדבור, ולהבדיל מן פִּיַּח והשם פִּיחַ הנוהגים בדבור בימינו במשמ' הסיר הַפִּיחַ מן התנור, גורף הפיח. ועי' פות פִּעֵ'.]

[2]) [רש"י (ב"ב ס:): מפייחין צורות של מיני צבעונין.]

— פִעֵ' בינ' *מְפִיַּח, מפויח, — שפיחו אותו, מצבע בצבעים: נתנו (לגין) בטרקלין אפי' מ פ ו י ח [1]) מסוייד הרי זה אסור (תוספת' הכומ' ז טז). לקח בית מ פ ו י ח ת[2]) ומסויידת ומכויירת הרי הוא בחזקתו (שם ב"ב ב יז). לקח חצר מסויידת מכויירת מ פ ו י ח ת[3]) הרי זו בחזקתה (ב"ב ם:).

ב. ⁺פִּיֵּחַ, ⁺פִּיָּח, עי' בהערה לערך הקודם.

*פִּיחָה[4]), ש"נ, — הַפָּחַת אור, הדלקת אש[5]), Anzünden ; allumage ; lighting: אנשי לצון יפיחו קריה אלו ישראל שנתנו פ י ח ה[6]) בעולם בעגל שעשו (מד"ר שמות יג). עד שיפוח היום וכו' עד שאכנים פ י ח ה[7]) בלילן של מלכיות לא כבר הכנסתי פ י ח ה בלילן של מצרים שהיו ארבע מאות שנה ועשיתים מאתים ועשר שנה (ר' יודן, שם שה"ש, עד סיפוח).

⁺פִּיט, קל לא נמצא.

— פִעֵ', ⁺פִּיֵּט[1]), פייט, — אמר בשיר, חבר שיר, וביחוד חבר פִּיּוּט, שיר דתי לפאור התפלה, dichten ; composer (un poème) ; to compose (a poem): ורבי אלעזר בירבי קליר זכר צדיק לברכה פ י י ט בקרובה המתחלת אור חמה ולבנה (שבתי דונולו, בתבוח של סד"ל למחז' איטלי ח, יב). בשבעה עשר בתמוז מתפללין סליחות בענין חמשה דברים שאירעו לאבותינו בי"ז בתמוז וכו' וקדמונים פ י י ט ו בעניינם (סדור רש"י סב). וכן פ י י ט רבי אלעזר הקליר שדה מבורך כהריח ברכו במתן טל (רשב"ם, ברכת' כז כז). ומדברי ר' אליעזר הקליר ש פ י י ט הן מוספי חדש עשתי עשרה (תשו' ר"ת, מק"נ, 78). ור"ת יסדם שניהם במערב ש פ י י ט קודש ללינה ושלשים ידחם כאשר אבלים ינחם (תוספ' ישנים, יומא ג.). הרי ר' ינאי שהיה מן החכמים הראשונים ו פ י י ט קרובות לכל סדר וסדר שלכל השנה (שבה"ל"ק כח, צונר, 25).

— ובינ', הַמְפַיֵּט, מ"ר המפייטים, פיטן, משורר: תער הגלבים הם הספרים ואמר ה מ פ י י ט מחרף אנשים ובשפתות בעץ האגוז צבועות ובזקנים מגולחות גלובות (ר"י א"ת, סה"ש לריב"ג, גלב).

— פֻעַ', בינ' ⁺מְפֻיָּט, — מְחֻבָּר בשיר, בפיוט: ואח"כ אומר החזן אחד מהתחנות ה מ פ ו י י ט ו ת ואח"כ אבינו מלכנו (ר"א מלוניל, ארח' חיים, סני וחמשי, כג.).

— התפ', ⁺מִתְפַּיֵּט, נתפייט: וכמדומה אני שהיתה תשובת רבי' יוסף טוב עלם זצ"ל שנשאל על מה שאנו נוהגין במלכותינו בארץ כנען לומר הבדלות ופיוטים ש נ ת פ י י ט ו מאליהו ז"ל במוצאי שבת אם המנהג כשר ואם לאו (ר"י מווינה, אור זרוע, מוצ"ש לח, כה.).

⁺פַּיָּט, פייט, ש"ז, מ"ר פַּיָּטִים, — כמו פַּיְטָן, מְפַיֵּט, מחבר שירים ופיוּטים, Dichter ; poète ; poet: הוא שייסד ה פ י י ט האדמון כבש שלא חלה (רש"י, ברכת' ל כב). ו ה פ י י ט שיסד בחנוכה המואסת כל עץ הדקיר תמונה מסייעני וכו' (הוא, יחזק' כח יח). במדרש אמרינן דהיינו עמלק כמו שיסד ה פ י י ט בפזמון של פרשת זכור (תוספ' ר"ה ג., ד"ה ויסמע).

---

1) [בהוצ' צוק"ם: מ פ ו י ה ונ"א מ פ ו י ת, ועי' הערה למעלה.]

2) [כך בהוצ' צוק"ם, אך בדפוס' לקח בית מ ו פ ח מסויד ומכויר.]

3) [בכ"י מינכן: ו ה מ פ ו ח מ ת, ובכ"י פ' : המפוייחמת וכ"ה בתוה"א להרמב"ן ענין אבלות ישנה (עי' ד"ם).]

4) [מן פּוּחַ.]

5) [המלונים מביאים גם פִּיחָה במשמ' נפיחה ע"פ ע"ז יז.: בשעת הרגל דבר הפיחה (הזונה) אמרה כשם שהפיחה זו אינה חוזרת למקומה כך אלעזר בן דורדיא אין מקבלין אותו בתשובה. אולם אין ההא שבמלת הפיחה אלא הא של בנין הִפְעִ' כמו בפעל שבמשפט זה, ונוסח כ"י (עי' ד"ס) הוא: הפריחה אמרה לו כשם שהפרחה זו אינה חוזרת וכו'.
ובירוש' עירובי' (י ה): אמר רב מתני' אמרה כן לא יעמד אדם ברשות היחיד ויפתח ברשות הרבים בר"ה ויפתח ברשות היחיד אלא אם כן הכנים ועשה לו מחיצה גבוהה עשר' טפחים דברי ר' מאיר רב אמר ב פ י ה ה ר' יוחנן אמר ב פ י ח ה, ע"כ, ואין הפרושים מתקבלים על הדעת. ויש מגיהים ע"פ הבבלי (שם לט.): בכיחה (עי' ליברמן, הירושלמי כפשוטו שם), אבל בבבלי נאמרו הדברים על לא ירוק, מה שאינו כן בירוש'. והואיל ואין רמז לענין המיחד שמתכונים אליו רב ור' יוחנן, אין לעמד על כונתם.]

6) [כפרוש מתנ' כהנה כאן: פיחה הבערה וגחלים בוערות כן פירשוהו המפרשי'. ויש מבארים כלשון חרון וכעס.]

7) [גם כאן הפרוש הדלקת אור בלילה כמו בפסוק (עי' ערך פּוּחַ, הערה), ולא הרוח המפריש ומחלק בין דבר לדבר (מ"כ) או כלשון נפיחה, קרור ונפש (לוי במלונו ואחרים).]

---

1) [עי' פִּיּוּט, הערה.]

וכן עשה הפייט הוקמו מחצות דשן לנערה כפיים דשן הבערה (תוספ' יומא כא., ד"ה משום). וכן יסד הפייט אשישית שלוחתו בקטב (תוספ' סוכ' לו:, ד"ה מקורזלות). וגם הפייט יסד בסליחה אדם בקום איש בשלש אמות (תוספ' חגיגה יא., ד"ה גרוס). אני עושה חידה ומפיל לכם דבר סתר שצריך פתר ובכאן רוצה הפייט לומר כן וכו' (מחזור ויטרי, 327). והפיוט לפי הפייט והחבורה לפי המחבר (ר"י ברצלוני, פי' יצירה 272). אבל הפייטים הקלו על עצמם לשמש בבלי בית ואומרים עבור כך וכך (ר"י א"ת, סה"ש לריב"ג, עבר). והלשון קצר אצלנו וטוב הוא להרחיבו כדמיון הנמצא בפסוק אך שלא נצא מדרך לשון הפסוק אבל כמו שעשו קצת בני עמנו הנקראים בשם פייטים בקרובות אשר חברו והוא חטא גדול עליהם והתפלל בהם מזכיר עונם ומחדש עון לעצם, (רד"ק, סה"ש, עתר). וגם יש לנו ללמוד מן הפייטים הראשונים שהיו חכמים גדולים (שד"ל, מבוא למחז' איטל' א, י).— ועל משורר ממשוררי אומות העולם: וכמה שבחים זכר שספר עליהם אומירוס הפייט בפיוטיו (תולדות אלכסנדר, ישראל לוי, קבץ על יד ב, יד). ועי' יִסֵּד.

*פַּיְטָן [1]), ש"ז, מ"ר פיטנים, פייטנין, — כמו פַּיָּט, ביחוד מחבר פיוטים ששמשו לתפלה בבית הכנסת: צוארך בחרוזים אלו הן הפייטנים (מדר' שה"ש, גריגהוט, א י). ואם רצה לומר סליחות ופסוקים הרבה ממה שתקנו ראשונים ופזמונים ממה שתקנו פייטנים אומר (סדר רב עמרם השלם ב, קנז:). ומחמת חידוש הפרשה וחיבת המעשר ייסדו לו פייטנין קרובה מיוחדת (מחז' ויטרי, 445). ונסמך רב יצחק בר' יהודה ברבנות וכו' ומוסף על תורתו ועל חכמתו היה פייטן גדול (ראב"ד, ספר הקבלה). עד שעשו פייטנים פיוטים ביום שמחת תורה (ראב"ע, בראש' מו כג). ומגדולי תלמידיו (של ר' חנוך) היה ר' שמואל הנגיד אבן נגדאלה שהיה חכם גדול בתורה ובפילוסופיא ומשורר ופייטן גדול (ר' סעדיה אבן דנאן, מאמר על סדר הדורות, חמדה גנוזה, כט.). וגם משלנו בפרובינצא הגרנ"י והחריזי והסולמי היו יותר מליצים ופייטנים

[1]) [כתו"מ נמצא פַּיְטָן וגם פַּיְטָס (ποητής יוני') בשבוש בארמ' כגון: דהוה קרא ותני ופייטן ודרשן (מד"ר ויקר' ל).]

גדולים בעריבות גדול מהלשון מהרמב"ם ומהרמב"ן (סו"ת בלמוד החכמות, 4). וכמו"כ לא יסדו הפייטנים לומר בר"ה ויוה"כ חי וקים (הרוקח, הלכ' ר"ה כח). ועמדו רבותינו הפייטנים ותיקנו את סדרם דרך כללות בקוצר (מהרי"ל, הלכות פסח).—ומשורר בכלל: כמו שאמר הפייטן יונה פותה הולכת במדבר רואה את הבר ואינה רואה את המכבר (ר' יונה, פי' אבות א ה). — ואף על משורר מהאמות: וכה הפייטנים שהסרני מרננת בקול ערב (ערוך ערך סרני). ראש הפייטנים היונים שמו הומירוס וספריו עד היום חשובים בין העמים ויש בהם שיחות וקטטות אלילים (ר"ב מוספיה, מוסף הערוך ערך מרוס). והנה כבר בימי רבנו הקדוש מצאנו כי ר' אלעזר ברי שמעון היה פייטן (שד"ל, מבוא למחז' איטל' א, ו). — ואמר המשורר: אהה לשר וכו' אשר אם שר בקרב הכסילים חשבוהו למו חזן ופייטן (יצחק אבן עזרא, פניני שיר, שעה"ש 161). עסקן בדברים ודעתן חקרן ופייטן כל דבריו כמיץ היוצא מן המעטן (יל"ג למיזס, שירי יל"ג ה, 125).

*פִּיל [1]), ש"ז, מ"ר פִּילִים, החיה הגדולה שביבשה

[1]) גם בערב' a) כבר בזמן קדום, ואעפי"כ אינו שמי, כ"א בא ע"י הלשון הפרסית. כך F. Hommel, Säugethiere, עמ' 24:

[גם בארמ' פילא, ובאשור' פִּילֻ, אך עפי"ר פִּירֻ. אפשר שהמלה נְפִלִים שבמקרא (בראש' ו ד, במד' יג לג) במשמ' ענקים היא צורה אחרת של אותה מלה, שכן חשבו גופות של פילים שנמצא באדמה (אף בא"י) לשרידי ענקים של דורות קדומים. אמנם בתקופת המקרא נקראו הפילים (המצריים) אף בשם המצרי חַב, הַבִּים (השוה שֶׁנְהַב, שֶׁנְהַבִּים), הוא eb במצרית, ומזה שם האי יֵב (Elephantine) שבמצרים, ואף אפשר שנקרא גלית הפלשתי איש הבנים (כהא שרשית) במובן זה של איש פילים, ענק, נפיל, כשם שקוראים בלשונות אחרות למינים גדולים של בעלי חיים Elephantenschildkröte, וכדו'. שן הפיל באשור' שִׁנְ־פִּירִ, ובמכתא ארץ אשנר סִנ־פִּירִ, ואפשר שמזה המלה סַנְפִּיר, אם הוראתה הראשונה אף ל„שניהם" של פילי הים, עצמות הדגים הגדולים ששמשו אף הן בתעשיה הקדומה. ובארמ' שבתו"מ פִּיל גם במשמ' שן הפיל, כמדרש הפסוק השכבים על מטות שן (עמוס ו ד), שתרג' במד"ר (ויקר' ה, ובמד' י): על ערסין דפיל.]

a) فيل

Elefant; éléphant; elephant: העָרוֹד מין חיה הפיל והקוף מין חיה ואדם מותר עם כולם למשוך ולחרוש (כלא' ח ו). אם כן יטלטלו הזמורות מפני שהפילין אוכלין אותן (ר' נתן, ירוש' שבת יח ח). הרואה פיל בחלום פלאות נעשו לו (ברכ' נו:). הרואה פיל קיף וקפוף אומר ברוך משנה הבריות (שם נח:). פיל שבלע כפיפה מצרית והקיאה דרך בית הרעי (רב אדא בר אהבה, ב"ב כב.). אפילו עורו שלגמל ועור שלפיל אינו כמדה הזאת (ר' איב' מדה"ג דבר' ה יח, הסגלה). — ובסהמ"א: ויהי כבלותו לדבר וירכב וילך עם חילו חיל גדול מאד וְכו פילים רבים יודעי מלחמה ומחנה כבד מאד (יוסיפון, פרג, לט). ועוד כי היה לו (לר"א הקליר) לעשות על חרוז אחר ולמה רכב על פיל ואותו לארץ יפיל (ראב"ע, קהל' ה א). שהרי לעולם לא ראה אדם בחלום לא דקל של זהב ולא פיל שנכנם בנקב המחט (ר"ש אלמולי, פתרון חלומות, כא.). תחלה אאמין כי יעבר פיל בחור מחט (עמנו' פרנקים, לבי מודה, 104) הפילים הם בהמות גדולות וכוחם גדול (לב עולם ו). ואלכסנדר מוקדון וכו' עשה אנשי אש בכלי נחשת בצורת איש ובהלחמו עם רוכבי הפילים הקריב אנשי האיש נגדם והפילים שלחים החדק לבלע אותם ונשרפים (שם). — ואמר הפיטן: תקף המלך ורכב פילו הטוב והמבחור (ר' מנחם בר' מכיר אודך כי עניתני, יוצ' שבת ב חנכה). — שפה אחת מזמתם לרכוב פילים כבהמתם (הוא, אין מושיע, זולת שבת ב חנכה). ואמר המשורר: הלא יביט לגודל איברי הפיל ולגבורת האריה אשר עצומים לארץ יפיל (רש"ט פלקירא, ראש' חכמה, 6). — ״ושם לאחת מאבני השחמט, ואמר המשורר: והפיל בקרב הולך וקרב והוא נצב על הצד כאורב (ראב"ע, השורר שיר, כהנא א, 157). והפילים הליכתם בשלש והסוסים לארבע רבעיהם (שם 160). ויתן חיני ולפניו שני פרשים נכונים סוסים מזוינים ושני פילים צופים מימינם ומשמאלם ושני רוקים משנ עבריהם (בונסיניור אבן יחיא, מלילה על האשקק, בתוך ספר הלחוק להראב"ע, 45). ובתי הפילים אשר בם הולכים בלי מעד שלשה המה מטיבי צעד (שם 46). והפיל מפיל איומה והולך בכל צד שירצה באלכסון (מעדני מלך, יב:). ושם סוסים ברודים ואמוצים וכו' ופילים בענקים הגדלים במגדלים לגבר וחלשים (ר' שלמה מזל טוב, שיר של שחוק האישקאק, דברי חפץ לאדלמן, ו). ופיל יעזיל להלחם ולעלות ועליו יתנו און וחורשים (הוא, שם). — ״חֳלִי הַפִּיל, מין מחלה, התעבות העור וגדול הרגלים וכדו', שנהבת, elephantiasis: בחולי הפיל הוא תוספת בכף הרגל כמו שיקרה בהקרות הדליות שיתעבה כף הרגל וכו' ואמנם חלי הפיל הוא רע וימעט מי שיבריא (קאנון ג כב). חלי הפיל הוא שיתעבה השוק והרגל עובי יוצא מן הדרך הטבעי (פרוש אבן רשד על חרוזי אבן סינא). ואם (יקרה חלי הצרעת) משחורה נקרא חלי הפיל (נרבוני, אורח חיים, בצרעת, כ"י ביהמ"ד פכטר). רפואתה מהשחורה הנקרא חולי הפיל והאות שחרות הגוף ובטול החוש (שם). חלי הפיל הוא נפיחת השוק והרגל עד שידמו אל שוקי הפיל (שם, בחליי הפרקים).

פִּילֶגֶשׁ, עי' פִּלֶגֶשׁ.

•פִּילוֹסוֹף, פילוסופוס, מ"ר פילוסופים,—שם יוני לחכם העוסק בשאלות העולם, האלהות והטבע יסודותיהם וסבותם, ממנו פִּילוֹסוֹפִי, ת"ז, שיש בו מתכונת הפילוסוף; פילוסופיה, ש"נ, חכמת העולם; והפעל פִּלְסֵף, עי' ערך זה.

פִּים [1], ש"ז,—משקל קטן של אבן נהוג אצל הפלשתים וכמו"כ חתיכת ברזל או נחשת במשקל זה.

---

[1]) [כשנתגלו בחפירות בא"י המשקלים הראשונים שכתוב עליהם פים, נסו גם מ.צ. סגל וגם ש. רפאלי (עי' רשימת הספרות בספרו של דירינגר Inscrizioni, עמ' 273-277, סגל בפרושו לשמואל עמ' כו, ואת דברי המחבר במבוא להמלון עמ' 46) למצא שם משקל זה בלשון הפסוק ולבאר: והיתה הפצירה (ההשחוה או התשלום, עי' ערך פְּצִירָה) במחיר פִּים (במשמ' מטבע) למחרשות וכו'. אמנם אין פים שבחפירות מטבע (ואין מטבעות בא"י בתקופה הקדומה כלל) אלא משקל בלבד, של מתכת ושל אבן, ואין המשקל שוה למחרשות ולאתים וכו'. ואין ענין לספר כמה שלמו תמורת חלקי הברזל שבמחרשות ואתים, ובודאי לא היה התשלום שוה לכל הכלים השונים. אי אפשר גם לנקד את שם המשקל פים כמו בכתוב, שהרי בכל הכתבות הקדומות כותבים את הסיום ־ים חסר (שמרם־שומרים, וכן אתת־אותות). ולפי משקלו של הפים שהוא בממצע 7,5 גרם (לעמת משקל השקל של 11,5 גרם בממצע), הוא שני שלישים, פי שנים בשקל, ולפי זה יש לבטאו פִּים, כלו' שנ חלקים; עי' ב. פֶּה, הערה.

שהיתה משמשת כעין מטבע לתשלומים בעד מלאכה וכדו׳: וירדו כל ישראל הפלשתים ללטוש איש את מחרשתו ואת אתו וכו׳ והיתה הפצירה פים למחרשות ולאתים ולשלש קלשון ולהקרדמים ולהציב הדרבן (ש״א יג כ—כא).

פִּימָה [1], ש״נ, — שמן, חֵלֶב, Fett, Speck; graisse; lard; fat, lard: כי כסה פניו בחלבו ויעש פימה עלי כסל (איוב טו כז). — ובספה״א: בהרבותי על בסל לעשות פ י מ ה (נגידת הזמן, ע.). וזה כל האדם אשר בעפר יסודם אם לא ישכב וירדם והמקיץ משנת תרדמה ולא עשה עלי כסל פ י מ ה (לדה לדרך ד ד א, סביונטה קסח:). — ואמר המשורר: ירבץ במסבו לעשות פ י מ ה עלי חלבו וילך שובב בדרך לבו

את המלה פים שבפסוק הבינו המפרשים כמ״ר של פֶּה, פ י ו ת, להבים, ובמשמ׳ זו נחוצה המלה כאן, שהרי לא בכל הכלים (שהיו של עץ) היה מחסור, אלא רק בפיות המחרשות והאתים ובדרבן המלמד. ועל כן אפשר לבאר הפצירה בלשון פצירת והפצרה ממש: והיתה ההפצרה (בקוש מפציר, רבוי הקופצים) פְּפִים (פִּים ת׳ בפים, כמו פתח ת׳ בפתח), בדבר פיות למחרשות וכו׳. ואפשר גם לפרש פצירה (מן פָּצַר, היה קשה וחזק, בעקרו פָּצַר) כשם לאבן צֹר הקשה ששמשה לקדמונים במקום המתכת, וכונת הכתוב: והיתה (כלו׳ ושמשה) להם אבן הפצירה פיות (פים) למחרשות וכו׳ ולהציב הדרבן.

ובספה״א השתמשו בצרוף פצירה פִּים בהוראת שופין. ועי׳ ערך פְּצִירָה במשמ׳ זו.]

[1]) [המחבר לא פרש. השבעים תרגמו לשון פֶּה, פום (περιστόμιον), וכן חברו מנחם בערך פם, ובכוון זה מנסים אחדים מהפרשנים להתאים משמ׳ זו לפסוק. רש״י: פה שחלבו ועובי שמנו כפול על כסליו ונראין כמו פה. ראב״ע: יצטרך לעשות פימה על כסל להוציא החלב. רלב״ג: שעשה פיות על כסליו מרוב השומן. אבל אחרים פרשו בלשון שומן וחלב ממש. כך ת״י: ריטבא; וולג׳: arvina. דונש: ופתרון פימה לפי הענין יבלת חלב שמנה, ע״כ (המלים: או מכת חרב, בדברי מנחם, אינן אלא ט״ס עפ״י השורה הקודמת). ריב״ג: הקמטים שנעשים בבטן האיש השמן והאשה השמנה. וכן גם רד״ק ואחרים, וכן רב החדשים הגוזרים פִּימָה (ת׳ פְּאִימָה) מן פאם, בערבי פָּאמַ a), היה שופע שמן, ובאשור׳ פִּימַ, בריא וחזק.]

a) فئم

(ילחק בן רלוגן, פחדתי מילרי, סעה״ס 59). — ומ״ל פימות, ואמר המשורר: הכט שיבות יום זרקו בך כי המה לך צנים פחים וראה פ י מ ו ת הגוף שבו מחולש רקועי פחים (רמב״ע, תרשים ה, 54).

פִּין, ש״ז, מ״ר פִּינִים, — חָף, כעין שן שבמפתח וכמנעול [1]; ה פ י ן והפורני טמאים אית דאמרי חפין ופי׳ אלו שינים הקבועות בפותחות ונכנסין בתוך הפורני וי״מ ה פ י ן והפורני הוא הקולוסטרא וכו׳ והפורני נכנס לתוכה ה פ י ן מצד אחד נעול ונסגר מצד אחר יש לפורנא נקב שמניחין בו המפתח ומדחין את ה פ י ן להוץ ונפתח ובאותה שעה נפתח פי ה פ י ן מן הפורני ויוצא ממנה (פרוש הגאונים, כלים יא ד). ויש מי שמפרש התופיות הזונות והן העצים הנתונים בטיפשא שבאחור ושלפנים כדכתיב והזונות רחצו והן פ י נ י המרכב שניטנפו מן הדם (ר״ח, פי׳ עירובי׳ כז.).

פִּינָה, עי׳ פִּנָּה, פּוֹנָה.

פִּינִים, עי׳ פִּין.

א. *פִּים [2]), קל לא נמצא.

— פעי׳, *פִּיֵּם, פיים, —פִּיֵּם אדם את פלוני, דבר על לבו, שִׁדֵּל אותו בדברים, zureden, überreden; persuader; to appeal, persuade: להודיע חכמתו של משה, היאך עומד ו מ פ י י ם לכל אותם האלפים והרבבות והיו נשמעין לו (מכי׳ ויהי בשלח ג). והמקום מ פ י י ם את כל באי העולם ואומר להם בואו וראו על מה אלו מתרעמים (ספרי במד׳ פח). אמר לו (משה) הריני הולך ו מ פ י י ס ם אמר לו (הקב״ה) עד שאתה כאן אני אומר לך שאין שומעים לך (שם לה). באותה שעה

[1]) [שמוש המלה פִּין יסודו בטעות הכנה כמשנה: ה פ י ן (צ״ל ח פ י ן) והפורנה טמאין (כלים יא ד), פותחת של עץ ו ח פ י ן (מ״ר של חָף, נ״א: ו ה פ י ן) שלה של עץ טהורה (שם יג ו), כאלו היה כאן ש״ז פִּין. ועי׳ בערך חָף ובהערה שם. ועי׳ גם אפשטין, פרוש הגאונים, עמ׳ 12, 32.]

[2]) [נגזר מיוני πεῖσις πεῖσος, פיום ופתוי, והשא גם בארמי של יהודים ושל לא־יהודים בצורות מקבילות ועי׳ קרויס Lehnw. II, 429 וכו׳. ועי׳ גם ערך פִּיּוּס. ונמצאת גם הצורה הִפִּיסָה כשה״פ מן ההפעיל: כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה הרי זו נאמרה ה פ ס ה לישראל בשעה שיצאו ממצרים (מדה״ג דבר׳ יא י, הקבלה).

ואחיל יהושע מפיים לעכן ומשבע ליה באלהי ישראל (ירוש׳ סנה׳ ו ג). ומעוף השמים יחכמנו זה תרנגול שמפיים ואח״כ בועל (עירוב׳ קד:). אמרה לו רבי פייסתני (אדר״נ נוסי׳ ב, סוף ח). ובסוף חזרו ונצטערו על הדבר וכו׳ וכדי לפייסן שרצה הקב״ה מעשיהם יצתה בת קול ואמרה להם כולכם בני העולם הבא (מד״ר ברא׳ לה). ועתה השב אשת האיש וכו׳ אמר לו מי מפייסו שלא נגעתי בה אמר לו כי נביא הוא (שם שם נב). ידע הקב״ה מה בלבו של משה וקרא אותו לפייסו (שם שמות מב). באו בני אהרן ליטול מתנותיהם חזה ושוק הימין עמדו כנגדם ואמרו להם מי צוה אתכם ליטול כך אמרו משה ענו הם ואמרו לא ניתן לכם שלא ציוהו הקב״ה באו והודיעו למשה הלך לפייסן מיד עמדו כנגדו (תנחו׳ קרח ה). — ובסהמ״א: וכגון שתובעה והיא נמנעת בתחלה כדרך שהנשים נמנעות בתחלה עד שמפייסין אותה וקולה נשמע לשכנותיה (תשו׳ הגא׳ הרכבי, 128). ואני אפיים מי שיקרא ספרי זה שידינני לכף זכות (הקדי ר״כ גאו׳ למס׳ ברכ׳). והיו נשיו פורשות ממנו והוא מפייסן שמען קולי (רש״י, ברא׳ ד כג). ולשרה אמר אבימלך לכבודה כדי לפייסה הנה עשיתי לך כבוד זה (הוא, שם כ טז). ועל ידי רשעים ירטני מפיים ומנחם אותי על ידי רשעים שאינן אלא מקניטים (הוא, במד׳ כב לב). וכמה פעמים פייסו אותי קצת הנדיבים אוהבינו מחכמי המקומות האלה להעתיק להם קצת מחבורי הגאונים (ר״י א״ת, הקדי חו״ה). ודעת נוחה שיפיים בה בני אדם (הוא, מבחר הפנינים לרשב״ג, 11). וטען יהודה לא נכנסתי ערב בזה הממון לך אלא לראובן שפייסני ליכנס עמו בשטר (טור חו״מ עז ז), יפייס ללוה שיעשה לו שטר על שמו (שו״ע חו״מ פו כג).—ואמר הפיטן: ומשה מזרזן ומפיים לכל שורה ושורה (וכל העם, סלוק א שבועות). ולשני פיים ברוח אונו סגוד לפסלי בי עצמה יד ימינו (בת עמי, סלי׳ לספרדי שחר׳ ת״ב). — ואמר המשורר: וחלו פני ופיסוני ובחיי אהבתך השביעוני להתל בך ולרמותך (ר״י חריזי, תחכ׳ כ, 203) — ופִיֵּם דברים לפלוני: כל הדברים האלו פיים משה לקרח (מד״ר במד׳ יח). — ופִיֵּם את פלוני על דבר: גם כתיכת הערבי שהחלות ללמוד אותו היום שבע שנים ועוד הייתי מפיים אותך עליה ולא רצית לשמוע אלי (גואת ר״י א״ת, דרך טובים לאדלמן). ואילך היה מפיים אותו עליהם ואומר לו סבול יגיעות המוסר והלמוד וכו׳ (הוא, חו״ה, בטחון ד). — ובעקר פִיֵּם את הכועס, רִצָּה אותו בדברים כדי להשיג את סליחתו, versöhnen, abbitten ; réconcilier ; to reconcile conciliate : מעשה באחד שהדיר את אשתו וכו׳ אילו הייתה מפייסך הייתה נודר אם אמ׳ לאו הרי זה מותר (תוספת׳ נדר׳ ה א). שהגוזל את היחיד יכול לפייסו ולהחזיר לו גוזלו והגוזל את הרבים אין יכול לפייסן ולהחזיר להם גוזלתן (שם ב״ק י יד). דברים שבינך לבין המקום מוחלים לך דברים שבינך לבין חבירך אין מוחלים לך עד שתפייס את חברך (ספרא אחרי פרק ח). מיד הלך לו רבן גמליאל אצל כל אחד ואחד לפייסו בביתו (ירוש׳ ברכ׳ ד א). בני המדינה מפייסים ואני מקבל פיוסן (שם תענ׳ ג א). אדם שסרח לחבירו וביקש ממנו ולא קיבלו יעשה שורת בני אדם ויפייסנו (רב, שם ב״ק ח י). מפייסו על האמת ואינו מפייסו על השקר (שם שבוע׳ ד א). אילו לפני מלך בשר ודם היו מוליכין אותי וכו׳ ואני יכול לפייסו בדברים ולשחדו בממון אעפ״כ הייתי בוכה (ריב״ז, ברכ׳ כח:). מכאן לחושד את חבירו בדבר שאין בו שצריך לפייסו (ר׳ אלעזר, שם לא:). מעשה בחסיד אחד שהיה מתפלל בדרך בא הגמון אחד ונתן לו שלום ולא החזיר לו שלום וכו׳ א״ל וכו׳ אם הייתי חותך ראשך בסייף מי היה תובע את דמך מידי א״ל המתן לי עד שאפייסך בדברים (שם לב:). לאדם שנושה בחבירו מנה וקבע לו זמן בפני המלך ונשבע לו בחיי המלך הגיע זמן ולא פרעו בא לפייס את המלך ואמר לו עלבוני מחול לך לך ופייס את חבירך (ר״ה יז:). היה שומע (אהרן) על שנים שהן מריבים הלך אצל האחד ואמר לו וכו׳ פלוני חברך שגרני אצלך לפייסך מפני שאמר אני סרחתי על חברי (כלה רבתי ג). בשעה שעשו ישראל אותו מעשה עמד לו משה מפייס את האלהים (ר׳ נחמיה, מד״ר שמות מג). בכל זמן שהמלך כועס על אשתו השושבין מפייסו ומתרצה המלך לאשתו (שם במד׳ כא). כיון שבא להחריבו בחמישי לא היה יכול לפייס (פסיק׳ רב׳, וימלך, קלג:). דעו שהמלך עליכם בכעס והוא מבקש לשלוח לגיונות על העיר להחריבה צאו ופייסותו (פסיק׳ דר״כ, דרשו, בונכ׳ קנו:),—

ובסהמ"א: כלפי שאמרה לו דבר קשה חוזה ופייסתו (רש"י, ש"א א יז). וארחץ ידי ואצא לפייסם ולרצותם ולחלות פניהם (רמב"ם, קובץ אגרות בוקסדורף, 879). מנדין אותו עד שיפייס לבעל דינו או יעלה עמו לדון לארץ ישראל (הוא, סנהדרין ה יז). כי אמר יעקב אכפרה פניו ואפייס כעסו שיש לו עלי (חזקוני, בראשי לב כא). — פִּיֵּס בפלוני, כמו את פלוני: באותה שעה התחיל אהרן לפייס במשה (אדר"נ ט). יצא (קין) כמפייס וכמרמה בבוראו (ר' ברכיה בשם ר' אלעזר בר שמעון, פסיק' ר"כ, שובה, בובר, קס.). — וכן פִּיֵּס לפניו: את מוצא שכשמעל עכן בחרם התחיל יהושע מפייס לפני הקב"ה (ירוש' סנה' ו ג). — ובאותה משמ' פִּיֵּס עליו: מהו אלה עשית והחרשתי וכו' אלה אלהיך ישראל עשית במדבר והחרשתי לכם למה שהיה משה מפייס עלי ואומר לי סלח נא (ר' שמואל בר נחמן, מד"ר דבר' א). אם אמרת על אחרים דבר רע קטן יהיה בעיניך בגדול עד שתלך ותפייס עליו (ד"א זוטא א). — ובסהמ"א: וכי מה טיבו של פרעה לפייס על יעקב ובניו שירדו למצרים (ברא̇שית רבתי, אלבק, 221). — פִּיֵּס על פלוני או בעד פלוני, בקש סליחה עליו: זה שעובר לפני התיבה אין אומר לו בוא והתפלל אלא בוא וקרב עשה קרבינו עשה צרכינו עשה מלחמותינו פייס בעדינו (בשם מנחם דגליא, ירוש' ברכ' ד ד). אלא מפני שהמלך מבקש שאלך ואפייסנו על בנו לכך הוא מצעק הניחה ל (מד"ר שמות מג). משל לבן מלך שסרח על אביו ופייס עליו אוהבו (שם במד' יח). אמר משה וכו' כשאמרתי לך עוד מעט וסקלוני את היית מפייס אותי עליהן (מדרש תהלים כט). — ופִּיֵּס את האבל, המצטער והעני, נחם אותו, דבר על לבו, trösten; consoler; to console, comfort: שכן מצינו בדוד שיצא אחר מטתו של אבנר וכו' לא היה הדבר אלא לפייס (סנה' ב ג). כל הנותן פרוטה לעני מתברך בו' ברכות והמפייסו בדברים מתברך בי"א ברכות (ר' יצחק, ב"ב ט:). ומה שקינא משה ביהושע כיון שקבל עליו למות התחיל הקב"ה מפייסו אמר לו לו חייך בעולם הזה הנהגת את בני אף לעתיד לבא על ידיך אני מנהיג אותן (מד"ר דבר' ט). — ובסהמ"א: יתן מטאכל לעניים ובדרך כבוד ויפרוש מפה קטיה ויפייסו בדברים וכו' (ר' דוד אופנהיים, הנהגות אדם, יג.). — ואמר הפיטן: ותלוה דל ודך תפייס בדברים (רסב"ג, אזהרות). — פִּיֵּס, במשמ' בקש, ואמר הפיטן: שובה ואני עד פיסת תשובתנו (שלמה, אורח לדקה, סלי' מנחה יו"כ). — ופִּיֵּס מפלוני, בקש או השיג ממנו בפיוסים, erbitten; prier d'accorder; to request: לאה קדשה דינה בתה לראובן וכו' ולאחר כן פייסה לאה מראובן מתנה שיתן לה (שו"ת הרי"ף קא). ראובן ממדינת מאלאקה נשא אשה במדינת שביליא וכשכנסה פיים ממנה להוליכה למדינתו למאלאקה (שם ריד). וכשראו אותו חמשה מחשובי העדה פייסו ממנו שיביא אשתו ובניו לאותה מדינה (שם רכג). והרי אותו השטר נאבד ממני ואני מפייס מכם שתכתבו לי שטר אחר במקומו (ר"י ברצלוני, השטרות, 33). ולפי שאסור לו לאדם לשהות עם אשתו שעה אחת בלא כתובה ואיני רוצה לעמוד באיסורא אני מפייס מכם רבותי שתחדשו לי ותעשו לי כתובה אחרת (שם 35). — ופִּיֵּס את פלוני על ידי ממון וכדו', או בממון, פִּצָּה אותו, נתן פצוי, abfinden; indemniser; to pay off, indemnify: רוצה אדם ליתן כמה ולמכור פירותיו למי שיפייסנו על ידי משכון (ר' יוסי בן חנינה, ירוש' ב"מ ו ז). — ובסהמ"א: ואמר ליה שמעון לראובן אם יבוא לוי ויערער בכלום דבר ערבנותו עלי שאפייסו מן ממוני (תשו' הגא' הרכבי סג, 177). שאלו השיבותיך ריקנית יש להם לומר לאחר שנתעלל בה החזירה עכשיו שהוצרכתי לבזבז ממון ולפייסך יודעים יהיו שעל כרחי השיבותיך ועל ידי נס (רש"י, בראש' כ יז). מפני שיכול לפייס הכלבים בנבלה (ר"נ על הרי"ף, ביצה ב, י:, ד"ה תניא). ואם לא תודו לו על פרט זה הוא יכריחכם על בטול כל תורתכם וכו' לכן תפייסוהו במועט כדי שלא ישאל לכם הרבה (ר"ש וירגא, שבט יהודה, הנובר, 29). — ואמר הפייטן: התקדש וקדוש ופייס לשכר יומם דופקים (ר' אליא הזקן, אזהרות, קובץ מע"י גאו' קדמו' ב, 58).

— פע', *פֻּיַּס, בינ' מְפֻיָּס, מפויים, — שֶׁפֻּיַּס אותו, מרצה: אמר משה רבון העולם הריני מפוייס שמחלת לישראל (מד"ר שמות נא). — ובסהמ"א: ואם הרבה לזה ומיעט לזה הרי הוא מפוייס (הקנה, כתיבת תפלין, מא:). אין אני מפוייס לא מדבריך ולא מדברי חז"ל וכו (שם, ינוס, לט.). כשהמלך מראה עצמו מפויס הוא כעב מלקוש (המאירי על משלי יו, בהור פני). וכן ראוי

לראות האיש ההוא שנולד בו החולי הזה אם יש בו שני הענינים הללו מאוס וסרחון חזק עד שאין אדם יכול לסובלו וכו' כופין אותו להוציא ואע"פ שהאשה מפויסת להיות עמו (סו"ת מהרי"ע, אה"ע יד יו). שיקבלו בני אדם ענשים כדי רשעתם עד שתמצא מדת הדין מפויסת (רמח"ל, דרך ה' ב ג). — מפיס מפלוני, כמו מרצה ממנו: וממה שפירש ואמר שאינו מפויים מבנו ואם ימות רוצה הוא לתת נכסים לשם כפר נפשו וכו' (רשב"א, סו"ת).

הפע', *הֵפִים, — כמו פִּיֵּס [1]), הֵפִים את פלוני, נחם אותו: מאחר שמצוה להפיסו אינו חייב משום שבועת ביטוי (ירוש' שבוע' ד א). — וְהֵפִים את דעתו: אומרים לו הבא משכון כדי להפים דעתו (ספרי דבר' קטז). ושבועה כדי להפים דעתו של בעל הבית (ב"מ לה:). — ובספהמ"א: כתבתי זה להפים דעת מעוטי אמנה (הליקוטי ע"פ אבן יקרה א, כט:, וילא). ויגיעך זה הנסיון משני קצותיו אם לחזק מענותיך על טובת הבורא או להפים דעתך בהעדרה (ר"ש פלקירא, ד' כוסות, כוס ב"ד ה' ד). — *הֵפִים עליו את מנת המלך, הסירה מעליו ע"י פיום בדברים או במחן: מותר לאדם לומר לעכו"ם צא והפס עלי מנת המלך [2]) (רב, ע"ז עא.).

— התפ' *הִתְפַּיֵּס, נתפיים, — פִּיסוּ אותו, קבל פיום: מספר כתובתה נלמוד שכתוב בה לכשתתפיסי ותינשא לאחר טלי מה שכתוב בכתובתיך (תוספת' עדי' א ו). אומן באומנותו חייב וכו' לא אתיא אלא לדוגמא שכבר נתפיים הלוקח אבל לזרע ולרפואה אפילו כל שהוא חייב (ירוש' שבת י א). ר' יהושע נתפייסת כלום עשינו אלא בשביל כבודך (ר' עקיבא, ברכ' כח.). מיד נתפיים אותו השר ונפטר אותו חסיד לביתו לשלום (שם לג.). תבעוה להנשא ונתפייסה צריכה לישב שבעה נקיים (רבא, יומא יח:). מדת בשר ודם מקניט את חבירו בדברים ספק מתפיים הימנו ספק אין מתפיים הימנו וכו' אבל הקב"ה אדם עובר עבירה בסתר מתפיים ממנו בדברים (בשם רבה בר מרי, שם פו:). תבעוה להינשא ונתפייסה אין לה מזונות (שמואל, כתוב' כד.). מיד נתפיים אותו הגר מאליו בא לו אצל הלל הזקן אמר ליה כל הברכות שבתורה ינוחו על ראשך (אדר"נ טו). אותה שעה נתפייסו כל ישראל על מלאכת המשכן (מד"ר שמות כא). אמרו לו מה תקנה אעשה לכם שאתם מתפייסים וכמה כסף וזהב אתן לכם כופר נפשכם (שם במד' א). השיבולת של חיטים מתמרת ועולה והקנה ארוך ועליה רתבים וארוכים והשיבולת בראש הקנה והקנה שלה מתגאה ואומרת בשבילי נזרעה השדה אמרה להם השיבולת הרי הגורן בא והכל מתפייסים בשביל מי נזרעה השדה (פסיק' רב' כי תשא, לו.). כיון שראתה (ציון) שאינו רוצה להתפיים התחילה וכו' (שם. ויאמר, קלד.). ואם אין אתה למד מכאן יש לך להתפיים ממקום אחר (שם, ותאמר ציון קמד:). ואעפ"כ נתחזק ואמר לאביו אם אמת שבחר בי הקב"ה הרי נפשי נתונה לו ונתפיים יצחק במותו (מדרש ויושע, דברי חכמים, יו). — ובתפלה: מתרצה ברחמים ומתפים בתחנונים התרצה והתפים לדור עני כי אין עוזר (תחנון). — ובספהמ"א: ומפני מה האיש נוח להתפיים והאשה אינה נוחה להתפיים א"ל האיש נברא מן האדמה וכו' אבל האשה נבראת מן העצם (ברחש' רבתי, אלבק, 24). א"כ מאי קאמר לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע כיון דבמלחמה אסור עד שיבוא לביתו ולאחר כל המעשים היאך נתפיים יצרו בבך (תוס' קדוש' כב:, ד"ה שלא). וכמה פעמים פייסו אותי קצת הנדיבים וכו' להעתיק להם קצת מחבורי הגאונים וכו' ולא נתפייסתי להם מפני כמה פנים שצריך האדם להזהר מהם בענין הזה (ר"י א"ח, הקד' חו"ה). וכיון שאמר לו ההיטב חרה לך נתפיים יונה כשהמקום הודה לו (ראב"ח רבסיא, הגיון הנפש, כט.). מצאנו לא"א שתמה על גזירת הבורא וכו' והוא ית"ש נרצה בזה ונתן לו בזה מענה מספקת עד שנתפיים והודה בגזירה (ר' הלל מוירונא, תגמולי הנפש ב, ליון א, כח.). ערב שנתפיים להיות ערב וחזר ואמר למלוה חוזרני בי וכו' (טור חו"מ קלא א). שכרם ב"ה וכו' ופייסוהו בדברים אינו יכול לומר לא נתפייסתי אלא על דעת שתפטרוני משכרכם כפי הזול (שו"ע חו"מ שלג ה). — ואמר המשורר: לא יתחרו לריב ולמצות ולא יחישו להתפיים ולרצות (ראב"ע חי בן מקיץ, איגר, עמ' 143). — *הִתְפַּיֵּס בפלוני, לפלוני או מפלוני, התרצה לו, השלים עמו: ואין אמירה

---

1) [גם בסורי אַפִּים בהפע' במשמ' זו. ועי' בהערה לשרש.]

2) [ערוך: לשון פיוס ופריעה.]

אלא לשון רך כאדם שיש בלבו על חברו והוא מבקש להתפיים לו (ר' יוחנן, מד"ר שמות מב). ע"י שהיה לו לשאול להתפיים בדוד ולא הניחו אבנר וכו' (שם ויקר' כו). ומפני מה נהרג אבנר וכו' על שלא הניח לשאול להתפיים מדוד (שם במד' כג). — ובסהמ"א: וקבלתי ממנו כך וכך דינרין מכל מה שיש לי ונתפייסתי ממנו ומכל שותפות ומכל דררא דממונא (ר"י ברצלוני, ספר השטרות, 74). ותרצני נתפייסת לי וכן כל רצון שבמקרא לשון פיוס (רש"י, ברא' לג י). למצא חן בעיניך להתפיים אליך שאני מגלה לך ומודיע את כל אשר לי (חזקוני על התורה, ברא' לג ו). — °ומדבר או עם דבר: והם ירצו את עונם יתפייסו מן העונש הבא עליהם ויודו ויאמרו כל זאת באתנו יען במשפטי מאסו (הוא, ויקר' כו מג). ואין ראוי שנתפיים עם מה שכתב הרד"ק (מכלל מקום אחר). — °נפיים, במקום נתפיים: משנתארסה הינו טעמא דחזקה דאין אדם שותה בכוסו אלא אם כן בודקו והאי ראה וניפיים היא (פו"ת הגא' ומן הגבי', 215). חזקה אין אדם ניפיים במומו (שם שם).

— נפע', °נִפּוֹס, ניפוס, — כמו התפ': כך (כמו גחלי רתמים) המקבל לשון הרע אע"פ שאת מפייסו והוא ניפוס עדיין בוער בפנים (מדר"ג, כ"י תימנ', וימרכוהו ורונו).

ב. *פים [1], קל לא נמצא.

— הפע', *הֵפִים [2], — הֵפִים את המֻרסה, סחט אותה, פתח אותה ע"י לחיצה ופחיסה, ausdrücken (e. Eiterblase); exprimer; to squeeze out: המפים מורסא בשבת אם לעשות לה פה חיב ואם להוציא ממנה לחה פטור (עדי' ב ה). המיפים מורסא בשבת אם לקולפה או לעשות לה פה כדרך שהרופאים עושין חייב אם להוציא ממנה לחה פטור (תוספת' שם א ח). — ובסהמ"א: המפים שחין בשבת כדי

1) [עי' הערה לקמן.]

2) [רגילים לגזור פעל זה מן פוס או פיס, ופרדנקל (WZKM ג, 258) גזרו מן פסס בסור', ואינו נראה, ואין שרש כזה בִמשמ' מתאימה בלשונות הקרובות. אולם אפשר שאין הפים זה אלא מבטא מטשטש תחת הפחים בהבלעת החית (השוה תת, תותי במקום תחת, תחות), כלומר סחט את המרסה ע"י פחיסה ומעיכה; ועי' ערך פחס.]

להרחיב פי המכה וכו' חייב ואם הפיסה להוציא ממנה הליחה שבה הרי זה מותר (רמב"ם, שבת י יז). אלו עורות מטמאין במדרס וכו' ועור שמניח הרופא על ברכיו בעת שמפים השחינין (הוא, כלים כב א). — והֵפִים את העולם, סחט אותו [1]: סר אפים על שם יוסף שסר ומפים את כל העולם כולו (ר' יהודה, ע"ז מג.).

ג. *פים [2], קל לא נמצא.

— פִּעֵ', *פִּיֵּם [3], פיים, —הפיל פיסות, גורלות: losen, Lose werfen; tirer au sort; to draw lots: כשהן מפייסין לעבודה אחת מפייסין או דילמא לכל עבודה ועבודה הן מפייסין (יומא כה.). אין מפייסין על תמיד של בין הערבים אלא כהן שזכה בו שחרית זוכה בו ערבית (ר' יוחנן, שם כו.). פסים שהיו אחיו מפייסין בו באיזה מיתה יהרגו אותו (מדר' אגדת בראשית ס). — ואמר הפיטן: אז תורמי דשן השכימו לפיים ע"ל אור בקר פ' י' פקידיו יעוררינו (רסב"ג, עבודה ליוה"כ, Elbog. Stud., 137). ספור לעדים לעבדך גשים כמו בעזרה לפיס רוגשים (אליר בר' יצחק, תפלה תקח, קלי' ער"ה). יבררו חדשים לפיס קטרת ולא שנו בה והיא מעשרת (שם). — ופִיֵּם את עצמו, כמו הפים את עצמו, עי' להלן הפע'.

— הפע', *הֵפִים, — כמו פִּיֵּם: מונה אדם את אורחיו ואת פרפרותיו מפיו אבל לא מן הכתב ומפים עם בניו ועם בני ביתו על השלחן ובלבד שלא יתכוין לעשות מנה גדולה כנגד קטנה משום קוביא (שבת כג ב). הפים השלישי חדשים לקטרת בואו והפיסו והרביעי חדשים עם ישנים (יומא ב ד). אמר להן (הממונה) מי שטבל יבא ויפים הפיסו וזכה מי

1) [רש"י פרש: כמו הפים דעתו. אך נראה יותר לפרש: יוסף אשר סחט את (הונו של) כל העולם, כשבאו אליו לקנות בר, כמו מפים מרסה.]

2) [עי' בהערה הבאה.]

3) [הפעל הזה נגזר מן השם פַּיִס, שהוא מן הארמ' פיסא ובסו' פֶּסָא או פֶּסְתָא, במשמ' גורל. ובסור' משמשים במשמ' הפיל גורל, חלק בגורל גם פסס וגם נפס ובבנין אַפְעֵל (הפע') אַפֵּס המקביל לצורה הֵפִים או הֵפֵס בעבר'. ואפשר שצורות הפעל א. פים השפיעו על התפתחותו של ג. פים במקורות העבריים.]

שוכה (תמיד א ג). אמר להם הממונה בוא והפיסו מי שוחט מי זורק מי מדשן מזבח הפנימי וכו' (שם ג א). אמר להם חדשים לקטרת בואו והפיסו הפיסו זכה מי שזכה אמר להם חדשים עם ישנים בואו והפיסו (שם ה ב). שושבינים וכל בני חופה מפיסין[1]) על מנותיהן שאם הותירו הותירו לשידה (ר' שמעון בן אלעזר, תוספת' שבת יז ד). כיצד מפיסין[2]) נכנסין ללשכת הגזית מקיפין ועומדין בקבילין והממונה בא ונוטל מצנפתו של אחד מהם והן יודעין שממנו פיים מתחיל (שם יוה"כ א י). כך הלכה אבל מי מפיס איזו ליבש ואיזו לחלב ומתוך שאין מכירים אחד זה ואחד זת אסור (בשם ר' יהודה בן בתירה, שבת כז.). למה מפיסין וחוזרין ומפיסין (יומא כד:). פסים שהפיסו עליה איזה מהם יוליכה לאביו ועלה ליהודה (מד"ר בראש' פד). — ובסהמ"א: היו מפייסין זה עם זה מי יטול אותו ויוליכו אל יעקב אביהם וכיון שהפיסו בא ליהודה (אגדת בראש' ס). זה שעל הפייסות הוא מפיס בין הכהנים בכל יום עד שיהיה כל איש ואיש עושה מלאכתו שזוכה בה בפיים (רמב"ם, כלי המקדש ז ח). ביצד מפיסין עומדין בהיקף ומסכימין על מניין שמונים מאה או אלף או כל מניין שיסכימו עליו והממונה אומר להם הצביעו והן מוציאין אצבעותיהן אחת או שתים וכו' (הוא, תמידין ומוספין ד ג).—ואמר הפיטן: בלב נכון חצות כנגמר תרומת דשן שלב להפים כי משבר סמר בשר חכמי לב (רסע"ג, עבודה ליוה"כ, קובץ מעשי ידי גאו' ב, 14). נועדו עוד והפיסו והצהילו פנים נירות להיטיב ולהרים דשן מזבח פנים (קטע מעבודה, Elbog. Stud.‏, 175). נשף בחוץ יצריחו מפיסים אשר יצליחו (שם 178). הן קדם במקדש בקום זריזים באשמרת טהורים נצבו להפים חדשים לקטרת (שלמה הקטן, שחר קמתי, סליח' ג עשי"ת). והפיסו על אבות ועל בנים ומי שגורל עלה לו ראשונים הוא נשחט בחלפות וסכינים (קינות ת"ב, הקריבו). — וְהֵפִים או פִּיֵּס אדם את עצמו עם אחרים בסכום או במשקל, קבע חלקו, מנתו, בתוכם: מפיס אדם עצמו עם האורחים ואורחין מפיסין זה עם זה כדי שיטלו חלקו תחילה ולא שיטול חלק

1) [נ"א: מפייסין.]

2) [נ"א: מפיים.]

שלו ושל חבירו (תוספת' שבת יז ד). מפיים אדם את עצמו כליטרא בבכור לידע מה הגיעו (שם בכורות ג יד).

*פַּיִס[1]), פיים, ש"ז, מ"ר פַּיְסוֹת, ״פַּיְסִים, — גורל, הגרלה, Los, Losen; sort, tirage au sort; lot, allotment: וכיון שראו בית דין שבאין לידי סכנת התקינו שלא יהו תורמין את המזבח אלא בפיים ארבעה פייסות היו שם וזה הפיים הראשון (יומא ב ב). אלו הן הממונין שהיו במקדש יוחנן בן פינחס על החותמות אחיה על הנסכים מתתיה בן שמואל על הפייסות (שקל' ה א). כיצד מפיסין וכו' והממונה בא ונוטל מצנפתו של אחד מהם והן יודעין שממנו פיים מתחיל (תוספת' יוה"כ א י). חותכין יבלת במקדש וכו' ר' יהושע בן לוי בשם בר פדית מפני קלקול פייסות (ירוש' פסח' ו א). שמיני רגל בפני עצמו פיים בפני עצמו (ירוש' חגיגה א ו). — ובסהמ"א: זה שעל הפייסות הוא מפיס בין הכהנים בכל יום עד שיהיה כל איש עושה מלאכתו שזוכה בה בפיים (רמב"ם, כלי המקדש ז ח). והאיש ששלם המניין אצל אצבעו הוא שיצא בפיים ראשון לעבודה (הוא, תמידין ומוספין ד ג). — ואמר הפיטן: תקנת פים[2]) להם הוכנה פן יהדפו בריצתם בכבש (אתה כוננת, עבודה ליוסי בן יוסי, מחז' איטלי' ב ביד:). הרים בפים דשן הבערה התקינו מורים בהרף מהשכרה דת הפייסות ארבע קצבם וכו' גם לקטורת פיים ישלשו גורלה לתמוך כולה יחדשו (ר' משלם בר קלונימוס, אשוחח נפלאותיך, עבודה, Elbog. Stud.‏, 128). ארבע פייסות וכו' אז למזבחות ונרות פים שני חדשים לקטרת פים השלישי את פים הרביעי למלות ולעלות מחצי הכבש נתחים להעלות (סדר עבודה לרב האי גאון (?), שם 133). נצבעו בפים להשתיק מדון נעשים כמלאכי שלום לכבוד ארון (עבודה, שם 175). ובטלו הפיסות בצום המוכחר

1) [מן הארמ' פַּיְסָא, ובסור' פַּסָּא, עי' ג. פים, הערה. וכנראה אותה מלה היא פִּיסָא בארמ', פִּסַּת עפר, ששמשה גורל, וכן גּוֹרָל בעקרו אבן קטנה (עי' גּוֹרָל, הערה). במשנ' מנקד' כ"י קויפמן מנקד פַּיִס, פַּיְסוֹת, ובמשנ' ליוורנו פַּיִס פַּיָסוֹת, ובמחז' איטלי' (ב, קל.) פַּיִס.]

2) כך הכתיב פים ביוד אחת כאן, אבל אולי כך כתב שד"ל ונקד עפ"י הדקדוק, אבל בגוף חכ"י היה כתוב אולי פיים בשתי יודים.

,ממעון, אֵיךְ אשא, סלי׳ מוסי׳ יוה״כ). נועדו חצות לילה מעבירי דשן נצבו תת פ י ם ולא יהדפו וכו׳ סח פקיד גושו חדשים לקטרת סוד מצביעים ב פ י ם (עבודת יוה״כ, מחז׳ איטל׳ ב, קל.).— ומ״ר ״פִּיסִים, בכנ׳ פִּיסָיו: סגנים מפילי פ י ס י ו קונים פר מנכסיו להזכיר עליו מעשיו ומעשה קרוביו וגיסיו (עבודה, Elbog. Stud., 173).

פִּים, עי׳ פַּם.

פִּיסָה, עי׳ פִּסָּה.

***פִּיף** [1], ס״ז, — רצועה (של צמר [illegible]וק), שלה, Wollstreifen; bande de laine; strip of wool: פ י ף של צמר בשל פשתן אסור מפני שהן חוזרין באריג (כלאי׳ ט ט). — ובסהמ״א: אחד הקולע חוטים ועשאן פ י ף או האורגן ועשאן אבנט וכיוצא בו (רמב״ם, כלים כב ג).

פֵּיף, פֵּיפִין, עי׳ פֵּא.

פִּיפִיָּה, ס״נ, מ״ר פִּיפִיּוֹת,—חֲדִי מורג, חרב, Schneide; tranchant; edge: הנה שמתיך למורג חרוץ חדש בעל פִּיפִיּוֹת תדוש הרים ותדוק (ישעי׳ מא יה). רוממות אל בגרונם וחרב פִּיפִיּוֹת בידם (תהל׳ קמט ו). — ובתו״ם: כל הקורא קרית שמע על מטתו כאלו אוחז חרב של שתי פ י פ י ו ת [2] בידו (ר׳ יצחק, ברכ׳ ה.).—ובסהמ״א: הסייף והסכין שאין כריתתם במהרת בעבור בדילם שהוא גולם אלא מפני חדוד פ י פ י ו ת י ה ם (ר״י אבן עקנין, ספר מוסר על אבות ה כח). וכתב הכל בכתב אמת על גליונתו את רוב פירוש ומסירות התורה במסורתו אשר היתה לו על חרבו פ י פ י ו ת ו (הלבוש, או״ח סקד׳, ג). — ואמר הפיטן: תכונתי לו לבדיו תתי בהתיצבי נגדיו תחבולות פ י פ י ו ת חדיו ורגילוני צדקו יחדיו (רסע״ג, פתי׳ לאזה״ג מלות, קובץ מעשי ידי גאו׳ ב, 29). והוציאו את רבי עקיבא דורש כתרי אותיות וסרקו את בשרו במסרקות פ י פ י ו ת (אלה אזכרה, מוסף יוה״כ).

1) [השוה את הערת לֵו אצל קרוים Lehnw. למלה זו. לפי זה אין פרושה עֵרֶב, ואין לגזור אותה מן היונ׳. בסורי׳ נמצא פִּיף במשמ׳ מין סמרטוט שקוף או בהיר.]

2) [כך בדפ׳ ויניציאה ואמשט׳, אבל הנוס׳ ברב הספרים פ י ו ת, ובכ״י מינכן חרב פיפיות, עי׳ ד״ס.]

פ י פ י ו ת חרב חץ נחוץ פולט ומפליט שבת חוץ (איך אשא, סליח׳ מוסף יוה״כ).—ואמר המשורר: לשונך חד כחרב פ י פ י ה ועיניך לנגדי לרע צופיה (עזרא הבבלי, תוכח׳ מוס׳, פא:).— *ובמשמ׳ פיות בני אדם: הערב נא ה׳ אלהינו את דברי תורתך בפינו ובפ י פ י ו ת עמך בית ישראל (ר׳ יוחנן, ברכ׳ יא:). —ובתפלה: היה עם פ י פ י ו ת שלוחי עמך בית ישראל העומדים לבקש תפלה ותחנונים לפניך (רשות, מוסף ר״ה).—ובסהמ״א: ואיך אפשר להאמין שמפ י פ י ו ת קדושים החפצים להשתורר על כל חכמי הדור יצ׳ שבוש גדול כזה (הלעת המעשה, כז:).—*ופיות הארץ: באותה שעה נפתחו לארץ פ י פ י ו ת הרבה (ר׳ יהודה, מד״ר במד׳ יח). — ״ושל בית: הרצועה התחתונה המכסה פ י פ י ו ת של הבתים קרויין תיתורא (ספר התרומה, הלכ׳ תפילין כח). — ״ושל קרש: בקרש היה קבוע כמין שני פ י פ י ו ת [1]) של זהב כמין שני סדקי קנה חלול (רש״י, שמות כו כט).

״**פִּיפִיוֹר**, ס״ז,—כמו אֲפִיפִיוֹר [2]), שר: ולא למשל היה שיעלה על הדעת שהפ י פ י ו ר יגזור על כסף הקדשים ילכו באוצרותיו (שריד מעיר, קובץ על יד ה, כח). כל מקום שמזכיר שם גלחים וכומרים הגמונים דוכסים פ י פ י ו ר שלא יובן הענין ההוא על אותם שהיו קודם ביאת אדוננו ימחק (ספ׳ הזקוק, בס׳ ברכת אברהם לברלינר). שבאותם הספרים כתוב באופן זה כמה חירופים וגידופים וקללות ותפלות נגד אמונתינו ואדוני האמנה פ י פ י ו ר והגמונים חכמים גלחים וכומרים (מכתב רייכלין לבוניטו, גרץ בגרמני׳ ט, נספח׳ עמ׳ XVII).

״**פִּיץ**, ס״ז, שה״פ מן ב. פוץ, — פתיחת פה ודבור, ואמר הפיטן: בתפלה יקדמוך בנים שובבים יום יום לדרשך בפ י ץ ניבים (רש״י, אז טרם נמתחו, סלי׳ לו״ג).

א. ״**פִּיצָה**, ס״נ, שה״פ מן א. פוץ,—פעלת הפֵּץ והנִּפוֹץ, התפזרות והתפשטות: ופתר זבדני אֱלהים

1) [כך ברלינר. ס״א: פ י ו ת.]

2) [עי׳ הערה לערך זה, כרך א, 846.

לא הובאו כאן הצורות השונות של המלה פיפור, פיפיור, פיפאר, פיפייר במשמ׳ צמח papyrus השאול מן היוני או מן המצרית, הואיל ולא הביא המחבר אף את הצורות אפיפיאר, אפיפייר, ועוד, באותה משמ׳ מפני מקורן הזר. ועי׳ הערת המחבר לערך נְיָר.]

אותי מן לשון פ י צ ה כמו יפוצו מעיינותיך חוצה (חסוי דונס על רסע"ג 21).

ב. *פִּיצָה, ש"נ, שה"פ מן ב. פוץ, — כמו פִּיץ, ואמר הפיטן: טופלי שקר וחרמית לבם להסכיר גושאים הכל פ י צ ת פימו להגביר (שלמה הבבלי, אם אמרי, סליח' יום ה). מאמר וידוי עליו חפצה משוגת עם הודה ב פ י צ ה (משלם בן קלונימוס, אשוחח בסלאוחיך, Elbog. Stud. 130). מען מען ב פ י צ ה להשיב מה אמצא נתעבתי ונאלחתי כי מלאתי דופי ושמצה (אליה בר שמעיה, איככה, סליחי שחרי יוה"כ). ז פ י צ ת פה בנדר להפר ולקיים לבישת שעטנז וכלאי הכרם (תודה ווכחה, תרי"ג מלות, תוס' א' שבועי).

א. פִּיק, ש"ז, — רעידה, פִּיק ברכים, רעידתן מפחד וכדו', Wanken; branlement; tottering: בוקה ומבוקה ומבלקה ולב נמס ופִיק ברכים וחלחלה בכל מתנים (נחו' ב יא). — ובסהמ"א: לאמץ כל כשל להסיר כל פ י ק לעשות שלום לקהל ועדה (קטע מאגרת מזמן הגאונים מהגני', סעדיאנה של שכטר 66). — ־ות"ז, ברכים פִיקים, ברכים מלאות פ י ק, פִּקות, זאמר הפיטן: ופרוק וטעון לברכים פ י ק י ם נופל ואין לו מקים (אזהרות לר' אליהו הזקן, קובץ מעשי ידי גאו' ב, 58).

ב. *פִּיק[1], ש"ז, — כמו פִּקָּה, פקעת, מכה היוצאת בגוף האדם: לרפא פ י ק שבחוץ ירחץ בחלב אתון וכו' להסיר פ י ק קח מלח וכו' ורחץ המכה בשתן נער (כרבוני ארח חיים, במורסות, כ"י ביהמ"ד שכטר).

א. *פִּיקָה, ש"נ, — פחת וגרעון, Ausfall, Manko; manque, déficit; deficit: שהן מכניסין פ י ק ה[2] בממונו של עולם (ילקוט שמעו' אסתר תתרנד).

ב. פִּיקָה, עי' פִּקָּה.

---

[1] [נוצר מצורת מ"ר פִּקִים, פיקין שהוא מ"ר של פִּקָּה, עי' שם.]

[2] [בדפו' מתקן לפי גרסת מד"ר אסתר: פ ח ת אך קשה לראות בצורה פ י ק ה נ"א של פחת, והיא מלה אחרת באותה הוראה. אמנם אפשר שזה מונח מחיי הסוחרים שמקורו בלעז. אחרים פרשו משרש פ ו ק כשה"פ של א. פוק, (עי' לוי ויסטרוב), ואין זה מתאים לענין.

ובתוספת' צוק"מ (שבת ז כא): מבעיתין לעוית ו ל פ י ק ה, אך בדפוס' ו ל פ ו ק ה במשמ' פהוק, עי' ב. פוּקָה.]

***פִּיר**[1], ש"ז, חפירה באדמה, Graben; fossé; ditch: דברים שבינו לבינה וכו' רב אדא בר אהבה אמר אין הבעל מיפר שלא מצינו שועל מת בעפר פ י ר[2] (כתובי עא:).—מחלה תחת האדמה שמוציאים משם מתכת ומיני מחצבים: פ י ר של גפרית מחפורת של צריף ר"מ אומר קרן וחכ"א פירות (שם עט:).

פַּךְ[3], ש"ז, — כלי לשמר בו שֶׁמֶן וכיוצא בזה Flasche; bouteille; bottle: ויקח שמואל את פַּךְ השמן ויצק על ראשו (ש"א י א). ולקחת פַּךְ השמן ויצקת על ראשו (מ"ב ט ג). — ובתו"ם: כל הכלים

---

[1] [כך בארמי שבתלמוד, פיר, פירא (פירא דבי תורא, פירא דכוורי, פירא דשופלי), ורגילים לראות במלה קצור לשון של חפיר (חפירה), ולפי זה אמר רד"ק על לחפר פרות (ישע' ב כ): ויש מפרשים שרץ שחופר בארץ חפירות וכו' ולפיכך יהיה פירושו וכו' שתי מלות ויהיה פרוש פירות חפירות ודומה לו בדברי רבותינו פירא דשפולי שפירושו חפירה שמשליכים שם גרעיני התמרים וכו'. ואולם כשם שאין פ ר ו ת שבמלה ח פ ר פ ר ו ת אלא הכפלה חלקית בתיך המלה כדגמת שחרחרת, חמרמרו, כך נוצרה אולי גם המלה פ י ר בתוך המלה המכפלת ע פ ר פ ר (ת' חפרפר), שהבינוה אח"כ בארמ' ובעבר' כשתי מלים: ע פ ר פ י ר.]

[2] [בערוך ערך שעל פרש: כך ראינו דבר זה משל הוא אשה שנדרה שלא תגלח שער שבאותו מקום אינו מעכב לה בעלה מפני שדבר זה אינו מעכב בתשמיש המיטה וחשו חכמים לאומרה מפני הגנאי ומפני הפריצות, ע"כ. ורש"י כאן: בעפר חור שהוא גדל שם כלומר בדבר שהוא רגיל בו בקי הוא להשמר שאינו מזיקו, ע"כ. ובירושי' (שם ז ג) המדיר את אשתו וכו' שאין שועל עפר פרין מת.]

[3] [השבעים תרגמו לפי דמיון הצלצול φάκος שפרושו ערשה ובקבוק בצורת הערשה, ומכאן הוולג' lenticula (עדשה קטנה), ועי' ערך עדשה. וי"ת: מנא (כלי), והסורי: קרנא. אך ברלמוי נרמז בפרוש להבדל שבין קרן חשמן לפך השמן. לפי דבריהם היו משתמשים בפך אף כדי לדוך בו מלח והיו מכסים את פיו בשברי זכוכית, ומכאן שהוא כלי חרס קטן שמוט למטה, שצורתו בין מדוכה לבקבוק. יאמנם שמשה המלה בלשון חז"ל גם לפכים הגלילים המתאימים לתאור זה וגם לפכים שביהודה השטוחים כעין קערה. מנחם מבאר: אסוך; ריב"ג: צלוחית; רד"ק: ומזה נקרא צלוחית פך השמן לפי שמוציאים ומריקין השמן ממנו ע"כ. ויש מחברים את השם עם פכה ועם פִּכְפֵּךְ (עי' שם) כמלת המחקה את קול המים המפכים כמו בַּקְבּוּק.]

הניטלין בשבת שבריהן ניטלין וכו' שברי זכוכית לכסות בהן את פי הפך (שבת יז ה). תבלין נדוכין במדוך של עץ והמלח בפך ובעץ הפרור (ב"ש, ביצה א ז). הפכים הגלילים והחביונות שעור קרקרותיהן כל שהן ואין להן דפנות (כלים ב ב). הפך והטפי שיעורן בשמן והצרצור שיעורו במים (שם ג ב). וכי מה מטמא לו אם תאמר כלי עציו ובגדיו ומתכותיו מטבילן והם טהורים על מה חסה התורה על כלי חרסו ועל פכו ועל טפיו (נגע' יב ה). הפכין הגלילין שמוליכין בהן שמן למרחץ והצרצורין והשיקורין עד שלא הוסקו טהורין וכשהוסקו טמאין (תוספת' כלים ב"ק ב ט). שאול ויהוא שנמשחו מן הפך היתה מלכותן מלכות עוברת דוד ושלמה שנמשחו מן הקרן היתה מלכותן קיימת (ירוש' הור' ג ג). ודין הוא ומה פכין קטנים שטהורין בזב טמאים במת מפץ שטמא בזב אינו דין שיהא טמא במת (שבת פד:). ויותר יעקב לבדו וכו' שנשתייר על פכין קטנים (ר"ח, חול' לח.). לא יאמר אדם לחברו טול שמן מפך ריקן (כלה רב' י). — ובסהמ"א: תדיר חזינן דממלאין כוס זכוכית לבנה מים בין עשויה כדור ובין לאו ואפילו פך ואשישה ומוקמינן לה להדא שמשא ותולין על גבה צמר גפן ויוצא מהן אש (תשו' גאוני מו"ע קנה). טפי זה דומה לפך אלא שהפך פיו רחב וטפי פיו צר (פרוש הגאונים, כלים ג ב). ויום הזה נצבת על עין המים בין משאבים אשר עליו תצאנה היוצאות לשאוב הפכין הגלילין והחביונות (תשו' רש"י בקבוצת קונטר', א.).—*בֵּית הַפַּךְ, מקום עשוי בצדי הכירה שמניחין בו פך השמן שיפשיר: בית הפך ובית התבלין ובית הנר שבכירה מטמאין במגע ואינן מטמאין באוויר (ר"מ, כלים ה ג). בית הפך ובית התבלין ובית הנר היוצא מן הכירה תוכן נידון כאחורי כירה (תוספת' שם ב"ק ה ו).—ואמר הפיטן: חפשו ומצאו בשיתין פך שיש בטמן כי אם אסוך שמן (מנחם בן מכיר, אודך, יוצ' שבת ב חנכה).

פכה [1], ממנו פַּכָּה.

פָּכָה, קל לא נמצא.

— פע', מְפַכִּים, — פִּכּוּ המים, פעפעו ויצאו [2], hervorsprudeln ; jaillir ; to bubble forth: והנה מים מְפַכִּים מן הכתף הימנית (יחזק' מז ב). — ובתו"מ: ולמה נקרא שער המים וכו' בו המים מפכין וכו' ועתידין להיות יוצאין מתחת מפתן הבית (ר' אליעזר בן יעקב, שקל' ו ג; מדו' ב ו). — ואמר הפיטן: מרב חיל הלא מזחיל זיע חיות מפכה (שאו מנחה, אוסף כמוו). רחצי הזכי מחלאת משובה ודמע תפכי [1] למחות חטא כתובה (ר"י נג'ארה, עולת חדש ל).—ואמר המשורר: גבירי בלתך עיני מבכים ועל מפקדך דמי מפכים (רמב"ע, דיואן לה, בודלי). אסורה בגלות מדכה מענה ודמעה מפכה תמיד מצפה ומחכה לרכב בשמי שמי קדם (ילחק משכראן, אסורה בגלות, שעה"ש 87). ואיך לא אבכה ודמע אפכה ומשם אחכה תחית פגרים (ר"י הלוי, היוכלו פגרים שעה"ש 69). ואומר אליו למה תבכה ודמעתך על פניך מפכה (ר"י זבארא, ס' שעשועים, ברזיל, 14). ויהי הוא הולך ובוכה ודמע מפכה ורעיוניו נבוכים שכן דרך בני מלכים להתעצב על תלאות הנבונים (ר"י בן שבתי הלוי, מ:זת יהודה שונא הנשים, טעם זקנים, ב:). ופירותיו מתוקים הם כמו מן ונפת צוף וכדבש היערות ומתחתיו מאד מים מפכים ומעיינות משובות גם בארות (אוהב משפט ומשפט לדק לאיוב, שיר נכד המחבר בסוף הספר, כה.). ונהי כל ימותינו מחכים ודמעותינו על לחיינו מפכים למיעוט צידתנו ליום נסיעתנו (ר"ז אלגאזי, ספר ווסר, מעמוני ונסתרים, כה).

*פכח [2], ממנו *פִּכֵּחַ.

*פָּכַח [3], קל לא נמצא.

---

[1]) או פכך? [ועי' פַּךְ הערה.]

[2]) [משמי הפעל יוצאת ע"פ הענין, ובפס' א נאמר במקום זה: מים יצאים והמים ירדים, וכפי זה תרגמו השבעים, יונתן (נפקין) וכו', וכן פירושי המפרשים. וחכמי התלמוד כבר חברו את הפעל עם השם פַּךְ: שמפכפכין ועולין כמין פי הפך; ואחריהם הולכים רש"י ואחרים. ואמנם אפשר כי מים מפכים בלשונו של יחזק' איש בבל (שלא הבדילו יפה בין פא לבית) קרובה אל מבכי נהרות (איוב כח יא), נבכי ים (שם לח טז), מלה שנמצאה אף בלשון אוגרית בצרוף מבך נהרם, הבא בהקבלה אל אפק תהמתם (גינזברג, כתבי אוגרית, 28).]

[1]) בדפוי הנק' תְּבְּכִי.

[2]) [עי' ההערה הבאה.]

[3]) [הפעל נמצא ראשונה בתלמוד בבלי ובארמית, ומשם עבר אף לעברית. כנראה אינו אלא מבטא שונה

— פע', *פִּכֵּחַ, — פִּכַּח את השנה או את היין וכדו', התיר והפיג אותם, austreiben; chasser, faire sortir; to drive out: יין קשה שינה מפכחתו (ר"י, ב"ב י.). —ואמר המליץ: אנשים בדחנים אנחנו וכשאנו רואים אדם שלבו דואג ונפשו עצובה מפכחים אנו צערו בדברינו (כ"ח לויפל, סלום על ישראל ב, 21).

*פכך, ממנו *פִּכְפֵּךְ.

*פִּכְפֵּךְ, פ"ע, — פִּכְפְּכוּ המים, פעפעו, נבעו: hervorquellen; jaillir; to spring forth ולמה נקרא שמו שער המים וכו' בו המים מפכין פלמד שמפכפכין ועולין כמין פי הפך הזה ועתידין להיות יוצאין מתחת מפתן הבית (ר' אליעזר בן יעקב, תוספתי סוכה ג ג). כך היתה הבאר שהיתה עם ישראל במדבר דומה לסלע מלא כברה מפכפכת ועולה כמפי הפך הזה (שם שם יח).

*פכר, ממנו *פִּכֵּר.

*פִּכֵּר [1], פ"י, — פִּכֵּר (רוח) אילן או איש, שִׁבֵּר אותו והרסו או הרגו: לב' אילנות שהיו סמוכין זה לזה, פכרה רוח אחד מהם ונפל על חבירו ופכרו (מד"ר ברא' כג).

א. פלא [2], ממנו ב. *הפלאה, מפלאה, א. פלא, פלא, *פלאה, *פלאון, פלאי, פליא, *פליאה, *פליאות, *פליאיה.

ב. פלא [1], ממנו א. *הפלאה, ב. פלא.

א. פָּלָא, קל לא נהוג [2].

— נפע', נפלאת, נפלאתה, נפליתי, נפלאו, נפלאים, נפלאת, נפלאות, -את, נפלאות, נפלאתי, נפלאתיך, -או-, נפלאותיו, -את-, יפלא, — א) נפלא מפלוני דבר, לא יכול פלוני לעשות הדבר, קצרה ידו מעשות זאת, über js. Kraft gehen; être au-dessus des forces de quelqu'un; to be beyond one's powers: ויאמר יי' אל אברהם למה זה צחקה שרה לאמר האף אמנם אלד ואני זקנתי היפלא מיי' דבר למועד אשוב אליך כעת חיה ולשרה בן (ברא' יח יד). כי המצות הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלאת הוא ממך ולא רחוקה הוא (דבר' ל יא). אהה אדני יי' הנה אתה עשית את השמים ואת הארץ בכחך הגדול ובזרעך הנטויה לא יפלא ממך כל דבר (ירמ' לב יז). ויהי דבר יי' אל ירמיהו לאמר הנה אני יי' אלהי כל בשר הממני יפלא כל דבר לכן כה אמר יי' הנני נתן את העיר הזאת ביד הכשדים וכו' וכו' הנני מקבצם מכל הארצות אשר הדחתים שם וכו' כאשר הבאתי אל העם הזה את כל הרעה הגדולה הזאת

של השרש פקח העברי, ועקר משמעותו: פתח והתיר, שלח וגרש.]

[1]) [זאת הוראת הפעל הזה במדרשים בעבר', ובארמ' אף לפכירת ניבי חחיה (כלו' לשבירת שניה), וכן לשבירת השער (פכור תרעיא היך תרעך פכיר) ואין משמע' הפיל, ונראה שאין פעל זה אלא הפוך הגאים של פרך (עי' שם). ובעל הערוך מעיר על נ"א פגרו פגרו ת' פכרו פכרו, וכן בובר בהערותיו (פסיק' ר"כ, ענית סוערה, קלד:). ובארמ' של הבבלי משמש פעל פכר אחר במשמ' חבוק ידים (פכר ידיה, חבק ידיו), והוא פכר במשמ' קשר וחבק בסורי. אך פעל זה אינו נמצא בכל מקור עברי. ולא צדק בכר (מציא לס' המליצה, עמ' 90) שראה בצורות פכר, פכרת, פכרתם, שבס' המליצה של שלמה בן שמואל, מלים עבריות במשמ' הריסה.]

[2]) [רב החדשים מחברים שרש עברי זה עם הערב' פאל a) שמשמ' סימן לעתיד, קסמים. אך הוראתו

a) فأل

הראשונה של פלא היא על דבר רחוק וזר, דבר שנעלם ואיננו לפנינו, ועל כן אין פלא אלא מבטא אחר של פלה (עי' שם), וגם ב. פלא הוא בעקר אותו שרש. על הוראה זו מראה שמוש הפעל בעבר' (עי' ביחוד א. פלא, נפע') ושל ש"ז פלא (הוא הדבר אשר יפלא מן האדם), וכן גם הוראת הצורות בארמ' של יהודים ונכרים כגון פלאתא במשמ' חידה ומשל (השוה לזה משלים כגון: שלשה המה נפלאו ממני, משלי ל יח). ולפי שמשמ' השרש פלא, פלה היא בעקר שלילית, דבר שאינו עמנו, על כן אפשר שמקורה במלת שלילה פלא כמו ולא, בלא, בל, בלתי. וכן נולדו אף הפעלים לאה מן לא, בלה מן בל, בלתי וכדו'. אמנם דבר פלא יכול לשמש סימן לאדם, וכן קבלה גם המלה נס (עי' שם) שבלשון המקרא הוראתה סימן ודגל, את ההוראת של מעשה פלאים בלשון החכמים. אבל אין הדבר כך בשרש פלא שהוראתו ברורה. וכנראה נמצאת בעבר' שבמקרא אף תמורת השרש הערבי פאל במשמ' סימן לעתיד בצורה ב. פלל (מן פאלל) במשמ' צפת עתידות (ראה פניך לא פללתי), עי' שם הערה.]

[1]) [עי' ב. פלא, הערה.]

[2]) [עי' הערה לשרש.]

בן אנכי מביא עליהם את כל הטובה אשר אנכי דבר עליהם (שם שם כו–מג). — ומצוי מאד בתו"מ ובסהמ"א. — ב) נפלא ממנו דבר, לא ידע מה לעשות בדבר, ratlos sein betreffs; ne savoir que faire de; to be perplexed about: כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין וכו' ובאת אל הכהנים הלוים ואל השפט אשר יהיה בימים ההם ודרשת והגידו לך את דבר המשפט ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך (דבר' יז ח–י). — ונפלא בעיניו, במשמ' זו: ולאבשלום בן דוד אחות יפה ושמה תמר ויאהבה אמנון בן דוד ויצר לאמנון להתחלות בעבור תמר אחותו כי בתולה היא ויפלא בעיני אמנון לעשות לה מאומה (ש"ב יג א–ב). — ונפלא דבר בעיני פלוני, במשמ' הדבר פלא בעיניו והוא משתומם עליו מפני גדלו, לא לפי טבע הרגיל, unbegreiflich sein; être inexplicable; to be incomprehensible: כה אמר יי' צבאות עוד ישבו זקנים וזקנות ברחבות ירושלם וכו' כי יפלא בעיני שארית העם הזה בימים ההם גם בעיני יפלא וכו' הנני מושיע את עמי מארץ מזרח (זכר' ח ד–ו). מאת יי' היתה זאת היא נפלאת בעינינו (תהלי' קיח כג). — ואמר בן סירא: נפלא[1] ממך אל תדרוש וחזק ממך אל תחקור (ב"ס גני' ג כא). — ומצוי מאד בתו"מ ובסהמ"א. — ג) נפלא דבר מפלוני, אינו יודע את הדבר, נעלם הדבר ממנו, unbekannt sein; être inconnu; to be unknown: שלשה המה נפלאו ממני וארבעה לא ידעתים דרך הנשר בשמים דרך נחש עלי צור דרך אניה בלב ים ודרך גבר בעלמה (משלי ל יח). — ובמשמ' היה תמוה לו, לא הבין הדבר מפני עמקו, גדלו, לא־הרגלו וכיוצא בזה: erstaunlich sein; être étonnant; to be astonishing: מי זה מעלים עצה בלי דעת לכן הגדתי ולא אבין נפלאות ממני ולא אדע (איוב מב ג). — ד) נפלא דבר, אין הדבר כמו שהוא רגיל ונהוג, הוא גדול מאד, חשוב מאד וכיוצא בזה, ungewöhnlich sein; être extraordinaire; to be exceptional, unusual: צר לי עליך אחי יהונתן נעמת לי מאד נפלאתה אהבתך לי מאהבת נשים (דוד, ש"ב א כו). — ובסהמ"א: אם ימצא שיש לזה העד צד הנאה בעדות זו אפילו בדרך רחוקה ונפלאה הרי זה לא יעיד בה (רמב"ם, עדות טז ד). ואם הוא כן אי אפשר מבלי היות השגה נפלאת שאין בטבע האדם להשיגה ועל כן הצריכו בעזר אלהי להשיגה (ר"א הקרלי, עץ החיים מח, 62). — ובמשמ' הדבר אינו כדרך הטבע, wunderbar sein; être miraculeux; to be miraculous: נפלאים מעשיך ונפשי ידעת מאד (תהלי' קלט יד). — ומצוי מאד בתו"מ ובסהמ"א. — ה) ונפלא פלוני על דבר או על אדם או ממנו, תמה והתפלא עליו, sich wundern; s'étonner; to be astonished: ועל כן מחזיקים רשעים ברשעם שלא לשוב מדרכם הרעה וכו' ועל זאת נפלאתי מדוע מדת הדין מארכת להם אף כל כך ומדוע מקרה אחד לכולם (רסב"ס, קהלי' ט ג–יד, הוצ' יליניק). ועל כן נפלאתי ותמהתי אשר לבסוף לא זכר שום אדם את האיש הדל אשר מלט את העיר בחכמתו (שם שם). ונפלאתי עד מאד שהבאת ממנו ראיה לרב יוסף ומתוכה רצית לפסוק כמותו (תשו' ר"ת, מק"כ, 9). ועל זה לא נפלאתי אם לא דקדקת עד כאן אך ע"ז נפלאתי שטעית בהלכות גדולות (שם 95). ואשר נפלאת על ר"ע וחבריו שהיו ביבנה וכו' (שם 160). על הוראותיך אחי אשר כתבת נפלאתי (שם 175). ונפלאתי על זו נכון כמנחם על מה חבר ספרו אשר עקר השרשים וגם לענפי' לא עשה פרושים ויקו לעשות ענבים ויעש באושים (ר"י קמחי, הגלוי, 147). ונפלאתי על מה שהיו עושין במקדש למה אין עושין כך (אבן ירחי, המנהיג, יו"כ, ס:). ואפלא מהמדקדק ר' שמואל בנבנשת שכתב שם וכו' (מעשה אפוד פרק י). אשר נפלאת בו על לא השיבותיך על האגרת הראשונה (תשו' ריב"ש י). ונפליתי עליך איך לא הודעתני דבר מזה וגם הקהל לא כתבו אלי (שם ס). ואין להפלא על שאני הולך בזה הענין הגדול על דרך ספק עם שמטבע הענין להיות סובל כל מה שכתבתי כי אין בידי קבלה על פרטי זה הענין (ר"מ בן גבאי, עבודת הקדש, חלק סתרי התורה כז). בשל (שענינו צלי) נפלאתי מה שאמר שמצאנו אחד שענינו צלי ואיך שכח ובשלת ואכלת (ר' אליהו בחור, נמוקים לשרשי רד"ק, בשל). לכן אין להפלא אם נפלה המחלוקת בקצת הדברים האלה בין חכמי אומתנו (ר' אליהו דילמידיגו, הקד' בחינת הדת). —

1) נ"א: פלאות, ועי' גם הפע', ביכ' מפלא, ובהערה שם.]

ונִפְלָא הַפֶּלֶא וָפֶלֶא[1] : ואפילו קרא עַל פה נִ פְ לָ א ת י עליה הפלא ופלא לפי שהקריאה בעצמה שבבית הכנסת לא תקנוה בעל פה אלא בספר תורה (אבודרהם, סדר שחרית של חול, מח.). — נִפְלֵיתִי, עי' ב. פָּלָה.

— נִפְלָאוֹת, — כמו פֶּלֶא, מעשים נִפְלָאִים, Wunder; miracles : ושלחתי את ידי והכיתי את מצרים בכל נִפְלְאֹתַי אשר אעשה בקרבו (שמות ג כ). נגד כל עַמך אעשה נִפְלָאֹת אשר לא נבראו בכל הארץ ובכל הגוים וראה כל העם אשר אתה בקרבו את מעשה יי' כי נורא הוא (שם לד י). התקדשו כי מחר יעשה יי' בקרבכם נִפְלָאוֹת (יהוש' ג ה). ואיה כל נִפְלְאוֹתָיו אשר ספרו לנו אבותינו (שפט' ו יג). כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נִפְלָאוֹת (מיכ' ז יה). דרש נא בעדנו את יי' כי נבוכדראצר מלך בבל נלחם עלינו אולי יעשה יי' אותנו ככל נִפְלְאֹתָיו ויעלה מעלינו (ברוך, ירמ' כא ב). אודה יי' בכל לבי אספרה כל נִפְלְאוֹתֶיךָ (תהל' ט ב). רבות עשית אתה יי' אלהי נִפְלְאֹתֶיךָ ומחשבתיך אלינו אין ערך אליך (שם מ ו). ברוך יי' אלהי ישראל עשה נִפְלָאוֹת לבדו (שם עב יח). הודינו לך אלהים הודינו וקרוב שמך ספרו נִפְלְאוֹתֶיךָ (שם עה ב). וישכחו עלילותיו ונִפְלְאוֹתָיו אשר הראם (שם עח יא). ספרו בגוים כבודו בכל העמים נִפְלְאוֹתָיו (שם צו ג). שכחו אל מושיעם עשה גדלות במצרים נִפְלָאוֹת בארץ חם (שם קו כב). יורדי הים באניות עשי מלאכה במים רבים המה ראו מעשי יי' ונִפְלְאוֹתָיו במצולה ויאמר ויעמד רוח סערה ותרומם גליו (שם קז כג—כה). עשה גדלות ואין חקר נִפְלָאוֹת עד אין מספר (איוב ה ט). ירעם אל בקולו נִפְלָאוֹת[2] עשה גדלות ולא נדע (שם לז ה). האזינה זאת איוב עמד והתבונן נִפְלְאוֹת אל (שם שם יד). וימאנו לשמע ולא זכרו נִפְלְאֹתֶיךָ אשר עשית עמהם (נחמ' ט יז). — דבר תְּמוּהַּ, יפה מאד : גל עיני ואביטה נִפְלָאוֹת מתורתך (תהל' קיט יח). — ובמשמ' דבר גדול, רב הערך : לא גבה לבי ולא רמו עיני ולא הלכתי בגדלות ובנִפְלָאוֹת ממני (שם קלא א). — ובמשמ' דברים רעים, נוראים : ועשה כרצנו המלך ויתרומם ויתגדל על כל אל ועל אל אלים ידבר נִפְלָאוֹת והצליח (דני' יא לו). — תה"מ, השחית נִפְלָאוֹת, השחית הרבה, בדרך נורא : ועצם כחו ולא בכחו ונִפְלָאוֹת ישחית והצליח ועשה (שם ח כד). — ומצוי מאד בספהמ"א.

— הִפְעִי, הִפְלִיא, הִפְלָא, הִפְלֵא, מַפְלָא, הַפְלֵא, הַפְלִיא, א) הִפְלָא מַכּוֹתָיו של פלוני, עשה שמכותיו תהיינה נוראות שהכל ישתוממו עליהן : והִפְלָא יי' את מכתך ואת מכות זרעך מכות גדלות ונאמנות וחלים רעים ונאמנים (דבר' כח נט). — ובספהמ"א : הִפְלִיא כח : הלא בא הענין לְהַפְלִיא כחו ולהעצים חרונו (תלמידי מנחם, 92). — וְהַפְלֵא נקמה, ואמר המשורר : הכי יום זמן לכרית שארית בני אבי והפליא כי נקמה והשמיד כל מידעי ופגע במשפחתי בכל עלם ועלמה (רמב"ע, חרדה לנפשה, שעה"ש 66). — ולטובה : גם זאת מעם יי' צבאות יצאה הִפְלִיא עצה הגדיל תושיה (ישע' כח כט). ברוך יי' כי הִפְלִיא חסדו לי (תהל' לא כב). — הִפְלִיא נסים, פלאים, מעשים : ונקל זאת ועוד גם זה נקל ומועט בעיני ה' והוסיף להפליא אתכם נס אחר ונתן את מואב בידכם (רש"י, מ"ב ג יח). — ואמר הפיטן : צור ידע חוסיו קדוש מפליא נסיו רחום למרציו ומכעיסיו (מהלל בר קלונימוס, מעשה אלהינו, שחר' יוה"כ). — ואמר המשורר : ולולא אלהים מפליא פלאת בעני עמו ראה אבדה ונכלאה השארית הנמצאה (תלמידי מנחם, 28). עת פלאים תפליא כי ותהיה חומה לי ותאיר נרי אור כאור החמה (ראב"ע, איחרה עת, איגר 120). קדוש הפליא מעשים ובעל כתנת הפסים נמכר לְעֶבֶד לתחפנחסים (סול, מי כמוך, שם 230). — ב) הִפְלִיא את פלוני, עשה שפלוני ישתומם : לכן הנני יוסף לְהַפְלִיא את העם הזה הַפְלֵא ופלא[1] ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר (ישע' כט יד). — ובספהמ"א : ויהי כאשר הגענו לקצתו וקרבנו לעבור אותו ואחזה צורות מפליאות[2] ומראות נוראות (ראב"ע, אגרת חי בן מקיץ, כהנא ב, 53). — ג) תה"פ, הַפְלִיא לעשות, עשה מעשים נפלאים, פלאים : ומַפְלִא לעשות (המלאך) ומנוח ואשתו ראים (שפט' יג יט). — ובתלמו' : רופא כל בשר ומפליא לעשות (ברכת אשר יצר, ברכ' ס :). — עשה לְהַפְלִיא : והללתם את שם יי'

[1] [עי' פֶּלֶא, הערה בעמ' 4925.]
[2] תה"פ ?

[1] [ועי' בהערה לשמוש הַפְלֵא וָפֶלֶא בערך פֶּלֶא.]
[2] [איגר (ע' 144) : מופלאות.]

אלהיכם אשר עשה עמכם לְהַפְלִיא (יואל ב כו). כי הבית הזה אשר אני בונה גדול וְהַפְלֵא[1] (דהי"ב ב ח). ויצא שמו עד למרחוק כי הִפְלִיא להעזר (שם כו יה). — ואמר המשורר: ואני ידעתי גאלי חזק והוא לעשות יפליא (ר"י הלוי, ירושלים למוגיק, סעה"ס 117). — הִפְלִיא עשות דבר, כמו לעשות הדבר: בגזרו מאמר יקום ויפליא גזור מאש ומחרב לטושה (רסנ"ג, הספור אז דרור, בכורי, 3). — והפליא במחשבה, הפליא לחשב: ושאל שאינו יכול להבין וכו' בדבר הזה יש להפליא על שאלתו מאד (תשוב' רס"י לרבני אלגוירה, מלא חפנים, גיגר, לז). בענין שמטה ויובל יש להפליא במחשבת הלב לדעת טעמם (ר"א הקרקשי, גן עדן, שמטה ויובל ד, סח:). ויש להפליא במאמ' האשה איך אמרה ומפרי העץ אשר בתוך הגן וכו' (הנ"ל, עץ החיים לה, 155).

— התפ', הִתְפַּלֵּא, — הִתְפַּלָּא בפלוני, עשה בו דברים נפלאים, קשים מאד: ותשב תִּתְפַּלָּא[2] כי תחדש עדיך נגדי וכו' (איוב י יו—יז). — וְהִתְפַּלֵּא בדבר או על דבר במשמ' השתומם, תמה עליו, sich wundern; s'étonner; to be astonished: אמנם אני מתפלא בענין זה תפלא ופלא (שו"ת ריב"ש קח).

— הפע', בינ' *מֻפְלָא, מופלא, — כמו נפלא בכמה משמ': ולמה נקרא שמם כרתי ופלתי כרתי שכורתים דבריה' פלתי שמופלאים בדבריה' (ברכ' ד.). אין לך רשות לדבר שכן כתוב בספר בן סירא במופלא[3] ממך אל תדרוש ובמכוסה ממך אל תחקור (חגי' יג.). — ובספה"א: כי כאשר תעשה כן יראה לך מה שהיה נעלם ממך ויגלה לך הנסתר ותשקיף על מה שלא ידעת מן המופלא בעזרת הבורא (ר"י א"ס, ספה"ס לריב"ג, הקד' המחבר, 2). ומן המופלא שבמה שנופלת עליו עין האדם מבריאות הבורא יתעלה הגדולות השמים (הנ"ל, מו"ה, הבחינה ה). ואולם ההוראה לא תתחייב בכל עת אלא יש לה עתים כאשר אמר החכם בעת שנוי המעשים ובעת ראיית המעשים המופלאים (ר"א הקרקשי, גן עדן, תפלה, פתיחי, סט.). והנני מחל לבאר המכון מצד הפשט בעיון מופלא (הנ"ל, עץ החיים מא, 62). דשן שיש בו צמחים חשובים מופלאים (שם קיא). מן הדברים המופלאי' האמיתים אמת גמור ומורים הוראה ברורה על האצילות שהוא עצם האלהות הוא עבודת הקרבנות (מאיר ן' גבאי, עבודת הקדש, חלק היחוד ו יא). גם יפל הכעס על אשר יבא האדם בדברים שהם חוץ ממנו ואלה ה' מינים, א' כאשר יקל כאשר תכבדהו, ב' אשר יבזה מי שהוא מופלא אצלך ואם איננו מופלא, ג' שלא יהיה מופלא אצלו מה שתחפוץ היותו מופלא אצל כל בני אדם אעפ"י שאין הענין כן, והד' שבזה באנשים אשר תתפלא מהם או יתפלאו ממך (ר"י מסיר ליאון, נופ' צופים ג ג). — ואמר הפיטן: שמי מופלא בשמות בסדורו שסך לדפות המעלה מכל שמות (קבץ על יד יא, טז). — ומופלא של בית דין, שבבית דין, הגדול שבחברי ב"ד, המצין שבהם[1]: הורו ב"ד וידע אחד מהן שטעו ואמר להן טועין אתם או שלא היה מופלא של בית דין שם וכו' הרי אלו פטורין (הורי' א ד). ושני בתי דינים של שלשה שלשה היו בירושלים אחד בהר הבית ואחד בחיל נצרך אחד מהם הולך אצל בית דין שבעירו אין בית דין הולך אצל בית דין הסמוך לעירו אם שמעו אמרו להם אם לאו הוא ומופלא[2] שבהן באין לבית דין שבהר הבית אם שמעו אמרו להם ואם לאו הוא ומופלא[2] שבהם באין לבית דין שבחיל (תוספת' חגי' ב ז). הורו בית דין ואחד מהם אין שם פטורין ור' אומ' אני עד שיהא מופלא שבהן (שם הורי' א ג). והאבן

---

1) אולי להפלא.

2) [את הענין מביעים בקרוב השבעים (δεινῶς μὲ ὀλέκεις), וולגטה: mirabiliter me crucias, וקרוב לזה רלב"ג (להכותני מכה אחר מכה ותראה פלאים בי), וראב"ע רק: תראה פלאיך בי. וביתר דיוק כונתו תפליא את עצמך, כלו' את מעשיך ומכותיך בי. והתרגום הארמי: תִּרְיֵין בי, גזור תִּתְפַּלָּא מענין ב. פלא, ומעין זה רש"י: לדקדק ולהפליא במשפט לי כי יפליא (במדבר ו ב). ומעין גנים גזורו מן ג. פלא שהוא כמו פלה וז"ל: תדקדק עלי ותפשפש על מעשי והוא מענין לא יפלא את כליו לאור הנר. ועי' ב. פלה, הערה.]

3) [ובכ"ם גני': נפלא, כבלשון המקרא, עי' בפע'. ונוסח אחר: פלאות.]

---

1) [מקור התאר הזה לא התברר כל צרכו. ואול' כונתו הראשונה: המפרש מתוך חברי ב"ד שנתנה לו רשות להורות בפני עצמו. ועי' שמוש המלה (הורי' ז.) על הכהן המשיח המורה בפנו עצמו: דהוא מופלא והם אינן מופלאין.]

2) [בהוצ' צוק"ס, (שם ב ט): ומופלג, ואינו נראה. ועי' א. פָּלַג, הפע', הערה.]

גדולה על פי הבאר זה מופלא שבב"ד שהוא מסרם את ההלכה (מד"ר בראש' ע). — ובמשמ' ממחה, בנגוד לתלמיד [1]: כי יפלא מלמד שבמופלא [2] הכתוב מדבר (ספרי דבר' קנג). — "ומי שהפלו אותו, מפלה: אלא הפלאה אחריתי קאמריי וכו' שיהו הידות מופלאים ומפורשים (ר"נ, נדרי ו.). — "ומכות מופלאות: והפלא ה' את מכתך מופלאות ומיבדלות משאר מכות (רש"י, דבר' כח נט). ובמופתים הם נפלאות שהביא עליהם מכות מופלאות (הוא, שם ד לד). והמפתים המכות המופלאות (הוא, שם ז יט).

— קל, "פָּלֵא, מ"ר פְּלֵאִים, פליאים. — כמו תָּמַהּ, מתפלא: ותרד פלאים ירידתה נפלאת פלאים הרבה שהכל פליאים שאירע לה מה שלא אירע לכל עיר (רש"י, איכה א ט).

—פעל, "פִּלֵּא את פלוני, נתן לו סגלות נפלאות ואמר הפיטן: תפ אזנך היום אגלה מדת צבאך בטוב אבלה שתילי חלציך מצבא שחק אפלא [3] ואמלא אתם חכמת לב (רמב"ע, אזהר רענן, סעה"ס, 83).

ב. פָּלָא [4], קל לא נהוג.

---

1) [כך לפי רש"י ותוס' (סנה' פז.).]

2) [בסנה' פז. בפרוש: כי יפלא ממך דבר במופלא שבב"ד הכתוב מדבר.]

3) [ויש בזה גם ממשמ' ונפלינו אני ועמך. עי' א. פָּלָה, נִפע'.]

4) בערבי פַאל a), אות וסימן טוב. [שתי הוראות הפעל, א) (בפע') שִׁלֵּם (נדר), ב) (בהפע') הִבְטִיחַ (נדר), אפשר לבאר ע"י הפעל האשורי אַפָּל, המשמש בשתי ההוראות האלה. פעל זה מצוי מאד במשמ' השיב (דברים ונכסים) ושלם (התחיבויות וחשבונות), וגם בצרוף אַבַּ אַפָּל, השיב הֵן, נתן תשובה חיובית ומחיבת. פעל זה בא גם ביחס האדם לאלהים: אתְּפַל אִלוּת, יצא ידי חובתו לאלהים וכדו'. אפשרות אחרת היא שאין פִּלֵּא נדר אלא מבטא מיחד של מַלֵּא נֶדֶר שנשמר בצרוף זה בלבד; כי כך קרובים השרשים והמלים פגר—מגר, פדחת—מצח, פצע—בצע—מצע (בצע לחצאים), זעף—זעם, וכן שֶׁמֶשׁ באוגריתי: שפש, ועוד, ופרוש זה נראה ביותר. ולפי זה יהיה

a) فأل

— פע', פִּלֵּא, — פִּלֵּא נדר, שִׁלֵּם נִדְרוֹ, erfüllen, bezahlen; accomplir, payer; to fulfil, pay: ואיש כי יקריב זבח שלמים ליי' לְפַלֵּא נדר או לנדבה (ויקר' כב כא). ועשיתם אשה ליי' עלה או זבח לְפַלֵּא נדר או בנדבה (במד' טו ג).

— הפע', יַפְלִא, — הִפְלִיא נֶדֶר, הוציא מפיו הדבור של נדר, geloben; promettre; to vow: איש כי יַפְלִא נדר בערכך נפשת ליי' והיה ערכך הזכר מבן עשרים שנה ועד בן ששים שנה והיה ערכך חמשים שקל כסף בשקל הקדש (ויקר' כז ב—ג). איש או אשה כי יַפְלִא לנדר נדר נזיר להזיר ליי' מיין ושכר יזיר (במד' ו ב—ג).

— הפע', בינ' "מַפְלָא, מופלא, — מי שהפליא, מי שנדר נדר: איש כי יפליא וכו' לאיתויי מופלא סמוך לאיש [1] (נזיר סב.).

— פע', "פִּלֵּא, בינ' מְפַלֵּא, —כמו מפורש, ואמר הפיטן: בעשר תנאים מפלאים המה עשרת הדברים (ר"ש בר' ראובן, אזהרות, כו.).

ג. "פלא [2], —כמו ג. "פָּלָה.

— פע', "פִּלָּא את כליו, נקה אותם מכנים, בדק אותם לכנים, lausen, entlausen; épouiller; to louse: לא יצא החיט במחטו וכו' ולא יפלא [3] את כליו ולא יקרא לאור הנר (שבת א ג). המפלא [4] את כליו מולל וזורק ובלבד שלא יהרוג (תוספ' שבת טז כב). המפלא את כליו נוטל וזורק ובלבד שלא ימלול (ירוש' שבת א ג).

— הפע', "הִפְלִיא אחריו, פשפש ובדק בו כפולה כלים.

שמוש ההפע' במשמ' נָדַר נדר מאחר לשמוש הפעל. ואכן במשמ' שלם נדר תרגמו השבעים בויקרא כב כא διαστείλας εὐχήν, ורב החדשים ההולכים אחריהם. אך ת"א (לפרשא נדרא) והפרשנות היהודית (רש"י: להפריש בדיבורו; ראב"ע: לפרש וכדו') בארו כענין הפליה והפרשה.]

1) [בספרי (במד' כב): כי יפליא להביא את מי שיודע להפלות.]

2) [עי' ג. פלה, הערה, ועי' גם בפרושי המפרשים המובאים בהערה לא. פָּלָא, והתפעל.]

3) [כך הנוסח במשנה שבירושל' וכך הביא שטרק בדפוס' ובמשנה שבבבלי: יפלה.]

4) [כך צוק"מ, ובדפוס': המפלה.]

: absuchen; chercher dans, fouiller; to search for שהם (הכרתי והפלתי) אומרין דבר ואין מי יפליא אחריהן (מדר' תהל' ג ג).

פֶּלֶא [1], ש"ז, פִּלְאֲךָ, פִּלְאֶךָ, מ"ר פְּלָאִים, פְּלָאוֹת [2], —א) דבר תמוה, זר, גדול, קשה, חוץ מהרגיל, : Wunder; miracle, merveille; miracle : מי כמכה באלים יי' מי כמכה נאדר בקדש נורא תהלות עשה פֶלֶא נטית ימינך תבלעמו ארץ נחית בחסדך עם זו גאלת וכו' (שמות יה יא–יג). ויקרא שמו פֶּלֶא יועץ אל גבור [3] (ישע' ט ה). יי' אלהי אתה ארוממך אודה שמך כי עשית פֶּלֶא (שם כה א). אזכיר מעללי יה כי אזכרה מקדם פִּלְאֶךָ והגיתי בכל פעלך וכו' אתה האל עשה פֶלֶא הודעת בעמים עוך (תהל' עז יב–יד). נגד אבותם עשה פֶלֶא בארץ מצרים שדה צען בקע ים ויעבירם ויצב מים כמו נד וינחם בענן יומם וכל הלילה באור אש (שם עח יב–יג). הלמתים תעשה פֶּלֶא אם רפאים יקומו יודוך וכו' היודע בחשך פִּלְאֶךָ וצדקתך בארץ נשיה (שם פח יא–יג). ויודו שמים פִּלְאֲךָ יי' אף אמונתך בקהל קדושים (שם פט ו). — ואמר בן סירא: יורדי הים יספרו קצהו לשמע אזננו נשתומם, שם פלאות תמהי מעשהו מין כל חי וגבורות דגה (ב"ס גני' מג כד–כה).—ובתו"מ: הרואה פינחס בחלום פלא נעשה לו הרואה פיל בחלום פלאות נעשו לו (ברכ' נו:). ג' פלאים נעשו באותו היום בו ביום נבראו בו ביום שמשו בו ביום הוציאו תולדות (ר' אלעזר בן עזריה, מד"ר בראש' כב). צפרדע רואה ליהודי והיא בורחת הימנו ורואה למצרי וקופצת עליו בהמתן רועות כאחד והיה הברד מניח לזו והורג לזו ראה פלאים שהיה שם (שם במד' ע) בא וראה נסיו ופלאיו של הקב"ה העולם היה מים במים אעפ"כ פינה לתוך מלא (פסיק' רב', סוף או כשב, קלג.). — ובסהמ"א: כשם שעשית עמהם כן עשה ה' אלהינו פלא ונסים בעת הזאת (סדר חנוכה, סדר רב עמרם השלם ג, פג:). וביום שבעה עשר שהחל המבול נכנס נח וביתו בתיבה והכנים בתוכה החיה והבהמה והרמש והעוף וכו' והפלא שבאו כלם מעצמם שנים שנים (רלב"ע, בראש' ז יא). ושהנביאים אמנם היו חכמים מחוכמים ומשיגים הפלאות ההם בהקשתם (ר"י א"ח, הכוזרי ג כג). ואלה ג"כ פעמים ישתנו אל בעלי חיים או לצמחים יקפאו בחלקי הארץ וילכו מהשתנות אל השתנות ובפלא יפל להם השתנות אל יסוד גמור (שם ה יד). כל שכן שראוי למנוע נגינות הערלים שהם כלם זמה ונבלות הפה והם בנויים על יסוד התעות הנשים עד שנראה כפלא מן הפלאים שתרגיל אשה מקטנותה בדברי הזמה ההם ולא תחטא (ר' יעקב אלטולי, מלמד התלמידים, נשא, קכו:). והיה בדבר הנערה פלא גדול ונורא כי שלש פעמים השיאוה לאנשים ויהי בה פלא מן הנשים כי כל השוכב עמה היו מוצאים אותו מת מושכב על מטתו (ר"י זכרה, ס' שעשועים, דוזון, 59). ואדרבא הצורך הביא אליו להיות בן ממש ודרך פלא בדי שיכירו בו וידעוהו כל עם להגדיל מעלת המעמד הנכבד והתורה שנתנה ב בפרסום (רשב"א, דברי חפץ, 8). מעונן זה האוחז את העינים וענין זה הוא מין גדול מהתחבולה יחובר אליה קלות היד וגבורות מהירותם עד שיראה לבני אדם שיעשה המהבל ענינים של פלא כלומר שהם חוץ מן הטבע כמו שיעשו תמיד המשתדלים בזה שיקחו חבל וישימו אותו בכנף בגדם לעיני האנשים ואחר יוציאוהו נחש (רא"ה, חנוך, מלוה כב). ופרה בת שנתה לא תתחבר כי אם בענין פלא וחדוש (שער השמים לאבי הרלב"ג ד ב, יע). כי ההפרש בין הכשוף והפלאים שהכשוף דמיון והפלאים ענין קיים (אמו"ר לרלב"ד ו א, 94). ושהפלאים אפשריים בחק האל וזה שאעפ"י שאינו מבואר חיות הפלאים שורש משרשי התורה מ"מ רב עניני התורה לא יתאמתו כי אם בהנחת הפלאים אפשריים (כ"א דלמידיגו, אקדי' בחינת הדת). — ואמר הפיטן:

---

1) [במקרא מצוי שמוש המלה פֶּלֶא עם עָשָׂה בעוד שבתו"מ מרבים הספורים על נסים שנתרחשו לאדם. ולפי זה מבדילים היום בדבור בין עשה פלא ובין קרה נס, התרחש נס.]

2) [בארמ' נמצאת אף חצורה פְּלָאָה, פלאתא, בפרט במשמ' חידה ומשל, ואפשר שגם בעבר' פְּלָאוֹת הוא מ"ר מן פְּלָאָה.]

3) [פלא יועץ אל גבור וכו'—הוא משפט אחד, וכונתו: האל הגבור מפליא עצה; וכל המשפט כלו הוא שמו של הבן העתיד להולד לנביא, כמו יתר שמות בניו שאף הם משפטים שלמים המבשרים עתיד העם: שאר ישוב, עמנו אל, מהר שלל חש בז. וכך פרש ראשונה שד"ל.]

אאמיר מסתתר במעון חביון אערכה פלאותיו זו לזו בהגיון אזמרה שם ה' עליון (אאמירה, יוצר סה"ג). — ואמר המשורר: נכסה ואולם בפלאך נגלית ורם באין מקום ועולם מלאת (ר"י גיאת, יקרו להלל, סעה"ס 24). ואמר לי קומה והנח תרדמה וחבט שמימה וברך צור קרם, ראה את צבאותם וספר פלאותם ודע יוצר אותם וירע מספרם (ר"ש הנגיד לר"ש בן יוסף, באשמרת ערב, גרודי 23). כתנות פסים לבש הגן וכסות רקמה מדי דשאו ומעיל תשבץ עטה כל עץ ולכל עין חראה פלאו (רמנב"ע, כתנת פסים, דוקס 97), ושפתי עלגים צחות ינובון לקומם בניני גיל ההרוסים הכי נראו פלאים הצפונים אשר היו בלב ימים כמוסים (הוא, הריח מר, סעה"ס 69). זכר ליציאת מצרים ולפלאיו העצמים חבל נחלה לו צוה להפיל חבליו בנעמים (ר"י הלוי, אדלה היום, דיואן ג, 135). ושם חכרובים ולחת כתבים בעד הרגבים ובמקום סתרים מקום הפלאות ועין הנבואות ובכבוד צבאות פניהם מאירים (הוא, היוכלו פגרים, סעה"ס 96). עד כה וכה פלאים ראו עיני גם מחזות נביאים שמעו אזני (ראב"ע, שנים משפרים, איגר 99). פלאיך מה גברו אשר דורות יעברו וקמו אחרים ואמרו תמיד יגדל ה' (הוא, תמונתך, שם 201). מי כמוך אל בפלאו אשורנו (הוא, מי כמוך, שם 229). בעצם העולם אראה פלאים מקרים יתחדשו יוצאים ובאים ואדע באמת כי הם נבראים (הוא, ערוגת החכמה ופרדס המזמה, כהנא ב, 56). וצעדת בגבנוני הרריו עדי באת אלי תכלית פלאיו (יצחק בנו, שם 125). כי הפלאים מלבבי זרו כי הפלאים רעיוני כחשו בהם ואחרי הטבעים תרו (משולם בן שלמה, יהגו מזמותי, שירים מקובצים בס' דברי חכמים, עה). בזאת הפעם תראו פלאות[1] נשמעו גודעו אגיד באמרי פי ולא ייגעו שם פה ולשון לאנוש דוברת (שלמה אלעזירה, אג' אילת אהבים, ה:). — *ופלאי פלאים, פלאי פלאות, פלאים גדולים ביותר: המכשר צבא רב הגופים היקרים הם עם פלאי פלאים נעשו במלאכתם חבי נכבדת (ר"י מוסקאטו, הקד' כפולות יהודה). והנה יראה הרואה כי פלאי פלאות נעשו ומעשה אלהים המה (ר"מ אלשיך, איוב לז יא). — קץ הפלאות, שיבוא בדרך פלא, בכח עליון: ויאמר לאיש לבוש הבדים וכו' עד מתי קץ הפלאות ואשמע

[1]) [מנקד פלאות.]

את האיש לבוש הבדים וכו' וישבע בחי העולם כי למועד מועדים וחצי וכו' (דני' יב ו–ז). — ואמר הפיטן: ואין מופת ואין אות ואין חזון ומראות ואם אשאל לראות מתי קץ הפלאות יענו נבואות הקשות לשאול (ר"י הלוי, יונה נשאתה, גאלה שבת לפני שבוע'). — דבר תמוה, שקשה להבינו: לכן הנני יוסף להפליא את העם הזה הפלא ופלא[1] ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר (ישע' כט יד). — ובסהמ"א: ואפילו קרא על פה נפלאתי עליה הפלא ופלא לפי שהקריאה בעצבה שבבית הכנסת לא תקנוה בעל פה אלא בספר תורה (אבודרהם, סדר פטרים של חול, נח.). אמנם אני מתפלא בענין זה הפלא ופלא (שו"ת ריב"ש קס). — *ובלי הפלא, פלא במשמ' דבר סתום ותמוה, ומ"ר פלאים, — אות, ואמר בן סירא: פלאות[2] ממך אל תדרוש וחוק ממך אל תחקור (ב"ס גני' ג כא). — ובסהמ"א: ומכאן מדקדק הר' שמעיה דאין מועיל קנין סודר אלא בפני הקונה וכו' ופלא גדול הוא בעיני שהרי מעשים בכל יום שקונין בסודר שלא בפני הקונה (תוס' קידוש' כו:, ד"ה ה"ג). וזה דומה למאמר אסף שנאמר ויזכור כי בשר המה רוח הולך ולא ישוב וזה פלא כי מן הנראה בדבריהם שבני אדם לא יחיו אחר המות (ר"י אבטולי, מלמד התלמידים, בא, כב.). — ואמר הפיטן: פנת למזרח העזרה לגלות הסתום וקשטו פלאי סוד קלפי נקרא ומיו' כל משפטו (ראב"ע, אזכירה, איגר 233). — *ותמה פלאות, ענה פלאות: פלאות התמהות והקשית לשאול למה לא יחיה האדם לעד ולא ירד שאול (רקע"ג, תשו' על חוי הבלכי, דודזון, 44). דע כי יש לאדונינו פלאות לענות עבדם לעשות עמם לטובה אות (שם 66). — ואמר המשורר: ותבל נאלמת אך בלי פה פלאות תענה לנו ושחה (ר"י חריזי, הענק סט). — *ופלאי פלאים, דברים תמוהים וסתומים ביותר: כשנתן הקדוש ברוך הוא את התורה בסיני הראה בקולו לישראל פלאי פלאים (מד"ר שמות

[1]) [כך, כלשון תמיהה משמש הצרוף הפלא ופלא בלשון המאחרת. אך בכתוב נראה שהוא המשך לפעל להפליא (דגמת: יאכל אכול): הנני יוסף להפליא וכו' הפלא ופלא, כאלו נאמר להפליא... הפלא והפלא; ואין כאן פלא שם בפני עצמו אלא צורת מקור מקצרה, כמו כל בגדי בגד, וכדו'.]

[2]) [עי' גם א. פלא, נפע' והפע'.]

ם). ובפהמ"א : וארמוז סודות עמוקים ופלאי פלאים שהיו נעלמים מעיני רוב היחידים (הקד' שער השמים לאבן לטיף, השחר ג, 69).— ״וּפַלְאֵי פְּלָאוֹת : שבשלשים ושתים נתיבות האגדה נדרשת וכו' ודרשו בהם פלאי פלאות במקומות רבים ועניניהם מתחלפין (אברהם אבולעפיה, שבע נתיבות, Philosophie u. Kabala, ילינק, 11). וכי בימי דוד נעשו כל אותן פלאי פלאות שישעיה מתנבא (שלמה, טעמים של חומש, כ"י. מובא REJ XLIX3, 232). — ״וּפְלָאֵי הַדִּינִים [1], דינים קשים וסתומים : ואומרים כי האשה היתה מראה הדם אל הכהן והוא היה מטמא ומטהר והדין נותן שאם יהיה תלוי במאמר כהן אחר רצונו לטמא ולטהר היה תלוי בכהן או אם היה מפלאי הדינין היה תלוי בכהן (ר"א הקראי, ג"ע, ענין טומאה וטהרה ד, קיא.).— ״פֶּלֶא הוא, וְהַפֶּלֶא מִזֶּה, ומן הַפֶּלֶא, כמו נִפְלָא ותמוה הדבר, יש לתמה עליו : מן הפלא שימצא בזמן דב' טוב אנשים רעותיו רבות ומתמידות (ר"ש א"ת, מו"כ : יב). ופירשו רבינו תם שצריך שיהא המגעל מבהם : טהורה וכו' ופלא הוא מניין לו זה (סמ"ג מ"ע כב. ותנן אי אפשר לעליון לבא עד שיבא התחתון ופלא הוא בעיני שהרי כמה סימנין יש בעליון וכו' (שם שם). והפלא מזה האיש שהוא משתדל לשלול מן העלה הראשונה מה שכל הנמצאות שוללות ממנו (נרבוני למו"נ ג כז). והפלא מהרב שאמר על אריסטו וכו' (שם טוב על מו"נ ב הקד' כו, סוף). — ״דבר יוצא מן הרגיל, נדיר, בלתי מצוי, Ausnahme ; exception : ודון על דרך זו בכל אשר תמצא ובולם פלאים ויוצאים מן העקרים וכל זה לפי צחות הלשון (הוריה הקורא, דרנבורג, 60). שאלו וביוצא בה אונס שאינו מצוי הוא ולא עלה על לב המוכר דבר זה הפלא בעת שהתנה וכל אונס שאינו מצוי אינו בכלל התנאי הזה (רמב"ם, מכירה יט ה). ויש הורג ותהיה השגגה קרוב לאונס והוא שיארע במיתת זה מאורע פלא שאינו מצוי ברוב מאורעות בני אדם (הוא, רוצח ו ג). שאין זה דבר הקרוב להיות ברוב העתים אלא כמו פלא הוא (שם שם יב). היה שם אביו או שם רבו כשם אחרים משנה את שמם יראה לי שאין נזהר בכך אלא בשם שהוא פלא שאין הכל דשין בו (הוא, ממרים ו ג). — ״בְּפֶלֶא, ע' הַפֶּלֶא : ויש ליחה רעה והיא אותה שאין דרכה זה (כלומר לשוב חלק מעצם הנזון) או משתנה בפלא אל הליחה המשובחת (קאנון א א, פרק במהות הליחה). והשמע יונע בהשמעת הקולות חקלים ובפלא בשמע הקולות הגדולים (שם א ג ב ג). וזה המין לא יבריא אלא בנערו' בפלא (נרבוני, אורח חיים ג יד, כ"י ביהמ"ד שכטר). ואם ברוב יקרה זה מאדומה וכ' ובפלא יהיה מהתולעים הנולדים במות (שם, במ. הרא"ש ג). אך על צד הפלא נמצא לפעמים לזכרי שדים גדולים ונפוחים כשדי הנקבות (שער השמים לאב' הרלב"ג ד א). ראוי שידע כל פותר אחתי ג' מושכלות אשר בהשגחתן יצדק בפתרונותיו ולא יחטא כי אם בפלא (ר"ש אלמולי, פתרון חלומות, כב.).—וגם וּפֶלֶא, במשמ' ז, ואמר המשורר : בני אל חי וכל מאזין לקולי אמת דרשו תהי לכם לסתרה ימותינו גבולם עד לשבעים ופלא יעלו לשני גבורה (ר"ז אלנ'אהרי. ספר המוסר, מטמוני מסתרים, כו). — פְּלָאִים, תה"פ, ירד פְּלָאִים, ירד ירידה גדולה שמעוררת תמהון, שהכל תמהים עליה : טמאתה בשוליה לא זכרה אחריתה ותרד פְּלָאִים אין מנחם לה (איכ' א ט). — ולטובה, פְּלָאוֹת הוא הדבר, טוב ויפה עד מאד : פְּלָאוֹת עדותיך על כן נצרתם נפשי (תהל' קיט קכט). — ואמר המשורר : ושם יוצרה נקביה פלאים אשר בה יהיו מים כלואים (ר"י זרחה, צדי הנפש, טעשועים, דודזון, 164). ונפליתי במכאובים כאלו אני נפלא בעיני כל פלאות (ד"ה של יהודי מצרים וא"י, יעקב מן, ג, 20).

״פִּלְאָה [1], ש"נ,—כמו פֶּלֶא, ואמר המשורר : ולולי אלהי' מפליא פלאה בעני עמו ראה אבדה ונכלאה שארית הנמצאה (תלמידי מנחם ודונש, 28).

״פִּלְאוֹן, או פִּלְאוֹן, ש"ז, כמו פֶּלֶא : ומי לנו כמוהו ממזרח שמש וממערב ארי שבחבורה גדול הישיבה ודעתנו בפלאון חכמותיו וחדרי תבונותיו וקושייו ופירוקיו ותרביציו וכחו בתורה יותר מדעת זולתו (זכרון לגאו' קדמו', דוד כהנא, הקדם שנה ג א, 3).

״פְּלָאִי [2], ת"ז,—כמו נפלא ומֻפְלָא, wunderbar, unfassbar ; miraculeux, mystérieux ; miraculous, mysterious : ויאמר מנוח אל מלאך יי' מי שמך וכו'

---

1) [מלשון הכתוב : כי יפלא ממך דבר למשפט וכו' בין דין לדין (דבר' יז ח).]

1) [כנראה היתה מלה זו אף בלשון המקרא. ... ההערה לערך פֶּלֶא, מ"כ פְּלָאוֹת.]

2) [עי' ההערה לקמן.]

ויאמר לו מלאך יי׳ למה זה תשאל לשמי והוא פלאי[1] (שפטי׳ יג יז–יח).— ובספה״א : ואולי נודה לו בזה על צד הפלא כמו שנודה בקול נברא שהוא ג״כ פלאי (ר׳ הלל מווירונה, תגמולי הנפש לג:, ליון ג).
— ונק׳ פְּלִיאָה: פלאיה[2] דעת ממני נשגבה לא אוכל לה (תהל׳ קלט ו). — ואמר המשורר : והאדם אולם הנה הוא צרור הפלאיות עלי ים הברואים הוא יגור אניות, ילכוד אפסי ארץ ימדד חוג שמים ורוחב כסא מלכותו הוא אצבעות שנים (עלי אחד הזרים, ליון תר״א חשון, 19). — ״ובמשמ׳ נדיר, לא רגיל : ואסור לו לת־מיד לקרות לרבו בשמו ואפילו שלא בפניו והוא שיהיה השם פלאי שכל השומע ידע שהוא פלוני (רמב״ם, ה״ת ה ה).

*פִּלְבֵּל, פ״י,– כמו בִּלְבֵּל, א. פִּלְפֵּל[3].

— התפ׳,*הִתְפַּלְבֵּל, הִפַּלְבֵּל, — עיני הבהמה מְפַלְבְּלוֹת, עיניה מתבלבלות ומתהפכות לכאן ולכאן[4] : כשראו אותה ידעו שעלה עליה עול שראו עיניה מפלבלות כשהן באין ליתן עליה עול מפלבלות עיניה ומבטת בעול (תנחו׳ בובר חקת ג).

פלג[5], ממנו *הֶפְלֵג, ״הַפְלָגָה, ״הִתְפַּלְּגוּת, מִפְלָגָה, א. פָּלַג, א. פֶּלֶג, ב. *פֶּלֶג, ״פְּלָג, פְּלַגָּה, פְּלֻגָּה, ״פְּלֻגּוֹת, ״פַּלְגָן, א. *פְּלוּג, ״פְּלוּגְתָּה, א. ״פְּלִיגַת.

א. פָּלַג, קל לא נהוג במקורות הקדומים[1].

— נפע׳, נִפְלְגָה, — נִפְלְגָה הארץ וכדו׳, נתחלקה ארץ ארץ לבדה, sich teilen, auseinandergehen; se diviser, séparer, disperser ; to be divided, dispersed : ולעבר ילד שני בנים שם האחד פלג כי בימיו נִפְלְגָה הארץ (ברא׳ י כה).—ואמר המשורר : בן יאסף נפלגיך יחוק בריחי שעריך (ר״י הלוי, ירושלים למוגיך, מעה״מ 117). רעים ברעה התמוגגו מגדל ועיר פסגו נשקפת עליהם ונפלגו והמו כמו יין (רלב״ע, אל מי, אוגר 228). — *וְנִפְלַג שעיר יום הכפורים, נחלק ונתרסק, ואמר הפיטן : ע״ל[2] זורק שעיר[3] נפלג אז זוהר זהורית נשלג (רסב״ג, קטע מעבודת יוה״כ, Elbog., Stud. 139).—״וְנִפְלַג הלב, סר הלב וָפָג[4], ואמר המשורר : נפלג לבבי יום נדוד דודי עד כי קראתיהו אחי פלג לא אשאלה מאל מטר גשם לו כי דמעי יהיו פלג (רמב״ע, הרשיס, ז, 64).—״וְנִפְלְגוּ פלגים, ואמר הפיטן : וכל מי בראשית מנו נפעלות ופלגים נפלגים

---

[1]) כך הכת׳ והקרי פֶּלִיא [ונראה שהכת׳ מתכון למבטא פֶּלְאִי, שקדם למבטא פֶּלִיא כצורת הקרי. ועי׳ ערך פֶּלִיא.]

[2]) כך הכת׳ והקרי ׳ יאָה, עי׳ פְּלִיאָה.

[3]) [עי׳ בהערה הב׳ .]

[4]) [כבר הראה ח. . , תרביץ ו, 223, כי יש לבטא מְפַלְבְּלוֹת כבנין הִתפ׳ ולא כפִע׳, וכי פלבל זה קרוב אל פלפל במשמ׳ הפך : עיניה מתהפכות לכאן ולכאן. ובקשר עם עין משמש אף הפעל בלבל, וכן נאמר בבכור׳ לח: מה תבלול דבר המבלבל את העין. ילון גוזר מלשון פלל־פלפל גם אם המלים המשמשות בפסיקתא רבתי, פרה : (עמ׳ כו.). עלה עליה עול עיניה שורות והיא מתחלפת פוזלת ומסתכלת בעול וכו׳ ועוד עינים מן העול שנפלו (עי׳ פול, הערה) וגם במקום פוזלת שם הוא גורס פוללת. אולם לא נמצא פלל או בלל פוע׳ במשמ׳ התבלבל, התפלפל. ועי׳ דעות החוקרים המובאות בתרביץ שם.]

[5]) [הוראתו הראשונה של שרש זה, שאפשר לעמד עליה, אינה לשון חלוקה או חריצה, אלא לשון נטיה או הַטָּיָה לצדדים, מכאן פֶּלֶג המים, בעקר כמו באשור׳, תעלת המים שהטו אותה לצדדים מן הנהר, וזה לשון הכתובים : פלגי מים לב מלך ביד יי׳ על כל אשר יחפץ יַטֶּנּוּ (משלי כא א), מי פִלַּג לשטף תעלה (איוב לח כה), ואף כנחלים נִטָּיוּ (במד׳ כד ו), ובלעז derivare במשמ׳ גזור ונטה מן rivus נחל, וצדק ר״י קמחי (ספר הגלוי, ערך פלג) : והפלגים הם התעלות שהגנן מפלג להשקות הגן. ואין כי בימיו נפלגה הארץ (ברא׳ י כה) לשון חלוקה אלא לשון בריחה לצדדים והתפזרות. כמו כן הִפְלִיג פלוני אדם, או הפליג דעתו פרושו : הטה אותו, את דעתו לצדדים, הסיחו מן הענין, ואין אף הִבְלִיג שבמקרא אלא הפליג דעתו, וכן נמצא במד״ר דבר׳ ט : דעתו מובלגת (ועי׳ טורטשינר, ס׳ איוב, 131), ואך מהוראה זו נולדה המשמ׳ של צד אחד, חלק אחד, מחצה. ואותו מעבר יש לראות בשרש א. חלק, שפרושו באשו׳ ברח, שמט (לצדדים), ובעבר׳ עקר משמעותו לשון חלוקה, וכן למשל בצרפת׳ partir שעקרו לשון חלוקה ופרושו הלך לו, וכן חָלַק לִבָּם (הוש׳ י ב), ת״י : אתפלג לבהון מן אוריתא, והרבה כאלה. ועי׳ פֶּלֶג, הערה.]

[1]) [ועי׳ בסוף הערך.]

[2]) [עד לא.]

[3]) [כך צ״ל. בנדפס : שעיה.]

[4]) [כנראה ע״פ לשון הכתוב חָלַק לבם (הוש׳ י ב) ת״י : אתפליג לבהון מן אוריתא.]

לכל תעלות (כי אקח מועד, סלוק ב סכות). — וְנִפְלַג פלוני, חלק על חברו בענין מן הענינים, היתה דעתו שונה, anderer Meinung sein ; dissentir, différer ; to disagree : ונפלג : בתרנגולת העומדת לגדל ביצים היא וביצתה בש"א תאכל וכו' (ר' חננאל, ביצה ג.).

— פִּעֵ', פִּלֵּג, פַּלֵּג, — פִּלֵּג תְּעָלָה, עשה כעין חָרִיץ באדמה וכדו'[1]), graben ; creuser ; to dig out : מי פִלַּג לשטף תעלה ודרך לחזיז קלות (איוב לח כה). —ואמר הפיטן : יטריח לפלג מְפֻלָּג גשם למוגג פני נשי בצחות לשם (ר"א קליר, אף ברי, גשם). — פִּלֵּג לְשׁוֹנוֹת וכדו', חִלֵּק אותן זו מזו, teilen ; diviser ; to divide : בלע אדני פַּלַּג לשונם כי ראיתי חמס וריב בעיר (תהל' נה י). —ואמר הפיטן : בד בבד פרע שאונם ונפין מול נפין דנם ובטלה עצתם כפלג לשונם (יוסף בר' קלונימוס, מה מועיל, קרוב' ח פסח). יה ילבין כשלג חטא מאדם כשני, ופה קטיגור כמתעלג יכביד ולא ילשיני, ולשונו גם יפלג במצול יקלע מלשני (בכיוון, במקדש אל, סליח' למנחת יוה"כ, מחז' איטלי' ב, קיוז:) —ואמר המשורר : פתאם פלג לשונם כי ראה רע ענינם (ר"י הלוי, מי כמוך ואין כמוך, דיואן ג, 279). — *ופִלֵּג דור באותה משמ', ואמר הפיטן : והשלים חלד ממבול באות קשת ענונה ויפלג דור פלג וכרת בם זלזלים (רסע"ג, אלהים יה מקדש, סדר עבודה, Elbog., Stud. 123). — *ופִלֵּג אברים, חלק אותם לחלקיהם[2]) : על כן אברים שפלגת בנו ורוח ונשמה שנפחת באפנו ולשון אשר שמת בפינו הן הם יודו ויברכו וכו' (נשמת, שחר' לשבת)[3]).

— הִפְ׳ִ, *הִפְלִיג, — א) הִפְלִיג דבר, הסב אותו הצדה[4]),

1) [ולפי הנאמר בהערה לשרש פלג : הִטָּה, ableiten ; dériver.]

2) [אחרים פרשו חלקת אותם במקומם הראוי להם (עיין, האוצר).]

3) [בבטוי : מפני מה כשלת בעונך ואבדת את דרכיך ופילגת את עצמך ועוררת לגיהנם (א"ב דר"ע, ביהמ"ד ילינק ג, 38) צ"ל ופיגלת תחת ופילגת.]

4) [המפרשים והמלונים מבארים הִפְלִיג כלשון ארחקה למרחקים, ולפי זה קיבל הפעל משמ' זו בסהמ"א, אך אין הוראה כזאת יוצאת לא ממשמ' השרש ביתר שמושיו, ואף לא מן המקומות בתו"מ, המתבארים ביתר פשטות מהוראתו העקרית של הפעל : הַטֵּה לצדדים.]

הפריד אותו : עשה לחי למבוי והגביהו מן הקרקע שלשה או שהפליגו מן הכתל שלשה לא עשה ולא כלום (בבל, עירוב' יד:). — ובהשאלה הִפְלִיג את הדבר, או הפליג לדבר, שמהו הצדה, וזלזל בו : אל תהי בז לכל אדם ואל תהי מפליג לכל דבר שאין לך אדם שאין לו שעה ואין לך דבר שאין לו מקום (בן עזאי, אב' ד ג). בשעה שבא הקב"ה לבראת את אדם הראשון ראה צדיקים ורשעים יוצאין ממנו אמר אם אני בורא אותו רשעים יוצאי' ממנו ואם לא אברא אותו היאך צדיקים יוצאים ממנו, מה עשה הקב"ה, הפליג דרכן של רשעים מכנגד פניו ושיתף בו מדת רחמים ובראו (מד"ר ברא' ח). למלך שהיתה לו מטרונת אחת והיתה חביבה עליו ביותר ועל ידי שמטרונת היתה יודעת שהמלך מחבבה יותר מדאי היתה פושעת על כבודו של מלך ומפלגת את גזרותיו (פסיק' רב', ותאמר ציון, קמד.). — ועי' לקמן, הִפְלִיג על פלוני. — הִפְלִיג את פלוני (בדברים), המהו הצדה, הסיחו מן הענין, ablenken ; détourner, distraire ; to divert : שאלו את ר' אליעזר ממזר מה הוא לחלוץ אמ' להם מה הוא לירש, ומה הוא לירש אמ' להם ומה הוא לחלוץ וכו' מהו להציל את הרועה מפי הזאב אמ' להם דומה שלא שאלתם אלא על הכבשה, ואת הכבשה מה הוא להציל א' להם דומה שלא שאלתם אלא על הרועה, ופלוני מה הוא לעולם הבא אמ' להם דומה שלא שאלתם אלא על פלוני ולא שהיה ר' אליעזר מפליגן אלא שלא אמר דבר שלא שמע מימיו (תוספת' יבמ' ג ג–ד). שאלו לאן אתה הולך מפליגו[1]) כדרך שא' לו יעקב לעשו עד אשר אבוא אל אדוני שעירה ובא לו לסוכות (שם ע"ז ג ד). מעשה בהלל הזקן שהביא עולתו לעזרה וסמך עליה וחברו עליו תלמידי שמי התחיל מכשכש בזנבה אמר לון ראו נקיבה היא ושלמים הבאתיה והפליגן בדברים והלכו להן (ירוש' ביצ' ב ד). שאלו את ר"א חלה השליח אמר להן כך תהו בשלום ואם חלה המשתלח אמר להן יכול הוא לטעון אתכם ולי דחיין ולא מת אמר להן כן יהיו אויבי השמים לא שהיה ר"א מפליגן אלא שלא היה אומר להן

1) [אין במלה מפליגו גם כאן אלא הטית מן הענין, ובמקרה זה הפליג יעקב את עשו עי"ז שהרחיב לו את הדרך.]

דברים שלא שמעון מימיו (שם יומא ו ג). תמן תנינן שאל ר' ישמעאל את ר' יהושע וכו' מפני מה אסרו את גבינת הגוים וכו' והשיאן לדבר אחר וכו' ר' הונא בעי ור' חמא בר עוקבא מקשי אם להפליגו היה מבקש (ר' יהושע לר' ישמעאל) היה לו להפליגו מחמשה הכרעות שבתורה [1] (מד"ר שה"ש א, כי טובים דודיך). — והפליגו למקום אחר באותה משמ' : נשתנו פניו של צדקיהו וזעף לנגד ירמיהו ירא ירמיהו שמא יהרגנו והפליגו למקום אחר ואמר לו וכו' (פסיק' רב', ויהי בעת שמחה, קל.). — והפליגו (בדברים) במקום תשלום או מלוי חובה אחרת, mit (leeren) Worten abspeisen ; payer de (belles) paroles ; to put off with fair words : כל תנאי שאי אפשר לה להתקיים והיתנה עמה לא נתכוון זה אלא להפליגה (ר' יהודה בן תימא, תוספת' גיט' ז ה) [2]. — ובפהמ"א : ופי' בירושלמי שלא עיברוה באותו היום אלא הפליגו אותו היום בדברי תורה ועיברוה ביום אחר (ר' חננאל, סנה' יא.). ראובן נתן פרקמטיא למכור ושמעון זה סרסור חזר בה בשוק והלך לראובן ואמר לו כך וכך הגיעה ואמר לו מכור אותה ואחר כך מכר אותה שמעון בפחות ממה שהיה אמר לו ראובן ואמר לו לאלתר אביא לך את השאר וכשהיה תובעו את השאר היה מפליגו בדברים (שו"ת הרי"ף עו). אפי' אם הודיעו לשמעון בשעה שכתבו על שמו שיחזור ויעשה לו שטר מכר עליו אפילו הכי אין כופין אותו שהרי לא עשה מעשה שיתקיים התנאי ביניהם ואף על פי שהודה לו לעשותו אינו אלא כמפליגו בדברים וחוזר בו (טוח"מ ס). — והפליג את דעתו, הפליג עצמו, הסיח את דעת עצמו מענין או הטה אותה לענין אחר : ואשה שהיתה יושבת ומסתנת לאיש כל זמן שהיתה בדעתו להינשא לה היתה יושבת ומסתנת לו כיון שהפליג דעתו ממנה היא היתה הולכ' ונישא' לאח' (ירוש' ברכ' ט ה). מה פליגין כשהפליגו דעתן לעניינות אחרים אבל אם היו עסוקין באותו עניין גט הוא (ר' זעיר' חייה בר בון אבא בר ממליא בשם ר' הושעיה, שם מע"ש ד ז). אסתירה פני מהם לבן מלך שיצא לשוק ומכה ואינו לוקה מכוה ואינו מתכוה, והיה עולה אצל אביו במרוצי' אמר לו אביו מה את סבור שבכבודך את מתכבד, אין את מתכבד אלא בכבודי, מה עשה אביו הפליג דעתו ממנו ולא היתה בריה משגחת עליו. כך בשעה שיצאו ישראל ממצרים נפלה אימתן על כל האומות וכו' כיון שבאו לידי עברות ומעשי' רעים אמר להם הקב"ה מה אתם סבורי' שבכבודכם את' מתכבדי', אין אתם מתכבדי' אלא בשביל כבודי, מה עשה הקב"ה הפליג דעתו מהם קימעא ובאו עמלקים ונזדווגו להם לישראל (מד"ר רות א). וה' גלה את אזן שמואל וכו' לשעבר לא אלא עד שלא הגיע הקץ הקב"ה מפליג עצמו משהגיע הקץ הקב"ה מפרסם עצמו (רב חנן בר אבא, מדרש שמואל יד).—והפליג את ההלכה לדבר אחר, הטה אותה לשאינו ענינה [1] : אם באת הלכה תחת ידיך ואין אתה יודע מה טיבה אל תפליגינה לדבר אחר (ר' זעירא בשם ר' יוחנן ירוש' פאה ב ו; שם חגי' א ח). — והפליג דרכו, הטה את דרכו הצדה, נטה הצדה : אמר (אברהם) אם אני רואה אותן שהפליגו את דרכם להתקרב דרך כאן אני יודע שהן באין אצלי כיון שראה אותם שהפליגו מיד וירץ לקראתם מפתח האהל וישתחו ארצה (מד"ר ברא' מח). — והפליג מלאכתו [2] הסיח מלאכתו הצדה, beiseitelegen ; mettre à part ; to put aside : מה הפועל הזה יושב ומשמר לכשיפליג מלאכתו קימעה וילקישנה בסוף (רבי אלכסנדרי, מד"ר ויקר' ל). — והפליג עצמו, העמיד עצמו מן הצד, הוציא עצמו מן הכלל, sich ausschliessen, absondern ; se séparer, se tenir à l'écart ; to separate oneself : כיון שהפליגו עצמן בסיני ולא קבלו את התורה נטלה מהם אותה הממשלה (רבי אחא, שם ברא' נג). ד"א במדבר, מי קיים את התורה מי שמשים עצמו כמדבר ומפליג עצמו מן הכל (שם במד' יט). שמח

[1] [בירושי' (ע"ז ב ח) : ר' חונייה א"ר חמא בר' עוקבא מקשי אם להפליגו בדברים היה מבקש היה לו להשיא בחמש השיאות שבתורה.]

[2] [ובגיט' פד. הגרסה: כל תנאי שאי אפשר לו לקיימו בסופו והתנה עליו מתחילתו אינו אלא במפליגה בדברים.]

[1] [ולא כפרוש הגר"א : אל תפליגנה אל תרחיקנה, כלומר לא תדחה אותה מפני זה שאין אתה יודע טעמה.]

[2] [אמנם במקורות מתחלף הפליג מלאכתו בפ"י, עם הפליג ממלאכתו בפ"ע, כמו הבליג ממלאכתו, ועי' להלן.]

בחור בילדותך מי גרם לך להבחר בזקנות תורה שלמדת בילדותך ואם נבחרת בזקנותך אל תפליג עצמך בדברי תורה אלא והלך בדרכי לבך (ר' פנחס, שם קהל', סמה בחור). — וְהִפְלִיג כלי שלא יצא מתקן במלאכתו, בהשאלה [1]: בתחלה בראה לו וראה אותה מלאה רירין ודם והפליגה ממנו חזר ובראה לו פעם ב' (ר' יוסי, מד"ר ברא"ש' יז). — וְהִפְלִיג את הספינה, עשה שתפליג הספינה [2]: אין מפליגין את הספינה לים הגדול אלא ג' ימים קודם לשבת בד"א בדרך רחוקה אבל בדרך קרובה מפליגים אותה (ספרי דבר' כג). — ובסהמ"א: כדרך האניות הגדולות שמפליגין איתן לתיך פלגום הים (רש"י, יחזק' כז כו). כשהספינה מכבדת צריך להפליגה אל אמצעית הנהר (הוא, ב"מ ע"ט:). כי לא לבד אצל הנביאים הוא הענין הזה אמנם גם בכל נבון וחכם וכל רב וגאון המתעורר והמתנועע להפליג ספינתו בים הגדול הוא ים התורה (מכתב גייגר אל בלומנפלד, אוצר נחמד ב, לג). — וְהִפְלִיג את הדבר, כמו הפליג בדבר [2], הגזים בו: ובאמרו מעוף השמים הוא דרך גוזמא להפליג הדבר (רד"ק, ירמ' ט ט). גם להפליג המהירות אמר שיתחיל ממול ערפו (של סכין) כי הוא המוכן אל ידו (ר' אהרן הלוי, ס' החנוך ויקר', מצוה קכד). אלה הדברים יפליגו הענין אם טוב ואם רע (ר' יהודה מסיר ליאון, נופ' צופ' ג 7). וכל ספרי הנבואה מלאים מזה היפוי (האריכות) אשר יבואו בהם דברים רבים מתחלפים על צד ההרחבה להפליג הצחות והגדל המאמר (שם ד מח). וראוי שישמר (המליץ) מהשמות הקרים [3] והם אשר מהם תקשה הבנת הענין וכו' ומהם עשיית השמות הנכריים המפליגים הזרות הנמצאים בלשון האומה (שם שם סג). — ב) הִפְלִיג, פ"ע, הִפְלִיג פלוני, נטה הצדה, סר [4], (vom Weg) abgehen, zur Seite gehen; se détacher de la route, s'ecarter; to branch off, to step aside: אמר אם אראם שהפליגו את דרכם אני יודע שבאין אצלי, כיון שראם שהפליגו מיד וירץ לקראתם (ר' יודן, מד"ר ברא"ש' מח). מה המקוה הזה אדם מבקש לטבול ונמצא אביו או רבו שם ומתבייש והולך לו, אבל הים מפליג קימעה ויורד וטובל (פסיק' ר"כ, שובה, בובר, קנז.). — וְהִפְלִיג ממלאכתו או מלמודו, נטה הצדה לנוח: מה הפועל הזה יושב ומשמר כל היום אימתי לכשיפליג ממלאכתו [1]) קימעה וילקישנה בסוף (ר' אלכסנדרי, שם קפ:, ולקחתם לכם). מהו בעלי אסופות אימתי הם נטועים באדם הזה אימתי בזמן שבעליהן נאספין מהן כל זמן שרבו קיים הוא היה מפליג כל זמן שאני נצרך הרי רבי לפני ואני שואלו מת רבו הרי יגע ביום ובלילה לקיים תלמודו (פסיק' רב', ביום השמיני, ח:). — ובמשמ' הלך לו, to go away; s'en aller; weggehen: הלכת בסעודה יוצא להסך את רגליו נוטל ידו אחת, לדבר עם חבירו והפליג נוטל שתי ידיו (תוספת' ברכ' ד יח). בעל הבית שהיה מיסב ואוכל, קראו חבירו לדבר עמו אין צריך לברך למפרע וכשהוא חוזר אין צריך לברך כתחילה, הפליג צריך לברך למפרע וכשהוא חוזר צריך לברך כתחילה. פועלין שהיו עודרין בתאנים וגודרין בתמרים ומוסקין בזיתים, אף על פי שמפסיקין ואוכלין מפסיקין ואוכלין אין צריך לברך למפרע וכשהן חוזרין אין צריכין לברך כתחילה, הפליגו צריך לברך למפרע וכשהן חוזרין צריך לברך כתחילה (שם כ–כא). כהן גדול שיצא מן העזרה לדבר עם חבירו והפליג [2]) טעון טבילה (שם יומא א טז). היו חמריו ופועליו טעונין טהרות ועוברין לפניו אף שהפליגו יותר ממיל הרי אלו טהורין (שם טהר' ו טז). כל מי שאינו תוכף לגאולה תפילה למה הוא דומה לאוהבו של מלך שבא והרחיק על פתחו של מלך יצא לידע מה הוא מבקש ומצאו שהפליג עוד הוא הפליג (ר' אמי, ירוש' ברכ' א א). — ויצא

1) [כך, בהשאלה מן היוצר היוצר כלים ואשר לא הצליח בו הוא שם הצדה, יש להבין את הספור על יצירת האשה.]

2) [עע"י השמוש כפ"ע, להלן.]

3) [צ"ל: הזרים, או: היקרים.]

4) [מלשון הדגמה ברור כי השמוש הזה כפ"ע הפליג נולד כקצור מן הפליג דרכו, ומעין זה הדבר בדרכי שמוש אחרים.]

1) [במד"ר (ויקר' ל): מלאכתו, ועי' לעיל.]

2) [פרושו: והלך לו לזמן מה. ובירוש' (יומא ג ב) הובאת הברייתא בנוסחאות: אם להפליג טעון טבילה אם לשעה טעון קידוש (וזאת באותה משמ'), או: אם הפליגו (וזאת טעות). ובבבלי זבחי' (כ:) ניתן אותו מובן במלה אחרת: אם לשהות טעון טבילה אם לפי שעה וכו'.]

לדרך וכדו׳: גוי שהיה מעביר עם ישראל כדי יין ממקום למקום וכו׳ אם הודיעו שהוא מפליג כדי שישתום ויסתום ויגוב (ע״ז ה ג). הן עם כלביא יקום אין אומה בעולם כיוצא בהם הרי הם ישנים מן התורה ומן המצות ועומדין משנתן כאריות וחוטפין קריאת שמע וממליכין להקב״ה ונעשין כאריו׳ ומפליגין לדרך ארץ למשא ולמתן (מד״ר במד׳ כ). — וְהִפְלִיגָה הספינה בים, יצאה לדרכה[1]: מעשה שבאו מפרנדיסין והפליגה ספינתם בים רבן גמליאל ורבי אב״ע הלכו את כולה רבי יהושע ורבי עקיבא לא זזו מארבע אמות שרצו להחמיר על עצמן (ערובי׳ ד א). המניח יינו בספינה ונכנס לכרך אף על פי ששהה לזמן מרובה מותר ואם הודיעו או שהפליגה ספינתו הרי זה אסור (תוספת׳ ע״ז ז יג). לימים הפליגה ספינתו (של אותו התלמיד שלגלג על ר׳ יוחנן) בים (סנה׳ ק.). — וְהִפְלִיג פלוני בספינה, הפליג בים: אין מפליגִין בים הגדול פחות משלשה ימים קודם לשבת (תוספת׳ שבת יג י). — וְהִפְלִיג על פלוני, עבר עליו בזלזול, לא שם עליו לב, unbeachtet lassen; ne pas faire attention; not mind: מה מקיים שמואל טעמא דרב ועדיהם המה שהן עתידין לבייש עובדיהן ליום הדין, ר׳ יוחנן בשם ר׳ הושעיה מוסיפין לה אבר, תלה עינויי ואיסתכל ביה, א״ל למה את מסתכל בי צרך לך צחק לך הפליג עליך[2] (ירוש׳ ערוב׳ ה א). צריך לך שחק לך לא צריך לך הפליג עלך (שם סנה׳ יא ו). אין נותנין מלכות למי שמפליג על דברים של אל ומי שעושה דברים של אל הוא נתון מלך (ר׳ יוחנן, מד״ר ויקר׳ יג). — וְהִפְלִיג, נטה הצדה, החטיא את המטרה בענין מן הענינים, fehlgehen; manquer le but; to go astray: מנחה שכללוה חמשה כהנות כשרה ואינו חושש שמא חסרה, פינה מכלי לכלי וּכשרה רבן שמעון בן גמליאל אומר אם הפליג[1]) הרי זו פסולה (תוספת׳ אהיל׳ ד ז). ר׳ יוסי אומר אין חרום אלא הכוחל שתי עיניו כאחת אמרו לו הפלגת[2]) אע״פ שאינו כוהל שתי עיניו כאחת (בכורו׳ מג:). — וְהִפְלִיג בדבר, בדברים או בחקירה וכדו׳, הפליג לעשות, הרחיק, הגדיל לעשות[3]), weitgehen; aller loin; to go far: והרי כל שבחו של יוסף שהוא מפליג על כבוד אביו (ברא׳ רבתי, אלבק, 225). וככר הפליגו לגנות הכעס והרגזנות והחזק שבדבריהם אמרם כל מי שכועס כאילו עובד עכו״ם (פרוש הרמב״ם לאבות ב י). ויבאו במשל ההוא דברים רבים אשר אין כל מלה מהם מוספת ענין בענין ההוא הנמשל אבל הם ליפות המשל וסדר הדברים בו או להפליג בהסתיר הענין הנמשל (ר״מ א״מ, פתיח׳ הרמב״ם למו״נ). ואין זה אלא כדבר מי שאמר כי איש מן האנשים מרה והפליג בעול ולפיכך שינו ברייתו לטוב והושם ככב בשמים (הוא, מו״נ א ב). וכשתכריח עיניך ותפליג בעיון וכו׳ לא יחלש ראותך על זה אשר לא תוכל עליו לבד אבל יחלש גם כן על מה שבכחך שתשיגהו (שם שם לב). וכשהפליגו בתשובה ועצם דלותם וגבר האויב עליהם רחמם ופסק רצונו מהתמיד עמלם ודלותם (שם מא). ואמנם השוגג יש בו חטא כי אלו הפליג להתישב ולהזהר לא באה שגגה לידו (שם ג מא). החכם הגדול ר׳ יהודה הלוי וכו׳ הפליג והעמיק מאד לבאר בתבונתו הגדולה גודל מעלת התורה האלהית על כל שאר התורות והחכמות (ר׳ יחיאל מפיסא, מנחת קנאות, 107). והחכם הגדול ר׳ אברהם בן עזרא ז״ל האמת כי הפליג מאד בעוסק שכלו על עניני המציאות ובפרט בחכמה הלמודית כאשר יובן מתוך ספריו (שם 108). ומפני היות הצור התחלת ההרכבות דומם וצומח חי ומדבר, כשרצה להפליג בענין ההתחלה לענין

---

1) [היו שפרשו שמוש זה של הפליג מן πέλαγος ים ביונית, ואין הדבר כן.]

2) [הפרוש כבסנה׳: כשצרך לך, הסביר לך פנים, כשלא צרך לך עבר עליך בזלזול, ומפרשי הירושלמי לא עמדו על הוראת הפעל הפליג עליך, שהיא קרובה אל: ואל תהי מפליג לכל דבר. על פתגם עממי וקדום זה מיוסדים אף דברי בן סירא יג ו וכו׳: צרך לו עמך והשיע לך ושוחק לך והבטיחך וכו׳, המרחיב שם בענין החצי הראשון של הפתגם בלבד בכמה טורים, ולא שהירוש׳ לקח את הפתגם מדברי ב״ס ושיש לתקן בב״ס ע״פ הירושלמי (כדעת ליברמן בהירושלמי כפשוטו).]

1) [ולא כפרוש זר זהב ומנחת בכורים: ואם הפליג לכלי זה רחוק מזה חיישינן לחסרון עשרון.]

2) [כנראה הפרוש: החטאת, והוא היוצא ממשמ׳ הפעל לכל צדדיו. ופרש רש״י: יותר מדי אמרת; רגמ״ה: כלומר חלקת על דברי חכמים.]

3) [ע״פ פרושי המפרשים בתו״ם. עי׳ בהערה הקודמת).]

מדפה הענין שהוא התחלה כצור, הביטו אל צור חצבתם (ר״א הקליר, ענן ספיים סב). וכבר הפליגו לגנות כל חכמה זולתה (מעשה אפד, הקד׳, 5). והנך רואה בעיניך כמה הפליגו הנביאים ע״ה במאמרות טהורות מזקקות וקראו אל בני ישראל בחזקה לאמר שובו בנים שובבים (ר״י מסיר ליאון, כוס׳ לוס׳ א א). המשל מירמיהו בהתנבאותו על בבל באמרו על הארץ מרתים וכו׳ רצה להוכיח שסבת המפלה העצומה הבאת עליהם היתה על אשר הפליגו להרע לישראל (סם ד יע). ענין לצים ישולח לעולם על הדבור וכו׳ אלא שבסתם יאמר על המפליגים לדבר ר״ל יושבי קרנות המתלוצצים תמיד לא יחשו מלספר מומי בני אדם בחנפי לעגי ועוג (סס ד לג). וזהו המכוון בהלך עמד וישב לא ענינם באשר הם כי הוא מן הלשונות המפליגים (סם סס). וזאת הטענה נשתמשו בה שלשת רעי איוב שהם מפליגי באבדן הרשעי׳ והכרתת׳ (אוהב משפט ומספט לדק לאיוב יו, כג.). וזהו תורף דברי ריבם ועם היות שכל אחד היה מפליג להאשים את חברו ומרבה בטענות וכו׳ (סו״ת ריב״ם תקו). לאחר ימים חלה ר׳ טרפון נכנסו חכמים לבקרו אמרה להם אמו התפללו שיחיה בני מחוליו זה שהפליג[1]) בכבודי, אמרו לה ומה היא ההפלגה בכבוד שעשה לך (ר״י אל-נקאוה, מנורת המאור, עכלאו ד, 21). — *והפליג בדבריו על אדם או ענין, הרחיק לכת יותר מדי, הגזים בו[2]), zu weit gehen, übertreiben; dire trop, exagérer; to go too far, exaggerate: והזהירו על השבועה בשם אפילו על האמת וכו׳ ומהפליג בשבח אדם ואם הוא ראוי לכך (ר״י א״ח, סו״ס, יחוד המעשה ה). והזהר מהרבות ממנו (מיין) ומהפליג בו ומחברת בני אדם אליו כי הוא המדוה הגדול לתורה ולעולם (סס, ספריסות ה). שהחקירה בהם (במצות) תתן מעלה גדולה ושכר בלתי נערך לחוקר ומתחכם לדעת משפטיהם בתכלית החקירה והחפוש

1) [ע״פ ירוש׳ (פאה א א), ושם נאמר: נוהג בי כבוד יותר מדאי.]

2) [המפרשים מבארים כך גם: לא כשמאי שלא נתן סייג לדבריו ולא כהלל שהפליג על מדותיו (ירוש׳ כדה א א). — בבבלי (סס ז.) במקום הפליג: הפריז. אבל אין כאן ענין לחגזמה, אלא הכונה: אין ללכת כאן אחרי הלל, שנטה ממדותיו והחמיר. ועי׳ פרז, הערה.]

כי זה אות מיוחד על דפ׳גת אהבת המצות כשיפליגו הדקדוק והחקירה על מצותיו (מעשה אפד, הקד׳ 4). וכבר הפליגו עוד קצתם עד שאמרו שגם העסק במקרא הוא אבוד זמן (סס 5). כבר ביאר לך כי כשיפליגו במרי יעזבם השם יתברך אל מקרי הזמן ולא יפקדם על מעשיהם (רלב״ג, מלחמ׳ ה׳ ד ג). כאלו תאמר שהמליץ יספיק למי שמכחיש דבר מה התבאר ענינו בחכמת הטבע שהענין הוא כמו שהתבאר שם וזה בהפליגו עם האיש ההוא בנעימות הספור וטוב ההלצה (ר׳ יהודה מסיר ליאון, כוס׳ לוסי א א). — *והפליג על פלוני, חלק על פלוני: הכל מודין בשפיכה די הכן וכהזייה די הכן ומה מפליגין[1]) בזריקה ר׳ מנא אמר זריקה כעין שפיכה ר׳ חנניה אמר זריקה כעין הזייה (ירוש׳ פסח׳ ה ו). הכל מודין בעליו שהוא סמוך מה מפליגין[1]) בעל, אבא שאול אומר על המערכ׳ סמוך למערכה ורבנן אמרין על המערכה על גגה של מערכה (סס ז א). — ובסהס״א: כמו שהפלפל קטן מכל מיני תבלין וחריף מכלם כך זה האמורא (שמואל) חריף מכל התנאין שהפליגו עליו (ערוך ערך פלפל). — *והפליג ממנו, נחלק ממנו, סר ממנו: עיטרא שטר חלוקה כשחלקו מתחילה, רק הבמות לא סרו מתרגמינן במתא לא עטרו לא הפליגו מהם (רס״י, ב״מ לט:) — הפע׳, *הפלג, ביני מפלג, מופלג, מנתק, abstehend; détaché; detached: חוליות הבור והפלע שהן גבוהים עשרה טפחים למרפסת, פחות מכאן לחצר, במה דברים אמורים בסמוכה אבל במופלגת אפילו היא גבוהה עשרה טפחים לחצר (ערוב׳ ח ג). רבי בון ורבי בון בעון קומי ר׳ זעירא כמה יהא דיומד ולה יהא צריך פשוט א״ל פחות משלשה כפתום יותר משהה הופלג[2]) (ירוש׳ סס ג א). במופלגין מכותל זה בשנים ומכותל זה בארבעה (בבלי סס טו). בור שבין שתי הצירות מופלגת מכתל זה ארבעה ומכותל זה ארבעה זה מוציא זיו כל שהוא וממלא וזה מוציא זיו כל שהוא וממלא (ר׳ יהודה בנס המוכל,

1) [אך ליברמן (הירושלמי כפשוטו): המלה ומה׳ חסרה בכי״ל והושלמה בגליון והשלמה מוטעית היא, כי בירושלמי רגיל מאד: מפליגין—מה פליגין. ועי׳ לקמן פ״ז ה״א, ע״כ.]

2) [אולי צ״ל הוז פלג בשתי מלים, כי אין בנין זה נוהג בתו״ם אלא בבינ׳, מופלג.]

שם סה.). גווי סוכה המופלגין ממנה ארבעה רב נחמן אמר כשרה רב חסדא ורבה בר רב הונא אמרי פסולה וכו' אגנינהו רב נחמן בסוכה שנוייה מופלגין ממנה ארבעה טפחים (סוכה י:). — ובסחמ"א: וסיכך בסכך על פי הפחת ונמצא סכך הכשר מופלג מן הדפנות לכל צד (רמ"י, סוכ' ד.). אחרי דרך, מופלג מן המערב דאחרי לשון הפלגה וכו' מופלג משקיעתה והינו לצד מזרח סמוך לירדן מיד (רש"א, סוט' לג:). אבל אם היה (הבור) מופלג אין מטלאין ממנו אלא אם כן היתה חולייתו גבוהה עשרה שנמצא הדלי כשיצא מן חחוליה יצא למקום אחר (רמב"ם, שבת טו ט). במה דברים אמורים בשאינה מופלגת מן הכותל שלשה טפחים אבל אם היתה מופלגת מן הכותל שלשה טפחים אין ממלאין ממנה וכו' (שם שם יד). — *ומֻפלג בזמן: אחר נידתה היא מטמאה ואינה מטמאה בתחילה, אין לי אלא סמוך לנדתה, מופלג מנידתה מנין, תלמוד לומר או כי תזוב על נידתה. אין לי אלא מופלג מנידתה יום אחד, מנין שנים שלשה ארבעה וכו' (ספרא ויק, מצורע, פרק ח). ר' יודן אמר בכל מקום שנאמר אחרי סמוך, אחר מופלג. ור' הונא אמר בכל מקום שנאמר אחר סמוך, אחרי מופלג (מד"ר בראש' מד). — ובסהמ"א: ולא היתה לו (לאברהם) הבטחה רק באחרי כן יצאו ברכוש גדול והוא מיד או מופלג כמה (רמב"ן, שמות יב מג). — *ומֻפלג, רחוק במקום: אמנם לקחנו המספר החמישי למה שאיננו לא קרוב ולא מופלג (ר"י מסיר ליאון, נופ' צופי א יג, 44). — *ומֻפלג כמשמ' יוצא מן הכלל, רב ביותר, גדול ביותר בדבר, בגיל ובדרגה[1]: פי' מופלג גדול בחכמה מופלג משאר חכמים (ר"ח, ערוב סג.). והוא דמפליג בזקנה שזקן מאד אז חולקין לו כבוד בבית המשתה יותר מן החכם וכו' אבל אם אינו מופלג בזקנה, החכם שהוא מופלג קודם לכבודו. שמעינן מהכא דחכם מופלג וזקן מופלג שאינו חכם כל כך כבחור, בישיבה הלך אחר חכמה להושיב החכם בראש ולדבר תחלה, במסיבה הלך אחר זקנה וכו' והיכא דלא מופלג לא האי בחכמה ולא האי בזקנה, נראה בעיני דבכל מקום הלך אחר זקנה, מדאמר רב אשי והוא דמופלג בחכמה והוא דמופלג בזקנה, דהיכא דהוו תרוייהו מופלגין הולכין בישיבה אחר החכם ובמסיבה אחר הזקן, מכלל דהיכא דלא הוו תרווייהו מופלגין לא האי ולא האי, הולכין בכל מקום אחר אחד מהן וכו' (רשב"ם, ב"ב קכ.). והנה הדרשנים המופלגים להמשיך לב שומעיהם היו מביאים בדרשותיהם משלים ואגדות וכו' ומאירים עיני התלמידים (רלב"ע, מעדני מלך י.). לא ימלאנו לבו לדבר אלא מופלג או מחליק (ר"י א"ח, מבחר הפנינים לרשב"ג, 43). אין מעמידין בסנהדרין בין בגדולה בין בקטנה אלא אנשים חכמים ונבונים מופלגין בחכמת התורה בעלי דעה מרובה (רמב"ם, סנהד' ב א). ודעהו שהוא מופלג (ר"ש א"ח, מו"נ א מא). והמופלג הנאמר בזה הענין אמרו בתלים לך דומית תהלה פי' השתיקה אצלך הוא השבח (שם א נט). אם התחלפו המלאכות כמו שיהיה אדם חכם ואם לא יהיה מפלג בחכמה ואדם אחר מרקד מהיר ברקוד הנה נאמר בחכם חהוא שהוא חיותר קדם מן המרקד במעלה (מלות ההגיון יב). שהחום הטבעי יקרה לו התכה מעט מעט או כבוי יהיה מחום או מקור כשתית המים הקרים בריקות נפש ואחר המרחץ וההתעמלות והמשגל והמרטיבים המופלגים והמנגבים אחר ההמסים וההרקות המופלגות בזיעה ושתן ושלשול (קאנון א יד ד ג). קדחת הרקיית תנה תקרה מהתגעשות הליחות בעת השלשול תנועה לרוח מופלגת תבער בו קדחת לרב היגיעה (שם ד א כה). אבל אם החכם מופלג (בחכמה) והזקן אינו מופלג (בזקנה) חולקין כבוד בכל מקום לחכם (ר"א מלוניל, ארח' חיים ב, דין כבוד אב ואם ד). המופלג במלאכה יקרא אומן (רד"ק, שרשים, אמן). וכמו כן כשירצה להיות משורר מופלג.

[1] [בערוב' דפוס ווילנא סג.: שאני רב אחא בר יעקב דמופלג, וכן כתוב בר"ח שם: מופלג. אבל ברש"י שם: דמפליג, וכך נראה נכון, חואיל והמלה נמצאת כאן בתוך משפט ארמי. בב"ב דפוס ווילנא קכ.: א"ר אשי והוא דמפליג בחכמה והוא דמפליג בזקנה וכן הגרסה ברשב"ם שם. אמנם ברגמ"ה כתוב: דמופלג, וכן ברשב"ם שם: מדאמר רב אשי והוא דמופלג בחכמה והוא דמופלג בזקנה. וכן מובאים דברי רב אשי בגרסה דמופלג ברי"ף קדוש' א (יד.) ובר"ן שם. ועכ"פ משמ' המלה הוא נבדל מחבריו. ובתוספתי חגי' ב ט נכונה גרסת הדפוס' ומופלא ולא כצוק"מ חגורס שם ומופלג, ועי' א. פלא, הפע'.]

כמה דברים צריך שילמוד וידע באיזה דבר מהדברים יבחין לנפשו (רש"ע פלקירא, ראש' חכמה, 39). והחמישי בחבור הנגונים השלמים והם המונחים במאמרות השיריות המחוברות על ערך וסדר ואיכות מלאכתם כפי כל כוונה וכוונה מכוונות הנגון ויודיע הנגונים אשר בהם תהיינה מופלגות ונמרצות בהגיע אל הכוונה אשר בעבורה נעשו (שם 47). שיי' נתן לו לשון האנשים המורגלים המופלגים בהלצה לדעת לאמר הדברים הנמרצים בעת הראוי (ר"כ מסיר ליאון, נופ' צופי' א א). ולזה מופלגי ההלצה היו בחירי האומה וסגולתה כמעט נשלמו בהם המעלות כלם (שם שם ג). יערוף כמטר ר"ל שידבר בסדור מופלג ובמאמרים מופסקים בהדרגה באופן יובנו בשלמות אצל השומעים במדרגת המטר היורד טפה אחר טפה בסדר נאות כפי ענינו (שם שם ז). ואחר הראיות שב אל הפתיחה ואמר שיגדל כחו וגבורתו כאשר דבר ושיזכור מדותיו המזקקות אשר בהם מנהיג ישראל ר"ל שהוא ארך אפים ורב כו' כמדרגת מה שנעשה האדם מחבב בזכרו שבחיו מצד המדות המופלגות ההנה (שם שם יח). וכל זה ראוי לעשות בהשתדלות ורגילות מופלג עד שבזכרנו המקומות עם הצורות תכף נבא לזכור המאמרים אשר יחקור (שם שם יג). אז נפקחו עיני שכלי וראיתי כי היא הנותנת ובין ערבות אמריה וצחיותיה וכל חקת ההלצה ומשפטיה אשר יוכללו בספרי הקדש ובין כל מה שנמצא מזה אצל כל יתר האומות הבדל מופלג עד ידמו כאזוב אשר בקיר בערך אל הארז אשר בלבנון (שם שם). והנה התחייב מכל זה ר"ל מצד הצדק והיושר המופלג שיהיה לו הוד מלכות וכו' שכמו שהוא מופלג בתכונת הצדק יותר משאר האנשים כן התחייב על צד הגמול הראוי שיהיה לו שלטונות וממשלה על כלם (שם ג ז). והנימוסים מופלגי הפאר והתועלת הם הנימוסים הישרים אשר ירשמם הראשון במדינה ההיא או הנפקד עליה ממנו (שם שם יז). אמנם כל מה שאמר בגדר הכילי מוכיח על היותו במדרגת הרוע למטה מהנבל הרבה וזה מאחד משני פנים, אם שלא יגיע מתכונתו לעשות הרעות המפלגות שיעשהו הנבל אם גם כן שמה שיעשהו יעשהו בערמה ותעלומות והסתר (שם ד כח). ואני אביא לך בזה כמה משלים נכבדים ויקרים מדברי הנביאים הקדושים שהם היו המליצים המופלגים (שם שם כא). שהם אומות גדולות ונכברות בעלי יושר ומנהגים חשובים והתגורר בתוכם כבוד מופלג ותוספת עלוי (ידע' בדרשי-פניני, פרדס א, אולה"ם ג). וישתמשו באלה ההכלים שמוש מתמיד בכל זמן ויקחו מהם השעורים המופלגים ויהית סבה לחליים וקצור ימיחם (שם). והיו תולין כל הנהגתן בפועל הככבים וכשהתחילו לראות זאת ההצלחה המופלגה לזאת האומה השפלה וכו' (הוא, בחורים 27). כל מה שוכר בספר מהרחקת החריצות המופלג על קנין העשר (ר"י ערחמה, יד אבשלום על משלי כג, ד"ה ככל רביעי). ושהיא (הדעת הזאת) היתה אפיקורסות עצום ובעיטה מופלגת בדתות (ר"י אברבנאל, שמים חדשים, עיון ג, כט:). שבעבור השחוק יאמר על האדם המופלג בו שהוא מהלל ומשגע (ר"ם אלמולי, פתרון חלומות, יב.). כי הנפש תתענג בשירים המופלגים והנגונים הערבים (ר"מ בן חביב, דרכי נעם, ה.). כי כבר נמצא דוגמת זה מקבלת החלוקה המופלגת אפי' בסוג החיוני (ספנה"יס, יריעות שלמה א ג, ח:). הלומד מקרא הוא מופלג גדול בענינו (ריב"ל, תעודה בישראל א עו, 25). האדם ששם שכלו ועסקו מנעוריו על ענין אחד להשתלם בו הוא מופלג בו בלתי ספק (שם שם). יש מופלג בעיון תלמוד ונעדרה ממנו מלאכת למוד לאחרים להסביר לזולתו (שם שם).—ואמר המליץ: נסתפקתי עוד בענין התגין המופלגין בספרי התורות משונים חדשים גם ישנים ובאותיות עקומות ועקושות ושאר צורות בשינוי האותיות נדרשות (ר' שם טוב, בדי ארון, ספר תגין, 89).—°ותשובה מֻפְלֶגֶת, תשובת הֶפְלֵג, תשובה שאינה עונה על הענין: ואמת שהשאלה היתה אם יצומו ואם לא יצומו והתשובה באת מופלגת שלא יוכל המבין להבין הבנה שלמה אם שהתמידם או בטלם (ר"א הקראי, גן עדן, יום הכפורים ה, סג.). — °ומֻפְלָג כמו מְפַלֵּג, מחלק בדעה: אלא אדרבא צותה תורה להעשות מלאכות ביום ראש חדש וע"כ תמצא הפסוקים מופלגים (שם קדה"ח יג, יג:). — °ובמשמ' מי שהפליג בספינה: ומופלג הוא בנהרות כדרך שהוא מופלג בשהוא בים (ר"י ברצלוני, ספר העתים, ערבי שבתות).

—התפ', *הִתְפַּלֵּג, — פַּלְּגוּ אותו, חלקו אותו: תני עץ

חיים מהלך חמש מאות שנה וכו' וכל פילוג מי בראשית מתפלגין מתחתיו (כבי יודה ביר' אלעאי, ירוש' ברכ' א א). עץ חיים מהלך חמש מאות שנה וכל מימי בראשית מתפלגין ויוצאין מתחתיו (מד"ר שה"ש, אחת היא).—ובסהמ"א: ויחלק עליהם לפי פשוטו סרס המקרא ויחלק הוא ועבדיו עליהם לילה כדרך הרודפים שמתפלגים אחר הנרדפים כשבורחין זה לכאן וזה לכאן (רש"י, ברא' יד יה). לכבר התפלגנו הרבה מכונת החבור והערנו אמנם על אלה הענינים לרוב מה שהם מצוים בתשמיש ההמוני (ספנים, ידיעות שלמה א ד, כא). — ואמר הפיטן: ופלגי מים באמרתו התפלגו וענפי לבנון בחכמתו השתרגו (ר"י הלוי, אלהים אל מי, דיואן ג, 291).

—כפע', *פִּלֵּג, —פלגו אותו, חלקו אותו, ואמר הפיטן: פלגו לשבעה חלוצים וקבעו שמונה מליצים נגד שקודת נצים ותקופת שנת קצים (אין לוך, זולת שבת א חנכה).—ואמר המשורר הקראי: מאמינים ומחליפים כלם מפולגים בשפתם ומלולם (סלמון בן ירוחם, מלחמ' ה', 37).

— הָ, *פִּלֵּג בפלוני, — כמו חלק על פלוני, ואמר הפיטן: פלגה נקרא דורם כי פלגו במיגדל דירם. צור פילגם ופרץ גדירם ופלגו זה על זה בדיבורם (יוצר, קרובות, זולת, יג). — וכמו פרש. ואמר הפיטן: פלאך אין לפלוג צורתך אין לצור (שם טו).

ב. *פָּלַג [1], קל לא נהוג.

— פִעל, *פִּלֵּג — … ה בים, ins Meer stürzen; précipiter dans la mer; to plunge into the sea: סוס ורוכבו פילג במשואו ונמצא בקיאו היושב על כסאו (אלעזר בירבי אבון, קול אביב, ידיעות מכון שוקן ה, רפד).

ג. *פָּלַג, קל לא נהוג.

— נפע', *נִפְלַג, חלה במחלת הפֶּלֶג, שֻׁתַּק: ורוב מיני דקרים בצד השמאלי ונפלגים בנגע פרלים (אסף הרופא, כ"י מינכן, 22). וגם יועיל לנכלחים ולנפלגים הם פרליטיקוס (שם 65). ובכלל הנפלגים מרפאה המעין (ר"י הדסי, אשכול, פח).

— פע', *פִּלֵּג, בינ' מְפֻלָּג, מפולג, — כמו נפלג, משתק: אם יכנע הגוף לבא לידי פלג להיות מפולג הוא הנגע הנקרא בלשון מקדון פרליסיאה המשבית חצי הגוף ממחצית הראש לעוות את העין להשותת עם הפה לצד אחר (אסף הרופא, כ"י מינכן 19). כל המכולחים והמפולגים בנגע פרליסיאה (שם 126). ואם עבר כה שנה ויפולג ויתכלח בו ימות (שם 134).

— הפע', *הִפְלִיג, — שֻׁתַּק: ואם העיזה הלענה למשול בו ותפליגהו בנגע פרליסיאה (שם 19).

— הפע', *הֻפְלַג, בינ' מֻפְלָג, מופלג, — כמו נפלג, מפלג: כל מופלג ומוכלח ומתוטה אם יחיה עד יום ד ירפא (שם 134).

א. פֶּלֶג [1], ס"ז, מ"ר פְּלָגִים, סמ' פַּלְגֵי, כנ' פְּלָגָיו, — מי גשמים וכדו' נוזלים ונמשכים דרך חריץ שחרצו להם בפני האדמה, Bach; ruisseau; rivulet, brook: והיה על כל הר גבוה ועל כל גבעה נשאה פלגים יבלי מים (ישע' ל כה). כפלגי מים בציון כצל סלע כבד בארץ עיפה (שם לב ב). והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבל (תהל' א ג). נהר פלגיו ישמחו עיר אלהים (שם מו ה). פקדת הארץ ותשקקה רבת תעשרנה פלג אלהים מלא מים (שם סה י). יפצו מעינתיך חוצה ברחבות פלגי מים (משלי ה טז). פלגי מים לב מלך ביד יי' (שם כא א). — ובהשאלה לדמעות: פלגי מים תרד עיני על שבר בת עמי (איכה ג מח). פלגי מים ירדו עיני על לא שמרו תורתך (תהל' קיט קלו). — ופלגי שֶׁמֶן: ברחץ הליכי בחמה וצור יצוק עמדי פלגי שמן (איוב כט ו).—ובסהמ"א: אענה את השמים לצוק אל השחקים מפלג הטוב התלויים במאמר והם יענו לצוק מים על הארץ (רש"י, הושע ב כג). — ואמר המשורר: אשר נפשם חיה וגם היה כפלג בציה וגם מים קרים (תלמידי מנחם, לגבור בתשובה, בעה"ס 5). ומהללו כירח בהלו ומעללו כמו פלג בצמא (יוסף בן חסדאי, הלכבי הן, שם 28). ושם שעשועיו במוקרי צלעיו ופלגי דמעיו כפלגי יארים (ר"י הלוי, היוכלו סגרים, שם 96). ופלגי מים באמרתו התפלגו (הוא, אלהים אל מי, דיואן ג, 291). פלגיה

---

1) [פעל שיצרו הפיטנים מן פֶּלֶג במשמ' יָם (עי' א. פֶּלֶג), ע"ש היונית πέλαγος.]

1) [באשור' פַּלְגֻ, תעלת מים, בערב' פַלַג' a). בכוש' פַּלֶּגָ, נחל, ועי' פָּלָג, הערה.]

a) فلج

צהרים ומימיה מים אדירים מרפים כל מחץ ומחלת ומעלים רפואה ותעלה (רא"ב"ע, חי בן מקיץ, כהנא ג, 46). פלגים יורדים על רצפת אש ונגרים כמו דמעי במורד (ר"י חריזי, תחכי׳ מע, 381). — *פֶּלֶג הים, זרם המים שבים: כי כאשר תבא בפלג הים אין להשמר מן הסערה מפלגי הים ומגלי הים (יוסיפון, גינצבורג, סענ). — פֶּלֶג במשמ׳ ים, אוקיאנוס [1]): שוכבם לחדריך שכנם בעירך תשתכח בהדרך תפדם בבקיעת פלג עדריך (אתה מלא רחמים, זולת שבת זכור). וקוצים קצוצים בפלג גמוצים במפח לחוצים במטרה לחצים (אז כל בריות, פיוט לשמחת תורה, מחז׳ איטלי׳ ב, קלג:). — ובאותה משמ׳ *פְּלַג: והרקיע והבקיע פלג מיות להשברה ומחציתם בדכיתם יאדרו שם בתפארה (סלוס סמך לעד, אופן השקקה ג).

ב. *פֶּלֶג, פֵּלֶג, פְּלָג [2]), ס"ז, — א) חצי, מחצה, חלק Teil, Hälfte; partie; part: המניח פונדיון ואכל עליו חציו והלך למקום אחר והרי הוא יוצא באיסר אוכל עליו עוד פלג (מע"ש ד ח). המלוה את חבירו על המשכון ונכנסה השמיטה אע"פ שאינו שוה אלא פלג אינו משמט (רבן שמעון בן גמליאל, ב"מ מח:). — ואמר הפיטן: והסלע חציו בקע ורביע זוז והזוז מתחלק לפלג וחומשו מעה (ר"א קליר, אז רלית, סלוק שבת שקלים). — וּפֶלֶג המנחה, מחצית זמן המנחה: תפלת המנחה עד הערב ר׳ יהודה אומר עד פלג המנחה (ברכ׳ ד א). ר׳ יהודה אומר עד פלג המנחה שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד פלג המנחה [3]) (בבלי שם כו:). — ב) כמו פְּלֻגָּה, מחלקה בצבא: כל המוכיח את חבירו לשם שמים זוכה לפלג [4]) של הקב"ה שנאמר מוכיח אדם אחרי (שמואל בר נחמני, תנחו׳ משפטים ז).

*פֶּלֶג [1]), ס"ז, — שתוק חלק הגוף, כסיחת האברים Lähmung, paralysis: והוא (אזל דגים) מוליד חולי הפלג והגרב והצרעת (רא"ב"ע, ראש׳ חכמה, כ"י פרי"ז). ודלקת וחרחור ובלת ונתקים ודבר ופלג הוא פרליסיאה המעוות את הפנים המשנות חצי הגוף (אסף הרופא, 128). אדם שאחזתו פרליסיאה וישבות אחד משני צדיו אז יסור חום בשרו להיות קר כשלג ולא ישוב עוד לחומו ואם תקרה קדחת חדה ועזה דע כי יירפא מפולגו ומחוליו הראשון (שם 132). ומוליד (היין) חלאים רבים כמו הפלג [2]) ולקות הפה ועקומו ושתיקה אשר הוא לכל הנתחים ולכל כחות הגוף מעיקה (ר"י זברא, שעשועים א, דודזון, 10). השמר מבשר שור כי הוא מקור כל מכאוב ומוליד כל כאב הידים והרגלים והמצפלים אשר הם קשר האברים ולקות הפה והפלג ועוצר המעים (שם א, 99). בחולי הנקרא שקיקה ובלשון רבותינו צלחתא יש קוראין אותו פלג מפני שהוא בפלג אחד מפלגי הראש (נתן פלקירא, צרי הגוף, כ"י בריטי מוז׳). מן החלק האחד יתפצלו עצבים לצד הימין ומן החלק האחר יקרה חולי הפלג לאותו צד שיסתום (אבי הרלב"ג ... השמים ע, כט).

---

[1]) [בהשפעת היוני׳ πέλαγος, ים, הבא אף בתו"ם ועי׳ פָּלַג, הפע׳, הפליג בספינה, הערה.]

[2]) [במשנ׳ מנקד׳ ליוורנו פֶּלֶג, ובמבטא המקובל של אשכנזים וספרדים פְּלָג, כמ׳ פְּלַג, וכן בכ"י קופמן. אך הנקוד הסורי פֶּלְגָּא מורה על פֵּלֶג בעבר׳.]

[3]) [רש"י שם: פלג מנחה אחרונה חלק את ב׳ שעות ומחצה הנותרים ביום ותמצא פלג אחרון של מנחה מי"א שעות חסר רביע ולמעלה.]

[4]) [כבבלי (תמיד כח.): לחלקו של הקב"ה, אבל בגרסת הערוך ורגמ"ה: לפלגו, ורגמ"ה פרש שם: לפלגו לחלקו של מקום שנאמר מוכיח אדם אחרי כלומר הקב"ה גוררו אחריו לחלקו. ואחרים מבארים: למחיצתו, אך לשון הכתוב אחרי הנדרשת כאן אינה מתאימה אלא למשמ׳ פְּלֻגָּה צבאית, והכונה: הוא זוכה ללכת אחרי כפלגת צבא זו ההולכת אחרי המלך.]

[1]) [עי׳ בהערה הבאה.]

[2]) [דודזון העיר שם: פלג הוא כאב חצי הראש מלשון אחדא ליה לדידיה רוח פלגא (פסח׳ קיא:). ויפה העיר ה׳ פרויסס שפירוש רש"י שם למלת צרדא שייך למלת פלגא וכן להיפך (ביבליש-תלמודישע מעדיצין עמ׳ 350, הערה 5). ח׳ רמש"ש יאמר כי פלג מלה ערבית, ומביא ראיה מס׳ זכרון דברי רופאי דף מ"ט שנאמר שם: וימת חציו בחלי הנקרא אלפאלג (המזכיר XIII, 134–135). עקום הפה הוא בלע"ז ריזחק"אענה ובערבי לאקוות, הוא תחלת השתוק (מעשה טוביה, פז.) השתיקה היא אפופליקסיאה ונקרא ג"ב חשתוק (שם פג:), ע"כ. וכן נמצא בסורי׳ פַּלְגָּא ובערב׳ פאלג׳א [a]) במשמ׳ זו. ויש שכתבו בעבר׳ פלאגא באותה משמ׳. ועי׳ הערת המחבר לערך חַרְחֻר.]

---

[a]) فالجا

*פַּלָּג, ש"ז, — הַמְפַלֵּג, מחלק החלקים בעת הסעודה, ואמר המשורר: על הדגה דאגה אבליג כי הפלג[1]) אותי דלג (ראב"ע, שירי עני, כהנא א, 12).

פְּלַגָּה, ש"נ, מ"ר פְּלַגּוֹת, — א) כמו פְּלֻגָּה, פְּלֻגַּת צבא[2]), Abteilung, Trupp; division; groupe: בִּפְלַגּוֹת ראובן גדלים חקקי לב למה ישבת בין המשפתים לשמע שריקות עדרים לִפְלַגּוֹת ראובן גדולים חקרי לב (שפטי ה יה—יו). — ב) כמו א. פֶּלֶג, Bach; ruisseau; rivulet: אל ירא בִּפְלַגּוֹת נהרי נחלי דבש וחמאה[3]) (איוב כ יז). — ג) *פְּלַגָּה, *פַּלָּגָה[4]), פְּלֻגָּה, כמו הִתְפַּלְּגוּת, מחלקת, בפרט על דור הפלגה: דור הפלגה אין להם חלק לעולם הבא (סנה' י ג). אמר הקב"ה הואיל והמים הללו לקו בהם דור המבול ודור אנוש ודור הפלגה לפיכך אל יכתב בהן כי טוב (מד"ר בראש' ד). אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמד וכו' רבי יהודה אומר בג' דורות בדור אנוש ובדור המבול ובדור הפלגה, רבי נחמיה אומר בדור המבול ובדור הפלגה אבל בדור אנוש היה קטן (שם כו). הרי עשרה דורות מן המבול ועד הפלגה מאתים ושבעים ושתים שנה (סדר עולם, זוטא). עושה גדולות עד אין חקר בשעת המבול ונפלאות עד אין מספר בשעת הפלגה (א"ב דר"ע, ביהמ"ד ילינק ג, 15). — ובסהמ"א: מן הארץ ההיא יצא אשור הוא בן יפת וזה היה אחר הפלגה (ראב"ע, בראש' י יא). — ואמר הפיטן: פלגה נקרא דורם כי פלגו במיגדל דירם (ינאי, קרובות, זולתי, יג). — *ועל מחלקת בכלל: נפלה ביניהם פלגה ארוכה והתחברו שיכתבו פלוני אומר ככה ופלוני ככה, ועל כל זה נפרחה חכמתם ונהפכה באמרם אין מורים מן המשנה הלכה (לקו"ק נספחים, 27).

[1]) [יש מנקדים פֶּלֶג, ואולי כון ראב"ע לנקוד זה כדי לחרוז על דֶּלֶג.]

[2]) [המחבר לא פרש. כמעט כל הקדמונים פרשו כלשון מחלקת והתפלגות. השבעים: εἰς τὰς μερίδας (שפ' יה), εἰς διαιρέσεις (שפ' יו), וולג': diviso contra se. רש"י: בחילוקי לבו; רד"ק: שנפלג ונחלק מעבר הירדן ולא בא למלחמה. אך י"ת: בזרעית ראובן; ריב"ג: במשפחותם, וזה קרוב יותר לפשט הפסוק. כי בהמשך אל: מני מכיר ירדו מחקקים ומזבולון משכים בשבט ספר ושרי בישכר עם דבורה וכו', אין גם בפלגות ראובן אלא: בפלגות הצבא של ראובן (באו) גדולים, חקקים חכמים. ועי' טורטשינר, Bundeslade, עמ' 63. ולא השתמטו מן הקרב אלא יושבי מרוז בלבד.]

[3]) [כונת הכתוב: אל ירא (ו"א רוה) פַּלְגֵי תְנהר ונחלי דבש וחמאה. תְּנהר מל' נהרה (אור) הוא כמו יצהר, שמן למאור. עי' טורטשינר, ספר איוב, שם.]

[4]) דור הַפַּלָּגָה, כך נקוד הספרדים [ובמשני מנקדי ליוורנו: הַפְּלָגָה], ולא דור הַפְּלַגָּה כמו האשכנזים. וראיה לדבר שכך קראו הספרדים הקדמונים ר"י הלוי וכדו', בכוזרי ב סח: שנשאר עליה עת הפלגה כתוב בערב' וקת אלפלגה ולא אלהפלגה. [ומבטא האשכנזים ודאי מטעה הוא, אבל גם מבטא הספרדים חשפע מן הפרוש המקבל של המלה פְּלַגָּה בשפט' ה. אך בלשון חכמים משמש פלגה בשה"ש מן פֶּלֶג, הַהַפְלָג כדגמת המקור הארמי פַּלָּגָא, וע"כ נראה שצדקו המנקדים פְּלַגָּה.]

פְּלֻגָּה, ש"נ, מ"ר פְּלֻגּוֹת, — א) פְּלֻגָּה מהעם וכדו', חבורה של אנשים מיחדים לענין אחד, Abteilung; classe; division: ועמדו בקדש לִפְלֻגּוֹת בית האבות לאחיכם בני העם וחלקת בית אב ללוים (דהי"ב לה ה). — ב) *פְּלֻגָּה, פלוגה, כמו פִּלּוּג, הִתְפַּלְּגוּת ומחלקת[1]): למה קרא למלאכי השרת חברים לפי שאין ביניהם איבה וקנאה ושנאה ותחרות ומינות ופלוגת דברים (בר קפרא. מד"ר שה"ש, היושבת).

***פְּלֻגּוֹת**[1]), ש"נ, — כמו פִּלּוּג, התפלגות ומחלקת, ואמר הפיטן: ואיבה אין בהליכתם ופלגות אין בחפתם (ר"א הקליר, כי אקח מועד, פלוק ב קבות).

***פִּלְגוּת**, ש"נ, — מחלת הַפִּלֵּג: ואני הוא שמחצתי אותם בעולם הזה בעורות עינים בחרישת אונים בהגירות רגלים בכלילות אצבעותים בפילגות אברים בערלת שפתים באילמות פה ולשון (א"ב דר"ע, ביה"מ ילינק ג, 17).

***פַּלְגָּן**, ש"ז, נק' פַּלְגָּנִית, — אוהב פִּלּוּג ומחלקת, streitsüchtig, zänkisch; querelleur; quarrelsome: הנשים פלגניות ומשלחות מדנים (ר' אליעזר אשכנזי, פלא יועץ, עז). שהן דברניות וצרות עין ופלגניות (שם קלט).

[1]) [עי' ערך פְּלֻגְתָּה.]

[2]) [בארמי שבתו"ס ובסור' מצויה המלה פְּלַגּוּת במשמ' חצי וגם במשמ' התפלגות.]

פִּלֶגֶשׁ [1] [2], פִּלֶגֶשׁ, פִּילֶגֶשׁ,—ש״נ, כנ׳ פִּילַגְשִׁי, פִּילַגְשׁוֹ, פִּילַגְשֵׁהוּ, ר״ר פִּלַגְשִׁים, פִּי־, סמי׳ פִּלַגְשֵׁי, כנ׳ פִּלַגְשֶׁיהָ, פִּילַגְשָׁיו, פִּלַגְשֵׁיהֶם, — א)אשה־שפחה, אשה חסרת הזכיות של אשה בת חורין, אשה לא נשואה בקדושים עפ״י החק: וּפִילַגְשׁוֹ ושמה ראומה ותלד גם היא את טבח ואת גחם וכו׳ (בראש׳ כב כד). ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק ולבני הַפִּילַגְשִׁים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות וישלחם מעל יצחק בנו בעודנו חי (שם כה ה–ו). וילך ראובן וישכב את בלהה פִּילֶגֶשׁ אביו (שם לה כב). ויהי איש לוי גר בירכתי הר אפרים ויקח לו אשה פִּילֶגֶשׁ מבית לחם יהודה ותזנה עליו פִּילַגְשׁוֹ ותלך מאתו אל בית אביה (שפט׳ יט א–ב). הנה בתי הבתולה וּפִילַגְשֵׁהוּ אוציאה נא אותם ועשו להם הטוב בעיניכם וכו׳ ויחזק האיש בְּפִילַגְשׁוֹ ויצא אליהם החוץ וידעו אותה ויתעללו בה כל הלילה עד הבקר (שם שם כד–כה). ולשאול פִּלֶגֶשׁ ושמה רצפה בת איה ויאמר (איש בשת) אל אבנר מדוע באתה אל פִּילֶגֶשׁ אבי (ש״ב ג ז). ויקח דוד עוד פִּלַגְשִׁים ונשים מירושלם אחרי באו מחברון ויולדו עוד לדוד בנים ובנות (שם ה יג). ששים המה מלכות ושמנים פִּילַגְשִׁים ועלמות אין מספר אחת היא יונתי תמתי אחת היא לאמה ברה היא ליולדתה ראוה בנות ויאשרוה מלכות וּפִילַגְשִׁים ויהללוה (שה״ש ו ח–ט). בערב היא באה ובבקר היא שבה אל בית הנשים שני אל יד שעשגז סריס המלך שמר הַפִּילַגְשִׁים (אסתר ב יד). — ובתו״מ: אבשלום נתגאה בשערו לפיכך נתלה בשערו ולפי שבא על עשר פלגשי אביו לפיכך נתנו בו עשר לנביות (סוט׳ א ח). ואי זו היא אשה ואי זו היא פלגש רבי מאיר אומר אשה יש לה כתובה פילגש אין לה כתובה ר׳ יודה אומר אחת זו ואחת זו יש לה כתובה אשה יש לה כתובה

[1] [לפי כּר העקר פִּלֶגֶשׁ בלי דגש בלמד.]

[2] [לדעת כל החוקרים היום היא המלה אשר חדרה ללשון החכמים בצורה פלגס ואף פלקתא, ועי׳ πάλλαξ, παλλακίς ביונ׳, pellex ברומ׳, H. Lewy, Die semit. Fremdw. im Griech. עמ׳ 66. וכן בסור׳ פלקא, ובערב׳ מכאן השם פֶּלְקִים a) כשם מלכת שבא באגדת הקראן. אך מקור השם טרם התברר. אם אפשר שמוצאו הראשון במצרית והפא שבראש המלה היא הא הידיעה המצרית, אפשר לחברו עם שגל.]

a) بلقيس

ותנאי כתובה פילגש יש לה כתובה ואין לה תנאי כתובה (ירוש׳ כתוב׳ ה ב). לפנים עמו, בימי זמרי מיחה ובימי פילגש בגבעה לא מיחה (ר׳ יוסי שם הורי׳ ג ה). מאי נשים ומאי פלגשים וכו׳ נשים בכתובה ובקידושין פלגשים בלא כתובה ובלא קידושין (רב, סנה׳ כא.). למלך שהיה לו אשה ופילגש כשהוא הולך אצל אשתו הוא הולך בפרהסיה וכשהוא הולך אצל שפחתו הולך במטמוניות (מד״ר בראש׳ כב). — ובספה״א: בנימוס הארץ בניתיו של אדם מפלגשיו נקראו שפחות (בראש׳ רבתי, אלבק, 119). — ואמר המשורר: אדני קרשים נעלמים אך בלשון בני חת הם מפורשים משכן שמו עד תעמד בהם הושב מלכות כם ופילגשים (ראב״ע, אדני, אגר 27). — ״בן פִּלֶגֶשׁ, כנוי של גנאי לעמלק, ואמר הפיטן: ביציאת מצרים זנב בן פלגש עדת אל כי כן כתוב ויבא עמלק וילחם עם ישראל (הוא, אל מכונתך, שם 167).—ב) ואיש המשמש למשכבי אשה: ותרבה את תזנותיה וכו׳ ותעגבה על פִּלַגְשֵׁיהֶם אשר בשר חמורים בשרם וזרמת סוסים זרמתם (יחזק׳ כג יט–כ).

פִּלַגְשׁוּת ש״נ,—מצב הַפִּלֶגֶשׁ: ותעגבה על פלגשיהם על פלגשותם להיות להם לפלגש (רש״י, יחזק׳ כג כ). כל הבועל אשה לשם זנות בלא קדושין לוקה מן התורה מפני שבעל קדשה לשם זנות ביום שפגע בה ובעלה ולא ייחדה לעצמו לשם פלגשות דהיינו קדשה (אבודרהם, ברכ׳ אירוס׳ ונשוא׳, קיג.). אפשר דלבני נח עצמם אין פלגש חברו אסורה דבעולת בעל יש להן כלומר בעולה לשם אישות ולא בעולת לשם פלגשות (תשו׳ ריב״ש שלח).

פלד, ממנו ״פָּלַד, ״פֶּלֶד, פְּלָדָה.

״פָּלַד [1], קל לא נמצא.

— הפע׳, ״הִפְלִיד, — הֵאִיר דבר באש פְּלָדוֹת, ואמר הפיטן: מפה הגליד (אלהים) טפוחים הפליד טרק והקליד טוען ומוליד (ר׳ אליר בן יצחק, אילת השחר, יוצ׳ שבת ריח). עליו תופע נהרה ויפליד אורו כפלד (ר׳ שמואל יזכה, אלורה וירח, סדיד׳ אהגבי׳, א״ל וים, 56).

״פֶּלֶד, ש״ז,— א) כמו אש פְּלָדוֹת, ואמר הפיטן: הולך ואור על יושבי חלד בהגלות הלו לקדשו בחלד

[1] [פעל שגזרו הפיטנים מן אש פְּלָדוֹת (נחו׳ ב ד).]

הראת עין עניו באצבע פלד ותפתח ותראהו את הילד (ר' יצחק הלוי, יוצר למועדים, שבת החדש, קרובץ ארג'ול). עודר ונחרש יסודך לשדה בור וניר לחכה ואכלה סביבך אש פלדיך (ציון לשירת, קינות ת"ב). עליו תופע נהרה ויפליד אורו כפלד (ר"ש יזכה, מאורה ויראה, שרידי מהגנזי, מ"ל ויס, 56). — ואמר המשורר: ולו הובא במלחמת כמו ים ממלא משפתו אל שפתו ואין תוכה לבד מגן מאדם ואש פלד קרב וברק חניתו (ר"ש הנגיד, הכרפאת הזמן, שעה"ש 30). לכן שק תפור על גלדיך כי כליתה בהבל ימי חלדיך מחר יבלה כרקב שלדיך ונפשך תשרף בלהבי פלדיך (עזרא הבבלי, תוכח' מוסר ג, יו:). וציה גם חם גזלו מעפעפי זרמי דלף והמירו פלד מקום דלף (ר"י חריזי, תחכ' יו, 160). — ב) כמו פלדה בשם' ברזל פלדה, Stahl; acier; steel: משכבת הטל אשר ירב לרדת שמה גם מהאידים העולים מחלקי מלח אשר באדמה ירטב אויר הארץ ויעלה חלאה (ראסט) על כל כלי ברזל ופלד (שטאהל) (ש' בלוך, שביעי ב, יב:).

פְּלָדָה, ש"נ, מ"ר פְּלָדֹת [1]: מגן גבריהו מאדם אנשי חיל מתלעים באש פְּלָדֹת הרכב ביום הכינו (נחו' ב ד). — ואמר הפיטן: יען ועד סוסי פלדות במו רוכבים שנוסי לפידות מופת הראות בעיר נכבדות (יוסף בר שלמה, אודך, יול' שבת א חנכה). פאר אורה וכם נורא שביעית היא להעלאות ושם איטה ובדמסה פלדות אצטבלאות (כבודו אות, אופן שבת אחר שבוע'). הודות הוגים לך אן ואן פלדות זיקי חיות ושנאן (שלשו קדוש, קונט' הפיוטים, מק"נ, 8). — ואמר המשורר: יגועו עת ישמעו קול צעדות ירגזו כל יחזו אש פלדות (ראב"ע, אשמחה, איגר 65). וממי ישאנו בקרב תעודות ויקדח צור לשוני אש פלדות (ר"י חריזי, תחכ' יו, 163). לא יוכלו כבות פלדות אהבה מימי יאורים רחבי ידים (שלמה אוליויירו, אגרת אילת אהבים).

א. פלה [1], ממנו א. פָּלָה.

ב. פלה, ממנו ב. פָּלָה.

ג. *פלה [2], ממנו ג. *פָּלָה

א. פָּלָה, קל לא נמצא.

— נפע', נִפְלֵינוּ, — נִפְלָה האיש מֵאחרים זולתו, נבדל מהם לטובה, ausgezeichnet werden; être distingué; to be distinguished: ובמה יודע אפוא כי מצאתי חן בעיניך אני ועמך הלא בלכתך עמנו וְנִפְלֵינוּ אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה (שמות לג יו). — הפע', הִפְלָה, הִפְלֵיתִי, יַפְלֶה, הַפְלֵה, — הִפְלָה דָבָר, הבדילו, הפרישו לטובה, auszeichnen; distinguer; to distinguish: וְהִפְלֵיתִי ביום ההוא את ארץ גשן אשר עמי עמד עליה לבלתי היות שם ערב (שמות ח יח). ודעו כי הִפְלָה יי' חסיד לו (תהל' ד ד). הַפְלֵה חסדיך[3] מושיע חוסים ממתקוממים בימינך (שם יז ז). — והפלה בין־דבר לדבר: וְהִפְלָה יי' בין מקנה ישראל ובין מקנה מצרים ולא ימות מכל לבני ישראל דבר (שם ט ד). ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו למאיש ועד בהמה למען תדעון אשר יַפְלֶה יי' בין מצרים ובין ישראל (שם יא ז). —ובתו"מ במשמ' הבדיל בכלל: למה נאמר כי יפליא להביא את מי שיודע להפלות (ספרי במדי כג). — ואמר הפיטן: וכל טומאה להפלות בשקץ ונבילות ואדם עם מכלות ומשקים נגרים (רסב"ג, אזהרות, שמור לבי). — ואמר המשורר: כבודה היא לנכבד התבונה ואף כי לנמלים הקטנים אשר אין די בבינתם להפלות צעירי הזבובים משמנים (הוא, עטה הוד, דוקס, 16). — ואמר

---

1) [כמה מפרשים ראו במלה פְּלָדֹת כאן הפוך אותיות של לַפִּידֹת. מנחם: כמו ולפיד אש; רד"ק: מן לפיד אש בדרך ההפך. אבל אחרים מביאים פרוש זה רק בלשון ואמרו (ריב"ג), ואולי (ראב"ע). ורש"י מודה: ולא ידעתי מהו פלדות ואומר אני שהוא מין המצחצחת ברזל יפה, ע"כ. ויש שראו כאן קרבה אל הערב' פֻלַאד a) שפרושה הברזל המקֻשה, שאמנם מוצאה מפרסית. וכך הוא שמוש המלה היום. אולם השבעים (ἡνίαι) והוולגי (habenae) תרגמו כלשון מושכות הרכב ומעין זה אף יונתן: פילי רתיכיהון. ונראה שבאמת אש־פלדות היא מלה אחת שפרושה מושכות הרכב, כנראה מלה אשורית פשוטה או מֻרכבת שהנביא משתמש בה בדבריו על נינוה. וכן נמצאות בנבואת נחום מלים אשוריות אחרות כגון מנזר (הוא מַנזז באשור'), טפסר (טפשר), וצ"ע. ובסהמ"א השתמשו במלת כפרושי המפרשים העברים.]

a) فلاد

1) [קרוב אל א. פלא. עי' הערה שם.]

2) [עי' הערה לג. פָּלָה.]

3) צ"ל: חסידיך.

ליץ: אכן יי' בחכמתו הבדילם וחלק בהם זמנים ומועדים מהם ברך וקדש ומהם הפלה למלאכת (ב"ז ב"ס לג ח).

ב. פָּלָה, כמו א. פָּלָא, קל לא נהוג.

— נִפעַ', נִפְלֵיתִי: אודך על כי נוראות נִפְלֵיתִי[1]) נפלאים מעשיך (תהל' קלט יד). — ואמר המשורר: רצים עלי מעגל צדק עלי גלגל מעין אנוש נפלה, הכל תהלתך מגיד וזולתך חסר ואתה מלא (ראב"ע, אל הכוכב, איגר 177). ויתפשו יודע ספר וחירות כל נכבדי תבל נגלים ונפלים (הוא, הודות עלי, שם 195).

— הִפעִ', *מַפְלֶה, — וּפִלָּה[2]) בפלוני לעג לו, verspotten; se moquer de; to mock at, scoff: מה אתה מפלה בי (מד"ר ברא' לח). מכאן ולהבא לא תפלי בבני ירושלם[3]) (שם איכה, רבתי בגוים). — ¨כמו הִפְלִיא, עשה נפלא: הפלית החבר במה שדמית אלא שהראש וחושיו לא שטעתי וכו' (ר"י א"ח, כוזרי ב כז). — ואמר המשורר: ואמעיט את תנומתי להרבות תבונתי וחכמתי להפלות (רמב"ע, העוגות מענותי, אולר נחמד ב, קסג).

ג. *פָּלָה, פ"י, — ביכ' פּוֹלֶה בגדים או כלים, מנקה את הבגדים מכנים[4]) ומפרעשים, lausen, entlausen; épouiller; to louse: אין פולין ברשות הרבים מפני הכבוד (תוספת' שבת טז כב). אין פולין לאור הנר ואין קורין לאור הנר (בבלי שם יב.).

1) ואולי כמו וְנִפְלִינוּ אני ועמך?

2) [עפ"י הארמ' אַפְלִי ביה, המצוי מאד בתו"מ. המלונים מחברים פעל זה עם פלי במשמ' סדק (בהדי דקא פלי רישא, יומא פז.), שבא במקום פלח. אך אין להתעלם מן הדמיון אל: ותשב תִּתְפַּלָּא בי (איוב י יז), ועפ"י זה נראה שנולד שמוש הפעל במשמ' לעג בקצור לשוני של הִפְלָה (כמו הִפְלִיא) לַעַג בפלוני, הפלה בו דברים.]

3) [אמנם כל הספור שם נכתב ארמית.]

4) [וכן בארמ', ובסור' פלא, ובערב' פלי a), ונראה שפעל זה נגזר משם קדום של הכנים, כדגמת המלים הלעזיות וכמו פִּשְׁפֵּשׁ מן השם פִּשְׁפָּשׁ, ורק בהשאלה השתמשו בפעלים אלו במשמ' חפוש מדקדק בכלל. ואין לפעל זה קשר אל א. פלה במשמ' ההפליה והבירור.]

a) فلى

— פִעֵ', *פִּלָּה, — כמו פָּלָה[1]): לא יצא החייט במחטו סמוך לחשכה שמא ישכח ויצא, ולא הלבלר בקולמוסו ולא יפלה את כליו ולא יקרא לאור הנר (שבת א ג). המפלה את כליו מולל וזורק וכלבד שלא יהרוג (בבלי שם יב.).

א. *פְּלוּג, ש"ז, — פעֻלת המפלג פלגי מים: תני עץ חיים מהלך ת"ק שנה וכו' וכל פילוג מי בראשית מתפלגין מתחתיו (ר' יודה ביר' אלעאי, ירוש' ברכ' א א). — ¨מצב המתפלגים והמתחלקים: וכל העובר על השתים ושמנה נטש ועזב תורת אל אמונה כפתרוני למטה בפלוג ובחלוק (כס' ברי' כה, לקו"ק נספח', 3).

ב. ¨פְּלוּג, ש"ז, — מחלת הַפֶּלֶג: ויורה (מזל שבתי) על השגעון כי רבו מהמרה השחורה וככח הפיזוג והצרעת (ראב"ע, ספר הטעמים, כ"י פריז).

***פְּלוּגָה,** עי' פְּלֻגָּה.

¨פְּלוּגְתָּה[2]), ש"נ, — מחלקת, חלוק בדעות, Meinungsverschiedenheit, Kontroverse; divergence d'opinions, controverse; dissension, controversy: כפלים יקשה עלינו הלמוד ההוא אם מפני שנעלם המעין והמקור או מפאת הפלוגתות והמחלוקת (כ"א די מודינא, ארי נוהם, פרק אחרון, 96). וכן החלופים והפלוגתות שבין מדינהאי למערבאי אין גם אחד בהם בנקודות וטעמים (אליה בחור, מסורת המסורת, הקדמה ג).

¨פְּלוּחַ, ש"ז, — פְּלוּחַ הראש[3]), כאב בוקע ופולח בחצי הראש (hemicrania), Migräne; migraine; headache: וכאב הראש מתחלק מצד מקומו כי לפעמים יהי' באחד פלחי הראש ומה שיהי' מוה מורגל ושוקד נקרא פלוח הראש, ובערבית שקיקה ובלע' מקרניא (קאנון ג א ב א). הפלוח הוא כאב יתעורר באחד מפלחי הראש (שם ג א ב לג). בעלי פלוח הראש הנקרא מקרניא"ה קצתם יקראו הרגש הכאב חוץ מקדרת המוח וקצתם ימצאוהו ומגיע עד

1) [ועי' גם ג. פָּלָא, והערה לב. פָּלַח.]

2) [מן הארמ' פלוגתא.]

3) [ע"פ הערב' צדאע אל ראס a) בדיקת הראש, ועי' בערך סֶדֶק.]

a) صداع الراس

עומק הראש והכאב מגיע בחולי פלוח הראש עד הגדר שיבדיל בין שני פלחי הראש (פרקי משה ו יג). הנקרם ופלוח הראש וכאב הראש (גרבוני, אגרת חיים בחליי הפרקים, כ"י ביהמ"ד פכטר).

פָּלוּט, עי' פָּלַט.

פְּלוּט, ס"ז, — פְּעֻלַּת הדבר הפּוֹלֵט, כמו פְּלִיטָה: ולא משום פילוט אסור דהא חרשים ולא בלעי מידי מצרכת לה טבילה (רש"י, ע"ז עה:).

פִּלּוּל[1], פילול, ס"ז, — א) פְּעֻלַּת מי שמתפלל, כמו תפלה, Beten, Gebet; prière; prayer: י' לשונות נקראת תפלה זעקה שועה נאקה צרה רנה ופגיעה נפול ופלול עתירה עמידה חילול חנון (ספרי דברי כו). — וכסהמ"א: דפילול דקרא לשון פיום הוא (רש"י יומא פז.). — ואמר הפיטן: פלול תמידים שמונה עשרה כמו שמונה עשרה חליות וכו' (ר"א הקליר, ואתה אזון, מוס' א' ר"ה, קדושה). פח אם הטרח פרחיו למרת פלולו יצרח בעדם יזכר (הוא, זכר תהלה, שם, זכרונות). נחשב כצג באיתון דחות בפלולי עקלתון (הוא מוסי יוה"כ). פילול סחתי לייחדך אזון כי אין בלעדיך (עבודת יוה"כ, Elbog., Stud., עמ' 157). רחום כעסך יופר פילולי לפניך יושפר (שם 179). ישר איש ומעללו אם ירבה פלולו ונשמע קולו (יצחק בן ראובן, פחדתי ונלכדי, סעה"ס, 57). הגיגי בר יחשב ויכון פלולי שמע יה סלחה דופי עקולי (יצחק, אריה בער, סלית' יום ז). יקבצו עתה מקהלים כיופי תאר מכלולים ושם תשמע פלולים כבוד שמך מעלים בשיר ובתחן מתפללים בחשבון ראש רגלים (אות זה החדש, יוצ' שבת החדש). רנתי תחשב קטורת וזבחי שלמים קולי רצה בעמך ישראל ובתפלת חין פלולי כמנחת הבקר (בקר אערוך, סלית' שחר' יוה"כ, מחז' איטל' ב, קא.). יוסף פצה מקמיו הצילהו מלחצון פלולו קבל בשמחה ועלצון (יוסף אשר ויקדש, שם שם, קב.). אני נפשי תהלל לו בכל יום ותתעטף בפלולים ושיחה (במיטב שיר, פזמונים של פסח, אהרן לונזה). גבור אתה ויכול להצילי ומי גרם לי לסתיר פלולי (פיוטים מבית המאסף, יעקב מן הלוזה לא"י ו א, 4). בשיר מילולי אעתר לאלי הקשב פילולי שועי האזינה (ר"י נג'ארה, עולת תמיד, קכג). — ב) בְּמשמ' משפט, ואמר הפיטן: בלבוש האחד כלי מלת והאחד קרעים אמור תאמר לו בפלולך ועתה הורד עדיך מעליך ואדעה מה אעשה לך (אזהרות לרי"ל בר ראובן, יג:). — ובמשמ' חכמה, ואמר המשורר הקראי: אין עזי ברוב פלולי כי אם בעזרת אלי (סלמון בן ירוחים, מלחמות ה', דודזון 51).

[1]) [עי' פלל, הערה.]

פְּלוֹנִי, עי' פְּלֹנִי.

פָּלוּס, עי' פָּלַס.

פִּלּוּס, מ"ר פִּלּוּסִים, ס"ז, — פְּעֻלַּת המפלס, השוקל בפלס: רצונו בעפר השיעור והפילוס בגופים הנבראים (ר"י א"ת, כוזרי ד כה). — ופלוס במשמ' שעור וחשבון: ומשקיו (של ה') גשמי נדבה ועולתו אשר יעלה מסלות שקולות ופלוסות פלוסין[1] של שנים עשר מנה וחלקים מתוולקים לבקרים ולרגעים במשמרותם (פפנהים, ארבע כוסות, כוס תנחומים א). — ואמר החכם הקראי: יפול שנים עשר בניסן ביום שבת קדש בפילוסן (סלמון בן ירוחים, מלחמ' ה' 63). — ובהשאלה פלוס משפט וצדק, ואמר הפיטן: היוצר יחד כסל נשפט ושוע ודל בפלוס ישפט (ר"א קליר, את חיל, קרובה א ר"ה). — ופלוס, שקול דבר כנגד דבר במחשבה: אתה הקב"ה מעגל רגלי הצדיק תפלס לאותו אורח, פילוס זה לשון קונטרפיו"ש בלע"ז כמלך היושב ומחשב ומשקל בלבו איזה יכשר הזה או זה (רש"י, ישע' כו ז).

א. **פִּלּוּשׁ**, ס"ז, — שה"פ מן א. פָּלַשׁ פע', — פְּעֻלַּת המתפלש בעפר: פתר בו (באיוב יו) דונש פלשתי בעפר ולא יתכן כי אין פילוש בעפר בקרן לבדו כי אם בכל הגוף (ר"ת, הכרעות, תשו' דונש, 83).

ב. **פִּלּוּשׁ**[2], ס"ז, — תכונת הדבר הַמְפֻלָּשׁ, החלול מראשו ועד סופו, שנקיבה עוברת דרכו: ובעקמומיתו צריך צורת פתח דפילוש שהוא מפולש לחבירו הוי כמפולש לר"ה (רש"י, עירוב' ו.). אין פילושיו מכוונין (הוא, שם ח:). דרך עיירות להיות פתחי פילושיהן לאורכם (הוא, שם כט:). ומבוי אסור משום פילוש (תוס' עירוב' ז:, ד"ה דאי). דבכלה לאמצע אין סברא לאסור משום פילוש וכו' ועוד דאי לא אסור אלא משו' פילוש ה"ל

[1]) [פפנהים רומז בסוגרים לדברי המשנה (יומא ג ,) שדבריו מיוסדים עליהם.]

[2]) [עי' ב. פָּלַשׁ, הערה.]

למימר מבוי שנפרץ במלואו לצידי חצר וכו' ומיהו מדאסר בצידי הצר משו' פילוש אין להוכיח דסבר דאינו נידון משום לחי (סס, ד"ה בעירבו). תרי אוני כריכין כסדרן כשרה אפילו יש פילוש וכו' אונה ואומה הסרוכות התירו הגאונים וי"א דוקא אם נדבקו בלי פלוש (ר' אברהם בן ילחק, האשכל, סדר יח, טרפות בקלרה). הכל מורים שאם בה פילוש כשרה (ראב"ד, תמים דעים, ז.). אם האומות או האונות סרוכין בשומן יותר מכדרכן ואין פילוש ביניהם כלל נהגינן להתיר (מרדכי, חולי' תריז). אם אין לה (להנקב) פלוש כשרה (רבי' יונה, משפטי בדיק' הריאה). קרום היוצא מעיקר פלוש האונות ואין בקרום שום פלוש לצד האונות (סו"ת רשב"א ג). מה ששאלת בשם ר"ת שאם היתה כל הריאה דבוקה לדופן בלא שום פילוש ובלא שום פירוד שהיה מתיר בשם ר"ת לא אלא בשם גדולי אשכנז (סו"ת הרא"ש, כלל כ סי' יב). אונא הסרוכה לאונא או לאומה וכו' ואפילו היא באלכסון ואפילו יש בה פלוש (סו"ע יו"ד לט ד). — ב) שה"ס מן ב. פָּלַשׁ פע', חדירה ובקיעה: חכמת הכרת הפנים היותר בטוחה שבחכמות אשר תפלש במחשכיהם, ממנה פלוש אל הקנותה לאדם כח יוכל בו להגיע אל המושכלות (חי בן מקיץ, 5). וקושטו בעדי הדבקות ביצירות והפלוש במחשבות והבקיאות ברמיזות (סס 26). ועי"ז הענין כתב מורנו ז"ל (הרמב"ם) בפכ"ה מהחלק תשלישי וכו' עד שאינם מודים שנקב הקרום הענבי וזכות הקרני מפני פלוש הכח הרואה כדי שישיג מה שישיג[1] (רש"ע פלקירא, מורה המורה א עג). ועל כן הוא דומה בלהבת האש העכורה ברטיבות המעורבת בה המונעת ממהירות התנועה ובאויר המעונן הנמנע מפלוש האור (הנ"ל, מקור חיים לרשב"ג ג יד). וארצה לומר ברישומו פלוש רשומי העצמים השכליים בו (סס סס). וכשתעיין שאין לעצם הפשוט תכלה וכו' ותדקדק פלושו ושקעו בדבר הפוגש בו וכו' (סס ג יד). עד שיפגש (האור) גוף קשה כמו הארץ ואז יהיה האור נראה לחוש כי אין לו פלוש בחלקיה ויתפזר בהם (סס ג יה). כי הרצון כח האלהי מפלש בכל פלוש האור באויר

---

1) [בתרגומו של ר"ש א"ת (מו"נ ג כה): שנקב המחיצה הענבית ובהירות הקרנית הוא מפני עבור הרוח הרואה עד שישיג מה שישיג.]

והנפש בגוף והשכל בנפש (סס ה עב). והנפש בלי ספק היא זהורית וניצוצית מן הצורה הנבדלת מתפלשת בחמרים בפילוש רוחני ומעמידן על מכונן (ר"י לטיף, אגרת התשובה ז, קובץ על יד א, 50 — ג) ובמשמ' גִּלּוּי, התגלות, ואמר הפיטן: רוגשים קרוא בגרון פלוש אטומי חברון מצוא מחלת ותרון (ר"א קליר, אסא דעי, מוסף יוה"כ). מהרו לאלוש ובל בצק מלוש ורגנו בפלוש עדי דק חלוש (הנ"ל, אזרח בע, קרוב' לפורים). זכות ומישור לפני כסאו זרעתיו סובלות עולם ומלואו חבתו יושט בפלוש הודו חסד ורחמים לפני כבודו (אל אדון, קובע' הפיוטים, מק"ג, 5). אמור שם עשרת הדברות וקדושם עם עשרת שמות ופלושם (קובץ על יד יא, יט).

א. פלח [1]), ממנו א. פִּלַּח, פִּלֵּחַ, פֶּלַח, *פַּלְחָן.

ב. פלח [1]), ממנו ב. פֶּלַח.

א. פָּלַח, פ"י, פֹּלֵחַ, — פלח בארץ, חָרַשׁ אותה [2]), pflügen; labourer; to plough: כמו פֹּלֵחַ ובקע בארץ נפזרו עצמינו לפי שאול (תהלי' קמא ז). —ובתו"מ: משל למלך שהיה לו שדה והיה מבקש למוסרה לאריסים קרא לראשון ואמר לו תקבל אתה השדה הזו א"ל אין בי כח קשה הימני, וכן לשני ולשלישי ולרביעי ולא קבלוה ממנו וקרא לחמישי וא"ל תקבל אתה השדה הזו א"ל הן, על מנת לפולחה א"ל הן, משנכנס לתוכה הובירה (מד"ר שמות כז). — *פָּלַח לאלהים, עבד אלהים, dienen, anbeten; servir, adorer; to serve, worship: קלנרא

---

1) [עי' בהערה הבאה.]

2) [פעל זה בא בעבר' ובלשונות שמיות אחרות בשתי הוראות עקריות הקשורות זו בזו, אלא שאין להכריע איזו קודמת לחברתה: א) בקע, ב) עבד האדמה. מן ההוראה השניה, שהיא משמשת בארמ' ובערב' הֻשאל הפעל אף לעבודת האלהים בפָלחן בבתי היראה, ומכאן באשור' פָּלַח במשמ' ירא, פחד. בעבר' שבמקרא בא פלח במשמ' החרישה והבקיעה כאחת מן המלאכות העקריות שבעבודת האדמה (פלח ובקע בארץ) ואף בלשון בקיעה בכלל, וכן בא אף פָלַח[a] בערב' גם במשמ' זו. ואף ילדיהן תְּפַלַּחְנָה (איוב יט ג) וגם וַיְפַלַּח אל סיר הנזיד (מ"ב ד לט) הבינו רב המפרשים כלשון בקוע, פטירת הרחם, וכהתוך לפלחים מעל לסיר.]

[a]) فلح

אף על פי שהכל עושין אין אסור אלא לפולחין בלבד (תוספתי ע"ז ח ז). וזה אומר לפלח למזלות וזה אומר לחמה ולשמש אני פולח (תנחומא בובר, ברא׳ יב). — ואמר הפיטן: צעוק נצעק מכאב לב ונסגוד ונפלוח אל אלהינו כי ירבה לסלוח (בנימין, אנוש במה, סליח׳, Synag. Poesien לצונץ, 75). הראם בם דין לדורות לבלתי פלוח לכל יצירות כי אם לקורא הדורות (משה ברבי קלונימוס, מה מועיל, קרוב׳ ח פסח). ופה שאמר לא אשלח הוא הפה חנן לשלח ענה כנאלת קומו צאו בדברכם לפלח (שם). האומרים אין לקבל אלות השתחוות לפניו לפלח ולבלתי הקדיש המרבה לסלח וגם לא לירא איום אלוה (ר׳ גרשם, אליך ה׳ אקרא, סליח׳ לד׳ עשי"ת מנהג פולין). — *וכמו פִעי, פָּלַח, בקע ודקר: בשעת השמד היו הפולחין[1] לובשין סנדלים מסומרים והיו עושין רושם בארץ והיו בנות ישראל יוצאות ורואות את סנדליהן רשומות בארץ והיו מתיראות ומפילות (דבר׳ רבה, ליברמן, 81). — ואמר המשורר: וברשפי אהבה בליותם פולחת (אד"ס, שס"ק א מלוס מזיון לילה). — *וכאב ראש פֹּלֵחַ, כמו פּוֹלֵחַ הראש: זה החולה בו באב הראש מתמיד ופלח (כל מלאכת ההגיון, יו:).

— פִעי׳, יְפַלַּח, —א) פִּלַּח החץ את כְּבֵדוֹ, בקעהו, ; spalten fendre ; to split, slit : עד יְפַלַּח חץ כבדו (משלי ז כג). יסבו עלי רביו יְפַלַּח כליותי ולא יחמל (איוב יו יג). —ובסהמ"א: ויבשהו בשמש ופלחהו פלחים קטנים (אסף 119). ובשם ר׳ סעדיה גאון מצאתי כי האותיות ביוצאם מן הפה ויפקידם ויניחם באויר פלחוהו כפלה ונתחדש ממנו דמויות מכוונות מפורדות מבוארות (ליקוטי ע"פ אבן יקרה א, כו, וירא). — ואמר הפיטן: חרולים זדו בפתרום ויפריכו שושנה חצי עשרת פלחום ותסך עם זו טלולים (רסע"ג, אלהים יה, עבודת יוה"כ, Elbog., Stud., 123). פלחתני מרת פתן אכזר צפו מים על ראשי ואומר נגזר (אמרה אם, סליח׳ ת"ב, סדור רסע"ג, שלֹ). שחחו ותגרו בפחד אבחם שוביהם רדפום והכום לפלחם (יוסף בר שלמה, אודך כי אנפת, יוצ׳ שבת א׳ חנכה). ליש עמר חרמשו פלחם ובמלחמת תנופה נלחם (ליל שמורים, מעריב ליל ב פסח). — ואמר המשורר: ואם יכין בני קשתו אפלח בחצי לב וזמן פלח בכדי (ר"ש הנגיד, עלה אלי, ברודי, 106). גופה רטוב ולח כשרביט בדלת טהור קדש ממלח לב רואיו יפלח ואש בקרבו ישלח (ר"י חריזי, תחכ׳ ו, 72). והורוני בשני חצים פלחו בם כבדי והגדילו אידי (שם מח, 376). חשבתיהו לחצי יום קרבי וכן היה לחצי פלחני, חשבתיהו לחרב וחנית לי וכן היה אבל בידי מעני (עדכום הלוי, קטע כ"י גני"). — *וּפִלַּח פלוני את עסקיו חתך את עסקיו, הכריע וגמר אותם: רוצה אדם לפלח[1] עסקיו בבית הראשון שהוא פוגע וללון שם (ר׳ אלעזר בן שמוע, ירוש׳ מעשר׳ ב ג). — ב) פִּלְּחָה החיה ילדיה, ילדה אותם, werfen, gebären ; mettre bas.; to bring forth : תכרענה ילדיתן תְּפַלַּחְנָה חבליהם תשלחנה (איוב לט ג).

— נִפְעַ׳, *נִפְלַח,—שפִּלְּחוּ אותו, נבקע ונדקר, ואמר הפיטן: מעצמותי המפצחות נפלחות[2] ממכעיסך וממרעימך נאמתי נלאתי נשא חרונך וזעמך (אליה בן שמעיה, את ה׳ בהמלאו, סליח׳ שחר׳ יוה"כ, מחז׳ איטלי׳ ב, קב:).

— פֻּעַ׳, *פֻּלַּח, — מי שפִּלְּחוּ אותו לִפְלָחִים: בענין זה זכר אלתמימי בספרו מרש"ד שהבצל אם יפולח ויונח בעת שתיית הרפואה המשלשלת יבטל האסטניסות וימנע הקיא (פרקי משה, סוף יג). קח קדירת של חרס ושמתה על הגחלים בקדירת

[1]) [ליברמן מעיר: בערוך ערך פלח: בילמדנו והיה עקֵב פ׳ כי תאמר, דרכן של פולחין לובשין סנדלין מסומרין. וע"פ הענין נראה שהכוונה לחיילים רומיים, עיין בעה"ש שם. ואולי זה כינוי של גנאי כלפי הגויים עובדי ע"ז, עיין ירושלמי ע"ז פ"א ה"ב, ל"ט ע"ג. והלשון כאן מגומגמת קצת, והכוונה שבשעת השמד היו מתיראות מפני הפולחין; אבל הפולחין היו לבושים סנדלים מסומרים גם שלא בשעת השמד, ע"כ. ואולם יותר נראה להבין פולחין כאן כלשון פולחים בחצים ובחרבות, ולא כעכו"ם סתם.]

[1]) [כך הגרסה בדפוס ונציאה ובדפו׳ וילנה; בדפו׳ ויטומיר: לפלה (וכן לוי, וכן משביח ירושלמי, ולא יתכן אף מצד דקדוק המלה); בדפו׳ קרוטושין: לפנע, ופרוש שבגליון שם: לפנות עסקיו גרסינן; ור"ש גרם: לפנה. ונראה שהנוסח לפנע נולד כהשפעת עסקיו שלאחריו, והואיל ואי אפשר לאמר לפלח או לפנה ע"פ דקדוק לשון החכמים, נראה שהעקר לפלח (או לפנח), והכונה: רוצה אדם לחתך עסקיו בבת אחת כבפלת וגוזר בחרב. ועי׳ בשמוש הפעלים גזר, חתך בשמש׳ קרובה לזו.]

[2]) [בסליח׳ לצו"ג, אשכנז: מפֻלָּחוֹת.]

ויפולחו הפרסות קטנות פלחות וינתנו על הגחלים (חסף, 116). יוקח קולוקונטידה לחה ותפולח ארבעה פלחים ויונחו בכלי (קלמון ג יז ו). — ואמר הפיטן: פצועים ונפצעים ומפלח כבדם צנופים כדור עם מרכבות כבודם (משה בן קלונימוס, ובכן ויושע, סדר אחרון של פסח).

— התפ׳, °התפלח, — נבקע ונתחלק לפלחים: כשרוצין ללקט התמרים מביאין מגל ארוך ומשימין תובליא שהוא סל בראש עץ ארוך ומגביהין הסל כנגד התמרים וחותכין אותן במגל ונופלין בסל כדי שלא יפלו התמרים לארץ ויתבקעו ויתפלחו (רגמ״ה, ב״ב לג:; ערוך ערך תבליא). — ואמר הפיטן: כליות מתפלחים לחצים משתלחים ועיניהם מולחים במים הנגרים (אפרים בן יצחק, אלהי העברים, סליחי מוס׳ יוה״כ).

ב. פָּלַח, קל לא נמצא.

— פע׳, יְפַלַּח, — פִּלַּח הירקות וכדו׳ אל הסיר, השליכם לתוכו: וילקט ממנו פקעות שדה מלא בגדו ויבא וַיְפַלַּח אל סיר הנזיד (מ״ב ד לט).

°פָּלָח[1]), ש״ז, — אכר ערבי: ראובן ושמעון הם שותפים והיה להם עסק אחד עם שי״ך אחד וגם באותו המחוז שהיה אותו השי״ך שולט היו נותנים סי׳ ליף[2]) (פי׳ מעות בהקדמה) לפלחים (פי׳ כפריים) (חיים הרופא, מעשה חיים, שאלה יט, לז:). — °בכלל אכר גם ופשוט.

פֶּלַח, ש״ז, — פֶּלַח רֶכֶב, האבן העליונה משתי אבני הריחים, וּפֶלַח תַּחְתִּית, האבן התחתונה; Mühlstein; meule; millstone: ותשלך אשה אחת פֶּלַח רכב על ראש אבימלך ותרץ את גלגלתו (שפטי׳ ט נג). לבו יצוק כמו אבן ויצוק כְּפֶלַח תחתית (איוב מא טז). — פֶּלַח דְּבֵלָה, חצי דבלת תאנים, Hälfte, Stück; moitié, morceau; half, piece: ויתנו לו פֶּלַח דבלה ושני צמוקים (ש״א ל יב). — ובתו״מ: הלוקח מן העני וכן העני שנתנו לו פרוסות פת או פלחי דבילה מעשר מכל אחד ואחד ובתמרים ובגרוגרות כולל ונוטל (דמאי ה ה). — ובספהמ״א: מצא גרוגרות אם דרסו רוב הגרוגרות רוב האדם חייב לעשר שחוקקין מדבר שנגמרה מלאכתן וכן אם מצא פלחי דבילה שידוע שהם מדבר הגמור (רמב״ם, מעשר ג כח). פלחי דבילה לאחר שנדרסו בעיגול מחלקין העיגול לכמה פלחין ובפלח יש הרבה תאנים דבוקות יחד (ר״ש, מעשר׳ ג ד). — פֶּלַח רִמּוֹן, חצי רמון: כְּפֶלַח הרמון רקתך מבעד לצמתך (שה״ש ד ג). — ובספהמ״א: ותבא זבוב ותעמוד על רקתו והיה כפלח הרמון ותך אותו ותזיקהו (מעשה בוסתנאי, אמס״ד). — ואמר הפיטן: והן עתה דקרו כפלח[1]) רעיתך (ר״א קליר, אי כה, קינות ט״ב). — °וּפֶלַח הראש, קטע הראש המפלח, הנקטע מן הגוף: ויוסיפו לשפוך סוללה פעם שנית ותך האבן מגבורי יוסף על ראשו ותפלח את ראש האיש ותוליך את פלח ראש האיש עם האבן (יוסיפון גינצבורג, תג). — וברפואה, חלק מחלקי הראש: הפלות הוא כאב יתעורר באחד מפלחי הראש (קלמון ג א ב לג). — °וּפַלְחֵי הַמֹּחַ: ואחד משני פלחי המוח (גרבוני, ארח חיים ג יג, כ״י ביהמ״ד סכטר) והפלח הימין לאדומה והשמאלי לשחורה (שם, בחלי הראש). — °וּפֶלַח בגוף העוף השחוט, מקום מפלח וסדוק, Riss; déchirure, rupture; rent, tear: עוף שחוט וכו׳ ואם היו בו פלחים פלחים או שהיה מתובל בתבלין ונפל לחלב או לכותח הרי זה אסור (רמב״ם, מאכלות אסורות ט יט). ואם היו בו פלחים פלחים[2]) (לקוטים מספר המספיק לתנחום הירושלמי, בכר, קלה). — °וּפֶלַח במשמ׳ קטע וחתיכה בכלל: ומשרשי איריאום ט׳ פלחים (חסף, 118). ועי׳ ערך פִּלּוּחַ, פָּלַח.

°פִּלְחָה, ש״נ, מ״ר פְּלָחוֹת — כמו פֶּלַח: קח קדירה של חרס ושמתה על הגחלים בקדירה ויפולחו הפרסות קטנות פלחות וינתנו על הגחלים (חסף, 116).

***פֻּלְחָן**, פָּלְחָן, פולחן[3]), — עבודה, עבודת הבורא, Dienst, Gottesdienst, Kultus; service (divin),

---

1) [נגזור מא. פלח עפ״י ו ש' הערבי פַּלָּאח a).]

2) [צ״ל: סלף b) במלה אחת.]

a) فلّاح b) سلف

---

1) [כלו׳ דקרו את רעיתך שרקתה כפלח הרמון, כלה״כ, אך יש בזה גם מהוראת הכתובים ומחצה וחלפה רקתו (שפט׳ ה כו), עד יפלח חץ כבדו (משלי ז כג).]

2) [ככר שם מעיר שהוא תרגום מן אית ביה פולי (פסח׳ עו.).]

3) [מן הארמ׳ שבתרגומים.]

culte; (divine) service, cult : אלהך די אנת פלח ליה וכו' וכי יש פולחן בבבל האמה ת"ל ולעבדו זו תפלה כשם שעבודת מזבח קרויה עבודה כך תפלה קרויה עבודה (ספרי דברי מא; ומעין זה ירוש' ברכ' ד א). — ואמר הפיטן: נסתמה הבירה ונתרוקן טהר השלחן מזין ומזית סתר מעבודת פלחן (מחיר, תענית לבור, סליח' לתעני' חוסי').

פלט [1]), ממנו מפלט, פלט, פלט, פליטה, פליט, *פליטה.

פָּלַט, פ"ע, פלטו, — א) פלט האדם, נמלט מרודפיו, מהאויב, entkommen; se sauver; to escape : החרב בחוץ והדבר והרעב מבית אשר בשדה בחרב ימות ואשר בעיר רעב ודבר יאכלנו ופלטו פליטיהם והיו אל ההרים כיוני הגאיות (יחזק' ז יה–יו). — ובתו"מ: בירך התחילה בעבירה תחילה ואחר כך הבטן לפיכך תלקה הירך תחילה ואחר כך הבטן ושאר כל הגוף לא פלט (סוט' ח ז). זה הוטר ביחידים מבמרובים שהיחידים בסקילה לפיכך ממונם פלט והמרובים בסייף לפיכך ממונם אבד (סנה' י ד). נכסי צדיקים שבתוכה (בעיר הנדחת) אובדין שבחוצה לה פליטין [2]) ושל רשעים בין שבתוכה בין שבחוצה לה הרי אלו אובדין (שם שם ה). מעשה שעשיתי מפרש בים הגדול וראיתי ספינה אחת ששקעה בים והייתי מצטער על תלמיד חכם אחד שהיה בתוכה וכשבאתי למגיזה של קפודקיא והתחיל מקדמיני ושואל לי שאלות נימתי לו בני היאך פלטת נומה לי (ר' עקיבה, ירוש' יבמ' טז ג). החמרת והגמלת העוברת ממקום למקום לנו בתוכה (בעיר הנדחת) והודחו עמה, אם נשתהו שם ל' יום הן בסייף וממונן אבד פחות מכן הן בסקילה וממונן פלט (סנה' קיב.). ולולא אברהם לא פלט לוט מסדום (מד"ר במד' כ). וכיון שראה אותו (את עוג) נתיירא ואמר לא לחנם פלט זה מן אותן הגבורים מימות אברהם ועד עכשיו (דבר' רבה, ליברמן, 31). —*ובהשאלה: והוא נשאר מהגבורים שהרגו אמרפל וחביריו שנאמר ויכו את רפאים וזה הפסולת שלהם כפריצי זיתים שיוצאין ופליטים מתחת הגפת (תנחו' חקת כה). —*ובמשו' פלט, יצא מעל השטח, היה גבה ממנו במקצת, hervorstehen; saillir; to project : מ"ד לא חוקק בפולט מקום הכתב כגון הדין דינרא מ"ד אפי' חוקק כגון הדין פנקסא (רב חסדא, ירוש' גטין ב ג). — ובסהמ"א: כל דבר שפולט נקרא בדבריהם זנב כאמרם שתים כנגד שתים ואחד יוצא זנב וידוע כי יקרא (זנב) לרחם שיפלוט לחוץ (רמ"ט פלקירא, המבקש, עח). —*ובהשאלה פלט ממעשה פלוני, אין לו חלק בו: וזה מפעולת אדם והאלהים ממנו יפלוט (רקע"ג על חוי הבלכי, דודזון, 72).

— ב) פ"י, *פלט פלוני דבר, הוציאו מפיו, הקיא אותו, auswerfen, ausspeien; cracher, vomir; to throw out, spit out : החושש בשניו לא יגמע את החומץ ויהא פולט אבל מגמע ופולט ובולע מטבל כדרכו ואינו חושש (תוספת' תרומ' ט יח; שם שבת יב ט). הרי שנתן לתוך פיו ושכח ולא בירך אם היו משקין פולטן אם היו אוכלין מסלקן לצדדין (רב הונא, ירוש' ברכ' ו א). היתה (הבהמה) מהלכת ופולטת עשבים מהו (ר' ירמיה, שם ב"ק ח א). שכח והכנים אוכלין לתוך פיו בלא ברכה מסלקן לצד אחד ומברך תניא חדא בולען ותניא אידך פולטן ותניא אידך מסלקן (ברכ' נ:). —ובהשאלה: א"ל הקב"ה לשר של ים פלוט אותן ליבשה (רבה בר מרי, פסחי' קיח:). פושעי ישראל שעברו על התורה ועל המצות נפשן כלה וגופן כלה והן נעשין אפר וגיהנם פולטתן והרוח מפזרתן תחת כפות רגלי הצדיקים (סדר עולם רבה, רעכר, פרק ג, ט). —ובסהמ"א: הצרוי בתענית יכול לטעום לתוך פיו עד כדי רביעית ויחזור ויפלטנו שאין

---

[1]) [השרש והפעל פלט נמצא אף כמלה עברית פלט במשמ' נמלט, במכתבי עמרנא מא"י 33,25,185. בערבי' הכתובה צורתו פלת[a]), אך בדבור פלט[b]), ובשבאי' בא כלת במשמי מלט והציל. באשור' פלט פרושו חיה, היה חי, פלט (המקביל לפע' בעבר', פלט) משמ' החיה, והשוה שמות אשוריים ובבליים כמו בלטשאצר, סנבלט, שבהם נמצא שרש זה. אך מבטא אחר של אותו שרש בעבר' הוא אף מלט, ועי' שם. ועקר משמ' השרש הוא כפ"י, הוציא, חלין (מן הסכנה), וכפ"ע יצא, ומכאן שאף הפעל פלט בתו"מ (פלט מפיו וכדו') אותו פעל הוא. וכן גם פלט, במשמ' יצא מעל השטח וכדו', הוא מבטא אחר של פלט, שבא אף במקומו לפעמים. בכוש' פלט פרושו הפריד, וגם זה קרוב בענין.]

[2]) [בספרי דבר' צד הנוס': אבודים, פלוטים, בינ' פעו'. ולפי הנוס' שלפנינו פליטים זה בינ' קל כמו אחדות מהדגמאות המובאות כאן ביחיד, פלט.]

---

a) فلت b) فلط

זה חשוב תנאה (הלבוש או"ח תקסז א). — ואמר הפיטן: פועל בחכמה פקד אדמה פלוט ביחומה פראים ובהמה (אל נשא, יוצ' שבת ברא'שי). לאחרונה יסעו שבם שלט כי הענן משם פלט (ר"א הקליר, אזכיר סלה, קרוב' שבת זכור). — ובינ' פעו', *פלוט, שפלטו אותו: הסגולים לך מכל עם העמוסים כמיביטנך הפלוטים כמירחסך (ינאי, האומרים, קרוב' ליונים נוראים, זולאי, סח). — ופלטה שכבת זרע: זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע והמשמשת שראתה נדה צריכין טבילה ורבי יהודה פוטר (ברכ' ג ו). מניין לפולטת שכבת זרע ביום השלישי שהיא טמאה שנאמר היו נכונים לשלשת ימים (שבת ט ג). נכרית שפלטה שכבת זרע מישראל טמאה, בת ישראל שפלטה שכבת זרע מנכרי טהורה (מקוא' ח ד). הפולטת שכבת זרע מבפנים טמאה (תוספת' נדה ה יג). משמשת כל שלשה ימים אסורה לאכול בתרומה שאי אפשר לה שלא תפלוט (נדה מא:). — וכהשאלה פלט, במשמ' הפריש מתוכו שמן, דם וכדו', ausscheiden; sécréter, excréter; to secrete, excrete: הכבד אוסרת ואינה נאסרת מפני שהיא פולטת ואינה בולעת (תמור' י יא). כל הזתים הגשמים יורדין עליהן והן פולטין את שמנן (ר' חנינה, ירוש' בכורי' א ג). כבולעו (הבשר את הדם) כך פולטו (פסח' עו.). שלשה דברים בכלי חרס בולע ואינו פולט ואינו מבאיש כל מה שבתוכו (אדר"נ מא).—ובסהמ"א: גיעול לשון מקיא ופולט (רש"י פסח' מד:, ד"ה גיעולי). כן צותה על יום הכפורים לענות אדם נפשו כדי שתפלט כל הלחות הנפסדות שנקבצו בה מתוך תשובה שלימה (ר' יעקב אנטולי, מלמד התלמידים, כלבים, קעט). — וכהשאלה, ואמר הפיטן: לבת לבי אף כי קולטת קרבתך לי טוב חולטת פולטת (שלמה הבבלי, אחשבה לדעת, זולת שבת ברא'שית). — *ופלט נשמתו, הוציא את נשמתו: לא דומה הפולטה בחיק אמו (ארץ ישראל) לפולטה בחיק נכריה (עולא נחותא, ירוש' כלא' ט ד). — פלטה הסכין בשר, דלדלה קצת מן הבשר: בשר שפלטתו סכין (ר"ל, חול' קכא.). לא שנו אלא שפלטתו חיה אבל פלטתו סכין בטל (עולא בשם ר' יוחנן, שם קכד.). כשמפשיטין את הבהמה פעמים שהסכין פולט מן הבשר אצל העור (רש"י, חול' קכא., ד"ה בשר). — ג) *ובמשמ' הציל, הוציא: ולמה נקרא שמו פלטיאל שפלטו אל מן העבירה (ר' יוחנן, סנה' יט:). מיכאל היה המגיד שנאמר ובעל כנפים יגיד דבר ולמה נקרא שמו פליט בשעה שהפיל הקב"ה סמאל וכת שלו ממקום קדושתו אחז בכנפו וביקש להורידו עמו ופלטו הקב"ה מידו (פרקי דר"א כז). — ואמר הפיטן: פחדו יחיל פוטמים פיותם היות אטומים, פרחיו במשענותם חטומים פלוטים[1]) מרכל פטומים (ר"א הקליר, יום מיומים, מחר' יוה"כ, מחז' איטלי' ב, פ:).

— פעי, מפלטי, פלט, פלט־, פלטה, פלטני, פלטו, אפלטה, אפלטהו, תפלט, תפלטני, תפלטמו, יפלטהו, יפלטם, תפלט, — פלט את פלוני מאויביו, עשה שימלט מידם, retten; sauver; to save: יי' סלעי ומצודתי ומפלטי[2]) לי (ש"ב כב ב). יתפלטני מריבי עם (שם שם מד). קומה יי' קדמה פניו פלטה נפשי מרשע חרבך (תהל' יז יג). מפלטי מאיבי אף מן קמי תרוממני (שם יח מט). בך בטחו אבתינו בטחו ותפלטמו אליך זעקו ונמלטו (שם כב ה–ו). גל אל יי' יפלטהו יצילהו כי חפץ בו (שם שם ט). אתה סתר לי מצר תצרני רני פלט תסובבני סלה (שם לב ז). ויעזרם יי' ויפלטם יפלטם מרשעים ויושיעם כי חסו בו (שם לז מ). מאיש מרמה ועולה תפלטני כי אתה אלהי מעזי (שם מג א). על און פלט־למו באף עמים הורד אלהים (שם נו ח). בצדקתך תצילני ותפלטני (שם עא ב). אלהי פלטני מיד רשע (שם שם ד). פלטו דל ואביון מיד רשעים הצילו (שם פב ד). כי בי חשק ואפלטהו אשגבהו כי ידע שמי (שם צא יד). — ואמר הפיטן: ועוד סלה יסובבני פלט רני אם מצאתי חן בעיני המלך (מלך אחד, סליח' ערבי"ה). סתר לי תצור ממונה רני פלט לי תסובב (ר"י נג'ארה, עולת תמיד יח).— ואמר המשורר: קול אל קול קורא מבשר בזבול הרקיע רני פלט רני פלט צבא עליון הריע (שלום הכהן, כיר דוד ז, 155).—פלטה האשה, הוציאה ולדה, ילדה: ואשר תפלט לחרב אתן (מיכ' ו יד). — והפרה: שורו עבר ולא יגעיל תפלט פרתו ולא תשכל (איוב כא י). — *ובמשמ' הוציא, כמו קל במשמ' ב): וגלגלי עיניו מפלטין ומוציאין לפידי אש (פרקי היכלות ד, סא.).

---

1) [במחזורים נוסח אשכנז (מוסף יוה"כ): פלטם עי' פעי.]

2) אולי מפלטי.

—ובמשמ׳ פ״ע, פִּלֵּט את עצמו, התמלט: וְאֲפַלְּטָה לנצח משפטי[1] (איוב כג ז).

הפע׳, תַּפְלִיט, —א) הִפְלִיט האדם, עשה שהאשה תפלט, תלד: ותסג ולא תַפְלִיט ואשר תפלט לחרב אתן (מיכ׳ ו יד). — ב) הִפְלִיט[2] הארי את טרפו: ושאג ככפירים וינהם ויאחז טרף וְיַפְלִיט ואין מציל (ישעי׳ ה כט). —בּמשמ׳ הציל, ואמר הפיטן: אנא זכור מוסיף חלק שכם אחד, קוה להפליט המחנה האחד (רסע״ג, סדר הושענות, סדור רסע״ג, רמז). — *הִפְלִיט דבר או אדם, הוציא אותו, פִּלְּטוֹ והקיאו: כל הילדים שהשליכו ליאור לא מתו אלא היאור הפליט אותם והשליך אותם למדבר מצרים (ר׳ שילה, פרקי דר״א מג). מי שהיה צריך טבילה היה הענן מפליטו חוץ ממחנה ישראל (שם מד). —ובסהמ״א: לא יוכלו מלט משא, להפליט מה שבמעיהם כשאר המוציאין כהוגן (רש״י, ישעי׳ מו ב). בעין בולעו לאיסור יפליטנו כדאמרן בבולעו בן פולטו (תוס׳, ע״ז, עה :, ד״ה כל דבר). כענין שבלעו שפת הדוד את האיסור יפליטהו (שם עו :, ד״ה כבולעו). — הִפְלִיט לחלוחית מדבר, גרם לדבר שיפלט ויפריש את הלחלוחית: מדיח יורה גדולה ומגעילה ברותחין ומכשירה ושוטפה בצונן ומפליטה מחמץ תחילה ואח״כ מרתיח בהן בלא שיעור (שבלי הלקט, פסח רז). שהמלח אינו מפליט מהעץ כלום (הרוקח תפט). —ומַפְלִיט כלי, עושה שהכלי יַפְלִיט: ומאן לימא לן שהמלח מפליט כלי איפשר שאין המלח מפליט אלא את האוכלין (רשב״א, תשו׳ קל).

התפע׳, *הִתְפַּלֵּט, — נצל ונמלט: מעשה בשני אחים שהיה אחד במירון ואחד בגוש חלב נפלה דליקה בבית זה שהיה במירון ובאת אחותו מגוש חלב התחילה מגפפתו מחבקתו ומנשקתו ואומרת לית דא מבדת לי דהוה אחי באננקי ונתפלט ממנו (מד״ר שה״ש, מי יתנך כחא). עתיד היה המבול לבא לעולם ויתפלט[3] ממנו נח ובניו (תנחו׳ שמות יז).

---

1) [מנֻקד מִשֹּׁפְטִי, אמנם יש גורסים בקריאת משבעים מִשֹּׁפְטִי.]

2) [בכ״י המחבר כאן סימן שאלה, רמז לקשי המובן. רֹב המפרשים מבארים: ויפליט את הטרף לעצמו.]

3) [וי״ג: ויפלט, נפע׳.]

— נפע׳, נִפְלַט, —פֻּלַּט אותו: לא יורה בה זרע פסולת שיהא חוזר ונפלט מגופה בלא הריון (רש״י, איוב כא י). שיהו המים הנפלטין מן הקלי על ידי חום האור זבין ויוצאין לחוץ (תוס׳, פסח׳ מ. ד״ה סחיפא). שהמים נפלטין וחוזרין ונבלעין (שם שם, ד״ה זקיפא). דאותה בליעה משהתה בדופנו של כלי לילה אחת הופג טעמו ונתקלקל ותו לא משבחת לאוכל שהיא נפלטת לתוכו (שם מד :, ד״ה והכא). שיהא כל דמו כבר נפלט ממנו (תוס׳, חול׳ קיב.; ד״ה עד שיכלה).

— פֻּע׳, פֻּלַּט, —שפלטו אותו, נצל ונמלט, ואמר הפיטן: ידועי שם בבור נשם ובנקיון רעיונים עת פלטו[1] ונתבלטו מכור ברזל סוינים (ידועי שם, אופן ז׳ פסח).

— הפע׳, הֻפְלַט, בינ׳ מֻפְלָט, —כמו פֻּע׳, ואמר הפיטן: לעת יסחה ולא ימלט יגונן עם גנון: מפלט (ר״א הקליר, אזכיר סלה, קרוב׳ שבת זכור).

פָּלִט, ש״ז, מ״ר פְּלֵטִים, פְּלִיטִים, — מי שֶׁפָּלַט, שנמלט, : Flüchtling ; fugitif, réfugié ; fugitive, refugee

אוי לך מואב אבדת עם כמוש נתן בניו פְּלֵיטִם ובנתיו בשבית (במד׳ כא כט). כי לא ישובו כי אם פְּלֵטִים (ירמ׳ מד יד). קול נסים וּפְלֵטִים מארץ בבל (שם נ כח). פְּלֵטִים מחרב אל תעמדו (שם נא נ). ושלחתי מהם פְּלֵיטִים אל הגוים (ישעי׳ סו יט). ועי׳ גם פָּלֵט.

פְּלֵטָה, פְּלֵיטָה, ש״נ, סמי׳ פְּלֵיטַת, — שארית, מה שֶׁפָּלַט מהאויב וכדו׳: אם יבוא עשו אל המחנה האחת והכהו והיה המחנה הנשאר לִפְלֵיטָה (ברא׳ לב ט). ויאמר דוד לכל עבדיו אשר אתו בירושלם קומו ונברחה כי לא תהיה לנו פְּלֵיטָה מפני אבשלום (ש״ב יה יד). ביום ההוא יהיה צמח יי׳ לצבי ולכבוד ופרי הארץ לגאון ולתפארת לִפְלֵיטַת ישראל (ישעי׳ ד ב). והיה ביום ההוא לא יוסיף עוד שאר ישראל וּפְלֵיטַת בית יעקב להשען על מכהו (שם י כ). ויספה פְּלֵיטַת בית יהודה הנשארת שרש למטה ועשה פרי למעלה כי מירושלים תצא שארית וּפְלֵיטָה מהר ציון (שם לז לא-לב). והנה נותרה בה פְּלֵטָה המוצאים בנים ובנות (יחזק׳ יד כב). והיה כל אשר יקרא בשם יי׳ ימלט כי בהר ציון ובירושלם תהיה פְּלֵיטָה (יואל׳

---

1) [פֻּלְּטוּ, כך מנֻקד במחזורים, ואולי צ״ל פָּלְטוּ בקל.]

ג ה). ובהר ציון תהיה פליטה והיה קדש (עבד' א יז). וישלח ידו בארצות וארץ מצרים לא תהיה לפליטה (דני' יא מב). ועתה כמעט רגע היתה תחנה מאת יי' אלהינו להשאיר לנו פליטה (עזר' ט ט). הלא תאנף בנו עד כלה לאין שארית ופליטה יי' אלהי ישראל צדיק אתה כי נשארנו פליטה כהיום הזה (שם יד–יה). ואשאלם על היהודים הפליטה אשר נשארו מן השבי (נחמי' א ב). ויכו את שארית הפליטה לעמלק (דה"א ד מג). נכנעו לא אשחיתם ונתתי להם כמעט לפליטה (דה"ב יב ז). ויפנו אל ההמון והנם פגרים נפלים ארצה ואין פליטה (שם כ כד). שובו אל יי' אלהי אברהם יצחק וישראל וישוב אל הפליטה הנשארת לכם מכף מלכי אשור (שם ל ו). — ובתו"מ: ומה שכר נטלו על כך שכבדו את אברהם, נותרה מהם פ ל ט ה, רחב וכל ביתה (מד"ז שה"ש א, בובר, 18). — ובתפלה: על הצדיקים ועל החסידים ועל זקני עמך בית ישראל ועל פ ל ט ת סופריהם וכו' יחמו נא רחמיך (תפלת י"ח). —ובספהמ"א: ולפי שבני הגולה אנו פ ל י ט ת ישראל עבדי אדוני המלך שרוים בשלוה בארץ מגורינו (מכתב ר' חסדאי אבן שפרוט למלך הכוזרים, בסוף ס' הכוזרי). — ואמר הפיטן: אלהינו שבשמים חוס וחמול על שאריתנו, אלהינו שבשמים חמול ורחם על פ ל י ט ת נ ו (הוספ' ותק' לסדר רע"ג, 22). ואמר המשורר: ופקדוני בידך גאוני שני אחים פ ל י ט ת הנשמה (יוסף אבן חסדאי, הללבי חן, שעה"ש 29). — ופלטה מרעב: וישלחני אלהים לפניכם לשום לכם שארית בארץ ולהחיות לכם לפליטה גדולה (ברא' מה ז). — וצמחים מברד או מארבה: ואכל את יתר הפלטה הנשארת לכם מן הברד (שמות י ה). כגן עדן הארץ לפניו ואחריו מדבר שממה וגם פליטה לא היתה לו (יוא' ב ג). —

°ובהשאלה בעניני מסחר, פשיטת הרגל, שמטת חובות: Bankerott; faillite; bankruptcy כמה בעלי הובות היו ל פ ל י ט ה (סקד' אבי בעל חות יאיר לספרו שמן המאור בסוף שו"ת חות יאיר). ומיד אח"ז באותו שבוע היו האחים הללו ל פ ל י ט ה גדולה ועצומה שנשארו חייבים לשררות וויעצים, אבדו העשר הגדול שירשו מאביהם וכילו את של אחרים סך עצום ונורא (יעב"ץ, מגלת ספר, 76). שפעם אחד היהודים העומדים בחניות נשברו ועשו פ ל י ט ה והכוללת הפסידו ממון רב (שו"ת נחלה דוד, כ"י, ב, רסא:).

°**פְּלִי** [1]), ת"ז, — כמו פלאי, פֶּלִיא: וזה דבר פ ל י הוא ואינו ממנהגו של עולם (מדה"ג ויגש, כ"י תימנים). לפי שהית בו דבר פ ל י שאינו ממנהגו של עולם צריך הכתוב להזכירו שכן הוא אומר תשע אמות ארכה (שם דבר' ג יא, הסגלה).—ובמשמ' נדיר: ו פ ל י הוא בנפעלים השני מן חרום והוא שרק יבא על הצווי כמו קֻם שֵׁב (הורית הקורא, דרנבורג, 57). והוא פ ל י לא ימצא באחד ועשרים ספרים אלא בשבעה מקומות בלבד (שם 76). — ואמר הפיטן: ייטב בעיניך נעים שירי ומיטב מהללי הדוד אשר הרחיק נדד מני לרע מעללי ואחוק בכנף ידדותו והוא נורא ו פ ל (כ"י הלוי, ייטב בעיניך, אהבה). ידעו נסתר ו פ ל י יום קשירת יום בלילה בשמם יחד והפליא (שלוס שנזי, מהדר חתן וכלה, שירי תימן, 200).

פְּלִיא, °פֶּלִיא, ת"ז, — נק' פְּלִיאָה, כמו נִפְלָא ומֻפְלָא, wunderbar, unfassbar; miraculeux, mystérieux; miraculous, mysterious: ויאמר מנוח אל מלאך יי' מה שמך וכו' ויאמר לו מלאך יי' למה זה תשאל לשמי והוא פֶּלִיא [2]) (שפט' יג יז–יח). פְּלִיאָה [3]) דעת ממני נשגבה לא אוכל לה אנא אלך מרוחך ואנה מפניך אברח (תהל' קלט ה–ו).—ואמר הפיטן: פ ל י א י מעלה אין להם קפיצת רגל (ינאי, קרוב' לימים נוראים, זולאי, סמח). לא תשא לשוא שם פ ל י א משמות מפוענחים (רסע"ג, עשרת הדברות, סדור רסע"ג, שנ). הודו למולי שתי ואם הוא פ ל י א מכל עמלי נחתי והוא גורלי (רהב"ע, אל חי, איגר 58). אם שמו פ ל י א רחמיו לבלי חק למולי (הוא, אל אמת, שם 88). ואשאלנו (את דניאל) על אדות הקץ לראות אם עבר אם עוד נבואותיו עתידות אנשי לב יאמרו לי מה זה תשאל והוא פ ל י א (אס אוינר, קונטרי הפיוטים, מק"נ, 36). פ ל י א י יקדישו שמי בטהרה סביבי מאד נשערה (אומן בצעו, קובץ על יד יא, טו). — ובמשמ' ש"ז, דבר פֶּלִיא, סוד, פֶּלֶא, ואמר הפיטן: קמי סרת כאשר זממו ומן הלשכה ילמדו פ ל י א ם (רסע"ג, הרי"ג מלות, סדור רסע"ג, קס).

***פְּלִיאָה,** ש"נ, — א) דבר פֶּלִיא ונִפְלָא, פֶּלֶא, Wunder, Unfassbares; miracle, merveille; miracle,

---

[1]) [עפ"י הכתיב הארמי שבתלמוד: דפלי ליה (חולי' יא:), ועוד.]

[2]) [כך הקרי, והכתיב פ ל א י. עי' ערך פלאי.]

[3]) [כך הקרי, הכתי' פ ל א י ה, עי' ערך פלאי.]

השם: פליאה[1]) ממך מה תדע וכו' במה שהורשיתה התבונן אין לך עסק בנסתרות (ר' לעזר בשם בר סירה, ירוש' חגיגה ב א). דבר אחר והוא פלאי א"ל המלאך איני יודע לומר לך שמי שלפי השליחות ששולח הקב"ה אותנו קורא לנו שם הוי והוא פליא לפי פליאה ופליאה שעושה על ידינו הוא קורא לנו שם (מד"ר במד' י). בשלשים ושתים נתיבות פליאות חכמה חקק יה יי' צבאות שמו (ספר יצירה א א). — ובסהמ"א: אם נדברו חכמים על פליאה ולא תדע שתוק ואמור זה לא ידעתיהו (ר"ם הנגיד, בן משלי א כג). ופליאה גדולה היתה זאת הלידה בעבור שכל בן אד' יוצא בשליא שהיא מכסה עליו והנה שתי השליות נפתחו רגע אחד (ראב"ע, בראש' כה כה). ומה שימצא ג"כ ברחשים בעופות ובדגים מפליאות הולכות כולם על סדר מוגבל (אמו"ר לראב"ד, ו א). וממה שראוי לך לבחון בו עניני העולם שתסתכל תמיד באחרית הדברים שהם מתקשים עלינו ומזדמנים לנו ותראה בהם פליאה גדולה (ר"י א"ת, חו"ה, הבחינה ה). והצווי מתחלק לשני חלקים אחד מהם מצות הלבבות והם הדברים אשר יתכנו באמונת הלב וכו' ובמחשבה בפליאותיו והבחינה בטובותיו (שם, עבודת האלהים ד). וחותם ברופא כל בשר ומפליא לעשות, למד על פליאות מה שברא בחיים מהכחות הדוחים והמחזיקים (הוא, כוזרי ג יא). שמעתי שאתם אומרים שהספירות ישתלשלו מדריגה אחר מדריגה עד שנתהוה עולם הגשמות הזה והוא פליאה בעיני לא אוכל לה (רמח"ל, חוקר ומקבל, 4). —ואמר הפיטן: תוודע ותיקתך ותפענית פליאתך (ינאי, קרוב' לימים נוראים, זולאי, שמא). מלך צר לכבודו בל יצורים פליאת מעשיו יודעים כאישון נצורים (קלונימוס, ובכן מי לא יראך מלך, שחרית יוה"כ, סירמן יע). — ואמר המשורר: ונסתר והוא ראה ונעלם ויראת בעיני גבורותיו ועל יד פליאותיו (ראב"ע, שירים נשגבים, כהנא 192). פקודי תמיד ישלים יזרוק ויקריב ראש ואברים פליאות קטרת ונרות כלולים פקודי יי' ישרים (הוא, אזכירה, איגר 233). פקיד אב משמאלו לאות ומימינו סגן קרואיו פליאות שם ועוזל לראות סוד יי ליראיו (שם). — ב) ופעלת מי שהוא מתפלא, שנפלא ממנו דבר: כי יפלא אין פליאה אלא כסייה שנאמר כי יפלא בעיני השם הזה ואומר הממני יפלא כל דבר (מדרש הגדול, דבר' יז ח, הפגלה). — ובסהמ"א: ופליאה גדולה מאד דשבק לקט שכחה ופיאה דאיירי בהו ונקט נבילה (תוס' יומא לו:). ורבינו אפרים זצ"ל השיב לו בלשון הזה אשר שמעת עלי שאני אוסר לכהן חזן לקרות כהן אחר, אמת ויציב פתגמא ופליאה בעיני על כל כהן העושה כן שפוסל עצמו לכהונה (שבלי הלקט תפלה לה). — ואמר הפיטן: מי ישמע ולא יתמה פליאה החקוקה נשחט ושוחט כאחת שוים להחניקה (ילחק, אמונה אומן, קרוב' לצום גדליה, מחזור איטלי ב, כט). — "ודבר יוצא מן הכלל, Ausnahme; exception: והנה זכרו קצת רופאי הודו כי לפעמים יהי' הסבה בכאב הראש תולעת תולד בצדדי הראש וכו' ואפשר שיולד אצל הקרום המבדיל וגם כי יהי' בפליאה (קאנון ג א ב ג). ואם יעתק בפליאה לבעלת הצד תקל צרת הנשימה (שם ג י ד). כבר ראו רבים שנולדו בהם עורקים נכונים בעצם ובגררים ולא יולד זה בעם רב אך בנפרדים אחר נפרדים ובפליאה, אמנם העצבים והשריינים הנה לא ראה אדם זה מעולם שנולד באחד אפילו בפליאת (רמב"ם, פרקי משה ג).

"פְּלִיאוּת, ש"נ, — תכונת מי שהוא פליא: שלשת חלקי המציאות אשר נבראו ממנו יתב' בחכמה ופליאות (מבחר קראי, לקו"ק, נספח 49).

"פְּלִיאִיָּה, ש"נ,—כמו פְּלִיאָה, ואמר הפיטן: שנאן עליות וסוד פליאיות שיר מתלוליות יפצחו כי ימלוך (ר"א קליר, אנסיכה, מוסף א ר"ה).

א. *פְּלִיגָה, פליגא, ש"נ, — לקיחה לצד[1]): ויקח קרח אין ויקח אלא לשון פליגה שלבו לקחו כענין שנאמר מה יקחך לבך (תנחו' קרח ב).

ב. "פְּלִיגָה, ש"נ, — כמו פֶּלֶג, מחלת השתוק: וממנו כח המניע לשדים המבטלים איברי האדם כמו הנכפים ובעלי הפליגה הקטן והגדול וחסרי הדעת (ראב"ד, פי' יצירה ד ח).

פָּלִיט, ש"ז, מ"ר סמי' פְּלִיטֵי, כנ' פְּלִיטֵיכֶם, פְּלִיטָיו, פְּלִיטֵיהֶם, — מי שֶׁפָּלַט, שֶׁנִּמְלַט, Flüchtling; fugitif, réfugié; fugitive, refugee: ויבא הַפָּלִיט

1) [עי' עמ' 4922, הערה 8) ועמ' 4925.]

1) [עי' רש"י לפסוק.]

ויגד לאברם העברי (בראש' יד יג). ויכו אותם עד בלתי השאיר להם שריד ופָלִיט (יהוש' ט כב). והיה כי יאמרו פְלִיטֵי אפרים אעברה ויאמרו לו אנשי גלעד האפרתי אתה (שפט' יב ה). ויאמר יהוא אם יש נפשכם אל יצא פָלִיט מן העיר (מ"ב ט טו). ואחריתם בחרב אהרג לא ינוס להם נס ולא ימלט להם פָלִיט (עמו' ט א). ולא יהיה להם שריד ופָלִיט מפני הרעה אשר אני מביא עליהם (ירמ' מב יז). ולא יהיה פָלִיט ושריד לשארית יהודה הבאים לגור שם בארץ מצרים (שם מד יד). ופְלִיטֵי חרב ישבון מן ארץ מצרים ארץ יהודה (שם שם כח). ולא היה ביום אף יי' פָלִיט ושריד (איכ' ב כב). ואל תעמד על הפרק להכרית את פְלִיטָיו ואל תסגר שרידיו ביום צרה (עבד' א יד). ויהי בשתי עשרה שנה בעשרי בחמשה לחדש לגלותינו בא אלי הַפָּלִיט מירושלים לאמר הכתה העיר (יחזק' לג כא). והותרתי כהיות לכם פְלִיטֵי חרב בגוים בהזורותיכם בארצות וזכרו פְלִיטֵיכֶם אותו בגוים אשר נשבו שם (שם ו ח–ט). ופלטו פְלִיטֵיהֶם והיו אל ההרים כיוני הגאיות כלם המות (שם ז טז). הקבצו ובאו התנגשו יחדו פְלִיטֵי הגוים (ישעי' מה כ). — ואמר המשורר: ואלאה ראות קרת ירדפוני ומצאות כי השנאות עוד באשר **פ ל י ט י** מקנאות (ר"י הלוי, יה למיחלים, אהבה, שעה"ש 108). ואולם על בני סכלות חמסן אשר דמו להכרית את **פ ל י ט ן** ביען עבדו בהן עבדים ונשו בם אבל לבי שטמן (יצחק אבן עזרא, פניני שיר, שם 161).

פְלֵיטָה, עי' פְּלֵטָה ועי' גם פָּלַט, קל.

°פְּלִיטָה, ש"נ, שה"פ מן פָּלַט, — פְּעֻלַּת מי שפולט דבר: כל געילה לשון **פ ל י ט ת** דבר הבלוע בדבר אחר (רש"י, ויקר' ו כא). וליפתן **פ ל י ט ת ן** שפולטין ומזיעין שמבגונית איסור שבלעו (הוא, ע"ז לה:, ד"ה וליפתן). נאסרת לפי שלאחר שגמרה **פ ל י ט ת ה** חוזרת ובולעת (הוא, חולי' קיא.).

א. פְּלִיל [1], ש"ז, ר"ר פְּלִילִים, פְּלִלִים, — שופט, דַּיָּן [2], Richter; juge; judge: ענוש יענש כאשר ישית עליו בעל האשה ונתן בִּפְלִלִים [1] (שמות כא כב). כי לא כצורנו צורם ואיבינו פְּלִילִים [2] (דבר' לב לא). כי הוא זמה והיא עון פְּלִילִים [2] (איוב לא יא). — ובסהמ"א: כל השטרות שחותמיהן עכו"ם הרי אלו פסולין חוץ משטרי מקח וממכר ושטרי חוב וכו' והוא שיהיו עשויין בערכאות שלהם אבל במקום קבוץ **פ ל י ל י ה ן** בלא קיום השופט שלהם לא יועילו כלום (רמב"ם, מלוה ולוה כז א). ואמר הפיטן: אלהים או **פ ל י ל י ם** לא תקלל ולשלומם פגע באל ופלל (רב האי גאון, לקוטי קדמונים, 54). עד אן עדינה תהי שוכנה ברוב השקט ופני פרחי הלא כמו חרוליך תשב ברוב גאות לשפוט בני אל בכל המשפטים ותביא ב**פ ל י ל י ך** (ר"מ מרוטנבורג, שאלי שרופה, קינות ת"ב). מלחמוד אלה עין תעלים למה תהיה ב**פ ל י ל י ם** (המעמדות, סדר א שבועות). ישנו עם אחד מפוזר בין כל העמים נזר וכו' ב**פ ל י ל י ם** מכחישים דתך אינם עושים (ר"י נג'ארה, זמירות למקרא מגילה). — ואמר המשורר: רבודים זר וכליל כמו נגיד ו**פ ל י ל** בנראה בעליל פניהם מזריחים (ישוסוס מדברות, שיר לחתונה, גנזי שכטר ג, 280). ולא יצדק אשר מיליו נכוחים במשפט אם ידינהו **פ ל י ל ו** (ר"ש הנגיד, בן משלי, 67). אם אין אנוש יוכח ועלינו ישו ידו היה אתה **פ ל י ל** דיננו (רמב"ע, כתר מעט, אוכל נסמך א, 169). **פ ל י ל** צדק ודיין אין כמותו בחכמתו ויקר מעלתו (ר"י חריזי, תחכמוני יד). רועי האליל שר ו**פ ל י ל** (יהודה הדסי, אשכל הכפר שסג, ס' סורר). — °ופָלִיל במשמ' משפט, ואמר הפיטן: יחקור מבין **פ ל י ל** ויחפש במקור דעו כי הכל אפס ובעקור

---

1) [אין במקרא צורת היחיד, ואולי הנכון פְּלִיל.]

2) [כך ת"א: דייניא, וולגטה: judices, וכן לשון המכילתא משפטים: אין פלילים אלא דיינין; וכן פרש רש"י: שופטים, וגם באיוב (לא יא) עון פלילים: עון שמשפט יסורין ראויין לבא על ידו; ושם אף ראב"ע: כמו ונתן בפלילים שיוקח הדין ממנו, וכך רב המפרשים וכן שמוש המלה בסהמ"א. אך השבעים תרגמו ἀνόητοι שהוא או חסרי דעת או פלואים, תמוהים. אך כמבואר בהערה לא. פלל, עקר משמ' השרש היא אחוד בברית, ולשון עון פלילים על יד זִמָּה (איוב שם) מורה על בגידה בברית שהמאחדים בה מחֻיבים לְפַלֵּל ולהיות ערבים זה לזה. וכתרגומו של טורטשינר (דבר' לב לא) Verräter, בוגדים. ע"פ הבטוי בדבר' השתמשו אף בסהמ"א במלה **פ ל י ל י ם** גם במשמ' **פ ל י ל י** אויבינו, שופטי הגוים. ועי' גם ב. פָּלִיל.]

1) [יש מבינים כאן **פ ל י ל י ם** במשמ' שם מפשט, כלו' ונתן בתמורה וכפצוי, וכך השתמשו במלה אף בסהמ"א. ולפי הנאמר בהערה הקודמת אפשר להבין: בחובת הערבות המוטלת על העם המֻאחד בברית פלילים.]

2) [עי' הערה לעיל.]

שרשו בשוט יתרפש (יהודה, סלסו קדוס עוניס, קונט' הפיוטים, מק"ג, 7). — ³ואיש פָּלִיל, כמו בעל דין: לא יקשה עליו אם ידבר באון או באמת או בשקר או בצדק חייב שלא להשיבו תשובת איש פלילו אבל לענותו תשובת מתגבר עליו (לקו"ק, נספח' 12). — ⁴ובהשאלה, תאר לאויבים, ואמר הפיטן: פלאך פעול יראיך לנצרם היות יראת ה' אוצרם, הן פלילינו לידע בהתבצרם כי לא כצורנו צורם (שמעון בר ילחק, אוחך חדרוס, מעריב ליל יום כפור).

ב. ²**פָּלִיל** ¹), ש"ז, — יועץ, חכם: ובממלכה הששית אנשים צדיקים בתם מחזיקים וכו' יושבי אהלים מורים ופלילים שופטים ושוטרים וכו' (ראב"ע, אגרת חי בן מקיץ, כהנא ב, 52). פליל אחד מכשף (שבחי ר' חיים ויטאל, שנת שס"ד). פליל אחד בקי בגורל החול (שם, שנת שס"ט). והפלילים שבהם (בהישמעאלים) בראותם שעד היום לא הצר להם בקשו לעשות שלום (חרבות ירושלים, ג). — ואמר הפיטן: לשא דע פלילים צגתי במסלולים להזכר בפלולים שוע גבורות מללים (ר"א קליר, ארשה, תפלת טל). פקד מחתה וחתה גחל וקידמוהו בבלי קטרת פלילים (רסע"ג, אלהים יה מקדש, עבודה, Elbog., Stud. 125). בורך לבלתי עיד יוליל כבלה עדנו ונדרך ותפקדהו בבינת פליל יחד נער ורך (הוא, עבודה, סדור רסע"ג, רסב). והתרע באצילי עם פלילים דבק בהם ואל תט אל בסילים (רב האי גאון, לקו"ק, 52). — ואמר המשורר: פליל בכל קשרי תפליה גדול בכל עמי גדיליה משרה עלי שכמו בשירתו תגח בחוג שחק כסיליה (ר"ש הנגיד, הוה יקידתי, אוצר השיר, 50). יבכו פלילינו בשנער אחריו כי אולת ידם וכל חסרו (רשב"ג, בימי יקותיאל, ברודי, 19). דלתי שעריו בחכמה בבלי בריחים נעולים משא להביא בשבת בהם יצוו פלילים מצות נטילה בלולב לשמר ברב מעללים (ראב"ע, חידות, כהנא א, 88). הייתי בימי נעורי מתדפק על דלתי חכמים ומשכילים ושוקד על שערי המבינים והפלילים ללקוט בדלתי אמריהם ולשאוב ממעיני משליהם (ר"י חריזי, תחכמוני, 168).

ג. ³**פָּלִיל**, מ"ר פְּלִילִים, — כמו פִּלּוּל, תפלה, ואמר הפיטן: פקד מחתה וחתה גחל וקידמוהו בבלי קטרת פלילים, פלילים עש ובא היכל מנגד עדי צפונה פרז בין בדים מחתתו ועישן ויכסו צללים (רסע"ג, עבודה, סדור רסע"ג, תיב).

¹) [ע"פ פליליה. עי' שם הערה.]

א. **פְּלִילָה**, ש"נ,—משפט, תחבולה (?) ¹): הביאו עצה עשי פְלִילָה שיתי כליל צלך בתוך צהרים (ישע' יו ג). — ובסהמ"א: דע אתה אדוני כי אלהים היית במשפטי משפט אלהים שפטתני דין עליון דנתני אשר הוא העד הוא הדיין ולו הנסתרות והוא יודע תעלומות לב ולא צוה כן לנוחלי משפט לעשות פלילה (מנחם, תשו' תלמידי מנחם, XXIX). ובאשר לא נסור כפילת סנסנים וזלזלים כן לא נסור כפילת סלסלות כי הם שמות נכנים על הכפילה והתבונן ואל תפק הפלילה (תשו' דונש על מנחם, 21, סלסלות). והיה יונה מצטער על נבואתו שלא נתקיימה וכו', ויתפלל אל ה' אין התפלה הזאת אלא לשון פלילים כלומר מלשון פלילה לפני המקום (אברהם בר חייא, הגיון הנפש, כט.). והוי אומר כי הקב"ה גילה ליונה ברוח הקדש דבר הנחמה אשר הוא מתנחם על הרעה אשר קרא על נינוה וכו' ויחר לו מאד ויבקש פלילה ומשפט מלפני המקום (שם).—ואמר הפיטן: גברו מאד מצוקותינו ברואה שגינו פלילות פוקותינו וכבגד עדים כל צדקותינו (אליה בר שמעיה, אתה חלקי, סליח' ה עס"ח). — ואמר המשורר: מלך בעת ירצה לדלג בתחלה אז רשות אליו בדת ופלילה לעלות לבית מבצר ושם יעמד ואז לו יהיה מפלט ליום צוק וחבלה (ראב"ע, אשיר בקולי, כהנא א, 154). עששה עין בשר קצרו עפעפיה שוגה בראה ופלילתו שוא ואין (שלום הכהן, מתח תככים, כיר דוד, 24). — ³ובמשמ' דין בהלכה: פלילת החייב שבועה לחברו ומת ולא נשבע אין חייבים בניו בשבועת אביהם (ר"י הדסי, אשכל הכפר, לא תחמוד, ספח ב).

¹) [פְּלִילָה וכן פְּלִילִיָּה נזכרות במקרא כפעלות הכהנים והנביאים בראית העתידות, ועל כן נראה לחבר מלים אלו אל ראה פניך לא פִלָּלְתִּי; ועל זה יש להפרידו מן פִּלֵּל ביתר הוראותיו ולחברו אל הערב' פַאל a) שמשמעותו קסם וסימן לעתיד (omen). לפי זה בא פִלֵּל זה במקום פאלל, וכן פְּלִילָה, פְּלִילִיָּה במקום פאלולה, פאלוליה. והפרשנים והמדקדקים העברים בימי הבינים הבינו גם מלים אלו כנגזרות מן פלילים במשמ' דין ומשפט, ואמנם יש שהרגישו בהן ממשמ' פליאה.]

a) فأل

ב. *פְּלִילָה, ש"נ פְּלִילוֹת,—כמו תפלה, Gebet; prière ; prayer, ואמר הפיטן: שמע קולי אשר ישמע בקולות והאל המקבל התפלות וכו' והעונה לאהרן בקטרת וגם פינחס עניתו בפלילות (שמע קולי, מנח' י טבת).

*פְּלִילוּת, ש"נ,—משפט, שפטים וכדו': ויעמוד פינחס ויפלל ותעצר המגפה וא"ר אלעזר ויתפלל לא נאמר אלא ויפלל מלמד שעשה פלילות[1] עם קונו (סנה' מד.). — ובספהמ"א: ועל חטא שחטאנו לפניך בפלילות (ודוי ליל יוה"כ). משום כי הוא הוצאת עלה למשפט כבר כשר כמוהו כפלילות (ספר היסר (העבריות) לישועה הקראי, 56). ויצב עדים נאמנים לגרדון ולפלילות ולמשוטטי לילה (יעקב מן, ד"ה של יהודי מצרים וא"י ב, 36).

פְּלִילִי[2], ת"ז,—גם הוא עון פְּלִילִי כי כחשתי לאל ממעל (איוב לא כח). — ובספהמ"א: שעל התכונה העיונית דוקא אמרה תורה כי היא חכמתכם ובינתכם לא על הפלילית והמשפטית (יהודה עטהאל, כשמות לבית דוד ג יז, מג:). אכן פורנית פלילית (criminal) היא מצדנו להוציא על בית אב אחד בארץ ישראל סכום כסף כזה (ברמסקי, באין מטרה, יג). — ואמר המשורר: חטאי לו יריחון בם שכני אזי ברחו ורחקו מגבולי טמא לבב אשר שובב וסובב לבבי בי עלי כל חטא פלילי (יצחק בן שאול, אלהי אל תדיכני, סעה"ש 56). ואור הנאצלי מהודר תוך מעוני ואבין סוד פלילי וישמח רעיוני (שלום שבזי, אלף אלפת קולי, שירי תימן, 155).

פְּלִילִיָּה, ש"נ,—כמו א. פְּלִילָה[3]: וגם אלה ביין שגו ובשכר תעו כהן ונביא שגו בשכר נבלעו מן היין תעו מן השכר שגו בראה פקו פְּלִילִיָּה (ישע' כח ז). — ובספהמ"א: והשכל יעיד לדבריהם ביתרון המעלה ולכל אחד מהם תושיה ופליליה על אבן

1) [אמנם אשר שהכונה פְּלִילוֹת מן פְּלִילָה.]

2) [המחבר לא פרש, וכנראה הבין כמו עון פלילים: עון שבמשפט. ולפי הנאמר בהערה למלה פָּלִיל יהיה הפרוש: עון של בגידה. ובספהמ"א קבלה המלה את ההוראה criminal, שיש בו עבירה על החק, ובמובן זה נהוג גם הבטוי משפט פלילי, במשמ' Strafrecht ; droit criminel; criminal law.]

3) מחשבה, החלטה ? [עי' א. פְּלִילָה, הערה. ובספהמ"א השתמשו במלה במשמ' עצה וחכמה.]

טבעתו (ר"י חריזי, מוסרי הפילוסופים א ז). והב' ישר, איש שלא נתן לו אלהים לא שכל ולא תושיה ולא מוסר ולא פליליה והאמין לאנשי הצדק לבעלי הדעת ולבעלי האמת (לקו"ק, כספים, 10). — ואמר הפיטן: בחר בציר פליליה אלי שלחו למחית (לחב"ע, הוא אלוהי, איגר 176). סבבוהו פרחי לויה באצבע צרדה יכו נגדו סודרים ספרי פליליה יודו לה' חסדו (הוא, אזכירה סדר עבודה, שם 233). —ואמר המשורר: הזהר בני מזדון ומשגיה להבן מאנשי התושיה והפליליה (דונש, תשו' על רסע"ג 51). ואז תעשינה ידיו תושיה ויחיה הפליליה בצאצאי היהודיה (הוא, תשו' על מנחם, הקדמה, 6) וציץ פרח במטה התבונה עלי מעין פליליה וחכמה צעיר שנים משעשע במשנה ועלם רך מבאר תעלמה (יוסף בן הסדאי, הללי מן, סעה"ש, 29). שמעו בני שכל פליליות בם תלמדו דעות ותשיות (ר"י חריזי, תחכמוני כ, 453). — *ובהשאלה על אדם חכם, באלו בשתי מלים פְּלִיל־יָה, ואמר המשורר: הכמות פליליה ומקבר תרומיה ידידי בקשו נאלי צרי לכאב ולכויה (ר"ם הנגיד על מות רב האי גאון, הכמות, ברודי, 5).

א. *פְּלִישָׁה, ש"נ,—שה"פ מן א. פָּלַשׁ: הכפישני באפר ופרש ל' פלישה וקשה הוא להבין מה זו פלישה (ר"י קמחי, ספר הגלוי, קיח).

ב. **פְּלִישָׁה[1], ש"נ, — שה"פ מן ב. פָּלַשׁ, חדירה, והגירה אל ארץ מן הארצות, Einwanderung ; immigration: הפלישה ההגירה אל הארץ כמעט שפסקה כליל וההגירה מן הארץ גברה וגדלה במדה שלא היתה כמותה בשנים הקודמות (הצ"י, האור שנה ג ה, קפ).—ונהוג בדבור אף במשמ' של פְּלִישַׁת צבא, Invasion ; invasion.

פלך[2], ממנו א. פֶּלֶךְ.

א. פֶּלֶךְ[3], ש"ז, פִּלְכָּךְ — א) כלי הטויה, כעין מקל עב הראש בקצהו האחד, יסבהו הטוה בין אצבעותיו

1) [עי' ב. פָּלַשׁ, הערה.]

2) [ספק אם היה שרש כזה בעבר'. עי' הערת לקמן.]

3) [בערב' פַלְכּ a), דבר עגל, פַלְכַּה b), פלך

a) فلك b) فلكة

בקצהו הדק ועי"ז ישור החוט, Spindel; fuseau; spindle: ואל יכרת מבית יואב זב ומצרע ומחזיק בַּפֶּלֶךְ [1]) ונפל בחרב וחסר לחם (ש"ב ג כט). ידיה שלחה בכישור וכפיה תמכו פָלֶךְ (משלי לא יט). — ובתו"מ: המושיב את אשתו חנונית או שמנה אפוטרפא הרי זה משביעה כל זמן שירצה רבי אליעזר אומר אפילו על פלכה ועל עסתה (כתוב' ט ד). אין חכמתה של אשה אלא בפלכה דכתיב וכל אשה חכמת לב בידיה טוו (ר' לעזר, ירוש' סוטה ג ג). באבן (טווה אדם על ירכו תכלת לציציתו) אבל לא בפלך (ר' יהודה, מו"ק יט.). בין באבן בין בפלך (שם שם). אבל ג' ימים הראשונים אסור במלאכה ואפי' עני המתפרנס מן הצדקה, מכאן ואילך עושה בצינעא בתוך ביתו והאשה טווה בפלך בתוך ביתה (שם כא:). אין חכמה לאשה אלא בפלך וכן הוא אומר וכל אשה חכמת לב בידיה טוו (ר' אליעזר, יומא סו:). שאין לך אשה שלא נעשית אפוטרופיא שעה אחת בחיי בעלה על פילכה ועל עיסתה (כתוב' פו:). משל לאשה שהעשירה מפלכה [2]) אמרה הואיל ומן הפלך הזה נתעשרתי אינו זז מתחת ידי לעולם (מד"כ ברא' כו). — ובסהמ"א: סידקית כלי מלאכת נשים ועניים כגון פלכים מחטין וצינורות (רש"י, סוטה מ.). — ואמר המליץ: והמשל אומר הנשים עם הדברים הפלך [3]) (ר"י זבארה, שעשועים ח, דודזון, 87). —ב) ̈ובמשמ' מקל ומשענת, ואמר המשורר: ואיך יוכל חלך מחויק בפלך ונחשב כהלך אשר דרכו ילך לעמד לפני מלך מעמיד רגל ופלך אדמה ומהלך על כנפי רוח (לוי אבן אלתבאן, בזכרך, ידיעות מכון שוקן ד, רס) יתבוננו ויבינו מתי שכל פעלתו וכו' וההולכים על פלכים כל איש על מסלתו (הוא, לבורא כל, שם רסב). —ובהשאלה, תפס פֶּלֶךְ של הודיה ושל שתיקה, נקט במטה של הודיה, נקט בצד

הטויה, ובאשור' פִּלַּקֻּ באותה משמ', ואולי שאולה המלה מאשור'.]

[1]) [במשמ' פֶּלֶךְ הטויה הבינו את המלה אף כאן התרג' הסורי, הוולג', עקילס, סומכוס וכמה מפרשים.]

[2]) [בגרי' הערוך: מפלחת, הפלח, בחית, ואינה אלא טעות.]

[3]) [דודזון: המאמר הזה הוא תרגום עברי מהפתגם הארמי: „אתתא בהדי שותא פילכא" (מגילה יד:).]

של הודיה וכדו' [1]): לאה תפסה פלך הודיה ועמדו הימנה בעלי הודיה וכו' רחל תפסה פלך שתיקה ועמדו כל בניה בעלי מסטירין (ר' לוי, מד"ר ברא' עא). —ובסהמ"א: ובחנו החסידים לתועלת כוונת התפלה לאחוז בפלך השתיקה כי רוב ביטול הכוונה הוא בא מדברים בטלים (מעדן ימים א, ד:). סגולה ב' להיות אוחז בפלך השתיקה (שם ב, קא.). — ̈ופֶּלֶךְ של נחשת, וו של נחשת: צינורא פלך של נחשת שראשו כפוף ועשוי לשזור [2]) בו זהב (ר' מנשה, מנחות קז.). — ג) *ובמשמ' מטוה, כפי שהורד מן הַפֶּלֶךְ, פקעת חוטים [3]): ולא ידעת שנקדימון בן גוריון כשעה שהיה יוצא מביתו לבית המקדש פילכי [4]) מילת היו מציעין לו תחתיו ובאים עניי ישראל ונוטלין אותו (כלה רבתי ב).

ב. פֶּלֶךְ [5]), ש"ז, כנ' פִּלְכּוֹ, — כמו גליל, Bezirk; district: רפיה בן חור שר חצי פֶּלֶךְ ירושלם (נחמי' ג ט). מלכיה בן רכב שר פֶּלֶךְ בית הכרם (שם שם יד). חשביה שר חצי פֶּלֶךְ קעילה לְפִלְכּוֹ (שם יז). —ובספר חשמונאים: ויגבה לבו (של אלכסנדרוס) וילכוד פלכים ומדינות הגוים העצימים (גוף העברי (?) של החשמונאים, א. טילר). — ובתו"מ: לא היו עולין יחידים אלא פלכים פלכים (תוספת' בכורים ב ח). סנהדרין נוהגת בארץ ובחוצה לארץ וכו' אם כן למה נאמר שפטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך אלא בארץ ישראל עושין אותן בכל עיר ועיר בחוצה לארץ עושין אותן פלכין פלכין (שם סנה' ג י). להיכן גולה לעיר מקלטו כמדבר גולה למחנה לויה ובן לוי גולה לפלך אחר ואם גולה לפלכו הרי זה קולטו (שם מכות ב יב). התקינו שיהו מושיבין (מלמדי תינוקות) בכל פלך ופלך (רב יהודה בשם

[1]) [גם במקרא משמשות תמונות דומות, כגון: מטה לחם, כל משען לחם וכל משען מים, מקל נעם וחבלים וכדו', הואיל והשתמשו במקלות לשם הגורל, באפן שבחרו בין שני מקלות לשם הב' עה.]

[2]) [כך צ"ל. בנדפס: לשוות.]

[3]) [כך כנראה יש לפרש את המלה שהתקשו בה.]

[4]) [בכתוב' (סו:): כלי מילת.]

[5]) [באשור' פִּלְגֻּ, נבדל מן פִּלַּקֻּ שהו א. פֶּלֶךְ העברי. ונראה שב. פֶּלֶךְ שאול מאשור'.]

יבז, ב״ב כח.). בשעריך אתה מושיב בתי דינים בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר ובח״ל אתה מושיב בכל פלך ופלך ואי אתה מושיב בכל עיר ועיר (מכות ז.). בן לוי שהרג גולה מפלך לפלך ואם גלה לפלכו פלכו קולטו (זבח׳ קיז.). חכמים חם לבנות מדינות ופלכים ובתים לעשות כלי זין וכו׳ ולא חכמו מי עשה אותן ומי משיב את הרוח (מד״ז סה״ש ח, בובר 17). — ובסהמ״א: ובנפות דור פלכי דור (רע״י, יהוש׳ יח ג). שוטרי עיר ופלך וכו׳ ופלכם קולט סולת וכו׳ ופולט פסולת (ספר היסר לרבנו חס, חלק סו״ת סימן עז). כי אותם שמגידים על הפלכים ועל המחוזות העיקר הוא ראייה שראו מקצתם (ר״י קמחי׳ הקדמה לספר הגלוי). הלא תראה צורך הירח והכוכבים אל אור השמש וכו׳ וצורך הארצות והפלכים והחכמות והמלאכות קצתם אל קצתם (ר״י ח״ת, חו״ה, היחוד ז). חייבין בית דין להעמיד שוטרים בכל מדינה ומדינה ובכל פלך ופלך שיהו מחזרין על חתנויות ומצדקין את המאזנים ואת המדות ופוסקין השערים (רמב״ם, גניבה ח כ). שאפשר ויכול הוא שתראה הלבנה החדשה של שום תשרי בפלך ירושלים בסוף יום כ״ט (ר׳ יצחק הישראלי, יסוד עולם, כב:). בפרוורי ירושלים בפלכי ירושלים (ר״ש, כיף חלה). ולכן היה שם יורש הפלכים השוים אשר אמצעיתם וחמדתם ארץ כנען אדמת הנבואה (אברבנאל, מפעלות אלהים יח ד). — ואמר הפיטן: שפט בצדק כל פלכינו (אלעזר בן יעקב הבבלי, פוזננסקי, Babyl. Geonim עמ׳ 66). מי כמוכה וכו׳ מגוי א׳ גוי מושכם יען לגדלם בכל פלכים (שמואל יזכה, יולי לך לך, שריד׳ מהגניז׳, מ״ל ז״יס, 53). — ואמר המשורר: כאל במרומים בארץ המלך ומושלים רבים המאורות הנמו כוכבים הנציבים שמש שר פלך איש איש ישמור דרכו זה הראה למו (יל״ג, שירים ה, 9). — ובהשאלה, פֶּלֶךְ, כמו שר פלך, ואמר הפיטן: פלכים נוגשים פנו סביב הארץ (ר״י גיאת, אבני קדש למוסף יוה״כ, Rel. Poesie לנו. זקש 13). כבוד מלכים וכל פלכים ללוותם הפחות והסגנים בשבחות וברננים בכל עת צאתם (מה יפית, זמיר׳ לליל שבת).

ב. פֶּלֶךְ, ש״ז, — שמים, כדור מכדורי השמים, גלגל שמימי [1], celestial; sphère; Sphäre; sphere: על לויתן נחש בריח הוא הנקרא ג׳וזהר והיא תכונת הכנס הפלכים זה על זה דמהו אל תנין הים בעבור הכפלו והתעקלו (ר״י ח״ת, סה״ש לריב״ג, ערש לוה). וסבות הפעלים האלה וההפעליות האלה כאשר תבקשם ימנע ממך השגתם ואפשר שתמצא סבות סבותם עד שתגיע אל הפלכים ואחר כך אל עלות הפלכים ואחר כן אל העלה הראשונה (הנ״ל, כוזרי ה כ). אות וו תבא בתחלת התיבות ללווי כמו את השמים ואת הארץ גרן ויקב ודומה ולוו הלווי דרך בנקודתה אזכירו בחלק המלכים בעזרת רוכב על פלכים (הוריית הקורא, 21). ושם טבע הפלך בנתים ולא עולה ולא יורד אלא מסובב לפי שנברא כל אחד מהם בטבעו מהן קלין ומהן כבדין (ר״י עקנין, ספר מוסר ג טז). והקו המקיף את אורך הארץ על פני הפלך הרביעי משבעת הפלכים והוא האמצעי בישוב יש לו ד׳ נקודות כנגד ד׳ רבעי היום (יהודה מוסקטו, קול יהודה לכוזרי ב כ, כ:). — ואמר הפיטן: יזכינו האל רוכב בגאוותו על פלכיו אשר בידו מהלך מהיריו ונבוכיו ועל פיו יחנו ויסעו נגוהיו וחשוכיו (פיוט במדר׳ הגדול פ׳ נהר). ופלך רב למול מערב פעם בכל יום יפנה משתחוה ומחוה כי לכל יש קנה (ר״י הלוי, יחו לשון, דיואן ג, 76). הקבצו מתי מלאכים היום יום בשרה משחק ורום ופלכים אל תופע נהרה (הנ״ל, קראו מלאכי שמים, לפיס סלוס, סס 34). — ואמר המשורר: ושמש מתהלך בתוכם כמלך וכלם על פלך אלהיך זרם (ר״ם הנגיד לר׳ שמואל בן יוסף, באסמרה, ברודי, 23). גבורה יש בתהלכת פלכים וכל כוכב אשר להם יחבר והשכל אשר לבו מהלך עליהם מגבורתם יגבר (הנ״ל, בן משלי, סעה״ם, 34). פלכים הם בקו צדק ירוצון ואין נפתל ועקש במרומים (ר״י הלוי לרמב״ע ידענוך כדד, דיואן א, 154). פלם מעגל כל פלך ירוץ עליו ויתהלך סובב סבב הולך עד כל ימי הארץ (יוסף אבן מוה ייר, אדון כל מעשיו, סעה״ם, 128). ברא אל פלכים בתים לשבעה מלכים הולכים על דרכים ישרו ואם הם הפוכים (ראב״ע, פעם, איגר, 59).

פִּלְכִּי, ת״ז, — שיך לפֶּלֶךְ שמימי, spherical; sphérique; sphärisch: ויהיה כמו שיאמר אחד מן החכמים יעזרו הדברים הפלכיים בנפשותיכם כאשר תעזור החרישה והשקאת את הזרע בגידולו (ר״י ח״ת, תקון מדס״כ [illegible], ע.). מן

---

[1] [בהשפעת המלה הערבית פַלַּךְ a), שהיא פֶּלֶךְ העברי.]

a) فلك

האכעכועי אלא שהוא משך נצמד במה שיצא מן הקרניית יוצא ממנה ויאמר לו הפלכי והוא הדומה לגלגל הפלך הנצמד בפלך הנקרא וירטיל (קאנון ג ג ב ג).

פלל [1]), ממנו ״מפלל, פלול, א. פליל, ב. ג. ״פליל, א. פלילה, ב. ״פלילה, *פלילות, פלילי, פליליה, פלל, פלל, תפלה, *תפלים.

פלל [2]) קל לא נמצא.

— פעי, פללו, פללת, פללתי, יפלל, — א) פלל האדם דבר, חשב, היה בדעתו כך או כך, האמין שיהיה כך או כך, erhoffen; expecter; to expect: ויאמר ישראל אל יוסף ראה פניך לא פללתי והנה הראה אתי אלהים גם את זרעך (בראש׳ מח יא). — ופלל דבר לפלוני, היה בדעתו שיהיה כך וכך לפלוני: גם את שאי כלמתך אשר פללת [3]) לאחותך (יחזק׳ יז נג).—ובסהמ״א: לא קיללתי חבירי ולא פללתי לו רעה (רס״י, איוב יו יז). — ״ועל דברים שבהוה או בעבר: ואף כי ידע הקיסר אלכסנדר וכו׳ כי כל מעשיו טובים לארץ רוסיא מאוד בכל זאת פלל כי השעה צריכה לבטל דעתו מפני דעת עמו בפעם הזאת (רש״ג, הלרכתים ברוקיה, 41). אז עבר עליהם הרוח ויפללו כי להם משפט הבכורה בבזה הזאת (שם 109). ומזה פללתי (דרך אומדנא והשערה בעלמא) שהיהודים הראשונים אשר באו לגור פה לא מארץ אשכנז יצאו כאשר יחשבו קצת (ריב״ל, תעודה בישראל

1) [עי׳ הערה לקמן.]

2) [כנראה הצטרפו שני שרשים בפעל עברי זה: א) פלל במשמ׳ צפה לדבר שיבוא, שעקרו פאלל, מן פאל a) בערבי׳ שפרושו סימן מן השמים, סימן לעתיד, omen, ומכאן פליליה במשמ׳ ראית סימני השמים וקסמים; ב) פלל, שעקרו ברית בין בני אדם (ואלהים) חערבים זה לזה, מפללים זה לזה או מתפללים (מתערבים) זה בעד זה ומגנים איש על רעהו. החוטא בחובת חברית הוא חוטא עון פלילי או עון פלילים. ועי׳ פליל, פליליה, הערות.]

3) [ואחרים פרשו לשון צדוק, ואמר ריב״ג בספ״ש: ופרושו בעבור שצדקת אחותך כלומר ששמת אותה צדקת בנגדך בעבור התחברותך ברשע ובחמס יותר ממנה וכו׳.]

a) فأل

נ ג, 34). — ב) פלל את פלוני, שפט אותו, דן אותו richten; juger; to judge: אם יחטא איש לאיש ופללו אלהים [1]) (ש״א ב כה). — ובסהמ״א: בנחמך שהיה לך לנחם אותם שמרון ובנותיה ביום אידן ולא לפללן ולדונן לומר יפה באה עליהן (ר״א בלגנלי, פי׳ יחזק׳ עז כה).—ג) פלל סתם, עשה משפט: ויצמדו לבעל פעור ויכו׳ ותפרץ בם מגפה ויעמד פנחס ויפלל [2]) ותעצר המגפה (תהל׳ קו כח—ל). — ובמליצה: התבוננו כמה חלוף בין בית שמאי ובין בית הלל אשר זה לזה יכריע ויחולל ושב אחד לאחד בלי פלל לפלל בהשענם בבת קול ולא מפי מחולל (לקו״ק, כספא׳, 27).—ואמר המשורר: ומה יצדק ילוד יעקב ויזכה בעוד אויבו ידינהו ופלל (רש״ע פלקירא, המבקש יע). — ובמשמ׳ התפלל, ואמר הפיטן: היש מי יפלל וישיב חמה ויוחק לדורות שמו לזכרון (יוסי בן יוסי, אפחד במעשי, מוסף ב ר״ה). פלל תחנה לפני קונו מלא רחמים חוס כאב על בנו (ר״א קליר, אז במלאת, קינ׳ ת״ב). אלהים או פלילים לא תקלל ולשלומם פגע באל ופלל (רב האי גאון, שערי מוסר השכל, ורטהימר, ג.). ולא נברא אנוש כי אם לפלל לבוראו גם שמו כל יום להלל (שם יח). פללתי לנורא ואיום ראות כמום יום פקח קוח אסירך לפדיום (משלם בר קלונימוס, אפיק רנן, יול׳ ב פסח). יה רצה עבדת נחשלים בעמל זמנים נכשלים אך כפי יכלתם משלים לאשר ברום עולם עמדים ומפללים (ר״י הלוי, הא לך, סעה״ס 101). מפלל יושב אהל הלן במקום משבח לרבוי פדרים יהל (בנימין, בת עמי לא חמסה, סדר יו״כ קטן). — ואמר המשורר: ומה יאמר אנוש חציר ימולל לבד חלות פני יוצרו ופלל (ר״י זבארה, בתי הנפש, סעסועים דודזון, 167).—ואמר חמליץ: הניף ידו בקלע וישבר גאון גלית כי פלל לייי ויתן עז בידו (ב״ז ב״ם מח ו).

— התפ׳, התפלל, התפללת, התפללתי, התפללו, התפללתם,

1) [עי׳ בהערה הבאה.]

2) [כלשון עשית משפט פרשו פעל זה כאן כמה מפרשים, כגון ראב״ע ורד״ק. אבל ת״י: וצלי, כלו׳ ויתפלל, ועי׳ גם פלילה, פלילות. והשבעים והוולג׳ תרגמו כלשון פיוס (ἐξιλάσατο, placavit), והשוה את דברי רש״י (יומא פז.): הכי נמי דפילול דקרא לשון פיוס הוא והכי קאמר אם יחטא איש לאיש ופיללו לחבירו וירצהו האלהים ימחול לו, ע״כ.]

התפלל, מתפללים, התפלל, התפללו, התפלל־, התפללו, אתפלל, אתפללה, תתפלל, יתפלל, תתפלל, נתפלל, ירפללו, יתפללו, — התפלל אל אלוה בעד פלוני, בקש מאלהים שיעשה משפט לטובת פלוני, התחנן לאלהים שיטה לו חסד וכדו׳, beten ; prier ; to pray : ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא ויתפלל בעדך וחיה (בראש׳ כ ז). ויתפלל אברהם אל האלהים וירפא אלהים את אבימלך (שם שם יז). ויצעק העם אל משה ויתפלל משה אל יי׳ ותשקע האש (במד׳ יא ב). התפלל אל יי׳ ויסר מעלינו את הנחש ויתפלל משה בעד העם (שם כא ז). ובאהרן התאנף יי׳ מאד להשמידו ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההוא (דבר׳ ט כ). והיא מרת נפש ותתפלל על יי׳ ובכה תבכה (ש״א א י). והיה כי הרבתה להתפלל לפני יי׳ ועלי שמר את פיה (שם שם יב). ותתפלל חנה ותאמר (שם ב א). ויאמר שמואל קבצו את כל ישראל המצפתה ואתפלל בעדכם אל יי׳ (שם ז ה). ויאמרו כל העם אל שמואל התפלל בעד עבדיך אל יי׳ אלהיך ואל נמות (שם יב יט). גם אנכי חלילה לי מחטא ליי׳ מחדל להתפלל בעדכם (שם שם כג). על כן מצא עבדך את לבו להתפלל אליך את התפלה הזאת (ש״ב ז כז). ופנית אל תפלת עבדך ואל תחנתו וכו׳ אשר עבדך מתפלל לפניך היום לשמע אל התפלה אשר יתפלל עבדך אל המקום הזה (מ״א ח כח־כט). והודו את שמך והתפללו והתחננו אליך בבית הזה (שם שם לג). ובא להתפלל אל הבית הזה (שם שם מב) ובא אל מקדשו להתפלל ולא יוכל (ישע׳ יו יב). ואתה אל תתפלל בעד העם הזה (ירמ׳ ז יו). ודרשו את שלום העיר אשר הגליתי אתכם שמה והתפללו בעדה (שם כט ז). וקראתם אתי והלכתם והתפללתם אלי ושמעתי אליכם (שם שם יב). התפלל־נא בעדינו אל יי׳ אלהינו (ברוך, שם לז ג). הקשיבה לקול שועי מלכי ואלהי כי אליך אתפלל (תהל׳ ה ג). על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצא (שם לב ו). ואיוב עבדי יתפלל עליכם (איוב מב ח). ויי׳ שב את שבית איוב בהתפללו בעד רעהו (שם שם י).—התפלל אל פלוני, לפלוני, כמו בעד פלוני, בדבר פלוני : אל הנער הזה התפללתי ויתן יי׳ לי את שאלתי (ש״א א כז). ואם ליי׳ יחטא איש מי יתפלל־לו (שם ב כה [1]).

1) [עי׳ בהערה לשרש פלל.]

כה אמר יי׳ אלהי ישראל אשר התפללת אלי אל סנחריב מלך אשור (ישע׳ לז כא). — ובתו״מ, גם על תפלת הודיה : רבי נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש וביציאתו תפלה קצרה אמרו לו מה מקום לתפלה זו אמר להם בכניסתי אני מתפלל שלא תארע תקלה על ידי וביציאתי אני נותן הודיה על חלקי (ברכ׳ ד ב). המהלך במקום סכנה מתפלל תפלה קצרה (שם שם ד). המתפלל וטעה סימן רע לו (שם ה ה). נתפלל ומצא עצמו בשומע תפילה חזקה ביון (ר׳ אחא רובא, ירוש׳ שם ב ד). ספק נתפלל ספק לא נתפלל אל יתפלל (ר׳ יוחנן, שם ד ג). נתפלל ומצא עשרה בני אדם מתפללין מתפלל עמהן (רב, שם שם ו). העוסקים בהספד וכו׳ אין המת מוטל לפניהם הן יושבין וקורין והוא יושב ודומם הם עומדין ומתפללין והוא עומד ומצדיק עליו את הדין (ת״כ, ברכ׳ יט.). — ובסהמ״א : מצות עשה להתפלל בכל יום (רמב״ם, תפלה א א). המתפלל על הרוב הוא מבקש שינתן לו מה שראוי להנתן לו בדין (סד״ל, בית האוצר ב, 190).

—הפעי׳, הפליל,—כמו התפ׳, ואמר הפיטן : סגל לברך בשמך צורים שים באפך קטורת תמורם ניחומים להפליל ולהרגיש וועד נחת שולחנך ארות במצעד (משלם בן קלונימוס, עבודת יוה״כ, Elbog., Stud. 128). אל אל אשחיר ואפלילה עוד כי נשמה ואהללה בוקר בקומי אדרשה שמו לילי ויומי אזכור נאומו (רכי ושמחי, ה.).

***פלל**, ס״ז, — כמו פלול, תפלה : שכל לשון עתר הרבות פלל הוא (רש״י, שמות ח ה). — ואמר הפיטן : איכה אשא עון הג וחסם פי מפלל להג אותי נהג (ר״א קליר, איכה אשפתו, קינ׳ ת״ב). פשע אם העצם ונגזר עצירת מים בתחן ופלל יפתו מגרע בנטפי מים (הוא, מכנס לארץ, תפלת גשם). בפיהו תחן ירחישו בצאתו לאהל ביום מצפהו פלל בקוצר בלחשו על שנתו ומשפטי פיהו (רקע״ג, עבודה, סדור רקע״ג, רסו). תאזין פלל רנון תחשב שי שנון (משלם בר קלונימוס, אטיף אמש, סימנו איטליא, לא). לפלל אזן הטה ולערך שוענו (אליה בר שמעיה, תמנו, שם מג). לשון למודים ודברים עתיקים מתקנים לך עזר ולהשיאך זוקקים נושאים פלל עבורך ולא זועקים (פי׳ שמעון בר יצחק,

אמן, סדר ג סבוע'). פ ל ל להסדיר כרגיל ושלם צום לקבוע שפתים לשלם (הוא, אפס מזיח, קלית' מנחה יוה"כ). צור קוננו מכתירים צרכנו כ פ ל ל מעתירים (לאינה ורחינה יול' א פסח). פונה לדל לראותו פ ל ל בהבינו לקראתו צעקתו ישמע בקריאתו (מנחם בן מכיר, אחור וקדם, זולת הפסק' א.). הוספנו בחטאינו חמה להבעיר המתנדבים כבני בית להפעיר מה יעצור כח רב וצעיר ודוי ו פ ל ל לקדיש ועיר (סלמה, אין מי יקרא, קלית' יוס א). — ב) כמו פְּלִיל, פְּלִילִים במשמ' משפט ודין, ואמר החכם הקראי: התבוננו כמה הלוף בין בית שמאי ובין בית הלל אשר זה לזה יכריע ויחולל ושב אחד לאחד בלי פ ל ל לפלל בהשענם בבת קול לא מפי מחולל (הלל בן אליה, לקו"ק, כספא', 27). — ג) כמו פְּלִילָה במשמ' עצה וחכמה [1], ואמר הפיטן: גדול פ ל ל גבורותיו נמלל גית וליל גדלו נסלל (סלמה הבבלי, אל כשא, יול' סבת ברחם').

א. *פִּלֵּם [2], קל לא נמצא.

— פע', ביני' *מְפֻלָּם, מפולם, — מכסה פילומא, בֹּץ וטיט, דגים מְפֻלָּמִים: נכרי שהביא דורון לישראל אפילו דגים המ פ ו ל מ י ן ופירות בני יומן מותרין (ביצה כד:). — ואבנים מְפֻלָּמוֹת, האבנים המשקעות בפילומת בראשית: בהו אלו אבנים המ פ ו ל מ ו ת [3] המשוקעות בתהום שמהן יוצאין מים (חגי' יב; ועיין זה בס' יצירה א יב, ונכתובה סכ"ב). ומביא חלוקי אבנים מ פ ו ל מ ו ת בין גדולות בין קטנות (זבחי' כד.). — ובסהמ"א: וכמו שעשה אבנים מ פ ו ל מ ו ת המשוקעות בתהום אשר מבינותם המים יוצאים כך כן עשה שתי הכליות וכו' (שבתי דונולו, חכמוני, יצירה ורפא, סד:). כי חיות הנה וגלות עליות בהכרעות סגוליות מרגליות ואבנים טובות מ פ ו ל מ ו ת (ר"י מפיכה, מנחת קנאות, קופמן, 4).

ב. *פָּלַם [1], פ"ע, — פָּלַם דבר, נעלם הדבר מעינינו ומהבנתנו, ואמר הפיטן: לאותם ישאלו היש מושיע הלום ואם ישנו למה מצאתנו כל זאת ב פ ל ו ם (תקרא ספתי, קלית' לת"ב, סדור רסע"ג, סכד).

— נפע', *נִפְלַם, — כמו קל: היורידין אינם נ פ ל ט י ם לא רחבים הרבה ולא נראין הרבה (ספי אלמגלור ג ב, כ"י והיקן). — ואמר הפיטן: מאורות עינכם מה מאד נעלמו נטיון ידיכם מה נקפצו נ פ ל מ ו (אזי כי הייתי, סדור רסע"ג, קיט).

פַּלְמוֹנִי, ש"ז, — מלה מרכבה משתי מלים פְּלֹנִי אַלְמֹנִי: ויאמר אחד קדוש לַפַּלְמוֹנִי המדבר (דני' ח יג).

פְּלֹנִי [2], פלוני, ש"ז, נק' *פְּלוֹנִית, — מלה משמשת לרמז על מי שאינך רוצה לנקב בשמו, ובאה

---

[1] [כך כנראה כונת הפיטן עפ"י הכתובים: הביאו עצה עשו פלילה (ישע' יו ג), גדל העצה ורב העליליה (ירמ' לב יט).]

[2] [נגזור מן פילומא, שהיא πήλωμα ביונ', טיט, בֹּץ, בִּצָּה.]

[3] [בתרגום איוב (כח ג): אבנין מ פ ל מ ן, ובזהר: והנה רוח גדולה מפרק הרים ומשבר סלעים וכו' אבנין מ פ ו ל מ י ן קליפא תקיפא כאבנא מפולמא וכו' (פנחס, רכז. ברעיא מהימנא). רסע"ג (בפרושו הערבי לס' יצירה) פרש כמו מפולחות (מפלעה a) בערב') כלומר מבקעות לפלחים, ור"י אברבנאל (מפעלות אלהים ג ח) אמר וז"ל: ואין פי' מפולמות נעלמות מגזרת פלמוני כמו שפי' הרלב"ג אבל ענינו אבנים גדולות אבנים חזקות ובריאות, ע"כ. ולפי זה השתמשו במלה בסהמ"א.]

a) مفلعة

---

[1] [נגזור מן פַּלְמוֹנִי, שהבינוהו במשמ' נעלם, לא ידוע.]

[2] [בארמי פְּלָן, בערב' פְּלָאן a) וגם פֻּל b), ומכאן שהרגישו את הסיום ־וֹנִי כתוספת אל פ ל. והואיל ובמקרא באה המלה פְּלֹנִי תמיד על יד אַלְמֹנִי, שהיא תרכבת שלילית (אולי בעקר אַל־מָן במשמ' אַל־מִי, לא ידוע מי), אפשר שגם פ ל במלה פלוני מלת שלילה מרכבת היא כגון פַּלַא c) בערב', וְלֹא בעבר', ולפי זה עקר כל הבטוי כנראה במשפט שלם: פַּל־אָן אַל־מָן, כלו': ולא היכן ולא מי (ידוע לי), איני יודע אי־זה ומי הוא. ולפרוש זה מתאים הענין, כמו שיוצא אף מדברי המפרשים המבארים למשל בדני' ח יג: ועל שלא נודע שמו אמר לפלמוני כמו לפלוני (פרוש רסע"ג). ואמנם יש שמחברים פְּלֹנִי עם שרש פ ל א: ותרגם יונתן בן עוזיאל בס' שמואל כסי וטמיר כמו כי יפלא ממך דבר (רש"י, דני' שם). ואפשר שהפעל פ ל א, פ ל ה עצמו נולד ממלת השלילה פ ל א, כי כן נולד גם לָאָה (לא יכל) מן לא, פָּלָה מן פַּל (עד בלתי שמים — עד בלות שמים) וכדו'. ועי' הערה לערך א. פ ל א ולערך אַלְמֹנִי.]

a) فلان b) فل c) فلا

בצרוף עם המלה אַלְמֹנִי: ובעז עלה השער וישב שם והנה הגואל עבר אשר דבר בעז ויאמר סורה שבה פה פְּלֹנִי אלמני ויסר וישב (רות ד א). —וגם למקום: ואת הנערים יודעתי אל מקום פְּלֹנִי אלמני ועתה מה יש תחת ידך (ש״א כא ג–ד). ויועץ אל עבדיו לאמר אל מקום פְּלֹנִי אלמני תחנתי (מ״ב ו ח). — ובתו״מ: מי שלקט את הפאה ואמר הרי זו לאיש פלוני עני רבי אליעזר אומר זכה לו (פאה ד ט). חבר ועם הארץ שירשו את אביהם עם הארץ יכול הוא לומר לו טול אתה חטים שבמקום פלוני ואני יין שבמקום פלוני (דמאי ו ט). המביא גט בארץ ישראל וחלה הרי זה משלחו ביד אחר ואם אמר לו טול לי היסנה חפץ פלוני לא ישלחנו ביד אחר (גיט' ג ה). בראשונה היה משנה שמו ושמה שם עירו ושם עירה התקין רבן גמליאל הזקן שיהא כותב איש פלוני וכל שם שיש לו, אשה פלונית וכל שם שיש לה מפני תקון העולם (שם ד ב). איש פלוני מגרש פלונית ופלוני פלונית והעדים פלמטה כולן כשרין וינתן לכל אחת ואחת (שם ט ה). האומר לשלוחו צא וקדש לי אשה פלונית במקום פלוני והלך וקדשה במקום אחר אינה מקודשת, הרי היא במקום פלוני וקדשה במקום אחר הרי זו מקודשת (קידוש' ב ד). האומר איש פלוני בני בכור לא יטול פי שנים איש פלוני בני לא יירש עם אחיו לא אמר כלום (ב״ב ח ה). מי שנמחק שטר חובו מעמיד עליו עדים ובא לפני בית דין ועושין לו קיום איש פלוני בן פלוני נמחק שטרו ביום פלוני ופלוני ופלוני עדיו (שם י ו). הגדול שבדיינים אומר איש פלוני אתה זכאי איש פלוני אתה חייב (סנה' ג ז). וכרוז יוצא לפניו איש פלוני בן פלוני יוצא ליסקל על שעבר עבירה פלונית ופלוני ופלוני עדיו (שם ו א). לעולם הוא בר חורין עד שיאמר כל נכסי נתתי לפלוני עבדי חוץ מאחד ברבוא שבהם (ר' שמעון, תוספתי פאה א יג). אבל אין נאמן לומר מאיש פלוני גוי לקחתיו מאיש פלוני כותי לקחתיו (שם שם ד א). משל למה הדבר דומה לאחד שטען כלים ויצא מבית חבירו מצאו חבירו וא' לו מה זה פלוני אמ' לו טול חלקך ואל תגיד (שם ב״ק ז יג). גופו של שטר ביום פלוני בשבת פלוני בחדש פל' בשנת פל' ובמלכות פל' (שם ב״ב יא ב).

לא יאמר לו היכן אתה שרוי במקום עבודה זרה פלונית אתה ממתין לי אצל עבודה זרה פלונית (מכיי משפטים כ). אני פלוני שמיהודה ונשא אשה מיהודה כופין אותה לצאת (ירוש' כתוב' יג י). פלונית שפחתי עושה אני לה כתב שלא תשתעבד (שם קידוש' א ג). העבדים והשפחות אין קורין אותם אַבָּא פלוני ואמא פלונית ושל ר״ג היו קורין אותם אבא פלוני ואמא פלונית (ברכ' טז:). פלוני זה שפירש מן הציבור אל יראה בנחמת ציבור (תענ' יא.). אני פלוני ופלוני גירשנו נשותינו פלונית ופלונית נמצאו שתי נשים מתגרשות בגט אחד (רבינא, גיט' פז.). אבל אומר לו (הרופא שמדר הנאה ממנו) סם פלוני יפה לה סם פלוני רע לה (רב זוטרא בשם רב, נדר' מא:). ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני בית פלוני לפלוני שדה פלוני לפלוני (רב יהודה בשם רב, סוטה ב.). האומר לחבירו פרעתיך בפני פלוני ופלוני צריך שיבוא פלוני ופלוני ויעידו (רב אדא בר אהבה בשם רב, ב״ב קע.). לא שנו אלא כגון של בית פלוני שמשמשין מטותיהן בפני עבדיהן ושפחותיהם (ר' מיישא, נדה יז.). היה (אהרן) שומע על שנים שהן מריבין הלך אצל האחד ואמר לו פלוני שלום עליך רבי והוא אומר לו שלום עליך רבי ומורי וכו' (כלה רב' ג). למלך שהיו־לו שני איסטרטיגין אחד שליט ביום ואחד שליט בלילה זהיו שניהן מדיינין זה עם זה זה אומר וכו' קרא המלך לראשון ואמר לו פלוני יום יהא תחומך ולשיני אמר לו פלוני לילה יהא תחומך (מד״ר בראשי ג). משל לאדם שנתן עליו משאוי גדול וקורא פלוני פלוני קרובי פרוק מעלי משוי זה (שם שמות ב). שכל הנשים לוטות כך תגיע ליך כשם שהגיע לפלונית וכו' שיהיו הכל נשבעות כך תגיע לי כמו שאירע לפלונית אם לא אעשה כך וכך (שם במד' ט). אוי לו לפלוני ולפלונית ששתו יין ונשתכרו ועברו עבירה ומתו (שם שם י). מעשה בספינה אחת שהיתה כולה של גוים והיה בתוכה יהודי אחד הגיעו לנס אחד אמרו לאותו יהודי פלוני טול מעות ועלה לנס חזה וקח לנו משם מאומה (ר' תנחומא, שם דבר' ב). פעם אחת הייתי עולת באיסטרטא של צפורי ובא אלי אדם אחד ויעקב איש כפר סכניא

שמו ואמר לי דבר אחד משום פלוני[1]) והנאני הדבר וכו' אמר לי כך אמר פלוני מצואה באו ולצואה יצאו (ר' אליעזר, שם קהל' א, כל הדברים). ואמר אברהם אברהם מפני מה קרא ב' פעמים לפי שאברהם אבינו ממהר והמלאך צוח כאדם מצוח ואומר פלוני פלוני (מדרש ויושע, ביהמ"ד ילינק א). — ובסהמ"א: דע שבזמן שהתביר על מלה פלונית ולפני האות שיש עליו התביר אות יש תחתיו שוא וכו' לפי תנאי זה יהיה המארכה עם התביר על מלה אחת (הורית הקורא, דרנבורג, 100). כאדם האומר לחברו כל עסקיו של פלוני במלאכה פלונית כך כל שעשועיו של הקב"ה בתורה (רש"י, שמות לג עז). ומי שיאמר שאיננו כי אם המשכיל המכיר המצוה המזהיר בארץ פלונית בזמן פלוני על אומה פלונית איננו כוזב ג"כ (ר"י ה"ל, הכוזרי ד ג). דע כי אינני רוצה בזה כי אם האלף הסוגית והב' הסוגית וכן שאר האותות אשר אקב בהם שם על הדרך הזה וגם כן כאשר אקב שם תחלת כל שער משערי האלף והבית וזולתם מן האותות באמרי האות הפלנית והאות הפלנית והאות הפלנית (הוא, סה"ש לריב"ג, הקד', 4). אנו בית דין החתומין למטה כך היה שהביא לפנינו פלוני בן פלוני שטר חוב או שטר משכונה שהיה לו על פלוני בן פלוני מכך וכך זהובים ופלוני ופלוני עידיו ומזמן ההלואה מזמן פלוני שהוא ביום פלוני לירח פלוני לשנת פלונית ואזהו שטר היה מקויים בראובן (ספר השטרות לר"י ברצלוני, 34). ואם ח"ו יפטר זה פל' קודם לזאת פלנית תהא פלנית זו יושבת בביתו וניזונת ומתפרנסת מנכסי בעלה (נוסח כתובה ירושלמית, סריד ושריד, קובץ על יד ה, עמ' ג). וזה מעשה הפלוני שעושה שיצלית לפי שעה ע"י עולה וביטול תפלות (פלא יועץ, ערך פרנסה, רכז.). — ואמר המשורר: אשרי אשר אין מקנאים בלבם בחטאים ומרגיזוי אל כי אם ביראת ה' כל היום כפלוני הנחמד בכל מושב וכל מעמד אשר דרכי אל למד מנעוריו עד היום (רמב"ע, האספו משכילים, אויגר 202).
— ומ"ר ״פְּלוֹנִים, פלוניים, נקי׳ ״פְּלוֹנִיּוֹת: שב הנה עד שיבואו הזקנים הפלונים והם זקני העיר (סלמון בן ירוחם, פרוש רות, ספר זכרון לפוזננסקי, 8). כי כל מה שתמצא לחכמים ז"ל כי השמים הפלוניים בהם כך וכך והשמים הפלוניים בהם כך וכך אין ענינו שבשמים גשמים אחרים בלתי השמים אבל ענינו שהכחות המהוות הענין הפלוני והשומרות סדורו יבואו מן השמים ההם (ר"ם ח"מ, מו"נ א ע). שהיה אומר על החטאים הפלוניים שחטאת או על האמונת הדעות הפלונית שהיית מאמין (סוא, יקוו המים עז, 104). והלכו אל צרפת והלשינו את הכת האחרת לפני חכמי צרפת בדברי מינות וכפירה ושהם עוסקים בספרים פלוניים שרובו דברי מינות (אגרת הלל החסיד, חמדה גנוזה יט.; טעם זקנים עא). כפי ההסכמה שהסכימו המדברים לקשר ציוריהם עם מלות ומלות פלוניות ולפיכך ראוי לקצר במלות כשאין בהם צורך עצמיי (פזיזהים, ידיעות שלמה א, ג.).
— ״הַפְּלוֹנִית של אדם, אשתו, ואמר חמליץ: היכן היא הפלונית שלך (ש. אברמוביץ, ומסעות בנימין השלישי, 18, הפרדס ג).

פלם, ממנו פִּלֵּם, פֻּלַּם.

פָּלַם[1]), קל לא נמצא במקורות הקדומים.

---

[1]) [במקורות תלמודיים אחרים הנוס': ישוע בן פנטירי (תוספת' חולין ב כד), ישו הנוצרי (ע"ז יז:, עי' ד"ס). ויש שמצאו עוד בכמה מקומות במלים פלוני או פלן בארמ' כנוי לישו הנוצרי. עי' קלוזנר, ישו הנוצרי (תרפ"ב, עמ' 27), המעיר על האפשרות שהכנוי פלוני נכתב בזמן יותר מאחר לאחר שהתפשטה הנצרות וחששו להזכיר את שם ישו בפרוש.]

[1]) [אין לפעל זה כנראה כל קשר אל פלש ופלש בהוראותיהם השונות (ועי' שם), כמו כן אין לחברו (כדעת האופט ואחרים) עם פלס, נִפְע' נִפְלַס באשור', שפרושו הביט, הסתכל. לפי שמוש הפעל פלס במקרא (פלס ארח, מעגל, נתיב ובהקבלה אל מישרים) והשם פֶּלֶס במשמ' מאזנים, הוראתו כָּבַשׁ וְיִשֵּׁר. ואולי יש לחברו עם כָּלַם, שממנו בערב' פַלַשׁ[a]), תאנה, בעבר' בּוֹלֵס שקמים (עמו' ז יד), אם כונתו: כובש שקמים. ובצדק ראו רב המפרשים העברים פלס כלשון יִשּׁוּר, ולא כלשון בקיעה ופריצה: ותפלס, ענין יושר וכן פלס מעגל רגליך ולזה נקרא מטה המאזנים פֶּלֶס לפי שהוא מישר המשקל וכו' (רד"ק, ישע' כו ז), ויש שגזרו את הפעל מן השם: פילוס זה לשון קונטרפויי"ש בלעז כמלך היושב ומחשב ומשקל בלבו (רש"י, ישע' כו ז).]

[a]) بلس

— פע׳, פִּלֵּס, מְפַלֵּס, תְּפַלֵּס, יְפַלֵּס, תְּפַלְּסוּן,—פִּלֵּס מעגל, ארחו וכדו׳, ebnen, bahnen; aplanir, frayer; to level (down), pave: ארח לצדיק מישרים ישר מעגל צדיק תְּפַלֵּס (ישע׳ כו ז). ישלח בם חרון אפו עברה וזעם וצרה משלחת מלאכי רעים יְפַלֵּס נתיב לאפו לא חשך ממות נפשם (תהל׳ עח מט-נ). פַּלֵּס מעגל רגלך וכל דרכיך יכנו (משלי ד כו). ארח חיים פן תְּפַלֵּס נעו מעגלתיה לא תדע (שם ה ו). כי נכח עיני יי׳ דרכי איש וכל מעגלתיו מְפַלֵּס (שם שם כא). —ובהשאלה, פִּלֵּס חמס בארץ: אף בלב עולת תפעלון בארץ חמס ידיכם תְּפַלֵּסוּן (תהל׳ נח ג).—ובסהמ״א: ויקיים תלמודך בידך לפלס מעלות חכמה (חסר׳ הגה׳ הרכבי, 235). וכן ראוי לכל אדם וכו׳ שיפלס וישקול כל דרכיו בטרם ישא רגליו וכו׳ אבל המפלס מעגל רגליו בטרם ישאם יכונו שתי דרכיו אם לגוף הדרך הראוי לו אם לנפש הדרך הראוי לה (ר״י אבטולי, מלמד התלמידים, תשא, עט.). שלא יבוא לפלס כל ארחות האמונה בדרכי ההיקש (המאירי, משלי יז, למה זה). המפלס ארח חייו שלא לרדוף אחר תאוות (הוא, שם כח, נגיד). — ואמר המשורר: ומעגלך וגם רגלך תפלס גם לנתיבך (רמב״ע, משל ילד, דוקס). פלס מעגל כל פלך ירוץ עליו ויתהלך סובב סבב הולך עד כל ימי הארץ (יוסף בן זוהבגייר, אדון כל מעשיו, מעה״ם 128). מדי שכל דוד דרכיו פלס מעגלהו והפליא עשות נוראות בגבורות ימין ישע (שלום הכהן, סר ללו, כיר דוד, 51). —*ובמשמ׳ שקל בְּפֶלֶס, שקל בדעת, סדר, שער וכדו׳, abwägen, erwägen; peser, considérer; to weigh, consider: מינה נבונים סודרי עתים פילס צורינו קיצי רגעים שבם מתקן אותם חדשים ומועדים (סופר׳ יט ט).—ובסהמ״א: ראוי לכל משכיל לשקול דבריו ולפלס העת ואם יתבוננו הטיב אז ידבר (ר״י בן כספי, פי׳ משלי טו כג).—ואמר הפיטן: כל אוצרות שלג ורוח פלס במשקלו (ר״א קליר, אז ראית, סלוק פרשת שקלים). בנפשנו נפח מנשמת פיו הבוכח ופלס בשר חסידיו בפלס מאזנים נבובה (רסע״ג, זכור תשובות, סליחי׳ ת״ב, סדור רסע״ג, שכח). מצומת להום פקר קר וחם פלס לתחום על פני תהום (שמעון בר יצחק, אדון אמנני, יוצ׳ א׳ שבועי׳).

— קל, רק בינ׳ פעו׳, *פָּלוּס, מ״ר פְּלוּסִים, — שָׁקוּל: ומשקיו גשמי נדבה ועולתו אשר יעלה מסלות שקולות ופלוסות פלוסין של שנים עשר מנת וחלקים מתחלקים לבקרים ולרגעים במשמרותם (סנהדרים, ארבע כוסות, כוס תנחומים א).—ואמר הפיטן: לפלוסים ככוכבי מספר ושחים עד עפר בצעם ועווים יכפר (ר״א קליר, תשא דעי, מוס׳ יו״כ). מעתיק פלוסים[1] צר וכורא רוח ממדד ומשקל נול עם רוח (הוא, אז מאז, קרובי שבת שקלים).

— נפע׳, *נִפְלַס, — שֶׁפֻּלַּס אותו, ואמר הפיטן: אתם מריתם תורתי ועבדתם אלהים אחרים ואני קנא קנאתי והשקתי אתכם מי המרים המארים על הפלסה מעגלי (אבינו הגמול, סליחי׳ ספרדי, שחר׳ ת״ב).

— פע׳, *פֻּלַּס, בינ׳ מְפֻלָּס,—שקול בפלס, ואמר הקראי: במלים מפולסים ושקולים (סלמון בן ירוחם, מלחמ׳ ה׳, 67). — ואמר הפיטן: בועם אם עדה פולסה אפרו יעלה ראש ובצעם (רסע״ג, באדני יכדקו, עבודה׳ סדור רסע״ג, רפג).

ב. *פָּלַס[2], קל לא נמצא.

— התפ׳, *הִתְפַּלֵּס,—התלבש בבגדי פילוסים: יש שהוא מתפלס ומתכסה בטלית צבועה הבא מן הגנבת ויש שהוא מקשה ערפו ובורח מחמת מרדים (ר׳ אבא מרי, מנחת קנאות, מכתב ה).

פֶּלֶס[3], ש״ז,— כלי משקל, Wage; balance; balance, scales: מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן וכל בשליש עפר הארץ ושקל בַּפֶּלֶס הרים וגבעות במאזנים (ישע׳ מ יב).—ובמליצה: פֶּלֶס ומאזני משפט

---

1) [כנוי להרים שנשקלו בפלס (ישע׳ מ יב). ושיוי מעתיק אותם (איוב ט ה), וההמשך הוא עפ״י עמוס (ד יג). ואולי כוונתו לעבים המכילים מים במדה ומשקל (עפ״י איוב (כח כה): לעשות לרוח משקל ומים תכן במדה) וההמשך עפ״י איוב (כו ח): צרר מים בעביו ולא נבקע ענן תחתם, והשוה גם: שם משקל לרוח בו לפלס מים וכו׳ עב וחזיז ונשיא ואד וענן מים וכו׳ עפים ודאים על פני רקיע השמים עומדים צרורים עד יורשו להריק מים (ר״א קליר, אקשטה כסל, תפלת גשם).]

2) [פעל עברי שנגזר מהשם בגדי פילוסין, בגדים שבאו מפילוסין, Pelusium שבמצרים, ובלשונות אירופה נגזרת משם מקום זה לדעת כמה מלמדים אף המלה Bluse, blouse.]

3) [אולי בעקרו המוט הישר של המאזנים, ועי׳ א. פֶּלֶס, הערה.]

לוי׳ מעשהו כל אבני כיס (משלי יו יא). — ואמר בן סירא: על שחק מאזנים ופלס ועל תמחות[1]) איפה ואבן (ב״ס גניז׳ מב ד).—ובתו״מ: פלס ומאזני משפט וכו׳ פלס זה המקרא (ר׳ אחא, ירוש׳ הורי׳ ג ז). — ובפהמ״א: וכן מה שהוא יותר קרוב אלינו מן הכלים שמשתמשים בהם המון בני אדם הפלס כי לולי השגת חוש ראותנו אותו לא היה מתקיים בנפשותינו שישקל שקל הצדק במאזנים שאחד מחלקיהם יותר ארוך מן השני (ר״י א״ת, חו״ה, עבודת האלהים ח). כי הפלס לא יתכן למחברו עד שידע קודם חכמת השעור וטבעי המנינים והשקלים (שם, חשבון הנפש ד). חוט מאזנים של זהבים של פלס ושל שוקלי ארגמן טוב שאוחז השוקל בו ותולה המאזנים מידו שלש אצבעות (רמב״ם, כלים כא ה). אין לוקחין משומרי פירות עצים או פירות אלא בזמן שהן יושבין ומוכרים והסלים והפלס לפניהם שהרי הדבר גלוי ויש לו קול ואין זה גניבה (הוא, גניבה ו ג). ומאזני עול וגזול הדלים ופלס מזוייף ואיפה קטנה וצרות עין ממתנות העניים (ר׳ קלונימוס, בעלי חיים, מד:). הפלס (שנעלוואגע statera) וכו והוא שוקל על שני אופנים שנחבר בסוף קצהו ג איזה כובד א ובקצה ב נתלה החפץ הנשקל (ליכדא, ראשית למודים ג ד, 79).—ואמר המליץ: אהבת הכסיל ושנאת חכם לב העלו בחנים בפלס ומשקל מצאו כף שנאת חכם לב למול כף אהבת הכסיל נקלה כמץ קל (ר״ש הנגיד, בן משלי א לג). תקצר לשוני לספר רב חסדיו בעת ארבה בפלס אמרי מהלליו שקול (ר״י חריזי, תחכ׳ מו, 355). — ובהשאלה, כמו שעור ומשקל, ואמר: הפיטן פלס כח התשובה כנגד כל הכחות ציין ערבות מגעת לכס אלהי הרוחות (אמס בעלי אשמה, סליח׳ ב׳ עשי״ת). עשה ירח עונג וחדש זורח פלס למועד פקודת מועדים לחעד (תאמת אור, יוצ׳ שבת ור״ח, מחז׳ איטלי א, ם:). — וכמו מִשְׁקָל בדקדוק, הצורה הדקדוקית של חשם: שגו ברואה וכו׳ רואה שם בפלס יורה ומלקוש (רד״ק, ישעי׳ כח ז). — ובמשמי שֶׁקֶל, ואמר הפיטן: פרשה זו להגות בקץ זה פלסיה להקדים לפלס צר ובוזת[2]) (ר״א קליר, אז מאז, קרוב׳ שבת שקלים).

[1]) [בגליון: תמורת.]

[2]) [עפ״י דברי ריש לקיש: גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל לפיכך הקדים שקליהן לשקליו (מגי׳ יג:).]

***פִּלְסֵף**[1]), הפעי, *הִתְפַּלְסֵף, נתפלסף,—היה לפילוסוף, חשב מחשבות פילוסופיות, philosophieren, spekulieren; philosopher, raisonner; to philosophize, speculate: בכל זה אמשך אחר אבא מורי ז״ל כאשר אמשך אחריו בבנות בנינים שלא ימצאו בספרינו כמו נתפלסף שאבננו מפילוסוף להמשך בו אחר לשון הערבי שבנה אותו ג״כ ממנו (ר״ש א״ת, פתיחה לתרג׳ מו״נ). אבל המאמר הזה דברי בו עם מי שנתפלסף כמו שזכרתי וידע חכמות אמתיות והוא מאמין לדברים התוריים נבוך בעניניהם אשר ערבבוהו בהם השמות המסופקים והמושאלים (הוא, פתיחת הרמב״ם למו״נ). שזה המאמר לא חובר אלא לפי שנתפלסף וידע מה שכבר התבאר מענין הנפש וכל כחותיה (שם א סח). ואף על פי שהמתפלספים טוענים בבטול כל זה ככפירה מהם דברי משה רבינו ושאר הנביאים אין דברים עם הכופרים בכל (רשב״א, תשו׳ י). ולמה זה יכחיש המתפלסף גם יהושע בשמש בגבעון דם וידום השמש וירח עמד כי הנה המאורות שמש ירח עמד זבולה ביום הרביעי ומי שעשה השמים בלי מאורות וברא אחר כך המאורות או תלאן בהם מהו התימה שישביתם מתנועתם כחפצו (אברבנאל, מפעלות אלהים א ד). והסתכל בזה המאמר ותראה ממנו שהנחת עולמות רבים זה אחר זה היה יותר מתישב אצל ארסטו מהנחת עולם אחד מחודש במה שעבר ונצחי במה שיבא במחשבת מתפלספי עמנו אלה (שם ח ד). ראה ראיתי קצת מחברי המתפלספים שחטיאו דבריהם כלפי רז״ל ויאמרו דברים אשר לא כן (ר״מ אלדבי, שבילי אמונה ח). או יצודדו או יתפלספו כי כלם בזה שוכנים יחד כי הם אוהבים יותר הדברים אשר חיים (ספר המדות לאריסטו ב יד). ונגד אלה המתפלספים והדומים לאלה יעצתי בקצת מאמרי לדבר (אליה דלמידיגו, בחינת הדת, הקדמה).

***פִּלְפּוּל**, ש״ז, — א) הפיכה לכאן ולכאן[2]), נתינת פנים לכל צד, וִכּוּחַ ממצה את כל צדי

[1]) [נגזר מן היונ׳ פילוסופוס וקבל צורה עברית בלשוננו דגמת התפלפל.]

[2]) [כבר ראה ח. ילון, תרביץ ו, 223 וכו׳, כי זאת הוראת המלה, ואין כל קשר לה אל שם הצמח והתבלין פִּלְפֵּל, כמו שחשבו רבים ואף לו (Flora III, 50) הלך בדרכם, אלא היא נגזרת מן הפעל פִּלְפֵּל ממשמ׳ הפך לכאן

הדבר, allseitige Diskussion ; discussion d'une question sous tous ses aspects; discussion from every point of view : והתורה נקנית בארבעים ושמונה דברים בלימוד בשמיעת האוזן וכו' בדקדוק חברים ובפלפול התלמידים (אב' ו ה). מעשר שני אין מוכרין אותו וכו' ר' יוסי בשם ר' זעירא ר' יודן בשם ר' יילא דברי הכל היא מפני פילפולו[2] (ירוש' מעשר שני א א). רבי ישמעאל מאחר שעה לפילפולו ורבי עקיבה מקדים שעה אחת לעיסוקו כדי שלא יכנסו למצוה משוכרין[3] (שם פסח' ה א). עתיר סלעין עתיר תקוע זהו בעל פלפול עתיר משח עתיר בשם זהו בעל שמועות (ב"ב קמה:). ומפלפולו של ר' חייא שנה לו בחל סתם (חול' קי.). במתניתין תנא אלף ושבע מאות קלין וחמורין וגזירות שוות ודקדוקי סופרים נשתכחו בימי אבלו של משה אמר רבי אבהו אעפ"כ החזירן עתניאל בן קנז מתוך פלפולו (תמורה טז.).—ובסהמ"א: כשם שבעל הסלעים יכול הוא לקנות כל כלים בסלעים אף כן בעל פלפול כל שמועה שתבוא לידו יכול לצרפה ולברר טעמה, ובעל שמועות גדול מכולם מפני שזה בעל הפלפול בשמועותיו של זה הוא מפלפל (תשו' ר' שרירא גאון, נספחי לאגרת רש"ג, הוצ' ב"מ לוין, נספח ז, עמ' VII). תבונה שהוא מבין דבר חדש מפילפול חכמתו (רס"י, חגי' יב.). ואני בקי בחותמים באגרת כי יש בהם מפולפלים ומתוך פלפולם שינו פי' רבותינו שאם ידקדקו הלכה כפירושם לא יתכוונו דבריהם ומתוך פלפול הוקשו (ר"ת ס' הישר, שו"ת סא). כי מרוב חכמתם ופלפולם יוציאו דבר מתוך דבר והם ידעו הפשט יותר מכל הדורות הבאים אחריהם (ראב"ע, יסוד מורא לא, יב.). אבל בידיעתי עוצם פלפולך וחדודך נקל עלי חבור קצר (המבחן העבורי' ס' דברי חכמים, כג). ואל בינתך אל תישען פי' הזהיר שלא יאמר אדם דעתי נאה ופלפולי משובח ומחודד איני צריך ללמוד עם אחרים לפי שלבי רחב מלבותם (ר"י עקנין, ס' מוסר ד יח). אמנם כתב האר"י זלה"ה שע"י הפלפול בהרמת קול שעושים החכמים משברים הקליפות כי האויר מלא קליפות הוא ומשתברים מכח הפלפול (ר' אליהו הכהן, שבט מוסר ל ז). ויהיה פלפולך בדברי קדמוננו כלי אומנות לשאוב על ידו מים נאמנים מעמקי לבותיהם ולא יהיה לך הפלפול לכלי משחית לפעול על ידו מעשה חרודים (ר"י סטנוב, דברי ריבות ב ז, יב).— ואמר הפיטן: תחת פלפול יגיע לקח טוב פעלת צדיק פעלם לטוב (ר"א קליר, תחת פלפול, קרוב' לפורים). נדבו העם לשוב למחללם נאנחים בצום ובכי כלם נחמדים מפז הגו בפלפולם (יוסף בר שלמה, אודך כי, יוצ' שבת א חנכה). — ומ"ר פִּלְפּוּלִים: על כן לעשות רצונך השר חפצתי לבטל רצוני ואכתוב מעט כנרצה אליך יען ידעתי ברוב חכמתך וברוחב לבבך וגובה שכלך תוסיף בו דברים כפי פלפוליך (פרופיט דוראן, כלמת הגויים, הלוסה אהרן הגר ג, 103). וכל פלפוליך הם בנויים על כי ב חלשוני הם בסמג (תשוב' רלב"ה א, ו:).—ואמר הפיטן: גבה לב בליעל עובד אלילים וצוה למלאת פלאטרו מנעלים וקרא לעשרה חכמים גדולים מביני דת וטעמיה בפלפולים (יהודה, אלה אזכרה, שחר' ת"ב, סליח' ספרד'). — ואמר המשורר: אני מביט בחיק עפרה פליאה מעשה יוצרך והוא ירבה בפלפוליו, והוא הקשה והוא פרך והרחיב בתוך עדה ונשא קול ופה ארך (עמנואל, מחברת ז, 56). — ולגנאי, הפכפכנות יתירה, הפיכה בדברים שלא כמשמעותם, Pilpul, : Sophisterei ; sophisterie, cavillation; sophistry אם היה הפלפול עיק' לצעוק ולהרים קול (אורחי לדיקים, שער התורה, קב.). ואחר כשחולק אריסטו על סברות הקדמונים מצד פלפוליו אני קורא עליו לפום חורפא שבשתא (שו"ת בדבר למוד החכמות, ס' דברי חכמים, סז). כן טבע היהודים באריות גברו בפלפול של תהו והבל ואחד מגדוליהם הראה מעשה תקפו וגבורתו של החידוד לטהר את השרץ בק"ן טעמים (ר"י סטנוב, דברי ריבות, יח.). —ובמשמ' תבונת האדם המְפלפל: שחכם ראוי שיחית שפל ולא יחשוב אם הוא בקי שהגיע לקצה

ולכאן כלשון הפסיק' (עטרת הדבר', הולא' מא"ס, ק:), לגבור שהוא מפלפל בזיינו ומראה פנים לכל צד. ועי' פִּלְפֵּל (פ"ע), הערה: וכן בא הפעל והשם בארמ' התלמודית.]

[2] [אע"פ שלשון הירוש' סתומה, עכ"פ אין להוציא את המלה מהוראתה בכל מקום, ועי' פני משה שם.]

[3] [חשוה ירושי' (ברכ' ד א) על התמיד והקטרת: יצא שעה אחת לעיסוקו. ואע"פ שלשון הירוש' סתומה כאן, קשה לבאר פילפולו אף במקום זה אלא במשמעותו בכל מקום.]

הבקיאות ואם הוא מפולפל שהגיע לקצה הפלפול (רי"ל קאכו, תולדות יצחק, עג.).

***פִּלְפֵּל,** פִּלְפֵּל[1]), ס"ז, ר"ר פִּלְפְּלִים, פלפלין, — צמח ותבלין חריף, pepper ; poivre ; Pfeffer :

יוצאת אשה בחוטי שער בין משלה בין משל חברתה וכו' בפלפל ובגרגיר מלח ובכל דבר שתתן לתוך פיה (שבת ו ה). ושוחקין (ביום טוב) את הפלפלין ברחים שלהם (ביצה ב ח). הרחים של פלפלין טמאה משום ג' כלים (שם שם ט). הפילפלין הרי הן כתבלין (תוספת' יו"ט א טו). מלח בזול פילפלין ביוקר איפשר לעולם לחיות בלא פילפלין אי איפשר לעולם בלא מלח (ירוש' הורי' ג ז). השחליים והגרגיר שזרען לירק מתעשרין ירק וזרע וכו' זרע גרגיר למאי חזי א"ר יוחנן שכן ראשונים שלא היה להן פלפלין שוחקין אותו ומטבילין בו את הצלי (ערוב' כח:). למלך ששכר לו פועלים והכנים אותן לתוך פרדסו וכו' בערב קרא לכל אחד ואחד אמר לו תחת איזה אילן עשית אמר לו תחת זה אמר לו פלפל הוא שכרו זהוב אחד וכו' (מד"ר דבר' ו). ולא בד"ת בלבד היה שלמה תייר אלא על כל אשר נעשה תחת השמים כגון היאך ממתיקין את החרדל וכו' והיאך שותין את החמין יין ומים ופלפלין בשליש (בס קהל' א לג). ונטעתי בהן עץ כל פרי אפילו פלפלין (שם שם ב ה). בא לעבור נתקבצו המוכסין אמרו לו מה אתה טוען בתוך התיבה אמר להן שעורין אמרו לו אינן אלא חטין אמר להם טלו מכס של חיטין אמרו לו הן פלפלין אמר להן טלו מכס של פלפלין (תנחו' לך לך ה). ד"א בטנך ערימת חיטים א"ר הונא בשם ר' אידי וה"א ערימת אסטרובלית או ערימות פלפלים יפה משל חטים, הואיל וחקב"ה מחבבם יקרא אותם ערימת פלפלין, אלא אפשר לעולם

[1]) [מן ההדית פִּפַּלִ, פִּפַּל, והשם בא לעברי דרך הפרס' והארמ', וכן ליונ' πέπερι, לרומ' piper, ומכאן ללשונות אירופה. לפי מקור השם אפשר לראות עקר בנקוד פִּלְפֵּל על משקל גִּלְגָּל, אמנם רב המלונים מנקדים פִּלְפֵּל, ובסור' פִּלְפְּלָא; ובמשני מנק' ליוורנו (עקול יוס א ה, ועוד) פִּלְפֵּל, ובערב' פִּלְפִּל או פֻּלְפֻּל a).]

a) فلفل

בלא איסטרובלית ובלא פלפלין, ואי אפשר לעולם בלא חיטים, ואם יחסר העולם איסטרובלית ופלפלין איכפת להם אבל אם חסר הוא חיטים אין להם חיים אפילו שעה אחת (פסיק' רב' כי תשא, לה.). דברי תורת נמשלו בקונדיטון מה קונדיטון הזה יש בו יין יש בו דבש יש בו פלפלין אף דברי תורה כן וכו' יש בו פלפלין אמרתך צרופה (ר' אבא פסיק' ר"כ, בחודש השליש', בובר, קב:). — ובסהמ"א: כמו שהפלפל קטן מכל מיני תבלין וחריף מכלם כך זה האמורא חריף מכל התנאין שהפליגו עליו (ערוך ערך פלפל). נמצא שהמנה שוקל עשרים וחמשה דינרים למשקל הברזל וזהו ליטרא פלפלין שלנו (סדור רש"י תלד). ובארץ ההיא הפלפל שהם נוטעים האילנות שלהם על פני שדה כל העיר וכל אחד ואחד מהם יודע פרדסו ואילנות קטנות הם והפלפל לבן הוא אבל כשלוקטין אותו משימין אותו באגנות ונותנים עליו מים חמים ומיבשים אותו לשמש כדי שיתחזק ויתקיים והוא חוזר שחור (מסעות ר' בנימין, גרינהוט, 84). — ואמר המשורר: פלפל שום כל חמים ואל תוציאו דמים ואל תשתו המים פן תהרם מעים (רמב"ע, הנהגת הבריאות, שירים שונים, כהנא א, 183).—ומינים שונים של פִּלְפֵּל: פלפל ארוך[1]) נותנה אשה בפיה שריחה רע (רש"י, שבת סד:). והעשב אשר יאמר לו פלפל המים (קאכון ד ז ב ד). פלפל קטן, פלפל נרתקאות (שאטען פפעפער), פלפל יהודים (ר"ש בלוך, שבילי עולם ג, כה:).

א. ***פִּלְפֵּל,** פעו"י,—פִּלְפֵּל האדם בדבר, הפך (ב)דבר לכאן ולכאן[2]), hin und her wenden ;

[1]) [וכן בארמ': פלפלי אריכתא.]

[2]) [משמ' זו, אשר ראשונה הכיר אותה ח. ילון (תרביץ ו, 223 וכו'), ברורה בבטוי: לגבור שהוא מפלפל בזיינו ומראה פנים לכל צד, וכן משמש פִּלְפֵּל (עי' הערה שם) באותה משמ' בתוך הצרוף (עיניה של הפרה) מפלבלות, כלו' מתהפכות לצדדין, ועל ידו נמצא אף בִּלְבֵּל את העין, וכן נמצא בסור' פלל, פלפל במקום בלל (במים ובשמן) שבעבר'. מכאן שבלבל ופלפל שתי צורות של פעל אחד (בלל-פלל) הן, שעקר הוראתן בחש והפך לכאן ולכאן, ואחר כך נתיחדו לשמושיהן השונים. וממשמ' זו של הפיכה בדבר לכאן ולכאן (ולא משם הַפִּלְפֵּל החריף, שאין כל פעל מזנו בתו"ם) נולד אף שמוש הפעל א. פִּלְפֵּל והשם

tourner çà et là; to turn to and fro: כל דבר שלא פלפלו[1] בו יתומין אחר מיתת אביהם הבכור נוטל פי שנים (רבי, תוספתי ב"ב ז ה). לגבור שהוא מפלפל בזיינו ומראה פנים לכל צד (פסיק' רב', י' דברות פ' קמייתא, קי:). משל למלך שהיה לו מרגלית מושלכת בתוך העפר ובתוך הצרורות הוצרך המלך לפלפל[2] בעפר ובצרורות להוציא את המרגלית מתוכן (תנחו' וישב ח). — ופִלְפֵּל בדברי תורה, פִּלְפֵּל תורה, הפך בה והפך בה, דן בה לכל צדדיה, durchdisputieren; discuter à fond, débattre; to discuss thoroughly: בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו נשאת ונתת באמונה וכו' צפית לישועה פלפלת בחכמה הבנת דבר מתוך דבר (רבא, שבת לא.). רבונו של עולם לא פלפלתי תורה כמותו (כמו ר' חייא) (ריש לקיש, ב"מ פה:). הדורה היא ומשובחה שמועתן של ר' יוחנן ור"ש בן לקיש שהן יושבין ומפלפלין בה (מדר' שוח"ט תהלי' א טז). כי לא דבר רק הוא מכם אין לך בתורה אפילו אות אפילו תיבה ואין צריך לומר פיסוק שאין לו כמה טעמים שנ' כי לא דבר רק הוא מכם ואם רק הוא מכם לפי שלא התבוננתם בו ופלפלתם בטעמו כהוגן (מדר' תנאים הופמן, דברי' לב מז). — ובסהמ"א: ועלת השמועה וחזרו רבנן לפלפל בה (שו"ת גאו' מהגבי', 249). מפני שזה בעל הפלפול בשמועותיו של זה הוא

פִלְפּוּל במשמ' הדיון ההלכי, כמאמרם על התורה: הפך בה והפך בה. ועי' ב. פִּלְפֵּל, הערה.]

1) [אין זה לשון ריב כדעת צוק"ם, אלא פרושו שלא הפכו וטרחו בו היתומים, וצדקו דברי מנחת בכורים: טרחו בעצמם. ואין דברי רבי אלא תוספת למה שאמר קודם: שהבכור נוטל פי שנים בשבח שהשביחו נכסים וכו', כלומר שהשביחו מעצמם, אבל כשטרחו היתומים, אינו נוטל.]

2) בערוך ערך פלפל: תרגום ועוללתי בעפר קרני (איוב יו יה) ופלפלית בעפרא איקרי ותרגום איש נבוב ילבב (שם יא יא) ובר נש מפלפל ידייק, ע"כ. [ואולם אין להניח שתרגמו איש נבוב כאילו איש מְפַלְפֵּל וחריף, אלא גם מְפַלְפֵּל ארמי זה פרושו הפכפך, ובספרים שלפנינו ע"י טעות הבנה של מפלפל: וגבר חריף. ולתרג' שם (יו יה) השוה דברי דונש על מנחם (עמ' 83) על ועוללתי: ופתרונו לפי הענין ופלשתי בעפר קרני. ועי' ת. ילון בתרביץ על דרך התרגום לאמר פלפל במקום א. פלש.]

מפלפל ולולי שמועה של זה מהו בעל פלפול מפלפל (תשו' רב שרירא גאון, נספחי לאגרת רש"ג, נספח' ז', עמ' VII). אם עלה בדעתנו סברא ורצינו לידע אמתתה חקרנו עליה ופלפלנוה ברעיונינו ובחננוה עד שעמדנו על אמתתה (ר' יוסף עקנין, ספר מוסר ג טז). ופלפלו אלו החכמים להורות לכל זה מכח התורה (ר"א הקראי, גן עדן, חג המצות ה, מט:). — "ובמשמ' של גנאי, מְפַלְפֵּל דבר בדבר, הופך דבר בדבר: והוא מן המפלפלים העושים מפול פיל ומפיל פול (שו"ת שמש לדקה, יו"ד כ).

— פֻּע', בינ' "מְפֻלְפָּל, מפולפל, — שהפכו ודנו בו כל צרכו[1]: אבל נראין דבריו של ר' יצחק ב"ר יהודה שתורתו תורה מפולפלת ומדוייקת מכל צידי צדדיה (מעשה הגאו', אפשטין, לג).

ב. "פִלְפֵּל, פ"י, — פִּלְפֵּל האדם דבר, שם פִּלְפֵּל בדבר, pfeffern; poivrer; to pepper.

— פֻּע', "פֻלְפַּל, — שפִלְפְּלוּ אותו: והמרבה לאכל חריפות וכל טעם מפולפל וחרוך ימעט בו הזרע (אסף הרופא, כ"י מינכן, 15). — ובהשאלה, מי שחריף בפִּלְפּוּל התורה, שמצטין בדרכי הפלפול: לא כאדם המפולפל ומחודד ובעל סברא (רש"י, סנה' מג.). דחריף ומפולפל בתורה אף על פי שאין משנה ובריתא סדורין לו כנתינתן מהר סיני וכו' רב יוסף קרי ליה סיני לפי שהיו משניות ובריתות סדורות לו כנתינתן מהר סיני אבל לא היה מפולפל כרבה (תוס, הורי' יד). ופירוש משובש הוא מאדם חריף ומפולפל (תוס, חול' פא.). ואני בקי בחותמים באגרת כי יש מפולפלים[2] ומתוך פלפולם שינו פי' רבותינו (ספר הישר לר"ת, חלק שו"ת סא). מי שמוג לבו חם יהיה על הרוב נדיב וגבור ויישוב נפשו מועט והוא מפולפל וטוב הציור (רש"ט פלקירא, המבקש, כ). על כן לקחתי מהמצות הכללים ומהאגדות והמדרשים הדברים שיותר מועילים לקצר הדרך למפולפלים[2] ולהישיר לבות האוילים (כ"י אבוהב, מנוה"מ הקד'). שהחכם ראוי שיהיה שפל ולא יחשוב אם הוא בקי שהגיע לקצה הבקיאות ואם הוא מפולפל שהגיע לקצה הפלפול (רי"ל קארו, תולדות יצחק, עב.).

1) [ועי' גם ב. פִּלְפֵּל, פֻּע'.]

2) [במקום זה ובמקומ' אחרים בסהמ"א יש לפלה אף ממשמ' של א. פִּלְפֵּל, מְפַלְפֵּל בתרג' איוב: הפכפך.]

— התפ', התפלפל, נעשה חריף ומחדד : שאין אדם מתפלפל אלא מתוך למוד חברו (רש"י, נדר' פח.).

*פִּלְפְּלָן, פלפלן, פילפלן, שות"ז, — היודע להפך ולפלפל בתורה : תני הסודרן קודם לפילפלן רב שמואל אחוי דר' ברכיה בעי אפילו כרבי אמי א"ל מיתבעי מרבי אימי הוא הפילפלן (ירוש' הור' ג ז) [1].

*פִּלְפְּלָנִי, ת"ז, — שיש בו תכונת הפלפל : ואם תצטרך אל הכמוני או אל הפלפלני לפנות הליחות השקהו כמו שתראה קודם המאכל (קאנון א ג ב יו).

*פִּלְפֶּלֶת [2], ש"נ, — גרגר של פלפל, Pfefferkorn ; grain de poivre ; peppercorn : פלפלת כל שהוא ועטרן כל שהוא [3] (שבת ט ו).

פלץ [1], ממנו מפלצת, פלץ, פלץ, פלצות, תפלוץ, תפלצת.

פָּלַץ, קל לא נמצא.

— התפ', יתפלצון, — התפלצו העמודים וכדו', הודעזעו בחוזקה והתמוטטו הנה והנה, erschüttert sein, beben; : être ébranlé, trembler; to shake (with fear), tremble : המרגיז ארץ ממקומה ועמודיה יתפלצון (איוב ט ו). — ואמר הפיטן : ועו ונתפלצו אבירים רשע כאסוף עדרים עבר בין הגזרים חבל ילדי שעשועים (אלהי אקראך, זולת שבת לפני שבוע'). גבהי שמים איומים ילהבו לפני הכבוד לנצח נצבו ותתנצצו ורצו והתפלצו ושבו (חיים דאודי, גבהי שמים, שעה"ש 181). — ואמר המשורר : תקל בעינינו עדי יתפלצון בה מוסדי ארץ ויתפוררו (רשב"ג, בימי יקותיאל, ברודי 15).

1) [בהוצאת הירושלמי הנספחת לבבלי הגרסה : תני הסדרן קודם לפלפלן וכו' אמר ליה מאי את בעי מן רבי אימי דהוא סדרן והוא הפלפלן.]

2) [וכן בארמ' פלפלתא] ובקטעי משני מנקדי' כ"י אדלר 8182 : פלפלת כל שחיא.

3) [רש"י מעיר : ואינו פלפל שלנו.]

4) [ברת, Wurzelunters. 37, מחברו עם פצל בסור' ובערב' a), שעקר שמושו כלשון סדיקה ובקיעה ובא אף במשמ' הודעזע.]

a) فلس

— פע', פלץ, — זעזע, erschüttern ; ébranler ; to shake : ואל יישן האדם במקום שהוא חם ביותר כדי שלא תרבה זיעת גופו ולא במקומות חקרים ביותר כדי שלא יפלצו הגוף אלא יישן במקום ממוצע (ר"א אלדבי, ש"א ה ו).

— פע', פלץ, — כמו התפ', ואמר הפיטן : בתוהו ובסערה יסודותיה (של הארץ) תלית ועת תשגיח בה עמודיה יפלצו [1] (יוסי בן יוסי, אתה כוננת עולם ברב חסד, עבודה, מחז' איטל' ב, ריב.). פלצו פרחיה בזה יום ציגתם פני כם איום (ר"א הקליר, את חיל, קרוב' א' ר"ה). לץ בבוא ללוצץ פלץ ונתלוצץ (הוא, אז קודם, קרוב' שבת זכור). פלצו ביום קרב באזרח ובמערב דמם מעורב קהל ועם רב (הוא, איך תנחמוני, קינ' ת"ב). טפלתי בנאד נפוח פלצתי בשאת וספות (שמעון בר יצחק, אהוביך, יוצ' שבת חוה"מ פסח).

— הפע', הפליץ, — כמו פע', ואמר המליץ : ושמו תחת אבות בנים ממלאי מקום תמיד יען כי טוב מליץ עלובים להחליץ מיד מפליץ (ד"ה של יהודי מצרים וא"י, יעקב מן ב, 151).

*פֶּלֶץ, ש"ז, — כמו פלצות, פחד ורעדה, ואמר הפיטן : יוקשי בהתודתי בפלץ וצער יערב לך שיחי ונפשי אל תער (יוסף בן אביתור, ארשת, שעה"ש 18). שמרני כאישון מפלץ ובעתה שור בשפלותי ולכה לישועתה (משלם בר קלונימוס, אימיך, קרוב' יוה"כ). אמוני ארץ אמונתך שוחחים אומץ אלהותך בפלץ פוצחים (מחזור ויטרי, 449). פלץ ושבץ לבשוני בעת אחזה מוני שקמים וחם צדו צעדיך (מאיר בר' אלעזר, ציון לפירת, קינ' ת"ב). אתיצבה בפלץ לחלות פניך לרוממך (יוסף בן יצחק, אדון כחקת, סליח' ער"ה).

פַּלָּצוּת, ש"נ, — רעדה חזקה [2], Erschütterung, Beben; ébranlement, choc, tressaillement ; shaking, trembling : תעה לבבי פלצות בעתתני את נשף חשקי שם לי לחרדה (ישע' כא ד). וחגרו שקים

1) שד"ל נקד יפלצו.

2) [יש שהתרגומים הקדומים נוטים ממשמ' הפשוטה של המלה כדי להביע את הענין. כך ת"י ביחזק' (ז יח) : אתכנעיתא ; והשבעים באיוב כא ו ὀδύναι, כאפים ; ובישעי' (פח ז) : ἀνομία (נ"א ἁμαρτία), עברה וחטא ; וולג' שם : tenebrae, חשך. אך בשאר המקומות משמ' המלה.]

וכסתה אותם פַּלָּצוּת [1]) ואל כל פנים בושה ובא' ראשיהם קרחה (יחזק' ז יח). יראה ורעד יבוא בי ותכסני פַּלָּצוּת ואמר מי יתן לי אבר כיונה אעופה ואשכנה (תהל' נה ו–ז). ואם זכרתי ונבהלתי ואחז בשרי פַּלָּצוּת (איוב כא ו).—ובספה"א: וילכו (תוקנים מפני זה כפופים ויתחדש להם חתת ופלצות בדרכים (כלב"ג, קהל' יב).—ואמר הפיטן: יען כנאמר לו ולקחו לטמא פלצות בעתתו ושח מי יתן טהור מטמא וכו' לו הגיד אל חקה חקתי (ר"א הקליר, אלורה ומפרשה, קרובה פבת פרה). פחד ופחת ופח ופלצות יבעיתו ארץ עת תקום למשפט זעום כל אפסי ארץ (הוא תהלות כבודך, מוסף א ר"ה). הטה אלהי אזנך לציר שלח וגם קומו ונקומה עליה למלחמה ושמע פלצות הומים בא העת אתו בביתו להלחמה (הוא, סעם, קינ' ת"ב). זלעפה ופלצות אחזוני במורא (שמעון בר יצחק, אתיתי, קרוב' ה ר"ה). —ופַּלָּצוּת של החולה בקדחת: הפלצות יקרה אם לקרירות שטח הגוף ואם למה שיוצא האיברים רבי החוש מנשיכת המהירות וכו' ואמנם הקדחת הבלגמית היה פלצותה יהיה עמה קור בקור השלג (תרג' פרקי גלינוס, כ"י פריז). א"א (אמר אבוקרט) וכאשר יחיה באדם קדחת שורפת יקרה לו פלצות תחיב בו קדחתו, א"ג (אמר גלינוס) כבר ביארנו במאמר אשר קדם ובו בארתי ופרשתי ענין הפלצות כי הפלצות הנה יהיה מסרת ירוקה תנוע תנועה מהירה בגופות המרגישות (יעקב בן יוסף זברא, תרג' פרקי אבוקרט, כ"י ביהמ"ד סכטר, 31). דפיקה הלב נקרא קרדיאקה ר"ל פלצות במי שיצא חוץ מגדרו תנועה רעידית תקרה ללב בסבה מה שיזיק ללב (כרבוני, אכם חיים, בחליי הלב, כ"י ביהמ"ד סכטר, 7). כך דרך הסוכים שכסבת ההכאה נחלשות פעולותיהם הטבעיות ומתילדות ליחות רעות ונפסדות בגושם המולידות בהם קדחת או פלצות ומתים (בר ספת, תש' פלח). והזיעת הקרת והפלצות והסערה הבאים מתקדחות יבא משם (מהמתנים) ויתילדו בהם המחורים (ר"מ אלדבי, ש"א ד ג).

א. פְּלוֹשׁ [2]), ממנו א. *פִּלּוּשׁ, א. *פְּלִישָׁה, א. פֶּלֶשׁ.

1) ואולי דבר מכסה הפנים ?

2) [עי' א. פלש, הערה.]

ב. *פלש [1]), ממנו *הִתְפַּלְּשׁוּת [2]), ב. *פִּלּוּשׁ, ב. *פְּלִישָׁה, ב. *פֶּלֶשׁ.

א. פָּלַשׁ [3]), קל לא נמצא במקורות

—התפ', הִתְפַּלְּשִׁי, הִתְפַּלַּשְׁנוּ, הִתְפַּלַּשְׁתִּי [4]), יִתְפַּלָּשׁוּ, — הִתְפַּלֵּשׁ האדם עָפָר, הִתְפַּלֵּשׁ בָּאֵפֶר, לְצַעַר וּלְאֵבֶל, sich wälzen ; se rouler ; to roll [5]): בת עמי חגרי שק וְהִתְפַּלְּשִׁי באפר אבל יחיד עשי לך מספד תמרורים כי פתאם יבא השודד עליך (ירמי' ו כו). הילילו הרעים וזעקו וְהִתְפַּלְּשׁוּ אדירי הצאן כי מלאו ימיכם לטבוח (שם כה לד). והשמיעו עליך בקולם ויזעקו מרה ויעלו עפר על ראשיהם באפר יִתְפַּלָּשׁוּ וחקריחו עליך קרחה (יחזק' כז ל–לא). בגת אל תגידו בכו אל תבכו בבית לעפרה עפר התפלשתי [4]) עברי לכם יושבת שפיר עריה בשת (מיכה א י–יא).—ובתו"מ: הפשיטת ששה חלוקים ושביעי קרעתה ונתפלשה באפר (ריש לקיש, גיט' כח.). שלאחר קריאת התורה עומד וראשו מתפלש באפר ובגדיו מפולשין וקורא בבכיה וביללה (סופר' יח ז). וכולן מתפלשין באפר ואין אומרים שלום זה לזה (שם שם ז). ובשעת הכעס נתעלה וישב בשמי מרום והכל צועקין ובוכין ואין נשמע קולן וגוזרין צום ומתפלשין באפר ומתכסים בשקים ומורידים דמעות (ד"א רב' ג). באותה שעה מה עשה משה לבש

1) [עי' ב. פָּלַשׁ, הערה.]

2) [כך מעשה טוביה, משמרת הבית ו, קיד:.]

3) [ממש כשמושי הבטוי הִתְפַּלֵּשׁ בעפר בא באשו' הפעל פלסח כגון אנ אפר אתפלסח במשמ' כרע בעפר, צנח לארץ (עי' בווכלוכיס), באגרית' (גינזברג, כתבי אגרית, 55) נמצא: ירד לכסא ית'ב להדם ול הדם ית'ב לארצ יצק עמר אנ לראשה עפר פלתית ל קדקדת, ע"מ ובעבר': ירד (האל) מן הכסא ישב על ההדום ומן ההדום ישב לארץ יצק יציקה (השוה בערב' ע'מר a)) של אונים (אֵבֶל) על ראשו עפר פלשות על קדקדו. ומכאן שעקר צורת הפעל הזה פלת' ובהרחבת פלת'ח, ואפשר שגם באשורי נמצא אף בצורה פלתא. ויש להפרידו מן ב. פלש במשמ' חָדַר וְנָקַב, שצורתו אף באשור' פלש.]

4) כך הכתיב, והקרי: הִתְפַּלְּשִׁי.

5) [כ' חוכן הפעל, ועי' בהערה 3.]

a) [illegible]

שק ונתעטף שק ונתפלש באפר ועמד בתפלה ובתחנונים לפני הקדוש ב"ה (מד"ר דבר' יא). — ובסהמ"א: וחנניה הכהן הגדול עומד מתפלש באפר לבוש שק (יוסיפון יו). וסוס כי רחץ לטהרתו ואחרי טהרתו ישוב יתפלש בעפר יתגולל בקיא צואה (אסף ב ד כא). ורבותינו אמרו כי איוב היה מחציו ולמטה מתפלש באפר ליבש השחין (אוהב משפט ומשפט לדק לאיוב, פט.). לפי שהוא התפלש באפר בין עיניו (ר"י אברבנאל, מ"א כב). כי אין בין ביצת התרנגולת הבאה מן הזכר ליולדת מן המתפלשת בעפר שום הפרש (תולדות אדם ליוסף ישראל פורלין, בריט' מוז', פרשת תזריע). — ואמר הפיטן: עניה התקושושי זכרי והתאוששי עפר התפלשי (רמב"ע, אם תפקד שכחנו, דוקס 78). קדשה משלשת ואם באפר ובשק מתפלשת חרדה לדבר צור ויצרה מתרמית נצור (ר"י הלוי, הכתוסה והללעה, סעה"ס 116). בן אל בין פלשת יתפלש באפר שממותיו בשפה מי יחוק בספר (ראב"ע, איה גואלנו, איגר 156). רבים אומרים לנפשי באפר התפלשי ולא תצא חפשי (אפרים בר יצחק, אלהים ס' חילי, סליחי' ליום ה עשי"ת). ונפשם מתפלשת בדמים מתבוססת (יהי רלון, לתענית לבור, מחז' איטל' ב, כז.). — ואמר המשורר: מי יתנני מעפר קברו ובו יתגוללו פני ויתפלשו יתגוללו פני ועיני על מקום קבר מקודש בבכי יגשו (משלם בן שלמה, יהגו מזמותי, ס' דברי חכמים, עט). ולבשו שקים נאנחים ונאנקים ועל שבר ציון צועקים ובאפר מתפלשים ונאבקים (לקו"ק, נספח', 31).

— פע', *פִּלֵּשׁ, — פִּלֵּשׁ טיט ועפר, גבל ולש אותו: ובאהרן כתיב (ויבכו וכו') כל בית ישראל ואפילו נשים ולא נשים בלבד אלא שהיו מפלשין טיט ועפר לטף (כלה רב' ג). — ובסחמ"א: ופתרונו (של ועוללתי) לפי הענין ופלשתי בעפר קרני (דונש על מנחם, ועוללתי, 83). — ואמר הפיטן: צלול כְּחַבְּ משליכי יאור זכרים פורע פלשם[1]) סוף היות פכורים (משה בר קלונימוס, תחבולות, קרוב' אחרון פסח).

— קל, רק בינ' פָּעוּ', *פָּלוּשׁ, — פָּלוּשׁ בעפר ואפר, מִתְפַּלֵּשׁ, ואמר המשורר: אללי לי עליך ילוד אשה ומחטאתיך נפשך לא יבכה אשה, תזעק בקול ענות חלושה וכבהמה בעפר ואפר פלושה (תוכח' מוכר לד:).

— פֻּעַ', בינ' *מְפֻלָּשׁ, מפולש, — מגולל באפר: עומד וראשו מתפלש באפר ובגדיו מפולשין (סופר' יח ז). וראשי התינוקות מפולשין באפר (לקח טוב, אסתר, ותתחלחל זרם).

ב. *פָּלַשׁ[1]), קל לא נמצא בתו"ם[2]).

— פִּע', *פִּלֵּשׁ, — פִּלֵּשׁ פלוני דבר או בדבר, חדר ועבר בו, נקב ובקע בו דרך, durchbohren, durchdringen; forer, percer; to pierce (through), press through: ניקב ולא פילש מבפנים כשר (ר' יצחק בר חקולא, ירוש' סוכה ג ו). — ובהשאלה, פִּלֵּשׁ את התורה[3]), עשאה מְפֻלֶּשֶׁת כדד נובע חלב: נזכירה דודיך מיין זה רבי עקיבא, וכי אפשר לדד הזה להוציא יין, אלא מה הדד הזה נובע חלב, כך עמד ר' עקיבא ופלש

---

[1]) [כפרוש מעשה ארג ולא כמטה לוי וכרוו"ה המפרשים מל' פלם ומשקל.]

[1]) [כאמור בהערה לא. פָּלַשׁ המקראי, שהוא בעקרו פלתי או פלת׳ח באשורי, יש להבדיל בינו ובין ב. פָּלַשׁ שמ׳שמ' חדר ובקע, וצורתו אף בארמ' ובאשורי פלש בקל ופִע' ואף בשם פִּלֻּשׁ, חור, נקיבה וכדו', ואף בערב' פַלַשַ a) במשמ' סדק ובקע. לעברי שבתו"מ בא הפעל הזה כנראה מן הארמ'. השם פְּלִישׁ, פָּלוּשׁ המורה על מבוא שבבנין, אינו שיך לשרש עברי זה, אלא הוא שאול מגרמ' קדומה, Polisch, עי' ברלינר Leben d. deutsch. Juden, עמ' 116.

יש גוזרים מפעל פָּלַשׁ זה אף את השם פלשתים, כלו' הפולשים שחדרו לארץ: ואינו נראה. אין הפעל ב. פלש נמצא בלשון המקרא, ואף בלשונות האחיות אינו בא אלא במשמ' נקיבה ובקיעה ולא בהוראה המחדשת בדורנו, חדר אל ארץ. שם הפלשתים (ולא פְּלשים) אינו אלא צורת היחס לשם ארצם, פְּלֶשֶׁת (פִּלַּחַת באשורי וכדו'), ובודאי לא קראו מראש לארץ בשם פלשת על שם חדירת עם שלא נקרא בשם זה מקדם. יותר נראה שנקראה ארץ השפלה פלשת בהפוך הגאים (עי' טורטשינר, לשוננו י, 30 - 37), או שהשם פלשת נגזר מן א. פלש המקראי (עי' הערה שם), שאף הוא בעקר לשון שפלות וירידה וכניעה, ולפי זה אין פלשת אלא כנען, ארץ השפלה.]

[2]) [אמנם יתכן שבחלק מהדגמאות המובאות בפעי' הכונה לבנין קל, אבל אין עדות לכך.]

[3]) עי' בכר, AgT א, 266.

---

a) فلس

את התורה (מדר' זוטא, שה"ש, מיסריס לאהניך). — ופִלֵּשׁ אחרי פלוני, הלך עד הסוף במעשיו כלפי פלוני[1]), bis zuende gehen; aller jusqu'au bout; to go to extremes: הם לא פלשו אחר מדת הדין והיא לא פלשה אחריהם, הם לא פלשו אחר מדת הדין שנא' ויהי העם כמתאוננים, מתאוננים אין כתיב כאן אלא כמתאוננים וכו', ומדת הדין לא פלשה אחריהם, היתה כאלמנה, היתה אלמנה אין כתיב כאן אלא כאלמנה (ר' אבא בר כהנא, מד"ר איכה, היתה כאלמנה; ומעין זה ר' איבו, שם, דרך קשתו). — פִּלֵּשׁ לפלוני, בקע ופתח לו דרך לעשות דבר[2]): עלי פלשת אתרועע, עלי פלשת התרועעי, עלי לפלש להם מעשים טובים[3]) לעשותן ריעים אילו לאילו (ירוש' סנה' י ב). עלי לפלש להם מע"ט ולעשותן רעים אלו לאלו (ומד"ר במדי' יד). — ובסהמ"א: שעצם כל אחד מהגלגלים הוא זך וטהור וכו' וזה כדי שלא יעכבו את ניצוצי אור הכוכבים ווהריהם מלפלש ולעבור להאיר על הארץ (יסוד עולם, לר' יצחק הישראלי, יח.). ובזה לא יכלו קוי זהורי החמה ההם השופעים על צדה האחד המקביל לה ומזהירין אותו לפלש להם ולעבור להם לצדו האחד שכנגדו (שם כ:). כי עצמו מקיף בדברים ומפלש בהם (רמ"ע פלקירה, מקור חיים לרשב"ג א א). ומשגת (הנפש) לכל הדברים בכחותיה המפלשים בכל (שם שם ד). עצם הנפש עצם דק וחזק ומפלש לכל הדברים (שם שם). ודומה בשמש כשתפלש המחיצות ותקרע אותם (שם ג יד). הרצון הוא המגיע לכל הצורות הנשואות ביסוד והמפלש אותם אל התכלית הקצוית מהיסוד מפני היות הרצון מפלש ומקיף בכל (שם שם יח). כי מקצתה (העופרת) נתכת מדוקקת יפלש אותה הראות (שם שם כז). כי זה הכח מפלש בכל חלקי הגוף (שם ג י). חכמת הכרת הפנים היתר במוחה שבחכמות אשר תפלש במחשביהם ממנה פלוש אל הקנוחה לאדם כח יוכל בו להגיע אל המושכלות (חי בן מקיץ 5). וגם היא (המחשבה) מפלשת ועוברת מן גבולי ההויה הכוללת (ר"י ערמאה, יד אבשלום על משלי י כה). ומשם נבנה תורה שבכתב הנכנת ונארגת מכ"ב אותיות ובה מצטיירות וממנה מפלשות ועוברות ובאות ומצטיירות בה"א אחרונה שבשם (ר"מ בן גבאי, עבודת הקדש, חלק סתרי תורה לב). שרוב הדם ירבה הרוח ומניעהו מלפלש כל הגוף (יוסף בן צדיק, עולם הקטן ב ב). כי ידיעתו השגחתו ויכלתו מפלשות ומתפשטות בצבאות מעלה ומטה שמים לרום וארץ לעומק (ר"י מוסקאטו, כפולי יהודה ג, ע:). כי דע לך שהיא חדה עם היותה כחרב פיפיות שכ"כ חתיכה שנון וחד שמפלשת וכורתת ב' עבריך (ר"מ אלשיך, רב פנינים על משלי ה ד). כי הלא מה נמרצו אמרי יושר שהם חזקים לפלש עד הלב ולהתקבל (הנ"ל, חלקת מחוקק על איוב ו כה). אך עבים רבים ומסכים מפסיקים עד חומר עכירות העולם הזה ואיך יפלש הכל עד פרטי העולם הזה (שם כב יד). כי מה שחוייב שעצתו ית' תכון לעד הוא היות מחשבותיו עוברות ומפלשות כל הדורות (ר"ש אלמולי, פתר' חלומי, כז:). ובהיותו שם נראה לו שצואר העוף גדל עד שראשו מגיע השמימה וחיה נוקב ומפלש את הרקיע (שם מח:). — ואמר הפיטן: פילש נתהים וראש חביתים וניסוך תירוש (Elbog, Stud. 178). לבי לחוקקיך בעליל מזוקקיך קובעי עתותם לפלש פקקיך (שמעון בר יצחק, תורה הקדושה, סליחי לו"ג). — ובמשמ' גִּלָּה דבר, גִּלָּה את סודו, באר אותו[1]), ואמר הפיטן: מלך פלש סוד המעמיקים לסתיר במעמקים יחשוף

1) [נחלקו המפרשים בפרוש הבטוי הזה והיו שהבינוהו כלשון חפוש ובלוש, והערוך מביא אף נ"א חיפשו ת' פלשו, אך לפי הענין צדק יסטרוב שפרושו בתי כאן.]

2) [עי' בהערה הבאה.]

3) [הנוסח בירוש' ומד"ר: לפלש להם מעשים טובים, ובקצת הוצאות: לפלש להם מע"ט. המפרשים נדחקו לפרש גם כאן את הפעל פלש כמו בלש, כלו' לחפש להם זכות מעשים טובים, ובפדר"א יז הנוסח: לפלש עליהם זכות. אבל אין לראות את הקשר בין מעשים טובים אלו ובין עקר המשפט שהוא: עלי לפלש להם לעשותן ריעים אילו לאילו. וכן אין יסוד לדברים על מע"ט בלשון הפסוק עלי פלשת אתרועע, ואף בראשית הדברים לא נאמר אלא: אמר לון עלי לעשותן ריעים אילו לאילו. וע"כ נראה שעקר המאמר היה: עלי לפלש להם מעט, כלו' להבקיע להם במקצת את הדרך, ובטעות הובן מעט כר"ת מע"ט, מעשים טובים. ומעתיקי פדר"א החליפו מעשים טובים לזכות: עלי לפלש עליהם זכות ולעשותם רעים אלו לאלו (פדר"א יז).]

1) [בעקרו: בקע וחדר עד הדבר, עד עמקו של דבר.]

ויגלה עמוקים (ר"א קליר, מלך אזור, יוצ' א' ר"ה). מש יום שלישי וחמיל חלשי במעוז פלשי וחילי ושלשי (הוא, אספרה אל חק, קרובי פורים). מהר צוף שלישי ישוים הרגיל לפלשי[1]) כתב שלישים שלשי לעת געת בחדש השלישי (הוא, ארץ מטה, קרוב' א' שבוע'). ואם תפלש[2]) מעשימו יהיו נכלמים (מי יערוך, סלוק יוה"כ, מחז' איטלי ב, פז.). נכוחים פילש הדרושים בכל חפץ (קטע מסדר עבודת יוה"כ, Elbog., Stud., עי' 175). פגע שעירים וגם לגורלות פז, פלשם והתום בגורל ולא בפה (אזכר סלה, עבודת לוס כפור, מחז' איטלי ב, קל:). ומצותיו בדתך צוית וכתבת ושנית ושלשת ואזהרותיו פרשת ועונשיו פלשת וקרבנותיו קצבת וערך עבודותיו סדרת (משולם בר קלונימוס, מי יתכה, סלוק שחרי יוה"כ). למען גמר חכמה ובינה סופר מהיר מפלש[3]) אמנה (הושענא למען תמים, הו"ר). סעודותיו ושבתותיו אשר שלש, כאיש ענו בדת פלש, במקרא חד היום שלש (מרדכי בר יצחק, מה יפית, זמירות ליל שבת). — *פִּלֵּשׁ כמו בלש, בדק וחקר: שאם אחרי עושרו באה עליו צרה אחת לא יקוץ ויהרהר ויחקור ויפלש[4]) אחר מדת הדין (ר"מ אלשיך, איוב כח א).

— סע', בינ' *מְפֻלָּשׁ, מפולש, — א) שפִּלְשׁוּ אותו, מנֻקָּב ופתוח מראשו ועד סופו, בפרט מבוא, מקום, שביל, תלם וכדו': היתה שדהו זרועה ירק והוא מבקש ליטע בתוכה שורה של ירק אחר רבי ישמעאל אומר עד שיהא התלם מפולש מראש השדה עד ראשו (כלא' ג ג). חריץ שהוא עובר בכרם עמוק עשרה ורחב ארבעה רבי אליעזר בן יעקב אומר אם היה מפולש מראש הכרם ועד סופו הרי זה נראה כבין שני כרמים וזורעים בתוכו ואם לאו הרי הוא כגת (שם ה ג). ולהיכן מצילין אותן למבוי שאינו מפולש בן בתירא אומר אף למפולש (שבת טז א). הבונה עליה על גבי שני בתים וכן גשרים המפולשים מטלטלין תחתיהן בשבת וכו', מערבין למבוי המפולש (ר' יהודה, עירובי' ט ד). הרוצה לעשות שדיהו שורות של תבואה ושורות של מינין הרבה עושה תלמים שלשה מפולשין מראש השדה ועד ראשו (תוספת' כלא' ב א). היו משוכין מן הגדר שלשה טפחים לא יפחת משלשה תלמים מפולשין כדי שיהיו נראין כשורה כדרך היחיד ודרך הרבים (שם ב ו). איזו היא רשות הרבים סרטיא ופלטיא ומבואות המפולשין זו היא רשות הרבים גמורה (שם שבת א ב). חצר של רבים ומבואות שאינן מפולשין עירבו מותרין לא עירבו אסורין (שם שם א ה). בזמן שהן מפולשין רשות הרבים לכך ולכך (לשבת ולטומאה) (ר' אליעזר, שם טהרות ז ט). ארבע רשויות לשבת רשות היחיד רשות הרבים וכרמלית ומבואות שאינ: מפולשין (ירוש' שבת א א). ניקב (האתרוג) נקב מפולש במשהו ושאינו מפולש בכאיסר (עולא בר חנינא, סוכ' לו.). פילון של אברהם אבינו מפולש היה (ר' אבהו, מד"ר בראשי' מח). פוליונו של אבינו יצחק מפולש היה זה בא מכאן וזה בא מכאן (ר' אייבו, שם שם סו). — ומְפֻלָּשׁ למקום, לבור, לעיר וכדו': השבילים המפולשים לבורות ולשיחים ולמערות ולגיתות רשות היחיד לשבת ורשות הרבים לטמאה (טהר' ו ו). מצא בחור או בכותל חדש מחציו ולחוץ שלו מחציו ולפנים של בעל הבית אם היה מפולש כולו לחוץ אף מחציו ולפנים שלו ואם היה מפולש כולו לפנים אף מחציו ולחוץ של בעל הבית (תוספת' ב"מ ב יג). מבואות המפולשין לים כמפולשין לבקעה (ירוש' עירובי' א א). כיצד מערבין מבואות המפולשין לרה"ר עושה צורת הפתח מכאן ולחי וקורה מכאן (בבלי שם ו:). מבואות המפולשות לעיר אחרת ובקשו בני העיר לסותמן בני אותה העיר מעכבין עליהן (ר' יוחנן, ב"ב יב.). מבואות המפולשין לר"ה ובקשו בני מבואות להעמיד להן דלתות בני ר"ה מעכבין עליהן (רב ענן בשם שמואל, שם). אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא תודיעני באי זה פילון מפולש לחיי העולם הבא (מד"ר ויקר' ל). — ומְפֻלָּשׁ מסוף העולם ועד סופו: לעולם אין רשות הרבים עד שתהא מפולש מסוף העולם ועד סופה (ריש לקיש, ירוש' עירובי' ה ח). וללבן שתי בנות כב' קורות מפולשות מסוף העולם ועד סופו זו העמידת.

1) [בדפו': לְפַלְשִׁי בנגוד לחרוז, ואינו נראה.]

2) [מנקי תְּפַלֵּשׁ, ואולי הכונה: תשקל, כמו תְּפַלֵּס.]

3) בקצת דפוס': [תפלש בסין.]

4) [עפ"י המאמר במד"ר איכה, עי' לעיל עמ' 4968 והערה שם.]

אלופים וזו תעמידה אלופים וכו׳ (מד״ר בראש׳ ע).— ובפתמ״א: חוט של לבן מקיף את גופו סביב חברבורית שלו פתוחה ומפולשת מזו אל זו (רש״י, בראש׳ לא י). בחורין שמפולשין מעבר לעבר כמו שעושין לצירך בנין (תוספ׳ ישנים, יומא יא., ד״ה הכל מודים). וחלונות אטמות שאינן מפולשות לעבר הלז (ר״א מבלגנצי, יחזק׳ מ עז). והאפרוח בתוך הביצה אשר אין בה מקום מפולש להכנם אליו ממנו דבר מחוצה (ר״י א״ח, הו״ה, הבעתון, פתיח׳). אי זו היא רה״ר מדברות ועיירות ושווקים ודרכים המפולשין להן (רמב״ם, שבת יד א). מבוי שיש לו שלשה כתלים הוא הנקרא מבוי סתום ומבוי שיש לו שני כתלים בלבד זה כנגד זה והעם נכנסין ברוח זו ויוצאין בשכנגדה הוא הנקרא מבוי המפולש (שם יז א). ניקבה הגרגרת נקב מפולש משני צדדיה כדי שיכנס איסר לרחבו נבלה (הוא, שחיטה ג כד). המחול ראשו האחד עבה והשני דק כבריית הלשון אם ניקב בראש העבה נקב מפולש טרפה (שם ו יט). אחד מבני מבוי שאינו מפולש שביקש להעשות רופא אומן או גרדי או מלמד תינוקות של עכו״ם בני מבוי מעכבין עליו מפני שמרבה עליהם הנכנסין והיוצאין (הוא, שכנים ו יא). והעורקים הדופקים בכל הגוף הם מפולשים אל העורקים הבלתי דופקים לוקחים קצתם מקצת דם ורוח ממעברים מפולשים נעלמים מהראות וצרים (פרקי משה א). הנחירים הם בלי חוש הריח ומהלכם נחלק לשנים האחד מפולש לקצה הפה והאחד הולך עד שיגיע אצל הנקב שסמוך למוח (ר״מ אלדבי, ש״א ד א). ויש בלשון האדם שני גידין שיוצאין מתחת הגרון וכו׳ והם מפולשים אל הבשר הרך שבין הגרון והזקן (שם שם). דאפילו פתוח לרשות הרבים יכולין להעמיד לו דלתות אלא אם כן הוא מפולש בשני ראשין לרשות הרבים (טוח״מ קסב א, בשם ר״י ברצלוני). מחט הנמצא בעובי בית הכוסות וניקב׳ אותו נקב מפולש אם נמצ׳ עלי׳ קורט דם בידוע שזו נטרפה קודם שחיטה (שו״ע חו״מ רכד ב). שהרי לא הועיל בגדר זה מפני שהוא רחב ביותר ומפולש ואין צורת אותו הבנין מועלת עד שיעמיד דלתות (שם רעה כא). ותחקוק עליו שורות שורות של חרבים מפולשים (ר״ם אלקיצולעי, פרא׳ הבוסס ל, קא.).— ואמר הפיטן: באיפוד בחישב מקום על לב יקבע חחושן וכו׳ כזיו סקר עיני אנוש מפולשין (Elbog., Stud. 134).—ואמר המשורר: וקרע כל סגור לב אוילים ונפשותם מפולשות. חלולות בכל סתום וכל נעלם ועמום מגולות הן לקושיות עפילות (רשב״ג, תהלה אל, שירי שלמה לדוקס, 72). וכוכבא דשביט יקרקר כשרביט התוליו ויביט תנודות רקיעים ויחשוב משולש כמבוי מפולש וישוה לקוטר מרובע צלעים (שלמה בונאפיד, תנו קול, דברי חכמים, סו).—¨וכתב מפֻלש: מם וסמך שללוחות בנס היו עומדין כיון שהכתב מפולש ויוצא מצד לצד לא נותר למם וסמך כלום לעמד עליו (תשו׳ הגאו׳ הרכבי סנה). וכיון שהיו האותיות כולן בלוחות חרוצות חרותות מפולשות הרי אות האמצעי כגון הלובן שלהן אם יש במה להיסמך בהן עומד הלבן בלוח אבל ם״ם וסמ״ך שאין להן במה להיסמך בנס עומד הלבן שבתוכם שאילו נפל הלבן היה נראה מקומו נקב ואין בו צורת האות (ר׳ חננאל, שבת קד:). וכיון שהיתה ירכתי הכתב מפולשות מצד זה לצד זה קיימא דרב חסדא שהיה נראה מאחוריו הפוך כדרך הנקרא כתב שע״ג זכוכית מאחוריו (שם שם). והסוד הנכתר כי באו על הכונה זו והוא שיהיה הכתב מפולש ועובר מצד זה אל צד זה (ר״מ בן גבאי, ס׳ עבודת הקודש, סתרי התורה לג).—ב) ובמשמ׳ מפרסם: ומאציליה קראתיך ממפולשים שבה וזמנתיך (מד״ר בראש׳ מד).

— קל, ¨פָּלַש, כמו פִּע׳: וכמו שהמדע לא ישאיר בגוף לא עצם ולא אבר ולא ערקים ולא שחים (צ״ל שחוס[1]) ולא דבר קשה אלא דברותו פולשת בו כלומר ניחולו וניחוגו בוקע בו וכו׳ (תרג׳ פי׳ ספר יצירה לרס״ג, בהערות קופמן לס׳ יצירה לברצלוני, 340). וכן גזרתו פולשת בכל (שם 341). מדוע כל שינוי התוה במים אדם נזוק מהם יותר מן ההוה כמאכלים לפי שהמים פולשים בחורי הגוף וממהרים לפלוש (טוביה כץ, מעשה טוביה, יסודי עולם ד, ב.). ומכאן אם יתקרר הראש יתעכב העישון הדמיי מלפלוש דרך חורי העור שבראש ויוליד כאב (שם בית חדש א, לה.).—ואמר הפיטן: שחקת גזבה ותחלוש שנאיך בבואם לפלוש (רס״ג, תרי״ג מצות, קובץ מע״י גאו׳ ב, 28).—ונוהג הפעל בדבור במשמ׳ חדר לארץ, עי׳

1) [ו״א תפחום.]

פְּלִישָׁה. — וּפָלַשׁ דרך או משעול [1]), ואמר הפיטן: מפותי שחותי מכובד העול וכהצר לי הוספתי למעול ומנוסי סגר דלתותי לנעול והמבוא נסתם ולא פ ל ש משעול (סליח' ליו"כ לתימנים, 32).

— הִפְעִי, ״הִפְלִישׁ, כמו פע׳: ומצאתי תשובה בספרי קרטיזיוס האומר שהקיטורי׳ הם כ"כ דקים וחדים באופן ש מ פ ל י ש י ם בתוך הגשמים החזקים (טוביה כן, מעשה טוביה, עולם הגלגלים כח, כז.). איך יקרה שהאויר הגם מ פ ל י ש יותר מן אור הנר בגשמים אטומים מה שאין כח באור ל ה פ ל י ש ם לפי שטבע האור ל ה פ ל י ש הגשמים כי מעביר נצוציו בקוים הישרים ולכן בו היכלת לפעול ול ה פ ל י ש את הגשמים (שם יסודי עולם ב ו, עה:). רופאי זמננו עוסקים בשמנים חדים ה מ פ ל י ש י ם כל חדרי הגוף (שם גן נעול ז, קכ.). — וְהִפְלִישׁ דרך [1]), ואמר הפיטן: לא דרך ב ה פ ל י ש י גם ציה כהפרישי למסך ופנוי טרשי שמאלו תחת לראשי (שלמה הבבלי, אור ישע, יוצ׳ א׳ פסח).

— הִתְפַּ׳, ״הִתְפַּלֵּשׁ, כמו פע׳, הִתְפַּלֵּשׁ הנתיב [1]): כי מרוחב דרכה י ת פ ל ש ו נתיבים ומעגלות צרים ודחופים ועזונות וחטאים אשר הדורך בם עד שאול ירד בנתיבותיה (ר"מ אלשיך, רב פנינים, משלי ה ו, דקך א).—וכמו פע׳ וקל, במשמ׳ חָדַר וּבָקַע: והנפש בלי ספק היא זהורית וניצוצית מן הצורה הנכדלת מ ת פ ל ש ת בחמרים בפילוש רוחני (ילחק לטיף, אגרת התשובה, קובץ על יד א, 50). כן הנפש מתכרקת ו מ ת פ ל ש ת בגוף (שם). האויר י ת פ ל ש במים לפיכך הדגים מקבלים קצת חיות והראיה הגדולה היא כשיתחממו המים חום חזק בקדירה יעלה האויר ה מ ת פ ל ש במים שבתוך הקדרה בסבת חומו למעלה (הוא, רב פעלים יב, ו:). חכמת ההגיון מ ת פ ל ש ת בשבע חכמות והיא אינה משתנה בהשתנותם (שם סע, כב:). ויבא ניצוץ השמש ויתפלש באמצע הזכוכית ויגיע האור לבית (ר׳ שם טוב, ס׳ האמונות ח ב). — הִתְפַּלֵּשׁ, במשמ׳ נתבקע: כי הם (הברקים) מן העבים יצאו בימי הגשמים ש י ת פ ל ש ו העבים וממהרים לרוץ פוגשים ופוגעים אשה אל אחותה ויברקו ברקים (פי׳ יצירה לברצלוני, 163).

1) [בהשפעת פ ל ס נתיב שבמקרא].

פלש [1]), ממנו מִפְלָשׂ, ״פֶּלֶשׂ.

״פֶּלֶשׂ, ש"ז, מ"ר סמי׳ פִּלְשֵׂי,—פִּלְשֵׂי עָב, כמו מִפְלְשֵׂי עָב, ואמר הפיטן: פ ל ש י עב ותבנית סולים עצבים בתבונם מעשה כשילים סוגרים להם ואליהם מתהללים (שמעון בר ילחק, מעמועים המה, סדר ב שבוע׳).

א. פָּן, עי׳ ב. פָּנִים.

ב. פָּן [2]), מ"ר פָּנִים,—גדוד אנשי צבא, Kriegerschar, Truppe; troupe; troop: האסף יאסף עליך כל ישראל וכו׳ כחול אשר על שפת הים וּפָנֶיךָ הלכים בקרב (ש"ב יז יא). והציגני למשל עמים ותפת לְפָנִים [3]) אהיה (איוב יז ו).

פֶּן־ [4]), — מלת קשור בראש משפט טפל לקדום דבר שיוכל לקרות או להעשות, בפרט בנמוק מחוק לאסור או לצווי שנזכר מקדם, לבל, לבלתי, כדי שלא,

1) [שרש זה אין יסודו אלא באיוב (לז יו): התדע על מִפְלְשֵׂי עב, ובמקום זה אין זו אלא ט"ס תחת מִפְרְשֵׂי עב (כמו באותה פרשה, לו כט) בהשפעת מ פ ל א ו ת שבאותו פסוק, ועי׳ בהערה המפרטת של המחבר לערך מִפְלָשׂ.]

2) [כמו פִּנְא a) בערב׳ שפרושו גדוד צבא, ועי׳ בהערה הבאה.]

3) [לפי טורטשינר (ס׳ איוב, 217) פרוש הפסוק הוא והציגני להיות לשלל (מָשֹׁל, מקור מן שלל, וחשוה חבק׳ ב ח) לעמי מלחמה וכמדורת שרפה (תפת) לגדודי צבא השורפים ערים נלכדות. ומשמ׳ זו ברורה בכתובים המובאים כאן, ואפשר שיש לבאר כך אף בשמות לג יד—יה: פָּנַי ילכו והניחתי לך ויאמר אליו אם אין פָּנֶיךָ (כלומר צבאותיך) הלכים אל תעלנו מזה.]

4) [המלה פֶּן אינה כנראה אלא צורה מקצרת (בסמי׳ אל הפעל שאחריה) של תה"פ והשם פָּנִים, פְּנֵי במשמ׳ לפני, בפני, וכן בא באשור׳ פָּן, פָּנִ, פָּנַ, פָּנָם במשמ׳ לפנים, לפני, כדגמת אֶל, עַד, עַל על יד הצורה הארכה אֱלֵי, עֲדֵי, עֲלֵי וכדו׳. ובאותה דרך קבלה אף המלה טֶרֶם, שגם עקר הוראתה היא בפני, לפני, את המשמ׳ של פֶּן: כ ט ר ם יתנגפו רגליכם (ירמ׳ יג טז) במשמ׳ פֶּן, שֶׁמָּא, ל ק ד ו ם פני הרעה. ואעפ"י שנולד כל השרש פנה עם השם פָּנִים (עי׳ שם) בהרחבה של מלות חווק כגון פַ, פֹה, פוֹן, לא יהיה באפן זה קשר יש־ בין פֶּן בעבר׳ ובין פּוֹן הארמי הבא כהברת חווק אחר

a) فِنْأ

damit nicht, dass nicht ; afin que ne, pour ne pas; lest, in order not to : וּמִפְּרִי העץ אשר בתוך הגן אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו פֶּן־תמֻתוּן (בראש׳ ג ג). הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים ונעשה לנו שם פֶּן־נפוץ על פני כל הארץ (שם יא ד). וגם הכהנים הנגשים אל יי׳ יתקדשו פֶּן־יפרץ בהם יי׳ (שמות יט כב). והכהנים והעם אל יהרסו לעלת אל יי׳ פֶּן־יפרץ בם (שם שם כד). דבר אתה עמנו ונשמעה ואל ידבר עמנו אלהים פֶּן־נמות (שם כ יט). לא אגרשנו מפניך בשנה אחת פֶּן־תהיה הארץ שממה ורבה עליך חית השדה (שם כג כט). לא ישבו בארצך פֶּן־יחטיאו אתך לי (שם שם לג). ומפתח אהל מועד לא תצאו פֶּן־תמתו (ויקר׳ י ז). סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה ולא תגעו בכל אשר להם פֶּן־תספו בכל חטאתם (במד׳ יו כו). אל תפן אל קשי העם הזה ואל רשעו ואל חטאתו פֶּן־יאמרו וכו׳ מבלי יכלת יי להביאם אל הארץ אשר דבר להם ומשנאתו אותם הוציאם להמתם במדבר (דבר׳ ט כז–כח). פתי את אישך ויגד לנו את החידה פֶּן־נשרף אותך ואת בית אביך באש (שפט׳ יד טו). לכה ונשובה פֶּן־יחדל אבי מן האתנות ודאג לנו (ש״א ט ה). ועתה שלחו מהרה והגידו לדוד לאמר אל תלן הלילה בערבות המדבר וגם עבור תעבור פֶּן־יבלע למלך ולכל העם אשר אתו (ש״ב יז טז). ואגיד לך מאז בטרם תבוא השמעתיך פֶּן־תאמר עצבי עשם ופסלי ונסכי צום (ישע׳ מח ה). אל תחת מפניהם פֶּן־אחתך לפניהם (ירמ׳ א יז). נשקו בר פֶּן־יאנף ותאבדו דרך כי יבער כמעט אפו (תהל׳ ב יב). כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך על כפים ישאונך פֶּן־תגף באבן רגלך (שם צא יא–יב). אל תוכח לץ פֶּן־ישנאך הוכח לחכם ויאהבך (משלי ט ח). אל תצא לרב מהר פֶּן מה תעשה באחריתה בהכלים אתך רעך ריבך ריב את רעך וסוד אחר אל תגל פֶּן־יחסדך שמע ודבתך לא תשוב (שם כה ח–י). אל תען כסיל כאולתו פֶּן־תשוה לו גם אתה ענה כסיל כאולתו פֶּן־יהיה חכם בעיניו (שם כו ד–ה). — ולהורות על אפשרות בלתי רצויה או לבטא חשש ודאגה, שֶׁמָּא, שֶׁלֹּא : הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע ועתה פֶּן־ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים ואכל וחי לעולם (בראש׳ ג כב). ואנכי לא אוכל להמלט ההרה פֶּן־תדבקני הרעה ומתי (שם כו ז). הצילני נא מיד אחי מיד עשו כי ירא אנכי אתו פֶּן־יבוא והכני אם על בנים (שם לב יב). ואת בנימין אחי יוסף לא שלח יעקב את אחיו כי אמר פֶּן־יקראנו אסון (שם מב ד). כי איך אעלה אל אבי והנער איננו אתי פֶּן אראה ברע אשר ימצא את אבי (שם מד לד). וכלכלתי אתך שם כי עוד חמש שנים רעב פֶּן־תורש אתה וביתך וכל אשר לך (שם מה יא). ויהי בשלח פרעה את העם ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא כי אמר אלהים פֶּן־ינחם העם בראתם מלחמה ושבו מצרימה (שמות יג יז). כי לא אעלה בקרבך כי עם קשה ערף אתה פֶּן־אכלך בדרך (שם לג ג). וכל ישראל אשר סביבתיהם נסו לקלם כי אמרו פֶּן־תבלענו הארץ (במד׳ יו לד). דרשו את יי׳ וחיו פֶּן־יצלח כאש בית יוסף ואכלה ואין מכבה לבית אל (עמו׳ ה ו). כי אמרתי פֶּן־ישמחו לי במוט רגלי עלי הגדילו (תהל׳ לח יז). — וכמלת תנאי המורה על אפשרות לא רצויה, לפני הזכרת התוצאה הרעה : הבה נתחכמה לו פֶּן־ירבה והיה כי תקראנה מלחמה ונוסף גם הוא על שנאינו ונלחם בנו ועלה מן הארץ (שמות א י). רד העד בעם פֶּן־יהרסו אל יי׳ לראות ונפל ממנו רב (שם יט כא). פֶּן־תכרת ברית ליושב הארץ וזנו אחרי אלהיהם וזבחו לאלהיהם וקרא לך ואכלת מזבחו (שם לד טו). ארבעים יכנו לא יסיף פֶּן־יסיף להכתו על אלה מכה רבה ונקלה אחיך לעיניך (דבר׳ כה ג). דבש מצאת אכל דיך פֶּן־תשבענו והקאתו (משלי כה טז). — ועל שתי אפשריות לא רצויות : ראש ועשר אל תתן לי הטריפני לחם חקי פֶּן אשבע וכחשתי ואמרתי מי יי׳ ופֶן־אורש וגנבתי ותפשתי שם אלהי (שם ל ח–ט). — ועם המלה יֵשׁ, לבטא חשש על מה שקורה בו בזמן : פֶּן־יש בכם איש או אשה או משפחה או שבט אשר לבבו פנה היום מעם יי׳ אלהינו ללכת לעבד את אלהי הגוים ההם פֶּן־יש בכם שרש פרה ראש

המלה כמו אֵפוֹ אֵפוֹא בעבר׳ וארמ׳, בלי הוראה עצמית נכרת, בעוד שמשמ׳ של פֶּן היא תולדה של המשמ׳ (לְ)פָנִים, מקדם, שנולדה אך עם המלה פָּנִים. אמנם אין זה מן הנמנע שנולד שמוש המלה פֶּן דוקא כמלת חזוק אחרי בטויי אזהרה, כגון השמר לך פֶּן במשמ׳ השמר לך אפוא (פּוֹן), וכי לא נולדה הוראתה השלילית של פֶּן אלא מתוך עקר הפעל הבא בשלילה. מן פֶּן גזרו כמה פרשנים את השרש א. פ ו ן, עי׳ שם הערה.]

ולענה (דברי׳ כט יז). חפשו וראו פֶּן־יש פה עמכם מעבדי יי׳ (מ״ב י כג).—ועם פעל בעבר לחשש שכבר קרה דבר לא רצוי: עתה ירע לנו שבע בן בכרי מן אבשלום אתה קח את עבדי אדניך ורדף אחריו פֶּן־מצא [1]) לו ערים בצרות והציל עיננו (ש״ב כ ו). הנה נא יש את עבדיך חמשים אנשים בני חיל ילכו נא ויבקשו את אדניך פֶּן־נשאו רוח יי׳ וישליכהו באחד ההרים או באחת הגיאות (מ״ב ב טז). — ולפני מלת מה: אל תצא לריב מהר פֶּן מה תעשה באחריתה בהכלים אתך רעך (משלי כה ח). —ובמשפט ראשי לאזהרה ולאסור [2]): פֶּן־יסית אתכם חזקיהו לאמר יי׳ יצילנו (ישע׳ לו יח). ופֶּן־ירך לבבכם ותיראו בשמועה הנשמעת בארץ ובא בשנה השמועה ואחריו בשנה השמועה וחמס בארץ ומשל על משל (ירמ׳ נא מו). ארח חיים פֶּן־תפלס [3]) נעו מעגלתיה לא תדע (משלי ה ו). — ואחרי בטוי של אזהרה כגון השָׁמֶר־לך פֶּן־ [4]): השמר לך פֶּן־תשיב את בני שמה (ברא׳ כד ו). השמר לך פֶּן־תדבר עם יעקב מטוב עד רע (שם לא כד). השמרו לכם פֶּן־תשכחו את ברית יי׳ אלהיכם אשר כרת עמכם ועשיתם לכם פסל תמונת כל אשר צוך יי׳ אלהיך (דברי׳ ד כג). השמרו לכם פֶּן־יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם להם וחרה אף יי׳ בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר וכו׳ (שם יא טז–יז). השמר לך פֶּן־תעלה עלתיך בכל מקום אשר תראה (שם יב יג). השמר לך פֶּן־תעזב את הלוי כל ימיך על אדמתך (שם שם יט). השמר לך פֶּן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמטה ורעה עינך באחיך האביון ולא תתן לו וקרא עליך אל יי׳ והיה בך חטא (שם טו ט). — ובהכפלת פֶּן־: השמר לך פֶּן־תכרת ברית ליושב הארץ אשר אתה בא עליה פֶּן־יהיה למוקש בקרבך (שמות לד יב). השמר לך פֶּן־תשכח את יי׳ אלהיך לבלתי שמר מצותיו ומשפטיו וחקתיו אשר אנכי מצוך היום פֶּן־תאכל ושבעת ובתים טובים תבנה וישבת וכו׳ ורם לבבך ושכחת את יי׳ אלהיך (דברי׳ ח יא–יד). — פֶּן ופֶּן: רק השמר לך ושמר נפשך מאד פֶּן־תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופֶּן־יסורו מלבבך (שם ד ט). ונשמרתם מאד לנפשתיכם וכו׳ פֶּן תשחתון ועשיתם לכם פסל וכו׳ ופֶּן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבים כל צבא השמים ונדחת והשתחוית להם ועבדתם (שם שם יה–יט). השמר לך פֶּן־תנקש אחריהם אחרי השמדם לפניך ופֶּן־תדרש לאלהיהם לאמר איכה יעבדו וכו׳ (שם יב ל).—ואמר בן סירא: אל תאמר מאל פשעי כי את אשר שנא לא עשה פן תאמר הוא התקילני כי אין צרך באנשי חמס (כ״ס גני׳ יה יח–יב). בת לאב מטמנת שקר ודאגתה תפריע שנתו בנעוריה פן תגור ובעולה פן תשנא בבתוליה פן תפותה ובבית בעלה לָא תשטה בבית אביה פן תהרה ובבית אישה פן תעצר[1]) (שם מב ט–י). ובסהס״א: וחרדו לרגעים, לשברים פן גם עליהם יבא השבר (רס״י, יחזקי לב י). אם יש לך להוכיח את ישראל הוכיחן בעצמם וסוד של אברהם ושרה אל תגל לבזותם פן מה תעשה בבואם אברהם ושרה לפניך ואומרים מה חטאנו לך שאתה מכלימנו (הוש׳, סנה׳ מד:, ד״ס ריבך). — ואמר הפיטן: הנזרו פן תשבעו לשוא ולשקר ולא תחללו שם אדון (רסע״ג, תרי״ג מצוות, סדור רסע״ג, קסו). צויתיך וכו׳ מהותיר תודה ומלחמץ מנחה ולא ילין חלב חוץ הקדש פן תעלה בכל מקום (שם קעח). ופרט הבציר עזוב לבלי תציר לדלים נארים, ואלימו הבט בהענק ובהעבט ותן פן תלבט נדבות ונדרים (רסג״ג, אזהרות, שמור לבי). ומצות לא תטה שמור פן בה תשטה (שם, בלל מדי). ולא תתן אכלך במרבית פן אכלך (שם). שמור פן תנשה דבר גיד הנשה (שם). נבל פן יתעולל בי ביום חפתי נמצאתי מחללת את אבי ומוצאת לשרפתי (מנחם בר׳ מכיר, אודך, יול׳ שבת ב חנכה). חזק ונתחזק

---

1) [יש מן החדשים הגורסים יִמְצָא, בעתיד.]

2) [אמר ר׳ אבין אמר ר׳ אילעאי כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה (עירובי׳ לו.). השמר בלא תעשה פן בלא תעשה (ילק׳ שמע׳ דברי׳ תתסב).]

3) [אמנם רד״ק כתב: ופירוש פן תפלס בתמיה כלומר תחשוב שמא תפלס ארח חיים לא תעשה אלא נעו מעגלותיה וכו׳; ובשולי התנ״ך הערת המחבר: ארחית א ם תפלס.]

4) [גם כאן המשפט הפותח במלה פֶּן־ משפט ראשי הוא כאלו נאמר: תשמר לך ו א ל. ועי׳ לעיל הערה 2.]

---

1) [אין המלה פֶּן מצויה בלשון חכמי התלמוד. הפסקה המובאת כאן מב״ס נמצאת בשנויים בתלמוד (סנה׳ ק׳.) ובמקום פן הגוס׳ שם ש מ א.]

פעד עמנו ומשפחותינו פן תחללנה בנותינו ויתערבו בנו משחיתינו (סס). חבו לכם עצה פן תהיו לשמצה (ילחק בר' סלוס, אין כמוך, זולת סבת א אחרי פסח). — ואמר המשורר: אקרא אדני ואירא עוני פן תחנוני יהיו טרח (ר"י הלוי, יעץ ומקים, סעה"ס 97).

פֵּן [1], ש"ז, כנ' פִּנָּה, מ"ר פִּנִּים, — כמו פִּנָּה: וארא בפתאים אבינה בבנים נער חסר לב עבר בשוק אצל פִּנָּהּ ודרך ביתה יצעד (משלי ז ז–ח). — ובחומה: עד שער הַפִּנִּים (זכר' יד י). — ובתו"ם: לחם פנים וכו' שיהא לו פנים [2] (בן זומא, מנח' יא ז).—ובסהמ"א: המצרים והמינים כרגע יאבדו ויזרו בארבע פינים (רסע"ג, ספר הגלוי, רכ).—ואמר הפיטן: תתן להבהב נותצי פניניך תקרא לשכרם כום כמום בפנך תבא כל רעתם לפניך (ר"א הקליר, שבת סורו מני, קינ' ת"ב). זכור אשר עשה צר בפנים שלף חרבו ובא לפני ולפנים נחלתנו בעת בטמא לחם הפנים וגדר פרוכת בעלת שתי פנים (זכור אשר עשה, קינ' ת"ב). ענה דולקים לסבב אדני הושיענו וקבצינו מארבע פני (רסע"ג, ענה איומה, הושענה, סדור רסע"ג, שלה). ושלשלו לכל ארבע פינים וישבו על מים (הוא, אכנין כליות, סדר יצירה, שם שלא).

פ"נ, ר"ת פה נקבר, פה נטמן.

פְּנַאי, עי' ב. פְּנַי.

פנג, ממנו ״פָּנַג, פַּנַּג, ״פַּנַּגִיּוּת

״פָּנַג [3], קל לא נמצא.

—התפ', הִתְפַּנֵּג, פ"ע,—הִתְפַּנֵּג פלוני, התפנק בתפנוקים, השתעשע: מאז חבבני ובא להתפנג בבנו וקטנו (תשובות רש"י בקבוצת קונטרקים יג, ו.).

פַּנַּג [4], ש"ז,—מין מאפה: יהודה וארץ ישראל המה רכליך בחטי מנית ופַנַּג ודבש ושמן וצרי נתנו מערבך (יחזק' כז יז). — ובסהמ"א: ויברך משכנותיך אסמיך ואוצרה ובגרן וביקב ובבית ובמגורה ובחטת ובכסמת ובפנג ובשעורה וכו' (מן, Texts and Studies א, 127).—״ובמשמ' דבש, נפת צופים, Honig; miel; honey: ומחלקי הנופת על הפנג את עון הדונג יפגיע (ידעי' הבדרשי לרשב"א, תשו' תיח). מתוק למציף ופנג (ר"י אלאליזרי, ספר המוסר, כ"י תימני, מחב' כג). —ואמר הפיטן: ואתפלל לפניו ובתפלה אתענג ובקעו דמעי עניו ומתקו מציף ופנג (ר"י הלוי, יעירוני רעיוני, דיואן ג, 182).—ואמר המשורר: רעיתי הנך יפה חשקתי לראות פניך במסיבי שפתותיך פנג יזוב את לב חושקיך רפא כי אפלו וקדרו קירות לכבי בראותי מקומך עזוב (רעיתי הנך יפה, רכי ושמחי, עא.). ובחדר משכבו רב החובל ינפש יראת בחלומו נהרי אפרסמון ופנג וכבר דמיונו על יום המחרת יתענג יום למלאת ספקו לבוא תאות נפש (יל"ג, במצולות ים, ג, 199). — ״ובמשמ' תפנוק: ותחת היכלי ענג ופנג בראש צורים אמת סורה וגולת (ר"ז אלאליזרי, ספר המוסר, כ"י תימני, מחב' ג).

״פַּנַּגִיּוּת, ש"נ,—תכונת הפנג המתוק, מתיקות, Süsse; douceur; sweetness: טוב ארך אפים מגבה רוח, דבר זה אמר יעקב אבינו, שבכל יום ויום הוא מאריך את רוחו ואומר כל דברי פנגיות, מגבה רוח זה עשו הרשע שבכל יום ויום היה אוכל מצידו (פרקי דרבי אליעזר לה).

פנה [1], ממנו ״הַפְנָאָה, ״הִפָּנוּת, *פּוֹנֶה, פָּנָה, ב. *פִּנָּה, *פָּנוּי, *פִּנּוּי, א. פְּנֵי, ב. *פְּנֵי, פְּנִיָּה, א. פָּנִים,

---

1) [במקרא לא נמצא אלא פִּנָּהּ בכנ', וכמה מפרשים מניחים כי עקרה פִּנְּתָהּ (לשון ריב"ג) ואחרים גוזרים פִּנָּה מן פֵּן, וז"ל רד"ק במכלול: ומן מִדָּה (איוב יא ט) פִּנָּה נאמר מִד פֵּן.]

2) [במשני מנק' ליוורנו: שיהיה לו פָּנִים, אך רש"י (מנח' לו.) כותב: שיהא לו פנים זויות והן הן הקרנות, וכן רגמ"ה: שיהו לו פנים קרנות וכן גרסת תוי"ט פינים.]

3) [פעל נגזר מן פַּנַּג במשמ' תפנוק.]

4) [יונתן תרגם קוליא, הוא κολία, מאפת מתוק.

השבעים מביאים במקום פנג כמה מלים שפרושן: במסחר לחם ומֹר וקציעה וראשית (דבש). הוולגטה balsamum (ועי' רש"י: ראיתי בספר יוסף הכהן עץ אפרסמון הוא פנג). הפשיט': דוחנא, דֹחַן. אחרים ראו במלה שם מקום (עי' רד"ק), ובסהמ"א יש שהשתמשו בה במשמ' פנק ע"פ דמיון המלים, וכן בב"ס הארמ' (ל כה): שדל נפשך ופנג לבך וברויתא ארחק מנך. אך באשור' נמצא פַּנִּג כשם למין קמח או מאפה, ונראה היא המלה שהשתמש בה הנביא חתי בבבל.

ובתוך הארמית של הזהר (ויחי, ר"כ:): ופתורא בנחמא בגין דיתברך מכל סטרין מעילא ומתתא לעילא ברזא דכום של ברכה לאתחברא דוד מלכא באבהן ויתברך לתתא דיתברך לחם עוני ויהא לחם פנג והא אוקמוה ויתברך וכו'.]

1) [בארמ' ובסורי פנא במשמ' קרובה לעבר'

ב. פָּנִים, *פְּנִים[2]), *פְּנִימָה, פְּנִימִי, "פְּנִימִיּוּת.

פָּנָה, פ״ע, פָּנִיתָ, פָּנִיתִי, פָּנוּ, פֹּנֶה, פּוֹנָה, פֹּנוֹת, פְּנֵה, פְּנוֹת, לִפְנוֹת, פְּנוֹתָם, פְּנֵה, פְּנוּ, אֶפְנֶה, אֵפֶן, תִּפְנֶה, תֵּפֶן, יִפְנֶה, יִפֶן, תֵּפֶן, נֵפֶן, תִּפְנוּ, יִפְנוּ, — א) פָּנָה האדם הנה או הנה, הֵסֵב פניו מהצד שהיו מכוונות למולו, הֵסֵב פניו לצד אחר, פָּנָה ממקום אחד וילך למקום אחר, sich wenden; se (re)tourner; to turn: וַיִּפְנוּ משם האנשים וילכו סדמה (בראש׳ יח כב). וַיִּפֶן ויצא מעם פרעה (שם י ו). מחר פְּנוּ וסעו לכם המדבר דרך ים סוף (במד׳ יד כה). וַיִּפְנוּ אל אהל מועד והנה כסהו הענן (שם יז ז). ואתם פְּנוּ לכם וסעו המדברה דרך ים סוף (דבר׳ א מא). וַנֵּפֶן ונסע המדברה דרך ים סוף (שם ב א). וַנֵּפֶן ונעבר דרך מדבר מואב (שם שם ח). וָאֵפֶן וארד מן ההר (שם ט יח). ובשלת ואכלת במקום אשר יבחר יי׳ אלהיך בו וּפָנִיתָ בבקר והלכת לאהליך (שם טז ז). וַיִּפְנוּ אנשי העי אחריהם ויראו והנה עלה עשן העיר השמימה (יהוש׳ ח כ). וַיִּפְנוּ וילכו (שפט׳ יח כא). וַיִּפְנוּ לפני איש ישראל אל דרך המדבר (שם כ מב). ויצא המשחית ממחנה פלשתים שלשה ראשים הראש אחד יִפְנֶה אל דרך עפרה אל ארץ שועל והראש אחד יִפְנֶה דרך בית חרון והראש אחד יִפְנֶה דרך הגבול הנשקף על גי הצבעים המדברה (ש״א יג יז—יח). לך מזה וּפָנִיתָ לך קדמה (מ״א יז ג). וַיִּפֶן יאשיהו וירא את הקברים אשר שם בהר (מ״ב כג טז). איש אל עמו יִפְנוּ ואיש אל ארצו ינוסו (ישע׳ יג יד). כי המקום אשר יִפְנֶה הראש אחריו ילכו (יחזק׳ י יא). לא יִפְנֶה דרך כרמים (איוב כד יח). וַיִּפֶן אליו עזריהו כהן הראש וכל הכהנים והנה הוא מצרע במצחו (דה״ב כו כ). — ומליצה, פָּנָה על ימין ועל שמאל: ועתה אם ישכם עשים חסד ואמת את אדני הגידו לי ואם לא הגידו לי וְאֶפְנֶה על ימין או על שמאל (בראש׳ כד מט).—וּפָנָה כה וכה: וַיִּפֶן כה וכה וירא כי אין איש (שמות ב יב). — וּפָנָה אחריו: וַיִּפֶן בנימין אחריו והנה עלה כליל העיר השמימה (שפט׳ כ מ). וַיִּפֶן אחריו ויראני ויקרא אלי ואמר הנני (ש״ב א ז). וַיִּפֶן אבנר אחריו ויאמר האתה זה עשהאל (שם ב כ). וַיִּפֶן אחריו ויראם ויקללם (מ״ב ב כד). — כל אשר יִפְנֶה, כל מה שיעשה: ובכל אשר יִפְנֶה ירשיע (ש״א יד מז). למען תשכיל את כל אשר תעשה ואת כל אשר תִּפְנֶה שם (מ״א ב ג). אבן חן השחד בעיני בעליו אל כל אשר יִפְנֶה ישכיל (משלי יז ח). — וּפָנָה ממעשה למעשה אחר: וּפָנִיתִי אני לראות חכמה והוללות וסכלות (קהל׳ ב יב). — ומליצה, פָּנָה איש לדרכו, כל אחד הלך למקום שהוא רוצה, עסק רק בענינו: כלנו כצאן תעינו איש לדרכו פָּנִינוּ (ישע׳ נג ו). כלם לדרכם פָּנוּ איש לבצעו מקצהו (שם נו יא). — פָּנָה אל פלוני לדבר אליו: וַיִּפֶן אליו יי׳ ויאמר לך בכחך זה והושעת את ישראל מכף מדין (שפט׳ ו יד).— ולהביט עליו: וַיִּפֶן אהרן אל מרים והנה מצרעת (במד׳ יב י).—ולבקש ממנו עזרה או תשובה: פְּנוּ אלי והושעו כל אפסי ארץ (ישע׳ מה כב). קרא נא הֲיֵשׁ עונך ואל מי מקדשים תִּפְנֶה (איוב ה א). — פָּנָה אל פלוני, שם אליו לבו לטובה או לרעה: וּפָנִיתִי אליכם והפריתי אתכם והרביתי אתכם וכו׳ (ויקר׳ כו ט). כי הנני אליכם וּפָנִיתִי אליכם ונעבדתם ונזרעתם (יחזק׳ לו ט).—פָּנָה אל פלוני, רצה בפלוני, בחר בו, התקרב אליו: ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה כי פָנָה אל אלהים אחרים (דבר׳ לא יח). כאהבת יי׳ את בני ישראל והם פֹּנִים אל אלהים אחרים (הוש׳ ג א). אשרי הגבר אשר שם יי׳ מבטחו ולא פָנָה אל רהבים ושטי כזב (תהל׳ מ ה). השמר אל תֵּפֶן אל און כי על זה בחרת מעני (איוב לו כא).—והנפש פּוֹנָה אל, במשמ׳ זו: והנפש אשר תִּפְנֶה אל האבות ואל הידענים לזנות אחריהם (ויקר׳ כ ו). — וּפָנָה אל פלוני, הטה לו רצון: פְּנֵה אלי וחנני (תהל׳ כה טז). כרב רחמיך פְּנֵה אלי (שם סט יז). —ואל המנחה, קבלה ברצון: אל תֵּפֶן אל מנחתם (במד׳ טז טו). מאין עוד פְּנוֹת אל המנחה (מלא׳ ב יג). —ואל התפלה: וּפָנִיתָ אל תפלת עבדך ואל תחנתו יי׳ אלהים לשמע אל הרנה ואל התפלה (מ״א ח כח). פָּנָה אל תפלת הערער ולא בזה את תפלתם (תהל׳

בערב׳ פְּנִי a), אבד חלף ונעלם, בשבאית פנו, ובכוש׳ פָּנוּ, שָׁלַח, שָׁלַח; באשור׳ אין הפעל, אך אולי נמצא פעמים במכתבי עמרנה מא״י בהשפעת העברי. אין הפעל פָּנָה בעקר אלא שמוש פעלי של אותו הה״פ פָּן, פָּנִים הקדום (עי׳ א. פָּנִים, הערה) המשתף לכל הלשונות; בטויים כגון הוא פָנִים, הם פָּנִים (כלו׳ לְפָנִים, לְפָנֵינוּ) חוּבְנוּ: הוא פָנָה, הם פָּנוּ הלכו להם, וכדו׳.]

[2]) [אך עי׳ שם בהערה.]

a) فني

קב יח). — פָּנָה אל פלוני, שם לבו אליו, השגיח בו, הקפיד על מעשהו: מה עבדך כי פָנִיתָ אל הכלב המת אשר כמוני (ש"ב ט ח). — ואל הדבר: זכר לעבדיך לאברהם ליצחק וליעקב אל תֵּפֶן אל קשי העם הזה ואל רשעו ואל חטאתו (דבר' ט כז). — פָּנָה באיש או במעשה, עִיֵּן בדבר, בדק אותו: וּפָנִיתִי אני בכל מעשי שעשו ידי ובעמל שעמלתי לעשות והנה הכל הבל ורעות רוח (קהל' ב יא). ועתה הואילו פְנוּ בי ועל פניכם אם אכזב (איוב ו כח). — וּפָנָה ערף לפלוני [1]: ולא יכלו בני ישראל לקום לפני איביהם ערף יִפְנוּ לפני איביהם (יהוש' ז יב). — ובמליצה במשמ' עזב אותו: אמרים לעץ אבי אתה ולאבן את ילדתני כי פָנוּ אלי ערף ולא פנים [2] (ירמ' ב כז). — ולבבו פָּנָה, לא רצה לשמע: פן יש בכם איש או אשה או משפחה או שבט אשר לבבו פֹּנֶה היום מעם יי' אלהינו ללכת לעבד את אלהי הגוים ההם (דבר' כט יז). ואם יִפְנֶה לבבך ולא תשמע ונדחת והשתחוית לאלהים אחרים ועבדתם (שם ל יז). — וּפָנָה שמה, במשמ' מי שפניו מכוּנוֹת שמה, גם לא בע"ח, zugekehrt sein; être tourné vers; to face: עמד (ים הנחשת) על שני עשר בקר (של נחשת) שלשה פֹּנִים צפונה ושלשה פֹּנִים ימה ושלשה פֹּנִים נגבה ושלשה פֹּנִים מזרחה (מ"א ז כה). — לשון ים וכדו': ויהי להם גבול נגב מקצה ים המלח מן הלשן הַפֹּנֶה נגבה (יהוש' יח ב). — והגבול: ועלה הגבול דברה מעמק עכור וצפונה פֹּנֶה אל הגלגל (שם שם ז). — ודליות הגפן וכדו': ויצמח ויהי לגפן סרחת שפלת קומה לִפְנוֹת דליות אליו ושרשיו תחתיו יהיו (יחזק' יז ו). — ובהשאלה, שער וכדו': אל פתח שער הפנימית הַפּוֹנֶה צפונה (שם ח ג). אל שער בית יי' הקדמוני הַפּוֹנֶה קדימה (שם יא א). — ולשכות: אל הלשכות הקדש אל הכהנים הַפֹּנוֹת צפונה (שם מו יט). — ומעלות: ומעלתהו פְּנוֹת קדים (שם מג יז). — ובתו"מ: עלה בכבש ופונה לסובב ובא לו לקרן דרומית מזרחית (זבח' ה ג). אל תפנו אל האלילים וכו' תחילתם אלילים הם אם פונה את אליהם את עושה

1) [יש שרואים קצור של פנה ערף גם בדגמאות כגון: וַיִּפְנוּ לִפְנֵי איש ישראל (שפט' כ מב). ועי' גם דברי ריב"ג המובאים בהערה להפע' הִפְנָה.]

2) [עי' א. פָּנִים, הערה.]

אותן אלוהות (ספרא ויק, קדושים, פרשה א). ופנית בבקר כל פונות שאתה פונה מן בוקר ואילך (ספרי דבר' קלד). שנים שהתחילו באמצע השורה זה פונה [1] לצפון וזה פונה [1] לדרום ושכחו לפניהן ולאחריהן שלפניהן שכחה ושל אחריהן אינו שכחה (משנה פאה ו ג). מאי טעמא אל תפנו אל הי' ליש אל תפנה לעובדן (שם ע"ז ה א). אל תפנה לראותן ממש (ר' יהודה, שם שם). אל תפנו אל מדעתכם [2] (ר' חנין, שבת קמט.). כל פינות שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין למזרח (זבח' סב:). כיון ששתה ופנה לילך אמר לה וכו' (מד"ר חיבה א, כנחי בגויס). ותשא אסתר את עיניה ותרא את פני המלך והנה עיניו באש בוערות מרוב החמה וכו' וירא אלהינו וכו' ויפן לצער היתומה אשר בטחה בו ויתן לה חן (שם אסתר, ויהי ביום השלישי). — וכסהמ"א: ואתהלא אותי קראת בפנותך אחרי עכו"ם (רש"י, ישע' מג כב). אין זה מנהג אלא טעות הוא ממי שהורה להם כך ואין ראוי לפנות לדבר זה כלל (רמב"ם, אסורי ביאה יא יד). — ואמר הפיטן: תפן באון פיד טיט רפשנו, תביט בדכינו ועוד כל תכפישנו (ר"א קליר, קלובה, קרובי שבת שקלים). פנותי מהמוה יום, בקשתי פני איום, פדות מתי ופדיום (שבתי בן משה, אנעים, יוצ' א פסח, מחזו' איטלי' א, קד.). ולכל צד פונים (המלאכים) ולכל פְּנִים מפנים (קבץ על יד יא, כג). — *ובהשאלה, פָּנָה מכל עסקיו, הניח את עסקיו השתחרר מהם: למלך שאמר לעבדיו פונה אני מכל עסקיי ועוסק עמכם ברעה (ספרא ויק, בחוקותי פרק ד). אם אתה עושה כן פונה אני מכל עסקי ואיני עוסק אלא בך (ספרי דבר' קמג). — *ובקצור, פָּנָה פלוני, כמו פָּנָה פלוני מעסקיו, מצא לו פנאי [3]: ואל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה (הלכ, אב' ב ד). משלו משל למה הדבר דומה למלך ששכר פועלים הרבה והיה שם פועל אחד ועשה עמו מלאכה ימים הרבה נכנסו הפועלים

1) [ובמשנה שבמשניות ושבבבלי: פניו, וכן גם במדב"מ.]

2) [רש"י: אל אשר אתם עושים מדעת לבבכם: והערוך ערך פן: בזמן שאתם מסתכלין בהן אתם מפנין אל מדעתכם, ע"כ. לפי זה נראה שקרא: אל תְּפַנּוּ אל מדעתכם ועי', גם מו"ב ג נא.]

3) [עי' נִפְעָ', הערה.]

לימול שכרם ונכנס אותו הפועל עמהם א"ל המלך לאותו הפועל בני אפנה לך, הרובים הללו שעשו עמי מלאכה ממועטת ואני נותן להם שכר מועט אבל את חשבון רב אני עתיד לחשוב עמך (ספרא ויק, בחוקותי פרק ב, לפני ופניתי אליכם והפריתי אתכם).—ובסהמ"א: תנוה נפשי מדאגות העולם, ואפנה לפרוע חובותי לבורא (ר"י א"ח, חו"ה הבטחון ה). יקרא בעתים מזומנים תורה שבכתב ודברי השמועה וכו' ויפנה כל ימיו לגמרא בלבד (רמב"ם, ת"ת א יב). ולא יירא ולא יפחד ולא יחשוב לא באשתו ולא בבניו אלא ימחה זכרונם מלבו ויפנה מכל דבר למלחמה (שם, מלכים ז טו). — *וכמו נפע', פָּנָה לצרכו [1], לנקבים: יוצאים חוץ לפתח בית הבד ופונים [2] לאחורי הגדר והן טהורין (טהר' י ג). ארבעה מלקטין עשבין מ"ם ובלבד שלא ישה"ו ופונים לאחורי הגדר ר' לעזר בי ר' יוסי בשם ר' תנחום עד מקום שמתעטש ואין קולו נשמע (ירוש' ב"ב ה א). — ב) ופָנָה היום במשמ' עבר חלף לו [3]: כי כל ימינו פָּנוּ בעברתך כלינו שנינו כמו הגה (תהל' צ ט). — וכהשאלה, פָּנָה היום וכדו', כבר ירד השמש הרבה: קדשו עליה מלחמה קומו ונעלה בצהרים אוי לנו כי פָנָה היום כי ינטו צללי ערב (ירמ' ו ד).—והערב, לִפְנוֹת ערב [4]: ויצא יצחק לשוח בשדה לִפְנוֹת ערב (ברא' כד סג). והיה לִפְנוֹת ערב ירחץ במים (דבר' כג יב).—והבקר, לִפְנוֹת בקר: וישב הים לִפְנוֹת בקר לאיתנו (שמות יד כז). ותבא האשה לִפְנוֹת הבקר (שפט' יט כו). יעזרה אלהים לִפְנוֹת בקר (תהל' מו ו). — ובתו"מ: מה בין הערבים מיוחד משפנה יום אף יום משפנה יום משש שעות ולמעלה (ספרא ויק, אמור, פרק יא). משל למלך שהיה לו פרדס גדול ובנה בתוכו מגדל גבוה והשכיר

1) [כמו נִפע', עי' שם.]

2) [בברכ' סב. הנוס': ונפנין.]

3) [כך משמ' הפעל בערב', פנה והלך, חָלף ועבר. ובמשמ' זו בא הפעל כנראה אף באיוב (יד כ) על חיי האדם הנמשל לשכיר שנה: תתקפהו לנצח ויהלך משנה פניו (צ"ל: מִשְׁנֶה פָּנוּ, פָּנָה) ותשלחהו. עי' טורטשינר, ס' איוב למקום.]

4) [בשמוש זה של (ל)פנות ערב אפשר להבין לִפְנוֹת כמלת יחס במשמ' לִפְנֵי, כי כן משמש בכוש' פְנוֹת במשמ' למול, לצד.]

פועלין ופקדן שיהיו עסוקין במלאכה וכו' לפנות היום בא המלך וישב עליהן בדין (מדרש שוח"ט משלי עז). — ואמר המשורר: רצתי לקרבתה עת שראיתיה עת ראתה אתי או כסתה אפה אנה פנותך אך והיום מאד פנה (רשב"ג, מי זאת, שעה"ש 38). — *ופָנָה אדם או דבר, הסתלק, הלך לו [1]: עמד דור אנוש ומרד בו, דור המבול ומרד בו, דור הפלגה ומרד בו, אמר הקב"ה יפנו אילו ויעמדו ויבאו אותן (המים) הה"ד ויהי הגשם על הארץ (מד"ר ברא' ה). בזמן שהצדיק בעיר הוא זיוה הוא הדרה יצא משם פנה זיוה פנה הדרה (ר"י בר סימון, שם שם שם). — ואמר המשורר: ואיכה אחי אחר פנותם ואשאר בנסעם והם רוחי ונפשי ונשמתי (רשב"ג, ידידי שעו, ברודי 27). אך לבבי יקרע עת זכר מנעמי שיריו יום אשר נסע ופנה תחנה עליו ענגה (ראב"ע, בעלי ריב, אגר 192).

— *פ"י, פִּנָּה, — כמו פִּע': הספינה של אוהבך תפוסת ולא הטריח עליה לפנותה ועכשו של אחרים הוא פונה ושלו אינה נפנית כדי הוא שתתפנה (פסיק' רב', וה' פקד את שרה, קעז.).—וכמו פִּע' במשמ' הניח את פלוני, לא עשה לו כלום: התורה לפניכם שהיא מצלת יותר מערי מקלט שערי מקלט אינן קולטות אלא לשוגגין והתורה פונה את השוגגין ואת המזידין (דברים רבה, ליברמן, 62). — פִּנָּה דין, הטה אותו: אחשדרפניא וכו' אלו הארכונות שהן נהשדרין [2] ופונין דין לכל צד (ר' אחא, מד"ר שה"ש, אמרתי אעלה). — *ופּוֹנֶה עצמו כמו מְפַנֶּה עצמו, פּוֹנֶה מכל עסקיו: כשהוא עוסק במלחמה פונה עצמו מכל עסקים [3] (רש"י, שמות יח. ג). — ועי' פִּע' וערך פָּנוּי, וב. פּוֹן

— פִּע', פִּנָּה, פִּנִּית, פִּנֵּיתִי, פִּנּוּ, פַּנֵּה, — פִּנָּה הַבַּיִת, וכיוצא בזה, הוציא מה שהיה בו, עשה שיהיה הבית ריק, שלא יהיה מלא, שיחיה בו מקום למה שנצרך, : freimachen ; dégager, affranchir ; to clear, vacate בוא ברוך יי' למה תעמד בחוץ ואנכי פִּנִּיתִי הבית ומקום לגמלים (ברא' כד לא). וצוה הכהן וּפִנּוּ את

1) [כדגמת הפסוק אנה פָנָה דודך (שה"ש ו א), ועי' גם פִע'.]

2) [ויסטרוב מתקן: נשחדין.]

3) [עי' לעיל: פָּנָה מכל ע'

חבית בטרם יבא הכהן לראות את הנגע ולא יטמא כל אשר בבית (ויקר' יד לו). — ובתו"מ: מצא חבית והיא מלאה פירות וכתוב עליה תרומה הרי אלו חולין שאני אומר אשתקד היתה מלאה פירות תרומה ופ נ ה (מע"ש ד' יא). המיחם ש פ י נ ה ו לא יתן לתוכו צונן בשביל שיחמו אבל נותן הוא לתוכו או לתוך הכוס כדי להפשירן (שבת ג ה). מ פ נ י ן וכו' אבל לא את האוצר (שם יח א). אין מ פ נ י ן את האוצר בתחילה בשבת אבל עושה בו שביל כדי שיהא נכנס ויוצא (תוספת' שם יד ד). וכשם שאין השוכר רשאי לפ נ ו ת עד שעה שיודע כך אין המשכיר רשאי לפ נ ו ת עד שעה שיודע (שם ב"מ ח כז). קבר הנמצא מ פ נ י ן אותו, פ נ ו ה ו מקומו טהור ואסור בהנאה וכו' קבר הידוע אין מ פ נ י ן, פ נ ו ה ו מקומו טהור ומותר בהנאה (שם אהיל' טז ט). אם היתה חצר של אשה איש מ פ נ ה, ושל איש אשה מ פ נ ה, של שניהם מי מ פ נ ה מפני מי (ירוש' גיטי' ח יא). וקברי בני חולדה היו בירושלם ולא נגע אדם בהן לפ נ ו ת ן מעולם (שם כתו' מ ג). בתלמיד שאמר לו רבו לך ופ נ ה לי המקום לסעודה הלך ופ נ ה לו (אביי, שבת עח.). לא י פ נ ה אדם אמת המים וישקה לגינתו ולחורבתו בחולו של מועד (ר' יהודה, מו"ק ג.). קבר הנמצא מותר לפ נ ו ת ו, פ י נ ה ו מקומו טהור ומותר בהנאה (סנה' מז:). בנוהג שבעולם אדם מ פ נ ה כלי מלא בתוך ריקן (מד"ר ברא' ה). לחבית שהיא מלאה אבנים טובות ומרגליות ומוקפת צמיד פתיל והיא נתונה בזוית אחת ואין אדם יודע מה בתוכה בא אחד ופ נ ה אותה וידעו הכל מה בתוכה (שם שה"ש א ז). הספינה של אוהבך תפוסה ולא הטריח עליה לפ נ ו ת ה (פסיק' רב', וה' פקד את שרה, קעז.). בא וראה נסיו ופלאיו של הקב"ה, העולם היה מים במים, אעפי"כ פ י נ ה לתוך מלא (שם, טור או כסב, קלג.). — ובסהמ"א: הנה קמה מלאכת הנרות מבלי מעלה ומבלי מטיב ומלאכת הזית מבלי כותש והשמן מבלי מ פ נ ה[1]) ויתר כל מלאכותיה מבלי משרתים (מתב' מנחם, גל, 55). ויחלקו שוכניה אל נעבד ולא יעבוד ואל משרת לא ישרתוהו אחרים ואל חבורה ישרתו הם לאחרים מצד כמו שזכרנו בכחות הנפש עד שיגיע אל מ פ נ ה[1]) המקומות שהוא עבד גמור כמו שהוא חכת חדותה למותרות בכחות הנפש (ר"א בר חסדאי, מאזני צדק לאלגזלי, 101). —ואמר המשורר: אם ילדי יום אותך ענו, בעוז נפש אותם ענה וכו' או ים ועפם לך יסתער, לו לבב רחב כחול פ נ ה (רמב"ע, אירה יועץ, דוקס, 102). — ופַנֵּה דרך, שיהיה נקי, טוב ללכת בו: קול קורא במדבר פַּנּוּ דרך יי' ישרו בערבה מסלה לאלהינו (ישע' מ ג). סלו סלו פַּנּוּ דרך הרימו מכשול מדרך עמי (שם נז יד). עברו עברו בשערים פַּנּוּ דרך העם (שם סב י). — ופִנָּה דרך לפני פלוני: הנני שלח מלאכי ופִנָּה דרך לפני (מלא' ג א). —ואמר המשורר: לגבור בתעודה וכו' שאו שלום הרים ומהרו בשמחות בכל ארבע רוחות ופ נ ו הארחות ועברו בשערים (תלמידי מנחם, לגבור בתעודה, שעה"ש 5). חרפה יגל וגלה יגל ואזנו יגל פ נ ו לאל מעגל (ר"י הלוי, יפעת מלכי, שם 107). —ופִנָּה את פ.וני, העתיקו, סלקו מן המקום שהוא בו: הסיר יי' משפטיך פִּנָּה איבך (צפנ' ג יה). —ובתו"מ, פִּנָּה קפה, כלים, אבנים, מת וכדו': מ פ נ י ן אפילו ארבע וחמש קופות של תבן ושל תבואה מפני האורחים וכו' מ פ נ י ן תרומה טהורה ודמאי ומעשר ראשון שניטלה תרומתו וכו' (שבת יח א). אין מ פ נ י ן מבית לבית אבל מ פ נ ה הוא לחצרו, אין מביאין כלים מבית האומן, אם חושש להם מ פ נ ן לחצר אחרת (מו"ק ב ד). מי שהיה כותלו סמוך לגינת חבירו ונפל ואמר לו פ נ ה אבניך אמר לו הגיעוך אין שומעין לו (ב"מ י ה). והבצק טהור ואם פ י נ ה ו לכלי אחר טמא (אהל' ה ד). המ פ נ ה חרסין מתוך השוקת בשביל שתחזיק מים הרבה כשרין (פרה ו ח). בשנתנו דעתן לפ נ ו ת ו אבל אם לא נתן דעתו לפ נ ו ת ו משייסתם הגולל הראשון (ר' יונה ור' יוסה, ירוש' מו"ק ג ה). זאת אומרת מת מצוה מותר לפ נ ו ת ן (רב חסדא, שם ב"ב ה א). פ י נ ן ממיחם למיחם מהו (רב אסי, שבת לח:). בקשו תלמידיו (של נחום איש גמזו) לפ נ ו ת מיטתו ואח"כ לפ נ ו ת את הכלים, אמר להם בניי פ נ ו את הכלים ואח"כ פ נ ו את מיטתי (תעני' כא.). המ פ נ ה חפצים מזוית לזוית ונמלך עליהם והוציאן פטור (בשם ר' יוחנן, כתוב' לא.). — ובסהמ"א: סבור אתה לפי שעשׂו פ נ ה את כליו והלך לו שהסיר הקנאה מלבו, לא אלה לו (ברא' רבתי, אלבק, 162). מגרה שפ י נ ה ממנה חיטי תרומה אין מחייבין אותו להיות יושב ומלקט אחת אחת ואח"כ יתן לתוכה חולין (רמב"ם

[1]) [כלוי: מנקה.]

פלוגתא יא יד). וכן אם פ ו נ ת חבצק או המשקין לכלי אחר מכלי שטף שבעלייה נטמאו במגע הכלי האחר (תוס׳, טיותא ונת כג ד). והורעונים שרואה שהם לחים וקרובים להתעפש מפנה אותם לאיכלם מיד (ר״י בן נחמיאס, פי׳ משלי י יח). ואם חושש שמא יגנבו מפנן לחצר אחרת אבל לא יביאם לביתו אלא בצנעא מפני החשד שאמרנו (הלבוש, חו״מ תקלד ח). — *ופִנָּה את פלוני, הניח אותו, לא עשה לו מאומה: למלך שהיה לו בן ונדבק לליסטים ונתפש בנו עמהם, אמר המלך מה אעשה, אחרוג את הלסטים אי אפשר שהרי בני עמהם, בשביל בני הריני מפנה אותם עכשיו (מד״ר במדי׳ ה). לשני בני אדם שחטאו על המלך אחד קרתני ואחד בן פלטין, ראה ששניהם חטאו חטא אחד, פנה לקרתני ונתן לבן פלטין איפופסין, אמרו לו בני פלטין שלו, שניהם חטאו חטא אחד, לקרתני פניתָ לבן פלטין נתת איפופסין, אמר להם לקרתני פניתי שאינו יודע נימוסי מלכות, אבל בן פלטין בכל יום הוא עמי ויודע נימוסי מלכות מה הן (תנחו׳ ויקר׳ ו). עבר (אדם הראשון), הביא עליו איפופסין, בא השבת ופינהו (שם תזריע יח). —*פִּנָּה מים משדהו למקום אחר, הטה אותם הצדה: ראה אמת המים שוטפת ובאה לתוך שדהו עד שלא נכנסו המים לתוך שדהו רשאי לפנותן למקום אחר (ר׳ יוסי, ירוש׳ ב״ק ג ח). — *ופִנָּה את לבו לבטלה: הנעור בלילה והמהלך בדרך יחידי והמפנה לבו לבטלה הרי זה מתחייב בנפשו (ר׳ חנינא בן חכינאי, אב׳ ג ד). — *ופִנָּה את לבו מענין אחד לענין אחר: ומהם שהבוטח באלהים יביאהו בטחונו לפנות את לבו מעניני העולם וליחד לבבו לעניני העבודה (ר״י א״ת, חו״ה, בטחון פתיח׳). ועל כן היו הפרושים בורחים מקרוביהם ומבתיהם אל ההרים כדי שיפנו לבותם לעבודת אלהים (שם שם ד). — *ופִנָּה את מחשבתו באותה משמ׳: כשתפנה מחשבתך למאכל צריך וכו׳ כבר פסקת הדבוק ההוא אשר בינך ובין הש״י (ר״מ א״ת, מו״נ ג נא). איני מפנה מחשבתי ממנו (שם שם). — *ופִנָּה פלוני את עסקיו ע׳ פִּלֵּחַ, סע׳, הערה. — *פִּנָּה כמו פָּנָה את מקומו, פָּנָה: גרגשי פינה[1]) והאמין לו להקב״ה והלך לו לאפריקי (ר׳ שמואל בר נחמן, ירוש׳ שביעי׳ ו א). כיון שראו (אשור) באים לחלק על הסב״ת פינה מארצו (מד״ר בראש׳ לז). ויסע משם אברהם, פינה מן ריח רע שהיו אומרין לוט בן אחי אברהם בא על שתי בנותיו (שם שם נג). יעקב אביכם זוודווג לו עשו וברח מפניו לא חזר ונפל בידו ופינה מלפניו וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו (פסיק׳ רב׳, אבכי אבכי, קנח.).

— הפע׳, הָפְנָה, תָּפְנְתָה, הָפְנוּ, הָפְנֵתוֹ, מַפְנֶה, יָפֶן, — א) פ״י, הִפְנָה דָּבָר, עשה שהדבר יִפְנֶה: וַיֶּפֶן זנב אל זנב (שפט׳ יה ד). והיה כְּהַפְנֹתוֹ שכמו ללכת מעם שמואל (ש״א י ט). איך הִפְנָה ערף מואב (ירמ׳ מח לט). — ב) פ״ע, הִפְנָה פלוני, כמו פָּנָה: ומנום נסו ולא הִפְנוּ מגור מסביב נאם יי׳ (ירמ׳ מו ה). גם שכיריה בקרבה כעגלי מרבק כי גם המה הִפְנוּ נסו יחדו לא עמדו (שם שם כא). לא הִפְנוּ אבות אל בנים מרפיון ידים (שם מז ג). והמה נסים עמדו עמדו ואין מַפְנֶה בזו כסף בזו זהב (נחו׳ ב ט-י). — ובתו״מ: אל תבקשו לטמאת בהם מלמד שאינם באים עליו על אדם אא״כ הפנה דעתו להם ונטמא בהם (ספרא ויק, קדושים פרק ז). — ובספה״א: עמהה מדת רחמים לפני מרע״ה וא״ל אבשרך בשורה טובה תשמח בה, הפנה נגד כסא רחמים פניך וראה, הפנה פניו כנגד כסא רחמים (בראש׳ רבתי, אלבק, 136). ויפן כה וכה, תפנה[1]) לכאן ולכאן (רש״י, שמות ח כ).—ואמר המשורר: אם אימינה אין לי מכיר או אשמיאלה אין לי מפנת או אם אצעק חמס נגדם על צעקתי לא אענה (יוסף אבן חסדאי, אירה יועס, רמב״ע, דוקס, 102).

— הפע׳, הָפְנוּ, מָפְנֶה, — הָפְנַת האדם, פנה על כרחו: נסו הָפְנוּ[2]) העמיקו לשבת ישבי דדן (ירמ׳ מט ח).— והָפְנָה השער, עשו שיִפְנֶה, שיהיה פתוח לצד פלוני: שער העליון אשר מָפְנֶה צפונה (יחזק׳ ט ב).—ואמר המשורר: זכרתי רעים רבים אהבה לי כחשו, כשחק השעה לי פני תמיד בקשו, ובראות כי סר צלי פתאם עזבוני, הפנו נסו יחדו בגדו בי ויסכרוני

---

[1]) [אגדה זו מובאת ברש״י (שמות לג ג; לד יח) ושם הנוסח: ופנה, ואולי הכונה בו לבנין קל.]

[1]) [נ״א: פנה.]

[2]) [כבר תמהו המדקדקים על נקוד המלה, ואלה דברי ריב״ג: דע כי מה שישתנה מהתנועות קצתם אל קצתם בא הקמץ במקום הפתח כמו וחמלה לא הֻמלחת והחתל לא חתלת משפטו שיהיה כמו השֻׁבב אותם ארצה, ועוד נומו הֻפנו, המשפט בחפנו שיהיה ההא בפתח כי הוא צווי מהפנה ערף (הרקמה, שער ח, 60).]

(סירי יל"ג ג, 21). — ביכ' *מְפֻנֶּה, מופנה, מי שנעשה פָּנוּי, משֻׁחרר: frei(gemacht); libre, dégagé; free, cleared, וביחוד האיש הפנוי מאשה: שלשה אחין, שנים מהן נשואים שתי אחיות ואחד מופנה, מת אחד מבעלי אחיות ועשה בה מופנה מאמר ואחר כך מת אחיו חשני וכו' (יבמ' ג ס; עדי' ד ע). —*והמלת המֻפְנֶה לדרשה מן הדרשות: שאין תלמוד לומר העברי שהרי כבר נאמר אחיך ומה תלמוד לומר העברי, מופנה להקיש ולדון ממנו גזרה שוה (מכי' משפטים ח). או בן יגח שאין תלמוד לומר אלא מופנה להקיש ולדון גזירה שוה (סס סס י). ואחר ישתה הנזיר יין, וכי תנזיר שותה יין אלא מופנה לדין להקיש גזירה שוה, נאמר כאן נזיר ונאמר להלן נזיר (ספרי במדי כה). למה נאמר (אסור מלאכה), מופנה להקיש ולדון ממנו גזירה שוה (יומא פא.). נאמר עצרת בשביעי של פסח ונאמר עצרת בשמיני של חג מה להלן לתשלומין אף כאן לתשלומין מופנה (ר' יוחנן משום ר' ישמעאל, חגי' ע.). איני יודע שהוא רבוע מה תלמוד לומר רבוע יהיה, אלא מופנה להקיש לדון ממנו גזירה שוה (מד"ר במד' ו). — ובסהמ"א: ולפי מדרש ברייתא מקרא יתר הוא ומופנה לגזרת שוה ללמד על הענקתו של עבד עברי שהוא חמשה סלעים מכל מין ומין (רש"י, שמות לד כ). — *ומֻפְנֶה מצד אחד או משני צדדין: מופנה מצד אחד למידין ואין משיבין (שבת קד.). מופנה מצד אחד למדין ומשיבין (יבמ' ע:). וייצר מופנה משני צדדין, מופנה גבי אדם ומופנה גבי בהמה, ויברא גבי אדם מופנה, גבי תנינים אינו מופנה (נדה כג:). — *הֻפְנָה, שפנו אותו: איה הרוגי נבוכדנאצר שהרג בה והופנו כולם ואין אחד מצוי בה (בירושלם), על כרחנו ברוקה היא (רש"י, זבחים קיג.). — *והדרך מן האבנים: מופנית (הדרך) מן האבנים שבה (המאירי על משלי יה, דרך עלל).

— נפע', *נִפְנָה, — א) כמו קל: מצאוהו אנשי עירו ויצאו לקראתו ואמרו לו שלום עליך רבי, נפנה אליהם לאחוריו, אמר להם איזה הוא רבי (כלה רבתי י"י). נפנה רבי יהושע אחריו אמר לו רבי למה נפנית לאחריך (ד"א רבה ו). כיון שיצא (ישמעאל) לתרבות רעה לא נפנה (אברהם) אליו (מד"ר שמות א). למלך שהיו לו שתי בנות אחת גדולה ואחת קטנה ולא נפנה להשיאן והניחן המלך שנים הרבה (ר' יהודה ברבי סימון בשם ר' יהושע בן לוי, בשם מסיעה בן כעול). נפניתי לכאן ולכאן (מד"ר תהל' יח ס). —ובמשמ' פָּנָה והלך: מי שאין לו אשה נפנה לשם (תענ' לה.). — ובמשמ' יצא והלך לו: שלש פרסטיגיות שלח יהושע לארץ ישראל עד שלא יכנסו לארץ, מי שהוא רוצה להפנות יפנה[1]), להשלים ישלים, לעשות מלחמה יעשה (ר' שמואל בר נחמן, ירוש' שביע' ו א). — *נִפְנָה אחרי דבר, הלך אחריו, נמשך לו: שדבר זו גורם להפנות אחריה (אחרי עכו"ם) ולעשות כמה שהן עושין (רמב"ם, עכום ב ג). וכל הנפנה אחריה בדרך שהוא עושה בו מעשה תרי זה לוקה ולא עבודת כוכבים בלבד הוא שאסור להפנות אחריה במחשבה אלא כל מחשבה וכו' (סס סס ג). — נִפְנָה מן העולם, נפטר מן העולם, hinscheiden, sterben; décéder, mourir; to pass away, to die: לא שהה שלשה ימים עד שנתנוהו בקבר בא אביו לפני רבן יוחנן בן זכאי אמר לו נפנה בני (תוספת' פרה ג ח). משל לאוהבו של מלך שהיה נפנה מן העולם והיו בניו סובבין את מטתו (מד"ר בראש' לח). — ב) כמו נתפנה, מצא לו פנאי, השתחרר[2]): אמר לו (הצדוקי) בן זכאי לכשאפנה לך אמר לו כשתפנה לא שהה שלשה ימים עד שנתנוהו בקבר בא אביו לפני רבן יוחנן בן זכאי אמר לו נפנה בני[3]) (תוספת' פרה ג ח). לשקו ולתעניתו (הלך ראובן) כשנפנה הלך והציץ לאותו בור (ר' אליעזר, מד"ר בראש' פד). אדונו של עבד בוכה שברת עבדו לפניו ועבד משורר שנפנה מן השעבור כך המצריים בוכין שברחו ישראל וכו' וישראל אומרים שירה שנפנו מן השעבוד (סס במד' ג). — ובסהמ"א: אך הוא מתאוה זה אלו היה מגיע למדרגת חנוך וכו' או למדרגת אליהו זכור לטוב ולהפנות עד שיתיחד לחברת המלאכים ולא יהיה משתומם ביחידות ובבדידות (ר"י ה"ל, כוזרי ג א). אין

[1]) [בהמשך הדברים נאמר: גרגשי פינה וכו' ועי' פע'.]

[2]) [אף בדברי הלל (אבו' ב ז) המובאים לעיל בקל יש גורסים לְכְשֶׁאֶפָּנֶה, שמא לא תִפָּנֶה, ובפרקי אבות מנק' כ"י ביה"ם כונתנסי ברומא: לִכְשֶׁאֶפָּנֶה. ונראה שבא הנפע' במקום בנין קל הקדום בשמוש זה כמו בפעל אֻבַּד המקראי, שבמקומו נאבד בלשון חכמים.]

[3]) [עי' למעלה.]

תכליות כונתם רק להתלמד ולהתעסק במצות השי״ת ולהפנות מעסקי העולם (ר״מ א״ח, מו״כ ג כח). — ״ונפנתה המחשבה: איזהו קוסם זה העושה מעשה משאר המעשיות כדי שישום ותפנה מחשבתו מכל הדברים עד שיאמר דברים שעתידים להיות וכו׳ ויש מי שנושא מקל בידו ונשען עליו ומכה בו עד שתפנה מחשבתו ומדבר (רמב״ם, עכו״ם יא ו). — ג) כמו התפנה, שפנו אותו: מצא כלי טמון באשפה נוטל ומכריז שכן דרך אשפה ליפנות (ב״מ כה:). כיון שהיה מוציא כל מה שהי׳ לו בתוך ביתו וכו׳ היו אומרים ראיתם עין רעה שהיה בידו, מה הי׳ לו לא הי׳ רוצה להשאיל, מי גרם לו להפנות, ע״י שהיתה בו עין רעה (מד״ר דבר׳ ו). הספינה של אוהבך תפוסה ולא הטריח עליה לפנותה ועכשיו של אחרים הוא פונה ושלו אינה נפנית כדי הוא שתתפנה (פסיק׳ רב׳, וה׳ פקד את שרה, קעז.). — ובסהמ״א: לתפנות לבם להנקות מאותו טינוף (רס״י, בוס׳ א ה). — ד) נִפְנָה פלוני לצרכו, נִפְנָה פלוני [1], יצא לעשות צרכיו, הריק את גופו: שאם יפנה אחד מהן לצורכו תתייחד עם שנים (ירוש׳ סוטה א ג). הרוצה שיקבל עליו עול מלכות שמים שלמה יפנה ויטול ידיו ויניח תפילין ויקרא ק״ש ויתפלל (ר׳ יוחנן ברכ׳ יה.). כל הנפנה ונוטל ידיו ומניח תפילין וקורא ק״ש ומתפלל מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן (הוא, שם). בחכ״ם עראי חולץ (תפליו) ונפנה לאלתר (ר׳ ששת, שם כג.). כשהוא נפנה מגלה לאחריו טפח ולפניו טפחים (שם כג:). הרוצה ליכנס לסעודת קבע מהלך י׳ פעמים ארבע אמות או ארבע פעמים עשר אמות ויפנה ואחר כך נכנס (שם שם). הנפנה ביהודה לא יפנה מזרח ומערב אלא צפון ודרום (שם סא:). אסור לפנות בשדה ניר בשבת (ר׳ הונא, שבת פא:). ואיזה קטן שאין צריך לאמו וכו׳ כל שנפנה ואין אמו מקנחתו (דב׳ ר׳ ינאי, עירוב׳ פב.). ארבעה דברים העושה אותן דמו בראשו ומתחייב בנפשו אלו הן הנפנה בין דקל לכותל וכו׳ (ריש לקיש, פסח׳ קיא.). כשנפנין אין נפנין לא לפניהן ולא לצדדיהן אלא לאחוריהן (יומא עה:). באשפה העשויה להפנות בלילה ואינה עשויה להפנות ביום (רב ספרא, ב״ק לג:). היתה סנהדרין יושבת מתמיד השחר עד תמיד של בין הערבים ולא היה אחד מהם נפנה לצורכו (מד״ר במד׳ א). לא היו נצרכין להפנות כדרך בני אדם (שם שם ז). כיון שאוכל ואינו נפנה ומקלקל את המזון הראשון הוא מת (פסיק׳ רב׳, אנכי אנכי, קכב.). סתם הקב״ה את המעיינות שלהם אחד מהם לא הטיל מים ולא נפנה ולא הוציא ליחה מאפיו ולא דמעה מעיניו (שם, וה׳ פקד את שרה, קעו.). — ובסהמ״א: לפיכך כיון שעומד אדם משנתו ניפנה ומתקן עצמו ונוטל ידיו פניו ורגליו ומברך על הסדר (סו״ת הגאו׳ גנזי׳, 114). למד עצמך שתהא רגיל להקדים בשחרית עד שבני אדם ישנים וצא להפנות (רגמ״ה, תמיד כז:). כאסטמא לפרולא אציי״ר בלעז שמועיל לברזל כך מועיל לגוף יציאה להפנות (רס״י, ברכ׳ סב:, ד״ה כאסטמא). ואסור להפנות בתוך המחנה או על פני השדה בכל מקום אלא מצות עשה לתקן שם דרך מיוחדת להפנות בה (רמב״ם, מלכים ו יד).

— הפע׳, *הִתְפַּנָּה, נתפנה, — א) פנו אותו והריקוהו: כל הקברות מתפנין חוץ מקבר המלך ומקבר הנביא (תוספת׳ ב״ב א יא). אף קבר המלך וקבר הנביא מתפנין (ר״ע, שם שם). קופות דרכן להתפנות מגורות אין דרכן להתפנות (ירוש׳ תרומ׳ ד יב). יקא שהקיא דברי תורה כספל הזה שהוא מתמלא בין שעתו ומתפנה בין שעתו (מד״ר במד׳ י). של אחרים הוא פונה ושלו אינה נפנית כדי הוא שתתפנה (פסיק׳ רב׳, וה׳ פקד את שרה, קעז.). — ובסהמ״א: שאשפה של רבים אינה עשויה להתפנות (רמב״ם, שבת יז ה). — ב) ״הִתְפַּנָּה למקום, כמו פנה למקום: הם יתפנו להמקום המובחר הר גריזים (תולידה שומרונית, REJ Juil.-Sept. 1902, עמ׳ 71). — ובמשמ׳ פנה לכאן ולכאן: הפך הפנה וכו׳ מתחפכת מתפנה (מלון למח דוד לר״ד מן התפוחים, כד.).

א. **פִּנָּה** [1], ש״נ, סמיי׳ פִּנַּת, ככ׳ פִּנָּתָהּ, מ״ר פִּנּוֹת, פִּנּוֹתָיו, פִּנּוֹתָם, — א) פִּנָּה בבנין, המקצוע, הזוית, במקום

---

1) [עי׳ גם קל.]

1) [מן פנן, בערב׳ פַּנּ a), חלקה לסוגים שונים ואף ערוב דברים יחד, ולפי זה פִּנָּה בעקרו מקום הסתעפות הקירות או מקום פגישתם זה בזה.]

a) فنّ

שנפגשים שני דפנות של שתי וערב [1]), Winkel, Ecke; angle, coin ; angle, corner : ועשית קרנתיו (של המזבח) על ארבע פִּנֹּתָיו ממנו תהיין קרנתיו (שמות כז ב). —פִּנּוֹת העזרה : ולקחת מדמו ונתת על ארבע קרנותיו ואל ארבע פִּנּוֹת העזרה (יחזק' מג כ). —ושל מכונה : וארבע כתפות אל ארבע פִּנּוֹת המכנה האחת (מ"א ז לד). —ושל החומה, שער הַפִּנָּה : ויפרץ בחומת ירושלם בשער אפרים עד שער הַפִּנָּה ארבע מאות אמה (מ"ב יד יג). אחריו החזיק (בבנין החומה) בנוי בן חנדד מדה שנית מבית עזריה עד המקצוע ועד הַפִּנָּה (נחמ' ג כד). — פִּנַּת שער : וכל העמק הפגרים והדשן וכל השדמות עד נחל קדרון עד פִּנַּת שער הסוסים מזרחה קדש ליי' (ירמ' לא מ). — והבית : והנה רוח גדולה באה מעבר המדבר ויגע בארבע פִּנּוֹת הבית ויפול על הנערים וימותו (איוב א יט). — ופִנַּת גג : טוב לשבת על פִּנַּת גג מאשת מדנים ובית חבר (משלי כא ט). —כעין עמוד על הגג בִּפִנָּה : יום שופר ותרועה על הערים הבצרות ועל הַפִּנּוֹת הגבהות (צפנ' א טז). —ודרך הבנאים לשים בפנה אבן גדולה, חזקה, יפה, ולכן הדבור אבן פִּנָּה : ולא יקחו ממך אבן לְפִנָּה ואבן למוסדות (ירמ' נא כו). —ומשל : אבן מאסו הבונים היתה לראש פִּנָּה (תהל' קיח כב). —ובמליצה אבן הַפִּנָּהּ של הארץ : על מה אדניה הטבעו או מי ירה אבן פִּנָּתָהּ (איוב לח ו). —קרן זוית בחוץ, ברחוב, במקום שנפגשים שני דרכים שתי וערב, וכיוצא בזה : המיה היא (האשה הזרה) וסררת בביתה לא ישכנו רגליה פעם בחוץ פעם ברחבות ואצל כל פִּנָּה תארב (משלי ז יב). ויעש לו מזבחות בכל פִּנָּה בירושלם (דהי"ב כח כד). — פִּנָּה וְיָתֵד : ממנו פִּנָּה ממנו יתד ממנו קשת מלחמה ממנו יצא כל נוגש יחדו (זכר' י ד). — ואמר בן סירא : גדול אחיו ותפארת עמו שמעון בן יוחנן הכהן וכו' אשר בימיו נבנה קיר פ נ ו ת מעוז כהיכל מלך (ב"ס גני' נ א—ב). —ובתו"מ : לשועל שמצא כרם והיה מסויג מכל פ נ ו ת י ו (בניבא, מד"ר קהלת, כאשר יצא). די רוחות בעולם רוח פ נ ת המזרח רוח פ נ ת המערב רוח פ נ ת הדרום רוח פ נ ת הצפון (פדר"א ג). רוח פ נ ת הצפון ברא ולא גמרו אמר שכל מי שיאמר שהוא אלוה יבוא ויגמור את

הפ נ ה הזאת שהנחתי וידעו הכל שהוא אלוה (שם שם). והלא כל אבן בחור וטוב אין נותנים אותו אלא על פ נ ו ת הבית ועליו הכתוב אומר אבן מאסו הבונים וכו' (שם כד). —ובסהמ"א : כי כל משולש שבעולם ידוע הוא וברור כי הוא בעל ו' פ י נ ו ת והן ג' צלעיו וג' זויותיו (יסוד עולם לר' יצחק הישראלי, ג.). שטובה גדולה לצדיק שמחמתו תארע טובה לאחרים שכל מעשי העליונים טובה מכל צד ומכל פ נ ה (תלמיד הרמב"ם, אגר' ושו"ת הרמב"ם, ד :). כי פ נ ו ת החלונות יהיו אבן כדכד או אפשר אויר החלונות יבנה בכדכד (רד"ק, ישע' נד יב). — ואמר הפיטן : תולה ארץ על בלימה בלימה בגבורה שת ממדים בקרב סגרירי סערה בהקצותו פ י נ ו ת וצדדים (Elbog., Stud. 143). זרע מרעים ועם לא בינות ערו יסודותיך והרסו כל פ נ ו ת (יי' אלהים לנאות, זולת הספקה ב). — ואמר המשורר : פנה לבם משכיל מסלתו מחטא ועלו מומן פורק. פ נ ה ומגדל יהיה לו אל מחיל זמן עצמות אנוש פורק (ר"י חריזי, תחכ' לג, 281). —ופִנּוֹת העולם : הבחינה בברואים היא העיון בפ נ ו ת העולם ותולדותיהם המחוברות מהם (ר"י א"ת, חו"ה, הבחינה ב). כי הפרישות פ נ ה מפ נ ו ת העולם וצורך המדברים אליה כצרכם אל שאר החכמות והמלאכות (שם, הפרישות א). —ואמר המשורר : נדיב ואזרח העת אשר זרח פ נ ו ת עולם פצחו רון (מנחם בן סרוק, תלמידי מנחם, XXIV). — פִּנּוֹת בתי השיר : ומזה קראו המשוררים הפ נ ו ת של בתי השיר חרוזים בעבור סדורם על אותות ידועות (ר"י א"ת, סה"ש לריב"ג, חרז). —ובהשאלה, פִּנָּה בתורה, פִּנַּת התורה, האמונה והחכמה, כלל יסודי, עקרון באמונה, בחכמה וכדו' : אמונה בביאת הגואל שזה פ נ ה גדולה בתורה (לקוטים מפירושי ר"מ עה"ת, מגדל חננאל לה). כאשר חקרנו על מה שהצורך אליו יותר מפ נ ו ת דתנו ושרשיה מצאנו יחוד האלהים בלב שלם שרשה ויסודה (ר"י א"ת, חו"ה, היחוד א). ויש מי שסובר באמר החכם חכמות בנתה ביתה הצבה עמודיה שבעה שכיון אל אלה השבע פ נ ו ת אשר זכרנו (שם, הבחינה ד). ויחשבו שהדבר ההוא אין צורך בשום פנים לקיימו או לבטלו במה שיצטרך אליו מפ נ ו ת התורה (ר"ש א"ת, מו"נ א עא). באמרו כי יזיקנו ג"כ באחת הפ נ ו ת הגדולות שבאמונה שהיא תחיית המתים (ר"י ונפיסא, מנחת קנאות, קויפמן, 94). וכן יש בה רמזים

1) [היום נוהגים להבדיל בין פִּנָּה Ecke ; coin ; corner ; זוית angle ; Winkel : ומקצוע arête ; Kante ; edg.]

גנוזים בעניני האמונות בקצת פ י נ ו ת תוריות (ר"מ המאירי, בית הבחירה, פתיחה). ובדרך נסתר רמז על פ נ ת ההשגחה (הוא, משלי כב, עיני יי'). ראינו בזה הספר לחקור בשאלות יקרות וכו' נתלו בהם פ נ ו ת גדולות מ פ י נ ו ת אשר מביאות האדם אל הצלחתו המדעית (רלב"ג, מלחמ' השם, הקד'). באופן ידיעתנו ב פ נ ה הזאת ואומר ש ה פ נ ה הזאת מלבד מה שנתאמתה אצלנו מפאת הקבלה וכו' אחר שהתבאר תכלית הבאור שאין בכל מה שטענו כנגד ה פ נ ה הזאת דבר יבטל אותה (ר"ח קרשקש, אור ה' ג א ה). הרי שהרב הגדול שונא אותו וחביריו כי לא האמינו בעקר שהכל תלוי בו שהוא פ י נ ת החדוש (שו"ת מספר דברי חכמים, סו). אבל היתה כונתו (של הרלב"ג) להוכיח בטענות שכליות פ נ ת חדוש העולם (ר"י אברבנאל, שמים חדשים ג, רדלהיים, כה.). שהנולדים בדת מזויפת מחוייבים לחקור על פ נ ת ו אם הוא אמת אם לא (גיגר אל בלומנפלד, אוה"נ ב, ה).

—ב) בהשאלה, פִּנּוֹת העם, חלקי העם היושבים בקצוי הארץ [1]: ותקהל העדה כאיש אחד למדן ועד באר שבע וארץ הגלעד אל יי' המצפה ויתיצבו פִּנּוֹת כל העם כל שבטי ישראל בקהל עם האלהים (שפטי כ א-ב). ויאמר שאול גשו הלם כל פִּנּוֹת העם ודעו וראו במה היתה החטאת הזאת היום (ש"א יד לח).—פִּנַּת השבט, היותר חשוב: התעו את מצרים פִּנַּת שבטיה (ישעי יט יג). — ובתפלה: מאורות נתן סביבות עזו פ נ ו ת צבאיו קדושים רוממי שדי (ברכת יוצר, תפלת שחרית). — ואמר המשורר: הן כ עדתי השמות יום לשחק הרימות בחור מעם הרף כי מאד השחת בקחתך חרב והמת פ נ ו ת כל העם (ר"י הלוי, מה לעס, שעה"ש 94).—ובהשאלה, כנוי לאדם גדול: אל הדרת פ י נ ת יקרת מעלת צפירת תפארת מרנו ורבנו יקירנו וכו' (מכלוק שלמה בר' אליהו הדיין, שריד' מהגני', מ"ל ויס, 13).

ב. *פִּנָּה, — כמו פּוֹנֶה, פְּנִיָּה: כל פ י נ ו ת [2] שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין למזרח (יומא טו:; שם יז: ועוד).—ובסהמ"א: כי כל מדה טובה

1) [י"ת: רישי כל עמא, ואחריו רש"י, רד"ק ואחרים: ראשי העם, אבל השבעים תרגמו φύλαι, שבטים, והוולג' anguli, כלו' פִּנּוֹת וזויות ממש.]

2) [כך בדפוס', אך הנכון כנראה פ ו נ ה, עי' שם הערה, ועי' ד"ס.]

שהתחיל אדם להרגיל עצמו בה תעשה שורש למטה עד שכל פ י נ ו ת שהאדם פונה אחר זה במשך הימים המה רק לטובה (כ"ל חיות, מבוא האגדה בהקדמ' עין יעקב).

*פָּנוּי [1], ת"ז, נק' פְּנוּיָה, מ"ר פְּנוּיִים, פְּנוּיוֹת,—חפשי וריק, free, vacant; libre, vide; frei, leer:

שאלו את בן זומא מפני מה אמרו בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו לאחי המזון אחד מברך לכולם אמ' להם הואיל ואין בית הבליעה פ נ ו י (ברכ' מג.). אחד יחיד ואחד שיירא נותנין להן כל צרכן ובלבד שלא יהא בית סאתים פ נ ו י (ערובי' טז:). בעת שנכנס (יוסף) לבית לעשות מלאכתו והיה הבית פ נ ו י שלא היה שם אדם שיראהו וכו' (מד"ר במדב' יד). — ובסהמ"א: וכולן כשמתנבאים אבריהן מזדעזעין וכח הגוף כשל ועשתונותיהם מתטרפות ותשאר הדעת פ נ ו י ה להבין מה שתראה (רמב"ם, יסודי התורה ז 3). — ובמשמ' הזמן, שעה פְּנוּיָה, שעת פנאי: שדה שניטייבה אין מקיימין אותה בשביעית וכו' שמאי הזקן אומר אילו היתה שעה פ נ ו י ה גוזר אני עליה שלא תיורע (תוספתי שביע' ג י). שלא יראה בעה"ב שעה פ נ ו י ה ויאמר לקרובו עני הרי זו פאה (שבת כג.). — ופָּנוּי לדבר, חפשי להשתמש בו לדבר זה או זה: ולא ירבה לו (המלך) סוסים אלא כדי מרכבתו אפילו סוס אחד פ נ ו י להיות רץ לפניו כדרך שעושין שאר המלכים אסור (רמב"ם, מלכים ג ג). ד"א הנה יוצא המימה לטייל ולצוד שם עופות ע"י גוונין שנושא על ידו כשאר מלכים ושם תמצאנו פ נ ו י לדבר עמו (חזקוני על התורה, שמות ז טו). — ופָּנוּי מדבר, חפשי וריק ממנו: לא הייתי מביט באיסטרולוגי אלא בשעה שהייתי פ נ ו י מן התורה איםתי כשהייתי נכנס לבית המים (שמואל, מד"ר דבר' ח). — ובסהמ"א: וכאשר יהיה לב המאמין ריק מאהבת העולם ופ נ ו י מתאוותין מצד הכרה ובינה תתישב אהבת הבורא בלבו (ר"י א"ת, חו"ה, אהבת ה', פתיח'). דברי צורכך ומחשבות חפצך וכו' כשתלך בבית המרחץ או בבית הכסא אז תחשוב בם כדי וכו' שלבך יהיה פ נ ו י מהירהורי צורכך ותלמוד בלב שלם (ספר חסידים תתתתעד). — ופָּנוּי מעבודה וכדו' במשמ' פטור ממנה, לא חיב

1) [עי' גם ערך פִּנָּה.]

בה: שבטו' של לוי פנוי היה מעבודת פרך אמר להם פרעה בשביל שאתם פנויים אתם אומרים נלכה נזבחה לאלהינו לכו לסבלותיכם (מד"ר שמות ה). — וּפָנוּי מעבודה במשמ' לא עסוק: אמר לו השאילני פרתך אמר לו אינה פנויה (נדר' ד ו). — וּפָנוּי מאשה, לא נשוי, רֵיק, ledig, unverheiratet; non marié, célibataire; single, unmarried : שלשה אחין ושנים מהן נשואין שתי אחיות ואחד פנוי מת אחד מבעלי אחיות עמד פנוי הזה ולא הספיק לעשות בה מאמר ביבמתו עד שמתה אשתו של קיים ואחר כך מת וכו' הרי זו פטורה מן החליצה ומן הייבום (תוספת' יבמ' ה ד). לא ישא אדם אשה עד שתגדל בת אחותו או עד שימצא את ההוגנת לו שנ' ומלאה הארץ זמה ומה היא ר' אליע' אומ' זה הפנוי הבא על הפנויה שלא לשם אישות (שם קידוש' א ד). לפי שהיה יצר הרע יושב ומצערו (לבעז) כל הלילה ואומר אתה פנוי ומבקש אשה והיא פנויה ומבקשת איש (ספרי במדב' פח). כאן בפנויה וכאן באשת איש (ירוש' סוטה יד ד). האשה שאמרה א"א אני וחזרה ואמרה פנויה אני נאמנת (כתוב' כב.). ונשמרת מכל דבר רע שלא יסתכל אדם באשה נאה ואפילו פנויה, באשת איש ואפילו מכוערת (ע"ז כ.). באותה שעה גזרו על הייחוד ועל הפנויה (רב יהודה בשם רב, סנה' כא:). גן נעול אלו הבתולות גל נעול אלו נשי האנשים מעין חתום אלו הפנויות (מד"ר במדב' ג). אימתי מכיר אמו בזמן שהממזר הוא מניאוף אשת איש לפי שהנואפת תולה אותה בבעלה אבל בשאר עריות פנויות הן משליכות את בניהן בשווקים מפני הבושה ואחרים מגדלים אותם ואותם ממזרים אינן מכירין לא אביהם ולא אמותיהם (שם שם ט). אמר לה (בעז לרות) מי את רות או אשה אמרי' אשה, פנויה את או אשת איש אמרי' לו פנויה (שם רות, הלוח לילה, רלא פרס' ו). אמר לה (יוסף לאשת פוטיפר) השתא הפנויות שלכם אסורות לנו, ביותר שאת אשת איש (תנחו' וישב ח). — ובסהמ"א: והלכה מלקין על הייחוד ואין אוסרין על הייחוד במה דברים אמורים בפנויה אבל באשת איש לאו (הלכות פסוקות לרב יהודאי גאון). — *וּפָנוּי, ש"ז, מקום פנוי, חלל ריק: והם כדורים רבים אחד תוך השני אין פנוי ביניהם ולא רקות כלל (ר"ש א"ת, מו"נ א עג). והנה רחקים נבדלים ענינם המקום הפנוי לקבל רחקי גשם ואמרו המקום פנוי שהמקום האמתי לגשם הוא הפנוי השוה לגשם אשר יטרידנו הגשם (ר"ח קרשקש, אור ה' א ג). ומהנה יראה כי המקום אינו הפנוי והרוחק אשר בין התכליות המקיפות וכו' והוא אשר יורז עליו בשם הרקות (קילורי אבן רשד על שמע טבעי לאריסטו, יג:).

*פִּנּוּי, פינוי, ש"ז, — פעלת מי שהוא מפנה, Leerung; vidange; clearing : וצוה הכהן ופנו את הבית וכו' עסק הוא (נ"א: זה) לפנוי (ר"ש, נגע' יב ה). — ובסהמ"א: וצוה הכהן ופנו, הצווי בכהן ופנוי בכל אדם (ילק' שמעו' ויקר' תקסו). בטרם יבא הכהן לראות את הנגע ולא לראות את הפנוי (שם שם). תימה היאך נכנס יעקב מיד לבית לבן בלי פינוי התרפים (פענח רזא עפ"ת, אמשטרדם יו:, תולדות). —ואמר הפיטן: לא דרך כהפלישי גם ציה כהפרישו למסך ופנוי מרשי שמאלו תחת לראשי (שלמה הבבלי, אור ישע, יוצ' א' פסח).

*פִּנּוּק, ש"ז,—פעלת מי שהוא מְפַנֵּק[1]) את פלוני או את עצמו: הרך הוא הענוג לשון פינוק (רש"י, דבר' כח נד). ומי הסיר מלבם כל מורך ופנוק למען יוכלו סבול עזות הזמן ורגשותיו (פפנהים, ארבע כוסות, כוס הנחומים ד).—ואמר הפיטן: פתיגיל ועגיל בדלי ענוק פנוק קדלי פנים בפנים השדילי דודי לי (שלמה הבבלי, אור ישע, יוצ' א' פסח). זכור פנוק טובות רבות (תפלת סיבה לכבוד לונץ, 217). — ומ"ר פִּנּוּקִים, ואמר הפיטן: פרש ענן להאהילי מגיה בליל הלי פנוקים שלש האכילי (שמעון בר יצחק, אהוביך, יוצ' שבת חוהמ"פ). פדויה מצוען תשה הכנס לתושיה פנוקים שלשה חדשה ונתרפאה שלישיה (מאיר ביר' יצחק, אדיר ונאה, יוצ' שבת אחר שבועות). תולעי חמוקים בצמר מנוקים עונותיכם עלוקים במים מצוקים ומשוד פינוקים ומסעודני תפנוקים לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים (קטע מעבודה, Elbog., Stud. 181). הקוה בשלישי ופנה תיאטרון למשחקים והציץ אילנות תמור פרפריות ופנוקים (אמתי בר שפטיה, אדון מגיד, שירמן, איטל', ו).

---

1) [עי' פֻּנַּק, הערה.]

א. פְּנָי, פְּנִי [1]), ס״ז, — צד הַפָּנִים [2]), צד שכנגד, Front, Vorderseite; front; face: וארבעים אמה היה הבית הוא ההיכל לִפְנָי (מ״א ו יז). — ובתו״מ: לִפְנַי וְלִפְנִים, לִפְנַי לִפְנִים [3]) בתוך תוכו של הבית וכדו׳: שם ושלום אלא רבי חייה רבה לפנים ור׳ ישמעאל בר יוסי ל פ נ י ולפנים [4]) (רבי, ירוש׳ כתוב׳ יב ג). אמר לה (ר׳ אבא בר זבדא) זו אינה צריכה לפנים אמר רבא זו צריכה לפנים ו ל פ נ י לפנים [5]) (ב״מ ית.). — *ועל קדש הקדשים שבבית המקדש: ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ וכו׳ ומה טעמא יקרה היא מפנינים ואפילו מזה שהוא נכנס ל פ נ י לפנים (ירוש׳ סוף הוריות). פעם אחד נכנסתי להקטיר קטרת ל פ נ י ולפנים (ר׳ ישמעאל בן אלישע, ברכ׳ ז.). כשם שמזה ל פ נ י ולפנים כך מזה בהיכל, מה ל פ נ י ולפנים אחת למעלה ושבע למטה מדם הפר כך מזה בהיכל, וכשם ש ל פ נ י ולפנים אחת למעלה ושבע למטה מדם השעיר כך מזה בהיכל (ת״ל, יומא כו :). וכפר את מקדש הקדש זה ל פ נ י ולפנים (פ״כ, שם סא.). — ובספה״א: שכל אשה צנועה זוכה ויולדת בן שישמש ל פ נ י ולפנים (פי׳ מס׳ מסקין לר״ש בן היתום, 34). כהן גדול וכו׳ נכנס ל פ נ י ולפנים כמלאך צבאות ומקטיר הקטרת (גלייכו, אמרי נועם, כז :). — ואמר הפיטן: זכור אשר עשה צר בפנים שלף חרבו ובא ל פ נ י ולפנים (זכור אשר עשה, קיל׳ ת״ב). — ״לְפָנִים לִפְנַי, ואמר הפיטן: וכמו פשום פנים מוקטר לפנים ל פ נ י אקריב כל מעיני לפני מלא מלכי (אסח כנפי, בספר כנף רננים, ג :). וכבא יום לפנים ו ל פ נ י ארעה חבשן וגלעד (עד ממש, לשמע״ל, שם).

ב. *פְּנָי, פנאי, פנוי, ס״ז, — א) תכונת מי שהוא פָּנוּי וריק, ריקות, בטלות, Leerstehen, Unbeschäftigtsein; oisiveté; inoccupation: פְּנַאי הבית: לא נתבהל (יוסף) מ פ נ א י הבית אלא שנם והלך לו (מד״ר במד׳ יד). — ״ומצב האדם הַפָּנוּי מעבודה: יש לך לקבל עת ה פ נ א י הזה בשמחה ושעת הבטלה הזאת אשר לא תוכל עליה בעת אחרת (ר״י א״ח, מו״ה, יחוד המעשה ה). כן צותה על יום השבת להתענג בו על יי׳ בידיעת דרכיו מתוך השביתה וה פ נ א י ולזה קרא אותו שבת קדש (ר״מ אלדבי, שבילי אמונה ז). — ״והמקום הַפָּנוּי: וה פ נ א י בעצם ככר יאמר בו גדול או קטן והוא משוער בחלק ממנו ואלו תדמה כלי קערורית הורק מן האויר ולא נתמלא אויר במקומו הנה ה פ נ א י ההוא יאמר בו גדול או קטן (חסדאי קרשקש, אור ה׳ ב א). — ״וברפואה, המקום הַפָּנוּי שבין העצמות והעצלים והעצבים, מלואי הַפְּנַאי: ואמנם הגדול (הנגע) אשר אי אפשר לקבצו בין שיהי׳ סדק או פ נ א י מלא מוגלה (קאנון א ד כח). ואחריו (אחרי העצלים והעצבים והמיתרים וכו׳) הבשר והוא מלוי ה פ נ א י הנחת אלו האיברים בגוף וכחם אשר ישענו עליו (שם א א ה). וכן לא יתחבר העצב בגרדים (הם גראנדולשים) שעומדים במקום מלואי ה פ נ א י [1]) ומשעות [2]) (פרקי משה א). — ב) פְּנַאי כמו עת הַפְּנַאי, שאדם פנוי מעבודתו, Freizeit, Musse; loisir, temps; leisure, spare time: בלשת עכו״ם שנכנסה לעיר בשעת שלום חביות פתוחות אסורות סתומות מותרות בשעת מלחמה אלו ואלו מותרות לפי שאין פ נ א י לנסך (ע״ז ה ו). אין פ נ א י להטיל אירם (ירוש׳ שם ה ח). ונשאלים לנדרים, איבעיא להו כשלא היה לו פ נ א י או דילמא אפילו היה לו פ נ א י (שבת קכז.). והנזיר והמצורע מטומאתו לטהרתו וכו׳ בשלא היה להם פ נ א י או דילמא אף כשהיה להם פ נ א י (ר׳ ירמיה, מו״ק יז :). דאיזדקיקו ליה רבנן לבריה דרב זוטרא בריה דרב זעירא אפילו בנדרים שהיה להם פ נ א י מבעוד יום (נדר׳ עז.). הלכה נשאלין נדרים עומד יחידי ובלילה ובשבת ובקרובים ואפילו היה להן פ נ א י מבעוד יום (רבה בשם רב נחמן, שם עז :). א״ל (ר״א לר״ע וחבריו) ועד עכשיו למה לא באתם, אמרו לו לא

---

[1]) [במקומה לִפְנַי היא צורת הֶפסק, ושלא בהפסק צ״ל כנראה פְּנַי.]

[2]) [כך השבעים (κατὰ πρόσωπον), יונתן (לקבליה), רש״י (לפני הדביר) ומפרשים אחרים. ולפי זה אפשר שגם בצרוף לִפְנַי ולפנים כונת המלה לִפְנַי היא בעקר: לְפָנִים, לְנֹכַח. אך אפשר שגם לִפְנַי זה פרושו לִפְנִים, בהכפלה לחזוק, ועי׳ פְּנִים, הערה.]

[3]) [עי׳ בהערה הקודמת.]

[4]) [בירושׁ׳ כלא׳ (ט ז): ל פ נ י ל פ נ י ם.]

[5]) [עי׳ ד״ס.]

[1]) [כך בדפו׳ למברג ונכון. בדפו׳ ווילנא בטעות מ פ נ א י, ועי׳ הערת המחבר לערך ג. גֶּרֶד.]

[2]) [צ״ל: ומשענות, ועי׳ הערה לערך ג. גֶּרֶד.]

יהיה לנו פנאי (סנה' סח.). לנסך אין פנאי לבעול יש פנאי (ע"ז עא.). שכל זמן שהיה לו פנאי להתעסק בזנות ירדוף אחריה (מד"ר במד' י). — ובסהמ"א: ונתתי פני, פנאי שלי, פונה אני מכל עסקי להרע לכם[1] (רש"י, ויקר' כו יז). ועל כן זה הספר יהיה כמבוא לכל מי שיש לו פנאי להתעסק באותם החכמות בספרים המועתקים ללשון הקודש (רש"ט פלקירא, ראשית חכמה, 21). ואני חולה וטרוד ביום ובלילה שהרי אין לי פנאי (ד"ה של יהודי מצרים וא"י ב, יעקב מן, 326). לאפס פנאי אעצור מלין (קובץ אגרות בוקסטורף, 41). ישבנו על המטה ואיש לא היה עמנו והיה לנו פני לשום עינינו בחדר הזה (ח"ב גוטלובר, תמצרים, 121). — ואמר הפיטן: שלומו יצוה לבלי גנאי הפוך ושנות לטובה הפנאי[2] (שלמה הבבלי, אם עוניכו, סליח' יום ב). — ואמר המשורר: פנאי יש לנעה ולסערה סועה ולרב לא שעה ידועה לפניים (ד"ה של יהודי מצרים וא"י ב, יעקב מן, 22).

***פְּנִיאֵל,** —שם מלאך הממֻנה על חדש תמוז: החומה השנית היא מאש ירוקה ואדומה והמלאך פניא"ל ממונה עליה (מדר' ג"ע כ"ב, החומה השניה, ביהמ"ד ילינק ג, 132). ואם נולד בחדש תמוז ששם מלאך שמולו פניאל ארור הוא מפיו ומפי כל משמרתו (חרס גדול, מימורנוך ישן של ויכה, בספ' ברכת אברהם לכבוד ברלינר).

***פְּנִיָּה[3],** ש"נ, —שה"פ מן פָּנָה, פעֻלת מי שהוא פּוֹנֶה, מקום שאדם פונה, Wendung; tournée; turn(ing): ותנסהו בפנייתך[4] הטבעי במקרה בלא כוונה תראה שרוב בני אדם אינם פונים עצמן בטבעם בפניה

---

1) [עפ"י ספרא, בחוקותי פרק ד.]

2) [עי' בהערה הקודמת.]

3) [המלה היא מאחרת; אמנם בפסיק' רב' (אככי אככי, קמע:) נאמר: לתלפיות תל שכל הפניות פונים בו, ומא"ש משתדל שם לקיים גרסה זו, אולם בכל שאר המקומות נדרש תלפיות: תל שכל הפיות פונים בו, ורק כך נכון, והרי במשמ' של פניה בא בתו"מ פִּנָּה או פֵּנָה, עי' שם. ובלשון ימינו נהוגה המלה בפרט בשמ' פְּנִיָּה אל אלהים או אדם בדבור, Anrede, Anruf; adresse, invocation; ובמשמ' כונה נסתרת לטובת עצמו, צְרִיָּה.]

4) [נדפס: בפניותך.]

אחרת רק מזרח צפון מערב דרום (מבחר או"ה הרמ"ד יא). —ובמשמ' פְּנִיַּת הלב, כונה, נטיה: שיתכן היות לקצתם איזה פניה (ספר המדות לארסטו ב). כי לחיות פניית משה כלפי הרוחניים וכו' (ר"י אברבנאל מ"ב ב). וכן היו הפנים פנים לפי שפניית האדם מדרך חושיו היא כולה מאותו צד והעורף סותר אליו (הוא, שמים חדשים ב, יז:). שאין לערב בזה הבטחון פנייה כלל בהשתדלות (ר"מ אלבילדה, ראשית דעת, קפו:). כי לא יתכן להרמיז לדבר אחר מכלל השמות שהרמזנו אשר קדם זכרם ואין לנו פניות להזכיר סתירתם (ר"א הקראי, ג"ע, טמאה וטהרה ה, קיא:). בנפול איש במבוכה פן ישח אשורו מני הדרך אשר יחזיק החוצה לגמרי בפניות רעות ויאבד (ר"מ אלשיך, רב פנינים על משלי ד כה, שליש'). אמנם בהיות לשון הצדיק משוללת פניה אז לב רשעים יהיה כמעט ליבטל מרוב עצמותם (שם י יח). והוא כי גם זכיותיו בלתי זכים כי אם בפניות חומריות כבצה הזאת שהיא מים עם רפש עפר (הוא, איוב ח יא). כי אמרתי זך לקחי בלי פניית יוהרא וכיוצא רק תורה לשמה (שם יא ד). וכ"ש המחניפין לאלמים ולעשירי עם ופנייתם להתכבד בחניפות שלהם (חמדת הימים א טו, לז, ענש למי שאינו מוכיח). ועל הכל יהא לימודך לשמה לא לקנטר ולא להתגדל ולקרדום לאכול ממנה ולשום פנייה גשמית כי אם ללמוד ליראה את ה' אלקיך ולדעת אותו ולעבדו (רי"א מודינא, לב האריה א ה). — ¨וּפְנִיַּת השמש: שני העגולים של פניית[1] השמש (וועגדצירקעל) עומדים במרחק שוה מן כ"ג מעלות (למודי הטבע, יאוועל, כו:). עוד נדמה לנו שני קוים מקבילים נגד קו המשוה הנקראים עגולי פניית[2] השמש (וועגדעקרייזען) (שם לד.).

א. פָּנִים[3], תה"פ, סמי' פְּנֵי, בכנ', פָּנַי, פָּנֶיךָ, פָּנַיִךְ, פָּנָיו, פָּנֶיהָ, פָּנֵינוּ, פְּנֵיכֶם, פְּנֵיהֶם, —כמו קֶדֶם,

---

1) [נדפס: פנויות.]

2) [נדפס: פנוית.]

3) [בעברי שבמקרא באה המלה פָּנִים גם כתה"פ וגם כש"ע בצורת הרבוי, פָּנִים, פְּנֵי, בלבד, ששמשה גם במשמ' היחיד לפני אדם אחד, וגם כמ"ר לארבעת הפנים של החיות, ולא היתה לה צורת יחיד בלשון הקדומה. כי צורת הרבוי הדקדוקית (עי' טורטשינר, D Numerus im

קְדִימָה, בנגוד אל אָחוֹר, vorn; devant, par devant; in (the) front, (be)fore: ויפרש איתה (את המגלה) לפני והיא כתובה פנים ואחור (יחזק׳ ב י). וירא יואב כי היתה פני המלחמה אליו פנים ואחור (דהי״א יט י). ויפנו יהודה והנה להם המלחמה פנים ואחור (דהי״ב יג יד). — ובנגוד אל ערף: אמרים לעץ אבי אתה ולאבן את ילדתני כי פנו אלי ערף ולא פנים (ירמ׳ ב כז). ויפנו אלי ערף ולא פנים (סס לב לג). כרוח קדים אפיצם לפני אויב ערף ולא פנים אראם ביום אידם (סס יח יז). —ועם מ״ם היחס, מפנים: וירא יואב כי היתה אליו פני המלחמה מפנים ומאחור (ש״ב י ט). — ועם למ״ד היחס, לפנים: ולא שמעו ולא הטו את אזנם וילכו במעצות בשררות לבם הרע ויהיו לאחור ולא לפנים [1] (ירמ׳ ז כד). — ובתו״מ: כלה מסתכל בד׳ דברים וכו׳ ראוי לו כאלו לא בא לעולם מה למעלה מה למטה מה לפנים ומה לאחור (חגי׳ ב א). —ולפנים, בזמן קדום [2], vormals; autrefois, jadis; formerly: רפאים ישבו בה לפנים (דבר׳ ב כ). ופינחס בן אלעזר נגיד היה עליהם לפנים (דהי״א ט כ). — *ולפנים במשמ׳ מקדם, לפני זאת, אף בעתיד, vorher, zuerst; avant, d'abord; before, first. ואמר בן סירא: בטרם תחקר אל תסלף בקר לפנים ואחר תזיף (ב״ס גני׳ יא ז). — ובסמי׳ לפני, להורות מציאות דבר בקרבת פלוני ובאפן כאלו פלוני רואה את הדבר: ואברהם עודנו עמד לפני יי׳ (ברא׳ יח כב). — ולפני, להורות מציאות דבר קדם דבר אחר, קדימה במקום, שהוא קדם והשני אחריו: יעבר נא אדני לפני עבדו (ברא׳ לג יד). — ולפני, להורות הקדימה בזמן, מה שהוא קודם בזמן: לפני שחת יי׳ את סדם ואת עמרה (ברא׳ יג י). — *ובהכפלה, לפני פניו, במשמ׳ קודם לקודם: למ״ד בעון מזוזה מקרא נדרש לפניו ולא לפני פניו ולמ״ד בעון ביטול תורה מקרא נדרש לפניו ולפני פניו (שבת לב:). שור שנגח ארבעה והמשה שורים זה אחר זה ישלם לאחרון שבהם ואם יש בו מותר יחזיר לשלפניו ואם יש בו מותר יחזיר לשלפני פניו והאחרון אחרון נשכר (ר׳ מאיר, ב״ק ד א). —ועי׳ עוד ערך לפני. — ועם מם ולמד היחס, מלפנים, מראש, מזמן קדום: מי הגיד מראש ונדעה ומלפנים ונאמר צדיק (ישע׳ מא כו). — ובסמי׳ מלפני: ויצא קין מלפני יי׳ וישב בארץ נוד קדמת עדן (ברא׳ ד טז). והיה כשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר מלפני הכהנים הלוים (דבר׳ יז יח). וזעקתם ביום ההוא מלפני מלככם אשר בחרתם

Problem d. Sprachentstehung, ברלין 1928), ואף צורת היחיד בלשון, לא נולדו במשמעות של יחיד ורבים, אלא הוראה זו של מספר נולדה על פי הדגמאות שבמציאות, שנראו פעם במ״ר ופעם במ״י. ושרידי המצב הקדום בלשון, כשעדיין לא היתה משמעות מספרית לצורות הדקדוקיות, הן אף צורות הרבוי כגון פנים, מים, שמים, חיים, זקונים (וכנגדן בכל הלשונות), הבאות בצורת רבוי בלבד (pluralia tantum) מבלי שיורו על כל מספר. ועל כן באה בכמה לשונות אף צורת היחיד על יד הרבוי בלי הבדל במספר, כגון חכמה — חכמות, ועוד, וכן בא אף במקום פנים העברי באשור׳ פן (צורת יחיד) באותה משמעות, וכן נמצא בש״ז פרטי פנואל, פניאל כאילו ביחיד. שמוש המלה פנים כתה״פ במשמ׳ לפנים, מצד קדים, הוא קודם לשמוש פנים בשם עצם; ולמעשה אין השם פנים, פני האדם והבהמה וכדו׳, אלא אותו תה״פ שהשתמשו בו כדי לכנות חלק זה של הגוף (או של דבר אחר) שהוא לפנים, מצד פנים: הלפנים של הדבר. במשך הזמן גבר שמוש השם על שמוש תה״פ עד שנשתנתה על פיו אף הוראת כמה צרופים, כגון נשא פנים (עי׳ לקמן). כדי להראות את מהלך תולדותיה של המלה, ואף כדי לחלק את החמר הרב בשמושיה השונים של המלה, הפרד כאן בין תה״פ א. פנים ובין ש״ז ב. פנים אע״פ שלפי תולדותן אין כאן אלא מלה אחת, ואף בלשון החיה לא הרגישו בהבדל. אבל לפי תולדותיו גם הפעל פנה אותה מלה היא כמו פנים, פני; כי רק ההבנה השונה גרמה לכך שראו (הם) פנו שהוא בעקר כמו הם פנים, לפנים, מצד פנים, כמלה מיחדת במשמ׳ פעל, שהשתנה לפי זה בצורותיו בנטיה. ובעקר אין אף תה״פ פנים, וכצורתו באשור׳ פן, פנ, פנ, פנם, פנם, אלא הרחבה של פ, שממנו הסתעפו כמה מלות בעבר׳ ובלשונות האחיות כגון פ [a] בערבית, פה, אף, אפוא, ואולי פן בעברית, פון בארמ׳ ועוד.]

[a] ف

[1] [בדגמה כזו אפשר להכיר את המעבר מתארי הפעל אחור ופנים לשמות אחור ופנים.]

[2] [ובכתבת הכנענית של כלמו, שורה יא נמצא: המלכם הלפנים, כלו׳ המלכים הלפנים, שהיו לפנים.]

לכם ולא יענה יי' אתכם ביום ההוא (ש"א ח יח). — ועי' עוד ערך לִפְנֵי. — ובכנ': גר ותושב אנכי עמכם תנו לי אחזת קבר עמכם ואקברה מתי מִלְּפָנָי (בראש' כג ד). אמר אליהם לדרתיכם כל איש אשר יקרב מכל זרעכם אל הקדשים אשר יקדישו בני ישראל ליי' וטמאתו עליו ונכרתה הנפש ההיא מִלְּפָנַי אני יי' (ויקר' כב ג). הראית כי נכנע אחאב מִלְּפָנָי יען כי נכנע מפני לא אביא הרעה בימיו (מ"א כא כט). ויהי כחול זרעך וצאצאי מעיך כמעותיו לא יכרת ולא ישמד שמו מִלְּפָנָי (ישע' מח יט). כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף כי רוח מִלְּפָנַי יעטוף ונשמות אני עשיתי (שם נז טז). כי עיני על כל דרכיהם לא נסתרו מִלְּפָנָי ולא נצפן עונם מנגד עיני (ירמ' טז יז). ביום ההוא יצאו מלאכים מִלְּפָנַי בצים להחריד את כוש בטח (יחזק' ל ט). ושלחתי את הצרעה לפניך וגרשה את החוי את הכנעני ואת החתי מִלְּפָנֶיךָ לא אגרשנו מפניך בשנה אחת (שמות כג כח—כט). אל תאמר בלבבך בהדף יי' אלהיך אתם מִלְּפָנֶיךָ לאמר בצדקתי הביאני יי' לרשת את הארץ הזאת וברשעת הגוים האלה יי' מורישם מפניך (דבר' ט ד). שורך טבוח לעיניך ולא תאכל ממנו חמרך גזול מִלְּפָנֶיךָ ולא ישוב לך (שם כח לא). ועתה יי' ידעת את כל עצתם עלי למות אל תכפר על עונם וחטאתם מִלְּפָנֶיךָ אל תמחי ויהיו מכשלים לפניך בעת אפך עשה בהם (ירמ' יח כג). אל תשליכני מִלְּפָנֶיךָ ורוח קדשך אל תקח ממני (תהל' נא יג). והעשר והכבוד מִלְּפָנֶיךָ ואתה מושל בכל ובידך כח וגבורה ובידך לגדל ולחזק לכל (דה"א כט יב). והוריש יי' את כל הגוים האלה מִלִּפְנֵיכֶם וירשתם גוים גדלים ועצמים מכם (דבר' יא כג). — ועם בי"ת היחס, בשמוש של מלת יחס מרכבת, בִּפְנֵי, במשמ' לִפְנֵי, לעמת, נגד, בנכחות, vor, gegenüber ; devant, en face de ; before, in front of: ופתחי הלשכות אשר דרך הדרום פתח בראש דרך דרך בִּפְנֵי הגדרת הגינה דרך הקדים בבואן (יחזק' מב יב). — ובכנ': ונתן מלכיהם בידך והאבדת את שמם מתחת השמים לא יתיצב איש בְּפָנֶיךָ עד השמדך אתם (דבר' ז כד). ויורש יי' מפניכם גוים גדלים ועצומים ואתם לא עמד איש בִּפְנֵיכֶם עד היום הזה (יהוש' כג ט). וענה גאון ישראל בְּפָנָיו (הושע ה ה; ז י). ותקמטני לעד היה ויקם בי כחשי בְּפָנַי יענה (איוב טז ח). — ובתוה"מ: חכם אינו מדבר בפני מי שהוא גדול ממנו בחכמה ובמנין (אב' ה ז). תן לי מאתים זוז שיש לי בידך, אין לך בידי, ולא הודית לי בפני פלוני ופלוני (ירוש' שבוע' ד ו). איתמר בפני כמה נותנו לה ר' יוחנן ורבי חנינא חד אמר בפני שנים וחד אמר בפני שלשה (גיט' ה:). ד' דברים העושה אותן פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים ואלו הן הפורץ גדר בפני בהמת חבירו והכופף קמתו של חבירו בפני הדליקה וכו' (ר' יהושע, ב"ק נה:). מפני מה אמרה תורה מודה מקצת הטענה ישבע, חזקה אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו וכו' (רבה, ב"מ ג.). המביא גט ממדינת הים ואמר בפני נכתב אבל לא בפני נחתם, בפני נחתם אבל לא בפני נכתב, בפני נכתב כלו ובפני נחתם חציו, בפני נכתב חציו ובפני נחתם כלו פסול (גיט' ב א). אם אמר הוא אמר לי שאני חייב לו וכו' לא אמר כלום עד שיאמר בפנינו הודה לו שהוא חייב לו מאתים זוז (סנה' ג ו). — ובסהמ"א: האוחז את העינים ומדמה בפני הרואים שעושה מעשה תמהון והוא לא עשה (רמב"ם, עכו"ם יא ט). אחד היה שואל לחבירו בפני רבים למה לא הייתה היום בבית הכנסת (ספר חסידים תתרכז). — *בִּפְנֵי עצמו, לפני עצמו, בעיני עצמו: ואל תהי רשע בפני עצמך (ר' שמעון, אב' ב יג). — *ובִפְנֵי עצמו, כשהוא לעצמו, לבדו, לחוד, נבדל מאחרים: וכלן שנחלקו לשנים טמאים חוץ מן המקדח והרוקני בפני עצמה טהורה (כלים יג ד). אין שמין לפרה בפני עצמה ולולד בפני עצמו אלא שמין לולד ע"ג פרה (רבה, ב"ק מז.). בעשרה מאמרות נברא העולם וכו' א"ר יעקב בן קורשאי מאמר ניתן לרוח בפני עצמה (מד"ר בראש' יז). מפני שהיו ד' משפחות גרשון וקהת ומררי ומשה ואת קורא כל משפחה ומשפחה בפני עצמה ומחשב אותה (שם במד' ד). ועי' עוד ערך עֶצֶם. — ועם מם היחס, מִפְּנֵי, במשמ' לִפְנֵי, לִקְרַאת: מִפְּנֵי שיבה תקום (ויקר' יט לב). ואמרתם להם אשר נכרתו מימי הירדן מִפְּנֵי ארון ברית יי' בעברו בירדן נכרתו מי הירדן (יהוש' ד ז). ויהי כשמע כל מלכי האמרי אשר בעבר הירדן ימה וכל מלכי הכנעני אשר על הים את אשר הוביש יי' את מי הירדן מִפְּנֵי בני ישראל עד עברנו וימס לבבם ולא היה בם עוד רוח מִפְּנֵי בני ישראל (שם ה א). ויכנעו בני עמון מִפְּנֵי בני ישראל (שפט' יא לג). ותאמר אל אביה אל יחר בעיני אדני כי לוא אוכל

לקום מפניך (ברא׳ לה לה). ונסו מנסת חרב ונפלו ואין רדף וכשלו איש באחיו כמפני חרב (ויקר׳ כו לז). ותאמר אל האנשים ידעתי כי נתן יי׳ לכם את הארץ וכי נפלה אימתכם עלינו וכי נמגו כל ישבי הארץ מפניכם כי שמענו את אשר הוביש יי׳ את מי ים סוף מפניכם בצאתכם ממצרים וכו׳ ונשמע וימס לבבנו ולא היה עוד רוח באיש מפניכם (יהוש׳ ב ט–יא). מוליך לימין משה זרוע תפארתו בוקע מים מפניהם לעשות לו שם עולם (ישע׳ סג יב).—ובצרוף לפעלים המורים על תנועה במשמ׳ מאת פניו, מעם פניו, מלפניו: מפני שרי גברתי אנכי ברחת (ברא׳ טז ח). ויאמר מצרים אנוסה מפני ישראל (שמות יד כה). ויבקש שאול להכות בחנית בדוד ובקיר ויפטר מפני שאול ויך את החנית בקיר (ש״א יט י). ויען נבל את עבדי דוד ויאמר מי דוד ומי בן ישי היום רבו עבדים המתפרצים איש מפני אדניו (שם כה י). עשו ככל התועבות הגוים אשר הוריש יי׳ מפני בני ישראל (מ״א יד כד). — ובכנ׳: ותראני האתון ותט לפני זה שלש פעמים אולי נטתה מפני כי עתה גם אתכה הרגתי ואותה החייתי (במד׳ כב לג). אם תשוב ישראל נאם יי׳ אלי תשוב ואם תסיר שקוציך מפני ולא תנוד (ירמ׳ ד א). הן גרשת אותי היום מעל פני האדמה ומפניך אסתר (ברא׳ ד יד). לא אגרשנו מפניך בשנה אחת וכו׳ מעט מעט אגרשנו מפניך (שמות כג כט–ל). ויהי בנסע הארן ויאמר משה קומה יי׳ ויפצו איביך וינסו משנאיך מפניך (במד׳ י לה). להוריש גוים גדלים ועצמים ממך מפניך (דבר׳ ד לח). להדף את כל איביך מפניך (שם ו יט). ונשל גוים רבים מפניך (שם ז א). אנה אלך מרוחך ואנה מפניך אברח (תהל׳ קלט ז). ויטל שאול את החנית ויאמר אכה בדוד ובקיר ויסב דוד מפניו פעמים (ש״א יח יא). וימאס יי׳ בכל זרע ישראל ויענם ויתנם ביד שסים עד אשר השליכם מפניו (מ״ב יז כ). הנה יי׳ רכב על עב קל ובא מצרים ונעו אלילי מצרים מפניו (ישע׳ יט א). וכתותי מפניו צריו ומשנאיו אגוף (תהל׳ פט כד). סורו מני דרך הטו מני ארח השביתו מפנינו את קדוש ישראל (ישע׳ ל יא). אל תטמאו בכל אלה כי בכל אלה נטמאו הגוים אשר אני משלח מפניכם (ויקר׳ יח כד). ויסע עמוד הענן מפניהם ויעמד מאחריהם (שמות יד יט). ויקטרו שם בכל במות כגוים אשר הגלה יי׳ מפניהם (מ״ב יז יא). — ובמשמ׳ מסבת מי או מה:

ויבא נח ובניו ואשתו ונשי בניו אתו אל התבה מפני מי המבול (ברא׳ ז ז). קצתי בחיי מפני בנות חת (שם כז מו). ויקח עשו את נשיו ואת בניו ואת בנתיו וכו׳ וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו כי היה רכושם רב משבת יחדו ולא יכלה ארץ מגוריהם לשאת אתם מפני מקניהם (שם לו ו–ז). ולא יודע השבע בארץ מפני הרעב ההוא אחרי כן כי כבד הוא מאד (שם מא לא). ולחם אין בכל הארץ כי כבד הרעב מאד ותלה ארץ מצרים וארץ כנען מפני הרעב (שם מז יג). ואת צעקתם שמעתי מפני נגשיו (שמות ג ז). ויעש יי׳ כן ויבא ערב כבד ביתה פרעה ובית עבדיו ובכל ארץ מצרים תשחת הארץ מפני הערב (שם ח כ). ולא יכלו החרטמים לעמד לפני משה מפני השחין כי היה השחין בהרטמים ובכל מצרים (שם ט יא). ישלח יי׳ בך את המארה את המהומה וכו׳ עד השמדך ועד אבדך מהר מפני רע מעלליך אשר עזבתני (דבר׳ כח כ). ויריחו סגרת ומסגרת מפני בני ישראל (יהוש׳ ו א). מפני מדין עשו להם בני ישראל את המנהרות אשר בהרים ואת המערות ואת המצדות (שפט׳ ו ב). וידל ישראל מאד מפני מדין (שם שם ו). והיה ביום ההוא יסור סבלו מעל שכמך ועלו מעל צוארך וחבל על מפני שמן (ישע׳ י כז). כי מפני חרבות נדדו מפני חרב נטושה ומפני קשת דרוכה ומפני כבד מלחמה (שם כא יה). אלף אחד מפני גערת אחד מפני גערת חמשה תנסו (שם ל יז). למען תזכרי ובשת ולא יהיה לך עוד פתחון פה מפני כלמתך (יחזק׳ יו סג). אין מתם בבשרי מפני זעמך אין שלום בעצמי מפני חטאתי (תהל׳ לח ד). הבאישו נמקו חבורתי מפני אולתי (שם שם ו). בנפשנו נביא לחמנו מפני חרב המדבר עורנו כתנור נכמרו מפני זלעפות רעב (איכ׳ ה ט–י).—ועם מלת אשר: והר סיני עשן כלו מפני אשר ירד עליו יי׳ באש (שמות יט יח). — ובתו״מ: העובר לפני התבה לא יענה אחר הכהנים אמן מפני הטרוף (ברכ׳ ה ד). משאלת אשה לחברתה החשודה על השביעית נפה וכברה ורחים ותנור וכו׳ וכלן לא אמרו אלא מפני דרכי שלום ומחזיקין ידי גוים בשביעית וכו׳ ושואלין בשלומן מפני דרכי שלום (שביעי׳ ה ט). אין מדליקין בעטרן מפני כבוד השבת (שבת ב ב). על ששה חדשים השלוחין יוצאין על ניסן מפני הפסח על אב מפני התענית על אלול מפני ראש השנה על תשרי מפני תקנת

המועדות על כסלו מפני חנכה ועל אדר מפני הפורים וכשהיה בית המקדש קיים יוצאין אף על אייר מפני פסח קטן (ר"ה א ג). פרס עליה סדין מפני החמה או תחתיה מפני הנשר או שפרס על גבי חקנוף פסולה (סוכ' א ג). שתי יבמות זו אומרת מת בעלי וזו אומרת מת בעלי זו אסורה מפני בעלה של זו וזו אסורה מפני בעלה של זו (יבמ' טו ג). אלו לדבר שאין צורך לעולם בו היו עובדין היה מבטלו, הרי הן עובדין לחמה וללבנה ולכוכבים ולמזלות, יאבד עולמו מפני השוטים (ע"ז ד ז). מפני ארבעה דברים אמרה תורה לא יתן אדם פאה אלא בסוף שדהו, מפני גזל עניים ומפני בטול עניים ומפני מראית העין ומפני הרמאים (תוספת' פאה א ו). משל אומר לאשה אל תאכלי שום ובצל מפני התינוק (ספרי במד' סט). אם רצה להחסיר אין שומעין לו, למה, מפני כבודו של מת או משום שאין לו מי שישא משואו (ירוש' ברכ' ג א). ההולך לעבוד ע"ז מצילין אותו בנפשו, אם מפני כבוד בשר ודם מצילין אותו בנפשו לא כל שכן מפני חי העולמים (ר"ש, שם סנה' ח ט). מפני שלשה דברים אין נכנסין לחורבה מפני חשד ומפני המפולת ומפני המזיקין (ברכ' ג.). במוכר שדהו מפני רעתה (רב המנונא, ב"ב נא.).—ובשאלה *מפני מה, וכי מפני מה: מפני מה אמרו בתשעה ועשרים באלול ולא אמרו באחד בתשרי מפני שהוא יום טוב (שקל' ג א). שאל ר' ישמעאל את ר' יהושע כשהיו מהלכין בדרך מפני מה אסרו גבינות הגוים אמר לו מפני שמעמידין אותן בקיבה של נבילה (ר' יהודה, ע"ז ב ה). מפני מה הרחוקים מותרים מחצות היום ולהלן מפני שהן יודעין שאין בית דין מתעצלים בו (מנח' י ה). וכי מפני מה אין מפירין בבכור (ר' יוחנן בן נורי, תמור' א א). מפני מה ספק רשות היחיד טמא (תוספת' טהר' ו יז). תפלין צריכין גוף נקי מפני מה לא החזיקו בהן מפני הרמאים (ר' ינאי, ירוש' ברכ' ב ג). פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלם להתפלל בא אליהו זכור לטוב וכו' ואמר לי בני מפני מה נכנסת לחורבה זו אמרתי לו להתפלל (ר' יוסי, ברכ' ג.). מפני מה לא נאמרה נון באשרי מפני שיש בה מפלתן של ישראל (ר' יוחנן, שם ד:). אמר ליה (להלל) שאלה יש לי לשאול אמר ליה שאל בני שאל מפני מה ראשיהן של בבליים סגלגלות (שבת לא.). א"ל רבי חייא בר אבא לרבי אסי מפני מה עופות שבבבל שמנים א"ל כלך למדבר עזה וארא שמנים מהן (שם קמה:). פעם אחת נתארחתי אצל אכסניא אחת עשתה לי פולין ביום ראשון אכלתים וכו' ביום שלישי הקדיחתן במלח, כיון שטעמתי משכתי ידי מהן, אמרה לי רבי מפני מה אינך סועד, אמרתי לה כבר סעדתי מבעוד יום וכו' (ר' יהושע בן חנניה, עירוב' נג:). מפני מה אמרה תורה הביאו עומר בפסח מפני שהפסח זמן תבואה הוא וכו' (ר' יהודה בשם ר"ע, ר"ה טז.). מפני מה אין קולו של אדם נשמע ביום כדרך שנשמע בלילה מפני גלגל חמה שמנסר ברקיע כחרש המנסר בארזים (ר' לוי, יומא כ:). מפני מה גרים בזמן הזה מעונין ויסורין באין עליהן, מפני שלא קיימו שבע מצות בני נח (ר' חנניה בנו של רבן גמליאל, יבמ' מח:). אמר להם (ר' יוחנן לר' אמי ור' אסי) מפני מה אי אתם יודעין לפיים ככן אידי חבירנו (יבמ' נו:). מפני מה אמרה תורה מודה מקצת הטענה ישבע חזקה אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו (רבה, כתוב' יח.). מבעלי בתים שבגליל העליון היו בית אבא ומפני מה חרבו שהיו מרעין בחורשין וכו' (ר' ישמעאל, ב"ק פ.). כשחרב הבית בשניה רבו פרושין בישראל שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין, נטפל להן ר' יהושע אמר להן בני מפני מה אי אתם אוכלין בשר ואי אתם שותין יין (ב"ב ס:). פעם אחת הלך רבי למקום אחד וראה בני אדם שמגבלין עיסותיהם בטומאה אמר להם מפני מה אתם מגבלין עיסותיכם בטומאה (סנה' ה:). מפני מה אמרו מים אחרונים חובה שמלח סדומית יש שמסמא את העינים (רב יהודה בריה דרב חייא, חול' קה:). כיון ששמע רבי יוחנן בן זכאי שלח וקרא לאנשי ירושלים ואמר להם בני מפני מה אתם מחריבין את העיר הזאת (אדר"נ ד). פעם אחת היה מהלך רבי יהושע בשדה ומצא ריבה אחת אמרה לו מפני מה אתה מהלך בשדה (ד"א רבה ו). אמרו לו לנחש מפני מה אתה מצוי בין הגדרות אמר להם מפני שפרצתי גדרו של עולם (ר' שמואל בר נחמני, מד"ר ויקר' כו). ר' הושעיה שלח ואמר ליה לרבי סימון בשביל שאת שרוי בביתו של קצין מפני מה אין אתה מוכיחן (שם איכ', ולא זכר). — ובסהמ"א: מפני מה נאמר בהעברת יעקב

גל ומצבה והעברת לבן לא נאמר אלא גל בלבד (בראש׳ רבתי, אלבק, 145). — *וּמִפְּנֵי שֶׁ, כשמ״ש במלת קשור, משום שֶׁ, יען כי: הנותן לחמותו מעשר את שהוא נותן לה ואת שהוא נוטל ממנה מפני שהיא חשודה לחלוף את המתקלקל (דמאי ג ו). פועל שאינו מאמין לבעה״ב נוטל גרוגרת אחת וכו׳ ותושך גרוגרת אחת רשב״ג אומר לא יחשוך מפני שהוא ממעט מלאכתו של בעה״ב רבי יוסי אומר לא יחשוך מפני שהוא תנאי בית דין (שם ז ג). המוציא תבן כמלא פי פרה, עצה כמלא פי גמל וכו׳ ואין מצטרפין זה עם זה מפני שלא שָׁווּ בשיעוריהן, המוציא אוכלים כגרוגרת חייב ומצטרפין זה עם זה מפני ששוו בשיעוריהן (שבת ז ד). האשה ששאלה מחברתה תבלין ומים ומלח לעיסתה הרי אלו כרגלי שתיהן רבי יהודה פוטר במים מפני שאין בהם ממש (ביצה ה ד). אין כותבין לא על הנייר המחוק ולא על הדיפתרא מפני שהוא יכול להזדייף (ר׳ יהודה בן בתירא, גיטי׳ ב ד). הכלב והגדי שקפצו מראש הגג ושברו את הכלים משלם נזק שלם מפני שהן מועדין (ב״ק ב ג). מוציא שם רע בעשרים ושלשה מפני[1] שיש בו דיני נפשות (סנה׳ א א). אין מעמידין בהמה בפונדקאות של גוים מפני שהן חשודין על הרביעה (ע״ז ב א). דם חטאת קודם לדם עולה מפני שהוא מרצה, איברי עולה קודמין לאמורי חטאת מפני שהן כליל לאשים, חטאת קודמת לאשם מפני שדמה נתן על ארבע קרנות ועל היסוד (זבח׳ י ב). שולח אדם לנכרי ירך שגיד הנשה בתוכה מפני שמקומו ניכר (חולי׳ ז ג). אין פודים לא בעגל וכו׳ ולא בכלאים ולא בכוי ר׳ אליעזר מתיר בכלאים מפני שהוא שה ואוסר בכוי מפני שהוא ספק (בכור׳ א ה). האירוס טמא מושב מפני שהאלית יושבת עליו (ר׳ יהודה, כלים טו ו). לא יקנח שרף בעיקר מפני שמתריפו אבל מקנחו בעלים (תוספת׳ שביע׳ א ח). כל הנתלין וכל חנגררין ספקן טמא מפני שהן כמונחים (שם טהר׳ ג יד). מה פליגין בק״ש מפני שהיא עשויה פרקים פרקים אבל בהלל ובקריאת המגלה אוף רבי אלעזר מודי (ירוש׳ ברכ׳ ב א). מפני ששמעתי עליך שאתה בעל אגדה מהיכן נבראת האורה (ר׳ שמעון בן יהוצדק, מד״ר בראש׳ ג). — ובסהמ״א: לפיכך מפני שהוא

1) [במשנ׳ מנק׳ ליוורנו: משום.]

יודע עצמו יודע הכל שהכל נסמך לו בהוויתו (רמב״ם, יסודי התורה ב י). — ובשאלה *וְכִי מִפְּנֵי שֶׁ: וכי מפני שסמכו ענין לו נוציא זה לסקילה (ר׳ יהודה, יבמ׳ ד.). לאדם נאמן שהיה בעיר וכל בני עירו היו מפקידין אצלו שלא בעדים ובא אדם א׳ והפקיד לו בעדים פעם א׳ שכח והפקיד אצלו שלו בעדים: אמרה לו אשתו בוא ונכפרנו אמר לה וכי מפני ששוטה זה עשה שלא כהוגן אנו נאבד את אמונתינו (ע״ז כה.). — *מִפְּנֵי שֶׁלֹּא, כדי שלא, למען לא, לבל, פן: וצריך שירגילהו (האב לבנו) במאכל הנקל וכו׳ מפני שלא יהיה נבהל להון וכו׳ ולא ילבישהו בגדים נאים מפני שלא יתגאה בנפשו (רס״ג פלקירה, אגרת המוסר, קבץ על יד יח, סב). — ועם את, אֶת פְּנֵי[1], כמו לִפְנֵי: כי משחתים אנחנו את המקום הזה כי גדלה צעקתם את פְּנֵי יי׳ וישלחנו יי׳ לשחתה (בראש׳ יט יג). וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם את פְּנֵי יי׳ (שם שם כז). ויבא יעקב שלם עיר שכם אשר בארץ כנען בבאו מפדן ארם ויחן את פְּנֵי העיר (שם לג יח). וטבל הכהן את אצבעו בדם והזה מן הדם שבע פעמים לפני יי׳ את פְּנֵי פרכת הקדש (ויקר׳ ד ו). וינחם את פְּנֵי מלך מואב וישבו עמו כל ימי היות דוד במצודה (ש״א כב ד). ביום השביעי כטוב לב המלך ביין אמר למהומן וכו׳ שבעת הסריסים המשרתים את פְּנֵי המלך אחשורוש (אסתר א י). — ובכנ׳: אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פָּנֶיךָ (תהל׳ קמ יד). — וּמֵאֵת פְּנֵי, כמשמ׳ מִלִּפְנֵי: ויהי אך יצא יצא יעקב מאת פְּנֵי יצחק אביו ועשו אחיו בא מצידו (בראש׳ כז ל). ויגרש אותם מאת פְּנֵי פרעה (שמות י יא). ואת המזבח הנחשת אשר לפני יי׳ ויקרב מאת פְּנֵי הבית מבין המזבח ומבין בית יי׳ ויתן אתו על ירך המזבח צפונה (מ״ב טז יד).

— וּפָנִים, בצרוף עם ש״ע, לציין את מי שהוא נמצא לפני מי שהוא אחר, מַלְאַךְ פָּנִים[2], המלאך העומד-

1) [גם באשור׳ נוהג אִתִּי פָּנ במשמ׳ לִפְנֵי, בצרופים דומים לדגמאות מן המקרא.]

2) [צרוף זה נוצר ע״פ שמות של השרים והפקידים העומדים לפני המלך לשרתו כגון באשור׳ מַנְזַז פָּנ, נַזָּז (ל)פָנִים, ובקצור מַנְזַז, נַזָּז (לפני המלך), והוא הכתוב בנחום (ג יז): מִנְּזָרַיִךְ (ת׳ מנזזיך) ואמנם בפסוק בישע׳ (סג ט) מחלקים ומבטאים השבעים: לא

לפני האל: בכל צרתם לא צר ומלאך פניו הושיעם באהבתו ובחמלתו הוא גאלם וינטלם וינשאם כל ימי עולם (ישע׳ סג ט).—ובפרקי היכלות: כשמלאך הפנים נכנס לסלסל ולסדר לכסא כבודו ולהכין מושב לאביר יעקב (פרקי היכלות יג)—*שר הפנים: שלשה דברים סח לי סוריאל שר הפנים (ר׳ ישמעאל בן אלישע, ברכ׳ נא.).—ובפהמ״א: נכמרו רחמיו של הקב״ה ואמר למט״ט שר הפנים צדקת זו מצטערת לך ועמוד בפניה כדי שתתעבר הלילה הזאת ותלד קדוש וטהור (ר׳ אליהו הכהן, שבט מוסר, כד). — לחם הפנים, הלחם שהיה מונח בבית המקדש לפני האל, לחם התמיד: ונתת על השלחן לחם פנים לפני תמיד (שמות כה ל). את השלחן וכו׳ ואת לחם הפנים (שם לה יג; לט לו). ויתן לו הכהן קדש כי לא היה שם לחם כי אם לחם הפנים המוסרים מלפני יי׳ לשום לחם חם ביום הלקחו (ש״א כ״א ז). ויעש שלמה את כל הכלים אשר בית יי׳ את מזבח הזהב ואת השלחן אשר עליו לחם הפנים זהב (מ״א ז מח).- ובתו״מ: יוצאין במצה עבה עד טפח כלחם הפנים (ירוש׳ פסח׳ ב ד). בית גרמו היו בקיאין במעשה לחם הפנים וברדייתו ולא רצו ללמד שלהו והביאו אומנים מאלכסנדריאה והיו בקיאים במעשה לחם הפנים וברדייתו לא היו בקיאין (שם יומא ג ט).—שלחן הפנים, השלחן העומד לפני האל ושעליו לחם הפנים: ועל שלחן הפנים יפרשו בגד תכלת ונתנו עליו את הקערת ואת הכפת ואת המנקית ואת קשות הנסך ולחם התמיד עליו יהיה (במד׳ ד ז).

— ועם פעל, נשא פנים, שם (את פלוני או דבר) לפנים, העמיד אותו במקום הראשון, העדיף אותו, נתן לו יתרון[1], vorziehen, bevorzugen, voranstellen; préférer; to prefer: גוי עז פנים אשר לא ישא פנים לזקן ונער לא יחן (דבר׳ כח נ). וכי תגישון עור לזבח אין רע וכי תגישו פסח וחלה אין רע הקריבהו נא לפחתך הירצך או הישא פניך אמר יי׳ צבאות ועתה חלו נא פני אל ויחננו מידכם היתה זאת הישא מכם פנים אמר יי׳ צבאות (מלאכי א ח–ט). — נשא פנים ב[1]: אשר אינכם שמרים את דרכי ונשאים פנים בתורה (שם ב ט).—ואמר המשורר: ויתקבצו (תלמידי מנחם) המינים וישאו בפתר התורה פנים ויהיו לאחור וכו׳ (יהודי בן ששת. הקד׳ לתשו׳, מעה״ם 8).— נשוא פנים, מכבד: זקן ונשוא פנים הוא הראש ונביא מורה שקר הוא הזנב (ישע׳ ט יד). — ובתו״מ, נשא פנים לפלוני: ומה אם ללוט נשאתי פנים בשביל אברהם אוהבי לך לא אשא פנים מפניך ומפני אבותיך (ספרי במדי׳ מב). בשעה שראו גלגלי מרכבה ושרפי להבה שאמר הקדוש ברוך הוא לא תקבלו תפלתו של משה ולא נשא פנים וכו׳ אמרו ברוך כבוד ה׳ ממקומו (מד״ר דבר׳ יא). ואנו מוליכין לה דורויות והן נושאין לנו פנים בדין (מדה״ג דברי א יז, הסגלה). ועי׳ עוד ערך נשא. — ובאותה משמ׳ *לקח פנים, נפע׳ נלקח פנים, היה נשוא פנים ומכבד[2], ואמר בן סירא: מעט נוצרו על הארץ כ נו־ וגם הוא נלקח פנים (ב״ס גני׳ מט יד). — ונפה״ב רשא פנים: כי אין עם יי׳ אלהינו עולה

צר ומלאך (אלא) פניו (הוא עצמו) הושעם, ועי׳ ב. פנים במשמ׳ עצם, עצמות.]

[1]) [זאת הוראתו העקרית של הצרוף נשא פנים, בלו׳ נשא את פלוני או את הדבר ושם אותו (ל)פנים, לפני אדם אחר או דבר אחר, העדיף איתו, כהרכב המלים המקבילות בכל הלשונות vor-ziehen, prae-ferre וכדו׳, ואין אף נשוא פנים לפי זה אלא האדם הנשוא לפנים, שהעמד כראש. אף בשמוש עם כנויים, כגון שאת פניך, הכונה העקרית היא: הנשיאה לפנים שלך, deine Bevorzugung, thy preference, ורק אחרי שגבר שמוש המלה פנים במשמ׳ ש״ע, פני האדם, הבינו שאת פניך כאילו על נשיאת הפנים של האדם, עד שאמרו אף אשא פניו וכדו׳. כדגמת ההתפתחות הזאת יש גם בלשונות שמיות אחרות כגון בארמי׳ נסב (ב)אפי, ובאשו׳ פנם רשו, פנם נשו, ואף בבנין שפעל פנם ששו במשמ׳ זו של נתינת ירון, בעקר נשיאה למקום בראש, ועל יד צרוף זה כמה צרופים מקבילים כגון אחם רשו, אדם ישו במשמ׳ נשא הצדה, כלו׳ שם הצדה, דחה לצד, זלזל והתרשל בפלוני או בדבר. וגם צרופים אלו היבנו אחר כך כאילו היתה כאן נשיאה של אברי הגוף. ובעברי נולד באפן דומה אף הצרוף נשא ראש, בעקר: נשא ושם בראש, ומכאן המשמעות הכפולה של נשא ראש שיוסף משתמש בה בפתרון חלומותיהם של שרי פרעה.]

[1]) [באיוב (יג י): אם בסתר פנים תשאון, הכונה לסתר פנים במשמ׳ מסוה; עי׳ ב. פנים.]

[2]) [כך יש להבין את דברי ב״ס לפי הענין ולא כפרושי המפרשים. והצרוף לקח פנים דומה במיחד לארמ׳ נסב אפי באותה משמ׳.]

ומשא פנים ומקח שחד (דה״ב יט ז).—ובתוה״מ: ברוך כבוד יי׳ ממקומו שאין לפניו משוא פנים לא לקטן ולא לגדול (מד״ר דבר׳ יח). — ובספה״א: אמרה מדת הדין רבש״ע יש לפניך משוא פנים בדין (בראש׳ רבתי, אלבק, 178). ועי׳ עוד ערך משא. — קרוב פנים: המתגייר לשם אהבה וכן איש מפני אשה וכו׳ אין מקבלין אותן, רב אמר הלכה גרים הן ואין דוחין אותן כדרך שדוחין את הגרים תחילה אבל מקבלין אותן וצריכין קירוב פנים (ירוש׳ קידוש׳ ד א).

ב. פָּנִים [1], שז״ר [2] במ״ר במשמ׳ מ״י, סמי׳ פְּנֵי, כנ׳ פָּנַי, פָּנֶיךָ, פָּנַיִךְ, פָּנָיו, פָּנֶיהָ, פָּנֵינוּ, פְּנֵיכֶם, פְּנֵיהֶם, פָּנֵימוֹ, — א) החלק הקדמי של הראש, וביחוד של ראש האדם, Gesicht, Antlitz; visage, face; face, countenance: ויקח שם ויפת את השמלה וישימו על שכם שניהם וילכו אחרנית ויכסו את ערות אביהם ופניהם אחרנית וערות אביהם לא ראו (בראש׳ ט כג). וירא יעקב את פני לבן והנה איננו עמו כתמול שלשום (שם לא ב). ויראה יהודה ויחשבה לזונה כי כסתה פניה (שם לח טו). וירחץ פניו ויצא ויתאפק ויאמר שימו לחם (שם מג לא). וירא אהרן וכל בני ישראל את משה והנה קרן עור פניו וכו׳ ויכל משה מדבר אתם ויתן על פניו מסוה וכו׳ וראו בני ישראל את פני משה כי קרן עור פני משה והשיב משה את המסוה על פניו (שמות לד ל—לה). ואם מפאת פניו ימרט ראשו גבח הוא טהור הוא (ויקר׳ יג מא). והמלך לאט את פניו ויזעק המלך קול גדול בני אבשלום אבשלום בני בני (ש״ב יט ה). ואליהו עלה אל ראש הכרמל ויגהר ארצה וישם פניו בין ברכו (מ״א יח מב). ויהי כשמע אליהו וילט פניו באדרתו ויצא ויעמד פתח המערה (שם יט יג). ויהי ממחרת ויקח המכבר ויטבל במים ויפרש על פניו וימת (מ״ב ח טו). בלע המות לנצח ומחה אדני יי׳ דמעה מעל כל פנים (ישע׳ כה ח). נבזה וחדל אישים איש מכאבות וידוע חלי וכמסתר פנים ממנו (שם נג ג). שאלו נא וראו אם ילד זכר מדוע ראיתי כל גבר ידיו על חלציו כיולדה ונהפכו כל פנים לירקון (ירמ׳ ל ו). ודמות פניהם פני אדם (יחזק׳ א י). הנה נתתי את פניך חזקים לעמת פניהם ואת מצחך חזק לעמת מצחם (שם ג ח). פניך תכסה ולא תראה את הארץ (שם יב ו). כלה לחמס יבוא מגמת פניהם קדימה ויאסף כחול שבי (חבק׳ א ט). כי כסה פניו בחלבו ויעש פימה עלי כסל (איוב טו כז). פני חמרמרה מני בכי ועל עפעפי צלמות (שם טז טז). וכשמעי את קול דבריו ואני הייתי נרדם על פני ופני ארצה (דני׳ י ט).—ובתוה״מ: עשרה בני אדם מתעטפים באלונטית אחת פניהן ידיהן ורגליהן ומביאין אותה בידן (שבת כב ה). בשעה שמעביר (ר׳ יהודה הנשיא) ידיו על פניו מקבל עליו עול מלכות שמים (ר׳ חייא, ברכ׳ יג:). פניך דומין למגדלי חזירים ולמלוי ברבית (מטרוניתא לר׳ יהודה בר׳ אלעאי, שם נה.). ופניהן דומין לשולי קדרה (ר׳ יצחק בר אבין, ר״ס יז.). הנכנס לחנותו של נגר שלא ברשות ונתזה בקעת וטפחה על פניו ומת פטור (ב״ק לב:). ת״ר מים שנתגלו הרי זה לא ישפכם ברשות הרבים ולא ירחיץ בהן פניו ידיו ורגליו (ע״ז ל:). כיון שראה הקב״ה כך אמר לו משה שתי הפנים בכעס אני ואת כועסין עליהן (מד״ר דבר׳ ג). — ובספה״א: וצריך שתודיע מצבו ומעמדו באותו

---

1) [כאמור בהערה לא. פנים אין פנים כשם עצם מ״ר בעקר אלא שמוש מיחד של תה״פ פנים, מצד קדים, לפנים, שמוש המורה לצד הקדמי של כל דבר, ולאו דוקא לצד הקדמי של ראש האדם, ובוודאי נולד שמוש זה של פנים כשם עצם באותו זמן בכמה דרכים: בפני האדם והבהמה, אף בנוגע לכל גופם ולאו דוקא ראשם בלבד; בפני השטח שלנגד עיני הרואה, פני ההר, השדה והבית, הים והיבשה; ואף למ״של במשמ׳ מפשטת, כגון דמציאות אדם או דבר לפני הרואה, נוכחות וכדו׳, ועל כן אין לגזור את הוראותיה השונות של המלה כמושאלות ממשמ׳ זו של פני (ראש) האדם דוקא. ואף סדור ההוראות בערך זה אינו יכל אפוא לשקף את תולדות המלה בהתפתחותה ממש. כי במשך הזמן גברה משמעות זו של פני הראש, התדירה ביותר, ובוודאי נולדו אף ממשמ׳ זו כמה שמושים שבהשאלה שאין להבדילם היום מן השמושים המקוריים שנולדו ישר מתה״פ פנים, ואף כמה מן השמושים המקוריים קבלו גון חדש בהשפעת השמוש הגובר. ועי׳ אף בהערה על נשא פנים, לעיל עמ׳ 4992. על צורת המלה במ״ר בלי מ״י (plurale tantum) עי׳ א. פנים, הערה. בערך א. פנים נסדרו כל שמושי המלה במשמ׳ של תה״פ, גם במלות היחס בפני, לפני וכו׳, וגם בצרופים כגון מלאך פנים, לחם פנים וכדו׳, נשא פנים, נשוא פנים וכדו׳, שאין לבארם ע״פ שם עצם פנים.]

2) [במקרא פנים תמיד זכר, אך בלשון החכמים נקבה, כנראה בהשפעת שמות חלקי הגוף הזוגיים, כגון ידים, רגלים.]

המקום כאלו תאמר עומד או יושב שוכב או מיסב או נפול על פניו וכיוצא בהם (ר״י ח״ת, רוח חן י). ואמר (החכם) כל מי שרבו פניו תמעט חכמתו (הוה, מבחר הפנינים, 6). אחרי כן הסכימו להוליכנו אל השופט ויקחו אותנו והעם יסחבונו על פנינו ועל עינינו והמכות בגבנו והרוק בפנינו (ר״י חריזי, תחכמוני כב, 213). וכתב אפלאטון מי שהוא דק הפנים יהיה מבין ומחשב הדברים וכו׳, ואם פניו קטנים מאד יהיה רע ובליעל ובעל מרמה וגונב דעת הבריות (ר״מ אלדבי, שבילי אמונה ד ח). — ואמר המשורר: שמש בפניך וליל תפרשי על זהרו עב קוצותיך (ר״י הלוי, ומה לך צביה, סעה״ס, 92). עב תערף או יולו עינים וברק שחקים או יקוד מעים ופני יהודה או מאור סהר וזת הוד זהרו או זהרי צהרים (שלמה בן מעלם לר״י הלוי, עב תערף, שם 130). — ועל אלילים אלמים בדמיון לאדם: בביאה אחת שנכנס מנשה לבית קדשי הקדשים היתה חטיית לישראל שעשה צלם של ד׳ פנים והכניסו להיכל (מד״ר דברי ב). — ועל הלויתן: דלתי פָנָיו (של הלויתן) [1] מי פתח סביבות שניו אימה (איוב מא ו). — ובהשאלה לאלהים ומלאכים וכדו׳: ויאמר יעקב אל נא אם נא מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי כי על כן ראיתי פניך כראות פְּנֵי אלהים ותרצני (בראש׳ לג י). ויאמר (ה׳ אל משה) לא תוכל לראת את פָּנָי כי לא יראני האדם וחי וכו׳ והסרתי את כפי וראית את אחרי ופָנַי לא יראו (שמות לג כ—כג). שרפים עמדים ממעל לו שש כנפים שש כנפים לאחד בשתים יכסה פָנָיו ובשתים יכסה רגליו ובשתים יעופף (ישע׳ ו ב). והיו הכרבים פרשי כנפים למעלה סככים בכנפיהם על הכפרת ופְנֵיהֶם איש אל אחיו אל הכפרת יהיו פְּנֵי הכרבים (שמות כה כ). ועשוי כרובים ותמרים ותמרה בין כרוב לכרוב ושנים פָנִים לכרוב (יחזק׳ מא יח). היא החיה אשר ראיתי תחת אלהי ישראל בנהר כבר ואדע כי כרובים המה ארבעה ארבעה פָנִים לאחד וכו׳ ודמות פְּנֵיהֶם המה הפנים אשר ראיתי על נהר כבר מראיהם ואותם איש אל עבר פָּנָיו ילכו (שם י כ—כב). — ובתו״מ: כל הנשיאים לא נשתתפו במעשה העגל וכו׳ לפיכך זכו לראות פני השכינה (רבי, פדר״א מח). — ובספה״א: למעלה מהם יש אחד שר גדול ונורא, גבור ונכבד, אלוף ונערץ, ישיש ועז, ואפפניאל ה׳ שמו שיש לו ששה עשר פנים וכו׳ (היכלות, ביה״מ ילינק ה, 178). — ופְנֵי בעלי חיים: והכבשים הפריד יעקב ויתן פְּנֵי הצאן אל עקד וכל חם בצאן לבן (בראש׳ ל מ). ופְנֵי אריה אל הימין לארבעתם ופְנֵי שור מהשמאול לארבעתן ופְנֵי נשר לארבעתן (יחזק׳ א י). ופְנֵי כפיר אל התמרה מפו (שם מא יט). ומן הגדי נבדלו אל דויד למצד מדברה גברי החיל אנשי צבא למלחמה ערכי צנה ורמח ופְּנֵי אריה פניהם וכצבאים על ההרים למהר (דה״א יב ט). — *פָּנִים, פָּנִים של מטה, כנוי לערוה באשה: אחר זמן שאמרו אחר זמן לקיניח ולא אחר וזמן לבדיקה, אחר וזמן כדי שתרד מן המטה ותדיח את פניה (תוספת נדה ג י). האשה יושבת וקוצה לה חלתה ערומה מפני שיכולה לכסות פניה בקרקע אבל לא האיש תרגמה רב נחמן בר יצחק כגון שהיו פניה טוחות בקרקע (ברכ׳ כד.). ת״ר אלו הן תכשיטי נשים כוחלת ופוקסת ומעבירה (סרק) על פניה ואיכא דאמרי מעברת סרק על פניה של מטה (מו״ק ט:). ת״ז גישך כל זמן שאעבור מכנגד פניך וכו׳ אמר רב הונא מאי פניך תשמיש ואמאי קרי ליה פניך לישנא מעליא נקט (גיט׳ עו:). — ובאיש: אנא חזיתיה לר׳ אבהו שהניח ידיו כנגד פניו של מטה וכו׳ (ר׳ זירא, שבת מא.). כל המניח ידיו כנגד פניו של מטה כאילו כופר בבריתו של אברהם אבינו (שם).

—ב) ובמשמ׳ צַד בגוף רומם, —הצד הקדמי, פְּנֵי האהל: וחברת את חמש היריעת לבד ואת שש היריעת לבד וכפלת את היריעה הששית אל מול פְּנֵי האהל (שמות כו ט). —פְּנֵי הבית: ורחב פְּנֵי הבית והגזרה לקדים מאה (יחזק׳ מא יד). וישבני אל פתח הבית והנה מים יצאים מתחת מפתן הבית קדימה כי פְנֵי הבית קדים (שם מז א). — ובתו״מ: אין הטבל מתחייב במעשר עד שיראה פני הבית (ר׳ ינאי, ברכ׳ לה:). — פְּנֵי לבוש הלויתן: מי גלה פְּנֵי לבושו בכפל רסנו מי יבוא (איוב מא ה). — פְּנֵי הלוט: ובלע בהר הזה פְּנֵי הלוט הלוט על כל העמים והמסכה הנסוכה על כל הגוים (ישע׳ כה ז). — פְּנֵי המנורה: ועשית את נרתיה שבעה והעלה את נרתיה והאיר על עבר פָּנֶיהָ (שמות כה לז). —פני המצנפת: ושמת אותו על פתיל תכלת

---

[1]) [אין הלויתן חית שבמציאות אלא בריה אלהית אגדית, משרתו של הבורא שמרד בו. עי׳ טורטשינר, ס׳ איוב. ועי׳ הערת המחבר עמ׳ 2642.]

קחיה על המצנפת אל מול פני המצנפת יהיה (שם כח לז). — ובמשמ' הצד העליון, בפרט כשצד זה בלבד נראה לעיני המסתכל בו מלמעלה, פני האדמה: ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה (בראש' ב ו). ויסר נח את מכסה התבה וירא והנה חרבו פני האדמה (שם ח יג). הכל היום יחרש החרש לזרע יפתח וישדד אדמתו הלא אם שוה פניה וכו' (ישע' כח כד—כה). תשלח רוחך יבראון ותחדש פני אדמה (תהל' קד ל). — פני הארץ: הנה יי' בוקק הארץ ובולקה ועוה פניה והפיץ ישביה (ישע' כד א). — * פני קרקע: ה' שמות נקראו לו עב אד ענן נשיאים חזיז, עב שהוא מעבב את פ נ י הקרקע (מד"ר בראש' יג). — *פני הגן, ואמר המשורר: מטר שחק בעת רדתו פ נ י הגן לאט שוה ועל פ נ י ו כסות פסים ומשי הזמן שוה (רמנ"ע, הגביר בכסלו, תרסים, סעה"ס, 74). —*פני הקרמיד: וכמה גשמים ירדו ויהא אדם צריך לברך ר' חייא בשם רבי יוחנן בתחילה כדי רביעה ובסוף כדי שיודחו פ נ י הקרמיד (ירוש' תעני' א ג). — *פני השוק: ת"ר שותה כפלים דמו בראשו א"ר יהודה אימתי בזמן שלא ראה פ נ י השוק אבל ראה פ נ י השוק הרשות בידו (פסח' קי.). —פני שדה: על שדה איש עצל עברתי וכו' והנה עלה כלו קמשונים כסו פניו חרלים (משלי כד ל—לא). — פני תבל: הכינו לבניו מטבח בעון אבתם בל יקמו וירשו ארץ ומלאו פני תבל ערים (ישע' יד כא). הבאים ישרש יעקב יציץ ופרח ישראל ומלאו פני תבל תנובה (שם כז ו). — פני תהום: כאבן מים יתחבאו ופני תהום יתלכדו[1]) (איוב לח ל). — הצד הפונה אלינו, *פני חמה, פני לבנה: פ נ י חמה דומה לשק (יומא כט.). פני משה כ פ נ י חמה פני יהושע כ פ נ י לבנה (ב"ב עה.). כל שרואה פ נ י חמה זהו מן הגזע ושאינו רואה פ נ י חמה זהו מן השרשים (שם פג.). החמה קרנותיו ו פ נ י ו המביטות למטה של אש וקרנותיו ו פ נ י ו המביטות למעלה של ברד (פדר"א ו). — כל שטח וצד, *פני כר, קופה וכדו': כל שיש לו פ נ י ם

1) [אמנם הכונה בפסוק זה לא לצד העליון של תהום הים שבארץ אלא לים העליון, המים אשר מעל לשמים, שלפי השקפת הקדמונים עצורים שם מי הגשמים. ובזה הפלא שמים אלו מלכדים כאבן ואינם נשפכים ארצה. ולפי זה פני תהום כאן הם דוקא הצד התחתון הנראה לאדם.]

פ נ י ו תיכו (ר' יהודה, תוספת' כלים ב"ב ג א). — *פני כפת שאור: אם טח פ נ י ה בטיט בטלה (רב יצחק בר אבדימי בשם רב, פסח' מה:). — *פני פת וחררה: ואין נותנין פת לתנור עם חשיכה ולא חררה על גבי גחלים אלא כדי שיקרמו פ נ י ה (שבת א י). כדי שיקרמו פ נ י ם המדובקין בתנור (ר"א, בבלי שם כ.). — פנים, צדדים, עמודות בלוח: שמענו כי ד' פ נ י ם היו כתובין בכל לוח ולוח (גנזי מצרים, הכ' ק"ת, כא). — פני החרב, חדה: אם קהה הברזל והוא לא פנים[1]) קלקל וחילים יגבר ויתרון הכשיר חכמה (קהל' י י). — ובתו"מ: לגיבור שהוא מפלפל בזיינו ומראה פ נ י ם לכל צד (פסיק' רב', י הדברות קמייתא, ק:).

—ג) ובהשאלה בדברים מפשטים, *פני הדור: פ נ י הדור כפני הכלב (סוט' מט:). —פני מחנה (הארכה): ואת הצפוני ארחיק מעליכם והדחתיו אל ארץ ציה ושממה את פניו אל הים הקדמוני וספו אל הים האחרון (יואל ב כ). —פני המלחמה, הצד שהמלחמה פונה שמה: וירא יואב כי היתה אליו פני המלחמה מפנים ומאחור ויבחר מכל בחורי בישראל ויערך לקראת ארם (ש"ב י ט). הבו את אוריה אל מול פני המלחמה החזקה ושבתם מאחריו ונכה ומת (שם יא טו). —*פני מזרח, מערב, צפון, דרום, צד, רוח: כל זמן שפ נ י מזרח מאדימות זהו יום (ירוש' ברכי א א). ממקום שהחמה זורחת באחד בתקופת תמוז עד מקום שהיא זורחת באחד בתקופת טבת אילו פ נ י מזרח, ממקום שהחמה שוקעת באחד בתקופת טבת עד מקום שהיא שוקעת באחד בתקופת תמוז אילו פ נ י המערב והשאר צפון ודרום, הדא הוא דכתיב הולך אל דרום וסובב אל צפון, הולך אל דרום ביום וסובב אל צפון בלילה, סובב סובב הולך הרוח ועל סביבותיו שב הרוח אילו פ נ י המזרח והמערב (ר' יוסה, ירוש' ערוב' ה א). חמה יוצאה ביום ארוך ושוקעת ביום ארוך זה הוא פ נ י צפון, חמה יוצאה ביום קצר ושוקעת ביום קצר זה הוא פ נ י דרום (בבלי שם נו.).

– ד) פנים במשמ' טבע הפנים, פנים טובים או רעים, Miene; mine; look: ותלך האשה לדרכה ותאכל ופניה לא היו לה עוד (ש"א א יח). — ובתו"מ: בזמן שאדם עשיר יש לו פ נ י ם שמחים לראות את חבירו ובזמן שאדם עני אין לו פ נ י ם לראות מפני שהוא

1) [האם צ"ל פגים, כלו' לטש (קלקל מלשון נחשת קלל) את הפגום שבברזל?]

מתבייש מחבירו (מד"ר בראשי' לא). אמר לו הקדוש ברוך הוא למש' באיזו **פ נ י ם** את מבקש ליכנס לארץ (שם במד' יט). לבן מלך שיצא לתרבות רעה והיה המלך משלח פדגוגו אחריו ואמר לו חזור בך בני והיה הבן משלחו ואומר לאביו באלו **הפ נ י ם** אני חוזר בי ואני מתבייש לפניך וכו' (ר' שמואל פרגריטא בשם ר' מאיר, שם דבר' ג). — ועי' לקמן בצרופים עם **תאר.** — ובמשמ' פָּנִים של כעס ואף, חרון פָּנִים[1]: **תשיתמו כתנור אש לעת פָּנֶיךָ יי' באפו יבלעם ותאכלם אש** (תהל' כא י). **פְּנֵי יי' בעשי רע להכרית מארץ זכרם** (שם לד יז). — ובמשמ' פָּנִים זועפים ונזעמים[2]: **אם אמרי אשכחי שיחי אעזבה פָנַי ואבליגה יגרתי כל עצבתי ידעתי כי לא תנקני** (איוב ט כז-כח). ועי' עוד בצרופים עם תארים, ע' **5001**: *פנים הדופות, *פנים זעומות, *פנים זעפים, *פנים חשכית, *פנים כעוסות, פנים נזעמים, פנים רעים וכדו'.

— ה) פָּנִים במשמ' נכחות, ככנוי לאלהים ומלך[3]: **ויאמר (יי' אל משה) פָּנַי ילכו והנחתי לך ויאמר אליו אם אין פָּנֶיךָ הלכים אל תעלנו מזה**[4] (שמות לג יד-יה). **ותחת כי אהב (יי') את אבתיך ויבחר בזרעו אחריו ויוציאך בְּפָנָיו בכחו הגדול ממצרים** (דבר' ד לז). **פְּנֵי יי חלקם לא יוסיף להביטם**[5] (איכה ד טז).

— ו) *פָּנִים, טעם: **כדי שתהא התורה נדרשת מ"ט פ נ י ם טמא ומ"ט פ נ י ם טהור** (ירוש' סנה' ד ב). **גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שאין בדורו של ר' מאיר כמותו ומפני מה לא קבעו הלכה כמותו שלא יכלו חביריו לעמוד על סוף דעתו שהוא אומר על טמא טהור ומרא' לו פ נ י ם, על טהור טמא ומראה לו פ נ י ם** (עירוב' יג:). **אמרה כנסת ישראל הביאני הקב"ה למרתף גדול של יין זה סיני ונתן לי משם התורה שנדרשת מ"ט פ נ י ם טהור ומ"ט פ נ י ם טמא** (מד"ר שה"ש, הנ"ל). **תינוקות שהיו בימי דוד עד שלא טעמו טעם חטא היו יודעין לדרוש את התורה במ"ט פ נ י ם טמא ובמ"ט פ נ י ם טהור** (רב יהושע דסכנין בשם רבי לוי, תנחומא, חקת ד). — **ובספה"א: אם הגדילו הבנות ובעל אסם אין נאמן ויש פ נ י ם לחשש כי פרוץ הוא וכו' וכשאין פ נ י ם לחשש וכו' אין חוששין** (תשו' הגאו' הרכבי תכז). **הרי הן בחזקת מכורין והרי הן עומדין בידי הלקוחות עד שתביא ראיה כי בטלין היו מאות מן הפ נ י ם שפרשנו למעלה** (שם לט). **עשינו זה בעבור כמה פ נ י ם וכו' ולכל אשר זכרתיו כל שכן אלה הפ נ י ם האחרונים כי הם הרעים והמגנים שבהם נמנעתי מהשלים כל סעיפי השרשים האלה בספרי זה** (ר"י א"ת, הרקמה, הקדמה). **ובמגדנות אין פ נ י ם לסבור בכאן שהם פירות** (הוא, סה"ש לריב"ג, שרש מגד). **וכמה פעמים פייסו אותי קצת הנדיבים וכו' להעתיק להם קצת מחבורי הגאונים וכו' ולא נתפייסתי להם מפני כמה פ נ י ם שצריך האדם להזהר מהם בענין הזה** (שם, חו"ה, הקדמת המתרגם). **כל הדברים המפסידים את היחוד וכו' כלם מפסידים הבחינה והשלשה פ נ י ם אשר הקדמנו זכרם בתחלת השער הזה גם הם מפסידיה** (שם, הבחינה ו). **מפני שההערה התקועה בשכל נחלשת מג' פ נ י ם התחייבנו לחזקה בהערה התוריה והאחד מהשלשה פ נ י ם הוא מפני שנברא האדם מדברים שונים זה מזה וכו'** (שם, עבודת האלהים ג). **וכן השרים ורואי המלך והסגנים אשר סביבותיהם כתות מעבדיהם ומשמשיהם וב"י ומשתדלים בעבורם לחזור על סיבת קבוץ הממון מפ נ י ם טובים ורעים** (שם, הבטחון ד). **ומן הפ נ י ם האלה אחי כבד העולם על יושביו** (שם, חשבון הנפש ג). **וכן אם טען הטוען ואמר זה חייב לי מנה או מנה יש לי אצלו אומרים לו מאי זה פ נ י ם, הלוית אותו או הפקדת אצלו** (רמב"ם, טוען ונטען ו ח). **להקשים המופתיים תנאים אין פ נ י ם בזה המאמר לזכור אותם** (מלות ההגיון ה). **וגם הכמי הפילוסופים השתדלו בקיומו בפ נ י ם הרבה בראיות גדולות ראויות לסמוך עליהם** (ר"י אבן לטיף, שער השמים כה, השחר שנה ג, **103**). **ודברי בעל הלכות גדולות ודברי רבינו יצחק זצ"ל נראין דהויין לגמרי שאין פ נ י ם לעשותן ככלי מתכת אלא או ככלי אבנים או ככלי חרש לאוסרן לגמרי** (שבלי הלקט, פסח כח, סד.). **ומן השקר שתהיה הראשונה היא המבוקשת.**

---

[1] [אפשר שבשמוש זה פָּנִים הוא קצור לשוני של: **חרון פנים**, חֲרִי פנים, כרגמת אַף במקום חרי אף, חרון אף.]

[2] [כנראה קצור לשוני של: פנים נזעמים וכדו'.]

[3] [כך משמשת גם בערב' המלה חצ'רה [a] שמשמעותה נכחות, המצאות במקום, כתאר כבוד בכנוי במקום שם האיש שמדבר בו.]

[4] [ואולם עי' אפשרות אחרת בערך ב. פַּן, הע' 3).]

[5] [ואמנם אפשר שלפי הענין יש לחבר פְּנֵי יי' עם תכן הפסוק הקודם: **לא יוסיפו לגור פני יי' שחלקם.**]

---

[a] حضرة

לשני פנים האחד שהוא כפר שם יתרון לחכם על העובד וכו' והשני שהחכמת במעשה אינה יותר נכבדת מהמעשה (ר"א בר חסדאי, מאזני צדק לאלגזאלי, באור ח, עז). ומכל הפנים האלה הרחיקה התורה משכב הנדה (מנחם בן זרח, צידה לדרך ב א ב). ומקיים הגזירה מפנים השונים (ר"י ערמאה, יד אבשלום על משלי יא, ד"ה צדקה). ואמנם שאינו גוף בארוהו בכמה פנים (ר' יחיאל מפיסא, מנחת קנאות, 20). בנטותו אל התכלית הקצוי נזק יקרב באהלו מן הפנים שנזכיר (ר"י מוסקאטו, קול יהודה להכוזרי ג א). —ואמר הפיטן: כללני בעוז מדרשות בשבעים פנים נדרשות (שמעון בר יצחק, אהודך, יוצר שבת חוה"מ פסח). — מִפָּנִים,— כמו מִפָּנִים שונים, מטעמים שונים: ובטל אצלי שיהיו הם עושים את עצמם מפנים אני זוכר מהם שלשה הפנים הראשונים וכו' והפנים השניים והפנים השלישיים וכו' (ר"י א"ת, או"ד א). וכבר יראה בהם (בדעות ובאמונות) שאין לרצון ולבחירה מבוא בהם כלל וזה מפנים ראשונה וכו' שנית וכו' ג' וכו' (ר"ח קרסקש, אור ה' ב ד). יש מן הקדמונים מי שהכחיש הידיעה ואמר שאי אפשר לאדם שישיג לידע דבר על אמתתו וזה מפנים אם בעבור שכל ידיעה לא תגיע אלא מידיעה קודמת וכו' ואם בעבור שהדבר שיודע בהקש לא ימלט מחלוקה וכו' ומאלו הב' פנים בטלו הידיעה (ר"י אלבו, עקרים א עז). ואינו נכון ולא אמיתי בעיני וזה מפנים הא' וכו' והפ' השני וכו' (ר"י אברבנאל, מפעלי אלהי' י י, סה:). עיקר שלמותו של אדם תלוי ועומד במעשה לבדו וזה מפנים האחד מכח הסברא וגו' (ר"י מוסקטו, נפוצות יהודה יח).

— ז) פָּנִים, פרוש, באור, מובן: אמר המעתיק דברים הללו מלשון ערב מצאתי בס' דיני הגט לר' דוד בן הגר אלו הפנים כעין שמצאתים בזה הספר (שערי צדק, תשו' הגאו' ב כב). ופתרון בנוי לתלפיות כמו תלול הוא יצא לשני פנים האחד מלכי בני ישראל שיכתבון תליית הנשק בטירתם דכתיב אלף המגן תלוי עליו (תשו' דונש על רסע"ג 72). רדנו, נבדלנו ממך כמו הרודה פת מן התנור כך מדרש ר' תנחומא ומנחם פי' רדנו לשון ירידה ועוד פנים אחרים (רש"י, ירמ' ב לא). והפנים הראשונים יותר ראוים (ר"י א"ת, קה"ס לריב"ג, שרש מלא). וכבר בארנו בספר הרקמה והישור המנע היות אל תתחר מבנין מתחרה בארז ונטינו בו שם אל היותו מן חרה על דמיון ואל תתגר בם כאשר הכשיר בו ר' יהודה והם פנים נכונים אלא שהטוב והכשר ממנו אצלי היותו קל מן מתחרה בארז (שם שרש תחר). ואלה פנים נכונים בו זולת הפנים אשר זכרנום בזולת המקום (הוא, הרקמה, 201). ונצורת לב יש לו פנים רבים נוכל לומר שהוא כמו כעיר נצורה כלומר מוקפת סביב לבה במיני התכשיט וכו' והפירוש השני הוא שנוכל לומר ונצורת לב שמורת לב כלומר חריפה ומחודדת ויודעת ושומרת עצמה שאדם לא יוכל לרמותה (פרוש משלי לזרחיה מברצלונה ז, השחר שנה ב, 218). מה שאמרה התורה וכי יטהר הזב מזובו יסבול זה המאמר שני פנים (ר"א הקראי, גן עדן, טמאה וטהרה ג, קי.).

— ח) פָּנִים, אֹפֶן: ואמצא את מלת כל גבר על אחת משתי פנים אם יסוד אם תוספת תמצאנה (האגרון לרסע"ג, ההקדמה העבריה, הרכבי, כז). אבל עכשו מאחר שלא התנו בפירוש על שני הפנים האלו והגיע המקח באחריות לוי עמהם אין קדימת מכירת המקח הראשון מבטלת הראוי ללוי מן השני (שערי צדק, תשו' הגא' לו:). וקיבלו שתי פנים אילו ואילו בכל תנאי תורה ותנאי כתובה זו מראש ועד סוף (נוסח כתובה ירושלמית, סדיר מגיר, קובץ על יד ה, 4). ושמעתי בה פירוש אחר בפנים אחרות (רב נסים גאון, סנה' כה.). אמרה הנפש זה יקשה עלי להפרד ממנו מפני אורך רגילותי בו. לכן הורני באיזה פנים יקל עלי בחסדך (ר"י א"ת, חו"ה, עבודת האלהים ה). ומהם כי הבוטח ביי' לא ימנענו רב הממון מבטות ביי' מפני שאיננו סומך על הממון והוא בעיניו כפקדון צווה להשתמש בו על פנים מיוחדים ובענינים מיוחדים לזמן קצוב (שם, הבטחון פתיחה). ואם יבא לו (לאדם) טרפו על פנים מאופני הסיבות אשר התעסק בהם ראוי לו שלא יבטח על הסיבה ההיא וישמח בה ויוסיף להחזיק בה ויטה לבו אליה כי יחלף בטחונו באלהיו (שם, הבטחון ז). וכן אם יבואהו טרפו בסיבה מבלי סיבה ובמקום מבלי מקום ועל ידי איש מבלתי איש אחר יאמר בלבו אשר יצרני על צורה ותבנית ותכונה ומדה מבלי שאר הצורות והתכונות והמדות לתקנת עניני הוא בחר לי שיבא טרפי על הפנים המספיקים לעניני מבלי שאר הפנים (שם שם). והשמיני, חשבון האדם עם נפשו במה שהוא חייב בו מיחוד

לבו לאלהים יתברך ויחוד הלב על שני פנים (שם, חשבון הנפש ג). יניעהו מי שירצה ויפעל על כמה פנים מאופני ההפעליות מחמקרה ותחפץ (הוא, כוזרי ד ג). אבל הפנים האמתיים אצלי והוא הדרך המופתי אשר אין בו ספק שיקויים מציאות השם ואחדותו והרחקת הגשמות בדרכי הפילוסופים (ר"מ א"ת, מו"נ א עא). השמיעה נופלת על שני פנים ממה שענינה הכנה והשתכלות בדבר כמו שמענה ואתה דע לך, וישמע אברהם לעפרון קבל עצתו, וממנה שענינה שמיעת אוזן, השמע עם קול אלהים וישמע יהושע את קול העם ברעה (פי' משלי לזרחיה, המחבר שנה ב, 70). והחבר הוא על שלשה פנים האחד השתוף בחכמה ובלמוד והשני השתוף במנוחה וההרגשות הטבעיות והשלישי השתוף בתועלת (רש"ט פלקירא, ראשית חכמה, 17). ועוד למה שדקדקנו הפנים אשר עליהם אפשר שיצא מן האחד רבים מצאנום ארבעה פנים (אמו"ר לראב"ד, 63). אני הצעיר מצעירי התלמידים הקטן מן השרידי' בהיותי בבית עבדים מצאתי ההוראות והדינים מסודרים בכמה פנים (ר"י אבוהב, מנוה"מ, הקדמה). הספרים המחוברים בזאת החכמה הולכים על פנים שונים יש מהם וכו' ויש מהם וכו' (ר' דוד יחיא, לשון למודים, הקדמה, בהתחלתה). הנה בהכרח יהיה בה על אחד משני פנים אם שיקבלו מציאות נוסף וכו' או שנאמר שנפסדו תכף וכו' (ר"י אברבנאל, מפעלות אלהים, עיון ג' כו). כי התארים הנמצאים בתורה הנאמרים בבורא ית' יבאו על שני פנים האחד הם שמות מיוחסות לו ית' הנקר' בלשון רז"ל מדות וכו' וקצת תארים נאמרו בו ית' כדי לשכך את האוזן לפי שאותן התארים נמשכים אחר הפעולו' הגשמיות כמו ראיה שמיעה וכו' (ר"י מסקאט, מכסת קולות, 22). ובהשתנות אותו המורכב בפנים מתחלפים התהוו יסודות מתחלפי הצורות (ר"ע ספורנו, אור עמים, יסודות, יד.). — עַל פָּנִים, עֲלֵי כָל פָּנִים, לְכָל הַפָּנִים, בכל אפן: קל וחמר אם נתרשל בשמירתן שהוא חייב על כל פנים (מדה"ג כ"י תימני, ויצא). הוו יודעין שזה שאמרה ההלכה אין נזקקין לנכסי היתומים לא נאמרה על כל פנים (שו"ת הרי"ף ע ז). ועלי כל פנים (אעפ"י שכבר פשט הספר בכ"מ) צריך אני לבאר לכם (אגרת הרמב"ם לחכמי מרשיליא, כ"י [illegible] רומא, כנראה גוף העברי שלו). ולפיכך אני אומר כי על כל פנים

ראוי הוא להיותו מושל על כל הדברים שנתהוו בשם אלקים מחמת אמתתו (ר' יוסף ג'יקטיליה, גנת אגוז ב, בביאור אמתת המערכות). ומהאמונה הם חיצונים יען כי למדו בחכמת הפילוסופיא הנקראת חכמת חיצונית כי על כל פנים נכרים וזרים הם מן האמת ואין להם על מה שיסמכו (ר"מ אלדבי, שבילי אמונה ח). אם לא שבאמת כבר הכרתם בעצמכם שהאמת אתי בכל תלונותי לכל הפנים את חטאי אני מזכיר (ישראל משה חזן, שארית הנחלה עח, כג). — מִכָּל הַפָּנִים: מכל הפנים למדת שאפילו אחת ארוכה ואחת קצרה בדפרישות (שבלי הלקט בשם ר"ת, תפלה סוף סי' כח). — בְּשׁוּם פָּנִים, בשום אפן: וראה שזה לא יתכן בשום פנים ולא יהיה (ר' יצחק הישראלי, יסוד עולם, נז.). והאפס לא יהיה ממנו מעשה ולא הנחה כי האפס לא יעשה דבר ונמנע שיהיה הדבר עושה את עצמו בשום פנים (ר"י א"ת, חו"ה, היחוד ה). ואחרי כן חשוב בחנות הבורא יתעלה בהנהגתו את האדם אשר שם לו בטן אמו למצע וכו' הוכן לו במקום אשר לא יוכל אדם להגיע אליו בשום פנים (שם, הבחינה ה). ואם לא יגזור לו (הבורא לאדם) יותר מן המזון אם היו משתדלים כל אשר בשמים ובארץ להוסיף עליו לא היו יכולים בשום פנים ולא בשום סיבת (שם, הבטחון ד). וצריך שלא ירגישו ההמון בשום פנים במקום הסתירה ביניהם ושיעשה המחבר תחבולה להעלים אותו בכל צד (ר"מ א"ס, פתיחת הרמב"ם למו"נ). וזהן (סודות התורה) גרגרי לב מעשין עליהם קליפות רבות, עד שיתעסקו בני אדם כלם בקליפות ההם ויחשבו שאין תחתם לב בשום פנים (הוא, מו"נ א עא). ויחשבו שהדבר ההוא אין צורך בשום פנים לקיימו או לבטלו במה שיצטרך אליו מפנות התורה (שם שם). והשיב אלרא"זי אשר דבר כי כשיהיה החולי חזק מהחולה אין תוחלי' שיקים החולה מחליו ולא יועילהו רופא בשום פנים (רש"ט פלקירא, המבקש לד). ויבאר כמו כן כי אותם אשר ראשותם שכלית אין צריך שיקראו אותם מלכים בשום פנים (הוא, ראשית חכמה, 58). השוגג במומים אין לו חיוב בשום פנים (ר"א הקראי, גן עדן, מומים, קעט:). ועל כן משמעת הפירוש משתנים לכמה אופנים אשר ממנו לא יצא כוה בשום פנים (ר"י אבוהב, מנוה"מ, הקדמה). האמונה בדבר הוא הצטייר הדבר בנפש ציור חזק (עד שלא) תשער הנפש

בפתירותו בשום פנים (ר"י אלבו, עקרים א יט). שהרי לא ישיגנו ית' שום מקרה בעצם כבודו כשום פנים (ר"מ אלדבי, שבילי אמונה א). — ובמשפט חיובי, במשמ' באילו פָּנִים שהם: כשהאדם נהנה מן העולם הזה בשום פנים חייב לברך לאדון הכל אשר כל ההנאות באות מטובו (ר"י אבוהב, מנוה"מ ג ג ג ג). — פָּנִים מההראות: והנה לדעת תמסטיום גם כן פנים מההראות, מהם וכו' ומהם וכו' (רלב"ג, מלחמ' ה' א ג). ימצא לו פנים מההראות (שם ג ג).

— ט) "פָּנִים, במובן מפשט, צד, בחינה: תחילה כי פתר ותשלח אמתה שפשטה אמה שלה וזה טעות מכמה פנים (תוס' זוכם על רסע"ג 1). אבל היתרון לקהל מכמה פנים (ר"י א"ת כוזרי ג יט). ועל שני הפנים הם חייבים בקבלת התורה (הוא, מו"ה, עבודת האלהים ד). ואח"כ העלי על מחשבתך שאת הטיבות בכמותם לעבדך מקנת כספך והפנים אשר ייטבו בעיניך ממנו קבלי איתם עליך מבוראך (שם שם ה). וכאשר יתיאש ממך בפנים האלה ישתדל לפתותך מצד טוב עבודת הבורא (שם, יחוד המעשה ה). ואם לא ימצא היצר דרך לפתותך מהפנים האלה יתחכם לך במה שהוא יותר דק (שם שם). ודע שאתה כשתחייב לו דבר אחד יהיה רחקך ממנו בשני פנים (ר"מ א"ת, מו"נ א נט). שהחכמה נודעת משני פנים הא' חכמת ותושיה נודעת מן הבריאה והיצירה וכו' והשני חכמת ובינה שהיא התורה והחזות שניהם בנבואה (לקו"ק, נספח' 9). וכן נמצא בו תקון הגוף משני פנים האחד שינות האדם שביעית ימי חייו ובזה יתמיד בריאות גופו וכו' והשני הוא שיום השבת הוא סבה לזרז האדם במלאכתו בשאר חימים (ר"י אבטולי, מלמד התלמידים, יתרו, סע.). כי בכל פעל יפל בו הנעימות מב' פנים אם מצד הפעולה בעצמה וכו' ואם מצד הפועל וכו' ובפעולות האלהיות יפול בהם הנעימות והשלמות משתי אלו הפנים (ר"י אלבו, עקרים, הק־מה). והמניעה מלכת אליהם הוא לי להיזק קצת מכמה פנים (שו"ת חות יאיר ע).

— י) ובהשאלה פְּנֵי העיר, פְּנֵי הארץ, ראשי העיר, האנשים החשובים שבעיר [1], גדולי העיר: ויחן את פני העיר, חנן את הפנים שבעיר התחיל משלח להם דורונות (מד"ר בראש' עט).

— ומ"י "פָּן [1]: דע כי הגירושין מתקיימין על חמשה פנים הפן האחד וכו' [2] (תשו' הגאו' שערי צדק כב, בשם כ' דוד). שיש כאן ב' פנים פן האחד שאינו צריך לחזרה פן הב' שהוא חלף והלך לו ונדבק שלא במינו (הקנה, יבום). וידוע כי לכל חיה וחיה י"ו פנים ד' לכל רוח מארבע רוחות העולם ממה שכתוב וד' פנים לאחת יכלול לכל היה וכן לכל פן ופן (ר' בחיי, בראש' ג כד). ועומד גב האופן באמצעו בולט בגב הפנים עם החוטם באמצע הפנים ומיכן פן אחד ועינים ומיכן פן אחד ועינים (ר"א מבלגנצי, יחזק' א יח). ונמצאת כל מעלה מכל מעלות ידו"ד ית' שיש לה שתי פנים הפן האחד שמקבלת ממי שלמעלה ממנה והפן השני שבו משפעת טובי במי שלמט' ממנה (ר"י גיקטיליה, שערי אורה, מנעולה, כח:). בפן מן הפנים (מנחם בן זרח, צידה לדרך ג א ג). זהו הפן הראשון מהדמוי והמשל במראה הזאת (ר"י אברבנאל, זבח פסח על הגדה, ברוך שומר). הנה כאשר באו לפניו (האחים לפני יוסף) הכירם בפן הראשונה מההכרת והוא בראיית פנים (הוא, פ' מקץ, וירא יוסף את אחיו). ואינו נכון ולא אמיתי בעיני וזה מפנים הא' וכו' והפן השני וכו' (הוא, מפעל' אלה' י י, פה:). או

---

[1]) [קשה להבין את התפתחותה של משמעות זו, ראשי העיר ברבוי, גם מן א. פָּנִים כתה"פ וגם מן ב. פָּנִים כש"ע בהוראותיו השונות: פני האדם והבהמת וכדוי, נוכחות וכדו'. ואולם יתכן מאד, כי היה קים בתקופת המקרא אף ת"ז פְּנִי או פֶּנִי במשמ' הנמצא לפנים, מצד פנים, העומד בראש. כי כן בא בכתבת כנענית (עי' ההערה בעמ' 4987) אף התאר המלכם הלפנים (המלכים הלפניים); וכרבוי פָּנִים (ע"ד עִבְרִים ת' עבריים). ולפי זה יהיה פְּנִי העיר במקום פְּנִיֵּי העיר, הבאים בראש שבעיר. ועל הפסוק והרעב היה על כל פני הארץ (בראש' מא נו) דרשו במד"ר: ראוי היה למקרא לומר על הארץ מה תלמוד לומר על פני, אמר רבי שמואל בר נחמן ללמדך שלא התחיל הרעב אלא בעשירי׳, שאין פני הארץ אלא עשירים וכו'. בזמן שאדם עשיר יש לו פנים שמחים לראות את חבירו ובזמן שאדם עני אין לו פנים לראות מפני שהוא מתבייש מחבירו (מד"ר בראש' לא).

[1]) [צורת מ"י זו חדשו בסתמ"א כשהוכר הצרך בה בשמוש המפשט של פנים. אמנם אף מקדם ועל יד מ"י המחדש פָּן שמשת המלה אָפָן תבופות כתמורת למ"י החסר.]

[2]) זה לשון המעתיק, וצ"ע מי הוא.

שכוון לפן האחד או שכוון לפן יצ' וכו' (הקדמה מעדני יו"ט על הרא"ש לסדר זרעים, ד"ה ומעתה יקשה). וכל הפנים פונים כל אחד מהם להיה הראויה לקבל ממנה כי בהתקרבה אצל מזרח הפן האחד שהוא פן אד"ם פוני' לשם לקבל מהמקום ההוא באותו הפן ובהתקרבה אצל דרום הפן האחר אשר הוא פן האריה פונה לשם ומקבל מהמקום ההוא ובהתקרבה אצל צפון הפן האחר אשר הוא פן שו"ר פונה לשם ומקבל מן הצד ההוא (ר' בן גבאי, עבודת הקדש, חלק התכלית יט). מעות האדם בענין זה יהיה בא' משני הפנים הפן הא' מי שלא ידע בהם כלל שלא נתגלה לו שערי אורה וכו' הפן הב' הם אותם אשר נתגלה עליהם אופן הספירות ומציאותם ומכחישים אותם מפני רוע תבונתם (ר"א מודינה, ארי נוהם ה). ולפן האחרון יש קצת רגלים לדבר להיות כי פסקה וסתה זה חודש ימים קודם הנשואין (ר"י עמדין, שאילת יעב"ץ ב קיא, לא:).

— בשמושי לשון, א) עם אות ל', *לְפָנִים, למראית עין: הם לא עשו אלא לפנים אף הקב"ה לא עשה עמהן אלא לפנים (מגי' יב.).

— ב) בהכפלת המלה פָּנִים, דבר פָּנִים אל פָּנִים, דבר פָּנִים בְּפָנִים, דבר בלא מליץ, כמו פה אל פה: ודבר יי' עם משה פָּנִים אל פָּנִים כאשר ידבר איש אל רעהו (שמות לג יא). פָּנִים בְּפָנִים דבר יי' עמכם בהר מתוך האש (דבר' ה ד). — ידעו פָּנִים אל פָּנִים: ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו יי' פָּנִים אל פָּנִים (שם לד י).—ראה את פלוני פָּנִים אל פָּנִים, כמו עין בעין: ויקרא יעקב שם המקום פניאל כי ראיתי אלהים פָּנִים אל פָּנִים ותנצל נפשי (בראש' לב לא). וירא גדעון כי מלאך יי' הוא ויאמר גדעון אהה אדני יי' כי על כן ראיתי מלאך יי' פָּנִים אל פָּנִים (שפט' ו כב). — נשפט פָּנִים אל פָּנִים: והבאתי אתכם אל מדבר העמים ונשפטתי אתכם שם פָּנִים אל פָּנִים (יחזק' כ לה). — הַפָּנִים לַפָּנִים: כמים הַפָּנִים לַפָּנִים כן לב האדם לאדם (משלי כז יט).—*פָּנִים כנגד פָּנִים: תניא אידך כה תברכו פנים כנגד פנים אתה אומר פנים כנגד פנים או אינו אלא פנים כנגד ערף ת"ל אמור להם כאדם האומר לחבירו (סוט' לח.). הכל משמשין פנים כנגד ערף חוץ משלשה שמשמשין פנים כנגד פנים ואלו הן דג ואדם ונחש (בכורו' ח.).— ובמהמ"א: דכל זמן שהן פונים פנים כנגד פנים פשיטא ליה דאסור (רש"י, ברכ' כד.).

— ג) עם שמות עצם, אור פָּנִים, סבר פנים יפות, עי' ערך א. אור. —*אריכות פָּנִים, עי' ערך אֲרִיכוּת. — בשת פָּנִים, עי' ערך בֹּשֶׁת. — *גלוי פָּנִים, עזות וחצפה, עי' ערך גִּלּוּי. — *הארת פָּנִים, עי' ערך הארה. — *הדר פָּנִים, עי' ערך הָדָר. —*הדרת פָּנִים: הדרת פנים זקן (שבת קנב.). ועי' עוד ערך הֲדָרָה. — *הַכַּר פָּנִים: או שהיו פניו טוחות ואין בהן הכר פנים (רמב"ם, איסורי ביאה י יא). — הכרת פָּנִים: קשי מראה הפנים ויחס הזלזול לכל אדם, ונרדף עם חצפה, Frechheit; arrogance; effrontery: עי' ע' א. הַכָּרָה. — *ובמשמ' סימנים שבהם אפשר להכיר הפנים: כתיב ויכו בהם אביה ועמו מכה גדולה מאד אמר ר' אבא שהעביר הכרת פניהם של ישראל הדא הוא דכתיב הכרת פניהם ענתה בם וגו' זה החוט' (ירוש' יבמ' טז א). כל הלידות שבתורה עד שיצא ראשו ורובו ודי עד שתצא הכר' פניו (ר"ש בן לקיש, שם נדה ג ג). ועי' עוד ערך ב. הַכָּרָה. — *ובמשמ' חכמת הכרת פָּנִים, שלפי שרטוטי הפנים שופטים על תכונת האיש וגורלו, Gesichtskunde; physiognomie; my-, עי' שם. — *הסברת פָּנִים, עי' ערך *הַסְבָּרָה. — *זעם פָּנִים, ואמר המליץ: הסברת פנים תחזיק האהבה וזעם פנים מערה לבוש הקבול (ר"י ח"ם, מבחר הפנינים, 31). — *חִלּוּי פָּנִים: או שלקחו (את הכסף) יהודה מלוי על פי בית דין או בחלוי פנים[1] (תשו' הגאו' מנטובה סי' רכג).— *חציפת פָּנִים: זדונך וחציפת פניך ידענו (סלמון בן ירוחים, מלחמ' ה', 68). — *יקהת פָּנִים, קמטי הפנים, עי' ערך ג. יְקָהָה. — *יקר פָּנִים, ואמר המשורר: נקלותי בעיניהם בשומי יקר פני כמדרך פעמיהם (רמב"ע, דיואן כג עולי). — מאור פָּנִים, האור הנאצל מהפנים, עי' ערך מָאוֹר.—*ובמשמ' סבר פָּנִים, רצון, הפך מזעף, עי' שם.—*מי פָּנִים, בושה, שפלות, עי' ערך מַיִם.—*מראה פָּנִים, עי' ערך מַרְאֶה. — *סבר פָּנִים, הבעת מראה פניו של אדם המעידה על רגשותיו, תכונותיו ואפיו, Miene; mine; demeanour, עי' ערך ב. סֵבֶר. — *סבר פָּנִים יפות, הבעת פנים של רצון, נחת ונעימות, עי' שם.—*סבר פָּנִים רעות,

1) [ועי' גם לקמן גִּלָּה פָּנִים.]

עי' שם. — סתר פנים. מחסה ומגן, עי' ערך סתר. — ובמשמ' מסוה, עי' שם ועי' עוד ערך א. פנים, עמ' 4992 הערה 2 לנשא פנים. — °עדשי פנים, Sommersprossen; taches de rousseur; (summer) freckles, עי' ערך עדש. — עז פנים, עי' ערך עז. — *עזות פנים, עי' ערך *עזות. — *עטיפת פנים, עי' ערך א.*עטיפה. — *פרצוף[1]) פנים: אין מעידין אלא על פרצוף פנים עם החוטם (יבמ' עז ג). דיו פרצוף פנים היה לו לאדם הראשון שנאמר אחור וקדם צרתני (ר' ירמיה בן אלעזר, עירוב' יח.). — *צורת פנים: צורת פנים שאמרו אחד מכל צורת הפנים חוץ מאזנים (תוספת' נדה ד ז). סנדל צריך צורת פנים (בבלי שם כה:). — °קבלת פנים, נהוג בדבור ובספרות. — *קלסתר[2]) פנים: מיד נהפך קלסתר פנים של יצחק ונדמה לאברהם (ב"מ פז.). והקב"ה נותן בו רוח ונשמה וקלסתר פנים וכו' (נדה לא.). עד אשר לא תחשך השמש זה קלסתר פנים (מד"ר קהל' סדרה ג). — רך פנים: ואמרו אחרים שהוא (הכשת) רוך הפנים מהמעשים הכעורים (אברהם בן חסדאי, מאזני צדק לאלגזלי בשער יט, 106). — רע פנים, כעס: טוב כעס משחוק כי ברע פנים ייטב לב (קהל' ז ג). — *תאר פנים: מאי לתרופה ר' שמואל בר נחמני אמר לתואר פנים של בעלי הפה (סנה' ק.). — *פנים של אימה: פנים של אימה למקרא (סופר' טז 3). — *פנים של זעם, עי' ערך זעם.

ד) ועם תארים, — שהשם פנים בהם מתאר, *פנים בינוניות: פנים בפנים דבר ה' פנים תרי בפנים תרי הא ארבעה אפין פנים של אימה למקרא פנים בינוניות למשנה פנים שוחקות להש"ס פנים מסבירות לאגדה (ר' חנינא בר פפא, סופר' טז 3). — *פנים הדופית, זועפות, עי' ערך הדף. — *פנים הפוכות, ואמר בן סירא: מכאוב ונדדי שינה וצער ותשניק ופנים[3]) הפוכות עם איש כסיל (ב"ק גני' לד כ). — *פנים זעומות, מפיקות זעם, עי' ערך זעם. — פנים זעפים, דלים ומפיקים עצב, עי' ערך זעף. — *ובאותה משמ' פנים זעופות: הרבה נראה להם הקב"ה בסיני בפנים זעופות בפנים חדופות, בפנים מוריקות, בפנים שמחות (פסיק' רב', ה' הדברות קמייתא, קא.). — *פנים וקופות, שאינן נטויות למטה ומפיקות אמץ ושמחה, עי' ערך זקף. — *פנים חדשות, איש חדש שלא היה מקדם במקום: אם באו פנים חדשות אומ' ברכת חתנים ואם לאו אין אומ' ברכת חתנים (ר' יהודה, תוספת' מגילה ד יד). מי שמתו מוטל לפניו וכו' ביום הראשון אינו נותן תפילין ביו' השני הו' נותן תפילין ואם באו פני' חדשות הוא חולצן כל שבעה (ר' אליעזר, ירוש' ברכ' ג א). — *ובמשמ' צורה חדשה, דבר חדש: ואמרית לן עליה פנים חדשות באו לכאן (ר' יוחנן, שבת קיב:). לבינתא ועבדית עפרא קני מאי אמרת דילמא הדר ועביד ליה לבינתא האי לבינתא אחריתי היא ופנים חדשות באו לכאן (ב"ק צו:). — *פנים חולניות, עי' ערך חולני. — פנים חזקים, שאינם משתנים מבהלה וכדומה, עי' ערך חזק. — *פנים חשכות, פנים של כעס, עי' ערך חשך. — *פנים טובים: א"ל בבקשה ממך הואיל שבפנים טובים אתה נותן עשה אותם כור של חיטים והשאילני תחתם חרובין ושעורים (אגדת בראשי' ו). — *פנים כבושות (בקרקע), עי' ערך כבש. — *פנים כעוסות, עי' ערך כעס. — *פנים מאירות, עי' ערך ב. אור. — *פנים מסבירות, פנים המביעים רצון וחבה ושעל ידם יקל על התלמיד להבין את תלמודו, עי' ערך סבר. — °פנים מסברות, תאר לפנים המוארים ע"י רצון וחבה, פנים מסבירות, עי' ערך סבר. — פנים נזעמים: רוח צפון תחולל גשם ופנים נזעמים לשון סתר (משלי כה כג). — *פנים נמוכות, עי' ערך נמוך. — °פנים צהבין, פנים יפים: ואינה צריכה לטוח את פניה ולחפות אותן בתמרוקין כי צהובין הן (משו' הגאו' הרכבי סנו). — °ופנים צהבות, במשמ' פנים מאירות משמחה ומרצון: דרך לשון בני אדם שהחפץ והמרוצה במעשה אחר יביט אליו בפנים צהובות ומאירות (ר"י אבטולי, מלמד התלמידים, כלבים, קפ:). — פנים רעים: ויבא אליהם יוסף בבקר וירא אתם והנם זעפים וישאל את סריסי פרעה אשר אתו במשמר בית אדניו לאמר מדוע פניכם רעים היום (בראש' מ ו–ז). — *פנים שוחקות: פנים שוחקות להש"ס (סופר' טז 3). — *פנים שמחות: הרבה נראה להם הקב"ה בסיני בפנים זעופות בפנים חדופות בפנים מוריקות בפנים שמחות (פסיק' רב', ה' הדברות קמייתא קא.). — שחשם פנים סוסך לתאר הנסמך אליו.

1) [מלה שאולה מיונית πρόσωπον.]

2) [מלה שאולה מיונית שמקורח המדיק שנוי במחלקת.]

3) [נ"א: ופני.]

*בּוֹשׁ פָּנִים: בוש פ נ י ם לגן עדן (ר' יהודה, כלה ב ח). ועי' עוד ערך ב. בּוֹשׁ. — *טחוני פָּנִים, עי' ערך טָחַן.—*עז פָּנִים, עי' ערך עַז. — קשה פָּנִים: והבנים קשי פָּנִים וחזקי לב (יחזק' ב ד).

— ה) ועם פעלים,—כשחשם פָּנִים בא כנושא הפעולה, *נתאכמו פָּנָיו, עי' ערך אָכַם. — נהדרו פְּנֵי פלוני, נשאו פניו, השגיחו בו, חסו עליו, עי' ערך א. הָדַר. — *התהללו פָּנָיו, התחילו לחיות מאירות, עי' ערך א. הָלַל. — *הזהירו פָּנָיו, עי' ערך זָהַר. — חורו פָּנָיו עי' ערך חָוַר. — חמרמרו פָּנָיו, עי' ערך חֲמַרְמַר. — חפו פָּנָיו: הדבר יצא מפי המלך וּפְנֵי המן חפו [1] (אסתר ז ח). — חפרו פָּנָיו, עי' ערך חָפֵר.—*נתכרכמו פָּנָיו, נעשו ירקים מבושה, וכדו', עי' ערך כִּרְכֵּם. — נפלו פָּנָיו, עי' ערך נָפַל. — *צהבו פָּנָיו, ארו משמחה: צהבו פ נ י ו של רבי (חול' ז:). צהבו פ נ י ו של יוסף הבבלי (מנח' יח.).—*פָּנָיו מצהילות: בשעה שבירך יעקב אבינו את יוסף יצא ופ נ י ו מצהילות (ר' עזריה, מד"ר ברחש' לז). — הַפָּנִים קִבְּצוּ פארור: בוקה ומבוקה ומבלקה ולב נמס ופק ברכים וחלחלה בכל מתנים וּפְנֵי כלם קבצו פארור (נחום ב יא). —*הִשְׁחִרוּ פָּנָיו: שהושחרו פ נ י ה ם של ישראל בימיו כשולי קדירה (שמואל, מגי' יא.). — ואמר הפיטן: השחרו פ נ י נ ו והלבנו קודרים, מוט התמוטטנו ונעשינו פרורים (שמואל ברבי אברהם, סחכנוך, סליח' ג עשי"ת). — שהשם פָּנִים בא כמשׂא, האיר פָּנִים, במשמ' של רצון, עי' ערך ב. אוֹר. — וכתו"מ במשמ' עשה שיתן אור, שיזהיר: אותם המלאכים שבישרו את שרה האירו פ נ י ה כזית (מד"ר ברחש' נג). ועי' עוד ערך ב. אוֹר. — *והאיר פָּנִים בהלכה, הסביר פנים בהלכה: דבר אחר ונבון דבר שמבין דבר מתוך דבר איש תואר שמאיר פ נ י ם בהלכה (מד"ר רות פרש' ד). — *אכל פָּנָיו של פלוני, דבר לו קשות, הקניטו בדברים, קנטרו, עי' ערך אָכַל. —

1) [רֹב המפרשים מבארים באלו כסו משרתי המלך את פני המן לבל יראוהו (עי' ראב"ע), ואולם כנראה אין פני המן חפו, ואין אף בשו אברים חפו ראשם (ירמ' יד ד), והמן נדחף אל ביתו אבל וחפוי ראש (אסת' ו יב) לשון כסוי הראש והפנים ממש. אין כאן אלא בטוי ציורי של בושה וצער של אדם המפרש בידיו על ראשו, תחופה את פניו מתוך בושה, כאילו רצה להתחפק מעיני הרואים.]

*האריך פָּנִים, האריך אף, האריך נפשו, התאפק, התיחס בסבלנות: שלא יהא אחד (מן הנדונים) עומד ואחד יושב וכו' כנגד אחד מאריך פ נ י ם וכנגד אחד מעיז פנים (ירוש' שבועי ד א). — בקש פְּנֵי פלוני, השתדל להפיק רצון ממנו: לך אמר לבי בקשו פני את פָּנֶיךָ יי' אבקש (תהל' כז ח). דרשו יי' ועזו בקשו פָּנָיו תמיד (שם קה ד). ועי' ערך בִּקֵּשׁ.—*גִּלָּה פָּנִים [1]: הוסיפו עליהן הפורק עול והמפר ברית והמגלה פ נ י ם בתורה אין להן חלק לעולם הבא וכו' המגלה פ נ י ם בתורה זה שהוא אומר לא נתנה תורה מן השמים ולא כבר תניתה האומר אין תורה מן השמים. תנא רבי חנניה ענתוניא קומי רבי מנא זה שהוא עובר על דברי תורה בפרהסיא כגון יהויקים מלך יהודה וחביריו (ירוש' פאה א א). על כל עבירות שבתורה יום הכפורים מכפר חוץ מפורק עול ומיפר ברית ומגלה פ נ י' בתורה וכו' (רבי, שם שבוע' א ט). והמגלה פ נ י ם בתורה שלא כהלכה [2]) אף על פי

1) [עי' הערה לקמן.]

2) [הצרוף המגלה פנים בתורה שלא כהלכה לא מצא עדין את פרושו הנכון. רגילים להבינו כאילו כונתו: המגלה בתורה פנים (טעמים) שלא כהלכה. אך כמה מן הקדמונים הרגישו שעצם הבטוי ג ל ה פ נ י ם פרושו קרוב אל ה ע י ז פנים, ה ח צ י ף פנים (אך עי' לקמן). וכן אומר למשל הרמב"ם (אבי ג יא): וענין מגלה פנים יגלה פנים ויעיז וכו'. וכן מנמק אף בכר Exegetische Terminologie I, 149 וכו' פרוש זה של גלה פנים על ידי דברי ר"א בן הורקנוס במכי' (מס' דעמלק א) על עמלק: בא בגלוי פנים, על ידי הבריתא (ערוב' סט.), האומרת: מומר בגלוי פנים, ועל ידי ספרי (ד.מדי קיב), המבאר את דברי הכתוב והנפש אשר תעשה ביד רמה: זה המגלה פנים בתורה כמנשה בן חזקיה שהיה יושב ודורש בהגדה של דופי (ועי' גם רש"י לאבי שם). וכדי לבאר משמ' זו של גלה פנים מזכיר בכר אף בטויים כגון בריש גלי כתרג' של ביד רמה. אלא הואיל וגם בכר, כמו המפרשים ההולכים לפי ההבנה הרגילה של הצרוף, רואה במלה ת ו ר ה בתוך המאמר המגלה פנים בתורה שלא כהלכה את תורת משה, התורה הקדושה, ע"כ אין לו אפשרות לקים את המלים ש ל א כ ה ל כ ה עם הבטוי העקרי המגלה פנים בתורה במשמ' המעז פנים בתורה; והואיל ושתי מלים אלו אינן מפורשות אלא בדברי ר"א המודעי באבי' בלבד, רואה בכר בהן תוספת מאחרת המיסדת בהבנה השניה של פנים במובן טעמים.

ואולם אין ג ל ה פ נ י ם ביתר דיוק אלא לשון תרגזה והכעסה. ובמובן זה בא הצרוף העברי כתרגום

שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא (ר' אלעזר המודעי, אב' ג יא). — *וגלה פני פלוני, במשמ' צער וביש אותו: אחר ארבעים שנה רצה משה להזכיר לישראל ולומר להם זוכרים אתם שאמרתם במדבר היש ה' בקרבנו אם אין אלא אמר משה אם אני אומר לישראל כך הרי אני מגלה את פניהם וחמגלה פנים אין לו חלק לעוה"ב אלא אני אומר להם מעשה עמלק והם מבינים מה שכתוב לפניו (רבי פינחס, פסד"א מד). — הדר פניו של זקן וכדו', נהג בו מנהג ככוד הראוי, ehren; honorer; to honour, עי' ערך א. הדר. — הדר פני פלוני בריב, במשפט, וכדו', נשא לו פנים, הטה הכף לטובתו, עי' שם. — *ההליל פנים, עי' ערך א. הלל. — *הפך פניו, ואמר בן סירא: חשקה נפשי בה ופני לא לא אהפך ממנה (ב"ס גני' נא יט). — ובסהמ"א: ונפנ ונעבור לצד צפון הפכנו פנים להלוך רוח מזרחית (רס"י, דבר' ב ח). ועי' עוד ערך הפך. — חזק פניו, שלא יתביש, שלא יכנע, עי' ערך חזק. — חלה פני פלוני, בקש ממנו, התחנן לפניו, flehen; supplier; to implore, עי' ערך ב. חלה. — *החציף פניו, כל המחציף פניו במלכות בית דוד מתחייב הוא

לצרוף ארמי גלי אנפין שנמצא כך בתעודה מסוף המאה החמישית לפנה"ס. כי כך יש להבין את הדברים במכתב שבתעודות יב (קולי 37, ש' 7–8): הן לו גלין אנפין על ארשם לכן לא כונה הו... יאמר מלין קדם ארשם פיסן מהשדך אנפין וכו'; כלו' אלמלא כן היינו מגלים פנים אל ארשם לכן לא כזאת... יאמר דברים לפני ארשם כמרגיע פנים. הנגוד אל מהשדך אנפין מוכיח כי גלי אנפין, גלה פנים, פרושו מרגיז, מכעיס; וכן בא אף הבטוי מוסר בגלוי פנים במקום הבטוי הרגיל מוסר להכעיס. ואם אין בפרוש במקום אחר מגלה פנים בתורה שלא כהלכה, הענין שבמלים אלו נאמר באפן אחר בפרוש אף בספרי, המוסיף ואומר: כמנשה בן חזקיה שהיה יושב ודורש בהגדה של דופי כלו' שהיה דורש ומורה שלא כהלכה. והשוה: הרב בא לעולם על ענוי הדין ועל עוות הדין ועל המורים בתורה שלא כהלכה (אב' ה ח). תלמיד שהורה אפילו כהלכה אין הוראתו הוראה וכו' (ירוש' שביעי' ו א). ומכאן שאין לצרף יחד מגלה פנים בתורה, ואין תורה זו תורת משה, אלא תורתו של הדורש, המורה תורה שלא כהלכה, ובזה הוא מגלה פנים ומכעיס. פרוש כל הבטוי הוא אפוא: המרגיז בהוראה, בהורותו תורה שלא כהלכה, ומכאן שפנים בבטוי זה פרושו כעס ואף. המרגיז מגלה ומעורר פנים אצל חברו ועי' מיד בהמשך.]

(למעלה) (מד"ר קהל', טובה חכמה). — ובסהמ"א: כיון שראה יעקב לעשו שהחציף פניו ובא עליהם והיה מורה בחצים להרגם אותה שעה עמד יעקב על חומת הבירה ודבר עם עשו אחיו דברי שלום ואהבה ורעות (ברא"ש רבתי, אלבק, 162). ועי' עוד ערך *חצף. — טחן פניו של פלוני, התנהג אתו בקושי, עלבו, חמסו, עי' ערך טחן. — היטיב פנים, עשה שיהיו הפנים טובי מראה, עי' ערך יטב. — *הופיע פנים נגד פלוני, העז פניו נגדו, עי' ערך יפע. — *הוקיע פנים, ואמר המשורר: בכל חליפות הזמן פני בלי מסוה לנגד קור וחם הוקעתי עד כי למשחית נהפך הודי וגם התנכרו פני ולא נודעתי (רמב"ע, בחלס ילורי, דיואן קמח, כ"י צולב'). — *הוריק פנים, הראה פנים ירקות, גלה אי רצון: וירק את חניכיו ר' יהודה ור' נחמיה ר"י אומר הן הוריקו פנים כנגד אברהם אמרו ה' מלכים לא יכלו לעמוד בהם ואנו יכולים לעמוד בהם ר"נ אמר אברהם הוריק פנים כנגדן אמר אצא ואפול על קדוש שמו של מקום (מד"ר ברא' מג). *כבש פניו בקרקע, הסתירם מפני בושה, וכדו', עי' ערך כבש. — כפר פניו של פלוני במנחה וכדו', נתן לפלוני מנחה כדי לרצותו ולשכך חמתו, עי' ערך ב. כפר. — *כרכם פניו כנגד פלוני, כון אותן לעומתו בחזקה, בכעס וחרון, עי' ערך כרכם. — *הלבין פני חברו, ביש אותו מאד, עי' ערך לבן. — *המרה פנים, ולמה נקרא שמו ממרא ר' עזריה בשם ר' יהודה שהמרה פנים באברהם (מד"ר ברא' מב). — *נטה פניו לכאן ולכאן: אמ' הקב"ה למשה אין ישראל יודעין ועושין את התורה אלא בעקב ונוטין פניהם לכאן ולכאן ואח"כ באין אצלי (דב"ר, ליברמן, 72). — הכיר פני פלוני במשפט וכדו', עשה בשבילו לפנים משורת הדין, עי' ערך ב. נכר. — הפיל פניו בפלוני, רגז עליו, עי' ערך נפל. — נשא פניו להביט בפני זולתו מבלי בושה, עי' ערך נשא. — נתן פנים בפלוני לענשו, עי' ערך נתן. — סבב פני הדבר, גלגל עד שיצא הדבר לפעל [1]: לבעבור סבב את פני הדבר עשה עבדך יואב את הדבר הזה (ש"ב יד כ). — *סבר פנים, האיר את הפנים לפלוני, הראה לו פנים של רצון וחבה, עי' ערך *סבר. — *הסביר פנים, כמו סבר פנים, עי' שם.

1) [עי' רש"י למקום.]

—חָצֵו פָּנִים, *העיז פנים, היה עז פנים, התחצף, to be impudent; être insolent; frech sein, עי' ערך עָזוּ. — העמיד את פָּנָיו, התאמץ, עי' ערך א. עָמַד.—*ובמשמ' התנגד, מרד, עי' שם.—הצהיל פָּנִים: ויין ישמח לבב אנוש להצהיל פָּנִים משמן ולחם לבב אנוש יסעד (תהל' קד יה). — ובתו"מ: תנו רבנן חמשה דברים נאמרו בשום משביע ומשחין ומצהיל פנים ומרבה הזרע וכו' (ב"ק פב.). — *קִבֵּל פָּנִים: אילולא דיין אלא שהיה מקבל פני רבו שכל המקביל פני רבו כאילו מקבל פני השכינה (רבי שמואל בשם רבי זעירה, ירוש' ערוב' ה א). ויבא אהרון וכל זקני ישראל לאכל לחם עם חותן משה לפני האלהים וכי לפני האלהים אכלו אלא מיכן שהמקבל פני חבירו כילו מקבל פני שכינה (ר' ישמעאל, שם שם). ד' כתות אין מקבלות פני שכינה כת לצים כת שקרנים כת חניפים כת מספרי לשון הרע (סנה' קג.). — ובספהמ"א: אמרו רבותינו בשעה שעמד (יעקב) לקבל פני פרעה שאל לו פרעה בן מי אתה (ברכ' רבתי, אלבק, 215).—*הקביל פָּנִים: מפני מה לא הקבלנו פניך ברגל (רבי לרבי שמעון בן חלפתא, שבת קנב.). ת"ר ההולך להקביל פני אביו או פני רבו או פני מי שגדול ממנו עובר עד צוארו במים ואינו חושש (יומא עז:). מי שמבקש להקביל פני מלך ב"ו לא דין הוא שילמוד איך יכנס ואיך יצא וכו' אתה שמבקש להקביל פני ממ"ה הקב"ה לא דין הוא שתלמוד איך תכנס לבית קדש הקדשים וכו' (מדר"ג עו ג). — קִדֵּם פְּנֵי פלוני: קומה יי' קדמה פָנָיו הכריעהו פלטה נפשי מרשע חרבך (תהל' יז יג). נקדמה פָנָיו בתודה בזמרות נריע לו (שם צה ב). — *הראה פָּנִים, נִחֵם: מהו להראות לו פנים ר' יעקב בר אידי בשם רבי חנינה והלא אמרו אין אבל בשבת מפני מה אמרו להראות לו פנים לא מפני הכבוד (ירוש' מו"ק ג ה). אין מראין פנים לא בראש השנה ולא ביוה"כ א"ר שמואל בר רב יצחק יום הכפורים שחל להיות בשבת מראין בו פנים (שם ג ו). שמעו רבותינו ועלו אצל אשתו להראות לה פנים (מד"ר דבר' ב). — ובספהמ"א: אבנימוס הגרדי מתה אמו ועלה ר' מאיר להראות לו פנים ומצאן אבלים, לאחר זמן מת אביו ועלה ר"מ להראות לו פנים ומצאן יושבים ועוסקים במלאכתן (ילק' שמעי רות תרא). — *ובמשמ' עשה עצמו כאלו: והיה (שאול) מראה פנים שהוא עושה זה שלא במתכון (ר"י אברבנאל, ש"א יח, ויהי ממחרת וגלה). — התראה פָּנִים: אז שלח אמציה מלאכים אל יהואש בן יהואחז בן יהוא מלך ישראל לאמר לכה נתראה פָנִים (מ"ב יד ח). ויעל יהואש מלך ישראל ויתראו פָנִים הוא ואמציהו מלך יהודה בבית שמש אשר ליהודה וינגף יהודה לפני ישראל וינסו איש לאהלו (שם שם יא–יב).—ובספהמ"א: מפני מה לא הקבלנו פניך, למה לא באת אלינו להתראות פנים (רש"י, שבת קנב.).—רָעַם פָּנִים: כל ישבי האיים שממו עליך ומלכיהם שערו שער רעמו פָּנִים (יחזק' כז לה). —השיב את פני פלוני: ותאמר שאלה אחת קטנת אנכי שאלת מאתך אל תשיב את פָּנָי ויאמר לה המלך שאלי אמי כי לא אשיב את פָּנָיִךְ (מ"א ב כ). ואיך תשיב את פְּנֵי פחת אחד עבדי אדני הקטנים ותבטח לך על מצרים לרכב ולפרשים (מ"ב יח כד). בעבור דוד עבדך אל תשב פְּנֵי משיחך (תהל' קלב י). —שִׁחֵר פְּנֵי פלוני: על כן יצאתי לקראתך לשחר פָּנֶיךָ ואמצאך (משלי ז יה). — *השחיר פָּנָיו: דברים שאדם עושה בילדותו משחירים פניו לעת זקנתו (שבת קנב.). כל המשחיר פניו על דברי תורה בעולם הזה הקב"ה מבהיק זיוו לעולם הבא (ר' יהודה ברבי סימון, סנה' ק.). —עם מלת יחס, ברך (קלל) עַל פְּנֵי פלוני, ברך אל פְּנֵי פלוני: ואולם שלח נא ידך וגע בכל אשר לו אם לא על פָּנֶיךָ יברכך (איוב א יא). אולם שלח נא ידך וגע אל עצמו ואל בשרו אם לא אל פָּנֶיךָ יברכך (שם ב ה). — הוכיח אל פְּנֵי פלוני: הן יקטלני לו איחל אך דרכי אל פָּנָיו אוכיח (שם יג יה).—הכעיס את פלוני על פָּנָיו: העם המכעיסים אתי על פָּנַי תמיד זבחים בגנות ומקטרים על הלבנים (ישע' סה ג). - הגיד על פָּנָיו: מי יגיד על פָּנָיו דרכו והוא עשה מי ישלם לו (איוב כא לא). — שִׁלֵּם אֶל פְּנֵי פלוני: וידעת כי יי' אלהיך הוא האלהים האל הנאמן שמר הברית והחסד לאהביו ולשמרי מצותו לאלף דור ומשלם לשנאיו אל פָּנָיו להאבידו לא יאחר לשנאו אל פָּנָיו ישלם לו (דבר' ז ט–י). — נגד פְּנֵי פלוני, עי' ערך נֶגֶד.

— בטויים: *פָּנָיו משתנות ככרום: כיון שנצטרך אדם לבריות פניו משתנות ככרום (ברכ' ו:). — נשתנו פָּנָיו כחררה: ויחר לדוד על אשר פרץ ה' פרץ בעוזא א"ר אלעזר שנשתנו פניו כחררה (סוטה לה.).—

*עשה פָּנִים לדבר, נתן לו צורה ומראה, עשה פָּנִים לשער וכדו׳: כופת שסירקו וכרכמו ועשאו פ נ י ם רבי עקיבא מטמא וחכמים מטהרין עד שיחוק בו (כלים כב ט). — ובסהמ״א: וכן כול של עץ אע״פ שסרקו וכרכמו ועשאהו פ נ י ם לשער וכיוצא בו אינו כלי ולא מקבל טומאה עד שיחוק בו (רמב״ם, כלים כה י). — *עשה פָּנִים לאדמה: בשעה שהמטר יורד הוא עושה פ נ י ם לאדמה (ר׳ יהושע בן לוי, מד״ר בראש׳ יג). איש אדמה, שעשה פ נ י ם לאדמה ישבשבילו נתחללה האדמה (שם שם לו).

אֹזֶן.—אַף, אַפַּיִם.

גֵּהָה, מראה הפנים.

זָקָן, קצה פני האדם שתחת הפה והשער שב״.

חָוַר.—*חִוֵּר.

*חָסָט. חֲסָטִים, צמח של שחין או מורסה קטנה על הפנים. — חֹטֶם. — חָפָה, חפה הפנים בתמרוקים.

טוּחַ, טָח הפנים בתמרוקים.

יֵרָקוֹן, השתנות גון הפנים מפחד ומורא וכדו׳; *מחלה שמשנה גון פני האדם לירק.

לְחִי, לְחָיַיִם.

מַסְוֶה, דבר יכסו בו הפנים. — °°מַסְחֵף, כלי מגן, יכסה בו הלוחם את פניו. — מַסֵּכָה, *במשמ׳ סתר פנים. — מֵצַח, חלק הפנים, באדם ובבהמה, שלמעלה מהעינים עד תחלת השערות.

*נֶמֶשׁ. נְמָשִׁים, כעין כתמים קטנים על עור הפנים, עדשי הפנים.

ב. *סֵבֶר, אפן התנהגותו של אדם המשתקף בתוי פניו.

—°°סְמוּקָה, אדמימות הפנים. — *סַנְטָר, סַנְטֵר. —*סָרָק, צבע צהב, תצבע בו האשה את פניה.

—*עַדְשָׁן, אדם שעורו מנגע בעדשי הפנים.

—עוֹר, הפנים. — *עַזְפָּן, עז פנים.—*עַזְפָּנוּת. עזות פנים.—עַיִן, עינים.

א. פֶּה.

צָעִיף, כסוי הפנים לנשים.

*רָעַל, ערביות יוצאות רעולות, מעטאות פניהן ברעלה.—רְעָלָה, עטיפת הפנים לנשים.

פְּנִים[1]. — א) עם אותיות היחס ועם הא הכוון, מִלְּפְנִים, פְּנִימָה, לִפְנִימָה, מִפְּנִימָה,—בתוך הדבר לתוך הדבר, drinnen, hinein; dedans; within, inward(s): הן לא הובא את דמה אל הקדש פְּנִימָה אכל תאכלו אתה (ויקר׳ י יח). וארז אל הבית פְּנִימָה מקלעת פקעים וכו׳ ודביר בתוך הבית מִפְּנִימָה הכין וכו׳ ויצף שלמה את הבית מִפְּנִימָה זהב סגור (מ״א ו יח–כא). ואת כל קירות הבית מסב קלע פתוחי מקלעות כרובים ותמרת ופטורי צצים מִלִּפְנִים ולחיצון ואת קרקע הבית צפה זהב לִפְנִימָה ולחיצון (שם שם כט–ל). וחלונות אטמות אל התאים ואל אליהמה לִפְנִימָה לשער סביב סביב וכן לאלמות וחלונות סביב סביב לִפְנִימָה ואל איל תמרים (יחזק׳ מ יו). ובא לִפְנִימָה ויטד אל הפתח שתים אמות (שם מא ג). כל כבודה בת מלך פְּנִימָה[1]) ממשבצות זהב לבושה (תהל׳ מה יד). וכתו״מ: כד הוה עליל לבית וועדא הוה אמר (רבי) ייכנס ר׳ חייא רובא ל פ נ י ם, אמר לו רבי ישמעאל בי רבי יוסי ל פ נ י ם מני, אמר לו חס ושלום אלא ר׳ חייה רובה ל פ נ י ם ורבי ישמעאל בי ר׳ יוסי לפני ל פ נ י ם (ירוש׳ כלא׳ ט ד). שהיתה שמאלו כלפי ל פ נ י ם (שם יומא ה ג). שהיה מתגלגל כלפי ל פ נ י ם (שם שם). שורה הרואה פ נ י מ ה פטורה

[1]) [מקור המלה לא התברר כל צרכו הואיל ואין דומה לה במשמ׳ קרובה בלשונות האחיות. נוהגים לגזור אותה מן פָּנִים. אך בדרך זו קשה להבין גם את הוראתה וגם את צורתה, ובפרט את נקודה פְּנִים, פְּנִימָה בנגוד אל פָּנִים, בעוד שתנועת הקמץ נשמרת לפני הא רכוון במלים כגון קָדִימָה, צָפוֹנָה וכדו׳. ועל כן אפשר שיש לראות פְּנִים כשנוי מבטא של פֵּנִים, כמו שנמצא בכתבות כנעניות בן במקים בית היחס (כגון בכתבות אשמנעזר ט: ממלכת אדר אש משל ב נ ם, שמשמ׳ בעבר׳: מלך אדיר אשר ימשל בהם), ובעבר׳ וביתר הלשונות הקרובות בֵּין, בינים, בינות, בינתים, כהרחבות דומות של בית היחס.]

[1]) [הקדמונים הבינו אף כאן: בתיך הבית ולמדו מכאן על צניעות האשה שכבודה בבית וכדו׳, ואף הפרשנים נסו לקים את המלה במשמ׳ זו, למשל: וטעם פנימה שהיתה שוכנת לפנים בארמונה ולא היתה נראית לכל (ראב״ע). אך אין משמ׳ זו יוצאת ידי הענין שהוא תפארת המלכה כלבושה, וע״כ חשבו כמה מן החדשים שצ״ל פְּנִינִים או פְּנִיהָ תחת פְּנִימָה, והמחבר בשולי התנ״ך סמן את הקריאה כל כבודה מלך פנינים משבצות זהב לבושך, ועי׳ הערתו לערך מל. ואמנם אפשר כי באותיות פנימה נשמר שמו של מלך, אביה של המלכה, והשות פ נ מ ו, שמם של כמה ממלכי שמאל ויאדי בסוריה במאה השמינית לפני הספירה, שנשמר בכתבות.]

ושאינה רואה פנימה חיובת (ברכ' יט:). זו אינה צריכה לפנים[1]) (רב אחא בר זבדא, ב"מ טז.). זה אדם הראשון שהיתה מחיצתו לפנים ממלאכי השרת (רב הונא, מד"ר בראשי' כא). — ובפהמ"א: וטעם פנימה שהיתה שוכנת לפנים בארמונות ולא היתה נראית לכל (ראב"ע, תהלי' מה יד). ואין צריך לומר גם אם אין פירוש הדין ברור להם שיאחרוהו עד שיתברר להם שזה אין צריך לפנים אלא אפי' כשהדין ברור להם (המאירי, בית הבחירה על אב' א א). — ואמר הפיטן: ואל תביט אלי אשת עמיתך ושומה נא פנימה רעיתך (רב האי גאון, לקוטי קדמונים, 64). — ואמר המשורר: ויהי בהיותנו במעמד ההוא הנכבד ראינו עשר חופות בגלומי תכלת וארגמן מחופות ומפנימה זהב מופז מצופות (עמנו', מחב' כח). — *לְפְנִים מן הקלעים: ונאכלין (חטאת הצבור והיחיד) לפנים מן הקלעים לזכרי כהונה (זבח' ה ג). — *מן הדלת וְלִפְנִים, בתוך הבית: כל הבגדים שלקחתי ליך לבוש אותן בפרהסיא אבל קוזמירין זה גנוב הוא אל תלבשי אותו אלא מן הדלת ולפנים (דב"ל ליברמן, 69). — *וזה לִפְנִים מזה: למלך שהיו לו שתי גנות זו לפנים מזו (מכי' בשלח ד). שני בתים זה לפנים מזה שניהם במכר שניהם במתנה אין להן דרך זה על זה (ב"ב סה.). — *לִפְנֵי וְלִפְנִים, לִפְנֵי לפנים, בתוך תיכו של הדבר: זו צריכה לפנים ולפני לפנים (רבא, ב"מ טז.). ועי' עוד ערך א. פְּנִי. — *לִפְנִים משורת הדין, במדת החסד ולא במדת הדין: יהי רצון מלפני שיכבשו רחמי את כעסי ויגולו רחמי על מדותי ואתנהג עם בני במדת רחמים ואכנס להם לפנים משורת הדין (תפלת הקב"ה, רב זוטרא בשם רב, ברכ' ז.). והודעת להם זה בית חייהם, את הדרך זו גמילות חסדים, ילכו זו בקור חולים, בה זו קבורה, ואת המעשה זה הדין, אשר יעשון זו לפנים משורת הדין (רב יוסף, ב"מ ל:). שהעמידו דיניהם על דין תורה ולא עבדו לפנים משורת הדין (שם שם). — *בִּפְנִים, מִבִּפְנִים, בתוך הדבר: כל העוסק בתורה מבפנים תורתו מכרזת עליו מבחוץ (רבא, מו"ק טז:). אמר הקב"ה אינו דרך משה שנצטער במשכן

1) [רש"י: אינה צריכה כדי לתרצה להכניסה לפני בני הישיבה שאין בה: יודע לפרקה ותשובת הגאונים פורשין לגנאי דליבא קושיא מעליא אל תעלוה לו.]

יהא עומד מבחוץ ואני עומד מבפנים אלא הריני קורא אותו שיכנס (תנחו' בובר ויקר' א). — ואמר הפיטן: כי אלה יהו מבפנים ואלה מלפניהם מפנים (אלהים אל דמי, קלוק שבת זכור).—*נגיעת פָּנִים: אם תחב אדם טומאה בכוש והכניסה לתוך גרונו של אדם טהור ולא נגעה בלשונו וכו' לא נטמא הבולע משום מגע זה שהרי לא נגעה בבשרו שנגיעת פנים אינה נגיעה (רמב"ם, טומאת מת א ג). — *פְּנִים, בִּפְנִים, לִפְנִים, במשמ' בִּפְנִים המקדש, העזרה: יש בה ידיעה בתחלה ואין בה ידיעה בסוף שעיר שנעשה בפנים ויום הכפורים תולה עד שיודע לו ויביא בעולה ויורד. אין בה ידיעה בתחילה אבל יש בה ידיעה בסוף שעיר הנעשה בחוץ ויוה"כ מכפר (שבוע' א ב–ג). מוקטרי פנים שהעלן לחוץ, מוקטרי חוץ שהעלן לחוץ (זבח' קז.). חד למוקטרי פנים שחסרו והעלו בחוץ וחד למוקטרי חוץ שחסרו והעלו בחוץ (ר' ישמעאל שם שם). ועי' עוד ערך א. פְּנִי. — *בִּפְנִים במשמ' הַכְּתִיב, הכתוב בגוף הספר, בנגוד אל בחוץ שהוא הקרי: אשר לא חמה, לו קרינן וכו' ועיר נקבה היא והוצרך לכתוב לה אלא מתוך שצריך לכתוב לא בפנים תקנו לו במסורת, זה נופל על זה (רש"י, ויקר' כה ל). יקרה היא מפנינים דרשינן ליה יקרה היא מפניים כמו שכת' בפנים ובחוץ קורין מפנינים שכל אשה צנועה זוכה ויולדת בן ששמש לפניי ולפנים (פי' מס' משקין לר"ם בן היתום, 34). — ב) *פְּנִים, ש"ז [1]), מ"ר פְּנִימִים, פְּנִימִי, כמו תּוֹךְ, החלק התיכון של הדבר, intérieur, Inneres, Kern; dedans; interior, inside. ואמר המשורר: ולמה בזמן הקיץ פנימי גופנו חם (שאלות ראב"ע, כהנא ב, 30). — ונהוג גם במשמ' גוף הספר בנגוד אל הפרושים שסביבו.

א. *פְּנִימָה, ש"נ,—כמו פְּנִים במשמ' ב), החלק התיכון: כי מפני חוזק כח הדמיון שנתחזק בעת הרגשת החושים הפעולות ואצר אותם בפנימתן או שדימה אותם בכח הדמיון בעת היקיצה בלא הרגש חיצון אך בפנימי (ר"מ אלדבי, שבילי אמונה ה ו).

1) [בהפיכת תה"פ פְּנִים לש"ע. כך נולדו שמות אין מספר בכל הלשונות מתה"פ ששמש לציין אחת מתכוּנותיו של הדבר הנקרא בשם זה. עי' על זה פורטשינר, Entstehung d. semit. Sprachtypus, הקדמה.]

ב. *פְּנִימָה, ש"נ, — כמו פְּנִין, פְּנִינָה: ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, מה הפנימה[1] הזאת אינה נגלית לכל בריה כך אין לו רשות לשקע עצמך על דברי תורה אלא בפני אדם כשרין (קונדריס אחרון לר"ש הדרשן, בשם ר"ש בן יוסי, ירוש' גנזי מכרים, 337).

*פְּנִימוֹנִי, ת"ז, — הנמצא לִפְנֵי וְלִפְנִים: והיא מצוית בכל חלוקות לשלשה חלקים אנוש בהמי צמחי, אנוש ג' שלישים בהמי שני שלישים צמחים שלישים (צ"ל שליש א'), אנישי ג' חלקים פנימוני[2] ותיכוני וחיציני, בהמי ב' חלקים חיציני ופנימי, צמחי חלקי אחת והוא חיצוני, והשלשה חלקים של האנושי החלק הפנימי היא משובחת ומעולה על השתים הניתרות (פי' ילירה לברללוני, 179).

פְּנִימִי, ת"ז, נק' פְּנִימִית, מ"ר פְּנִימִים, *פְּנִימִיִּים, פְּנִימִיּוֹת, — מה שהוא בִּפְנִים הדבר, הפך מן חיצון interior ; intérieur ; inner: ויתן את הכרובים בתוך הבית הַפְּנִימִי (מ"א ו כז). ויבן את החצר הַפְּנִימִית שלשה טורי גזית (שם שם לו). ויבא אתי אל חצר בית יי' הַפְּנִימִית (יחזק' ח יו). לפני אלם השער הַפְּנִימִי (שם מ יה). וההיכל הַפְּנִימִי ואלמי החצר (שם מא יה). ולפני הלשכות מהלך עשר אמות רחב אל הַפְּנִימִית דרך אמה אחת (שם מב ד). וחדריו הַפְּנִימִים ובית הכפרת (דהי"א כח יא). ופתח הבית דלתותיו הַפְּנִימִיּוֹת לקדש הקדשים (דהי"ב ד כב). — ובתו"מ: העומדים בשורה הפנימים פטורים והחיצונים חייבים (ברכ' ג ג). בהרת כגרים ומחיה כעדשה מקפתה וחוץ למחיה בהרת הפנימית לתסגיר והחיצונה להחליט (נגעי ו ה). חמש חצירות הפתוחות למבוי כולן משמשות עם החיצונה וכו' הפנימית שבכולן משמשת לעצמה ומשמשת עם כולן (תוספת' ע"מ יא יע). רצו בני פנימית לפתוח להם פתח במקום אחר יכולין לעכב על ידו (שם שם). למלך שהיו לו שתי גנות זו לפנים מזו מכר הפנימי ובא הלוקח ליכנס לגן הפנימי ולא הניחו השומר (מכיי בשלח ד). הואיל ונאמרו הזיות בפנים ונאמרו הזיות בחוץ אם למדתי לפנימיות שהם מעכבות זו את זו אף החיצונית יהיו מעכבות זו את זו (ספרי במד' קכג). היה עומר אחד גדול עימר צד החיצון בצד הפנימי נידון כשורה עימר צד הפנימי בצד החיצון מהו שידון כשורה (ירוש' פאה ו ג). כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות ומפתחות החיצונות לא מסרו לו (רבא בר רב הונא, שבת לא:). לעולם מותרות עד שיהו שנים בפנימית ואחד בחיצונה (שמואל, ערוב' עה:). שני בתים זה לפנים מזה שניהם במכר שניהם במתנה אין להן דרך זה על זה, כל שכן חיצון במתנה ופנימי במכר (ב"ב סה.). המוכר את החצר מכר בתים החיצונים ובתים הפנימיים ובית החולסאות (שם סז.). אל יסוד מזבח (העולה) ולא יסוד מזבח הפנימי (זבחי כא.). חומר בהזאה שהזאה ישנה בחטאות החיצונות ובחטאות הפנימיות וכו' (שם לו:). ויאמר אחד קדוש לפלמוני המדבר, רב הונא אמר לפלניה תרגם עקילס לפנימי דיבר זה אדם הראשון שהיתה מחיצתו לפנים ממלאכי השרת (מד"ר ברא' כא). מעשה בארבעה זקנים שהלכו למלכות הפנימית והיה לחן פילוסופוס אחד חבר שם (ד"א רב' ה). — ובספהמ"א: מעשה היה בנהרדעא באחד שאמר לחבירו מה את עושה בבית הזה אמר לו מסך לקחתיו ואכלתיו שני חזקה אמר לו בשיכני פנימיים[1] הייתי, באל פני רב נחמן אמר לו בריר אבילתך (הלכות פסוקות לתלמיד רב יהודאי גאון, 67). וכאשר נוסיף ז' הפנימיות אשר באותיות הכפולות על הכ"ב אשר זכרם בעל ספר יצירת תעשינה אותיות הדבור כ"ט אותיות (פי' ילירה לדונש בן תמים, כב). ההרגשות הם חיצוניות והם ג"כ פנימיות, החיצוניות נקראות בכלל הרגש והפנימיות דמיון (כוס חן ב). והענין השני הוא המשכל עצמו אשר כבר השכילהו האדם ויקרא זה הענין גם כן הדבור הפנימי (מלות ההגיון יד). ליכנס בקירות מערכות אלדים חיים מושיע רב וגואל בחקירותם הפנימיים להפריד בין העצומים גאוני עולם (כ' יוחנן עריוים לר"י תפיסה, מנחת קנאות, 4).

---

1) [בירוש' ע"ז ב ח: מה הפימה הזאת, עי' ערך פִּימָה.]

2) [אמנם לא מן הנמנע הוא שהמלה פנימוני נולדה כאן בט"ס ע"פ תיכוני והיצוני (וכן אפשר להפך שהכונת בהמשך: בהמי ב' חלקים חיצוני ותיכוני וכו' של האנושי החלק הפנימוני), אך על כל פנים צורה מצלחת היא שכדאי לשתמש בה לדרגת הפלגה של פְּנִימִי.]

1) [בתלמו' (ב"ב כט:): בשבוני גוואי.]

האמתיות הם שני מינים האחד הוא אמת **פנימי** (סוביעקטיפע וואהרהייט) והשני הוא אמת חוציי (אוביעקטיפע וואהרהייט) (יסודות חבל, סז). — °ובמשמ' נסתר ונעלם: והחלוף בין הנמצאים הנראים הוא נופל בצורות הנראות וכן החלוף בין הנמצאים **הפנימיים** אמנם נפל בצורות **הפנימיות** וכו' אך העצם **הפנימי** לא יקבל הצורות (רש"ט פלקירא, מקור חיים לרשב"ג א ז). כי כל מאמר אשר יש לו שני פנים ר"ל שיש לו ענין גלוי וידוע וענין נעלם צריך שיהיה החיצון נאה ככסף **והפנימי** נאה מן החיצון עד שיהיה **הפנימי**[1]) כשנעריכהו לחיצוני כערך הזהב אל הכסף (ר"י חריזי, פתיח' הרמב"ם למו"נ). חיצוניהם (של דברי הנביאים וכו') חכמה מועילה וכו' **ופנימיותיהם**[2]) חכמות בידיעות האמת על מתכונתה (שם). היסוד העשירי שיש בתורתינו **פנימי** וחצון (יסודות המשכיל לדוד בן יו"ט, דברי חכמים, נט). — °וספרים פְּנִימִיִּים, ספרים בחכמת הנסתר: נמצא בספרים **הפנימיים** וכו' (מחז' ויטרי קמד). מצאתי בספרים **הפנימיים** יתברך את השם צריך לכוין את לבו בהיה הווה ויהיה וכו' (המנהיג סי' מז). וראיתי וכו' בני אדם שהיו מגביהין את עצמם בשעת קדושה ויש לי סמך בספרים **הפנימיים** (שם נג). — ואמר הפיטן: ולא יאכל **פנימית** בזדון ובתרבית (רסב"ג, אזהרות, בכל שדי). **פנימיה** היתה דת שעשועים יומם באין מעינות נכבדי מים (הנה, שולמית סתרסרה, ליון ג, 145). וחיות עליות חיצוניות **ופנימיות** הליכותיך צופיות (הנה, כתר מלכות, יי' מי יעמיק). ברחמים יקר צעירי הצאן הקם הטריפם **פנימי** וחיצון[3]) (שמעון בר יצחק, יוצ' ב ר"ה).

פְּנִימִיּוּת, ש"נ, — מה שהוא פְּנִימִי, כמו פְּנִים במשמ' ב): ואנו סוברים כי הקב"ה עושה נסים לצדיקים ונפלאות גדולות ולא רחוק ממנו שהוא מראה אותן **בפנימיות** מראות היכליו ומעמד מלאכיו (תשו' הגאו' ליק נט). הספירות והאורות העליונות וכו' נאצלים **מפנימיות** הבלתי בעל תכלית (ר"א אלירה, שער השמים ח). הויות התורה ממשכת ומגלה חוצה משפע אורה המתייחס אל

1) [בתרג' ר"ש א"ת: תוכו טוב מנגלהו עד שיהיה תוכו וכו'.] 2) [שם: ותוכם.]

3) [מטה לוי: לחם לאכל ובגד ללבש.]

פנימיותה יקרא שחוק (ר"מ אלשיך, משלי ח ל). כדרך המשחק משמחת לבו שהוא מגלה בחיצוניות השחוק **פנימיות** הלב וערבותו (שם שם לא). וכשאני רואת ושומע הנה חנה הדברים שבים **לפנימיותי** ונאחדים עמה (רנ"ק, מוכה"ז שער יז).

פְּנִין, פְּנִינָה, מ"ר פְּנִינִים[1]), אבן יקרה, תכשיט, מרגלית, Edelstein, Juwel, Perle, Koralle; pierre précieuse, bijou, perle, corail; precious stone, jewel, pearl, coral: כי טובה חכמה מִפְּנִינִים וכל חפצים לא ישוו בה (משלי ח יא). יש זהב ורב פְּנִינִים וכלי יקר שפתי דעת (שם כ יה). אשת חיל מי ימצא ורחק מִפְּנִינִים מכרה (שם לא י). ראמות וגביש לא יזכר ומשך חכמה מִפְּנִינִים (איוב כח יח). זכו נזירית

1) [במקרא נמצא מ"ר פְּנִינִים בלבד, ופעם אחת (משלי ג יה) בכתי' **פניים** (הנקוד הוא של הקרי פְּנִינִים). השם הפרטי פְּנִנָּה (ש"א א ב, ד) אינו עדות מכרעת לצורת מ"י הואיל והוא נבדל מן פנינים בכתיב ובנקוד בדגש (כדגמת פִּלֶּגֶשׁ–פִּילֶגֶשׁ), אעפ"י שנראה כי הענין אחד. כנראה נגזרה המלה מן שרש **פנן**, הנמצא בע"בי אף במשמ' קשט ושפר (פַּנ a)), ולפי זה הוראתה העקרית היא קשוט, תכשיט בכלל. השבעים, והוולג' ההולכים בעקבותיהם, מתרגמים בדרך כלל במשמ' אבנים טובות, אך הוולג' באיכה (ד ז) ebore antiquo, שנהבים ישנים; ובאיוב (כח יח) נדרשת המלה **מפנינים** גם בשבעים τὰ ἐσώτατα וגם בוולג' de occultis, כלו' ממחשבים) כלשון מִפְּנֵי ומִפְּנִים, וכנראה על דרוש עתיק כזה מיוסד שמוש המלה בלשון הפיטנים במשמ' זו. במשמ' אבנים טובות (כיפי טבתא) מתרגם אף התרג' הארמי למשלי (המושפע מן הפשיטתא) וכן כמה פרשנים (עי' רד"ק), ואחרים רואים בפנינים שם לאבן ידועה, כגון מנחם: אבני שהם המה; וריב"ג (סה"ש שרש פנן): אבנים יקרות, אבל הטוב באמרו פנינים שירצה בו האבן הנקראת בערבי יאקות ויורה על זה אמרו אדמו עצם מפנינים ר"ל אליאקות שהוא אדום והוא אודם, ע"כ. והיה אף מי שראה בפנינים שם לזהב: אדמו עצם מפנינים, זהב קרוי פנינים לפי שמטמנין אותו בפנים (פירוש איכה מז' דברי חכמים, כח). אך התרג' הארמי לאיוב (כח יח) הוא: מרגלין, מרגליות, ובמשמ' זו נפוץ שמוש המלה בסהמ"א ובדבור. ואמנם ע"פ איכה ד ז (**אדמו** עצם מפנינים) מעדיפים כמה מן החדשים את הפרוש: Korallen. אך כמבואר לעיל נראה שעקר משמעות המלה היא תכשיט בכלל, ובפרט התכשיט המגוון בצבעים.]

a) فَنّ

משלג צחו מחלב אדמו עצם מפנינים (איכה ד ז). — ואמר בן סירא: אל תמאס אשה משכלת וטובת חן מפנינים (נ"ס גני' ז יט). היי שר[1] אויתי מפז וזרות טובה מפנינים (שם ל יה). רבים היו חבולי זהב והכותח על פנינים (שם לד ו). — ובסהט"א: אין לפלאות התבונה בכל פניני הדר ומי ערוך יערך לה מן כוכבי גיח (רסע"ג, ספר הגלוי, בתוך הגוף הערבי, קפח). ויהי כאשר שמעתי ממנו אלה הדברים אשר מפנינים יקרים ידעתי כי חסר ממוסריו (ראב"ע, חי בן מקיץ, איגר, 140). אל תשליכו הפנינים לפני חחוירים כי אינם עושים מאומה ואל תמסרו החכמה לפי שאינו יודע מעלתה כי היא יקרה מפנינים (ר"י א"ת, מבחר הפנינים לרשב"ג, 8). וכבר נוסה שמפסידים במגעם הדברים הדקים כפנינים[2] וחיינות (הוא, כוזרי ב ס). הנביאים אשר נפשותם זכות מקבלות לאורו יעבור בהם כעבור אור השמש בשוהם ובפנינים (שם ד טו). ה' אלהים נתן לי לשון למודים, למלאות ענינים חמודים, ביד השכל צמודים, והיו לאחדים, לקשור מפניני פליהם לצוארי הנגידים (ר"י חריזי, תחכ' הקד', 6). נאם הימן האזרחי הגד הגיד לי מחבר הספר הזה מפניני רעיונו ומליצות לשונו (שם א, 16). ואתה ידעת כי הספרים היקרים לא יחובבו פניניהם רק למביניהם (שם שם, 20). והחכמה בעיני בני עמנו כצרור אבן במרגמה או כזורק פניניו לרגלי הבהמה (שם שם). דעו כי השיר המעלה, אשר הוא בפנינים ממלא, ובכתם אופיר לא יסלא, מספרד שרד, ועל כל אפסי העולם נפרד (שם ג, 40). ור' משה בן עזרא מושה הפנינים ממליצות הרעיונים (שם שם, 41). ויאמר לו איזה ענק הראית אחד מבני ענק ויאמר לו ענק הפנינים אשר לקחת תמול מידי (ר"י זבארה, שעשועים ה, דודזון, 49). עיניה כיונים ולחייה כשושנים ושפתותיה כחוט השנים ושניה כפנינים (שם יב, 134). כל ימיו דורש טוב לעמו בפניני מליו (הכחוס ירושלמי, הקד' לספר המספיק, ה). וכוונתי בענין הזה שאהיה בזה אצל חברי כמגביה חרס מעל פנינים אשר לפניהם (ר"י אכטולי, מלמד התלמידים, ברלסיה, ח.). ולפי שידוע שהכתרים הנתונים בראשי

[1] [נ"א: שאר.]

[2] [במקור: באלג'ואחיר (כאבנים היקרות).]

המלכים יעשו מפנינים מחוברים ראוי לפי ענין זה להקרא לוית חן (שם נסא, קכה.). ואשר יקבל אורה קבול שלם יותר מכלם הם הפנינים והשוהם והאויר הצח והמים (פי' התורה לר' עמנואל סיגיליו, Merx, Archiv, עמ' 372). ומה נעמו רסיסי דמעותיך אשר כפנינים בינות עפעפיך התגלגלו עת מרי שיחי בחיקך שפכתי (שמשון בלוך, שבילי עולם ג, הקד', 3). הבאתי שכמי תחת משא גדול ונורא כזה וכו' ולהעלות הפנינים הנבואיים המושקעים בימי התורה ומצולותיה ולהראות העמים והשרים יפיה (מכתב גינצר אל בלומנפלד, אוצר נחמד ג, לד). — ואמר הפיטן: תתן להבהב נותצי פניניך תקרא לשכרם. כום כמום בפניך תבא כל רעחם לפניך (ר"א קליר, סבת סוכו מגי, קינ' ת"ב). אמרות האל טהורות. כפנינים היקרות (קונט' הפיוטים, מק"כ ד, 23). — ואמר המשורר: וכמעט אבדה מאין דרישה אשר היתה סגורה מפנינים (רשב"ג, הכפור או דרור, ברודי 3). אשר הציף צלוליה ודלה פניני מעמקיה ומשה (שם שם). וגבה מבני גילו כגבה בני איש מבהמות. או רמשים ויקרו מעלליו מעליהם כמו יקרו פנינים מחרשים (רמב"ע, הריח מר, שעה"ש 69). הנה דמעי בטרם. אקראה יענו אתי וידרשו עד לא שאלתי כדמית. פנינים ואם כדברי נקים עלי לחיי הכי מכבדי הם: בבכיתי (יהודה בן גיאת, מנין עפאים, שעה"ש 124). ועוד התכו בשאול בארץ חסון מיני פנינים וכל אבן יצופה משובותיו (ראב"ע, נבם אל אשר אהר, כהנא א, 196). פניני שיר אשר לבי חריטן הישׁ משיב פרדותן לחוטן ליפות צוארי שרן בדרן וספירן וכל אבני בהטן (יצחק אבן עזרא, פניני שיר, שעה"ש 159). ופניני טל יברקו (אד"ם, סס"ק, האביב א). — ומ"ר פְּנִינוֹת: אמר חכם אחד עצם ענין השכל דק ונפלא מכל הפנינות המושכלות ושלם יותר מכלם (ערוגת הבשם לרמב"ע, ליון ג, 175). — וכמשמ' פְּנִי, וּפְנִים, הדרי חדרים, סוד צפון[1]), Innerstes, Verborgenheit; fond, secret; the innermost, secrecy ואמר הפיטן: ציר נאמן קראת לעלת פניניך[2]).

[1] [כך, ולא ככנוי למלאכים יש להבין פנינים בדברי הפיטנים, וכמובן זה באה המלה ככר בתרגומים הקדומים, עי' בהערה לעיל.]

[2] [צפוניך, ולא כפטח לוי: תואר לתורה עשויה יקרה היא מפנינים.]

בארתו חמורות וקלות, ענשין ואזהרות פרטות וכללות, שכר המצוות ושלום גמולות (ר' שמעון בר יצחק, חמכו, קרוב' ג שבוע'). שנה אין לפניו, שקט בפניניו[1]) שבח טוב במצפוניו (מלך עליון, מוסף א ר"ה). זינה לעניו בפניני מעוגיו והגיה עיניו בפוץ מעיניו (ר"א קליר, אלורה ומשרשה, יולי פרח). — *ובמשמ' בני ישראל הצפונים, ואמר הפיטן: נחית פניניך[2]) בעוז עמך להתנאות צוריהם חממת במכות להלאות (מי מלל, מעריב אחרון פסח). — ומ"י *פְּנִין, ואמר המשורר: גדרו ארחו והכבידו בריחו ולא יכלו הצפינו מנגה פנינו (ר"י הלוי ליהושע בן דוסא, טעה"ס, 100). ומציתי פנין לח משפת כוס אשר נמשל למעין הישועות (הוא, לך עיני, דיואן ב, 203). — ומ"י *פְּנִינָה, ואמר המשורר: אני כתר זמן ארץ עדינה ואדמתי פאר על כל מדינה, הכי כל הארצות כאבנים במרגמת ואנכי פנינת (ר"י חריזי, תחכ' מז, 375).

***פְּנִינִי**, ת"ז, נק' פְּנִינִיָּה, — שיש בו מתכונת הַפְּנִינִים, כמו סַפִּירִי, בהיר וזך: כלם (המלאכים) גזורות פניניות וחיות עליות (רסב"ג, כתר מלכות, יי' מי יעמיק). השכל הפועל הוא תחלת ברואי רם ונשא והוא כח אשר נאצל מן החפץ והוא עצם פניני פשוט בהיר וזך (ערוגת הבשם לרמב"ע, ליון ב, 159). והנפש החכמה היא עצם פניני[3]) ממלא חסרון גוף טבעי (שם שם). והוא (האדם) שנברא מתוקן בצורתו ונאה במלאכתו ושלם בעל נפש מדברת פנינייה חכמה קיימת (כ"י א"א, הק' מדה"כ לרסב"ג, הקד'). הנפש החכמה הוא עצם פניני משלים חסרון טבעי מורכב מד' יסודות (ר' אברהם דקלוניא, תלמיד הרוקח, בספר שם טוב, גנזי הקבלה, ילינק, 84) גם לשר הפנים פני חמה בצאת השמש בגבורתו הוא אהרן קדוש ה' שיר המעלות האלקיות הפניניות אות ומופת בצבא שלו (אגר' ר"א היכיני, REJ XXVI, 214). — ואמר המשורר: ונפשנו פנינייה ועל כן גורנות אנחנו מפנינים (רסב"ג, עטה הוד, שירי שלמה לדוקס ט).

שירת כמו חותם עליו שמך חקוק ליום ולמדות תהי שלישיה שמש וירח מבין מאוריה וכבין פנינית רוח פנינית (הוא, נפן פחולה, שם כב).

פנן

פנן[1]), ממנו פַּן, א. פִּנָּה, פְּנִין, *פְּנִינִי.

פנק

פנק[2]), ממנו: *פִּנּוּק, פֹּנֶק, תַּפְנוּק.

פָּנַק, קל לא נהוג.

— פעי, מְפַנֵּק[3]), — פִּנֵּק את פלוני, הרגילו להיות רך, רָפֶה, רגיל לתענוגים ובטלה וכדו', verzärteln; dorloter, gâter; to pamper: מְפַנֵּק מנער עבדו ואחריתו יהית מנון (משלי כט כא). — ואמר בן סירא: חן ולקח ופניק[4]) נפשך כי אין בשאול לבקש תענוג (ב"ס גני' יד יו). — ובתו"מ: משל למלך שהיו לו אפוטרופוסים במדינה והשלים להם את שלו ומסר להם את בנו ואמר להם כל זמן שבני עושה לי רצוני היו מערבים ומעדנים אותו וממפנקים אותו (ספרי דבר' סו). כל מי שמפנק את יצרו בנערותו סופו להיות מנון עליו בזקנותו (ר' אבין, מד"ר ברא' כב). — ואמר הפיטן: בטל פלג מלא מאוגד פרי עץ השדה ממוגד פרש כפיו וסגד תפנק במזל קשת גד (אלור לנכר, סדר טל, כ"י בריט"מ). — ואמר המשורר: זמן שר יחנק ועבד מפנק ובו צר ואויב כאריה יונק יחית ברשעו מחיב בפשעו סקילה שריפה והרג וחנק (עמנו', מחב' א, 5). למי אוי ואבוי למי כהות עינים למי שבר רוח למי המית מעים למפנק בניו והמטה בו פשעו (שלום הכהן, כיר דוד יז, 825). — ואמר המליץ: מפנק מנער בנו ירבה מכאוביו ולכל רעה ישטה לבו (ב"ז, ב"ס ל ז).

— פעו', *פֻּנַּק, מְפֻנָּק, מפונק, — מי שפִּנְּקוּ אותו: כוואו על ציפרנו ועל (כף) רגלו וכו' הרי זה נותן לו דמי צערו אבל אם היה מרוכך מעודן מפונק כל שכן שכפול בו צערו (מכי' משפטים ח). חי שלשלו אותו (את

---

[1]) [כלו' בפנים מעונו ע"פ (איוב כה ג) עשה שלום במרמיו (בית לוי).]

[2]) [ולא כבטה לוי: נחית פניניך, אלו דברי התורה עש"ה יקרה היא מפנינים.]

[3]) שם בהערה: ר"ל דבר דק וצח כאשר כתב רס"ג בספרו אמונות ודעות מאמר ו' פרק ב' וזה לשונו שעצמה (הנפשה) עצם נקי כנקיות הגלגלים.

---

[1]) [עי' בהערות למלים פִּנָּה, פְּנִין.]

[2]) [עי' בהערה הבאה.]

[3]) [אף בארמי פַּנֵּק ובערב' פַּנַּק a) באותה משמ', ות"א וְהֶעָנֹג מאד (דבר' כח נד) ודמפנק לחדא. וי"ר עדינה (ישע' מז ח) מפנקתא.]

[4]) [נ"א: ופת.]

---

a) فنق

יהויקים) אלא שהיה מפונק ומת בידם (ריב"ל, מד"ר ויקר' יט).—ואמר הפיטן: מפונק בתחלה ואחריתו מנון, היתלונן סלה בפסח וגנון (אבגו אוונים, יוה"כ חימנים).—ואמר המליץ: מעי המו לנעמה המעינגת והענוגה והמפונקה (מפו, אהבת ציון ט, 68).

—התפ', הִתְפַּנֵּק,—פנק את עצמו, ואמר הפיטן: תפלתו מרפא וצדקה, תלאיבות הצילם מצוקה, תפנוקים הרים להתפנקה, ולכל היד החזקה (אמרת רנן, יול' לש"ת, מחז' איטל' ג, קפט:). ואמר המשורר: בלבוש עריגת פז ורקמת שש כבת מתענגה בלבוש ומתפנקת כל יום חליפות הרקמות תחליף (ר"י הלוי, ארן כינרת, דיואן א, 82).

א. פַּס[1]. ש"ז מ"ר פַּסִּים: וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקנים הוא לו ועשה לו כתנת פַּסִּים (בראשי' לז ג). ויפשיטו את יוסף את כתנתו את כתנת הַפַּסִּים אשר עליו (שם שם כג). ועליה כתנת פַּסִּים כי כן תלבשנה בנות המלך הבתולות מעילים (ש"ב יג ח). —ובסהמ": אראמות וגביש. פרשו בו שהוא מין ממיני השרד והפסים (ר"י א"ח, סה"ם לריב"ג, גבש). — ואמר הפיטן: בכפל כתנת בד יכסה שארו יבו' בפז יפן מלא כל הארץ כבודו ויסיר דאגת כתנת הפסים (יוסי בן יוסי. אתה כוננת עולם ברב חסד, עבודת יוה"כ, מחז' איטל' ג, ריד:). כי היתה סיבה סבה סלילה בכתונת בד לפני נורא עלילה סוד פסים תביר ומעבר (רסב"ג, עבודת יוה"כ, Elbog., Stud. 149). הטיב וזרק והקטיר וכו' ופשט פסים ירד בקודש וטבל וקדש ועט פלוסים (רלב"ן, אבכרה, סליחי' מוס' יוה"כ). —ואמר המשורר: כתנות פסים לבש הגן יכסית רקמה מדי דשאו (רמב"ע, כתנות פסים, דוקס 97). וארץ משבצות זהב לבושה ומשי כתנותיה ופסים (הוא, סכים מל, סעה"ש 69). מטר שחק בעת רדתו פני הגן לאט שוה יעל פניו כסות פסים ומשי הזמן שוה (הוא, תרשיש ג, 40).

ב. *פַּס[1], ש"ז, מ"ר פַּסִּים, פַּסִּין,—קצה של דבר, חלק קיצוני בו, ביחוד פס יד, רגל ואצבע, Ende.

---

[1]) [המחבר לא פרש. ואמנם כל התרגומים והמפרשים רואים במלה פַּסִּים מ"ר של פס (משרש פסס ועי' לקמן), מלה הנמצאת בלשון החכמים בעברי' ובארמ' במשמ' פַּס יד ופַס רגל, כף היד והרגל. בכתבות בנעניות (עי' סלוסק, אוצר הכתובות הפניקיות, 129 18-20; 142 11) בא פס כשם לתעריף מנת הכהנים בקרבנות, כנראה לא לוח סתם, אלא במשמ' פים של כהנים אבל אולי מוטב לחבר פס זה עם פַּס במשמ' מס. בסורי' בא פס בפרט במשי גורל (עי' פִּים, הערה), ועי' אף פִּסָּה. אך קשה למצא מכאן פרוש אפשרי לצרוף כתֹנֶת פַּסִּים, וע"כ נחלקו התרגומים והמפרשים בבאור המלה הזאת. ת"א (כיתונא דְפַסֵּי) אך מעתיק את המלה העברית, ואמנם אפשר שכינתי כאחת הדרשות במד"ר (בראש' פה): שהיתה מגעת עד פס ידו, דבר אחר שהיתה דקה וקלה ביותר ונטמנת בפס ידו, ע"כ. אך אין ליחס לת"א את הפרוש: כתנת בעלת שרוולים, שאין לו כל עדות קדומה. השבעים (χιτῶνα ποικίλον) והוולג' (tunicam polymitam) מבינים כתנת מגונת, צבעונית, בעלת צבעים רבים ושונים, ואולי הגיעו לפרוש זה באחת הדרכים שהלכו בהן אף הפרשנים העברים בימי הבינים שהבינו פַּסִּים במשמ' חלקים, חתיכות, כדגמת פַּסֵּי יד, פַּסּוֹת יד. וזה לשון ריב"ג: בגד של משי ונקרא מצורתו כלומר שכל זרת ממנו היה מצבע בפני עצמו נגזר מפס ידא ותרגום וכפות הידים ופסת ידהא וכמהו מי אפסים וכו'. ורש"י: לשון כלי מלת כמו כרפס ותכלת וכמו כתינת הפסים דתמר ואמנון. וראב"ע: כתונת מרוקמת פסים כמו פס ידא בלשון ארמית. רד"ק: היה מצבעים רבים שכל פס ממנו היה מצבע בפני עצמו וכו' ומזה יהיה פסת בר בארץ כלומר חלקת בר ואדוני אבי ז"ל פירשו במשמעו מענין פס ידא כלומר יזרעו כף מלא תבואה וכו' וכתב כי שרש פס ידא כתנת פסים פסם והוא הנכון והדגש לאות, ע"כ. ואמנם כל הפרושים האלה רחוקים הם, כי אין פס בעקרו אלא קצה, חתיכה קטנה, ולא יתכן לאמר כתנת פסים במשמ' זו. וכן אין ממש בהצעות החדשים המחברים מלה זו—על סמך הפרוש המפקפק: צבעוני— עם שם העיף פַּסְפָּס (ברוז) באשור'. ואולם כנראה אין פַּסִּים מ"ר מן פַּס, אלא ש"ז על משקל צַדִּיק, פַּטִּיש משרש פסם, פּשם, שמשמ' באשור' עטף והסם סביב סביב, ממש כמשמ' שמל a) בערב' שממנו שִׂמְלָה בעברי', וכמה שמות נגזרו משרש זה באשיר': פַּשְׁמוּ, פַּסְמֻ, צעיף, רסן; פַּסְנַת, רשת, מחסום; נַפְסַמֻ, רסן; וי"א שכלם מורים על בית ראש, המכסה את ראש האדם והבהמה, ונראה לאין ספק כי פַּסִּים הוא פַּסְמֻ האשורי במשמ' בית ראש, וכתנת פסים היא כתנת בעלת בית ראש.]

[1]) [ש"ז זה פַּס, ובצורת הנקבה פִּסָּה, פרושו העקרי הוא קץ, קצה, וכן קשור השם אל הפעל פסס במשמ' כלה, הגיע לקץ, אָפֵס, ואל השם והפעל אֶפֶס.

a) شمل

העושה : Extremität ; bout, extremité ; end, extremity תפלתו עגולה סכנה ואין בה מצוה נתנה על מצחו או על פס ידו הרי זו דרך המינות (מגי' ד ח). מכתב שנטל הכותב שלו טמא מפני המוחק, ניטל המוחק שלו טמא מפני הכותב, נחלק לשנים ונשתיירו בכותב ובמוחק לקשרי אצבעותיו מגיע מלא פס ידו טמא פחות מכן טהור (תוספת' כלים ב"מ ג ד). או בקמצו יכול יקמוץ בראשי אצבעותיו תלמוד לומר מלא קומצו הא כיצד חופה את פס ידו במחבת ובמרחשת ומוחק באצבעו מלמעלן למטן (ירוש' יומא ה ג). מתרפס ברצי כסף, מתיר את הפס ומתרצה בכסף (ר' יהודה ב"ר קיונן, מד"ר ברחש' עח). מתרפס ברצי כסף, אע"פ שחטא אדם וכועסת עליו מתרת את הפס ונוטלת את הכסף והיא מתרצה לו (שם שמות לה). פסים, שהיתה מגעת עד פס ידו ד"א פסים שהיתה דקה וקלה ביותר ונשמנת בפס יד (שם ברחש' פד). ולא יתן פס ידו תחת שחיו ולא יתן תבשיל תחת המטה ולא ינעיץ סכין בתוך האתרוג או בתוך הצנון וכו' (מד"ג דברי ד ט, הסגלה). — ובסהמ"א: לך התרפס, התר לו פס יד לשלם לו ממונו (רש"י, משלי ו ג). אי זו היא כתף, פסיגין המחוברות בשדרת זו על גבי זו, נטף ענבים המחוברות בשדרה ויורדות והוא שיהיו כל הענבים שבעוללות נוגעין בפס ידו (רמב"ם, מתנת עניים ד יח). מי שרגלו כולה שות שנמצא רוחב פס אצבעותיו כרוחב עקיבו ובאילו היא חתיכה שוה, מי שרגלו עקומה דומה למגל שנמצא פס רגלו שיש בו האצבעות עם עקבו כאילו הם שני ראשי הקשת (הוא, ביאת המקדש ח יג). התוקע לחבירו, שמחבר אצבעותיו בפס ידו ומכה אותו באגרוף (ר"ע מברטנורה, ב"ק ח ו). סטרו, שהכהו בפס ידו על לחיו (שם שם). — ואמר הפיטן: ככפל כתנת בד יכסה שארו מפסי יד עד עקיבת רגל כם יפן מלא כל הארץ כבודו ויסיר דאגת כתנת הפסים (יוסי בן יוסי, אתה כוננת עולם ברב חסד, עבודה, מחזו' איטלי' ב, ריד:). פס יד כתבה לקעקע צול בפסח (אמן, קרובי' ב פסח). טל זורר על פס [1]), כבמדבר דק מחספס (ר"א קליר, אליס, תפלת טל). — ובהשאלה, קצת עץ או אבן, המשמש יתד או עמוד בבנין, בבאר וכדו' : Latte, Palissade ; latte, palissade ; lath, palisade עושין פסין לביראות ארבעה דיומדין נראין כשמנה (רבי יהודה, עירוב' ב ח). מותר להקריב לבאר ובלבד שתהא פרה ראשה ורובה בפנים ושותה, מותר להרחיק כל שהוא ובלבד שירבה בפסין (שם שם ב). מבוי שגבוה מעשרים אמה וכו' צריך למעט וכו' והרחב מעשרים אמות וכו' צריך למעט כיצד ממעטו עושה לו פס וממעטו עד עשר אמות (תוספת' שם א א). כל מבוי מארבע אמות אין צריך כלום והרחב מעשר אמות מעמיד פס באמצע ונותן קירה על אחד מהן ודיו (רשב"ג, שם שם א ג). כותל שצידו אחד כנום מחבירו ושווה מבפנים ונראה פס מבחוץ, שוות מבחוץ ונראה פס מבפנים נידון כלחיים (שם שם א י). ר' יהודה אומר בית סאתים מותר אמרו לו לר' יהודה אי אתה מודה בדיר וסהר ובמוקצה שאם ירצה לרבות ירבה אמר להן זו מחיצה ואילו פסין (שם שם ב ג). היתה שם אילן או גדר או חיצת הקנים נידונת

אפס, ועי' פסס, הערה, א. פספס, הערה. ואין פס יד ורגל או פסת יד בעקר אלא קצה היד והרגל, ממש כשמוש השם extremité בלעז, וכן בארמ' שבת"ם. ובסור' פסא היא קצה, חתיכה קטנה, אבן קטנה המשמשת גורל. כאמור בהערה הקודמת אין כתנת הפסים קשורה לא אל השם ב. פס ולא אל השרש פסס.

דרשת חז"ל מצאה את המלה אף במקרא, בפרשה התרפס (משלי ו ג), מתרפס (תהל' סח לח) כשתי מלים: התר פס (יד), מתיר פס (עי' למעלה בדגמאות מתו"מ) ואחריהם אף רש"י, ובאמת מתאימה קריאה זו בשני הפסוקים שענינם הבאת דורון ברצי כסף או הצרך לשלם כסף הערבות למלוה, ועל כן אפשר שהיתה המלה פס אף בלשון המקרא ושמשה בפרט בצרוף התיר פס במשמ' התיר פלוני את פס ידו (השוה יתר ידו, איוב ו ט), פתח את ידו הקפוצה ונתן, ועי' גם ערך פסה, הערה.

בארמ' התלמודית נמצאת מלה פס במשמ' קרדום לחפר באדמה. אבל אין מלה זו במקורות עבריים ואין קשר לה אל א. פס או ב. פס, אלא צורתה הנכונה היא פס, ובעקר פאס משרש פאס, וכן בערב' פאס[a]) באלף מבטאת באותה משמ'.]

[a]) فأس

---

[1]) [בית לוי מפרש: מלשון פסת בר. ואולם דברי הפיטן מיוסדים על הדרוש של מחספס המובא במכי' (בשלח, ויסע מסה ג): רבי טרפון אומר אינו יורד אלא על האופסים וכו' ומכאן שגרס או הבין הפיטן אף במדרש: אפסים (כמו מי אפסים ביחזקי) במשמ' פסים, פסי הרגלים.]

כפסין חיתה חצר פתוחה לביניהם מותר לטלטל מן החצר לפסין ומן הפסין לחצר היו שתים שתיהן אסורות ומותר לטלטל בין הפסין (סס סס ג ז). הצר קטנה שאינה אלא כעשר אמות ניטל דופנת ברש' הרבים ונשתייר בת פס מיכן ופס מיכן מותר (סס סס י ט). לא סוף דבר גדר אלא אפילו עשה פסין אם אין בין פס לחבירו שלשה טפחים נידונין כגדר אפילו קסה ואפי' קשין (ירוש' כלא' ד ג). עשה פסין כנגד שלש גפנים יש לו מחול (רבי זעירא, סס סס ד ג). (עשה) פסין כנגד הבניין ויש בעומד ארבעה והעומד רבה על הפרוץ, כנגד העומד מותר, כנגד הפרצה אסור, עשת פסין כנגד הגפנים ואין בעומד ארבעה והפרוץ רבה על העומד פשיטא כנגד העומד מותר, כנגד הפירצה אסור (סס סס ד ד). עושה פס של ג' אמות וכל שהוא מרחיקו מן הכותל שתי אמות (ר' בא ורב הונא בסס רב, סס עירוב' א א). חצר ניתרת בשני פסין ובלבד פס של ארבעה טפחים מיכן ופס של ארבעה טפחים מיכן (סס סס א ו). ולא ימלא אדם מים ויתן לפני בהמתו אבל ממלא הוא ושופך לפני בהמה ושותה מאיליה, מתקיף לה רב ענן אם כן מה הועילו פסי ביראות (בבלי סס כא.). לא הותרו פסי ביראות אלא לבאר מים חיים בלבד (רב יהודה בסס סמואל, סס כג.). א"ר יהודה סוכה העשויה כמבוי כשרה ואותו טפח מעמידו לכל רוח שירצה רבי סימון ואיתימא ריב"ל אמר עושה לו פס ארבעה ומשהו ומעמידו בפחות משלשה סמוך לדופן (סוכה ז.). — ובסהמ"א: שלשה מקומות המוקפין שלא לשם דירה זה בצד זה ופתוחים זה לזה שנים החיצונים רחבים והאמצעי קצר שנמצאו לשנים החיצונים פסין מכאן ומכאן והיה יחיד בזה ויחיד בזה ויחיד בזה נעשו כשיירא ונותנין להם כל צרכן (רמב"ם, שבת טז יד). מותר להקריב ארבע הזויות האלו לבאר והוא שתהיה פרה ראשה ורובה לפנים מן הפסין ושותה (סס יז כט). השמן משירד לעוקה אעפ"י שירד נוטל מן העקל ומן הממל ומבין הפסין[1]) ונותן לקערה קטנה ולתמחוי לתוך התבשיל וכו' (הוא, מעשר ג טו). וכן אם סיכך על גבי פסי ביראות בר"ה שהן שמנה פסין נעוצי' בארב' רוחו' זו כנג' זו שכל אחת גוט' אמה לכאן ואמ' לכאן וכו' כשרה הסוכה בשבת שבחג ומותר גם כן לטלטל בה (ר"נ יפה, הלבוש, אוא"ח סוכה תרלז). — וקצת של דבר וחתיכה ממנו בכלל: מרביצין שדה לבן שלא לזורעה וזורעין לו פס פשתן ברביעית כדברי רבי אליעזר וחכמים אומרים לא זרעה פשתן יורענת מין אחר לא זרעה בשבת זה יורענה בשבת אחרת (שמחי ה ה). למה וישנאו אותו בשביל שיקרע הים לפניהם, פסים פס ים (מד"ר בראש' פד). — ובסהמ"א: היה כולו צבוע ובו פס אחד לבן אפילו כגרים ונראה בו נגע יסגיר (רמב"ם, טמאת לרעת יב יג)[1]).

1) [במשנה (מעשר' א ז): הפצין.]

*פֵּס[2]), פים, ס"ז מ"ר פִּסִּים, פיסים, — מנת המלך והעיר, tax; impôt; Steuer: אם שהה שם שלשים יום הרי זה כאנשי אותה העיר לקופה, לכסות לששה חדשים, לפסי העיר לשנים עשר חודש (תוספת' פאה ד ט). כל אילו שאמרו יוצאין וחוזרין נותנין פסי העיר ומספקין מים ומזון במלחמה ומתקנין את הדרכים (סס סוטה ז כג). אם נתת מכיסך צדקה הקב"ה משמרך מן הפיסין ומן הזימיות מן הגולגוליות ומן הארנוניות (ירוש' פאה א א). כל אלו שאמרו יושבים בטלים בתוך העיר אינן נותנים פיסי העיר[3]) ואינן מספקים מים ומזון ואינן מתקנים את הדרכים (סס גני' סוטה ח, 215).

1) [במשמ' רצועה, רצועת ארג או עור וכדו', אשר על פיה נוהגים לקרא אף לבדי הברזל של הרכבת: פסי הרכבת, אין פַּס במקורות. על הוָלֵד ההוראה הזאת השפיע כנראה מלבד הפרוש של כתנת פסים אף זכר המלה הסלוית pas, רצועה, המצויה אף בדבור היהודים.]

2) [היא המלה פֵּיסָא בארמ' שבתו"מ, פֵּסָּא בסור' (עי' גם בהערת לֵו אצל קרויס, Lehnw. II 450) שנולדת בצורת משנה של ב. פַּס במשמ' קצה, חתיכה קטנה, ושקבלה את ההוראות של חתיכת אדמה או אבן קטנת ששמשה אף גורל (ומכאן פֵּיס בתו"מ, ועי' שם הערה). מכאן בסור' משמ' הפעל פסס: חֵלק בגורל, חלק מנות, ומכאן אף פֵּס במשמ' מנת המלך, המס. ואפשר שאף פרוש הכתי' צא והפס עלי מנת המלך (לעיל ערך א. פיס, הפע') הוא: תן במקומי את פִּסִּי למנת המלך. ואף יתכן שהמלה מַס, מ"ר מִסִּים בלשון המקרא היא מבטא אחר של אותה המלה, כשם שגם הפעל מסס (נמס) יכול להתפרש מהוראת הפעל פסס (פַּסּוּ אמונים), כלה ואפס.]

3) [אין ספק שבתוספתא ובבריתית המובאות בירוש' ובבבלי הכונה המפורשת: למסי העיר, בהקבלת

פסג[1], ממנו פָּסַג, א. פִּסְגָּה, ב. *פִּסְגָּה, *פִּסּוּג, *פְּסִיגָה.

פָּסַג, קל לא נמצא[2] במקורות הקדומים.

— פִּעֵל, פִּסְּגוּ,—א) פִּסֵּג את הבנין[3]: סבו ציון והקיפוה ספרו מגדליה שיתו לבכם לחילה פַּסְּגוּ ארמנותיה למען תספרו לדור אחרון (תהל' מח יג-יד).—ובסהמ"א: וכאשר באתי גבולותיה ו פ ס ג ת י ארמנותיה (של ירושלם) ונשקתי חרבותיה וחוננתי עפרותיה וכו' (ר"י חריזי, תחכ' כח, 242). קיימת דברי ו פ ס ג ת ארמוני ספרי (ר"ז אלגאזי, ספר המוסר, מחב' לה, כ"י סימנ'). — ובמליצה, עלה מעלה מעלה: הרב המובהק הוא אהרן אשר נתן לנו תורת אמת ל פ ס ג שליבות דעת לעוט שמי בינה (הקד' ככד המחבר לסו"ת תורת חמה לר"א ששון). — ואמר הפיטן: שיתי לבך לחיל ערך גם פ ס ג י ארמנות (ר"י נג'ארה, עולת תמיד, ס).—ב) *פִּסֵּג את ענפי הצמח וכדו', פִּשֵּׂק אותם זה מזה כאדם המפשק את רגליו[1]), ; auseinanderspreizen ; écarter : to separate, spread asunder אזוב שיש בו שלשה

אל לצדקת וכדו', וקרוב לכך גם נוסח התוספתא בספרים: לעניי העיר, וכן פרש בצדק לוניץ (ירוש' פאה א א): מלת ארמית וכו' והוראתה חתיכה, חלק, ובהשאלה למין ממיני המסים, וכ"ה בסורית פסא, ע"כ. אבל בבבלי (ב"ב ח.) באים בקשר עם ההתחיבות בפסי העיר אף דברי האמוראים לגבי תיקוני החומה (לשורא וכו'), ולפי זה פרשו הערוך ואחרים את המלה בשמוש זה כלשון פַּסֵּי עץ, קרשי עץ לחזק שערי העיר, ואחריהם הלכו אף המלונים.]

[1]) [בעקרו פ שׂ ג, ועי' בהערות לקמן.]

[2]) [אך עי' בהערה הבאה.]

[3]) [המחבר לא פרש, ודעות התרגומים והמפרשים מחלקות מאד בהבנת המלה. השבעים (καταδιέλεσθε) והוולג' (distribuite) תרגמו במשמ' חלקה, חַלְּקוּ את ארמנותיה (ועי' לקמן על משמ' הפעל בתו"ם), אך משמ' זו בודאי אינה מתאימה לענין. ממשמ' זו של חלקה הגיעו רב החדשים למשמ' חָצָה מקום בהליכה, עבר בו לארכו ולרחבו (durchwandern), אך אין כל יסוד לפרוש זה, הואיל ואין כל עדות אף על פ ס ג במשמ' חלק וחצה. הפרשנים העברים חברו פעל זה עם השם פִּסְגָּה (עי' שם הערה), שהבינוהו כלשון רמה גבוהה, ועל כן נסו למצא בדרכים שונות בפעל פסג משמ' רוממות או הֲרָמָה. מנחם: פסגו ארמנותיה ענין וקיפה הם. רש"י: הגביהו בירנותיה כמו אשדות הפסגה דמתרגמינן רמתא. ריב"ג: חזקום ובצרום שיהיו בצורים, וכן רד"ק. אך אף פרושים אלה דחוקים הם, כי כונת הכתוב היא לעורר את השומע ל ר א ו ת את גדולת ירושלם ולא לבנותה ולבצרה. לכונה זו של הפסוק כִּוֵּן יפה ראב"ע, האומר על פַּסְּגוּ ארמנותיה: הַבִּיטוּ ארמנותיה שהם פ ס ג ה. אבל הואיל ואין הפעל פַּסְּגוּ יכול להביע גם את הצווי הביטו (והרי כבר נאמר: שיתו לבכם) וגם את ההודעה העקרית שהם (הארמנות) פסגה, ברור שאין פ ס ג ו כאן צווי אלא פעל בעבר שנושאו הוא א ר מ נ ו ת י ה, כלומר: שיתו לבכם לחילה (והביטו כי) פ ס ג ו ארמנותיה. וכאמת כך הבין התרגום הארמי וז"ל: ד מ ן ל ע י ל בירניתיה, כלומר: במרום פסגה הם ארמנותיה, ואולי הלך ראב"ע בעקבות התרגום. ואשר לנקוד, אפשר לקימו גם בעבר עפ"י כי נִשַּׁנִי אלהים (בראשי' מא נא), ואולי כונת הכתוב לבנין קל וצ"ל פָּסְגוּ, ולפי זה אין כאן צרוף: פִּסֵּג את הבנין, אלא פָּסַג הבנין, ע"ע. ואולם אם צדק הראב"ע בבארו את מבנה המשפט שהם פסגה, לעצם הבנת משמ' הפעל אין לנו עדות, כי אין אף פִּסְגָּה (עי' ערך זה) לשון רמה סתם. וכמבאר לקמן משמ' הפעל בתו"ם היא לא כלשון חלקה אלא כלשון פִּשּׂוּק לצדדים. ולפי זה נראת לבאר פ ס ג ו (כמשמ' בנין קל) ארמנותיה כמו ר ח ב ו, נִתְפַּשְּׂקוּ ארמנותיה. וכשם שנזכר פסגו ארמנותיה כאן בקשר עם החומה (שיתו לבכם לחילה), כך מדבר בכמה מקומות במקרא (ירמ' כא כח; נחמי' ג ח, ועוד) על החומה הרחבה. ובארמ' שבתו"ם נמצא הפעל פסג בבנין קל אף במשמ' פָּרַח הצדה, השתמט, נמלט: חד צייד קאים צייד ציפורן וכד הוה שמע ר' שמעון ברת קלא אמרת מן שמיא דימוס דימוס פ ס ג א, וכד הוה שמע ברת קלא אמרה ספקולה הות מתצדא ונלכדה (מד"ר בראשי' עט).]

[1]) [כמה מפרשים והמלונים לא עמדו על הוראתו המקורית של השרש והפעל ועל כן לא דיקו בבאור המקורות ואף התקשו בכמה מהם ללא צרך. אין פ ס ג זה לשון חלקה ובקיעה סתם, אלא פִּסֵּג היא הצורת המאחרת של פ שׂ ג הקדום המקביל אל פִּשֵּׂק שבמקרא שהוא פִּסֵּק בלשון החכמים בעבר' וארמ'. והוראתו פ שׂ ק, פ שׂ ג, פ ס ק את הרגלים או את ענפי הצמח לכאן ולכאן, וכן בערב' פַּשַּׁגַ(a), פִּשֵּׂק את הרגלים, (écarter les jambes, les tenir écartées). וכן נוהגים לפַסֵּג את ענפי העצים כלומר להרחיקם זה מזה כפשוק הרגלים, ואף ע"י קצוץ ענפים מיתרים שביניהם כדי להחדיר את השמש ביניהם ולהרבות בזה את הפריחה והבשלת הפרות. אך אין הקצוץ עקר משמ' הפעל בדעת

(a) فشج

קלחים מפסגו ואוגדו, פסגו[1]) ולא אגדו, אגדו ולא פסגו, לא פסגו ולא אגדו כשר (פרה יא ט). חבירו שטעה תופסו בידו מפסגו בשדות ובכרמים עד שמגיע לעיר או לדרך וכו' הוא עצמו שתעה מפסיג בשדות ובכרמים עד שמגיע לעיר או לדרך (תוספת' ב"מ ב כח). מניין שאין מקרסמין ואין מזרדין ואין מפסגין באילן (מו"ק ג.). והתועה בין הכרמים מפסיג ועולה מפסיג ויורד (ב"ק פא.). מסתתי אבנים אין בהם משום גזל מפסגי אילנות מפסגי גפנים מנקפי היגי מנכשי זרעים ועודרי ירקות בזמן שבעה"ב מקפיד עליהן יש בהן משום גזל אין בעה"ב מקפיד עליהן הרי אלו שלו (שם קיט:). חייך שמתוך שינה אני מתעורר על אותו האיש ומפסגו מן העולם (מדר' פנים אחרים על אסת' נוסח' ב, ישנו עם). — ובסהמ"א: יער שכפו אילנות ופסגום[2]) סביב פלייש"ר בלעז (רש"י, שפט' ט מו). ולא יפסג את האילנות וכן כל שאר עבודת האילן (רמב"ם, שמיטה ויובל א ה). כששהתה כל כך מה שלא הורגלה היה רץ במרוצה בדרך קצרה דרך גנות ופרדסים מפסג ועולה (פענח רזא עה"ת, ויקח, יג.). — ואמר הפיטן: על הרי בתר על אחד ההרים יראה לבחירים גמול פעל הרים דבים

רש"י ואחרים ואף זגורודסקי, מלון כל בו לחקלאות, 719. ולשם פסוג זה של הענפים משתמשים אף בסמיכות המחזיקות בענפים בפשוק, ועל כן אין אף סתירה לכך בפרוש רש"י (מו"ק ג:): סומכין האילן, ע"כ. ואף התועה בין הכרמים מפסיג ועולה מפסיג ויורד (ב"ק פא.), אין פרושו דוקא מנתק זמורות הנושבות המעכבות אותו (רש"י שם) ובודאי לא במשמ' הולך, צועד ועובר (לוי במלונו), אלא מפשק ומטה את הזמורות הצדה כדי שיוכל לעבר ביניהן. וממשמ' זו של השרש והפעל מובן מקור השם פסיגה, פסיגין של אשכל הגפן, לגבעול הענבים שפטורותיו מתפשקות ומתפסגות ממנו לכאן ולכאן. ואמנם נראה הדבר שגם השרש פסע במשמ' צעד, שהוא בלשון המקרא פשע (עי' שם), אינו אלא צורה שלישית של אותו שרש, שהרי הפוסע והולך מפשק ומפסג בלכת את רגליו בכל פסיעה ופסיעה.]

[1]) [במשנ' מנקד' ליוורנו: פִּסְּגוּ.]

[2]) [בדפוס' ופסגים, אך צ"ל ופסגום, כלו' וזקפו את האילנות הקשורים יחד כמעין יער מלאכותי מסביב, והוא palisser בלעז. ושמוש זה בא בהתאם לפרוש רש"י לפעל המקראי: הגביהו.]

גמרים וכו' לפסג גזרי גזרים כיקר כרים (על הרי בתר, זולת א פסח).

— קל, פָּסַג, — כמו פע' במשמ' א), פָּסַג מגדל, עיר וכדו', ואמר הפיטן: רעים ברעה התמוגגו מגדל ועיר פסגו[1]) נשקפת עליהם ונפלגו והמו כמו יין (ראב"ע, אל מי כמשילך, יוה"כ סדור תימני; ליגר 228). — ובינ' פָּסוּג, פְּסוּגָה, — כמו מְפֻשָּׂק, מְפֻסָּג: עיקוריה מה היא שיתחתה (?) הבהמה ושחטה ונתעקרה רגליה באבן או ביתד או בקידה[2]) מושלכת בארץ, אם בארץ פסוגה[3]) וכו' (הלכות טרפות לאלדד הדני, לפשטין, הלכה ב 6). — ואמר הפיטן: והיונה כמו בור ריק ליוסף בהסכרו למדינים וסוחרים ליונה תוך מעי דגת פסוגה[4]) (להלל גאון, לגור יעקב, דודזון, HUCA III, 246).

— פע', פִּסֵּג, — שֶׁפִּסְּגוּ אותו, ואמר המשורר: לו חכמו על צור אמת נשענו ובארמנות צדקי אשר פסגו (רמב"ע, דיואן לו, בודליאנה).

א. **פִּסְגָּה**, ש"נ, — הר, גבעה[5]), Berg. Anhöhe; montagne, colline; mountain, hill: ומבמות הגיא אשר

---

[1]) [מנקד: פִּסְּגוּ, וכך דורש גם החרוז.]

[2]) הערת המו"ל: צ"ל בקורה.

[3]) ובהערת המו"ל: אדמה שיש בה נקיקין עפ"י התרגום ויבתר ופסג.

[4]) [צונץ (Syn. Poes. 425) מביא מקום זה, אך אינו מבאר את משמ' המלה. דודזון, שאינו רואה דרך לבאר פְּסוּגָה עפ"י הוראת השרש בארמי ובעבר', משיה את הילקוט (יונה תקנ): באותה שעה זימן לו הקב"ה דגה מעוברת, ע"כ, והוא מציע לגרס פרוגה במשמ' זו, עפ"י לשון מד"ר (במדי ז): בבקר נכנס לראותה ומצא אותה (את הגנה) שהפריגה. אבל אין הפריגה לשון עבור והריון אלא לשון קלקול בגן (עי' פָּרַג, הערה). ואולם לפי הנאמר בהערות לעיל, עקר משמ' שרש פסג הוא לשון פשוק של ידים, רגלים וכדו', ולשון פשוק משמש אף בשפתים: פשק שפתיו מחתה לו (משלי יג ג). וכן דגה פסוגה פרושו דגה שֶׁפִּסְּגָה, פשקה את שפתיה, הרחיבה פיה לבלע את יונה. ואולי אף דגה מעברת שבילק' אינו אלא פרוש בלתי מדיק במקום פסוגה.]

[5]) [השבעים מתרגמים בבמד' (כא כ; כג יד) ובדברי' (ג כז; ד מט): λαξευτήν, λελαξευμένον, כלו' הפסולה באבן (עי' לקמן), אך בשאר המקומות הם כותבים כשם פרטי, Φασγα, וכן וולגי Phasga, וכן רואים רב ההדשים הַפִּסְגָּה כשם לרכסת ההרים בגבול

בשדה מואב ראש הפסגה ונשקפה על פני הישימן (במד' כא כ). ויקחהו שדה צפים אל ראש הפסגה ויבן שבעה מזבחות (שם כג יד). תחת אשדת הפסגה מזרחה (דבר' ג יז). עלה ראש הפסגה ושא עיניך ימה וצפנה ותימנה ומזרחה וראה בעיניך (שם שם כז).—ובספה"א: עוד רצוני לומר שיהיה מצודה ומצד פסגה לא מערה אמרו הוא מרומים ישכן מצדות סלעים משגבו כלומר במרומי הרים (ר"י א"ת, ספ"ש לריב"ג, תלד). וכן אשדת הפסגה וכו' והוא מדרון ההר או הפסגת ונקרא כן לפי שהמים היורדים על ההר או הפסגה נשפכים למטה דרך המדרון (רד"ק, ספ"ש, אשד). משכנה (של בירת אלגיר) במורד פסגה אחת כדמות חצי אגן הסהר (ר"ש בלוך, שבילי עולם ב, אלגיר, י.). טלעמזאן וכו' לפנים בירת המחוז על פסגה בתוך הארץ (שם יב). — ומ"ר °פסגות: ומזה עוד ישבו במצדות בפסגות כלומר נכנסו שם במצוד מפני אויביהם (ר"י א"ת, ספ"ש לריב"ג, תלד). ומן הענין הזה נגזר לפסגות ולמבצרים מציר כמו ותבן צור מצור לה, יושבת במצור, (שם, צור). רכס ל"ר רכסים לפי פירוש קמחי הם פסגות וגבעות אשר בקושי ובמורת ועמל עוברי דרך יכולים לדרוך בהם ולעבור אותם פעמים רבות (ר"ד מן התפוחים, מלון למס דוד, קלא.).

יב. *פִּסְגָּה, פיסגה[1]), ש"נ, — ענף קטן היוצא מן האשכל, פטוטרת, Stengelchen; tige;

המישור המואבי צפונית מזרחית לים המלח. ואולם שמוש המלה בהא הידיעה מורה על כך שאף השם הפרטי עדין הרגש במשמ' עקרית של המלה כשם כולל; ולפי הוראת הפעל פסג (עי' שם, הערות) נראה, שעקר משמ' השם פסגה הוא לא הר וגבעה אלא דוקא פסוג, פשוק, בקיע בין ראשי הרים המפסגים ומפשקים זה מזה, ולפי זה יש בודאי אף לתקן את זהוי הפסגה כשם מקום. ואף תרגום השבעים λαξευτήν, פסולה באבן, מיסד כנראה על הבנה כזאת של הפסגה במשמ' פסגה, פשוק בסלע. וכן נדרש השם פסגה במד"ר (במד' כ): ראש הפסגה ראש שיש פרצים שם מת משה וכו' יש פרצה גדולה מזו וכו'. ופרש מ"כ שם: דרש פסגה לשון פיסוק ופרצה. אמנם ת"א (רמתא) והפרשנים העבריים הבינו פסגה במשמ' הר, רמה וגבעה ולפי זה השתמשו במלה בסה"א. והיום נוהגים להשתמש במלת בהשפעת־ ראש הפסגה שבמקרא, במובן ראש ההר summit; sommet; Gipfel.]

1) [עפ"י הארמ' פסגא. אבל בעקר אין זו אלא

stalk: מה פסגה מופרשת מן האשכול ואינה מופרשת כך קבורתו של משה מותאמת מן ההר ואינה מותאמת והגיא ביניהם (ספרי דבר' שנז). מה פיסגא זו פרושה מן האשכול ואינה פרושה וכו' (מדר' תנאים. הופמן, דבר' לד א).

*פסד, ממנו *הֶפְסֵד, °מִפְסָד, *פָּסַד, °פֶּסֶד, °פִּסְדָּה.

*פָּסַד[1]), פ"ע, בינ' פָּסֵד, מ"ר פְּסֵדִים, פסידין,—נשחת, נתקלקל, בלה ואבד, verderben; se gâter, dépérir; to be spoilt: מודי ר' עקיבא לחכמי' בלפת וצנונות שהן פסידין, וחיטין אינן פסידין (ירוש' מעשר' ה א). — ועתי' °יִפְסַד, ואמר הפיטן: וביום המוכן לדין מי יצלח ומי יפסד (מלך אחד. סליח' ער"ה).

— נפע', *נִפְסַד, — א) כמו הפע' במשמ' נזק, סבל הפסד: יש זריז ונשכר ויש זריז ונפסד[2]) יש שפל ונשכר ויש שפל ונפסד[2]) (ת"ר, פסח' כ:). מאי גובה מן האחרון אין נפסד אלא אחרון (גיט' כ:). —ובספה"א: והמלך לא יהא נפסד בשום דבר מלכות המוטל עליהם לעשות (רס"י, דני' ו ג). מדה במדה, הוא הפסידו לחלק נחלתו והוא נפסד נחלת מלכות (תוס', יומא כג:, ד"ה הלא אפרעו). אין אדם נעשה שליח לאדם להיות נפסד על ידו (תוס', גיט' ע:, ד"ה יחזור). — ב) °ובמשמ' נשחת, נתקלקל, אבד: המציא על החמר הזה ההווה והנפסד דברים בלתי הווים ונפסדים אלה הם במציאותם מתמידים להודיע שהכל על פי כונת מכון ורצון רוצה (מכתב ר' מנחם הגולה, לקו"ק, נספח', 49). העמים מסורין בידם להיותם חיים והווין ונפסדין כמנהגו שלעולם (מדה"ג דבר' ד יט, הסגלה). החכמה קיימת לא תפסד ולמדו ע"ז המופתים (ר"י א"ת, תקי' מדה"נ לרסב"ג, ח.).

א. פִּסְגָּה, ודרשת המדרש מיסדת על קרבה לשונית כפי משמ' העקרית של א. פִּסְגָּה. עי' שם בהערה.]

1) [כן בארמ' שבתו"מ וכן פְּשַׁד a) באותה משמ' בערב', אך אינו בסורי ובלשונות האחיות הקרומות. על כן לא מן הנמנע הוא שנולד הפעל עפ"י אחד משמושי הפעל היוני ψεύδω במשמ' שִׁקֵּר, רמה, קפח, בָּגַד וכדו', אולי ראשונה בבנין הפע', המצוי ביותר, שאח"כ נוסף לו בנינים אחרים.]

2) [בתוספת' (יבמ' ד ס): ומפסיד.]

a) فسد

וישאר חמין האנושי על ענינו ואם יפסדו אישיו (הוח, חו"ה, עבודת האלהים ג). ותחלת מה שיספק אותך בו היצר וישתדל לברר אותו אצלך הוא שנפשך אין לה קיום מבלי הגוף ושהיא נפסדת בהפסד גופך (שם, יחוד המעשה ה). ואיך עושים בדמם ונתחיתם ממלאכות חלוקות כולם בביאור מאת האלהים שלא יחסר מהם דבר קטן ויפסד הכל (הוח, כוזרי א לט). והם (הברואים) הווים ונפסדים תמיד כמו גופות האדם והבהמה והצמחים והמתכות (ר"א ב"ס, יסודי התורה ג ג). לא כל הנפסד כשיפסד מיד יחזור לארבע היסודות (שם ד ז). להיות חיים יהיויה ואינם נפסדים כמנהגו של עולם (הוח, עכ"ם ג ח). שכל נמצא בעל צורה אמנם הוא מה שהוא בצורתו וכשתפסד צורתו תפסד[1]) הויותו ותבטל (ר"ש א"ת, מו"נ א סט). וכל הוה נפסד אמנם יתהוה מן היסודות ואליהם יפסד (שם שם עג). נפסד הוא תאר מה שתפסד צורתו ותאבד בהשתנות החמר הנושאה (הוח, פי' המלים הזרות שם). דומיא דביצת שאינה נפסדת אם ימתין לה לערב אבל בדבר שהוא נפסד לא מחמירין עליה וכו' (ר"נ על הרי"ף, ביצה א, ג:). וכמו שתנועית הגופים תהיינה נפסדות כשהן מעטות או רבות כמו כן הפעלים הטובים הם נפסדים בריבוי או במיעוט (ר"ש פלקירא, ראשית חכמה, 13). השכל ההיולי אשר מצד עצמו הוא בלתי הווה ולא נפסד למה שאינו דבר כי אם אפשרות והכנה (ר"י מפיסא, מנחת קנאות, 56). וזה ההבדל שיש בין החוש והשכל שהשכל אינו משתנה ולא יפסד כמו החוש שישתנה או יפסד בקבלו המוחש (שם 59). הנמצאות לא ימנע הענין בם משלשה חלקים אם שיהיו בלן בלתי הוות ולא נפסדות או כולן הוות נפסדות או קצתם והם הווה נפסד וקצתם בלתי הווה ולא נפסד (ר"י אלבו, עקרים ג ה). כי לולי השינה היו נפסדות הרגשות מרוב השתמשם בם (ר"מ אלדבי, שבילי אמונה ה ו). כי כל בלתי נפסד הוא קדמון (ר"ע ספורנו, אור עמים, יו:). שהנפש השכלית הנו' נפסדת באופן זה שאם היתה בלתי נפסדת היתה בהכרח עצם נבדל (שם מג.). — ובמובן מוסרי, דעות נִפְסָדוֹת, דעות רעות: שלא ירחיק דעותיו מדעותיהם אלא אם ראה אנשי מדינתו נפסדו דעותיהם ודואג אם ישנו עמהם שמא לומד אורחותם ומהלך בדרכיהם הרעים ונטרד מדרך החיים צריך לצאת לאלתר מביניהם למדינת אחרת שמנהג יושביה יפה (ר"י עקנין, ספר מוסר ג ה). המוטבעים על חרע אם קרבת להם יפסידו אותך והדעות הנפסדות כשיגלה טעותם במופת או בבאור יסור מהנפש (רש"ט פלקירא, אגר' הויכוח, JQR NS I, עמ' 483).

[1]) [בתרג' ר"י תיבון: וכשתשחת צורתו תשחת יבוי.]

—הִפְסִ', *הִפְסִיד, —א) הִפְסִיד פלוני דבר או בדבר, סבל הֶפְסֵד ונֵזֶק, Schaden erleiden, zu Schaden kommen, verlieren; essuyer des pertes, perdre; to suffer loss, to loose: הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם הקורא בתורה (ברכ' א ג). הפסח שנתערב בזבחים כולן ירעו עד שיסתאבו וימכרו ויביא בדמי היפה שבהן ממין זה ובדמי היפה שבהן ממין זה ויפסיד המותר מביתו (פסח' ט ח). אם כן מה הפסיד הרמאי (ר' יוסי, ב"מ ג ד). מי שמת והניח בנים ובנות בזמן שהנכסים מרובין הבנים יירשו והבנות יזונו, נכסים מועטין הבנות יזונו והבנים ישאלו על הפתחים, אדמון אומר בשביל שאני זכר הפסדתי (ב"ב ט א). יש מראה נגעו לכהן ונשכר ויש מראה ומפסיד (נגעי ח י). הנותן את עירובו בעיבורה של עיר אינו כלום. נתנו חוץ לתחום אפילו אמה משתכר אמה ומפסיד את כל העיר שמידת העיר עולה לו למידת התחום (תוספת' עירוב' ד יד). יש זריז ונשכר זריז ומפסיד[1]), שפל ונשכר שפל ומפסיד (שם יבמ' ד ח). כל המוציא מעשרותיו כתיקנן אינו מפסיד כלום (ירוש' תרומ' ד ג). מצרפין שקלים דרכונות כו' ויעשו אותן מרגלית, שמא תוזל המרגלית ונמצא ההקדש מפסיד (שם שקל' ב א). לאדם שעשה סחורה בילדותו והפסיד ובזקנותו ונשתכר (אלישע בן אבויה, שם חגי' ב א). מאי לא תפסיד שלא הפסיד ברכות (מר עוקבא, ברכ' י:). פירות שיצאו חוץ לתחום וחזרו אפילו במזיד לא הפסידו את מקומן (רב פפא, ערובי' מא:). אם כן יסתרו כל העקרות ויפקדו וזו הואיל ולא נסתרת הפסידה (רבי ישמעאל, סוטה כו.). עכשיו איני מבקש מכם אלא אותו ממון שהפסדתי בשביל אבא

[1]) [בבבלי (פסח' כ:) ונפסד.]

(ההי' בן זזיכה, ע"ז כד.). וזו הואיל ולא בדקת הפסידה עונה (נדה ד:). למלך שעשה סחורה על ידי סרסור והפסיד על מי יש לו להתרעם לא על הסרסור (ר' אסי, מד"ר בראש' כז). ארבעה הן שנדרו, שנים נדרו והפסידו ושנים נדרו ונשתכרו יעקב נדר והפסיד יפתח נדר והפסיד (שם שם ע). זו הפסידה וזו הפסידה, זו נשתכרה וזו נשתכרה, לאה הפסידה דודאי' ונשתכר' שני שבטי' ובכורה ורחל נשתכרה דודאים והפסידה שבטים ובכורה (שם שם עב). אם כן הפסידו הצדיקים שהם קבורים בחוץ לארץ (שם שם לז). אמר להם משה (לבני ישראל) התירו לכם כיסכם שלא יאמרו עבדים היו עניים הם הראו להם עושרכם וידעו שלא הפסדתם בשעבוד (שם במד' יט). אמר הקב"ה שמעו לי שאין אדם שומע לי ומפסיד. רבנן אמרין את מוצא יש שומע לאשתו ומפסיד ויש שומע לאשתו ומשתכר (שם דבר' ד). בנוהג שבעולם אדם עוסק בפרקמטיא עם חבירו והפסיד פירש ממנו ואינו רוצה לראותו (תנחו' בובר, חקת לג). אני משתכר ואתה מפסיד, אני כהן אוכל מבית המקדש ואתה גבעוני חוטב עצים ושואב מים למזבח (פסיק' רבי, ויהי בעת ספרהם, קל.). אמר הקדוש ברוך הוא בשעה שאני נוצח אני מפסיד ובשעה שאני נצות אני משתכר, נצחתי לדור המבול והפסדתי שאבדתי כל אותן האוכלוסים וכו' (שם, בחדש השביעי, קסו:). בשביל הנאה שעה אחת אני מפסיד את שכרי בעולם הבא (מד"ר שה"ש גריכהוט ח ג). — ובספהם"א: והלך שמעוי ועשה סחורה והפסיד כמות שליש הממון (ספו' הגא' הרכבי רלה, 113). לא תצא אשה בחוטי צמר או בחוטי פשתן ולא בכבלים שיוצאין בהן הבנות ברגליהן כדי שלא יפסיעו פסיעה גסה שלא יפסידו בתוליהן (רמב"ם, שבת יט ו). הסוחרים פעמים מרויחים פעמים מפסידים וסחורת החכמה כלה ריוח (ר"י בן כספי אלם, פי' משלי ב יד). ושלא יפסיד הזוז בשביל הפרוטרוט (פלא יועץ אות ערך, יין, רכ). — ב) והִפְסִיד פלוני את פלוני, לפלוני. גרם הפסד ונזק לפלוני, schädigen, Schaden verursachen; causer des pertes à; to cause loss, to make loose: כלשת גוים נכנסה לעיר והייתי מתיירא שמא יפסידו את בני העיר ושחטנו להם עגל אחד והאכלנום (שמעון התימני, תוספת' יו"ט ג ו).

הגוזל את חבירו או שלווה ממנו או שהפסיד לו ביישוב לא יחזיר לו במדבר (שם ב"ק י ל). אמר אהרן נמציתי מפסיד לאחותי שאיני יכול לא לסוגרה ולא לטמאה ולא לטהרה (ספרי במד' קה). ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו, למה, שאין תפלה מפסדת[1] (ר' יוחנן, ירוש' ברכ' א א). אפילו הכא אינו מפסיד לישראל ממון שהוא צריך לשרוף עצים בפני עצמן וזו בפני עצמה (שם פסח' א ח). מ"מ לא הפסידו ממון כיון דלא הוה בעי מיתן ליה ולא יהב ליה כמי שהפסידו ממון (שם שבוע' ד ט). מכבדין את הבית ואחר כך נוטלין לידים שאם אתה אומר נוטלין לידים תחלה נמצא אתה מפסיד את האוכלין (בית שמאי, ברכ' נב:). ואין מעמידין ציון במקום טומאה שלא להפסיד את הטהרות ואין מרחיקין ציון ממקום טומאה שלא להפסיד את ארץ ישראל (ת"ר, מו"ק ה:). שאין אדם טורח בסעודה ומפסידה (רבה, יבמ' קז.). מפני מה אמרו השרץ שנמצא במבוי מטמא למפרע וכו' מפני שחזקת בני ישראל בודקין מבואותיהן בשעת כבודיהם ואם לא בדקו הפסידוהו למפרע (ר' אליר, נדה נו:). וכשהיה אחד מהם (מהמצרים) הולך ויושב על גבי המטה או על גבי האבן או על גבי סלע היו מפסידין את בגדיהם בדם (מד"ר שמות ט). — ובספהם"א: כל שער מהם מיוחד לשרש אחד משרשיו כולל את גבוליו ומחלקותיו והענינים התלויים בו והפנים המפסידים אותו (ר"י א"ת, חו"ה, הקד' המחבר). אך מפסידי הבחינה והדברים התלויים בה אומר כי כל הדברים המפסידים את היחוד אשר הקדמנו וזכרם בשער הראשון כלם מפסידים הבחינה (שם, הבחינה ו). והם מתעלמים מחובת הלבבות ואינם מתעוררים למפסידי המעשים (שם, עבודת האלהים ד). שלא נשמרו ממפסידי העבודות ונכנס ההפסד עליהן ולא הכירו מאין (שם שם ד). ראוי לנו עתה לבאר מפסידי הבטחון באלהים ואומר כי מפסידי השערים הקודמים בספר הזה כלם מפסידים הבטחון (שם בטחון ז). ה' דברים מפסידים את השחיטה (רמב"ם, שחיטה ג א). אין כובשין בצלים של תרומה בחומץ של תרומה מפני שמפסיד החומץ

---

[1] [ויש מפרשים בפשטי א.]

(הוח, תרומות יח ד). קנס הוא לעכו"ם לפי שאינן זהירין במצות ואינן מסלקין הנזק ואם לא תחייב אותן על נזקי בהמתן אין משמרין אותה ומפסידין ממון הבריות (הוח, נזקי ממון ח ה). שהמוסר כרמו לשומר בין באריסות בין בשמירות חנם והתנה עמו שיחפיר או יזמור או יאבק משלו ופשע ולא עשה חייב כמי שהפסיד בידים וכן כל כיוצא בזה שהפסיד בידים חייב על כל פנים (הוח, שכירות ג ג). ולא ישן על אכילתו עד שימתין כמו שלש שעות שלא יעלו עשנים על המוח ויפסידו אותו (רמ"ע פלקירה, אגרת המוסר, קבץ על יד יח, ס). המוטבעים על הרע אם קרבת להם יפסידו אותך (הוח, אגרת השלום, JQR. NS I 483). מהם מחזיקים בדעת הזה אשר הוא מר מלענה ומפסידים יסודי האמונה וכו' (ר"י מנוסה, מנחת קנאות, 11). והרחק חברת הפתותים שהיא תפסידך המעלה והערך (ידע' בדרשי, פרדס ב, אולה"ם ג). אין כח ביד המלוה לערער על המשלח ולומר הפסדתני מעותי שמסרתם ליד מי שאיני יכול להוציאם מידו (טוח"מ קכח ס).— ואמר המשורר: וראש בשם ושמן מר היוכל להפסידו אנוש אחר מסכו (רשב"ג, שלחם על לבבי, מעה"ם 37). — והפסידו נפש, אבד את נפש פלוני: הרי אתה כמהנן ממון ואי אתה אלא כמפסידן[1]) נפשות (מסכ' מנקי ידים, בתוך הגדה מנק' ומלוירה כ"י בריט' מוז').— "הפסיד על פלוני, כמו את פלוני, לפלוני: המקום יפרע מפלוני שהפסיד עלי אשתי (שערי צדק, תשו' הגא' ג ט). ושבור מלך פרס פחד שלא יפסידו עליו (האמגושים) ממלכתו (רשב"ל דורן, מגן אבות, חלק אלוה ממעל ב).— "והפסיד על עצמו: היה לך למחות בפני עדים ותודיע אותם שפלוני גזל אותי למחר אתבענו בדין, הואיל ולא מחית אתה הפסדת על עצמך (רמב"ס, טוען ונטען יח ג).— "הפסיד דבר אל לא דבר, שם יש לאין: שהם אומרים כי מן השקר שימציא השם דבר לא מדבר וא"א גם כן אצלם שיפסיד דבר אל לא דבר (ר"ם ח"ת, מו"נ ב יג).

— הפע', "הפסד, — הפסידו אותו: הוא הפסיד ממונו של כהן, שלא רצה ליתן לו שה בפדיונו מה שיזכה לו המקום לפיכך יופסד ממונו ממנו שיערפנו ולא יהנה ממנו (רגמ"ה, בכורות י:). הקטנים לא תתנקה

1) [ברפוס (ידים ג ג): כמפסיד נפשות.]

חליחת המופסדת שבהם (ר"י ח"ס, תק' מדה"כ לרשב"ג, לח). ולא היה הצמח ההוא או החי ההוא או האבר ההוא דרך משל אלא מופסד או נעדר (הוח, כוזרי א לט).— וכמובן מוסרי, דעות מפסדות, כמו נפסדות: ולפי זה נקראו הדעות האמתיות חיים והדעות המופסדות מות (ר"מ ח"ת, מו"נ א מב).

— התפ', "התפסד, — כמו נפע' במשמ' נשחת, אבד: כי אלו היית יודע כמה העולמות מתפסדות על ידך בעת שאתה מפסיק מלהרהר בדברי תורה לא היית מפסיק אפי' רגע אחד (ר"י קארו, מגיד מישרים, כ"ב לסדר חי, אמשט"ד, א:).

"**פֶּסֶד**, ש"ז,— כמו הֶפְסֵד, Schaden; dommage; damage: בעבור הפסד[1]) תמידי שהוא עתה בגופנו בהיות הפסד סבת ההויה (שבתאי דונולו, וכוס הנולדי עם היסודי).

"**פְּסֵדָה**[2]), ש"נ,— כמו הֶפְסֵד, פֶּסֶד: ולהעמיד מכירה זו וכו' העמדה גמורה ושלמה בלא שום פסדתו בעולם (ר"י ברצלוני, ספר השטרות, 46). ולהעמיד חלוקה זו חלקו המגיע ברשותו העמדה גמורה ושלימה בלא שום פסדתו בעולם (שם 51). לא מיבעיא במקום שיש פסידא אם ימתין עד שיבוא לבית דין וכו' אלא אפילו במקום שאין פסידא כלל אם ימתין וכו' (סמ"ג מ"ע לג).

*****פָּסָה**[3]), פ"ע, — כמו פָּשָׂה, התרחב, התפשט, רוח, הלך וגדל, sich ausbreiten, um sich greifen; s'étendre, gagner du terrain; to spread, gain ground: פעמים שתימור החמה עולה כדרכו תימור חלבנה פוסה על פני כל המורח (תוספת' יוה"כ א טו). אלא שאין מקיעין במעלה עשן, של בית אבטינס היתה מתמרת ועולה עד חקירות ואחר כך פוסת ויורדת למטה, של אלכסנדרין היתה פוסה מיד (שם שם ב ו). (ועץ החיים וגו') תני עץ שהוא פוסת

1) הֶפְסֵד, כך נקוד.

2) [ע"ס הארמ' פסידא, ס"נ. במדה"ג ויצא (לפס' וילך יעקב) כתוב: מגיד הכתוב שכשיצא לא יצא עמו דבר בעולם אפילו פסדיות שאלו היו לו פסדיות לא היה נותן אבנים תחת ראשו, ע"כ, ומעין זה מובא בערוך ערך פסדיות בשם ילמדנו, ואולם אין כאן אלא מ"ם תחת בי סדיות (איסדיות), כפתות לראש, ועי' בעח"ש ובמלונו של לוי.]

3) [עי' פָּשָׂה, הערה.]

על פני כל החיים (מד"ר ברהש' עה). — ובסהמ"א: והיה אור הלבנה מפצע לכאן ולכאן כלומר היה פוסה על פני כל המזרח (ר"ח, יומא כט.).

א. פִּסָּה, ש"נ, — רב, כמות רבה [1]), Menge, Fülle; abondance; plenty, abundance: יהי פִּסַּת בר בארץ בראש הרים ירעש כלבנון פריו ויציצו מעיר כעשב הארץ (תהל' עב יו).

ב. *פִּסָּה, ש"נ, — פִּסַּת היד, כל היד עם האצבעות [2]), ופִסַּת הרגל עם אצבעותיה: מאתים וארבעים ושמונה אברים באדם, שלשים בפיסת הרגל ששה בכל אצבע וכו' שלשים בפיסת היד ששה בכל אצבע וכו' (אהל' א ח). רשאין כהנים ליתן בשיירי מנחות יין שמן ודבש ואסורין לחמץ כיצד הוא עושה פושט אצבעותיו על פיסת ידיו וכו'

1) [במשמ' זו הבינו את המלה בפס' זה ע"פ הענין רב המפרשים, ולפיכך חברו אותה אל פַּס היד במשמ' (בלתי מדיקת) כַּף יד רחבה, או אל פָּשָׂה במשמ' התפשט. ואולם אין פס יד (עי' ב. פַּס, הערה) בעקר אלא קצה היד, המורה על מעוט ולא על רבוי, ואין פשה (במקרא רק בשין) בא אלא במשמ' הנגע האוכל מסביבו, גם זה לרעה ולמחסור, ולא לשפע התבואה, והרי הפעל פסס (פַּסּוּ אמונים) מורה על אפיסה. על כן יש מן החדשים המציעים לקרא שִׂפְעַת או מִפַּת (די) תחת פִּסַּת. ואמנם יותר קרוב היה לחשוב ע"פ משלי יד ד (באין [הצע: באון, כלו' בכח] אלפים אבום בר) על קריאה או פרוש במובן אבסת בר, כי בן נמצא באשורי אַבְּסַת על יד אֵבוּס באותה משמ'. ואולם כנראה אין כונת הכתוב כלל לבר במובן תבואה, כי אין בר אלא התבואה הברורה שהסירו את התבן ממנה, ולא הקָּזָה שבשדה, ולמה יהיה שפע התבואה דוקא בראש ההרים? מלים אלו וכן הזכרת הלבנון בפסוק, מורות על כך כי המלך בגדלו נמשל כאן לראשי ההרים, ועל יד הלבנון נזכר כאן אף הר תָּבֹר, כדגמת כתבור בהרים וככרמל בים (ירמ' מו יח), תבור וחרמון בשמך ירננו (תהל' פט יג). ולפי זה יש לחלק את המלים: יהי (המלך) פַּס תָּבֹר בארץ, בראש ההרים (כלו' בקצה התבור, העומד כמו פַּס מורם בארץ, רם על ההרים מסביב לו) ירעש כלבנון פריו (כלו' בניו, ולא תבואת הארץ) וכו'. — ועי' ב. *פִּסָּה במשמ' לחם.]

2) [אין פִּסַּת יד אלא פַּס יד, וכן אף בארמ' פַּס ידא (דני' ה ה) על יד פסתא דידא בתו"ם. וכאמור בהערה למלה ב. פַּס, עקר מובנה: קצה, וכן פִּסַּת הַיָּד: קצה היד.]

(תוספת' מנח' ח יז). יהי פיסת בר בארץ, שיהיו חטים מוציאים גלוסקאות כמלא פיסת יד. ירעש כלבנון פריו, שיהיו חטים שפות זו בזו ונושרות סולתן בארץ ואתה בא ונושל הימנ(י)ה מלא פיסת זו של יד כדי פרנסתך (ספרי דברי שטו). הא כיצד חופה שלש אצבעותיו על פיסת ידו וקומץ (יומא מז.). בית יד של בגדי כהונה נארגת בפני עצמה ונדבקת עם הבגד ומגעת עד פיסת היד (שם עב:). דק מחוספס וכו' דבר שנימוח על פיסת היד (רים לקיש, שם עה:). לך התרפס ורהב רעך, אם ממון יש בידך התר לו פסת יד ואם לאו הרבה עליו ריעים (ר' יצחק, שם פז.). ואמרו לפניו רבש"ע הואיל ולא זכינו להיות גזברין נאמנים יהיו מפתחות מסורות לך וזרקום כלפי מעלה יצתה כעין פיסת יד וקיבלתן מהם (תענ' כט.). וכמה שיעורו חזקיה אמר מלא פיסת היד, ר' יוחנן אמר מלא חפניו וכו' אמרי מלא פיסת היד ומלא קישרי אצבעותיו למעלה חד שיעורא הוא (נזיר נ:). העושה תפלתו עגולה סכנה שאין בה מצוה, נותנה על מצחו או על פיסת [1]) ידו הרי זו דרך המינות (מסכת תפילין). וכשהם נושקין אין נושקין אלא פסת [2]) היד (נסס ר"ע, פרקי רבינו הקדוש, פ' הלקוטים גרינהוט ג, נ). — ובסהמ"א: הא דעבידא בי אסתוורא, כעין השוק עד פיסת הרגל שחצית וקופה וחציה שבובה (ערוך ערך אסתוורא). כל שאין בשרו נראה מתחתיו, שיהא ארוך עד פיסת רגלו שלא יראה כשילך יחף (רשב"ם, ב"ב נז:). — ואמר הפיטן: מדת עולם במלא פסת יד ומדתה נתונה בימין וזרוע ויד (ר"א קליר, אז רחים, סלוק שבת שקל'). ומלכיות וזכרונות ושופרות שלשים כמו שלשים בפסת ידיהם (ואתה חזון, מוסף א' ר"ה). הדריך סוס למנוסתי, בים בקע לבסיסתי, המירו ומלא בפיסתי, לספתי (שלמה הבבלי, אור ישע, יוצ' א פסח). נתגאה לשתות בם תירושיו, הוא ושריו ועבדיו ונשיו ופלגשיו, ופסת יד כתבה פרושיו (ר' שמעון בר יצחק, אמרו, קרוב' ז פסח). אגרו סיפג שם, ולקח בגדיו ולבשם, פסות ידיו ורגשם, עם רגליו קדשם (קטע מעבודה, Elbog., Stud. 178). במלאת פסת ברך תשאי ברך, אשלחך מבורך לברות בורך (רחב"ע,

1) [בבבלי (מגי' כד:): פס.]

2) [בבבלי (ברכ' ח:): על גב.]

לחות נגע, ח״גר 141). שים לבך אל כל זה ופקח עין, שור כי לא דבר רק הוא ולא אין, והחר פסת ידך[1]) כמו עין, כי כל קנין תבל הבל דמיונו (חלעזר מחרי חהרן סעדיה ערחקי הכהן, ספר הפזמונים, ס:). — ״ופסת רגבים[2]), חתיכת רגבי אדמה: דשדא פיסא לדיקלא, ורק פיסת רגבים לדקל (רש״י, שבת עג:) בקוזות, מוט״ש נותן פיסת רגבים סביבות הגבולים להודיע שהוא כרם רבעי ואסור בלא פדיון (הוח, נ״ק סע). — ״פסת במשמ׳ פת, לחם[3]), ואמר הפיטן: עדרים השכילו מדע להחכימם, פסת משארות נשאו בחשכימם, צרורות בשמלותם על שכמם (יוסף עוז עלס יולחי מסזון, קרוב׳ לשבת הגדול). — ״ופסת נייר, חתיכת ניר Stück Papier; bout de papier; slip of paper, נוהג בדבור ובספרות. — ״ופסת העגולה, חתיכה מתוך העגול, Kreisschnitt ופיסות העגולה הדומין הן שיקבלו זויות שוות ודע כי הפיסות הדומות הן שכל אחת מעגולתה כמו שהאחרת מעגולתה אם שליש שליש ואם רביע רביע (חקלידו ליהודה הכהן מחמר ג במדרש החכמה שלו).

ג. ״פִּסָּה, ש״נ, —שה״ש מן א. פִּסֵּס, כמו אֲפִיסָה, ואמר חמשורר: האבילים וכו׳ הנוגים אשר הוקרו בקורות רעות וצרות מריעות וכו׳ בריחוק ישועות ונידוד תשועות, במיתת הכשרים וכו׳ וגמירת הזקנים ופיסת האמונים (ד״ה של יהודי מלרים וח״י ב. יעקב מן, 179).

״פִּסּוּג, ש״ז, —שה״ש מן פִּסֵּג[4]) פעלת המפסג, כְּפִסּוּת קצת ענפים מבין הענפים[5]): מפסגי אילנות כשיש בהם ענפים יותר מדאי קוצין אחת מבינתיים והיינו פיסוג לשון דילוג והרחבה (רש״י, ב״ק קיע:). —״ובמשמ׳ נתחי בשר הקרבן[1]), ואמר הפיטן: יחשבו אמרינו כהקטר דמים וחלבים, צפצופנו יקבל כפסוגי פרים וכשבים (הוח, חז טרס נוחחו, קליח׳ לו״ג).

פָּסוּל[2]), ח״ז, נק׳ פְּסוּלָה, —לא ראוי, לא כשר, ביחוד לקרבן או לשרות במקדש, לעדות וכדו׳, untauglich, unwürdig; qui n'est pas propre, indigne; unfit, unworthy: סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה פסולה ר׳ יהודה מכשיר (סוכה א א). סוכה על גבי סוכה העליונה כשרה והתחתונה פסולה (שם שם ב). כל גט שנכתב שלא לשום אשה פסול (גיט׳ ג א). ואלו הן הפסולין המשחק בקוביא והמלוה ברבית וכו׳ (סנה׳ ג ג). ההולך לקדש הרי זה נוטל מפתח ופותח וקרדום וחופר וסולם ומוליך ממקום למקום וכשר מפני שהוא עם הקדוש ואם משהוציא את האפר הגיף את הדלת אחריו פסול מפני שעשה עמו מלאכה (תוספת׳ פרה ו א). נעשה כשני כתי עדים כשרים לזה ופסולים לזה (ר׳ לעזר, ירוש׳ גיט׳ א א). כל עדות שהעידו מעשרה בניסן עד חמשה עשר בניסן למפריעה הרי אילו פסולות (ר׳ יוסי, שם ב״ק ז ד). — ובסהמ״א: אבל הפסול כל תאותו היא לדבר במומי בני אדם כי בעבור שהוא פסול רוצה לפסול (ר״י חבוחב, מנוה״מ כ א ד). — *פְּסוּל משפחה: אמר דוד לפני הקב״ה עד אימתי הם מתרגזים עלי ואומרים לא פסול משפחה הוא ולא מרות המואביה הוא וכו׳ ואף תמר שלקחה יהודה וקנכם לא מפסול משפחה היא אלא בתו של שם בן נח מה אתם יש לכם יוחסים (ר׳ אבא ב״כ, מד״ר רות ח). — *פְּסוּל חבית: ויהי כשמוע לבן וגו׳ אמר אליעזר פסול חבית היה וכתיב ויקח העבד עשרה גמלים זה שהוא אהובו של בית עאכ״ו (שם ברחשי ע). — פְּסוּל כהנה: איזו היא

---

1) [עיפ דרשת חז״ל על הִתְיַפֵּס. עי׳ ב. פַּס, הערה.]

2) [כן פיסא בתו״ם, פִּסָּא בסור׳, ומכאן המלה פיס (בעקר פֵּס) במשמ׳ גורל, ועי׳ פַּיִס, הערה.]

3) [במשמ׳ זו נמצאת המלה בארמ׳ שבתו״מ: קופדה משלים לפיסתה ואין פיסתה משלים לקופדת (ירוש׳ שבת ז ו). והפיטן חבר עמה אף א. פִּסָּה. ועי׳ גם בדרשה על פסת בר (ספרי דבר׳ שטו) המובאת למעלה.].

4) [עי׳ שם.]

5) [כאמור בהערה לפעל פסג אין פִּסּוּג בעקר אלא פִּשּׂוּק, הטית הענפים להפרדתם, כאדם המפשק את רגליו זו מזו; ורק אחר כך גם דלולם ע״י כסות, ואמנם המפרשים ראו עקר במשמ׳ חתיכת ענפים ולפי זה השמוש בסהמ״א, ובזה התמכו אף בת״י המתרגם בבראש׳ יח י (ויבתר איתם בתוך) ועוד ופסג. יתהון במיצעא (ת״א: ופליג).]

1) [חשוה את שמוש הפעל פסג בת״י לתורת בנזכר בהערה הקודמת.]

2) [מן ב. פָּסַל, עי׳ שם הערה.]

חללה כל שנולדה מן פסול כהונה (רב יהודה, קידוש׳ עז.). איזו היא חללה שעיקרה מדברי תורי ואין צריכין לפרש מדברי סופרים כל שנולדה מן פסולי כהונה (רב יצחק בר אבין, שם שם). —*פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין: כל פסולי המוקדשין נמכרים באטליז ונשחטין באטליז ונשקלין בלטרא חוץ מן הבכור ומן המעשר שהנייתן לבעלים, פסולי המוקדשין הנייתן להקדש (בכורות ה א).

א. *פִּסּוּל, ש״ז, —שה״פ מן א. פִּסֵּל, —א) פעֻלת הפַּסָּל הפוסל באבן או בעץ, Aushauen; sculptage; carving, chiselling: אין מכסין אלא בעפר וכו׳ תנא הוסיפו עליהן השחור והכחול ונקרת פסולין[1] (חולי פח:). — ובספה״מ: והיו א״כ מכלל עשרת הדברים האלה כתיבת הלוחות האחרונות וכתיבת ופיסול הלוחות הראשונות (ר״י אברבנאל, מפעלי אלה׳ י ו). דגוית משמע פיסול וסתות (ר״י עמדין, פידוש׳ על הרמב״ם, ביהב״ח א יג). — ב) כריתת היבש מן העץ: מפסלין עד ראש השנה מקרסמין מזרדין מפסלין עד ראש השנה, רבי יהושע אומר כזירודה ובפיסולה של חמישית כן של ששית רבי שמעון אומר כל זמן שאני רשאי בעבודת האילן רשאי אני בפיסולו (שביעית ב ג).

ב. *פְּסוּל, פִּסּוּל[2], ש״ז, — תכונת מי שהוא פָּסוּל, מום הפוסל אדם או דבר: עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש לא הפילה אשה מריח בשר הקדש וכו׳ ולא נמצא פסול בעמר ובשתי הלחם (אב׳ ה ה). מקוה שאין בו ארבעים סאה ונפלו בו שלשה לוגין ונחלק לשנים פסול מפני שנקרא עליו שם פסול רבי יהושע מכשיר וכו׳ וחכ״א לעולם הוא בפסולו עד שיצא ממנו מלואו ועוד (מקוא׳ ג א). ר׳ חנניה בן גמליאל אומר לכך הסגן ממונה שאם יארע בו פסול ישמש תחתיו וכהן גדול חוזר לכהונה גדולה (תוספת׳ יוה״כ א ד). מקוה פסולו בגופו ובעל מום פסולו בגופו (ר׳ עקיבה, ירוש׳ תרומ׳ א ג). לשמו ושלא לשמו פסולו מגופו, לאוכליו ושלא לאוכליו פסולו מאחרים, לשמו ושלא

---

[1]) [ברמב״ם (שחיטה יד יג): פסילים, ויתכן שהכונה: פְּסוּלִין, הפוסלים וחוצבים, מן פָּסוּל, ש״ז.]

[2]) [הקריאה של האשכנזים: פְּסוּל, וכך כ״י קופמן. אך במשנ׳ מנק׳ ליוורנו: פִּסּוּל וברמב״ם: פיסול.]

לשמו אין את יכול לבור פסולו מתוך הכשירו (רבי יוחנן, שם פסח׳ ה ג). מעשה היה וכתנת היתה ולא חשו להן משום ריח פסול (רב יעקב בר אחא בשם רב הושעיה, שם גיט׳ ב ו). ת״ר אירע בו פסול ומינו אחר תחתיו ראשון חוזר לעבודתו, שני כל מצות כהונה גדולה עליו (ר׳ מאיר, יומא יב:). — ובספה״א: פרה שנולד בה פיסול תפדה (רמב״ם פרה אדומה א ח). ואמר הרב פתחו וראו אם יש פיסול בתפילין אלו ובדקו ולא מצאו בו שום פיסול (לקוטים מדברי יוסף קמברי. ברלינר

פְּסוּלוּת, עי׳ פְּסִילוּת.

פְּסוֹלֶת, עי׳ פְּסֹלֶת.

***פָּסוּק**[1], ש״ז, — א) מאמר בתוך פרשה בפרשות המקרא המֻפסק מהמשכו בפִסוק הטעמים, Bibelvers; vers, verset (de la Bible); verse (in the Bible): הלומד מחבירו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד או דבור אחד או אפילו אות אחת צריך לנהוג בו כבוד (אב׳ ו ג). כל ימיי הייתי קורא הפסוק הזה והיזה הטהור על הטמא ולא מצאתיו אלא באוצר יבנה בלבד (תוספת׳ דמאי א יד). הקורא את המגילה וטעה והשמיט בה פסוק אחד לא יתחיל ויקרא את אותו פסוק בפני עצמו אלא מתחיל מאותו פסוק וגומר עד סוף (שם מגי׳ ב ג). כתוב אחד אומר ירה וכתוב אחד אומר רמה כיצד יתקיימו ב׳ פסוקים הללו, ירה שהן יורדין לתחום רמה שהן עולין למרום (מכי׳ בשלח ד). הרי הוא אומר ולא יכלו הכהנים לעמוד לשרת מפני הענ

---

[1]) [בעקר החלק המֻפסק לעצמו בתוך פרשה שבמקרא, כבינ׳ פָּעוּל מן פָּסַק. ועי׳ שם הערה. וגם פִּסּוּק, הערה. שם זה, שצורתו מוכיחה כי נולד בעברי של החכמים, מצוי הוא בשמושים רוטים אף בארמי של תו״ם, וכן יש ללמד על ראשית משמעותו של השם אף מבטויים ארמיים שבהם הוא בא על יד הפעל פסק, כגון: דכי אתא רב אחא בר אדא אמר במערבא פסקי ליה להאי קרא (שמות יט ט) לתלתא פסוקי (קידוש׳ ל.), או: כל פסוקא דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן ליה (תעני׳ כז: ועוד). —חמר רב על שמוש השם בתו״ם מובא ע״י בכר, Ex. Terminologie I, 152: II, 158–161. אבל בנקוד הבבלי מנק׳ פְּסוּק (כלוי פִּסּוּק) וכן בכמה מקורות בספה״א (עי׳ ערך פסוק), ואולי אף כך עקר, אף עפ״י שאין לשנות היום.]

רבי מלא כבוד יהי את בית ה׳ מלמד שנתנה רשות למלאכים לחבל וכך הפסוק אומר ושכותי כפי עליך עד עברי מלמד שנתנה רשות לם אכים להבל וכו׳ (ר״י הגלילי, כפרא ויק, פה״פ׳). מי ששמע פסוק אחד ושכחו יבוא וישננו מי ששמע פרשה אחת ושכחה יבוא וישננה (ספרי דבר׳ ד). גדולים מעשים אלו שהם בעת צרתם הצמיחו ג׳ פסוקים של צדוק הדין (סם פס כז). מן הפסוק הזה את למד ארבעה דברים וכו׳ (רבי יוסי בר חנינא, ירוש׳ ברכ׳ ד א). התינוקות מתקינין להן ראשי פסוקיהן לאור הנר (רשב״ג, פס שבת א ד). אין קורין פסוק על גבי מכה בשבת (סם כם : א). בוא וקרי את הפסוק הזה על בני שהוא מתבעת תן עליו ספר תן עליו תפלין בשביל שישן אסור (סס כס). ויבינו במקרא זה המסורת וכו׳ ויש אומרי אילו ראשי פסוקים (סס מגי׳ ד א). הוה יודע אחד את הפרש׳ קורא את כולה שבעה יודעין ג׳ פסוקין כולהון קראיי אחד יודע ג׳ פסוקים קרי וחזר וקרי (סס סס ד ג). השכים ונפל פסוק לתוך פיו הרי זו נבואה קטנה (רבי יוחנן ברכ׳ כז :). הקורא בתורה אל יפחות משלשה פסוקים (תעני׳ כז :). ואפילו אמר כל התורה כולה מן השמים חוץ מפסוק זה שלא אמרו הקב״ה אלא משה מפי עצמו זהו כי דבר ה׳ בזה (סנה לט.). ת״ר הקורא פסוק של שיר השירים ועושה אותו כמין זמר והקורא פסוק בבית משתאות בלא זמנו מביא רעה לעולם (סס קא.). כשחזר דוד לירושלם בא אחיתופל ואמר לו דוד לא היה לך ללמד מפסוק קטן שהתינוקות קוראין ילבני קהת לא נתן (מד״ר במד׳ ד). שני אויבים לא נארו עד שהשלים עליהם שבעים פסוקים (סס סס יד). הפסוקים מוכיחים שהן שבע מסעות לאחור ללמדך שחזרו לאחוריהם (סס סס יט). חזרנו על כל המקרא ולא מצינו שנתנבא שלמה אלא קרוב לשמונה מאות פסוקים ואת אמרת שלשת אלפים אלא מלמד שכל פסוק ופסוק שנתנבא שלמה יש בו ב׳ ושלשה טעמים (ר׳ שמואל בר נחמני, סס קהל׳, כל זה). —ובסהמ״א: כי בעוד היו אבותינו שכנים בעיר הקדש לא נודע להם שיר שקול בלשון קדש רק ספר איוב ומשלי ותהלים הם פסוקים קצרים וקלים (ר״י חריזי, תחכ׳ יח, 178). הקורא את שמע לא ירמוז בעיניו ולא יקרוץ בשפתיו וכו׳ ויש מתירין אף בפרשה ראשונה מפסוק ראשון ואילך (המאירי, יומא א, יט:). — ואמר המשורר: כלמת הזמרה צעיר ימים יורה בטהרות הוא קורא וטועה בפסוקים (ראב״ע, כדוד, כהנא א, 26). — ובמליצה, פסק לי פסוקך, אמר לי את הפסוק שלמדת היום: כיון שהגיע מרדכי אצל התינוקות שאל לאחד מהן פסוק לי פסוקיך (מד״ר אסתר ז, אס על המלך טוב). — *וראשי פסוקים, במשמ׳ פסוקים בודדים, פסוק פסוק לעצמו: אין אדם רשאי לומר דבר כנגד רבו אלא אם כן ראה או שימש כיצד הוא עושה בתחילה רבו פות׳ לו ראשי פסוקים ומסכים (בסס רב, ירוש׳ חגי׳ ב א). ספר שפסקו ושנוקד ראשי פסוקים שבו אל יקרא בו (סופר׳ ג ז). -- *וסוף פָסוק, שם הטעם הבא בסוף הפסוק בספרי המקרא המנקדים, סלוק, עי׳ ערך סוף. —ב) *פסוק במשמ׳ המקרא בכללו [1]: ו׳ נסים נעשו באותו היום לצדיקים ואלו הן צף הכבשן ונפרץ הכבשן ונמק יסודו ונהפך הצלם על פניו ונשרפו ארבע מלכיות והחיה יחזקאל את המתים וכולן מן המשנה אלא הללו ד׳ מלכיות מפורש מן הפסוק דכתיב גבריא אליך די הסקו לשדרך מישך ועבד נגו קטל המון שביבא די נורא וכו׳ (תנחו׳ נח י). אנכי ה׳ אלהיך, זה שאמר הפסוק רכב אלהים רבותים אלפי שנאן (פסיק׳ ר״כ, בחדש השלישי, גיבר קז.).—ובסהמ״א: ואם אינו תלמיד חכם והוא בעל פסוק יעסוק במקראות הקדושה (ראב״ן, המנהיג, 20). והלשון קצר אצלנו וטוב הוא להרחיבו כדמיון הנמצא בפסוק אך שלא נצא מדרך לשון הפסוק מכל (רד״ק פה״ש, עזר). רזי לי רזי בדקדוק ובפסוקי (ר״א בחור, מסורה המסורת הקד׳ ג). כל ימי היית אדוק בפסוק ובדקדוק (הוא, תשבי ערך אדק). ותמהתי למה אנו קורין אותו גיהנם בפתח או בקמץ ולא נמצא בפסוק רק בחולם (סס ערך גיהנם).—ג) *פָסוק, כשם לשיר קצר, שיש בו פחות מעשרה בתים: ופסוק יקרא השיר אשר בו פחות מעשרה בתים (ר׳ דוד יחיא, לשון למודים, שקל הקדש יו). ודע שנקרא דלת השורה הראשונה מהשיר והשנית נקראת סוגר ושתיהן יחד נקראו בית וכל שאינו בן עשרה בתים נקרא פסוק ובעל עשרה ולמעלה נקלא שירת (סלמה אוליוירו, פרשת גבלות, לז.). ולא פרשתי לך אל׳

---

[1]) [ועי׳ גם בכר, REJ XV, 113; שם XVI, 217].

חצי הפסוק (אבסלום מזרחי, אמרי שפר, קבלה על מלאכת השיר ו).

***פִּסּוּק**, פיסוק, ש"ז, — שה"פ מן פִּסֵּק [1]), — **א**) פְּעֻלַּת מי שהוא מְפַסֵּק, מְפַשֵּׂק דברים ומרחיקם אלו מאלו [2]), פִּסּוּק מתנות המזבח: **התם פיסוק מתנות** בעלמא הוא (יומא עו.). נאמר כאן סביב ונאמר להלן סביב מה להלן פיסוק וארבע מתנות אף כאן פיסוק וארבע מתנות (ר' ישמעאל, זבח' נג:). — ⁺פְּעֻלַּת המְפַשֵּׂק רגליו, Spreizen; écartement, écarquillement; spreading out, sprawling: והוא דרך גנאי באשה הזכרת פיסוק רגלים במקום שאפשר לו להזכירו בלשון שבח (ר"ח, פסח' ג.). בזכר קראו מרכב ובאשה קראו מושב, פי' מרכב פיסוק רגלים ודרך גנאי באשה להזכירו (ערוך ערך רכב). — ⁺ובמשמ' הַפְסָקָה: אין מי רגלים כלים מן הגוף אלא בישיבה לפי שכשהקלוח קרוב לפיסוק הוא דואג שלא יפלו נצוצות על רגליו ומפסיק (רש"י, ברכ' מ., ד"ה אין). בעון פיסוק מעשרות פסק שומן הדגן (רוח, סוטה מט., ד"ה מעשר). — ⁺והמקום אשר משם מתפסקות האצבעות: מלא פיסת יד, מתחילת פיסוק האצבעות עד הזרוע (תוס' נזיר נ:). —⁺ומקום ההתפסקות בכלל: חבל דלי שנפסק באמצעיתו וכו' מחבר שני ראשי הפיסוק וע"ז וכורך עליהם פונדא או פסיקיא (רש"י, שבת קי"ג.).— בהשאלה לגבי קריאת התורה, פִּסּוּק טעמים, קביעת הפסק בין ענין לענין [3]): בעי רב חסדא האי קרא היכי כתיב וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות,

1) [עי' ערך פִּסֵּק.]

2) [משמעותה הראשונה של המלה היא זו של פִּסּוּק, פִּשּׂוּק רגלים, שפתים וכדו' (כמו פִּשֵּׂק בלשון המקרא) שאמנם לא נשמרה בתו"מ אלא שוב בספה"א. אך גם את פִּסּוּק מתנות המזבח על ארבע קרנותיו יש לבאר בעקר ע"פ הוראה ראשונה זו ולא כלשון הפרדה והפסקה סתם.]

3) [כנראה זאת (הפסקה בקריאה לפי הטעמים, הענינים השונים) משמעותו של הבטוי בתו"מ, ואולי כנגדה אף הפסקה של רֶוַח מקום בין התיבות. ומַחְלֹקות דעות החכמים בשאלה מתי נקבעה אף נעִימַת הקריאה והטעמים המשמשים סימנים לפסוק הטעמים בענין ובנעימה. ועל פי פסוק הטעמים שבתורת נוהגים היום להשתמש במלה פִּסּוּק במשמ' Interpunktion, קביעת סימני הפסק במשפט. ועי' גם פֶּסֶק, הערות.]

כבשים, ויזבחו זבחים שלמים לה' פרים, או דילמא אידי ואידי פרים הוו, למאי נפקא מינה מר זוטרא אמר לפיסוק טעמים וכו' (חגי' ו:). דאפילו במקום שנוטלין שכר, על המקרא שרי למשקל, על המדרש לא שרי למשקל, מאי שנא וכו' רב אמר שכר שימור ור' יוחנן אמר שכר פיסוק טעמים (נדר' לז.). ועי' עוד ערך טַעַם. — ⁺ופִּסּוּק מאמר ארֹך להלקים קצרים: דע כי לבלתי הלאות אוזן השומע בהאריך דבור וכו' מצאו המליצים ענין המאמרים אשר קראום בשם פריאודי והם פיסוק הדבור הארוך בחלקים קצרים, כל א' יורה ענין שלם (רמח"ל, לשון למודים ח, כח:). — **ב**) ובמשמ' פָּסוּק, מאמר מֻפְסָק שבמקרא: כי לא דבר רק הוא מכם, אין לך בתורה אפלו אות אפלו תיבה ואין צריך לומר פיסוק שאין לו כמה טעמים (מדרש תנאים הופמן, דבר' לב מז). אפילו לא קרא אלא שני פיסוקין שחרית ושני פיסוקין ערבית קיים לא ימוש (ר' שמעון בן יוחי, מדרש ל"ב מדות, ענלאו, 236). — ובספה"א: ראינו כהנים כשהן מברכין ובאין לברך פותחין אצבעותיהן וכו' שהוא סימן שאימת שכינה עליהן וכו' ועוד לשום אותו סימן לפיסוקין כי בברכה הראשונה מניחין אצבע הסמוכה לגודל וכו' (ערוך ערך חלון). ויודע בהם דרך הצירוף ומקום הפסקה באתנחה ובסוף פיסוק ודומה (הורית הקורא, דרנבורג, 53). והיו על פה כותבין תיבות הפיסוק [1]) בלא מלכים ובלא טעמים (שם 54). הששי נקרא אתנחה, והוא מכל טעם נחה, ריחה נודף כשמן המשחה, ממצעת הפיסוק ומרויחה (שם 72). שנים עשר הוא הסלוק, אשר בו ענין מחבירו חלוק, מוכיח כנר דלוק, שזה סוף הפיסוק (שם). — **ג**) ⁺פְּעֻלַּת מי שהוא פוסק ומקציב סכום כסף: ערבון, מקצת המעות נתן לי על פיסוק מרובה (רש"י ב"מ מח:). ועל החפץ שפסק לו דמים ונתן לשלוחו למוכרו ואמר לשליח שיהא שלו מה שיוסף למוכרו על פיסוק דמיו וכו' (תשו' ר"ח, מק"נ 55). ובעת גמר פיסוק הדמים היה גילוי הדעת ונתבטל הכל (שו"ת רש"ל, ' שאלה ב). ובכן נשא שמעון את בת ראובן וקבל מידו הפיסוק שנדר לו (חסדאי הכהן, פרחייא, שו"ה תולת

1) [לפי דעת דרנבורג בהערה למקום זה יש לבטא בכל מקום פִּסּוּק תחת פָּסוּק במשמ' זו, וצ"ע.]

חסד רכ). אותו מנהג שנהגו לברך טעות הוא ביד החזנים וכו' גם יש בו משום פיסוק טעות (ר"י עמדין, סדור יעב"ץ סד, סע.).

פְּסוּקָה, ש"נ, — שם לשיר קצר, שיש בו פחות מעשרה בתים: ונקרא כל הבתים שירה אם יהיו רבים יותר מעשרה, ואם יהיו מעטים נקראם פ ס ו ק ה, וכל אלו השמות הם מועתקים והעתיקום המשוררים מלשון הערב (סעדיה אבן דנאן, ספר השרשים, מלאכ' השיר ניבויאור, 6).

פסח [1], ממנו א. פָּסַח, פֶּסַח, פִּסֵּחַ, *פְּסִיחָה.

פָּסַח [2], פ"ע, פָּסַחְתִּי, פֹּסְחִים, פָּסוּחַ, — פָּסַח על דבר, עבר עליו, לא עמד אצלו, לא דרך עליו, : überschreiten; passer pardessus; to step over והיה הדם לכם לאת על הבתים אשר אתם שם וראיתי את הדם ופסחתי עלכם ולא יהיה בכם נגף למשחית בהכתי בארץ מצרים (שמות יב יג). ועבר יי' לנגף את מצרים וראה את הדם על המשקוף ועל שתי המזוזות ופָסַח יי' על הפתח ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם לנגף (שם שם כג). ואמרתם זבח פסח הוא ליי' אשר פָּסַח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל (שם שם כז). כצפרים עפות כן יגן יי' צבאות על ירושלם גנון והציל פָּסֹחַ והמליט (ישעי לא ה). — ופָסַח על שתי הסעפים, מליצה, משל למי שמפקפק הנה והנה ואינו מכריע הכף לאחד מן הצדדים: עד מתי אתם פֹּסְחִים על שתי הסעפים אם יי' האלהים לכו אחריו ואם הבעל לכו אחריו (מ"א יח כא). — ואמר הפיטן: בפסות וגנון בעדם תגנון (ר"א קליר, אפיקים, קרובץ ב פסח). חפצת לפסות ולהגן המונך (ר' שמעון בן יצחק, אוחזיך כאישון, קרוצ' ז פסח). רקדו וחדו כל הלילה, רנן הנעימו לנורא עלילה, דחפם ופקדם בפסות וחמלה (יוסף בר שלמה, אודך כי אנפת, יוצ' שב' א חנכה). — ואמר המשורר: אתמה להוד ידיו אשר תרו ועל קו קפצו בספר וגם שלחו גיל הנשמות הנשמות ועלי אישים אנושים מנגף פסחו (רמב"ע ליוסף בן קמניאל, אם קדמו, סעה"ש 65). — בינ' סבי', פָּסוּחַ, — מי שפסחו עליו, ואמר הפיטן: הנך פסוחה במוף בסף ובמשקופות ובחגרון חלץ יצאתם ותדרכון (רקע"ג, אזהרות, סדור, רא). שמע מכסת פסחים אשר כסו פסוחים, היא צמתה כסלוחים, להציתם בקוצים כסוחים (קיחה עלית עקד, יוצ' שב' פרשי' החדש). חבא משוד שטן, פסוחיך בלי לסטן (ר"א קליר, אלים, תפלת טל).

— נפע', יִפָּסֵחַ, — נהיה פִּסֵּחַ: ויהי בחפזה לנוס ויפל ויִּפָּסֵחַ (ש"ב ד ד). — ובתו"מ: ר' חייה רבה הראה כריעה לפני רבי ונפסח ונתרפא ולוי בר סיסי הראה בריכה לפני ר' ונפסח ולא נתרפא (ירוש' סוכה ה ג). — ובסהמ"א: יועיל (שמן קיק) לפיסחים

---

1) [עי' בהערות הבאות.]

2) [במשמ' זו תרג' הוולג' transibo וכדו', וקרובה לכך דעת ר' יאשית (מכי' מס' דפסחא ז): אל תקרי ופסחתי אלא ופסעתי שהקב"ה מדלג על בתי בני ישראל במצרים, ולפי זה פרשנים הרבה כגון רש"י (שמות יב יא וכו'): הקרבן הוא קרוי פסח על שם הדלוג והפסיחה שהקב"ה היה מדלג בתי ישראל מבין בתי מצרים וקופץ ממצרי למצרי וישראל אמצעי נמלט וכו' ואני (ז"א רש"י, אך כנראה זאת ט"ס במקום ר' יאשיה שבמכילתא) אומר כל פסיחה לשון דלוג וקפיצה וכו' וכן כל הפסחים הולכים וקופצים, וכן פסוח והמליט, מדלגו וממלטו מבין המומתים. אבל ת"א מתרגם כל לשון פָּסַח, ואף את השם פֶּסַח, במשמ' חיסה וחמלה: ותימרון דיבח חַיַּס הוא קדם יי' דחָס על בתי בני ישראל במצרים, וכן ר' יונתן במכילתא שם: ופסחתי עליכם, עליכם אני חס ואני איני חס על המצרים וכו', וכפרוש זה מביא אף רש"י, וכן ריב"ג בסה"ש: ענינו הרחמים והחנינה וממנו אצלי ויפסחו על המזבח אשר עשה ענינו התחננו ובקשו רחמים וכו' וענין אתם פוסחים נשענין וממנו נגזר פִּסֵּחַ, מפני שאיננו יכול ללכת עד שישען ויתכן להיות ממנו ויפסחו על המזבח אשר עשה כלומר נשענו עליו מפני שיגעו מעמוד בתפלה ובתחנונים, ע"כ. והשבעים תרגמו את המלה ע"פ הענין ולא ע"פ משמ' מדיקת, ופסחתי (שמות יב יג) σκεπάσω כלו' אכסה, אסתיר על בתי ב"י, ובישעי' (לא ה) פסוח והציל περιποιήσεται, יסובב, יעשה סביב. ואולם אפשר שאין לסבך בברור משמ' הפעל פָּסַח אף את שם חג הַפֶּסַח, שאולי מקורו מאשור' (עי' פֶּסַח, הערה). כנראה יש לבאר את התאר פִּסֵּחַ במשמ' סבילה (המפֻסָּח) מפעל פסח' a) שנשמר במשמ' הוקיע, עקר את הרגל בערב', שכן באים שמות המומים עִוֵּר, חֵגֵּר, אִלֵּם וכדו' במשמ' של מְעֻוָּר, מְחֻגָּר, מְאֻלָּם, ולעמתם הפִּסֵּחַ הוא המפֻסָּח שנפקחו עיניו, וממשמ' זו של עָקַר אפשר לגזור גם את ההוראה עקר רגליו, דלג, רקד, ואף זו של הוציא והציל, ועי' גם ב. פצח, הערה.]

a) فسخ

אשר נפסחו מקרת הליחה (אסף 69). — *ובמשמ' שפסחו עליו, ואמר הפיטן: תהלתך ענו נפסחים על מצות ומרורים ופסחים (ינאי, אחכה לשומר, קרוני לפסח, זולאי, רפג).

—פעי', יִפַּסְּחוּ,—פִּסֵּחַ על המזבח, רקד מסביב לו [1]: וַיְפַסְּחוּ על המזבח אשר עשה (מ"א יח כו).

—הפע', *הִפְסִיחַ,—הפסיח את פלוני, גרם לו שיפסח: כי זהו (השטן) המפסיח בני אדם על ב' הסעיפים כי פעמים יטו אחריו ופעמים אחרי הש"י (ר"י יעבץ, מאמר האחדות ג).

—התפ', *הִתְפַּסֵּחַ,—כמו נפעי' נִפְסַח, נעשה פִּסֵּחַ: יתפסחו הרגלים המהלכות המשתחוות לרגלים שאינן מהלכות (מדרש הלל, ביהמ"ד ילינק ה).

פֶּסַח [2], ש"ז, פֶּסַח, מ"ר פְּסָחִים,—א) שה שהיו אוכלים היהודים בליל הג יציאת מצרים: ויקחו להם איש שה לבית אבת וכו' ושחטו אתו כל קהל עדת ישראל בין הערבים ולקחו מן הדם ונתנו על שתי המזוזות וכו' ואכלו את הבשר בלילה הזה וכו' וככה תאכלו אתו מתניכם חגרים נעליכם ברגליכם ומקלכם בידכם ואכלתם אתו בחפזון פֶּסַח הוא ליי' (שמות יב ג–יא). משכו וקחו לכם צאן למשפחתיכם ושחטו הַפָּסַח (שם שם כא). ואמרתם זבח פֶּסַח הוא ליי' (שם שם כז). איש איש כי יהיה טמא וכו' ועשה פֶסַח ליי', וכו' על מצות ומררים יאכלהו וכו' ככל חקת הַפֶּסַח יעשו אותו (במד' ט י–יב). ובחדש הראשון בארבעה עשר יום לחדש פֶּסַח ליי' ובחמשה עשר יום לחדש הזה חג וכו' (שם כח יו יז). וזבחת פֶּסַח ליי' אלהיך וכו' אל המקום אשר יבחר יי' אלהיך לשכן שמו שם תזבח את הַפֶּסַח בערב כבוא השמש מועד צאתך ממצרים (דבר' יו ב–ו). וישחטו הַפֶּסַח לכל בני הגולה וכו' ויאכלו וכו' ויעשו חג מצות שבעת ימים (עזר' ו כ–כב). וישחטו הַפֶּסַח בארבעה עשר לחדש השני (דהי"ב ל יח). והלוים על שחיטת הַפְּסָחִים לכל לא טהור (שם שם יז).—ב) ההג שחוגגים היהודים בי"ד לחדש האביב לזכר יציאת מצרים שבו היו שוחטים בזמן שבית המקדש היה קים את הַפָּסַח: בראשון בארבעה עשר יום לחדש יהיה לכם הַפָּסַח חג שבעות ימים מצות יאכל ועשה הנשיא ביום ההוא בעדו ובעד כל עם הארץ פר חטאת (יחזקי מה כא–כב).— ובתו"מ: חמץ של עובד כוכבים שעבר עליו הפסח מותר בהנאה ושל ישראל אסור בהנאה (פסח' ב ג). אין מבשלין את הפסח לא במשקין ולא במי פירות אבל סכין ומטבילין אותו בהן (שם שם ח). מקום שנהגו לאכול צלי בלילי פסחים אוכלין (שם ד ד). הביאו לפניו מצה וחזרת וחרוסת וכו' ובמקדש היו מביאים לפניו גופו של פסח (שם י ג). כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו ואלו הן פסח מצה ומרור, פסח על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים (רבן גמליאל, שם שם ה). כן ה' אלהינו ואלהי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים וכו' ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים וכו' (שם שם ו). וכי פסח אחד יש לנו בשנה שדוחה את השבת והלא הרבה יותר ממאתים פסחים יש לנו בשנה שדוחין את השבת (הלל הבבלי, בבלי שם סו.). אמר הקב"ה שיעשו הפסח וכיו. שעשה משה את הפסח גזר הקב"ה לארבע רוחות העולם ונושבות בגן עדן ומן הרוחות שבגן עדן הלכו ונדבקו באותו הפסח וכו' נתכנסו כל ישראל אצל משה אמרו לו בבקשה ממך האכילנו מפסחך מפני שהיו עייפי' מן הריח הי' אומר הקב"ה אם אין אתם נימולין אין אתם אוכלין וכו' מיד נתנו עצמן ומלו' ונתערב דם הפסח בדם המילי וכו' (מד"ר שמות יט)

[1] [עי' בהערה הקודמת.]

[2] [התורה מחברת את שמו של חג הַפֶּסַח עם הפעל פָּסַח: ואמרתם זבח פֶּסַח הוא ליי' אשר פָּסַח על בתי בני ישראל (שמות יב כז), ולפי פרוש זה בארו חז"ל, אבות הכנסיה והפרשנים העברים. אך החדשים נסו נסיונות שונים לבאר השם, ומהם נראה זה של צִמֶּרְן KAT, 610, שהורה ראשונה על האשור' פַּשָׁחוּ, שפרושו הרגיע, השקיט, ולפי זה חג הפסח, במשמ' הקרבן, הוא קרבן הבא להרגיע את האֱלהים, כלשון ניחוח שגם פרושו לשון הנחת הדעת. ויש להוסיף כי זמן הפסח, סוף ימות הגשמים הסוערים וראשית ימי החמה השקטים, הוא זמן חג של ראש השנה בבבל, ובסדר הפולחן של חג זה היו משמיעים את עלילת היצירה עם מלחמת האל בתהום המורדת וההרגעה שבסופה, ואף היו פונים לאל בקריאת פַּשָׁחוּ, ז"א הֵרָגַע לך; ועי' בהערה לפעל פָּסַח. השם פֶּסַח העברי עבר להרבה לשונות: בארמ' פסחא, סור' פצחא, יוני πάαχσ, גרמ' Passah, צרפ' Pâque(s), ושוב העתיקו את היוני' πάαχσ בסורי' פסכא, וממנו אף בלשון הבֶּרברים באפריקה tfaska במשמ' חג, יום טוב בכלל (עי' באחרונה דברי שפִּטָּה ZA כרך 27, עמ' 128).]

— וכבהמ"א: ויעבור ימי החשך וישלח ה' את משה ואת אהרן אל בני ישראל לאמר חגו את חגיכם ועשיתם את פסחיכם כי הנני בא בחצי הלילה בתוך כל מצרים והרגתי את כל בכוריהם (ספר הישר, לבוב, עד:). ועל זה נקרא בשם פסח על צד החמלה והרחמים שחס וחמל על בכורי ישראל (ר"א הקרלי, גן עדן, פסח ה, מא).—ואמר הפיטן: אמץ גבורותיך הפלאת בפסח, בראש כל מועדות נשאת פסח (ר"א קליר אמץ גבורותיך, קרוב' ב פסח). פסח אכלו פחוזים, ונפלאות חוזים בימי חג פסח וכו' (פסח אכלו פחוזים, מעריב א' פסח). — *פֶּסַח ראשון, הפסח שנעשה בי"ד בניסן, *פֶּסַח שני, הפסח שנעשה ע"י מי שהיה טמא או בדרך רחוקה וכדו' ולא עשה את הראשון, בי"ד באיר: מה בין פסח ראשון לשני, הראשון אסור בבל יראה ובל ימצא, והשני מצה וחמץ עמו בבית וכו' (פסח' ט ג). — *פֶּסַח גדול במשמ' פסח ראשון, *פֶּסַח קטן במשמ' פסח שני[1]: וכמצות פסח גדול כך מצות פסח קטן (מגי' תעני' ב). אף הוא (בן אנטיגנוס) העלה את בניו ובני ביתו לעשות פסח קטן בירושלם והחזירוהו שלא יעשה הדבר חובה (חלה ד יא).—*פֶּסַח מצרים, הפסח הראשון שעשו בני ישראל בארץ מצרים, *פֶּסַח דורות, הפסח שיעשו היהודים בכל דור ודור: מה בין פסח מצרים לפסח דורות, פסח מצרים מקחו מבעשור וטעון הזאה באגודת אזוב על המשקוף ועל שתי המזוזות ונאכל בחפזון בלילה אחת ופסח דורות נוהג כל שבעה (פסח' ט ה). — ואמר הפיטן: פסח אשרו באור החיים לאור, ולכל בני ישראל היה אור, פסח מצרים (יקותיאל בר יוסף, פסח אסרו, מעריב אחרון פסח). — *פֶּסַח מְעֻבָּין, עי' ערך מְעֻבָּה. — *פֶּסַח לעתיד, פסח לאחרית הימים, לימות המשיח, ואמר הפיטן: פסח באות זה עוד להתברך, קומי אורי כי בא אורך, פסח לעתיד (שם).—*ערב פֶּסַח, *ערב פְּסָחִים, היום שלפני פסח, י"ד בניסן: גר שנתגייר בערב פסח בית שמאי אומרים טובל ואוכל את פסחו לערב ובית הלל אומרים הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר (פסח' ח ח). וכן ערב פסחים בירושלם שחל להיות בשבת מניח טליתו אצלו ואוכל את פסחו ועושה עמו חשבון לאחר יום טוב (שבת כג א). ערבי פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך (פסח' י א). — *פְּסָחִים, שם המסכת השלישית בסדר מועד שנושאת העקרי עניני פסח.

1) [בארמ' פסחא רבא, פסחא זעירא.]

אֲפִיקוֹמָן, פרוסה של מצה שיאכלו בתם סעודת הסדר של ליל ראשון של פסח.

*בְּדִיקָה, בדיקת חמץ לפני פסח. — *בִּעוּר, בעור חמץ לפני פסח.

*הַגָּדָה, הגדה של פסח, מה שקוראים בלילה הראשון של פסח בשעת הסדר. — *הַגְעָלָה, הגעלת כלים לפני פסח. — *הֲסִבָּה, בסעודה בלילה הראשון של פסח בשעת הסדר.

חַג, חג המצות, חג הפסח. — *חֲזֶרֶת, מן הירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח. — חָמֵץ. —*חֲרֹסֶת, טבול שמטבלין בו את המרור בסעודת הסדר בפסח.

כּוֹס, ארבע כוסות. — כוס של אליהו

מַצָּה, לחם לא חמץ לפסח. — *מַצָּה שמורה, *מצה משמרת. — מָרוֹר, עשב אחד מהעשבים המרים, יאכלוהו בסעודת הסדר בפסח.

*סֵדֶר, סדר המעשים בלילה הראשון של פסח.

קֻשְׁיָה, ארבע הקשיות שהבן שואל את אביו בסדר בפסח.

פִּסֵּחַ[1], ש"ז, ג"ר פִּסְחִים, — מי שרגלו האחת קצרת מהשניה, באדם ובבהמה, נכה רגלים[2], ; hinkend : boiteux; lame, limping : כי כל איש אשר בו מום לא יקרב איש עור או פִסֵּחַ או חרם או שרוע (ויקרא כא יח). וכי יהיה בו (בבכור הבקר או הצאן) מום פִסֵּחַ או עור (דברי' טו כא). ויאמר (היבוסי) לדוד לאמר לא תבוא הנה כי אם הסירך העורים והפִסְחִים וכו' על כן יאמרו עור ופִסֵּחַ לא יבוא אל הבית (ש"ב ה ו–ח). והוא פִסֵּחַ שתי רגליו (שם ט יג). כי אמר עבדך אחבשה לי החמור וארכב עליה ואלך את המלך כי פִסֵּחַ עבדך (שם יט כו). פִסְחִים בזוו בו[3]

1) [עי' בהערה לפעל פָּסַח וב. פָּצַח.]

2) [וז"ל הספרא (אמור פרשה ג, ויט): פסח בין חגר בשתי רגליו בין חיגר ברגלו אחת, רגלו חלולה ועקומה ודומה למגל מנין תלמוד לומר פסח.]

3) [כך קורא שמואל (בכורות לט.) על מי שאינו מחדד ושואל שאלה מחֻדדת].

ישע' לג כג). אז ידלג כאיל פִּסֵּחַ ותרן לשון אלם (שם לה ו). הנני מביא אותם מארץ צפון וקבצתים מירכתי ארץ בם עור ופִסֵּחַ הרה וילדת יחדו (ירמ' לא ז). וכי תגישון עור לזבח אין רע וכי תגישו פִּסֵּחַ וחלה אין רע (מלא' א ח). דליו שקים מִפִּסֵּחַ ומשל בפי כסילים (משלי כו ז). עינים הייתי לעור ורגלים לַפִּסֵּחַ אני (איוב כט טו). — ובתו"מ: וכל מי שאינו לא חגר ולא סומא ולא פסח ועושה עצמו כאחד מהם אינו מת מן הזקנה עד שיהיה כאחד מהם (פאה ח ט). — ובסהמ"א: כתמורת ראיה סמיון, תמורת שמיעה חרשות וכו' (תמורת) הילוך פסח (כחב"ד, פי' ספ' יצירה א ג, כ.). — ואמר המשורר: ואם כי לא שלום שלם יבקש בעודה מלאה עורים ופסחים למען בית אלהינו נבקש שלומה או בעד רעים ואחים (ר"י הלוי, דבריך במור עבר, דיואן ב, 164). — ובהשאלה טענה פִּסַּחַת, טענה צולעת, שלא תוכל לעמוד על רגלה: ואמר הוא לא נדע טענה זולתה והיא מהחלושות שיוכלו להיות ומהפסחות אשר לא תוכלנה לעמוד על רגלם (כסב"א, מאמר על ישמעאל, פרלק, כב).

פְּסִיג, עי' פְּסִיגָה, הערה.

***פְּסִיגָה** [1], ש"נ, מ"ר פְּסִיגוֹת, פסיגין, — פטוטרת קטנה היוצאת מן האשכול, ובה תלויים ענבים, Stielchen, Stengelchen; petite tige; small stalk, stem: פסיגה של אשכול שריקנה טהורה שייר בה גרגיר אחד טמאה (עוקצ' א ה). אי זו היא כתף, פסיגין זו על גבי זו (ירוש' פאה ז ד). — ובסהמ"א: אי זו היא כתף, פסיגין המחוברות בשדרה זו על גבי זו (רמב"ם, מתנות עניים ד יח).

***פִּסְיוֹן**, ש"ז, — כמו פִּשְׂיוֹן, תכונת הדבר הפוסה, התפשטות, התרחבות, Ausbreitung; propagation; spread(ing): עור הבשר מיטמא בשני שבועות ובשלשה סימנין בשער לבן ובמחיה ובפסיון (נגע' ג ג). לא שיהא של סיד דוהא הימנו אלא של שאת דוהא הימנו שאי אפשר לפסיון שיטמא בתחלה אבל אפשר לפסיון שיטמא בן יומו (תוספת' נגע' א ג). הפיסיון מטמא אף על פי שאינו מאותו מראה אלא ממראה אחר ובלבד שיהא מארבע מראות (שם שם א ד). חומר בבגדים שהעומד שני שבועות בבגדים טמא והפסיון הדחק בבגדים טמא (שם שם ז יד).

***פְּסִיחָה**, ש"נ, —שה"פ מן פָּסַח, פְּעֻלַּת הַפּוֹסֵחַ: אין פסיחה אלא חיים שנא' כצפרים עפות כן יגן יי' צבאות על ירושלים (מכי' מס' דפסחא ז). — ובסהמ"א: כל פסיחה לשון דלוג וקפיצה (רש"י, שמות יב יג). ובאר ענין הפסיחה מה היא ואמר אשר פסח על בתי בני ישראל (ר' אברהם שלום, נוה שלום יא ג).

פָּסִיל [1], ש"ז, מ"ר פְּסִילִים, פְּסִלִים, סמי' פְּסִילֵי, כנ' פְּסִילֶיךָ, פְּסִילֶיהָ, פְּסִילֵיהֶם, פְּסִלֵיהֶם, — צורת חטובה ופסולה בעץ או באבן וכדו', ובפרט כדי לעבדה עבודת אלוה, Schnitzbild, Götzenbild; statue, idole, simulacre; graven (carved) image, idol: מזבחתיהם תתצו ומצבתם תשברו ואשירהם תגדעון ופסיליהם תשרפון באש (דבר' ז ה). פְּסִילֵי אלהיהם תשרפון באש לא תחמד כסף וזהב עליהם (שם שם כה). ואהוד נמלט עד התמהמהם והוא עבר את הַפְּסִילִים[2] וימלט השעירתה (שפט' ג כו). ויהיו הגוים האלה יראים את יי' ואת פְּסִילֵיהֶם היו עבדים (מ"ב יז מא). כאשר מצאה ידי לממלכת האליל ופסיליהם מירושלם ומשמרון (ישע' י י). נפלה נפלה בבל וכל פְּסִילֵי אלהיה שבר לארץ (שם כא ט). וטמאתם את צפוי פְּסִילֵי כספך ואת אפדת מסכת זהבך (שם ל כב). אני יי' הוא שמי וכבודי לאחר לא אתן ותהלתי לַפְּסִילִים (שם מב ח). היי' אין בציון אם מלכה אין בה מדוע הכעסוני בִּפְסִילֵיהֶם בהבלי נכר (ירמ' ח יט). כי ארץ פְּסִלִים היא ובאימים יתהללו (שם נ לח). ופקדתי על פְּסִילֵי בבל וכל ארצה תבוש וכו' ופקדתי על פְּסִילֶיהָ

---

1) [מן פסג, עי' שם הערה. והרבוי פסיגין בצורת הזכר בא על יד פסיגה. אך היום נוהג השם פסיג, מ"ר פְּסִיגִים במשמ' חלק מן החלקים שהצמח מתחלק בהם בראשית התהוותו, Keimblatt, cotyledo. תשוה ראשונה א. י. איינהורן, ישובה של הארץ, 209.]

1) [אין פָּסִיל ביחיד במקרא, ואין פְּסִילִים אלא מ"ר של פֶּסֶל שאין לו צורת מ"ר אחרת בעבר' הקדומה, וכן בא חֲרִיטִים כמ"ר של חָרֶט. ועי' פֶּסֶל, הערה.]

2) [במשמ' פְּסִילֵי אלילים תרגמו כאן אף השבעים והוולג', וכן רב המפרשים. אך ת"י: מחצביא; וכן רד"ק: מקום שהיו פוסלים שם אבנים. וכן אברבנאל ואחרים. ויתכן שהוא שם מקום הנקרא עפ"י פסילי אלהים שהיו שם.]

בכל ארצה יאנק חלל (שם כא יז–כג) לבעלים יזבחו ולַפְּסִלִים יקטרון (הוש' יא ב). וכל פְּסִילֶיהָ יכתו וכל אתנניה ישרפו באש (מיכ' א ז). והכרתי פְּסִילֶיךָ ומצבותיך מקרבך ולא תשתחוה עוד למעשה ידיך (שם ה יב). ויכעיסוהו בבמותם וּבִפְסִילֵיהֶם יקניאוהו (תהל' עח נח). והעמיד (מנשה המלך) האשרים וְהַפְּסִלִים לפני הכנעו (דהי״ב לג יט). — ובתפלה: ויבלעוה לגיונות ויחללוה עובדי פסילים[1] (נחם ה', לת״ב, ירוש' תעני' ב ב). ולא נתתו (את יום השבת) יי' אלהינו לגויי הארצות ולא הנחלתו מלכנו לעובדי פסילים[1] (סדר' לשבת).—ובספה״א: והנה עם רב הולכים הלום וענו ואמרו הנה הלכנו עם פסילינו לבקש על הרעב וכו' והיהודים הציצו מן החרכים וישפכו כלי עם שתן על הפסילים (סלרית ישראל פרק יח). — ואמר הפיטן: פסילי פורכים לעמם להטו (ר״א קליר, אסירים, קרוב' ב פסח). ריק ותהו הם האלילים קטב שעירי בעלים צלמי מסכות ופסילים פעלת תבנית כל סמלים (תעות, סדר א שבוע'). — ואמר המשורר: פסיל לא שת כאליל ועל אלה איליל ואהמה כחליל ואף כבנורים, ושת מכל מינים עצבים נתקנים ומעץ ואבנים פסילים נוצרים (הכיבותי כיבך, חסו' תלמידי מנחם, 12).

פְּסִילָה, ש״נ,—שה״פ מן א. פָּסַל: ואע״ג דגזית של תורה ודאי פסול משמע דכתיב לא תבנה גזית מכל מקום הכא מוכחי קרא דמיפרשא במידה ולא בפסילה (ר״י עמדין, הידושים על הרמב״ם, בית הבחירה א יג). אחד הרוצה ללמוד אומנות פסילת אבנים וציור צורות אצל אומן (שו״ת חתם סופר יו״ד קכח).

***פְּסִילוּת**, ש״נ,—תכונת האדם או הדבר הַפָּסוּל, כמו ב. פסול, פְּסוּל, ; Unbrauchbarkeit ; inutilité; uselessness: שפסולים מן התורה פסילות מובהקת וא״צ להכריז עליהם שפלוני פסול לעדות (חסו' הגא' שערי לדק, פט:). ויתחברו אליו זקן פסילות וכו' ופני עכבר וכו' וסרים אדם וכו' (הוספה לספר הגלוי לרסע״ג, הרכבי, רכז). שחין פסול פסילות[2] גסות הרוח ולעיגת לשון (ר״ס, פסק' ג:).

---

1) [נ״א: אלילים.]

2) [נ״א: פסולות.]

א. ***פְּסִיסָה**, ש״נ, מ״ר פְּסִיסִיּוֹת, — פַּס עין, קריש עץ[1]: הרי שהיתה החצי חלוקה בפסיסיות מהו (רבי מאיר, ירוש' עירובי' ט א)[2].

ב. ***פְּסִיסָה**, ש״נ,—פעלת הפוסס, הבוסס ודש דבר: שבסיסה ופסיסה אחד הוא דכתיב רעים רבים שחתו כרמי בוססו את חלקתי ומתרגם דושישו (רה״ג, פירוש הגא' טהרות, עוקל' א ה) ינראין הדברים שהחריכה מרכבת בעין הפתיתה דהיא מעין פסיסה (ר״ח, שבת קנה:).

***פְּסִיעַ**, ש״ז,—כמו פסיעה, פֶּשַׂע, פֶּסַע, ואמר הפיטן: זוי שאול במחתרתו אף כי אציע, חזיתי והנך שם לחברה ולהפציע, טפש לבי והחרד כי לבין מות כפסיע (ילחק, יחביאנו, סליח' יום ה).

***פְּסִיעָה**[3], ש״נ, — כמו פֶּשַׂע, פֶּסַע, צעד, Schritt; pas; step: אשר לא תגלה ערותך עליו שלא ילך פסיעה גסה אלא גודל בצד עקב ועקב בצד גודל (מכי' מסכי' דבחדש יא). אשר לא תגלה ערותך עליו, בו אי אתה פוסע פסיעה יתירה אבל אתה פוסע פסיעה יתירה בהיכל ובקדש הקדשים (שם שם). (אתם) רואים שביל זה שתחלתו מישור בשתים ושלש פסיעות אתה מהלך במישור וסופו לצאת בקוצים ואתם רואים שביל זה שתחלתו קוצים בשתים ושלש פסיעות אתה מהלך בקוצים וסופו לצאת במישור (ספרי דברי נג). היוצא מבית הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה (רב' חננו בשם רב הונא, ברכ' ו:). ששה דברים גנאי לו לתלמיד חכם וכו' ויש אומרים אף לא יפסיע פסיעה גסה וכו' (ת״ר, שם מג:). פסיעה גסה נוטלת אחד מחמש ממאור עיניו של אדם (שם). משפחה אחת היתה בירושלים שהיו פסיעותיהן גסות והיו בתוליתיהן נושרות עשו להם כבלים והטילו שלשלת ביניהן שלא יהיו פסיעותיהן גסות ולא היו בתולותיהן נושרות (רבב״ח בשם ר' יוחנן, שבת סג:). היה מהלך ואינו יודע תחום שבת מהלך אלפים פסיעות בינוניות וזו היא תחום שבת (רב נחמן בשם שמואל, ערוב' מב.). המתפלל צריך שיפסיע שלש פסיעות

---

1) [עי' ב. פַּס, הערה.]

2) [ובירוש' (נדר' ה א) במקומו: אם היתה חצר חלוקה פסיספס מהו.]

3) [עי' פשע, הערה.]

אחריו ואחר כך יתן שלום (ר' אלכסנדרי בשם ריב"ל, יומא נג:). דההיא אלמנה דהואי בי כנישתא בשיבבותה, כל יומא הוה אתיא ומצלה בי מדרשיה אמר לה בתי לא בית הכנסת בשיבבותך אמרה ליה רבי ולא שכר פסיעות יש לי (סוטה כב.). כל אדם שמתה אשתו בימיו וכו' פסיעותיו מתקצרות (ר' יוסי בר חנינא, כנה' כב.). פעם אחת היתה בתו (של רבי חנינא בן תרדיון) מהלכת לפני גדולי רומי אמרו כמה נאות פסיעותיה של ריבה זו מיד דיקדקה בפסיעותיה (ר' יוחנן, ע"ז יח.). זו היתה תחלת זכותי לפני חכמים השכמתי ומצאתי הרוג א' והייתי מטפל בו בג' תחומי שבת עד שהבאתיו למקום קבורה וקברתיו וכשבאתי והרצתי דברי לפני חכמים אמרו לי על כל פסיעה ופסיעה שהיית פוסע מעלין עליך כאילו שפכת דמים (ר' עקיבא, שמחות ד לד). בשתי פסיעות אחת נתן בחוקם של צדיקים ואחת בוכה (רשב"ג לרבי ישמעאל, שם ח). תן דעתך עד שיצא מפיך חשוב מעשיך בדרך ארץ ותן שכר לפסיעותיך (דא"ז ג). אמר לו הקב"ה (לעוג על שהגיד לאברהם ע"ד לוט שנשבה) חייך שכר פסיעותיך אתה נוטל שאת מאריך ימים בעולם (מד"ר ברא' מג). אל הארץ אשר אראך, ולמה לא גילה לו מיד, כדי לחבבה בעיניו וליתן לו שכר על כל דבור ודבור ועל כל פסיעה ופסיעה (שם שם נה). כשם שהזהיר הקדוש ברוך הוא את הכהנים שלא יהו פוסעין פסיעות גסות על גבי המזבח אלא יהו מהלכין עקב בצד גודל כך הזהיר הקב"ה את הדיינין שלא יפסיעו פסיעות גסות בדין (ר' אבינא, שם ל). כתוב אחד אומר ויזבחו שבעה פרים ושבעה אילים וכתוב אחד אומר ויהי כי צעדו וגומר רבי חנינא ורבי מנא חד אמר על כל צעידה וצעידה שור ומריא ובסוף שבעה פרים ושבעה אילים וכו' רבנין אמרי מקרא חד פרוש לחבירו על כל ו' פסיעות ז' פרים וז' אילים רב פפא בר שמואל אמר על כל פסיעה ופסיעה שור ומריא על כל שש פסיעות שבעה פרים ושבעת אילים וכו' (שם במד' ד). לשקוד על דלתי אין כתיב אלא על דלתותי ב' דלתות ולמה כן שהקב"ה מונה פסיעותיך ונותן לך שכר (שם דבר' ז). אמר הקב"ה (למרודך בלאדן) אתה עמדת מכסאך ופסעת שלש פסיעות לכבודי חייך שאני מעמיד ממך ג' מלכים (שם שה"ש, מלחוכי הסומרים). מהו מהר צועה להפתח אלא מן אדם שהוא ממהר בפסיעתו בשבלי להיפתח בשביל שלא ימות וממהר בפסיעתו לכאן ולכאן ורץ לכל מקום שלא יחסר לחמו (פסיק' רב', אנכי אנכי, קלא:). — ובפהמ"א: ויש בשלוחי צבור מי שמחמיר על עצמו לפסוע אלא שהוא מבליע את פסיעותיו לבלתי היראות דלא ליחזי כי יוהרא (תשו' הגא' הרכבי רכו). טרויי טריוה לההוא גברא, כלומר הטרחת פסיעותיו בחנם (רגמ"ה, חול' כח.). מי שמחזר על מזונותיו בפסיעותיו לכאן ולכאן וירוץ לכל מקום לא יחסר לחמו (ברא' רבתי, אלבק, 228). הרחבת הפסיעות קרוב לגלוי ערות הוא (רש"י, שמות כ כג). לא תצא אשה בחוטי צמר או בחוטי פשתן וכו' ולא בכבלים שיוצאין בהן הבנות ברגליהן כדי שלא יפסיעו פסיעה גסה שלא יפסידו בתוליהן (רמב"ם, שבת יט ו). רוח יי' אותי העיר ללכת אחרי עקבותיהם ולרדוף חקתיהם ומצותיהם לא נסוג אחור לבי מדעותיהם ולא נרתעו רגלי מלפסוע אחר פסיעותיהם (ר"י מפיסא, מנחת קנאות, 5).

פְּסִיק, עי' פֶּסֶק.

***פְּסִיקָה**, ש"נ, —א) חוט מפסק מפקעת הצמר: כמה יהא בפקעת ותהא מיטמאה בנגעים, כדי לארוג ממנה שלש על שלש וכו' היתה פסיקות אינה מיטמאה בנגעים, רבי יהודה אומר אפילו פסיקה אחת וקשרה אינה מיטמאה בנגעים (נגעי' יא ח). הנוגע בפסיקות של שתי ושל ערב הרי זה אינו חיבור (תוספת' כלים ב"ב א ה). — ב) פעלת הפוסק חוטים מן הפקעת: מפסקן (את ראשי החוטים) והן כשרין אלמא פסיקתן זו היא עשייתן הכא נמי קציצתן זו היא עשייתן (סוכ' יח.). — ג) "מקרה הדבר שנפסק ונשבר: כשתפסק אחת מאוניו (של סנדל) והוא טמא מדרס עדיין טומאתו עליו שבפסיקת אוזן אחת לא יצאה מתורת כלי (ר"ח, שבת קיג.). — ד) "קציבת סכום כסף[1], הקצבה, וסכום הכסף הנפסק, קצבה וכדו': מתורגמין הדרשנין שדורשין בשבת לצבור ועושין להן פסיקה … באילו שכר שבת הוא (הוא', פסח' נ:). והשטר הנ"ג הוא שטר פסיקא וכו' וזה נוסחה וכו' יודעים אנו עדים חתומי מטה וכו' שנזקקו ונתיישבו ראשי הקהל

---

1) [במד"ר (ויקר' לג): ואנן עבדין לך פסיקא.]

בעסק פלוני בן פלוני כך וכך זווי בכל שנה ושנה וכו' ולא יהא רשות לראשי הקהל וכו' להוסיף על פ ס י ק א זו כלום בעולם וכו' וכך נתננו על כל דיין ועל כל פרנס וע' כל אדם בעולם שלא יהא להם רשות לבטל פ ס י ק א זו ושלא לזכור לשלטון כלל פ ס י ק א זו כדי להוסיף עליו כלום וכו' אלא תהית פ ס י ק א מקויימת לעולם (ר"י ברצלוני, ס' השטרות, 75). ועשו לו כל הקהל פ ס י ק א גדולה וכבדוהו במלבושים יקרים (ראב"ד, ס' הקבלה). יתומה אחת שדכוה הקהל ליתום אחד הגון לה ועשו לה פסיקא חשובה וקנו לה קצת תכשיטים (תשב"ץ ג ר). ויחדשו לנו הברית וישלחו נדבותם ו פ ס י ק ו ת ם עם שאלותם (J.Q.R. Jan. 1918, עמ' 346). ובימים האלו באת שמועתו כי נפטר לבית עולמו וכו' ובי פסיקת אחינו נתקבץ חצייה ומת והיא תחת ידו (ד"ה של יהודי מצרים וא"י ב, ינ, 356). וצוה בכבודך לחונים להכריז ולקבץ את אשר נשאר מן המת ותמצית ה פ ס י ק ה ולתתו לשליחים (שם שם). אדוני שאל מה דעתי בענין ה פ ס י ק ה שעושין לחונים בשבת בשביל אמירת מי שברך אם נכון הדבר משום ממצוא חפצך (ר"י עמדין, שאילת יעבץ קסא, קמ:) — ואמר המשורר: חזה בן אמוץ על בני הגולה, העושים חפציהם בשבת לחללה, ונוגשים פ ס י ק ו ת ועונשים את הקהלה, ואשר לא יתן נפשו קבועה (יפת הלוי, לקו"ק, כספא' 22). — ה) מכירה פסוקה לצמיתות: לצמיתת, ל פ ס י ק ה, למכירה פסוקה עולמית (רש"י, ויקר' כה כג)[1].

א. פסל, ממנו מִפְסָל, *מִפְסֶלֶת א. *פִּסּוּל, פְּסִיל, א. פָּסַל, פַּסָּל, פֶּסֶל.

ב. *פסל, ממנו *פָּסוּל, ב. *פִּסּוּל, פְּסִילוּת, ב. *פָּסַל, פְּסֻלּוֹת, פַּסְלָנוּת, *פְּסֹלֶת.

פָּסַל[2], פ"י, פָּסְלוֹ, פְּסָל־, אֶפְסֹל, יִפְסֹל, יִפְסְלוּ. — פָּסַל האדם באבן, בעץ וכיוצא בזה, כרת וחתך בכלי חד לעשות כלי או צורה וכדו', schnitzen, aushauen; sculpter; to carve, hew out; ויאמר ייי אל משה פְּסָל־לך שני לחת אבנים כראשנים וכו' ויפסל שני לחת אבנים כראשונים (שמות לד א–ד). ואפסל שני לחת אבנים כראשונים (דבר' י ג). ויסעו אבנים גדלות אבנים יקרות ליסד הבית אבני גזית ויפסלו בני שלמה ובני חירום והגבלים (מ"א ה לא–לב). מה הועיל פסל כי פְּסָלוֹ יצרו מסכה ומורה שקר (חבק' ב יח). — ובמדר' ובתלמ': באותה שעה נתרצה הקב"ה לישראל ואמר למשה ל פ ס ו ל לוחות שניות (סדר עולם רבה פרק ו' רטנר, עו.). — ובמהמ"א: וענין אחר מאורי זיקות

---

[1]) [בברייתא (מו"ק ז.): ה פ ס י ק ו ת והבריכות שנתמלאו מים מעי"ט אסור להשקות מהן בחולו של מועד, אבל אין זו כנראה אלא היונ' והרומ' πισκίνη, piscina, בריכת דגים, הבאה אף בכתיב פיסקין, פיסקניות, בתו"ם.]

[2]) [כמה מלמדים רואים בשתי ההוראות העקריות של פָּסַל במקרא ובעבר' שלאחר המקרא, — פָּסַל וחצב, ופָּסַל כלא ראוי — אך התפתחות של הוראה יסודית אחת; הרי הפוסל באבן מסיר בעל כרחו את שברי האבן הנפסלת ופוסל אותם כִּפְסֹלֶת. ואולם דוקא משמ' זו של פִּסּוּל וחצוב באבן, שהיא לפי דעה זו העקרית, אינה נמצאת אלא בסורי' (בהשפעת העברית?) ובעבר' המקראית; ולא מתוך משמ' זו אלא עפ"י הארמי' שבתו"ם שאין בה משמ' החצוב, באה אף לעבר' שבתו"ם ההוראה: פָּסַל כלא ראוי, שאינה במקרא, ועי' ב. פָּסַל. הערה. על כן אין קשר בין שני הפעלים. ואמנם אין א. פָּסַל במשמ' חצב לא בערב' ולא באשור', אך יש באשור' שם עצם פסל במשמ' צפוי מתכת, מַסֵּכָה. ועל כן יש לשער שגם השם פֶּסֶל עקר הוראתו כמו מסכה: צפוי (מתכת) יצוק, ולא היה מראש הבדל במשמ' שתי המלים פֶּסֶל ומַסֵּכָה, אלא, להפך, שמשו כזוג מלים למשג אחד, ככתוב: ויעשהו פסל ומסכה (שפט' יז ד), כלו' פסל נסוך, כי כן דברו על נ ס י כ ת פסל: הפסל נסך חרש (ישע' מ יט), ופסל נסך (שם מד י). וכן נאמר בתשובות תלמידי מנחם (עמ' 59): ואמרת בספרך כי גזרת על הפסל והפסילים ותאמר לא יעשו הפסילים לא מזהב ולא מכסף כי אם מעץ ואבן בלבד אבל העצבים מעץ ואבן כסף וזהב והעצב העשוי מכסף או מזהב לא יקרא פסל כי אם מסכה וכו' והלא כתוב אומר צפוי פסילי כספך ואת אפדת וכו', ע"כ. ואפשר לומר שרק מתוך הצרוף של נסך פ ס ל קבלה אף המלה מַסֵּכָה (שאיננה בעקר אלא נסוך מתכת) את ההוראה של צפוי, תמונה מצֻפָּה מתכת. ומשמ' זו של פסל באבן או בעץ מאחרת היא. ורק מן השם פֶּסֶל נולד בעבר' הפעל א. פָּסַל שמשמעותו הראשונה היתה עשה פֶּסֶל, בין שפסל זה היה של מתכת ובין שהיה של עץ ואבן. בלשון חז"ל כבר לא הבחינו בין שני הפעלים, ומכאן דרשו: פסל לך — הפסולת שלך. ועי' בהערה לקמן.]

והם אותם הפוסלים בעצים ובאבנים שיוציאו איש מהם בחוזק פסלם בהם (רד"ק, ספ"ש אזר). הפספלת והעקדת פי' כלי ברזל כעין מעצד רחב שהוא פוסל בו את העץ מן ויפסול שני לוחות (פריץ ערך פסל). אע"פ שהביאו את האבנים וגדרום זאת הקורות ופסלום והתקינו הכל לבנין מוכרין הכל לפדיון שבויים (רמב"ם, מתנות עניים ח יא). וגם בזאת חבלי אמונתם בעוכריהם כי לפי חוקי דתם אסור להם לשנות מאומה מתמונת אליליהם מוסף על חסרון ידיעתם בהתפרדות כללי המושגים וכו' אשר בלעדה לא יצליח האומן לפסול או לצייר שום ציורה נאותה (ר"ש בלוך, שבילי עולם ג, סינה).—ואמר המשורר: ותוחיל כמטר לקחי יערוף, בהכות באבן או באגרוף, ועוד כי חולשתי אתה סבה, ומדוע אלי רבות, כי עד דק פסלתני וכעצי עולה בקעתני (מעשה הרב שם טוב בן יצחק ארדוטיאל, דברי חכמים, מט).

—ובינ' פעו' *פסול: אלילים על שם שהן חלולים, פסל של שם שהן פסולין[1], מסכה על שם שהן נסוכין (ילק' שמע' ויקר' תרד). אבן שלמה מסע, פירוש שהיו מסיעים האבנים שלמות מההר ולא שהיו בונין מאותן שהיו מוצאים פסולות (רד"ק, ספ"ש נסע).

—פעי' *פסל[2], — בפע' נטיעות, אילנות, גדע מהן את הענפים המיותרים: מסקלין עד ראש השנה, מקרסמין מזרדין מפסלין עד ראש השנה (שביע' ב ג). גידעו (את האילן) ופיסלו לשם עבודה זרה והחליף נוטל מה שהחליף (ע"ז ג ז). מטפחת של זפתין ושל יוצרין ושל מפסלי אילנות אין חוצצין (מקוא' ט ז). ישראל שפיסל את האשרה בין לצרכה ובין לצורכו אסור (תוספת' ע"ז ו ט). הנוטע המבריך המרכיב המקרסם המזרד המפסל המזהם וכו' וכל דבר שהוא להכחיל את הפירוי חייב משום זורע (ירוש' שבת ז ב).—ובכהמ"א: ומזרדין ומפסלין ומזהמין את הנטיעות (רמב"ם, שמיטה ויובל ג ט).—וכמו קל: פסילי אלהיהם תשרפון באש, משפסלו נעשה אלוה (עולה, ע"ז נב.). פסלו לאלוה לא תחמוד, פסלי מאלוה ולקחת לך[3] (שמואל שם שם).

—נפעי, *נפסל, — שפסלו אותי: אלילים על שם שהם חלולים, פסל על שם שהם נפסלים[1], מסכה על שם שהם ניסוכים (פסקא ויס, קדושים פרשה א).—*אבן נפסלת: אבני גזית, נפסלות ומפותחות (רש"י, מ"א ה כא).

ב. *פסל[2], פ"י,—פסל פלוני דבר או אדם, פסל אותו מן הכהונה, פסל אשה מכתבתה וכדו', בטל ודחה אותו כפסול, כלא ראוי, כבלתי מכשר, verwerfen, für unbrauchbar erklären; rejeter, récuser; to reject, to condemn as useless: שהעובר פוסל (את אמו מלאכל תרומה) ואינו מאכיל (ר' יוסי, יבמ' ז ג). הרי זה ראוי להיות כהן גדול עומד ומשמש על גבי המזבח מאכיל את אמו ופוסל (את) אם אמו וזאת אומרת לא כבני כהן גדול שהוא פוסלני מן התרומה (יבמ' ז ו). אמר עד אחד אני ראיתיה שנטמאת לא היתה שותה ולא עוד אלא אפילו עבד אפילו שפחה הרי אלו נאמנין אף לפוסלה מכתובתה (סוטה ו ב). זה פוסל דיינו של זה וזה פוסל דיינו של זה (ר' מאיר, סנה' ג א). אם היו כשרין או מומחין אינו יכול לפוסלן (שם שם). המהלך במקום שהוא צריך להלך המחשבה פוסלת (את הקרבן) ובמקום שאינו צריך להלך אין המחשבת פוסלת (רבי אליעזר, זבח' א ז). רביעית מים שאובין בתחלה פוסלין את המקוה (הלל, מקוא' ב ד). הפסח אינו נאכל אלא בלילה וכו' ואין המחשבה פוסלת בו משום פיגול עד שיעלה עמוד השחר (תוספת' פסח' ה יג). שנים פוסלים בלוים ואין פוסלים בכהנים שהיה בדין ומה במקום שלא פסל מומים

---

1) [עי' לקמן נפעי.]

2) [בלשון החכמים משמש רק פע' במשמ' א. פסל בע"ר שהקל משמש רק בב. פסל.]

3) [בפי' רש"י: פיסלו לאלוה, שיפה לע"א לא תחמוד; פסלו מאלוה, שבטלו מלשון פסולת ולקחת לך, דפסילי דרישא דקרא תרי גווני משמע, ע"כ. ר"ל שרשת התלמו' מכונת כאן לשני הפעלים, א. פסל וב. פסל.]

1) [בילק' שמע' (ויקר' תרד): פסולין, עי' לעיל.]

2) [כמבאר בהערה לא. פסל יש כאן פעל מיחד שאין קשר לו אל פסל ומסכה. ופעל ב. פסל זה במשמ' דחה כפסול, כלא ראוי, נמצא גם בארמ' שבתו"ם. וקרובים אליו בערב' גם פשל a) (היה שפל היחס, זול, חסר ערך) וגם פשל b) (היה אדיש ולא מצלח).]

a) فسل b) فشل

פסל שנים, כאן שפסל מומים אינו דין שיפסול שנים (ספרי במד' סג). וצריך שיהא כותב על הגויל במקום השיער ועל הקלף במקו' נחושתו, אם שינה פסל (שם מגי' א יא). תנא, אף ידים הבאות מחמת ספר פוסלות את התרומה (שם יד.). כל הנושא אשה שאינה הוגנת לו וכו' על כולם אליהו כותב והקדוש ברוך הוא חותם אוי לו לפוסל את זרעו ולפוגם את משפחתו (קידוש' ע.). וכל הפוסל פסול ואינו מדבר בשבחא לעולם ואמר שמואל במומו פוסל (שם שם). מנין לעובד כוכבים שפוסל אלוהו שנאמר פסילי אלהיהם תשרפון באש (רב יוסף, ע"ז נג.). פוסל היה בן בתירא בפסח ששחטו בארבעה עשר שחרית וכו' (ר' יוחנן, זבח' יב.). בכל מקום שנאמר אלה פסל את הראשונים, ואלה מוסיף על הראשונים, כאן שנאמר את אלה פסל את הראשונים דור המבול (ר' אבהו, מד"ר בראש' ל). לפי שהחזירתו למשה על כל המצריות להניק אותו ופסל את כולן, ולמה פסלן, אמר הקב"ה הפה שעתיד לדבר עמי יינק דבר טמא (שם שמות א). אמר להם הקב"ה לגרים אתם מתיראים לפי שפסלתי אתכם ואמרתי בפסח כל בן נכר לא יאכל בו, למה לא תשאלו לגבעונים מה טובה עשיתי להם וכו' (שם שם יט). ומה אם לגבעונים שבאו אצלכם לא פסלתי, לבני אני פוסל (שם במד' ה). אני הוא שפסלתי כל הנשים בעבורך וכו' (שם איכה, אנ הגבר). חייך שאני פוסל את כל כלי שהבאתי עמי ובשביל אהבתך איני משתמש אלא בשלך (תנחו' בהעלותך ו). — ובהלכה, ר' פלוני פוסל, אומר שאדם זה או דבר זה פָּסול, בנגוד אל ר' פלוני מכשיר: ב"ש מתירין הצרות לאחין וב"ה אוסרין, חלצו ב"ש פוסלין מן הכהונה וב"ה מכשירין (יבמ' א ד). הגלודה רבי מאיר מכשיר וחכמים פוסלין (חול' ג ב). הפוסל פוסל בפנויה והמכשיר מכשיר אפי' באשת איש (ירוש' קדוש' ג יד). — ופסלה המלכות את המטבע, הכריזה שהוא פסול: גזל מטבע ונסדק וכו' רב הונא אמר בשפסלתו מלכות אבל פסלתו מדינה אומר לו הרי שלך לפניך (שם ב"ק ע ג). אלא' הי"ד נפסל שפסלתו מדינה זו ויוצאה במדינה אחרת (בבלי שם לז.). — ובסהמ"א: אם עושין אתם ע"ז אתם משחיתין נפשכם ופוסלין אותה (מדה"ג דבר' טז, הסגלה). שאין דעתו סומכת על דברי העדים אע"פ שאינו יכול לפסלן (רמב"ם סנה' כד ג). ואם הבעל דין אומר שהדיין שונאו ואין הדיין מודה לו אין הבעל דין יכול לפוסלו מלדונו (טוחו"מ ז ז). ראובן נתחייב שבועה לשמעון ושאל שמעון שיחרימו בבית הכנסת על מי שיודע אם ראובן עבר על השבועה כדי לפסלנו (שם לב ו). אבל פסולי עדות מחמת עבירה דאורייתא פסולים שהתורה פסלתם שלא להאמין להם (הלבוש, אה"ע יז ג). — ואמר הפיטן: יהר לץ והעמיד מסלה, מכוס בחורי בזמה סלה, חמוקי ירכי בם לפסלה, וזרע להרביע ולהתעיב סגלה (ר"א קליר, תמימים בעודם, קרוב' שבת זכור). — ואמר המשורר: והם מוצאי דבה ושונאים בלי סבה ויפסלו הפסולים במומם ובפסלותם כל השוכן אתם בתוך טומאותם (ר"י זבלא, שעשועים יג, דודזון, 143). — ועי' פָּסול.

—נפעי, *נִפְסַל, — שפְּסָלוּ אותו, שנעשה פָּסול: מומיהם של כהנים לא נמנעו מלהדליק את השמן שנִפסל בטבול יום בנר שנטמא בטמא מת אף על פי שמוסיפין טומאה על טומאתו (רבי עקיבא, פסח' א ו). שנים שקידשו שתי נשים ובשעת כניסתן לחופה החליפו את של זה לזה ואת של זה לזה הרי אלו חייבין משום אשת איש ואם היו אחין משום אשת אח וכו' ואם היו כהנות נפסלו מן התרומה (יבמ' ג י). היתה (האשה הנשואה לשני אנשים) בת ישראל נפסלת מן הכהונה, בת לוי מן המעשר, בת כהן מן התרומה (גיט' ח ח). יין והחמיץ משלם כשעת הגזילה, מטבע ונפסל, תרומה ונטמאת, חמץ שעבר עליו הפסח, בהמה ונעבדה בה עבירה או שנפסלה מעל גבי המזבח או שהיתה יוצאת ליסקל אומר לו הרי שלך לפניך (ב"ק ט ג). שהזבח נפסל בארבעה דברים בשחיטה ובקבול ובהלוך ובזריקה (זבח' א ד). דינר שנפסל והתקינו לתלותו בצואר קטנה טמא וכן סלע שנפסלה והתקינה להיות שוקל בה טמאה, עד כמה תפסל ויהא רשאי לקיימה עד שני דינרין (כלים יב ז). כל המיוחד לאוכל אדם טמא עד שיפסל מאוכל הכלב (טהר' ח ו). ולא תטמאו בהם ונטמתם בם, אם מיטמים אתם בהם נפסלים אתם מאחרי (ספרא ויק, אחרי, סוף פרק יג). שעד שלא נכנסו לארץ היו הלוים כשרים מבן שלשים שנה ועד בן חמשים שנה והכהנים משיביאו שתי שערות עד עולם אבל משנכנסו לארץ אין הלוים

נפסלים אלא בקול (ספרי במד׳ קג). מטבע שנפסל והמלכות מקבלתו רבי יוסי בשם רבי יונתן כאסימון (ירוש׳ מעשר שני א ב). מהו עד שתסרח מאוכל אדם או שתיפסל¹) מאוכל הכלב (שם חלה ז ו). עד שתיפסל (הקורה) מלעשות מלאכה (ר׳ חלבו בשם ר׳ הונא, שם שבת א בסוף). הפת שעיפשה ונפסלה מלאכול לאדם והכלב יכול לאכלה מטמאה טומאת אוכלין בכביצה (ת״ר, פסח׳ מה:). עד זומם אביי אמר למפרע הוא נפסל רבא אמר מיכן ולהבא הוא נפסל (קד׳ כז.). סילה כל אבירי וכו׳ כאדם שאומר לחבירו נפסלה מטבע זו (שם קד:). נפסל (הדם) בשקיעת החמה (מנח׳ כ:). מים שנפסלו משתיית בהמה בכלים פסולין בקרקע כשרין (חול׳ קו.). מאימתי נפסלו האומות מלפני הקב״ה, משעה שנתן את התורה בסיני, שחזר על כל האומות שיקבלו תורתו ולא בקשו (דב״ר, ליברמן, 82).

—הפע׳, *הִפְסִיל,—כמו קל: אמרה לו כמה נצטער אותו צדיק כמה עבדים וכמה שפחות יש לו והן מפסילין באוכלין ומשקין שלו (מערוכה אחת לר׳ יוסי, מד״ר ויקר׳ כח). לאחד שהיה מפסיל בנשים ושטוף בזמה והוה אמר הידא איתתא אנא בעי לה (ר׳ שמעון בן יוחאי, מד״ר קהלת, שמח בחור). — ובסהמ״א: משום שאינן בני תורה יחמירו עליו לדקדק ויפסילוהו על חנם (רש״י, פסח׳ לח:, ד״ה ידקדקו)²). א״ר דוסא עדי שקר הן האיך מעידים על האשה שילדה ולמחר כריסה בין שיניה והפסילן (הקרא׳ סלמון בן ירוחם, מלחמ׳ ה׳, 80).

***פַּסָּל**³), ש״ז, —החטב, הפוסל באבן או בעץ, Schnitzer, Steinhauer; sculpteur; sculptor: פַּסָּל שטיינהויער (בן זאב, מלון גרמני־עברי).

פֶּסֶל⁴), ש״ז, פָּסֶל, כנ׳ פְּסִלִי, פִּסְלוֹ, פִּסְלָם, — כמו פסיל: לא תעשה לך פֶסֶל וכל תמונה אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת ואשר במים מתחת לארץ לא תשתחוה להם ולא תעבדם (שמות כ ד—ה). לא תעשו לכם אלילם ופֶסֶל ומצבה לא תקימו לכם (ויקר׳ כו א). פן תשחתון ועשיתם לכם פֶסֶל תמונת כל סמל תבנית זכר או נקבה (דבר׳ ד יז). ארור האיש אשר יעשה פֶסֶל ומסכה תועבת יי׳ מעשה ידי חרש (שם כז יה). הקדש הקדשתי את הכסף ליי׳ מידי לבני לעשות פֶסֶל ומסכה (שפט׳ יז ג). ויקחו את פֶסֶל האפוד ואת התרפים ואת המסכה (שם יח יח). ויקימו להם בני דן את הַפָּסֶל (שם שם ל). וישם את פֶסֶל האשרה אשר עשה בבית (מ״ב כא ז). הַפֶּסֶל נסך חרש וצרף בזהב ירקענו וכו׳ עץ לא ירקב יבחר חרש חכם יבקש לו להכין פֶסֶל לא ימוט (ישע׳ מ יט—כ). נסגו אחור יבשו בשת הבטחים בַּפָּסֶל האמרים למסכה אתם אלהינו (שם מב יז). יצרי פֶסֶל כלם תהו וכו׳ מי יצר אל ופֶסֶל נסך לבלתי הועיל (שם מד ט—י). חציו (של העץ) שרף במו אש על חציו בשר יאכל יצלה צלי וישבע אף יחם ויאמר האח חמותי ראיתי אור ושאריתו לאל עשה לְפִסְלוֹ יסגוד לו וישתחו ויתפלל אליו ויאמר הצילני כי אלי אתה (שם שם טז—יז). לא ידעו הנשאים את עץ פִּסְלָם ומתפללים אל אל לא יושיע (שם מה כ). פן תאמר עצבי עשם ופִסְלִי ונסכי צום (שם מח ה). נבער כל אדם מדעת הביש כל צורף מִפָּסֶל כי שקר נסכו (ירמ׳ י יד). יבשו כל עבדי פֶסֶל המתהללים באלילים (תהל׳ צז ז). וישם את פֶּסֶל הסמל אשר עשה בבית האלהים (דה״ב לג ז). — ובתו״מ: מע׳ לשונות הוו באניה וכל אחד ואחד פסלו בידו שנאמר וייראו המלחים ויצעקו איש אל אלהיו (רבי חנניה, פדר״א י).

***פְּסֻלּוּת**, ש״נ, — תכונת אדם או דבר שהוא פָּסוּל: כל שתחלתו או סופו בפסלות פסול, תחלתו וסופו בכשרות כשר (ב״ב קכה.). ומאי החזרת לי אבידתי דהדר ליה מיהא שום פסלות בעולם (מכס׳ יח.). היה אברהם מהרהר בלבו ואומר תאמר

---

¹) [בדפוס׳: שתפסול.]

²) [על דברי התלמוד: שמא ידקדקו בו ויביאוהו לידי פסול (בשם ר׳ יוחנן, פסח׳ לח:).]

³) [מן א. פָּסַל. השם פסל בשמי יתד וכדו׳ (מרא ופסל וקרדום, פסל היוצא מן הסוכה) המצוי בתו״מ אינו עברי אלא מן היונ׳ πάσσαλο.]

⁴) במקרא משמש פֶּסֶל במ״י, פְּסִילִים במ״ר, ועי׳ פסיל, הערה. כמבואר בהערה לפעל א. פָּסַל, אין משמ׳ פֶּסֶל במקרא תמונה החצובה מאבן או עץ בלבד, אלא אף מסכה נסוכה ממתכת, ואף ראשית הוראתה דוקא צפוי מתכת כמשמ׳ המלה האשור׳ פַּסָּלְ, ואפשר שהשם פֶּסֶל—פְּסִילִים שאול מן המלה האשורית, שגם מקורה אולי לא שמי. ואך מן השם פֶּסֶל נגזר הפעל א. פסל שאינו בשאר הלשונות האחיות, פרט לסורי.]

שמא פסלות היה בבני ולא נתקבל יצתה בת קול ואמרה לו אברהם אברהם לך אכול בשמחה לחמך וגו' (רבי יהודה בר' סימון, מד"ר קהל' סדרא תליתאה, לך אכול). — ובסהמ"א: ולענין חיוב נדוי או מלקות או פסלות גם בזאת עדותן קיימת (תשו' הגא' שערי צדק, סז.). אימת קאמר דלא נשתפרה אי מעיקרא משעה שהפרישה ועד שמלקה מאי פסלות יכול למיהוי בה הא חיה הוות ומחיים לית בה פסלות (רגמ"ה, כרית' כו:). אבל בהויתה אירע בה פסלות שזו לבסוף קודם פסלות מטמאה בגדים דאנן אמרינן דכל העוסקים בפרה מטמא ואחר פסולה היא תשובה כאין (תוס, חול' כט:). תני פסולה, הואיל וכבר מימות משה ניתנה מדה זו וכו' שייך למיתני בה לשון פסלות וכו' מבוי דכל עיקריה מרבנן הוא לא שייך למימר ביה לשון פסלות (רש"י, עירוב' ב.). ועל זה פליאה גדולה בעינינו אשר הגיד לנו בעל הספר שבלא פסלות עבוד צואת כלבים אף אם היה מעובד במלח וקמח ועפיץ פסלוהו חכמי חבל אראגון (שו"ת הראב"ן הירחי, גנזי ירושלים ורטהיימר, לא). עשרה מיני פסלות הם כל מי שנמצא בו אחד מהן הרי הוא פסול לעדות (רמב"ם, עדות ט א). ובעבור שמתבאר מהם ג"כ פסלות דברים מזוייפים אשר בידיהם (ר"ש א"ת, מו"כ, פתיחי המחבר). נמצא כל תלמיד חכם בחזקת כשרות עד שיפסל וכל עם הארץ בחזקת פסלות עד שיוחזק (טוחו"מ לד יז). הם מוצאי דבה, ושונאים בלי סבה, ויפסלו הפסולים במומם ובפסלותם, כל השוכן אתם בתוך טומאותם (ר"י זבארה, שעשועים יג, דודזון, **143**). ויש אשר נשחטה בלי פסלות והיא נבלה כגון מה שלא שלמו לו שבעת ימים (ר"א הקראי, גן עדן, ענין שחיטה ו, קא:). אמנם אם הם שאובים הם מרות הטומאה ולפיכך פוסלין את המקוה ואיך תטהר האשה בהם, הנה לך טעם פסלות השאובין גם טעם פסלות החציצה (הליקוטי ע"פ אבן יקרה ב, לבוב תר"מ, כד:). והיתה מרימי מחרפת אותן בפניהם על שאינן מזרע ישראל ועל פסלותן (דברי מלכי בית שני). משה אלגוי שהיה משומד להכעיס ומחלל שבתות בפרהסיא וכו' ונתפש כמה פעמים בזנות וכו' ורצה לפסול איש קדוש וחסיד כל ימי חייו באותו המין מן הפסלות אשר הם נפסלים בו (ר' אליה מזרחי, הסכמת אגדה, קבץ על יד ז, **8**).

***פְּסֹלִי**, פסולי, ת"ז, — שיך לפסלת: הליהות מהן תועליות ומהן פסוליות, תועליות הן קילו"ס והדם והזרע אמנם מרה הירוקה ומרה שחורה ורבוי הלבנה הן פסולי הדם (טוביה כץ, מעשה טוביה ג ב א, ארץ החדשה, סג').

***פְּסָלְנוּת**, ש"נ, — כמו פסלות, תכונת מי שהוא פסול: וכן כל הפסול לעדות משום עבירה בין פסלנות של תורה כגון בעלי רבית ואוכלי נבלות וגזלנין בין פסלנות של דבריהם כגון משחק בקוביא ומפריחי יונים הרי הוא חשוד על השבועה ואין משביעין אותו (רמב"ם, טוען ונטען ב ג). ואשר חייב לבדוק אחר הנשים ואין בודקין אחר האנשים מפני כשהן מתקוטטין בייחוסין הוא דמבזו לפיכך אילו היה באנשים פסלנות היה נשמע אבל הנשים כשמתקוטטות בעריות הוא דמבזון אם איתא דאיכא מילתא לית לה קלא ולפיכך מוסיף לבדוק בנשים וכו' וכל זה מחוייב במשפחה שקרא עליה ערער והוא שיאמרו במשפחה פלונית יש בה פסלנות (ר"י קריזי, פירוש המשניות להרמב"ם קידוש' ד ד). וכי יש פסלנות בעולם כמו פסלנות של חומשים ואפילו היה ספר תורה הסר אות אחת פסול (אבודרהם, סדר שחרית של חול ופירושה, מז:). ועוד שנינו שם בכמה פסלנות אין קורין בו (שם מח). — תכונת מי שנוהג לפסול ולבטל הכל, נוהג היום בדבור.

***פְּסֹלֶת**[1], פסולת, ש"נ, — החלק הפסול הנשאר מדבר אחרי שבחרו ממנו את הראוי לשמוש, Abfall, Unbrauchbares; déchet, rognures; waste, refuse: שהיה יעקב מפחד כל ימיו ואומר אוי לי שמא תצא ממני פסולת כדרך שיצא מאבותי, אברהם יצא ממנו ישמעאל, יצחק יצא ממנו עשו אחי (ספרי דבר' לא). וחברון מה היתה פסולת של א"י וכו' אם חברון פסולת של א"י הרי היא משובחת ממשובחת של ארץ מצרים וכו' ק"ו לשבח של א"י, וא"ת מי שבנה זו לא בנה זו וכו', אפשר שבנה את הכעור ואח"כ בנה את הנאה, אלא בנה את הנאה ואח"כ בנה הכעור שפסולתו של ראשון

---

1) [השם נגזר מן ב. פָּסַל, אך על התפתחות הוראתו השפיע אף א. פָּסַל, ועי' בהערות לפעלים האלה.]

חכיב בשני (שם שם לז). מפסולת של לוחות העשיר משה (ר' חמא בי ר' חנינה, ירוש' שקל' ה ג). בורר ואוכל אוכל מתוך הפסולת, בורר ומניח אוכל מתוך הפסולת, פסולת מתוך אוכל לא יברור (ר' המנונא, שבת עד.). א"י שותה תחילה וכל העולם כולו לבסוף וכו' משל לאדם שמגבל את הגבינה נוטל את האיכל ומניח את הפסולת (העני' י.). לא ניתנה תורה אלא למשה ולזרעו שנאמר כתב לך פסל לך מה פסולתן שלך אף כתבן שלך (רבי יוסי בר' חנינא, נדרי לח.). ויבא קין מפרי האדמה מנחה לה', מן הפסולת (מד"ר בראש' כב). מה התאנה הזו אין לה פסולת אלא עוקצה בלבד, העבר אותו ובטל המום, כך אמר הקב"ה לאברהם אין בך פסולת אלא הערלה, העבר אותה ובטל המום (ר' יודן, שם שם מו). למטרונה שאמר המלך עברי לפני ועברה לפניו ונתכרכמו פניה אמרה תאמר שנמצא בי פסולת א"ל המלך אין בך פסולת אלא ציפורן של אצבע קטנה שלך גדולה קימעא, העבירי אותו ובטל המום, כך אמר הקב"ה לא"א אין בך פסולת אלא הערלה הזאת העבר אותה ובטל המום (ר' לוי, שם). ויקח אדוני יוסף אותו, אמר ליה ידע אנא דלית הוא מנך אלא שלא לערב פסולת בבני (שם שם פז). ואף יעקב אבינו ייסר את בניו ורידה אותם ולמדם דרכיו שלא היה בהם פסולת (שם שמות א). נשיקה שנשק עשו ליעקב לא היה אלא לפסולת שנא' כסף סיגים מצופה על חרש (ר' שמואל בר נחמן, שם שם ה). מהו הגו סיגים מכסף, כ"ז שהפסולת הזו בכסף אינו מראה יופיו וכו' נסתננה הפסולת ממנו מיד הוא מראה שבחו (ר' תנחומא ב"ר אבא, שם במד' ז). מה חטים הללו פסולת שלהם נמדדות עמהם כך ישראל, מתוטב עציך עד שואב מימיך (רבי שמעון בן לקיש, שם שה"ש, סרכך). אלם היה (הגואל) מד"ת אמר הראשונים לא מתו אלא ע"י שנטלו אותן ואני הולך ליטלה, חס לי ליטלה, לית אנא מערבב זרעייתי, איני מערב פסולת בבני וכו' (ר' שמואל בר נחמן, שם רות ז). —ובסהמ"א: וכסית פגם הפא במטלת, אשר עשה לכל סלת פסלת (רבי שלמה סרביט הזהב, כהנה, 18). והכח הדוחה הוא הדוחה הפסולת הנותרת אחר שיקח חבת המבשל צרכו מן המזון (ר"י א"ח, מו"ה, הנפינס ס). ונעדרה הסלת ונשארה הפסולת, ופסו החסידים ונותרו המורדים (ר"י חריזי, תחכ' מו, 369). כל אחד מבני המיעים שפסולת המאכל סובבת בהן הן הנקראין דקין וכו' (תנחום הירושלמי, המספיק, הע׳).

א. פסם [1], ממנו א. פִּסֵּם, ג. פִּסָּה.

ב. *פסס, ממנו ב. *פַּס, *פֵּס, ב. *פִּסָּה, א. *פְּסִיסָה, ב. *פְּסִיסָה, ב. *פִּסֵּס, א. *פִּסְפֵּס.

א. פָּסַס, פַּס [2], פ"ע, פַּסּוּ, — פַּס דבר, פַּסּוּ צדיקים וביוצא בזה, כָּלוּ, אָפְסוּ, אין יותר, aufhören, verschwinden; cesser, disparaître; to cease, vanish: הושיעה יי' כי גמר חסיד כי פַסּוּ אמונים מבני אדם (תהל' יד ב). — ובסהמ"א: ונעדרה הסלת ונשארה הפסולת ופסו החסידים ונותרו המורדים (ר"י חריזי, תחכ' מו, 369). — ואמר הפיטן: פסו גודרי פרץ משיבי חמה קמי בפרץ אין (אנשי אמונה אבדו, סליחות). צרפית בציר רגנה תויאות להטל, ראותו כי פס בן התיר נדר טל (ר"א קליר, תחת אילה, תפלת טל). צבאות פסו מלפניכם אל תקללום כי חרשים המה בקטוב (רסע"ג, אזהרות, סדור רסע"ג, ר). שפטים גדולים עשית בצען וכו' תעובים פסו באף להכניען תקפה חרדה עמלק וכנען (ר' יוסף טוב עלם, אלהים בלעדך, קרוב' שבת הגדול). סמך אישי ענב מהול במים ופס מן הרפתים בקר וזבחי עובדיך (ר' מאיר בן אלעזר, ליון לפירה, קינ' ת"ב). פסו שומרי הסף בדלתי ארון לקוב (אפרים בן יצחק, אם יוספים, סליח' מוסף יוה"כ). האם פסו וגם אפסו לניחוחים בתמרתן (שלום, סמך לעד, אופן הפסק' ב). שמחתי ערבה וגלת מקום מקדשי סתם רחשי ופס קרבן אשי (שמואל הכהן, איומתי שמחי, קונט' הפיוטים מח). — ואמר המשורר: פסו אמונים וחסדים גמרו כימי יקותיאל אשר נגמרו (רסב"ג, בימי יקותיאל [illegible]) [3].

---

1) [עי' בהערות לקמן.]

2) אולי כמו אֶפֶס.

3) [לכאורה באה צורת פעל פַּס אף במכי' (ויסע מסה ג): ולפי שהית (המן) יורד מן הרקיע יכול יהא יורד צונן תלמוד פס. יכול יהא יורד בקולות וכו' תלמוד לומר חם וכו'. אך מא"ש מעיר למלה פס: כמו שאמרו ביומא עה ע"ב דק מחוספס דבר שנימוח על פיסת היד, ע"כ. והורוויטץ־רבין בהוצאתם (עמ' 166) בחרו בתקון (שמא"ש רואהו כסרוס): יכול יהא יורד צונן תלמוד

ב. *פִּסֵּס 1), פ"י, — פִּסֵּס פלוני את התבואה, פִּסְפֵּס אותה, הפריד את חלקיה, פורר אותה לְפִסִּים, גרעינים גרעינים, zerteilen, zerbröckeln; démembrer, émietter; to dismember, crumble: קליפי פולין וקליפי תורמוסין שֶׁפִּסְּסָן הגוי המסיטן טמא שבשוקים הולכין אחר הרוב (תוספת' טהרו' ה ד). תבואה שֶׁפִּסְּסָהּ בגורן לא מטמאה ולא מיטמאה ולא מצטרפת (שם עוקצ' א ה). ויש מחליפים תחתיים לטמאים, שניים לו ולבניו ולטהורים, והעליונים לזבלים, כיצד הוא עושה, אלא כמין קטרקטין היה לו והיה פּוֹסְסָן 2) מן הצד (מד"כ בראש' לא). — ובסהמ"א: אם פסולת מרובה על האוכלין טהורה שֶׁפִּסְּסָן ממש דהוא מעשה (ר"ש קוצ' יד.).

*פסע, עי' פשע.

*פָּסַע 3), פעו"י, — כמו פָּשַׂע, צָעַד, הלך, schreiten, gehen; faire des pas, marcher; to stride, step, walk: שתים עשרה מעלות היו שם וּפְסָעָן משה בפסיעה אחת (סוטה יג:). רגליו שלא פָּסְעוּ בעבירה ייתון וירכבו על קרונין (רסב"ג, מד"ר בראש' ל). אמר להם (יוסף לאחיו) אל תִּפְסְעוּ 4) פסיעה גסה ואל תעמידו עצמכם מדברי תורה (שם שם לד). כשם שהזהיר הקדוש ברוך הוא את הכהנים שלא יהו פּוֹסְעִין פסיעות גסות על גבי המזבח אלא יהו מהלכין עקב בצד גודל כך הזהיר הקב"ה את הדיינין שלא יפסיעו וכו' (ר' אליעזר, פס שמות ל). — ובסהמ"א: ורחב (החריץ) ד' טפחים דפחות מכאן נוח לִפְסֹעַ משפתו אל שפתו (רמ"י, עירוב' לח:, ד"ה ורמב). — *וּפָסַע לְאחוריו: וכשגומר התפלת כורע וּפוֹסֵעַ 1) שלש פסיעות לאחוריו (רמב"ם, תפלה ט י). כך הם יוצאין מן המקדש כמי שֶׁפּוֹסֵעַ אחר תפלה לאחוריו (הוא, ביהב"ח ז ד). — וּפָסַע פלוני על ראשי עם קדש, עבר למעלה מהם כשהם יושבים, מה שנחשב למעשה של גאוה: מימי לא עשיתי קפנדריא לבית הכנסת ולא פָּסַעְתִּי על ראשי עם קודש ולא נשאתי כפי בלא ברכה (ר' אלעזר בן שמוע, מגי' כז:). מניין לדיין שלא יִפְסַע על ראשי עם קודש שנאמר לא תעלה במעלות (ר' אלעזר, סנהד' ז:).—ובסהמ"א: ומבקש דברים אלו על ידי הגוים כדי להתרבוב על אנשי דורו וְלִפְסֹעַ על ראשי עם קדש (תקנות קנדיאה וזכרונותיה, 39). — פָּסַע על מקום, עבר ודלג עליו: ופסחתי עליכם וכו' אל תקרי ופסחתי אלא וּפָסַעְתִּי, שהקב"ה מדלג על בתי בני ישראל במצרים (ר' יאשיה, מכי' מסכ' דפסחא ז). — וּפָסַע על דת, עבר עליה: פתו, פָּסְעָה על דת חללת בכורתך זר נעשית (מד"כ בראש' לט). — ובסהמ"א: לא נסוג לבי מדעותיהם ולא נרתעו רגלי מִלִּפְסֹעַ אחר פסיעותיהם (ר"י מציקה, מנחת קנאות, 5). ואולם כמה מעלות טובות למקום עלינו בפתיחת פתח התשובה פְּסָעוּם חז"ל בפסיעה אחת (ר"י מוסקאטו, כפולות יהודה, דרוש כח).—ואמר הפיטן: פְּסַע חמשה עממים ללחמו לולי ידי כבדים אשר היו אמונה במלחמת רפידים (תלמות ביום צומי. קליר' לי"ג באדר, סדור רעק"ג סלו). פִּסְעִי ברב כח לעשות תשובה כי אני רחום ארפא משובה (אפסו בעוני, יוה"כ תימני'). פְּסַע אויב בזון ואבד טובי ושם לאין ויהרג כל מחמדי עין (ילחק בר' שלוס, אין כמוך באלמים, זולת, שבת א אחה"ס). —פעי, *פִּסֵּעַ, — כמו קל והפע': שאין הנשר בא על קנו בת אחת אלא מְפַסֵּיעַ מאילן לאילן (מדרש תהלים הוסמן, דברי לג יא). מי הוא זה שֶׁמְּפַסֵּעַ 2)

לומר חס, והם מעירים: צ"ל ת"ל חם כאשר הוא במכילתא דרשב"י, דורש נוטריקון בהפוך איתיות מח מן מחספס, ע"כ. ואולם אין ת"ל נסמך אלא על מה שנאמר מפרש בכתוב, ואולי הנכון: תלמוד לומר מח פס (כדרשת חז"ל: נימות על פיסת היד) ונשמט בט"ס מח אחרי (לוֹ מ ר).]

1) [אפשר שפעל ב. פִּסֵּס זה הוא רק צורת פ"י מן א. פָּסַס שהוא פ"ע, ואמנם יתכן שנולד ב. פסס כפעל משני נגזר מן השם פַּס במשמ' קצה, והוראתו: חלק לקצות. וכן בא בסור' פסס במשמ' חלק לבנות. ועי' גם א. פִּסְפֵּס, הערה. ויש שבדפוס' בא בסס במקום פסס, ועי' הערת המחבר לערך בָּסַס.]

2) [בילק' שמע' (בראש' כד): פותחן, אבל בערוך ערך פס) כמו בדפוס': פוסס ן.]

3) [וכך בארמ' שבתו"ם פסע, ועי' ערך פשע, הערה.]

4) [כך בדפו' ויניציאה, ס"א: תַפְסִיעוּ, ועי' הפע'.]

1) [בתלמוי (יומא נג:): המתפלל צריך שיפסיע וכו'.]

2) [אפשר שצ"ל מַפְסִיעַ בהפע'. אמנם יתכן שהנכון בפע' גם בכמה מקומות שכתוב מפסיע.]

על ראשי עם קדוש (אבדן לר' ישמעאל בר' יוסי, יבמ' קה:). מי שצריך לו עם קדוש יפסע על ראשי עם קדוש, מי שאין צריך לו עם קדוש האיך יפסע על ראשי עם קדוש (ר' ישמעאל בר' יוסי, שם שם). — ואמר הפיטן: זכור כמה פעמים בכבודי פשעתה חילפתה חוקים ועל דת פיסעתה (ר' שמואל יזכה, יול' לך לך, סליד' מהגני', מ"ל ויס, 52). — ובהשאלה, פִּסֵּעַ האילן, פשק ענפיו כאדם המפסע וצועד: סוכה מדובללת, שצילתה מרובה מחמתה כשירה וכו' באילן שדרכו לפסע (ירוש' סוכה א ח).

—פִּסֵּעַ, *הִפְסִיעַ [1]),—כמו קל: אם הטה מפסיע בין קורה לחברתה כולם אילן אחד (ר' שמעון בן אלעזר, תוספת' כלא' ד ז). הגיע לצפון והפך פניו לדרום חוזר היה לאחוריו כדי שלא יהא נראה כמפסיע בין הבדים (ירוש' יומא ה ג). (קטן) שהוא רואה כתיפו של אביו ומפסיע (ר' יוחנן משם ר' ינאי, שם חגי' א א). היוצא מבית הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה (רב הונא ברכ' ו:). ויש אומרים אף לא יפסיע (תלמיד חכם) פסיעה גסה (שם מג:). בזמן שרבים צריכין להם מפסיעין על ראשי העם (הורי' יג:). כך הזהיר הקב"ה את הדיינין שלא יפסיעו פסיעות גסות בדין (ר' אביגא, מד"ר שמות ל). — ובסחמ"א: לא תצא אשה בחוטי צמר אז בחוטי פשתן וכו' ולא בכבלים שיוצאין בהן הבנות ברגליהן כדי שלא יפסיעו פסיעה גסה שלא יפסידו בתוליהן (רמב"ם, שבת יט ו). וכן אסור לו (לפרנס) לנהוג בהן קלות ראש אע"פ שהן עמי הארץ ולא יפסיע על ראשי עם הקדש (הוא, סנהדרין כה ב). — ואמר הפיטן: צג בקרב הבדים ולא היפסיע (קטע עבודת יוה"כ, Stud. Elbog., 163). — וְהִפְסִיעַ בתפירה, בִּלֵּב, תפר תפירה של דלוגים: בדרכו אחת אחת, מכלב מפסיע (ר' יוחנן, ירוש' מו"ק א ה). מאי מכליב וכו' מפסיע (הוא, בבלי שם י.).

***פֶּסַע**, ש"ז,—כמו פֶּשַׂע, פסיעה צעד, Schritt; pas; step, ואמר [illegible] והפרו יהי מטה פסעיו ומסעיו לארבעת רבעיו (ראב"ע, אשורר שיר, כהנא א, 157).

***פִּסְפּוּס**, ש"ז,—פעֻלת מי שמְפַסְפֵּס: ובא רב חסדא ופי' טעמא דרב הונא ואמר שהעמידו למשנתנו שמתירין ומפספסין הפקיעין והכפין שהם מקודם אוכל ויכולין להיאכל כמות שהן וכן ההתרה והפספוס לא להוסיף להם אלא הכשר לאכילה בלבד דייקינן מדבריו הללו דקסבר מותר למיטרח באוכל ומוסיף לו הכשר אבל אם אין יכול להיאכל כגון הזירין שהן דארזי אלא אחרי התר ופספוס אסור (ר"ח, שבת קנה:). הן הן פקיעין הן הן זירין, שניהם בקשים של שבלים ומה שהתיר בזה התיר בזה ודקתני אבל לא הזירין אפספוס קאי (רש"י, שם קנה.). וה"ק מתירין פקיעי עמיר, דכל זמן שהוא קשור לאו אוכלא הוא ומתירו לשוויי אוכלא ומשום צער בהמה שרי אבל פספוס לא דסגי ליה בהתרה ואיתעביד אוכלא ופספוסיה לתענוג בעלמא הוא וכו' ומפספסין את הכיפין דארזא דבלאו פספוס לא הוי אוכלא (הוא, שם). ואם נפלו שערות מתוך החפיפה והפיספוס אינו חושש אחר שאין כונתו להסירו (רא"ה, החנוך שעג). ע"ש הפספוס שהיתה מפספסת (את שערות ראשה) בידיה (שיורי טהרם הלכ' טבילה, בסוף שו"ע יו"ד הלכ' טבילה).

א. ***פִּסְפֵּס**, פ"י, — פִּסְפֵּס את הכיפין, את פקיעי העמיר, חלק אותם פסות פסות, פרר אותם להכשירם לאכילה לבהמה, כמו פִּסֵּס [1]): מתירין פקיעי עמיר לפני בהמה ומפספסין את

---

1) [בתוספת' (בכורי' ה ז): פרסתו חלולה עקומת דומה למגל שוקו נתן באמצע רגלו מכיש מלמעלה ומפסיע מלמטה וכו' פסול, ע"כ. אך לפי פרוש מנחת בכורים הנוסח: ומפשיט, והשוה לשון הספרא המובא בערך פִּסֵּחַ, הערה 2).]

1) כן בערב' פצפצ a), détacher, separer. [משמ' הפעל פסס בסור' היא חלק למָנות, וכן בלשון זו פֵּסָּא במשמ' מנה וכדו' (עי' ב. פַּס, פֵּס, פַּסַּס, הערות), ואין פספס אלא צורת הכפלה לפעל זה במשמ' חלק לפסות פסות קטנות. ובמובן זה בא פספס אף בנגוד אל ספסף בירוש' (נזיר ו ג): נזיר שגילח בין בזוג בין בתער או שסיפסף כל שהוא חייב. נזיר חופף ומפספס אבל לא סורק. ואולם בס"ס יש שהתחלף פספס בספסף, ועי' גם ערך זה. בתרגי העברי של א"ת לחו"ה (יסוד המעשה ה) כתוב: משחקים בקוביא או מפספסים; ונדמה שיש כאן פעל פספס במשמ' שחק באבנים, אבל במקור הערבי במקום או מפספסים: ואלשטרנג', כלו' ובשחמט, ולפיכך הכונה: או בפסיפסים במשמ' בלות התשבץ.]

a) فصفص

הכיפין אבל לא את הזירין (שבת כד ב). מפספסין את הכפין ובלבד שלא יתלוש (תוספת' שם כ יח). — פִּסְפֵּס את שערות ראשו: נזיר חופף ומפספס אבל לא סורק (נזיר ו ג). תני הגיזברין היו מפספסין בקילקין (ירוש' שקל' ג ב). אית תניי תני מפספסין בקילקים, אית תניי תני אין מפספסין אמר רב חסדא מאן דאמר מפספסין בבריא, מאן דאמר אין מפספסין בחש (שם נזיר ז ב). — ופִּסְפֵּס האריה את טרפו: פן יטרוף כאריה נפשי, מה האריה הזה יושב על טרפו ומפספסו כך היו דואג ואחיתופל (יושבין) עלי לפספסני (מדרש שוח"ט תהל' ז).

ב. *פִּסְפֵּס, פ"י, — פִּסְפֵּס באור, חרך והבהב דבר באש, כמו ב. סִפְסֵף [1]: אין מולגין הראש ואת הכרעים ואין תופלין אותן בחרסית ובאדמה אבל מפספסין אותן באור (תוספת' פסח' ה י).

פסק, ממנו *הֶפְסֵק, *הַפְסָקָה, *פּוֹסֵק, *פָּסוּק, *פִּסּוּק, *פְּסִיקָה, *פָּסֵק, *פֶּסֶק, *פִּסְקָה, פִּסְקָה, *פַּסְקָן,

***פָּסַק** [2] פ"י, — א) פָּסַק פלוני קנים היוצאים מן הערים, פסק השור את המוסרות וכדו', קטע, חתך וקרע אותה, durchreissen, abschneiden; déchirer, couper; to tear in two, cut off: הקנים היוצאים מן הערים וחס עליהן לפוסקן כנגדן מותר (כלא' ו ח). שור שפסק את המוסירה ויצא והזיק תם פטור, מועד חייב (ר' מאיר, תוספת' ב"ק ה ו). ובמשמ' פָּסַק את האכל בשניו: הבשר עודנו בין שיניהם, כיון שהיה נותנו לתוך פיו לא היה מתחיל לפוסקו עד שנשמתו יוצאה (ספרי במד' לח). — ופָּסַק את גרגרת הבהמה, את הושט, את הציאר: שחט את הוושט ופסק את הגרגרת או שחט את הגרגרת ופסק את הוושט וכו' או שהחליד את הסכין תחת השני ופסקו ר' ישבב אומר נבילה ר' עקיבא אומר טריפה (חול' ב ד). בא (בלעם) לומר מה טובו אהליך מואב משכנותיך עמון ופסק הקב"ה לציארו ואמ' מה טובו אהליך יעקב וגו' (דבר' רבה, ליברמן, 3). — ובינ' פָּעוּ, פָּסוּק, בהמה פְּסוּקַת גרגרת, שנפסקת גרגרתה: אלו טריפות בבהמה, נקובת הוושט ופסוקת הגרגרת (שם ג ח). — *ובהשאלה, פָּסַק חיי פלוני, קטע חייו: היה שם במבוי אחד מבני מבוי אומן וכו' ובא חבירו ועשה מרחץ אחרת כנגדו וכו' אינו יכול למנעו ולומר לו אתה פוסק חיי (רמב"ם, שכנים ו ח). — *ופָּסַק העובד את הדרך, קטע וחצה אותה בעברו: איזהו מנחש האומר נפלה מקלי מידי, נפלה פת מפי וכו' ופסק צבי את הדרך וכו' (תוספת' שבת ז יג). — *ופָּסַק קו מקוי הציור, בהנדסה: המשונה בצלעות ובזויות ושני ארכן לבד ושני רחבן לבד והזויות עקומות כיצד מחשב אותה פוסקה שנים מזוית ומעמיד בשנים ומחשב כל אחד בפני עצמה כמדת המשולשת וכן היא המשיחה (משנת המדות ג ה). — *ובחכמת התשברת, צורה פּוֹסֶקֶת, figura sector: ושהגשמים הרכים השוים בצורתם פוסקים קצתם את קצתם וכו' והתעסקנו לדעת הצורות הפשוטות אחר הנקודות והקוים עד שידענו הצורה המשולשת והמרובעת והעגולה והנכנסת והפשוטה והפוסקת עד שהגענו לידיעת הצורה הפוסקת (כ"י ח"ש, אוצ"ד, הקד'). — ובהשאלה פָּסַק את פלוני עד שאין לו אפשרות להשיב תשובה, d. Wort abschneiden; couper court; to cut short: אלא אמר הקב"ה נחש זה רשע בעל תשובות הוא, אם אני אומר לו הוא אומר לי אתה צויתם ואני צויתים, למה הניחו ציווייך והלכו אחר ציוויי, אלא קפץ עליו ופוסקו [1], ויאמר יי' אלהים אל הנחש וגו' (מד"ר בראשי' כ). — *פָּסַק את סברו מפלוני, נתיאש ואמר אבד שברי: כשראה יעקב שנסתלקה ממנו רוח הקדש התחיל אומר ליוסף כמדומה לי שפסקתי סברי מבוראי

---

1) [ויתכן שאין כאן אלא ט"ס במקום ספסף. ועי' גם ירוש' (שבת ב ג): מהו מחרכין לין מפספסין לין.]

2) [הוא פָּשַׂק שבלשון המקרא (עי' שם בהערה) הנמצא שם בהוראת פִּשּׂוּק רגלים וכדו', ואף לפתיחת הפה לרוחה בצרוף פּשֵׂק שפתיו (משלי יג ג). ובשמוש זה דוקא היה אף פסק בלשון תו"מ, אלא ששם הפך פסק בהפוך הגאים בלשון או בט"ס שבכתב לפקס: כל שמרביצו (את הבהמה) ופוקס את צוארו (תוספת' שבת יח ב), ופוקס את פיה (בבלי שם קכח:), ועי' ערך פָּקַס. וכן נמצא להפך: אשה גודלת וכוחלת ופוסקת (ירוש' מו"ק א ז) במקום ופוקסת. ובארמ' שבתו"מ מצוי פסק במשמ' דומה לעבר'. ויש שנכתב מתפסק במקום מתפקק, עי' לקמן התפ' הערה.]

---

1) [כך בהוצ' תיאודור (עמ' 183). אמנם נ"א: ופסק לו את דינו.]

עליך לכך אין הב"ה עונה אותי בבניך (ברלז' רבתי, חלבק, 227). — ב) ופָסַק פָּסוּק שבתורה, חלק אותו לחלקים: ותניא הקורא בתורה לא יפחות משלשה פסוקים ואיתמר עלה רב אמר דולג ושמואל אמר פוסק (מגי' כב.). צער גדול היה לי אצל רבי חנינא הגדול ולא התיר לי לפסוק אלא לתינוקות של בית רבן הואיל ולהתלמד עשויין (רבי הכניה, שם שם). ואין מדלגין בתורה ועד כמה מדלגין עד כדי שלא יפסוק התורגמן (סוטה מח.). — פָּסַק פָּסוּק, אמר פסוק מפסוקי המקרא [1]: כיון שהגיע מרדכי אצל התינוקות שאל לאחד מהן פסוק לי פסוקיך (מד"ר אסתר ז, אם על המלך טוב). — ג) ופָסַק הלכה ודין, גזר, חתך והכריע אותם, החליט בהם, entscheiden; décider; to decide, הלכה פְּסוּקָה: אין עומדין להתפלל לא מתוך דין ולא מתוך דבר הלכה אלא מתוך הלכה פסוקה (ברכ' לא.). איה סופר את המגדלים, שהיה סופר ג' מאות הלכות פסוקות במגדל הפורח באויר (סנה' קו:). — ובסהמ"א: פסק דינו יהא פוסק בחרב (רה"ג, ס"ר שערי דיני ממונות, קבולת קונטר', כו:). פסקתי דינו (של עוג) כבר מימי יעקב (ברלז' רבתי, חלבק, 215). שופטים, דיינים הפוסקים את הדין (רש"י, דבר' יו יח). כל דיין שבא לפניו דין והתחיל לדמותו בדין פסוק שכבר ידע אותו ויש במדינה גדול ממנו בחכמה ואינו הולך ונמלך בו הרי זה בכלל הרשעים שלבם גס בהוראה (רמב"ם, סנה' כ ח). ואפילו בשקולין הרי הדין פוסק עלינו (רמב"ן, הקד' מלחמ' ה'). דין זה פוסק מדרב (מרדכי, ב"מ רמב). ואולם דין השנים הפשוטות והמעוברות דין פסוק הוא שלא היו נמצאות שתים מעוברות ולא שלש פשוטות אלא לכל היותר שתי פשוטות ומעוברת אחת (כ"א הקרקי, גן עדן, הבדל סנה מסכם יח, כח). — ועי' ערך פּוֹסֵק. — ופָסַק שבועה וכדו', גזר על פלוני שבועה וכו': ויפסק הוא שבועה זו להסת (רה"ג, ס"ר שערי שבועות, קבולת קונטר', כז:). — ופָסַק שינהגו כך או כך: ופסק רב אלפס שאין מועיל אלא אם כן אמר מת וקברתיו (סמ"ג מ"ע נ). ואל תאמר דווקא במה שנחלקו בבבא בתרא פוסק שם התלמוד שאותם סימני שמועות וכו' כי גם בכל התלמוד

[1] [ובארמי שבתו"ם נמצא אף פסיק סידרא במשמ' קרא סדר, פרשה בכתובים, בפרט בהפטרה.]

הלכה ברכה (שם שם עד). הננו מסכימים ופוסקים בקנס ברכה [1] (תקנות קנדיאה, מק"נ, 8). אנחנו מסכימים ופוסקים בחיוב ברכה עליהם (שם 9). אנחנו מסכימים וגוזרים ופוסקים בקנס ברכה שנעשה בשכבר ושיעשה בכל זמן (שם 26). הנה כאשר נעשה החתון וכו' הלכו קצת מהקהל ונתרעמו יען שאין ראוי להיות שני מחותנים כשרות אחד יחדו, ופסקה השררה י"ק (ירום קרנה) לצאת אחד משניהם (שם 51). — ובהשאלה, פָּסַק הרופא וכדו': וכן פסקו חכמי רופאים אחרנים (שמי מעין יתר יפים לשתיה) (ר"י להלון, חולה"מ ח ד). — ומופת פּוֹסֵק, מופת חותך, מופת מכריע: וזה מופת פוסק על שחסרון הבית איננו נכון (ר"י א"ת, הקדמה עז, 108) אך בעבור שלא היתה לי ראיה ברורה עליהם ומופת פוסק מן הגזרה וכו' (הוא, שה"ש לריב"ג, הקד', 7). — ומכירה פְּסוּקָה, מכירה מחלטת לצמיתות: לצמיתת, לפסיקה, למכירה פסוקה עולמית (רש"י, ויקר' כה כג). — ופָסַק מחיר, מדה ומשקל, קבע אותם: ולהעמיד בית זו בחזקתו ובחזקת הבאים מכחו עד משלם ימי השבירות שפסקתי עמו (ר"י ברצלוני, ס' השטרות, 112). אין הרשות קונה ולא הכלי ולא משיכת ולא הגבהה אלא אם כן פסק תחלה המדה בכך וכך וכו' (שו"ע חו"מ, ר ז). מכר לו בדברים בלבד ופסקו הדמים ורשם הלוקח רושם על המקח וכו' כל החוזר בו אח' שרשם מקבל מי שפרע (שם שם כד ו). — ופָסַק דברים כלפי מעלה, אמר דברים פוסקים, חותכים וקשים: שלש שמות יש לו (למלאך גבריאל) פיסקון איטמון סיגרון, פיסקון שפוסק דברים כלפי מעלה (סנה' מד:) — ופָסַק את דבריו, הכריע אותם, קבע אותם במפורש: שכיב מרע שאמר לפלוני מנה בידי ואמרו יתומים חזר ואמר לנו אבא פרעתי נאמנין, מה טעם כיון שלא חתך דבריו כסבור נזכר הוא, תנו מנה לפלוני ואמרו יתומים חזר ואמר לנו אבא פרעתי אינן נאמנים, אילולי לא היה זוכר יפת לא היה פוסק דבריו (הלכות פסוקות להלמיד רב יהודאי גאון, 42). — ומאמר פּוֹסֵק, משפט חותך, גזרה, הצהרה, (kategorische) Behauptung; assertion: וכלל הדבור המורכב מהספור והמסופר ממנו היה חיוב או שלילה ר"ל הנושא והנשוא יחד יקרא משפט

[1] [כענש של קללה וחרם.]

או גורה ויקרא ג"כ המאמר הפוסק (מלות ההגיון ח). — ד) וּפָסַק לפלוני שכר, מזונות, מעות, צדקה, מחיר וכדו', פסק לתת, הקציב והתחיב לתת לפלוני, anweisen, festsetzen ; assigner, constituer ; to grant, assign : המשרה את אשתו על ידי שליש לא יפחות לה משני קבין חטין או מארבעה קבין שעורים, אמר רבי יוסי לא פסק לה שעורים אלא רבי ישמעאל שהיה סמוך לאדום, ונותן לה חצי קב קטנית וכו' ואם אין לו פוסק לעומתן פירות ממקום אחר (כתוב' ס ח). הפוסק מעות לחתנו ומת חתנו אמרו חכמים יכול הוא שיאמר לאחיך הייתי רוצה ליתן ולך אי אפשי ליתן (שם ו ג). פסקה להכנים לו אלף דינר הוא פוסק כנגדן חמש עשרה מנה וכנגד השום הוא פוסק פחות חומש וכו' מה שחתן פוסק הוא פוסק פחות חומש (שם שם ג). הפוסק מעות לחתנו ופשט לו את הרגל תשב עד שתלבין ראשה, אדמון אומר יכולה היא שתאמר אילו אני פסקתי לעצמי אשב עד שילבין ראשי עכשיו שאבא פסק עלי מה אני יכולה לעשות (שם יג ה). מעשה ברבי יוחנן בן מתיא שאמר לבנו צא ושכור לנו פיעלין הלך ופסק להם מזונות וכו' (ב"מ ז ח). מעשר עני אין פורעין הימנו מלוה וכו' ואין פוסקין הימנו צדקה וכו' (תוספת' פאה ד טז). אין בית דין פוסקין לאשה פירות שביעית אבל ניזונת היא משל בעלה (שם שביעי' ה כב). מפני ארבעה דברים בעלי בתים ישר' נמסרין למלכות על ששוהין שטרות פרועין וכו' ועל שפוסקין ואין נותנין וכו' (שם סוכה ב ה). הפוסק צדקה עד שלא זכו בה פרנסין אין רשאי לשנותן לדבר אחר אלא מדעתן (מגי' ג ד). האיש פוסק על ידי בתו ואין האשה פוסקת על ידי בתה (שם כתוב' ו ח). מי שהלך למדינת הים ובאת אשתו ותובעת מזונות וכו' אם פסקו לה בית דין מה שפסקו פסקו (שם שם יג ח). הפוסק יינו לנכרי ופסק ומדד אף על פי שעתיד למחות את המחצלות ואת המדות מותר (שם ע"ז ז יז). וימנעו רביבים ומלקוש לא היה וכו' בעון פוסקי צדקה ברבים ואינן נותנין מניין, נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר (ירוש' קידוש' ד ח). סלע אחד פסקתי לך ונתתיה לך והלה אומר ב' סלעים פסקת' לי ולא נתתה לי כלום וכו' (שם שבועי' ז ח). מעשה בכלתו של נקדימון בן גוריון שפסקו לה חכמים סאתים יין לציקי קדירה מערב שבת לע"ש אמרה להן כך תפסקו לבנותיכם (כתובי סה.). משל למלך שהשיא את בתו ופסק ליתן לה מדינה ושפחה אחת מטרונית ונתן לה שפחה כושית וכו' (ר' יהושע בן לוי, מד"ר שמות ג). מעשה ברבי חייא שעשה נדבה בבית המדרש הגדול שבטבריא ופסק אדם אחד ליטרא של זהב וכו' (שם דבר' ד). מעשה בר"א שהלך לבצרה והיה שם אדם א' נקרא אבין רמאה וכו' שהיה מרמה במצות שהיו הקהל פוסק ואחר כך פוסק כנגד כל הקהל וכו' (שם שם ד). — ובסהם"א : שמעון נטל מראובן ק"נ זהובים פרקמטיא בתורת שיתוף וכו' ופסק לו ראובן שכר עמלו ומזונו כדי שיטרח שמע' בממון (תשו' הגאו' הרכבי רלה, 113). מתוך גדולתך פסק לי ולזרעי פרנסה (בן־אשי רבתי, אלבק, 270). ועל החפץ שפסק לו דמים ונתן לשלוחו למוכרו ואמר לשליח שיהא שלו מה שיוסף למוכרו על פיסוק דמיו וחזר בו ולא רצה למוכרו והשליח תובע מה שהוא שוה יותר מדמים שפסק (תשו' ר"ח, מק"נ, 55). יין זה אני מוכר לך, עבד זה אני מוכר לך ופסקו הדמים ורצה הלוקח ואמר קניתי ורצה המוכר ואמר מכרתי (רמב"ם, מכירה א א). אל תאמר לפני המלאך זה החזן שיאמר לך תן מה שפסקת ואת אומר לו שגגה היא ולא ידעתי מה שאמרתי (ר"י אלנקאוה, מנוה"מ א, 27). היו המטלטלין ברשות הלוקח המשתמר לדעתו אי שהוא עומד בצד אותו רשות כיון שקבל עליו המוכר למכור קנה לוקח ואף על פי שעדיין לא מדד והוא שפסק דמים (שו"ע חו"מ, ר א). ולפסוק צדקה פשיטא דשרי (ר"י עמדין, סדור יעבץ קסא, קמ:). — וּפָסַק זמן לעבודה : כי לא פסקנו זמן למרידה (עוחו"מ רכה ד). — ה) וּפָסַק עם פלוני על מנת שיעשה או לא יעשה זה כך או כך, abmachen ; arranger ; to arrange : משכיר ישראל בהמתו לגוי ופוסק עמו על מנת שהגוי ונה (תוספת' דמאי א יז). המקבל שדה מן הגוי פוסק עמו על מנת שהגוי זורעה (שם שביעי' ג יב). נושא אדם אשה ופוסק עמה על מנת שלא לזון, על מנת שלא לפרנס ולא עוד אלא שאדם נושא אשה ופוסק עמה על מנת שתהא זנתו מפרנסתו ומלמדתו תורה (שם כתוב' ד ו). - פסקה להכנים לו שני סלעים נעשית מששה דינרים מה שחתן פוסק פחות חומש חוץ ממאתים לבתולה

ומנה לאלמנה (שם שם ו ה). המשיא את בתו סתם ופסק עם חתנו שיעמד ערום וילבשנו אין אומ' יעמד ערום וילבישנו אלא מכסה את הראוי לה (שם שם ו ז). שבח סעודה ביניהון בשפסק עמהן להאכילן דבשני חולין והאכילן דבשני תרומה (ר' אבהו בשם רבי יוסי בן חנינא, ירוש' תרומ' ו ג). כשהיה אחד מהן (מבית גרמו) נושא אשה ממקום אחר היה פוסק עמה על מנת שלא תתכשם (שם שקלי' ה ב). ולא תבוא עליו השמש כי עני הוא, פרט לשפסק מעמו (ספרי דבר' רעט). אין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם לשבת וכו' ופוסק עמו (עם הנכרי) על מנת לשבות ואינו שובת (רבי, שבת יט.). השוכר את הפועלים ופסק עמהם להשכים ולהעריב מקום שנהגו שלא להשכים ולהעריב אינו יכול לכופן (מד"ר ברא' עב). פעם אחת באו הכמים אצלו (אצל דמה בן נתינה באשקלון) ליקח הימנו אבן אחת טובה וכו' ופסקו עמו באלף זהובים (שם דבר' א). — ובפהמ"א: מקבל שדה הוא שיפסוק עם בעל השדה לעבדה ולזרוע אותה ולתת לו חלק ממה שתוציא הארץ כגון חציו או השלישית (ר"י חריזי, פרוש המשני' לרמב"ם, דמאי ו א). על כותי שבקש את ראובן ושמעון להלוות לו שלשים זקוקים וכו' ונתרצו לו ופסקו עם כותי ברבית (מרדכי, כתובי' רלו). — ו) ופסק (עם פלוני) על סחורה או על מחיר, גמר עם פלוני על מקח וממכר, קבע עמו מחיר הקניה: אין פוסקין על הפירות עד שיצא השער (ב"מ ה ז). המוכר יינו לגוי פסק עד שלא מדד דמיו מותרין מדד עד שלא פסק דמיו אסורין (ע"ז ה ז). אבל אם היו לקוטות והזלכות מארבע והוא אינו מוצא ליקח אלא משלוש הרי זה אינו פוסק עד שיצא השער ללוקח ולמוכר (תוספת' ב"מ ו א). ופוסק עמו על הגדיש של תבואה וכו' אף על פי שלא יצא השער אבל אחרים לא יקוצו על גביו (כם שם ו ג). אין פוסקין לא על האפרוחים ולא על הפרגיות ולא על הדגים שבטבריא וכו' (שם שם ו ה). מהו לפסוק בשער של סירקי ר' יוחנן אמר פוסקין (ירוש' שם ה ח). אין פוסקין על שער שבשוק (ר' אבי בשם ר' יוחנן, בבלי' שם עב:). משך חמריו ופועליו והכניסן לתוך ביתו בין פסק עד שלא מדד ובין מדד עד שלא פסק שניהן יכולין לחזור בהן (ב"ב פה:). — ובמהט"א: לא מצאו אלא עגלה פוסקין עליה דמים ותהיה אצל בעליה עד שתגדיל ותעשה פרה (רמב"ם, פרה אדומה א א). ובזמן שפוסקי' על אחד מבני המס כסף ידוע כותבין הכי וראינו תקנה זו לכל פורעי המס וכו' (ר"י ברצלוני, ס' השטרות, 138). הפוסק על שער שבשוק וקיבל דמים ולא היה לו אותו המין שפסק עליו וכו' (שו"ע חו"מ, רד ג). — ופסק על פלוני דבר, גזר עליו דבר לטובה או לרעה: כל שכועס אפילו פוסקין עליו גדולה מן השמים מורידין אותו (ר' מני בר פטיש, פסח' סו:). — ופסק מס (מ)על פלוני: ובכן בא לפנינו פלוני בן פלוני ובקש ממנו כדי לפסוק מעליו מס ידוע בכל שנה ושנה ולהעמידו על סך ידוע בפי השגת ידו (ר"י ברצלוני, ס' השטרות, 138). ולא יהא רשות לא לנו ולא לאחד מבני קהלינו לחזור עליו ולשנות ממנו פסק זה שפסקנו עליו מהיום ועד כך וכך שנה (שם שם). — ופסק אותו, באותה משמ': ראובן היה דר בגירונה והיה חייב בתוכו' הקהל וכו' וקהל גירונה היו פוסקים אותו והיה פורע עמהם בחובות הקהל דבר קצוב בפשרה או בפסק (תשוי הר"נ גירונדי יח). — ופסק על עצמו דבר קציב: המקבל שדה מחבירו ואחר שוכה בה הובירה שמין אותה כמה היא ראויה לעשית ונותן לו חלקו שהיה מגיע לו וכו' ומפני מה נתחייב לשלם מפני שלא פסק על עצמו דבר קצוב (רמב"ם, שכירות ח יג). — ז) ופסק על פלוני בדבר, החליט שיש בו הדבר: אמנם נפלם ביותר רע ממה שברחו ממנו הוא בהיותם בורחים מיחס אל השם עזיבה ושבחה ועתה פסקו עליו בסכלות והיות כל מה שבזה העולם התחתון נסתר ממנו לא ישיגהו (ר"ם א"ת, מו"נ ג טז). — ח) ופסק את פלוני, כמו הפסיק את פלוני או מעשה פלוני, einstellen, aufhören machen; (faire) cesser, suspendre; to stop, suspend: בעא מיניה אחי תנא דבי רבי חייא מרבי חייא בהלל ובמגילה מהו שיפסיק (לשאלת שלום) אמרינן ק"ו ק"ש דאורייתא פוסק הלל דרבנן מבעיא או דלמא פרסומי ניסא עדיף א"ל פוסק ואין בכך כלום (ברכ' יד.). ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל, בין פרק לפרק פוסק, באמצע הפרק אינו פוסק וימים שאין היחיד גומר בהן את ההלל אפי' באמצע הפרק פוסק (רבה, שם שם). פוך מעביר בת מלך ופוסק את הדמעה ומרבה שיער בעפעפים (ר' יוסי, שבת קט.). יום שפוסקת בו

סופרתו למנין שבעה (נדה לג.). — ובסהמ"א: **מלח חרבה** פוסק **כח חדם ועושהו כמים והוא נעכר** (רש"י, חול' קיב:, ד"ה ומשביח). — *וּפָסַק **מפלוני את השכר**: הלואי כאשה ברעה, **שכל זמן שהוא נותן לה** שכר היא נשמעת לו **פסק** הימנה **שכר אומרת לו** כלום הייתי משועבדת לך **אלא בשביל השכר** (ר' יהודה ב"ר קימון, מד"ר שמות לב).

—וּפ"ע, א) פָּסַק מִמַּעֲשֶׂה, מדברי תורה וכדו', **חדל** מלעסק בהם, aufhören (zu tun); cesser; to stop: כל קטן שהתחיל אביו לשקול על ידו **שוב אינו** פוסק (שקל' א ג). מיכן אמרו נתן מקצת **מתנות** שבפנים ונשפך הדם יביא דם אחר **ויתחיל בתחלה** במתנות שבפנים ר' אלעזר ור"ש אמרו אינו מתחיל **אלא** ממקום שפסק (ספרא ויק, אחרי פרשה ד). **כיון** שפוסק מדברי תורה כאלו הולך ומדבק בע"ז (ספרי דברי מג). עד שלא **פסקו** עובדי עבודה מהו **שיהא** **מותר** לעשות אשפה על פתח חצירו (ירוש' שביע' ג א). **עד שלא** פסקו עובדי עבודה מהו **לצבור עפר** **בתוך** שדהו כדרך המזבלים (ר' חנין, שם ק"ק פרק ג). **נשייא** דנהגן דלא למשתייא **מן** דאב עליל **מנהג**, **שבי** פסקה אבן שתייה (ר' זעירה, שם פסח' ד א). **משרבו** הגרפנין פסקו מלקרוע (ר' יוחנן, שם מו"ק ג ז). **מה** מיד (צריך התינוק להפסיק מלינק) **או** **לכשיפסוק** התינוק ואינו יכול לחזור (שם נדה א ס). מקום שרבי יוסי הגלילי מתחיל שם רבי עקיבא פוסק (יומא כח:). חמשה עשר באב מאי היא וכו' רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו יום **שפוסקין בו** **מלכרות** עצים למערכה (ב"ב קכא:). כל **הפוסק** מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה מאכילין לו **גחלי** רתמים (ר' לוי, ע"ז ג:).—ובסהמ"א: **כשמת משה בז'** **באדר** פסק המן מלירד (רש"י, שמות יח לה). **וינוחו** **וכו'** וי"ת ופסקו **כלומר** ופסקו מלדבר עוד **עד** **שישמעו** תשובתו (הוא, ש"א כה ט). **פסקו מן** **הצדקה** והמשפט כמו שנאמר ההופכים ללענה **משפט** **וצדקה** לארץ הניחו (הוא, הוש' ג כא). **ולא** פסקו מלכי **כנען** מלהיות שוטנים לישראל עד שמת אחז (הוא, דה"ב יח ד). **זמתוך** **כך** פסק חמום **הזכרים** מלהוליד **והנקבות** מלילד (הוא, קהי' סד., ד"ה מכבות). **וכבר** **פסק** מלדבר בטומאת בשר דהרי כתיב וכו' **פסק** מטומאת בשר והתחיל בטומאת הגוף (הוא, זבח' מג:, ד"ה הואיל ופתח). — ב) וּפָסַק **הגשם**, הנהר, המעין, פָּסְקָה **תורה** וכדו' **מִמְּקוֹם** פלוני, **פסק** להיות, חדל להיות, nicht mehr **aufhören** (zu sein), sein; cesser, ne plus être; to stop, be no more: **אין** בונין מדרגות על **פי** הגאיות ערב שביעית **משפסקו** הגשמים מפני שהוא מתקנן לשביעית **אבל** בונה **הוא** **בשביעית** משפסקו גשמים מפני שהוא מתקנן **למוצאי** **שביעית** (שביע' ג ח). **וכן** שפסקו **גשמים בין** גשם **לגשם** ארבעים **יום** מתריעין עליהן מיד מפני שהיא מכת בצרת (תענ' ג א). **משרבו** המנאפים פסקו המים המרים (סוטה ט ט). כל העוסק בתורה לשמה זוכה **לדברים** **הרבה** **וכו'** **ונעשה** **כמעין** **המתגבר** **וכנהר** **שאינו** פוסק (ר' מאיר, אבו' ו א). **משמת** **ר'** **עקיבא** **בטלו** זרועי **תורה** **ופסקו** **מעיינות** **חכמה** (תוספת' סוטה טו ג). **החופר** **בצד** **המעיין** **כל** **זמן** **שהן** **באין** **מחמת** **המעיין** **אף** על פי **שפוסקין** **וחוזרין** ומושכין **הרי** **הן** **כמי** **מעין** (שם מקו' א יד). **משפסקו** **הגשמים** מלירד נמצאת נחה לששה **עשר** יום (סדר עולם רבה ד, רטנר, י:). **משמתו** **נביאים** **האחרונים** **חגי** **זכריה** **ומלאכי** פסקה **מהן** **רוח** **הקודש** **וכו'** (ריב"ל, ירוש' סוטה ט יד). **משמת** **ר'** **יהושע** פסקו **עצות** **טובות** **ומחשבות** **טובות** מישראל (**שם** **שם** ט יז). **בשעה** שהיובל נוהג השמיטה נוהגת מדברי תורה, פסקו היובלות נוהג שמיטה מדבריהן (רבי, שם גיט' ד ג). **אילו** הן מי תמציות כל **זמן** **שהגשמים** **יורדין** **וההרים** **בוצצין**, פסקו **גשמים** **אף** **על** **פי** **שההרים** **בוצצין** **הרי** **הן** **כמי** **תמציות**, פסקו מלהיות **בוצצין** **הרי** **הן** **כמי** **גבים** (שם מו"ק א א). **אם** רואה **אדם** **שתורה** פוסקת **מזרעו** **ישא** **בת** **תלמיד** **חכם** (רבי ברכיה, יומא עא.). בריכה **שנוטפת** מים משדה **בית** **השלחין** **זו** **מותר** להשקות ממנה **שדה** **בית** **השלחין** **אחרת** **וכו'** **אמר** **אביי** **והוא** **שלא** פסק **מעיין** **ראשון** (ת"ר, מו"ק ד). **עולת** **תמיד** **העשויה** **בהר** סיני, **רבי** **אלעזר** **אומר** מעשיה נאמרו בסיני **והיא** **עצמה** **לא** קרבה, ר' עקיבא אומר קרבה **ושוב** **לא** פסקה (חגי' ו:). **משעלו** **בני** **הגולה** פסקו **הזיקין** **והזועות** **והרוחות** **והרעמים** **וכו'** (רבין בר אבא ואמרי לה ר' אבין בר כהנא, חול' פו.). אל תקרי **גוים** **אלא** **גיים**, **זה** **אנטונינוס** **ורבי** **שלא** פסקו **מעל** **שולחנם** **לא** **חזרת** **ולא** **קישות** **ולא** **צנון** **לא** **בימות** **החמה** **ולא** **בימות** **הגשמים** (רב יהודה בשם רב, ע"ז יא.). **ישראל** שעמדו **על** **הר** **סיני** פסקה זוהמתי

(שם כב:). כל הנמשח בפך מלכותו פוסקת וכל הנמשח בקרן מלכותו קיימת (כלה רבתי ג). משל לאמבטי שהיתה מליאה מים והיו בה שני דיוסקוסים נאים כל זמן שהיתה מליאה מים לא היתה מלאכת דיוסקוסים נראית, כיון שפסקה וניער המים שבתוכה נראית מלאכת דיוסקוסים (רבי אליעזר בשם רבי יעקב, מד"ר ברא"ש י). כל ימים שהיתה שרה קיימת היה ענן קשור על פתח אהלה וכיון שמתה פסק אותו ענן וכו' כל ימים שהיתה שרה קיימת היו דלתות פתוחות לרוחה וכיון שמתה שרה פסקת אותה הרוחה וכו' (שם שם ס). אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא מסילות שהתקנת לירושלים שלא יהו עוברי דרכים פוסקים מהם היאך היו לשממה (שם איכה פתיח'). אמר הקב"ה לירמיה אמור להם חייכם הואיל ושמרתם את המצוה הזו שאין משפחותיכם פוסקת מלפני לעולם (תנחו' בובר שמיני ט). — ובסהמ"א: אמרה הנפש לא פסק חפצי מהיותי רפה וכוספי כווב מעט העירו אותי דברי הימים הקדמונים שחלפו עד אשר נתבאר לי בדרך החכמה אמתת מה שוברתו (ר"י א"ת, סו"ת, עבודת האלהים ה). וכן יש לבית דין בכל מקום ובכל זמן להלקות אדם ששמועתו רעה וכו' והוא שיהיה קול שאינו פוסק (רמב"ם, סנהדרין כד ה). — ג) וכמו נפע': הכתפים אסורים בנעילת הסנדל שמא יפסוק סנדלו של אחד מהן ונמצא מתעכב מן המצוה (ירוש' ברכ' ג א).

—נפע', *נִפְסַק החבל, החוט וכדו', פסקו, נתקו, קרעו או קטעו אותו: אילן שנעקר ובו בריכה והוא חי מפנה חזרה הזקינה להיות כבריכה, הבריכה שנה אחר השנה ונפסקה מונה משעה שנפסקה [1] וכו' וכן בריכה שנפסקה והיא מליאה פירות אם הוסיף במאתים אסור (ערלה א ה). סנדל שנפסקה אחת מאזניו או אחת מתרסיותיו יוצאין בו בשבת, שתים אסור מפני משאוי שבת, ניפסק עקיבו וניטל חוטמו או שנחלק לשנים אסור מפני משוי שבת (תוספת' שבת יב יד). מה שהחרש מוציא במעצד והניפסק במגירת הרי אילו שלו (שם ב"ק יא טו). מעשה באשה אחת שהיתה אורגת מפה בטהרה ובאתה לפני ר' ישמעאל וכו' אמרה לו רבי יודעת אני שנפסקת נימא וקשרתיה בפי וכו' (שם כלים ב"ב א ג). שלשל דלי למלאות ונפסק החבל מידו אם עד שלא הגיע למים חשב עליו מערה וצריך לנגב (שם פרה ה ח). מתופרי יריעות למדו נפסק היה קושרו חוזר ונפסק לעשותן קשרים קשרים אי אפשר אלא חוזר ומתיר את הראשון (ר' פנחס, ירוש' שבת ז ג).—ובהשאלה, נִפְסְקָה חומה, נבנתה חומה מפסקת: מיום שחרב ביהמ"ק נפסקה חומת ברזל בין ישראל לאביהם שבשמים (ר' אלעזר, ברכ' לב:). — ובסהמ"א: כל מצרי שעלת עם יוסף לקבורתו של יעקב לא נפסק סנדלו של אחד מהם (ברא"ש רבתי, אלבק, 258).—*נִפְסַק הדין כי בן נפסק הדין בסוף קהלת לאמר סוף דבר וכו' (ר"י מוסקאטו, כסולות יהודה יח).—*נִפְסָק, בָּלָה, שאינו מתמיד: ואני רואה כי ענין אות המן יותר נפלאת מכולם כי הדבר המתמיד יותר נפלא מן הנפסק (ר"י א"ת, או"ד, הקד'). ואלה נמשכו אחר המורגל מתנועות הבעלי חיים שהם תנועות חלקיות נפסקות וכו' שתכליות תנועותיהם תכליות חלושים נפסקים (אמו"ר לרלב"ג א ח). והרגשים כולם הם חסרון בבחינת השכל וכו' ולפעמים הם נפסקים [1] וחלושים כשאר האברים (ר"י ארזיז, מו"כ א מו). —ונחוג בדבור במשמ' שהפסיקו אותו, נפסקה העבודה וכדו'.

—הפע', *הִפְסִיק [2], הִפְסִיקָה מחיצה וכדו' את הדרך, או בין אדם לאדם ובין דבר לדבר, קטעה את המקום שביניהם לשנים, חצתה ביניהם, in zwei teilen, scheiden ; diviser en deux, séparer; to divide in two, separate: ואלו מפסיקים לפאה הנחל והשלוליות ודרך היחיד ודרך הרבים וכו' והבור והניר וזרע אחר והקוצר לשחת מפסיק דברי רבי מאיר וחכמים אומרים אינו מפסיק אלא אם כן חרש (פאה ב א). אמת המים שאינה יכולה להקצר כאחת

---

1) [רמב"ם: ואמרו בכאן שאם נעקר האילן זהוא ב[illegible] מאותם הענפים היוצאים ממנה הטמונים בארץ וכו'.]

1) [בתרג' ר"ש א"ת: מתפסקים.]

2) [הבנינים פע' ופִע' לא היו כנראה בלשון תו"מ: במקום מפסקי גפנים שבתוספת' (ב"ק יא יח) הנכון כדעת רבים מפסגי כמו בבבלי (שם קיט:), וכן צ"ל בפסיק' דר"כ (בובר, קפח.): ופיסגוהו. ובמקום מחו לשחותן מפוסקין (ירוש' שבת א ח) הג־סה הנכונה בשקלים (ג ג): בפיסקין, ובתוספת' פס"ז' המובאת ברוקח (סי' רסג) במלח הורה: בפוסין.]

רבי יהודה אומר מַפְסֶקֶת (שם ג ג). הכל מפסיק לזורעים ואינו מפסיק לאילן אלא גדר ואם היה שער כותש אינו מפסיק (שם ג ג). אפי' חומה של ברזל הברכה מפסקת' (ר' חייא בר וולא, ירוש' ברכ' ה ד). מיטה החולקת בתוך הבית ועצים ואבנים סדורים תחתיה ומפסקת אינה צריכה בדיקה (רשב"ג, פסח' ח.). המצר והחצב מפסיקין בנכסי הגר אבל לענין פאה וטומאה לא (ר' אסי בשם ר' יוחנן, ב"ב נה.).—ואמר הפיטן: שיער בחיה ובעקבו אוחז יצא תם, מלמד שאין אומה ולשון מפסקת בינותם (ר' שמואל יזכה, יוצ' תולדות, סדיד' תהגני', מ"ל ויס, 64). — ובמשמ' הזמן: תני ההספד זכל העסוקין בהספד מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה, מעשי היה והפסיקו רבותינו לקרית שמע ולתפילה (ירוש' ברכ' ג ב). תני מים שלפני המזון רשות ושל אחר המזון חובה אלא שבראשונים נוטל ומפסיק ובשניים נוטל ואינו מפסיק (שם שם ח ב). כשם שמפסיקין לקרית שמע כך מפסיקין לתפילה ולתפלין ולשאר כל מצותיה של תורה (ר' חנניה בן עקיבה, שם שבת א ח). נראין דברים בשגזרו כבר שלא להפסיק אבל אם גזרו מיד להפסיק עוברות ומיניקות מתענות בם (ר' שמואל בר רב יצחק, שם תעני' א ט). לכל מפסיקין לראשי הדשים לחנוכה ולפורים בתעניות ובמעמדות וביום הכיפורים (שם מגילה ג ז). ראת ראיות הרבה והפסיקה שלש עונות ואחר כך ראת רבי מאיר אומר מטמא מעת לעת (שם נדה א ו). הקובר את מתו שלשה ימים קודם לרגל בטלה הימנו גזרת שבעה, שמונה בטלו הימנו גזרת שלשי' מפני שאמרו שבת עולה ואינה מפסקת וכו' (מו"ק ג ה). אם התחילו אין מפסיקין (ירוש' קידוש' א ז).— ובהשאלה, הִפְסִיק צדקה מביתו: וצור, זה אברהם, יעתק ממקומו, פנה ממקומו, לפי שחרב מקומה של סדום פסקו העוברים והשבים ואמר מה אני מפסיק צדקה מביתי הלך ונטע לו אוהל בגרר (ר' אבין, מד"ר בראש' נב).—והִפְסִיק את הענין: שאין ת"ל אלא להפסיק הענין (מכי' מסכ' דפסח' ג:). ואם, הרי זה מוסף על ענין ראשון, ולמה הפסיק ליתן ריוח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה ובין ענין לענין (ספרא ויס, ויקרא פרשתא א). לבד מנדריכם, ויאמר משה אל בני ישראל, להפסיק הענין (רבי ישמעאל, ספרי במד' קנג). ואינו כותב ואמרה האשה אמן אמן רבי יוסי אומר לא היה מפסיק (סוטה ב ג). ורבי יוסי הגלילי, פטר הפסיק הענין, ורבנן, וי"ו הדר ערביי קרא (בכורות ו.). שלא להפסיק בפרשתו של נחש (רבי יעקב דכפר חנין, מד"ר בראש' יח).—והִפְסִיק את פלוני או בפלוני במעשה, unterbrechen; interrompre; to interrupt: מתירא הייתי שמא יפסיקו בי עוברי דרכים (ר' יוסי, ברכ' ג.). — והִפְסִיק בקריאת התורה בין תיבה לתיבה: כיצד היו קורכין את שמע א"ר אחא אמר ר' זעירה א"ר לא שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד אלא שלא היו מפסיקין בין תיבה לתיבה דברי ר"מ ר' יודה אומר מפסיקין היו אלא שלא היו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד (ירוש' פסח' ד ח). — והִפְסִיק ממשנתו: המהלך בדרך ושונה ומפסיק ממשנתו ואומר מה נאה אילן זה מה נאה ניר זה מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו (ר' שמעון, אב' ג ז). — והִפְסִיק בסעודה: פועלין שהיו עודרין בתאנים וכו' אף על פי שמפסיקין ואוכלין מפסיקין ואוכלין אין צריך לברך למפרע (תוספתי ברכ' ד כא). דתניא מפסיקין לשבתות דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר אין מפסיקין ומעשה ברשב"ג ור' יהודה ורבי יוסי שהיו מסובין בעכו וקדש עליהם היום א"ל רשב"ג לרבי יוסי ברבי רצונך נפסיק וניחוש לדברי יהודה חבירנו אמר לו בכל יום ויום אתה מחבב דבריי לפני ר' יהודה ועכשיו אתה מחבב דברי ר' יהודה בפני וכו' א"ל א"כ לא נפסיק וכו' (פסח' ק.). לא שנו אלא בסעודה המפסיק בה אבל בסעודה שאינו מפסיק בה מותר (רב יהודה, תעני' ל.). — °סעודה המַפְסֶקֶת, עי' ערך סְעוּדָה. — והִפְסִיק מנהג או חק, בטל אותו: משרבו המנאפים פסקו המים המרים ורבי יוחנן בן זכאי הפסיקן (סוטה ט ט). — °והִפְסִיק, הניח פסקי הטעמים: יש מפרשים רבים מטעים את המפסיק וכו' ואני לפי דעתי אתמה מזה תמהון גדול וכו' כי הנה ראינו בכל המקרא לא הפסיק כי אם במקום ראוי והנה ראינו ששם הטעם הי' במלות ויקרא שם בשם ה' דבק שֵׁם עם השם ובפסוק ויתיצב עמו שם ויקרא בשם הפסיקו[1]) והוא האמת

[1]) [כלו' כאן פִּשֵׁם בנסמך, וכאן ויקרא בְּשֵׁם.

כמו וקראתי בשם (רלב"ע, לחות, שער הרביעיים).— ואמרו חכמים בפתגם: הפסק מאליך ויהא שכר להפסקך ואל יפסיקוך אחרים ויהא שכר להפסקם [1]) (בן עזאי, אדר"נ כה). אם ערבת על מנת לשלם ואם הלוית על מנת לתבוע ואם לוית על מנת לפרוע, הוי ממהר להשיב ולהפסיק את החשבון [2]) (דא"ז ג).

—הפע', בינ' מֻפְסָק,—שהפסיקו בו ואם טען טוען איך יתכן מלת בעד להיותה במקום מופסק התשובה כי משפט אתנח וסוף פסוק שוה (רלב"ע, לחות נג.)

—התפ', כתנ', הִתְפַּסֵּק, נִתְפַּסֵּק, — כמו נפע' נִפְסַק: סנדל שנתפסקו אוזניו ונתפסקו טרסיותיו או שפרש ממנו רוב כף אחת טהור (תוספת' כלים ב"ב ד ה). מנעל שנפרם וחופה את רוב הרגל ונתפסקו רצועותיו או שניטל האונטלית שבו טמא (שם שם שם ד ו). — ובסהמ"א: והחושים כלם חסרון בבחינת ההשגה ואפילו למי שלא ישיג אלא בהם להיותם מתפעלים מתפסקים [3]) כואבים כשאר הכלים (ר"מ א"ת, מו"נ א מז).—ואמר הפיטן: רצועיהם לבר פניהם לכל חפציהן דרושים ואין לחזקם בהתפסקם אבל לעשותן חדשים (ידיד עליון, להגה מקב [4]).

*פֶּסֶק [1]) ש"ז, מ"ר פְּסָקִים, — קטיעה והפסקה בענינים שמדבר עליהם במקרא, רֶוַח בין המלים, ותסימן | חמשמש רמז להפסקה בין המלים בדפוסים, **Abtrennung, Abstand, Trennungszeichen, Pasek;**

בנפרד ע"פ הטעמים. ובהוצ' ס' צחות ברלין תקכט מנקד בטעות: דבק שָׁם עם הַשֵּׁם (שמ' נג).]

[1]) [בהגהות מבואר: לצדקה, כאילו הכונה: פסוק והקצב לצדקה בטרם יחייבוך אחרים לפסוק; ואולם לא מצאנו במ"א הפסיק במובן זה של פסק, ואף לא הפסיק בשמ' גרם או חיב לפסק כסף. ונראה שאין כאן אלא צורה אחרת מפתגמו (המובא אחרי זה) של בן עזאי המזרז את הלוה: הוי ממהר להשיב ולהפסיק את החשבון. ועל הפסקת החשבון נאמר: הפסק מאליך ויהא שכר להפסקך וכו'.]

[2]) [כך כנראה הנוסח הנכון של הפתגם; בדפוסי הגמרא: הוי מחשב להשבה ולהפסיק, נוסחאות אחרות המובאות בהוצ' טברוגי ובהוצ' היגר: מחשב להפסיק, ממהר לפסוק, ממהר לחשב ולהפסיק.]

[3]) [בתרגו' ר"י חריזי: נפסקים. עי' נִפְעַ'.]

[4]) [במד"ר (דברי' ה) כתוב: מעשה בר' מאיר שהיה יושב ודורש וכו' הלכה אותה אשה לביתה וכו' אמר לה בעלה אין את נכנסת לביתי עד שתלכי ותרוקי בפניו של ר' מאיר וכו' מה עשה ר"מ הלך וישב לו בבית המדרש הגדול באתה אותה אשה להתפלל וראה אותה ועשה עצמו מתפסק אמר מי יודע ללחוש לעין אמרה לו אותה אשה אני באתי ללחוש רקקה בפניו וכו'. ואותו ספור מובא בארמ' אף במד"ר (ויקר' ט) ובירוש' (סוטה א ד), ובשני המקומות האלה נאמר במקום ועשה עצמו מתפסק: ועבד גרמיה חשש בעיניה, כאילו הבינו מתפסק כלשון חלי עינים, ולפי זה פרשו פרשנים ומלונים. ואולם אין להתאים משמ' כזו לפעל התפסק. וכנראה כתב כך בעל הנוסחה הארמ' לא כתרגום למלה מתפסק, בין שהבין אותה או לא, אלא עפ"י הענין, הואיל והתרופה המתבקשת היא לחישה על העין (ואמנם היו נוהגים ללחוש על העין כתרופה לכל מיני מחלות ואף לדברים רעים אחרים). אבל למעשה נראה שאין מתפסק כאן אלא מ"ם תחת: עשה עצמו מסתקף, כלו' עשה עצמו מבקש תואנה. הרי אין ר"מ יכול לבקש מסנה ישר שתירק לו בעין אלא ע"י תואנה כזאת. ולשון המדרש כאן היא ממש כלשון הספרי (דברי' שנט): תריבהו על מי מריבה, סקיפנטי' נסתקפת לו (עי' ערך סָקַף, ע' 4195—כלו' תואנה בקשת לו). אם משה אמר שמעו נא המורים, אהרן ומרים מה עשו, ע"כ. ומלשון הספרי נכר יפה. כי פעל זה הסתקף נגזר מן היוני συκοφάντης המעליל עלילה, συκοφαντία וגם συκόφασις עלילה, תואנה, συκοφαντέω במשמ' העליל עלילה לפלוני, בקש תואנה. ואין לפעל זה קשר לאיזה שרש עברי. וצדק רש"י בדבריו על ת"א (ברא' מג יח): ולאסתקפא עלנא ולמקני יתנא לעבדין: להתעולל כדמתרגמי' עלילות דברי' תסקופי מלין ולא תרגמו אחר לשון המקרא.]

[1]) [כבר קרא ר"א בחור לקו הזקוף סימן להפסקה בין תיבה לתיבה. פְּסֵק (כבינו' פְּעֵל בארמ', פועל, פוֹסֵק בעבר') או פְּסִיק, ולפי זה נוהגים לקרא היום פסיק לקו הקטן המפריד בין חלקי המשפט המרכב (comma) בפסוק (Interpunktion). ואולם במקורות הקדומים אין עדות אלא לכתיב פסק, מ"ר פסקים, סמי' פסקי, פיסקי, המורה על הצורה פֶּסֶק, ואף בנגינה מפסקת: פֶּסֶק.]

חקו הנצב בין שתי מלים שמש לפי דעת Olshausen בדקדוק שלו (סי' 43) להורות כי היתה פה הערה על הגליון (כמו הכוכב שלנו). ומלבד זה, לפי דעת Praetorius, בקבץ ZDMG שנת 1899, היה לפנים לא רק נצב זקוף כי אם נטה הנה והנה, לפי משמעתו, רק שבימי המסורת כבר נשכח, ועשוהו בצורה אחת ושמש לפסוק ולהפריד בין המלים, וגם כמו שכבר העיר פרלס באנסלמן שלו. כמו סימ' ר"ת שלנו. וע"ע לגרמיה, ועי' אדות זה בעתון **Frankels Monatsschr.** שנת

distance, division, separation : ויבינו במקרא אלו פ י ס ק י[1]) טעמים (בשס רב, מגי' ג.). ויאמר משה משה, אתה מוצא באברהם אברהם יש בו פ ס ק, יעקב יעקב יש בו פ ס ק, שמואל שמואל יש בו פ ס ק, אבל משה משה אין בו פ ס ק וכו' (מד"ר שמות ב). — ובסהמ"א : ולפיכך יש הפסק נקודת פ ס ק בין עשו ובין כלה כדי להפריד תיבה מחברתה (רש"י. ברא' יח כח).—ואמר המשורר : ובאר

מה טעמי פ ס ק י ם ולגרמי (חסו' דוכס, עמ' 2). — *וּפֶסֶק במשמ' הפסק וסוף, d. Aufhören ; cessation : כל ימי נזרו קדוש הוא לייי, למה נאמר, לפי שהוא אומר עד מלאות הימים אין לי אלא שיש לו פ ס ק לנזירתו נזיר עולם מנין ת"ל כל ימי נזרו להביא נזיר עולם (ספרי במדי כז). — *וּפֶסֶק במשמ' דבר שנפסק ונקטע ממנו חלק, פסקי ערים של גפנים וכדו', Bruchteil ; fragment : פ ס ק י ערים שמונה אמות ועוד, וכל מדות שאמרו חכמים בכרם אין בהם ועוד חוץ מ פ ס ק י ערים. אלו הן פ ס ק י ערים, ערים שחרב מאמצעו ונשתיירו חמש גפנים מכאן וחמש גפנים מכאן (כלא' ו ו). אלו אוסרין ולא מקדשין, מותר חרבן הכרם, מותר מחול הכרם, מותר פ ס ק י ערים, מותר אפיפירות (שם ז ג).—ובסהמ"א : מעשה באחד ששילח פ י ס ק י שיראין לביתו אמר ר' אמי הראוי לבנים לבנים הראוי לבנות לבנות (הלכות פסוקות, לתלמיד רב יהודאי גאון, 90). פ י ס ק י דקלים של בבל שהניהן סמוך לכותל למעטו אין צריך לקובען בקרקע (רש"י, עירוב' עה., ד"ה דקלים). הנפסק במגירה, פ ס ק י עצים שהעץ ארוך ופוסקו (הוס, ב"ק קי"ט :, ד"ה הנפסק).

פְּסָק[1]), ש"ז, — דין פסוק, משפט חרוץ, Urteil, Entscheidung ; décision juridique ; judgment, decision, פְּסַק דִּין : ומי נתבע ותיבעו יש להכיר, דבר עדים פ ס ק דינך להזכיר, ואם נדון פ ס ק דינך יבקש, חדל בו מדבר מכשל ומוקש (רה"ג, שיר מערי דיני ממונות, קבולת קונטר', כה.). ואם אינו מהיר בלשונם כדי להשיב להם יעמוד התורגמן להודיע אותם פ ס ק הדין (רמב"ם, סנהד' כא ח). שאל אחד מבעלי דינים לכתוב לו פ ס ק דין כותבין לו וכו' (שם כב ח).—ובלי מלת דין : וכשראו קהלנו ושמעו הדבר הזה ב פ ס ק י ם והלכות וכו' (רהב"ד, האשכול, תפלה וקריאת שמע). וכעין זה פסק רבינו משה ולקח שיטתו כרבי יוסי ולא כרבנן וכו' וכן פסק כרבי יוסי

לא דק בעמ 392 דעת גרֶין, פסק בין ם ומלה מתחלת באלף או ב, וכן לפי' ר"ת מ"ר ים.

|יאולם בלי ספק אין סימן הפסק משמש אלא בהמשך למנהג הקדום לשים נקודה מפרדת או קו מפריד בין כל מלה ומלה, כנהוג בכמה כתבות כנעניות וארמיות קדומות וכדרך השמרונים בספרי התורה שלהם, או לפהות בכמה מקימות במשפט כנהוג במכתבי לכיש, ובפרט במקום שצרוף המלים בקריאה או בהגיה בעל פה יכול לגרם לטעות הבנה ולסרוס הענין. כך למשל לפני א"ה לבל יבליע אותה הקורא עם האות שלפניה. ובהמשך של המנהג לשים נקודה מפסקת בין התיבות יש לראות גם את הדגש המדמה שבמקרי הדחיק והאתי מרחיק כגון עֲשִׂיתָ לָּנוּ וכדו' אשר כבר העירו עליו גרֶץ ואחרים שבמקומו באה בכתבי יד נקודה בין המלים או אף באות האחרונה של המלה הראשונה, ועל כן אין לו ולדגש באות ולא כלום. לעמת זאת אין לנו כל הוכחה לשמוש הפסק כסימן לר"ת, לא מצד ענין הכתובים ולא מצד הכתבות הקדומות בעבר' ובארמ'. אף בתעודות יב, שמרכים בהם קצורים כגון ש (שקל), כ (כרש) וכדו' אין סימן מיוחד לקצור. ובכלל אין להניח שהיה סימן הפסק בכתבי היד הקדומים של התורה שבידי ישראל מימי עזרא ואילך שהביא טופס חדש של התורה (עי' טורטשינר, כתב התורה, ירושלם תש"ג) עמו מבבל, שלאחריו הלכו ישראל, בנגוד לטופס הא"י שבידי הכותים. כבר בתקופה זו של עזרא, ולפני כן בתעודות יב הראשונות, נהגו לכתוב בהפסקה של רֶוַח בין המלים, אבל בלי נקודות מפרידות. ועל כן נראה שגם הבטוי באברהם אברהם י ש ב ו פ ס ק שבמדרשים אינו מורה אלא על הפסק ו ר ו ח בין המלים ולא על הסימן, שהנהג רק עם יתר סימני הטעמים בזמן מאחר יותר ע"פ דגמת הנקודות המפרידות שנמצאו בספרים אחרים. הרי בספרי התורה המשמשים לקריאה בבית הכנסת עד היום, השומרים על צורת התורה הקדומה שבידי עזרא, אין אף סימן הַפֶּסֶק כשם שאין בהם סימני הטעמים האחרים. ועי' גם פָּסוּק, הערה, והשוה גם פִּסְקָה ודברי בכר הנזכרים בהערה לערך פָּסוּק.]

[1]) [כנדרי' (לז :) : זה פ י ס ו ק טעמים.]

[1]) [בעקר אין פְּסָק אלא פֶּסֶק, ואולם אף בסורי' נוהג פְּסָק (א) במשמ' דומה, וטוב לקבל הגיה נוהגת זו במשמ' משפט חרוץ לשם הבחנה מהוראות אחרות. ובתו"מ נמצאת הצורה הארמ' בלבד : פסקא דדינא (ב"ב קל:) וכדאי להבדיל בין פְּסַק־דין לגזר דין, המשמש ביחוד לענש הנגזר על האדם משמים.]

בדהיא וכו' משכע מכח שני **פסקים** הללו שהיה כתוב בכפרים שלדם וכו' הלכה כר' יוסי מחבריו (כמ"ג מ"ע עד). אבל כיהבין לתובע **פסק** שלו (סס מ"ע לג). וא"א הרא"ש לא הביאו ב**פסקיו** ואינ' יודע למה (טוס"מ קנג יב). ונכתבו **פסקים** על ככת אם היו יכולים להתיר (ר"י הגיז, הלכות קטנות חו"ה קג).— ובנגוד אל פשרה: ראובן היה דר בגירונה וכו' וקהל גירונה היו פוסקים איתו והיה פורע עמהם בחובות הקהל דבר קצוב בפשרה או ב**פסק** (תשו' הר"נ גירונדי יח).

***פסקה**, ב"נ, — כמו פסק כים מטעמי המקרא: השמיני נקרא לגרמיה, וגם נקרא **פסקת** והוא שופר ומקל חקוקה בה אדוקה וזן אל זן מפיקה (הורית הקורא, דרנבורג, 72).

***פסקה**, ס"נ, ו"ר פסקות, פסקאות, פסקיות, — א) חלק מפסוק או מפרשה שבספר: כנגד ג' פסוקים של התורה שבהם ששה סדרי משנה והן מן שתים שתים **פסקה** וכל **פסקה** ו**פסקה** מן חמשה תיבות ואלו הם תורת ה' תמימה משיבת נפש, עדות ה' וגו', פקידי ה' וגו', מצות ה' וגו', יראת ה' וגו', משפטי ה' וגו' (מד"ר במד' יג).—ובספהמ"א: וכפי חרשב"א ז"ל וכו' היתה שומא אמרת החבר ראש ה**פסקא** הזאת (ר"י מוסקאטו, קול יהודה לכוזרי א סג). וכשיהיו שלשה ספרים הללו נפתחים לפניך בראש בניסתך לעיון ה**פסקא** הלזו אז תצליח בה את דרכי עיונך ואז תשכיל (סס א עט). — ב) *חלק במדידה: והפחותין מן הא' כך אתה מחלקן, אמה אחת לשני חוטין זה מפסיק את זה באמצע מצלע ימין לצלע שמאל וכן מרום לתחת, נמצא הגג חלוק בד' **פסקאות** (משנת המדות א ז). — ג) קבוצת אנשים המפסקת ונפרדת לעצמה: כשהייתם בארצכם הייתם נעשים **פסקיות** **פסקיות**[1]) לעיז כר"א ותתעבי את יפיך ותפשקי את רגליך לכל עובר (רבי יהודה ב"ר סימון, מד"ר ויקר' לג).

***פסקה**, פסקא[2]), ס"נ, — א) הקצבת כסף לצדקת או למזונות וכדו': מעשה בר"ל שהלך לבצרה והיה שם אדם אחד נקרא אבין רמאה ולא שהיה רמאי ח"ו אלא שהיה מרמה במצות שהיו הקהל פוסק ואח"כ פוסק כנגד כל הקהל, עשה שם ר"ל **פסקא** ונתן כנגד כל הקהל (מד"ר דבר' ד).— ובספהמ"א: ראובן השיא בתו לשמעון וכתב לה בכלל **פסקת** הנדוניא חצי כרם (שו"ת הרי"ף קלד). כי מלפני ה' הוא בורח, כי מפחדו פן יעשה צדקה או **פסקה**, ותהיה לו למכשול ולפוקה, על כן ימאס בית התפלה כאשר מאסו אבותיו התהלה, כי כן צוה עליו אביו הרשע וזקנו לבל יבוא לבית יוצרו וקונו ואל יתן לבורא חלק בהונו (ר"י חריזי, תחכמוני מו, 359). — ב) פסקה, ו"ר פסקות, — כמו פסק, פסק דין: אחריות שטר שובר זה ו**פסקא** זו קבלתי עלי ועל יורשי אחרי כחומר כל שוברין ושטרי **פסקות**[1]) ופשרות ותקנות שתקנו חכמים (ר"י ברצלוני, ס' השטרות, 38). ובענין זה באי זה ראיה נאמנת ובמה נאמנת בלא שבועה ובמה אינה נאמנת אלא בראיה ובמה נאמנת בשבועה, בזה חלק ג' **פסקות** הר"ר משה בספר נשים וזהו טופסו הרי שנמצא טעות וכו', ה**פסקא** השני' ואם אמרה נתנוה לי וכו' ה**פיסקא** השלישית אמרה לו אתה נתתה לי וכו' ע"כ ובאמת וברור הרבה קשה ב**פסקות** הללו כי י"ל ב**פסקה** הראשונה למה נאמנת בלא שבועה וכו' (ר"ש הספרדי, התרומות ו ד). וב**פסקות** של גאונים ראיתי (ר"י מטראני, המכריע פ). וגם אם תתנהג ע"פ מנהגותי אעזרך לגמור כל חיבורך ופרושיך ו**פסקותיך** מכל שגיאה וטעות ולהדפיסם ולפשטם בכל גבול ישראל (ר"י קארו, מגיד מישרים משפט', א:, כב אדר א).

***פסקון**, ת"ז, ונק' פסקונית,—שיש לו תקף לפסק, לגזור ולהכריע, בפרט כנוי של המלאך גבריאל: אמרה רוח **פסקונית** לפני הקב"ה רבש"ע אם יבא אברהם ושרה ויעמדו לפניך אתה אומר להם ומכלים אותם, ריבך ריב את רעך וסוד אחר אל תגל, ומי אית ליה רשותא כולי האי, אין, דא"ר יוסי בר חנינא שלש שמות יש לו **פיסקון** איטמון סיגרון, **פיסקון** שפוסק דברים כלפי מעלה, איטמון שאוטם עונותיהן של ישראל, סיגרון כיון שסוגר שוב אינו פותח (סנה' מד:).—ובספהמ"א: רוח פסקונית

1) [ערוך: פסקאות פסקאות.]

2) [בעקר ש"ז בארמי פסקא, שהפך בעברי ל-קבה בדגמת גמרא, עובדא וכדו'.]

1) [אולם השוה: שטר פסיקתא (מו"ק יח:) ועי' ערך פסיקה.]

יש לה רשות לדבר לפני הקב"ה (מדרש תרי עשר, REJ XIV, 98). יברכך פסקון ואטמון (ר' שמעון הזקן בשאלתו לר"ה, תפו' ר"ה, מק"כ, 5). ונוהגין החזנים כשעומדים להתפלל לומר אחלה אני לכם פסקו"ן אטמו"ן סגרו"ן (ר"מ יפה, הלבוש או"ח תקפד א).—ואמר הפיטן: ואתם מטטרון, פסקון אטמון וסגרון (בנימין, לבעל התפלה, אופן שבת ג אחה"פ).

׳פַּסְקָן,

ש"ז,—כמו פוֹסֵק, חכם המורה הלכה למעשה, מחבר ספר בהלכה, Dezisor; décideur; decide… : מאחר שנמצא בפסקני׳ אחד שאומר שעל זה נאמ' שמע בני וגו' (תשו' ר"י קולון, קמד). אמנם הפסקנים כתבו שביון שאין זה אלא זכר בעלמא אל ישנה אדם (ר"י אברבנאל, זבח פסח על הגדה בסוף, שמורים לכל בני ישראל). מה תשתוחחי נפשי, מהרי שלש סאים מקמחה של תורה, בואי אל יער הפסקני׳ לברות מפריהם (סו"ת בנימין זאב א). הגם פשוטי כלי עץ האטלקים בפסקנים (ישראל משה חזן, שארית הנחלה לו). שיש לנו כאן באלגזאיי"ר (היא אלגיר) תקנה שלא נדין ע"פ שום פסקן אלא על פיו (של רמב"ם) (ר"ם בליך, שבילי עולם א, מלכים, כט:).— ואמר הפיטן: אבוי קרץ בא גם על ספרי תלמוד ופסקנים ופרשנים (יום טוב ליפמאן, קינה על ר' ישמעאל מיכל, לקורות הגזר' מהבי ו).

פעה

[1]), ממנו אֶפְעֶה, *פּוֹעָה, פָּעָה, *פְּעִיָּה.

פָּעָה

[2]), אֶפְעֶה,—פָּעֲתָה היולדת וכדו', צעקת וצרחה בקול שריקה (?), stöhnen, schreien; gémir, crier; to groan, cry: כיולדה אֶפְעֶה אשם ואשאף יחד (ישע' מב יד).—ובתו"מ: פועה שהיתה פועה ובוכה על אחיה (ספרי במד' עח). פועה זו מרים ולמה נקרא שמה פועה שהיתה פועה[3]) ומוציאה את הולד, ד"א פועה שהיתה פועה ברוח הקודש

---

1) [עי' בהערה הבאה.]

2) [פעל זה מורה בעבר' שבתו"ם, בארמ' ובסורי' (פעא) על קריאת האדם והבחמה, וקרוב אליו בענין בָּעָה (עי' שם), ונראה שנולד בחקוי הקול הנשמע בפעירת הפה בצעקה, ואולי קרוב הוא אף אל פּוּחַ, נָפַח.]

3) [ר"ח (מובא בתוס' שם, וכן גם ערוך ערך פע): לוחשת לחישה ויוצא הולד. רש"י (שם, ד"ה שהיתה פועה לולד): משעשעת אותו כדרך שמשחקים לתינוקות בדברים ערבים לשעשעו.]

ואומרת עתידה אמי שתלד בן שמושיע את ישראל (סוטה יא:). הששי יתרעם לעגלה אשתו, ולמה הוא קורא אותה עגלה, א"ר יהודה בר סימון שפעת[1]) כעגלה ומתה (מד"ר ברא' סג). מאפע, מק' פעיות שהאשה פועה בשעה שיושבת על המשבר (ר' לוי, שם ויקר' כז). ופעלכם מאפע כל פעולות טובות ונחמות שהקב"ה עתיד לעשות עם ישראל אינם אלא בשביל פועה שפעיתם לפני בסיני ואמרתם כל אשר דבר יי' נעשה ונשמע (הוא, שם שם). פועה זו מרים שהיתה פועה באשה והולד יוצא (שם קהל' סדרא ב, טוב שם). ד"א שפעת בפני פרעה ואמרת לו אוי לך מיום הדין (שם שם). למה נקראת עגלת א"ר יהודה בר' סימון שפעתה בעגלה ומתת ורבנין אמרי על שפעתה לפניו ואמרה לו אבא לא היה לך להשיאני לאדם בעולם אלא ללסטים שלך השיאתני וכו' (מדרש שמואל כג). — ובסהמ"א: לאחד שחטף גדי והפשילו אחריו ופעה (מדש"ג סכטר, ברא' ד י). ופעלכם מאפע, אינכם אלא פועים ומרימים קול להשעות בדברי כזב (רש"י, ישע' מא כד). — ואמר הפיטן: אורת משפטי גונבי עלי, אודיע בבצעי ומעלי, אומללו מזלות בקרעי מעילי, אפעה[2]) מי יתן שומע לי (ר"א קליר, אאדה עד חוג שמים, קינ' ת"ב). ערב אתא וגם בקר מחרבוני קיץ, פעות שחר מי יתן לי עוד חיץ (רסע"ג, אתא היום, קינות, סדור רסע"ג, תיג). פניתי אחר ההבל ונעכר עכרון, פקודה קרב ומלאני שברון, פעיתי בגרון כי בם מת אהרן (פלס, שחרי י"ז בתמוז, ומחז' איטלי' א, קסא). פעה לכן אם איתיאל יקרה פן יתבזה דת המלך ונשבע על כסא ישב בנך בבמחזה (ר' שמואל יזכה, זולת חיי שרה, שריד' מהגני', מ"ל וויים, 62). —ואמר המשורר: ויחד קשרו חבל כבודות עלי כל ראש ומבעד לצמה, ורעו כל פני רעיו ופעו כיולדת ליפעה הנעימה (רמב"ע על מות אחיו יוסף, הרלס לבשה, שעה"ש 67). לא מצאו אדים אדיהם לעלות, לא אמצו לנוד ודומם פעו (הוא, כנפי דמעות, ס' דברי חכמים, סג). המיה כהרה תפעה במעונות אריות, הגלות חזיר עם אפעה שעיר עם נביות, מה תוחיל, המשה

---

1) [עי' רש"י לדהי"א (ג ג). ובירושי' (סוכה ה ד; סנה' ב ד): שגעת.]

2) [אך בהוצאות אחרות: אפונה, ועי' א. פון.]

דעה ושמואל בניות (ר"י הלוי, קרלו מלאכי שמים, דיואן ג, 38). ימי אצעק ו א פ ע ה, מבין שרף ואפעה, כי אין מרבץ ומרעה, לעדר כבר חלם ובשוב שבותו כחלם (הוא, קראים גלגג, סס 63). י פ ע ו ילדי עת הדורים אהלוך, נהפך שמי להדר ועירי פעו (ראב"ע לר' שמואל אבן גאמע, גבהי שחקים, כהנה ג, 36). את תהגי ביונה, תנחמי בשחל, ותצפצפי בסים, ובסוס תצהלי, ת פ ע י ברוח, תשקי בנחל, תקראי בשרף, אף דבר תוכלי (יל"ג, דוד ומיכל ד, כל שירי יל"ג ג, 40). —עתי' תִּפְעֶ[1]), ואמר המשורר: ת פ ע גוויתי כשבור תהמה (ר"ז אבנ'אהרי, ספי המוס' כ"י תימני, מחב' ל).

—הפע', *הִפְעָה, או פעי' *פִּעָה, בינ' מַפְעֶה, או מְפַעֶה,— כמו קל: משל לאחד שנכנס למרעה וחטף גדי אחד והפשילו לאחוריו והיה בעל חמרעה רץ אחריו א"ל מה בידך, א"ל אין בידי כלום, א"ל והרי הוא מ פ ע ה אחריך כך אמר הקב"ה לקין קול דמי אחיך וגו' (מד"ר ברלש' כב).

—הפע', הֻפְעָה, הופעה, במשמי נולד, ואמר הפיטן: בכור לכל צוענים ה ו פ ע ה מתו כאחד באיתה שעה (אלעזר בירבי אבון, קול אביב, ידיעות מכון שוקן ה, רפב).

***פָּעוּט**[2]), שות"ז, מ"ר פְּעוּטוֹת[3]) או פָּעֹט, מ"ר פְּעָטוֹת, —קטן, אדם שלא בגר עדין, שאין לו עדין זכיות אזרה במדינה, minderjährig(er), unmündig; mineur; minor: ה פ ע ו ט ו ת מקחן מקח וממכרן ממכר במטלטלין (גיט' ה ז). מדבריו של ברבי גלמוד קטנה חולצת כ פ ע ו ט ו ת (ר' אמי, יבמ' קה:). — ושיטת הפעוטות, השיטה, הדרך הנוהגת בפעוטות: וירדו לה בשיטת ה פ ע ו ט ו ת דתנינן תמן ה פ ע ו ט ו ת מקחן מקח וממכרן ממכר במטלטלין (ר' שמואל בר רב יצחק, ירוש' ה ט). — ובסהמ"א: ולמטלטלין אין הווה עדותו עדות בזמן שיהא ממכרו ממכר במטלטלין שאילו מקח מטלטלין פ ע ו ט ו ת בבן שש כבן שבע

1) [כמו תֵּפֶן מן פנה.]

2) [המחבר בסוף ערך אדם מנקד פָּעֹט, פְּעָטוֹת, אך בכ"י במקומו הוא כותב פעוט, בסימן שאלה, ואמנם נוהגת המלה בדבור בנקוד פָּעוּט. ואף אפשר שעקרה פָּעוּט, מ"ר פְּעוּטוֹת, כי צורה זו של מ"ר נוהגת ביחוד בשמות על משקל זה. ועי' פ ע ט , הערה, פָּיוּט, הערה.]

3) [ובסהמ"א אף מ"ר פעוטים.]

כבן שמונה כבן תשע כבן עשר כל אחד ואחד לפי חכמתו ולעיניין עדות אפילו במטלטלין עד שיהא בן שלוש עשרי' שנה ויום אחד (הלכות פסוקות לתלמיד רב יהודאי גאון, 115). ובסוף פרק האיש מקדש טב למיתב טנדו מלמיתב ארמלו פי' ר"ת טוב לאשה לישב באישות ואפי' בעלה כעור ו פ ע ו ט מלמיתב ארמלו (ערוך ערך טנדו). לפי דברי חשמחים ללא דבר פ ע ו ט ו ת טוען בפשוטות (שבלי הלקט, תפלה כח). וגדולי ישראל לא היו חוששין למנהג להכות המן ואבירי ישראל יאותה להם למחות אף ביד ה פ ע ו ט י ם ו ה פ ע ו ט ו ת שלא ינהגו קלות ראש בבית הכנסת בבחובות קריה (חמדת הימים ב ג, המגילה, עז.). — ובהשאלה פָּעוּט, מ"ר פְּעוּטִים, קטן במעמד ובדרגה, gering; inférieur; inferior: אבוב שהיה אב לשרים גדולים וזמר אנשים פ ע ו ט י ם[1]) אינו ערב להם אלא מחזירין עליו (ר"ח, יומא כ:). נחנו ה פ ע ו ט י ם צעירי הצאן ראינו הצרות הגדולות המתרגשות בכל אשכנז (אגרת מהר"י סגל, הליכות קדם פאלק, אמסט', 80). אני ה פ ע ו ט בן שמעון מבורך (הקד' יהושע בן שמעון לעין משפט על התלמוד). — ועל דבר שאין בו רוח חיים: אם מצד ההנהגה המעוטה ה פ ע ו ט ה העניה היא הנהגה גלותית (רמ"ק, אילימה, עין כל, תיקה כו). ובקש ממני לחוות דעתי הפעוטה ולברר דברי מעלתו בשאלתו כדי שידעו הצדדים שעל זאת השאלה באתה התשובה (שו"ת חתם סופר חו"מ קכח).

***פְּעוּטוּת**, ש"נ, — מצב הפעוט, שאמנם אינו עדין ברשות עצמו, אבל סגיל הילדות כבר יצא: בראותי קצת אנשים משאר מקומות בעונת הנשואין ועתות ה פ ע ו ט ו ת ידרשו ברבים בבתי כנסיות כאילו הם נשיאי עדה וראשי המטות (ר' אבא מרי, מנחת קנאות ה). במה דברים אמורים בקטנה שהגיעה ל פ ע ו ט ו ת שיש לה שבע שנים וכדאמר רבא בפרק התקבל הפעוטות מקחן מקח וממכרן ממכר במטלטלין וכנגדן בקטנה מתגרשת בקידושי אביה אבל קודם שהגיעה ל פ ע ו ט ו ת אם אין לה אב שמת לאחר שנתארסה או נשאת אינה יכולה להתגרש בשום ענין (סמ"ג מ"ע נ). אם לוח בקטנותו אחר שהגיע לעונות ה פ ע ו ט ו ת והגדיל ומודה שלוה מחייב מיד (ר' שמואל הסרדי, התרומות לו ב). וכשהתגדל עוד

1) בערוך ערך אבוב במקום זה: פחותים.

זמגיע לעונת הפעוטות נוסף לו נפש שלישית והיא נפש בחריית השכלית בכח מעשיו ובתשלום שלש עשרה שנה יש לה גם כה העיוני (עמנואל חי ריקי, משנת חסידים, ההרכבה ג). קטן שטענו הגדול אם טענו בדבר שיש לו הנא' לקטן כגון עסק משא ומתן לאחר שהגיע לעונת הפעוטות והודה הקטן נפרעין מנכסיו (טו"ע חו"מ, שבועה לו). ותשאר אשתו אלמנה ובניה יתומים בעונת (ה)פעוטות הגדול שבהם (הקד' הספר הנותן קובץ אמרי ספר, על יד ה', פריד מעיר, יג).

***פָּעוּל**, סות"ז, — כמו יצור, Geschöpf; creature: וידע כל פעול כי אתה פעלתו ויבין כל יצור כי אתה יצרתו (או"א מלוך על כל העולם, תפלה לר"ה).— ובסהמ"א: ואם נאמר פועל, לא יתחייב מזה מציאות הפעול עמו, כי הפועל אפשר שיקדם לפעלו (ר"ש א"ת, מו"נ א סט). כמו שזה הדבר הפעול ופועלו הוא כך (שם שם). אלו ישוער העדר הפועל שהוא הש"ית יעדר הפעול (קרסקש על מו"נ, שם). בשנורע ממושכל ראשון ששום פעול לא פעל את עצמו (ר' הלל מוירונה, תגמולי הנפש יח).—ועי' פעל.

פעולה, עי' פְּעֻלָּה.

***פְּעוּר**, ס"ז,—סה"פ מן פָּעַר. כמו פְּעִירָה, פניה לצרכים: הוציאה יראתה מתוך חיקה אמרה לו עבוד לזה אמר לה הלא יהודי אני א"ל ומאי איכפת לך כלום מבקשים ממך אלא פיעור (סנה' קי.).

***פעט** [1]), ממנו *פָּעוּט, *פְּעוּטוּת.

***פְּעִיָּה**, ס"נ,—צעקה, קריאה: מאפע, מקי פעיות שהאשה פועה בשעה שיושבת על המשבר (ר' לוי, מד"ר ויקרי כז). ופעלכם מאפע, א"ר לוי כל פעולות טובות ונעימות ונחמות שעתיד הקב"ה לעשות עם ישראל אינן אלא בשכר פעייה אחת שפעו ישראל בסיני ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (תנחומא אמור יח). — ובסהמ"א: אין בודקין מן המתאימות ולפנים, היינו שיניים הגדולים שעומדין לסוף הלחיים ששם אינו נראה המום אפי' נעקרו לא ע"י אבילה ולא ע"י פעייה (רגמ"ה, בכורות לט.). היתה אותה הבהמה כמו בן אדם שלא היה לה געיה ופעיה [2]) (כ"י ר"י בן ברזילי ברצלוני פרוש ס' יצירה).

[1]) [קרוב אל מעט.]

[2]) [בדפו' (עמ' 108): געיא ופעיא.]

פעיה נופלת על ההרה (אבר"ם בדרש"י, הורם הבנית פעיה). וכל שכן הכא שאם יערערו אנשי הקהל בענין שיגרום ביטול המציה דאין לחוש לפעייתן וערעורם (תשו' מהרי"ק קכג). דלא חיישינן לפעייתו מדלא מצא איסור שנוי אלא בגוי דוקא (שם).

פָּעִיל, ת"ז,—בעל פְּעֻלָּה, זריז לִפְעֹל, tätig, aktiv; actif; active, נוהג בספרות ובדבור.

***פְּעִילוּת**, ס"נ, — תכונת הפָּעִיל, זריזות, Aktivität; activité; activity: ראיית הלבנה בהידושה מעידה על חידוש העולם ובתקופותיה אל זמנו וכן נרמז בפעילות האילן ובפעילות עץ החיים והקרן קיים (ר"י אבן לטיף, רב פעלים כג, ע:).—ומצוי מאד בדבור ובספרות העברית החדשה.

***פְּעִימָה**, ס"נ,—א) פְּעִימַת רוח האדם בלבו, אי שקט נפשי, (seelische) Unruhe; inquiétude; unrest: ובנבוכדנצר אומר ותתפעם רוחו לפי שהיו שם שהי פעימות שבחת החלום והעלמת פתרונו (רש"י, ברא"ש מא ח). הרימה פעמיך למשואות נצח, הגבה פעימות ובהלות שלך שיהו לאויביך למשואות נצח (הוא, תהל' עד ג). ותתפעם, לשון פעימת והלימה (הוא, דני' ב א). ורוב חלומות הצודקים הם באים בפעימה (אוה"ב משפט ומשפט לדק, בפורים: לאיוב, לפסוק פחד קראני ורעדה, כח:). שמסבת נרידת המלך ומפעימת רוחו גזר אומר להביא לפניו את ספר הזכרונות (ר' שלמה דורלאן, מגלת ספר בבקין ס' מפארת ישראל, קמג:). — ב) פְּעִימַת הפעמון, Glockenschlag; coup de cloche; stroke (of a bell): ולא נודע בו פעימה אא"כ אם נאמר פעמון שיפול על השמעת קול של חיצון ע"כ יבלול שניהם (פענח רזא עה"ת, תלוה, אמשע' תנח, לד.). והאורלוגין הוא מורה השעות של המגדל השמיע י"ב פעימות שעות בסדר (יאוועל, למודי הטבע, פח.).

***פְּעִירָה**, ס"נ, סה"פ מן פָּעַר,— א) כמו פעור, הרקה, פניה לצרכים: תשובת הפלג השיבו דלא כן היה לו להשיבו מבעל פעור שאין עבודתו אלא בפעירה (ירוש' ע"ז ג ד). — ב) *מצב הדבר הפתוח לרוחה, העומד פעור: פעירה חילוף לסבירת (לקוט' ומס' המלילה, בכר, 12).

א. פעל [1]), ממנו *הִפָּעֲלָה, *הִפָּעֲלוּת, *הִפָּעֲלוּתִי, *הִתְפַּעֲלוּת, *הִתְפַּעֲלִי, *הִתְפַּעֲלוּתִי, מִפְעָל,

[1]) [עי' פַּעַל, הערה, ב. פעל, הערה.]

מפעלה, מפעלי, פועל, פעול, פעיל, פעילות, פעל, ב. פעל, א. פעל, ב. פעל, פעלי, פעליות.

פעל [1]), פ"י, פעל, פעלת, פעלתי, פעלו, פעלה, פעל, פעלי, פעלי, אפעל, תפעל, תפעל־, תפעל, יפעל, תפעלון,

—פעל האדם דבר, עשהו — tun; faire; to do: תביאמו ותטעמו בהר נחלתך מכון לשבתך פעלת יי' (שמות יה יז). כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל (במד' כג כג). פן יאמרו ידנו רמה ולא יי' פעל כל זאת (דבר' לב כז). כי גם כל מעשינו פעלת לנו (ישעי כו יב). וקם על בית מרעים ועל עזרת [2]) פעלי און (שם לא ב). מי פעל ועשה קרא הדרות מראש (שם מא ד). גם מיום אני הוא ואין מידי מציל אפעל ומי ישיבנה (שם מג יג). גלעד קרית פעלי און עקבה מדם (הוש' ו ח). כרפאי לישראל ונגלה עון אפרים ורעות שמרון כי פעלו שקר (שם ז א). הוי חשבי און ופעלי [3]) רע על משכבותם באור הבקר יעשוה כי יש לאל ידם (מיכ' ב א). כי פעל פעל בימיכם לא תאמינו כי יספר (חבק' א ה). בקשו את יי' כל ענוי הארץ אשר משפטו פעלו בקשו צדק בקשו ענוה (צפני ב ג). שנאת כל פעלי און (תהל' ה ו). בור כרה ויחפרהו ויפל בשחת יפעל (שם ז יו). כי השתות יהרסון צדיק מה־פעל (שם יא ג). הולך תמים ופעל צדק ודבר אמת בלבבו (שם יה ב). מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת להוסים בך נגד בני אדם (שם לא כ). אלהים באזנינו שמענו אבותינו ספרו לנו פעל פעלת בימיהם בימי קדם (שם מד ב). אף בלב [4]) עולת תפעלון בארץ חמס ידיכם תפלסון (שם נח ג). אף לא פעלו עולה בדרכיו הלכו (שם קיט ג). כל פעל יי' למענהו וגם רשע ליום רעה (משלי יו ד). כן דרך אשה מנאפת אכלה ומחתה פיה ואמרה לא פעלתי און (שם ל כ). חטאתי מה אפעל לך נצר האדם (איוב ז כ). גבהי שמים מה־תפעל עמקה משאול מה תדע (שם יא ח). האמרים לאל סור ממנו ומה־יפעל שדי למו (שם כב יז). הן כל אלה יפעל־אל פעמים שלוש עם גבר (שם לג כט). אם עול פעלתי לא אסיף (שם לד לב). אם חטאת מה־תפעל־בו ורבו פשעיך מה תעשה לו (שם לה ו). מי פקד עליו דרכו ומי אמר פעלת עולה (שם לו כג). — ובמשמ' עשיית מלאכה: אף־יפעל־אל (מהעץ) וישתחו עשהו פסל ויסגד למו (ישע' מד יה). ולו הכין כלי מות חציו לדלקים יפעל (תהל' ז יד). — ובתו"מ: אע"ג דאת אמר כי בו שבת מכל מלאכתו, ממלאכת עולמו שבת ולא שבת לא ממלאכת הרשעים ולא ממלאכת הצדיקים, אלא פועל עם אלו ועם אלו (ר' פנחס בשם ר' הושעיה, מד"ר ברא' יא). גלוי וידוע לפני כסא כבודך אדון העולמים כי לא מגבהות לב ומרום עין עשיתי אשר לא השתחויתי להמן כי אם מיראתך פעלתי זאת לבלתי השתחוות (תפלת מרדכי, שם אסתר, ותרגום אסתר). — ובסהמ"א: התחלת העולם ותכליתו אין ידיעה לאדם בהרגש כי אם בשכל והספור המקובל ואמנם בשכל מצד פועלו ומניעו (פרוש יצירה לאבוקסל בן פתיס כז). ובמדומה בזה טעו המשנים אשר יאבדו כי שמו לעולם ב' פועלים הא' מאיר והב' מחשיך (שם ל). ויקרא מאמר הקנין מאמר שיתפעל ומאמר שיפעל (ר"י א"ת, כוס חן י, כו:). וכבר אמר הפילוסוף כי סוגי הסוגים הם עשרה והם עצם וכמה וכו' ופועל ונפעל (סוה, חו"ס, היחוד ז). אלא שהכח המרגיש לא יפעול בעצמו כמו שיפעל המדבר אבל יצטרך אל הכח המניע (סוה, כוזרי ה יב). וכל מעשה יש ארבע סבות למציאותו ולהעשותו ולא ימלט מאחד מהם והם הפועל והחומר והצורה והתכלית (פתיחת כ"ס א"ח למו"כ). וצורה מלאכיית צריך פועלה אל כלים באשר יעשה אותה (שם שם). ואני אמשל לך משל בזה מן הענינים הנמצאים אתנו ר"ל שיהיה הפועל אחד ויתחייבו ממנו פעולות מתחלפות ואף על פי שלא יהיה בעל רצון, כ"ש אם היה פועל ברצון וכו', אשר ידע טבע האש ידע שבאיכות אחת פועלת תפעל כל אלו הפעולות (שם א נג). הפילוסופים כמו שידעת יקראו השם ית' העלת הראשונה והסבה הראשונה ואלו הידועים במדברים יברחו מזה השם מאד ויקראו אותו פועל (שם שם

---

1) [נמצא אף בכתבות הכנעניות ובארמ' הקדומה ובשמות עצם אף בסורי, בערבי' פעל a), ובכתבות שבאיות מאחרות, אך אינו באשורי ובאוגריתי, ואף בלשון המקרא אינו נוהג אלא בסגנון מרומם בשירה ובנבואה. ובערב' באותה משמ' אף ג'על b) בחלוף מעין זה כמו בין פעה וגעה בעבר'.]

2) עדת?

3) אולי צ"ל וממי.

4) אך כלכם (?). גרסת הפשיט': הא כלכון.

---

a) فعل   b) جعل

סם). שכל מחודש יש לו סבה פועלת בחברת (שם ב יב). ואולם הנפש האנושית מצד שהיא נפש אנושית יחלקו כחותיה לכח חכם ולכח פועל וכו' ואולם הכח הפועל הוא כח וענין לנפש וכו' (ר' אברהם בר חסדאי, מאזני צדק לאלגזלי ד, לא). כל פועל שיפעל בעת אחת ולא יפעל בעת אחרת בין שיהיה פועל בטבע כאש בין שיהיה פועל ברצון ובבחירה כבה"ח או האדם וכו' (פי' שם טוב על מו"נ ב יד). והתחלות המציאות ארבע החומר והצורה והפועל והתכלית (רש"ט פלקירא, ראשית חכמה, 63). ינגחו בך הכוחות הפועלים על הנפעלים (הוא, המבקש כב). פועל בטבע יאמר על הדבר אשר יפעל בדבר ולא ידע מה שיפעל ולא במה שיפעל כמו האש וכו', פועל בחיוב יאמר על הדבר אשר יתחייב ממנו דבר כשמש אשר יתחייב ממנו האור, פועל ברצון יאמר על פעולת הבהמה בנפש המרגשת שהיא בכונה ורצון אבל לא בבחירה, פועל בבחירה יאמר על פעולת האדם כי היא בנפש המשכלת (ר"י בן אלויו בס' הגדרים). ימצא המשפט הורעיי מדבר מת הוא פועל לו ומזה הוא שמנית הפילוסוף בשני מהשמע חורע בסוג הסבה הפועלת א"כ או יהיה המלאך פועל הנפש ובורא אותה שהוא טוב או נברא מהגופני שהוא יותר טוב (ר' שלמה הקטן, חמדה גנוזה, א.). כי התועלת הנמשך מזה הלשון הוא גדול והכרחי לתורה להורות כי הפועל הפרטי' העליוני' והיודע אותם הוא בעצמו הפועל הכללי' התחתוני' והיודע אותם (ר"י אלבו, עקרים א יא). והיה אם כן הש"י פועל בכל אלו הפעולות אבל לא פועל קרוב כי אם פועל רחוק או פועל במקרה (ר"י אברבנאל עה"ת, וארא, ואני אקשה, תשו' ג). — ואמר הפיטן: בחבלי באחלי, במעלי בפעלי, מחללי וגאלי, בסבלי בעקלי נתיבות (ראב"ע, אני אני, סעה"ס 149). וזחרים מסים לא יפנו עורף, חינונם פעול ציווי ברגע וכהרף (ר' שמואל יזכה, אופן וירא, סריד' מהגני', מ"ל וייס, 55). — ועי' פּוֹעֵל. — ״פָּעַל עם פלוני[1]) או אצל פלוני, עבד עמו כפועל: אמר הקב"ה אביהם פעל עמי בחצי הלילה, אף אני פועל עם בניו בחצי הלילה (מד"ר ברא' מג). בשני מקומות פעלו ישראל עם הקדוש ברוך הוא, בסיני פעלו בפיהם ולא פעלו בלבם וכו' בבבל פעלו בלבם ולא פעלו בפיהם (רבי ברכיה בשם רבי לוי, שם שה"ש. זאת קומתך). — ובסהמ"א: יששכר, אמרה עתה שכל מי שפועל עם הב"ה יש לו שכר (ברא' רבתי, אלבק. 140). — ״פָּעַל אצלו, השפיע עליו, קבל ממנו את מבוקשו: ובשוחד היה יכול אדם לפעול אצלו כל מה שירצה (ההאבקות פ"י סמדין עם ר"י אייבשיצר). — ״פָּעַל בפלוני או בדבר, עשה בו פעלה נכרת, גרם בו רשם ושנוי[1]): כי הנפעל הוא פועל הפועל בעצמו (ר"י א"ת, הקדמה לריב"ג ו, 25). האל אשר לא ישיגהו שנוי ולא יפעל בו פועל ולא ישיגהו משיג (הוא, חו"ד א). שהפועל המוגשם לא יוכל לפעול בזולתו עד שיפעל בנפשו וכו' ועוד כי כל פועל מוגשם צריך אל חומר וכו' ואל מקום וזמן וכו' ואל כלי שיפעל בו (שם ב). ואח"כ יתחילו להתנועע לשוב למקומותם ויצאו חלקים מן הארץ ג"כ מפני זה ממקומותם בחברת המים והאויר והאש והם בזה כולו פועלים קצתם בקצתם ומתפעלים קצתם מקצתם (ר"ש א"ת, מו"נ א עב). — ״והַשֵּׂכֶל הפּוֹעֵל, כתרגום למונח היוני νοῦς ποιητικός, ועי' גם שֵׂכֶל: והשלם ידבק בו מן המין האלהי אור שהוא נקרא השכל הפועל, ידבק בו שכלו הנפעל דבקות התאחדות עד שיראה האיש ההוא כאלו הוא השכל ההוא הפועל אין ביניהם שנוי (ר"י א"ת, כוזרי א א). והתחייב שתהיה כל תנועה מנפש ולכל נפש שכל, והשכל ההוא הוא מלאך נפרד מחומר, וקראו השכלים, והם אלהים ומלאכים ועלות שניות וזולת זה מהשמות, ואחרית מדרגתם והקרוב מהם אצלנו השכל הפועל, אמרו כי הוא מנהיג העולם הזה התחתון (שם ה כא). ובן זה הדבר אשר יקראוהו הפילוסופים השכל הפועל הוא אשר יקראוהו אנשי דת הערב הרוח הנאמן והרוח הקודש (אמונה רמה לראב"ד ד א). והשכל המועיל הוא מהות מופשט מחומר נרשמת בנפש על דרך המגיע מחוצה לנפש והשכל הפועל הוא ענין אחר והוא דבר מופשט מכל חומר לגמרי וזה הוא ענינו מצד שהוא שכל אבל מצד היותו פועל עצם מטבעו שיוציא השכל החמרי מן הכח אל הפועל בהשגיחו עליו.

---

[1]) [כמו עָשָׂה עם פלוני, עי' ערך זה.]

[1]) [פועל הוא שם לעושה דבר שנוי באחר, איזה שינוי שיהיה ממיני השנויים (ר"ש א"ת, פי' המלים הזרות בסוף מו"נ).]

(פי' משלי לזרחי מברצלו' א, הסחר שנה ג, 73). ויהיה אמצעי בין השכל הנפעל ובין השכל הפועל ולא יהיה בינו ובין השכל הנפעל דבר אחר ויהיה השכל הנפעל כחמר לשכל הנאצל (רש"ט פלקירא, המעלות א). ולזה יאמר ן' רשד בפירושיו שהשכל הפועל הוא צורה או כצורה לשכל ההיולי ואולי שלהיות כי בשכל ההיולי ימצא דבר דומה לחמר ודבר דומה לצורה אמר ששכל הפועל הוא כצורה אליו לא בהחלט אבל על דרך הדמיון וזה הוא השכל הפועל אשר הוא חלק מן השכל ההיולי ומאיר אותו ויוציא הכללי' מן הכח אל הפועל, ואולם דעת ן' סינא ואבוחמד אלגזיאל והנמשכי' אחריהם יאמרו שהשכל הפועל הוא האחרון שבשכלי' נבדלי' וכו' (ר"י מסיקא, מנחת קנאות, 67). והנה גדולי הפילוסופים חשבו שהשכל הפועל הזה נבדל מהגוף (יש"ר מקנדיא, נובלות חכמה, יז:). — ״פּוֹעֵל במשפ' נושא דקדוקי פעיל במשפט Subjekt; sujet; subject, בנין שלא הֻזכר פּוֹעֲלוֹ, בנין סביל, passiv(um): והייתי סבור כי הסנה איננו אבל כמהו פעל עובר לא הוזכר פועלו (שלשה ספרי דקדוק לר"י חיוג, כוע, 17). הפועל אשר לא הוזכר פועלו מן הפעלים האלה הכבדים בהשיב הנח הנוסף אשר אחר ההא בהפעיל ואחר אותיות א' י' נ' ת' בלשון עתיד וו נחה מונע אשר לפניה בשרק לפי שכל פועל לא הוזכר פועלו הנגזר מן הפעיל וכו' לא יהיה לעולם כי אם יהיה קבוץ ההא בשרק וכן העתיד לנוספות (שם 38). כי הבנין הזה ר"ל בנין מה שלא הוזכר פועלו מהפועל שאינו מוסף מוציא הפעלים הקלים אל הכובד (ר"י א"ת, הרקמה לריב"ג יד, 92). על המנהג הזה (הדגשת עין הפעל) נוהג מה שלא יוזכר פועלו מן הכבדות אלא אם תמנע מזה עלת אהחע"ר (שם שם). ואם יהיה מה שלא הוזכר פועלו מן הכבד אשר על בנין הפעיל יהיה על דמיון הופעל (שם שם). ופלי הוא בנפעלים השני מן הרום והוא שרק יבא על הצווי כמו קֻם שֻׁב ויבא על הפעל שלא נקרא שם פועלו כמו סֻפַּר קֻבַּר (הורים הקורא ג, דרכנורג, 57). — וביכ' פְּעוּ', ״פָּעוּל, מקבל הפעלה, הַמֻּשָּׂא, object; objet; Objekt: ולא יתעבר הנפעל אל פעול אלא שבנינו יש שיהיה עוד לזולת ענין הנפעל ויתעבר אל פעול (הרקמה יד, 98). ויש פועל יוצא לשנים פעולים כמו ראובן

האכיל את שמעון לחם (ראב"ע, לחות, שער הפעלים, ל:). —״פּוֹעֵל במשפ' צורת פֹּעַל המורה על עושה הפעלה, participium: והפועל מן הפעל הקל יהיה פועל בצרי כמו אומר (הרקמה יז, 87). הפועל ממנו יהיה קל על מפעלל כמו מכרכר מקדקר וכו' (שם 92). — ״פָּעוּל במשפ' צורת פֹּעַל המורה על מקבל הפעולה, partic. passivi: הפעול מן הקל יהיה על פעול כמו שמור לך, רכב בחור (שם 88). הפעול מהם יהיה על מפועלל כמו מכרבל במעיל דק מחספס וכו' (שם 92). והפעול בתוספת מ"ם מְשֻׁלָּךְ מְשֻׁבָּב וכו' (ראב"ע, לחות, ע"ז.). —ועי' ערך פָּעוּל ועי' בינוני. — בפעי ״נִפְעַל,—א) נִפְעַל דבר, נעשה הדבר: כשירצה לערוך דת אמת אל דת המזוייפת הנפעלת יחשוב שיש ביניהם ערך ודמיון (רמב"ם, אגרת תימן). וכן התכלית בשלוח איננו התחלה לדת האלהית במה שהיא אלהי' אבל הוא התחלה לכל הפעולות האנושיות הנפעלות ברצון (ר"י אלבו, עקרים א ט). בהיות הפועל חכם לא יפעל דבר עד שישיגנו בכללו וחלקיו והדברים העומדים באותו הדבר הנפעל בכח קודם צאתו לידי מעשה שא"כ אין ידיעת הפועל שלימה באותו דבר הנפעל (ר"י אבן לטיף, שער השמים כג, הסחר שנה ג, 99). — ב) נִפְעַל פלוני או דבר, פֻּעַל בו, פעלו עליו, קבל פְּעֻלָּה: ואם היה מאמרי ומחשבת דעתי וסברי באמרי פועלים בלתי נפעלים שב אל העצם הראשון הנעלם מכל אישון הדעת בו שלא יקבלו ממנו פְּעֻלָּה (מנחת קנאות, לקו"ק כספי' 48). והחלק השלישי בשם מעשים שתמיד זה החלק נפעל ומתפעל בלתי היותו פועל בגזרת רב פעלים והשנים בלתי נפעלים ומתפעלים ברצון אשר אין כמוהו באלים (הוא, שם 49). וכל פועל הוא התחלה לנפעל ממנו (אגוספי דינם בן סמיס, פירוש יצירה, לונדון, כז). וכבר אמר הפילוסוף כי סוגי הסוגים הם עשרה והם עצם וכמה וכו' ופועל ונפעל (ר"י א"ת, מו"ה, היחוד ז). ושהאויר וכל הגופים נפעלים לרצונו ומצטיירים בדבורו כאשר הצטיירו השמים והארץ (הוא, כוזרי ג ד). וכל אשר ישנו על הלשון לא תִפָּעל להם הנפש ולא ימצא להם כניעה ולא הנינה (שם ג א). ואצל עליו צורה יתרה נקראת השכל ההיולאני הנפעל (שם ה י). כי האש גוף דק חם פועל והקורת גוף מתחלחלת נפעל ומדרך הדק הפועל שיעשה בנפעלו והחם.

היבש שיחמם ויכלה לחות הנפעל (שם שם כ). ועז וקשה יאמר על בעל כח טבעי שהוא ממהר לפעול וקשה להפעל (ר"י אלטולי, מלמד התלמידים, בראשית ח:). לא שהוא יתעלה יפעל ויהמו רחמיו (ר"ש א"ת, מו"נ א כד). שהם לא יפעלו מבלי שיפעלו (ר' אברהם בר חסדאי, ספר היסודות לר"י הישראלי, ל). שיפעל, והוא ענין יק"ה מהנעת המניע למתנועע בהנעת המזונות והתרופות לאדם מן החולי אל הבריאות ובהפך (אמונה רמה לראב"ד א א). והמקרה פעולה הנקרה והיא פעולה מפועל והעושה פועל והנפעל בו מתפעל (מאמר לאבונצר אלפראבי במהות הנפש, חמדה גנוזה, מה :). והאיכו' בכלל הו' התכונ' אש' ישאלו בה מאיש איך הוא והוא יתחלק לארבע סוגים הקנין והענין ומה שיאמר בכח טבעי ולא בכח טבעי והאיכות הנפעלת המתפעלת (כל מלאכת ההגיון, מאמרים, ז.). הנפש אינה בעלת חמר תוכל להפעל מן האיכיות (ר"י מפיסא, מנחת קנאות, 73). כמו החום שיוליד חמימות רבות כפי נושאיו ינפעליו (ר' הלל מוירונא, תגמולי הנפש, ה.). האדם נפעל כפי פעולותיו ולבו וכל מחשבותיו תמיד אחר מעשיו שהוא עוסק בהם (רא"ה, חנוך, מצוה טז). — ג) נִפְעַל, צורת פֹּעַל המורה על קבלת הפעלה, סביל, passiv(um) : ובמענות האלה סוד גדול מסודות הלשון והוא שמבעה פועל ונבעו מצפוניו אשר הביאו שמואל נפעל (ר"י א"ת, הרקמה, הקד', VI). — ד) נִפְעַל השם או התאר, בא כפֹעל, נהפך לפֹעל בדקדוק : והן הוא מתיבות העינינים, לא תקבץ הנון ולא תפעל לאמר ממנה הן, והין, תהינו, כאשר לא תקבץ את השמים אתים ולא תפעל לאמר מן את יאית, תאיתו (דונש, תשו' על מנחם, והתינו, 59). והנה הוא אחד מן הפעלים אשר יפעלון מחם וכרים בפעלים העוברים בתוספת ה"א, והנקבות בתוספת ת"ו זה"א, כאמרנו אבתה הנקבה, אבה הזכר (שם, חגם, 60). כל הפעלים השניים אם בתוספות למ"ד יפעלון לעדי עד לא יפתחון עלי משקל ולהג וכה יפעלון לבא בהר יי' וכו' (שם, ולהג, 74). וכאשר נפעל מערב לערוב כן נפעל מבקר ולבקר (תשו' תלמידי דונש, 31). טרם יהיה בארץ, כל טרם שבמקרא לשון עד לא הוא ואינו לשון קודם ואינו נפעל לומר הטרים כאשר יאמר הקדים (רש"י, בראש' ב ה). תשובית קשובות על דברי דונש אשר פתר אותו (את המלח לבקר) לשון בקר, כי לא יפעל לשון בוקר, גם אם יפעל לא ימצא משקל קל (ר"ת, הכרע' על דונש, תשו' דונש, 54). — וְנִפְעֲלָה אות מאותיות הא"ב, באה בתוך צורת הפֹּעַל שהרחב בה : התבונן לכל מלה אם נפעל האות בה באחד ממיני הפעלים דע כי לא יסור האות האחרון מן יסוד המלה ההיא לעולם, כמו כי כל סאון סואן ברעש אשר הוא מן הפעלים פועל כמשקל שוכן ירושלים וכאשר לא יסור נון שוכן לא יסור נון סואן (דונש, תשו' על מנחם, סאן, 29).

—פע', ״פֻּעַל.—שֶׁפֻּעֲלוּ עליו : כי הם אמנם יפעלו אחר שיפועלו מן הטבע (ר"א בר חסדאי, ס' היסודות לר"י הישראלי, ל).

— הִפע', ״הִפְעִיל, א) הִפְעִיל את פלוני או את הדבר, פָּעַל בו פעלה[1]) : affizieren ; affecter ; to affect : השנה הי' השגתי על מה שהפעיל והתפעל בכל העמוד כאילו הדש דבר פלא לכוון וכו' (ר' יחיאל בכרך, שו"ת חות יאיר א, הסג' ס). והוא המכיר פעולותיו על אמיתתם הוא בעצמו שהפעילם והמציאם (ר"א אזקרי, חרדים ה). ההפעלה שהדברים החצונים מפעילים בנו (הקד' המגלה ר"י ברי"ל לתהלים). — ב) הִפְעִיל את הלב, הביאו לידי התפעלות : להפסיק ממשנתם בהליכתם בדרך ולפנות לצד אחד להנות את העין ולהפעיל את הלב ברגשת הדרת הטבע עד שיהיה עומד וקורא מה נאה אילן זה (ר"א לויסון, מע"י ג, יב.). — ג) הִפְעִיל שם או תאר, עשה ממנו פֹעל בלשון : או יוכל אחד מן המדברים להפעיל נופת (דונש, תשו' דונש על מנחם, נפתי, 22). ומדוע חרה לדונש ומדוע עלתה חמתו על אשר הפעיל לשון פת אחר אשר מצא לעות את יעף (הכרעי ר"ת, תשו' דונש על מנחם, לעות, 79). ומי שיטען ויאמר כי מן זאת המלה עצמה כלומר ובשל מבושל נוכל להפעיל ולעשות עבר וכו' (קונטרס הדקדוק, פוזננסקי). — וְהִפְעִיל אות מאותיות הא"ב, הביאה בתוך צורת הפֹעל להרחיבו : ונוני שלמן ומעוניה אשר דמית אלי נוני סאן ויצען וקטן לא נוכל להפעילם לאמר מן שלמן ישלמן ולא מן מעוניה יעון (דונש, תשו' על מנחם, סאן, 29).

---

[1]) [ונהוג היום במשמ' גרם לפלוני או לדבר שיפעל, activate ; activer ; aktivieren.]

— הִסס׳, *הִתְפַּעֵל, הִתְפַּעֵל,—א) הִתְפַּעֵל פלוני או דבר, פָּעֲלוּ בו, השתנה ע״י פעלת פועל[1]: ובשלמות תכלית החכמה נשלמת ובלתי נגיעה ותנועה מעשיה פועלת בלתי היות בעצמה נפעלת ומתפעלת (מכתב הגולה, לקו״ק, נספח׳ 48). שכל האדם משכיל בכח וכשיצא מן הכח אל הפועל ישיג הצורות מופשטות מחומריהם ואחר כך יעלה למדרגה אחרת וישיג הדבר שהוא סבת צאתו מן הכח אל הפועל והוא השכל הפועל אשר הוא סבת שכלו המתפעל וזו היא המדרגה העליוני׳ שבשכל האנושי (ר״י א״ח, רוח חן ג, ח:). וכן ילמד הנהגות טובות מעשיות בחוזק כח המדמה אשר בו קיבל כח אלוהי באמצעו׳ השכל הפועל ובאמצעו׳ השכל שלו המתפעל (סס ז, יג:). ויקרא מאמר הקנין מאמר שיתפעל ומאמר שיפעל (סס י, כו:). וכל אלו השנוים הם מתפעלים בעצם (סס סס, כח:). כל מתפעל יש לו פועל זולתו כאשר אמרנו וכן תאמר בצור׳ המלאכותיו׳ כמו שתאמר מהעץ ההוא התפעל הכסא ההוא (סס סס, כט:). כי הכח המרגיש מתפעל והמשכיל פועל (הוח, כוזרי ה יב). הכחות הראשנים יפעלו והשניים להם יתפעלו (הקד׳ בתי הנפש לר״י זכחרה, סעסועי דוידזון, 158). וכל עת שהכלים ההם טרודים בפעולתם הנפש מתפעלת להם והיא יגעה ומעונה ונלאית מעשות פעלה (ר״י אכעולי, מלמד התלמידים, קדושים, קד:). ואינו (הבורא) מתפעל שתשיגהו איכות ההפעליות (ר״ש א״ת, מו״נ א כג). ויצאו חלקים מן הארץ ג״כ מפני זה ממקומותם בחברת המים והאויר והאש והם בזה כולו פועלים קצתם בקצתם ומתפעלים קצתם מקצתם (סס סס עג). ואמרנו הוא (השכל ההיולי) כח מתפעל הוא מקום הסוג הכולל לחוש ולשכל (ר״י ונפיקא, מכתב קנאות, 55). כל כח שהוא מתפעל מבלתי הפסד כליי בכח ובפועל בעצם ובמקרה, א״א שיקויים במציאות בשום נושא (סס 59). הנה יתבאר מכל זה שזה השכל לא יחלק בהחלק הגוף כלומ׳ שאינו גוף או רוח בגוף אבל הוא מתפעל מהמושכלות כמו שהחוש יתפעל מהחושי׳ אבל הוא בלתי מעורב עם חמר ובזה יבדל מהחושי׳ (סס 60). כשיקרה לאדם מקרה שמחה או כבוד היא (הנפש) תתפעל אל ותתצהל ותעלוז ויגברו כל כוחותיה וכשיקרה לו ההפך תתפעל גם אל ההפך (ר׳ הלל מוירונא, תגמולי הנפש א ג, ו:). ושיתפעל הוא שנוי הדבר מעניין לעניין (כל מלאכת ההגיון, במאמר שיתפעל). ולא ימלט כל דבר נעתק משני דברים פועל ומתפעל כדי שתהיה מן הפועל הפעולה ומהמתפעל החוש בכאב (ר״א בר חסדאי, ס׳ היסודות לר״י הישראלי, ג). שהטבעיות יש להם ההפכיים יפעלו קצתם בקצתם ויתפעלו קצתם מקצתם וכו׳ כי החמימות תפעל בקרירות ותתפעל מן הקרירות והיובש יפעל בלחות ויתפעל ממנו, ואולם הסגולה אינה כן מפני שהיא אין לה הפך שתפעל בו ותתפעל ממנו (סס לא—לב). כי נושא הפועל הוא הפועל ונושא ההתפעלות הוא המתפעל (המז״ר לרלב״ג א ח). והפועל לזה החוש הוא מה שיתחדש באויר אצל הגמר הכאת המכה למוכה והמתפעל ממנו הוא העצב השטוח בקצה פנימיות האוזן (סס א ו). אל יקשה עליך מעתה רבוי המצות בענין זכירת יציאת מצרים שהוא עמוד גדול בתורתנו כי ברבות עסקינו בהם נתפעל אל הדבר כמו שאמרנו (רא״ה, חנוך, מלוה עז). ויש מהם הפך אלו והם ב״ח שא״א להם לחיות ולהתקיים בזולת חבורה וקבוץ ושההתחברות הכרחי להם בקיום מציאותם כמו מין האדם כי לדקותו ושווי מזגו יתפעל מן הקור ומן החום ומכל א׳ מן ההפכים (ר״י אלבו, עקרים א ה). ומרגילים אותם (את הילדים) לסבול קור וחום וכו׳ כי מהמורגל לא יתפעל הגוף (ר״י הכהן, מל״ב גבולות ג ז), וכל מתפעל יקבל שנוי וחשם יתי׳ רחוק מאופני השנוי (ר״א הקרחי, עץ החיים עז). אמרים כי החושים מתפעלים ומשיגים מן רגשיהם (סס סס). ולא התחייב מזה אם כן חדוש רצון ולא חדוש ידיעה ולא ימשך מזה בטול טבע האפשר כדברי החכם הות׳ כי לא תלו התנאי במתפעל אלא בפועל לשנותו ברצונו (ר״י אברבנאל, מפעלות אלהים יח). והתפעל הטבע מדברי הנביא (הוח, פירוש מ״ב נ). והצלם הוא באמת הפרק הקושר ומחבר הנבדל במורגש והוא הגוף המתפעל ומצטייר מכל מה שלמעלה ממנו כאשה המתפעלת מצטיירת ומשתלמת מזולתה בנודע (רמ״ע מפאנו, אמרות טהורות, חקור דין, ד יד). שכל גשמי לא יפעל בלתי זמן תנועה בנושא

[1]) [המתפעל שם למקבל השנוי (ר״ש א״ת, פ׳ המלים הזרות בסוף מו״נ).]

מתפעל (ר"ע ספורנו, אור עמים, כח:). חוש הראות מתענג באור נערך וממוצע ומתפעל מאור גדול הורס גבול היחס והערך הנאות כמו שיקרה לו בהביטו אל אור השמש (ר"י מוסקאטו, נפוצות יהודה א, ג.). ובמדרגת העובי והדקות במזג המתחדש מהרכבת היסודות מכח היסודי הזה אשר יתפעלו בו כחותם קצתם מקצתם כן יהיה ענין הצורה החלה עליו (הוא, קול יהודה על הכוזרי א א). כי כל מתאצל בהתאצלותו יתפעל וא"כ יתפעל מאשר הוא בפועל רם ונשא ובעל היכולת ממנו (שער השמים לר"א הירירה, ה ג, מה:). שהחלום הנבואיי יש לו יתרון בהרגש כח הדמיון עד שיתפעל ממנו כל כך כאלו היה בהקיץ (ר"ם אלמולי, פתרון חלומות, ו:). וכשקרב אל המחנה וראה העגל ומחולות חרה אפו וישבר את הלוחות, הרי שנתפעל מחוש העין יותר ממה שנתפעל מחוש השמיעה אע"פ שכבר היה יודע הדבר באמת בלי ספק כלל (ר' אליהו הכהן, שבט מוסר טז). הולך ומתפעל מעט מעט עד הגיעו לנבראים עצמם (רמח"ל, חוקר ומקבל, 6). וחפצת כזה אם שנוי סדר עולם הפועל או שנוי מזגך המתפעל ובשתיהן הקשית לשאול (ר"ם ספנהים, ארבע כוסות, כוס הנחומים ג). — ואמר המשורר: כל המצוים מלבדו הם מתפעלים סרים למשמעתו חשים ומגבלים ומכרתים הם לעבוד איש איש עבודתו (עמנואל הרומי, אפתח בכנור, חרוז על י"ג עקרים, מחב' ז, 37). — ובהשאלה, הִתְפָּעֵל ברוחו, התרשם, התרגש: והנה אלו הדברים קשים מאד אל שכנגדו עד שהם יורדים אל חדרי בטנו ויתפעל לבו מהם התפעלות רב (רלב"ג, משלי יח ח). כמו שידבר אדמוני הפנים מתפעל בהפעלות הפחד כאשר רצה להגיד שהוא מפחד (ר"י מסיר ליאון, נופ' צופ' א יג). להגיד ששאול הִתְפעל מאד מדברי הנשים השאננות המחוללות (ר"י אברבנאל, ש"א יח, ויהי ממחרת וחללם). שההמון מתְפעל מהדבר המוחש יותר מהמושכל (הוא, מ"א יג). והנה המלך התפעל מאד מדברי האלה (הוא, מ"ב ו ל). הלכו לפני השופטים וספרו הדברים והם האמינו ונתפעלו מאד (ר"ם אבן וירגא, שבט יהודה, סימן יד). הם (הספורים) מושכים את לב האדם להִתְפעל מהם (ר"א לויפל, שע"י ג, יד:). — ואמר המשורר: אך מתקונים מעמדות ותהלים אינן מתְפעלות נשמות הפלילים (יל"ג, שני יוסף בן שמעון, כל שירי יל"ג ד, 129). — ובמשמ' התקבל בהתפעלות: ר' אליעזר הגדול ז"ל שצוה לחורקנוס בנו בדרכי קונו וכיון לזה סמוך למיתתו כי הדברים אז מתפעלים לשומעיהם (ר' אליהו הכהן, שבט מוסר ראש פרק טז).—ובמשמ' התעורר לפעלה: וחגע בעצמך באשר עינינו רואות בכמה מעלות כפולות ומכופלות מצירים לנו ומתאכזרים ומתפעלים עלינו לכלותנו חיו (פענח רזא עה"ת, בחוקותי, מז:). — ב) הִתְפָּעֵל, בדקדוק, נהיה פֹּעַל, נוצר פֹּעַל: הוסדה, שנתיסדה, וכל תיבה שתחלת יסודה יו"ד, כגון יסד, ילד, ידע, יסר, כשהיא מתפעלת תבא הוי"ו במקום היו"ד, כמו הוסדה, הולדה וכו' (רש"י, שמות ט יח). שאין וי"ן מעיקר התיבה אלא כמו שאון מן שאה וכו' לא יתפעל עם הנון לומר סואן אלא סואה וכו' (הוא, ישע' ט ד). ונחתה קשת נחושה זרועותי, ונחתה לשון דריכת קשת וכו' ופעל שלו נחת וכשמתפעל בא דגש ומחסר את הנו"ן וכו' (הוא, תהלים יח לה). ונו"ן של נגף נשך נדר נקם כשמתפעל יאמר ניגף נישך נידר ניקם כמו ננגף ננשך ננדר ננקם שהדגש בא בתיבה במקום נו"ן וכו' אף כאן יאמר נחתו כמו נגשו נתנו מגזרת נחת נתן נגש והנו"ן יסוד נופל לכנס דגש במקומה כשהיא מתפעל (שם לח ג). וטוב לנו לדמות ויחרגו לחרגת מותא אחר אשר אין לו חבר לא בשם דבר ולא במתפעל בלשון עברית מלדמותו לחגירא אשר נמצא לו שם דבר ומתפעל בלשון עברית (ר"א, הכרעות על דונש, בתשו' דונש, ויחרגו, 62). ומגזרת מעשה ופעלה יתפעלו פעלים רבים (ר"א בדרשי, חותם תכנית).

ב. **פעל**[1],—דגמה לכל שרש משרשי הלשון העברית אשר על פיה נוהגים לבנות את משקלן של

---

[1] [הִפרד כאן השרש פעל בשמושו כדגמה למשקל השמות והפעלים מן א. פָּעַל, הואיל ואין כאן פעל זה באחת ממשמעיותיו אלא דגמה חסרת משמעות בלבד, שאף נִתנו לה צורות מצורות שונות שלא היו לשרש פעל העקרי מעולם. ובשמוש זה הלכו המדקדקים העברים אחר בעלי הדקדוק הערבי שבחרו באותו שרש פעל[a] ראשונה כדגמה לפעל, כסוג זה של מלים המביע פעלה. רשימות של משקלי שמות המשמשים בעברית שבמקרא נערכו בידי מדקדקים קדמונים ואחרונים, עי'

---

[a] فعل

צורות השם והפֹּעַל בלשון, ולפי זה נקראות שלש אותיות השרש פא הפעל, עין הפעל, למד הפעל[1]: ופתר זכרו זאת והתאששו מלשון ייאוש וטעה בזו טעות גדולה לפי שלשון ייאוש עברי מן המלה המשולשת המסתכן פה שלפעל מטנה והי היוד (תשו' דונש על רסע"ג 51). וכזכר הפעלים אשר ראש אותיותיהם, והיא במקום פא פעל, אות מאותיות הסתר או אלף או יוד, כי מלת פעַל היא שלש אותיות וכו' ומשם נלקח משקל ודמיון לכל הפעלים, על כן האות אשר תחלתם כמו שין שמר ואלף אמר נקראת פא הפעל כי היא למול פא פעל וכו' (שלשה ספרי דקדוק לר"י חיוג, נוט, 4). פעמים רבות תשמעני שאומר פא הפועל ועין הפועל ולמד הפועל ודע כי כונתי בזה לקצוב לכל הפעלים חחולפים קליהם וכבדיהם וכל הבא מהם (סה"ש לריב"ג, הקד', 3). וכבר חלקו השמות והפעלים על משקל פעל ואם היו בנין התיבה מארבע אותיות יוסיפו על משקל פעל למד אחד ותהיה פעלל. כגון ארץ האלף במקום פי פעל והריש במקום עין פעל והצד במקום למד פעל, וכן עשה אמר בחר קרא ודומה, ונקרא האות הראשון פי הפעל והשני עין הפעל והשלישי למד הפעל וכו' (הוריה הקורא, דרנבורג 38). — בניני הפֹּעַל, פָּעַל (קל), נִפְעַל, פִּעֵל, פֻּעַל, הִפְעִיל, הָפְעַל, הִתְפַּעֵל: ויש מן הפעלים שלא נמצא ממנו כי אם בנין פעל לבדו או הפעיל לבדו או פעל לבדו או פעל לבדו (שלשה ספרי דקדוק לר"י חיוג, נוט, 13). ודע כי כל נפעל יחלק בראשית מחלקותיו לשתי מחלקות, או שהיה פתרונו נפעל כבר או שהיה פתרונו נפעל ועומד בכל זמן, ונפעל שהוא לשעבר יחלק עוד לשתי מחלקות וכו' (שם 18). וכן אומר בהכרית והשמיד ומה שהוא דומה להם כי משקלו הפעיל (סה"ש לריב"ג הקד' 8). והדמיון בזה שאומר בנשבר שמשקלו נפעל ואשים לעמת נון נשבר נון נפעל (שם שם). ואומר בהתגדל שמשקלו התפעל ואשים הא ותו התגדל לעמת הא ותו התפעל (שם שם). והנה כל אלה הם מבנין הקל הנקרא בנין פָּעַל (רחב"ע, לחות, שער הפעלים, כט.). המדקדקים אמרו כי פָּעַל משקל קל כמו שמר גמר שאג וכו' (שם, שער הבנינים, לד:). — ומכאן כפֹּעַל ממש, הִתְפַּעֵל, בא בבנין הִתפ'[1] וכדו': ולכן לא תתפעל כל מלה אשר בראשיתה זיי"ן בתי"ו אחריו לעולם (תשו' דונש על מנחם, 9). רק התי"ו מתחלף בט' בהתפעלה עם צד"י וכו' כמו אלה מה נצטדק (תשו' תלמידי מנחם, 38). ותבה שתחלתה סמך או שין כשהיא מתפעלת התיו מפרדת את אותיות העקר (רש"י, בראש' מד טז). יגוד יגודנו וכו' וכשהוא מתפעל או מפעיל אחרים הוא כפול כמו יתגודד וכו' (הוא, שם מט יט). וכל תיבה שתחלת יסודה צדי כשהיא מתפעלת בלשון מתפעל או נתפעל באת טית בתוכה (הוא, יהוש' ט ד). דלא נסתרי עבדיה, שלא ירגיל להיות בטל ויתעצל, נסתרי התי"ו משמשת כדרך המתפעלים בתיבת שי"ן וסמ"ך כאשר יתפעל שר ויאמר תשתרר שהתי"ו מתמצעת להפסיק אותיות השרש וכו' (הוא, ב"מ סה.). אשר אמר דונש כי טי"ת ודל"ת במשרתים יען כי שתיהם במתפעלים כי יאמר מן צדק נצטדק מן זמן הזדמינתון, אף לזאת יודה מנחם כי במתפעלים תבאנה (ר"ת, הכרע', תשו' דונש, 9). — ובבנינים אחרים מחוץ לשבעת הנ"ל: והנה מדקדק גדול אומר שהם (קוֹמֵם, שׁוֹבֵב, כּוֹנֵן) על משקל פּוֹעֵל והוא בנין כבד נוסף ולא אמר כלום כי אם ישנוה מלת קם משלש אותיות הנה קומם היא על משקל פִּעֲלֵל כי הוא"ו הנה תחת עי"ן הפועל וכו' ואני אינני מודה כלל שיש בנין כבד הוא פּוֹעֵל (רחב"ע, לחות, הפעלים השניים, לד.). — וצורות הפֹּעַל לפי שנוי הבנינים, הזמנים, הגוף והכנויים: ויטה לשון וַיִּפְעַל הוא ואינו לשון וַיִּפָּעֵל (רש"י, בראש' ז כג). ועל כרחי אני זקוק לפרש תלינו בלשון תפעילו מפני דגשותו וקרייתו שאלו היה רפה הייתי מפרשו בלשון תפעלו (הוא, שמות טז ז). פָּעוֹל פָּעֵל תורה על יחיד נסתר שפעולתו הי' בזמן אחד (רד"ק, מכלול, הפעלים, ד:). ונקדמה למ"ד הפעל לפ"א הפעל שלא לחבר שני עייני"ן כאחד שמשפט ילועו בפלם יכוננו

חרקמה לריב"ג שער יא—יג (עמ' 57-76), מכלול לרד"ק שער דקדוק השמות (הוצ' ליק עמ' קמג-קסג), מעשה אפוד של פריפוט דוראן (הוצ' וין תרכ"ה, עמ' 126-136)].

[1]) [כדי לאפשר את הגית המלה מבטאים אותה כבטויה של המלה פֹּעַל, אף על פי שאין בזה כונה לא לא. פֹּעַל ולא לב. פֹּעַל.]

[1]) [ועי' גם ערך פָּעַל, הִתפ'.]

ומשקלו יִלְפְּעֲלוּ אם היתה בו עי"ן הפעל אך נפלה ממנו עי"ן הפעל גם מהנשימה ומשקלו יִלְפְלוּ (שם קח.—קח:). — משקלי השמות לסוגיהם: והנה מקצת המלים אשר יבואון מלעיל על משקל פֶּעֶל ובהיות המלה על משקל פעל היא פתוחה ארץ ברך בשם (חסוי תלמידי מנחם, 52). והנני בא במלים אשר יהיו מלעיל על משקל פּוֹעֶל (שם 54). והנה אבאר מקצת המשקל אשר יהיו מלרע על משקל פָּעָל והם קמוצים (שם 55). ויבא על פְּעֻלָּה כמו עלפה תפתה וכו' (הורית הקורא, דרנבורג, 41). ונמצא גם פֵּעַל כמו הילל בן שחר וכן משקל פְּעֵלָה מגדל סונה (חלקת השם מג). וכן נרדף משקל פֹּעֶל עם פֵּעַל כמו סֹבֶךְ סְבַךְ וכו' וכן נרדף עם פָּעָל, מָשָׁל מֹשֶׁל (שם סה, הערה). עפ"י דגמא זה ישקל גם משקל פְּעֹלֶת בקרת, שבלת, צפרת (בדרז"ל) וכן צפרן ע"מ פְּעֹלֶן (שם קז). ויש גם פְּעִילוֹן, כמו ישימון (שם פ). — וכדגמה לנקוד, שלא כשרש: ויבא על פְּעִיל כמו עלית, חתיתם (הורית הקורא, דרנבורג, 41).

פֹּעַל, ש"ז, כני פָּעֳלִי, פָּעָלְךָ, פָּעֳלֵךְ, פָּעֳלוֹ, פָּעֳלוֹ, פָּעֳלָהּ, פָּעָלְכֶם, פָּעֳלָם, ונ"ר פְּעָלִים, — א) כמו מַעֲשֶׂה, מה שעשה האדם, ;Tat; action, acte; action: הצור תמים פָּעֳלוֹ כי כל דרכיו משפט (דבר' לב ד). ברך יי' חילו ופֹעַל ידיו תרצה (שם לג יא). ובניהו בן יהוידע בן איש חי [1]) רב פְּעָלִים מקבצאל (ש"ב כג כ). והיה החסן לנערת ופֹעֲלוֹ [2]) לניצוץ ובערו שניהם יחדו ואין מכבה (ישע' א לא). והיה כנור ונבל תף וחליל ויין משתיהם ואת פֹּעַל יי' לא יביטו ומעשה ידיו לא ראו (שם ה יב). הן אתם מאין ופָעָלְכֶם מאפע (שם מא כד). היאמר חמר ליצרו מה תעשה ופָעָלְךָ [3]) אין ידים לו וכו' האתיות שאלוני על

---

[1]) בדהי"א (יא כב): חַיִל.

[2]) אולי זה פֹּעַל? [יונתן תרגם מלשון פֹּעַל: ועובד ידהון, ועי' גם דברי רד"ק לקמן בהערה לפסוק ופָעֳלוֹ לא יתן לו (ירמ' כב יג). אולם כמה מפרשים פרשוהו מלשון פוֹעֵל, העושה אותו. כך רש"י וז"ל: החסון, התוקף וכו' ופעלו, והעושה אותו תוקף יהיה לניצוץ אש וכו' ת"י ועובד ידהון ואין זה אחר ל' העברית שא"כ היה לו לינקד ופעלו חטף קמץ ויהא נבאר לשון פעול עכשיו שהוא נקוד מלאפום נבאר ל' פועל. רד"ק: ואמר ופועלו לניצוץ כי העושה אותו פסל הוא גרם לו הבערה כמו שהנצוץ מבעיר הנערת.]

[3]) הבלי העשוי?

בני ועל פֹּעַל ידי תצוני אנכי עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי וכו' (שם מה יא—יב). מעשיהם מעשי און ופֹעַל חמס בכפיהם (שם נט ו). ושלמתי להם בְּפָעֳלָם וכמעשה ידיהם (ירמ' כה יד). שלמו לה כְּפָעֳלָהּ ככל אשר עשתה עשו לה (שם נ כט). ראו בגוים והביטו והתמהו תמהו כי פֹעַל פעל בימיכם לא תאמינו כי יספר (חבק' א ה). יי' פָּעָלְךָ בקרב שנים חייהו (שם ג ב). יי' משפט עשה בְּפֹעַל כפיו נוקש רשע (תהל' ט יז). תן להם כְּפָעֳלָם וכרע מעלליהם כמעשה ידיהם תן להם השב גמולם להם (שם כח ד). אלהים באזננו שמענו אבותינו ספרו לנו פֹּעַל פעלת בימיהם בימי קדם אתה ידך גוים הורשת וכו' (שם מד ב—ג). וייראו כל אדם ויגידו פֹּעַל אלהים ומעשהו השכילו (שם סד י). והגיתי בכל פָּעֳלֶךָ ובעלילותיך אשיחה (שם עז יג). יראה אל עבדך פָעֳלֶךָ והדרך על בניהם (שם צ יז). כי שמחתני יי' בְּפָעֳלֶךָ במעשי ידיך ארנן (שם צב ה). אשר נסוני אבותיכם בחנוני גם ראו פָעֳלִי (שם צה ט). יצא אדם לְפָעֳלוֹ ולעבדתו עדי ערב (שם קד כג). הוד והדר פָּעֳלוֹ וצדקתו עמדת לעד (שם קיא ג). גם במעלליו יתנכר נער אם זך ואם ישר פָּעֳלוֹ (משלי כ יא). והשיב לאדם כְּפָעֳלוֹ (שם כד יב). כי פֹעַל אדם ישלם לו וכארח איש ימצאנו (איוב לד יא). ויגד להם פָּעֳלָם [1]) ופשעיהם כי יתגברו (שם לו ט). זכר כי תשגיא פָּעֳלוֹ אשר שררו אנשים (שם שם כד). — ובע"ח [2]): הן פראים במדבר יצאו בְּפָעֳלָם (שם כד ה). — ולא בע"ח, הענן, הרוח וכו': והוא מסבות מתהפך בתחבולותיו לְפָעֳלָם כל אשר יצום על פני תבל ארצה (שם לז יב). — ב) השכר תמורת העבודה, Lohn; récompense; reward: ברעהו יעבד חנם ופֹעֲלוֹ [3]) לא יתן לו (ירמ' כב יג). הלא צבא לאנוש עלי ארץ וכימי שכיר ימיו כעבד ישאף צל וכשכיר יקוה פָעֳלוֹ (איוב ז א—ב). — ואמר בן סירא: עד ישיב לאנוש פעלו וגמול אדם במזמתו (צ"ק גני' לב כד). — ובתו"ס: מעשה בהלל הזקן שהיה עומד על פתחה של ירושלים ובני אדם יוצאים לפעלם (אדר"נ נ"ב

---

[1]) [בשולי התנ"ך של המחבר בכתב ידו: מַעֲלָם.]

[2]) [ועי' טורטשינר ס' איוב למקום.]

[3]) לא פָעֳלוֹ? [רד"ק (ספ"ש פעל) כותב: הית' משפטו ופָעֳלוֹ וכו' ואדוני אבי ז"ל כתב כי ופעלו כא במשפט ואיננו שם אלא פעל ופירוש ופעלו שעבד עמו לא יתן לו שכירותו וכו'.]

-פו, שכער, 54).—ובפסתמ"א: הנשמה לך והגוף פעלך חוסה על עמלך (פומע תפלה, מעריב יוה"כ). שהם מרחיקים שיהיו שני פועלים[1]) מפועל אחד (ר"י א"ת, חו"ד א). אבל יש ליסודות ולשמש ולירח ולכוכבים פעלים על דרך החימום והקירור וההרטבה והיובש (הוא, כוזרי א עז). וקצת האשעריה אמרו שיש ליכולת הנבראת בפֹעַל קצת מעשה בפועל ויש לה בו תתלות וכו' והרצון הזה הנברא לפי דעת כולם והיכולת הנבראת בו וכן הפעל הנברא לפי דעת קצתם כלם הם מקרים וכו' (ר"מ א"ת, מו"נ א עג, ההקדמה השסים). כי נושא הפעל הוא הפועל ונושא ההתפעלות הוא המתפעל (אמו"נ לראב"ד א א). כי אין הפרש שיהיה האדם פעלו פעל הבהמה ובין שיהיה בהמה יצירתה יצירת האדם (רמ"ע פלקירא, ראשית הכמה, 76). שהטבע באדם והנפש האנושית זכחות אלו השנים ופעליהם הם כולם והכחות השכליים המעשיים מפני שלמות השכל העיוני וכו' (שם 91). והיות לאדם עתות קצובות לזה הפעל (המשגל) כי רבויו מפסיד הגוף (הוא, אגר' האלוס, JQR NS I, עמ' 472). והעיקר הראשון שהוא סור מרע מתחלק לשני חלקים הראשון בפועל שמתאוה תחלה זחשני בדבור (ר"י אבוהב, מנוה"מ, הקד', יג). כי בהיות מיני נמצאים רבים מאד שיש להם סדר וקיום בתנועת אותו המניע כאשר יעיד החוש יתחייב שאותו המניע יעשה זה על אחד משני פנים אם שיעשה בכוונה ועיון מאתו לקיום אותם המינים וסדרם כמו פועל חפץ בקיום פעליו וסדרם וכו' (ר"ע ספורנו, אור עמים, כט.).—ואמר הפיטן: רב פעלך ונעלם סודך, במכון שבתך תעמיד הודך (ראב"ע, ומעשה אלהים, איגר 187). פער האחד לרגל ברעו בשפתו, פעלו הושב בראשו ולא רעננה כפתו (יוסף, אהרן הספרד, יול' שבת ב אחה"פ). אך את זאת חקרנות בדעת ומצאנוה כי אין בתבל הועל לאנוש כי בטוב פעלו (יצחק בן גיאת, מה יתרון, סעה"ש 22). — "נמצא בפֹעַל וכדו', נמצא למעשה, ממש ולא בכח בלבד[2]): אך האחד האמת יאמר גם כן על שני פנים האחד מהם במחשבה והשני בפעל וכו' והענין השני אשר הוא אחד אמתי נמצא בפעל הוא ענין אשר לא יתרבה ולא ישתנה ולא יתחלף (ר"י א"ת, מו"ה, היסוד ח). אם תהיה העלה בכח העלול בכח, ואם תהית בפעל העלול בפעל (הוא, כוזרי ד יג). כי האדם קודם שישכיל דבר הוא משכיל בכח וכשישכיל דבר אחד וכו' אז הוא משכיל בפעל (ר"ש א"ת, מו"נ א סח). כשהשכיל צורת זה האילן הרמוז אליו והפשיט צורתו מחומר שלו וצייר הצורה המופשטת שזה הוא פעל השכל אז הוא משכיל בפעל והשכל אשר עלה בידו בפעל הוא צורת האילן המופשטת אשר בשכלו (שם שם). ואחר שנברא החברותא נקרא אדם וזהו אמרו יתברך זכר ונקבה בראם ויקרא את שמם אדם ביום הבראם וזה כי קודם היה שלם בכח ואחר שב שלם בפועל (ר"י מפיקא, מנחת קנאות, 1). ואמנם התוארים היוצאים מה' ית' משמותיו או בנוייו שהם מהאופן הראשון וכו' הם דברים מתעצמים במחשבת האנשים מבלי פעולה חושיית אבל כאשר יוציאום מן הכח אל הפועל יוציאום בהמשכת פעולות מעשיות גשמיות וה' ית' הם לעולם בו בפועל (שם 28). פֹּעַל, הא' בלתי בעַל תכלית בפעל בעצמו והב' הבלתי בעַל תכלית בכח וזהו אשר נתאמת מציאותו לבד בלתי החלק השני ר"ל האמתי בשם לא במציאות חוץ לנפש (פי' נרבוני למו"נ ג עג). כשיפרד (האיש השלם) מן השכל בשום עת רצוני לומר בהתעסקו בענינים הגשמיים שהם זולתי השכל וזולתי העבודות האלהיות והשכל הנמצא בו בפעל חזר להיות בכח תסתלק ההשגחה באותו זמן שהוא נפרד מן השכל (ר"י אבן לטיף, שער השמים כה, השחר שנה ג, 102). והמתנועע בה אין לו כח על השינוי אבל ענינו דומה אל הפעל הגמור (ר"ח קרשקש, אור ה' א, באור ההקדמה הי"ד). ומבואר כי רבים מן הנמצאים יהיו נמצאים בכח ובלתי נמצאים בפועל כצמחים בזרע והעופות בבצים (אמונה רמה לראב"ד ב א). — "ועשה דבר בפֹּעַל, כגון כתב בפֹעַל, האיר בפֹעַל וכדו': ואמרנו במי שהוא ער ולפניו הקלמוס והדיו והקלף שהוא כותב בכח אבל הוא כח קרוב מאד ולא נקראהו כותב בפעל כי אם בעת שיכתוב (מלות הגיון יא). וכשם שהשמש היא מאירת את הרוח שמגיע אל העין מחמות ומאורת יאיר בפועל וכו' כך ערך המלאך גבריאל אשר הוא המדע הפועל אל נפש האדם (ר"י עקנין, ס' מוסר ג

1) [כלו': פֹּעֲלִים.]

2) [דבר בפעל הוא הדבר שיצא לידי מעשה (ר"ש א"ת, פי' המלים הזרות בסוף מו"נ).]

כא). — ״ידוע בפֹּעַל: שקודם ההקש היה הדבר ידוע בכח בהקדמות ועל ידי ההקש שב ידוע בפועל (ר״י אלבו, עקרים א טז). — ״בא לידי פֹּעַל, יצא אל הפֹּעַל, יצא מן הכח אל הפֹּעַל: ולא יוכל השכל האנושי להשיג מהן ר״ל מהותן מהצורות הנפרדות רק השכל הפועל שהוא אחרון שבשכלים הנפרדים והוא המוציא שכל האדם מן הכח אל הפועל (ר״י א״ת, רוח חן ג). הנה האישים הנמצאים בזמן החולף עד העת הזאת אין תכלית להם ומה שאין לו תכלית לא יבא אל הפועל ואיך יצאו האישים ההם אל הפועל והם אין להם תכלית מרום (הנ״ל, כוזרי ה יח א). וכל מה שיצא מן הכח אל הפעל אי אפשר לו מבלתי מוציא זולתו נמצא בפעל שיוציאהו (ר״ש א״ת, מו״נ א נה). וההליכה מן הכח אל הפעל היא תנועה (אמו״ר לראב״ד ב ד). ולא בא הדבר לידי פועל (פחד יצחק ערך בר מתא). — ״הוציא לפֹּעַל: כי בכח השכל למנות אלפים ואלפי אלפים כפולים עד לאין תכלית זה בכח אבל שיוציאהו אל גבול הפועל לא (ר״י א״ת, כוזרי ה יח א). שבתחלה נבראו במציאות בחני ואחר כך עשאם כשהוציאם לפועל בצורותיהם (ראב״ח הנשיא, מגלת המגלה, הביא בשמו ר״י אברבנאל בראש׳ א א). ונתן לו השם יתברך שלמותו בכח והמציא לו הכלים אשר בהם אפשר שיוציאוהו אל הפועל (רלב״ג, איוב יא). — ״יציאה מן הכח אל הפֹּעַל: שכל תנועה שנוי ויציאה מן הכח אל הפועל (ר״ש א״ת, מו״נ צ׳ הקד׳ ה). — ועי׳ גם ערך פֹּחַ, עמ׳ 2318.

ב. ״פֹּעַל[1]), ש״ז, מ״ר פְּעָלִים, — בדקדוק, כל מלה מהמלים של הלשון שמורה על איזה מעשה, אמר, הלך וכו׳, Zeitwort; verbe; verb: וכל המבטא מחולק על שלשה חלקים שמות ופועלים ותיבות הענינים וכל הפעלים על שלשה חלקים פועל שעבר ופועל שלא נגמר ופועל עתיד (מכתב דונש למנחם, תשו׳ דונש על מנחם, 5). ותמוגגנו מן הפועל המסתכן עינו (דונש, תשו׳ דונש על רס״ג 46). ואמר בפתרון שם בנימן צעיר רודם הפחה שלהן והחריב בפירוש מלה זו כל פעל מסתכן הלמד בלווי (שם 56). דע כי כל שם וכל פועל מן ג׳ אותיות הבא על משקל פועל הוא מלעיל (תשו׳ תלמידי מנחם, 54). ואם בא על המשקל הזה שם או פועל והיה האות השני או השלישי מהמלה ההיא וכו׳ אחת מאותיות הגרון נהפך הפתח קטן לפתח גדול וכו׳ (שם שם). ולא יתכן לומר צדה לשון הצד ציד שצידת חיות אין נופל ה״א בפועל שלה ושם דבר בה ציד וזה שם דבר בו צדייה ופועל שלו צודה וזה פועל שלו צד (רש״י, שמות כא יג). והמם, נקוד קמץ כולו לפי שאין מ״ם אחרונה מן היסוד והרי הוא כמו והֵם אותם אכל והמם גלגל עגלתו כולו יסוד לפיכך חציו קמץ וחציו פתח כשאר פעל של שלש אותיות (הנ״ל, דבר׳ ז כג). פעמים רבות תשמעני שאומר פא הפועל ועין הפועל ולמד הפועל ודע כי כונתי בזה לקצוב לכל הפעלים החולפים קליהם וכבדיהם וכל הבא מהם מפועל עתיד ושם וזולת זה דמיון מן פועל רצוני לומר מן לשון פעל (ר״י ח״ת, ספ״ש לריב״ג, הקד׳ 3). אמר מרון בן גנאח דע כי התחלות הדבור כולו עברי ערבי וזולתם מן הלשונות שלש והם שמות ופעלים ומלות הטעמים (הנ״ל, הרקמה. א, 1). ואם כן המקור אשר הוא עין המקרה הוא יותר קדמון משתי הבנינות הנלקחות ממנו לזמן החולף והעתיד רצוני לומר הפועל החולף והעתיד (שם שם, 2). אם כן הפעלים הם הם נלקחים ממקוריהם לא המקורים מהפעלים וכן הפועל והפעול נלקחים מהמקור אשר הוא שם המקרה (שם שם, 3). אנשים ראו חסרון מי שקדם זכרם והשתדלו לדעת עילות הנקוד והטעמים וחברו אליהם דעַת שמוש הלשון ודקדוקו ודעת השמות והפעלים (הנ״ל, חו״ה, עבודת האלהים 7). וקבצתי כל הפעלים הנמצאים בשרשיהם אותיות האלה בכל המקרא (שלשה ספרי דקדוק לר״י חיוג, נוט, 3). אחל בעזרת ה׳ לפרש אלה הפעלים ואקדם מכלל אשר ראשיתם והוא לעמת פ״א פעל אלף (שם 12). חפשתי ובקרתי פעלי הכפל שהעין והלמד מהם אות אחת כפולה וכו׳ ואחר כן אכנוס כל הפעלים הנמצאים במקרא (שם 99). והנה השם

---

[1]) כך מנקד בספר מרפא לשון מר״מ בן חביב. ואצל דבלמש (מקנה אברם, מולד האותיות) פֹּעַל, מ״ר פְּעָלִים, וגם פְּעָלִים וצ״ל פְּעָלִים. ויש מנקדים מלה זו פֹּעַל כדי להפריד בינה ובין פֹּעַל במשמ׳ מעשה, ואולם רב המדקדקים משתמשים בצורה המקבלת פֹּעַל, שיסודה בערב׳ פִּעְל a).]

a) فعل

השלישי גם הוא מזאת הגזרה והוא שם עצם נגזר מפועל (ראב"ע, ס' השם, קבוצת קינטרסים, ח). התבה אשר יקראה מדקדק הערב הפעל היא אשר נקראה אנחנו הקנין (מלות ההגיון יג). ומה שנאמר בו כי אינו מורה על הזמן להבדיל אותו מהפועל שהוא מורה על הזמן (רס"ע פלקירא, ראשית חכמה, 24). והמינים יש מהם שמות ויש מהם פעלים ויש מהם מדבקות (שם שם). דע והבן כי כל דבור שבעולם בכל הלשונות כולם לשון אשורי או יוני וכו' ושאר כל הלשונות אינו אלא שם או פעל או אות מחבר (הוריה הקורא, דרנבורג, 11). השם והפועל ומלות הטעם (כ"ח דבלמש, מקנה אברם א). — ואמר המשורר: לבל תהיה בשם פועל ומלה, כמו עור מגשש באפלה (השכל וידוע, שיר בסוף מכלול להרד"ק). — פֹּעַל יוצא, פֹּעַל עוֹמֵד, פֹּעַל מִתְעַבֵּר: כאשר הקריב, מחנהו, אי הוא מהפעלים העומדים כי ימצאו פעלים שיצאו ויעמדו (ראב"ע, בראש' יב יח). החלק האחד פועל עומד והטעם שלא יפעל הפועל באחר רק פועלו הוא בעצמו כמו קם עמד ישב, והחלק השני פועל יוצא והטעם שיצא פועל אל אחר ואיננו בו כלל כמו בו לדבר הרג לקח נתן (הוח, לחות, שער הפעלים, כט). ויש פועל יוצא לשנים פעולים כמו ראובן האכיל את שמעון לחם (שם ל:). וראשו לעב יגיע, ובא ממנו פועל יוצא כמו מגיעי בית בבית (רס"ע פלקירא, ראשית חכמה, 62).—ועי' עוד ערך יָצָא, עָמַד, א. עָבַר, המש'. — שֵׁם הַפֹּעַל, צורת המקור המתחבר של הַפֹּעַל, infinitivus constructus: יש אומ' כי השם שפט השופטים כי על ידם בא רעב בארץ ישראל ויש מדקדק שאומר שאיננו שם הפועל כי אם שם (ראב"ע, רות א א).—ועי' ערך שֵׁם.

פְּעֻלָּה, ש"נ, סמי' פְּעֻלַּת, כנ' פְּעֻלָּתִי, פְּעֻלָּתְךָ, פְּעֻלָּתוֹ, פְּעֻלַּתְכֶם, פְּעֻלָּתָם, רי"ר פְּעֻלּוֹת, -לֹת, — א) כמו פֹּעַל במשמ' שכר העבודה [1]), Lohn; récompense; reward: לא תעשק את רעך ולא תגזל לא תלין פְּעֻלַּת שכיר אתך עד בקר (ויקר' יט יג). הנה שכרו אתו ופְעֻלָּתוֹ לפניו (ישע' מ י). אכן משפטי את יי' ופְעֻלָּתִי את אלהי (שם מט ד). כי אני יי' אהב משפט שנא גזל בעולה ונתתי פְּעֻלָּתָם באמת וברית עולם אכרות להם (שם סא ח). עונתיכם ועונת אבותיכם יחדו אמר יי' אשר קטרו על ההרים ועל הגבעות חרפוני ומדתי פְּעֻלָּתָם ראשנה על חיקם (שם סה ז). פְּעֻלָּתוֹ אשר עבד בה נתתי לו את ארץ מצרים (יחזק' כט כ). וילבש קללה כמדו ותבא כמים בקרבו וכו' זאת פְּעֻלַּת שטני מאת יי' (תהל' קט יח-כ). רשע עשה פְּעֻלַּת שקר וזרע צדקה שכר אמת (משלי יא יח). — ובתו"מ: ד"א הצור, התקיף, תמים פעלה, פעולתם של באי העולם שלמה לפניו, מתן שכרם של צדיקים ומתן פורענותם של רשעים (ספרי דברי שז). יצא אדם לפועלו, יצאו ישראל לקבל פעולתן מן הקב"ה (מדר' שוח"ט לתהל' קד כג). — ב) כמו פֹּעַל במשמ' מעשה, Tat, Handlung, Tätigkeit; action, activité; action, activity: כה אמר יי' (לרחל המבכה על בניה) מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה כי יש שכר לִפְעֻלָּתֵךְ נאם יי' ושבו מארץ אויב ויש תקוה לאחריתך נאם יי' ושבו בנים לגבולם (ירמ' לא יה-יז). לִפְעֻלּוֹת אדם בדבר שפתיך אני שמרתי ארחות פריץ (תהל' יז ד). תן להם כפעלם וכרע מעלליהם כמעשה ידיהם תן להם השב גמולם להם כי לא יבינו אל פְּעֻלֹּת יי' ואל מעשה ידיו (שם כח ד-ה). פְּעֻלַּת [1]) צדיק לחיים תבואת רשע לחטאת (משלי י טז). ועתה חזקו ואל ירפו ידיכם כי יש שכר לִפְעֻלַּתְכֶם (דהי"ב טו ז). — ובתו"מ: פעולתו שלימה על כל באי העולם ואין להרהר אחר מדותיו (ספרי דברי שז). כי עשית זאת וכו' בשביל זו כל פעולה שלך לא בשביל זו (רבי הושעיה, מד"ר בראש' כ). אפעל ומי ישיבנה, כל פעולות ומחשבות שפעלתי עם דור המבול מי אמר לי לא עשית בשורה (שם שם לו). כל פעולות טובות ונחמות שהקב"ה עתיד לעשות עם ישראל אינם אלא בשביל פועה שפעיתם לפני בסיני (ר' לוי, שם ויקר' כז). יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני העני עושה עם בעל הבית שכן רות אומרת לנעמי שם האיש אשר עשיתי עמו היום בועז, אשר עשה

---

[1]) [בכתבות הכנעניות (עי' קלוסן, אוצר הכתובות הפניקיות, עמ' 80 ועוד) מצוי שם ירח פעלת, שזמנו בסוף הקיץ או בראשית החרף, ואולי יש לבארו כירח תשלום השכר לשכיר שנה. ובשטרות אשוריים קדומים נמצאת המלה פֻּעְלַת (וי"א פֻּעֻלַת או פְּעֻלַּת) במשמ' קרובה, ואולי מונח זה שאול הוא מלשון שמית מערבית.]

[1]) ואולי [במשמ'] שכר?

עמי אין כתיב כאן אלא אשר עשיתי, אמרה לה הרבה פעולות וטובות עשיתי עמו היום בשביל פרוסה שנתן לי (ר' יהושע, שם שם לד). בעון קומי ר' יוחנן מהו פעולתי אמר להם על שפעל פעולה גדולה בתורה, מה פעולה גדולה פעל שהיה מדליק לפני הארון נר אחד שחרית ונר אחד ערבית (שם במד' ד). עשה דברים לשם פעולתם[1] ודבר בהם בשמם (דא"ז ב). כי השתות יהרסון צדיק מה פעל, אם הצדיקים שהשתיתו עולמך וכו' ועמדו הרשעים ופיגרו אותם, צדיק העולם הוא הקב"ה מה פעולה הניחו לך בעולמך וכו' ומה אם השיתין שהם קרומים על התהום עמדו רשעים ופיגרו אותם, צדיק העולם מה פעולה פעלת (מד"ר שוח"ט לתהל' יא ג). — *וכמשמ' עבודת הפוֹעֵל, הפועל ועושה עם בעל הבית: בפעולה שאעשה עימך, אם עשה עימה בשוה פרוטה מקודשת ואם לאו אינה מקודשת, על מנת שאעשה עימך בפעולה ועל מנת שאעשה עימך מחר, אם עשה עמה כדרך הפועלים מקודשת ואם לאו אינה מקודשת (תוספת' קידוש' ג ח). האומר לפועל הילך מנה זה ויהא בידך שתעשה עימי בפעולה לגורן מדינר ליום והיה יפה סלע ביום אסור (שם ב"מ ו טו). משל למלך שהיה מהלך בדרך ראה בן טובים אחד ומסר לו עבד אחד לשמשו, שוב ראה בן טובים אחד מעודן ומפונק ועוסק בפעולה ומכירים את אבותיו, אמר גזירה שאני עושה בידי ומאכילך (ספרי דבר' לח). מאי שנא בחולו של מועד דנפקינן (על הכלאים) א"ר יעקב א"ר יוחנן משום שכר פעולה דמוולי גבן (מו"ק ו.). נוהג שבעולם אדם נותן שדהו לאריסות והוא נותן זרע ונותן פעולה והוא חולק עמו בשוה (ר' נחמיה, מד"ר שמות מח). — ובסהמ"א: היה אדם רואה חלום צדק והיה האדם ההוא בפעלתו ובמדרגתו במעוט ההמשכה אחר התאוה הבהמית ובעל נפש חסידה תהינה חלומותיו צודקות על הרוב (פירוש יצירה לאבוסהל דונש בן תמים, לח). ומה שכנגדה שינה וקיצה, שחוק בכי וכו' ואלו כב' פעולות חצוניות וקרא אותם חפצים (שם נג). שפעולות הגוף בעלות תכלית ופעולות הנפש בלתי בעלות תכלית (ר"י א"ת, כוזרי ה יג). הפעולות יחלקו לפי בחינת תכליתם לארבעה חלקים, אם פעולת הבל, או פעולת שחוק, או פעולת ריק, או פעולת טובה. אמנם הפעולה אשר יאמר לה ריק היא הפעולה שיכוין בה פועלה תכלית אחת ולא תגיע התכלית ההיא (ר"מ א"ת, מו"נ ג כה). אך פעולותיה (של הנפש) אינם נגלות אלא באמצעות הגוף (ר"י מסינה, מנחת קנאות, 55). ודבר רוע אכזריות הפעולה הזאת פונה הוא אל תכלית הגרעון (תקנות קנדיאה, 12). ורבים ירפאו שבר פעולתם על נקלת בהתנצלם כי נמנע ללכת בכנסת כי החזן הוא אויבו (שם 17). אנחנו גוזרים על הקונדושטבולו וכו' שימסרנו ביד השררה י"ק (ירום קרנה) בגלל פעולת הניאוף והוצאת שם רע על בתולת ישראל (שם 21). ועדת ישראל אוהבי אלהים ותורתו ישימו לבם על דרכיו ופעוליתיו (שם 22). — ואמר המשורר: על אשר לא קדמו נפסלו בני לוט, והפכת ותשיתהו בעבור ערות הלוט, ותשקר על אל כי הוא השכיבו לקלוט, וזה מפעולת אדם והאלהים ממנו יפלוט (רקע"ג על חוי הגלכי, דודזון, 72). כים אשא לך טובה תהי בזור מספרה, ותפית כהוכר פעלתי באזכרה (ר' שמואל הנגיד, אולי לרבי יצחק בן כלפון, אחי מוסר, ברודי, 38). — *ויצא לפְעֻלָּה, כמו יצא לפֹעַל, ואמר המשורר: וצרת הזמן היתה בכח עדי כי יצאה בי לפעלה (עמנואל, מחב' א). — *פְּעֻלָּה על אדם או דבר, רשם, Einwirkung; impression: כי הוא (הבורא) קרוב מכל קרוב מצד פעולותיו ורחוק מכל רחוק מצד דמות עצם כבודו והמשלו (ר"י א"ת, חו"ה, היחוד י). — *ארבע פְּעֻלּוֹת החשבון, ארבע מלאכות החשבון, חבור, חסור, כפל, חלוק, die vier Rechnungsarten, quatre (premières) règles (de l'arithmétique); the four first rules of arithmetic, נהוג בדבור ובספרות. —ג) *פְּעֻלָּה במשמ' צורה מצורות הלשון הבנויות מאותיות פע"ל של שרש עברי בין בפֹעַל בין בשם, (grammatische) Form; forme; form: שאין תגרה אלא כמו למה תתגרה ברעה, אל תתגרו בם, שהפועל שלו גרה כמו קוה אוה צוה, שפעולתם תקוה תאוה מצוה (רש"י, תהל' לט יא). ורוב המדקדקים מפרשים פעולת ידון מלשון מדון

---

1) [בבבלי בשם ר' אליעזר בר' צדוק (נדרי סב.): פעלם, ופרשו המפרשים (רש"י ור"נ): פועלם, כלו' הקב"ה.]

שהיא מריבה (ראב״ע הנסיה, הגיון הנפש, י:) כי פעולת שם והמצטרף ממנה מתפרש בלשון הקודש על שבעה פנים (שם יט:). לא תמצא בכל מקום מה שיתפעל ממנו בפעלה ובדקדוק וקצת מן השמות (ר״א בדרשי, חותם תכנית, אמר).

°פְּעָלִי, פועלי, פעליי, ת״ז, — שיך אל פֹּעַל, מתיחס אל פעלה, פָּעִיל, פּוֹעֵל, aktuell, aktiv; actuel, actif; actual, active: המדות האלהיות וכו' מתחלקות לשני חלקים עצמיות ופעליות (ר״י א״פ חו״ה, היחוד י). המדות האלהיות הפעליות הם המדות אשר יסופר בהן הבורא יתברך מצד פעולותיו (שם שם). והסיבות פועליות ותכליתיות אשר הניעוני תנועה מקומית לצאת חוץ לגדרי וחוץ לזמני להרחיב הדבור בדבר נראה שחוק לכל העמי (ראב״ע, מעדני מלך, פתיחה). הקב״ה המציא ראשונה התחלות הדברים כלם במציאות כחני, קודם צאתם למעשה פעליי ושהקב״ה קרא לנתינת המציאות הכחני בריאה וליציאה לפועל קרא עשייה (ראב״ע הנסיה, מגלת המגלה, מובא בפי׳ אברבנאל לבראשי). וכאשר חובר הכוח הפעליי בכח התפעליי וכ״א משתי הכחות שלם היה ההתפעלות מגיע בהכרח (שם טוב על מו״נ ב, הקד' כו). המהות אשר באופן הוא בלתי מוגבל ידחה ממנו כל גבול כחניי ופועלי תאריי שלליי וכו' (ר״י אבוהב, שער השמים לר״א הירירה ג א). ואלה שלשה אופני הבלתי תכליות (נאה לדעת) בלתי תכליות מהעצמות שלמות וכח פועליי וכו' (שם שם). כל סבה פעליית קודמת בטבע ובזמן לדבר הנפעל (ר״א הקרחי, עץ החיים לד). שהאדם נמצא בעבור קיום העולם בכללו ושמהו סבה פעליית (שם שם). וכבר הוכחתי שא״א לפרש ויהי אור אלא שהי' נמצא בפועל ושלאותו אור פעליי קרא יום (ר״י אברבנאל, בראשי׳ א, שאלה ט). ומלת ברא תורה על המצאת היש מאין ועל התהוות הדבר הפעליי אחר האפס הגמור (שם לפסי א). וכן ביום ברוא אלקים אדם בדמות אלקים עשה אותו שבראו בכח תחלה ואחר כך הוציאו למעשה וכן הוא אומר כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו שקדם לשון הבריאה שהוא כפי המציאות הכחני שנתן תחלה ואחר כך הפעליי (הוא, מפעלי אלהי׳ ג ה). וכל זה לקוח מהמקרים המושגים בחוש מפני שדרכם להמצא חוץ מהם במקום וקודם אליהם בזמן דברים אחרים הכרח ושימצא אפשרותם קודם למציאותם הפעליי (שם ה ג). לא שנתהוה מהיולי אחר ולא מחצורה הפעליית ולא גם כן שנתהוה מעצמו (שם ה ג). הקנאה והתאוה והכבוד שאין להם מציאות פעליי כי אם בדמיון (הוא, נחלת אבות ד כא). יש הפרש בין החלוקה העיונית להחלוקה הפעלית, החלוקה העיונית היא שאנו מציירין אפשרות המצא דבר הממשיך רגע והממשיך חצי רגע והממשיך שליש או רביע רגע וכו' והחלוקה הפעלית היא שאנו מגבילי' את עצמנו לשנמשוך בענין איז' סך זמן כמו יום או שעה וכו' (פגנהים, ידיעת שלמה א ג, ה.).

—°**פְּעָלִיּוּת**, ש״נ, — תכונת מה שהוא פְּעָלִי: אמנם שאר הגלגלי' והמאורות וכן המורכבים מהיסודות לא נבראו בפעליותם ביום הראשון אבל נתן ית' באותן ההתחלות הראשונות שברא בתחלה כח להוציא מהם בשאר הימים שאר ההויות (ר״י אברבנאל, בראשי׳ א א). ואם נודה שיתהוו העצמים הרוחניי' שהם פעל גמור מלא דבר בהיותם רחוקים בתכלית המרחק מההעדר אף שוכני בתי חמר הגשמים שאין פעליותם כל כך והם בטבעם יותר קרובים אל ההעדר שהוא יותר אפשר וקרוב בהם שיתהוו מההעדר ההוא (הוא, מפעלי אלהי׳ ג ד). כי הנה חיוב המציאות הוא הפעליות המוחלט והאמת הגמור (הוא, ראש אמנה כ).

פעם, ממנו °הִפָּעֲמוּת, הִתְפַּעֲמוּת, פַּעַם, פֹּעַם, פַּעֲמָה, פַּעֲמֹן.

פָּעַם[1], קל לא נמצא.

—פִּעֵ', לְפַעֲמוֹ, —פִּעֵם את פלוני, stossen, beunruhigen; pousser, inquiéter; to push, disturb: ותחל רוח יי' לְפַעֲמוֹ[2] במחנה דן (שפט' יג כה). — ובתו״מ:

---

[1] [עי' בהערה לש״ע פַּעַם.]

[2] [כך רב המפרשים היום. ואולם השבעים מתרגמים לפעמו συνεκπορεύεσθαι αὐτῷ ללכת עמו, אולי מן פעם במשמ' צעד, רגל, והוולג' esse cum eo, להיות עמו, לפי הענין בלבד. וריב״ג (החלה הנבואה לבא אליו, רוצה לומר פעם ראשונה), רש״י (לבא בקרבו לפעמים), רלב״ג (שפעם היה חושב להלחם עם פלשתים ופעם חושב להמנע מזה כפעמון זה שמכה אילך ואילך) גוזרים את הפעל מן המשמ' פעם, פעמים. ורד״ק ע״פ ת״א: לפעמו, לחזקו, הפך בנין נפעל והתפעל ממנו שהוא הסרת הכח ושבירת האיברים, ע״כ, ומביא גם את דרשת רז״ל: שהיתה רוח נבואת מקשקשת לפניו כזוג.]

ואת הפעם וכו' זו היא שהיתה מ פ ע מ ת נ י כל חלילה כולה (מד"ר ברא' יח). — ובסהמ"א: שהאשה מ פ ע מ ת את האיש לכל עבודה ועבודה (מדרש לקח טוב, בראש' ג כג). אולי לא הקיש בך אצבע אלהים ל פ ע מ ך מִמתק שנתך לפעמים (פסהייס, ד' כוסות, כוס ניד ה' ג). שרוח הזמן ה מ פ ע ם בלבבות אנשי הדורות עושה אותם ככלים בידו ומשתמש בהם לצרכו (ר"מ לויפל, סע"י ג, יד :). —ואמר הפיטן: כח מופתים נתן לעניו ותחל רוחו ל פ ע מ ו, כאשר בא ובשר המוניו כי פקד יי' את עמו (רמב"ע, מזכירה סדר עבודה, מיגר 233).

—נפע', תִּפָּעֵם, נִפְעַמְתִּי, —נִפְעֲמָה רוחו של פלוני בקרבו, הזדעזעה, נבהלה: וייקץ פרעה והנה חלום ויהי בבקר ותִּפָּעֶם רוחו וישלח ויקרא את כל חרטמי מצרים ואת כל חכמיה ויספר פרעה להם את חלמו (בראש' מא ז ח). ויאמר להם המלך חלום חלמתי ותִּפָּעֶם רוחי לדעת את החלום (דני' ב ג). —ובסהמ"א: שזכר (שמואל בתוכחתו) מהשופטים אחד נביא ממדרגה שפלה, ירבעל גדעון, ואחד נ פ ע ם השכל כשמשון ואחד משכיל ונבון כיפתח (ר"י אברבנאל, ש"א יב). שאין מעצור לה' להושיע ברב או במעט בנביא מובהק או נביא קטן המעלה שופט חכם או שופט סכל ו נ פ ע ם התכונה (שם). — ואמר הפיטן: סיני דלוק דלק מאימתך והוא תיה אות לדורות ה נ פ ע מ י ם (רסע"ג, אזהרות, סדור רסע"ג, ריח). וכי אתיצב למולו, אני נ פ ע ם במהללו (רמב"ע, מעריב קול עובר, דוקס, 62). מלכותך בעד שמך נואמת, סומך הוא לנופל ומאשר נ פ ע מ ת (רמב"ע, כבוד אמונתך, מחיה, איגר 254). — ואמר המשורר: אמנם בשל זאת לא עדן שקטה רוחי, עדן נ פ ע מ ת י (רמח"ל, מגדל עז ג א).

—התפ', תִּתְפָּעֵם, — כמו נפע': חלם נבכדנצר חלמות ותִּתְפָּעֶם רוחו ושנתו נהיתה עליו (דני' ב א). — ובתו"מ: אחזת שמורות עיני נפעמתי ולא אדבר, איני ישינה שכל מידותי בלילה אלא אני מתפעמת והולכת מרוב צער (מדרש שוח"ט לתהל' עז ה). —ובסהמ"א: ו ת ת פ ע ם רוחי עלי ונפשי נבהלה מאד ואקום וחמתי בערה בי (רמב"ע, הקדי' א לפרושו עה"ת, כהנא ג, 92). שזה ממה שיורה על שכבר נ ת פ ע מ ו אוהם היחסים ממי שהוא יותר נדיב מהם ויותר נכבד (רלב"ג, מלחמות ה' ה ג ג). מאנשים י ת פ ע מ ו לדבר דבר ידברו בו וינבאו בו ממה שיהיה והם לא יבינו מה שיאמרו (שם שם). — ואמר המשורר: לה (לתבל) יעמיק אוהב באר שחת ויד חושק עלי גבה ישו מרגמת, אמרו לבניה הכי נפשי מאד הומה לרגלם ו מ ת פ ע מ ת (רמב"ע, דיואן קכה, ברודי). — *והתפעמה האות במלה, באה בה פעמים, זו אחר זו, sich wiederholen; se répéter; to recur twice: זה החלוף אשר נמצא בין שני המלמדים אהרן בן משה בן אשר ומשה בן נפתלי ירחמם אל, וכשר להקדים מן המלות אשר התחלפו בהם אשר בהם שתי אותיות ת ת פ ע ם[1]) במלה כמו יששכר וזולתה (הורית הקורא, דרנבורג, 109).

— הפע', הִפְעִים את רוח פלוני, —פִּעֵם אותו בכח, ואמר המשורר: אכה כעל פעם ואיישיר פעמו, א פ ע י ם גאון רוחו בבוז פעמים (ר"י פרחנסים, בשיר קינתו על מורו הגאון ר' שמעיה די מדינה, מתק שפתים, מק"נ, 93). —ובמשמ' עשה את הדבר שתי פעמים: מתמידים ו מ פ ע י מ י ם מברכים ומקדישים שמך קדוש (ינאי, מה מבורך, קרוב' לס' דברים, זולאי, רמ).

פַּעַם[2]), פַּעַם, סגו"ז, מ"ז פְּעָמִים, פַּעֲמַיִם, מ"ר פְּעָמִים, כנ' פַּעֲמִי, פְּעָמַי, פְּעָמֶיךָ, פְּעָמַיִךְ, פְּעָמָיו, — מספר הזמנים שאדם עושה דבר או שהדבר נעשה בהם, למשל אם אכל אדם בבקר ולא אכל יותר באותו היום לא בצהרים ולא בערב, אכול אכל רק פעם אחת, אך אם אכל באותו היום גם בצהרים ולא אכל יותר כל אותו היום, אכול אכל בזה היום פַּעֲמַיִם, ואם אכל גם בערב באותו היום, אכול אכל בזה היום שלש פעמים, mal; fois; time: ויעקבני זה פַעֲמַיִם את בכרתי לקח והנה עתה לקח ברכתי (בראש' כז לו). וישתחו ארצה שבע פְּעָמִים (שם לג ג), ר"ל השתחוה

---

1) [עי' הערת דרנבורג למקום.]

2) [**הוראתה הראשונה של המלה היא** כנראה **קול צעד האדם, ואפשר שנולדה המלה במשמ' זו** בחקוי הקול הנשמע בדריכת הרגל, ועי' בהערה לערך כ. פִּטְפֵּט. ממשמ' זו של צעד ודריכה נולדה: א) המשמ' של רגל (האדם); כי כשאמרו: הנה צעדים, נקל היה להבין: הנה רגלים, ובמשמ' זו של רגל עקר שמוש המלה פעם בכתבות הכנעניות והמלה פען באוגרית'. ב) פַּעַם במשמ' זמנים של חזרת מעשה; כנראה מפני שאף סמנו לפעמים את המספרים בדריסת הרגל, וכן באה אף המלה רגל במשמ' זו, שלש ר ג ל י ם כמו שלש פ ע מ י ם.]

וחזר והשתחוה וחזר עוד והשתחוה וחזר עוד והשתחוה וחזר עוד והשתחוה וחזר עוד והשתחוה וחזר עוד והשתחוה. — ועל השנות החלום אל פרעה פעמים כי נכון הדבר מעם האלהים (שם מא לב), ר"ל כי חלם וחזר וחלם עוד. — כי לולא התמהמהנו כי עתה שבנו זה פעמים (שם מג י), ר"ל שהיו כבר מספיקים לשוב ולחזור ולשוב עוד. — ויכבד פרעה את לבו גם בפעם הזאת (שמות ח כח). כי בפעם הזאת אני שלח את כל מגפתי אל לבך (שם ט יד). שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך אל פני האדן יי' (שם כג יז), ר"ל בפסח, שבועות וסכות. — והזה מן הדם שבע פעמים לפני יי' (ויקר' ד ו). ויך את הסלע במטהו פעמים (במד' כ יא). והנה ברכת ברך זה שלש פעמים (שם כד י). יי' אלהי אבותיכם יסף עליכם ככם אלף פעמים (דבר' א יא). וישמע יי אלי גם בפעם ההוא (שם ט יט). שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני יי' אלהיך במקום אשר יבחר בחג המצות ובחג השבעות ובחג הסכות (שם יו יו). וסבתם את העיר כל אנשי המלחמה הקיף את העיר פעם אחת כה תעשה ששת ימים וכו' וביום השביעי תסבו את העיר שבע פעמים (יהוש' ו ג–ד) ויהי ביום השביעי וישכמו בעלות השחר ויסבו את העיר כמשפט הזה שבע פעמים רק ביום ההוא סבבו את העיר שבע פעמים ויהי בפעם השביעית תקעו הכהנים בשופרות (שם שם יה–יו). זה שלש פעמים התלת בי ולא הגדת לי במה כחך גדול (שפט' יו יה). ויסב דוד מפניו פעמים (ש"א יח יא). ויפל לאפיו ארצה וישתחו שלש פעמים (שם כ מא). אכנו נא בחנית ובארץ פעם אחת ולא אשנה לו (שם כו ח). לא טובה העצה אשר יעץ אחיתפל בפעם הזאת (ש"ב יז ז). והעלה שלמה שלש פעמים בשנה עלות ושלמים על המזבח אשר בנה ליי' (מ"א ט כה). כי נטה לבבו מעם יי' אלהי ישראל הנראה אליו פעמים (שם יא ט). ויאמר אל נערו עלה נא הבט דרך ים ויעל ויבט ויאמר אין מאומה ויאמר שב שבע פעמים (שם יח מג). ויאמר אליו המלך עד כמה פעמים אני משביעך אשר לא תדבר אלי רק אמת בשם יי' (שם כב יו). ויזורר הנער עד שבע פעמים (מ"ב ד לה). הלוך ורחצת שבע פעמים בירדן (שם ה י). ויאמר למלך ישראל הך ארצה ויך שלש פעמים ויעמד ויקצף עליו איש האלהים ויאמר להכות חמש או שש פעמים אז הכית את ארם עד כלה ועתה שלש פעמים תכה את ארם (שם יג יח–יט). הנני קולע את יושבי הארץ בפעם הזאת והצרתי להם למען ימצאו (ירמ' י יח). בפעם הזאת אודיעם את ידי ואת גבורתי (שם יו כא). לא תקום פעמים צרה (נחו' א ט). פעמים רבות יצילם והמה ימרו בעצתם וימכו בעונם (תהל' קו מג). זה עשר פעמים תכלימוני (איוב יט ג). הן כל אלה יפעל אל פעמים שלוש עם גבר (שם לג כט). כי גם פעמים רבות ידע לבך אשר גם את קללת אחרים (קהל' ז כב). וישלח אלי כדבר הזה ארבע פעמים ואשיב אותם כדבר הזה וישלח אלי סנבלט כדבר הזה פעם חמישית את נערו (נחמ' ו ד–ה). וילינו הרכלים ומכרי כל ממכר מחוץ לירושלם פעם ושתים (שם יג כ). — זאת הפעם במשמ' בפעם הזאת: ויאמר האדם זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי (בראש' ב כג). — ובלי זאת, באותה משמ': עתה הפעם ילוה אישי אלי (שם כט לד). הפעם אודה את יי' (שם שם לה). ותאמר לאה זבדני אלהים אתי זבד טוב הפעם יזבלני אישי כי ילדתי לו ששה בנים (שם ל כ). חטאתי הפעם יי' הצדיק ואני ועמי הרשעים (שמות ט כז). ויאמר להם שמשון נקיתי הפעם מפלשתים כי עשה אני עמם רעה (שפט' יה ג). עלו הפעם כי הגיד לה את כל לבו (שם יו יח). — במשמ' עכשיו, עתה: אמותה הפעם אחרי ראתי את פניך כי עודך חי (בראש' מו ל). — אך הפעם: אל נא יחר לאדני ואדברה אך הפעם אולי ימצאון שם עשרה (שם יח לב). ועתה שא נא חטאתי אך הפעם והעתירו ליי' אלהיכם (שמות י יז). זכרני נא וחזקני נא אך הפעם הזה האלהים ואנקמה נקם אחת משתי עיני מפלשתים (שפט' יו כח). — פעם פה פעם שם, פעם אחת פה ופעם שנית שם: המיה היא וסררת בביתה לא ישכנו רגליה פעם בחוץ פעם ברחבת ואצל כל פנה תארב (משלי ז יא–יב). — כפעם בפעם, ככל פעם, כמו הפעמים הקודמות: וירא בלעם כי טוב בעיני יי' לברך את ישראל ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים וישת אל המדבר פניו (במד' כד א). ויקץ (שמשון) משנתו ויאמר אצא כפעם בפעם ואנער (שפט' יו כ). ויעלו בני ישראל אל בני בנימן ביום השלישי ויערכו אל הגבעה כפעם בפעם ויצאו בני בנימן לקראת העם הנתקו מן העיר ויחלו להכות מהעם חללים כפעם בפעם במסלות (שם כ ל–לא). ויבא יי' ויתיצב ויקרא כפעם בפעם שמואל שמואל (ש"א ג י).

וישב המלך על מושבו כפעם בפעם אל מושב הקיר (שמ״א כ כה). — פעם אחת, כמו בבת אחת, יחד: ואת כל המלכים האלה ואת ארצם לכד יהושע פעם אחת כי יי׳ אלהי ישראל נלחם לישראל (יהוש׳ י מב). — בפעם אחת, כמו״כ: הוא עורר את חניתו על שלש מאות חלל בפעם אחת (דהי״א יא יא). — ופעם אחת בטשמ׳ פתאם, ברגע אחד: מי שמע כזאת מי ראה כאלה היוחל ארץ ביום אחד אם יולד גוי פעם אחת כי חלה גם ילדה ציון את בניה (ישע׳ סו ח). — ובמספרים, מספר פלוני כך וכך פעמים: ויאמר המלך אל יואב שר החיל אשר אתו שוט נא בכל שבטי ישראל מדן ועד באר שבע ופקדו את העם וידעתי את מספר העם ויאמר יואב אל המלך ויוסף יי׳ אלהיך אל העם כהם וכהם מאה פעמים ועיני אדני המלך ראות (ש״ב כד ב–ג). ומחזה אל מחזה שלש פעמים (מ״א ז ד). והצלעות צלע אל צלע שלוש ושלשים פעמים ובאות בקיר אשר לבית (יחזק׳ מא ו). ואלו חיה אלף שנים פעמים וטובה לא ראה הלא אל מקום אחד הכל הולך (קהל׳ ו ו). — ובתו״מ: שבכל הלילות אנו מטבילין פעם אחת הלילה הזה שתי פעמים (פסח׳ י ד). שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת (מה נשתנה, הגדה של פסח). היה עושה מצוה אחת כל היום אינו מברך אלא פעם אחת, היה מפסיק ועושה מברך על כל פעם ופעם אחת ואחת (תוספת׳ ברכ׳ ז טו). הנכנס לחנותו של בשם והריח ריח אפילו ישב שם כל היום כלו אינו מברך אלא פעם א׳, נכנס ויצא נכנס ויצא מברך על כל פעם ופעם (בבלי שם נג). פעמים שולחין לה (למורדת על בעלה) מבית דין, אחת קודם הכרזה ואחת לאחר הכרזה (רמי בר חמא, כתוב׳ סג:). פעמים מדבר עמם, אחת בספר ואחת במלחמה (ת״כ, סוטה מג.). אלמלא לא זכו ישראל אלא להקביל פני אביהם שבשמים פעם אחת בחדש [1]) דים (תנא דבי רבי ישמעאל, ברכת הלבנה). — ובספור, *פעם אחת, פעם מן הפעמים, בזמן מן הזמנים: פעם אחת הייתי מהלך בדרך ופגע בי אדם אחד ונתן לי שלום והחזרתי לו שלום (ר׳ יוסי בן קסמא, אב׳ ו ט). פעם אחת מצאו את אחי אמא ישן ושרפו את בביתו (רבי אליעזר בן יעקב, מדות א

ב). פעם אחת היינו יושבין לפני רבי שמעון ואמר לנו ענו כולכם ואמרו חלוץ הנעל חלוץ הנעל (רבי יהודה, ספרי דבר׳ רלא). פעם אחת היתה בתו (של אדם חסיד) עוברת לינשא ושטפה נהר (ירוש׳ דמאי א ג). שפעם אחת הייתי עובר לפני בית קודש הקדשי׳ רוכב על סוסי בי״ה שהל להיות בשבת ושמעתי בת קול יוצא׳ מבית קודש הקדשים וכו׳ וכל דא מן הן אתת ליה אלא פעם אחת היה יושב ושונה בבקעת גינוסר וכו׳ (אחר, שם חגי׳ ב א). שמונים זוג של תלמידים היו לו להלל הזקן וכו׳ פעם אחת חלה ונכנסו כולן לבקרו וכו׳ (שם נדר׳ ה ז). פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורבה אחת וכו׳ (ר׳ יוסי, ברכ׳ ג.). פעם אחת נכנסתי להקטיר קטורת לפני ולפנים וכו׳ (ר׳ ישמעאל בן אלישע, שם ז.). פעם אחת נתארחתי אני ורבי למקום אחד והביאו לפנינו ביצים מצומקות כעוזרדין ואכלנו מהן הרבה (רב שמא בר חנינא, שבת לח.). שפעם אחת גזרה המלכות גזרה על ישראל שכל המניח תפילין ינקרו את מוחו וכו׳ (שם מט.). פעם אחת הלכתי לנציבין מצאתי זקן אחד אמרתי לו כלום אתה בקי בר״י בן בתירא וכו׳ (ר׳ יוסי, יבמ׳ קב.). פעם אחת הייתי מהלך בספינה אחת שנשברה והייתי מצער על תלמיד חכם שבה וכו׳ (ר״ג, שם קכא.). ובי היה המעשה, פעם אחת הדלקתי את הנר בלילי שבת ובאתי ומצאתי אותו במוצאי שבת דלוק ולא חסר כלום (ר׳ אליעזר, מד״כ ברא׳ יא). מעשה באחד שהיה לו נכסים הרבה והיתה נפשו רעה ולא נתן מצוה מימיו, פעם אחת נשתטה ונטל אש והצית בבתים שלו וכו׳ (פסיק׳ רב׳, עשר תעשר, קכז.). — *שוב פעם: שוב פעם היו עולים לירושלם הגיעו לצופים וקרעו בגדיהם וכו׳ (ספרי דבר׳ מג). — *פעם ופעמים: כבר היה שמעון בן זומא עומד ותוהא עבר ר׳ יהושע שאל בשלומו פעם ופעמיים [1]) ולא השיבו, בשלישית השיבו בבהילות (מד״ר ברא׳ ב). — *פעמים ושלש: וכן עשו הראשים ונתועדו פעמים ושלוש ונשאו ונתנו בצורכי ציבורם (תקנות קנדיאה, הרמוס-קאסוטו, 3). — ובסהמ״א: ויחפש לבן, זה היה פעם משונה [2]) שנכנס לשם לאחר שיצא (ברא׳ רבתי, אלבק,

---

[1]) [בסנה׳ (מ״ג): בר״ח והדש.]

[1]) [נ״א: פעם ושתים.]

[2]) [פעם שנית.]

132). ועתה שמע לקול דברי ייי, פעם אחת נסכלת עתה הזהר בעצמך (רש"י, ש"א טו א). הלא יואב התחיל פעם אחרת למנות העם למעלה מעשרים ולא כלה (פי' רש"י לדהי"א כז כד). שנים אומרין בפנינו גנב, משל אביו מעות לקנות בשר ויין בפעם שניית אחר שלקה (רש"י, סנה' פו :). אבל איסור הנתבשל בה פעמים הרבה ואם לא העלה ניצוצות כל שעה העלה פעם אחת (תוס, ע"ז עו :, ד"ה כך בשעת פליטה). ברישא דלא עבר עדיין אלא פעם אחת תני הרגיש דמשמע שהיה יודע ונותן אל לבו שהיה עובר אבל לא נרתע מן העבירה ועשאה, ובפעם שניה תני לא בזות לידו שאפילו על לבו אין עולה שתהא עבירה (תוס, ערכין ל :, ד"ה נעשית לו כהיתר). — ובמשמ' בבת אחת, כמו במקרא: בצר לי אקרא ה' וישמע וגו', כך דרך לשון הווה מדבר לשון עבר ולשון עתיד בפעם אחת (תוס, ש"ב כב ז). — *ובכל פַּעַם: אדון אחד ששמו רופוס והיה מפטפט בדברי תורה כנגד ר"ע והיה ר"ע מנצחו בכל פעם (תוס, נדרי' נ :, ד"ה ומן). ומי חסר כולי האי, דקאמרת אלף הככר, הכניסו אלף פעמים לכור עד שיעמוד על ככר אלמא בכל פעם חסר ככר (תוס, מנח' כט.). ובכל פעם ששותה מברך (תוס, החורה יג). — *וּפַעֲמֵי פְּעָמִים: הקטיר קומצה פעמים כשרה אמר רבי יהישע בן לוי פעמים ולא פעמי פעמים ור' יוחנן אמר פעמים ואפילו פעמי פעמים (מנח' כו.).—ובסהמ"א: יסף ה' עליכם ככם אלף פעמים, פעמי פעמים (מדה"ג דבר' א יא, הסגלה). — *פְּעָמִים שֶׁ, במשמ' יש פעמים ש: כהן גדול פעמים שהוא פוסל (יבמ' ז ו). וכי באיזו שעה המסונה בא לא כל העתים שוות, פעמים שהוא בא מקריאת הגבר או סמוך לו מלפניו או מלאחריו (תמיד א ב). פעמים שאדם קורא אותה שתי פעמים בלילה, אחת עד שלא עלה עמוד השחר ואחת משיעלה עמוד השחר (ר' שמעון, תוספת' ברכ' א ב). פעמים שהכתמים מביאים את האשה לידי זיבה (שם נדה ג ה). והתעלמת, פעמים שאתה מתעלם ופעמים שאי אתה מתעלם (ספרי דבר' רכב). פעמים שהשנים מאפילות ותמרים מטילות שאור לאחר ראש השנה של עולם והן מתעשרות לשעבר (ר' זעירא, ירוש' שביע' ה א). פעמים שהיא שוקעת תחת הגלגל והיא דרוסה והיא נראית שאינה דרוסה (שם מעש־ות ג ה). פעמים שהוא נעשה כיוצא בהם, פעמים שהן נעשים כיוצא בו (ר' סימון, שם פסחי' ח ו). אם כדעת הזו שאמר אבא פעמים שהוא מקדים שמים לארץ, פעמים שהוא מקדים ארץ לשמים (ר' לעזר, שם חגי' ב א). נשבעתי ואקיימה, פעמים שאינו מקיים (חנינה בן אחי ר' יהושע, ירוש' נדר' ג א). פעמים שאדם הולך לכרמו לידע אם הגיעו ענבים לבצירה וכו' (רב נחמן שבת יז.). פעמים שאדם בא מן השדה בערב וחבילתו על כתיפו ומעלה ומניחה על גבי סוכתו כדי ליבשה ונמלך עליה לסיכוך (ר' חייא בר אבא בשם ר' יוחנן, סוכה יב.). פעמים שאדם נשבע על טענת עצמו (ר"א בן יעקב, כתוב' יח.). פעמים שהבעלים משלמין כמה פרות לשוכר (ר' זירא, ב"מ לה :). אע"פ שרפת בקר היא, פעמים שאדם עושה דירתו ברפת בקר (ב"ב לא :). פעמים שהיא (החמורה) פוחתת (לילד) ופעמים שהיא מוספת (מד"ר ברא' כ). בנוהג שבעולם אדם רוכב על החמור פעמים שסורח עליו ומכהו, פעמים ששוחק עליו ומכהו (שם ויקר' טו). אדם חייב לחבירו הולכים אצל דיין, פעמים שהוא עושה שלום ביניהם ופעמים שאינו עושה שלום ביניהם (פסיק' רב', עניה סוערה, קמט.). — *ובלי שֶׁ, באותה משמ' בפרט בגגוד, פעמים כך, פעמים כך: יכול כל מרשיעים לוקים ת"ל והיה אם בן הכות הרשע פעמים לוקה ופעמים אינו לוקה (ספרי דבר' רפו). כל ימים שהיה שמעון הצדיק קיים היה נר מערבי דולק, משמת שמעון הצדיק פעמים כבה פעמים דלק (ירוש' יומא ו ג). לוקחין מנשים זיתים במועד בגליל העליון שפעמים אדם בוש למכור על פתח ביתו ונותן לאשתו ומוכרת (רשב"ג, ב"ק קיט.). מה סמים הללו מהן ירוקין, מהן אדומים, מהן שחורים, מהן לבנים, כך שמים פעמים ירוקין, פעמים אדומים, פעמים שחורים, פעמים לבנים (מד"ר ברא' ד). המתהפכת, שהם מתהפכים, פעמים אנשים, פעמים נשים, פעמים רוחות, פעמים מלאכים (שם שם כא). רבי חנינא בר פפא שאל לרבי שמואל בר נחמן מהו דכתיב ואני תפלתי לך ה' עת רצון, אמר לו שערי תפלה פעמים פתוחים פעמים נעולים (שם דבר' ב). אי מה לבנה זו פעמים חסרה פעמים יתרה יכול אף ישראל בן ת"ל ברה כחמה (שם שה"ש, מי זאת

הכסקפה). מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב זכו' וחלא פעמים הללו פעמים מגולין פעמים מכוסין זכו' (סס סס, מה יפו פעמיך). — וכסהמ"א: עשיר ישכב, ימות בעשרו ופעמים שלא יאסף לקבורה (רפ"י, איוב כז יט). שלם וכעת, מקומות הם וכעת כמו וכענת, פעמים קורהו כך ופעמים כך (הוא, עזרא ד יז). ועל, כמו ועליו מטה מנשה, בסמוך, וכן פתרונו סמיך לבנין ידו והמקרא לא דקדק בלשונו, פעמים שהוא אומר על ידו ופעמים שהוא אומר עליו (הוא, נחמ' ג 3). פעמים יהיה רצון המדבר לקצר דבורו במקום שלא תקצר ההכנה וכו' ופעמים יהיה רצון המדבר לקצר דבורו שלא יובן רצונו (ר"א הקרחי, ג פדן, פחיטה, פתיח', פא:). ופעמים יהיה היום כודר בלא חמה וימשך לזה שיחללו שבת (תקנות קנדיאה, 9). — ובאותה משמ' לפעמים: לפעמו, לבא בקרבו לפעמים (רס"י, שפט' יג כה). האי מדויל והאי לא מדויל, דרך היאורים לייבש כשהנהר שהם נמשכין ממנו מתמעט לפעמים (הוא, ב"ב יב:). ולפעמים טרם יודע בקהל אודות הבשר ההוא אם נשחט ונבדק בכשרות (תקנות קנדיאה, 26). — אותן פעמים, פעמים אחרים: ותנותי את אשר אחן, אותן פעמים שארצה לחון (רס"י, שמות לג יט). ואת הפעם, מכלל דפעמים אחרים שמש ולא עלו בדעתו (הוא, יבמ' סג.). — ואמר הפיטן: ליחד אל איום שתי פעמים ביום להתפלל יום יום ערבים ושחרים (רסב"ג, אזהרות, שמור לבי). קראי לאל מעונה, בכל פעם ועונה (הוא, שכחי יגונך, קונטר הפיוטים סע, ומק"כ, 43). דלים ואביונים מיחדי פעמים בהתחננם היום בעד גשמי מים והרויחם ואמר לצרותיהם די (דוד אבן בקודה, פיוט לגשם, ידיעות מכון שוקן ד, רלג). — *פַּעֲמֵי רְגָלִים, שלש רגלים, פסח, שבועות וסכות: מה היונה הזאת תמה כך ישראל נאים בהילוכן כשהן עולין לפעמי רגלים (מד"ר שה"ש, הנך יפה). מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב, א"ר יודן אפילו הדיוט מקלס בלשון זה גנאי היא לו ואת אומר מה יפו פעמיך, אלא אינו מדבר אלא מפעמי רגלים (סס סס, מה יפו). מעשה באחד ששכח לנעול דלתי ביתו ועלה לפעמי רגלים וכשבא מצא הנחש קשור בטבעות דלתותיו (סס סס). בני איני תובע מכם דבר אלא כשיולד לאחד מכם

בן בכור יהא מקדישו לשמי וכו' וכשאתם עולין לפעמי רגלים תהיו מעלין אותו וכל זכרים שלכם להראות לפני (סס סס). ושם נעלה ונראה ונשתחוה לפניך בשלש פעמי רגלינו ככתוב בתורתך וכו' (תו"ת מלך רחמן, מוסף שלש רגלים). — ב) במשמ' העקרית, ש"כ, נרדף עם רֶגֶל, נהוג יותר במליצה, Fuss; pied; foot: בעד החלון נשקפה ותיבב אם סיסרא בעד האשנב מדוע בשש רכבו לבוא מדוע אחרו פַּעֲמֵי מרכבותיו (שפט' ה כח). תרמסנה רגל רגלי עני פַּעֲמֵי דלים (ישע' כו ו). ואחרב בכף פְּעָמַי כל יארי מצור (סס לז כה). מה יפו פְעָמַיִךְ בנעלים בת נדיב (שה"ש ז ב). תמך אשרי במעגלותיך בל נמטו פְעָמָי (תהל' יז ה). רשת הכינו לִפְעָמַי כפף נפשי כרו לפני שיחה (סס נז ז). ישמח צדיק כי חזה נקם פְּעָמָיו ירחץ בדם הרשע (סס נח יא). הרימה פְעָמֶיךָ למשאות נצח (סס עד ג). צדק לפניו יהלך וישם לדרך פְּעָמָיו (סס פה יד). פְּעָמַי הכן באמרתך (סס קיט קלג). שמרני יי' מידי רשע מאיש חמסים תנצרני אשר חשבו לדחות פְּעָמָי (סס קמ ה). גבר מחליק על רעהו רשת פורש על פְּעָמָיו (משלי כט ה). — ובתו"מ: שפתותיך יביעו דעת וכליותיך תעלוזנה מישרים ופעמיך ירוצו לשמוע דברי עתיק יומין (ברכת חכמים בילאתס מביהמ"ד, ברכ' יז.). — ובסהמ"א: חשתי ואבא לא אחרו רגלי חרבינו קיץ ולא מהמהי פעמי סיפות סער ולא בוששו צעדי חגורי שלת (מנחם, אגרת אל רב חסדאי, תשו' תלמידי מנחם XXXIII). ואולם אחרי אשר יעור משנתו יתן אל לבו לשים פעמיו אל מעון דביר אלהינו (תקנות קנדיאה, 10). — ואמר הפיטן: לעבדו ולאהבו בלב ולדבקה בו ולתמוך בנתיבו פעמים ואשורים (רסב"ג, אזהרות, שמור לבי). ולימינם (של ישראל) רעם, ולשמאלם זעם, לבל תשטה פעם ותמוט רגליהם (רמב"ע דיואן נג, בודליאנה). הן אם אחרו פעמי מרכבותי ונעצרו יחד נכמרו נחומי עליכם וגברו (ר"י הלוי, יה למיחלים, סעה"ש 109). — ואמר המשורר: אשר מדי הולכים פעמיו בדרכים מאורות נחשבים והיו נקדרים (תלמידי מנחם, לגבור בתעודה, תשובות על דונש, 3). כנור דמות פעם ליד פחד בלי שוק דבקו יחד ולא נתחו (רמב"ע, לם קדחו סעה"ש 65). שור כי יפיפיה רבידיה רצפת אחשורש בידיה תרקע בכף פעם לך פעם רצפי צעדיה (קטע כ"י גניזי קזיר ביד דר' שטירן ושינגטון, לפי דעפו

רסנ"ג). ביני ובינך ים דמעות יהמו גליו ולא אוכל עבר אליך אך לוא פעמיך לעברו קרבו אז נבקעו מימיו לכף רגליך (ר"י הלוי, מה לך לביה, סעה"ס 92) הלא גלח בתער השכירה זקן כל איש ושער הפעמים (דיוחן אלעזר בן יעקב הבבלי, פוזננסקי, .Babyl Geonim, 62). — ג) כלי מלאכה, כעין פטיש קטן: ויחזק חרש את צרף מחליק פטיש את הולם פעם [1] (ישעי' מא ז). — ובתו"מ: היא דהוא אמר זאת הפעם עצם מעצמי זו היא של אותה פעם, זו היא שהיא עתידה להקיש עלי כזוג (מד"ר ברא' יח). — ובסהמ"א: חרשי ברזל יסעו על הרוב בארץ ועמהם ישאו מפוח ופעם (אמבו"ם) ויעשו מלאכתם בשבתם לארץ (ר"פ בלוך, סבילי עולם ב, כ:). — ואמר המשורר: עלי רקת זמן הרע עצתי שם כמו פעם (רמנ"ע, תרסים א רכז, 23).

פַּעֲמָה [2], ש"נ, מ"ר כנ' פַּעֲמֹתָיו, — רגל, כרע, עמוד של כלי או מכונה, Fuss, Pfeiler; piéd, pilastre; foot, pillar [3]): ויצקת לו (להארון) ארבע טבעת זהב ונתת על ארבע פַּעֲמֹתָיו ושתי טבעות על צלעו האחת ושתי טבעות על צלעו השנית (שמות כה יב). ויצק לו (להארון) ארבע טבעת זהב על ארבע פַּעֲמֹתָיו ושתי טבעת על צלעו האחת ושתי טבעת על צלעו השנית (שם לז ג). וארבעה אופני נחשת למכונה האחת וסרני נחשת וארבעה פַּעֲמֹתָיו כתפות להם (מ"א ז ל). — ובתו"מ במשמ' רגל או צעד: מעשה באחד שהיה כותב ברכות והלך ר' ישמעאל לבודקו כיון שהרגיש בקול פעמותיו של ר' ישמעאל נטל תכריך של ברכות וזרקן לתוך ספל של מים (ירוש' שבת יו). — ואמר המשורר: בחבלי תעני תשב אחוזה עניה פעמותיה כבולות, מפרק עול פרק

1) [י"ת הולם פעם, דמטפח בקורנסא, וכן רב המפרשים, אך השבעים והוולג' תרגמו בלשון פַּעַם אחת, ביחד.]

2) [אין פעמה במ"י במקרא, ורב המפרשים רואים במ"ר פעמות צורת רבוי של פַּעַם, המשמשת בשמושים מקבילים לאלו של ידות מן יָד.]

3) [כן ת"י (איזתוורוי) וראב"ע (רגלים), ורב המפרשים פרשו זויות. אונקלוס: זויותיה; ריב"ג: צדדיו וזויותיו; רש"י: כתרגומו וכו'; שבעים: κλίτη בלוי צלעות; וולגטה: angulos.]

עול צוארנה והמוטות תמוטט באילות (רסנ"ג, JQR יולי 1913, עמ' 72).

פַּעֲמֹן, פעמון, ש"ז, מ"ר פַּעֲמֹנִים, סמי' פַּעֲמֹנֵי, — כלי להשמיע קול, כעין כוס של מתכת ובתוכו זוג כעין לשון מטלטל, וכשמניעים הכלי הזוג מקיש בדפני הכוס ומצלצל, Glocke; cloche; bell: ועשית על שוליו רמני תכלת וארגמן ותולעת שני על שוליו סביב ופַעֲמֹנֵי זהב בתוכם סביב פַּעֲמֹן זהב ורמון פַּעֲמֹן זהב ורמון (שמות כח לג—לד). ויעשו פַּעֲמֹנֵי זהב טהור ויתנו את הפַּעֲמֹנִים בתוך הרמנים על שולי המעיל סביב בתוך הרמנים פַּעֲמֹן ורמן פַּעֲמֹן ורמן (שם לט כה—כו). — ובתו"מ: למה הדבר דומה לפעמון זהב והגיל שלו מן מרגליות (מד"ר ויקר' כז). — ואמר הפיטן: דודי לכה נסב אלי גנים, לארות נרדים כם ושושנים, כמה תהי יעלה בבין תנים, הקץ לכנורי ופעמוני, וכסוף ליין רקחי ורמוני (אהבה לפסח, הגדה מלוירה וונק', כ"י בריט' מוז', 13). — ואמר המשורר: כי אשנה תהלותיו בפי כפעמונים ישירוהו מתי מוסר ויהגו בצדקותיו ימי עולם ושנים (רסב"ג, כי אשנה תהלותיו, שירי שלמה, דוקס, 18). ואת יונה חבצלת שרונים, ושוליך מלאים פעמונים, ורמוני מעיליך זהובות, אשר ידעו מעילי אהרנים (הוא, ואת יונה, סעה"ס 37). גבור לבשם מעיל חכמה, וחסד כרמון לו והתם פעמונו (אליעזר בן יעקב הבבלי, פוזננסקי, .Babyl. Geon, 76). לך התם והישר כפעמונים לשוליך ונדבתך ידועה בך והיא ממך ואליך (ר"י הלוי, סבבתני כדיבתך, סעה"ס 91). ואתרעם גבירי ממך לך, ואשמיע לך קול פעמוני, ואזני ארצעה אל אהבתך, ואל עול חשקי אטה גרוני (עדרוס הלוי, קטע כ"י גני' ספירא). — "וחלון פַּעֲמוֹן, אחד מן שלש מאות וששים וחמש חלונות הרקיע, נקודות מדמות בגלגל הרקיע שמהם השמש כאלו יוצא בכל יום [1]: מקום שהחמה זורחת בו בתקופת תמוז והוא חלון פעמון והולך וסובב לאחוריו ומהלך כל היום המזרח והדרום ועולה ושוקעת כנגדו במערב (ר"ח, עירוב' נו.).

1) [עי' ערך חַלּוֹן (1592) ודברי הירוש' (ר"ה ב א): שלש מאות וששים וחמש חלונות ברא הקב"ה שישתמש בהן העולם מאה ושמונים ושתים במזרח ומאה ושמונים ושתים במערב ואחת באמצעו של רקיע.]

*גִּיל. — *זוּג. — מְצִלָּה. — *נְקִישָׁה. — *עִנְבָּל. — צְלִיל. — *צִלְצוּל. — *צִלְצֵל. — *קַרְקֵשׁ. — *קִרְקֵשׁ. — *קִשְׁקֵשׁ.

°פִּעְנָה[1], ז״נ׳ מְפַעְנֶה, — כמו פִּעְנֵחַ, ואמר הפיטן: סוד השם ליראיו פשטנים ורבנים, עמקיה ורזיה דולים מבורות ספונים, פירות פיהם משביעים מכופנים, צפונות מגלים וספונות מפענים (ר׳ אליעזר בן נתן, מרשות מחוקקים, MGWJ 1895, עמ׳ 35).

°פִּעְנוּחַ[2], ש״ז, — שה״פ מן פִּעְנֵחַ, פעלת מי שהוא מְפַעְנֵחַ, גִּלּוּי צפונות, באור סודות: ונוסיף דברינו פירוש ופיענוח כמות שאמרנו לטוען לו וכו׳ (דונש, תשו׳ על רסע״ג 102). — ואמר הפיטן: שפך סיחו ללוקח רוחו וצורו הבטיחו בטובת פענוחו ובן מאה ועשרים כהלך לנוחו לא כהתה עינו ולא נס לחה (ינאי, קטע גני׳ JQR 1910 יולי, עמ׳ 109).

°פִּעְנֵחַ[3], פִּעְנַח, פ״י, — פִּעְנַח פלוני צפונות, גלה ובאר סודות, הפיץ עליהם אור, enthüllen, aufhellen, dévoiler, éclaircir; to unveil, elucidate: המעורר ישנים והמקיץ נרדמים מחיה מתים ורופא חולים פוקח עורים וזוקף כפופים המשיח אלמים והמפענח נעלמים (נשמת כל חי, סדר׳ שבת ויו״ט, ספרד׳). בעל הרחמים יאיר עיניך במאור תורה ויאורך חיל ועצמה לפענח סתומיה (תשו׳ הגא׳ הרכבי תמג). לדלות בארות עמוקים לפענח ... ונפי תושייה להשקות עדרים (תשו׳ ר׳ שלמה, הלכות מסלי נסים, מעשה הגאונים קח). ראשית חכמה סודם לפענח ליראי ה׳ סודות ספרים סתומים חתומים לפרש יותר מקדמוני (שבתי דונולו, תחכמוני, מוגה ע״י שד״ל, כרם חמד ח, 100). ואני כבר פיענחתי בעידותי מן הנמצא בכתוב כי הן תיבות כולן רוכבות על העושים בצירופן (דונש, תשו׳ על רסע״ג 124). לפרש מסתריה (של התורה) לפענח רזי תעלומיה לגלות ולפרסם עמקי צפוניה (ספר אלדד הדני, אגלת אנשי קירואן אל׳ למח גאון, אפשטין). מצות יי׳ לצמאים מרווים מורים ומפענחים (יהודה הדסי, הקדמה אשכל הכפר). מחפשים מפשפשים סתרי תורה בחדרי חדרים מפענחים צפונותיה ונבעו מצפוניה (ר״מ מרוטנבורג, שערי תשובה תעו). מפענחי צפונות כהחרש והמסגר (תשובות חכמי רומי לחכמי פריס, ציה״ה לשד״ל ח). הלא לאלהים פתרונים המפענח נעלמים (סו״ת סרה מעת אהרן קכב, ר:). — ואמר הפיטן: סדור המרכבה חזה בתעצומות, עניו המפענח צפונות וסתומות (יוסי בן יוסי, מובא בסה״ש לריב״ג, פענח). רעבים לפענח דתיה פענח מרותיה, צמאים גמות חרותיה גלה להם עדותיה (ר״א קליר, קטלון סק, קרוב׳ שבת פרה). אין להבין תקף מפעלתיך אין לפענח עמק פלאותיך (הוא, אין לשוחה, סלוק שבת פרה). ירח אשר לא פענח לראשונים, כמום לצפון חדשים גם ישנים, לראש הושם לארבעה ראשי שנים (הוא, אדון מקדם, קרוב׳ שבת החדש). מן ההר למעוניו מהר וקרא לענו נקדש שבעה בעננו נחגו לפענח לו עניניו (הוא, מן ההר, קרובי׳ ח׳ שבועי׳). ראה ערום ועריה ונאנח, ולעקודו סוד זה פענח (הוא, איכה את אשר, קינ׳ ט״ב). עורכי מערכך מישרי הדורים, מפענחי צפוניך ומגלי מסתורים (הוא, האדישו, שם). נורא שוכן מרומים סולח לפשעי אשמים ומפענח נעלמים (הוא, אמר לאלהים, סחרית לוס כפור, מחזי איטלי ב, פד.). מי יגלה עומק סלסולך, מי יפענח נצות מסלסלך (הוא, מי ימלל, סלוק מוסף לום כפור, שם. שם קכח.). ובשלישו לפענח ולעבר, ולערבי חדשיו בערבי ישועה לגבר (אלעזר ברבי אבון, ובני ליון, ידיעות מכון שוקן ה, רעח). כי נתן לכם ירח אשר פענח לראשונים, יען כי הוא ראש למקראי זמנים (שם רעט). מחור פענח רזים מדות מפריזים (משלם בר קלונימוס, אסיק דכן, יוצ׳ ב:

---

1) [פעל שיצרו הפיטן לצרך החרוז.]

2) [עי׳ פִּעְנֵחַ, הערה.]

3) [בשמו המצרי של יוסף צָפְנַת־פַּעְנֵחַ (בראשי׳ מא מה), שעקר הוראתו אולי: האל אומר (ש)יחיה, הבינו קדמונינו צפנת כמלה עברית במשמ׳ צפונות, וכנראה כִּוֵּן לכך אף הנקוד, והואיל ויוסף הוא פותר רזי החלום, נראה להם כפרוש כל השם: מגלה צפונות, דטמירן גלין ליה (ת״א). ולפי זה השתמשו ביחוד בפיוט בפעל המחדש במשמ׳ זו. והיום נוהגים ליחד שמוש הפעל להוראה: פתר כתב רזים, entziffern; déchiffrer; decipher. ואלה דברי ריב״ג: ואמר התרגום בצפנת פענח גברא דטמטרן גלין ליה והלכו כל הפיטנין על הענין הזה וכו׳ (סה״ש פענח). וראב״ע (בראשי׳ מא מה): אם זו המלה מצרית לא ידענו פירושה ואם היא מתורגמת לא ידענו שם יוסף וכו׳, ע״כ. ועי׳ השמוש בצרוף צפנת פענח במשמ׳ דבר צפון. ובא גם פַּעְנֵחַ בלבד בכנוי ליוסף: הושענא וכו׳ למען פענח בנוף נתכנת (יאנ״ג סוטענות, סדור רסע״ג, רמג).

פסח). ליל שמורים פ ע נ ח צפנת מעבדיו (מאיר, ליל שמורים אדיר, מעריב ב פסח). באר תורתו למפענחים הקשיבו (יהודה, אשאר לאלהי, יוצ' שבת חוה"מ סכות). אלהג אלמד השם השמיני לאום עמוסה, להג נשא אפענח במלה פרושה (סדר רב עמרם גאון ב, תיקון ליל שבת צין ד"ה ליו"כ). עמוד חתן עמוד ברשות אלהים מגלה רז מפענח סתורות וברשות כל נבוני ואצילי קהלנו ויתר החבורות (בערס יערוך לבי אמרות, פיוטים לחתן, סדור מנהג ארם צובה). — ואמר המשורר: ואהבתי לבן פרת יהוסף עלי כל אהבה גדלה ועצמה לגור אריה וילד שעשועים וצפנת פ ע נ ח כל סתומה (יוסף אבן חסדאי, הבלבלי חן, סעה"ס 29). ארון דת אש וחכמה ראש ישיבה מפענח בחכמתו צפונות (אליעזר בן יעקב הבבלי, Babyl. Geonim, פוזננסקי, 72). וכם יוסף וכו' אשר נקרא מפענח צפונים (ד"ה של יהודי מצרים וא"י ב, יעקב מן, 76). קראוך פני המהללים גדולה כל בני קדר וחנך בחן דויד ביום מלך בחברון וחן יוסף ביום פ ע נ ח ספונך (שם שם 265). ידיד בהייך שמע נא שירי בהגיונה אם את מפענח צפונה תשמע ותבינה (ר' סעדיה בן יוסף המאוחר, מטמוני מסתרים, כח). מה לך לבבי וכו' חפש באנה ואנה ועשה כראשונה ושאל מפענח בבינה נשיא לתימנה (שמריה, מה לך, שירי תימן, 22). — ופִעְנֵחַ אור על דבר, ואמר המשורר: עליהם יפענח אור ומימיו מטהרי פניהם בעדן אור וכלך תעטרי (יוסף בן ישראל, איומה בהר המור, שירי תימן, 55). — ופִעְנֵחַ את הפצע, גלה אותו, ואמר הפיטן: אם פג פיצעו יפענחינו (ינאי, קרובי לס' ויקרא, זולאי, קמא). — צָפְנַת פַּעְנֵחַ במשמ' דבר נסתר שנתגלה: שם כתם אופיר ושהם יקר וספיר וברזל ונחשת ופטדה וברקת ובדיל ועפרת זדר וסחרת ותרשיש זבדלח גפרית ומלח וכל צפנת פ ע נ ח [1] (ראב"ע, חי בן מקיץ, כהנא ב, 49).

—פע', ״פֻּעְנַח, — שפֻּעְנְחוּ אותו: ושמא תאמר שהיתה (התורה) כתובה על ספר עדיין לא נבראו בהמה וחיה לפשוט מהם עור לעשות גויל לכתוב עליו, ואם תאמר על כסף וזהב או מיני מתכות עדיין לא נבראו לא נזדככו ולא פ ע נ ח ו (מדרש כונן, ביהמ"ד ילינק ב). —ואמר הפיטן: ספונים פ ע נ ח ו [2] מאימת דר שמים

1) [איגר (עמ' 141): וכל מיני פענח.]

2) [מנק': פֻּעְנָחוּ.]

שאת קול ה' על המים (כ"א קליר, אלופים, תשלכת סיבה ללונץ, 204).

א. *פְּעַפּוּעַ [1]) ש"ז, ג"ר פעפועין, — מין ממיני הירקות, cakile, Meersenf; [2]): שמואל בר שילת בשם רב פ ע פ ו ע י ן וגדגדניות וחלוגלוגות מערבין בהן, בעון קומוי אילין אינון אמר לון קקולי והנדקוקי ופרפחיניה (ירוש' ערוב' ג א, וכעין זה שם שאה א ה, בבלי ערוב' כח.).

ב. ״פְּעַפּוּעַ [3]), ש"ז, — א) פְּעַפּוּעֵי הברזל, חלקי הברזל המפעפעים ומרככים באש [4]): והלא מצרף, כשכלי מתכות חם ונותן לתוכו צונן מחזקים את הכלי וזו היא גמר מלאכת הצורפין שרתיחת האור מפעפעתו וקרוב להשבר והמים מצרפין פ ע פ ו ע י ו (רש"י, שבת מא:). — ב) דבר המפעפע, בוקע ועולה בנוזל: כתב ה"ר אליעזר ממיץ שמה שחמץ בפסח במשהו היינו דוקא בדבר לח אבל יבש כגון חטה הנמצאת בצלי חותך מקום פ ע פ ו ע ו לפי אומד דעתו ודיו (מרדכי, פסחים תקנג). וכל דבר שיש לו פ ע פ ו ע שנפל למקום ידוע מהחתיכה בצלי אף על פי שיש בחתיכה לבטל האיסור צריך נטילת מקום (שו"ע יו"ד קה ה). דבר שיש לו פ ע פ ו ע בצלי אם היה אחד חם ואחד צונן התחתון גובר (שם שם ו).

*פְּעֻפֵּעַ [5]), פִּעְפַּע, פ"י, — כמו פִּצְפֵּץ, בקע לבקיעים, zerschlagen, zerspalten; briser, fendre; to shatter, split: הנוטע בעציץ שאינו נקוב חייב בערלה ר' יוסי אמ' מפני שהשרשין מפעפעין אותו (ירוש' ערלה א ב). החופר החורץ וכו' המפעפע וכל דבר שהוא להניי' קרקע חייב משום חורש (שם שבת ז ב). שאלו את רבי אליעזר דורות האחרונים

1) [אין השם בעקר אלא צמח המפעפע, בוקע ועולה מן האדמה, ועי' פִּעְפֵּעַ הערה, והערה לערך א. פָּטַר, פִּטְרָה.]

2) [כך לפי לֶו, Flora IV, 78, ועי' שם.]

3) [בתו"ם באה המלה כמקור ארמי פַּעְפּוּעֵי: שריקא טויא שרי, פ ע פ ו ע י ביעי אסור (רב חסדא, שבת קט.), ולפי זה נוצרה צורת שה"פ בעברי.]

4) [עי' פִּעְפֵּעַ, (עמ' 5073) הערה 1.]

5) [מן הארמ' פעפע, הנמצא בתו"ם, זהוא פצפץ בעבר' שבמקרא (עי' שם), וכן בסורי פ ע(ע) במקום פצץ, נפץ בעבר', וכן בא אף בעבע (עי' שם) במקום בצבץ במשמ' קרובה אל פעפע.]

כשרים מן הראשונים, אמר להן עדיכם (בבית הבחירה יוכיח(ו), אבותינו העבירו את התקרה, ויגל את מסך יהודה, אבל אנו מפעפענו את הכתלים' האומרים ערו ערו עד היסוד בה (שם יומא ח א). עשרה דברים קשים נבראו בעולם הר קשה ברזל מחתכו, ברזל קשה אור[1] מפעפעו, אור קשה מים מכבין אותו וכו' (ר"י, ב"ב י.). מים ראשונים נוטלין בין בחמין בין בצונן, אחרונים אין נוטלין אלא בצונן מפני שחמין מפעפעין את הידים[2] ואין מעבירין את הזוהמא (חול' קה.). — ובסהמ"א במשמ' רכך, התיך[3]: והלא מצרף, כשכלי מתכות חם ונותן לתוכו צונן מחזקים את הכלי וזו היא גמר מלאכת הצורפין שרתיחת האור מפעפעתו וקרוב להשבר והמים מצרפין פעפועיו (רש"י, שבת מח:). מדוע הברזל אש מפעפעו ואין אש מפעפע את האבן, לפי שהברזל נוח לכפוף בעבור לחותו משא"כ באבנים שאין בהם לחות כלל ולזה מתלהבים ונשרפים אבל אינם נתכים (טוביה כהן, מעשה טוביה ה ב, עג.). — וכס"ע, פִּעְפַּע הריח, פִּעְפַּע הארס, בקע לו דרך, חלחל והתפשט לכל הצדדים: אמו (של אלישע בן אבויה) כשהיתה מעוברת בו היתה עוברת על בתי ע"ז והריחה מאותו המין והיה אותו הריח מפעפע בגופה כאירסה של חכינה (ירוש' חגי' ב א). היה שם צרצור מלא יין מן היין העמוני וכו' והיה ריחו מפעפע (שם סנה' י ב). ג' מיני ארס הן, של בחור שוקע, של בינוני מפעפע[4] ושל זקן צף (רב כפרא משום ר' יהושע דרומא, ע"ז ל:). וברגליהן תעכסנה וכו' היתה מביאה שפופרת של ביצה והיתה ממלאה אותה אפרסמון ונותנת אותה תחת עקיבה במנעלה ובשהיתה רואה כת של בחורים היתה רופסת עליה והיה אותו הריח מפעפע בהן כארס של עכנא (מד"ר ויקרי טז). היו מתענגים (ישראל במדבר) בנאות דשאים של באר והיה ריחן מפעפע בכל העולם (ר"ש בן יוסי לר"א בנו של ר"ש בן יוחאי, שם דבר' ז). היו מביאים גדיים וצולין אותן במערבה של עיר והיה אותו הריח מפעפע בהם והיו מתים (שם איכה, א"ב: רביעית, טובים היו חללי חרב). לריח שמניך טובים, ביוסף בן יעקב הכתוב מדבר, בשעה שמכרו אותו אחיו היה ריח בגדיו מפעפע בכל הדרך (מדרש שה"ש, גרינהוט א ג). — ופִּעְפַּע החֵלֶב, פִּעְפַּע הַבִּשּׁוּל וכדו', חדר והתפשט בבשר או בכלי: והאמר רב הונא גדי שצלאו בחלבו אסור לאכול אפילו מראש אזנו, שאני חלב דמפעפע (חול' צז:). מי דמי, דם לא מפעפע, בישול מפעפע (רב יצחק בר יהודה לרמי בר חמא, זבח' צו:). — ובסהמ"א: ששומן הטרפה נדבק לאלתר ומפעפע למים ונבלע בדבר קל (מרדכי, שבת פז). ואפילו אם יש שומן בבשר שבתוך הציר לא אמרינן דנעשה נבלה מחמת הדם וחוזר ואוסר מה שחוץ לציר דשומן מפעפע דכיון דדם הבלוע בשמנונית אין מפעפע גם השמנונית אינו אוסר (טור, חולין תרעב). מפני שהופכים את העוף בשפוד בשעת צלייה ומפעפע עד מאד (ר"י מווינא, אור זרוע, כח:). אם נגע ככר חמץ בככר מצה ושניה' המין ואין שם דבר המפעפען לא אסר אלא מקום מגעו בלבד לפי שאינו מבליע יותר (שו"ע או"ח תמז א). במה דברים אמורים שאין הכלי אוסר אלא כדי נטילה בירך עם גידו וביוצא בו דבר כחוש שאין בו כח לפעפע בכל התתיכה אבל גדי שמן שצלאו בחלבו אם אין בכל הגדי ששים כנגד כל החלב שבו אסור לאכול אפילו מראש אזנו שכיון שהוא שמן מפעפע בכולו (שם יו"ד קה ס). במה דברים אמורים כשבלעה איסור שאינו מפעפע אבל אם בלעה מן הדברים המפעפעין בטבען כגון שומן אוסרת חברתה (שם שם ז). — ופִּעְפַּע, בקע ועלה, צף והתרומם למעלה: מיד התחיל ארונו של יוסף לפעפע ועולה מן התהומות כקנה אחד (מד"ר דבר' יא). — ובסהמ"א: כאצבעתא בקירה, פי' רק כשמניח אצבעו בתוכו נעשה גומא וכשמגביה מפעפע ועולה ומתמלאת הגומא כאלו לא נשקעה בתוכה אצבע ולא היתה:

---

1) [ובמד"ר לקהל' ז ב (על י"ד דברים קשים): ברזל קשה והאש מפעפעתו, וכנראה הכונה כמשמ' הפעל פעפע בתו"מ: האש בוקעת וחודרת לתוכו. והמפרשים פרשו פעפע כלשון רכוך ואף הכניסוהו במשמ' זו לשימוש הלשון בסהמ"א, ואין זה מתאים לחוראת הפעל.]

2) [כלו' בוקעים את הידים ומחדירים את הזוהם לתוכן, במקום להעבירו. ואף רש"י המפרש מפעפעין, מרככין את הידים, ממשיך: ומבליעין בהן את זוהם התבשיל.]

3) [עי' בהערה 1.]

4) [חודר ובוקע לכל הצדדים, ורש"י: מפעפע בינתיים.]

גומא בתוכו (כ"ח, ערוג' נג.). — *ופעפע האור, בקע ופרץ והתפשט: כי לא יצא דרך חחור רק האורות הבאים מלמעלה אבל הבאים מזעיר עצמו היו מפעפעים ומבצבצים כנז' (נפתלי צ"ר יעקב אלחנן, עמק המלך, לט). ומן האור שפעפעו ויצאו מנצח דזעיר ונכנסו ברחל נבנת ונשלם וכז' (שם שם). — *פעפע הביצה, טרף אותה בקערה[1]).

— התפ', מתפעפע: מה האגוז הזה אם הקשתו כלו מתפעפע, כך ישראל נוחים כאגוז (מד"ז שה"ש ו, בובר, 37).

פער,

מסנו *הפערה, *פעור, *פעירה, פער.

פָּעַר[2]), פ"י, פערתי, פערה, פערו, — פער את פיו פתחו לרוחה, כמו בתאוה לבלע דבר, aufsperren (d. Mund); ouvrir largement, bayer; to gape: לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק וירד הדרה והמונה ושאונה ועלז בה (ישע' ה יד). פי פערתי ואשאפה (תהל' קיט קלא). ויחלו כמטר לי ופיהם פערו למלקוש (איוב כט כג).—ופער על פלוני בפיו בקצף: פערו עלי בפיהם בחרפה הכו לחיי יחד עלי יתמלאון (שם טז י).—ובתו"מ: פער (עשו) פיו כגמל ואמר אפתח פי ואתה מבנים (ר' יצחק בר זעירא, תנחו' פנחס יג). — ואמר הפיטן: הזכר לערים נוה נארו, צרים אשר חומות ערערו, ועד היסוד ערו ערו, פימו דברו בגאות ופערו (ר"א קליר, אלילי מרעי, קרוב' שבת זכור). צר ואויב הלטיש עיניו, פיהו פער לשאוף ענו (משלם, במתי מספר, סליח' תענית אסתר). ארשת שפתי פציתי ואפער, נצבתי להלל במקהל מצער (ר"י בן אביתור, ארשת ספתי, שעה"ש 13). אתעוררה אתגברה על שורה משתוררה פה פערה על סוערה (כאב"ע, איסה בכי, איגר 144). עלי שחקו, ודתי רחקו, וחוק שוא חקקו, לא דברו יי', פערו פיהם כארי נוהם, סלוח להם לא יאבה יי' (הוא, אל אל אקרא, שם 165). — ואמר המשורר: יבכו צמאיה עלי ענן אשר פיהם למלקוש יערף פערו (רשב"ג, בימי יקותיאל, ברודי, 19). — *פער עצמו, פער פיו: מיד כעס עליו מנשה (על ישעיה) ואמר להם תפשוהו רצו אחריו לתופשו ברח מפניהם, פערה החרובית עצמה ובלעה אותו (פסיק' רב' ויקח אליהו, יד.). — *ופער, פער עצמו (לבעל פעור), פער פיו של מטח, פנה לצרכיו: הפוער עצמו לבעל פעור זו היא עבודתו והזורק אבן למרקוליס זו הוא עבודתו (סנה' ז ו). איכה יעבדו, למעוטי מאי וכי תימא למעוטי הפוער עצמו לזובחים, מהשתחואה נפקא, מה השתחואה דרך כיבוד אף כל דרך כיבוד אלא למעוטי הפוער עצמו למרקוליס ס"ד אמינא הואיל ועבודתו בזיון הוא אף כל בזיון קמ"ל (סנה' סא.). מעשה בסבטא בן אלס שהשכיר חמורו לנכרית אחת כיון שהגיעה לפעור אמרה לו המתן עד שאכנס ואצא, לאחר שיצאה אמר לה אף את המתיני עד שאכנס ואצא אמרה לו ולא יהודי אתה אמר לה ומאי איכפת ליך נכנס פער בפניו וקינח בחוטמו והיו משרתי עכו"ם מקלסין לו ואומרים מעולם לא היה אדם שעבדו לזו בכך (ת"כ, שם סד.).—ובספה"א: עבודות הרבה קבעו עובדי כוכבים לכל צלם וצלם ולכל צורה וצורה ועבודת זה אינה כעבודת זה כגון פעור שעבודתו שפוער אדם עצמו לו ומרקוליס שעבודתו שיזרוק לו אבנים או יסקל מלפניו אבנים (רמב"ם, עכו"ם ג ב). — ואמר המשורר: ומעה שם עלי פתחה לשוער, בצאת המאכל תמיד משער, בכל עת יהיה סגור ויער פתוח פיו בעת צאתו ויפער (ר"י זבארה, בתי הנפש, בספר שעשועים דודזון, 160). — *ופערה ירך לגבר, ואמר הפיטן: היא (הסוטה) פערה לנכרי ירך, לכן ציעורה בא (בהנפיל ירך) (ינאי, היא אסרה, קרובי לספר במדבר, זולאי, קסג). — *פערת, שאול הפוערת פיה, ואמר הפיטן: טבע חותם ברית שם בשארו, בה תפן פוערת ואז תקפץ פיה (יוסי בן יוסי, אזכיר גבורות, עבודת יו"כ, קבץ מע"י גאוני ב, 4). יום מימים הוחס, יום כפור המיוחס, יודעיו חמול וחס, יוקשיו לפוערת הס (ר"א קליר, יום מימים, מוסף יו"כ).

— פע', *פער, — כמו קל: פעור יוכיח שמפערין לפניו בכל יום ואינו בטל (רבא, ע"ז מד:).

— הפע', *הפעיר, — כמו קל, ואמר הפיטן: חוספנו בחטאינו חמה להבעיר, המתנדבים כבני בית להפעיר, ומה יעצור כח רב וצעיר, ודוי ופלול לקדיש ועיר (שלמה, אין מי יקרא בצדק, סליח' ליום א).

---

[1]) [ע"פ הארמ', עי' ב. פעפוע, הערה 3.]

[2]) [וכן פער בסורי, פע'רa) בערבי במשמ' זו, ובאוגרית' (גינזברג, כתבי אוגרית 74, 11): ויפער שמתהם במשמ' ויקרא שמותם.]

---

a) فغر

קטתי אני ואעיר, ברשות רב וצעיר, יח פי בחין אפעיר[1]) ותעל לי רחמים (יצחק בן קפרון, יגרתי חסני סמים, סעה״ס 7). מנין סדר חדשים בעשרה בו חעיר, נהי וליל במו פי אפעיר, סדר פרעניות בתוך לבבי יבעיר, בבא אלי הפליט לאמר הכתה חעיר (יוסף, אזכרה מלוק, סליח׳ י עבת).

פַּף, ונ״ר פַּפִּין, עי׳ פֵּא.[2])

פַּפְיוֹר, פִּפְּיָר, עי׳ פִּיפְיוֹר.

פֶּצֶד[3]), ס״ז, — מעין מים, גבא מים, Quelle; fontaine; spring ואמר הפיטן: מה נעים מלכי זדודי הכין מעינות ופצד במדבר הזריח מאורי ספק לצרכי ולחמי (שלום שבזי, שס יחוד, שירי תימן, 207).

א. פצה[4]), ממנו ״מִפְצָה, א. פָּצָה;

ב. פצה[4]), ממנו ב. פָּצָה, *פִּצּוּי, ״פִּצָּיוֹן.

א. פָּצָה[5]), פ״י, פָּצְתָה, פָּצִיתָה, פָּצִיתִי, פָּצוּ, פֹּצֶה, פְּצֵה, יִפְצֶה, — פָּצָה את פיו, פתחהו, לבלע, לאכל, לדבר, öffnen; ouvrir; to open: ועתה ארור אתה מן האדמה אשר פָּצְתָה את פיה לקחת את דמי אחיך מידך (בראש׳ ד יא). ופָצְתָה האדמה את פיה ובלעה אתם ואת כל אשר להם וירדו חיים שאלה (במד׳ יו ל). אשר פָּצְתָה האדמה את פיה ותבלעם (דבר׳ יא ו). ואנכי פָּצִיתִי פי אל יי׳ (בנדרי אשר נדרתי) ולא אוכל לשוב ותאמר אליו אבי פָּצִיתָה את פיך אל יי׳ עשה לי כאשר יצא מפיך (שפטי׳ יא לה–לו). ולא היה נדד כנף ופֹצֶה פה ומצפצף (ישעי׳ י יד). פְּצֵה פיך ואכל את אשר אני נותן אליך (יחזק׳ ב ח). פָּצוּ עלי פיהם אריה טרף ושאג (תהל׳ כב יד). ואיוב הבל יִפְצֶה פיהו בבלי דעת מלין יכביר (איוב לה יו). פָּצוּ עליך פיהם כל איביך שרקו ויחרקו שן אמרו בלענו (איכ׳ ב יו). פָּצוּ עלינו פיהם כל איבינו (שם ג מו). — ואמר הפיטן: פתחתי שערי תהלה, פציתי פי אל יי׳, צדקתך בשרתי תחלה, צדיק אתה יי׳ (רא״בע, אזכירה, איגר 233). חוקי אמצי ופה פצי לערוך מהלל (ספר הפזמונים לאלעזר מחרי אהרן סעדיה עראקי כהן, כז:). — ואמר המשורר: ואף פיהו פצה, ברצותו רצה, ואותם לא חצה בספרי לגורים (דונש, תשוי דונש על מנחס, 4). התרף שמע ואת פיו פצה, נפש כל חי בקיץ קצה (רא״בע, אל אחד, איגר 122). — ״ופָצָה לשון, באותה משמ׳, ואמר הפיטן: פוצה לשון הוצאת רע, צופד כנביאה אשר גיווייה צורע (ינאי, אמנס, קרובי׳ ס׳ ויקרא, זולאי, קמ). — ״ובקצור, פָּצָה במשמ׳ פָּצָה פיו ואמר: חייבים אנו לפצות כי באותה השנה היה מיום שלישי חרוצות (סלמון בן ירוחים, מלחמי ה׳, 58). פוצים הם המכחישים (יהודה הדסי, אשכ׳ הכפר ס״י סעד, סוף פלא יב). — ואמר הפיטן: פצו[1]) מה אנוש להזכר במעלה, פאר מבטחה להוריד ממעלה (ר״א קליר, מן ההר, קרובי׳ א׳ שבוע׳). טפלות ערות שוא פוצים יהירים ובעין קרצים (הוא, אטוס, פדר א׳ שבוע׳). פצו חורי יער איה חסידיה, פצו מעשת ערוה לנדיה, פרשה ציון בידיה (הוא, שבת סורו מני, קינ׳ ת״ב) פצו ודים לפני מי תחלה, עם כבד עון פקד וילאה (הוא, איכה תאלתי, שם). ארשת שפתי פציתי ואפער, נצבתי להללך במקהל מצער (יוסף בן אביתור, אלסת ספתי, סעה״ס 13). נבל קוצים לוחצים בני תם נוצצים ורוצצים עשותם קרוצים פוצים נחנו נעבור חלוצים לפני ה׳ (קטע סידור כמנה׳ אמגלית JQR IV, 58). פצו חוק ונתחזק בעד עמנו ומשפחותינו

---

1) [לשם החרוז במקום הקל אפער.]

2) [בספ׳ דא״ר ב לפנינו בדפוס׳: ההוגים כיונים והמנמין והמפפין בידיהם והבועטין ברגליהם והמהלכין בראש אצבעותיהן עליהן הכתוב אומר אל תבואני רגל גאוה ויד רשעים אל תנידני, ע״כ. ולפי גרסה זו היו שהשתמשו בפעל זה במבטא פִּפֵּת בידים במשמ׳ עשה תנועות בידים בשעת הדבור או הוכוח. אולם המחבר ברשימותיו מעיר כי גם בספר תולדות אדם של יוסף ישראל פורלין (כ״י בריט״מ) וגם בספר מעלות המדות (עי׳ בירת מגדל עז לר״י עמדין, קל:) הגרסה המנפנפים, ואין ספק כי כך נכון, ובהוצ׳ היגר (ע׳ 282) מובאות גם נוסח׳: מגפפין, מניפין.]

3) [עפ״י הארמ׳ פצידא, פרצידא.]

4) [עי׳ בהערה לקמן.]

5) כן בארמ׳ ובסור׳ פצא, פצי, ובעקר אף ב. פָּצָה במשמ׳ הציל, אותו פעל הוא, וכן בא הפעל בארמ׳ ובסור׳ ובערב׳ פצי a) במשמ׳ סדק וגם (בבנין חדגוש) גאל והציל. ואותו מעבר מצוי בכמה שרשים כגון פטר, פקח, ועוד.]

---

a) فصى

6) [חפיטנים יצרו על יד פָּצָה גם צורת פעל ב. פוץ (עי׳ ערך זה), וגם ממנו אפשר לגזור צורות כגון פָּצוּ (בשנוי ההטעמת) אלא שבאן סדרו בשרש העקרי שאין לנטות ממנו ללא צרך.]

(ר' משלם בר קלונימוס, אודך כי עניתני, יוצ' שבת ב חנכה). סבבום עשרה עדים בטבה טריה, פצו צאי כלה ענפה ופוריה (ר"י עוב עלם, אז כאראת, זולת שבת הגדול). וקני כבוד אספו קבצו, זה צום למו פצו, חברו לילך לממנו נלחצו, חבאו ונשמטו והאחים רצו (יהודה בר מנחם, אני חומה, יוצ' שבת הגדול, מחז' איטל' א, ל:). קראתי קהל עדתי, ולא אבו שמוע תורתי, ראה אותנו פצו לעמתי, ולא עניתים מחמתי (הכל לכהו, יוצ' שבת איכה, שם שם קסד.).—ואמר המשורר: וחן שקר פצה, לפניו לא ימצא, והצדק רצה ואוהב מישרים (לגבור בתעודה, תשו' תלמידי מנחם, 7). אמר אלי ימים חדלו להרע כי אל בנחומים פצח והביע (רא"ע, חטן חדה, שירי חחכים, כהכח א, 126). — וּפָצוּ השפתים, נפתחו ודברו: אשר פָּצוּ שפתי ודבר פי בצר לי (תהל' סו יד). — ואמר הפיטן: ראה תם חלומותיו, ונדר פצו שפתיו, מה תתן משלך עשר אעשרנו לך (רא"ע, אל נאדר, איגר 223). — ואמר המשורר: ובן דוד אתן קלסה בארצות, על ההבלים ששפתיו פוצות (יהודי בן ששת, הקד' לתשו' על תלמידי ונחם, 17).

—הפע', הִפְצָה, — כמו קל, ואמר הפיטן: רות שפתיו הפצה מפיהו, צדיק הוא יי' כי טריתי פיהו (ר"א קליר, איכה אלי, קינ' ת"ב). — ועי' ב. פוץ.

ב. **פָּצָה** [1], פ"י, פוֹצֶה, פְּצֵנִי. — פָּצָה את פלוני מצרת וכדו', הצילו, retten ; sauver ; to save : שלח ידיך ממרום פְּצֵנִי והצילני ממים רבים מיד בני נכר (תהל' קמד ז). הנותן תשועה למלכים הַפּוֹצֶה את דוד עבדו מחרב רעה פְּצֵנִי והצילני מיד בני נכר (שם שם י–יא). — ואמר בן סירא: חשכת בשרי משחת ומיד שאול הצלת רגלי פציתני משוט דבת לשון ומשפתי שטי כזב (ב"ס גניי נא ב).—ובסהמ"א: ולכל בני ישראל עמך יורדי הים באניות פצם והצילם ממים רבים (חמדת הימים א, י:).— ואמר הפיטן: פץ לי מחשילי, מה דודך משלי, פוצי מרפש ומדלי, דודי לי (ר' משלם בר קלונימוס, אפיק רנן, יוצ' ג פסח). האל ירצה אנקת צעקים ואתם יפצה כי בו חשקים (רמב"ע, אין נפי מלה, סעה"ס 76). רעה עמך גם רצה, אלהים ומצר פצה, ושימה לקצי קצה, חגור חרבך צור וצא (רא"ע, לאט על, איגר 153). רצה והיצא לעמך פצה, פדהו מן ידי עבדות, רְבות חסדו לבן ידידו לנהגהו מכבדות, יחלצהו ויפצהו יריצהו מבור ודות (אפרים בר' יצחק, אשר יצר, מאורה שבת ב חנכה). טבעו בבוץ ואין פוצה, טורפו מקצה אל קצה (אזון חסן, סליח' שני בתרא).—ואמר המשורר: ויש פוצה ויש דרש דמי דל, ויש גמל ויש שכר לתורה (ר"ש הנגיד, אלוה עז, ברודי, 124). אני עבר בתוך מים, דלני מסגורתי, אני הלך במוקד אש, פצני מבערתי (הוא, רחה היום, סעה"ס 35).—ואמר המליץ: חפץ יי' עליו ייטב ופצהו מעפר ומאשפה (ב"ז, ב"ס יא טו). כל נבלה וגאון שנא ופצה מהם אוהביו (שם טו יג). — וביב' פִּצּוּי, פִּצּוּי, מכירה פְּצוּיָה, שהמוכר עשה כל הַפִּצּוּיִים הנצרכים: מכירה חלוטה נקיה ופצויה מכל מין אפותיקי וחיוב (פחד יצחק, ערך מכירה על ונכה, קח:).

—פע', פִּצָּה,—פִּצָּה תביעת ממון או שוה ממון מעל פלוני, ביחוד במקרה שמכר לפלוני דבר שיצאו עליו אח"כ מערערים, פִּצָּה את פלוני מערבות [1], entschädigen ; compenser ; compensate : ואין רשות לאחד מיורשי לטעון עליה ולא לערער עליה ולא להריב עמה ולא להנצות ולא לערער עליה וכו' כי פיציתיה ובירורתיה ושיפתיה וניקיתיה וזיכיתית בכל פנים של זכות (תשו' הגא' הרכבי שע, 186). שאם מכר לאחרי כן שדה לאחר אחר שקבל לזה אחריות שמשועבד לפצותו גובה אותן משועבדין שמכר לאחרים בשיעור הקרקע שטרפה ממנו (רגמ"ה, ב"ב מח:). ועל היתומים ועל באי כחם לפצות ולהדית (ס' השטרות לר"י ברצלוני, 16). וכן אם יצא על שדה זו שום כתב וקיום בעולם על פלוני זה בעל האשה ועל יורשיו אחריו ולסלקו ולפצותו מעל פלוני

1) [עי' א. פצה, הערה.]

1) [כמשמ' הציל ממש, המתאימה להוראת הקל בא הפעל בארמ' שבתו"ם כגון: אי אתיא אם ומערערא לא מפצינא לך, כלו' אם באה האם ומערערת לא אציל אוחך (כתוב' לח:), או: דינא הוא דמפצי ליה מיניה (שם לג.), כלו' דין הוא שיציל את החפץ מן הגזלן. ורק מקרה מיוחד הוא שהמפַצה מציל את פלוני מתביעת ממון. ובמד"ר (במד' יז): ולמה זכה כנען שנקראת הארץ על שמו, כיון ששמע שישראל באין פצה את המקום אמר הקב"ה אתה פציתה את המקום תקרא הארץ על שמך וכו', כבר העיר מ"ב: ובכל מקום גרסינן פינת, כלו' פִּנָּה את המקום. וכך כנראה צ"ל אף כאן.]

זה חלוקה ומעל יורשיו אחריו (סס 63). דינא הוא דאזיל שמעון ומפצי ליה, כשם שאילו מכר שמעון זה לאיש אחר באחריות ובא ב"ח דראובן וטורפה היה שמעון מפצהו[1]) ועל ראובן לא יוכל לחזור שהרי שלא באחריות לקחה ממנו כך כשמכרה לראובן עצמו יפצה[1]) לו (רס"י, כתוב' לג.). ולא יוכל הקבלן לדחותו ולומר פצני מן הערבות (לבוש חו"מ קכג יג).
— פע', פֻּצָּה, ב"כ' מְפֻצֶּה, — מי שֶׁפִּצּוּ אותו: ושאר חזקות שחזקו חכמים מן המְפַצֶּה למְפֻצֶּה וכו' ונטל את ממונו מידו שלא כדין שלא בפני המפוצת (רב האי גאון, סמדס גבוזה קסה).

פִּצּוּי, ש"ז, — פְּעֻלַּת הַמְפַצֶּה, סה"ס מן ב. פצה, Entschädigung; compensation, לְשׁוֹן פִּצּוּי: ואם הוא בלשון מחילה הרי הוא והמחילה שוין אלא שהן חלוקין כאן בחשבון שכתבנו להלכותיהן שזה לשון פיצוי ופירעון וזו לשון מחילה שמוחל ואפילו מה שלא קיבל ממנו (ס' השטרות לר"י ברצלוני, 9). — וּשְׁטַר פִּצּוּי: והשטר הרביעי הוא שטר אביזריא והוא שטר פצוי ואינו יוצא מכלל שטר המחילה מיהו המחילה הוא על דבר ידיע שעשה לו פשרה ומחל אבל שטר אביזריא היא מחילת כל טענות ותביעות בעולם כגון שיקבל ממנו משלם (סס 8). וכל מי שיבוא מארבע רוחות העולם יהודי או ארמאי קרוב או רחוק בכתב או על פה דיקום ויטען וישתעי ויערער שום ערעור בעולם על פלוני הנז' מחמת פיצוי זה ואביזריא זו כלום בדי לבטל שטר פיצוי זה כולו או רובו או מקצתו יהיו דבריו בטלים ומבוטלים וחשובין כחרס הנשבר שאין בו ממש, עלי ועל באי כחי לפצות ולהדית ולסלק מעליו ומעל באי כחו כל עורר וטוען שבעולם שיערער על שטר פיצוי זה כלום ולהעמיד שטר פיצוי זה ושטר אביזריא זו בחוקתו וכו' ושטר פיצוי זה ואביזריא זו קבלתי עלי וכו' באחריות ובחומר כל שטרי פיצויין ואביזראין (סס 9). וכתבו עליו שטר פצוי מוחזק וערבות (תשו' הגא' הרכבי סג, 177).

פִּצּוּל, ש"ז,—פְּעֻלַּת מי שהוא מפצל מקלות, מקלף וחושף את קלפתן: גם ענין ספור פיצול המקלות אשר פצל יעקב ברהטים שבם סודות טבעיים

[1]) [בנפוח עברי של לשון הגמרא.]

עמוקים בלי ספק יראו פליאות אצל הבלתי יודעים סודם (ר"א ביבאגו, דרך אמונה, ע.). — ובמשמ' סעיף מן סעיפים היוצאים בראש כלי וקרני חיה וכדו', Geweihsprosse; andouiller; antler: אלא משום הכי הוו סניפין שהן מפוצלין שעל גבי פצולן מיכן ומיכן מונחין הקנים (רגמ"ה, מנח' לד:). ומנקיתיו, וכו' סניפים כמין יתדות זהב עומדין בארץ וכו' ומפוצלים שלשה פצולים זה למעלה מזה וראשי הקנים שבין לחם ללחם סמוכין על אותן פצולין (רס"י, סמות כה כט, וכעין זה הוח, מנח' לד:). לולבי גפנים, אותן פיצולין הגדלין בגפן וקורין ווידולייש (הוח, סבת פח.). כאילת שכ"ז שמגדלת קרניה מפצילות בכל שנה ושנה נוסף בה פיצול אחר (הוח, יומח כט.). כיתנא נמי מפציל, כשכותשין אותו נחלק לכמה פיצולין (הוח, סס עח:). המפוצלים, לתת ראשי הקנים באותן פיצולין והרבה פיצולין יש בהן למנין הקנים (הוח, מנח' לו.). עד בין הפרשות, עד מקום שהוא מתפרש ומתפצל פצולין, כנגד הירכים הוא מתחיל ליפצל ויוצא ראש א' לירך זו ואחד לזו והאמצעי יורד לזנב ולמטה מאותן פיצולין כנגד שתי אצבעות הוא חוזר ומתפצל עיד לגי' וכו' (הוח, חול' נח:). היכא דמיפצלא לא דינא ולא דיינא, כלומר אין להרהר ולחזור אחר סימן אחר שאין פיצול בקרני בהמה (הוח, סס כט:). בעי לחטוטי בתריהו, עד שימצא במספר הזה, וראשן אחד מחובר בשדרה וראשי הפצולין נרבקין תחת החזה בראשי הצלעות (הוח, סס לג.). [1])

פִּצּוּעַ, ש"ז, — סה"ס מן פִּצֵּעַ, פְּעֻלַּת המפצע אגוזים וכדו': שהוא מותר בשבת, כגון פיצוע האגוזים שהן הכנת מאכל ואינה מלאכה מותר (ר"ס, סבת קכג.). ויש לומר דלא אסר רב יהודה אלא דומיא דפיצוע אגוזים שהיא מלאכה גרועה לגבי קורנס שמיוחד למלאכה חשובה וכו' אבל כלי קיואי ושרגא דמישחא מותר לטלטל לצורך גופן דמלאכת שלהן חשובה יותר מפיצוע אגוזים (תוס' סבת קכב: ד"ה כחת).

[1]) [בדברי הערוך ערך פצל: מאי משמע דהאי אגם לישנא דבוצלגא הוא וכולן לישן פיצול הוא ועל שם כך נקראו בצלים שממהרים לצאת ולבצול מעצמן, ע"כ, צ"ל ביצול, סה"ס מן בִּצֵּל.]

פִּצּוּר, פיצור, ש"ז, — שה"פ מן ב. פִּצֵּר, פְּעֻלַּת הַפּוֹצֵר: ומה אם הבריאה והיצירה כך חם כורעים וברוב שידול ופיצור הז ג שבים ונחקקים במחשבות היוצר על אחת כמה וכמה וכו׳ (תרגום אוי"ד ג, מיוחס לר׳ ברכיה הנקדן, MGWJ 1870, עמ׳ 453).

א. פצח [1]), סמנו א. פָּצַח, פֶּצַח, *פִּצְחָה, פְּצִיחַ, פְּצִיחָה.

ב. פצח [2]), סמנו ב. פָּצַח.

א. פָּצַח, פ"י, פָּצְחוּ, פִּצְחִי, פִּצְחוּ, יִפְצְחוּ, — פָּצַח רִנָּה, החחיל לזמר ולרנן בקול, jauchzen; jubeln; pousser des cris de joie, jubiler; to shout merrily, jubilate: פִּצְחוּ רנה (במפלת מלך בבל) (ישע׳ יד ז). רנו שמים כי עשה יי׳ הריעו תחתיות ארץ פִּצְחוּ הרים רנה יער וכל עץ בו (שם מד כג). רנו שמים וגילי ארץ יפצחו [3]) הרים רנה (שם מט יג). פִּצְחוּ רננו יחדו חרבות ירושלם כי נחם יי׳ עמו גאל ירושלם (שם נב ט). רני עקרה לא ילדה פִּצְחִי רנה וצהלי לא חלה (שם נד א). כי בשמחה תצאו ובשלום תובלון ההרים והגבעות יִפְצְחוּ לפניכם רנה וכל עצי השדה ימחאו כף (שם נה יב). הריעו ליי׳ כל הארץ פִּצְחוּ ורננו וזמרו (תהל׳ צח ד). ובספהמ"א: ותחצוב מן האור מאורות וכוכבים קבועים בגלגלי רום מושלים ביום ובלילה פוצחים ביום שירה לעושם ונותנים זמירות בלילה לקונם (ר׳ בחיי אבן פקודה, בקשה בסוף חו"ה). —ואמר הפיטן: רננות לך משיחים, תודה וקול זמרה פוצחים (ר"א קליר, בעשר מכות, סלוק ג פסח). פדוים חוה במשביות, פצוח שירים תפור בכיות (הוא, מגשר עם, מוסף שבת החדש). התנערי עניה לענות ושיר פצחי, התנהלי צביה את לתוך מעון נוחי (רלב"ע, אוך יעורר, אוגר 129). אקרא קריאה ביהודה מפונה, לשם אשר בו היא מכונה, וכל קרבי יפצחו רנה, בהרימי קולי ואקרא (הוא, אקרא, שם 235). ושיר פוצחים ולך שוחחים ואומרים כי אין כאל (ר"י זבארה [4]), ארחאים ושמאלים, אופן שבת א אחה"פ). שיר תשבחות לנצח נצחים, בקריאתם זה לזה שוחחים, בעניתם ובנעימתם זה אל זה פוצחים, בשלוש קדשות בקדש מפציחים (מי ימלל גבורות, סלוק מוסף ליום כפור, מחז׳ איטל׳ ב, קכו.). לקצה ארץ נגעה שמחה גם נשמע במעונים קול ששון וכל לשון פצחה שירים עוד ורננים (סלמה, שיר חדש נשיר זה היום, פזמונים לנעילה, סדור ארם צובה, תשע"ב.). להודות לו אפצח רננה עד נצח, למען הוא נצח לבבי גם תקפי (ר"י נג׳ארה, עולת תמיד, תקד׳). וזכרון אשר נבא לך בנהר כבר, אזכר ואתבונן וחן לוקח, יום התחית רוחך כי תעבר, אעלה להר ציון ושיר פוצח (שלום שבזי, מי כמוני, שירי תימן, 114). — ואמר המשורר: בשירתי אפצח, בני צדק וצח, מתוקן ומצוחצח, במלים נחברים (יהודי בן ששת, תשו׳ תלמידי דונש, 8). פאת עולם יאחז שיר נכונים, ונביא מבלי ציים ואיים, יתנו שוכני עי בם זמירים, ורנה יפצחו ציים ואיים (רמב"ע, התרשיש י טו, 85). על כל כבוד חפה אשמיע שיר צח אשר אפצח ובן אביע (יוסף בן יהודה זאבק בעל רב פעלים, בספר כיב ספתים, כ"י Jews College, לונדון). — פִּצַּח, קרא בקול רם, שר, התפלל, ואמר הפיטן: ענה פוצחי הלל בכפות תמרים (רסע"ג, הושענות, סדור רסע"ג, רמד). העל המירו רע בבעל, וזה ללא זה פצחו במעל, ונחו בחרון אף לנגף וגעל, חל בעדם חבר וחצרי תעל (ר"א קליר, אז מאז, קרובי שבת שקלים). עד יתן רשות מלך עולם וחשים עד ימליכוהו עם עולם, ואז יְפַצְחוּ לפאר אלהי עולם (הוא, אז ראית, שם). נשף בחוין יצריחו, ספיסים אשר יצליחו, נאות דשן יפצחו, ויטבול ויתעלסו (קטע עבודת יוה"כ, Elbog. Stud. 178). יצר פוצחים, יחודו לנצחים, ימן קדוחים, יסר נדחים (ר׳ שלמה הבבלי, אל כשא, יוצ׳ שבת ברכים׳). וצח נצח נצחים, וצחצח צחצות מצחצחים, אצו פוצחים ומנצחים למרום וקדוש (ויוסע אל, אופן ז פסח).

---

1) [בסורי פצח, שמח, היה שמח ועליז, פציחא, בהיר וגם שמח, עליז, ובערב׳ פצח a) היה בהיר, פציח b) בהיר הקול, בעל קול רם, ובארמי שבתו"מ פְּצִיחָא בהיר (בצבע), וכן מתרגמים בצדק השבעים והוולג׳ כלשון הרמת קול בשמחה, וכן רב הפרשנים, ואמנם יש שערבבו פעל זה עם ב. פצח. ועי׳ ב. פָּצַח, הערה.]

2) [עי׳ הערה לב. פָּצַח.]

3) כך הכתיב, והקרי: וּפִצְחוּ.

a) فصح b) فصيح

4) [איגר (דיואן רלב"ע 217) הביא פיוט זה בשנויים בשם ראב"ע.]

ישמעני אלהים בקראי לנגדו, וסליחה יבשר לזרע ידידו, פוצחי ליחד שם כבודו, הודו ליי כי טוב כי לעולם חסדו (ישמעני, לתענית צבור, מחז' איטלי ב, רג:).
—פָּצַח בדבור, דבר בלשון ברורה [1]), ואמר המליץ: ואין כמוה בהירה גמורת בשפה ברורה ובמלים נגלים בלשונו הצח אשר נצח בכל אשר פצח (ירח יראה יד, כג:). והלשון היתר מעולה לפצוח טוב הדבר הוא השוה בארכו וברחבו (קאנון ג). וכשיהיה הלשון הגדול רחב מאד או קטן בנכווץ לא יהי' בעליו יכול לפצח הדבור (שם ג ו א). ואם אין געיה אצלם לא יפתחו לעולם אבל גוללם ולא יפצחו במלם (הורית הקורא, דרנבורג, 67). — ובמשמ' התחיל: והכתב הוא הפוצח בדבור, ר"ל מתחיל (דברי המלמד אבואלפרג בספר היסר (הערבית) של ישוע בן יהודה הקראי [2])). אחרי שיש לנו שביל ודרך לדעת שהבדל החדשים בראיית הירח כפי הרמזים שהקדמנו מרצון המדבר בתורה מעקר בריאתו וכו' מה טעם לפצוח בו במצוח (ר"א הקראי, גן עדן, קדה"ח ד, ו.).
—נפע', נִפְצַח,—נִפְצְחָה המלה, בטאו אותה, הגו אותה בדבור: כי געיה להם סמוכה ועצמם משוכה ובהו תמיכה ושמורה וערוכה והם לא נפתחים ובפה לא נפצחים (הורית הקורא, דרנבורג, 67).
—פע', פִּצַּח,—כמו קל, ואמר הפיטן: כל ברואי בריה בפצח מפצחים (ר' שמעון בר יצחק, כל שנאני, קרובי ב ר"ה). מבית פצח [3]) צוארי חרוזי, קומי לך רעיתי ארץ הכנעני והפריזי, יפתי ולכי לך (בס' דברי חפץ, 18).
—פע', פֻּצַּח, בינ' מְפֻצָּח, שקראו אותו בקול רם, ואמר הפיטן: מקום שירים מפוצחים, וקרבנים מסולחים, חזירים גם מזובחים, תמור אלים מנותחים (מ' דרעי הקראי, לקו"ק, סז.).
—הפע', הִפְצִיחַ, — כמו קל, קרא בקול. ג"ר, התפלל, ואמר הפיטן: קול דודי יללת הצריח, הנני הנני הפציח (יצאי, קול דודי, קרובי' לפסח, זולאי, רעה).

1) [בהשפע' הערבי' פציח a).]
2) מאח יא לספה"נ. רק לא נתברר אם זה לשונו בעצמו או לשונו של מתרגם הספר, תלמיד של ישוע. [ואולי נגזרה משמ' זו מב. פצח.]
3) [מנקד פִּצַּח, ואולי צ"ל פָּצַח בקל.]

a) فصيح

למלאכים הפציח ציר ולמחיצה עלה (ר"א קליר, אביגדור, הפטרת שיבה ללונץ, 202). תוקפך חיוו ותודיות ערכו, תהילה בכנף היפציחוך ושמך ברכו (עבודת יוה"כ, Elbog., Stud. 186). אנשי אמונת אבדו ואין מאמין בך להבטיחה, כאליהו אשר עמד בהר הכרמל להפציחה (אבשי אמונה, סליחי' מנהי' יוה"כ). הלל ועוז ורננה אפציח בגיל ורינה הדרת אלחי מעונה וכו' (אחימעץ, כיבויאר, MGWJ 1896, עמ' 552). ויפציח שיר כמא פני עון נושא ויתרעם הכמא להוד מתנשא (מי ימלל גבורות, סלוק מוסף ליום כפור, מחז' איטלי ב, קכח:). שיר תשבחות לנצח נצחים, בקריאתם זה לזה שוחחים, בעניתם (ובנעימתם) זת אל זח פוצחים, בשלש קדשות בקדש מפציחים ושלוש קדושה לקדוש משלשים ומפציחים (שם שם קכו.). פה אחד יפציחו עם עולם, הזכירו לברכת מנחיל דת העולם (לשמחת תורה, שם שם קלג.). חולחלתי ונפשי שחה, טוב ומטיב הלולך אפציחה, כי עמך הסליחה (בשם אלהי אברהם אפתחה. ערבית לכפור, סדור ארם צובה, תקסד.). יונתי התבונני עורי, בו אשיר שירה לאל צורי, ברוך הוא מפציח מבוארי [1]), ייחודו הוא מחמד שרשי (שלום שבזי, יום שבת, שירי תימן, 165). — ואמר המשורר: ואז שיר יענו לאל ורון אפציחה שירה אמרתיה לשר כל היקום שירו למצרים אשר השלחה (ד"ה של יהודי מצרים וא"י ב, יעקב מן, 268).

ב. פָּצַח [2]), קל לא נמצא במקורות הקדומים.
—פע', פִּצֵּחַ,—פִּצַּח את העצם, בִּקְּעָהּ ופִתְּחָהּ להוציא מבנה המוח וכדו', aufbrechen, aufknacken; rompre, casser; to break open, crack: ואשר אכלו שאר עמי ועורם מעליהם הפשיטו ואת עצמתיהם פִּצֵּחוּ ופרשו כאשר בסיר וכבשר בתוך קלחת (מיכ' ג ג).
—נפע', *נִפְצַח, — פִּצְּחוּ אותו, נשבר, נבקע: שני חוטין שלאש יצתה מבית קדש הקדשים, נ׳ יפצחו [3])

1) [נ"א: מפוארי.]
2) [פעל פצח זה במשמ' שבר ובקע נמצא כנראה אף באשור' פַּצָּח, בערב' פציח' a), בכוש' פַּצַּח במשמ' זו, וקרובים אליו פצע (עי' שם, הערה), וגם פִּסֵּחַ (עי' שם הערה) במשמ' נכה רגלים, וגם פצוחי עינא בתו"ם פרושו קריעת עין בפוך.]
3) [בדפוס (פרשת שמיני): ונחלקו.]

a) فضخ

לארבעה, ניכנסו שנים בחוטמו שלוה ושנים בחוטמו שלוה (ספרא, פרשת כדב ואביהו, העתקה ליור-אוריט בבית"ע שכטר מכ"י בנקוד עליון של ותיקן).

—קל, רק בינ' פָעוּי, ״פָצוּחַ, בֶּרֶךְ פְּצוּחַ [1]), פתוח, פרוי, בלי חומה: בפצחין, כרכין פצוחין ופתוחין מאין חומה (רש"י, במד' יג יט).

—פע', ״פִּצֵּחַ, בינ' מְפַצֵּחַ,—א) שפִצחו אותו, שבור, פצוע, ואמר הפיטן: מעצמותי המפצחות והמפלחות ממכעיסיך וממזעימיך, נמתי נלאיתי נשא חרונך וזעמך (אליה בר שמעיה, אח ה' בהמלאו, סליח' לום גדליה). הגיה לשבעתים מאפל מאורם, כי פוצחו עצמותם והופשט עורם (אשחר תפועתך נולר חסדים, שחרי' כפור, סדור ארם צובה, תקלח.). — ב) כְּרָךְ מְפֻצָּח, כמו פָּצוּחַ: בחצריהם, כרכים שאין להם חומה, ותרגמו בפצחיהון, שהם מפוצחים, לשון פתיחת כמו פצחו ורננו (רש"י, ברא' כה יג).

*פֶּצַח, ש"ז, — פעֻלת הפוצח, קריאה בקול, שיר, תפלה, ואמר הפיטן: פיצח עז ענותך לא ימלל כי עזות לבו ימלל צר אשר בעיניו התהלל בסר לעיניך יתחלל (ינאי, השכם בבקר והתילב, קרוב' לס' שמות, זולאי, סד). והתיצב בפצח פועל פלא לפני פץ פקת פליליה, ותתיצב בצהלת ציווי צור לפני צר צורר צורים (הוא, שם סח). נא לא תבחר להנות פיצחה, להכניע מיצחה, להוריד ניצחת (הוא, ואשה כי תאוחר בזוב, לס' ויקרי, שם קנח). אי כה אמר כורת בפצח בברית בין הבתרים כה יהיה לנצח, והן עתה בלעו עצמי ברצח, למה אלהים זנחת לנצח (ר"א קליר, אי כה אמר, קינ' ת"ב). כי זכור זכרתי הודי והדרי ביום עמידת חורב ושמעי פצח (רסע"ג אזהרות, סדור רסע"ג, כז). מוסרים לו זקני כהונה והמה חכמים מחוכמים, מחוכמים נצח ישביעוהו מלשנות דת בפצח נעימות צרדה יסובבוהו נעימות בימינך נצח (ר"י בן אביתור, עבודה, קובץ מע"י גאו' ג, 22). אזי שיח סוד סלודך אסלסלה, אזי פאר פציון פצחך אפעלה (הוא, תחכן ישראל, שעה"ש 14). סדר הגיגי כשי יתשר, עתר פצחי כוילת חשר (משלם בר קלונימוס, אימיך נשאתי, קרוב' יוה"כ). כל ברואי בריה בפצח מפצחים (שמעון בר יצחק, כל שנאני שחק, קרובה צ ר"ה). אם העוו פני מלכם בעזות פנים ומצח, נא כל מדה נכונה אתחנן לו בפצח (שלמה, שלש עשרה סליח' ער"ה). עמיתך מערוף ברצח, הוחיר חיוס בפצח (אלהים בהנחילך, יוצ' ב שבוע', מחז' איטלי' א, קנה.). פצח אשר פץ לאטומי חברון, פקוד פקדתי פקדני וירון (שלה, קרוב' יז תמוז, שם שם קסא.). חכושים נדושים כדוש קצח, הרימו ראש וגם מצח, ושירו ביום זה בטוב פצח, לאל אשר לו הנצח (חבושים כדושים קלח, פזמונים של פסח, סדור ארם צובה, תסכ.). לרצון לנו נותן ציץ על מצח, והוכנו כלי שיר למרניני פצח (ר' דויד בן בסיה, אחזתי בפאתי, רלהבי, חרב"ן יד, תסג, 206). — ואמר המשורר: ושמע וקרא בפצח, למען תדבר לנצח (דונש, תשו' על מנחם, שסם, 95). — ובמשמ' פתיחת פה לבלע, ואמר הפיטן: תרומת הארץ גולה גבול צח, זר האוכלה לאוהרת צח, תרומת כהן טמא בלע בפצח, בלע המות לנצח (ר' אליהו הזקן, אזהרות, קובץ מע"י גאו' ג, 64).

*פְּצָחָה, ש"נ, — פעֻלת הַפּוֹצֵחַ, השר בקול: בעשרה לשונות של שמחה נקראו ישראל גילה שישה שמחה רינה פצחה צהלה עלצה עלוה חדוה תרועה (מד"ר שה"ש, נגילה ונשמחה).

*פִּצָּיוֹן, ש"ז, — פְּצִיַּת פֶּה, פתיחת פה בדבור, ואמר הפיטן: אזי שיח סוד סלודך. אסלסלה, אזי פאר פציון פצחך אפעלה (ר"י בן אביתור, תחכן ישראל, שעה"ש 14).

*פְּצִיחַ, ש"ז,—כמו פֶּצַח, קריאה בקול, ואמר הפיטן: גרימו להסיר מסובי ולהחשותם מפציחים צדק ילין בה ועתה מרצחים (רסע"ג, סדור רסע"ג, שלח).

*פַּצִּיחַ [1]), ת"ז,—בהיר בצבע: סוס בעל גון פציח (יל"ג, קפילת הדרך).

*פְּצִיחָה, ש"נ,—כמו פֶּצַח, קריאה בקול, שיר, תפלה: והלא כל העולם ומלאו ברא בשיחה, לא ייעף ולא ייגע וישפטמו בפציחה (רסע"ג על חוי הבבלי, דוידזון, 52). ותלמידי הרחבה פצחו בפציחת ויתן שבחה וזימרה חביבה (יוחסין של אחימעץ מאיטליה, ניבויאר, Mediaeval Chronicles, 113).—ואמר הפיטן: ושמך מרומם על כל ברכה ותהלה וכו' על כל צפצוף וצהלה, על כל פאר ופציחה (מי יתנה, סלוק יוה"כ).

---

[1]) [בוכריה (ג ח): פרוזות תשב, ת"י: פצחין תיתיב.]

[1]) [עפ"י תארמי, ואמר רש"י על וברדים (ברא' לא י): בתרגומו ופציחין פיישי"ד בלעז, חוט של לבן מקיף את גופו סביב, חברבורית שלו פתוחה ומפולשת מזו אל זו, ע"כ. ועי' א. פצח הערה.]

***פָּצִים**[1], ס"ז, עַמּוּד מעץ או אבן בבנין, Säule, Pfosten; colonne, poteau; column, post: חרס כדי ליתן בין פצים לחבירו (רבי יהודה, שבת ח ז). עפר כדי ליתן בין פצים לחבירו (נגעי' יב ד). מצא בין פצים לפצים מן האגוף ולחוץ שלו, מן האגוף ולפנים של בעל הבית (תוספת' ב"מ ב ד ב־ס"ק'). פתח שבחצר אף על פי שסתמו יש לו חזקה, פרץ את פציםיו אין לו חזקה (שם ב"ב ב יג). אם יש בין דופנותיהן (של הכלים) לפצימין פותי טפח וביניהן לארץ פותי טפח טומאה בתוכם הבית טהור (שם אהיל' י ה). קבר שסתם פתחו אינו מטמא מכל סביביו, פרץ את פציםיו וחזר וסתמו מטמא מכל סביביו (שם שם טו יד). רבי מנא בעי היתה צלוחית מליאה ונתונה בין פצים לחבירו נטבלה, או מאחר שהיא נתונה במקום שלא נגמרה מלאכתו לא נטבלה (ירוש' מעשר' א ו). דמשתחווה לבית אסרו וכו' כיצד הוא עושה מפרק את פציםיו והוא מותר (שם ע"ז ג ט). סיכך ע"ג אכסדרה שיש לה פצימין כשרה (סוכה יח.). אכסדרה פטורה מן המזוזה לפי שאין לה פצימין (רבה בר שילא, מנחו' לג:). בית שאין לו אלא פצים אחד ר"מ מחייב במזוזה וחכמים פוטרין (מנחו' לד.). גננא שיש לה פצים מן החצר נותן דרך יציאתו מן הגנה לחצר ואם יש לה בית שער נותן מכאן ומכאן (מס' מזוזה ב). — ובספה"א: בפתח בית הנסתם בפירוץ פצימין (ר"ח, שבת קטו:). ובונין עליה על פני כולה חלונות גדולות על גבי פצימין בעין אותם שקורין קלושטי"ר (רגמ"ה, ב"ב יח:). ופעמים שעושין לה (לאכסדרה) אמה אחת פצים מכאן ואמה אחת פצים מכאן (ערוך ערך אכסדרה). ויש פצימין מאבנים שחרוצים ואינם כשל עץ ששל עץ מחובר הכל אבל של אבנים יש מהם שאינן מחובר הכל שנותן אבן אחת חרוצה בסוף כותל האחד ומניח מקום אבן אחרת חלול ונותן אבן אחרת ומניח א' חלל מלא אבן פצים וכך עושה כל הפצימין מראש בותל האכסדרה עד הקרקע (תשו' ר"ת, מק"נ, 202). מפני שהפצימין להעמיד התקרה הם עשויים ולא משום מזוזות נעשו (רמב"ם, מזוזה ו ג). והמקשקש בזיתים אם להברות את האילן אסור ואם לסתום את הפצימים מותר (הוא, שמיטה ויובל א ז). שהדבורה היא משרץ העוף והיא יותר בקיאת בבנין המעונות מהאומני' שבכם וזה שהי' תבנת ביתה מפצי' עגולי' ותבנה עליות זו על גב זו וכו' (קלונימוס, בעלי חיים ה ג, ב.). נמצא שסוכה זו אין לה אלא ב' כתלים ואם יש פצימין פי' שני עמודים בולטים ברוח אחי מכאן ואחד מכאן כשרי (הלבוש או"ח תרל ח).

***פָּצִין**,[1] ס"ז,—כמו פָּצִים: הניחה בפצין או שטלת עליה מלבן, אם יש שם טפח צריך מזוזת אחרת אם לאו אינו צריך מזוזה אחרת (מנח' לג:).

***פְּצִיעָה**, ס"נ, — א) פעֻלת הפוצע והבוקע: הצד חלזון והפוצעו אינו חייב אלא אחת, ר"י אומר חייב שתים שהיה ר' יהודה אומר פציעת בכלל דישה (ת"כ, שבת עה.). אפי' ר' אלעזר לא קמיבעיא ליה אלא חבלה דאפחתה מכספה אבל פציעת דלא אפחתה מכספה לא קמיבעיא ליה (ב"ק סה.). — ב) וכמו פֶּצַע: מלמד שעשה קין בהבל אחיו חבורות חבורות, פציעות פציעות שלא הית יודע מהיכן נשמה יוצאה (ר' יהודה ברבי' דר' חייא, סנה' לז:). — ובספה"א: קורנס של אגוזים המיוחד לפציעת אגוזים (רש"י, שבת קכג:). ויום הכפורים שחל להיות בשבת אסור בקניבת ירק ובפציעת אגוזים ובפריכת רמונים כל היום (רמב"ם, שביתת עשור א ג).

א. פְּצִירָה, ס"נ, — סַךְ מה שהוטל על אדם לשלם בעד מלאכה וכיוצא בזה, Bezahlung; paiement; payment[2]: והיתה הַפְּצִירָה פים למחרשות ולאתים ולשלש קלשון ולהקרדמים ולהציב הדרבן (ש"א יג כא).

---

[1]) [מן הארמ' שבתו"מ ובת"י (ירמיה לו כג) והות כד קרי יהודי תלת פצין (נ"א פצים) וארבע כתרג' דלתות. במשנה מנק' ליוורנו מנקד פָּצִים, ויש מנקדים פַּצִּים, והשם נגזר כנראה מן השרש פצם במשמ' שבר וחלק, והערוך (ערך פצם) כתב וז"ל: נראין הדברים כי הלחיים והמזוזות והנסרים בשביל כן נקראו פצימין בשביל שהן משוין ומיושרין.] ור"ת (תשו' לו, מק"נ, 201) כתב וז"ל: ופי' פצימין בעין מזוזות שלנו שהדלת תלוי באחת ונוקש באחת.

[1]) [עי' פָּצִים, הע"ה.]

[2]) [ועי' בהערה למלה פים ולהלן בערך ב. פְּצִירָה.]

ב. **פְּצִירָה**, פצירה פים, — בשמ' שופין, מגרדת [1], חריצים : Feile ; lime ; file, הוא מורג חרוץ מלא חריצים כמין פצירה פים שקורין לימ״א (רש״י, ש״א יג כא). הסובין היוצאין מן המגרר שגוררין בכלי חד כגון רוקני את העץ ופצירה את הנחשת (שלמה ברי שמואל, ספר המלילה, בבר, 27). שחולת, אבק הנחשת שיוצא מתחת הפצירה (שם 35). והיתה באזני כמחט בבשר החי וכפצירה פים (יס״ר עקנדיה, אגרת אחוז, ועלה מספים גיגר, עמ׳ 3). הפצירה פים (פיילע) אשר יעשו המה טובה מהנעשה בבריטאניא (ר״ם בליק, שבילי עולם ב, כה.). ומה רבה עמל האדם לאסוף לזרות ולחבר ענינים שונים מהמון בעלי האסופות אשר דעותיהם ולשונותם שונות וכו׳ ולעבור בפצירה פים פעמים ושלש בסך מליצותיו ולהמריטן למען היות להן ברק (שם ג, הקד׳, 7). מבחר פצירות לא יפעלו לחסר ממנו (מן היהלום) כל מאומה והוא עצמו יגזור כל שאר אבנים יקרות וזכוכית לגזרים (סינזק, תולדות האדן, המולקים, ז). — ואמר המשורר : שיניו הדים בפצירפים, ואמרותיו כנחשים השרפים, יפתה את הבריות בלחש, וכנחש ישוך בלא לחש (עזרא הבבלי, היכחי מוסר ב, יג.). — ובהשאלה, ואמר הפיטן : קמתי פצירה פים ללטוש לחותר, ולאור מכה בסתר עמית, מלשני בסתר רעהו אותו אצמית (רסע״ג, האזהרות, קדור רסע״ג, רו).

ג. **פְּצִירָה**, ש״נ, —סה״ש מן ב. פָּצַר, פעלת הפוצר [2]: ודפקום יום אחד, קול דודי דופק, ענינו הנחין והפצירה (ר״י א״ח, סה״ש לריב״ג, שרש דפק). ואני מפרשו לשון עקש ופתלתול, נתעקשתי והפצרתי פצירות ונפתולים הרבה למקום (רש״י, ברא״ש ל ח). כי מדרכי הנדיב לפצור בקרואיו בכל מיני פצירה (ר״י אלטולי, מלמד התלמידים, לך לך, יד:). אין ספק שמאתם יצא הדבר ובהשתדלות רבה ובפצירה גדולה מהם נהית הדבר הזה (שם שלח, קלט:). ומצאנו לו ע״ה מדות הנדיבות בשומו ביתו פתוח לרוחה לכל עובר ושב ופצירתו בהם להביאם אל ביתו (רש״ע פלקירא, המעלות א, 31). — ואמר המשורר : וכתב צוררי אליו בנחץ, כתב חוק ודם מאין פצירה (ר׳ שמואל הנגיד, אלוה עוז, ברודי, 128).

פצל [1], ממנו ̈הִתְפַּצְּלוּת, ̈מְפֻצָּל, *פִּצּוּל, פָּצַל, ̈פֶּצֶל, פְּצָלָה.

פָּצַל, קל לא נמצא במקורות הקדומים [2].

—פע׳, פִּצֵּל, יְפַצֵּל, — פִּצֵּל בָּעֵץ, עשה בו פְּצָלוֹת, קלף בו הקלפה, חשף רצועות בקלפה, abschälen ; peler ; to peel off [3]: ויקח לו יעקב מקל לבנה לח ולוז וערמון וַיְפַצֵּל בהן פצלות מחשף הלבן אשר על המקלות ויצג את המקלות אשר פִּצֵּל ברהטים בשקתות המים (בראש׳ ל לז–לח). — ובסהם״א : ואת הבית יקציע, מגורת מקצעות וכו׳ וי״א שיפצלו המקצוע ואין זה נכון כי ככר פשה הנגע בבית רק יקציע כל

---

[1]) [עי׳ פִּים, הערה. כך הבינו את המלה בש״א (יג כא) כמה מפרשים כמו ת״י, ריב״ג, רש״י ואחרים, ור׳ מנחם בר חלבו כתב : שתיבה זו חלוקה לשתי תיבות פצירה ופים לבד, פציר פתרונו קופין, פים פתר פיות של קופין פים היו עושין שתי פיות לשמש בה (פי׳ ר׳ מנחם בר חלבו, המחר שנה ב, 290). על יסוד הבנה זו של פצירה פים בכתוב משתמש אף הזהר בש״ז פְּצִיר בשמ׳ דומה לזו : אתא נח ותקין קרדומין ופצירי בעלמא (ויקה, לז:)].

[2]) [פצירה, ענינה השקידה על הדבר וההתדבקות בו והעמידה בו שלא לסור ממנו הן במחשבה הן בפעלה (ר׳ אברהם בדרשי, חותם תכנית).]

[1]) [פצל בארמ׳ ובסורי, בעברי התלמודית, ואף בערבי [a]) פרושו סדק, בקע, פלג לצדדים, וקרוב לשרש זה בצל (המתחלף עם פצל בנוסחאות הפעל בארמ׳ שבתלמוד), הבא בכל הלשונות השמיות כש״ז לבצל המתחלק קלפות קלפות, ורק משם הבצל נגזר כנראה הפֵּעל המקראי פִּצֵּל בשמ׳ הסיר הקלפה, וגם בשמ׳ זו של הפעל בא בצל בכושית. לפי זה משמ׳ הפעל שבתו״מ היא המקורית, המשתפת לכל הלשונות הקרובות אף שאיננה באה במקרא, ואך בטעות פרשו פרשנים אחדים את הכתוב על פיה.]

[2]) [ועי׳ הִפְע׳, הערה.]

[3]) [כן כל התרגומים הקדומים ואף רב הפרשנים, כגון רש״י ואחרים. אך דברי ריב״ג (סה״ש, פצל) : חקק בהם או קבע בהם והפצול הוא כמו כריתה וחלוק והפרדת דבר מחובר, ע״כ, ובזה נכרת השפעת הערב׳ והארמ׳, ועל פי ריב״ג גם הראב״ע : פצל, הטעם כרת כריתות קטנות, ומכאן גם חזקוני עה״ת : ויפצל, אין לו דמיון והוא לשון חילוק בלשון תלמוד.]

---

[a]) فصل

חבית (רלב"ע, ויקר' יד מח).—ואמר הפיטן: למען חָלָק מפצל מקלות בשקתות המים (רקע"ג, תענה חמונים, אוטענות להוסע"ר). מפצל ברהטי מקלות בהטי, הליץ שבטי הקוראים את משפטי (רסב"ג, טזופי פליטי, מנחת יוה"כ). טוב עֵרה מנֻצלת, עֻגלה גֵוי מפצלת[1], טלאיו סך כבחוצלת, אני חבצלת (מסלס בר קלוניימוס, חסיק ככן, יול' ב פסח). — ואמר המשורר: ואם תרצה ראות דמיון זקנו ראה עמק אשר גרעו כשבים, ראה ענף אשר היה מכוסה ברב עלים פצלוהו חגבים (קה"ם לריב"ג, פלל).—ואמר המליץ: חרש כי יכרת עץ יקציעהו יפצלהו מסביב ובחכמתו יעשה כלי לשרת בו בבית (רנה"ו, חכמת שלמה יג יג). — *ופִצֵּל עצים בקרדם, אבנים וכדוי, בקע וחלק אותם לחלקים: מעשה בכהן אחד שהיה עומד ומפצל[3] עצים בלשכת דיר העצים (ירוש' שקל' ו ח). — ובסהמ"א: חכמים הראשונים מהם מי שהיה מפצל העצים לבשל בהן ומהן מי שהיה מבשל או מולח בשר וכו' (רמב"ם, שבת כ ו). לא יפתח אדם מחצב בתחלה לתוך שדהו בשביעית וכו' ואם התחיל מקודם שביעית ופצל ממנה שבע ועשרים אבנים וכו' ה"ז מותר לנקר ממנו בשביעית כל מה שירצה (הוח, שמיטה ויובל ב ו). כשבונין ההיכל והעזרה בונין באבנים גדולות ואם לא מצאו אבנים בונין בלבנים ואין מפצלין את אבני הבנין בהר הבית אלא מפצלין אותן ומסתתין אותן מבחוץ ואחר כך מכניסין אותן לבנין (הוח, בית הבחירה א ס). או ששאל קרדום לפצל בו עצים ונשבר בעת שפצל בו מחמת הבקוע וכל כיוצא בזה ה"ז פטור (הוח, שאלה ופקדון א א). המפצל זמורות הגפן או שריגי אילנות וכפות תמרים בנכסי הגר, אם דעתו לעבוד האילן קנה ואם דעתו להאכיל העצים לבהמה לא קנה (טו"ע חו"מ, רעה יז). — *הזנב מְפַצֵּל את העצם[3], עצם הזנב מְפֻצֶּלֶת: נפגם הזנב מן העצם אבל לא מן הפרק או שראש הזנב מפצל את העצם[1] או שיש בשר בין חוליא לחוליא (בכורות ו ס).—ובהשאלה, *פִּצֵּל הָעֹל, שבר העל, פרק אותו: ואמר הפיטן: שים אמריו בלבבך, ועולו אל תפצל, עזוב הבלי חלדך, ועדי מאוייו נצל (מדה"ג לפרי ספטים, MGWJ 1894, עמ' 564).

—פעו', *פֻּצַּל, בינ' מְפֻצָּל, מְבֻקָּע וּמְחֻלָּק: ארבעה סניפים של זהב היו שם על שלחן הפנים מפוצלין[2] מראשיהן שהיו סומכים בהן שנים לסדר זה ושנים לסדר זה (מנח' יח ו). והרי עז דחרוקות וחלבו אסור, מפוצלות בעינן, והרי צבי דאין מפוצלות וחלבו מותר, חבורות בעינן (חולי כט:). ואם מפוצלת כמו מחולקת זו מזו ואפילו מעכו וחזר דובקן אמרינן ודאי סירכא הוא (תשו' רב למח גאון, מן הגניזה, JQR XVII, עמ' 273). שנים עשר גבולי אלכסון מפצלין לששה סדרים (רקע"ג, בנוסח' פרוש הערבי ליצירה ד ג). ויש מפרשים עץ גדול ארוך נתון על עץ מפוצל ובראשו האחד של אותו עץ גדול תלוי חבל עם הדלי עַל גבי הבור (ערוך ערך ביר). מאן דאית ליה מעברתא בדקניה, שזקנו מחולק ומפוצל ויש בין שני שבִלות כמין מעבר (רש"י, שבת' קנ:). מקלט היה כתוב על פרשת דרכים, בכל מקום שהיו שני דרכים מפוצלים אחד פונה לעיר מקלט היה עץ תקוע באותו הדרך וכתוב בו מקלט (הוח, מכות י:). וכמו מעשה הלבנה היה זה שצייר שתי עיירות ירושלם לדרום ורבת בני עמון למזרח ובכל צייר לצפון, וצייר שני דרכים מפוצלים יוצאין מבבל אחד לרבה ואחד לירושלים למען יראו העם וישאלו וישימו על לב (ר"א מבלגנצי, יחזק' כא כה). כל מין שהוא מפריס פרסה ומעלה גרה ויש לו קרנים מפוצלות כגון האיל הרי זה חיה טהורה בודאי (רמב"ם, מאכלות אסורות א י). — *וכלים מְפֻצָּלִים[3],

---

[1] [מחלקת ומפזרת.]

[2] [כך בהוצ' וילנא. אמנם בירוש' חוצי קרוטושין: ומפציע, ועי' פָּצַע, הִפע'.]

[3] [כך פרש רמב"ם, וז"ל: שיהא קצה של זנב בשתי זנבות ובכל אחד משתיהן עצם, ע"כ. וכן התוס' (בנגוד לרש"י, עי"ש) ורעב"ם ואחרים.]

[1] [כך הנוס' במשנה שבבבלי (בכורו' לט:) ב בנ"א חסר את העצם; ובמשנה שבמשני: מפציל עצם.]

[2] [במדב"ם הגרסה: מופצלים.]

[3] [בכר (לקוט' מס' המפסיק, 89) מעיר על הקרבה בין הבטויים כלים מפוצלים, שלחן מפוצל ובין הערב' אואני מפצלה, מאידה מפצלה, בשמי כלים של פרקים, שלחן מרכב מחלקים נפרדים. הוא מציין כי השרשים פצל ופרק (מפאצל בערבי, פרקים בעברי) נרדפים בשתי הלשונות. וכי מנורה של פרקים משמ' כמו מנורה מפוצלת.]

כלים של פרקים: ואין מחזירין מנורה של חוליות ולא כסא המפוצל ולא שולחן המפוצל זכיוצא בהן מפני שנראה כבונה (הוח, סנח כב כו). אם היתה ראש הזנב מפוצל לשנים בשני עצמים (הוח, חסורי הגזנח ב ד). החצוצרת שמפוצלת חליות חליות, אם אין יודע להחזירה אלא אומן ת״ז מקבל טומאה כשהיא מחוברת (הוח, כלים י טו). כלים שהן מפוצלין כגון מנורה של חוליות וכסא ושלחן שהן עשויין חתיכות חתיכות מעמידין אותן בי״ט (הלכות חו״מ תקיט ב). — ואמר המשורר: אל תשקוט ללקוט חבצלת מפוצלת (סה״ם לריב״ג, פלל). בקרבו עליות מפצלות, פצלות לבנות ומגבלות (רחב״ע, חחודה, כהכח ח, 90).

—הפע׳, *הִפְצִיל, הִפְצִיל לכאן ולכאן, התחלק, התפלג לצדדים[1], sich teilen, gabeln; se diviser, bifurquer; to divide, fork, branch: מה אילה זו קרנית מפצילות לכאן ולכאן אף שחר זה מפציע לכאן ולכאן (ר׳ חבהו, יומח כט.). מה אילה זו כל זמן שמגדלת קרניה מפצילות אף צדיקים כל זמן שמרבין בתפלה תפלתן נשמעת (ר׳ בנימן בר יפת בשם ר׳ חלעזר, שם שם). אלו הן סימני בגרות, ר׳ יוחנן בן ברוקה אומר משיכסיף ראש החוטם, משיכסיף אזקונה לה, אלא א״ר אשי משיפציל ראש החוטם[2] (כדה מז.). — ואמר הפיטן: די קרני אילת כהפציל גם הצופה מליו, דץ וקרץ התמיד ולקח הדם אליו (ר׳ חליעזר בן כתן, חכפרה, סליח׳ מוס׳ יוה״כ).

—הפע׳, *הֻפְצַל, בינ׳ מֻפְצָל, — מפלג לכאן ולכאן, geteilt, gegabelt; divisé, bifurqué; divided, forked: נחתכה זנב מן העצם ולא מן הפרק או שהיה ראש הזנב מופצל[3] לשני עצמות וכו׳ הרי זה לא ישחט (סוספת׳ בכורו׳ ד ז). — ובסתפ״א: חמשת חוטים של בסלים שנים משמאל מתפזרים לשלשה שלשת, ושלשה מימין מופצלין לשנים וכו׳ (ופהיר, ויקר׳, ג).

---

[1] [וכן בארמ׳ שבתו״ם: חוטין שבעוקץ אסורין, חמשא חוטי אית בה בכפלא, תלתא מימינא ותרתי משמאלא, תלתא מפצלי לתרי תרי, תרי מפצלי לתלתא תלתא (רב יהודה, חול׳ מג.).]

[2] [של דד האשה, וצ״ע.]

[3] [תרא״ש (בכורות לט:) גורס בתוספתא: מפוצל.]

—קל, בינ׳ פָּעוּל, *פָּצוּל: ואת הבית יקציע, מגורת מקצעות וכן מר ואהלות קציעות, וטעמו פצולות (רחב״ע, ויק׳ יד מח).

—נפע׳, *נִפְצַל: כנגד הירכים הוא מתחיל ליפצל ויוצא ראש א׳ לירך זו ואחד לזו והאמצעי יורד לזנב וכו׳ (רש״י, חול׳ מה:, ד״ה עד בין הפרסות). והעצם של בוקא דאטמא דוחק הבשר ומדובק ודוחק בו את מוח החוט הנפצל עליו עד שנעשה דק ואינו ניכר (הוח, שם שם, ד״ה בליטן עפי).

— התפ׳, נתפ׳, *הִתְפַּצֵּל, *נִתְפַּצֵּל, — פצלו וחלקו אותו לחלקים: עד שהוא מלא ענבים שמו אשכול ואם נפסג ממנו מקצת האשכול ונתפצל ממנו ויש לו כתף או נטף שמו פסיגה (פי׳ הגלו׳ עקל׳ ח ס). ואע״ג דהדר אגיד להו איהו, הענפים של מעלה כדי להצּיבן מפני שמתפצלין לכאן ולכאן ונזקפין למעלה ואין סותמים הנקב (רש״י, סוכ׳ יג.). מיפציל, הגימא מתפצלת ומתחלקת לשנים על גבי בהמה מאליה (הוח, זבח׳ יח:). תלתא קני הוו, לאחר שהקנה נכנס לחזה מתפצל לשלשה (הוח, חול׳ מה:). עד בין הפרשות, עד מקום שהוא מתפרש ומתפצל פצולין (הוח, שם שם). וכל זמן שהן צמותין וקשורין השלשת יחד קרי צומת עד מקום שמתפשטין ומתפצלין זה מזה (הוח, שם עו., ד״ה דאגרמא ולבר). כמין אפקתא דדיקלא, שהדקל למטה יחיד ומתפצל מלמעלה וכו׳ (הוח, כדה כז.). חמשה חוטין יש בכסלים שלשה מן הימין ושנים מן השמאל, השלשה שמן הימין מתפצל כל אחד מהם לשנים שנים והשנים שמן השמאל מתפצלין לשלשה שלשה וכולן משום חלב (רמב״ם, מאכלות אסורות ז יח). חוט השדרה הוא יוצא מן המוח והולך על פני כל השדרה והאליה עד סוף הזנב ומתפצל לג׳ פיצולין וכו׳ (שבלי הלקט, טרפות ב). אמר אמימר משמיה דרב נחמן משנכנסת הגרגרת בתוך החזה מתפצלת לג׳ קנים הקנה האחד לריאה והשני לכבד והשלישי בתוך החזה[1] (סמ״ג מ״ע סג).

פֶּצֶל, ש״ז — סעיף מסעיפי העץ המפצל: דדרו בדיגלא, עץ מפוצל בראשו וקושר בו משא שני בני אדם ומכנים צוארו בין שני פצליו ומוטל על ב׳ כתפיו וכו׳ (רש״י, ב״מ פג.). —ואמר הפיטן: אנא

---

[1] [בתלמוד (חול׳ מה:): תלתא קני הוו חד פריש לליבא וחד פריש לריאה וחד פריש לכבדא.]

זכור תם חז סולם בעולים ויורדים שלשה, המפצל ברהטים פ צ ל י ם [1] שלשה (רסע"ג, אנא אל הנקדש, הושענות יום ג, סדור רסע"ג, רעח).

פְּצָלָה, ש"נ, ר"ר פְּצָלוֹת, — מקום בעץ שהוסרה משם הקלפה ונחשף עצם העץ הלבן, abgeschälte Stelle; endroit pelé; peeled place: ויקח לו יעקב מקל לבנה לח ולוז וערמון ויפצל בהן פְּצָלוֹת לבנות מחשף הלבן אשר על המקלות (בראשי' ל לז). — ובסהמ"א: מראהו (של נשר הדגים) שחרחר כהה ועל ראשו וצוארו ירוק (געלבליך) ב פ צ ל ו ת שחרחרי כהה ולבנות עליהם (פינסק, תולדות הארץ ח, קיד). — ואמר המשורר: בקרבו עליות מפצלות פ צ ל ו ת לבנות ומגבלות (ראב"ע, אחודה, כהנא א, 90).

פצם, ממנו *פָּצִים, פָּצַם.

פָּצַם [2], פ"י, פָּצַמְתָּה, — פָּצַם דבר, שברהו, בקעהו, פָּצַם את הארץ, בקע אותה, כמו הרעש וכיוצא בזה, spalten; fendre; to crack: הרעשתה ארץ פְּצַמְתָּהּ רפה שבריה כי מטה (תהל' ס ד). — ובסהמ"א: בלי עמל ויגיעה רבה יוציאו לחם מן הארץ, ממחרשת לא ידעו רק בגרזן כהה י פ צ מ ו הארץ מעט (ר"מ צלוק, שבילי עולם ג, כ:). אה שושנה את פורחת פ צ מ ת את לבבי ומי ירפא שבריו (אברהם מפו, אהבת ציון יד). פוררתני בתועבותיך פ צ מ ת נ י בחמאות לשון רמיה (שם כג). — ואמר הפיטן: קורות בתינו פ צ מ ת ה וקירות ליבינו העצמתה (ינאי, קדושתא ברי הסירים, קרובי לפסח, זולאי, רעד). מחנה גבורה אשר כחי מעצימים עצום, משובבים בינתים בדברי כבושים: בחרט ל פ צ ו ם (מנחם ברבי מכיר, אשחר אל אל, יוצ' שבת תשובה). — בינ' פָּצוּם, "פְּצוּמָה, בנוי לארץ [1]. ואמר הפיטן: פ צ ו מ ה להום, פקד קר וחם, פלס לתהום, על פני תהום (שמעון בר יצחק, אדון אמונים, יוצ' א שבועות). סקר תעלמות ומכוננם במערכת, עורר זרעך החשופה לממלכת, פ צ ו מ ה להתיר מאוקי מהפכת, צעקת ונאקת תעתר בסכת (ר"י בן אביתור, אלהים אזון, הושענא, סעה"ם 15). — ואמר המשורר: ואל תשיאכם תבל בהבלה, כמי לחצה ופתה הצנומה, ואל תבטיחכם על פחזותה, ימי יבשת עלי ארץ פ צ ו מ ה (קטע כ"י גנזי קהיר, ביד בפירח).

—נפע', "נִפְצַם. — פצמו אותו, שברו ובקעו איתו, ואמר המשורר: וביום פקידת הנשמה, תשוב גויה נפצמת (שלום שבזי, עין וכו, שירי תימן, 118).

—פִּע', "פִּצֵּם, — כמו נִפְע', ואמר הפיטן: פ צ מ ת רקועת שעולים [2], עמים אחוזים בהלים, סער צירים וחבלים (ר"א קליר, תמו קול, סדר א שבועות). פלצנו מרוב תלאות פ צ מ נ ו מכובד תחלואות (אדון בינה, סליח' ב עשי"ת, ליעה).

פצע [3], ממנו ~מִפְצַע, "פִּצּוּעַ, *פְּצִיעָה, פֶּצַע, פַּצָּע, *פַּצְעִיל, *פִּצְעִית.

פָּצַע, פ"י, פְּצָעוּנִי, פְּצוּעַ[4], פֹּצֵעַ, — פָּצַע אותו, עשה בו פֶּצַע, verwunden: blesser; to wound: לא יבא

---

1) [על יסוד הכתוב (תהל' ס ד).]

2) [נשברה הארץ הרקועה על פני המים המרודים בשעל.]

3) [אמנם נמצא פצע (בהשפעת העברית או כשנוי מבטא של פצח) במשמ' קרובה אף בארמ' התלמודית, אבל בעקר אין הצדי שבשרש זה אלא צ' a) מקורית הקרובה לדלת. וכן מקביל לשרש פצע בארמ' פ ד ע (עי' בהערות לשרש פדע), וכן קרובים בעבר' ב צ ע (במשמ' בציעת הלחם), המקביל אל בצ"ע b) בערב', ואף מ צ ע במשמ' שבירה לחצאים שממנו אמצע. ואין להכריע אם קרבת המשמ' של פצע אל פצח, פצל, פצם וכדו' מקורית היא או שהשפיע דמיון השרשים לקרב את הוראותיהם.]

4) [ביבמ' (עה:): אמר רב יהודה אמר שמואל פצוע דכא בידי שמים כשר אמר רבא היינו דקרינן פצוע ולא קרינן הפצוע, ע"כ, ועי' פירש"י. ואולם

a) ض b) بضع

---

1) [נ"א: פצלות, (עי' סדור רסע"ג, שם), נ"א: פצולת (MGWJ 1893, 558).]

2) [כן כל התרגומים והמפרשים ובאותה משמ' פצם a) בערב', ובת"י בא ופָצִים ליה חרכין במקום וקרע לו חלוני (ירמ' כב יד), וקרובה משמ' הפעל לזו של פ צ ע, בין שהקרבה מקורית ובין שהשפיע דמיון המלים לקרב את הוראותיהן. והשוה דברי רש"י: פ צ מ ת ה, שברת אותה וראיתי בדברי דונש שהוא לשון ערבי אבל לא פירש איתו וביסודו של רבי משה הדרשן פירשו לשון קריעה וראיה הביא לדבר וקרע לו חלוני מתרגם ופצים אך אני (רש"י) אומר ופצים שתרגם יונתן לשון תקון חלון הוא ככל הפתחים שיש להן פצימין, ע"כ. במדר"ר (רות פרשה א) כתוב: באותה שעה נחלקה ארץ ישראל והיתה הלוקה חביבה עליהם יותר מדאי והיו ישראל עוסקין במלאכתן זה עוסק בשדהו וזה עוסק בכרמו וזה עוסק בזיתיו וזה עוסק ב פ ו צ מ ו, ע"כ. אבל במד"ר קהלי (פרק ג, טוב שם) ובילק"ש (יהוש' לה) כתוב: וזה עוסק ב פ ח מ ו, וכך נכון.]

a) فصم

פְּצוּעַ דכה[1]) וכרות שפכה בקהל יי׳ (דבר׳ כג ב). ויכהו האיש הכה וּפָצֹעַ (מ״א כ לז). מצאני השמרים הסבבים בעיר הכוני פְּצָעוּנִי נשאו את רדידי מעלי שמרי החמות (שה״ש ה ז).—ובתו״מ: כויה תחת כויה, אם תאמר שפצעו והוציא את מוחו והלא ככר נאמר פצע תחת פצע וכו׳ אלא כוואו על ציפרנו ועל כף רגלו (מכי׳ משפטים ח, מסכ׳ נזיקין). פצועין בולעין ופולטין וחוזרין ובולעין, שלימין בולעין ופולטין ועוד אינן בולעין (ירוש׳ תרומ׳ י ו). שפצעה בפניה (ר׳ יוסי בר חנינה, כתוב׳ עג:). המשויירים שבסעודה נכנס בהן יין ופצעו זה את זה והרגו זה את זה (פסח׳ ח). כיון שנכנסו עמהם בלילה נפלה קטטה ביניהן ועמדו והכו אלו את אלו, לבקר חלכו אצלה דין רישיה פצוע, דין ידיה פצוע (מד״ר במד׳ ג). או מכה רבה שומע אני יפצענו במקלות, ת״ל והפילו השופט והכהו (מדרש תהלים הופמן, דברי כה ג). — ובסחמ״א: וכי איש אשר הרגתיו לפצעי הוא נהרג, וכי אני פצעתיו מויד שיהא הפצע קרוי על שמי (רש״י, ברא׳ ד כג). — ואמר הפיטן: פתחתי, ככודו חמק מלבא, מצאוני, לוחמי פצועני בנוו (משלם בר קלונימוס, גן נעול אוה, אופן ב׳ פסח). עיפתה אף היא קלעתם לבית מצודם, פצועים ונפצעים ומפלת כבדם (מוומים, יוצ׳ אחרון פסח). — *פָּצַע חוט, בקע אותו כדי לעשותו דק יותר: אבות מלאכות ארבעים חסר אחת הזורע והחורש והקוצר וכו׳ והאורג שני חוטין והפוצע שני חוטין הקושר והמתיר וכו׳ (שבת ז ב). סכוכית אחרים אומ׳ כדי לפצוע בה שתי נימין כאחת (תוספת׳ שם ח כח). מיתיבי חסידים הראשונים כיון שארגו בה ג׳ היו מטילין לה תכלת אימא כיון שפצעו בה ג׳ היו מטילין לה תכלת (מנח׳ מ:). — *פָּצַע חלזון, בקעו להוציא את דמו: הצד חלזון והפוצעו אינו חייב אלא אחת (שבת עה.). — *פָּצַע זיתים, בקע אותם לרככם ולהכשירם לאכילה: זיתים משיכניסו רביעית לסאה פוצע ואוכל בשדה, הכניסו חצי לוג כותש וסך בשדה (שביע׳ ד ט). וזיתי חולין שכבשן עם זיתי תרומה, פצועי חולין עם פצועי תרומה, פצועי חולין עם שלימי תרומה או במי תרומה אסור אבל שלימי חולין עם פצועי תרומה מותר (תרומ׳ י ז). הפוצע זיתים בידים טמאות טימאן (טהר׳ ט ה). היה אוכל זיתים פצועים ותמרים רטובות, כל שהוא רוצה למוץ את גרעינתו ונפל על בגדיו ועל ככר של תרומה טמא (טבו״י ג ו). הזית שפצעו בידים טמאות לא הוכשר (תוספת׳ שם י יח). בעו מיניה מרב ששת מהו לפצוע זיתים בשבת אמר להו וכי בחול מי התירו, קסבר משום הפסד אוכלין (שבת כ:). — *פָּצַע תאנים, בצע אותן לשנים: אומר לכם מפני מה אני משכים ללקוט תאנתי, שכיון שהחמה זורחת על התאנים הן מתליעות וכו׳ נטלו מהן ופצעו אותם ומצאום מותלעות (מד״ר שה״ש, דודי ירד).

— נפע׳, *נִפְצַע,— מי שפצעו אותו: איזהו פצוע דכא כל שנפצעו הביצים שלו (יבמ׳ ח ב). לאחד שגגו נרתיקו של רופא. עם כשהוא יוצא נפצע בנו וכו׳ (ר׳ יודא בן פזי, ירוש׳ ברכ׳ ה ב). באותה שעה קפצת קטיגוריא לפני כסא הכבוד אמרה לפניו רבון העולם אי זה מהן נהרג על שמך, אי זה מהן נפצע מוחו על שמך וכו׳ (מד״ר איכה, א״ב תנייתא, ולא זכרן). —ואמר הפיטן: פצועים ונפצעים ומפלת כבדם (מוומים, יוצ׳ אחרון פסח).

— פע׳, פִּצֵּעַ,- *פִּצַּע מוחו או ראשו של אדם, בקעהו: גירה בהם סניגורים והיו מכין אותם ומפצעין את מוחיהם בגיזירין וכו׳ (ירוש׳ סנה׳ י ב). איזהו הרעת אחרים אכה פלוני ואפצע את מוחו (ב״ק כח:). הרבה בנים יש לי, בשעה שהן יושבין על שולחני זה מברך לאלהי פלוני וזה מברך לאלהי פלוני ואינם עומדים משם עד שמפצעין את מוחן אלו את אלו וכו׳ (מד״ר ויקר׳ ד). כל מי שהיה בורח מהן היו מכין אותו ומפצעין את ראשו ונוטלין את כסותו (מדרש שה״ש, גריכהוט ה ז, לט.). — *פִּצַּע אגוז, פצח את האגוז, שבר את הקלפה למען הוציא הלב. *פִּצַּע קנה, בקע ושבר אותו: נוטל אדם קורנס לפצע[1]) בו את האגוזים וקרדום לחתוך בו את הדבילה וכו׳ (שבת יז ב). מפצעין באגוזין ומחתכין כדבילה משבת לאותו שבת (תוספת׳ שם יב עז). אין מפצעין את הקנה לצלות בו מליח אבל מפצעין אגוזין

בערוך (ערך פצע) בשם ר״ח: ולא קרינן פציע פי׳ פציע בידי שמים אבל פצוע כמו פרוע כדכתיב כי פרעה אהרן והוא דבר שנעשה בידי אדם.]

1) [עי׳ הערת המחבר לערך דַּכָּה.]

1) [נ״א: לפצוע.]

במטפחת ואינו חושש משום קריעה (שם יו"ע ג טז). מעשר טבל שנתערב בחולין (אוסר בכל שהוא) וכו' רבי הלל בן פזי בעי ויפצע, אמר רבי יונה ומותר לפצע וכו' (ירוש' דמאי ז ז). — *פצע זיתים, בזיתים, כמו פצע זיתים: זית שפיצעו בידים מסואבות לא הוכשרו, לסופנן במלח הוכשרו (ירוש' מעשר' א ז). המפצע בזיתים בידים מסואבות הוכשר, לסופתן במלח לא הוכשר (שבת קמה.). — *פצע העשן לכאן ולכאן, התפלג לכאן ולכאן [1]: ועשנו עולה כמקל ואינו מפצע לכאן ולכאן (אבודרהם, סדר' של חול, מה.).

—הפע', *הפציע, כמו קל פצע, גרם לפצע: מה הקומקום הזה כיוה ומפציע ומפהם בו כך אני יורד לו (יהושע בן קבקיו, ירוש' פסחי' ו א). —ואמר הפיטן: זוי שאול במחתרתו אף כי אציע, חזיתי והנך שם לחברה ולהפציע (ילקק, יחביאלי, סליח' יום ה). — *הפציע את מוחו: כהן ששמש בטומאה אין אחיו הכהנים מביאין אותו לבית דין אלא פרחי כהונה מוציאין אותו חוץ לעזרה ומפציעין את מוחו בגזירין (סנה' ט ו). — *הפציע לכאן ולכאן: תימור של לבנה מתמר ועולה כמקל, תימור של חמה מפציע לכאן ולכאן תנא דבי רבי ישמעאל יום המעונן היה ומפציע לכאן ולכאן (יומא כח:). למנצח על אילת השחר, מה אילה זו קרניה מפצילות לכאן ולכאן אף שחר זה מפציע לכאן ולכאן (שם כט.). של הללו מתמר ועולה (עשן הקטרת) במקל, של הללו מפציע לכאן ולכאן (שם לח.). — *הפציע עצים, בקע אותם: מעשה בכהן אחד בעל מום שהיה עומד ומפציע [2] עצים בלישכת דיר העצים (ירוש' סקל' ו א).

—התפ', *התפצע, נתפצעו האגוזים, פצעו אותם: נתפצעו האגוזים, נתפרדו הרמונים וכו' יעלו באחד ומאתים (ערלה ג ח).

---

[1]) [כמשמ' זו באים במקורות גם מפצע ומפציע וגם מפסע ומפסיע ואף מפציל ומפוצל (עי' פעלים אלו במקומם), ואמנם יתכן כי מקור הביטוי אך בצורה אחת, אבל למעשה אפשר היה ליצור ביטוי כזה מכל הפעלים האלה לפי משמעותם המיוחדת, ועל כן אין לראות נוסחאות אלו כשבושים אלא כאפשריות שונות שבלשון שזכותן לכולן.]

[2]) [בהוצ' וילנא: מפצל.]

—פע', *פצע, ביני' מפצע, כמו נפע', נפצע בפצע: בהמה או עוף שראינוהו מלוכלך בדם וכו' וחתול יוצא ובא באותו לול של תרנגולין ויש שם תרנגולין שאינן מפוצעות חוששין לספק דרוסה (והזהיר שמיני, מו).

—הפע', הפצע, הופצע, —כמו נפע' נפצע: על שם קיסר נלחמתי והופצעתי פצעים כאשר עיניכם רואות (יוסיפון, גינצבורג, רלו). ויפול פתאום כל הבית על המלך ועל אנשי ביתו ולא נהרג המלך ולא הופצע המלך ולא ביתו (שם רסה).

פֶּצַע, פצע.ס"ז, פצעי, מ"ר פצעים, סמי' פצעי, כנ' פצעי, —פצע בגוף בע"ח, מקום בגוף בע"ח שנפתח הבשר ע"י מכה עזה, בכלי חד וכדו', שיוצא משם דם, לחה, Wunde; blessure; wound: כי איש הרגתי לפצעי וילד לחברתי (בראש' ד כג). כויה תחת כויה פצע תחת פצע חבורה תחת חבורה (שמות כא כה). מכף רגל ועד ראש אין בו מתם פצע וחבורה ומכה טריה לא זרו ולא חבשו ולא רככה בשמן (ישעי' א ו). חברות פצע תמריק ברע ומכות חדרי בטן (משלי כ ל). למי אוי למי אבוי למי מדונים למי שיח למי פצעים חנם למי חכללות עינים למאחרים על היין לבאים לחקור ממסך (שם כג כט–ל). נאמנים פצעי אוהב ונעתרות נשיקות שונא (שם כז ו). אשר בשערה ישופני והרבה פצעי חנם (איוב ט יז). — ואמר בן סירא: לא כל איש להביא אל בית ומה רבו פצעי רוכל כעוף אחוז בכלוב לב גאה וכמרגל יראה ערוה (ב"ס גני' יא כט) [1]. — ובתו"מ: אמר להן (למך לנשיו) כי איש הרגתי לפצעי, שיבואו עלי פצעים בשבילו, וילד לחבורתי, שיבואו עלי חבורות בשבילו, אתמהא (מד"ר בראש' כג). — ובספה"א: שכמת פצעים נופלים בראשו של אדם ואינו מת וכיון שקרום מוחו ניקב מיד הוא מת (שו"ת הגאונ' מתוך הגני', 33). פרי שיחלא [2] פצע האזן (ר"ח, שבת קז.). דמי

---

[1]) [בבבלי (יבמ' סג:) הנוסח: רבים היו פצעי רוכל המרגילים לדבר ערוה כניצוץ מבעיר גחלת ככלוב מלא עוף כן בתיהם מלאים מרמה וכו', אך לפי נוסחת הגני' יש לגרוס ולבאר אף בתלמוד: רבים הפצעים שנגרמו ע"י הרוכל (ההולך רכיל) המרגלים (כמק' המרגילים), הרואה דבר ערוה ומספר אותו.]

[2]) [בדפוס נתחלקה המלה שיחלא בטעות לשתי מלים בשתי שורות.]

אחיך וכו' שעשה בו פ צ ע י ם[1]) הרבה שלא היה יודע מהיכן נפשו יוצאה (רש"י, ברלשי' ד י). פדעתא, פ צ ע מכת חרב (הוח, ע"ז כח.). והבויה הוא לשון שרפה וכו' פ צ ע שבירת העצם וכו' (ר"ח הקרלי, גן עדן, מוונים, קפ.). — ואמר הפיטן: כי תמוק בעון בצעה, קציפת הסתר הוא פ י צ ע ה, נא לא תכחד לתנות פיצחה, להכניע מיצחה, להוריד ניצחח (ינלי, ולהה כי תלוחר בזוב, קרוב' לספר ויקרא, זולתי, קנח). — ואמר המשורר: בשורי עצבך אדאג ואגיל, בדעתי אחריתך כי תשוקה, והאהב פ צ ע י ו נאמנים, ולא יפיק פ צ ע י ו לך לפוקה (ילחק בן כלפון, כדיבותך רהבה, סעה"ס 27). ועל פיך לדודיך נשיקות ובימינך לצריך פ צ ע י ם, וגדופים לך נגעו אלי לב וזמן בגד כמו חצים תקועים (ר"ם הנגיד אולי לר"י בן כלפון, דבריך בתוך לבי נטועים, ברודי, 41). — ופתגם: ירפאו פ צ ע י ם ולא דברים רעים (כתבי לונץ ג, 266).

*פַּצְעִיל, ס"ז ונ"ר פַּצְעִילִים[2]), — פַּצְעִילֵי תמרה, תמרים לא בשלים כל צרכם ששוטחים אותם כנגד השמש כדי להבשילם, halbreife Datteln; dattes à demi mûres; halfripe dates: פ צ ע י ל י ם[3]) תמרת לר' שמעון מהו (ר' שמעון ב"ר, שבת מה:).

*פִּצְעִית, ס"נ, מ"ר פִּצְעִיּוֹת, — פֶּצַע קטן: דלא היו בראשו פ צ ע י ו ת (ירוש' כלאי' ט י).

פִּצְפֵּץ[4]), פ"י, יְפַצְפְּצֵנִי, — פוצץ ובקע לחתיכות קטנות, zerschmettern; fracasser; to shatter: שלו הייתי ויפרפרני ואחז בערפי וַיְפַצְפְּצֵנִי ויקימני

---

1) [ע"פ סנה' (לז:), ושם: פציעות.]

2) [בארמ' שבירוש' נמצא במקום זה אף פ צ ו ל י י א, פיצולייא, אך אין זו כנראה אלא הגיה מטשטשת במקום פצעולייא, המורה על פַּצְעוֹל ע"מ גַּבְעוֹל כצורה המקורית של המלה. ואמנם אפשר ששם זה של תמרים שלא בשלו כל צרכם נגזר מן פצע, אבל לא במשמ' של תמרים פצועים אלא של תמרים קשים שצריך לפצעם כפצוע אגוזים או זיתים.]

3) [ערוך: פי' בתשובות פגי תמרה שהכנים; פירות ונמתקו יפה יפה ועדיין לא בשלו ולא נעשו תמרים פוצעין אותן אחד אחד לשנים בסכין ומעלין אותן לגג ליבשן ומכניסן לקיום. רש"י: תמרים הנלקטין קודם בישולן וכונסין אותם בסלים שעושין מלולבין והן מתבשלות מאליהן.]

4) [מן פצץ, עי' שם. והוא פַּצְפֵּץ שבארמ' ובעבר' שבתו"ם, עי' שם הערה.]

לו למטרה (איוב טז יב). — ואמר הפיטן: הדמוני ופרפרוני ופ צ פ צ ו נ י מרדפי ומגדפי ומנגפי (ר"י הלוי, אהה אדני אלהים, סעה"ס 115).

פצין[1]), ממנו פִּצְפֵּץ, פִּצֵּן, פֻּצַּן, פֻּצֵּץ, פַּצְצָה

פִּצֵּן, קל לא נמצא במקורות הקדומים.

— פוע', פוצין, יְפַצֵּן, — כמו פִּצְפֵּץ: הלא כה דברי כאש נאם יי' וכפטיש יְפַצֵּן סלע (ירמיה כג כט). — ובתו"מ: עתידה בת קול להיות מ פ ו צ צ ת באהל צדיקים ואומרת כל מי שפעל עם אל יבוא ויטול שכרו (ר' ירמיה בן אלעזר, ירוש' שבת ו ח). צא מהן שמונה עשרה שנה שהיתה בת קול מ פ ו צ צ ת ואומרת לנבוכדנצר עבדא בישא סוק חרוב ביתא דמרך וכו' (מד"ר שה"ש, התחלה הנעם). רוכב הייתי על הסוס ומטייל אחורי בית הכנסת ביום הכפורים שחל להיות בשבת ושמעתי בת קול מ פ ו צ צ ת ואומרת שובו בנים שובבים וכו' (אלישע בן אבויה, מד"ר רות פרש' ו, לילי הלילה). — ובפסה"א: ובת קול מ פ ו צ צ ת שנית לבו לאדום ועשו שם נקמתי (פסיק' זוטי' פ' בלק, ביהמ"ד ילינק, 142). בכל יום ויום היתה בת קול יוצאת ומפוצצת[2]) בכל עולם ואומרת עתיד צדיק אחד לעמוד (ילקוט שמעוני ס"א עח). — ואמר הפיטן: אין קוצין בן קוצין קצוצי לקצין בדבור מ פ ו צ ץ רצוצי לרצין (ר"א קליר, אז קולן, קרובי זכור). בל תתחבר ללצים וכו' השוננים לשונם כחצים ופימו י פ ו צ ץ נצוצים (הוא, אצום ספתיך, סדר א שבועי'). קנינך גלגל ירוצין וברק ינצין באונך ורוח מ פ צ ץ סלעים ירצין בגאונך (ר"י בן גיאת, קנינך, סעה"ס 19). רחום יחן חנם וצדקה ירצה תשובותיכם, שאון קולו י פ ו צ ץ בכל מחנות מושבותיכם (מנחם ברי מכיר, אדעה כי אין זולתך, זולת שבת שובה). דגלי דבקים יאירו ב פ ו צ צ ו בסיני (אורחות אראלים יקדישו, אופן שבת לפני שבוע'). — ואמר המשורר: וים מתרצץ וקרים י פ צ ץ ארזים ויפין רוח קצפיו (ר"י הלוי, יען ומקים, סעה"ס 97). ותקדח אש מוצה מאבניו וכפטיש תפוצץ את שמיריו (ילחק בן רלב"ע, המוכן, כהנה ב, 125).

---

1) [הוא פצ' a) בערבי, פעע בארמ', וממנו פִּצְפֵּץ ופִּעְפֵּעַ, עי' שם; וקרוב אליו נ פ ץ, א. פ ו ץ.]

2) [במדר' שמואל ג: מתפוצצת.]

a) فضّ

—התפו', הִתְפּוֹצֵץ, יִתְפֹּצְצוּ, — **שפוצצו אותו, התבקע לחתיכות קטנות**: עמד וימדד ארץ ראה ויתר גוים **וַיִּתְפֹּצְצוּ** הררי עד שחו גבעות עולם הליכות עולם לו (חבקו' ג ו). — וכתו"מ: אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש אם אבן הוא נמוח ואם ברזל הוא מתפוצץ (דבי רבי ישמעאל, קדוש' ל:). — ובמהמ"א: הגשם אשר ישתבר בכמה מקומות **בבת** אחת כאשר נשבור רק חלק ממנו יקרא **עצם** מתפוצץ (איין שפריהענדער קערפער) כמו זכוכית כל מיני חרס לחם יבש דק או מצה וכדומה (ליכלח, רחבית למודים ב ח, 12). — ואמר הפיטן: **לא תשא** לשוא שם שביבים נוצץ הנזכר על שן סלע והוא מתפוצץ (רסע"ג, לח תסח, סדר כעלרת, סדור רסע"ג, סל).

—קל, *פָּצַץ, — כמו פוּעַ': **בכף סלעים הם ירצו כי לפוצצים פטישים יחליקו** (בן עירי, בגוף הערבי של ס' הגלוי לרסע"ג, הרכבי, קעח).—**ואמר הפיטן: והמשל** ופחד באברה נוצצים ומראה בזק בכחם פוצצים רוגשים ומרעישים כמקול מחצצים (ר' יוחנן גבורות, בלוק ווסף לוס כפור, מחז' איטל' ב, קכו.).

—פע', *פִּצֵּץ, — כמו פוּעַ', **ואמר הפיטן: שופר פצץ** קולו בעברי נהרים חירות להשמיע **יהודה ואפרים** (ר' במעין בר יצחק, מלך אמון, יוצ' ב ר"ה).

***פֶּצֶץ**, ש"ז, ר"ר פְּצָצִים, — **שֶׁבֶר, רסיס הנבקע מן** הסלע כשמפוצצים אותו, ואמר הפיטן: **מי** תיקע בפטיש ומפוצין סלע **אף** כן דברך **לכמה** פצצים יחקר (רסע"ג, אזהרות, סדור רסע"ג, ריד).

פְּצָצָה, ש"נ, — **בית קבול הממלא חמר מפוצץ**, Bombe, Mine; bomb(e), mine[1]: האפיסטיליות **או הגאלריות האלה** (במעבה האדמה) הן מבוא לבית הפצצות[2] (מאמר נ. סוקולוב, בספר דברי סיעים, הצפירה 1904, גל' 258).

א. פצר[3], ממנו א. פְּצִירָה.

---

1) [היום מבדילים בין פצצה, Bombe וכין מוקש, Mine.]

2) [בהערה שם: מינענסיסטעם, פצצה—מינע (עפ"י קביעתו של בן־יהודה).]

3) [אין פ צ ר אלא התפתחות של ב צ ר (שממנו מבצר, עיר בצורה, וכדו') במשמ' התחוק, היה קשה, ועי' בהערות דלקמן, ועי' פצירה, הערה, פים, דערה, א, פֶּטֶר, רערה.]

ב. פצר ממנו *הֶפְצֵר, *הַפְצָרָה, *מַפְצָר, *פִּצּוּר, ג. *פְּצִירָה, פֶּצֶר, *פֹּצֶר.

פָּצַר,[1] פ"ע, יִפְצַר, יִפְצְרוּ,—**פָּצַר בפלוני, הרבה לבקש** ממנו, בקש ממנו בקשה חזקה, dringen; insister; to insist: **ויאמר הנה נא אדני סורו נא אל בית עבדכם ולינו ורחצו רגליכם והשכמתם והלכתם לדרככם ויאמרו לא כי ברחוב לין, וַיִּפְצַר בם מאד ויסרו אליו** (בראש' יט ב–ג). ויקראו (**אנשי העיר**) **אל לוט ויאמרו לו איה האנשים אשר באו אליך הלילה הוציאם אלינו** וכו' **ויאמר אל נא אחי תרעו** וכו' **ויאמרו גש הלאה** וכו' **וַיִּפְצְרוּ באיש בלוט מאד ויגשו לשבר הדלת** (שם שם ה–ט). **ויאמר יעקב אל נא אם נא מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי** וכו' **קח נא את ברכתי אשר הבאת לך כי חנני אלהים וכי יש לי כל וַיִּפְצַר בו ויקח** (שם לג י–יא). **ויאמר אבי הנערה אל האיש הואל נא ולין ויטב לבך ויקם האיש ללכת וַיִּפְצַר בו התנו וישב וילן שם** (שפט' יט ו–ז). **ויאמרו אליו הנה נא יש את עבדיך חמשים אנשים בני חיל ילכו נא ויבקשו את אדניך** וכו' **ויאמר לא תשלחו וַיִּפְצְרוּ בו עד בש ויאמר שלחו** (מ"ב ב יז–יז). **ויאמר הנה נא ידעתי** וכו' **ועתה קח נא ברכה מאת עבדך ויאמר חי יי' אשר עמדתי לפניו אם אקח וַיִּפְצַר־בו לקחת וימאן** (שם ה יח–יז).—ובמהמ"א: **והאיך תהיה ההגעה בתיקונם עם מה שפגעו בי קצת אוהבי ופצרו בי על הדבר הזה להיות לי ולהם למזכרת** (ר"י א"ת, הק' ומה"כ לרסע"ג, פרסבורג, יז). **היו מבקשין ממנו שישא קרובתו והוא ממאן ופצרו בו ונדר או נשבע שלא תהנה בו לעולם** וכו' (רמב"ם, נדרים ח ט). **לא היו (חכמים הראשונים) יושבין בדין אלא עד שמכבידין עליהם את העם והזקנים ופוצרים בהם** (הוח, סנהדרין ג י). **כי מדרכי הנדיב לפצור בקרואיו בכל מיני פצירת** (ר"י אבוהב, מלמד התלמידים, לך לך, יד:). **שהם השתדלו מעצמם ופצרו במשה רבינו לשלוח אנשים לראות חדרך בלבד** (שם, שלח, קלט:). **עד דברי אל נפש'**

---

1) [אין במשמ' זו במקרא אלא בנין קל בלבד, **אשר** אמנם אינו בא שם אלא בצורות העבר, ועל כן נהגו להשתמש בספה"א בעבר גם בצורת הפע': הפציר בו, אף על פי שאין הפע' במשמ' זו בלשון הקדושה. **וגדולי ישראל** כהרמב"ם השתמשו בעקר בקל ולא בהפע' **במובן זה.**]

ואל ביתי את דברי אדוני המלך ואפצור בם על הדבר הזה (ספר היסר נח, ויהי בלילה). ופצרו בי מאד להעתיקו אליהם ללשון הקודש וכו׳ ועדין החכמים הגדולים פוצרים בי להעתיק הס׳ הזה (ר׳ שלמה בן איוב, הקד׳ להרג׳ ס׳ המצות, סריד מעיר, קונן על יד ה, 22). צריכין הדיינין לפצור בבעלי הדיני׳ אולי יחזרו בהם כדי שלא ישבעו כלל (טוחו״מ ס: כח). פצר בי אחד מרעי ומאוהבי לחבר לו מאמר קצר בעניני המדות (ידעי בדרשי, הפרדס, אולה״ם ג). אל נא תפצרי בי בת נדיב לקחת מנחת זכרון מידך (מפו, אהבת ציון ד, 29). — ״ובמשמ׳ התאמץ, לחץ: ודפקום יום אחר, קול דודי דופק, ענינו הנחץ והפצירה ומכנו מתדפקים על הדלת כלומר פוצרים לדחות את הדלת ולשברו (ר״י א״ת, סה״ש לריב״ג, דפק). ואולי תפצר השמש לעמוד על הארץ וישרפה עד״ב כשרוף הא״ש העצומה העצים המעטים (ר״ש א״ת, תוכות המעים, כ״י כזנתכסי וכ״י פריז). וכאשר יפצרו בעיון לדברים המאירים או לדברים הדקים (הוא, מו״נ א לב). ואל תפצר[1]) להשיג מה שלא תוכל להשיג וכו׳ ואם תפצור להשיג יותר מיכלתך וכו׳ תהיה חסר מכל החסרים (ר״י חריזי, מו״נ א לא). הנוקם והנוטר והפוצר והמתגרה מפני חוזק חום קרביו (אקף, 5). ובעת יציאת צואה לא תפצר פי הטבעת באונס (ר״י לצלון, אולס״א א, מ:). ואנו רואין שהשלהבת ההיא תפצר לעלות למעלה ליסודה שהוא גלגל יסוד האש (ר״מ אלדבי, שבילי אמונה מ). וראו שעכ״פ היה פוצר לדבר עמהם (ר״י אברבנאל עה״ס, וישב, ויעקב אהב). — ״ופצר עליו במשמ׳ פצר בו: והשואל מחבירו אשר אין אתם ובעת כי יאמרו אין אתם לא יחדל מהם ויפצר עליהם (תרגום כלילה ודימנה, Orient u. Occident I, 669). — ואמר הפיטן: דרך תותח על יתר וכו פצרי[2]) ואצרי רוע יצרי מיצרי (אני נחקתי, קיני, נספח׳ לסדור רסע״ג, תטו). בתיקף ובגודל אפצר והובילו מעשרותיכם מלבצר אל בית האוצר (את עמי, יי׳ כבת חוהמ״ם, מחז׳ איטל׳ ג, קטו.). — ואמר המשורר: לא אדעה זאת כאשר לא ידעו כל אנשי לבב אשר נזכרי אם הנפשות הגויות מאסו או הנשמות לעלות

---

1) [ר״ש א״ת תרגם: ולא תשתדל.]

2) [כלו׳ פנֵר אותי, פצר בי.]

יפצרו (רסב״ג, ביתי יקותיאל, ברודי, 12). מנחלי גפרית דמעות ישאבו כי את לבבי יזלו לקדוח. צפרו למרר בבכי בקר כמו ערב בשוה פצרו לורות (רמב״ע, על אן בגלות, דיואן נט, ברודי). ידעתיך לעולם כי להרחיק אהבים תפצר, להרחיב לבך ארוץ והוא סגור בהותם צר (ראב״ע, כאלו מסנה, כהנא א, 160). ומשרתו ביראת צור קשורה ואחר בוראו ירוץ ויפצר (ר״י חריזי, תחכ׳ יא, 115). אפצר להמלט ויצרי רודפי תמיד כשטן על ימיני שוטני (סס יג, 138). פרחיה יאירון עד חשכתים כמו נרות בראשי ראמירים ועל שחק אשר ירד ויפצר לכבותם והם יותר מאירים (סס מט, 138).

—הפע׳, הִפְצַר[1]), — הִפְצִיר האדם, סָרַב, מֵאֵן, ולא עשה מה שנצטוה: ויאמר שמואל החפץ ליי׳ בעלות וזבחים כשמע בקול יי׳ וכו׳ כי חטאת קסם מרי ׳׳ ותרפים הַפְצַר יען מאסת את דבר יי׳ וימאסך ־ ך (ש״א יה כג—כד). — ובספהמ״א: כתכת ׳כי נזהר הי ־ מן הנוצר ולא מחכמה שאלת על זה להפצר כי יוצר הכל גבורת ידו לא תקצר ולא יירא ולא יגור מן האדם הנעצר (רסע״ג על חוי הבלכי, דוידזון, 38). לכן יבוא האל הגדול ויקרבנו אל הר אחד ויראנו גדלו ויאמר לנו שנעזוב דת משה ונקח דת ישו ותראה המלך אם נפציר בדבר (ר״ש אבן וירגא, שבט יהודה, הנובר, 18). שדעתן של נשים קלה ובזה החטא דעתו קלה מחוה שחוה הפצירה עם הנחש שלא לעבור על מצות השם ית׳ ואדם לא הפציר עם חוה כלל אלא ותתן גם לאישה ויאכל (ר״ץ קארו, תולדות יצחק, יד). — *הִפְצִיר לו, כמו פָּצַר בו: הפצירו לו מאוד שימחול לו אמר הריני מוחל לו ובלבד שלא יהא רגיל לומר כן (דא״כ ד). — ״הִפְצִיר, הִפְצִיר בּוֹ, אותו, באותה משמ׳: כיון שאני שותה הכוס אני

---

1) [כאמור בהערות הקידמות אין פצר בעקר אלא כצר, היה חזק וקשה, ועל כן אין הפציר בהפע׳ אלא הִקְשָׁה, וכשם שבא במקרא הִקְשָׁה במקום הקשת עֹרֶף, כך אין הַפְצַר, בהקבלה אל מֶרִי, אלא הפצרת עֹרֶף, הקשית עֹרֶף. אך השבעים (ἐπάγουσιν) ותי׳׳ (כל אנש דפצר ומוסיף על מילי נביא) תרגמו כלשון תוספת, וכן רש״י: הפצר לשון תוספת וכן ויפצר בו (בראש׳ לג יא), הרבה עליו דברים. וריב״ג אומר: פצר וכו׳ הכל מענין שקידה על הדבר מאין הנחה, ע״כ, והוא ממש כלשון הוולגטה: nolle asquiescere.]

מסיים בדעתי שלא לשתות כוס אחר וכבר פסק השתיה ונאסרתי לשתות וכשמפצירין אותי אחר כך לשתות כאלו אני מתחיל לפיכך אני צריך לברך בתחלה (ר"ח, פסחי' קג:). ומה ששחק לא רצה לומר לה אעפ"כ הפצירה בו עד שאמר לה (רש"י, נדרי' כ:). כל החומד עבדו או אמתו או ביתו וכליו של חבירו אי דבר שאפשר לו שיקנהו ממנו והכביר עליו ברעים והפציר בו עד שלקחו ממנו אף על פי שנתן לו דמים רבים הרי זה עובר בלא תעשה (רמב"ם, גזלה ואבדה א ט). הא למדת שהמתאוה עובר בלאו אחד והקונה דבר שהתאוה בהפצר שהפציר בבעלים או בבקשה מהן עובר בשני לאוין (שם שם יב). כי ראה שהיו מסרבין באביו אמר אין טוב אלא שאדור בנ"ש [1]) כדי להשקיט מעליו ההפצרות שהיו מפצירין בו (שו"ת מהרי"ט ב, שאלה כד). ובעל מחשבות כי רוב הפצר האוהבים הביאו לחות דעי גם אני (תשו' מהר"י קולון פא). הוי זהיר שלא להפציר על שום דבר ושלא תכפול הדבור שני פעמים בדבריך עם שום אדם (ר' אליהו הכהן, שבט מוסר עז). —ואמר הפיטן: למה לבוא עמי יפציר, כלה קיץ עבר קציר, הן מאז אסלד בציר עד ישלח לי ציר נאמן (ישראל נג'ארה, ירסיק נדוד, ספר הפזמוי תימני, לג.). — ˚ובמשמ' לָחַץ וְדָחַק: ואם גבול שדה וכרם וגן הוא ובו אילנים מרחיקים וממצירים לגבול אחיו חברו הסמוך לו, אין על חברו הסמוך לו לאסר לו כרות והשחת אילניך (יהודה הדסי, אשכול סעח). אמנם אחרי הפצירוני תחנוניך נלחצתי בהמציא שאלתך חברתי לך מעט דברים וכו' (ר"י פסניני, ספרדס, הקד'). ובהיות האש היסודי דואג תמיד שלא יתן רקנות בגשמים אז מפציר בחלקים חדקים המפוזרים שיתחברו יחדיו (טוביה כץ, מעשה טוביה ה ב, עב.). — ˚ובמשמ' התאמץ: קמה ואת האשה ממטתה ורצתה להוציא אש מן האבן ומן הברזל והסמרטוט השרוף לא קבל הניצוצות של האש והפצירה עד מאד ולא עלתה בידה (כספלי ב"ר יעקב אלחנן, עמק המלך, שער תיקוני התשובה, יז.). ובראות כי אין תקות פורחת (חנפש) באויר העולם לבקש מקום מנוחה למצו' מרגוע לה מפצרת לעלות למעלי' (ר' אליהו הכהן, שבט מוסר כח). דכל בהמה שיש בקרבה איזה נפש מגולגלת אם רוצים לשולחה לדבר הרשות מפצרת שלא לילך כי הנפש מגולגלת בקרבה מכריחה שלא תלך (שם לו). ולכן יעקב אע"ה לא הפציר ליקח בהמת בעל כרחה (שם שם). —˚והִפְצִיר אֶת עַצְמוֹ, באותה משמ': אפילו אם נמצא וכו' שהם נמנעים כפי פשוטם ראוי לנו להפציר את עצמנו לבאר דבריהם באופן יסכימו להאמת (ר"א דלמידיגו, בחינת הדת). ובכלל כאשר הכונה להמעיט ולהרחיק נכחיש במה שחשבו מעלה שיהיה הענין כן, אדרבה נפציר עצמנו להוכיח שהוא פחיתות (ר"י מסיר ליאון, נופ' צופ' ב יד, 68). עטישה היא פעולת המוח שיפציר לשלוח דרך הנחרים איזה לחות שיזיק ויכביד אותו (ר' דוד מן התפוחים, מגן דוד, קכב.). —˚ובמשמ' הִרְבָּה, ביחוד הרבה דברים: ויעתר, הרבה והפציר בתפלה (רש"י, בראשי' כה כא). שאם לא רצו הבעלים למכור אע"פ שהרבה להם בדמים והפציר ברעים יבא לידי גזל (רמב"ם, גזלה ואבדה א יא). ועבר לפני התיבה והפציר בתפלתו וכמעט השיח דברוי' כלפי מעלה (יוסף סמבּרי, לקוטי דברי יוסף, ברלינר, 54). —ואמר המליץ: טוב מעט דברים בלב נבון מהמפצר שיח בלא דעת (ב"ז, ב"ס ז יד). — ˚וברפואה, שעול מַפְצִיר, חזק ומתמיד: והסבות הקרובות לכל זה (לרקיקת דם) חבורה וכו' או שעול מפציר (קאנון ג י יג יא).

— נפע', ˚נִפְצַר,— פָּצְרוּ בּוֹ: וחייבו אותו שיתן לו מה שיש עליו מן הדין ולא רצה ושנפצר ואינם יכולים להוציא ממנו וכו' (תשו' הגא' שערי צדק, פד:). — ובמשמ' נִלְחַץ, נִדְחַק: הזהר המלך המצליח שלא תחיה לח ותפצר ולא יבש ותשבר, ולא מתוק ותפצץ ולא מר ותמאס (ר' מנחם המאירי, משיב נפש, שער חזוני הערבים). —ואמר הפיטן: הלא עליכם יש מיצר, יום גוש עפר נפצר ויעמוד במקום צר (ר' יצחק בן ראובן אלברגלוני, מחזור מיורקי, ליל כפור ב, קפט).

— התפ', ˚הִתְפַּצֵּר, — נִתְפַּצֵּר לפלוני, נתן לו לפצר בו. נתרצה לו: ויעתר, הרבה והפציר בתפלה, ויעתר לו, נתפצר ונתפתה לו (רש"י, בראשי' כה כא). אך לרוב הפצרות ובקשות תחנונים שביקש בבכה והתחנן כהרר"ג במהרר"ם הנ"ל להטות עליו חוט של חסד ולכנוס עמו לפנים משורת הדין, בכן נתפצר ונתפייס כמהרר"ם לעשות לו חסד חסדים יותר ויותר מן הראוי והנה נתפשרו בדרך הזה (פנקס קהל, MGWJ 1894, עמ' 565).

---

[1]) בנזירות שמשון.

א. פקד [1]), ממנו מפקד, פקד, ״פקד, ״פקד, פקדה, פקדון, פקדת, פקוד, פקוד, פקיד, *פקידה, *תפקיד.

ב. פקד [2]), ממנו מפקד [2]), ב. פקד.

פקד, פ״י, פקדת, פקדתי, פקדתיו, פקדתים, פקדו, פקדו, פקדוך, פקדתם, פקדנו, פקד, פו־, פקד, פקד, פקדי, פקד, פקדני, פקדו, אפקד, ־קוד, ־קד־, תפקד, תפ דו, תפקדנו, תפקדי, יפקד, ־קוד, יפקדני, יפקדם, יפקדו ־קה, פקדים, פקודי, פקדי, פקדיו, פקדיכם, ־הם, ־ודי, — א) פקד את פלוני, זכרו, חשב עליו, העלהו על דעתו, gedenken : se souvenir; : to bear in mind ויי׳ פקד את שרה כאשר אמר ויעש יי׳ לשרה כאשר דבר (ברא׳ כא א). ויאמר יוסף אל אחיו אנכי מת ואלהים פקד יפקד אתכם והעלה אתכם מן הארץ הזאת אל הארץ אשר נשבע לאברהם ליצחק וליעקב (שם נ כד). לך ואספת את זקני ישראל ואמרת אלהים יי׳ אלהי אבותיכם נראה אלי אלהי אברהם יצחק ויעקב לאמר פקד פקדתי אתכם ואת העשוי לכם במצרים ואמר אעלה אתכם מעני מצרים (שמות ג טז—יז). ויאמן העם וישמעו כי פקד יי את בני ישראל וכי ראה את ענים (שם ד לא). כי פקד יי׳ את חנה ותהר ותלד שלשה בנים ושתי בנות (ש״א ב כא). כה אמר יי׳ צבאות פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל אשר שם לו בדרך בעלתו ממצרים (שם יה ב). והיה מקץ שבעים שנה יפקד יי׳ את צר ושבה לאתננה (ישע׳ כג יז). לא יאמרו עוד ארון ברית יי׳ ולא יעלה על לב ולא יזכרו בו ולא יפקדו ולא יעשה עוד (ירמ׳ ג טז). אתה ידעת יי׳ זכרני ופקדני והנקם לי מרדפי אל לארך אפך תקחני (שם טו טו). כי לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקד אתכם והקמתי עליכם את דברי הטוב להשיב אתכם אל המקום הזה (שם כט י). ותפקדי את זמת נעוריך (יחזק׳ כג כא). כי יפקדם יי׳ אלהיהם ושב שבותם (צפנ׳ ב ז). מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו (תהל׳ ח ה). פקדת הארץ ותשקקה רבת תעשרנה פלג אלהים מלא מים (שם סה י). אלהים צבאות שוב נא הבט משמים וראה ופקד גפן זאת (שם פ טו). זכרני יי׳ ברצון עמך פקדני בישועתך (שם קו ד). כי שמעה בשדה מואב כי פקד יי׳ את עמו לתת להם לחם (רות א ו). — פקד האדם את האלהים והתפלל אליו: יי׳ בצר פקדוך צקון לחש מוסרך למו (ישע׳ כו טז). — ב) ופקד את פלוני, זכר אותו לכבדו בבקור, בא לראותו [1]), besuchen ; visiter ; to visit : ויהי מימים בימי קציר חטים ויפקד שמשון את אשתו בגדי העזים ויאמר אבאה אל אשתי החדרה (שפט׳ טו א). ואת אחיך תפקד לשלום ואת ערבתם תקח (ש״א יז יח). — ג) פקד את פלוני, זכר אותו לבוא עליו בדבר רע לשם ענש, heimsuchen; affliger, punir ; to visit (upon), punish : לכן פקדת ותשמידם ותאבד כל זכר למו (ישע׳ כו יד). לכן יפלו בנפלים בעת פקדתים יכשלו אמר יי׳ (ירמ׳ ו טו). אתה יי׳ אלהים צבאות אלהי ישראל הקיצה לפקד כל הגוים אל תחן כל בגדי און (תהל׳ נט ו). — ופקד על פלוני, באותה משמ׳: ביום ההוא יפקד יי׳ בחרבו הקשה והגדולה והחזקה על לויתן נחש ברח ועל לויתן נחש עקלתון והרג את התנין אשר בים (ישע׳ כז א). ופקדתי על היושבים בארץ מצרים כאשר פקדתי על ירושלם בחרב ברעב ובדבר (ירמ׳ מד יג). לא אפקוד על בנותיכם כי תזנינה ועל כלותיכם כי תנאפנה כי הם עם הזנות יפרדו ועם הקדשות יזבחו (הוש׳ ד יד). וריב ליי׳ עם יהודה ולפקד על יעקב כדרכיו כמעלליו ישיב לו (שם יב ג). כי ביום פקדי פשעי ישראל ופקדתי על מזבחות בית אל ונגדעו קרנות המזבח ונפלו לארץ (עמו׳ ג יד). ופקדתי על כל הדולג על המפתן ביום ההוא הממלאים בית אדניהם חמס ומרמה (צפנ׳ א ט). — ופקד אל פלוני: הנני פקד אל

---

1) [שרש זה נמצא בצורות שונות בשם ובפעל ובצרופים רבים בכל הלשונות השמיות פרט לאוגריתי׳ בהוראות קרובות לאלה הנוהגות בעבר׳. באשורי יש גם כ פ ד במשמ׳ קרובות לאלו של פקד. ואמנם אפשר ששמושי לשון מיחדים וגם מונחי משפט (כגון פקדון, באשור׳ פקדו) וכדו׳ נולדו באחת הלשונות בלבד ונתקבלו אך אח״כ בלשון אחרת. ועי׳ להלן, נפע׳, הערה.]

2) [עי׳ הערה לפעל ב. פקד.]

1) [פקד במשמ׳ זו בעקר לשון כבוד הוא, זכר את פלוני וכבד אותו בבקורו. ובמשמ׳ קרובה לזו בא ז כ ר במכתבי לכיש בנסחה המאשרת קבלת מכתב: מי עבדך כלב כי זכר אדני את עבדה (לכיש II), כלו׳ כתב אליו.]

מלך בבל ואל ארצו כאשר פקדתי אל מלך אשור (ירמי' נ יח). — פקד אל ועל: הנני פוקד אל אמון מנא ועל פרעה ועל מצרים ועל אלהיה ועל מלכיה ועל פרעה ועל הבטחים בו (סס מו כה). — פקד עון וחטא על פלוני, זכר החטא לנקם אותו על עושהו, ahnden, heimzahlen; venger, payer; to revenge, repay: כי יי' אלהיך אל קנא פקד עון אבת על בנים על שלשים ועל רבעים לשנאי ועשה חסד לאלפים לאהבי ולשמרי מצותי (שמות כ ה). וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם (סס לב לד). ותטמא הארץ ואפקד עונה עליה ותקא הארץ את ישביה (ויקרי' יח כה). ותפקד עלי עון האשה היום (ש"ב ג ח). ופקדתי על תבל רעה ועל רשעים עונם (ישע' ג יח). כי הנה יי' יצא ממקומו לפקד עון ישב הארץ עליו (סס כו כא). ויי' לא רצם עתה יזכר עונם ויפקד חטאתם (ירמי' יד; ודומה לו הוש' ח יג, סס ט ט). ופקדתי את דמי יזרעאל על בית יהוא (הוש' א ד). ופקדתי עליה את ימי הבעלים אשר תקטיר להם (סס ב יח). ופקדתי עליו דרכיו ומעלליו אשיב לו (סס ד ט). רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקד עליכם את כל עונתיכם (עמו' ג ב). ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם (תהלי' פט לג). — ופקד בפלוני על עון, על חטא: העל אלה לא־אפקד־בם נאם יי' אם בגוי אשר כזה לא תתנקם נפשי (ירמי' ט ח). — ופקד על מעשה פלוני: אפקד על פרי גדל לבב מלך אשור ועל תפארת רום עיניו (ישע' י יב). — ובלשון המשנה, *פקוד הענש, פקודה הצרה, שפקדו בו את הפקדה, שנעשתה שליחותו: וצרות רבות וגזרות קשות מתחדשות, עד שהראשונה פקודה שניה ממהרת לבא (ר' יוחנן, סנה' לז.). — ד) ופקד את פלוני, בא אליו לבחן אותו, לחקרו ולבדקו: בחנת לבי פקדת לילה צרפתני בל תמצא זמתי בל יעבר פי (תהלי' יז ג). ותפקדנו לבקרים לרגעים תבחננו (איוב ז יח). — ה) ופקד את פלוני, בא אל מקומו לבקש אותו, : aufsuchen, suchen; chercher; to search (for), seek: אם פקד יפקדני אביך ואמרת נשאל נשאל ממני דוד לרוץ בית לחם עירו (ש"א כ ו). ויאמר פקדו נא את הארורה הזאת וקברוה כי בת מלך היא וילכו לקברה ולא מצאו בה כי אם הגלגלת והרגלים וכפות הידים (מ"ב ט לד–לה). כי הנה אנכי מקים רעה בארץ הנכחדות לא יפקד הנער לא יבקש והנשברת לא

ירפא הנצבה לא יכלכל (זכרי' יא טז). — ו) ופקד את פלוני או דבר, בא אליו ולא מצאו, חסר דבר, : vermissen; ne pas trouver, manquer; to miss: והאנשים טבים לנו מאד ולא הכלמנו ולא פקדנו מאומה כל ימי התהלכנו אתם בהיותנו בשדה (ש"א כה טו). דרשו מעל ספר יי' וקראו אחת מהנה לא נעדרה אשה רעותה לא פקדו (ישע' לד טז). — ז) פקד את אנשי הצבא, בא אליהם לבקר אותם כבקרת רועה עדרו, ספר ומנה אותם, mustern, zählen; inspecter, compter; to muster, count: כי תשא את ראש בני ישראל לפקדיהם ונתנו איש כפר נפשו ליי' בפקד אתם ולא יהיה בהם נגף בפקד אתם (שמות ל יב). מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא בישראל תפקדו אתם לצבאתם אתה ואהרן (במדי' א ג). פקדיהם למטה ראובן ששה וארבעים אלף וחמש מאות לבני שמעון תולדתם למשפחתם לבית אבתם פקדיו במספר שמות לגלגלתם כל זכר מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא פקדיהם למטה שמעון תשעה וחמשים אלף ושלש מאות (סס סס כא–כג). אלה הפקדים אשר פקד משה ואהרן ונשיאי ישראל שנים עשר איש (סס סס מד). וצבאו ופקדיהם ארבעה ושבעים אלף ושש מאות וכו' וצבאו ופקדיו ארבעה וחמשים אלף וארבע מאות (סס ב ד–ו). פקד את בני לוי לבית אבתם למשפחתם כל זכר מבן חדש ומעלה תפקדם (סס ג טו). במדבר הזה יפלו פגריכם וכל פקדיכם לכל מספרכם מבן עשרים שנה ומעלה (סס יד כט). לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעיט נחלתו איש לפי פקדיו יתן נחלתו (סס כו נד). ובאלה לא היה איש מפקודי משה ואהרן הכהן אשר פקדו את בני ישראל בערבות מואב על ירדן ירחו (סס סס סד). וישכם יהושע בבקר ויפקד את העם (יהוש' ח י). ויצאו כאיש אחד ויפקדם בבזק ויהיו בני ישראל שלש מאות אלף ואיש יהודה שלשים אלף (ש"א יא ז–ח). ויאמר שאול לעם אשר אתו פקדו נא וראו מי הלך מעמנו ויפקדו והנה אין יונתן ונשא כליו (סס יד יז). וישמע שאול את העם ויפקדם בטלאים מאתים אלף רגלי ועשרת אלפים את איש יהודה (סס טו ד). ויאמר המלך אל יואב שר החיל אשר אתו שוט נא בכל שבטי ישראל מדן ועד באר שבע ופקדו את העם וידעתי את מספר העם וכו' ויצא יואב ושרי החיל לפני המלך לפקד את העם את ישראל (ש"ב כד ב–ד). ויפקד (א אב) את

נערי שרי המדינות ויהיו מאתים שנים ושלשים ואחריהם פקד את כל העם כל בני ישראל שבעת אלפים (מ"א כ יט). אלה בני לוי לבית אבותיהם ראשי האבות לפקודיהם במספר שמות לגלגלתם (דה"א כג כד). — ועי' פקוד. — ח) פקד על פלוני לעשות דבר, ופקד עליו דבר, צוה עליו לעשות דבר, הטיל עליו דבר, beauftragen; charger; to charge: על פי אהרן ובניו תהיה כל עבדת בני הגרשני לכל משאם ולכל עבדתם ופקדתם עליהם במשמרת את כל משאם (במד' ד כז). ובשמת תפקדו את כלי משמרת משאם (שם שם לב). כל ממלכות הארץ נתן לי יי' אלהי השמים והוא פקד עלי לבנות לו בית בירושלם אשר ביהודה (עזרא א ב; דה"ב לו כג). מי פקד עליו דרכו ומי אמר פעלת עולה (איוב לו כג). —פקד נוהו, שם לביתו: וידעת כי שלום אהלך ופקדת נוך [1]) ולא תחטא (שם ה כד). — ט) כמו הפע', הפקיד, פקד את פלוני על בני אדם או על דבר, עשה אותו פקיד עליהם, מנה אותו עליהם, ernennen; charger, nommer; to appoint: ויפקד שר הטבחים את יוסף אתם וישרת אתם (בראש' מ ד). ואת אהרן ואת בניו תפקד ושמרו את כהנתם והזר הקרב יומת (במד' ג י). יפקד יי' אלהי הרוחות לכל בשר איש על העדה (שם כז טז). — ופקד שרי צבא, מנה אנשים לשרי צבא: והיה ככלת השטרים לדבר אל העם ופקדו שרי צבאות בראש העם (דברי כ ט). קדשו עליה גוים השמיעו עליה ממלכות ארט מני ואשכנז פקדו עליה טפסר העלו סוס כילק סמר (ירמי' נא כז). — ובהשאלה, פקד את החרב, את הכלבים וכדו': ופקדתי עליהם ארבע משפחות נאם יי' את החרב להרג ואת הכלבים לסחב ואת עוף השמים ואת בהמת הארץ לאכל ולהשחית (שם טו ג).— ובינ' פעו', פקוד, מי שמנו אותו על בני אדם או לעבודה: ויקרבו אל משה הפקדים אשר לאלפי הצבא שרי האלפים ושרי המאות (במד' לא מח). — פקודי חיל, שרי צבא: ויקצף משה על פקודי החיל שרי האלפים ושרי המאות הבאים מצבא המלחמה (שם שם יד). ויצו יהוידע הכהן את שרי המאיות פקדי החיל ויאמר אליהם וכו' (מ"ב יא טו). ויוצא יהוידע הכהן את שרי המאות פקודי החיל ויאמר אליהם וכו' (דה"ב כג יד).— י) וכמשמ' שם את הדבר למשמרת, לפקדון: ויבא אל העפל ויקח מידם ויפקד בבית [1]) (מ"ב ה כד).— ובתו"מ: כשם שהפורענות פוקדתה (את הסוטה) כך הפורענות פוקדתו (את הבועל) (ספרי במד' טו). עד שאתה מפקדני על בני פקוד בני עלי שלא ינהגו בי מנהג בזיון ושלא ימירו את כבודי באלהי נכר (שם קמג). וכן היתומים לא יפרעו אלא בשבועה, שבועה שלא פקדנו אבא ולא אמר לנו אבא שלא מצינו בין שטרותיו של אבא ששטר זה פרוע (שבוע' מה.). מה לי שלא פקדני אבא ומה לי שלא פקדני אחי (רבא, שם מח:). ואת אסיריו לא פתח אלו העקרות שהן אסורות בתוך בתיהן ועלובות וכיון שהקב"ה פוקדן בבנים הן נזקפות (מד"ר בראש' עא). מה הקב"ה פוקד עקרות אף צדיקים פוקדים עקרות (שם שה"ש, נגילה ונשמחה). אמר לה הקב"ה (לשרה) את הונית את עצמך חייך בלשון שאמרת בו אני פוקדך וכו' אמר הקב"ה אברהם התפלל לפני על אבימלך הרשע ונתמלאתי רחמים עליו הריני פוקד לאברהם עמו (תנחומ' וירא יד). ואף חנה על שהייתה תדירה להיות עולה ומתפללת בבית המקדש ומתחננת לפני הקדוש ברוך הוא שמע תפלתה ופקדה (פסיק' רבי, כי פקד ה' את חנה, קעט.). —ובתפלה: זכרנו ה' אלהינו בו לטובה ופקדנו בו לברכה (תו"ת יעלה ויבא). אתה זוכר מעשי עולם ופוקד כל יצורי קדם (תפה זוכר, מוסף ר"ה). וגם את נח באהבה זכרת ותפקדהו בדבר ישועת ורחמים בהביאך את מי המבול וכו' (שם). וזכרנו בזכרון טוב לפניך ופקדנו בפקדת ישועה ורחמים משמי שמי קדם (תו"ת זכרנו, שם).—*פקד האיש את האשה, בא אליה לתשמיש: כל היודע באשתו שהיא יראת שמים ואינו פוקדה נקרא חוטא (ריב"ל, יבמ' סב:). חייב אדם לפקוד את אשתו בשעה שהוא יוצא לדרך (הוא, שם שם).—*ופקד את המת, על המת, בקר ובדק אותו בקברו שמא הוא חי: יוצאין לבית הקברות ופוקדין על המתים עד שלשה ימים

---

[1]) [כנראה ואת כונת הכתוב: ותפסיק לצוות על ביתך ולא תמות כחוטא בלא עתך. עי' טורטשינר, ספר איוב למקום.]

[1]) [כך פרשו רב המפרשים (רד"ק ואחרים), ויש שפרשו במשמ' מנה וספר או שמנה אדם כפקיד לקחת את הכסף ולקנות בו דברים שונים (רלב"ג).]

זאין הושישין משום דרכי האמורי, מעשה שפקדו אחד וחיה עשרים וחמשה שנים ואח"כ מת (שמח' ח). —ובמשמ' הפקיד בפקדון, פקד אצלו: כך אמר הקב"ה, בעל פקדונות אני, כל מה שאדם פוקד[1]) אצלי אני נותן לו (ר' אחא בשם ר"ל, פסיק' רב', כי פקד ה' את חנה, קפא.). אמר להם הקב"ה (לאברהם ושרה) חייכם נפשות פקדתם אצלי נפשות אני פורע לכם (שם שם קפא:). — וביב' פעוי, פקוד, *במשמ' מפקד כפקדון: שכל זמן שאדם נתון בחיים נפשו פקודה ביד קונו (ר"א בנו של ר' יוסי הגלילי, ספרי במד' קלט). ותוצא הארץ, דבר שהיה פקוד בידיה (ר' ברכיה, מד"ר בראש' יב). כבר היתה הנבואה פקודה בידו ביד חגי זכריה ומלאכי (ר' שמואל בר נחמני, פסיק' ר"כ, דברי ירמיהו, בובר, קטז.). נודה לך ונספר תהלתך על חיינו המסורים בידיך ועל נשמותינו הפקודות לך (מודים, תפלת י"ח). — ובפהמ"א במשמ' שונות כנ"ל: וזכור מה שהעירותיך עליו מהם (מי' שרשי הכניעה) ושימנו נגד עיניך וחשוב בו תמיד והשתדל לקנותו ופקדהו עם נפשך ומדותיך תדיר (ר"י א"ת, חו"ה, הכניעה י). כל שבעת הימים נפשו של אדם פוקדת לגופו ומתאבלת עליו (זהר חיי שרה, מדרש הנעלם, קכב:). וכל אדם צריך לפקוד את אשתו בליל טבילתה (שו"ע או"ח רמ א). — ואמר הפיטן: צאצאיה (של שרה) כן פקוד לטוב היום (ר"א קליר, ובכן וה' פקד, קרוב' א ר"ה). אם אשר בצדק נתישנה וכו' גוחה פקדה בראש השנה (שם שם).

—נפע', נפקד, נפקדת, הפקד, תפקד, יפקד, ־קד, תפקד, יפקדו, ־קדו, — א) נפקד האדם, זכרו אותו לבוא אליו להביא עליו את המבטח לו לטובה או לרעה: אם כמות כל האנשים ימתון אלה ופקדת כל האדם יפקד עליהם לא יי' שלחני (במד' יו כט). ואספו אספה אסיר אל בור וסגרו על מסגר ומרב ימים יפקדו (ישע' כד כב). מעם יי' צבאות תפקד ברעם וברעש ובקול גדול סופה וסערה ולהב אש אוכלה (שם כט ו). מימים רבים תפקד[2]) באחרית השנים תבוא אל ארץ משובבת מחרב וכו' (יחזק' לח ח). ושבע ילין בל יפקד רע (משלי יט כג). —ובתוי"ם: זה היום תחילת מעשיך זכרון ליום ראשון וכו' ובריות בו יפקדו להזכירם לחיים ולמות (תקיעתא דרב, ירוש' ר"ה א ג). — *ונפקדה העקרה או העקר, זכו לבנים: ונקתה ונזרעה זרע, מלמד שאם היתה עקרה נפקדת (ר' ישמעאל, ברכ' לא:). אם כן ילכו כל העקרות כולן ויסתתרו וזו שלא קלקלה נפקדת (ר' עקיבא, שם שם). זו שנכנסה לביתו של פרעה ולביתו של אבימלך ויצאת טהורה אינו דין שתפקד (ר' יצחק, מד"ר בראש' נג). ראובן בשמחה, שמעון מה איכפת ליה, כך שרה נפקדה אחרים מה איכפת להם, אלא בשעה שנפקדה אמנו שרה הרבה עקרות נפקדו עמה (ר' שמואל ב"ר יצחק, שם שם). זו חנה שהרבה היתה מצטערת שנא' והיא מרת נפש היא לעצמה כיון שנפקדה לא פקדה האלהים אלא לעצמה (שם שמות יט). מעשה באשה אחת בצידן ששהתה עשר שנים עם בעלה ולא ילדה וכו' הלכו להם אצל רבי שמעון בן יוחאי והתפלל עליהם ונפקדו (שם שה"ש, מגילה ונשמחה). בועז היה בן שמונים שנה ולא נפקד וכו' רות בת ארבעים שנה היתה ולא נפקדה וכו' שניהם לא נפקדו אלא מברכותיהן של צדיקים (שם רות פרש' ו, ויאמר ברוכה את). כל עקרות שהיו בעולם נפקדו עם שרה ועוברו עמה (ר' שמואל ברי יצחק, פסיק' רב', וה' פקד את שרה, קמז.). ועכשיו נתפלל אברהם ונפקדה אשתו של אבימלך ואמהותיו (שם שם). סרט לו סריטה על הכותל ואמר לו כשתגיע החמה לכאן תהי נפקדת. וכיון שהגיע החמה נפקדה שרה (תנחו' וירא יג). —ובתפלה: יעלה ויבא ויגיע ויראה וירצה וישמע ויפקד ויזכר זכרוננו ופקדוננו וכו' (או"א יעלה ויבא). מי לא נפקד כהיום הזה (אתה זוכר, מוסף ר"ה). —ואמר הפיטן: שעונים עליה בה לחפקדה וכו' תמוכים בדשן שה עקדה תשר אשר בו נפקדת (ר"א קליר, את חיל, קרוב' א ר"ה). חלות פני צח שקדת (שרה) טרם קראה מיד נפקדה (הוא, אם אשר, שם). — ב) נפקד פלוני, באו אליו ולא מצאוהו[1]), ונפקד

1) [ובאותה פרשה גם: שכל שאדם מפקיד אצלי אני נותן לו.]

2) [לפי הפסוק שלפני זה (הכן והכן לך וכו') הכונה היא: תזכר להביא עליך את המבטח לך, ולא: תקבל פקדה, תצוה, וכדו'. ויונתן תרגם: תמני משריותך, בלו' תפקד מחנותיך.]

1) [אין לפנינו במשמ' זו של נפקד פלוני או נפקד מקומו אלא קצור לשוני במשמ' נפקד פלוני או המקום בבקור ולא נמצא המבקש שם, ובכמה כתובים כגון ונפקדת כי יפקד מושבך (ש"א כ יח).

מקומו, מושבו של פלוני, באו אל המקום ולא מצאו את פלוני שם, נעדר, נחסר: עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה אשר בידנו ולא נִפְקַד ממנו איש (במדי לא מט). למה וכו' היתה זאת בישראל לְהִפָּקֵד היום מישראל שבט אחד (שפטי כא ג). מחר חדש וְנִפְקַדְתָּ כי יִפָּקֵד מושבך (ש"א כ יח). ויקם יהונתן וישב אבנר מצד שאול וַיִּפָּקֵד מקום דוד (שם שם כה). עתה הרעים אשר לך היו עמנו ולא הכלמנום ולא נִפְקַד להם מאומה כל ימי היותם בכרמל (שם כה ז). ודוד אמר אך לשקר שמרתי את כל אשר לזה במדבר ולא נפקד מכל אשר לו מאומה וישב לי רעה תחת טובה (שם שם כא). ויואב שב מאחרי אבנר ויקבץ את כל העם וַיִּפָּקְדוּ מעבדי דוד תשעה עשר איש ועשהאל (ש"ב ב ל). ויאמר שמר את האיש הזה אם הִפָּקֵד יִפָּקֵד והיתה נפשך תחת נפשו או ככר כסף תשקול (מ"א כ לט). ועתה כל נביאי הבעל כל עבדיו וכל כהניו קראו אלי איש אל־יִפָּקֵד כי זבח גדול לי לבעל כל אשר יִפָּקֵד לא יחיה (מ"ב י יט). ולא ייראו עוד ולא יחתו ולא יִפָּקֵדוּ נאם יי' (ירמ' כג ד). — ג) נִפְקַד, נתמנה למשרה: ויהי כאשר נבנתה החומה ואעמיד הדלתות וַיִּפָּקְדוּ השוערים והמשררים והנביאים (נחמי' ז א). וַיִּפָּקְדוּ ביום ההוא אנשים על הנשכות לאוצרות לתרומות לראשית ולמעשרות (שם יב מד). — ד) *נִפְקַד, שפָּקְדוּ אותו, ספרו ומנו אותו: וטעמא מפרש בססי שקלים דכתיב כל העובר על הפקודים ושבט לוי לא נ פ ק ד (רש"י, מנח' כא:, ד"ה אינו מועל). וכהנים לא נ פ ק ד ו (הוא, שם מו:, ד"ה אינו מועל).— ואמר הפיטן: שמור פקודים ו נ פ ק ד י ם ושוקדים להיות משקדים ולך קודים (ר"א קליר, מי יוכל, קרוב' פרשת שקלים).—ה) זניני, *נִפְקָד, מי שהפקידו בידו דבר לפקדון, Depositar: dépositaire; depositary, trustee: על דעת ש ה נ פ ק ד מוסרו לאשתו ולבניו הגדולים (רש"י, ב"מ לו:, ד"ה על דעת).

בהמשך לדברי דוד אם פקד יפקדני אביך (שם שם ו) אפשר עדיין להבין: אם יבא אביך אלי, יבואו אליך כי יבואו אל מושבך (לבקש אותך), וממילא נבין שלא ימצאוך שם. ועל פי שמוש זה של ויפקד מ ק ו ם דוד (שם שם כה) במשמ' ויעדר דוד, כותב למשל ראב"ע גם: ת ס ר מקום דבר, במשמ' נעדר דבר, מקומו חסר אותו. עי' בפרושו לשה"ש: שאהבה נפשי, חסר מקום הקריאה כמו אתה (א ז), בעדר הקצבות, חסר מקום רחלים כמו ומאכלו בריאה שעניגו שה בריאה (שם ד ב).]

אם הפקידו המלוה (את השטר) אצל אחד אע"פ שיוצא מתחת יד ה נ פ ק ד אין הלוה נאמן לומר פרעתי (טוח"מ מח ד). נ פ ק ד שתפש בפקדון לתופשו לבעל חוב במקום שאינו חב לאחרים מועיל לו תפישתו לענין זה (בשם רמב"ן, שם קה ו). לפיכך עצה טובה ללוה או ל נ פ ק ד שלא יתנו לשליח אלא אם כן בא בהרשאה (שם קכב א, בשם הרא"ש). שיכול לומר אתה נח לי והשני קשה לי ממך ואיני רוצה להיות לוה או נ פ ק ד שלו (שם קכו ח). מי שהפקידו בידו שטרות ומת המפקיד וטוען ה נ פ ק ד מחיים תפסתי אותם למשכון בשביל חוב שיש לי על המפקיד וכו' (בו"ע חו"מ קד א). אין ה נ פ ק ד יכול לעכב הפקדון בשבילו (שם קה ו). אין ה נ פ ק ד רשאי לשלוח יד בפקדון (שם רלב א). היה ה נ פ ק ד שולחני או חנוני והופקד אצלו מעות וכו' (שם שם ז). אם הפקיד אדם מפתח ביתו אצל אדם אחר אין ה נ פ ק ד חייב לבודקו שאין דרך הנפקד לצאת וליכנס לתוכו (לבוש, חו"מ רלז א). ועתה באו שני בני ראובן הנזכרים ממצרים ושואלים הפקדונות מ ה נ פ ק ד י ם הנז' ו ה נ פ ק ד י ם שאלו את פי אם יש להם רשות לתת הפקדונות (רמ"א ססון, סו"ת תורת אמת כג, עו:).

—פִּעֵ', מְפַקֵּד, — פִּקֵּד את צבאו, העביר את צבאו לפניו כבקרת רועה עדרו, הסדיר אותו, mustern; inspecter; to muster: קול שאון ממלכות גוים נאספים יי' צבאות מְפַקֵּד צבא מלחמה (ישע' יג ד). —*ופִּקֵּד על פלוני, פִּקֵּד את פלוני על דבר, צוה אותו לטפל בדבר, befehlen, befehligen; commander; to command[1]: פ י ק ד המקום לישראל להושיב לגרים ולנהוג בהם ענוה (ספרי במדי עח). משל למלך בשר ודם שמסר בנו לפדגוג והיה יושב ו מ פ ק ד ו ואומר לו הנראה שלא יאכל מאכל רע ולא ישתה משקה רע (ר' שמעון, שם שם פז). למלך שהיתה אשתו נפטרה מן העולם, היתה מ פ ק ד ת ו על בניה אמרה לו בבקשה ממך הזהר לי בבני, אמר לה עד שאת מ פ ק ד ת נ י על בני פקדי בני עלי שלא ימרדו בי ושלא ינהגו בי מנהג בזיון כך אמר לו הקב"ה (למשה) עד שאתה מ פ ק ד נ י על בני פקוד בני עלי שלא ינהגו בי מנהג בזיון ושלא ימירו את כבודי באלהי הנכר (שם שם קמב). משל למלך שׁשׁיגר

[1] [ועי' גם קל במשמ' ז'.]

את בנו לבית המשתה והיה יושב ומפקדו אומר לו אל תאכל יותר מצרכך וכו׳ (שם דכ׳ ע״ג). והתניא שלא פיקדנו[1]) אבא ושלא אמר לנו אבא ושלא מצינו שטר בין שטרותיו (ירוש׳ ב״מ א ח). אדם הראשון דומה לאדם שנשא את הגיורת היה יושב מפקדה אמר לה בתי אל תאכלי פת בשעה שידיך טמאות וכו׳ (רסב״א, אדר״נ א). — ובסהמ״א: ואמר רבא מי ששכר פועלין ושלמה מלאכתן בחצי היום אם יש מלאכה שכמותה או קטנה ממנה מפקדן[2]), אם קשה ממנה אינו מפקדן (הלכות פסוקות לתלמיד רב יהודאי גאון, 57). — ואמר הפיטן: פיקדתה לעניו נחלת ארץ (ינאי, ארץ מאכלות, קרוב׳ לפ׳ במדבר, אולאי, רכו).

—פע׳, פָּקַד, פָּקַדְתִּי,—שפִּקְדוּ אותו: אלה פקודי המשכן משכן העדות אשר פֻּקַּד על פי משה עבודת הלוים ביד איתמר בן אהרן הכהן (שמות לח כא). — ונלקח ממנו דבר: אני אמרתי בדמי ימי אלכה בשערי שאול פֻּקַּדְתִּי[3]) יתר שנותי (ישעי׳ לח י). — ואמר הפיטן: פֻּקַּד זמנם וגע קץ עתם ומאז ועד עתה נמסר לתולדותם לפרות ולרבות וסוף למות אחריתם (אמתי, אדון מגיד, סימן, איטליה, ח). מוקש העמדתי ונפשי לכדתי ואיך לא אבדתי וחיי פוקדתי (ראב״ע, איך אזלתי, איגר, 174). — ובמשמ׳ מְצֻוֶּה, שפקדו עליו: בין ער בין ישן בין סועד מפוקד היה השמש שלא ימנע שום אדם מליכנס אצלו (חמדת ימים ב, לימי תשובה, פרק ב, קושטי, קלה:).

—הפע׳, הִפְקִיד, הִפְקַדְתִּי, הִפְקִידוּ, הַפְקֵד, אַפְקִיד, יַפְקִיד, יַפְקֵד, יַפְקִדוּ, הִפְקַדְתּוֹ, הִפְקַדְתִּיךָ, יַפְקְדֵהוּ, יַפְקִידֵם,— א) הִפְקִיד דבר את פלוני, ביד פלוני, שם אותו אצלו בִּפִּקָּדוֹן לשמירה, deponieren; déposer; to deposit: וישמעו כל שרי החילים אשר בשדה המה ואנשיהם

[1]) [בבבלי (שבוע׳ מח.): פקדנו, ועי׳ קל.]

[2]) [בתלמוי (ב״מ עז.) בארמי: מפקיד להו.]

[3]) [המפרשים (רש״י, רי״ג ואחרים) פרשוהו מלשון חסר והעדר, ת״י מלשון זכירה לטובה (על דכרני למב), ואולם כונת הפסוק היא כנראה: קֻפַּדְתִּי יתר שנותי, כלו׳ נתקתי את חבל שנותי, כלשון הכתוב בהמשך: קִפַּדְתִּי כארג חיי (שם שם יב), והשבעים מתרגמים גם פקדתי וגם קפדתי באותו פעל במשמ׳ השארתי. והשוה אף טורטשינר, ס׳ איוב, 220 על מורש קפוד (ישעי׳ יד כג).]

כי הפקיד מלך בבל את גדליהו בן אחיקם בארץ וכי הִפְקִיד אתו אנשים ונשים וטף ומדלת הארץ אשר לא הגלו בבלה (ירמ׳ מ ז). בידך אַפְקִיד רוחי פדיתה אותי יי׳ אל אמת (תהל׳ לא ו).—וְהִפְקִיד דבר על יד פלוני, נתן לפלוני את השמירה עליו: ויעש המלך רחבעם תחתם מגני נחשת וְהִפְקִיד על יד שרי הרצים השמרים פתח בית המלך (מ״א יד כז). — וְהִפְקִיד דבר במקום פלוני: בא על עית עבר במגרון למכמש יַפְקִיד[1]) כליו (ישעי׳ י כח). ויבאו אל המלך חצרה ואת המגלה הִפְקִדוּ בלשכת אלישמע הספר (ירמ׳ לו כ). — וְהִפְקִיד את האדם: ויצוה המלך צדקיהו וַיַּפְקִדוּ את ירמיהו בחצר המטרה ונתן לו ככר לחם ליום מחוץ האופים עד תם כל הלחם מן העיר (שם לז כא). — ובתו״ם: המפקיד פירותיו אצל הכותי או אצל עם הארץ בחזקתן למעשרות ולשביעית (דמאי ג ד). הגוזל את חבירו או שלוה הימנו או שהפקיד לו בישוב לא יחזיר לו במדבר (ב״ק י ו). האומר לחבירו גזלתיך הלויתני הפקדת אצלי ואיני יודע אם החזרתי לך וכו׳ חייב לשלם, אבל אם אמר לו איני יודע אם גזלתיך אם הלויתני אם הפקדת אצלי, פטור מלשלם (שם שם ז). המפקיד אצל חבירו בהמה או כלים ונגנבו או שאבדו וכו׳ משלם תשלומי כפל (ב״מ ג א). לא׳ נאמן שהיה בעיר והיו הכל מפקידים אצלו פקדון (ספרי דבר׳ שכז). הפקיד אצלו (את החמץ) אסור, ייחד לו בית מותר (ירוש׳ פסחי׳ א ג). כשם שאה אומר במוצא כך אתה אומר במפקיד (שם ב״מ ב י). נכרי שנכנס לחצירו של ישראל ובציקו בידו אין זקוק לבער, הפקידו אצלו זקוק לבער (ת״כ, פסח׳ ו.). אל יכנס אדם יחיד לבית הכנסת שמלאך המות מפקיד שם כליו (ב״ק ס:). המפקיד אצל חבירו בעדים א״צ להחזיר לו בעדים (ב״ב מה:). המפקיד אצל חבירו בשטר ואמר לו החזרתיו לך נאמן (רב הונא בר אבין, שם ע:). שהיו נותנים עיניהם בבעלי

[1]) [קשה לקבל את הפרוש הנהוג שהלמד בתיבת למכמש במקום בית, כאלו היה כתוב: במכמש יפקיד כליו. ואולי הכונה, נגד פסוק הטעמים: עבר במגרון למכמש, כלו׳ במגרון אשר למכמש, במורד המים הנגרים של מכמש, ושם יפקיד כליו. ובזאת תחשב גם השאלה, שלפי ש״א (יד ב–ה) מגרון היא כנראה דרומית ולא צפונית מ המעברות.]

ממון ומפקידים אצלו אפרסמון ומניחים אותו בבית גנזיהם (רנה, סנס׳ קט.). לשנים שהפקידו אצל רועה שמניח רועה ביניהם ומסתלק וכו׳ לאחד שהפקיד אצל בעל הבית שהמוציא מחבירו עליו הראיה (ר׳ חייה, בכורו׳ יח:). ומפני מה האיש מפקיד זרע באשה ואין האשה מפקדת זרע באיש (מד״ר בראש׳ יז). בעל פקדונות אני, עמלק הפקיד אצלי חבילות של קוצים וכו׳ שרה הפקידה אצלי מצוות ומעשים טובים (סס סס נג). וכשבא (ישראל) לישן מפקיד רוחו להקב״ה (סס במד׳ כ). לאחד שהפקיד פקדון אצל אוהבו, מת אוהבו שהפקיד הפקדון אצלו, עמד בנו של אותו שהפקיד הפקדון והיה מכבד לאותו שהפקיד הפקדון אצלו ומכבד לאשתו (סס דבר׳ י). — ומצוי מאד בסהמ״א. — ב) הִפְקִיד את פלוני על דבר, עשה אותו ממנה על דבר זה: ויהי מאז הִפְקִיד אתו בביתו ועל כל אשר יש לו ויברך יי׳ את בית המצרי בגלל יוסף (בראש׳ לט ה). ואתה הַפְקֵד את הלוים על משכן העדת ועל כל כליו ועל כל אשר לו (במד׳ א נ). וירא שלמה את הנער כי עשה מלאכת הוא וַיַּפְקֵד[1] אתו לכל סבל בית יוסף (מ״א יא כח). ראה הִפְקַדְתִּיךָ היום הזה על הגוים ועל הממלכות לנתוש ולנתוץ ולהאביד ולהרוס לבנות ולנטוע (ירמ׳ א י). ושבה אל גדליה בן אחיקם בן שפן אשר הִפְקִיד מלך בבל בערי יהודה ושב אתו וכו׳ וישמעו כל שרי החילים אשר בשדה המה ואנשיהם כי הִפְקִיד מלך בבל את גדליה בן אחיקם (סס מ ה–ז). הַפְקֵד עליו רשע ושטן יעמד על ימינו (תהל׳ קט ו). — הִפְקִיד פְּקִידִים: יעשה פרעה וְיַפְקֵד פקדים על הארץ וחמש את ארץ מצרים בשבע שני השבע (בראש׳ מא לד). וְיַפְקֵד המלך פקידים בכל מדינות מלכותו (אסתר ב ג). — ושומרים: על חומותיך ירושלם הִפְקַדְתִּי שמרים כל היום וכל הלילה תמיד לא יחשו (ישע׳ סב ו). — ובהשאלה: וְהִפְקַדְתִּי עליכם בהלה את השחפת ואת הקדחת מכלות עינים ומדיבת נפש (ויקר׳ כו. יו).

— הפעי, הָפְקַד, בינ׳ מ״ר מֻפְקָדִים, — א) הָפְקַד הַפִּקָּדוֹן, נתן למשמרת: והיה כי יחטא ואשם והשיב את הגזלה

---

[1]) [ריב״ג בסה״ש מנה פסוק זה בין הדגמאות שבבנין קל, והעיר על כך רד״ק בשרשיו וז״ל: וכתב רבי יונה עם בנין הקל ויפקד אתו לכל סבל בית יוסף.]

אשר גזל או את העשק אשר עשק או את הפקדון אשר הָפְקַד אתו או את האבדה אשר מצא (ויקר׳ ה כג). כרתו עצה ושפכו על ירושלם סללה היא העיר הָפְקַד[1]) כלה עשק בקרבה (ירמ׳ ו ו). — ובתו״מ: אוכלין על המופקד אבל לא על תאמור (שביע׳ ט ד). ברשות המוכר (נקנין המטלטלין) עד שיגביה או עד שיוציא מרשות הבעלים, ברשות זה המופקדין אצלו עד שיקבל עליו או עד שישכיר את מקומו (תוספת׳ קידוש׳ א ח). והגשישין של קיטליאקי אף על פי שמופקדין ומונחין בארבע זווית הבית ממאין (סס כלים ב״מ ח ג). מעות גוי שהיו מופקדין אצל ישראל אסור ללוות בריבית (ירוש׳ ב״מ ה ו). אתה מוצא שהיה הדבר מופקד אצלו כל י״ב חדש (מד״ר ויקר׳ לג). אמר לו הקב״ה הלוחות לא היו מופקדים אצלך את שברת אותן (סס דבר׳ ג). וישאלו איש מאת רעהו, את מוצא זה הדבר היה מופקד אצלם שנים עשר חדש (סס סה״ש, גן נעול). — ובסהמ״א: מופקדין הן (המשקין) בתוך הזג ואינן חיבור לו אלא כמי שנותנן בכלי (רש״י, פסח׳ לג :, ד״ה קסבר). היה הנפקד שולחני או חנוני והופקד אצלו מעות וכו׳ (טו״ע חו״מ רלב ז). — ב) האיש מֻפְקָד, ממנה כפקיד: ונתנו את הכסף המתכן על יד עשי המלאכה הַמֻּפְקָדִים[2]) בית יי׳ (מ״ב יב יב). ויתנה על יד עשי המלאכה הַמֻּפְקָדִים בבית[3]) יי׳ (סס כב ה). והאנשים עשים באמונה במלאכה ועליהם מֻפְקָדִים יחת ועבדיהו הלוים וכו׳ (דהי״ב לד יב). ויתיכו את הכסף הנמצא בבית יי׳ ויתנוהו על יד הַמֻּפְקָדִים ועל יד עושי המלאכה (סס סס יז). — ובסהמ״א: ידוע יהיה לך כי שמענו כאשר הופקדת נגיד בגליל ושמחנו מאד (יוסיפון, גינצבורג, רלח). כצופה המופקד לראות את החרב בא להזהיר את העם והוא עור מלראות את החרב באת ואלם מלהזהיר את העם (רש״י, יבמות כו י).

---

[1]) [רב המפרשים והמדקדקים פרשו נגד הדקדוק: העיר הפקד, שבאה פקודתה (רש״י), ואולם אין זה מתאים להמשך הפסוק. ונראה שאין כאן אלא חלקת מלים שלא ככונת הכותב, וצ״ל: היא העיר (אשר) הָפְקַד כל־העשק בקרבה, (כי) כהקיר ביר מימיה כן הקרה רעתה וכו׳.]

[2]) [כך קרי, והכתיב: המפקדים.]

[3]) [קרי: בית.]

ודאה היאך הופקדו אלו הכחות על הגוף לשמש אותו במה שיש בו תקנתו (ר״י ח״ת, סו״ה, הנהגה ה). כפקיד אשר יתחוק על מופקדיו (ר״י אברבנאל, מעיני הישועה ג, כט.).

— התפ׳, התפקדו, יתפקד, יתפקדו, — התפקד, מנה וספר את עצמו, מנו וספרו אותו: ויתפקדו בני בנימן ביום ההוא מהערים עשרים וששה אלף איש שלף חרב לבד מישבי הגבעה התפקדו שבע מאות איש בחור (שפט׳ כ יה). ויתפקד העם והנה אין שם איש מיושבי יבש גלעד (שם כא ט). — ואמר הפיטן: ולי מה יקרו עלי הפקידים אלה הפקודים והמתפקדים (ר״א קליר, וני יוכל, קרובי שקלים). — ובמשמ׳ שפקדוהו לשלום: ואני מחלה פניו שיתפקד בשלום ביתו מפקידה לפקידה (אגרת ר״א הירחי, REJ XXVI, עמ׳ 215).

— הפע׳, התפקדו, — התפקד, שפקדו, ספרו ומנו אותו: והלוים למטה אבתם לא התפקדו בתוכם (במד׳ א מז). והלוים לא התפקדו בתוך בני ישראל (שם ב לג). ויהיו פקדיהם שלשה ועשרים אלף כל זכר מבן חדש ומעלה כי לא התפקדו בתוך בני ישראל כי לא נתן להם נחלה בתוך בני ישראל (שם כו סב). ובני ישראל התפקדו וכלכלו וילכו לקראתם (מ״א כ כז).

ב. פָּקַד [1], פ״ע, — כמו יקד, חרה, בער, entbrennen; s'enflammer; to blaze up: ועתה כי אין פקד אפו ולא ידע בפש מאד (איוב לה יה).

פֶּקֶד, ש״ז, — כמו פקידה, ואמר הפיטן: ביהק עולם במושלי יום ולילה היות לפקד ימים ולרגעי עתים (יוסי בן יוסי, אספר גדולות, עבודת יוה״כ, Elbog., Stud., עמ׳ 118). ברית פלאו פעלת פקד פרי פתחתה (ינאי, ברית אתו, קרובי לס׳ בראשית, ווכאי, לג). פצומה להום פקד קר וחם פלס לתהום על פני תהום (שמעון בר יצחק, אדון אמנני, יוצ׳ א׳ שבוע׳).

[1]) [פָּקַד זה לשון יקידה ובערה הוא (כך טורטשינר, ס׳ איוב, 411, אלא ששם נחשבה המלה כמרכבת מן פ ו־קד), ולנראה אין כאן אלא שנוי מבטא במקום נקד (כמו בערב׳ a), וכן יש לבאר כנראה מפקד במשמ׳ מוקד: ולקחת את הפר החטאת ושרפו במפקד הבית מחוץ למקדש (יחזק׳ מג כא). אמנם מפקד במקום של מקדש נמצא אף בכתבת כנענית מאדיל שבקיפרוס (קלוזן, אוצר הכתובות הפניקיות, 88, 4 וכו׳): פקד המפקד ז (זה) והסלמת אש למפקד וכו׳, וצ״ע.]

a) وقد

בוטהיך לנוחיך השב בפקד נחמות (אליה בר שמעיה, אבן הוד, סליחי׳ יום ז, ליטא). — ובמשמ׳ פִּקָּדוֹן: קיחת עלית עקד היא נצבה בפקד, תויכת בתרי שקד רשפי לוד ליקד (ר״א קליר, אזית, קרוב׳ סבת החדש). — ובמשמ׳ חסר והעדר: ולי נראה לשון חדקי קרן כלומר לשון פקידת מקום בפקד מקומי ובפגמי (רש״י, כתוב׳ סא., ד״ה נחריקאי).

פֹּקֵד, פוקד, ש״ז, — כמו פקיד, נציב, מושל: ותקים לה המלכה כלופטירע פוקד במצרים ויבוא אע׳טם מלך אדום ויהרוג את פוקד כלופטירע (תולדה שומרונית, REJ 1902, עמ׳ 76).

פְּקֻדָּה, *פקודה, ש״נ, סמי׳ פקדת, בכנ׳ פקדתה, פקדתו, פקדתם, מ״ר פקדות, ־דות, —א) זכרון שזוכרים את פלוני לרעה, ענש, Heimsuchung; châtiment, affliction; visitation: אם כמות כל האנשים ימתון אלה ופקדת כל האדם יפקד עליהם לא יי׳ שלחני (במד׳ יו כט). יום מצפיך פקדתך באת עתה תהיה מבוכתם (מיכה ז ד). — ובמשמ׳ זו יום פקדה, עת פקדה, וכדו׳, הזמן שנועד לענש: ומה תעשו ליום פקדה ולשואה ממרחק תבוא (ישע׳ י ג). הבישו כי תועבה עשו גם בוש לא יבשו והכלם לא ידעו לכן יפלו בנפלים בעת פקדתם יכשלו אמר יי׳ (ירמ׳ ח יב). הבל המה מעשה תעתעים בעת פקדתם יאבדו (שם י יה). ושארית לא תהיה להם כי אביא רעה אל אנשי ענתות שנת פקדתם (שם יא כג). כי יום אידם בא עליהם עת פקדתם (שם מו כא). באו ימי הפקדה באו ימי השלם וכו׳ על רב עונך (הוש׳ ט ז). — וזכירה לטובה: חיים וחסד עשית עמדי ופקדתך שמרה רוחי (איוב י יב). — ובסהמ״א: כי זכר כל היצור לפניך בא מעשה איש ופקדתו ועלילות מצעדי גבר (אתה זוכר, מוסף ר״ה). וזכרנו בזכרון טוב לפניך ופקדנו בפקדת ישועה ורחמים בשמי שמי קדם (שם שם). בפקודת שאר העון אני יודע מה בלבי לעשות לך (רש״י, שמות לב ה). ואין לך פקודה שאין בה מפקודת העגל שנאמר וביום פקדי ופקדתי (שם, במד׳ יט כח). אמנם בהיות הזמן עת פקודת והגיע השעה אשר נתקיים יעוד הנביא וכו׳ הוצרכנו להעלות בספר אלו הענינים (ר״י ג׳יקטיליה, גנת אגוז, בביאור היות האותיות כספרות זמ״ז, סג.). — ואמר הפיטן: אז בבוא יום פקודת גיא המחזה בחרות אף יי׳ ברשפי אזה (אז בנוא, סליח׳ י עבת, פזכד׳). — ואמר המשורר: ימחר יום

פקדתי ויאבד יום ילידתי וחיש אובל אלי עפר (ר"ם הנגיד, יונהל יוס. קינה על מות אחיו, ברודי, 72) —*שְׂעַר פְּקֻדָּה, שער בבהרת שפקד ובקר אותו הכהן [1]): שער פקודה עקביא בן מהללאל מטמא וחכמים מטהרים, איזה הוא שער פקודה מי שהיתה בו בהרת ובה שער לבן וחורה (נגע' ה ג). איזה הוא שער פקודה מי שהיתה בו בהרת כגרים ובה שתי שערות והלך היסנה כחצי גרים והניחו לשער לבן במקום הבהרת וחזר (ר' עקיבא, שם שם).—ב) עבודת הַפָּקִיד, עבודה שנפקדה על אדם, ; Funktion ; fonction function : ונשיא נשיאי הלוי אלעזר בן אהרן הכהן פְּקֻדַּת שמרי משמרת הקדש (במד' ג לב). ופקדת משמרת בני מררי קרשי המשכן ובריחיו ועמדיו ואדניו וכל כליו וכל עבודתו (שם שם לו). ופקדת אלעזר בן אהרן הכהן שמן המאור וקטרת הסמים ומנחת התמיד ושמן המשחה פְּקֻדַּת כל המשכן וכל אשר בו בקדש ובכליו (שם ד יו). ויחלקם דויד וצדוק מן בני אלעזר ואחימלך מן בני איתמר לִפְקֻדָּתָם בעבדתם (דהי"א כד ג). אלה פְּקֻדָּתָם לעבדתם לבוא לבית יי' כמשפטם ביד אהרן אביהם (שם שם יט). ויהי יחת הראש וזיזה השני ויעוש ובריעה לא הרבו בנים ויהיו לבית אב לִפְקֻדָּה אחת (שם כג יא). לחברוני חשביהו ואחיו כל בני חיל אלף ושבע מאות על פְּקֻדַּת ישראל מעבר לירדן מערבה (שם כו ל). ואלה פְּקֻדּוֹתָם לבית אבותיהם ליהודה שרי אלפים עדנה השר ועמו גבורי חיל שלש מאות אלף (דהי"ב יז יד). ויהי לעזיהו חיל עשה המלחמה יוצאי צבא לגדוד במספר פְּקֻדָּתָם ביד יעואל הסופר ומעשיהו השוטר (שם כו יא). — ובמשמ' קבוצית, מי שממנים למש־ה או לשמירה, פְּקִידִים: ושמתי פְּקֻדָּתֵךְ שלום ונגשיך צדקה (ישע' ס יז). ויהי בעת יביא את הארון אל פְּקֻדַּת המלך ביד הלוים (דהי"ב כד יא). — ומ"ר פְּקֻדּוֹת, באותה משמ': וישם הכהן פְּקֻדּוֹת על בית יי' (מ"ב יא יח). ויקרא באזני קול גדול לאמר קרבו פְּקֻדּוֹת העיר ואיש כלי משחתו בידו (יחזק' ט א). והיו במקדשי משרתים פְּקֻדּוֹת אל שערי הבית ומשרתים את הבית (שם מד יא). וישם יהוידע פְּקֻדֹּת בית יי' ביד הכהנים הלוים אשר חלק דויד על בית יי' (דהי"ב כג יח). — ובית הַפְּקֻדּוֹת, בית הנשמר ע"י הַפְּקֻדּוֹת, בית סהר: ויאסרהו בנחשתים ויבאהו מלך בבל בבלה ויתנהו בבית הַפְּקֻדּוֹת עד יום מותו (ירמ' נב יא). — ג) הון ועשר הנשמר: על כן יתרה עשה וּפְקֻדָּתָם [1]) על נחל הערבים ישאום (ישע' טו ז). יהיו ימיו מעטים פְּקֻדָּתוֹ [2]) יקח אחר (תהל' קט ח). — ואמר המשורר: ויולד אנוש ערם וילך ונפשו מעמל תכל ערמה ויעזב כל פקדתו לאחר ולא ישא ביום לכתו מאומה (רמב"ע, הרדה לבשה, שעה"ש. 68).—ונהוג היום במשמ' צַו.

¹) [המפרשים פרשו מלי פִּקָּדוֹן, וז"ל הרמב"ם: ואמנם יקרא זה שער פקודה על דמיון היות הבהרת הפקידה אותו במקומו והלכה לה עד שתחזור ותמצא אותו, ע"כ.]

פִּקָּדוֹן [3]), ש"ז, מ"ר *פִּקְדוֹנוֹת,—מה שֶׁהֻפְקַד למשמרת בידי אדם או במקום מן המקומות, Deposit ; deposit ; dépôt: והיה האכל לְפִקָּדוֹן לארץ לשבע שני השבע אשר תהיינה בארץ מצרים ולא תכרת הארץ ברעב (ברא' מא לו). נפש כי תחטא ומעלה מעל ביי' וכחש בעמיתו בְּפִקָּדוֹן או בתשומת יד או בגזל או עשק את עמיתו וכו' והשיב את הגזלה אשר גזל או את העשק אשר עשק או את הַפִּקָּדוֹן אשר הפקד אתו או את האבדה אשר מצא (ויקר' ה כא—כג). —ובתו"מ: היכן פקדוני, אמר לו אבד, משביעך אני ואמר אמן וכו' היכן פקדוני, אמר לו נגנב, משביעך אני ואמר אמן וכו' (ב"ק ע ז—ח). שבועת הפקדון נוהגת באנשים ובנשים ברחוקים ובקרובים בכשרים ובפסולים בפני בית דין ושלא בפני בית דין מפי עצמו ומפי אחרים אינו חייב עד שיכפור בו בבית דין וכו' וחייב על זדון השבועה ועל שגגתה

¹) [רֹב המפרשים פרשו כאן במשמ' הון ועשר. כך ראב"ע: מגזרת פקדון; רד"ק: נקרא הממון פקודה לפי שהאדם פקיד ונגיד עליו, ע"כ. אבל רש"י פרשו במשמ' ב) כמו פקידות וז"ל: והוא לשון מינוי כמו ופקודת אלעזר בן אהרן הכהן כלומר ארצם שפקדתם עלית תלקח מהם, ע"כ.]

²) [דעת המפרשים חלוקה. ריב"ג: סגולתו ומה שהצפין פלוסר ממונו. רש"י: גדולתו וכו' כמו ויפקד המלך פקידים, ומעין זה השבעים וחוולג'. ראב"ע: אמר יהושע כי פקודתו היא אשתו ולפי דעתי כי הוא ופקודת כל האדם והטעם שתהיה מיתתו בידי אדם ויש אומרים כי פקודתו היא נפשו שהוא כמו פקדון, ע"כ. וי"ת מלשון מנין וספירת: מנין שנוי.]

³) [בארמ' פִּקְדוֹנָא וגם פִּקְדָנָא, פוקדנא, ובאשור' פִּקְדוּ, ועי' פקד, הערה. ועל בטוי כגון פוקדן מיסד גם החדוד שבמד"ר (ברא' לג): לית שמית פקדון אלא פוק־דין בלו' צא משם.]

עם זדון הפקדון (שבוע' ה ח). שבועת הפקדון כיצד, אמר לו תן לי פקדוני שיש לי בידך, שבועה שאין לך בידי וכו' הרי זה חייב (שם שם ב). תן לי פקדון ותשומת יד גזל ואבדה שיש לי בידך (שם שם ג). אין מקבלין פיקדונות לא מן הנשים ולא מן העבדים ולא מן הקטנים (תוספת' ב"ק יא ח). מקבלי פקדונות והרועים והשכיר אין להן חזקה (שם ב"ב ב ה). שאם אמר לו תן לי פיקדון שהפקדתי אצל אביך, והוא אומר לו לא הפקדת, משביעך אני ואמר אמן, לאחר מכאן נזכר, שומע אני שהוא חייב (ספרי במד' ג). לאחד נאמן שהיה בעיר והיו הכל מפקידים אצלו פקדון וכשבא אי מהן לתבוע את שלו היה מוציא ונותן לו לפי שידע היכן הוא (שם דברי שנז). מצדדיי הוה יבמין פקדון היו (התפלין) בידו (ירוש' ברכ' ב ג). בותין נאמנין על הפיקדון (ר' אבהו, שם דמאי ג ד). פרגמטיא נגבית מנכסי יתומין קטנים וכו' אם אין עדים יודעין נעשית כפיקדון, כך אנו אומרים פיקדון לא יגבה מנכסי יתומין קטנים (ירוש' מו"ק ב ג). יכול יטמין (חמצו בפסח) ויקבל פקדונות מן הנכרי ת"ל לא ימצא (פסח' ה י). ויתרחק משלשה דברים מן המיאון ומן הפקדונות ומן הערבונות (בר קפרא, יבמ' קט). לאחד שהיה בידו פקדון ומבקש אדם נאמן שיפקידנו אצלו (ר' יהושע, מד"ר בראש' יז). ברח מן הפקדונות ומן המאונים ומלעשות ערבות בין אדם לחבירו (ר' חנינה, שם שם לג). מה מסון הקל כל הכופר בפקדון כאילו כופר בהקב"ה וכו' הכופר בפקדון הגוף על אחת כמה וכמה (שם במד' ט). לאחד שהפקיד פקדון אצל אוהבו (ר' חנינא, שם דברי י). כל היכן שפקדוני מונח שיהא שמור יפה (הוא, שם שם). נבדק שאול ולא נמצא נאמן בפקדונו (תנחו' במד' כו). אמרה לו (לאדריינוס) וכו' פקדון אחד יש לו אצלך תן לו פקדונו ועשה עצמך אלוה, אמר לה ומה פקדונו, אמרה לו הנפש (שם שופטים יג). — *בַּעַל פִּקָּדוֹן, בעל פקדונות מי שמפקידים אצלו: וברח מן המיאונין ומלהיות ערב ובעל פיקדון (ירוש' יבמ' יג ח). בעל פיקדונות אני, עמלק הפקיד אצלי חבילות של קוצים וכו' שרה הפקידה אצלי מצות ומעשים טובים (ר' אחא מד"ר בראש' נג). לאדם שהיה כשר וצנוע והיו הכל מפקידין אצלו פקדונות וכו'

פעם אחת בא אדם והפקיד אצלו פקדונו שאל לו ואמי ליה מה שמך, אמר ליה שמי יוסי, הלך לו, לאחר זמן בא ליטול פקדונו ושכח שמו של אותו האיש וא"ל שמעון, אותו בעל הפקדון הבין וידע ששכח שמו (דב"ר, ליברמן, 75). אמר הקב"ה לישראל בעל פקדונות אני שכל שאדם מפקיד אצלי אני נותן לו, למה הדבר דומה, לאחד שהיה בעל הפקדונות והיו הבריות מפקידות אצלו וכו' (ר' אחא בשם ר"ש בן לקיש, פסיק' רבי, כי פקד ה' את חנה, קפא.). — ובסהמ"א: ויש שתהיה (התובה) על דרך הפקדון אצלו עד שיתן לו האל יתברך בן צדיק יהיה ראוי לו (ר"י א"ח, חו"ה, הבטחון ג). הקצה אהי משינת פתיוחך וחמול על נפשך שהיא הנכברת שבפקדונות הבורא (שם התשובה, י). כיצד דרך השומרים, הכל לפי הפקדון, יש פקדון שדרך שמירתו להניחו בבית שער וכו' ויש פקדון שדרך שמירתו להניחו בחצר וכו' ויש פקדון שדרך שמירתו להניחו בבית וכו' (רמב"ם, שאלה ופקדון ד ג). וה"ה לשאר פקדונות שלא יגע בהם אעפ"י שהוא יודע בודאי שיוזלו בזמן פלוני או יאנוס אותם המלך (שו"ע חו"מ רלב יח). כי דודי מרי שמואל היה לו אצל בני אדם הרבה פקדונות ושאילות וחובות וכסף וזהב וכלים וכאשר נאסף לגוחו לא הניח יורש זולתי (ד"ה של יהודי מלכים וח"י ב, יעקב מן, 149). יום אחד בא ונכנס אצלה בבית ויאמר אל העבד קח את הפקדון (הדלי) ולך לשאב מים (ספר מעשיות, REJ 1896 Oct., עמ' 235). — ואמר הפיטן: צפה רוח בקרבנו לפקדון גבינו, ובמעט עין תפקח ואת ערבתו תקח (ר"י אבן גיאת, מה יתרון, תוכחה, שעה"ש 22). כמו שמך לפקדון בלבי תהי רוחי בידך פקדוני (רשב"ג, פזמני, קונטרי הפיוט' מק"ג, 47). — ואמר המשורר: ופקדוני בידך גאוני שני אחים פליטת הנשפת אשר חמה בנחלתם כורים ואדמתם בעיניהם באדמה (יוסף אבן חסדאי, הכלבי מן, אל ר"ש הנגיד, שעה"ש 29). עוזביך בכור אבי לפקדון ביד גחי, ואבטח כי אלי שלום תהי הולך למבטיחי (ר"ש הנגיד, אחה סבאי, על מות אחיו, ברודי, 77). אל תאמין בפקדון ומקחת איש רכיל אשר לאחרים סוד יהי חושף (הוא, בן משלי, הרכבי, 122). אנוש חשב הכי נפשו למקנה וכי אותה בעז לקח ושבה, ואמנם היא כפקדון ומחר

תהי חוורה למפקידה ושבה (ספר הענק[1] ו סה, בספר זכרון לברלינר, 328).—°וכמו זִכָּרון: ויפקד ויזכר זכרוננו ופקדוננו וזכרון אבותינו וכו' לפניך לפליטה לטובה (תו"מ יעלה ויבא, תפלה).— *ופסוק שנזכר בהם ענין פְּקִידָה: פקדונות כזכרונות וכן הוא אומר וה' פקד את שרה ואומר פקד פקדתי אתכם וכו' (תוספת' ר"ה ד ו).

פְּקֻדָּה, °פְּקִידוּת, ש"נ,—כמו פְּקֻדָּה בִמשמ' ב), בעל פְּקִדֻת, בעל משרה, פָּקִיד: ושם בעל פְּקִדֻת ושמו יראייה בן שלמיה בן חנניה (ירמי' לז יג). — ובספהמ"א: ועוד שיתכן להיות להלבנה פקידות על האחד ותשני אין כח לה בעבור מולדו (ראב"ע, ספר המאורות, כ"י ברלין). ואמר הסיר אלכסנדר פקיד מפקידות הטובה והשלימו על פקידות פחותה ממנה, ובשעה נכנס ואמר לו המלך איך ראית פקידותך, ואמר אדוני המלך אין הפקידות הטובה מתקנת האדם (מוסרי הפילוסופים, 31). שכל הכחות העליונים כל אחד ממונה על פקידותו ותפעולות בעולם הזה משתלשלות בסבתם (ר"י קמחי, תולדות יצחק, תעשו', לג:). ובעת ההיא שמנהו המלך על אותו פקידות תכף שיצא מירושלם וכו' (ר"י אברבנאל, מ"א יח).ובין דא לדא עבר שנת הפקידות של ראובן וחבריו והופקדו אחרים תחתיהם (עימנואל חי ריקי, אדרת אליהו ס"ות י). — ומ"ר °פְּקִידִיּוֹת: המפקד הוא מאמר כאשר התבאר חלוקת המשמרות והפקדיות הראויות לאיש ואיש כפי מעלתו (ר"י אמיר ליאון כפת לופיס ד מח, 178).

*°**פִּקָּה**[2], ש"נ, מ"ר פִּקִּין, פיקין, וגם פִּיקוֹת,—כמו פֶּקֶק או פקעת שבפלך ובכלים אחרים, Propf, Wirtel; bouchon, peson; stopper, whorl: פיקה של מתכת רבי עקיבא מטמא וחכמים מטהרין (כלים יא ו). הנוגע בפיקה עד שלא פירעה טמא משפירעת טהור (שם כא א). כוש של רובן לא יזה לא על הכוש ולא על הפיקה ואם הזה מוזה וכו' עור של עריסה שהוא מחובר לפיקות חבור (פרה יב ח). גודות יין ושמן שיעורן כפיקה גדולה שלהן ואיזו היא פיקה גדולה שלהן הנכנס דרך פיהם (תוספת' כלים ב"מ ז ג). אין לנפלים פתיחת הקבר עד שעגלו ראש כפיקה של שתי דברי ר' מאיר, ר' יהודה אומר כפיקה של ערב (שם אהיל' ה ח). מלבין (של מטה) שהוא מלביש בפיקות, תינוק טמא טומאת שבעה, מסורג בחבלים, תינוק טמא טומאת ערב (שם שם יג ה). גוש הבא מבית הפרס מארץ העמים שיעירו כפיקה גדולה של סקאין שהוא כתותם המרצופין וישנו בצד העליון של מגופת החבית הלחמית (בכורות כג.). — ובספהמ"א: מלבן המטה אם היה מלובש בפיקות ויש לו רגלים שמחברן עם המטה הרי זה מתטמא עם המטה שהרי נותנין אותו בפני המטה והרי הוא כאחת מאבריה (רמב"ם, כלים ד ג). — ובהשאלה, פִּקָּה של גרגרת, הבליטה הנראית כפוקקת את הגרון, והנקראת אף שפוי כובע, Kehlkopf, Adamsapfel; noeud de la gorge, pomme d'Adam; larynx, Adam's apple: איזהו לחי, מן הפרק של לחי עד פיקה של גרגרת (חול' י ד). איזה הוא זקן, מן הפרק של לחי עד פיקה של גרגרת (נגעי י ט). — ובספהמ"א: והלחיים מן הפרק של לחי ועד פיקה של גרגרת מכעת גדולה עם הלשון שביניהן הכל לכהן (רמב"ם, בכורים ט יח). המושך הוא מושך המאכל בעת שהעור החיצון עולה אל הפיקה כנגד הפה (ר"מ אלדבי, שבילי אמונה ד ג). — ופִּקָּה של צואר, קשר בראש השדרה: איזו היא קרחת, מן הקדקוד השופע לאחוריו עד פיקה של צואר (נגעי י י). — ופִּקָּה של פירקא, כמו פִּקָּה של צואר: מפיקה של פירקא ולמעלה זה הוא הראש, מפיקה של פירקא ולמטה אף על פי שמגדל השיער הרי הוא כעור הבשר לכל דבר (תוספת' נגעי ד יב). —ופִּקָּה שבארכובה, עצם קטנה עגולה בולטת בארכובה: חמשה (עצמות) בארכובה שנים מכאן ושנים מכאן והפיקה באמצע (שם אהיל' א ו). — ופִּקָּה, עבוי, קשר בגיף בעל חי בכ"ל: המקיש בקרסוליו ובארכבותיו ובעל פיקה וכו' פיקת

---

[1]) ספק אם הוא לר"י חריזי, עכ"פ הוא מאותו הזמן.

[2]) [רגמ"ה (בכורות כג.). כותב: עד שיהא ראשו עגול כפיקה כלומר שתהא גמורה צורתו ופרצוף פניו ושיהא ראשו גדול כפקעיות של צמר וכו'. ומעין זה כנראה גם רש"י (חול' קלד:): עד פיקה של גרגרת, עד שיפוי כובע שהוא פקעיתא ופתחא של קנה. וכן בפירוש הגאונים: פיקא של מתכת, פי' כמין חֻטָּם של גמל וכמין תחתית המלפפין כשהן פותחין אותו וכו' ועיקר הדיבור מן פקעיות של שתי וכו'. ואמנם אפשר שנתאחדו כאן שתי מלים, אחת מן פקק, ואחת במקום פִּקְעָה, פְּקַעַת, וקשה להפריד ביניהן.]

יוצאה מגודלו וכו' (בכורות ז ו). שרוע שנשמטה ירכו, פיקח יוצא מגודלו וכו' מנין ת"ל או שרוע (ספרא ויק, אמור, פרשה ג). מאי ספיפיות אמר רב יהודה אמר שמואל משום ר' אליעזר ברבי צדוק כך היו מפרשין בירושלים כפרידה שכורעת להטיל מימיה ונראית פיקה מתוך פיקה (בכורות כג.). בעל הפיקין שיש לו כסתות הרבה, שופנר שאין לו כסתות כל עיקר (ר' חייא בר אבא בשם ר' יוחנן, שם מה.) מעיה של אשה עשויה קינין קינין פיקין פיקין חבילין חבילין (ר' סימון, מד"ר ויקר' יד).

פָּקוּד [1], או פְּקוּד, ש"ז, רק מ"ר פְּקֻדִים, סמי' פְּקֻדֵי, בכנ' פְּקֻדָיו, — שה"פ כמו פְּקִידָה, עריכת מפקד ומנין, פעלת הַפּוֹקֵד: אלה פְקוּדֵי המשכן משכן העדת אשר פקד על פי משה עבודת הלוים ביד איתמר בן אהרן הכהן (שמות לח כא). על פי יי' פקד אותם ביד משה איש איש על עבודתו ועל משאו וּפְקֻדָיו אשר צוה יי' את משה (במד' ד מט). ויקריבו נשיאי ישראל ראשי בית אבתם הם נשיאי המטת הם העמדים על הַפְּקֻדִים (שם ז ב). — *חומש הַפְּקוּדִים [2], ספר במדבר [3]: ובעשור שבחומש הפקודים קורא (הכהן הגדול) על פה ומברך עליה שמנה ברכות (יומא ז א). שכל האמור בחומש הפקודים קרב במדבר וכל האמור בתורת כהנים לא קרב במדבר (ר' שמעון, מנחי' ד). — ובסהמ"א: ספר רביעי וידבר הוא ספר חמש הפקודים (דקדוקי הטעמים לבן אשר, 57). — ואמר הפיטן: מי יוכל לשער כל הפקודים אשר בחבל ובחלש לא נפקדים ברית כרותה למו מאז בפקודים לבל יחסר המזג מחֻמש (ר"ל מבטן?) פקודים (ר"א קליר, מי יוכל, קרובי שבת שקלים).

פִּקּוּד, ש"ז, מ"ר סמי' פִּקּוּדֵי, בכנ' פִּקֻּדֶיךָ פִּקּוּדֶיךָ, פִּקֻּדָיו, פִּקּוּדָיו — מצוה, מה שֶׁפָּקַד, ביחוד מה שֶׁפָּקַד אלהים, Gebot; commandement; command: פִּקּוּדֵי יי' ישרים משמחי לב מצות יי' ברה מאירת עינים (תהל' יט ט). וחסד יי' מעולם ועד עולם על יראיו וצדקתו לבני בנים לשמרי בריתו ולזכרי פִּקֻּדָיו לעשותם (שם קג יז–יח). מעשי ידיו אמת ומשפט נאמנים כל פִּקּוּדָיו (שם קיא ז). אתה צויתה פִקֻּדֶיךָ לשמר מאד (שם קיט ד). בְּפִקּוּדֶיךָ אשיחה ואביטה ארחתיך (שם שם יה). דרך פִּקּוּדֶיךָ הבינני ואשיחה בנפלאותיך (שם שם כז). חבר אני לכל אשר יראוך ולשמרי פִּקּוּדֶיךָ (שם שם סג). לך אני הושיעני כי פִקּוּדֶיךָ דרשתי (שם שם צד). מִפִּקּוּדֶיךָ אתבונן על כן שנאתי כל ארח שקר (שם שם קד). פִּקֻּדֶיךָ לא שכחתי (שם שם קמא). תהי ידך לעזרני כי פִקּוּדֶיךָ בחרתי (שם שם קעג). — ובתו"מ: אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע למה מת אדם הראשון, אמר להם לפי שלא עשה פקודי, והרי משה עשה פקודיך, אמר להם גזירה היא מלפני (ספרי דבר' שלט). — ואמר הפיטן: אם בפקודיך מתעצלת ומרפה על כל פשעיה אהבתך תהא מחפה (ילחק בר' מאיר, ישראל עמך, סליח' לשני). — *ובמשמ' פְּקִידוּת: ושאול שנבדק ולא נמצא נאה בפיקודו אלא ויחמל שאול והעם. החזירו לאחריו וניטלה הימנו מלכותו (מד"ר במד' א). — *ובמשמ' פְּקִידָה, זכירה, ואמר הפיטן: פיקוד אשר אליו נגלה צימדם ולהם גילה, קץ גע לשוב. סגולה (ינאי, קרובי לב' בראשית, זולאי, מג). — חומש הַפִּקּוּדִים, עי' פָּקוּד, הערה.

פקודה, עי' פְּקֻדָּה.

*__פִּקּוּחַ__ [1], ש"ז, שה"פ מן פָּקַח, — א) פעלת המפקח על דבר, השגחה, Beaufsichtigung; inspection: מפקחין פיקוח (נפש ופיקוח) [2] רבים בשבת והולכין לבתי כנסיות לפקח על עיסקי רבים בשבת (ר' יעקב בר אידי בשם רבי יוחנן, שבת קנ.). — ב) פִּקּוּחַ נֶפֶשׁ, השגחה בכל מקרה שיש בו סכנת נפשות, כגון מי שנפלה עליו מפלת, שצריך לפתח את הגל בשחוששין שמא הוא חי, ומכאן הצלת נפש בכלל, Lebensrettung; sauvetage; life-saving: אין יונקין לא מן הנכריות ולא מן בהמה טמאה ואם היה דבר של סכנה אין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש (תוספת' שבת ט כב). מנין לפיקוח נפש שדוחה את השבת. שנאמר את שבתותי תשמרו, יכול אפילו במילה ובעבודה ובפיקוח נפש ת"ל אך, פעמים שאתה

---

1) [ועי' פָּקַד קל במשמ' ז.]

2) [וגם חמש הַפְּקוּדִים: על ספר הישר וכו' זה חומש הפיקודים (ירוש' סוטה א י).]

3) [השם מקביל ליוני Ἀριθμοί, רומי Numeri.]

1) [להתפתחות ההוראות השונות של המלה עי' בהערה לפֹעַל פָּקַח, פע'.]

2) [שתי המלים שבסוגרים אינן בכ"י מינכן ובכמה דפיסים, ועי' דקדוקי סופרים.]

שיבת, פעמים שאין אחה שובת (ר' יוסי, שם שם עו־עו:). ואין לך שעומד בפני פיקוח נפש אלא שלשה דברים עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכת דמים (שם שם עי יז), רציחה דוחה את העבודה ואין פקוח נפש דוחה את העבודה וכו' (מכי' משפטים ד). מיכן אתה דן לפיקוח נפש לומר מה ע"ז מיוחדת שהיא מטמא' את הארץ ומחללת את השם ומסלקת את השכינה ודוחין בה את הספק כל שכן לפיקוח נפש שידחה את הספק (ירוש' סנה' ח ח). מפקחין פקוח נפש בשבת והזריז ה"ז משובח (ת"כ, יומא פד:). אין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב (ר' יהודה נשם שמואל, כתיב' עו:). — ˚ופקוח בלבד במשמ' וו: התחילו לפקות ובדקו בחוטמו ומצאוהו חי משלימין בפיקוחו (המאירי ליומא ה, פה.). אבל במפולת אין גזירה שהרי אין כאן חשש איסור תורה שנתיר את הפיקוח בשבילו (שם שם). אבל אם בדק דרך מרגלותיו כגון שנזדמן לו הפיקוח כן ואע"פ שבדק עד טיבורו או לבו ומצאו מת אין סומך בכך עד שיגיע לחוטמו (שם שם).

פְּקוּעָה, עי' פַּקֻּעָה.

פְּקוּעָה, בן־פקועה, עי' פָּקַע.

א. ˚**פִּקּוּק**, ס"ז, שה"פ מן א. פָּקַק, — פעלת הפוקק, הסותם חלון, נקב וכדו': עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה פי' פיקפוק וולתי פיקוק דקיימא לן פיקוק סתימה כדגרסינן פקק החלון, ופיקפוק פתיחה וכו' (ערוך ערך פק).

ב. ˚**פִּקּוּק**, ס"ז—שה"פ מן ב. פָּקַק. פעלת החוליות המתפקקות, ואמר הפיטן: יכפר ירצה כאז בהעליותי, בהיות אריאל בבחן עליותי, הן ידעת פקוק חליותי [1], כי אתה קנית כליותי (שמעון בר יצחק, אותך אדרוש, מעריב ליל כפור).

*__פְּקוֹקֶלֶת__, פְּקוֹקֶרֶת [2], ס"נ, — סעיף, קנוקנת, פרק קטן מן הפרקים שאבר בגוף מסתעף ומתחלק בהם: שעל הכסלים זה חלב שבין פקוקרות שהוא מחטט אחריו כל מקום שהוא ונוטל (ר' יוסי הגלילי, תוספת' חול' ט יד). אשר על הכסלים, זה החלב שבין הפקוקלות (רבי עקיבא, ספרא ויק ויקרא, דיבורא דנדבה, פרשתא יד).

˚**פִּקּוּר**, ס"ז,—שה"פ מן פָּקַר, מעשה או מחשבה של פוקר ומתפקר, Häresie, Ketzerei; hérésie; heresy: יעיין כבוד אדוננו אם יש פקור וכפירת בזאת האמונה (ידעיה בדרשי לרשב"א היח). והפיקור הזה הביאו מטיאו בראש האוואנגילייאו שלו בפרק הראשון כב—כג להביא ממנו ראייה על הבתולה (אפודי, כלימת הגוים, הלוסה מאוצר הגר ג, 109). וזאת היתה סבת פקורם למרבה (אגרי ר"א היכיני, REJ XXVI, 212). התלמוד ענה בחכמתו, הפיקור ממך היא תולדתו (ר"ב התלמוד והפלסופיה, כנסת ישראל תריחח). — ואמר המשורר: ולזמנים קרא בספר זמנים. ישמעתי מתי פקור לדעתי, ולפרקים שאל לך בפרקים, רחקי סוד וכמו טבע דבוקים (לעזיקים, אוצר נחמד ג, 84).

פקח [1], ממנו *פִּקּוּחַ, פָּקַח, פִּקֵּחַ, *פִּקְחוּת, פְּקַח־קוֹחַ, ˚פְּקִיחָה.

פָּקַח, פ"י, פָּקְחָה, פִּקַּח, פְּקֻחוֹת, פָּקוּחַ, פְּקַח, פִּקֵּחַ, אֶפְקַח, יִפְקַח, — פָּתַח, öffnen; ouvrir; to open, — א) פָּקַח האדם את עיניו: ויזורר הנער עד שבע

---

[1] [במעשה ארג שם: ופי' פקיק החליות ידוע מרז"ל שאמרו שצריך לברוע עד שיתפקקו כל החליות שבשדרה (ברכ' כח:), ועי' ערך ב. פָּקַק.]

[2] [בארמ' שבמד"ר (ברא"ש עח): האי פקוקלתא דגידא שריא. מקור השם לא נתברר; אמנם ברור כי פקוקרת או פקוקלת היא צורת הכפלה במשמ' ההקטנה, כדְגמת מטוטלת, פטוטרת (עי' שם הערה), קנוקנת, שפופרת מן מטיל, פָּטוֹר, קָנֶה, שוֹפָר וכדו', ועל כן אין לגזור גם פקוקלת, פקוקרת משרש או מפעל, אלא משם עצם במשמ' קָנֶה או סעיף. ועל כן נראה שעקר המלה פְּקוֹקֶרֶת בריי"ש, כהפוך הגאים של פרורקת, כלוי פרק קטן.]

[1] [אין פקח בא בעבר' הקדומה אלא בצרופים פְּקַח עין, פְּקַח אזן וכשות"ז פִּקֵּחַ, מי שעיניו (ואזניו) פקוחות, ובסור' ובערב' [a] בא הפעל אף במשמ' פרח והציץ. לעמת זאת אין פקח בא בכל שמוש אחר בהוראת פתח דוקה, ואולי אך דמיון המלים גרם להבנת פקח במשמ' פתח, בעוד שאת השמוש העקרי (פקח עין) יש להבין במשמ' בקע, פקע וכדו', והשוה גם ־פכת שגם הוא אולי אך שנוי מבטא של פקח. באשור' בא פקו בבנינים אחדים במשמ' שם דעתו, ואולי בעקר שם עיניו, אל אלהים ואדם, וכנראה אותו שרש פקח לפנינו בטשטוש החית שלא בטאוה בלשון זו.]

[a] فقح

עמים וַיִּפְקַח הנער את עיניו (מ"ב ד לה). הטה יי' אזנך ושמע פְּקַח יי' עיניך וראה ושמע את דברי סנחריב (שם יט יו). אל תאהב שנה פן תורש פְּקַח עיניך שבע לחם (משלי כ יג). עשיר ישכב ולא יאסף עיניו פָּקַח[1] ואיננו (איוב כז יט). הטה אלהי אזנך ושמע פקחה[2] עיניך וראה שממתינו והעיר אשר נקרא שמך עליה (דני' ט יח).—ואמר הפיטן: צפה רוח בקרבנו לפקדון גבינו וכמעט עין תפקח ואת ערבתו תקת (ר' אבן גיאת, מה יתרון, מעה"ש 22). ועין פקח ונקם קח מאצר ומדישן (רשב"ג, מעט נאסר, סליח' יז תמוז). — "וּפָקַח אדם את עין שכלו, ואמר המשורר: ועין שכלי אשר נעצם פקחתיו למען כי בפוך שכלו קרעתיו (ר"י זרחה, מטעמים, פקל', דודזון, 5) — וּפָקַח עיניו על אדם או דבר, השגיח עליו: ביום ההוא נאם יי' אכה כל סוס בתמהון ורכבו בשגעון ועל בית יהודה אֶפְקַח את עיני[3] וכל סוס העמים אכה בעורון (זכרי' יב ד). אף על זה פָּקַחְתָּ עינך ואתי תביא במשפט עמך (איוב יד ג).— ב) פָּקַח אלהים את עיניו של אדם, עשה שיראה: וַיִּפְקַח אלהים את עיניה (של הגר) ותרא באר מים (בראשי' כא יט). ויתפלל אלישע ויאמר יי' פְּקַח-נא את עיניו ויראה וַיִּפְקַח יי' את עיני הנער וירא (מ"ב ו יז). ויהי כבאם שמרון ויאמר אלישע יי' פְּקַח את עיני אלה ויראו וַיִּפְקַח יי' את עיניהם ויראו והנה בתוך שמרון (שם שם כ). — ובלא מלת עין: יי פֹּקֵחַ עורים יי' זקף כפופים (תהל' קמו ח). — ובהשאלה, פָּקַח עינים עורות, השיב לאור השמש את האסירים היושבים בבור מחשכים שעיניהם לא ראו שם אור[4]: לִפְקֹחַ עינים עורות להוציא ממסגר אסיר מבית כלא ישבי חשך (ישע' מב ז). — ואמר הפיטן: אך עד יעבר זעם חבי אחר עיניך אפקחה, ושבותך אשיב משבי ואקבץ עדה נדחה (רשב"ע, אילה, אגר 149). —"ובלא תיבת עין, ואמר המשורר: הנה שלח ולקח פקח ושחת צמת ופרת הדוך ודרוך עלי אפינו (רשב"ג, הלצפור או דרור, ברודי, 6). — ג) בינוני פָּעוּ', העינים פְּקוּחוֹת

1) [אין כאן יִשְׁכַּב לשון שְׁכיבה לישון, אלא לשון צבירת הון. עי' טורטשינר, ס' איוב למקום.]

2) [כך הכתיב, והקרי: פְּקַח.]

3) [אמנם לפי הענין אולי הכונה: אפקח את עיניו או עיניהם.]

4) [עי' פְּקַח-קוֹחַ, הערה.]

על דבר, רואות אותו היטב: גדל העצה ורב העליליה אשר עיניך פְּקֻחוֹת על כל דרכי בני אדם לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו (ירמ' לב יט). — "ראה בעין פְּקוּחָה, ראה היטב: ויצטייר לך כל ענין נעלם בנפשך ותראה צורות האמתות בעינים פקוחות (ר"י אה"ת, חו"ה, חשבון הנפש ד). איננו שוקע (האור) אלא בעיני מי שאינו רואה אותנו בעין פקוחה ומביא ראיה מדלותנו ועניינו ופזורנו שנשקע אורנו (הוא, כוזרי ד כא). — ד) פָּקַח אזנים: ראית רבות ולא תשמר פָּקוֹחַ אזנים ולא ישמע (ישע' מב כ). — ופקח אדם אזנו של אחר לקרא לפניו דבר: הפקח אדם אזן עבדך לספר אשר שלחתה אל עבדך אמש (תעודות לכיש ג 4—6).

— נִפְעַ', נִפְקַח, תִּפָּקַחְנָה, — נִפְקְחוּ עיני העִוֵּר, נפתחו עיניו עד שיכל לראות: אז תִּפָּקַחְנָה עיני עורים ואזני חרשים תפתחנה (ישע' לה ה). — ובהשאלה, נִפְקְחוּ עיני האדם חסר הידיעה עד שידע, נעשה פִּקֵּחַ: כי ידע אלהים כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם והייתם כאלהים ידעי טוב ורע (בראשי' ג ה). וַתִּפָּקַחְנָה עיני שניהם וידעו כי עירמים הם (שם שם ז). — ובתו"מ, נִפְקַח הָאִלֵּם, נפקחה אזנו ויכל לשמע: כשילדה שרה, כל סומא שהיה בעולם נפתח וכל פסח שוה וכל אלם נפקח וכל שוטה נתרפא (פסיק' רב', וה' פקד את שרה, קעז).

— פִּעֵ', *פִּקֵּחַ, פִּקַּח, — א) פִּקַּח על אדם או על דבר, החזיק את עיניו פְּקוּחוֹת אליו, השגיח עליו, beaufsichtigen, ordnen; surveiller, arranger; to supervise, arrange: מחשיכין על התחום לפקח על עסקי כלה ועל עסקי המת להביא לו ארון ותכריכין (שבת כג ד). אדם שמפקח על ניכסי אשתו יש לו חזקה שדרך הבעלי' לפקח על ניכסי נשותיהן (ירוש' ב"ב ג ה). מפקחין פיקוח רבים[1] בשבת (ר' יוחנן, שבת קנ.). הולכין לטרטייאות ולקרקייאות לפקח על עסקי רבים בשבת (ר' שמואל בר נחמני בשם ר' יונתן, כתובו' ה.). שסוף זה (הסורר ומורה) עתיד לגמור את כל נכסי אביו והוא חוזר ומבקש ולא ימצא וכו' ויוצא ומפקח על הדרכים ומאבד נפשות הבריות (מדר' תהלים הופמן, דבר' כא כא). — "וּפִקַּח בדבר.

1) [בדפוס': מפקחין פיקוח נפש ופיקות רבים, ועי' ד"ס והערה לערך פִּקּוּחַ.]

עין בדבר: נתנו כח ורשות לאנשי הוועד לפקח בעניני הסכמות המתוקנות וכו׳ (פחד יצחק, הסכמות). —ואמר הפיטן: גדולי כהונה משוחי רקוחים גבורי כח מלומדי לקחים דבירת פנימה נפרשים נלקחים דתי המלך לערוך מפקחים (ר׳ שמעון בר יצחק אדיר אסח, סליח׳ מוס׳ יוה״כ). — ופִּקֵּחַ על המת את הגל, פקח בגל, השגיח עליו, וכדי לראות שמא עודנו חי, אף פתח את הגל [1]), zur Beaufsichtigung öffnen; : ouvrir pour inspection; to open up for inspection: האונן והמפקח את הגל וכן מי שהבטיחוהו להוציאו מבית האסורים והחולה והזקן שהן יכולין לאכול כזית שוחטין עליהן (את הפסח), על כולן אין שוחטין עליהן בפני עצמן שמא יביאו את הפסח לידי פסול, לפיכך אם אירע בהן פסול פטורין מלעשות פסח שני חוץ מן המפקח בגל שהוא טמא מתחלתו (פסח׳ ח ו). שופר של ראש השנה אין מעבירין עליו את התחום ואין מפקחין עליו את הגל (ר״ה ד ח). המפקח בגל אינו אוכל בדמעו (אהל׳ טז ד). היה מפקח בגל ונתכוון להעלותו ולהעלות צרור של זהובים עמו מותר (ר׳ יוסי בי ר׳ בון, ירוש׳ שבת יג ו). מצא בה תינוק מושלך, אם רוב עכו״ם עכו״ם, אם רוב ישראל ישראל וכו׳, ואמר רב לא שנו אלא להחיותו אבל ליוחסין לא, ושמואל אמר לפקח עליו את הגל (כתוב׳ טו:). —˙˙ופִּקֵּחַ את המפלת: ומי שהלך להציל באלו שפרשנו ועד שהוא בא לשם

[1]) [מפרשים ומלונאים בארו כאלו פתיחת הגל היא ראשית הוראת הפעל פקח בתו״ם, ואולם מתוך הדגמאות ברור שאין פִּקֵּחַ בעקר אלא פקח עינים, השגיח על דבר ועשה כל מה שנחוץ לשם השגחה זו, וכך באים הבטויים לפקח על עסקי כלה ועל עסקי המת (שבת כג ד) וכדו׳ במקורות ביחד, על אף ההבדל שבמעשים לשם פקוח זה וזה. וכן אין פִּקּוּחַ־נפש בעקר אלא פקוח והשגחה על הנפש, וכך נזכרים במקורות ביחד: הולכין וכו׳ לפקח על עסקי רבים וכו׳ מפקחין פקוח נפש בשבת ועוד, כדברים קרובים זה לזה. אין הבדל אלא במעשים הנחוצים לשם פקוח זה או זה. המפקחים על עסקי כלה מכינים הכנות כדי להקביל את פניה, המפקח על עסקי המת מטפל בצרכיו, והמפקח פקוח נפש שומר ומציל בסכנת נפשות ואף בספק סכנה, ומקרה של פקוח נפש הוא אף המפקח על המת בגל, הפותח את הגל לראות שמא הקבור חי וכדו׳. ועי׳ פָּקַד על המת.]

חזר הגאים או ששברו את הנהר או שכיבו את הדליקה או שפקחו את המפלת הרי הוא כאנשי העיר (והזהיר, שמות יב). — ופִּקֵּחַ על ספק נפשות: מפקחין על ספק נפשות בשבת והזריז הרי זה משובח (תוספת׳ שבת טו יא). — ג) פִּקֵּחַ אלהים את האדם, עשה אותו פִּקֵּחַ: כיוצא בו ולאסורים פקח קוח, מפקח לישראל ומקהה לאוה״ע (מדרש שה״ש גריגהוט ח טז, מח.). — ופִּקֵּחַ היין את הלב: הרגיל ביין אפילו לבו אטום כבתולה יין מפקחו (רב הונא בר׳ דרב יהושע, ב״ב יב:). — ובסהמ״א: שמפקח (היין) לבו בחכמה (רש״י, יומא עו:, ד״ה נעשה כאם). פקחין, פקחוני, עשאוני פקח (הוא, שם, ד״ה פקחין). כי המעט ממנו מפקח הלבבות והרב ממנו משגע שותהו (ר״י בן כזוילאס, פי׳ משלי כג כ).

—התפ׳, *הִתְפַּקֵּחַ,—נִתְפַּקֵּחַ הָעִוֵּר או החרש, נעשה פִּקֵּחַ, רואה ושומע: פקח ונתחרש וחזר ונתפקח, פתוח ונכתמא וחזר ונתפתח, שפוי ונשתטה וחזר ונשתפה כשר (גיט׳ ב ו). נתפקח החרש נשתפה השוטה והגדיל הקטן חזר (השור) לתמותו (ר׳ מאיר, ב״ק ד ד). חרש ונתפקח שוטה ונשתפה אין להם כתובה (תוספת׳ כתוב׳ א ג). היכן מצינו שהיו חגרין עד הפרק וכשהגיע הפרק נתפשטו ושהיו חרשין עד הפרק וכשהגיע הפרק נתפקחו (ר׳ עקיבא, שם עדיי׳ ב יד). והוא שבא עליה משנתפקח ומשנשתפת (ר׳ חנינא, ירוש׳ כתוב׳ ע יג). חרש ושוטה שנשאו פקחות אע״פ שנתפקח חרש ונשתפה שוטה אין להם עליהם כלום (יבמ׳ קיג.). בשעה שנפקדה אמנו שרה הרבה עקרות נפקדו עמה הרבה חרשים נתפקחו [1]) הרבה סומים נתפתחו הרבה שוטים נשתפו (מד״ר בראשי׳ נג). מעשה בשני בני אדם וכו׳ אחד פקח ואחד סומא וכו׳ זה שהיה פקח נסתמא וזה שהיה סומא נתפקח (שם במדי׳ יח). — ונִתְפַּקְּחוּ עיניו, נפקחו: כיון שאכל אדם מפירות האילן ראה עצמו ערום ונתפקחו עיניו וקהו שיניו (פרקי דר״א יג). — ˙נִתְפַּקֵּחַ, נעשה פִּקֵּחַ בשכלו: ברצועה של מנעל הכהו ואל תכהו יותר מדאי, שבשביל רוב הכאות אין מתפקח (רגמ״ה, ב״ב כא.). על כן נקרא ר׳ אליעזר הקליר שאכל עוגה שהיה בתוב בה קמיעא ונתפקח (ערוך ערך קלר). וישראל לא

[1]) [עי׳ נִפְעַ׳.]

בתפקח לידע בשור (רש"י, ישע' ח ג). יכניסנו (את בנו ללמוד תורה) לפי שמתפקח (הוח, כתיב' ג., ד"ה דבריח).

— פע', ״פְּקַח,—שִׁחרר מעבדות, הָתֵּר מרצועתו[1]), ואמר הפיטן: שנת החמשים ונטשתה וגם הרצוע בה יפקח (רקע"ג, תרי"ג מלוות, סדור רסע"ג, קכט).

פִּקֵּחַ[2]), תוס"ז, מ"ר פִּקְחִים, — א) מי שעיניו פקוחות לראות, שיוכל לראות בעיניו, לא עִוֵּר, sehend; voyant; seeing: ויאמר יי׳ אליו מי שם פה לאדם או מי ישום אלם או חרש או פִּקֵּחַ או עור הלא אנכי יי׳ (שמות ד יא). — ובהשאלה: ושחד לא תקח כי השחד יעור פִּקְחִים[3]) ויסלף דברי צדיקים (שם כג ח). — ובתו"מ: משל למה הדבר דומה לפקח וסומא שהיו מהלכין בדרך, אמר לו פקח לסומא כשתכנס לתוך הבית צא והדלק לי את הנר הזה והאיר לי וכו׳ (מד"ר במדי׳ טו). מעשה בשני בני אדם שהיו מהלכין בדרך, אחד פיקח ואחד סומא, ישבו לאכול, פשטו ידיהם לעשבי השדה ואכלו, זה שהיה פיקח נסתמא וזה שהיה סומא נתפקח וכו׳ (הכתו׳ בוכר חקת א). — ובסהמ"א: וכן אם ראו אנשים באים כנגדם מהם פקחים ומהם סומים ואמר אחד הריני נזיר שאלו פקחין ואמר אחד הריני נזיר שאין אלו פקחין וכו׳ הרי כולם נזירים (רמב"ם, נזירות ג יב). — *ופִּקֵּחַ, נק׳ פִּקַּחַת, פִּקְחָה, בנגוד לחֵרֵשׁ, מי שאוניו פקוחות לשמוע, שיוכל לשמוע באוניו, hörend; entendant; hearing: חרש שנשא פקחת ופקח שנשא חרשת אם רצה יוציא ואם רצה יקיים (יבמ׳ יד א). פקח שנשא פקחת ונתחרשה אם רצה יוציא ואם רצה יקיים (שם שם). שני אחים חרשים נשואים לשתי אחיות חרשות או לשתי אחיות פקחות או לשתי אחיות אחת חרשת ואחת פקחת או שתי אחיות חרשות נשואות לשני אחים פקחים או לשני אחין חרשין או לשני אחין אחד חרש ואחד פקח הרי אלו פטורות כן החליצה ומן היבום (שם יד ג). הכל כשירין להביא את הגט חוץ מחרש שוטה וקטן וסומא ונכרי וכו׳ אבל פיקח ונתחרש וחזר ונתפקח, פתוח ונסתמא וחזר ונתפתח, שפוי ונשתטה וחזר ונשתפה כשר (גיטי׳ ב ה-ו). בת ישראל פיקחת שנתארשה לכהן פיקח ולא הספיק לכונסה עד שנתחרש אינה אוכלת בתרומה (תוספת׳ יבמ׳ י א). פיקחת לפיקח ולו אח פיקח, פיקחת לחרש ולו את פיקח או חולץ או מייבם (שם שם יג ג). פיקחת וחרשת ביאת הפיקחת פוטר׳ את החרשת וכו׳ (ירוש׳ שם יג י). המדבר ואינו שומע זהו חרש, שומע ואינו מדבר זה אלם, זה וזה הרי הן כפקחין לכל דבריהם (חגי׳ ב:). — ג) ובנגוד לאלם, מי שלשונו ושפתיו פתוחות, שיוכל לדבר: אמר המלך ומה אלו שהן אלמין כך מקלסין אותי, אם היו פקחין על אחת כמה וכמה (מד"ר איכה, א"ב קדמאה, פרשה ל״ן). — ד) ובנגוד לחרש. שוטה וקטן, שלם בחושיו ובדעתו, vollsinnig; ayant toute ses facultés; having all his faculties: שור של פקח שנגח שור של חרש שוטה וקטן חיב ושל חרש שוטה וקטן שנגח שור של פקח פטיר (ב"ק ד ד). החרשת והשוטה והסומא ושנטרפה דעתה, אם יש להן פקחות מתקנות אותן והן אוכלות בתרומה (נדה ב א). הכל כשירין לכתוב את הגט חוץ מחרש שוטה וקטן א״ר הונא והוא שיהא פיקח עומד על גביו (ירוש׳ תרומ׳ א א). השולח את הבערה ביד חרש שוטה וקטן פטור בדיני אדם וחייב בדיני שמים, שלח ביד פקח הפקח חייב (ב"ק ו ד). — ה) ובנגוד לשוטה (המטורף בדעתו), שיש בו דעת, שפוי בדעתו, bei Sinnen, bei Verstand; étant dans son bon sens; having his wits about him: פעמים שוטה פעמים חלים הרי הוא כפיקח לכל דבר בשעה שהוא שוטה הרי הוא כשוטה לכל דבריו ובשעה שהוא חלום הרי הוא כפיקח לכל דבר (ירוש׳ תרומ׳ א א). זאת תורת היולדת בין פקחת בין שוטה (נדר׳ לה:). אשתו שוטה היכי דמי, אי דאכלה כשהיא שוטה, לאו בת קרבן היא ואי דאכלה כשהיא פקחת ונשתטית הא א"ר ירמיה אמר ר׳ אבהו אמר רבי יוחנן אכל חלב והפריש קרבן ונשתטה וחזר ונשתפה פסול (שם לו.) — ו) ובנגוד

---

1) [ע"פ לשון הכתוב (ישע׳ סא א): לקרא לשבוים דרור ולאסורים פקח קוח.]

2) [עקר משמ׳ המלה היא כמו מְפֻקָּח, מי שפקחו את עיניו, וכן בארמ׳ פְּקִיחַ, וגם מְפַתֵּחַ באותה משמ׳, ועי׳ מה שנאמר על צורת המלים כגון אִלֵּם, עִוֵּר בהערה לערך פִּסֵּחַ.]

2) [ובמקום זה בדברים (טז יט): יעור עיני חכמים.]

לשכור חמטורף באותה שעה: שיכור הרי הוא כפיקח לכל דבר (תוספת' תרומ' ג א). — ז) ופִקֵּחַ הדעת, פִּקֵּחַ בדעת, בעל דעת יתרה, klug; intelligent; shrewd, clever: יעור עיני פקחים, אלו פקחי הדעת שהן מטהרין ומטמאין מדעת עצמן (מכי' משפטים, מסכתא דכספא כ). חמש עשרה מדות נאמרו בת"ח ואלו הן נאה בביאתו, חסיד בישיבתו וכו' פקח בדעתו[1]) חכם בדרכיו וכו' (דא"ז ג). — ובלי המלה דעת, באותה משמ', בנגוד לשוטה וטפש: מצילין סל מלא ככרות וכו' ואומר לאחרים ביאו והצילו לכם ואם היו פקחין עושין עמו חשבון אחר השבת (שבת עז ג). הפקחים היו כותבין על מנת שאזון את בתך חמש שנים כל זמן שאת עמי (כתוב' יב ב). עד שאתם מתקנים את השוטות בואו ותקנו את הפקחות (ר' יהושע, נדה ו יד). המסרט על בשרו ר' אליע' מחייב וחכמ' פוטרין, א' להם ר' אליע' והלא בן סְטדא לא למד אלא בכך אמרו לו מפני שוטה אחד נאבד את כל הפיקחין (תוספת' שבת יא טו). היה מקריב שתי הלחם ונטמאו בידו אומרין לו הוי פקח ושתוק (שם מנח' ג ד). ויאמר מצרים אנוסה מפני ישראל, הרשעים והטפשים שבהם היו אומרים מפני דווין וכסופים חללו אנו בורחין, הפקחים שבהם היו אומרים אנוסה מפני ישראל כי יי' נלחם להם במצרים (מכי' בשלח מסכתא ב, פרשה ה). הרשעים שבהם היו מטורפין כקש, הבינוניים כאבן, הפקחים בעופרת (שם שם מסכתא דשירתא, פרשה ה). מה טעמהון דבית שמאי, מפני אובדן אוכלין, ומה טעמון דבית הלל, אם השמש פיקח הרי זה מעביר פירורין פחות מכזית ונוטלין לידים ואחר כך מכבדין את הבית (ירוש' ברכ' ח ג). אשה פיקחת מדיחה כוס בן, קערה בן, תמחוי בן (ר' ירמיה ר' זעירא בשם ר' חייה בר אבא, שם תרומ' ג ג). אשה פיקחה מדיחה כוס כאן, קערה כאן, תמחוי כאן (הוא, שם שבת עו ג). הריני נזיר ועלי לגלח נזיר ושמע חבירו ואמר ואני ואמר ועלי לגלח נזיר אם היו פיקחין מגלחין זה את זה (שם נזיר ב ה). רוב ממזרין פקחין רוב עבדים גאים רוב בני אבות בויישנים (אבא אורין איש ציידן משום אבא שאול, שם קדוש' ד יא). אמרו לו (הדגים לשועל) אתה הוא שאומרים עליך פקח שבחיות, לא פקח אתה אלא טפש אתה (ברכ' סא:). מפני מה ראשיהן של בבליים סגלגלות וכו' מפני שאין להם חיות פקחות (שבת לא.). משל למלך שזימן את עבדיו לסעודה ולא קבע להם זמן, פיקחין שבהן קישטו את עצמן וישבו על פתח בית המלך וכו' טיפשין שבהן הלכו למלאכתן וכו' (רבי יוחנן בן זכאי, שם קנג.). אמרו לו לר"י לדבריך פקחת תנשא, שוטה לא תנשא וכו' (יבמ' קיג:). פיקחות שבהן אומרות ספותה אין לה צער (רב נחמן בשם רבה בר אבוה, כתוב' לט:). וחכמים אומרים זה היה פיקח שמכר לו את הקרקע מפני שהוא יכול למשכנו עליו (ב"ב קנז.). ורעם גבורותיו מי יתבונן וכו' נתבונן אין כתיב כאן אלא יתבונן, הפקחים יודעים רמזו והגיונו (רב הונא, מד"ר בראש' יב). משל לחורשת קנים שלא היה יכול אדם להכנים בתוכה שכל מי שהיה נכנס לתוכה היה טועה, מה עשה פקח אחד כסח ונכנס כסח ונכנס (רב נחמן, שם שם). משל לפלטין גדולה שהיו לה פתחין הרבה שכל מי שהיה נכנס לתוכה היה טועה, מה עשה פקח אחד נטל פקעת של גמי וקשרה כנגד הפתח ונכנס דרך הפקעת ויצא דרך הפקעת (הוא, שם שם). משל לנפח שהיה פתוח באמצע פלטיא ופתח בנו זהבי פתות כנגדו וראה חבילות חבילות של קוצים נכנסו למדינה אמר אנה יכנסו כל החבילות הללו והיה שם פקח אחד א"ל מאלו אתה מתיירא, גיץ אחד יוצא משלך וגיץ אחד משל בנך ואתה שורפן (ר' לוי, שם שם פד). אותו המלך היה פקח, מה עשה להן, הרכיב חגר ע"ג סומא והתחילו מהלכין (ר' ישמעאל, שם ויקר' ד). משל לאחד שאיבד את בנו יהלך לתובעו בין הקברות, פיקח אחד שראה אותו אמר לו בנך שאיבדת חי או מת, אמר לו חי, אמר לו שוטה שבעולם דרכן של מתים להיות נתבעין אצל חיים וכו' (ר' לוי, שם שם ו). בתלולית זו של עפר, מי שטיפש מהו אומר מי יכול לקצות את זו, מי שפקח מהו אומר הריני קוצץ שתי משפלות היום שתי משפלות למחר עד שאני קוצץ את כולה וכו' (ר' חנין דציפורין, שם שם יט). וקרח שפקח היה מה ראה לשטות הזו, אלא עינו הטעתו וכו' (שם במד' יח). כל הדברים האלו פיים משה לקרח ואין את מוצא שהשיבו דבר לפי שהית פקח ברשעו (שם שם שם). לאדם שבא לקוץ את האילן, מי שאינו בקי קוצץ את הנופים כל ענף

[1]) [נ"א: בדעתו, נ"א: חכם בדעת.]

יענף ומתייגע והפיקח מגלה את השרשין וקוצין (שם שם כ). — וביחס לבהמה: בשור פקח שעלתה לו נשיכה בגבו וקא בעי למקלייה ואיגנדר בקוטמא (רב אייא, ב"ק לה.). — ובסהמ"א: וזה דומה לפקח שהוא הילך בדרך והוא רוצה ללכת אל א־ין רחוקה יהדרך מתחלקת לדרכים רבים מסופקים (ר"י א"ה, חו"ס, היחוד ג). כתב אחד מהי אלו (עכו"ם, עבד, חרש, שוטה וקטן) טופס הגט והניח מקום התורף שהוא מקום האיש ומקום האשה ומקום הזמן ומקים הרי את מותרת לכל אדם, וכתבן הפקח הגדול הישראלי לשמו ה"ז גט כשר (רמב"ם, גירושין ג יז). וישלחו בכל גבול האי ההיא ויאספו כל נגידיהם ומליציהם ופקחיהם ויועצי כדת מה יעשות על המצאת הזאת (ר' קלונימוס, בעלי חיים, ג:). אם על המלך טוב שיצוה להביא ולאסוף יחד שופטי השרים ופקחיהם ומליציהם ויודעי דת ודין (שם יב [1]). וכאשר הרגישו פקחיהם באלה הספיקות הניחו הקדמה אחת כוזבת להעזר בה בכל דבריהם (אפודי, כלימת הגוים, הנוסח ואלקן הגר ג, 110). ומזה הצד ימצאו אנשים בעיר אחת או במחוז אחד יותר חריפים ויותר פקחים מאנשי ארץ אחרת (ר"י אלבו, עקרים א כה). אמר המלך אלפונשו הטיב הרופא ובלי ספק מפקחי היהודי' היה (ר"ש אבן ויגא, שבט יהודה, הנוכר, 12). אמר המלך בעקר הענין יש להקשות כי במה נראה מהם שהם פקחים אמר טומאש יוכל אדוננו לנסותו, יקראו לפניו שלשה מהם מהיותר [2] טפשים ויראה תשובתם מתישבת בכל דבר (שם 120). ואחר שהיו נשלמים בתורה היו שומעים חכמות הללו מפקחיהם לתכלית שירויחו ממונות ויוכלו לקיים תורתם בכבוד (שו"ת בדבר למוד החכמות, קסף דברי חכמים, עמ' כא). וכן אינו חייב על מיתת הבהמה או על חבטת' בתל אלא אם היתה הבהמה קטנה או חרשת או שוטה או סומא או שנפלה בלילה אבל אם היתה פיקחת ונפלה ביום ומתה פטור (בו"ע חו"מ, נזקי ממון תי יע). — °וצמח פִּקֵּחַ בנגוד לצמח שוטה: ר' ירמיה פתר מתניתין בעלי לוף שוטה שלא נצטוינו לעקור אלא לוף פיקח שאין ביעור לעיקרו אפילו תלשו בשביעית (ר"י בן מלכי צדק, שביעי' ה ג). כל שהוא מאכל אדם ומאכל בהמה וכו' ואיזה זה עלה הלוף השוטה, הא עלה הלוף הפיקח לא דההוא לא מישתכח (הוא, שם ז ח).

°**פִּקְּחוּת**, ש"נ,—תבונת הַפִּקֵּחַ, החכם, חכמה, חריפות הדעת: וכן שתי אחיות חרשות, לא איכפת לן בפקחות של בעלים דהן לא נכנסו אלא ברמיזה לפיכך פטורות מן החליצה (רש"י, גיט' עא:). וכן השכל לאדם והחשיבות ושמירת הדת עניינים יקנה אותם הפקחות ואם נעדר הפקחות נעדרו אלה (חוובות רמה לרא"בד ו ב). הפקחות תהית מתום הלב ומחדות המחשבה אשר במוח (ר"י זבארה, שעשועים כ, דודזון, 112). והעצה תוסיף לבעל בינה פקחות ופלפול ותמציא לנבוכים הישרה (קלונימוס, בעלי חיים, יג.). שהעבד המשכיל לפעמים מצד פקחותו ימשול על הבן המביש (ר"י ערמאה, יד אבשלום על משלי יז, ד"ה עבד). ויש להם בזה עיון דק ופקחות יתרה (ר"י מפיסח, חיי עולם, המוסף לא"י סנה ו א, 21). הדברים הצריכים למלחמות והם ד הא' הפקחות והתבונה לתחבולות והמצאות תכוניות וכו' (ר"ש אבן וירגא, שבט יהודה, הנוכר, 8). ונמשכו מלחמות חזקות והיו מתמעטי' והולכי' כי הרע מפסיד את עצמו ומה היה מועיל פקחותם אשר אמר אדונינו אם חכמתם להרע את עצמם (שם 21). אין פקחות כפקחות יהודי (שם 35). אמר המלך מנואל כמה מהפקחות והערמה מעורבת בידיעת ומצח קשה היו הדברים ההם (שם 36). אמר המלך הראית ניקולאו פקחות היהודים וחכם זה ראוי לדורון וכבוד (שם 54). אמר המלך עוד אמר המספר שנבחרו לפקחים מנין להם פקחות זה השיב המשנה פקחות שלהם הוא ערמית ווה נמשך משרשם הוא יעקב אביהם (שם 120). והמה יראו כן יתמהו מהפקחות המופלא הזה (יסראל משה חזן, שארית הנחלה, 17). הרי הגענו לענינים הנסתרים שבצומת ועדין אין אתה מתעורר זה כולו חדש בטבע פקחותך (שם 36). כי בספרנו מעין גנים שדברנו בו על לשונות של שכל ובינה ערמה פקחות ותחבולה וכיוצא יסדנו דבר חדש כי הודענו שיש חמש כחות פנימיות בנפש וכו' (רנה"ו, יין לבנון, פי' על אבות ב יג).

---

[1]) [ואפשר שבשני המקומות האלה כונת ר' קלונימוס לש"ז פִּקֵּחַ, מ"ר פִּקְּחִים בשם' מְפַקֵּחַ, כמו שהמלה נוהגת בדבור היום.

[2]) [כך כנראה צ"ל. ובדפוס: מהיותם.]

פִּקַח־כֹּחַ [1]), פ״ז, — החלמה, הבראה: ויגש הו׳ ויאמר, אומר היין מלכתי על חבל מימות נח, אתן ליעף ולאין אונים פ ק ח כ ח, וכל אשר אוקין אוסיף כח (עמנואל, מחברת כה, 197).

פְּקַח־קוֹחַ, פ״ז, — פְּקִיחַת עינים שהיו בְּעִוְּרוֹת במחשכי אפל, כסמל לגאולתם, Befreiung: Erlösung; délivrance; deliverance: רוח אדני יי׳ עלי יען משח יי׳ אתי לבשר ענוים שלחני לחבש לנשברי לב לקרא לשבוים דרור ולאסורים פְּקַח־קוֹחַ [2]) (ישע׳ סא א). — ובפסהמ״א: ע׳ שתי ידיו פרושות כלפי מעלה ורגליו מוטות שהוא דומה לאסיר שעיניו כלפי מעלה שהוא קורא להם פ ק ח ־ ק ו ח (הוריות הקורא, דרנבורג, 10). — ואמר הפיטן [3]): אילו כמה יובלות ולא געו פ ק ח ק ו ח י, איומים מערימים עלי מקחי (כ״א קליר, איכה אליכה, קרובי ת״ב). פ ק ח ק ו ח קרא אסיריך חפוץ (שלמה הבבלי, אם עוניכו, סליח׳ יום א). פ ק ח ק ו ח אסיריך לפדיום עד שיפוח היום (משולם בר קלונימוס, אפיק רכן, יוצ׳ ז פסח). יריביה אעניק שבי ומלקוח, כהניה ומרקחיה אשר רקחה רקוח, לשבי עולם מאין פ ק ח ק ו ח, ממחר חצאן לקוח (הנ, סליח׳ י׳ עשרה בטבת).—ואמר המשורר: וזוכה ביום יקרב לעמו פ ק ח ק ו ח ויקבוץ נפוצותיו ויום החיות מתיו (ראב״ע, בפס אל, כהנא א, 204). אני רצתי כאיש ירוץ לבשר וגם לקרא פ ק ח ק ח אסורים וכל רכם וכל עקוב וכל הר עברתימו במסלולים ישרים (JQR NS I-II, עמ׳ 246). הן בא היום שקוינהו מנוח, ובטרם השמש העולה שמח, תחם את דרכה תרד הימה, תמצא השבויה חפש ו פ ק ח ק ח (שירי יל״ג ו, 55). — ותי״ז, כמו פְּקַח, או במשמ׳ גואל, ואמר הפיטן: גדל כח פ ק ח ק ח משוטט כל במבטו (אביר הגביר, יוצ׳ שבת ר״ח). — ובהפרדת המלה לשתי תבות, פְּקַח כפעל וְקוֹחַ כש״ז [1]), ואמר המשורר [2]): יען לכל דורש חיה נר ונברש באר ויפרש ו י פ ק ח ק ו ח י (מיכאל בהקדמת לריב״ג יא, 66). — ואמר הפיטן: ק ו ח ת פ ק ח בני תמותה להותר, רומם קוטם שמם לטובה לחותר (אליה בן שמעיה, אפס הוד, סליח׳ יום ז, ליעה).

פָּקִיד, פ״ז, סמי׳ פְּקִיד, כנ׳ פְּקִידוֹ, מ״ר פְּקִידִים, פְּקִדִים, — מי שפקדו אותו על דבר מה, ממנה למשרה או עבודה, Beamter: fonctionnaire; official: יעשה פרעה ויפקד פְּקִדִים על הארץ וחמש את ארץ מצרים בשבע שני השבע (בראש׳ מא לד). ויאמר געל בן עבד מי אבימלך ומי שכם כי נעבדנו הלא בן ירבעל וזבל פְּקִידוֹ (שפט׳ ט כח). ומן העיר לקח סריס אחד אשר הוא פָּקִיד על אנשי המלחמה (מ״ב כה יט). וישמע פשחור בן אמר הכהן והוא פָּקִיד נגיד בבית יי׳ את ירמיהו נבא את הדברים האלה (ירמ׳ כ א). יי׳ נתנך כהן תחת יהוידע הכהן להיות פְּקִדִים בית יי׳ (שם כט כו). ויפקד המלך פְּקִידִים בכל מדינות מלכותו (אסתר ב ג). וּפְקִיד הלוים בירושלם עזי בן בני בן חשביה בן מתניה בן מיכא (נחמ׳ יא כב). וישמיעו המשררים ויזרחיהו הַפָּקִיד (שם יב מב). וכראותם כי רב הכסף ובא סופר המלך וּפְקִיד כהן הראש (דהי״ב כד יא). פְּקִידִים מיד כוננירו ושמעי אחיו במפקד יחזקיהו המלך ועזריהו נגיד בית האלהים (שם לא יג).—ובספר יצירה: שלשה אבות ותולדותיהן ושבעה כוכבים וצבאותיהן ושנים עשר גבולי אלכסונין, וראיה לדבר עדים נאמנין עולם שנה נפש חק שנים עשר ושבעה ושלשה ו פ ק י ד ן [3]) בתלי וגלגל ולב (יצירה ו א). — ובפסהמ״א: נדע מזה כי ה פ ק י ד שלו

---

1) [יצירת המשורר ע״פ דגמת פקח־קוח.]

2) [כבר ראו קדמונים שבנגוד לשמושם של כמה פיטנים אין כאן אלא מלה אחת בהכפלת אותיות השרש כדגמת אדמדם, שחרחר וכדו׳, ואלה דברי ריב״ג בס׳ השרשים (שרש פקח): אבל ולאסורים פקח קוח היא מלה נכפלת בהכפל פתלתל והוא מקור ופתלתל תאר אלא שפקח קוח אע״פ שהיא מלה אחת היא כתובה שתי מלות וכו׳. ועי׳ גם ר״י בן בלעם, רש״י ורד״ק ואחרים. ואולם קשה להבין את משמ׳ המלה המוכפלת מן הפעל פ ק ח במשמ׳ פתח, הואיל ואין במקרא אלא אך ורק פקח עין או אזן במשמ׳ ראה או שמע, ועל כן נראה יותר שעקר כונת המלה פקח־קוח במקרא היא ראית אור, כי האסירים ישבו בחשך בתוך הבור, וכן אמר אותו נביא באותו צרוף (מב ז): לפקוח עינים עורות (כלו׳, עיני האסירים שהיו בעורות) להוציא ממסגר אסיר מבית כלא י ש ב י ח ש ך.]

3) [ועי׳ צונץ, Synag. Poesie, עמ׳ 430.]

1) [עי׳ צונץ שם.]

2) לפי דעת דרנבורג בגוף הערבי הוא יצחק בן שאול מאליסנה. [והעיר ריב״ג: וטעה המשורר וכו׳ וחשב אותם שתי מלות.]

3) [כך בנוסח הרגיל (דפוי וכתי׳),] ובדפוס לונדון: חוק עשרה ז׳ וג׳ וי״ב פ ק י ד י ם בתלי וגלגל ולב.

(של בעו) חיתוריו, מהיר לא היה (תרגו' פרוש רות לשלמון בן ירוחם הקראי, ספר זכרון לפוזננסקי, סו). כי היה לבעז פקידים אנשים מופרדים משקיפים הקיצרים ויראו בצרכם (שם שם). בפרק כל קרבנות הצבור כיצד הוא בודק הגזבר יושב והקנה בידו זרק הגיר והקיש בקנה, פי' הפקיד יושב והקנה בידו (ערוך ערך גרגר). או תהיה הלבנה עם שבתאי והוא הפקיד הממונה על מולד אחד החולים (ראב"ע, ספ' המאורות, כ"י ברלין). והוא (הגוף) כחצר המלך שיש בו עבדים ונציבים פקידים על ביתו (ר"י א"ח, חו"ה, הבחינה ה). אחד צעק אל המלך, אדוני פקידך עשקני ויחרף אותו המלך (ר"י זכריה, שעשועים ז, דודזון, 97). עירונים או פקידים שלחו אחריו או שהלך מעצמו אליהם מחמת חוב שיש לו על ארמאים והאריכו עמו בדברים ויכוח ופשרות (תשובות הדשן ב, ה). ראובן היה פקיד חברה אחת והלוה סך מה ממעות הקדש החברה ההיא (עמנואל חי ריקי, אדרת אליהו סו"ת י). ראובן ושמעון היו דרים בעיר אחת והם סוחרים והיו להם שני פקידים בעיר אחרת כל אחד ואחד פקידו בפני עצמו, ויהי היום ונתחברו שני הפקידים הנזכרים וכתבו לראובן ושמעון על סחורה רמוזה שנתיקרה (סו"ת דברי ריבות שמח). בהיות שלאה קנתה מראובן על ידי פקידה שמעון את ביתו העומד במקום פלו' בסך כך וכך היום בפנינו בא שמעון ואמר לנו וכו' (סו"ת רשד"ם חו"מ רמח). אחר ימים הוצרך ההקדש למעות ובא לוי שהיה פקיד כולל של ראובן ופרע החוב ההוא (רח"א ששון, סו"ת תורת אמת עה, לג). — ואמר הפיטן: זכור פקיד שתות טובל חמש טבילות במים (זכור אב, תפלת גשם). — ואמר המשורר: ולבי להטו מאש ונתנו עלי עיני לבל אישן פקידים (רשב"ג, אהה כי מימן, ברודי, 28). — ואמר המליץ: ופקידי המחיה בסמאלענסק שמעו כי קרבו הרעבים לבוא וישלחו לקראתם המון עגלות נושאות בר ולחם ומזון (רמא"ג, הלרפאים ברוסיה, 80).

א. *פְּקִידָה, ש"נ, — שה"פ מן א. פָּקַד במשמ' שונות. —א) זכירה, ובפרט זכירה לטובה: בר"ה נפקדה שרה, רחל ולאה מנלן, א"ר אלעזר אתיא פקידה פקידה אתיא זכירה זכירה וכו' כתיב בחנה כי פקד ה' את חנה וכתיב בשרה וה' פקד את שרה (ר"ה יא). נאמר פקידה באשה ונאמר פקידה בגשמים (ריש לקיש משום בר קפרא, תענ' ח:). כיון שבא משה ואמר פקדתי אתכם מיד ויאמן העם, במה האמינו, כי שמעו הפקידה וכו' ויקדו על הפקידה, וישתחוו על כי ראה את ענים (מד"ר שמות ה). בשעה שישראל עושין רצונו של הקב"ה פקידה אחת הוא פוקד הארץ ומיד היא עושה (שם ויקר' לה). יש פקידה לבנים שנא' כי פקד ה' את חנה וכו', יש פקידה לשמירה ופקודתך שמרה רוחי, ויש פקידה של שלום שנא' ושמתי פקדתך שלום (שם במד' ד). יש פקידה לברכה וכו' יש פקידה של ליקוט עצמות וכו' ויש פקידה של אמנה וכו' ויש פקידה של רוח וכו' ויש פקידה של מלחמה וכו' ויש פקידה של לוחצים וכו' יש פקידה של ערלים וכו' יש פקידה של לובשי כלאים וכו' ויש פקידה לפרוע מן ע"ז וכו' יש פקידה על העדרים וכו' וכו' ויש פקידה של בנים וכו' (פסיק' רב', וה' פקד את שרה, קעה:). אמרו לו ישראל רבנו משה לא עדין זמן פקידה מה כחי כי איחל ומה קצי כי אאריך (ר' חייא בר אבא, פסיק' ר"כ, פרשת החדש, בובר מה:). — וכספה"א: באו ולמדו כל נביא וגואל שיבא לכם ויאמר הגיעה עת גאולתכם ואומר בלשון פקידה מוכפלת שהוא גואל של אמת וכו', ומנין אתה אומר שזה סימן של פקידה מוכפלת מסר יעקב ליוסף בעת פטירתו (בראש' רבתי, אלבק, 262). נ"ב שנה היו מחרבות ירושלים בגלות צדקיהו עד פקידת כורש שעלו לבנות הבית שהרי לסוף ע' שנה לגלות יהויקים היתה הפקידה (רש"י, יומא נד., ד"ה כ"ב שנה). יש לתמוה איך טעה דניאל שהיה נביא וחכם בשבעים שנה י"ט שנה ואמר כי חשבון שבעים שנה למלכות בבל כאשר חרבה ירושלים ואז היתה הפקידה (ראב"ע בשם ר"י הלוי, פי' דניאל ט ב). ובסוף שבעים שנה יהיה לה פקידה כמו שירת הזונה כי הזונה אחרי שתהיה נשכחת זמן רב ורואה הזונים עוברים ולא יפנו אליה היא מרימה קולה בשיר כדי שיבואו אליה וכו' (רד"ק, ישע' כג יח). פקידה החלושה שפוקדו על ידי כורש (ר"י אברבנאל, הקד' לפי' נביאים ראשונים).—ואמר הפיטן: ויתחזק בפרזון בפקידת לפאר פרחיו וישב בצהר בצהל לצדק צבאיו (ינאי, ויתחזק, קרוב' לס' בראש', זולאי, עג). — ב) מנין וספירת: יש פקידה לבכורות שנא' פקוד כל בכור זכר (מד"ר

צוה' ד). ויש פקידה של מנין אלה הפקודים אשר פקד (פסיק' רבי, וה' פקד את שרה, קעח:).—ג) ובמשמ' ביאה אל אשה[1]): וא"ל אנטונינוס לרבי נשמה מאימתי ניתנה באדם, משעת פקידה או משעת יצירה, א"ל אפשר התיכה של בשר עומדת ג' ימים בלא מלח ואינה מסרחת, אלא משעת פקידה (סנה' צא:). — ד) במשמ' בדיקה: שמאי אומר כל הנשים דיין שעתן, הלל אומר מפקידה לפקידה ואפילו לימים הרבה, וחכ"א וכו' מעת לעת ממעטת על יד מפקידה לפקידה, ומפקידה לפקידה ממעטת על יד מעת לעת (עדיות א א; נדה א א). כיצד מעת לעת ממעט על יד מפקידה לפקידה, בדקה עצמה אחר השבת ומצאת טהורה וישכה לה יום השני ויום השלישי ולא בדקה וברביעי בדקה ומצאת טמא הרי זו אינה מטמא מעת לעת אלא מפקידה לפקידה (תוספת' שם א א). ולא כפקידה היא למעט מעת לעת ותניגן הפקידה היא ממעט מעת לעת (ירוש' שם ב ג). — ה) *במשמ' ענש ודין, יום פְּקִידָה כמו יום פְּקֻדָּה, ואמר הפיטן: מלך גדול אסלדה, משפט אם תערוך ביום פקידה, זכור דילג לעקידה (אלעזר בירבי קליר, מלך אמץ, זולת שבת ור"ה, ידיעות המכון שוקן ה, רפח). וביום פקידת הנשמה תשוב גְוִיָּה נפצמה (שלום שבזי, עין ולב, שירי תימן, 118). — ו) *כמו פְּקִדוּת: כשממנין אדם על פקידת דבר נותן השליט בידו בית יד של עור (רס"י, שמות כח מא).

ב. *פְּקִידָה, ש"נ, —אשה ממֻנה למשרה או לעבודה: כי היה לבעז פקידים אנשים מופרדים משקיפים הקוצרים ויראו בצרכם והיה לו גם נערות פקידות על הנשים המלקטות או על הקוצרות שלא יבא ביניהם מריבה ומחלקות (תרג' פרוש רות לסלמון בן ירוחם הקראי, ספר זכרון לפוזננסקי, פו).

פְּקִידוּת, עי' פְּקִדֻּת.

*פְּקִיחָה, ש"נ, — פְּקִיחַת עין, פעלת הפוקֵחַ עין: ויאמר הך נא וגו', על הקללה לא הזכיר את השם אבל על הפקיחה הזכיר את השם על שתיהן על של נער ועל של גדוד (רס"י, מ"ב ו יח). ותדע ממה שאומר בשומע לשון פקיחה וכן אטימת העין קורא עורון (ר"א בלגנצי, יחזק' לא ג). והרב המורה כתב בפרק שני חלק א מספרו שלא יאמר פקיחת עין כי אם על גלות הידיעה (ר"י אברבנאל, מ"ב ו). — פְּקִיחַת הַלֵּב: וזה ראיה כי פקח איננו נאמר על ראות עינים אבל הוא פקיחת הלב (ר"א קרקסם על מו"נ א ב).

א. *פָּקִיעַ, או הֶפֶקַע, הפקיע[1]), ש"ז, —א) דִּשּׁוּן, סלוק הדשן, טהור מאפר ופיח: אלו הן הממונין

---

[1]) [אמנם רש"י (סנה' צא:) פרש: משעה שהמלאך פוקד הטפה ומביאה לפני המקום מה תהא עליה. ועי' קרויס Antoninus und Rabbi, עמ' 63.]

[1]) [מלה זו לא הובנה לא בצורתה ולא במשמעותה. אמוראי בבל כבר לא יכלו למצא דרך לבאר אותה בהוראה שוה ומתאימה בשני המקומות העקריים שבדברי התנאים. אמנם היו שחשבו כי הפקיע הוא הפתילה, אבל אחרים דחו פרוש זה, הואיל ולא יכלו לישב את דברי הברייתה האומרת: לוקה מן הממונה בפקיע. ואלה דברי הגמרא (בבלי יומא כג.): מאי פקיע, אמר רב יהודה מדוורתא (גרסת הערוך, נ"א: מדרא), א"ר פפא מטרקא דטייעי דפסיק רישיה. אמר אביי מריש הוה אמינא הא דתני בן ביבאי ממונה על הפקיע פתילתא כדתנן מבלאי מכנסי כהנים ומהמייניהן מהן היו מפקיעין ובהן היו מדליקין, כיון דשמענא להא דתניא ולא עוד אלא שלוקה מן הממונה בפקיע אמינא מאי פקיע נגדא. ופרש רש"י מטרקא דטייעי רצועות ישמעאלים העשויה שוט לסוסים, נגדא, רצועות מלקות; והערוך: מדוורתא, פי' פקיע מדוורתא והיא מטרקא והיא כמין חבל מפושל (צ"ל מפותל או מפתיל, וכן מובא בר"ח) תלוי במקל כגון הרצועה שב"ד מכין בה ופי' הממונה בפקיע הממונה להכות בזה הפקיע, ובתשו' הגא' (הרכבי סל): והפקיע שהיה במקדש היה דומה למטרקא דטואעי, הם הערביים, והוא שקוראין אותו מביצרה וקוראין אותו מקרעה, והוא כמו שתלוי בו פשתן מופקע ומופשל בחבל, ע"כ (ועי' עוד לקמן), ולפי זה במפרשים מאחרים ובמלונים.

ואולם אין להניח בשום אופן שהיה ממֻנה מיוחד להכות בשוט, וכן אין להפריד את הממונה על הפקיע שבמשנה מן הממונה בפקיע שבברייתה. ואמנם בירוש' (יומא ב ג) כתוב אף: ארביע הממונה מכה אותו בפקיע, אבל אין ספק שעקר הנוסח צ"ל כמו בהמשך שם: מכה אותו הממונה בפקיע, שפרושו הממונה על הפקיע. ולא זו בלבד שהיו שהבינו במשנה הפקיע במובן פתילה (וגם פרושו של רב יהודה מדוורתא, המפותלות, כונתו: פתילות) ולא בלשון מלקות (ואת בלבד היא הוראת המלה נגדא ואף מטרק בערב' אינה שוט, רצועה אלא פטיש); אלא שבירושלמי אין מי שמערער על זהוי זה של הממונה על הפקיע עם המתמנה על הפתילות. ולא עוד אלא שבשני המקומות בירושלמ

שחיו במקדש יוחנן בן פנחס על החותמות, אחיה על הנסכים וכו' בן גבור על נעילת שערים, בן בבי[1]) על הפקיע[2]) וכו' (שקלי' ה א). בן גבר על נעילת שערים וכו' בן בבי על הפקיע שהיה מזויג את הפתילות וכו' (ירוש' שם ה ג). א"ר יוסא אין מן הדא לית שמע מינה כלום דתנינן תמן בן בבי על הפקיע שהיה מזויג את הפתילות (שם יומא ב ג). והתניא אין מוציאין לא שליש ולא גודל מפני הרמאין ואם הוציא שליש מונין לו, גודל אין מונין לו ולא עוד שלוקה מן הממונה בפקיע וכו' (בבלי שם כג.). — ב) בית הפקיע, בית הֶפְקֵעַ של הקלע, המקום בקלע אשר משם מפקיעים את האבן[3]): הקלע וכו'

מובאת אף המשנה עצמה עם התוספת המפורשת: דתנינן תמן בן בבי על הפקיע שהיה מזייג (לא מזווג בבקצת ספרים) את הפתילות.

ואולם מכאן אף פתרון הסתירה שבין המשנה לבריתה, כי מ ז י י ג זה לשון ט ה ו ר ונקוי הוא, וכך בקרוב כבר לוי במלונו, מלשון זוג, זגג, זגוגית, בארמ' שבתלמוד: דויג (כלי' שהוא צלול וטהור) כוגא (כזכוכית) חיורא. ולא הפתילות עצמן אלא נקוי הפתילית מן הפיח והאפר שעלה בהן, ז י ו ג הפתילות, דשון הפתילות, הוא שנקרא ה פ ק י ע, הֶפְקֵעַ, וזאת ללא ספק צורתה הנכונה של המלה. ואמנם כן נקרא אף ד ש ו ן ה מ ז ב ח: הפקיע, הֶפְקֵעַ; כי הוא הענין שמדבר עליו במשנה (יומא ב ב) ביחד עם דשון הנרות: מי מדשן את המזבח הפנימי, מי מדשן את המנורה. ועל כן מובאת בגמרה לאותה משנה אף הבריתה האומרת שהרמאי העובר על תקנת חכמים בדשון המזבח לוקה מן הממנה בפקיע (צ"ל בהפקיע), כלו' מן הממנה על הַהֶפְקֵעַ, על דשון המזבח, ולפי זה אין הפקיע לא פתילה ולא רצועת אלא הֶפְקֵעַ כשם הפעולה, כדגמת נעילת שערים הקודמת לו במשנה, ומרבים המקרים שהא בראש תיבה נחשבה בטעות כהא הידיעה, עי' ערך חפחוס — פחוס, חף, מ"ר חפין — הפין, פין, ולהפך. ועי' פֶּקַע, הפע'.]

1) [נ"א ביבאי, במדב"ם: בבי.]

2) [במשני מנק' ליוורנו: הַפְּקִיעַ.]

3) [גם כאן אין לבטא הַפְּקִיעַ או הַפַּקִּיעַ, הַפְּקִיעַ, אלא הֶפְקֵעַ, ואין כאן הפקיע רצועה, כפרוש המפרשים והמלונים, אלה הפקיע, הֶפְקֵעַ הוא שם הפעלה, פעלת המפקיע את האבן, הגורם לה שתפקע מן הקלע. ועי' בהערה הבאה.]

נפסק בית אצבע שלה טהורה, בית הפקיע[1]) שלה טמאה (עדי' ג ה). הקלע וכו' נפסק בית הפקיע[2]) שלה טמאה (תוספת' כלים ב"ב ד יד).

ב. *פִּקֵּעַ[3]), ת"ז, — כמו ב. פִּקֵּעַ, בָּקִי(א), kundig, erfahren; initié, versé; versed, familiar: יחיד מומחה היינו דחשיב כרב נחמן בדורו ופקיע במשנה ובתלמוד ופקיע נמי בשקול הדעת ומעיין בדינין (רב שרירא גאון, מובא בטוהו"מ ג). נחית לעומקא דדינא ורומא דשמעתא פקיע ומומחה כשמואל בדיני (שו"ת פרח מטה אהרן קכב, רי"י).

*פְּקִיעַ, ש"ז, מ"ר פקיעים, פקיעין, — א) קטע מן הקטעים שפקעו ויצאו מדבר בשעת שרפתו באש וכדו', Sprengstück; fragment détaché; splinter: ושרף את הפרה, להביא את הפקיעים[4]), מכאן אמרו הבשר כל שהוא יחזור ואם לא החזיר פסל (ספרי חקת קכד). — ב) פְּקִיעֵי עמיר, קנים, קש או שבלים, שהפקיעו אותם מן העמיר: מתירין פקיעי[5]) עמיר לפני בהמה ומפספסין את הכיפין אבל לא את הזירין (שבת כד ב). א"ר הונא הן הן פקיעין הן הן כיפין, פקיעין תרי כיפין תלתא זירין דארזי, יהו"ק מתירין פקיעי עמיר לפני בהמה ומפספסין והוא הדין לכיפין, אבל לא את הזירין לא לפספס ולא להתיר וכו' (בבלי שם קנה.)[6]). סיכך בחבלין ובפקיעי

---

1) [לפי ההקבלה אל בית אצבע ברור שאין הא של בית הפקיע הא הידיעה.]

2) [כך כנראה צ"ל. בהוצאת צוק"ט: הפקיעה, נ"א הפיקוע. בדפוס ווילנה: הפקוע.]

3) [מן הארמ' שבתלמ': שאני רבנן דפקיע שמייהו (יבמ' לז:) והשתמשו בה גם בסהמ"א: לא פקיע לו, דלא פקיעי בממונא (תשו' גאו' מן הגני', JQR XX, 102).]

4) [השוה תוספת' פרה (ג יא-יב).: פֶּקַע מעירה ומעורה ומבשרה חוץ לגיתה יחזיר וכו' פקע מקרנה ומטלפה ומפרסה אין צריך להחזיר וכו', ועי' ערך פֶּקַע.]

5) [במשנ' מנקד' בנקוד העליון: פְּקִיעֵי עמיר. עי' פורת, לשון חכמים, 120.]

6) [המפרשים, שאחריהם הלכו אף המלונים, ראו במלת פקיע בעקר לשון פתילה או רצועה (ועי' לעיל א. פְּקִיעַ או הפקע, הערה) ועל כן לא עמדו על הוראת המלה ברב שמושיה. כך למשל מפרש כאן רש"י את דברי רב הונא, כאילו כונתו לקשירה בשנים או שלשה מקומות: כולן קשין של שבלין הן מיהו פקיעין תרי שאינן קשורין אלא בשני ראשים, כיפין תלת, קשורין

עמיר פסולה (תוספת' סוכה א ד). דשאי בעל הבית לרעב ולסגף את פרתו כדי שתאכל הרבה בשעה שדשה ורשאי השוכר להאכילה פ ק י ע עמיר כדי שלא תאכל הרבה בשעה שהיא דשה (שם ב"מ ח ד). אמר לו אנם הושיט לי פ ק י ע עמיר זה או אשכול ענבים זה והושיט לו חייב (ב"ק קיז.). — ובספהמ"א: ומותר להאכיל לבהמת עראי מן הטבל ואפילו בתוך הבית ומאכיל פ ק י ע י עמיר עד שיעשם חבילות (רמב"ם מעשר ג כ).

***פְּקִיעָה,** ש"נ, — א) כמו בְּקִיעָה, התבקעות, מקום בקיעה וסדק: נפל לתוכו עכשוב שובאי ביבאי דגה[1]) וצפרדע ונתבקעו וכו' והכל מודים ב פ ק י ע ת ה[2]) שאינה פיסלת (תוספת' פרה ט ו). — ובספהמ"א: מפני שצריך לחסמן ולא משום חשש פ ק י ע ה אלא דודאי משוי ליה מנא בהיסק זה (רש"י, ביצה לד., ד"ה ומפני). עד שיפוי כובע שהיא פ ק י ע ת ה ופתחה של קנה (רענ"ט, חולין י ד, ד"ה עד פיקה של גרגרת). וזכר אלתמימי בספרו הנקרא א"ל מבשא"ר[3]) ר"ל המישר, זה הענין מרפיאות הפקיעת קודם שתישן יוקח אני"ז אבה"ל וכו' (פרקי משה ט, ל:). — ב) *וכמשמ' בִּטּוּל: להכי אהני פ ק י ע ה דכיון שעלה לא ירד (רש"י, זבח' נג., ד"ה אלא). — *ובמשמ' בַּטָּלָה, שכר פקיעה כמו שכר בַּטָּלָה: או שנתן לה זונה שכר פ ק י ע ת ה[4]) שכר מה שבטלה ממלאכתה ולא שכר ביאה (תוס', תמורה כט:, ד"ה הבלות לו). — ג) כמו פְּקַעַת, פַּקְעִית, עי' ערך זה.[1])

***פְּקִיעוּת,** ש"נ, — פֻּעֲלַת הַפּוֹקֵעַ, הנבקע: תנן התם איברים שפקעו וכו' ומתוך פ ק י ע ו ת ן קופצין ונופלין מן המערכה (רש"י, יומא כ., ד"ה להיכא).

***פְּקִיקָה,** ש"נ, — שה"פ מן פָּקַק, פעלת הפוקק, סתימת כלי בפקק: ב פ ק י ק ה לא בעינן של מצוה (תוס' שבת קנז:, ד"ה מדידה). דשל מצוה לא מעלה ולא מוריד ב פ ק י ק ת וכו' ו פ ק י ק ה שיש בה משום בנין לא שייך לוי גבה דמשום מצוה נתיר (עיקר תויו"ט סוף מס' שבת).

***פְּקִיקָה,** ש"ז, — הגורם לפיקה ומכשול, ואמר המשורר: שאלוני בעת השליך עפרים לתוך חלב ושם אותו לפוקה, השיבותים ואיך לא תדעו את אשר הרע והוא ר' פ ק י ק ה (דיואן אלעזר הבבלי, גרודי כז)[2]).

***פקל**[3]), ממנו *פִּקֵּל.

***פִּקֵּל,** קל לא נמצא.

—פע', *פִּקֵּל בבצלים, הפריד בין הבצלים ובין הקלפות, הסיר הקלפות שנשרו: איזהו גרנן למעשרות וכו' הבצלים מ ש י פ ק ל[4]) אם אינו מפקל משיעמיד

גי' וכו'; וכן כדברי ר"ח: בא רב הונא לפרש משנתנו ואמר הפקיעין והכיפין שניהם אגודות קשורות הן אלא הפקיעין ב' אגודות בפקיע והכפין ג' אגודות בכף. ובתוספת' ב"מ ובבלי ב"ק (עי' בפנים) נמצא אף פקיע עמיר ביחיד, אך העקר במ"ר. אבל עקר משמ' של פקיעי עמיר היא מעין משמ' הפקיעים מבשר הפרה, כלו' דבר' שפקעו או שהפקיעו מן העמיר, ואין כונת רב הונא אלא לשני קשים מדבקים יחד או לשלשה, כי כן דרך הקשים הפוקעים מן העמיר להיות דבקים יחד, ועל כן מתירין אותם לפני הבהמה. ועי' גם פֶּקַע.]

[1]) [כך בהוצ' צוק"מ, וכנראה יש כאן הכפלת האותיות שוב מתיבת עכשוב וצ"ל: עכשוב או ביצי דגה יצפרדע, ובדפוס' הגירסה: השואבו מובאי דג וצפרדע.]

[2]) [כלו' כשיתבקע. נ"א בבקיעתה, בבקיעינה, בבקיעצה.]

[3]) [צ"ל: בואשיר a), מחורים בערב'.]

[4]) [בגמרה (תמורה כט:): שבר לחפקעתה, ובתוספת' (שם ד ח): שבר פקעתה.]

a) بواسير

[1]) [פ ק י ע ה במשמ' רצועה, ברש"י (יומא כג.) אינה אלא ט"ס וצ"ל פ ק י ע; ועי' ערך א. פְּקִיעַ, הערה.]

[2]) [מלה שיצר המשורר במשמ' זו מצרוף ר"ת פק"ק, פה קהלת קדש. עי' לשוננו יא, 275.]

[3]) [עי' בהערה הבאה.]

[4]) [כך במשנ' שבהוצ' הבבלי. נ"א משיפקלו ובמשנ' מנק' ליוורנו: מְשֶׁיְּפַקְּלוּ, נִפְעָ', ואינו נראה. ופרש הרמב"ם: משיפקל עניינו משיכרת עלין שלו ויסיר הנתלה בהם, ע"כ. ור"ש: כמו משיקלף שיסיר הקליפה ויש מפרשים משיעשה אותם אגודה ובירושלמי מפרש מן דיורים פורגרה שעוקרים הבצלים עם השרשים ואח"כ מסירין מעליהם הקליפות הרעים והשרשים ובעוקצין תנן התחיל לפרק באגוזים ולפקל בבצלים, ע"כ. ועל כל פנים אין לראות פ ק ל במשמ' ק ל ף ממש, שאלמלא כן היו אומרים משיקלף, כרגיל בבצלים. ומצד הענין אין צריך לקלף את הבצלים לשם גמר מעשיהם לגרן כשם שאין צריך לקלף לשם זה את האגוזים, אלא לפרק, כלו' להסיר את הקלפה החיצונה הרכה הנופלת מעצמה מן האגוז אחר שנתיבשת. וכן נראה

ערימה (מעשר' ה ו). התחיל לפרק באגוזים ולפקל בבצלים אינו חבור (עוקצ' ג ה).

***פקם** [1], ממנו *פָּקַם.

***פָּקַם,** פ"י, — פָּקַם את פי הבהמה, שם רסן ומתג בפיה, zäumen ; brider ; to bridle : וישם ה' דבר בפי בלעם, שעיקם פיו ופקמו [2] כאדם הקובע מסמר בלוח (מד"ר במד' כ). ויקר אלהים אל בלעם וכו' כאדם שנותן כלינום בפי בהמה ופוקמה להיכן שירצה, כך הקב"ה פוקם את פיו (שם שם). כשבא בלעם לקלל את ישראל פקם הקב"ה את לשונו והתחיל לברך (תנחו' בלק כד). וישם ה' דבר בפי בלעם, תקע בפיו ופקמו (ילמדנו, מובא בערוך ערך פקס). — ובפהמ"א: כשהיה שומע שאינו נרשה לקלל אמר מה אני חוזר אצל בלק לצערו ונתן לו הקב"ה רסן ותכה בפיו כאדם הפוקם [3] בהמה בחכה להוליכה אל אשר ירצה (רש"י במד' כג טז).

א. *פָּקַס [4] פ"י, — פָּקְסָה האשה את פניה, צבעה אותם בפיקס, או סרקה את שערה, schminken, kämmen ; mettre du rouge, peigner ; to rouge, comb : הנוטל צפרניו זו בזו או בשניו וכן שערו וכו' וכן הגודלת וכן הכוחלת וכן הפוקסת, ר' אליעזר

שמשיפקל פרושו משיסיר את הקלפה היבשה שנשרה מן האגוזים לחוד ואת האגוזים לחוד, ופרוש זה מתאמת ע"י הערב' פַקַל a) שפרושו זרה את התבואה לרוח במִזְרֶה, ששמו משרש זה מִפְקַלָה b). ולפי זה ברור שאין פקל לשון קלוף, אלא היו שנהגו לנקות את הבצלים מן הקלפות והעלים היבשות ע"י זריה לרוח, בדרך שזורים את התבואה, והוא הנקרא פקל.]

1) [בערב' פְקִם או פַקְם c), מחסום הכלב וכדו'.]

2) [בדפוס': ופיקמו, ואולי הכונה לפִע'. בילקו' שמע' ועקמו, אבל צ"ל ופקמו, בבנין קל, וכך בתנחו' (בלק טז).]

3) [בדפוסים ואף אצל ברלינר: הפוקס (בסמ"ך). וטעות היא.]

4) [בפעל זה שבתו"ם נתאחדו שני פעלים שנגזרו מן היוני: א) מן פיקס, φῦκος (ועי' א. פוּק), צבע אדם; ב) πέκω, סָרַק במסרק. ועל צרוף שתי ההוראות יחד השפיע גם שמוש השרש סרק בתו"ם, המאחד גם הוא את משמ' הצבע והסריקה במסרק, אשר שמשו שניהם בתכשיטי האשה, וקשה להבחין בכל מקום לאיזו פעלה הכונה.]

a) فقل b) مفقلة c) فقم

מחייב חטאת וחכמים אוסרין משום שבות (שבת י ו). הגודלת והכוחלת והפוקסת לעצמה פטורה לאחרות חייבת (רשב"א משום ר' אליעזר, תוספת' שם ט יג). הפוקסת חייבת משום צובעה (ירוש' שם י ז). ואילו הן תכשיטי אשה גודלת וכוחלת ופוקסת ונוטלת את שערה ואת צפרניה (שם מו"ק א ז). הרי שמת חמיו או חמותו או אחד מקרובי אשתו אינו כופה לא לכחול ולא לפקום אלא נוהג עמה כדרך שהיא נוהגת וכן היא שמת חמיה וכו' אינה לא כוחלת ולא פוקסת וכו' (שם שם ג ה). גודלת משום אורגת, כוחלת משום כותבת, פוקסת משום טווה (ר' חנין בשם ר' יוסי בר' חנינא, שבת לד:). כוחלת משום צובעת, גודלת ופוקסת משום בונה (ר' לבהו, שם לה.). אלו הן תכשיטי נשים כוחלת ופוקסת ומעבירה סרק על פניה (ת"ר, מו"ק ט:). שלא אכחול שלא אפקום ושלא אשמש מטתי יפר משום דברים שבינו ובינה (נדר' פא:). — ובפהמ"א: ותעניגה לו כוחלת ופוקסת, יפיפית רבנו ושונאך תעה (קטע מזמן הגאוי, סגדילגה סבטר, 71).

ב. פָּקַס [1], פ"י, — פָּקַס את פי הבהמה או את צוארה, פִּשֵּׂק אותו, פתח אותו בחוקה, aufreissen ; ouvrir de force ; to force open : איזו היא המראה, כל שמרביצו ופוקס את צוארו ונותן מים וכרשינין כאחד (תוספת' שבת יח ג). המראה, מרביצה ופוקס את פיה ומאכילה כרשינין ומים בבת אחת, הלעטה, מאכילה מעומד ומשקה מעומד ונותנין כרשינין בפני עצמן ומים בפני עצמן (בבלי שם קנה:).

ג. *פָּקַס [2], קל לא נמצא.

—פע' *פִּקֵּס, — פִּקֵּס את הקשואים ואת הדלועים, הסיר את הפקס שבהם: איזהו גרנן למעשרות הקשואין והדלועים משיפקס [3], ואם אינו מפקס משיעמיד

1) [אין פקס זה אלא פָּסַק, במקרא פִּשֵּׂק, פִּשֵּׂק שפתיו (משלי יג ג), ויתכן שאין כאן אלא טעות המעתיקים. עי' פָּסַק, הערות. ואמנם אפשר שיש כאן הפוך הגאים בלשון. ומה שכתוב ברש"י (במד' כג טז): הפוקס בהמה אינו אלא ט"ס תחת הפוקם, ועי' פָּקַם.]

2) [פעל הנגזור מן היונ' πέκος, צמר שבצמת וכדו', ועי' בהערה הבאה.]

3) [כך בסדב"ם וכך (מְשֶׁיְּפַקֵּס) בכ"י פרמה, וכך נכון, כנראה מן ההמשך: ואם אינו מפקס. ובדפוסי

ערימה, אבטיח משישלק, ואם אינו משלק עד שיעשה מוקצה (מעשׂר׳ א ה). תורמין הקישואין והדילועין אף על פי שלא שילק אבטיחין והמלפפונות אף על פי שלא פיקס[1] (תוספת׳ שם א ו). הוה מפקס ראשון ראשון ומשלק ראשון ראשון לא נטבלו עד שיפקס כל צורכו וישלק כל צורכו, פיקס ושילק ברשות ההקדש ופדיו וכו׳ (ירוש׳ שם שם). תניא מפקסין את הדלועין בשבת (ביצ׳ יג:, כ״י מינכן).

פקע [2]), ממנו *הֶפְקֵעַ [3]), *הַפְקָעָה, *פִּקִּיעַ, א. *פָּקִיעַ, ב. *פָּקִיעַ, *פְּקִיעָה, *פְּקִיעוּת, *פָּקַע, א. פֶּקַע, ב. *פֶּקַע, ג. *פָּקַע, *פִּקֵּעַ, פַּקָּעָה, *פַּקְעִית־פַּקַּעַת.

***פָּקַע**, פ״ע, — א) פָּקַע הפשתן, נבקע פקעות פקעות, פָּקְעָה הקורה וכדו׳, auseinanderbrechen, sich teilen; se rompre, se partager; to break asunder, divide, split: כשהיו יושבין ואוכלין ופקעה עליהן הקורה, רבי שמעון אומר עוקרין הן חלקן ואוכלין במקום אחר (ירוש׳ פסח׳ ז יב). ובשעה שהוא יודע שהפשתן שלו רעה אינו מספיק לקיש עליה אחת עד

המשני׳ וכן בבבלי (ביצה יג:, ב״מ פח:): משיפקסו בלו׳ משיפקסו את הדלועין; ואם לא פקסו (ביצה שם). ובמשני׳ מנק׳ ליוורנו: מִשֶּׁיִּפַּקְּסוּ בנפע׳ ואינו מתאים להמשך, וכן בכל הענין מדבר על פעלת אדם המפקס והמעמיד ערמה וכו׳ ולא על התפתחות הצמח. ובבבלי (ב״מ פח:) מבואר: משיפקסו משינטל פקס שלהן (בירושי׳ (מעשׂר׳ א ח): פקסוסיה) ופרשו המפרשים, שיסירו את השערות או היבליות שבקשואים שלא בשלו כל צרכם, או שתשרנה שערות אלו מעצמן. אולם נשירה זו אינה מעשה נכר מצד האדם, וגם בהתאם למה שנאמר בהערה לערך פקל, גם פֵּקֶס בקשואים ובדלועים אינו הסרת הפקס מעצם הפרי אלא הסרת כל הפקס והעלים שכבר נשרו מבין הפרות לפני הכאתם לאסם או לשוק ולפי זה נראה שבאן שרש עברי במשמ׳ זקק וטהר המקביל לערב׳ פַקַּשׁ a) במשמ׳ זקק טמאה.]

1) [נ״א: פיקין.]

2) [אין פקע אלא שנוי מבטא של בקע (עי׳ שם, הערות), וברֹב שמושיו בא שרש זה לעבר׳ מן הארמ׳; וכן בסור׳ פקע במקום בקע שבעבר׳, ובערב׳ פקע b) וגם פקא c) במשמ׳ קרובה; ואף פקח בעבר׳ אינו אלא שנוי מבטא של פקע, בקע, ועי׳ פְּקִיעָה, הערה.]

3) [עי׳ א. פָּקִיעַ, הערה.]

a) فقس b) فقع c) فقأ

שהיא פוקעת (ר׳ יוסי בן חנינא, מד״ר ברא׳ לב). הפשתני הזה כשפשתנו לוקה אינו מקיש עליו ביותר מפני שהיא פוקעת (ר׳ יוחנן, שם שם נה). ר׳ יהושע בן לוי וכו׳ ראה שם עמודים של שיש מכוסי׳ בטיפיטיאות בשרב שלא יפקעו ובצנה שלא יקרשו (שם ויקר׳ כז). — ובסהמ״א: כשמטלאין כד חיטין או שעורין ביסות הגורן וגפין את הכד יפקע ביסות הגשמים מחמת תפיחת התבואה (רש״י, ב״מ מ., ד״ה לפקע). — ופָּקְעָה הגחלת, הקטרת וכדו׳ נבקעה מן הגוש וקפצה הצדה[1]), abspringen, sich ablösen; se detacher; to crack off, come off: וכולם שפקעו מעל גבי המזבח לא יחזיר, וכן גחלת שפקעה מעל גבי המזבח, אברים שפקעו מעל גבי המזבח קודם לחצות יחזיר ומועלין בהם (זבח׳ ע ו). פקע מקרנות ומטלפה ומפרסה אין צריך להחזיר (תוספת׳ פרה ג יג). ומה עולה פקעו איברים מעל גבי המזבח מחזירם למערכה אף תמורה כיוצא בה (ספרי דבר׳ עח). פעמים שהיא (הגרוגרת) פוקעת תחת הגלגל והיא דרוסה והיא נראית שאינה דרוסה (ר׳ שמול, ירוש׳ מעש׳ ג ה). קטרת שפקעה מעל גבי המזבח אפילו קרטין שבה אין מחזירין אותן (מנח׳ כו:). — ובאותה משמ׳ פקעו המנגנות, פקע תנין וכו׳: וכשמעלים את העד לפני שלמה היו מנגנות פוקעים גלגלות הוזרים אריות נוהמין נשרים פורחין טווסין רצים וכו׳ וכשהגלוהו וכו׳ ולא היה (נבוכדנאצר) יודע מנגנון פרש רגלו פקע תנין של כסף שהיה חוזר בתוך המנגנון והכה אותו על יריכו (מדרש פנים אחרים על אסתר, נוסח ב, בובר, 29). — ובסהמ״א: פוקעין שפקעו מעל האש (רש״י, יומא מה:, ד״ה עיכולי). — ב) ובהשאלה פָּקַע האסור הפגול, הקדשה[2]), נבקע והוסר מעל הדבר: שלמים שלקחן בכסף מעשר פקעה מהן קדושת מעשר (בשם ר׳ יוסי בן חנינא, ירוש׳ מע״ש ג ג). קדושת דמים פקעה בכדי, קדושת הגוף לא פקעה בכדי (רבא, נדר׳ כט.). הפיגול והנותר והטמא שהעלן לגבי מזבח פקע איסור מהן (ר׳ ילחק בשם ר׳ יוחנן, זבח׳ מג:).

1) [וכן בארמ׳: אי איתה דאינקיב עילאה, תתאה אגב רוכביה מיפקע פקע (חול׳ נו.).]

2) [וכן בארמ׳: פקע ליה שעבודיה (ב״ק מט:) ובעברית שבסהמ״א פָּקַע השעבוד.]

קומץ פיגול שהעלו לגבי מזבח פקע פיגולו ממנו (עולה, מעילה ג :). ואם לוית ע"מ לפרוע שפיר, אלא אם הלוית ע"מ שלא לפרוע פקע (החוב) א"כ נמצא ממונו אבד (כלה רבי ה). — וּפָקְעוּ הקדושין בן האשה: קידש אחד מן השוק את אחת מהן ובא היבם וחלץ לה ובא עליה ופקעו ממנה קידושין חליץ לחבירתה ובא עליה למפריעה חלו עליה קידושין (ירוש' יבמ' ח ח). תנאי היה בלבי לכשאטמא תיפקע נזירותי ממני תחול עלי נזירות אחרת (שם נזיר ט ח). שלא תאמר הואיל ויצא לחירות תפקע ממנו נזירות בטומאה (שם שם ט ח). — ובסהמ"א: המשכיר בית לחבירו וחזר והקדישו הרי זה קדש ופקעה השכירות ואם דר בו השוכר מעל (רמב"ם, ערכין וחרמין ו ל). ואין שמעון יכול למחול ללוי שהרי פקע השעבוד שיש לשמעון על לוי (טוחו"מ פו ה). מניתי שליח אחר בשביל שנתעצלת ופקע שליחותך ממך (סו"ת בנימין זאב תלח). — ג) וּפ"י, פָּקְעוּ ואבים את הצאן, בקעו והפיצו אותן[1]: למלך שהיה לו צאן ונכנסו ואבים בתוכם ופקעוה, אמ' המלך לרועה מנה את הצאן לידע כמה הברו (פסיק' ר"כ, סקלים, בובר יח.). — וּפָקַע, פ"ע, נתפקעה נרסו: כי הא דההוא דאתא לקמיה דרבי א"ל אשתך אשתי ובניך בני, א"ל רצונך שתשתה כוס של יין, שתה ופקע (סנה ל:).—וביני פָעוּ', נק' פְּקוּעָה, הבהמה הַפְּקוּעָה, שפקעו את בטנה והוציאו ממנה את הולד, בֶּן־פְּקוּעָה, ולד הבהמה שהוצא מבטן אמו הפקועה: עד כאן לא קאמר ר' מאיר בן פקועת טעון שחיטה ה"מ היכא דיצא לאויר העולם (חולי עד.). בן פקועה הבא על בהמה מעלייתא הולד אין לו תקנה (רב משרשיא, שם עה:). הכל מודים בקלוט בן פקועה שמותר (אביי, שם שם). מהו לפדות בבן פקועת (בכורו' יב.). — ועל בן אדם: שהמלך הראשון שלהם (של הרומיים) היה בן פקועה שמתה אמו בלדתה אותו ובקעו את כריסה והוציאו הילד חי ועל כן נקרא ציסר (כ"ד מן הפוסקים, מלון לג"ס דוד, בכריות, רג., ערך קסר). — וְעַיִן פְּקוּעָה, עין קרועה ופתוחה לרוחה: וכיון שהיה אותו אדם מבקש לירד במרכבה היה ענפיא"ל השר פותח דלתות היכל

[1]) [מעין זה שמוש ביני פָעוּ' בארמי, פְּקִיעַ: שאני רבנן דפקיע שמייהו, במשמ' נפוץ.]

השביעי והיה אותו אדם נכנס ועומד על מפתן פתח היכל הז' וחיות הקדש נושאות בו תקי"ב עינים וכל עין ועין מעיני חיות הקדש פקועה כשיעור כברה גדולה של נוצרים (פרקי היכלות כד ג). —"ושק פקוע, שק קשור ופקוע ועגול של אבן או של עופרת בתוכו (רב"י, גיט' עז., ד"ה סייאח).

— נפעי, *נִפְקַע, — כמו נבקע, נִפְקְעָה האזן, נפתחה האזן הערלה לשמע, הכשר הלב להבין[1]: שמא תפקע[2] האזן של שומע, יכול כמו שהעבד מסגל מאחר רבו וכו' ת"ל כי לי כל הארץ (ר"י בן קרחה, פסיק' רב', יהודה וישראל, מו :). — "נִפְקַע השעבוד וכדו', כמו פקע בקל: והוריד ראובן על זכיתי כהן וכיון שכבר נפקע שעבוד שמעון מאותן שטרות וזכת ראובן בכל זכות הכתובה (תשו' גאו', בית תלמוד ה 226). וכותים גירי אמת חשיב להו ואין ארץ ישראל נפקעת מקדושתה על ידיהם (רש"י, גיטי כח., ד"ה מנין) דהקפידה תורה לחזור שלא תפקע אחוזה מיורשים לפי שיפה כח מוכר שאין נחלתו נפקעת שהרי חוזרת לו ביובל (תוס', קידוש' כ:, ד"ה לפי שמליכו). ואם יבא שבת ברביעי לפרישה אין הואתו נפקעת אלא יום א' (המחירי ליומא ח :).

— פעי, *פִּקַּע, — כמו בקע: ויקוץ, שלא לפקע[3] תחת הבשר (ר' יוחנן, ירוש' פסח' ז יח).

— הפעי, *הִפְקִיעַ, — א) הִפְקִיעַ את הביצה בסודרין, הבקיע, סחט וסנן את הביצה דרך סודר חם, durchzwängen; faire passer de force; to force through: אין נותנין ביצה בצד המיחם בשביל שתתגלגל ולא יפקיענה[4] בסודרין ורבי יוסי

[1]) [עי' טורטשינר, שכך את האזן שבר את האזן, לשוננו יא, 261.]

[2]) [במכי' (מס' דנזיקין ב): כדי שתבקע אזנו.]

[3]) [ואולי זה בנין קל.]

[4]) [מכל המשך הענין מוכח שגם מעשה המפקיע ביצה בסודרין כמו הנתינה בצד המיחם וההטמנה בחול ובאבק דרכים (המתחממים ע"י השמש) הוא מעשה שיש בו כדי חמום הביצה עד שהחכמים חוששים משום בשול או צליה, בעוד שר' יוסי מתיר. ואמנם קשה לשון הפעל יפקיענה בסודרין, והמפרשים לא עמדו על כונתו המדיקת. הרמב"ם מדבר על הענין אך בדרך כלל בלי לבאר את המלה, וז"ל: וכשהיה הסודר חם והוחם לשמש לא תתגלגל בו הביצה ולא חלק ר' יוסי בסודר שהוחם באש שאסור לצלית וכו', ע"כ. וכן מתעלם הטור מן הקשי שבמלה באמרו: אסור ליתן בו (בסודר) ביצ'.

מתיר (שבת ג ג). — **וְהִפְקִיעַ** בדם, הבקיע לו דרך, עבר: נוחרין היו עדרות באיסטרטית של מלך והיו עולי רגלים מ פ ק י ע י ן בדם עד רכובותיהם ולא השו להם משום טומאה (שמעון בן פזירה, תוספת' עדי' ג ג). —ב) והבקיע במחיצה וכדו', הבקיע ופרץ פרץ, durchbrechen; percer; to break through: נכנס לתוך החופה התחיל לשבר את הקנקנים מ פ ק י ע [2] בחיצאות מקרע בכיליות (ר' פנחס, מד"ר ברלש' כח). —וְהִפְקִיעַ טוליאר: ה פ ק י ע ו את טוליאר ונוטל הימנו לידים או שנטל מן הסילון שיש בו כדי קבלת רביעית ידיו טהורות (תוספת' ידים ח יד). — וְהִפְקִיעַ את טליתו בחבלים, העביר בטליתו מקלעות של חבלים, durchflechten; entrelacer; to intertwine, interlace: בוא וראה טליתו של אותו רשע מהו שהכל מ פ ק י ע י ן בחבלי צמר ובחבלי פשתן וזה בחבלי בוץ וארגמן (ר' שמואל בר נחמן, מד"ר אסתר, סוף כרשם). — *הִפְקִיעַ בסכין: לפיכך אסור בשבת ליטול סכין ל ה פ ק י ע או לחתוך בה (ר"ח, ביצה לג.). —ואמר הפיטן: גבורותיו גדלים שְׁתִּים [1]) כ ה פ ק י ע ושת מים ממים בדולים גם שת מבדיל לרקיע (ר"י אבן אביתור, אלהים אל, סעה"ס 12). — ג) הִפְקִיעַ את השער, פרץ את המחיר הקצוב בשוק [2]), den Marktpreis durchbrechen, hochtreiben; pousser, faire hausser le prix; to force up the price: אין גוזרין תענית על הצבור בתחלה בחמישי שלא ל ה פ ק י ע השערים (תענ' ב ט). ומה ראו לומר ברכת השנים בתשיעית א"ר אלכסנדרי כנגד מ פ ק י ע י שערים (מגי' יז:). אוצרי פירות ומלוי רבית ומקטיני איפה ו מ פ ק י ע י שערים עליהן הכתוב אומר לאמר מתי יעבור החודש ונשבירה שבר והשבת ונפתחה בר להקטין איפה ולהגדיל שקל ולעוות מאזני מרמה (ב"ב צ:). —ובסהמ"א: וכל ה מ פ ק י ע שערים או שאצר פירות בארץ או במקום שרובו ישראל הרי זה כמלוה ברבית (רמב"ם, מכירה יד ו). כל ה מ פ ק י ע שערים שמוכר יותר מהראוי ראשים להלקותו ולענשו כפי הראוי לו (שו"ע חו"מ רלא כח). —ואמר הפיטן: ולא תאכל טרפה ותועבה הדופה ולא תקטין איפה

כדי שתצלה (או"ח שיח ג) במקום לא יפקיענה. ומפרשים אלו המבארים יפקיענה עפ"י משמ' הפעל כלשון שבירה ובקיעה לא בארו שבירה זו למה היא באה, כגון רש"י: לא ישברנה על סודר שהוחם בחמה כדי שתצלה מחומו של סודר, ע"כ (ובלשון זה גם רעב"ט). ותוי"ט: ופירושו לא ישברנה וכו' ובערוך ערך פקע מפרש שמביאים כודר או מטלית ומניחין אותן בשמש עד שמתחממי' יפה וכורכין הביצה בהן ושונין ומשלשין עד שתתגלגל (ע"כ לשון הערוך) ונ"ל שהפקיעה היא הגלגול שבביצה שע"י גלגולה של הביצה ר"ל שמתגלגל' בתוך קליפתה ושבכך היא נצלית היא שקורא אותה פקיעה על שם שמתבקעת לביקועים בתוך קליפתה במה שמתגלגלה וכו', ע"כ. והואיל ואין בזה כדי לבאר את הפקיעה באמת נאמר בנימוקי הגרי"ב על תוי"ט: נ"ב המעיין שם בערוך יראה שכוונתו שמה שכורכין נקרא פקע במו פקעת של גמי וכו'. ואולם מצד הלשון והענין אין לקבל פרוש זה כאלו יפקיענה משמעותו: יעשנה כמין פקעת בסודרין.

פרושו הנכון של יפקיענה יוצא לנו מתוך השמוש שבו נזכרה הסודרין אף במקום אחר במשנה: נותנין מים על גבי שמרים בשביל שיצלו (כלו' שיזדקקו, יעשו צלולים, בעברם דרך השמרים) ומסננין (נ"א מצננין) את היין בסודרין ובכפיפה מצרית ונותנין ביצה במסננת של חרדל וכו' (שבת כ ג). מכאן שהיו מ ס נ נ י ן דרך סודרין, והואיל והביצה אינה נוזלה ממש כמים אלא סמיכה במקצת, על כן צריך ל ה פ ק י ע אותה, להבקיע לה דרך בסחיטה, וכאן מונח מיוחד ל ה פ ק ע ת ביצה דרך סודר. ומובן שבסחיטה בכח דרך סודר חם מתחממת הביצה, ויש חשש מה לבשול. ושמוש זה של ה פ ק י ע הוא ממש כזה של הבקיע במקרא: ויקח אותו שבע מאות איש שלף חרב ל ה ב ק י ע (כלו' להבקיע לו דרך) אל מלך אדום ולא יכלו (מ"ב ג כו) ועי' לקמן הפקיע בדם, וכן הפקיע את השער, שפרושו בעקר: פרץ את השער, וכן מפקיע בחיצאות וכו'.]

2) [נ"א: מבקיע, מכפיע, מבויע.]

1) [מ"ר מן שְׁתִי, עפ"י דברי רב: היה מרחיב והולך כשתי פקעיות של שתי (חגיגה יב.).]

2) [עקר משמ' הכטוי הפקיע את השער היא פרץ את השער, כדגמת פָּרץ גדר, ואפשר שכל משמ' המלה שַׁעַר בהוראת מחיר (שממנה נגזרו בעבר' ובארמ' של המקורות היהודיים אף שעור, שיעורא והפעל שִׁעֵר) לא נולדה אלא מתוך שמושי לשון כגון הפקיע שער, פרץ את השער, שער הבית והעיר ממש, כתמונה לפורץ גדר העיבר על מדה וחק. אם כך הדבר, כי אז שער, שעור, במשמ' חדשה זו אך שאולים הם בארמ', כי שַׁעַר (הבית) בארמי' הוא תרע (שעקר משמעתו: פרצה); וראיה לדעה זו היא בזאת, שאין שער בצורה זו ובמשמ' של מחיר וחשבון בסורי' של לא־יהודים. ולפי זה יש לראות אף שִׁעֵר a) (מחיר) והפעל שִׁעֵר b) בערבי' במלים שאולות מארמי' של יהודים.]

a) سعر b) سعّر

להפקיע שערים (רסנ"ג, בלל סדי, לזהרות). — ד) הִפְקִיעַ מבלאי בגדים, הבקיע פקעות פקעות מבגדים בלויים כדי להשתמש בפקעות לשמוש אחר, ביחוד כדי לעשות מהן פתילות לנרות, auftrennen ; détisser, défaire ; to rip open, undo : מבלאי מכנסי כהנים ומהמייניהן מהן היו מפקיעין[1]) ובהן היו מדליקין (סוכ' ה ג). בגדי כהונה שבלו מפקיעין אותן ומהן היו עושין פתילות למקדש (רבה בר מתנה, שבת כא.). — ובספהמ"א : והפקעה בלשון ישמעלי אלפתל כמו שמפקיעין צמר של גפן או פשתן או? סמרטוט יעושין פתילות לנירות (תשו' הגאו' הרכבי סל, 158). — והִפְקִיעַ חותמות : מודים חכמים לר"מ בחותמות שבקרקע שמפקפקין בו ומפקיעין ומתירין וחותכין בשבת (ירוש' שבת טו ג ; שם ביצה ד ג ; שם תגי' א ח). חותמות שבקרקע בשבת מתיר אבל לא מפקיע[2]) ולא חותך, ביום טוב מתיר ומפקיע וחותך (ביצה לא.). חותמות שבקרקע מתיר אבל לא מפקיע ולא חותך, שבכלים מתיר ומפקיע וחותך (תוספתא, שם שם). — וחותלות של גרוגרות : חותלות של גרוגרות ושל תמרים מתיר ומפקיע וחותך, ותניא אידך מתיר אבל לא מפקיע[3]) ולא חותך (שבת קמו.). — ובספהמ"א : וחותמות של קרקע כגון דלת של בור שקשור בו בחבל יכול להתירו דלאו של קיימא הוא שהרי להתיר תמיד עשוי אבל לא מפקיע וחותך משום דהוי סותר (לבוש או"ח תקיט ג). — ה) ובהשאלה, הִפְקִיעַ דבר או אדם מידי שעבוד, מידי מעשר וכדו', הִפְקִיעַ שעבוד, שחרר את הדבר או האדם, התיר את השעבוד מעליו[4]) : אין קניין לגוי בארץ ישראל להפקיעו מידי מעשר (ר' מאיר, ירוש' דמאי ה ט). הקדש חמץ ושחרור מפקיעין מידי שיעבוד (רבא, יבמ' מו.). אם הפקיעה בהמתם של לוים בהמה של ישראל[5]) דין הוא שתפקיע את של עצמן (אביי, בכורו' ד.).

—ובספהמ"א : עבד הנמכר לגוי וכו' לקנום את רבו שהפקיעו מן המצוה (תשו' גאון, שרידי מהגני', מ"ל ויס, 27). מפריש טלה משום ספק ומפקיע עליו קדושת פטר חמור (רש"י, בכורו' ע., ד"ה מפרים). וכן אם נדר נדר שכופין עליו את העבדים וכו' ואמר לו רבו מופר לך יצא לחירות, שכיון שלא כפה אותו במקום שיש לכפותו גילה דעתו שהפקיע שעבודו (רמב"ם, עבדים ח יז). שור היה עומד להריגה מפני שהוא מזיק את הבריות ואילן העומד לקציצה מפני שהוא מזיק את הרבים וקדם א' ושחט שור זה וקצץ אילן זה שלא מדעת הבעלים חייב לשלם לבעלים כמו שיראו הדיינים שהרי הפקיעם מלעשות מצוה (טו"ע חו"מ שפב א). — וְהִפְקִיעַ את עצמו מיד פלוני, השתחרר : שלא תהא כל אחת ואחת הולכת ותולה עצמה בנכרי ומפקעת עצמה מיד בעלה (רב משרשיא, גיט' פח :). — ואמר המליץ : על כן ירא למוש ממקומו אשר הפקד בו מטעם קיסר כי היה רב לו גם הוא להפקיע את נפשו (רמח"ג, הלרפתים בכוסיא, 85). — וְהִפְקִיעַ ממון מחברו, הוציאו מידו : אע"פ שגלה דעתו שאין רוצה לתת לה מזונותיה כיון שהן חוב עליו לא כל הימנו להפקיע ממון אחרים, ובית דין מוציאין ממנו בעל כרחו (ס' העטור לר"י ברצלוני 62). — וְהִפְקִיעַ מראה היין, הוציאו, הסירו : אלא אם כן שפך מהן עד שירבו ליכנס לתוכו מטי המקוה כדי להפקיע כל מראה היין הימנו שהמים הנכנסים לתוכו יש בהן שיעור להפקיע כל מראה היין הימנו (רש"י, זבח' עח : ד"ה והטבילו). — וְהִפְקִיעַ מעשר, הפחית ממנו : ואם היה תורם שנית היה המעשר מקולקל שמפקיעו וממעט בו (פענח רזא עה"ת, שלח, אוסט', כא.). — וְהִפְקִיעַ תקנת חכמים, הִפְקִיעַ כח, דין, זכות וכדו', עשה שתפקע התקנה, הכח וכו' : לא אמרו בגמ' יחוד (הפתח) מפקיע שאר הרוחות אלא בחפירה דסופלי, והיחוד הוא תיקון כניסה ויציאה, אבל בית שיש לו פתחים הרבה מארבע רוחות מה תיקון הם צריכין (לאב"ד, השגות על רמב"ם, שכנים ג ג). כל אחד מערים להפקיע תקנת חכמים ויעשו דבריהם כחוכא ואטלולא, נחזי' נמי דחשו רבנן להערמה שלא יפקיעו כח המצרנות בכך (ר"מ מרוטנבורג, שערי תשו' ח"נ קלט). ראובן שהיה חייב לשמעון מלוה על פה ונתן כל אשר לו ללוי להפקיע חוב שמעון

1) [בירושלמי למשנה זו :] מהו מפקיעין, תירגם ר' חגיי קומי ר' יוסה מפשילים. [ועי' פָּשַׁל, הִפע'. ורש"י פרש : קורעין.]

2) [רש"י : לא מפקיע החבל לסתור עבותו וגדילתו.]

3) [רש"י : סותר שרשיות החבל בכלי

4) [צרוף זה מצוי גם בארמ' שבתו"ם.]

5) [מק־שת בכורה.]

(בשם הרא"ש, שוחו"מ לט יג). שכל מי שמכוין להערים ולהפקיע תקנת הכמים ולעשות עול לחברו לבדום חכמים בערמם (שם שם כב).

—הִפעִ׳, הִפְקִיעַ, הופקע, — הִפְקִיעוּ אותו, נתבטל: לא היה להם (להלויים) נחלת שדות וכרמים אלא ערים לשבת ומגרשיהם לפיכך הם להם במקום שדות ויש להם גאולה כשדות כדי שלא תופקע נחלתם מהם (רש"י, ויקרא כה לג). ושביתת כספים כמו כן מופקעים מלוה ללוה (תוס׳ קידוש׳ לח:, ד"ה הפמעטה). בעיר שיש תקנת שכל מי שימכר קרקע לחבירו יכריז שלשים יום וכל מי שאינו מראה זכות תוך זמן זה יהא זכותו מופקע (רשב"א תשו׳ תתלד). ואם לא הודיע לברורים או למוקדמין כמו שנזכר למעלה בתוך זמן זה שיהא זכותו מופקע ולא יהא לו רשות לתבעו לעולם (ריב"ש, ספר בר ששת, תשו׳ שפח). בקהל שתקנו ועשו תקנה ביניהם והיווק גדול שכל מי שיקדש בלא עשרה או כיוצא בזה יהיו הקרושין מופקעין והדמים יהיו הפקר (לבוש אה"ע כח כג).—וחוט מֻפְקָע מצער, חוט שהפקיעו אותו מן הצער: ובאותו החוט המופקע מכין את הלוקה והמכה אותו אוחז את המקל בידו (תשו׳ הגאו׳ הרכבי סי׳ 158).

א. פֶּקַע [1], ש"ז, מ"ר פְּקָעִים,—שתיל, פטור, הפוקע כלו׳ בוקע מן הקרקע או מגוף הצמח המשמש קשוט כבנין, Blütentrieb; rejeton; shoot, sprout: וארז אל הבית פנימה מקלעת פְּקָעִים ופטורי ציצים (מ"א ו יח). ופקעים מתחת לשפתו סביב סבבים אתו עשר באמה מקפים את הים סביב שני טורים הפְּקָעִים יצקים ביצקתו (שם ז כד).—ואמר המשורר: ועוד תשחת עסים רמון ותשכב במטות שן ומקלעת פקעים, ועוד תכה כמכה הכך את זמנך או תנגע נגעים (ר"ם הנגיד, דבריך בתוך לבי, ברודי, 42).

ב. *פֶּקַע, ש"ז, — א) רעם ורעש, התפוצצות, ואמר בן סירא: וירעם מן השמים יי׳ בפקע אדיר [1] נשמע קולו ויכנע נציבי צר ויאבד את כל סרני פלשתים (ב"ס גני׳ מו יז). — ב) בקיע, סדק, כמו פֶּקַע במשמ׳ ג), Spalte; fente; split: ממגדל צבעיא קצוצים (את עצי השטים) והביאום עמהן למצרים ולא נמצא בהם לא קשר ולא פקע (ר׳ לוי, מד"ר ברא׳ שי׳ לד).—ובפהמ"א: ודאי כשמכין על דבר קשה אפשר שישבר שלא במקום המכה וזהו הנקרא פקע והשבר בכ"מ שהוא נכר מקומו אע"ג שחזר ונקשר (שו"ת מהרי"ט ב ט, וינילאחס טז). — ג) פעֻלת הדבר הפוקע, פקיעה: השורף בעצמות והמחתך בגידין אין בו משום שבירת העצם וכו׳ אביי אמר משום פקע רבא אמר משום הפסד קדשים (פסח׳ פד:).—*ופקע במשמ׳ גורי עץ: גוזרין פקעיו אשעל"ש בלע"ז (רש"י, קנה׳ פא:).

ג. *פֶּקַע, ש"ז,—כמו פְּקַעַת: פוסק מן הפקע שטוויה לשם ציצית ארבעה חוטין וישער שכל חוט וחוט מאותן ארבעה לכשתכפול לשנים יהיה שיעורו של כל חוט מן השמנה בין גדיל ובין ענף שיעור זרת (שבלי הלקט, קל:).

***פֶּקַע**, ש"ז, מ"ר פְּקָעִים, פוקעין,— כמו פְּקִיעַ במשמ׳ א, קטע שפקע מדבר בעת התבקעו באש וכדו׳ [2]: (וישרף את הפרה), להביא את הפוקעין [3], מכאן אמרו הבשר כל שהוא יחזור ואם לא החזיר פסל (ילק׳ שמעו׳ במד׳ תשסח). עיכולי עולה, פוקעין שפקעו מעל האש (רש"י, יומא מה:, ד"ה עיכולי).

---

1) [כמבֹאר בהערות לערכים פְּטֹרֶת ב. פָּטוּר, פטור, א. פֶּטֶר, פֶּטֶר, פִּטְרָה, נוצרו גם בעבר׳ כמו בשאר לשונות כמה מלים בשמ׳ שתיל הצמח, נצר וציץ, מן ההוראה העקרית בָּקַע, פָּרַץ מן הקרקע או מגוף הצמח. וכן אין גם פֶּקַע ואין אף פְּקָעָה בעקר אלא הפטוטרת, הפט-ת, הדבר הבוקע וצומח; ולא מקור המלה אלא שבושה בלשון, שנתיחד במשך הדורות לפטורת זו או זו, הוא שקבע לאט לאט את משמעותן המדיקת של המלים כשמות לצמחים ידועים, בעוד ששמות אחרים נתיחדו לזולתם. ואמנם כמה מפרשים הלכו בדרך ההפוכה לבאר פֶּקַע עפ"י פַּקֻּעוֹת השדה שראו בהן צמח מיחד (עי׳ הערה לערך פַּקֻּעָה). כך ריב"ג: ופקעים וכו׳ הם הפקועות וכו׳; רד"ק: והם צורות פקועות שדה. וי"ת: וגלף חיזו ביעין, ולפי זה רלב"ג: בצורת ביצים. ורש"י פירש; כמין כפתורים. ור"י אברבנאל: שהפקעים היו גופים עגולים והיו להם ראשי הבקר (של ים הנחשת) והיו דבקים בים ממעל וכו׳.]

1) [בתרג׳ הסורי: ופקעא חסינא אשמע קולה.]

2) [וכן בארמי שבתו"מ: ור"ג נמי הכתיב עולת על מוקדה, ההוא לאהדורי פוקעין הוא דאתא וכו׳ (זבח׳ פג:).]

3) [בספרי (במד׳ קכד): הפקיעים, ובר"ש (פרה ג ט) בשם הספרי: הפקעין.]

פַּקֻּעָה, ש״נ, מ״ר פַּקֻּעֹת, *פקועה, פקועות, — פרי רע של צמח ידוע או של צמחים שונים מצמחי השדה[1]: ויצא אחד אל השדה ללקט ארת וימצא גפן שדה וילקט ממנה פַּקֻּעֹת שדה מלא בגדו (מ״ב ד לט). — ובתו״מ: וחכמים מתירין (להדליק ביו״ט) בכל השמנים בשמן שומשמין בשמן אגוזים בשמן צנונות בשמן דגים בשמן פקועות בעיטרן ובנפט (שבת ב ב). מחצלת הקש ושפופרת הקש ר׳ עקיבא מטמא ור׳ יוחנן בן נורי מטהר, ר׳ שמעון אומר אף של פקועות כיוצא בהן (כלים יז יז). — ובסהמ״א: ודע כי תמצאה רוב מאכלים והם לגוף בצירים וחבלים כמו תכשיל אשר שהה בכלים ודגים הישנים הגדולים ופקועות מאס גם הגבינה אשר תהיה מלוחה גם ישנה (ר״י חריזי, רפואות הגויה). דגים שנמוחו בשמן פקועות עלקם בערבי (אבודרהם, סדר מעריב של שבת ופירושה, כג:).

***פַּקֻּעִית**, פַּקְעִית, פִּקַּעַת[1], פַּקַּעַת[2], ש״נ, מ״ר פַּקְעִיּוֹת[3], פַּקְעִיּוֹת[4]. — בְּמוֹ בְּקַעַת[5], חתיכת שנבקעה או שהבקיעו אותה מגוש יותר גדול, ביחוד פקעת של חוטי צמר או פשתן וכדוי, Splitter, Knäuel; fragment, pelote; splinter, clew: הכדור והפקעת של גמי שנתנן על פי החבית אם מרח מן הצדדין לא הציל עד שימרח מלמעלן ומלמטן (כלים י ד). החמת שיעורה בפקעיות של שתי אם אינה מקבלת של שתי אע״פ שמקבלת של ערב טמאה (שם יז ב). כמה יהא בפקעת[6] ותהא מיטמאה בנגעים, כדי לארוג ממנה שלש על שלש שתי וערב (נגע׳ יא ח). המעלה מן הפקעת לחברתה, מן הסליל לחברו, מן הכובד העליונה לכובד התחתונה וכן שני דפי חלוק שנראה נגע כאחד מהן הרי השני

---

1) [רב מפרשי המקרא היום הולכים אחרי הוולג׳ (colocynthidas) ורואים בפקעות שדה (מ״ב ד לט) את הקולוקוינטה (cucumis colocynthis), מין קשות מרה, המשמשת אף ברפואה, או את ירוקת החמור, קשות החמור (Ecballium officinale, Springgurke) המצויה מאד בארץ, ומהמפרשים העברים היו שבארו: פטריות, כי כן בא אף פקע, פקעה בערב׳, בעקר במשמ׳ פטריות, ואמנם אף במשמ׳ קולוקוינטה. ואלה דברי רש״י: פקועות שדה הוא בוליי״ן (צ״ל בולו״ן, ברו׳ boletus, פטריות) סם המות וכו׳. וריב״ג: והמפרשים אמרו שהם גידים (תרג׳ של לענה בארמ׳ גידין) ובערבי׳ חנטיל (ז״א קולוקוינטה) וכו׳ ומה שמרחיק היות פקועות שדה גידין כי לענה הוא שמפרשין בו גידין אלא אם יש לו שני שמות ר״ל לענה ופקעות, ואולם סברת חכמינו בשמן פקעות שהוא שמן הגידין (והוא קולוקוינטירש) ועם כל זה זה הנה פקועות שדה לא יהיה גידין כלל וכו׳, ע״כ. ורד״ק: תרגם יונתן וכו׳ וי״מ גפן כמשמעו ומפרשים פקועות פטריות הידוע בדברי רבותינו ז״ל וגדלו הפטריות ההם אצל הגפן ומצאנו כפי׳ הגאונים ז״ל פקועות שדה כעין אבטיחים קטנים והם מרים ועושין מורע שלהם שמן הוא שאמרו רז״ל בשמן פקועות והוא הנקרא בלשון ישמעאל חנדל אם כן לזה הפירוש ירצה לומר גפן שדה שהקנה ההוא שגדלין בו אלה הפקועית הוא כעין גפן ונקרא גפן שדה (ימעין זה גם נכפי הסרסים). ורלב״ג: פירשו קצת המפרשים שהם קשואין מריקגומ״רו בלעז והם בתכלית הריע והסכנה לאוכל מהם וקצתם פירשו שהם הנקראים קולקוינטידא״ש והם גם כן כמו סם המות. ועי׳ גם לו, Flora IV, עמ׳ 50 ועוד. ואלה המבארים ירוקת חמור מסתמכים על תכונת הצמח הזה שקשואיו מתפקעים כשיגעו בהם וזורקים את זרעם.

ואולם כל הפרושים האלה מצריכים להפריד בפסוק בין גפן השדה כצמח בפני עצמו ובין פקעות השדה (כך בפרוש מנחם, ריב״ג, ועי׳ רש״י) או לבאר גפן שלא כמשמעותה בכל מקום, כי לפי הפשט נקראו פרות הגפן עצמה כאן פקעות. וכן באה המלה פקיעא בסור׳ במשמ׳ פרי בסר או פרי מקלקל בכלל, כך כתרג׳ נֹבֶלֶת, (ישע׳ לד ד), פַּגֶּיהָ (שה״ש ב יג, ועו״ד), ואף בערבי פקע פרושו: סוג גרוע של פטריות. ולפי זה אין פקעית שדה במקרא אלא פרות גרועים וקטנים בכלל, פרות גרועים של גפן השדה ואף של צמח אחר. ואף במשנה שמן פקועית כנגוד לשמן זית הוא שמן של כל מיני פרות קטנים וגרועים ולאו דוקא של צמח זה או זה.

ומצד הלשון אין פקעה אלא (השוה את הנאמר על פִּטְרָה, פִּטּוֹרֶת) דבר הפוקע בוקע מן הקרקע או מן הצמח, ואין ללמוד מכאן על תכונת צמח ידוע. ובת״י פקעי חקלא באותה משמ׳, והשבעים תרגמו τολύπην ἀγρίαν. כלו׳ פְּקַעַת (של חוטים) בר, וכנראה אף כמאי את המלה בנקוד זה.]

1) [כנראה צורת היחיד היא פְּקַעַת, ועפ״י מ״ר פקעיית נוספה צורת יחיד חדשה פקעית, ולפי ההגיה השונה של הרבוי באו אף ביחיד פְּקְעִית או פַּקְעִית.]

2) [כך מנקד במשנה מנק׳ ליוורנו ובכ״י קופמן (כלים י ד; נגעי יא ח–ט).]

3) [כך במשנ׳ מנקד׳ ליוורנו (כלים יז ב).]

4) [כך מנקד בכ״י פרמה ובכ״י קופמן (כלים יז ב) וכן בקטע כ״י מנקד בודל׳ (שם שם).]

5) [עי׳ ערך זה, עמ׳ 597.]

6) [בכ״י קופמן: בבקעת.]

טהור (שם שם ט). אין לוקחין מן הגרדי לא קיצין ולא אירין ולא פאניקנין ולא שיורי פקעיות[1], אבל לוקחין מהם בגד מנומר שתי טווי ואריג (תוספת' ב"ק יא יא). חמת הדשה אף על פי מקבל רימונין טהורה, תפרה ונקרעה שיעורה ברימונים, ר' אליעזר אומר בפקעיות של שתי מארבע למנה שהוא ארבעים בסלע (שם כלים ב"מ ו ו). הליצין[2] שבפקעת[3] מצטרפין זה עם זה ופושין מזה לזה (שם נגע' ה י). בשעה שברא הקב"ה את העולם היה מרחיב והולך כשתי פקעיות של שתי (רב יהודה בשם רב, חגי' יב.). נטל הב"ה שתי פקעיות[4] אחד של אש ואחד של שלג ופתכן זה בזה ומהן נברא העולם (ר' יוחנן, מד"ר ברלשי' י). לפלטין גדולה שהיה בה פתחים הרבה שכל מי שהיה נכנס לתוכה היה תועה, מה עשה פיקח אחד נטל פקעת של גמי וקשרה כנגד הפתח, התחילו הכל נכנסין ויוצאין דרך הפקעת (רב נחמן שם שם יב; ודומה לזה שם שה"ש א וקהל' ב). — ובסהמ"א: וכל בגד ובגד שהיו פקעיות של שתי או של ערב שגילם משבצות קרעו כל בגד ובגד וכרכו שתי הכריכות אחת של שתי ואחת של ערב והזירום לבעלים (מדרש יונה, קובץ מדרשים קטנים מכ"י די רוסי). גימון שיש בצמר אסור לעשותן לבדן ציצית סיסין פקיעיות שלשתי ושלערב חלוקין רב ושמואל (תו"ח הגאו', גנזי מצרים, גינצבערג ב, 331). פיקה גדולת, פקעית גדולה (רגמ"ה, בכורות כג.). שתי פקעיות המעורות זו לזו בחוט וכן השתי שמקצתו לפוף על הכובד העליונה וכו' (רמב"ם, טומאת צרעת יג ט). כמה שיעור הנקב שינקב כלי העור ויטהר, החמת משתנקב כמוציא פקעיות של שתי (הוא, כלים ז ו).

א. *פִּקְפּוּק, ש"ז, — פִּיפּוּקֵי דברים, פטפוטי דברים על פלוני[5], פטפוט דבה ושם רע: ולא תהיה זאת לך לפוקה, א"ר לעזר פיקפוקי דברים היה שם (ירוש' סנה' ב ג). לפוקה, פיקפוקי דברים היה שם, א"ל (אביגיל לדוד) כד תיפוק פקפקיתך יהו אומרים עליך שופך דמים את, ולמכשול עון, אתה עומד להיכשל באשת איש וכו' ולשפוך דם, עומד אתה למלוך על ישראל והן אומרים עליך שופך דמי' היה וכו' (ר' לוי, שם שם). פיקפוקי דברים היו שם, אמרה ליה אזדהר מפיקיתא דנפשא[1] (ר' אלעזר, מדרש שמואל כג). — ובמשמ' הוצאת דברים מן הפה, אמירת דיבורים בכלל, ואמר הפיטן: שדולים ופיוסים ופקפוקי דברים לחתי פץ ודיבר, גר ותושב וכו' (ר' שמואל יזכה, יולי חיי סכה, סרידי מהגני' מ"ל ויס, 59).

ב. *פִּקְפּוּק, ש"ז, — פעלת האדם המְפַקְפֵּק דבר, מערער ומזעזע אותו: תקרה שאין עליה מעזיבה נסרים שהבית מקורה בהן ואין עליהם טיט מפקפק, פותח ומרחיב וכו' וכל דהוא מעשה מכשיר ואפילו פקפוק (ר"ח, סוכ' טו.). ר"מ אומר נוטל אחת מבינתיים, אבל לא יפקפק שאין פיקפוק מועיל לו (רש"י, שם שם). — ובהשאלה פעלת המְפַקְפֵּק, המערער חק ומדה, ואמר הפיטן: פקפוק הנין ומדות היה תמים ולצדק את הדין באמתו תכובב (ר"י בר לחובן, אזהרות, יב:). — ובמשמ' של הסוס וספק[2]: ווה הוציא מלבם הפקפוק (רסב"ח אל ר' שמואל סלמי, דברי הסן, 9).

---

1) [בבבלי (ב"ק קיט:): פקיעות.]

2) [עי' ערך ג. ליץ, הערה.]

3) [נ"א: שבבקעת.]

4) [נ"א: פקיעות, פקיעיות, בקעיות.]

5) [מפרשים ומלונאים לא הכירו כאן ובפעל ב. פִּקְפֵּק (עי' שם) שרש פקק, פקפק, המצוי בכמה צורות אף בסור' במשמ' פטפוטי דברים, כגון פַּקֵּק, פטפט; פַּקְקָא, פַּקְקָנָא, פטפטן; פַּקְקוּתָא, פטפטנות, ובפרט מַלֵּי מַפַקְקָנוּתָא, דברי פטפוט, שהוא פקפוקי דברים ממש. והרי מדברי הירוש': כד תיפוק פקפקותך יהו אומרים עליך, כלו' כאשר תצא פקפוקת (ז"א דבורים) עליך יהו אומרים, יוצא בפרוש שפקפוקים אלו לשון דבור ודברים הם. וכן נמצא הפעל: אל תפקפק בפיך ואל תאמר (מדר' תהל' כג) ממש כשמוש הפעל פקק, בסור', עי' ב. פִּקְפֵּק, הערה.]

1) [כאן נתאחדו שתי דרשות, אחת הדורשת פוקה: פקפוקי דברים כמו בירוש', ואחת הדורשת את המלה עפ"י הארמ' נפק: פוקיתא דנפשא, הוצאת הנפש, במשמ' שפיכות דמים. ועי' בהערה הקודמת.]

2) [למשמ' זו עי' הערה לערך א. פִּקְפֵּק. והרמב"ם בפרושו למס' עדיות (ה ו) על דברי המשנה, שפקפק בטהרת ידים: ופירוש מלת פקפוק על בוריו הוא הדבר שאין לו קיום והוא רופף.]

א. *פִּקְפֵּק [1], פיו"ע, — פִּקְפֵּק את התקרה, עשה שתפוק ותהיה רופפת, נענע וזעזע אותה, erschüttern, lockern; ébranler, relâcher; to shake, loosen: תקרה שאין עליה מעזיבה רבי יהודה אומר בית שמאי אומרים מפקפק ונוטל אחת מבינתים ובית הלל אומרים מפקפק או נוטל אחת מבינתים, רבי מאיר אומר נוטל אחת מבינתים ואינו מפקפק (סוכ' א ז). ישבה על גבי דימוס או שהיה מפקפק בה ונפלה, ארדיכל חייב (תוספת' ב"מ יא ה). — ובספה"א: בית המקורה בנסרים שאין עליהם מעזיבה ובא להכשירו לשם סוכה די בזה שיפקפק, פי' שיסיר כל המסמרים לשם עשיית סוכה (טוש"ע תרלא ט). — ואת החותמות שבקרקע: מודה ר' מאיר בחותמות שבקרקעות שמפקפקין ומתירין ומפקיעין אבל לא חותכין (תוספת' יו"ט ג יג). — ובהשאלה, פִּקְפֵּק בדבר הלכה וחק וכדו', ערער בהלכה, בחק ובמסורת, נסה למוטטו, rütteln (an e. Gesetz); remuer, attaquer; to shake, undermine: ואת מי נידו, אליעזר בן חנוך שפקפק בטהרת הידים (עדיות ה ו). המפקפק בדבר אפילו מדברי סופרים צריך נידוי (ירוש' מו"ק ג א). — ובספה"א: ואם חכמי התלמוד הגאונים הראשונים והאחרונים לא פיקפקו במלאכת שיעור הגויל, מי הוא זה אשר יוכל לפקפק בו בלא ראיה (גנזי מלכים, הל' ס"ת כ). הרי שגזרו בית דין גזירה ודימו שרוב הקהל יכולין לעמוד בה ואחר שגזרוה פקפקו העם בה ולא פשטה ברוב הקהל הרי זו בטלה (רמב"ם. ממרים ב ו). והקבלה הזאת אבותינו ספרו לנו ואי אפשר לפקפק בה ולחשוד אותם שינחילונו שקר (ר"י אלבו, עקרים א יט). — *פִּקְפֵּק הלב, פִּקְפְּקָה הנפש, הסס, תהה, היה בספק [2]: zweifeln; douter; to doubt: והאמת בתחלת מחשבת המשכיל כי יפקפק לבו וירחקנו שכלו כרחוק מזרח ממערב (ס' האמונות לר' סס טוב ה א). כי היה עיקר מגמתו ביאור הדברים וישובם עד שידחו רוב הספקות להשיב נפש המפקפק

1) [צורת הכפלה מן א. פוק, עי' שם הערה.]

2) [אין לשמוש זה, הרווח היום, יסוד במקורות הקדומים, וכנראה נולד מתוך הפע', מְפֻקְפָּק, עי' בהערה הבאה. ואולי השפיעת אף טעות הבנת בבטוי שבמד' תהל', המובא לקמן.]

(ר"י מוסקאטו, כפולות יסודה, הקד'). — *וּפִקְפֵּק בדבר שבפיו ואינו מוציאו, מנסה כאילו להוציא מלה מפיו ואינו מוציאה: אם הם (עני ובעל הבית) באין אצלך לדין מה אתה עושה, ואתה מפקפק בדבר [1]) ואין אתה יכול להוציאו [2]) (מדר' תהל' כג).

—פעו', *פֻּקְפַּק, בינ' מְפֻקְפָּק, מי שפקפקו אותו, שנתערער תקפו, נתרופפה זכותו: ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אותו, ר' אבהו אמר לפי שהיו הברכות מפוקפקות בידו והיכן נתאששו בידו, כאן (מד"ר בראש' סז). — *וּמְפֻקְפָּק, בשמוש מְסֻפָּק, מֻטָּל בספק [3]) : הנה הדרוש הזה מפוקפק בין הפוסקים אם יש לדמות הגוים בזמן הזה לתנוק בן יומו דאפילו לרב אינו אוסר כ"א בשתייה אך לא בהנאה (סו"ת כ"מ מגדולה עו, סס.). על כן חזרו התחלותיה ויסודותיה להיות מסופקות ותולדותיהן כיוצא בהן מפוקפקות (ר"י עמדין, מחילת יעבץ א מא). ואתה יודע שדין זה מפוקפק הרבה ביד הפוסקים עצמן (סס סס מו).

—התפ', *הִתְפַּקְפֵּק, —כמו פע', נזדעזע, נתערער: המתפלל צריך שיכרע עד שיתפקפקו [4]) כל חליות שבשדרה (ר' תנחום בשם ריב"ל, ברכ' כח:). ויאמר אל אהרן קח לך עגל בן בקר, ולמה לא אמר לו פר אלא עגל, לפי שע"י העגל נתפקפקה [5]) הכהונה בידך ובעגל היא מתכפרת בידך (תנחומא שמיני ז).

ב. *פִּקְפֵּק, — פִּקְפֵּק בפיו, הפיק דברים בפיו, דִּבֵּר: חשוק שפתותיך זו בזו ואל תבהל להשיב, מ"ט אמר עולא ואיתימא רב שמואל בר אבא גזירה חדשה היא ואין מפקפקין [6]) בה (ע"ז לה.) אל

1) [אין כאן פקפק בדבר לשון פקפוק וספק אלא הדברים נאמרו בתמונה, משל לאדם המפקפק, המנענע ומזעזע דבר שבקרקע כדי להוציאו, ואינו יכול. ועי' גם ב. פקפק, הערה.]

2) [כלו' אתה מתאמץ (לא: מהסס) לדון את העני למיתה, ואין אתה יכול.]

3) [כאן מובן המעבר למשמ' חדשה זו. הרי זכות שנתערערה היא מֻטֶּלֶת בספק.]

4) [כך גרסת הערוך וכך נכון יותר. חשוה את דברי ר"ח המובאים בהערה לע־ך פקק, התפ'.]

5) [במקום אחר (תנחו' אחרי ח): שנתפקקת הכהונה ביד אהרן.]

6) [כאן ברורה ביותר משמ' זו של פִּקְפֵּק כפקפוקי דברים: אין מדברים עליה. וכך יש בגמרה בארמ': כי גזרי גזירתא במערבא לא מגלי טעמא עד תריסר

תפקפק בפיך ואל תאמר[1]) בשביל שאתה מלך אין אדם מוכיחני (מדרי תהל' כג, בובר, קמד.)

א. *פוק [2]), ממנו *פִּקָּה, א. *פִּקּוּק, א. *פִּקֵּק, *פֶּקֶק.

ב. *פוק [3]), ממנו ב. *פִּקּוּק, ב. *פָּקַק.

א. *פָּקַק [4]), פ״י, —פָּקַק כלי חלול או נקב, סתם איתו, verstopfen ; boucher ; to stop up, plug up : פקק החלון בזמן שהוא קשור ותלוי פוקקין בו ואם לאו אין פוקקין בו (ר' אליעזר, שבת יז ז). פוקקין את המאור ומודדין את המטלית ואת המקוה, ומעשה בימי אביו של ר' צדוק ובימי אבא שאול בן בטנית שפקקו את המאור בטפיח וקשרו את המקידה בגמי לידע אם יש בגיגית פותח טפח אם לאו, ומדבריהם למדנו שפוקקין ומודדין וקושרין בשבת (שם כד ה). משפך של עץ ושל חרס שפקקו בזפת ר' אלעזר בן עזריה מטמא (כלים ג ח). חבית שנקבה וסתמוה שמרים הצילוה, פקקה[5]) בזמורה עד שימרח מן הצדדין (שם י ו). פחות מש־שה על שלשה שהתקינו לפוק בו את המרחץ לנער בו את הקדרה לקנח בו את הרחים בין מוכן בין שאינו מוכן טמא (ר' אליעזר, שם כח ב). היו זיתיו נתונים בגג וירדו עליהן גשמים אם שמח בכי יתן, ר' יהודה אומר אי אפשר שלא לשמוח, אלא אם פקק את הצנור או אם חלחל לתוכן (מכשיר' ג ו). מכסין (לגין) ולא פוקקין, אם היה פקק חוצץ הרי זה מותר (תוספת' תרומ' ז טז). אבל יוצאה (הבהמה) באגד שעל גבי המכה וכו' ופוקקין[1]) לה זוג ומטיילת בחצר (שם שבת ד ה). הפוקק את החלון בסירא והקושר ברזל בכרעי המיטה של חיה וכו' הרי זה מדרכי האמורי (שם שם ו ד). נותנין כלי מיקר וכלי מתכות על גבי כריסו של מת ופוקקין את הנקבים (שם שם יז יח). ר' מאיר אוי סילונות שבברכין מחזיקין סאתים אף על פי נקובין שופכין לתוכן מים בשבת וחכמי אוסרין עד שיפוקו (שם עירוב' ט יח). פוקקין את הכיב בסודרין ובכל דבר המטלטל כדי שלא יציפו המים את הכלים ואת האוכלין (שם שם יא י). כיזה צד מדיחין את העזרה פוקקין אותה ומרגילין אמת המים עד שנעשית נקייה כחלב (שם פסח' ג יב). קנה שהתקינו להיות פוקק בו החלון נימר אם היה קשור ותלוי פוקקין בו וכו' (ירוש' שבת יז ז). מעשה באחד שניקבה חביתו ופקקה בסנדלו (רב יהודה, ירוש' חגיגה ג ח). מעשה במרחץ של בני ברק שפקקו נקביו בעיו״ט, למחר נכנס ראב״ע ור״ע והזיעו בו (רב יהודה, שבת מ.). תניא אמר להן ר' יהודה לחכמים לדבריכם למה פוקקין את העזרה, אמרו שבח הוא לבני אהרן שילכו עד ארכובותיהם בדם (פסח' סה:). אין קושרין את לחייו (של גוסס) אין פוקקין את נקביו (שמח' א ג). — וביני סבי׳, פָּקוּק, נקי׳ פְּקוּקָה, — שֶׁפְּקָקוֹ אותו: אין חמור יוצא במרדעת בזמן שאינה קשורה לו ולא בזוג אע״פ שהוא פקוק וכו׳ (שבת ה ד). כוורת פחותה ופקוקה בקש ומשולשלת לאויר התנור השרץ בתוכה התנור טמא, השרץ בתנור אוכלין שבתוכה טמאין (כלים ח ח). מהט תחובה בה או שהיתה פקוקה בסל או בקופה טהורה (תוספת' כלים ב״ב ו ו). מודה ר' אליעזר ור' שמעון בטומאה תחת הפקוק טומאה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת (שם אהיל' י ו). המשמרת של

ירחי שתא, ע״כ. ורש״י כותב: ואין מפקפקין בה, ואין מפרשין טעמה כדמפרש ואזיל, מפקפקין לשון חטיטה בדבר סתום לפשפשו ובלעז פורייד כמו מפקפק ונוטל אחת מבינתיים, ע״כ.]

[1]) [בצורה זו מובאת במדרש בין שאר דרשות על דברי אביגיל אל דוד (ולא תהיה זאת לך לפוקה, ש״א כה לא) אף הדרשה, שצורתה בירוש' (סנה' ב ג): פיקפוקי דברים היה שם, א״ל (אביגיל) כד תיפוק פקפוקתך יהו אומרים עליך שופך דמים את (עי' א. פִּקְפּוּק, הערה 6). וגם כאן נדרשת פוקה כשמוש הפעל פקק במשמ׳ פקפק בסורי: אל תפקפק (ז״א תפטפט) בפיך ואל תאמר. ואמנם אפשר שבעלי המדרש הרחיקו את הדרשה מלשון הירוש' וקרבו אותה למשמ' של א. פִּקְפֵּק, ועי' בהערות לפעל זה על דרשה אחרת באותו מקום במדרש.]

[2]) [לא התברר מקור השרש שאינו נמצא במשמ' קרובה בלשונות האחיות.]

[3]) [כמו פִּקְפֵּק, צורת הכפלה מן פוק, ואולי מבטא מטשטש של פקפק.]

[4]) [עי' הערה לש־ש.]

[5]) [במשנ' מנק' ליוורנו מנקד כאן פְּקָקָהּ, אך אין עדות אחרת לבנין פִּעֵ׳.]

[1]) [במוכין או בצמר שלא ישמיע קול (מנחת בכורים).]

יין ר' נחמיה אומ' אם היתה פקוקה מלמעלה אע"פ שהיא פתוחה מלמטן וכו' מות' (ירוש' תרומ' ח ה). לגין בתיקו מותר, מכוס' ואינו פקוק אסור, פקוק ואינו מכוסה אם היה פקקו חוץ מותר (שם שם). צריכין הספלים להיות פקוקין בשעת הניסוך (יוסי בר חסין בשם ר"ש בן לקיש, שם סוכה ד ו). לוקחין גת בעוטה מן העובד כוכבים וכו' א"ר הונא בגת פקוקה ומלאה (ע"ז נה:). — ובספה"מ"א: ולא תצא בהמה בקרסטל שבפיה ולא בסנדל שברגלה וכו' ופוקק לה זוג שבצוארה ומטיילת בו בחצר (רמב"ם, שבת כ יג). פחות משלשה על שלשה שהתקינו לפקוק בו את המרחץ ולנער בו את הקדירה ולקנח בו את הריחיים וכיוצא באלו (הוח. כלים כג כג).— ובהשאלה: זה הפסק בא במחתרת על דברי רבינו הגדול ז"ל לפיכך נתן לנו להצילו שהוא פקקה למשנתנו ולגמרה שעליה בהלכות (רמב"ן, מלחמי ה', חלפבי פסח' ד, סי' תשכז).—ואמר הפיטן: אצולת אמן בצריף זקוקה, בנבכיה זאת בלט פקוקה גלימה עלימה ונקוקה, דבורה על אפן חקוקה (אלולת אמן, קרובי פרה).—ואמר המליץ: מטלית כל שהיא חלוני רקיע פוקקת (ר"ח לויצל, סע"י ג ב, סיר בהקדמה).

—התפ', עי' ב. פָּקַק.

ב. *פָּקַק [1], קל לא נמצא בתו"ם.

—התפ' *הִתְפַּקֵּק, נתפקק,—כמו הִתְפַּרְפֵּק מן ב. פִּקְפֵּק, הזדעזע, התמוטט: קורות בית הבד בזמן שנפרצת טהורה, ר' יהודה אומר אף קורות הבלנין בזמן שמתפקקת [2], אם אינה מתפקקת טהורה (תוספת' זבים ד ז). המתפלל צריך שיכרע עד שיתפקקו [3] כל חוליות שבשדרה (ר' תנחום בשם ריב"ל, ברכ' כח:). כיון שנשא אדם אשה עונותיו מתפקקין [1] שנא' מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מה' (ר' חמא בר חנינא, יבמ' סג:).—ובספה"מ"א: וזברת כי על צרעת נעמן כתב הרלב"ג כי עת האסף המצורע נקראת אסיפה לפי שעל ידי צרעתו היו כחותיו מתדלדלים ומתפקקים כל חליותיו ואיבריו (ר"י מוסקאטו, כפולות יהודה לג).—ובהשאלה: זה מושך אותי אצלו מכאן וזה מושך אותי אצלו מכאן עד שמתפקקין כל חוליות נשמתי (נפתלי ב"ר יעקב אלחנן, עמק המלך, שער תיקוני תשובה, עז:).

—קל, ״פָּקַק,—הזדעזע, ואמר הפיטן: הדור יזמו דעת סוד ודפקו, השבעתי אתכם שמעו ופקקו [2], יען בשמעם זאת נתמקמקו ועל כפים ספקו (ר"א קליר, חיכה את אשר, קיני ת"ב).

*פְּקָק פקק [3], ס"ז,—א) דבר המשמש סתימה בכלי חלול או בנקב, Stöpsel, Propf; bouchon; stop, plug: פקק החלון ר' אליעזר אומר בזמן שהוא קשור ותלוי פוקקין בו (שבת יז ז). מכסין (לגין) ולא פוקקין, אם היה פקק חוצץ הרי זה מותר (תוספת' הרית' ז טז). נוטל פקק איספקלריא שיערו מלא האגרוף (שם אהיל' יד ח). תרין אמורין, חד אמ' כדי שינטל בפיקקו וחרנה אמ' כדי שלא יכנס לתוכו ראש הכרכר (ירוש' תרומ' ח ה). לגין בתיקו מותר, מכוס' ואינו פקוק אסור, פקיק ואינו מכוסה אם היה פקקו חוץ מותר (שם שם). ויגש יעקב ויגל את האבן, אמר ר' יוחנן כזה שהוא מעביר פקק מעל פי צלוחית (מד"ר בראש' ע). למה היה יוסף דומה, לצלוחית שהיה עליה פקק ולא היה ריחה ניכר (מדרש שה"ש גרינהוט א ג). — ובספה"מ"א: מסובריא דנויתא, פקק של צמיד חבית (רגמ"ה, בכורו' כה.).—ואמר המשורר: אסרו להתהתן לשאת וגם ליתן עם כל בני איתן מלכך ושריך, מאמר אשר נחקק צורף ונזדקק עובר כמו הפקק מעל צלוחיך (פנחס לוצאטו, ליון

---

1) [עי' הערה לשרש.]

2) [כך צוק"מ עפ"י כ"י. בדפוס': ר' יוסי אומר אף על קירות הבלנים בזמן שהיא מפקפקת ואינה נשמטת וכתב הגר"א בבאורו: פי' שהיא מתנענע אע"פ שאינה נשמטת ממקומה.]

3) [רש"י: שיראו הפקקים הם הקשרים כמו ששנינו (ב"ב פ:) בקנים ובגפנים מן הפקק שלמעלה ותיא הקשר שחלל הקנה פקוק וסתום שם, ע"כ. אבל בערוך: עד שיתפקפקו כל חוליות שבשדרה, ומביא את דברי ר"ח: פיקפיק זולתי פיקוק, דקיימא לן פיקוק סתימה כדגרסינן פקק החלון ופיקפוק פתיחה כדגרסינן בפ"ק בסוכ' מפקפק ונוטל אחד מבינתים וכו'. ואולם אפשר לקיים אף יתפקקו במשמ' של יתפקפקו.]

1) [רש"י: נסתמין לשון ויפק כמו פוקקין הנקבים, ע"כ. ואולם נראה יותר לבאר כמו מתפקפקין, מתערערים, מתמוטטים.]

2) [כלשון וינועו ויעמדו מרחוק, ובער מבאר מלי א. פָּקַק, שסתמו פיותיהם.]

3) [במשנ' מנק' ליוורנו ובכ"י קופמן מנק' פֵּיקְ, סמי' פְּקַק, וכך נהוג בדבור, אך המחבר נקד פְּקָק (עמ' 185).]

עליך אהמי, החלון מחברת ט, מחלקה שניה, 45). עברתי על ביתו תחת האלון וראהו מבעד לפקק החלון יושב ומונה בספו אל אור הירח (כל שירי יל״ג ו, 114). — ״ובהשאלה, פלש את פְּקָקֵי התורה, פתר את הדברים הסתומים שבה, ואמר הפיטן: לבי לחוקקיך בעליל מזוקקיך קובעי עתותם לפרש פקקיך (שמעון בר יצחק, תורה הקדושה, סליחי לו״ג). — ב) ובעין קשר מסביב הגזע או הענף: וקוטמין נטיעה בכ״ם חוץ מגרופיות של זית פי׳ ר׳ תנחום ור׳ בריים משום זקן אחד בזית כביצה, בקנים ובגפנים מן הפקק ולמעלה ושאר כל האילנות מן איבו של אילן ולא מן חודו של אילן וכו׳ (ב״ק פח.). הלוקח אילן מחבירו לקוץ מגביהו מן הקרקע טפח וקוצץ, בסדן השקמה שני טפחים, בבתולת השקמה ג׳ טפחים, בקנים ובגפנים מן הפקק ולמעלה (תעני׳ כה:). — ובספה״א: פירוש אחר גרפית מדה היא כגון פקק הקנים והגפנים (ערוך ערך גרפית).

***פכר** [1]), ממנו *הֶפְקֵר, ״הֶפְקֵרוּת, *פּוֹקֵר, ״פִּקּוּר, *פֶּקֶר.

---

[1]) [שרש פקר זה, שניצר בעבר׳ ובארמי׳ שבתו״ם, לא נולד ממקור אחד, אלא נתאחדו בו כמה יסודות שלא כלם הם עברים־שמיים באמת. הראשון הוא השם הֶפְקֵר, או צורתו הנוהגת במקורות מא״י, הֶבְקֵר (עי׳ עמ׳ 1029), שעקר משמעותו: מקום מרעה בקר, מדבר, שאינו רשות בעלים, ואך מן השם הֶבְקֵר־הֶפְקֵר נגזר פעל בהפע׳, הִבְקִיר (עמ׳ 661), הִפְקִיר, עשה לְהֶפְקֵר. ושמוש בנינים אחרים של פעל זה מאחר הוא, וכן אין פקר או בקר במשמ׳ מקבילה בלשונות האחיות. מעין משמ׳ זו של הפקר והפקרות רוחנית מצאו העברים גם בשם הפילוסוף היוני אפיקורוס (עי׳ ערך זה) שהפך לשם לכופר ומין בכלל, ועל קשר זה מעיר אף רש״י (סנה׳ לט:, ד״ה מגלה פנים): דאפיקורוס היינו דאית ביה אפקירותא בעלמא, ע״כ. וכך נוספו לפעל צורות במשמ׳ הפך לכופר, הפקיר דרכיו מסוסר ודת, וקשה להבחין בהוראה המדיקת בכל מקום. קרובה למשמ׳ השניה של פקר היא הוראת הפעל פקר בסורי׳: השתגע, ונראה שאין כאן בסורי׳ אלא אותה התפתחות ע״פ השם אפיקורוס; השוה את ההערה לערך ב. פרס. אבל במקצת מקומות קדומים בא פקר ממש במשמ׳ טען וערער כמו שהעיר אף המחבר בהערה למקום אחד. והנה משמ׳ זו, טען כנגד, ערער על טענה, היא משמ׳ הפעל פקר בכמה צורות באשור׳, ואפשר שבאן מקור שלישי לשמוש השרש פקר בתו״ם.]

***פָּקַר**, — א) פ״י, פָּקַר עצמו, כמו הִפְקִיר עצמו: ווכרת את אמתך, מלמד שפקרה עצמה וכיון שפקרה עצמה פגמה הכתוב (ירוש׳ קדוש׳ ג ג). — ״ופקר אדם דבר, פְּקֵרָה היד כסף וזהב, הפקירה, פזרה בנדיבות, ואמר המשורר: והוא נותן בלא שאלו וגם לבזור יד פקרה זהב אלף במשקלו בעיניהו כמו גרה (סו״ת הנאוי, גניזת מצרים, גינצבורג ב, 178). — ב) פ״ע, פָּקְרוּ המינים [1]) וכדו׳, הפקירו עצמם מן התורה ומצוותיה, וזלזלו וכפרו בתורה, או באו בטענות של כפירה: כל מקום שפקרו [2]) המינין תשובתן בצידן (ר׳ שמלאי [3]), ירוש׳ ברכ׳ ט א). לעולם יהא אדם זהיר בתשובותיו שמתוך תשובה שהשיבו אהרן למשה פקרו המערערים שנאמר ואשליכהו באש ויצא העגל הזה (ר״ש בן אלעזר, מגי׳ כה:). — ובספה״א: ונכון הדבר לפותרו עוד על דוד עצמו לתשובת המאנים יפקרו בו שאחר שלקח את בת שבע אמר מזמור זה (רש״י, תהל׳ כח ג). הואיל ופקרו העם בדבר צריכין לחזק ולענוש כפי מה שיראה להם (רמב״ם, סנה׳ כו ו). כבר נתיסד דעת הפילוסופים האמתיים על שסבת המציאות כלו והתחלתו הראשונה ית׳ ית׳ הוא אחד וכו׳ וזה אחר שגששו בעורים אלפי שנים וטעה מהם מי שטעה ופקר מי שפקר (אמו״ר לרלב״ד ב ד ג, עמ׳ 62). על דבר פלוני שגדפוהו בפוקר באיסור יי״ן מפני שביקש ממנו אותו בעל מלחמה שישתה יי״ן עמו או יקטע אזנו (בו״ח חות יאיר קסג). פוקרים [4]) על מעשה הכרובים, והלא הם צלמים (יוסף המקנא, בס׳ ברכת אברהם לכבי ברלינר, 83). פוקרים איך תאמרו שהתורה נדרשת כמשמעות המקרא (שם 84). שמעתי כי אפיקורוס פקר ואמר, כתי׳ אשה כי תזריע, מי היתה אותה אשה שהזריעה (שם שם). עוד פוקרים לומר, היאך עשה משה נחש הנחשת והלא היא דמות הצלם (שם 85). הנה עתה כמ לפרט לאלף הששי בא משומד אחד ממונפיילר

---

[1]) [וכן בארמ׳ שבתו״ם: אפיקורוס ישראל כל שכן דפקר טפי (סנה׳ לח:).]

[2]) [בדפוס׳ בטעות: שפרקו. אבל במקורות אחרים (בבלי סנה׳ לח:, מדה״ג דבר׳ ד ז, הסגלה): שפקרו.]

[3]) [בבבלי (סנה׳ לח:): ר׳ יוחנן, וכן במדה״ג (דבר׳ ד ז).]

[4]) טוענים [ועי׳ בהערת לשרש.]

מגלה רזי תורה ופוקר על ההגדות של תלמידנו (ויכוחים, כ״י בביה״ס ויטוריו עמנואילו). והחוקרים קדמונים שהיו פוקרים מאשר לבם בקרבם וכו׳ כמה יגיעוי נתייגעו לקרב מעשה עולם אל הטבע שנאת הדת והאמונה (כתב׳ לבית דוד א א, ה:).—ואמר הפיטן: פקרנו באזון כבן הפכן וסרבן (סלמה, אמרנו כגזרנו, סליחי׳ ד עשי״ת). — וביני׳ פָעוּי, ״פָּקוּר, כמו מפקר, ואמר המשורר: אוי כם נעקר עקר תבונה ויבשו האשלים השתולות והיו האסורות כפקורות והיו הכשרות כפסולות (רסב״ג, קטעים מהגניי, JQR July 1913, עמ׳ 73).—ועי׳ ערך פוקר.

—הפע׳, *הִפְקִיר, preisgeben, herrenlos erklären; abandonner; to abandon: בראשונה היו עוקרין ומשליכין לפניהם משרבו עוכרי עבירה היו עוקרין ומשליכין על הדרכים. התקינו שיהו מפקירין כל השדה כולה (ר׳ יהודה, שקל׳ א ב). המפקיר את שדהו שנים ושלשה ימים יכול לחזור בו (תוספת׳ מעש״ר ג יא). בחמשה עשר בו שלוחי בית דין יוצאין ומפקירין את הכלאים (שם שקל׳ א ג). כרם רבעי היה לו לר״א במזרח לוד בצד כפר טבי ובקש להפקירו לעניים (ביצה ה:). כל הנודר אין דעתו על מה שהפקיר (נדרי׳ מג:). המפקיר את שדהו כל ש־שה ימים יכול לחזור בו (שם שם).—ובהשאלה, הפקיר עצמו או אחרים לזנות: לפי שבנותן של גוים משמרות עצמן ממקום ערותן ומפקירות עצמן ממקום אחר (ר״ש לקיש, מד״ר בראש׳ מ). הפקיר (עֵשָׂו) עצמו כשדה, אמרו ישראל לפני הקב״ה רבון כל העולמים לא דיינו שנשתעבדנו לע׳ אומות אלא אף לזו שנבעלת כנשים (ר׳ חייא, שם שם סג) להודיעך שנאתן של מדינים עד היכן היתה שבת מלך הפקירו לקלון וכו׳ צור גדול שבכלם והית מלך והפקיר בתו. מי לא היה מפקיר, ולפי שבזה את עצמי והפקיר בתו בקלון גרעו הכתוב וכתבו שלישי (תנחו׳ פנחס ב). — ״וְהִפְקִיר עצמו למיתה, התחיב בנפשו: כיון שהחזיקו במחלוקת הפקירו עצמם למיתה (רש״י, במד׳ יז ו). — ״הִפְקִיר בפלוני, נהג בו מנהג הפקר, זלזל בו: מי שנתחייב נידוי מפני שהפקיר בבית דין ורצו בית דין למחול על כבודן ולא נדוהו הרשות בידן, והוא שלא יהיה בדבר הפסד בכבוד הבורא כגון שהיו העם מבעטין בדברי תורה ובדיינים (רמב״ם, סנה׳ כו ו).

—הפע׳, *הֻיְקַר, הופקר, ב״ל מופקר, — דבר שהפקירו אותו: אינו הפקר עד שיופקר[2]) אף לעשירים כשמיטה (בית הלל, פאה ו א). המפקיר את שדהו שנים ושלשה ימים יכול לחזור בו, אם אמר הרי שדי מופקרת יום אחד שבת אחת חודש אחד שנה אחת שבוע אחת עד שלא זכה בינו לבין אחר יכול לחזור בו וכו׳ (תוספת׳ מעש״ר ג יא). מפני מה הכל קופצין לישא את הגיורת ואין הכל קופצין לישא את המשוחררת, מפני שהגיורת היא היתה בחזקת המשתמרת והשפחה המשוחררת היא היתה בכלל המופקרת (תוספת׳ הורי׳ ב יא). אוכלין על המופקר ואין אוכלין על השמור (ירוש׳ פסח׳ ד ב). כיון שעושה אדם את עצמו כמדבר שהוא מופקר לכל, תורה ניתנה לו במתנה (רבא, נדר׳ נה.). מה מדבר מופקר לכל, אף ביתו של יואב מופקר לכל (רב יהודה בשם רב, סנה׳ מט.). שהלך בשעת בכור כל מיני איפוריא ולא הביא אלא דבר שהוא מן המופקר, להודיעך שהיו שמורים מגזל הארץ (מד״ר בראש׳ עב). ולמה נתנה התורה במדבר, לומר מה המדבר מופקר לכל בני אדם, אף דברי תורה מופקרין לכל מי שירצה ללמוד (תנחו׳ ויקה׳ א).
—ובספה״א: לפי שחטאו דור המבול והופקרו למאכל חיות רעות לשלוט בהן (רש״י, בראש׳ ט ה). שאף זו (הנשאת לעבד) מופקרת לבעילת זנות היא (הוא, דבר׳ כג יח). והלשון שער המצפון ואם הלשון יהיה מופקר ולא ייטיב לשמור מה שיש במצפונים יהיה שער האוצר פתוח (ר״י א״ת, מו״ס, הפריסית ה). ואלה הדברים לא הניחה אותם התורה מופקרים אבל כלם תחת מסורת (הוא, כוזרי ב כ). ואל תטעון כמה שיקרה למעשים ובעתות מעוטות ובדרך המקרה מאבוד המשתדל והנצל המופקר הפתי (שם ה כ).

—התפ׳, ״הִתְפַּקֵּר, — היה לפיקר: גנבי דבבל שפגעו ברב מנשי נתפקרו לחרף אדם גדול (רש״י, ע״ז כו.) ואני לכבוד רבינו שמתי אל לבי זה ימים רבים לחקור על כל המקומות שאפשר להתפקר למען עליו שקר וקבצתי כל הנפזרים והסירותי כל הספיקות הנופלים עליהן (מכתב על ספרי הרמב״ם, חמדה גנוזה, כ.). הנה אי אפשר שלא יכחיש בעצם המאמר דעות

---

[2]) [נ״א: שיובקר.]

המתפקדים המכחישים היות דבר ומנהיג לעולם בכלל (ר״י ערלמה, חזות קשה שער ח). שהמתפקרים באמונה יחשבו שאין להשגחה האלהית עסק באלה הענינים (הוא, יד אבשלום על משלי כג, ד״ה כלל רביעי). שהיה ירא כי הייסורין העצומים ההם בהתמדתם יתפקר עדי אובד (אלשיך לאיוב יא י). והנה הבא להתפקר כטורנוס רופוס מענין זה ילמוד לומר וכו׳ (שם כד ה). — ואמר המשורר: אבי כלך מדברותיך חדל פן ישמעו זרים ויתפקרו על דעתך כי הנפשות יאבדו לא ידעון שדון ולא ישערו (ר׳ משלם בר׳ שלמה, יהגו מזמותי, שירים מקובצים בס׳ דברי חכמים, עו).

—נִפְע׳, נִפְקַר, אמונה נִפְקֶרֶת, אמונה של פוקרים: והקשה להם כח קושיות מלכו בדויות וכו׳ עליהן בנה אמונתו הנפקרת צרעת מטארת (ספר מריבת קדש כנגד ש״ל, יח).

פֶּקֶר, ש״ז, — כמו הֶפְקֵרוּת, כפירה: ופלוסופיה כלה שקר כי נבנית על מינות ופקר (ריב התלמוד והפלוסופיה, כנסת ישראל, תרמ״ח).

פַּר, פָּר [1]), ש״ז, מ״ר פָּרִים, בכנ׳ פָּרֶיהָ, — היחיד מן העדר, בפרט בעדר הבקר (ובנקבה פָּרָה, עי׳ ערך זה [2]), Ochs, Stier; (mâle)boeuf, taureau; ox, bull: גמלים מיניקות ובניהם שלשים פרות ארבעים ופָרִים עשרה אתנת עשרים ועירם עשרה (ברא׳ לב יו). ויעלו עלת ויזבחו זבחים שלמים ליי׳ פָּרִים (שמות כד ה). והקרבת את הַפָּר לפני אהל מועד וסמך אהרן ובניו את ידיהם על ראש הַפָּר ושחטת את הַפָּר לפני יי׳ וכו׳ ולקחת מדם הַפָּר ונתתה על קרנת המזבח וכו׳ ואת בשר הַפָּר ואת ערו ואת פרשו תשרף באש מחוץ למחנה (שם כט י—יד). והביא את הַפָּר אל פתח אהל מועד לפני יי׳ וסמך את ידו על ראש הַפָּר ושחט את הַפָּר לפני יי׳ (ויקר׳ ד ד). ויאמר בלעם אל בלק בנה לי בזה שבעה מזבחות והכן לי בזה שבעה פָרִים ושבעה אילים ויעש בלק כאשר דבר בלעם ויעל בלק ובלעם פָּר ואיל במזבח (במד׳ כג א—ב). ושלשה עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן לַפָּר האחד (שם כח יב). ומנחתם סלת בלולה בשמן שלשה עשרנים לַפָּר האחד לשלשה עשר פָרִים (שם כט יד). ותעלהו עמה כאשר גמלתו בְּפָרִים שלשה [3]) ואיפה אחת קמח ונבל יין ותביאהו בית יי׳ שלו והנער נער וישחטו את הַפָּר (ש״א א כד—כה). ויתנו לנו שנים פָרִים ויבחרו להם הַפָּר האחד וינתחהו וישימו על העצים ואש לא ישימו ואני אעשה את הַפָּר האחד ונתתי על העצים ואש לא אשים (מ״א א יח כג). למה לי רב זבחיכם יאמר יי׳ שבעתי עלות אילים וחלב מריאים ודם פָרִים וכבשים ועתודים לא חפצתי (ישע׳ א יא). ושבעת ימי החג יעשה עולה ליי׳ שבעת פָרִים ושבעת אילים תמימם ליום שבעת הימים וחטאת שעיר עזים ליום

---

1) [הנקוד פָּר בקמץ בא בדרך כלל בהפסק או עם הא הידיעה ובמקומות בודדים כגון במדב׳ כג ב, ועוד, והביא רד״ק (מכלול, ליק, קסג.): פַּר פתח ופרי דבלק קמצין וכל הַפָּר לַפָּר קמצין.]

2) [אין פַּר (וכן בנק׳ פָּרָה) מראש שם לזכר של הבקר בלבד, ועל כן בא בסור׳ פַּרְתָא, בערבי פֻרַיְר, פֻרָאר, פַרוּר a) במשמ׳ שה מן הכבשים, צבי קטן, על יד פַר b) בערב׳ במשמ׳ עגל, וכן בארמי׳ של יהודים פַּרְתָּא במשמ׳ פרה מן הבקר. בכתבות הכנעניות ובאוגריתי׳ לא נמצאה המלה. בבאור השם פר משרש פר״ר (אשר הוראתו בעברי׳ ובאשור׳ היא שבר ובערב׳ רוץ) יש להתחשב באפשרות שהמלה נולדה במ״ר (כמו אֶלֶף במשמ׳ צֹנֶה ואלפים כלם, שעקר משמעותו בקר הרבה). והנראה ביותר שעקר פרושו: משבר הרחם, פטר הרחם של הבקר ושל הבהמה בכלל. על כל פנים אין פַּר מדגיש את מין הזכר כמו שׁוֹר (אשר אמנם גם ממנו נמצאת הנקבה שורה בכתבת ארמית מסוג׳ין).

גם חכמי התלמוד הרגישו שהוראת המלה פר כל יחיד (זכר) שבבקר, ורק לשם קביעת הפר לקרבן למדו מתוך הצרוף פר בן בקר כי לקרבן דרוש גיל ידוע, ואלה דברי הספרא: פר יכול זקן תלמוד לומר בן, אי בן יכול קטן ת״ל פר. הא כיצד בן שלש כדברי חכמים, ר׳ מאיר אומר אף בני ארבע ובני חמש כשרין אלא שאין מביאין זקנים מפני הכבוד (ויקרא, דבורא דחובה פרק ג). ובבבלי (ר״ה י.): פר האמור בתורה סתם בן עשרים וארבעה חדש ויום אחד דברי ר״מ וכו׳ שהית ר״מ אומר כל מקום שנאמר עגל בתורה סתם בן שנה בן בקר בן שתים פר בן שלש, ע״כ. ובדגמאות מן המקרא נמצא: ופר השני שבע שנים (שפט׳ ו כה). ואמר ריב״ג: ומה שספר הנה על הפר שהוא בן בקר מורה שלא היה גדול בשנים וכו׳ אבל כשאומרין פר סתם איני חיוב שיהיה קטן (סה״ש, פר). והיו שגזרו מכאן πόρτις ביונ׳, Farre, Färse, בגרמנ׳.]

3) [השבעים קראו בְּפַר מְשֻׁלָּשׁ, עי׳ פרוש סגל.]

a) فرير، فرار، فرور b) فر

ומנחה איפה לפר ואיפה לאיל יעשה (יחזק' מה כג–כד). כל תשא עין וקח טוב ונשלמה פרים שפתנו [1]) (הושי יד ג). לא אקח מביתך פר ממכלאתיך עתודים (תהלי כ ט). אז תחפץ זבחי צדק עולה וכליל אז יעלו על מזבחך פרים (שם נא כא). ועתה קחו לכם שבעה פרים ושבעה אילים ולכו אל עבדי איוב והעליתם עולה בעדכם (איוב מב ח). הבאים מהשבי בני הגולה הקריבו עלות לאלהי ישראל פרים שנים עשר על כל ישראל אילים תשעים וכו׳ (עזרא ח לה). כי חזקיהו מלך יהודה הרים לקהל אלף פרים ושבעת אלפים צאן והשרים הרימו לקהל פרים אלף וצאן עשרת אלפים (דהי״ב ל כד).—פר בן בקר: לקח פר אחד בן בקר ואילם שנים תמימם (שמות כט א). והקריב על חטאתו אשר חטא פר בן בקר תמים ליי׳ לחטאת (ויקר׳ ד ג). פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו לעלה (במדי׳ ז יה). ולקחו פר בן בקר ומנחתו סלת בלולה בשמן ופר שני בן בקר תקח לחטאת (שם ח ח). ובראשי חדשיכם תקריבו עלה ליי׳ פרים בני בקר שנים ואיל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימם (שם כח יא). ונתתה אל הכהנים הלוים וכו׳ פר בן בקר לחטאת (יחזק׳ מג יט). — פר חטאת, הפר שקרב לחטאת: ופר חטאת תעשה ליום על הכפורים וחטאת על המזבח בכפרך עליו (שמות כט לו). ואת כל חלב פר החטאת ירים ממנו (ויקר׳ ד ח). ולקחת את הפר החטאת ושרפו במפקד הבית מחוץ למקדש (יחזק׳ מג כא). — פר־השור: קח את פר־השור אשר לאביך ופר השני שבע שנים (שפט׳ ו כה). — שור פר: ותיטב ליי משור פר מקרן מפרים (תהל׳ סט לב). — ובהשאלה על בני אדם גבורים [2]): כי זבח ליי׳ בבצרה וטבח גדול בארץ אדום וירדו ראמים עמם ופרים עם אבירים ורותה ארצם מדם ועפרם מחלב ידשן (ישע׳ לד ו–ז). בשר גבורים תאכלו ודם נשיאי הארץ תשתו כרים אילים ועתודים פרים מריאי בשן כלם (יחזק׳ לט יח). סבבוני פרים רבים אבירי בשן כתרוני (תהל׳ כב יג). — ובתו״מ: פרים בני שתים שנאמר ופר שני בן בקר תקח לחטאת

1) [אולי הכונה: ונשלמה פר משפתינו, מלי שפות הבקר (ש״ב יז כט). והמחבר בתנ״ך שלו רשם בסימן שאלה: דברי, פרי?]

2) [ת״י מתרגם כך אף בירמ׳ (נ כז) ועוד.]

(פרה א ג). ובמה הם (הכהנים) מתכפרים, מוטב שיתכפרו בפרו של אחיהם (ספרא ויק, אחרי, פרשה ג). נאמר למעלה מתן דמים בשעיר ונאמר מתן דמים בפר למעלה (שם שם). אמר להם (חוני המעגל) כך מקובלני שאין מתפללין על רוב הטובה אעפ״כ הביאו לי פר הודאה, הביאו לו פר הודאה סמך שתי ידיו עליו וכו׳ (ת״ר, תענ׳ כג.). א״ל אליהו פר פר אל תירא לך לך עמהם ואל ימצאו עלילה (מד״ר במדי׳ כג). אמר הקב״ה למדו מפרו של אליהו ומן העורבים ואל תפנו אל האלילים להתכל בהם (שם שם). ז׳ עבירות היו בקרבנו של גדעון, עציו עצי אשרה ואבנים פסולות ופר רמוקצה ושור הנעבד ושור ואיל ואיסור במה (ר׳ אבא בר כהנא, דבר׳ רבה, ליברמן, 72).

א. **פרא** [1]), ממנו פרא.

ב. **פרא** [2]), ממנו פרא, פראות, פראי.

פרא, קל לא נהוג.

— הפעי׳. יפריא, — הפריא, עשה פרי: כי הוא בין אחים יפריא [3]), יבוא קדים רוח יי׳ ממדבר עלה ויבוש מקורו ויחרב מעינו הוא ישסה אוצר כל כלי חמדה (הוש׳ יג יה). — ובספה״א: אמנם הי׳ דבריו מפי הגבורה בלשון מפריא [4]) ובמלות נושאות פניםי וחיצון (ר׳ הלל מוירונה, תגמולי הנפש ב, ליון ג). מי הוא זה ואיזה הוא אשר במרום השכל ימריא ובין אחי התבונה יפריא

1) [עי׳ הערה לפעל פרא.]

2) [עי׳ הערה לערך פרא.]

3) [רב המפרשים מבארים כמו יפרה מ, [illegible] יעשה פרי כרגמת הת״יא מן חלה, ולפי זה מבאר רש״י אף את לשון ת״י (ועובדין מקלקלין אסגיאו) כלשון פורה ראש ולענה. אך הוא מוסיף: ואני אומר אחים לשון ותרעינה באחו וכו׳, יפריא, מפרית וצומח באחו בין אחים בין הגדל בפלגי מים אשר תמיד יפריא וכו׳, ע״כ. וריב״ג בשרשיו (ערך פרא): ואפשר להיות מהענין הזה (מן השם פרא) כי הוא בין אחים יפריא כלומר שידמה למין הזה. ואולם השבעים והוולג׳ תרגמו בלשון הבחנה או חלוקה בין אחים (διαστελεῖ, dividet) ולפי זה גם הפרוש השני המובא ברש״י, וז״ל: כי הוא בין אחים יפריא ירבעם הוא בן שהפריא אחוותו של ישראל על ידו נחלקו לשני ממלכות, יפריא לשון פרא אדם, ע״כ.]

4) [אולי צ״ל מרפא?]

(עמנו', מחב' יב, 90). — ואמר הפיטן: האדמה חציר הפריא ועוף במרום המריא ועץ עשה פרי ועשב לעבדת האדם (רסנ"ג, מי כמוך סכן, סעה"ס 48). יה בשלישי המריח ברי, הדשיא דשאים והפריא עץ פרי עשה פרי (ר"י טוב עלם, אאמיר מסתתר, יול' שבת הגדול).

פֶּרֶא[1], פֶּרֶה, ש"ז, מ"ר פְּרָאִים, — חמור הבר, ערוד, Wildesel, Onager; âne sauvage, onagre; wild ass: עצל ובחן היה בעד מערות עד עולם משוש פראים מרעה עדרים (ישע' לב יד). בכרה קלה משרכת דרכיה פרה למד מדבר[2] באות נפשו שאפה רוח תאנתה מי ישיבנה (ירמ' ב כג–כד). ופראים עמדו על שפים שאפו רוח כתנים (שם יד ו). כי המה עלו אשור פרא בודד לו אפרים התנו אהבים (הוש' ח ט). ישקו כל חיתו שדי ישברו פראים צמאם (תהל' קד יא). הינהק פרא עלי דשא אם יגעה שור על בלילו (איוב ו ה). ואיש נבוב ילבב ועיר פרא אדם יולד[3] (שם יא יב). הן פראים[4] במדבר יצאו בפעלם משחרי

---

[1]) [בערבי פַּרַא a), אך באשורי פִּרוּ פרושו פֶּרֶד, אך פִּרִים (שהוא אולי מהריבוי הכנעני־עברי פְּרָאִים) משמש באשורי כמ"י, ופרושו פרא, חמור הבר, והשוה את שם המלך פִּרְאָם (יהוש' י ג). ואין פרא בלשון הקדומה אלא שם החיה הזאת בלבד, ואך על פי טבע הפרא המתאר כבן המדבר ועל פי הצרוף פרא אדם והדמיון אל פֶּרַע, נוהגים בסהמ"א להשתמש במלה במשמ' מחסר תרבות וכדו'.]

[2]) [הקשיים שבכתובים האלה נגרמו ע"י חלקת הפסוקים שלא במקומה. הכונה היא: בכרה קלה המשרכת (ו"א הקושרת) את דרכיה בפרא (הש ה פֶּתַח במקום בפתח ועוד, ועי' הערה לערך פ ולערך פִּים) למוד מדבר, כלומר הרודפת אחרי מי שאינו בן מינה; על כן באות נפשה שאפה (היא, הבכרה) רוח וכו', בנקבה.]

[3]) [הכונה בשאלה: כלום האיש הוא נבוב, (ניב, נצר) אשר ילבבו (יולידו, יצמיחו) עַיִר, וכלום פרא מדבר יוליד את האדם, עד שתחשב אותי כבהמה? עי' טורטשינר, ס' איוב לפסוק.]

[4]) [המסורת והנקוד מצאו כאן את פראי המדבר, אמנם הענין מורה כי על בני אדם מדבר, הבורחים למדבר, הערקים ציה (שם ל ג), ובמשמ' זו יש לגרס: הַזֵּרִים במדבר, מן נָפַר שמשמעותו ברח, עי' טורטשינר, ס' איוב לפסוק.]

a) فرأ

לטרף ערבה לו לחם לנערים (שם כד ה). מי שלח פרא חפשי ומסרות עריד מי פתח (שם לט ה).—ובהשאלה, פרא אדם, אדם בלי דעת שאינו מן הישוב, שטבעו כטבע הפרא: והוא יהיה פרא אדם[1] ידו בכל ויד כל בו (ברא' טז יב). — ואמר בן סירא: מאכל ארי פראי מדבר כן מרעית עשיר דלים (ב"ס גני' יג יט). — ובסהמ"א: נכספה וגם כלתה נפשי בימי תענוג נפשי ובהיותי כפרא חפשי להתעלם בצללי הגנים ולרעות בשושנים (ר"י חריזי, תחכ' מט, 380). בה (כשפתי ובלשוני) אכבוש כפירים כצפורים ואלכוד שחלים כרחלים ואטרף פראים כטלאים (הוא, אגרי לשון הזהב, בס' דברי חפץ). ממקום תחתי על יופיו וטובו וכו' ויעלים ועפרים ופראים בין שיחים ינהקו ומריאים בין דשאים יגאקו (ר"י זכאריה, מעמעים ב, דודזון, 21). אותם שתעבור השמש על קדקדם והם המקומות שרחבם פחות מתקופת הנטיה והם כוש טבעם חם ודעותיהם בהמות כמו פראים במדבר (ר"י הכהן מטוליטולא, אוצות השמים, מאמר ג). בעבור כי המחוז החדש המתרחק מהקוטב כי"ו מעלות לא ישבו בו בני אדם כי אם מעט והם פראי אדם כבהמות נדמו (שער השמים לר"א אירירה ו ט, ורש תר"ב, נג.). — ואמר המשורר: וחבל בלעדי פניו שממה בעיני ואנשיה פראיו, משומם אשכבה עמם ואגיל בבית קברו ואשלה עם רפאיו (רמב"ע, לממש בא, קטע כ"י ביד ספירא). הן פראים הם (דגוים) ואיך ידמו אלי יעלה על הצבי התרפקה (ר"י הלוי, יעלת חן, סעה"ס 107). ידועת חלאים משולת פראים חלוצת עדיים לבושת בלויים אזורה נתק ומחגרת שק חבושה (הוא, הכעוסה והללעה, שם 116). אלי אסיף פזורה בין פרא ולביא (ראב"ע, אלי אסוף, אגר 135). —*ותוא"ז, פֶּרֶא, במשמ' אדם או בע"ח דומה לפרא, לא מן הישוב, חסר תרבות, wild; sauvage; wild: המין השני הפראים אשר אינם נכבשים תחת יד

---

[1]) [הכתוב משתמש כאן בצרוף פרא אדם בהשאלה, וכן צאן אדם (יחזק' לו לח), אך בודאי נולד הבטוי בתקופה שהאמינה במציאות בריות מערבות כאלה, שחצין אדם וחצין חיה, כידוע מן הספרות וממה שנמצא בחפירות אף אצל עמי המזרח הקרוב. ונאמר על פרא אדם במדרש: שהכל גדלים ביישוב והוא גדל במדבר (ר' יוחנן, מד"ר ברא' מה). שהכל בוזזים ממון והוא בוזז נפשות (ריש לקיש, שם שם).]

האדם (אסף הרופא, 28). בשר הפראים החיה שאינה נכבשת ביד האדם ממוסך לא חם ולא קר (שם 24). וילך (א־כסנדר) משם אל סלוואקין וימצא שם אנשים פראים שוכנים ביערים (יוסיפון פרק י). ויצו אלכסנדרוס ויבעירו אש ביער ויברחו הפראים מפני האש (שם שם). כי מדבר בענין אותם השוכבים במדברות ולא במקום ישוב ואוכלים שרשי העשבים והם פראים אנשים [1] (ר"י קמחי, ספר הגלוי, 41).— ואמר המליץ: בקר ממינים שונים בהם גם שורי ביפעל פראים (ר"ש בלוך, שבילי עולם א, ג.). תושביהם פראים עובדי אלילים ואוהבי מדון (שם ב, כג.). ריב אדמתם תשאה שממה משובבות ועצלות תושביה הפראים בנמוסיהם (שם ג, ב.). תושבי חצי האי הנזכר עובדי אלילים הרבה התנצרו פראים במדותיהם ומנהגיהם אך לא כשכניהם (שם שם ה:). ועל יד מי איפוא ינטושו עולינו על יד איש בער אשר לא ידע לשון וספר איש פרא באין תרבות ומוסר (ריב"ל, תעודה בישראל א טו, 26). ותהי ראשית דרכו לארות לחברה את הנערים הפראים (גוטלובר, ממלכים, 128). שערות שחורות בלתי סרוקות תסכינה את פניהן הפראות כפני הצוענים (שם 158).—ועל לא בע"ח, פּח פרא וכדו': ובכחות חוקים ופראים מסערים והומים וכו' (הקדי המבאר ר"י ברי"ל לתהלי). ותהיינה תנועותיה לפעמים יפות אבל על הרוב פראות (גוטלובר, ממלכים, 117). — ועי' פִּרְאִי. — *תה"ס פֶּרֶא, גֶּדֶל פרא, גִּדֵּל (צמחים, שער) פרא, כמו גדל פֶּרַע, גדל בלי טפול, ואמר המליץ: בקצת המקומות יגדלו קני צוקר פרא (ר"ש בלוך, שבילי עולם ב, יב:). מין תבואה הגדלים פרא (שם שם יז.).

פְּרָאָה [2], ש"נ, כמו פֻּארָה, עי' שם. — ואמר הפיטן:

פדני מצר וכו' פראתי הסיר התז נטישות,
לו במערצה תסעף פארה (ר"י נגיארה, עולת חדש ג).

***פִּרְאוּת**, ש"נ, — תכונת הַפִּרְאִי, Wildheit; barbarie; wildness: על פניהם רוח הפראות מרחפת (ר"ש בלוך, שבילי עולם א, יז:). ולכן עם כל הפראות אשר בתכונתם טובים הם מהאכרים הנזכרים (שם שם). כי גלגלת כזה אות נאמן הוא על

---

[1]) [עפ"י הצרוף פרא אדם (ברא' יו יב).]

[2]) [במקרא מנקדת המלה בקרי פֹּארָה לצורותיה השונות, ואין עדות לנקוד פראה. בדגמה המובאת מר"י נגיארה מנקי פְּרָאתִי.]

סכלותו ופראותו (גוטלובר, ממלכים, 27). ששניהם (הים והמדבר) מאז מעולם עומדים בפראותם (שם 165).

***פִּרְאִי**, ת"ז, נק' פִּרְאִית,—שיש בו מטבע הפרא, חסר תרבות, לא מן הישוב, wild, barbarisch; sauvage, barbare; wild, barbaric: כי כשאר רוב לאומי אפריקה יעמוד גם הוא עדן במצב הפראי ובשפל מדרגת שלמות האנושי (ר"ש בלוך, שבילי עולם א, א.). ולא ידע כי אגריון αγριον היוני אין פרושו בשום מקום קול אדיר וחזק לבד אבל תמיד מתלוה ונטפל בו הרעיון של יערי פראי בלי תרבות וסדר (ווילד, ראה, אונקולטיווירט) (ישראל בלהמער אל שניאור זקש, כרם חמד ח, 14).—ועל צֶמַח, שלא טפלו בו: הפראי וכו' גדל על הרים חררים בגובה אמה ריחו נעים וטעמו עז ובשמי (י. שינהק, תולדות הארץ ב, סט). הגני הפראי והארסי הם ב' מינים מעוללי תמהון לאוכלם (שם שם סה). — ועי' פֶּרֶא.

פַּרְבָּר, ש"ז,—כמו פַּרְוָר [1]), סוללה הבנויה מסביב למקדש: לַפַּרְבָּר למערב ארבעה למסלה שנים לַפַּרְבָּר (דה"א כו יח).

***פרג** [2]), ממנו *פָּרַג.

***פָּרַג**, קל לא נמצא.

—הפע', *הִפְרִיג, — הִפְרִיגָה הגנה, (כאלו) התחלפה [3]),

---

[1]) [מן הפרס' פַּרְוָאר, פַּרְוָאר וכדו', ועי' הערתו המפרטת של ב. גיגר בתוספת הערוך השלם, עמ' שלה. ובתלמ' (זבחי כט:) נדרש: מאי לפרבר וכו' כמאי דאמר כלפי־בר, ע"כ. והוא עפ"י היו' פרא, παρά, שמשמ' כלפי.]

[2]) [שרש זה איננו בלשון המקרא, וכנראה עבר ללשון החכמים מן הארמ' שבתרגומים, ועי' בהערה הבאה.

ואמר בן סירא: דאגת מחיה תפריע נומה ומחלה חזקה (נ"א: ומחלי חזק) תפריג שנה (ב"ס גני' לד ב); אבל ככר העירו על כך, כי בלי ספק צ"ל תפיג (ר"ל תָּפִיג, הפע' מן פוג), ונשתבשה המלה בהשפעת תפריע.]

[3]) [כך בצדק מ"כ (על מד"ר במד' ז): שהפריגה שהחליפה את עצמה מטובה לרעה, לא נמר ת"י לא פרג, ודרש תפריחי (ישע' יז יא) כמו תפריגי. ואין לבאר כלשון קלקול מיוחד של התבואה. ואין להשוות לכאן את הבריתה המובאת בירוש' תעני' (ג ו): מתריעין על פרגיא של פשתן, שנתלבטו בה מפרשיה, כי ככר העיר בעל קרבן העדה בשירי קרבן שם על הנוסח שבבבלי (ב"ב לא:) וז"ל: מתריעין על פרקמטיא אפילו בשבת

השתנתה לרעה, wie ausgewechselt sein; être (comme) echangé; to be quite changed: למלך שהיה לו גינה אחת מלאה כרוב נאה ומשובח וכו' בבקר נכנס לראות ומצא אותה שהפריגה, א"ל תיפח רוחך בערב היית נאה ומשובחת ובבקר הרי הפרגת (מד"ר במד' ז).

***פֶּרֶג** או פֶּרֶג, ס"ז, מ"ר פְּרָגִים, פרגין, — מין תבואה panicum miliaceum[1]: האורז והדוחן והפרגין והשומשמין שהשרישו לפני ר"ה מתעשרין לשעבר ומיתרין בשביעית (שביעי ב ז). מה לחם האמור להלן חמשת המינין אף לחם האמור כאן חמשת המינין וכו' יצאו אורז ודוחן והפרגים[2] והשומשמים שאינן באין לידי מצה וחמץ אלא לידי סרחון (ספרי במד' קי). הא מה אני מרבה את האורז ואת הדוחן ואת הפרגיי ואת השומשמים (שם דבר' קה). — ובסהמ"א: והשני מהן הוא הנקרא קטנית וכו' כגון הפול והאפונים והעדשים והדוחן והאורז והשומשמין והפרגין והספיר וכיוצא בהן (רמב"ם כלאים א ח).

***פַּרְגִית**[3], ס"נ, מ"ר פרגיות, — כמו פְּרִיגָה, אפרוח של תרנגלת, Kucken; poussin, chicken: אין פוסקין לא על האפרוחים ולא על הפרגיות ולא על הדגים שבטבריא (תוספת' ב"מ ו ה). הביאו לפניו כרוב ודורמסקין ופרגיות וכו' קצץ ובירך על הפרגיות (ברכ' לט.). רבי אמי אשכח פרגיות שחוטות בין טבריא לציפורי (ב"מ כ"ד:). —ובסהמ"א: פרגיות מה הן אוסרות, יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמרו אמרי פיך (פרק שירה, שיר לעופות).

***פִּרְגֵּל**[1], — הכה בפרגול, בשוט, ואמר הפיטן: נעים וטוב מה מתוק מתרגל מצוי לרצוי אב לבן מפרגל (שלמה הבבלי, אהבנה לדעת, זולת שבת ברכה').

א. **פרד**[2], ממנו הִפָּרְדָה, הִתְפָּרְדוּת, מִפְרָד, מַפְרִיד, נִפְרָד, א. פָּרַד, ב. *פֵּרֵד, ב. פִּרְדָּה, ג. פְּרִדָּה.

ב. **פרד**[3], ממנו ב. פֶּרֶד, א. פֵּרֶד, פִּרְדָּה.

א. **פָּרַד**, פ"י, רק בינ' פעו' נקי מ"ר פְּרוּדוֹת, — חִלֵּק, הבדיל, trennen, teilen; séparer, diviser; to separate, divide: ופניהם (של החיות) פְּרֻדוֹת מלמעלה שתים חוברות איש ושתים מכסות את גויתיהנה (יחזק' א יא). — ובתו"מ: אוכל פרוד אינו מצטרף (ר' יוסף, טהר' ס ח). נמצא (השרץ) ע"ג (זיתים) פרודים והוא נוגע בכביצה טמא, פרודים ע"ג פרודים אף על פי שהוא נוגע בכביצה אין טמא אלא מקום מגעו (שם ט ט). וכפות תמרים, ר' טרפון אומר כפות, ואם פרוד יכפתנו (ספרא ויק, אמור פרק טז). רואין את (הקציעות) העליונות כאילו הן פרודות (ר"מ בשם ר"א, זבח' עג.). —*וימים פְּרוּדִים לא רצופים: לפורים שלשה ימי הצום אין מתענין אותם רצופין אלא פרודין שני וחמישי ושני (סופרי יז ד). — ובסהמ"א: בור שבין שתי חצירות הפרודות זו מזו ומפסיק ביניהן כעין מבוי קטן (רש"י, ערוב' פה., ד"ה בור). — ואמר הפיטן: זכור צג בפרק להסגיר שרידי, קם בראש דרכים לסעוד את רודי, רדף ומסר בידם פרודי רפודי (ר"א קליר, זכור אים, קרוב' שבת זכור). קנינך ארבע יסודות לפנים פרדות באונך (רי"ל גיאת, קנינך, סעה"ס 19). ותוך שתיהן

אר"י כגון כלי פשתן בבבל; ולפיכך צ"ל שם פרגמטיא במקום פרגיא. וכן קריים בתוספת הערוך, ואולם לֶו (Flora I, עמ' 459) רואה עקר בגרסה פודגרא, podagra lini, עשב דק העולה על הפשתן ומשחית אותו.]

[1]) [רב מפרשי המשנה והתלמוד פרשו או כמין דחן או (כמעית) papaver (Motn; pavot; poppy), וכך השמוש בסהמ"א ואף היום. אך לפי Hrozny, בספרו Das Getreide im alten Babylonien (עמ' 34) בא שם זה מן ההודית priyangu, ועי' לֶו, Flora II, עמ' 364 וכו'.]

[2]) [במקום אחר (ספרי במד' קמד): והפרגום, בסכוי (מס' דמאי ס): והפרגון.]

[3]) [המלה באה בסור' בצורה פְּרוּגָה ■■ כערבי' פְּרוּגִ' a) במשמ' זו, ורב החוקרים חושבים אותה כשמית, וכן אף לֶו; והשוה את הערת לֶו בספרו של קרוים Lehnw. II, עמ' 477. ואולם למעשה אין הוראת המלה וצירתה מתבארת משרש פרג בשמית, ואף אין המלה בשום לשון שמית עתיקה. וכנראה אין זו אלא היוני' πτέρυξ, πτέρυγος, שפרושה עוף בעל כנף, ובפרט עוף צעיר, וממנו שם אף הפעל πτερυγίζω במשמ' עפעף כמו אפרוח וכדומה.]

a) فروج

[1]) [פעל שנגזר מן המלה הרומית־יונית פרגול, flagellum φλαγέλλιον, שוט למלקות, הנמצא בתו"מ.]

[2]) [שרש זה נמצא במשמ' קרובה בכמה בנינים אף בארמ' ובערבי' a), וקרוב אליו באשורי פָּרָדוּ במשמ' חרד וברח, וממנו אף פְּרִיד, פְּרִיָּה, במשמ' רץ וגם רגל.]

[3]) [עי' בהערה לפעל ב. פֵּרַד.]

a) فرد

וביניהן הרוח והטיטה כל פרדות ונצמדות הם יסודות להמה (ר״י הלוי, יחו לשון, דיואן ג, 76). — ואמר המשורר: פניני שיר אשר לבי חריטן היש משיב פרודתן לחוטן, ליפות צוארי שרן בדרן וספירן וכל אבני בהטן (ילחק אבן עזרא, פניני שיר, סעה״ם 159). וקהלת עלי שמך מקרא ביען כי בך נודעו דבריו, השיבות פרודתן לחוטן ואספת כדלחיו ודריו (הוא, המשך הזמן, ראב״ע כהנא 3, 126). — °ובמשמ׳ שאינו מצטרף לזוג: בכל יום ויום היה המן יורד להם לישראל פרודות פרודות ובשבת זוגות זוגות (הלכות גדולות, 122). — °ידעות פְּרוּדוֹת, שכלים נפרדים: הצורה הזאת וכו׳ יודעת ומשגת הדעות הפרודות מן הגולמים ויודעת בורא הכל ועומדת לעולם (רמב״ם, יסודי התורה ד ט). — ועי׳ °פֶּרֶד, כמו נִפְרָד, ואמר הפיטן: זע ויחרד זורו וירד בשמעו כי מרר עדרו ו פרד (ינאי, יקרא שמך, קרוב׳ לפ׳ שמות, זולתי קטן).

— נִפְעַ׳, נִפְרַד, נִפְרְדוּ, נִפְרָד, נִפְרָדִים, הִפָּרֶד׳, הִפָּרֵד, יִפָּרֵד, יִפָּרְדוּ, יִפָּרֵדוּ, — א) נִפְרַד פלוני מפלוני, נפרד מעל פלוני, מעמו, התרחק ממנו, sich trennen, entfernen; se séparer, éloigner; to separate, go away: הלא כל הארץ לפניך הִפָּרֶד נא מעלי אם השמאל ואימנה ואם הימין ואשמאילה (בראש׳ יג ט). ויסע לוט מקדם וַיִּפָּרְדוּ איש מעל אחיו (שם שם יא). ויי׳ אמר אל אברם אחרי הִפָּרֶד־לוט מעמו וכו׳ (שם שם יד). וחבר הקני נִפְרָד מקין מבני חבב חתן משה (שפט׳ ד יא). שאול ויהונתן הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נִפְרָדוּ (ש״ב א כג). הון יסיף רעים רבים ודל מרעהו יִפָּרֵד [1] (משלי יט ד). — ובתו״ם: לתאוה יבקש נפרד זה לוט שנפרד מאברהם (הורי׳ י:). וכשאתם נפרדים מתורתו אתם נעשים כסוסים נפרדים במלחמה ולא תהיה לשינאיכם תקומה (מדה״ג דבר׳, ראה פי׳ ראה, הסגלה, 124). — ב) שהפרידו וחלקו אותו לחלקים, נִפְרַד הנהר: ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן ומשם יִפָּרֵד והיה לארבעה ראשים (בראש׳ ב י). וְנִפְרְדוּ גוים, נפוצו, נתחלקו לארצותיהם, לשבטיהם וכדו׳: מאלה נִפְרְדוּ איי הגוים בארצותם איש לשנו למשפחתם בגויהם (שם י ה). אלה משפחת בני נח לתולדתם בגויהם ומאלה נִפְרְדוּ הגוים בארץ אחר המבול (שם שם לב). שני גיים בבטנך ושני לאמים ממעיך יִפָּרֵדוּ ולאם מלאם יאמץ (שם כה כג). — נתפזרו האנשים לכאן ולכאן: ואנחנו נִפְרָדִים על החומה רחוקים איש מאחיו (נחמ׳ ד יג). — ובתו״ם, נפרדו העלים: נפרצו עליו (של הלולב) פסול, נפרדו עליו כשר (סוכ׳ ג ח). — ג) °ובנגוד אל נחבר ומרכב: והגוף אחד והמאורעים תשעה והן וכו׳, ישיבה, כל שהוא נפרד ונחבר ומתהפך לכל צד (הוריית הקורא, דרנבורג, 12). הסוגים והמינים והחלקים והמדות המיוחדות והמלות הנפרדות והמורכבות בדרכים הנחלקים מההרכבות וההקשות המחוברות וכו׳ (ר״י א״ת, כוזרי ה יב). המלות המורות בלשון כל אומה שני מינים נפרדות ומורכבות, והנפרדות כמו הלבן והשחור והאדום והרומח לזה, המורכבות כאמרנו האדם חי או ראובן חכם (רש״ט פלקירא, ראשית חכמה, 23). — °ובמשמ׳ נִתָּן להפרד, שאפשר להפרידו, trennbar; séparable; separable: ומן הראיות על הפרד הנפש מהגוף ושאיננה צריכה אליו וכו׳ (ר״י א״ת, כוזרי ה יב), והוא (המקרה) שני מינין, האחד מקרה מתמיד בלתי נפרד מהדבר שהוא נמצא בו וכו׳ כשחור שאינו נפרד מהעורב והפחם וכו׳, והשני מקרה נפרד ימצא עת ויפקד אחרת ונושאו קיים (ר״ש א״ת, פי׳ המלים הזרות בסוף מו״נ). וזה אמנם יתאמת בדברים אשר כאשר יצדקו נפרדים יצדקו מורכבים (קלור אבן רשד לס׳ ההטעאה). — ד) °נִפְרָד במשמ׳ עצם רוחני. שכל נִפְרָד, צורה נִפְרֶדֶת [1], דעה נפרדת: השכל לרוב דקותו לא ישיג רק דברים שאינם גשמיים כצורות הנפרדות (רוח חן ה). שיש נבראות גם כן עצומות אי אפשר לאדם להשיגם כפי מה שהם והם הדעות הנפרדות (ר״ש א״ת, מו״נ א לז), ואבאר ראיותיהם במציאות השכלים הנפרדים ואבאר השתוותם ליסוד תורתנו ר״ל מציאות המלאכים (שם ב ג). שהשפע המגיע ממנו יתעלה להמציא שכלים נפרדים ישפע מן השכלים גם כן להמציא

1) [כלו׳ מרעהו יפרד ממנו.]

1) [וגם: צורות נפרדות זו מזו (רמב״ם, יסודי התורה ב ג), הצורות הטהורות הנפרדות מן הגולמים שלא נתחברו בגולם כלל (שם ד יב). לפי זה נִפְרָד הוא קצור במקום נפרד מן החמר, הגלם. וכן הגדיר ר״ש א״ת: שכל נפרד ושכל נבדל שמות נרדפים לשם ית׳ והמלאכים, והנ־צה בנפרד, נפרד מן החומר (פי׳ המלות הזרות בסוף מו״נ).]

פרד

קצתם אל קצתם עד השכל הפועל. ואצלו תפסק המצאת הנפרדים, וכל נפרד תשפע ממנו ג"כ המצאה אחת (שם שם יח). ואמנם יאמר לפעולות הצורות הנשואות בחמרים ולפעולת הנפרד פעולה בשתוף השם, ולזה לא יתחייב מהיות הנפרד בלתי עושה בעת אחת אשר יעשהו אחר כן (שם שם יח). — ואמר הפיטן: רשמו צורות נפרדו חקי אמונות, עצמו עד לא יגדו וברוב תבונות חכמו כי בם ילדו כל התמונות (ראב"ע, כל אשר יוכל, איגר 71). — ה) ״נפרד במשמ׳ אישי, פרטי: לא הצורה הכללית אבל הנפרדת (באור האמפטיאוס על מאמר הכרפס באות למד מס׳ מה שאחר הטבע, הוצ׳ לנדויאר, יח). — ו) ״נפרד במשמ׳ פשוט, כמו פרדי (עי׳ שם): והנפרד הוא אשר אין לו טבעים מתחלפים (מאמר אלגזלי בתשובת שאלות, הוצ׳ מלטר, ל). שהנפש אינה הווה מהתמזג יסודות הגוף לפי שהדבר המתחדש מהתמזג נפרדים אם שיגבר בו אחד מהנפרדים או יותר מאחד וישארו האחדים על צורותם, הנה תהיה הצורה המגעת כפי זה, ואם שינוצחו הנפרדים עד שלא ישאר אחד על צורתו ותחודש מזה צורה מאמצעיותם (ר"י א"ת, כוזרי ה יב). — ז) ״מספר נפרד, שאינו זוגי, א, ג, ה, ז ועוד, עי׳ ערך נפרד. — ח) ״בדקדוק, הצירה המחלטת של התבה בלי חבור עם הכנויים, ושם נפרד, ההפך מן סמוך ונסמך, וצורת המלה בהפסק, עי׳ ערך נפרד.

— פע׳, בינ׳ מפרד, — מפזר, שנפרדו חלקיו זה מזה: ישנו עם אחד מפזר ומפרד בין העמים בכל מדינות מלכיתך (אסתר ג ח). — ובתו"מ: ל"ש אלא (גרוגרות) דרוסות אבל מפורדת לא (ר׳ הושעיא, שבת קמו.). חלב המת שהוא שלם והתיכו טמא, היה מפורד והתיכו טהור (נזיר נ:). — ובספה"מ"א: והגוף לא יצא מאסף ומפרד, פעם יתאסף ופעם יתפרד, ותו המאסף שלא יהיה רחוק בין שני גרמים, ותו המפרד שיהיה רחוק ביניהם (ראב"ע, ערוגת החכמה ופרדס המזמה, כהנא ב, 58). ראיתי את הגוף המאסף מפרד תחת היותו מחובר (שם שם). — ״ובמשמ׳ מליצה לא שקולה ולא הרווה, עי׳ ערך מפרד. — ועב׳ ״פרד, כמו נפרד, ואמר הפיטן: פרחה נפשו אל מעונה וכו׳ פרדה מתוך נדנה (רשע"ג, אם לפי נמכך, תוכחה, סדור רסע"ג, תז).

— הפע׳, הפריד, מפריד, יפריד, יפרידו, הפרידו, — תהפך מן חבר, הרחיק, הבדיל, כמו קל: והכשבים הפריד יעקב ויתן פני הצאן אל עקד וכל חום בצאן לבן וישת לו עדרים לבדו ולא שתם על צאן לבן (בראש׳ ל מ). בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם יצב גבלת עמים למספר בני ישראל (דבר׳ לב ח). ויהי המה הלכים הלוך ודבר והנה רכב אש וסוסי אש ויפרדו בין שניהם (מ"ב ב יא). איש תהפכות ישלח מדון ונרגן מפריד אלוף (משלי טז כח). מדנים ישבית הגורל ובין עצומים יפריד (שם יח יח). כי אל אשר תלכי אלך ובאשר תליני אלין עמך עמי ואלהיך אלהי באשר תמותי אמות ושם אקבר כה יעשה יי׳ לי וכה יסיף כי המות יפריד ביני ובינך (רות א יז). — ובמדרש: ונרגן יפריד אלוף וכו׳ זה הנחש וכו׳ שהפריד אלופו של עולם (מד"ר בראש׳ כ). — ״ובמשמ׳ פ"ע, מתפשט: (נהר פרת) שמפריד[1]) והולך עד שיכול לגרפו במגרפה (ילק׳ שמעי דבר׳ תתא).

— התפ׳, התפרדו, יתפרדו, יתפרדו, — כמו נפע׳, התרחקו איש מאחיו והתפזרו: כי הנה איביך יי׳ כי הנה איביך יאבדו יתפרדו כל פעלי און (תהל׳ צב י). ליש אבד מבלי טרף ובני לביא יתפרדו[2]) (איוב ד יא). איש באחיהו ידבקו יתלכדו ולא יתפרדו (שם מא ט). — והתפרדו העצמות: כמים נשפכתי והתפרדו כל עצמותי היה לבי כדונג נמס בתוך מעי (תהל׳ כב יד). — ובתו"מ: נתפצעו האגוזים נתפרדו הרמונים נתפתחו החביות נתחתכו הדלועים נתפרסו הככרות יעלו באחד ומאתים (ערלה ג ח). אין שם כהן נתפרדה חבילה[3]) (אבי׳, גיט׳ נט:). (כשמת אנטונינוס) אמר רבי נתפרדה חבילה (ע"ז י:). וכל עובדי עבודה זרה יתפרדו כמוץ לפני רוח (מדר׳ תהל׳ לב י). — ובספה"מ"א: והגוף לא יצא מאסף ומפרד פעם יתאסף ופעם יתפרד (ראב"ע, ערוגת החכמה ופרדס המזמה, כהנא ב, 58). ואי אפשר התקבץ החלקים ההם ופרודם אלא בתנועתם הנה בהכרח יצטרכו לקיום הרקות עד שיוכלו החלקים ההם להתקבץ ולהתפרד ותתכן תנועת המתנועע ברקות ההוא אשר אין גשם בו ולא עצם מהעצמים ההם (ר"ש א"ת, מו"נ א עג). הכמה חקקוהו שהוא כל דבר שאי אפשר שישוער כלו בחלק ממנו וכו׳ וכל אלה נחלקים לשני מינין, כמה מתדבק

---

1) [ועי׳ א. פרה, הפ׳ נ׳ הערה.] 2) [כלוי אשר יתפרדו (ראב"ע).] 3) [רש"י: נפסק הקשר.]

כמה מתפרד וכו' וחקקו הכמה המתפרד שהוא מה שאי אפשר שימצא באמצעית דבר ממנו גבול שיושם תכלית משותפת לשני חלקיו אשר סביב התכלית ההוא (הול, פרוש המלים הזרות בסוף מו"נ). — *ובדקדוק, הִתְפָּרֵד, בא בנִפְרַד, בלשון יחיד: חיים לשון רבים ולא יתפרדו (כחז"ע, ברלשי' כג ח).

—פע', *פֵּרֵד, פֵּרֵד,—פֵּרֵד את הרמון, קרע או חתך את קלפת הרמון, כדי שיהיו גרעיניו פתוחים לשמש ויתיבשו [1]), (zum Trocknen) aufmachen; ouvrir; to open up: הרמון שפרדו חבור עד שיקיש עליו בקנה (עיקלי ג ו). מפרדין [2]) רימונין לעשותן פרד וסוחטין ענבים לעשותן צימוקים (תוספת' סביעי ו כט). מפצעין באגוזין ומפרדין ברימונים ומדיחין בכבושין ביום הכיפ' עם חשיכה ואינו חושש שמא מתקן מקודש לחול (סס סבת יב עז).—ובגרוגרות: מה דייש מיוחד דבר שלא נגמרה מלאכתו אף כל דבר שלא נגמרה מלאכתו, יצא הבודל [3]) בתמרים והמפרד בגרוגרות והיין משיקפה והשמן משירד לעוקה (ירוש' מעסר' ג ו). ופֵרֵד את הביצה במסננת, פתח אותה ונתנה במסננת [4]): כיני מתני' מפרדין ביצה במכננת של חרדל (ירוש' סבת כ ג).

ב. פָּרַד, קל לא נמצא.

—פע', יְפָרֵדוּ, — פֵּרֵד עם זונות, הזדוג עמהן לא לשם פריה אלא לשם זנות בלבד: לא אפקיד על בנותיכם כי תזנינה ועל כלותיכם כי תנאפנה כי הם עם הזונות יְפָרֵדוּ [1]) ועם הקדשות יזבחו ועם לא יבין ילבט (הוש' ד יד).

---

[1]) [כתב הר"ש במעשר' (ח ו) וז"ל: רגילין ליבש בחמה תאנים וענבים ורמונים, כי היכי דתאנים נקראין גרוגרות וענבים צמוקים כך רמונים נקראים פרד, ע"כ. וכעדות לדבריו הוא מביא את לשון התוספ' בתרומ' (ג טז) והמשנה בערלה (ג ח) ועוקצ' (ג ו). ואין לפרש כדברי הרמב"ם שאמר כי פרד הוא גרגר הרמון (מעשר' ח ו), אלא כל הרמונים לאחר שפרדו ויבשו אותם נקראים פרד.]

[2]) [כך בערוך ערך פרד, ובצוק"מ ובדפוס': מפררין.]

[3]) [כדפו' קרוטושין הבדיל, אבל בירושי' ב"מ (ג ג): הבודל.]

[4]) [כנראה זה פרוש הפעל פרד כאן, כדגמת מפרדין רמונים, ועל כן אין הבדל בענין לגבי נוסח המשנה שם: נותנים ביצה במסננת של חרדל (סבת כ ג). ובירושלמי כפשוטו (עמ' 214) מביא ליברמן מתוך קטע כ"י ליידן שבידי י"נ אפשטין: כיני מתניתה במפרכת ביצה, ומתוך מלאכת שלמה: מפררין, במקום מפרדין; ואינו נראה.]

[1]) [מפרשים ומלונים גוזרים גם שמוש זה מן א. פרד, אע"פ שמחלקים הם בבאיר משמ' הפעל. השבעים תרגמו עפ"י הענין συνεφύροντο, יתערבבו; הוולג': conversabantur, יתחברו, יתנהגו. וי"ת: מסתיען, ועל זה רש"י: מלשון סיעה כלומר מתחברין אתם לשתות יין, ע"כ. והוא מזכיר גם את דברי מנחם: עבשו פרדות עם הזונות יפרדו ענין שתיות ונכבים הם נראים שני המלים האלה קרובי ענין הם. (מחב' ערך פרד). וריב"ג: מתיחדים ונפרשים; וראב"ע: ומלת יפרדו אנשים יודעים (צ"ל מהנשים ורעים?) עם זונת אחת. והמחבר כתב במלון בהערה לערך לבט, וז"ל: ועל כרחנו צריכים לאמר כי הפעל ילבט מקביל לשני הפעלים האחרים שבפסוק זה, עם הזונות יפרדו ועם הקדשות יזבחו, ושהכונה בהם היא של התרועעות והשתעשעות של זמה, ע"כ. ואמנם ברשימות המחבר נמצאת אף הערה: יפרדו נר"ף עם יזבחו במקום יקטרו, ורמז אל ההקבלה בין יזבחו ובין יקטרו במקים אחר (הוש' יא ג) ואל דברי נ. בריל (Jahrb. V, עמ 15) בענין זה. וכפי שנראה יש גם בזה צד נכון. ואילם רד"ק אחרי אמרו: כי הם יפרידו עצמם מנשיהם וזונים עם הזונות וכו', ממשיך: יפרדו מן (הבנין) הרגש, מעשה פרד שאינו מוליד, כך הם ישכבו עם הנשים בדרך שלא יולידו כער ואונ', ע"כ. וכן ר' יוסף קמחי (בס' הגלוי עמ' 142), וז"ל: והיה לו לחברו עם הפרד והגמל שאין בבהמות שטוף זמה כמו הפרד על כן אמר יפרדו, ע"כ.

ולמעשה יש כאן ענין של זנות קשורה לזבח כמנהג עובדי האלילים בתקופת המקרא, וזה גם ענין הקדשות הנזכרות בפסוק. וגם הפעל והשרש פרד במשמ' זו אינו א. פרד, אלא שרש אחר, המקביל אל האשור' פַּרָדוּ, שפרושו התקדש בקדשת פחן האלים, וכן ההזדוגות עם הקדשות ביום החג היא אצלם פעלה מקבילה אל יְזַבֵּחוּ וקשורה לזבח. והואיל והזדוגות זו עם הקדשות לא יכלה להביא לידי הולדה, על כן נקרא גם הַפֶּרֶד, בן ההזדוגות של סוס וחמורה, שאינו מוליד בדרך כלל, בשם פרד. ואולי נקראו פֶּרֶד, פִּרְדָּה בעקר הקדשים והקדשות באדם שלא הולידו, והשוה את שמוש המלה פֶּרֶד, פִּרְדָּה, בבטויים עממיים כגון: ואברהם פרדה עקרה ואינו מוליד (מד"ר ברלשי' מח). ומכאן כנראה אף פרוש לפסוק לתאוה יבקש נפרד (משלי יח א), כלו' רַבִּפְרָד, הַקָּדֵשׁ, העקור שאינו מוליד, הוא אמנם מבקש למלא את תאותו אבל לכל דבר תושיה ותועלת יתבזה, שהרי אין בו כח להוליד.]

—נִפְע', בִּנּוּי נִפְרָד,—קדש. עקר שאין בו כח להוליד [1]: לתאוה יבקש נִפְרָד בכל תושיה יתגלע (משלי יח א).

א. פֶּרֶד [2], ש"ז, בִּנּוּי פִּרְדּוֹ, מ"ר פְּרָדִים, פִּרְדֵיהֶם, — Maultier; mulet; mule: ויקמו כל בני המלך וירכבו איש על פרדו וינסו (ש"ב יג כט). ואבשלום רכב על הַפֶּרֶד ויבא הַפֶּרֶד תחת שובך האלה הגדולה ויחזק ראשו באלה ויתן בין השמים ובין הארץ וְהַפֶּרֶד אשר תחתיו עבר (שם יח ט). אולי נמצא חציר ונחיה סוס ופרד ולא נכרית מן בהמה (מ"א יח ה). והביאו את כל אחיכם מכל הגוים מנחה ליי' בסוסים וברכב ובצבים וּבַפְּרָדִים ובכרכרות (ישע' סו כ). מבית תוגרמה סוסים ופרשים וּפְרָדִים נתנו עזבוניך (יחזק' כז יד). וכן תהיה מגפת הסוס הַפֶּרֶד הגמל והחמור וכל הבהמה (זכר' יד יה). אל תהיו כסוס כְּפֶרֶד אין הבין (תהל' לב ט). וגם הקרובים אליהם עד יששכר וזבלון ונפתלי מביאים לחם בחמורים ובגמלים וּבַפְּרָדִים ובבקר (דהי"א יב מ). —צֶמֶד פְּרָדִים: יתן נא לעבדך משא צמד פְּרָדִים אדמה (מ"ב ה יז).— ובתו"מ: הסוס והפרד, הפרד והחמור, החמור והערוד אע"פ שדומין זה לזה כלאים זה בזה (כלא' א ו). פרדה שתבעה זכר אין מרביעין אותה לא מן הסוס ולא מן החמור אלא מן הפרד (תוספת' כלא' א ח). לא יקשור סוס לפרד ופרד לחמור וחמור לערוד מפני שמנהיגין זה את זה (שם שם ה ה). ובמוצאי שבת נתן הקב"ה דיעה באדם הראשון וכו' והביא שתי בהמות והרכיב זו בזו ויצא מהן פרד (ר' יוסי, פסח' נד.). פרד בימי ענה היה שנאמר הוא ענה אשר מצא את הימים במדבר (רשב"ג, שם שם).

ב. *פֶּרֶד, ש"ז,—פרד הרמונים, רמונים שֶׁפֵּרְדוּ ויבשו אותם, רמונים מְיֻבָּשִׁים [1]: הפרד והצמוקין והחרובין משיעמיד ערימה (מעשר' א ו). מפרדין רימונין לעשותן פרד [2] וסוחטין ענבים לעשותן צימוקים (תוספת' שביע' ו כט).—ובפהמ"א: הפרד והצימוקין והחרובין משיעמיד ערימה בראש גגו (רמב"ם, מעשר ג יב).

ג. *פֶּרֶד, ש"ז,—מה"פ מן א. פָּרַד, כמו פֵּרוּד: לא נשאר עתה כי אם המחלוקת הששית מן השש והוא שיהיה מפורד או מחובר לענין והאסף והפרד הוא הענין (ר"ח"ע, ערוגת החכמה ופרדס המזמה, כהנא ג, 59). — ואמר המשורר: ולא חבר אנוש כי אם לפרד להוציא מלאם אחד לאמים, ולולא נפרדו מאז בני איש אזי לא מלאה ארץ עממים (ר"י הלוי לרמב"ע, ידענוך כדד, דיואן א, 154). — °ובנגוד לזוג, זוג או פרד, מספר שאינו יוצא לצרוף זוגות [3], ungerade Zahl; nombre impair; odd number: הוא (האחד) עלת כל זוג וכל אחד ומכפילתו נהית כל מנין זוג או פרד (רבנו נסים, פרוש ילירה, קונט' המסורת, דוקס).

פִּרְדָּה, ש"נ, סמי' פִּרְדַּת מ"ר פְּרָדוֹת, Mauleselin; mule; she-mule: ויאמר המלך להם קחו עמכם את עבדי אדניכם והרכבתם את שלמה בני על הַפִּרְדָּה אשר לי והורדתם אותו על גחון (מ"א א לג). וירכבו את שלמה על פִּרְדַּת המלך דוד וילכו אתו על גיחון (שם שם לח).—ובתו"מ: לא יקשור סוס לפרד ופרד לחמור וכו' בן סוסיא ובן חמורה כאחד אסורין זה עם זה, וחכ' אומ' כל הפרדות כולן מין אחד הן (תוספת' כלא' ה ה). אסור לרכוב על גבי פירדה מקל וחומר, ומה אם במקום שמותר ללבוש שני חלוקין כאחד הרי זה אסור בתערובתן, מקום שאסור לנהוג שתי בהמות כאחד אינו דין שיהא אסור בתערובתן (תלמי הבבלי, שם שם ה ו). וזה אחד מן הדברים שנבראו בערב שבת בין השמשות ואלו הם הקשת והמן והבאר וכו' ר' נחמיה אומר אף האור והפרדה (ספרי דבר' שנה). הוא ענה אשר מצא את הימים במדבר וכו' מה עשה ענה, זימן חמורה והעלה עליה סוס זכר

---

[1] [עי' בהערה הקודמת.]

[2] [כנראה בעקר: מי שאין בו כח להוליד, אף מן האדם, ואך בשמוש מיחד לגבי בן האתון מן הסוס או להפך. ועי' ב. פֶּרֶד, הערה. ואמנם יש שמשוים לשם זה את האשור' פִּרְדּוּ במשמ' ברח, רוץ, והגוזרים מכאן אף בָּרִיד a), שליח מהיר בפרס' וערב', ואפילו את הרומית paraveredus, veredus, ומכאן בגרמני' Pferd, סוס, אך אין זו אלא טעות, כי אין באשור' שם במשמ' פֶּרֶד משרש זה, והוא נקרא פֻּר(א).]

a) بريد

[3] [ועי' א. פָּרַד, פִּע', הערה 1 בעמ' 5135.]

[2] [כן בערוך ערך פרד, ובהוצאות צוק"מ פרר, ועי' א. פָּרַד, פִּע', הערה 2.]

[3] [ע"פ הערבי פַּרְד a).]

a) فرد

ויצא מרן פרדה (ירוש' ברכ' ב ו). מימיו לא יאמר לך אדם שעקצו חבירבר והיה, נשכו כלב שוטה וחיה, שבעטתו פרדה וחיה, ובלבד פרדה לבנה (שם שם). מעשה בפרדה משל בית רבי שמתה וטיהרו את דמיה משם נבילה (ר' סימון בשם ריב"ל, שם שקלי ס ח). מפורד, כפרדה[1]) זו שאינה עושה פירות (מגי' יג:). פרדה שהכעה אין מרביעין עליה לא סוס ולא חמור (ר' יהודה, חול' עט.). היו אומרים להם רועי לוט (לרועי אברהם) כך אמר הקב"ה לאברהם לזרעך אתן את הארץ הזאת ואברהם פרדה עקרה ואינו מוליד, למחר הוא מת ולוט בן אחיו יורשו (ר' ברכיה בשם ר' יהודה בר ר' סימון, מד"ר בראשי' מא). הפרד נא מעלי, אמר רבי חלבו הבדל נא אין כתיב כאן אלא הפרד, מה הפרדה הזו אינה קולטת זרע, כך א"א לאותו האיש (לוט) להתערב בזרעו של אברהם (שם שם). ויגדל האיש וילך הלוך וגדל, אמר ר' חנין עד שהיו אומרים זבל פרדותיו של יצחק ולא כספו וזהבו של אבימלך (שם שם סד).

א. פְּרֻדָּה, ״פרודה, ש"נ, מ"ר פְּרֻדּוֹת, חבית יין[2]), Weinfass; tonneau à vin; wine cask: הלא נגד עינינו אכל נכרת כבית אלהינו שמחה וגיל עבשו פְּרֻדוֹת תחת מגרפתיהם נשמו אצרות נהרסו ממגרות כי הביש דגן (יואל א יו–יז). — ובמהמ"א: גוי המהדק סדק ותוחב מטלית או נעורת בין הפרודות אם נגע ביין בסכינו או במטלית אסור או תוחב כנף בגדו לפי נקב החבית ג"כ אסור (הרוקח תלב).

ב. ״פְּרֻדָּה, פרודה, ש"נ, — חלק קטן, קטע קטנטן, גרגיר זרע[3]), Teilchen, Körnchen; particule, granule; particle, granule: והם אבני החול שהם פרודות קטנות (רד"ק, ספ"ש מעה).—ואמר המליץ: לא יפרחו פרודות תחת מגרפותיהם טרם יבקעו ואמת לא תצמח עד ישרש הכזב מעל תלמי הרעיון (ר"י קטנוב, משלי אסף כב כח). ראש זמרת הארץ ומסחרה הפלפל הנזכר אשר יקרא גם פרודות גן עדן ע"ש ריחו הנעים והוא ממין הכושם וכו' אשר יגדל על שוכה דקה כזמורה ותשלשל סביב גזע אילן או מקל עליה נרתקאות אשר בהם הפרודות הקטנות כגרגרי הקנבוס (ר"ש בלוך, שבילי עולם ג, ארץ הפלפל, כח:).—ונוהגים להשתמש במלה זו במשמ' Molekül; molecule, ועי' א. פֶּרֶד, ביג' סעו'.

ג. פְּרֻדָּה, ש"נ, כמו פֵּרוּד, פרידת: מקום הצדק שמה האהבה והחברת ומקום הרשע שמה השנאה והפרדה (ר"י קטנוב, גם אלה משלי אסף כט ה).

פְּרָדִי, פֶּרֶדִי, פְּרָדִי, ת"ז, — עצם פרדי, עצם שאינו מתחלק יותר, Atom; atome; atom, וגם עצם מן העצמים הנפרד לעצמו: ההקדמה הראשונה לקיים העצם הפרדי (ר"ש א"ת, מו"נ א עג). אמרו התנועה היא העתק עצם פרדי מן החלקים ההם מעצם הפרדי אל עצם פרדי סמוך לו (שם שם). ההקדמה החמישית היא אמרם שהעצם הפרדי תשלם עמידת מציאותו במקרים ההם ולא ימלט מהם ובאור זאת ההקדמה וענינה שהם יאמרו שאלו העצמים הפרדים אשר יבראם השם כל עצם פרדי מהם בעל מקרים לא ימלט מהם וכו' (שם שם). חלק מהמדברים וכו' מאמונתם שהשם ברא העולם וכו' מחלקים קטנים קדומים קוראים אותם עצמים פרדים, אין לחלק מהם שעור לרוב קטנותו וכו' (ר"ש א"ת, פי' המלים הזרות). ונראה לי יותר לומר שהוא (השכל) פרדי לפי גודל היינו לפי מקום כלומר שאין לו כלי מיוחד בגוף (ר' הלל מוירונא, תגמי הנפש א, ליון ז). קראוהו המדברים העצם הפרידי ר"ל נפרד בעצמו (נרבוני, מו"נ א נא). ועוד גניח גשמים פרדיים זה אצל זה וכו' וע"כ חייבו הגשם הפרדיי והוא חלק שאינו מתחלק וכו' וזה הדבר תראה בחוש שהעצם הפרדי אין לו מציאות (רשב"ל דורן, מגן אבות, חלק יעקב ד, לח.). הנה התבאר מדבריו אמתת מה שפירשתי בכונת המדברים ר"ל שלא נתכונו לדבר מהגשם הבלתי מתחלק הנקרא פרידי כי אם מהרכבת גשמי העולם עליונים ותחתונים כחלקיהם (ר"י אברבנאל, מפעלות אלהי' ט ה).

---

1) [כך צ"ל. בדפוסים: כפרידה.]

2) [המחבר בהערה לא. מַגְרֵפָה (עמ' 2791) האריך בברור המלים הקשות: עבשו פרדות תחת מגרפתיהם, והביא את דעות המפרשים הראשונים והאחרונים על פרדות, ע' שם ובהערה לערך עָבַשׁ. מסקנתו הנסמכת אף על ת"י, גרבי חמר, היא, כי פְּרֻדוֹת פרושה מיו של הביות יין, וכך מביא גם רש"י (הוש' ד יד) בשם מנחם.]

3) [לפי המפרשים שבארו פְּרֻדוֹת שבמקרא במשמ' גרגרי זרע.]

כי הם (החוקרים) מניחים הזמן היותו נמצא **פרדי** מצוי בפני עצמו והוא כמו כלי מחזיק הדברים שנותנים בתוכו (רמ״פ, יריעות שלמה ח ג, ח:) [1].

*פַּרְדָּנִי, ת״ז, נק׳ פַּרְדָּנִית [2],—אשה פרדנית, כמו יצאנית במשמ׳ שנוהגת להפרד מביתה ולצאת לחוץ: שהרי דינה בת יעקב בשביל שהיתה רגילה **פרדנית** גרמה תקלה לעצמה, מנין ממה שקראו בענין ותצא דינה (תנחו׳ וישלח ה). אם אברא אותה (את האשה) מן הראש תהיה רוחה גסה וכו׳ מן הידים תהיה גונבת, מן הרגלים תהיה **פרדנית** וכו׳ לא בראה מן הרגל שלא תהא **פרדנית**, עמדה לאה והיתה **פרדנית** שנאמר ותצא לאה (שם וישב ו).

פַּרְדֵּס [3], ש״ז, מ״ר פַּרְדֵּסִים,—א) גן אילנות, ובפרט גן אילני פרי, Garten, Park; jardin, parc; garden, park: שלחיך פַּרְדֵּס רמונים עם פרי מגדים כפרים עם נרדים (שה״ש ד יג). עשיתי לי גנות ופַרְדֵּסִים ונטעתי בהם עץ כל פרי (קהל׳ ב ה). ואגרת אל אסף שמר הַפַּרְדֵּס אשר למלך אשר יתן לי עצים לקרות את שערי הבירה אשר לבית ולחומת העיר ולבית אשר אבוא אליו (נחמי׳ ב ח). — ובתו״מ: עד אימתי עניים נכנסין **לפרדסות** עד שתרד רביעה שניה (שביע׳ ט ז). כיצד אוכלין נשרים בשבת היו פותחין גינותיהם **ופרדסותיהם** לעניים שהיו בשני בצרות (תוספת׳ פסח׳ ב כח). החיה שקינתה **בפרדס** צריכה זימון מפני שאינה ברשות אדם (שם יו״ט א י). **לפרדס** של מלך ועלייה בנויה על גביו כח עליו על אדם אלא להציץ ובלבד שלא יזוז עיניו ממנו (שם שם ב ו). שדה אחוזה להקל ולהחמיר כיצד אחד המקדיש **בפרדסות** ספוסטא ובחולית של מחוזא נותן חמשים סלע לבית כור ר׳ יהודה אומר אף המקדיש **בפרדסות** ירחו ובחולית של יבנה נותן חמשים סלע לבית כור (שם ערכי׳ ב ח). **פרדס** אני מוכר לך אע״פ שאין בו רימונים הגיעו שלא מכר לו אלא שמא והוא דמתקרי פרדסא (ב״מ קד.). משל לאחד שהיה עובר לפני **פרדסו** של מלך, ראה חבילה של קוצים וירד ונטלה והציץ המלך וראה אותו התחיל מטמן מפניו א״ל מפני מה אתה מטמן מפני, פועלים הייתי צריך שיקושו אותה, עכשיו שקששת אותה בא וטול שכרך (מד״ר ברלש׳ מד). ויטע אשל בבאר שבע וכו׳ אשל, **פרדס**, שאל מה תשאל, תאנים וענבים ורמונים (ר׳ יהודה, שם שם כד). למלך שהיה לו **פרדס** נטוע שורה של תאנים ושל גפנים ושל רמונים ושל תפוחים ומסר לארים והלך לו, לאחר ימים בא המלך והציץ **בפרדס** לידע מה עשה ומצאו מלא חוחין ודרדרין הביא קצצים לקוצו והציץ באותן החוחין וראה בו שושנה אחת של ורד, נטלה והריח בה ושבת נפשו עליה, אמר המלך בשביל

[1]) [בכר (לקוטים מספר המספיק לתנחום ירושלמי, 144) מעיר על הבטוי **עור הפרדי** שתנחום מביא בשם הרמב״ם בכתאב אלכאפי ערך עור וערך פרד במשמ׳ העור שהנפח חוגרו לפניו על חזהו ועל רגליו להסיר מעליו את הניצוצות. את מקום הבטוי הנ״ל ברמב״ם לא מצא בכר, ואולי הוא באחד מכתביו שאינם בידינו היום. ולא נמצאה מלת **פרדי** במשמ׳ נפח לא בעבר׳ ולא בערב׳, ואולי טעות היא וכונת הרמב״ם לעור הנקרא **פדרי** a) בערבי׳, הוא עור היעלים, chamois בלעז, ולא ידיע אם כון תנחום לדעת הרמב״ם באמרו שזה עור שהשתמשו בו הנפחים.]

[2]) [בתנחוי נדפס: פדרנית, אבל הערוך (ערך פרס) מביא בשם ילמדנו את הגרסה פרסנית, נ״א **פרדנית**, נ״א נפקנית.]

[3]) [מן הפרס׳ הקדומה פַּירִדֵּז, שמשמעותה בעקר גדר מקיפה, ומעין זאת אף משמ׳ המלה הרומית hortus שתמורתה Garten, jardin, garden וכדו׳ בלשונות ארופה; וכמלה שאולה באה בצורה παράδεισος במשמ׳ גן ואף גן חיות ביוני, וכך תרגמו השבעים גם ויטע יי׳ אלהים גן בעדן (ברלש׳ ב ח): παράδεισον ἐν Ἔδεν. ומכאן גם שם הגן Paradies, paradise בלשונות המערב; ובערב׳ נשמעה הצורה פַּרַאדִים b) כמ״ר ונוספה לה צורת מ״י פִּרְדּוֹס c) במשמ׳ גן, עמק פורה ואף גן־עדן. ונראה שהמלה עברה לעבר׳ דרך הבבלית המאחרת, שגם שם נמצאה בצורה פַּרְדִּיס, והארמ׳; וכן בארמ׳ של התרגומים ובסיר׳ פרדיסא. בשני המקומות שבמקרא מדבר במיוחד על גנות ופרדסים שנטוע בהם עץ כל פרי או על פרדס רמונים. ועל כן מגדיר הראב״ע: והגן יש בו אילנים רבים ממינים רבים והפרדס הוא ממין אחד, ע״כ. אמנם בתו״מ נזכרים בפרוש אף פרדסים שיש בהם מינים שונים כגון תאנים גפנים רמונים וגם תפוחים. ור״י בדרשי (הפרדס הקד׳, חולה״ק ג) אומר: כי הפרדס קטן לעולם מן הגן ויעשוהו בעליו לטייל לבד לא להרויח ממנו מנטעיו, ע״כ. והיום נוהגים לקרא כך בפרט את הפרדס של תפוחי הזהב ואף נגזרו מכאן שמות: פַּרְדְּסָן, בעל פרדס, פַּרְדְּסָנוּת, עסקו של הפרדסן.]

a) فدري b) فراديس c) فردوس

שושנה זו ינצל כל הפרדס (רבי עזריה בשם ר' יהודה ב"ר סימון, שם ויקר' כג). למלך שהיה לו פרדס נתנו לאריס והיה בתוך אותו פרדס אילן אחד של סם חיים ואילן אחד של סם המות, אמר הארים אני אעבוד ואשלים ומה שהמלך רוצה לעשות לו בפרדסו יעשה (שם במדי' יח). — ובפהס"א: אחר כן צוה הימן להוליך להם לפרדס מעדנים ויאכלו וישתו תחת הגפנים (רס"ע פלקירא, אגרת המוסר, קבץ על יד יא, ע). והנה הוא הולך בזה המדבר בעצמו והנה נבקעו נהרות ומעינים ובו פרדסים וגנים בכל מיני האילנות (הוא, המבקש, כג). ובראותו יופי המקום וחמדתו ונעמו ותכונתו וכו' ודשאיו ופרדסיו והדסיו ואיליו וצבאיו שמח שמחה גדולה (ר"י זבארה, שעשועים ב, דודזון, 21). משל העולם אצל כתות האנשים כפרדס נאה ונהג בעליו שישקהו בכל יום פעם אחת וכו' ויום אחד הלך בעל הפרדס לעסקיו וצוה בנו שישקה הגן (ידעיה בדרשי, הפרדס א, 4, הולה"ש ג). —ואמר המשורר: דודי לכה אתי לערוגת רעננים לשחות בת כרם לקיל הורים עם יונים, ונהי בתוך פרדס לחיך חונים לרעות בגנים וללקוט שושנים (ר"מ דרעי הקראי, לקו"ק כח). — *ובמליצה: ארבעה נכנסו לפרדס בן עזאי ובן זומא, אחר ורבי עקיבא, בן עזאי הציץ ומת וכו' בן זומא הציץ ונפגע וכו' אחר הציץ וקיצץ את הנטיעות וכו' ר' עקיבא נכנס בשלום ויצא בשלום (תוספתי חגי' ב ג; ומעין זה ירוש' שם ב א, בבלי שם יד:). — ובפהס"א: ועניני ארבעה פרקים אלו וכו' הם שהחכמים הראשונים קוראין אותו פרדס כמו שאמרו ארבעה נכנסו לפרדס וכו' ואני אומר שאין ראוי לטייל בפרדס אלא מי שנתמלא כריסו לחם ובשר וכו' (רמב"ם, יסודי התורה ד יג). ואפשר שהדורות השלשה שהזכיר אחר זה הוא לרמוז על שליש כתות מהנכנסים לפרדס ונכשלים בו (ר"י אלכוטלי, מלמד התלמידים, ברלאס', ד:). — ב) *ר"ת פַּרְדֵּ"ס פשט, רמז, דרוש, סוד [1]: והנה ארבעה המה בחינות התורה וסימנם פרד"ס סו"ד דר"ש רמ"ז פש"ט (אלשיך לאיוב כח טז). צריך שיעסוק בתורה פשט רמז דרוש סוד סימנו פרד"ס (ר"מ פלאסירם, אור הישר עמוד התורה עו, בסדור תפלה למשה לר"מ קורדובירו). — ומצוי בספרי דרוש וקבלה.

*פִּרְדֵּס, פעו', פִּרְדֵּס, בינ' מְפֹרְדָּס,—נרמז בדרך פרד"ס, ואמר הפיטן: יודע רמז הקורות לעם מעפר ומהדם, כתב הסתר אסתיר ומור דרור [1] מפורדס (תנחם ברי מכיר, הדס בקום, סליח' תענ' אסתר).

*פַּרְדֵּסִי, ת"ז,—דבר השיך לפרדס, הגדל בפרדס: זיתים נחלקו לפרדסי ומדברי (ס' המספדים לר' יצחק היסראלי). כאשר ימצא עובד האדמה אילן שפריו טוב במדבר ומעתיקו אל אדמה נעבדת, מטבעה שיצליח בה בשרש ההוא ומגדלו שם ויישוב פרדסי אחר שהיה מדברי (ר"י א"ח, כוזרי ב יד). וענין שם לווי שם מחובר למקום כמו שנאמר במיני העשבים הנהרי והפרדסי והמדברי (פי' המלות להרמב"ם, נגע' יד ו). והצמח כלו ממנו ביתי וממנו פרדסי וממנו מדברי (קלונימוס בן קלונ'. הלמאים, מיוחס לאריסטו). יש מהם (מהצמחים) גניי ויש מהם מדבריי ויש מהם פרדסי ויש הרריי ויש ימיי ויש אגמיי (רשב"ל דוכן, מגן אבות חלק ישקב ב).

פרה, ממנו א. פָּרָה, *פֵּרוּי, פְּרִי, *פְּרִיָה, *פִּרְיוֹן, פֹּרֶת.

א. **פָּרָה** [1], פעו"י, פָּרוּ, פָּרִינוּ, פְּרִיתֶם, פֹּרֶה, פֹּרִיָּה, פְּרֶה פְּרוּ, תִּפְרֶה, יִפְרֶה, יִפְרוּ, — פָּרָה הצמח, עשה פרי, Frucht tragen; porter des fruits; to bear fruit: פן יש בכם שרש פֹּרֶה ראש ולענה (דבר' כט

---

1) [עפ"י דברי התלמוד: אסתר מן התורה מנין ואנכי הסתר אסתיר. מרדכי מן התורה מנין דכתיב מר דרור ומתרגמינן מירא דכיא (חולין ט:).]

2) [בארמ' פרא, פרי, וכן בכושי פֵּרִי, והשם פרי נמצא בכתיב פר אף בכתבות כנעניות ובאוגרית': יבל ארץ ופר עצם (יבול ארץ ופרי עצים) (גיזניוס, כתבי אוגרית, 48), וכן אפשר לראות שם זה באשורי פִּרְא, פִּרְא, פֶּר, במשמ' פרי הבטן, ומכאן ברור שהפעל נגזר מן השם, שהוא בלבד משתף לרב הלשונות השמיות. ואפשר שהשם בצורת הרבוי פֵּרוֹת שיך בעקר לשרש יפר, ופר הנמצא בערבי' a) במשמ' היה הרבה, רבה; אך לא צדק פֹּרֶת (Etym. Stud 12 וכו') שרצה להפריד בין פעל ששרשו פרו (ושהוא מקביל אל ופר דע"כ') במשמ' רבה, ובין פרה שעקרו פרי במשמ' עשה פרי.]

a) وفر

---

1) [עפ"י הזהר: פשטין ראיות דרשות סודות (זהר ח"ג, קי). פשטא דרשא רמז רזין סתימין (כם שם רג.). ועי' בכר, ZAW XIII, עמ' 262.]

א). ויצא חטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרה[1] (ישע' יא א). על שדים ספדים על שדי חמד על גפן פריה (שם לב יב). אמך כגפן בדמך על מים שתולה פריה וענפה היתה ממים רבים (יחזק' יט י). אשתך כגפן פריה בירכתי ביתך בניך כשתלי זיתים סביב לשלחנך (תהל' קכח ג). — ועי' גם פרת. — פריה במשמ' עץ פרה: ונשאר בו עללות כנקף זית שנים שלשה גרגרים בראש אמיר ארבעה חמשה בסעפיה פריה[2] נאם יי' אלהי ישראל (ישע' יז ו). — ובהשאלה על בעלי חיים, אדם ובהמה: כי עתה הרחיב יי' לנו ופרינו בארץ (בראש' כו כב). מעט מעט אגרשנו (את החוי, הכנעני וכוי') מלפניך עד אשר תפרה ונחלת את הארץ (שמות כג ל). — פרה ורבה: ויברך אותם אלהים לאמר פרו ורבו ומלאו את המים בימים והעוף ירב בארץ (בראש' א כב). ויברך אתם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשה (שם שם כח). ושרצו בארץ ופרו ורבו על הארץ (שם ח יז). ואתם פרו ורבו שרצו בא"ץ ורבו בה (שם ט ז). ויאמר לו אלהים אני אל שדי פרה ורבה גוי וקהל גוים יהיה ממך (שם לה יא). וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גשן ויאחזו בה ויפרו וירבו מאד (שם מז כז). והיה כי תרבו ופריתם בארץ בימים ההמה וכו' (ירמ' ג טז). ואני אקבץ את שארית צאני מכל הארצות אשר הדחתי אתם שם והשבתי אתהן על נוהן ופרו ורבו (שם כג ג). והרביתי עליכם אדם ובהמה ורבו ופרו (יחזק' לו יא). — ובהשאלה על ישע וצדקה: הרעיפו שמים ממעל ושחקים יזלו צדק תפתח ארץ ויפרו ישע וצדקה תצמיח יחד (ישע' מה ח). — ואמר בן־סירא: אל תתאוה תואר נערי שוא ואל תשמח בבני עולה וגם אם פרו אל תבע בם אם אין אתם יראת יי' (ב"ס גני' יו א-ג). — ובתו"מ: יכול הוא לישא אשה אחרת ולפרות ולרבות הימנה (סוט' ד ג). פרו ורבי כתרגגולים (גיט' כז.). והנהר הרביעי הוא פרת זה אדום שהיפירה והיצירה לעולמו, פרת שפרת ורבת מברכתו של זקן (מד"ר בראש' ט ז). —וביני *פרה, מ"ר פרין, פרות: אוכלין ושותין (השדיב) כבני אדם, פרין ורבין כבני אדם ומתים כבני אדם (ת"כ, חגי' עז.). פרת שפרה ורבה עד שעיברין אותו בספינות. פרת שמימיו פרין ורבין (ר' יודן, מד"ר בראש' טז). ויאמר למך לנשיו וכו' תבען לתשמיש אמרו לו למחר מבול בא, נשמע לך ונהיה פרות ורבות למארה (ר"י בר' מגילה, שם שם כג). כך נח, צא מן התיבה, ולא קיבל עליו לצאת, אמר אצא ואהא פרה ורבה למארה (שם שם לד). כשם שהמטה אינה אלא לפריה ורביה, כך כל מה שהיה בבי' המקדש היה פרה ורבה (שם במד' יא). כיצד היו ישראל פרין ורבין, היה אדם משיא בנו וכו' עד שהוא רואה בנים לבניו (שם איכה א, רבתי בגוים) — ובסהמ"א: גמויות של הקדש פי' הן נצרים הפרים משרשי אילנות (ר"ח, פסח' נו:). ומפני שישחקו (השנים) בלעיסה הן פרין וגדלין תמיד (ר"מ אלדבי, שבילי אמונה ד א). — ואמר הפיטן: עזרוני כהני שבט שלישי על מלכות שלישית, פרת פרתה וניתן לה ארכה (קטע פיוט מרקע"ג, סעדיאנה לשכטר, 50). שורש פורה שרשת ונחל נובע יבשת הרצחת וגם ירשת וכל דבר לא יכחד מן המלך (רשב"ע, מי כמוך, איגר 230). —ואמר המשורר: ולכן אל תתרע אשר מוסר יפרע והרוחות יזרע וסופות לו פורים (דונש, דעה לבי, תשו על מנחם, 1). וגפן בעלת כנף וסרחת ופרית קצירים לה אלי מים ובתהמות ובגשיה אשר נותרה ימי חרף וזרע ספרי עריה התמאם (ר"ש הנגיד, הבמות פליליה, על מות רב האי, ברודי, 11). היה יקותיאל כזית רענן או כארזים בלבנון פרו (רסב"ג, בימי יקותיאל, ברודי. 17).

—הפע', הפרתי, הפריתי, יפר, הפרני, מפרך, יפרך, — עשה שיפרה, שיוליד בנים: והפרתי אתך במאד מאד ונתתיך לגוים (בראש' יז ו). הנה ברכתי אתו והפריתי אתו והרביתי אתו במאד מאד שנים עשר נשיאם יוליד ונתתיו לגוי גדול (שם שם כ). ואל שדי יברך אתך ויפרך וירבך והיית לקהל עמים (שם כח ג.) כי הפרני אלהים בארץ עניי (שם מא נב). הנני מפרך והרביתך ונתתיך לקהל עמים (שם מח ד). ופניתי אליכם והפרתי אתכם והרבתי אתכם (ויקר' כו ט). ויפר את עמו מאד ויעצמהו מצריו (תהל' קה כד). —ועי' פרא. — ובתו"ם במשמ' גרם לכח פריה: שדגים קטנים מפרין ומרבין ומברין כל גופו

---

1) [יש גורסים; יפרח, ועי' ZAW XVIII, עמ' 345.]

2) [יש קוראים: בסעפי הפריה.]

של אדם (רב, ברכ' מ.) [1]). — ובפסהמ"א: שלח הקב"ה מגפה בצאנו של לבן באותו היום שהניחו יעקב ונשתיירו מעט מהרבה כדי להפרות צאן לב על ידו (ברא"ש רבתי, אלבק, 129). על פרי גודל לבב מלך אשור, על אשר הפרה והרבה גודל לבב מלך אשור להתהלל בכחו על שקר (רש"י, ישע' י יב). ויבטח על הבורא יתברך להפרותה (את האדמה) ולשמרה מן הפגעים ותרבה תבואתה (ר"י א"ת, חו"ה, הבטחון ז). — *וכמו קל: לא יתן פריו, כשהוא מפרה משיר פירותיו (רש"י, ויקר' כו כ).

ב. **פָּרָה** [2]), ש"נ. כני פָּרָתוֹ, מ"ר פָּרוֹת — נקבה מן פַּר, הנקבה מן הבקר, Kuh; vache; cow: פָּרוֹת ארבעים ופרים עשרה (ברא"ש לב יו). והנה מן היאר עלת שבע פָּרוֹת יפות מראה ובריאת בשר ותרעינה באחו (שם מא ב). ופָרָה ודב תרעינה יחדו ירבצו ילדיהן (ישע' יא ז). שורו עבר ולא יגעל תפלט פָּרָתוֹ ולא תשכל (איוב כא י). — פָּרָה אֲדֻמָּה, פרה אדמה ששרפו אותה ובאפרה טהרו את הטמאים: דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פָרָה אדמה תמימה אשר אין בה מום אשר לא עלה עָליה על וכו' (במדי יט ב). — ועי' אָדֹם. — פָּרוֹת עָלוֹת, מיניקות: ועתה קחו ועשו עגלה חדשה אחת ושתי פָּרוֹת עלות אשר לא עלה עליהם על ואסרתם את הפרות בעגלה והשיבתם בניהם מאחריהם הביתה (ש"א ו ז) — פָּרָה סוֹרֵרָה: כי כְּפָרָה סררה סרר ישראל עתה ירעם יי' ככבש במרחב (הוש' ד יו). — ובהשאלה, ככנוי לאשה שמנה, אוהבת תפנוקים: שמעו הדבר הזה פָּרוֹת הבשן אשר בהר שמרון, העשקות דלים הרצצות אביונים האמרות לאדניהם הביאה ונשתה (עמו' ד א). —ובתו"מ: בית שמאי אומרים לא ימכור לו (להחשיך על השביעית) פרה חורשת בשביעית ובית הלל מתירין מפני שהוא יכיל לשחטה (שביע' ה ח). אין חמור יוצא במרדעת וכו' ואין העגל יוצא בגימון ולא פרה בעור הקופד ולא ברצועה שבין קרניה (שבת ה ד). שור שנגח את הפרה ונמצא עוברה בצדה ואין ידוע אם עד שלא נגחה ילדה אם משנגחה ילדה משלם חצי נזק לפרה ורביע נזק לולד (ב"ק ה א). השוכר פרה מחבירו והשאילה לאחר ומתה כדרכה ישבע השוכר שמתה כדרכה והשואל ישלם לשוכר אמר רבי יוסי כיצד הלה עושה סחורה בפרתו של חבירו אלא תחזור פרה לבעלים (ב"מ ג ב). איזו היא אבידה מצא חמור או פרה רועין בדרך אין זו אבידה, חמיר וכליו הפוכי פרה רצה בין הכרמים הרי זו אבידה (שם ב ט). שמין פרה וחמור וכל דבר שדרכו לעשות ולאבול למחצה (שם ה ה). רבי אליעזר אומר עגלה (ערופה) בת שנתה ופרה (אדומה) בת שתים וחכמים אומרים עגלה בת שתים ופרה בת שלש או בת ארבע, רבי מאיר אומר אף בת חמש כשרה הזקנה וכו' (פרה א א). פרה (אדומה) שקרניה וטלפיה שחורים יגוד, גלגל העין והשינים והלשין אינם פוסלין בפרה (שם ב ג). גמר מלהזות, קינח את ידו בגופה של פרה (שם ג ט). השורף פרה ופרים ותמשלח את השעיר מטמא בגדים פרה ופרים ושעיר המשתלח עצמן אינן מטמאין בגדים (שם ח ג). פרת כהן שהיית שומה אצל ישראל וילדה בכור, בכור לכהן דברי ר' יהודה, וחכמים אוסרים בכור לשניהם, אמר להם רבי יהודה אתם מודים בפירות שדה שהן שלו, אמרו לו אם שדה גופה שלו פרת גופה לשניהם, אם פרה היתה גופה שלו, בכור לכהן (תוספת' דמאי ז י). המוכר פרה לחבירו על מנת שיש בה מומין ואמר לו נגהנית היא, נשכנית היא, בעטנית היא, רבצנית היא וכו' (שם ב"ב ד ו). ג' שמות יש לו, מרדע, דרבן ומלמד, מרדע שהוא מורה דיעה בפרה, דרבן שהוא משרה בינה בפרה, מלמד שהוא מלמד את הפרה לחרוש בשביל ליתן חיים לבעליה (ירוש' סנה' י א). אם לפרתו עושה אדם דרבן, ליצרו הרע שהוא מעבירו מחיי העולם הזה ומחיי העולם הבא על אחת כמה וכמה (רבי ממא בר חנינה, שם שם). עם בזהוא חורש בתוך חצי שדהו שקעה פרתו ונשברה, ירד להעלותה וכו' ומצא סימא, אמר לטובתי נשברה רגל פרתי (שם הורי' ג ז). —ואמר הפיטן: יבא אפר פרה להלבין טנוף בן פרה (ר"א קליר, אלוהים ומפרסה, קרוב' פרס). לחג

[1]) [בספרי (דברי ו) ובמד"ר (ברא"ש ט:): נהר פרת שמפרה והולך עד שכלה מגרפה לגרפו, ע"כ. אך הנוסח הנכון: מתפרת (כמו במדה"ג, דבר'), או כמו נ"א (במד"ר): שמפריד. ועי' פְּרָת.]

[2]) [עי' בהערה לערך פר ולערך פֹּרֶת, ובכתבי אוגרית (גינזברג, 64): יאהב עגלת בדבר (כלו': בַּדֹּבֶר) פרת בשד (בשדה) וכו'.]

וכריה ומלאכי נגלה, ולהם אל במחזה גלה, קץ זמן פרה ועגלה (הוא אליל עס, שם). — *פָּרָה, שם מסכת בסדר טהרות הדנה בהלכות פרה אדומה. — *פְּרַת חַטָּאת, במשמ׳ פרה אדמה: פרת חטאת המעוברת כשרה (רבי אליעזר, פרה ב א). פרת חטאת ששחטה שלא לשמה וכו׳ פסולה (שם ד א). — *פָּרַת הַיָּם, Seekuh; vache marine; sea-cow: פרת הים (זעע קוה) דומת בתארה להתנין הגדול (וואל־פיש) ראשה מרובע, ארכה לפעמים כ״ג רגל, משקלה ה׳ אלפים ליטראות בערך, עורה עב מאד ורובו קרח ובשרה מעדנים (ר״ש בלוך, שבילי עולם ג, ו.). — *קַרְנֵי פָּרָה, שם טעם מטעמי המקרא שסימנו דומה לקרני פרה: ונקרא פזר גדול ונקרא קרני פרה (הורית הקורא דרכנבורג, 77). קרני פרה מניף בשתי אצבעותיו למעלה (שם 108).

***פֵּרָה,** פירה, ש״נ, —כמו חֲפַרְפֵּרָה [1]): ושניהם (חפרפרות ועטלפים) בריה שאין לה עינים אלא שמין הפירות והיא האישות משכנה בחפירה עמוקה בעפר להיות בעפר יסודה והעטלף תעוף באויר שיסודה מן האויר ויש לה תפירה ג״ב בארץ (הגר״א, באור ישעי׳ ב כ).

פֶּרֶה, עי׳ פֶּרֶא.

***פֵּרוּד,** ש״ז, — שה״פ מן א. פֵּרַד, א) מעשה המפריד בין דבר לדבר ובין אדם לאדם, הפרדה, Trennung, Teilung; separation, division: ומהם מי שאמר שהם (היסודות) ששה והם יסודות הארבעה הנזכרים והחיבור והפירוד (ס׳ היסודות לר״י הישראלי, סג). ואופן המפריש לשוכני הקו השוה נפרד בעינינו משאר אופנים המפרישים וכו׳ והפירוד הזה הוא שכל האופנים והעגולות וכו׳ נחלקות באופן המפריש הזה לשני חלקים שוים וכו׳ (ראב״ח הנשיא, צורת הארץ, ו). והזוית השטוחה היא פרוד שני קוים שנפגשו על נקודה אחת ונפרדו מעליה לשני צדדין שאינן על נוכח אחד (הוא, המשיחה והתשברת א, 8). וכיון שנתברר שאינו גוף וגויה יתברר שלא יארע לו אחד ממאורעות הגופות לא חיבור ולא פירוד וכו׳ (רמב״ם, יסודי התורה א יא). שההויה אצלם (אצל המדברים) הוא הקבוץ וההפסד הוא הפרוד ולא יקראוהו הפסד אבל יאמרו ההויה הוא קבוץ ופרוד ותנועה ונוח (ר״מ א״ח, מו״נ א עג). ואמנם לפי דעת הפלוסופים לא יאמינו שהקו מורכב מנקודות והשטח מקוים והגוף משטחים ואם יבדיל בהם הפלוסוף הוא על צד ההתר לא על צד החלוק והפרוד (ר׳ אהרן הקראי, עץ חיים 7). מציאות הדק לפי דעת אנשי המחקר אינה רק מושכלת שהרי על דרך החליק והפרוד יגיע אל החלק שאינו מתחלק (שם שם). —ואמר הפיטן: קנינך עזוז וגבור ופרוד וחבור באונך (רי״ל בן גיאת, קנינך ארבע יסודות, סעה״ש 20). בלי ערך בלי דמיון בלי שנוי והתמורה, בלי חבור בלי פירוד גדול כח והגבורה (אדון עולם, נוסח ספרד). — ב) מצד האדם הנפרד מחברו: ואנשקה לכל רעי ואבכה עליהם ובצלעי גחלי פרודי ועל פני מי נחליהם (ר״י זכארה, תעשועים ב, דודזון, 35). ושתו עלי ציצים וקול סיסים לשיר עלי טוב הזמן חברו יין ברמעתי עלי פרוד רעים וכפני אהבים חפרו (ר״ש הנגיד, הנה ימי הקר, שם 33). לבבי קץ ומאס את יריבו והזניחו ולא שמע בקולו, ואיך יריב אשר המס לבבו יקוד פרוד וכחסן אכלו, ומוכיחו עלי דמעו ישלח כאב פרוד אלהים לך ולא לו (הוא, לבבי קץ, ברודי 68). ויונה על אמיר תקונן עלי פרוד אחותה אשר נדה ותהמה כהמיתי (רשב״ג, ידידי סעו, ברודי, 26). לפרודך ידיד נפשי שמואל אני נבהל ורעיוני חרדים, למען יום נדד נשאר לבבי והיה עם לבבך לאחדים (הוא אהה לי מזמן, שם 29). הה לבב עזב בצוק פרוד ינתקו חוטיו (ראב״ע, מנדוד אמון, כהנא א 53). הה לפרוד הנחילני נחלת יגון ומגנה, דוד ידעתיו מלפנים חק אהבים לא ישנה (הוא, בעלי ריבי, שם 55). איה על מפקדו אוי כי בא עת אידו, יקלל יום פרודו יקבהו אררי יום (הוא, הזקפו משכילים שם 136). ימי פרודך מה ארכו לי כאלו נתקעה שמש בסיון ואילם הזמן בא בין שנינו ויצא הנדד אתי לשטן (יצחק אבן עזרא, פניני שיר, שם 161). יפתח אל ידי חבירה ויקפץ ידי פרוד אשר כיום פשטן, וישיבו ימי חרפי כקדם ואז אשא עון פשען וחוטן (הוא, שם שם 162). הורש לבבי מצלעי כי ביום בכיי לפרודי טרדו דלף, אולי ישיבוהו למורשיו מעט שירים ורון יביא לשר האלף (ר״י זכארה, תעשועים, הקד׳, דודזון, 6). ומה עלמה בעין חשוק ראותה ואבית בתיכה עת יהי רד, תהי דומה לעין הושק נגפו חלי פרוד ונשאר נד ונפרד (לקוטי קדמוניות סג). בפרוד

[1]) [עי׳ שם הערה.]

את וסור רע ונוד נום ורוב חולי ועוצם המצרות, ואיכבה יהי לו לב וכל אל סבבוהו ועליו נאגרות (ד"ה סל יהודי מלריס וח"י ב, יעקב מן, 15). — ובקבלה, עולם הפרוד: חלק האצילות והיא נשמה נקראה בשם אלקות וחלק הב' אינם אלוקית ונקראי' עולם הפירוד (רמח"ל, חוקר ומקבל, 2).

פְּרוּדָה, עי' פְּרֻדָה, ועי' א. פֶּרֶד, ביני פָּעוּ.

***פֵּרוּדִי**, ת"ז, — מְפֹרָד, מתפרד: החלוקה הצרופית ולא החלוקה הפרודית (מאמר במערכה לר' משה בן יוסף כגיארפ).

***פַּרְוָה**, ס"נ, בֵּית הַפַּרְוָה, לשכת בית הפרוה, לשכת הפרוה, שם אחת הלשכות בבית המקדש [1]: הביאוהו (את הכהן הגדול) לבית הפרוה ובקודש היתה, פרסו סדין של בוץ בינו לבין העם וכו' (יומא ג ו). שש לשכות היו בעזרה שלש בצפון ושלש בדרום, שבצפון לשכת המלח לשכת הפרוה לשכת המדיחין וכו' לשכת הפרוה שם היו מולחין עורות קדשים ועל גגה היה בית הטבילה לכהן גדול ביום הכפורים, לשכת המדיחין שם היו מדיחין קרבי הקדשים ומשם מסבה עולה לגג בית הפרוה (מדות ה ג). בראשונה היו מכניסין עורות קדשים ללשכת בית הפרוה והיו מחלקין אותן בערבין לכל בית אב שבאותו היום (תוספתי זבח' יא טז). ורחץ בשרו במים במקום קדוש, בלשכת בית הפרוה (ספרא ויק, אחרי פרק ו). — ואמר הפיטן: חש (כה"ג) לגג פרוה לבית טבילת קדש (יוסי בן יוסי, אתה כוננת עולם ברב חסד, עבודת יוה"כ, מחז' איטל' ב, רטו.). נסך מנהו בשיר מופלא עלי עשור ועלי נבל בנצח ירוין ולא ישלה לפרוה ויקדש וירחץ צח (רסע"ג, באדני ילדקו, עבוד' יוה"כ, קובץ מע"י גאוי ב, 15). חמש טבילות ועשי' קדושים טובל ומסתפיג בו ביום כולו בקודש בית הפרוה חוץ מן הראשונה שהיתה בחול על גבי שער המים (עבודת יוה"כ, Elbog., Stud. עמ' 114). שאין לנו לא תאב לשכת כהן בה להפנות וכו' לא כבוד פרווה לטבילת אחת בשנה וכו' (שם, 187)

[1] [לפי הנאמר בכמה מקורות שהיו מכניסים (נ"א: מניחים) עורות קדשים בלשכת בית הפרוה, אין כל קשי לבאר פַּרְוָה במשמ' פרוה [a] בערבי שהיא אדרת עיר, Pelz; fourrure; fur, ובמשמ' זו נוהגת המלה בדבור היום. אך כבר אמוראי בבל לא הבינו את המלה והעתיקו לכאן את ההערה הלשונית שעקר כונתה כנראה למלה פרוה אחרת בארמ' ולא בעבר': מאי פרווה אמגושי (יומא לה.), ואולם אותו שריד של באורי מלים קדומים מובא גם לשם העוף פרוא בארמ': פרוא אסיר וסימנך פרוא אמגושא (חול' קב:). כי כן נהגו עורכי התלמוד להביא הערות בלשניות על מלים גם שלא במקום הצרך, ועי' לשוננו יא (עמ' 264 וכו') על הערות התלמוד בפרוש המלה משכוכית. וכן היו שפרשו פרוה כשם עצם פרטי, ואינו נראה. ובתשובות הגאונים מהגניזה (גינצבורג ב, 183): וששאלת אם פרווה פירוש פקידם לסילטן, צ"ל אספרווה במקום אם פרווה, והכוונה למה שנא' בכתוב' (נ:): אספרווא דידיה בשלישי קאתו.]

[a] فروة

פְּרָזוֹ, ת"ז, מ"ר פְּרָזוֹים, — א) כמו פְּרָזִי, היושב בעיר שאינה מקפת חומה: על כן היהודים הפרוזים [1] היושבים בערי הפרזות עשים את יום ארבעה עשר לחדש אדר שמחה ומשתה ויום טוב (אסתר ט יט). — ובתו"ם: פרוז היה באותה שעה (ר' פינחס, ירוש' מגי' ב ג). דפרוז בן יומו נקרא פרוז (בבלי שם יט.). ב) *ובמשמ' עיר מערי הַפְּרָזִי, עיר שאינה מקפת חומה: מערי הפרזי, פרוזות ופתוחות בלא חומה (רש"י, דבר' ג ה). עיר שאין לה חומה ומתוך כך ישיבתה נפוץ ופרוז ומרוחקין משכונה לשכינה (הוא, מגי' ב:, ד"ה הפרזים). — ג) *ובתורת ההגיון, משפט סתמי שאינו נגדר בהקף, judicium indeterminatum: ואם לא תתחבר לנושא של גזרה חומה כלל כאמרנו האדם כותב נקרא זו הגזרה סתמית, ר"ל שהיא פרוזה [2] ולא נקשרה בחומה וכו' ויהיה חלקי הגזרות ששה בהכרח, או מחייבת כללית או שוללת כללית או מחייבת פרטית או שוללת פרטית או פרוזה [2] או אישית (אחיטוב הרופא, תרג' מלות ההגיון ב, בס' היובל להרמן כהן).

***פֵּ-רָז** [3], ס"ז, —ראש פרוז, כמו ראש פרזים: סרסור זרוז מרץ ראש פרוז הרץ סלול שלום ותרש (שלמה הבבלי, אור ישע, יוצ' א' פסח).

***פֵּרוּט**, ס"ז, —שה"פ מן ב. פֵּרַט, פעלת הַפּוֹרֵט מעית: הרי שהיה דינר זהב שוה כ"ד דינרי כסף

[1] [כך הכתיב, והקרי: הַפְּרָזִים.]

[2] [כתרג' ר"מ א"ת: סתום.]

[3] [כך מנק' במחז' אשכני בדגמה המובאת כאן. [illegible]: איטלי' (ב, קיב.) מנק' פָּרוּז.]

וכפרטה בכ׳ או בכ״ח שזו היא שתות בשיה ממש חרי מקח הפירוט קיים (לבוש חו״מ רכז טז).

פְּרוּטָה, ש״נ, —מטבע מעוטת ערך, שהיא אך חלק פרוט של המטבע הגדולה[1]) Kleingeld, kleine Münze; (petite) monnaie; change, small coin: האשה נקנית וכו׳ בפרוטה וכו׳ וכמה היא פרוטה אחד משמונה באיסר האיטלקי (קידוש׳ א א). נתן לו שתי פרוטות אמר לו הבא לי ארוג והלך והביא לו בפרוטה אתרוג ובפרוטה רמון שניהם מעלו (מעיל׳ ו ז). פרוטה של הקדש שנפלה לתוך הכים או שאמר פרוטה בכים זה הקדש כיון שהוציא את הראשונה מעל דברי ר״ע וחכ״א עד שיוציא את כל הכים (שם שם ו). ויניקהו דבש מסלע (ושמן מחלמיש צור) אלו מציקים שהחזיקו בה בארץ ישראל והם קשים להוציא מהם פרוטה כצור (ספרי דברי שיז). נסמכין על שיתופי חצירות בשבת הראשונה מדוחק, ר׳ יוסה בירבי בון בשם רב יהודה כדון אנשי בר דליה שאינן מפקידין על פרוטתן (ירוש׳ ערוב׳ ו). שכן עני חופר גומא להצניע בה פרוטותיו (ר׳ ירמיה, שבת קב:). דילמא אידי ואידי בפרוטות[2]) שנו דליכא עלייהו טבעא (עולא, ב״מ מו.). א״ר כהנא זאת אומרת אין אונאה לפרוטות ולוי אמר יש אונאה לפרוטות (שם נה.). מאי דכתיב וילבש צדקה כשריון לומר לך מה שריון זה כל קליפה וקליפה מצטרפת לשריון גדול אף צדקה כל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול, רבי חנינא אמר מהכא וכבגד עדים כל צדקותינו מה בגד זה כל נימא ונימא מצטרפת לבגד גדול אף צדקה כל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול (ב״ב ט:). כל הנותן פרוטה לעני, מתברך בו׳ ברכות (ר׳ יצחק, שם שם). מאי מעשה ידיו ברכת, אמר רבי שמואל בררב יצחק כל הנוטל פרוטה מאיוב מתברך (שם טו:). בקטן כגדול תשמעון, אמר ר״ל שיהא חביב עליך דין של פרוטה כדין של מאה מנה (סנה׳ ח.). מי שיש לו פרוטה בתיך כיסו יריצנה לחנווני (ר׳ יוחנן, חול׳ פד.). כל מי שנותן פרוטה לעני הקב״ה נותן לו פרוטות (רבי פנחס בשם רבי ראובן, מד״ר ויקר׳ לד). — חצי פרוטה: נהנה בכחצי פרוטה ופגם בכחצי פרוטה וכו׳ הרי זה לא מעל (מעיל׳ ה ב). איוב וותרן בממונו היה, מנהגו של עולם נותן חצי פרוטה לחנוני, איוב ויתרה משלו (ר׳ אבא בר שמואל, ב״ב טו:). — שוה פרוטה: חמש פרוטות הן, ההודאה שוה פרוטה והאשה מתקדשת בשוה פרוטה והנהנה בשוה פרוטה מן ההקדש מעל והמוצא שוה פרוטה חייב להכריז והגוזל את חבירו שוה פרוטה ונשבע לו יוליכנו אחריו אפילו למדי (ב״מ ד ז). „כל מי שהוא גוזל את חבירו שוה פרוטה מעלין עליו כאילו הורגו (ר׳ יוחנן, מד״ר ויקר׳ כב). — פחות משוה פרוטה: בן נח נהרג על פחות משוה פרוטה (ר׳ חייא בר אבא בשם רבי יוחנן, ערוב׳ סב.). — ופרוטה במשמ׳ כסף, מעות, בכלל: ד׳ פרוטות אין בהן סימן ברכה לעולם, שכר כותבין ושכר מתורגמנין ושכר יתומין ומעות הבאות ממדינת הים (ת״כ, פסח׳ נ:). אין בן דוד בא עד שתכלה פרוטה מן הכים (ת״ר, סנה׳ צז.). לשעבר היתה פרוטה מצויה והיה אדם מתאוה לשמוע דבר משנה והלכה ותלמוד ועכשיו שאין הפרוטה מצויה וביותר שהן חולים מן השעבוד אין מבקשין לשמוע אלא דבר ברכות ונחמות (ר׳ לוי, מד״ר שה״ש, סמוכוי בתחילתו). — פרוטה קטנה: מנין לפרוטות קטנות שהן מצטרפות לחשבון מרובה ת״ל אחת לאחת למצוא חשבון (ירוש׳ סוטה א ז). — פרוטה דרב יוסף, שפטור לתת פרוטה של צדקה בעת השבת אבידה מחמת העוסק במצוה: אבל נכסי בעל אבידה אסורין על מחזיר, לא קא מהדר ליה, דקא מהני ליה פרוטה דרב יוסף (רב חוני או רב חסי, נדר׳ לג:). —ובסהמ״א: מעשה בשטר אחד שהיה כתוב בו שת מאה וחד זווא, שלח לו רב שרביא לאביי שית מאה פשיטי וחד זווא או שית מאה סלעים וחד זוז או שית מאה סל זוזים וזוז, שלח לו בפרוטות אין לספיקה שפרוטות אין כותבין אותו בשטר (הלכות פסוקות לתלמיד רב יהודאי גאון, 53). מעשה בשטר שהיה כתוב בו שש מאות וזוז אחד והרי הדבר ספק אם שש מאות זוז וזוז אחד או שש מאות אסתירא וזוז, אמרו חכמים יטול שש מאות אסתירא וזוז שיד בעל השטר על התחתונה, א״ב למה לא נאמר

1) [במשמ׳ זו בארמ׳ שבתו״מ פריטא, ועי׳ ב. פרט.]

2) [כך הגרסה בערוך, ובהוצאות: בפרוטטות.]

שש מאות פרוטה[1]) וזוז, לפי שהפרוטות כולל אותן חסופר זוזין ואחר כך כותבן (רמב"ס, מלוה ולוה כז עו). ואמר לו ראובן לא א־ן לך פרוטה קטנה עוד שיש לי עדים שבזמן שקניתי ממך היין לא היה שוה כי אם שלשה דינרים (תשו' יעקב אלפסי, פאר הדור קסג). — ואמר המשורר בפתגם: הפרוטה אינה תהלה, וגרה איננה מעלה (עמנואל מחברת א, 9).

***פְּרוּטִית.** ס"נ, מ"ר פרוטיות, — מין בהמה שנולדה מהרבעת כלאים[2]) עם סום או חמור חפרוטיות אסורות והרמך מותר (כלא' ח ה).

***פְּרוּטְרוּט,** או פְּרוֹטְרוּט[3]), תיס"ז, — כסף או דבר אחר המנוי פרוט פרוט, פרוטה לפרוטה[4]), : ins einzelne, geteilt ; détaillé fractional; אין מחללי כסף ופירות על כסף אלא אם כן יש עמו

[1]) [בתלמי (ב"ב קסו:) : שית מאה פריטי.]

[2]) [הפרוטיות נזכרות במשנה אחר כל הנולדים מן הסום וכל הנולדים מן החמור ולפני הרמך ואדני השדה. וכארו המפרשים שהן מין ממיני הפרדות שאין אפשר לעמוד על סימניהן, ועל כן אסורות הן זע"ז. וקשה לקבל פרוש זה גם מצד הענין, שהרי גם הנולדים מן הסום וגם הנולדים מן החמור כבר נאמרו, ואם אין לדעת ממי נולדו, מובן שאסירים הם מספק. ומצד הלשון. כלום יקרא שם מְיֻחד לפרדות אלו שאין אנו יודעים ממי נולדו? ומשום כך כנראה כתב הרמב"ם: שם פרוטיות נופל על איזה מין שיהיה מהרבעה מין סום ומין חמור על איזה דרך שיהערבו, ע"כ. אך זה בנגוד למשנה, המתירה כל בני סום(ה) וכן כל בני חמור(ה) זה עם זה, ואין בזה אף פרוש למלה פריטיות, שאינה מתבארת כך משרש פרט להוראותיו ואולם המשך: הפריטיות אסורית והרמך מותר ואדני השדה חיה וכו', מורה שכאן מְדבר על מינים יוצאים מן הכלל, ואף על מינים אגדיים שהאמיני במציאותם. ועל כן נראה שגם הפריטיות הן מין סום או חמור בלתי רגיל שאסור על כל פנים עם סום ועם חמור. ועל כן אפשר שאין כאן מלה שמית, אלא הכונה למלה היוני' πτερωτός בעל כנפים, כפי שהאמיני במציאות סוסים בעלי כנפים. וא"ה בודאי אסורים עם סום או חמור רגיל, ועי' בהערה לערך פְּרִגִית.]

[3]) [המלה היא הכפלה מקצרת של פְּרוּט פְּרוּט, ועל כן נראה שהנקוד הנכון הוא פְּרוֹטְרוּט, וכן בוקסטורף במלונו.]

[4]) [זאת משמ' המלה, שהיא בעקר בינוני פָּעוּל ולא ש"ז, וכן בארמ' שבתו"מ, ועי' הערה לקמן.]

פרוטרט[1]) (ר' מאיר, תוספת' מע"ש ג י). הנותן מעות לחבירו ליקח בהן פירות למחצית שכר ואמ' לו הילך מנה ואינו יכול לעמוד על הפרוטרוט אסור, ראה פירות שהוקרו ואמ' לו הילך מנה ויכול לעמוד על הפרוטרוט מותר (שם ב"מ ד יז). המכנס מעות וכו' ר' יוסה בשם רבי לעזר, מה פליגין במכנס פרוטרוט אבל באומר אילו לשקלי כל עמא מודיי שהמותר נדבה, ר' חזקיה ר' ביבי בשם רבי לעזר, מה פליגין במכנס פרוטרוט אבל באומר אילו לשקלי כל עמא מודיי שהמותר הולין (ירוש שקל' ב ג). לשנים שנכנסו לעיר, ביד זה עשתות של זהב וביד זה פרוטרוט, זה שבידו עשתות של זהב אינו מוציא וחיה וזה שבידו פרוטרוט מוציא וחיה (ר' שמואל בריה דרבי יוסי בי רבי בון, שם הורי' ג ז). כאן שבעים ואחד מנה, ואת האלף ושבע מאות וחמשה ושבעים עשה ווים לעמודים, ולא מנאן הכתוב אלא בפרוטרוט[2]), ש"מ מנה של קודש כפול היה (בכורות ה.). פונדיון זה מה טיבו, קילבון לפרוטרוט (שם ו.). משל אדם הולך לקסרין צריך למאה זוז או למאתים זוז הוצאה, אם נוטלן הוא פרוטרוט הן מיגעין אותו ואינו יכול לעמוד בהן אלא מצרפן סלעים והוא פורע ומוציא בכל מקום שירצה (מדרש תנחומא הוסמן, דברי לג ב).—וחמשה עשר אלף ופרוטרוט, חמשה עשר אלף וע"ד כמה יתידות: בכל ערב תשעה באב היה משה מוציא כרוז בכל המחנה ואומר צאו לחפר צאו לחפר והיו יוצאין וחופרין להן קברות וישנים ובשחר היו עומדין ומוצאין עצמן חסירי' חמשה עשר אלף ופרוטרוט[3]) (ירוש תענ' ד יל). לא הסית דבר, אלא דֶבֶר, שכל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר היה מלאך המות מכתת בהן חמשה עשר אלף ופרוטרוט, וכמה היא פרוטרוט. תפ"ש (מדרש תהלים כג, בובר, ק.).—ופריטריט, כמשמ' סכום שאפשר לעמוד עליו בחשבון פריטרוט: דינר זהב פרוטרוט,

[1]) [נ"א: פראטרוט.]

[2]) [בירוש' (סנה' א נ"ט) במקום זה בארמ': א"ל והכתיב ואת האלף ושבע המאות וחמשה ושבעים והיידא לון סלקין שבעים וחד ליטרין ואתעביד ליה פרוטרוט וכו', כלו' במשקל של ליטרין אלה 71 ליטרין ונעשה עוד עודף של כסף פריט.]

[3]) [במדרש שמואל (לג): בפרוטרוט.]

דינרי זהב אינן פרוטרוט (ר' יעקב בר אחא, ירוש' שבוע' ו ג). — ובספהמ"א: הייתם אומרים לאחר הוא (משה) ממנה עלינו אלף (דינים) חסר פרוטרוט (מדה"ג דבר' א יד, הסגלה). הפורטים על פי הנבל, מנחם חברו עם ופרט כרסך, ורואה אני את דבריו, שהמשורר על פי כלי זמר מחתך את הדבור כפרוטרוט[1]) הכל לפי נעימות קול הכלי ל־גביה ולהנמיך (רס"י, עמוי ו ה). ואם בא לפרוע תוך הזמן בפרוטרוט דינר דינר אין המלוה יכול לעכבו (טוחו"מ עד ז). — "ומ"ר פְּרוֹטְרוֹטִים: לפיכך לא נכנס בפרוטרוטים אלא י"א איסר אוכל דאמרינן חד איסר מעשר ראשון עיכב שת וכו' ואיסר שלמעשר שני שחילל וט' איסרין חולין נשארו (ר"י בן מלכי צדק, מע"ש ד ח).

***פֵּרוּי**, פירוי, ש"ז,–שס"פ מן א. פָּרָה, כמו פְּרִיָּה, פְּרָיוֹן: את מוצא שמדות טובות של הקב"ה בהשפע בפירוי וריבוי, הטוב ברבוי תחסד ברבוי (מד"ר אסתר בסוף).

פַּרְוַיִם, ש"ז במ"ז, פַּרְוָיִם, — זהב פַּרְוַיִם[2]), מין ממיני הזהב; והזהב זהב פַּרְוָיִם (דהי"ב ג ו). — ובתו"מ: שבעת זהבים הן, זהב טוב זהב טהור זהב סגור זהב מופז זהב מזוקק זהב שחוט זהב פרוים (ירוש' יומא ד ד). — "ובלא מלת זהב באותה משמ' ואמר הפיטן: מס ושחטו וקבל הדם הוא בעצמו, ומן לממרס בו שלא יקרש דמו, ירוץ במחתת פרוים קלה למזבח למרומו, יחתה לוחשות במעזבו וחוריד עמו (ראב"ן, אכפרה, סליחי מוסי יוה"כ).

***פֵּרוּךְ**, ש"ז, מ"ר פֵּרוּכִים[3]), פירוכין, — גֶּרֶשׂ, גריסים, Graupen; orge perlé; barley groats, ואמר הפיטן: יורה ומלקוש באבם פורכים בח תת באביבים רכים כרמל לחקליא אביב פרוכים (ר"א קליר, הנס מוס' שבת החדש).

פֵּרוּם, עי' ג. פֶּרֶם, הערה.

א. **פְּרוּסָה**, ש"נ[1]), — החתיכה שנפרסה מככר הלחם, פת לחם, Stück Brot; morceau du pain; piece of bread: הלוקח מן העני וכן העני שנתנו לו פרוסות פת או פלחי דבילה מעשר מכל אחד ואחד (דמאי ה ה). בשר הקדש שקרם עליו הקיפה, נגע טבול יום בקיפה החתיכות מותרות וכו' וכן בקטניות שקרמו על גבי פרוסות (טבו"י ב ה). הכוסס חטין מברך עליהן בורא מיני זרעים, אפאן ובשלן בזמן שהפרוסות קיימות מברך עליהן המוציא לחם מן הארץ וכו' (תוספתי ברכ' ד ו). הביאו להם וכו' מליח ופרוסה מברך על המליח ופוטר את הפרוסה וכו' רבן שמעון בן גמליאל אומר פרוסות סימן גדול לאורחים כל זמן שהאורחין רואין את הפרוסות יודעין שדבר אחר בא אחריהן (שם שם ד יג-יד). פרוסה של גלוסקין ושלימה של בעל הבית מברך על השלימה של בעל הבית וכו' (שם שם ד טו). קישות של תרומה שנתערבה במאה קישות של חולין וכן פרוסות של לחם הפנים שנתערבו במאה פרוסות של חולין הרי אלו יעלו וכו' אם נגעו פרוסות זו בזו טימאו זו את זו (שם תרומ' ח יד). פועלים שהיו מסובין ואוכלין והותירו פרוסות או שהיו אורחין מסובין ואוכלין והותירו פרוסות ונתנום לשמש וכו' מעשר לכל אחד ואחד (שם דמאי ה ז). עני שנתנו לו פרוסות וגרוגרות מעשר מכל אחד ואחד (שם שם ה ח). הבן שהיה אוכל משל אביו וכן העבד שהיה אוכל משל רבו קוצץ ונותן פרוסה לבנו ולעבדו של אוהבו ואינו חושש משום גזילו של בעל הבית שכך נהגו (שם ב"ק יא ז). השמש מברך על כל כוס וכוס ואינו מברך על כל פרוסה ופרוסה (ירוש' ברכות ו ג). כמה יגע אדם הראשון עד שלא אכל פרוסה, חרש וזרע ניכש וכו' ואח"כ אכל פרוסה (בן זומא, שם שם ט ג). הוא (עזרא) התקין שיהו אופין פת בערבי שבתות שתהיה פרוסה מצויה לעני (שם מגי' ד ח). אמר להם (העני) תנו לי פרוסה אחת ולא השגיחו

---

1) [כלו': כאלו פרוט לפרוטות, כשמוש המלה בתו"מ.]

2) [לפי התרגומים הקדומים ולפי דעת רב המפרשים פַּרְוַיִם שם ארץ, ואולי כמו אופיר (אפריקה), ובא בצורת ס"ז ככמה שמות ארצות כגון מצרים, נהרים וכדו'. אך בתו"מ פרשוהו בדרך דרוש: אדום דומה לדמו של פר (ריש לקיש, ירוש' יומא ד ד), זהב שהוא עושה פירות (שם שם). ובספהמ"א השתמשו במלה במשמ' זהב טוב בכלל.]

3) [עפ"י הארמ' שבתרג': אביב קלי בגור פירוכן רכיכן (אונקלוס, ויקר' ב יד).]

---

1) בעקר ביני' פְּעוּ', הפת הפרוסה בנגוד לפת השלמה, ועי' בדגמאות, ובערך א. פֶּרֶס.]

עליו, דחק ונכנס אצל המלך א"ל אדוני המלך מכל כעידה שעשית קשה בעיניך ליתן לי פרוסת אחת (ר' אלעזר ברכ' לח:). לא יפרוס אדם פרוסה לאורחין אלא אם כן אוכל עמהם (ת"כ, ר"ה כט:). אמרו עליו על ר' פנחס בן יאיר מימיו לא בצע על פרוסה שאינה שלו (חול' ז:). לא יתן אדם פרוסה לתוך פיו של שמש אא"כ יודע בו שנטל ידיו והשמש מברך על כל כוס וכוס ואינו מברך על כל פרוסה ופרוסה (ר' זירא בשם רב, שם קז:). לא יפרוס אדם פרוסה על גבי הקערה וכו' אבל מקנח אדם קערה בפרוסה וכו' ולא ישוך אדם מפרוסה ויחזירנה לתוך הקערה ולא ישוך מפרוסה ויתננה לחבירו (דא"ר ט). מעשה ברבי עקיבא שנתארח אצל אדם אחד נטל את הפרוסה וסמך בה את הקערה, חטפה ר"ע ואכלה אמר לו רבי אין לך פרוסה שתאכל אלא פרוסה שאני סומך בה את הקערה וכו' (שם שם). אם אכל אדם פרוסת אחר פרוסה לא שנייה דוחה את הראשונה (ר' תחליפא דקסריא, מד"ר ויקר' יד). שכשם שעשה הקדוש ברוך הוא כמה ניסים לגאול את ישראל ממצרים כן הוא עושה בפרוסה הזו שאדם נותן לתוך פיו (פסיק' רב' לג, אנכי אנכי, קנג.). — ובבהמ"א: לא יבצע פרוסה קטנה מפני שנראה כצר עין ולא פרוסה יותר מכביצה מפני שנראה כרעבתן (אבודרהם, סדר הלכות המוציא ופירוסה, לט:). — ואמר הפיטן: טיב חנם תושיט לנו ימין סעד פרוסת פתח, כהקיש רש שואל חסד לו קח טיב תען (סלמה הבבלי, אך בך לדל, סליח' מוס' יו"כ). מה טעם בוצע בפרוסת ככרות חררים, כי אין ככר שלמה בבלי עניים וחסרים (בכיון בר שמואל, כך גזרו רבותינו' רשות לשבת הגדול, מחז' איטל' א, לא.). יקשו צרי עין בבצע ומאנו פרוסה לרעב לבצע והאריכו וקצרו את המצע (משה ברבי קלונימוס, מה מועיל, קרוב' אהרון פסח). טובי עין הם הצדיקים שהרבה יעשו ומעט יאמרו, יסוב פרוסה במה להם ושמנה עשר קבים סלותים הוצברו, ואקח' פת לי וגו' (ר' שמואל יזכה, יוצר ויאר, סריד' מהגני', מ"ל וייס, 54). — ואמר המשורר: הישכיל מי אשר יתן פרוסה לשועלים בתוך סוכת שחיים (ר"ש הנגיד, בן משלי, 38).

2. *פָּרוֹךְ, ש"ז, — מסך פָּרוּשׂ, וילון, Vorhang; rideau; curtain: משל למלך בשר ודם שהיה משיא את בנו ותלה בחופת בנו פרוסות שחורות, אמרו לו בני פלטין שלו אדוננו המלך מפני מה אין אתה תולה פרוסות לבנות (מדרש הגדול, דבר' ה כ, הסגלה).

פְּרוּעַ, עי' פֶּרַע.

*פֵּרוּעַ, ש"ז, — שה"פ מן פֶּרַע, א) פֵּרוּעַ ראש, מצב הראש הפרוע, גלוי הראש, Entblössung; découvrement; uncovering: ראשה פרוע דאורייתא היא דכתיב ופרע את ראש האשה ותנא דבי רבי ישמעאל אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפרוע ראש (כתוב' עב.). קלתה אין בה משום פרוע ראש (רבי אסי בשם רבי יוחנן, שם עב:). — ב) גלוי חלק אחר בגוף: מאי כל זמן וכו' שאין חבירו רואה את פרועו (ברכ' סב.). — ובסהמ"א: וצא בשעה שאין בני אדם מצויין בחוץ שאם לא תעשה כן תצטרך להתרחק מן בני אדם עד כדי שלא יראו פרועך וכשאתה מקדים ומחשיך תוכל להפנות באיזה מקום שתרצה (רגמ"ה, תמיד כז:). כדרך שנפנה ביום, לענין פרוע טפח וטפחיים (רש"י, ברכ' סב.). ורבא סידר לבניו שורה אחת למזרח ושורה אחת למערב כדי שישב עליהם לנקביו ויהיה פרועו מלפניו ומלאחריו לצפון ולדרום (סמ"ג מ"ע סי' קסד). ומדרכי הצניעות הוא ג"כ שלא ילכו שני בני אדם יחד לבית הכסא אחד שלא יראה האחד פירועו של חבירו או ישמע עיטושו (הלבוש או"ח ג ב).

*פֵּרוּף, ש"ז, — מקום שהקלעים או הפרוכות פרופים זה לזה, מקום הרכיסה: והוא נכנס דרך דרום לפתחה של חיצונה ומהלך בין שתי הפרוכית עד שמגיע לפירוף הפנימית שבצד צפון (המאירי ליומא ה א, מז.).

פְּרוּץ, עי' פֶּרֶץ.

*פֵּרוּק [1], פירוק, ש"ז, — שה"פ מן פֵּרַק, א) פעלת הפורק את הבנין, המשכן וכליו, המזבח, Abbau; démontage; dismounting: הנותן על גבי המזבח בשעת פירוקה או בשעת שגלה הרוח את היריעה לא עשה כלום (תוספת' זבח' יג ג). על דעתיה דרב, יוחנן היה שם שבע עמידות וששה פירוקין, על דעתיה דר' חייה היה שם ארבע עשרה עמידות ושלש

[1]) מן הארמ': פֵּרוּקָא.

עשרה פירוקין (ירוש׳ יומא א א). ואף בשעת פרוקו והקמתו (של המשכן) איני חפץ באחרים שיפרקוהו ויקימוהו אלא הם (מד״ר במדי׳ א). פירוקן (של הארון השלחן, המנורת) בשעת מסעות כעמידתן בשעת חניית מסעות (שם שם ד). — ופֵרוק המשא: א״ר הונא אכסדרה אין ד׳ אמות, טעמא מאי, משום פירוק משאו (ב״ב יח:). — ובסהס״א: לא נאמר דין גוד או אגוד בד׳ אמות של פירוק משא ולא במר שצריכים ליציאה וביאה (סי״ע חו״מ קעא יג).— ״ופֵרוק האברים המתפרקים. ופרוק החבור באברים: שאין הטעם תלוי אלא כפירוק אברים, בין יונק בין שאינו יונק דיה שעתה (רש״י, נדה ט., ד״ה קמ״ל). פרוק החבור באברים הגדולים ירפא בהשואה והקשירה הנאותה (אלכון א ד כח). — ופֵרוק על, פריקת על: ואין זה (תנועת הראש) קבלת עול מלכות שמים אבל פירוק עול וראוי להוכיח על זה תוכחה רבה (ר״י אבטולי, מלמד התלמידים, ואחתחן, קנט.). ודין לחפש מאיזה זמן היה פרוק העול הזה אחר שבזמן בית שני יש הוראה גדולה כי היו עושים ע״פ הראיה (ר״א הקרחי, ג״ע, קדה״ח ד, ה.). — ופֵרוק הקלפה: נמצ׳ הזורה הבורר והמרקד כילן מעבירין פסולת המעורבת באוכל ואינה מחוברת ואינה כגון קליפה שצריכה פירוק כגון עפרורית שצריך ניפוץ אלא מעורבת בלבד (ערוך ערך דש). — ״ובהשאלה פֵרוק הקֻשיה, הסרת הקשיה ע״י פתירתה. Lösung (e. Frage); solution: ובטל פירוקינו הראשון שאמרנו ופירקנו פירוק אחר (תשו׳ הגא׳, הרכבי׳ תכה, 219). ובא רב אשי לפרק פירוק אחר מפשוטה של משנותינו (שו״ת הגא׳ מן הגני׳, גינצבורג ג, 10). והפירוק הזה הוא ההלכה שאין אנו חייבין לברך על הריח ברכה אחרונה ודיינו לברך לפניו (ר״ס בן חפני גאון, שערי ברכה, בית תלמ׳ ג, 379). ודעתנו כפלאון חכמותיו וחדרי תבונותיו וקושייו ופירוקיו ותרביציו [1]) וכחו בתורה יותר מדעת זולתנו (מכתב מימי הגאו׳, הקדם ג א—ג, 3). וחזרנו לפרק פירוק אחר (ר״ח, שבת עג.). ומפני מה לא פירק פירוק זה לגבי חולב עז (הוא, בם קמה.). ולא מצא פירוק לדבריו (הוא, ביצה ג.). שלא פירקנו זה הפירוק

להראות שעדותן מעשה אלא להראות שעדותן אינה מעשה (רי״ף, סנה׳ פרק ז, עז:). ובתלמוד ארץ ישראל פרקו פירוק אחר חביב (רבנו נסים על שבת, גולדבלט, כט.). והקשו קושיות שיש להשיב ופירוקים שראויים לתרץ הם והאמוראים שעמהם (רש״י, ב״מ פו., ד״ה סוף הוראה). אנשים שהוסיפו על כל מה שזכרנו בעיון התלמוד והשתדלו בגרסות וקריאת הלכותיו מבלי פרוק קושיותיו ופתח סתומותיו (ר״י א״ח, חו״ה, עבודת האלהים ד). צריך להתבונן בקושיא ובתשובתנו בפירוקה, וקודם שאזכור הקושיא ופרוקה אמר כי כבר ידע כל עברי וכו׳ (ר״ש א״ח, מו״כ א ב). ואמרו בפירוק הקושיא ההיא המקרה אין קיום לו (שם שם עג). ושם שאלנו שאילה ראויה להזכירה הנה עם פרוקה דרך קצרה להיותה מעין שאילתך גם היא (הוא, יקוו המים כ, 128). לפיכך צריך אתה להשתדל לדעת פירוק הקושיות וסילוק הספיקות ביגיעת התלמוד (ר״י אבן עקנין, פי׳ מוסר ב יח). וכן נהגו בשאר מקומות להעלותו בדיחוי או בפירוק עד שתסתייע הדבר (רז״ה, ספר הלבא, מדה כ). לפי שיש בהם ובכל אחת מהם כמה פרוקים ותירוצים נכרים ומפורסמים לכל בן דעת (ר״ש אלמולי, פתרון חלומות, יח:). — ואמר המליץ: ושבקושיותיו ופרוקיו (של התלמוד) בשאלותיו ותשובותיו מן העוות והעקמומיות (ר״א לויסל, שע״י ג, הסקסה לעוגה, יד:). — ב) ״הִפָּרדות חלקי הדבר זה מזה, פזור חלקי הדבר, Aufgelöstheit, Lockerheit; incoherence, dissolution; looseness: וכשיהיה היסוד רקיק פשוט רחוק מהפזור והפרוק תשוה לו האחדות ותסכים עמו (מקור חיים לרשב״ג ב כח). — ג) ״פֵרוק החוש בין דבר לדבר, יכלת החוש להבדיל בין דבר לדבר, הבחנה, Unterscheidung(svermögen); discernement; discernment: ושים הגוף הקש ליסוד ושים הגוון הקש לצורה, וכן שים פרוק החוש בין הגוון והגוף והשגתו לצורת הגוון בעצמו הקש לפרוק השכל בין היסוד והצורה והשגתו לצורה בעצמה (שם ה ד). ואחר כך תעיין בפרוק עצם השכל באותה הצורה מזולתו (שם שם ו). ופרק כל אחד מהם מאחר בשכלך פרוק אמתי (שם שם עג). — ובמשמ׳ הבדל, הפרש: וצריך שתדע כי מי שהטיב לדעת פרוק אלו הצורות והכיר כל אחד מאלו העצמים מהאחר הגיע לתכלית הידיעה והתענוג (הנ״ל שם כז)

1) [נ״א: ותירוציו,] עי׳ אפשטין, Z. Gesch. u. Liter., עמ׳ 165.

פָּרוּר[1], ס"ז,—סיר, קדרה לבשול, Topf; pot: שטו העם ולקטו וטחנו ברחים או דכו במדכה ובשלו בַּפָּרוּר ועשו אתו עגות (במד' יא ח). וגדעון בא ויעש גדי עזים ואיפת קמח מצות הבשר שם בסל והמרק שם בַּפָּרוּר (שפט' ו יט). ובא נער הכהן כבשל הבשר והמזלג שלש השנים בידו והכה בכיור או בדוד או בקלחת או בַּפָּרוּר כל אשר יעלה המזלג יקח הכהן בו (ש"א ב יד).—ואמר בן סירא: מה יתחבר **פ ר ו ר** אל סיר אשר הוא נוקש בו והוא נשבר (ב"ס גני' יג ב).—*עץ הַפָּרוּר, כף עץ לבחש בפרור: תבלין נדוכין במדוך של עץ והמלח בפך ובעץ **הַפ ר ו ר** (ב"ס, בילה א ז).

פַּרְוָר[2], ס"ז, מ"ר פַּרְוָרִים,—כמו פַּרְבָּר: וישבת את הסוסים אשר נתנו מלכי יהודה לשמש מבא בית יי' אל לשכת נתן מלך הסרים אשר בַּפַּרְוָרִים (מ"ב כג יא).

*__פֵּרוּר__[3], פירור, ס"ז, — א) שה"פ מן פֵּרֵר, פְּעֻלַּת המפרר והמשבר, Zerbröckeln; émiettement; crumbling: חמץ דלשאר נהרות קאזיל בעי **פ י ר ו ר** (פסח' כח.). — ב) מ"ר פֵּרוּרִים, פירורין, פתים פתים קטנות שהפת מתפררת בהן, Brösel, (Brot)krumen; miette; crumb (of bread): מעבירין מעל השלחן פירורין פחות מכזית ושער של אפונין ושער עדשין מפני שהוא מאכל בהמה (שבת כא ג). אם היה שמש תלמיד חכם מלקט **פ ר ו ר י ן** שיש בהן כזית (בית הלל, תוספת' ברכ' ו ד). שחק את הפת ועשאו **פ י ר ו ר י ן**, גרוגרות ועשאן דבילה מעשר מאחד על הכל (שם דמאי ה ח). המערה מכלי לכלי ונמצא שרץ וכו' נמצא על גבי **פ ר ו ר י ן** ונגע כביצה טמא (שם טהר' יא ג). **פ י ר ו ר י ן** שאין בהן כזית מותר לאבדן (ר' יוחנן. ברכ' נב:). פתות יכול לשנים תלמוד לומר פתים, אי פתים יכול יעשנה **פ י ר ו ר י ן** תלמוד לומר אותה, אותה לפתיתים ולא פתיתה לפתיתים (ת"כ, מנח' עה:). ולא ילקט אדם **פ י ר ו ר י ן** אפילו על גבי השולחן מפני שהוא ממחה דעת הבריות

1) [מן פאר, פור a), רתח בערבי (הערת המחבר מולי המלון של גזניוס–בוהל). [ועי' פָּארוּר, הערה.]

2) [עי' פַּרְבָּר, הערה.]

3) [בארמ' פרורא.]

a) فار، فور

(דא"ר ט). — ובהשאלה על פרור הים: עשרה נסים נעשו לישראל על הים, נבקע הים וכו' נעשה **פ ר ו ר י ן** שנאמר אתה פוררת בעזך ים (מכי' בשלח ד). ונעשו המים **פ ר ו ר י ם** (תנחו' בשלח י). — ג) במשמ' מאכל העשוי מפרורים[1], דַּיְסָה, Schmarrn, Brei; bouillie, purée; pap, pudding: פיתא **ופ י ר ו ר** אומר על **הפ י ר ו ר** במקום שעושין את הפירור עיקר אבל במקום שאין עושין את הפירור לא בדא (רב, ירוש' ברכ' ו ז).

*__פָּרוּשׁ__. סוה"ז, מ"ר פרושים, פרושין,—א. מי שֶׁפֵּרַשׁ והתרחק, ביחוד מי שֶׁפֵּרַשׁ מן התאוות והעברות: קדושים תהיו, **פ ר ו ש י ם** היו (ספרא ויק, קדושים פרשה א). משחרב בית המקדש רבו **פ ר ו ש י ם** בישראל ולא היו אוכלין בשר ולא היו שותין יין (תוספת' סוטה טו יא). אמר הקב"ה למשה לך אמור לישראל, בני כשם שאני **פ ר ו ש** כך תהיו **פ ר ו ש י ם** כשם שאני קדוש כך תהיו קדושים (מד"ר ויקר' כד). —ובספה"א: וכבר נאמר על קצת **הפ ר ו ש י ם** שהיו כל ימיהם בתשובה מפני שהיו מחדשים בכל יום תשובה בעבור תוספת הכרתם בגדולת האלהים (ר"י א"ת, חו"ה, עבודת האלהים ג). ונאמר על אחד מן **הפ ר ו ש י ם** כי הלך אל ארץ רחוקה לבקש הטרף בתחלת פרישותו, ופגע באדם אחד מעובדי כו"ם בעיר אשר הלך אליה, אמר לו **הפ ר ו ש** כמה אתם בתכלית העורון ומעוט ההבנה בעבודתכם לכו"ם (שם, הבטחון, פתיח'). ועל כן היו **הפ ר ו ש י ם** בורחים מקרוביהם ומבתיהם אל ההרים כדי שיפנו לבותם לעבודת אלהים (שם שם ד). ולפי שנצטרך המין האנושי לנהוג בפרישות אשר בו תקנתו בעולם הזה בקחת הצורך ממנו היה בדין להיות בעולם **פ ר ו ש י ם** גמורים (שם, הפרישות א). אבל לכמה כתות נחלקו **הפ ר ו ש י ם** בפרישות וכו' (שם שם ג). **הפ ר ו ש** צהלתו בפניו ואבלו בלבו, לבו רחב מאד ונפשו שפלה מאד (שם שם ד). והיה מן **הפ ר ו ש י ם** אוכל לחם אנשים ושותה יין ענושים וגונב לבות האנשים (ר"י זבארה, ס' שעשועים ו, דודזון, 62). **ופ ר ו ש י ם** אחרים אשר פורשים בלבם מן הטוב

1) [וכן בארמ' **פ י ר ו ר א** דאישבבי (פסח' מב:), דיסת הסנדלרים והרצענים המשמשת דבק.]

2) [בינ' פָּעוּ מן א. פָּרַשׁ.]

ודבקים ברע (שם שם). ועל כן אמר אחד מהפרושים למלך מהמלכים, דע שמלכותי הוא יותר גדול ועצום ממלכותך, אמר המלך ואיך, אמר הפרוש מפני כי מי שאתה עבדו הוא עבדי (ר״א בר חסדאי, מאזני צדק לאלגזלי, 21). כי ראיתי אבא מרי ורבינו משולם שהיו פרושים ומתחסדים (נגד מדורת עבו״ם) וכן הרבה גדולי עולם (מרדכי, שבת רכ). הפרושים הכוזבים שהם מכפנים בעלי גאוה ומשפה ולחוץ מראים שפלות (ר״י אברבנאל, נחלת אבות ד, ר׳ יוחנן בן ברוקא). — פָרוּשׁ מאדם או מדבר: אמר לאשכל כלוי אני מסך, פרוש אני מסך, מנוע אני ממנו, הריני נזיר ממנו, הרי זה נזיר (ירוש׳ נזיר ב א). וכשם שאדם פורש את עצמו מן פירות ערלה כך המקולקלין בשפחות פרושין מן הכשרים ליום הדין (מד״ר במד. י). ק״ל שנה עשה אדם הראשון פרוש ממטתו (דב״ר, ליברמן, 10).—ובסהמ״א: שלא יתאוה תאוה רבה למאכלים ומשקים והמשגל ויהיה בטבע פרוש מהצחוק (רס״ע פלקירא, המעלות א, 16). — ואשה פְרוּשָׁה: חסיד שוטה ורשע ערום ואשה פרושה ומכות פרושין הרי אלו מבלי עולם (ר׳ יהושע, סוטה ג ד). אשה פרושה זו שהיא יושבת ומלעבת בדברי תורה (ירוש׳ שם שם ג ג). — ובסהמ״א: איש פרוש ואוכל חוליו בטהרה יקח לו אשה פרושה ויודעת הלכות טהרה ומתנהגת עמו בטהרה (ספר חסידים תתרפו). לפי שהיתה (בת יפתח) עתידה להיות פרושה בבית אחד לא תצא משם כל ימי חייה (ר״י אברבנאל, פי׳ שפטי׳ יא). וגירש (אאוליו שילפו) לאחיו הגדול והרג בן אחיו הגדול ולבתו של אחיו עשה אותה פרושה, אבל היא ילדה לרומו ורומילו (ר״א זכות, יוחסין השלם, מאמר ו, הזמן הרביעי, פיליפובסקי, 237). והיה בן שד אחד ואמו בת מלך והיתה מוגנא פרושה ולא שכבה עם איש אלא בחלום נדמה לה שהיא שוכבת עם איש (שם, הזמן התשיעי, 247).— ומי שֶׁפָּרַשׁ מן הצבור: כולל של מינים בשל פרושין ושל גרים בשל זקנים ושל דוד בשל ירושלם (תוספת׳ ברכ׳ ג כה). — ודבר פָרוּשׁ מן הלב: וכל שפרש, מן הרוב פרוש הוא [1]) ומותר (והזהיר, ויקר׳ ד). — ב) איש מִכַּת הפרושים, אחת הכתות

[1]) [עפ״י הארמ׳ שבתלמו׳: כל דפריש מרובא פריש (זבחי׳ עג.).]

הגדולות בימי בית שני, Pharisäer; Pharisien; Pharisee: בגדי עם הארץ מדרס לפרושים (חגי׳ ב ז). ומעשה שהטבילו את המנורה, והיו הצדוקים אומרין בואו וראו פרושים שמטבילין מאור הלבנה (תוספת׳ שם ג לה). לא יאכל זב פרוש עם זב עם הארץ (בית שמאי, ירוש׳ שבת א ה). אל תתיראי מן הפרושין ולא ממי שאינן פרושין אלא מן הצבועין שדומין לפרושין שמעשיהן כמעשת זמרי ומבקשין שכר כפנחס (ינאי המלך לאשתו, סוטי׳ כב:). — וסוגים שונים של פְּרוּשִׁים: שבעה [1]) פרושין הן, פרוש שיכמי [2]), פרוש ניקפי [3]), פרוש קיזאי [4]), פרוש מנבייה [5]), פרוש אדע חובתי ואעשנה [6]), פרוש יראה [7]), פרוש אהבה [8])

[1]) [באדר״נ (לז): שמונה, ועי׳ להלן.]

[2]) [בירוש׳ (ברכ׳ ט ז; סוטה ה ז) פרשו, שטוען מצוות על שכמו, כלו׳ שנושא אותן לראוה ומתגאה בהן. ובבבלי (סוט׳ כב:) אמרו: זה העושה מעשה שכם, ופי׳ רש״י: שמלו שלא לשם שמים, אף זה מעשיו להנאתו שיכבדוהו בני אדם ולא לשם שמים, ע״כ.]

[3]) [בירוש׳ (שם שם): אקיף לי ואנא עביד מצוה, כלו׳ שדורש שיתנו לו בהקפה זמן או שיקיפו למענו את הדרך מפני שהוא עוסק במצוה. ובבבלי (שם שם) זה המנקיף את רגליו, ופירש״י: מהלך בשפלות עקב בצד גודל ואינו מרים רגליו מן הארץ ומתוך כך מנקף אצבעותיו באבנים.]

[4]) [נ״א קיזי, קיזיי, ואמרו בירוש׳, שעושה מצות אחת ועברה אחת ומקזז ומנכה את העברות מחשבון המצוות. ובבבלי אמר רב נחמן בר יצחק: זה המקיז דם לכתלים, כלו׳ עושה עצמו כעוצם עיניו שלא יסתכל בנשים ומתוך כך מכה ראשו בכותל והדם יוצא (רש״י).]

[5]) [נ״א זה הנכייה. ופרשו בירוש׳ (שם שם) שהוא נוהג להתפאר שהוא מנכה ממה שיש לו לשם עשית מצוות. ובבבלי (סוטה כב:) הנוס׳: פרוש מדוכיא ואמר רבה בר שילא על זה: דמשפא כי מדוכיא, שהולך כפוף כמדוכה (רש״י: בוכנא עשוי כמקבת וראשו כפוף).]

[6]) [בבבלי: מה חובתי ואעשנה. בירושלמי פרשו שהוא אומר מה חובה וחטא עשיתי, שאעשה מצוה תמורתם. ובבבלי, שהוא אומר: מה חייב אני לעשות עוד ולא עשיתי, כאילו קים הכל.]

[7]) [בירוש׳ פרשו שהוא ירא שמים כאיוב. ובבבלי הנוסח: פרוש מיראה, ופרש רש״י, שהוא ירא את העֹנֶש.]

[8]) [בירוש׳ פרשו שהוא איהב ה׳ כאברהם. ובבבלי: פרוש מאהבה. ופרש רש״י: מאהבת שכר המצוות ולא לאהבת מצות הבורא.]

ירוש׳ ברכ׳ ט ז; שם סוטה ה ז). אין לך חביב מכולם אלא פרוש אהבה כאברהם (שם שם). ח׳ פרושין הם, פרוש שכמי, פרוש נכפאי, פרוש מקיזאי, פרוש מכובאי, פרוש מלאכה היתה לו, פרוש מחוּפתו עשאני, ופרוש מן היצרא, ופרוש מן היראה (אדר״נ לז [1])). — וּמַכַּת פרושים, מַכּוֹת פרושים, כנוי של גנאי למי שעושים עצמם כפרושים [2]: חסיד שוטה ורשע ערום ואשה פרושה ומכות פרושין הרי אלו מבלי עולם (ר׳ יהושע, סוטה ג ד). זה מכת פרושים [3]) נגעו בו (רבי, ירוש׳ פאה ח ח). — ועי׳ מַכָּה. — ובספה״א: ותאמר לו (אלכסנדרה) אתה ידעתת את האיבה אשר היתה לך עם הפרושים ועתה בניך הם קטנים ועתה אות עזרת מי תעזבני (יוסיפון גיננבורג, קכו). רק רבי הפרושים העירו מריבות ומנחות (?) עם שרי הצדוקים (שם קלח). ויכבד מאד את הלל הזקן שר הפרושים ואת שמאי תלמידו (שם רסח). והנה אחת מכל הכתות האלו היתה נקראת פרושים כלומר מובדלים אלמעתולה, והיו נוהגים ע״פ התורה כפי מה שפרשוה החכמים שקדמו להם (לקוטי קדמוניות ז).

***פֵּרוּשׁ** [4]), פירוש, ש״ז, — שה״פ מן א. פֵּרֵשׁ, — א) הבעה ברורה, מפֹרשת, של דבור, הבעת דברים ממש כמות שהם, ausdrückliche Angabe; declaration formelle; explicit statement: אין לך חרב של שלום אלא חרב של פרעה נכה ושטפה את אותו צדיק וזה הוא יאשיהו וכו׳. היכן פירושו של דבר, רוח אפינו משיח יי׳ נלכד בשחיתותם (תוספתי תעני ב י). אם אמרו בשעת מיתה ינתן (הפקדון) לפלוני שהן שלו יעשה מפורש כפירושו (שם ב״ק יא ח). ככר ומקל ירדו כרוכין מן השמים. אמר להם הקב״ה לישראל, אם תעשו את התורה הרי ככר לאכול, ואם לאו הרי מקל ללקות בו, והיכן פירושו של דבר, אם תאבו ושמעתם וכו׳ (רשב״י, ספרי דבר׳ מ). וכולן שאמרו בשעת מותן ויינתנו לפלוני שהן שלו יעשה

1) [עי״ש בשנויי נוסחאות ובהערת שכטר.]

2) [בירושי׳ (סוטה ג ג) פרשו: זה שהוא נותן עצה ליתומים להבריח מזונות מן האלמנה, ע״כ. ושם וגם בבבלי (סוטה כב:) הובאו דוגמאות לכך.]

3) [על אנשים שנתנו דינר לעני שהיו לו מאתים זוז חסר דינר, וע״י כך שללו ממנו את הזכות ליהנות ממתנות עניים.]

4) [וכן בארמ׳ פרושא, פירושא, באותן משמ׳.]

פירוש לפירושן (ב״ב כג.). — ובמשמ׳ הדבר המפֹרש בנגוד אל סְתָם, הדבר הסתום: ושאר כל הדברים סתמן מותר (למכר לגוי) ופירושן אסור (ע״ז א ה). ועם ב בכל״ם, בְּפֵרוּשׁ, במפֹרש, ברור, ausdrücklich; formellement; explicitly: מוכר לו פירות (אפילו) בשעת הזרע ומשאיל לו פאתו וכו׳ אף על פי שהוא יודע שיש לו פועלים, וכולן בפירוש אסורין (שביעי׳ ה ח). אין מוציאין שמן שרפה ופירות שביעית מהארץ לחוצה לארץ, א״ר שמעון שמעתי בפירוש שמוציאין לסוריא ואין מוציאין לחוצה לארץ (שם ו ה). כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל לידון בדבר חדש אי אתה יכול להחזירו לכללו עד שיחזירנו הכתוב לכללו בפירוש (ספרא, ראש פ׳ ויקרא, י״ג מדות של ר׳ ישמעאל). מוציאין את כל אדם ומשאילין את הגדול שבהן ואומרים לו אמור מה ששמעת בפירוש והוא אומר והדיינים עומדים על רגליהם וקורעים ולא מאחים (שם ויק, אמור פרשה יד). ומי פירש לנו בפירוש שארבע מינין הללו שהן אתרוג וכו׳ (תנחו׳ בובר, אמור כט). — ובספה״א: שאחרי שבאר לנו ארסטוי׳ בפירוש הכחות אשר לא יובדלו ויופרשו מן הנפש אשר הם המרגשת והצומחת וכו׳ (ר״י תבון, תורת הנפש, 69). — ובאותה משמ׳ בִּפְרוּשִׁים, ואמר המשורר: ויקראו ספר לקים כל מהר כתכתה בפרושים ויכתבו עלי שטר מחזק שריר בתוספת וחדושים (ר״י חריזי, תחכ׳ ו, 73). — ב) בֵּאוּר, האומר כאלו בפרוש מה שלא מפֹרש עד כה [1]), Erklärung; explication: וסתמו לאו בפירושו הוא [2]) (ר׳ מנא, ירוש׳ גיטי׳ ה י). אי מהימנא לך עשה כפירושה ואם לאו עשה פירוש לפירושה (ב״ב כג.). על דבר שעיקרו מדברי תורה ופירושו מדברי סופרים (חייב זקן ממרה) (ר׳ יהודה, סנה׳ פז.). — ובספה״א: פירושה כתב אלהינו בדת מוסר כי בדת שוכנת נפש כל בשר (רסע״ג על חוי הבלכי ג, 54). ובעת אשר התבוננו באגרות ידענו רוב חכמתכם אשר אתם יודעים בכבודכם, כי פירוש אֶלֶף אינם מכירים, קל וחומר מכניסים עצמם במה שלא הנחילם חי העולמים (הוא, ס׳ הגלוי, הרכבי,

1) [מקור המשמ׳ הזאת ברור ביותר בדברי הירוש׳ (ב״ק ט יא): יעשה פירוש לפירושו, ועוד.]

2) [כלו׳: וכי המשאיל כלים לחברו בשביעית סתם אינו כאלו פרש לאיזו מלאכה השאילם ?]

רעז). מום זה ומום אחר אין זה מקח טעות, פ י ר ו ש, פרה זו לא היתה לא רבצנית ולא נשכנית ולא בעטנית אבל היה בה מום אחר שאינו נכר (רי"ף, ב"מ, ננו :). בשם האל הגדול והנורא אחל לפרש פ ר ו ש התורה (ראב"ע, הקדמה א' לפרושו על התורה, כהנא ב, 63). הודע לדיינין פ י ר ו ש הדברים והם יודיעך אם אתה חייב או אין אתה חייב (רמב"ם, טוען ונטען ו יז). חלילה שתורתם התירי להם אבל היהודים בעלי חמדה ועשו פ י ר ו ש להנאתם (ר"ש אבן ויגא, שבט יהודה, הנובר, 12). — ואמר המשורר : שלישי בם סעדיה המכונן זקן תורה ו פ ר ו ש י ם ודינים ופתרונות חמודות מזהובים ופקודים משמחים והגונים (ד"ה של יהודי מצרים וא"י, יעקב מן, ב, 76). — ומצוי מאד בספרות הפרשנות וההלכה, וגם בקצור פ י׳, וגם במשמ' ספר המכיל באורים לספר מספרי המקרא וכדו'. — °ובמשמ' באור על דרך משל והשאלה: והוא מאמר יסבול ה פ י ר ו ש[1] מאד (ר"ש א"ת, מו"נ ב כו). — °ופֵרוּשׁ שֵׁם, הגדרה, definitio : או יהיה (התאר) פ י ר ו ש שם כאלו תאמר האדם הוא החי המדבר וכו' ענין זה התואר פ י ר ו ש שם לא זולת זה, כאלו תאמר שהדבר אשר שמו אדם הוא הדבר המורכב מן החיים והדבור (שם א נא). החלק הראשון (של התארים) שיתואר הדבר בגדרו כמו שיתואר האדם בשהוא החי המדבר, זה התאר הוא המורה על מהות הדבר ואמתתו, כבר בארנו שהוא פ י ר ו ש שם לא דבר אחר (שם שם נב). — ג) °פֵּרוּשִׁים במשמ' פרטי המצוות והחקים : תכנת שבת רצית קרבנותיה צוית פ ר ו ש י ה עם סדורי נסכיה (מוסף לשבת). — וכשם לדת ישראל : וכל שכן כי ענייני מושיענו אף על פי שאינם חוץ לשכל אינם קרובים אל השכל, ולכן נקראת אמונתנו פ י ר ו ש ולא דת (ר"ש אבן ויגא, שבט יהודה, הנובר, 18).

°פֵּרוּשׁ, ש"ז, — השטח, המִשְׁטָח, הפנים של גוף הנדסי, surface ; plan ; surface, Fläche : והשטח או ה פ ר ו ש שהוא חציב מן ופרשו השטלה הוא ערך שיש לו שיעור באורך וברוחב ואין לו עומק ותכליותיו מכל רוחותיו הם קוים כלם, והגו או הגולם הוא ערך אשר לו אורך ורוחב ועומק או קומה, ותכליותיו מכל צדדיו ורוחותיו הם שטחים ו פ ר ו ש י ם (ראב"ח הנשיא, המשיחה והתשבורת א, 8). וכן ה פ ר ו ש הישר הוא הנמשך כנגד הקוים אשר על תכליותיו וזהו הנקרא שטח (שם שם).

א. פרז[1], ממנו פְּרָזוֹ, א. פְּרָז, פְּרָז (או פְּרָז), פְּרָזָה, פְּרָזוֹן, פְּרָזִי.

ב. *פרז, ממנו ב. *פֵּרָז.

א. *פָּרַז, קל לא נמצא[2], ועי' פָּרוּז.

— הִפְעִ', *הִפְרִיז, — הפריז אדם על מדותיו, הפליג, העביר על מדותיו, עבר על גבולותיו ודרכיו שהיה רגיל לנהוג בהם, to go beyond ; depasser ; hinausgehen über : לא כדברי שמאי שלא עשה סייג לדבריו ולא כדברי הלל ש ה פ ר י ז על מדותיו[3] (נדה ד :). — ובסהמ"א : אמר לא אאשם על מה ש ה פ ר ז ת י על מדותי למעלה כי אחר כל זכויתי אלה אמרתי בלבי עם קני אגוע (ר"מ אלשיך, איוב כט יח). — וְהִפְרִיז על

---

[1]) [וצריך שיובן פ י ר ו ש בזה המקום כשיפורש המלה לענין פנימי, לא כפי מה שתורה עליו המלה מצד הלשון (רש"ט פלקירא, מורה המורה, למקום). פ ר ו ש, ידוע בלשוננו, ואולם שמתיו בהעתקה רזאת במקום מלה שענינה ביאור בדבר שלא כפשוטו וכו', ואולי הושמה (המ"ה) בלשוננו משותפת לפירוש שהוא כפשוטו ולפירוש שהוא שלא כפשוטו (ר"ש א"ת, פירוש מהמלים הזרות בסוף מו"נ).]

[1]) [משמ' השרש במקרא היא ברב המקומות ישוב בני אדם לבטח, בלי צרך בחומה להגן עליהם, ובמובן זה אין השרש בלשונות האחיות. ואמנם אפשר שהמשמ' הזאת התפתחה מהוראות אחרות, כגון אלו שבערבי, כמו פְרִז a), מישור שבין הרים (ולפי זה ריב"ג על פרזון : ערי המישור שאין להם לא מבצר ולא חומה), או פְרִז b) במשמ' גורל, חלוקה, ומכאן שיטת המְפָרוּז c) בחקלאות הערבית בא"י, שעל פיה תחלק אדמת הכפר לעבוד בגורל. ויש שהשוו את השרש אל פרץ, כאילו עיר פרזי היא עיר פרוצה אין חומה, אך אין זה נראה ביותר. ואולי יש להשוות ברז d) בערבי, שמשמעותו יצא גלוי לאור השמש, וממנו בְּרָאז e), במשמ' שדה פרוזות ממש.]

[2]) [בעבודה לרסע"ג (סדור רסע"ג, תיב) כתיב : פָּרַז בין בדים מחתתו וכו'. ואולם לפי הענין והמקומות המקבילים בסדרי עבודה אחרים נראה שצ"ל : פֵּזֵר.]

[3]) [בירוש', ראש נדה : ה פ ל י ג על מדותיו, ועי' פלג, הִפְעִ', הערה.]

---

a) b) فرز c) مفروز d) برز e) براز

מדותיו של הקב"ה : מפני מה נענש אברהם אבינו וכו' מפני שהפריז [1]) על מדותיו של הקב"ה שנא' במה אדע כי אירשנה (שמואל, נדר' לב.). —ובספה"א : והלא יוכיח סופו שהפריז על מדותיו יתברך והרבה לדבר סרה על תחלתו (ר"מ אלשיך, איוב לה טז). — והִפְרִיז על שדה, על חנות, על ספינה, עבר על דמי השדה בחכירה, הגדיל את דמי החכירה, נתן יותר : מפריז על שדהו ואינו חושש משום רבית כיצד השיכר את השדה מחבירו בעשרה כורים חטין לשנה ואומר לו תן לי מאתים זוז ואפרנסנה ואני אעלה לך שנים עשר כורין לשנה מותר אבל אין מפריז לא על חנות ולא על ספינה (ת"כ, ב"מ סט:). — ובספה"א : ואין להפריז נומיה קישוריה ועדיה (מחז' ויטרי תפג). ואין מגמתי ותכליתי רק להונות הבריות להשיא להם בתם לאשה ולהפריז להם נדוניא ופורנסה (הלבוש חו"מ הקד', ג.). —ואמר הפיטן : טהור פענח רזים, חכמי מדות מפריזים, טעמי תורות חורזים (מסלם ברבי קלונימוס, אפיק רנן, יולי ב פסח). — °והִפְרִיז את זכותו של האדם, übertreiben ; exagerer ; exaggerate : אהבתך העזה לשפת קדשנו הפריזה זכותי בעיניך (אגרות יל"ג א ג).

—נִפְע', °נִפְרַז, ביני' נִפְרָז, — כמו פָּרוּז, פְּרָזִי, ואמר הפיטן : דפק ללון במקום נפרז, הפליא שדי לגלות לו רז, וירא סולם עד זבול נגרז, לא נהיתה ולא נראתה כזאת (רסב"ג, אים תס. תפלות אבודרהם). —ובהשאלה, דברים נפרזים, לא מגבלים : המשל הראשון ממשליך הנער והצפור לא ישר בעיני כי ענינו קטן, נשואו דל האיכות, ודבריו רבים ונפרזים (אגרות יל"ג א ב).

ב. *פָּ־ז [1]), קל לא נמצא.

— הִפְע', *הִפְרִיז, —הפריז באצבעותיו, הקיש באצבעותיו, שקשק בהן, schnalzen, schnippen ; claquer ; to snap : לפי שהיו ליצני' שבאיתו הדור מטלטלין בפיהם ומפריזין באצבעותיהם ואומרים החזון אשר הוא חוזה וגו' (מד"ר קהל' פרשה ב, אין אדם).

פְּרָז, או פֶּרֶז, ס"ז, רק מ"ר פְּרָזִים [1]) : יצאת לישע עמך לישע את משיחך מחצת ראש מבית רשע ערות יסוד עד צואר סלה נקבת במטיו ראש פְּרָזָו יסערו להפיצני עליצתם כמו לאכל עני במסתר (חבק' ג יג-יד). — ואמר הפיטן : נטית קשתך ראש פרזיו לנקיב, קריות ומבצרים נחשבו לרקוב, מלפני אלוה יעקב (ר' שמעון בר יצחק, ויוסע, יולי ז פסח). —ואמר המשורר : נטה העט כמו מטה עלי ים תעודה עד תגל סודו ורזיו, והך בו ראש מקנא עד כלותו ונקב במטיו ראש פרזיו (ר"י חריזי, תחכמוני ט, 97). — °פְּרָז במשמ' גבור, שם אחד הכלים במשחק השחמט [2]) הבא במקום המלכה של היום, ואמר המשורר : כמו פרז לכל פנים יהי שב ומלחמתו כמלחמתו תחשב, והפרז יהי מטה פסעיו ומסעיו לארבעת רבעיו והפיל בקרב הולך וקרב והוא נצב על הצד כאורב

---

[1]) [רש"י : שהגדיל לשאל על מדותיו של הקב"ה שאמר במה אדע. אבל לפי זה הבטוי קשה, ואינו כלל כדרך הבטוי הקודם, ואף לא כצרוף הרגיל ביותר העביר על מדותיו, שכונתו תמיד למדותיו של הנושא עצמו ולא למדותיו של אחר. וקרוב לחשוב שהמלים של הקב"ה תוספת מפרשת הן, של מי שהבין במשמ' : שהטיל ספק במדותיו של הקב"ה, או שיש לקרא : שהפריז על מדותיו אל הקב"ה. ועקר כונת המאמר תהיה אף כאן כלפי מדותיו אל אברהם, שהפריז על מדותיו, כלו' שיצא מדרכו הרגילה, דרך האמונה, בדבריו כלפי הקב"ה.]

[2]) [פעל הפריז זה בא במקום הרזיף, ונגזור מן

ארוזפתא, מרזפתא, מרזופא בארמ' ובסורי במשמ' פטיש. השוה למשל : שמע קל ארוזפתא (גיטי נו :). וכן בא אפרזתא תחת ארוזפתא כשם צמח.]

[1]) [מלה סתומה שפרושה אינו ידוע. השבעים תרגמו מושלים (δυναστῶν) והוולגי לוחמים (bellatorum), ות"י בדרוש : רישי משרית פרעה, ופרש רש"י : ראשי עריו וטירותיו כמו פרזות תשב ירושלם וכו'. והראב"ע : על הרשע לבדו נקבת ראשו שהוא ראש ומלך על פרזיו, ומעין זה הערוך ערך אנדרפתא : פרזין והן הרשעים. ורד"ק : כלומר חילותיו וקראם פרזיו לפי שיבואו לרוב והם יושבים סביבות ירושלים בפרזים יושבי הפרזות וכו'. והחדשים מנסים לתקן הנוסח ללא הצלחה. ובספה"א השתמשו במלה ע"פ הכתוב במשמ' רשעים או חילים. ומה שנראה ביותר הוא שהמלה פרזו באה כהשלמה אל להפיצני, כלו' להפיץ אותי לכל רוח, ללא חומה וגדר מפריעות. ועי' גם פְּרָזִי. והמחבר רשם בהערותיו בגליון התנ"ך שלו : פרזו ויסערו להפיצני, בערבי פרז הרוח, עבר.]

[2]) [אמנם השם ע ו בשמוש זה הוא פרסי' אבל חכמי ימי הבינים זהו אותו כנראה עם (ראש) פרזיו הנזכר בכתוב, כמלה עברית.]

כמו פרז הליכתו אבל יש לזה יתרון למה שהוא משלש (רמב"ע, אסורר שיר, כסנה ח, 157).

פְּרָזָה, או פרזה, ש"נ, רק מ"ר פרזות, — מישור פתוח בלי חומה המקפת אותו להגן עליו, offenes Land; pays ouvert; open country: ארץ פרזות, עיר פרזות: ואמרת אעלה על ארץ פרזות אבוא השקטים ישבי לבטח כלם ישבים באין חומה ובריח ודלתים אין להם (יחזק' לח יח). על כן היהודים הפרוזים היושבים בערי הפרזות עשים את יום ארבעה עשר לחדש אדר שמחה ומשתה ויום טוב (אסתר ט יט). — פרזות, תה"פ, העיר ישבה פרזות, היתה בלי חומה: פרזות תשב ירושלם מרב אדם ובהמה בתוכה ואני אהיה לה נאם יי' חומת אש סביב (זכר' ב ח—ט). — ובסהמ"א: וזה השם עוד לפרזות אשר הם חוץ לעיר, ומגרש לערים, ומגרשי הערים (רד"ק, ספה"ש ערך גרש). — ואמר הפיטן: פרזות מושב צבאך, סבב כחז נביאך (מסלם בירבי קלינימוס, הודך, זולת ב פסח). נוגה כצאתו על פרזות נחתה ליר(איך נם), גם נאמנים ציה יצוה (קטע מעבודה, Elbog., Stud. 149).

פְּרָזוֹן, ש"ז, בכנ' פרזונו, — ישיבה בארץ פרזות, ישוב חפשי ובטוח ללא חומה ומגן: חדלו פרזון [1] בישראל חדלו (שפט' ה ז). שם יתנו צדקות יי' צדקת פרזונו [2] בישראל אז ירדו לשערים עם יי' (שם שם יא). — ואמר הפיטן: נחתת עם תקרב ותוציא מפרזון, כדברת בחורב על יד ציר בחזון (ר"י הלוי, אסר יקד, גנזי ירושלם א, מז). פרזוני כנען רגשו וחלו, פאתי מואב ברעד חלחלו, פחתי אלופי אדום או נבהלו (אתה האלת, יולי ז פסח, מחז' איטלי' א, קיט:). — ואמר המליץ: ואעבור עליו ואראה דמות אדם בתוך הבאים אז חדלו פרזון ברצוני ועצרתי מרעיד אני והטבע אשר ארשתי לי זה חמשת ימים (רמ"ש, ד' כוסות, כוס ביד ה' א).

[1] [הכונה: חדלו לשבת בפרזון, ואין פרזון נושא המשפט, ואין לראות במלה שם קבוצי במשמ' גבורים ומושלים כתרגי השבעים (δυναστοὶ) והוולג' (fortes). ות"י ורב המפרשים העברים פרשו כלשון ערי הפרזי, פרזות, וכן נאמר במדרש (ילק"ש שפט' ה): העיירות הקטנות שחרבו בימי סיסרא כיון שעמדה דבורה נעשו אמהות.]

[2] [נראה הכונה: צדקתו (נצחונו) שהשיב פרזון, ישוב חפשי, בישראל.]

פְּרָזִי, תוס"ז, מ"ר פרזים, — יושב במקום שאינו מוקף חומה, יושב המישור: כל אלה ערים בצרות חומה גבהה דלתים ובריח לבד מערי הפרזי הרבה מאד (דבר' ג ה). ועכברי הזהב מספר כל ערי פלשתים לחמשת הסרנים מעיר מבצר ועד כפר הפרזי ועד אבל הגדולה אשר הניחו עליה את ארון יי' (ש"א ו יח). על כן היהודים הפרזים [1] הישבים בערי הפרזות עשים את יום ארבעה עשר לחדש אדר שמחה ומשתה ויום טוב (אסתר ט יט). — ובסהמ"א: ויש כאן שאלה מה ראו אנשי כנסת הגדולה לחלוק מציה זו לימים חלוקים ולקבוע יום מיוחד לפרזים ויום מיוחד לכרכים וכו (ר"נ על הרי"ף, מגי' תחלת פרק א). — ואמר המשורר: ולכדנו מדינותם וארצם וקרקרנו בנקם קר וטירה, וירשנו פרזים [2] עם כפרים וכבשנו בבת עיר ובירה (ר"ש הנגיד, אלוה עז, גרידי, 136). עדי יתביר אשר הפריד ויאמר לחרבות הנדוד שובו פרזים (רמב"ע, דיוא, ם, גודלי). — ובמשמ' אכר: שלא אחרוש שדה בפרתך עולמית ואח"כ השאילה לו רואין אם הוא פרזי ודרכו לחרוש שדהו הוא אסור לחרוש שדהו באותה פרה (רש"י, נדרי מג., ד"ה קונם). טולומיאו אמר בטרם תדבר הדבר הכר עם מי תדבר וכו' עם המון העם כל אומן באומנתו, עם בני כפר והפרזים מהחרישה וקצירה וכל המתיחס לשדה (רי"א מודינא, למה לדיק מ, לט.).

פִּרְזֵל, הפע', כתפי נהפרזל, — הפך לברזל, ואמר המשורר: שמעתי חכמת בני אוזל, ואני בן בין אויבי נגזל, יקר בספי חשך ונתפרזל, לולי צור מחסי בעזרתי (ר"ש שבזי, אהבת דוד, שירי תימן, 134).

א. **פרח** [3], ממנו אפרח, א. פרח, פרח, ג. פריחה

[1] [כתיב: פרוזים, עי' פרוז.]

[2] [כלו' מקומות פרזים]

[3] [ביתר הלשונות השמיות נמצאים שטות עצם משרש זה כגון בסור' פרחא (פרח), ערבי פרח' [a], נצר העץ, אשור' פרח במשמ' נצר הצמח והאדם, וכן אף במצר' פרת במשמ' פרח העברי. אך לפעל פרח לא נמצאה הקבלה בשמוש קדום ביתר הלשונות, וע"כ מסתבר כי הפעל פרח במשמ' זו נגזור מן השם, אחרי הפרד העברי מיתר הלשונות.

מקור השרש הוא אפוא בש"ז במשמ' נצר הצמח והחי, אך במובן זה אין להפריד פרח העברי, פרח

[a] فرخ

ב. פרח [1], ממנו ב. פָּרַח, פִּרְחַת, א.*פְּרִיחָה.

ג. *פרח [2], ממנו ״הִפְרִיחָה, ״מַפְרַחַת, ג. פָּרַח, ״פִּרַח, ב.*פְּרִיחָה.

א. פָּרַח, פ״ע. פריה, פר־ה. פֹּרַח, פֹּרַחַת, פָּרוֹחַ, *פְּרֹחַ, פְּרֹחַ, יִפְרַח, יִפְר־, תִּפְרַח, תִּפְרַח, יִפְרְחוּ, יִפְרָחוּ, תִּפְרַחְנָה, — הוציא פרחים וציצים, blühen; fleurir; to blossom, flourish: ובגפן שלשה שריגם והיא כפֹרַחַת עלתה נצה הבשילו אשכלתיה ענבים (בראש׳ מ י). והיה האיש אשר אבחר בו מטהו יִפְרָח (במדי׳ יז כ). ישֻשום מדבר וציה ותגל ערבה וְתִפְרַח כחבצלת פָּרֹחַ תִּפְרַח [3] ותגל אף גילת ורנן (ישעי׳ לה א—ב). אל גנת אגוז ירדתי לראות באבי הנחל לראות הֲפָרְחָה הגפן הנצו הרמונים (שה״ש ו יא). — ובהשאלה, פרח האדם או העם כדגמת עץ פורח: הבאים ישרש יעקב יציץ וּפָרַח ישראל ומלאו פני תבל תנובה (ישעי׳ כז ו). אהיה כטל לישראל יִפְרַח כשושנה ויך שרשיו כלבנון (הוש׳ יד ו). יִפְרַח בימיו צדיק ורב שלום עד בלי ירח (תהל׳ עב ז). בִּפְרֹחַ רשעים כמו עשב ויציצו כל פעלי און להשמדם עדי עד (שם צב ח). צדיק כתמר יִפְרָח כארז בלבנון ישגה (שם שם יג). — והעצמות: וראיתם ושש לבכם ועצמותיכם כדשא תִּפְרַחְנָה (ישעי׳ סו יד). —ועל דברים מפשטים: יצאה הצפרה צץ המטה פָּרַח הזדון (יחזק׳ ז י). דברו דברים אלות שוא כרת ברית וּפָרַח כראש משפט על תלמי שדי (הוש׳ י ד). — ובתו״מ: אילו הן מי תמציות, כל זמן שהגשמים יורדין וההרים בוצצין וכו׳ פסקו מלהיות בוצצין הרי הן כמי גביים, עד איכן חייה בר בון בשם ר׳ יוחנן עד כדי ש ת פ ר ח הברית [1] (ירוש׳ מו״ק א א). פ ר ח ה הברית [1] ולא פסקו למפריעו הוא נעשה כמעיין או מיכן ולבא (ר׳ ירמיה, שם שם). — *וקטן פּוֹרֵחַ: קטן פ ו ר ח מזמנין עליו (ר׳ יוחנן, ברכ׳ מז:). —ובספהמ״א: ולהשלים לתפלה ולברכת המזון קטן פ ו ר ח מצטרף (והזהיר, ויקרא קכ, בחקתי).

—הפע׳, הִפְרַחְתִּי, תַּפְרִיחִי, יַפְרַחַ, יַפְרִיחַ, יַפְרִיחוּ, — א) פ״י, עשה שהעץ או הזרע יפרח: ביום נטעך תשגשגי ובבקר זרעך תַּפְרִיחִי נד קציר ביום נחלה וכאב אנוש (ישע׳ יז יא). וידעו כל עצי השדה כי אני יי׳ השפלתי עץ גבה הגבהתי עץ שפל הובשתי עץ לח וְהִפְרַחְתִּי עץ יבש (יחזק׳ יז כד). —ב) פ״ע, כמו פָּרַח: שתולים בבית יי׳ בחצרות אלהינו יַפְרִיחוּ (תהל׳ צב יד). בית רשעים ישמד ואהל ישרים יַפְרִיחַ (משלי יד יא). מריח מים יַפְרִחַ ועשה קציר כמו נטע (איוב יד ט). — ובתו״מ: מוריד גשמים וטללים מ פ ר י ח דשאים ועונה חיות (מד״ר שמות ה). מה שושנה זו יוצא עליה שרב הרי היא כמושה יצא טל הרי היא מ פ ר ח ת כך כל זמן שצלו של עשו קיים כביכול ישראל נראין כאילו הם כמושין בעולם הזה, אבל לעתיד לבא יעבור צלו של עשו וישראל מרטיבין והולכים (רבי אבין, שם ויקר׳ כג).

—פע׳, ״פִּרַח, בינ׳ מְפֹרָח, ואמר הפיטן: פרחיה מ פ ו ר ח י ם בדעה ונראו עד נהר דעה וסורא (ר׳ ישראל אלנקאוה, מנורת המאור, סיום בראש הספר).

ב. פָּ־ח, פ״ע, פריחה, פּ־ח, פֹּרַחַת, פָּרוֹחַ, תִּפְרַח, פריחה הצרעת, פָּרַח השחין וכדו׳, יצא וכסה את העור או את הקיר וכדו׳, ausbrechen; se répandre, se développer; to break out: והיה על האדם ועל הבהמה לשחין פֹּרַח אבעבעת בכל ארץ מצרים (שמות ט ט). ואם פָּרוֹחַ תִּפְרַח הצרעת בעור וכסתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו (ויקר׳ יג יב).

האשורי מן אֶפְלַח, ואף לא מן פִּרְחֵי כהונה שבתו״מ, ולפי זה יש להבין אף את הבטוי קטן פּוֹרֵחַ.]

[1]) [מלבד העברי נמצא שרש זה במשמ׳ גדילת הצרעת אך בארמ׳ ובסורי׳, ואולי גם שם רק ע״פ העבר׳ שבמקרא. ובדעת רבים אין משמ׳ זו אלא התפתחות של א. פרח. אך אין זה נראה ביותר כי על פי כל שמוש הפעל משמעותו לרעה.]

[2]) [שרש ג. פרח זה איננו אלא מבטא אחר, ארמי בעקר, של ב ר ח המקראי, וכן בא פָּרַח כמה פעמים במשמ׳ פ ר ח ממש כמו: ויברח כצל ולא יעמד (איוב יד ב), וכך קרובים השרשים המביעים הוראות אלו אף בלשונות אחרות, כגון fliehen-fliegen, to flee-fly וכדו׳. לפי זה מקביל פרח כמו ברח אל ברח a) בערב׳ ואין אֶפְרַח (שהוא פראח׳ b) בערב׳) משרש זה. ועי׳ א. פרח, הערה.]

[3]) [במקום זה יש אולי להניח כדעת פֶּרלֶס (JQR 1911, עמ׳ 103) פעל ד. פָּרַח, שפרושו שמח, היה עליז ושמח, המקביל אל פרח c) בערב׳.]

a) برح b) فراخ c) فرح

[1]) [לפי לֹו, Flora I, עמ׳ 42 הגרסה הנכונה: דַבְּרִית (ולא חברית, ולא הברית), צמח הברית ממין ה־mesembryanthemum, הוא צמח הטופיע אחרי הגשם.]

נֶגַע צרעת הוא בשחין פָּרָחָה (שם שם כ). בהק הוא פָּרַח בעור (שם שם לט). וכי יהיה בקרחת או בגבחת נגע לבן אדמדם צרעת פֹּרַחַת הוא (שם שם מג). ואם ישוב הנגע וּפָרַח בבית (שם יד מג). — ובתו״מ: בהרת כגרים ובה מחיה כעדשה, פרחה בכולו ואחר כך הלכה לה המחיה או שהלכה לה המחיה ואחר כך פרחה בכולו טהור (נגע׳ ח ג). שתי בהרות אחת טמאה ואחת טהורה, פרחה מזו לזו לעור הבשר ולא מעור הבשר לתוכן טהור (תוספת׳ שם ג יח). והפורח בבגדים טמא (שם שם ז יד). והפורח בבתים טמא (שם שם ז טו). — ועי׳ פֹּרַחַת.

ג. *פָּרַח, פ״ע, — א) פָּרַח העוף, הזבוב וכדו׳, עף: fliegen; voler; to fly: מי שקנא לאשתו ונסתרה אפילו שמע מעוף הפורח יוציא ויתן כתובה (ר׳ אליעזר, סוטה ו א). ראה אוחן רצין אחר המציאה, אחר צבי שבור, אחר גוזלות שלא פרחו[1] ואמר זכתה לי שדי, זכתה לו (ב״מ א ד). אלו לא מביאין (טומאה) ולא חוצצין, הזרעים והירקות המחוברים לקרקע וכו׳ והדולג ממקום למקום והקופץ ממקום למקום והעוף הפורח והטלית המנפנפת וספינה שהיא שטה על פני המים (אהלי׳ ח ה). תרנגול שהיה פורח ממקום למקום והזיק בגופו משלם נזק שלם (תוספת׳ ב״ק ב א). שנייא היא בגוזלין שדרכן לפרוח (ירוש׳ מע״ש ד ט). יש לך אדם שפורח זבוב על גבי כוסו והוא נוטלו ושופכו ואינו טועמו (ר׳ מאיר, שם סוטה א ז). מתני׳ בנהיל שגולו מן ההליכה ובפורח (ר׳ יוחנן, שם ב״ק י ג). אמרו עליו על יונתן בן עוזיאל בשעה שיושב ועוסק בתורה כל עוף שפורח עליו נשרף (ב״ב קלד.). ורוח אלהים מנשבת אין כתוב כאן אלא מרחפת, כעוף שפורח[2] ומרפרף בכנפיו וכנפיו נוגעות ואין נוגעות (מד״ר בראש׳ ב). מה עוף אינו פורח אלא בכנפים אף ישראל אינן יכולין לעמוד אלא בזקנים (ר״ע, שם שמות ה). אמרה לפניו (הנפש) רבון העולמים אני לא חטאתי, הגוף הוא שחטא, משעה שיצאתי ממנו כצפור טהורה פורחת באוירה אני (ר׳ ישמעאל, שם ויקר׳ ד). מה חדבורה הזו פורחת כך היו פורחים עליכם (שם במד׳ יז). אמר (משה) לפניו רבש״ע ואם לאו הניח אותי בעה״ז כעוף זה שהוא פורח בכל ד׳ רוחות העולם ומלקט מזונו בכל יום ולעת הערב חוזר לקינו (שם דבר׳ יא). —ובספה״א: רבא בדק את החץ לר׳ יואש בר תחליפא ושחט בה צפור כשהוא פורח (והזהיר, ויקר׳, יג). — ואמר הפיטן: פץ השרץ אדירים, פורחים, שחים, טמאים וטהורים (חנותי, אסיחה, יוצ׳ שבת ד אחה״פ). —ואמר המשורר: נשמתי ברחה ברוח, וכעוף פרחה פרוח, נדמתה ליונת נח, אשר לא מצאה מנוח (ר״י חריזי, אגרת לשון הזהב בש׳ דברי חפץ). — ומלאך או שד: כיון שיצא פרעה והמצריים לרדוף אחריהם תלו עיניהם לשמים וראו שרן של מצרים פורח באויר (מד״ר שמות כא). יש מזיק שהוא פורח באויר כעוף וקושט כחץ (ר׳ ברכיה, שם במד׳ יב). — ואדם: ואותו רשע (בלעם) אם תראו אותו שעושה כשפים ופורח באויר העולם הראו לו את הציץ שכתוב בו קדש לה׳ והוא נופל (שם שם כב). —ודברים דוממים: אין אנו יודעין אם פורחין הן באויר ואם שפין ברקיע ואם מהלכין הן כדרכן (ר׳ שמעון בן יוחאי, שם בראש׳ ו). יוד שנטל הקדוש ברוך הוא משרי היה טס ופורח לפני כסאו של הקדוש ברוך הוא (שם שם מז). נתנמנם יוסי בן יועזר איש צרדה וראה מטתו פורחת באויר (שם שם סה). בניין הייתי בונה והאבנים היו פורחות ועולות מעצמם (פסיק׳ רב׳, ותשלם כל המלאכה, כה.). — ובדגמה לדבר שאינו אפשרי: נשבע על דבר שאי אפשר, אם לא ראיתי גמל פורח באויר, אם לא ראיתי נחש בקורת בית הבד (שבוע׳ ג ח). דתנינן גמל פורח באויר, ניתני עכבר פורח באויר (ר׳ יודן אבוי דר׳ מתנייה, ירוש׳ שם ג ט). —ובתנאי שאי אפשר להפרו: על מנת שלא תפרחי באויר ועל מנת שלא תעברי ים הגדול ברגלייך הרי זה גט (תוספת׳ גיט׳ ז ח). — ובמליצה: מי שהלך למדינת הים ואבדה דרך שדהו אדמון אומר ילך בקצרה וחכ״א יקנה לו דרך במאה מנה או יפרח באויר (כתוב׳ יג ז). אין אדם רוצה שיטול מעות ויפרח באויר (ב״ב קד:). כתיב צדיקים ירשו ארץ וגו׳ ורשעים מה יעשו, פורחים באויר, אלא הרשעים לא השכינו שכינה בארץ (מד״ר בראש׳ יט). אם ראית חנף ורשע מנהיג את הדור נוח לו לדור

---

1) [במדם״ב: הפריחו, בירוש׳ גני׳ (ע׳ 255): פֵּירְחוּ ובירוש׳ קרוטושין פיריחו.]

2) [כך בהוצ׳ תיאודור. בדפוס׳ הרגילים: כעוף הזה שהוא מרפרף וכו׳. ואולי יש גם נ״א כעוף המרחף, ובזה כנראה עקר הדרוש.]

לפרות באויר ולא להשתמש בו (ר' יוחנן, שם דבר' ח). המשכן הזה שאתם עושים **פורח** הוא באויר, עשו לו עגלות כדי שיהא נטען בהם (ר"ס, שם שה"ש, יפה את). נוח להן לבריות להגדיל להן כנפים **ולפרוח** באויר ואל ימסרו וישתעבדו תחת יד מלך חנף (ר' שמעון בן לקיש, שם אסתר א, ויהי). — ובהשאלה לדברים שאין להם על מה שיסמכו: התר נדרים **פורחין** באויר ואין להם על מה שיסמוכו (חגי' א ח). יכול מפני שזה אומר טעם אחד וזה אומר טעם שני שמא דבריהם **פורחים** הם, תלמוד לומר וכמסמרות נטועים (ר' ברכיה הכהן, מד"ר במד' יד). —וכתב פורח, כתב שמצד ההלכה אין לו מקום אחיזה: כתבו על כוס של זהב ואמ' ליה מקום הכתב שליך ובין השיטים שלו ויש [1]) כתב **פורח**[2]) נקרע הרי כשר וכו' (ירוש' גיטי ב, גכי', 223). — ושליבות פורחת, כֶּבֶשׁ פורח, שיש חלל ואויר בין שליבה לשליבה, בין כבש לקרקע: סולם ששליבותיו **פורחות**, אם יש בשליבה התחתונה ד' טמעט וכו' (רבה בר אבוה, עירובי עז:). נמצא **פורח** (הכבש) אמה על יסוד ואמה על סובב (זבח' כז.). — ומגדל הפורח באויר: איה סופר את המגדלים, שהיו שונין ג' מאות הלכות במגדל **הפורח באויר**[3]) (חגי' טו:). — ועינים פורחות, נפתחות ונעצמות תדיר: כחול שבתוך העין אינו חוצץ ושעל גבי העין חוצץ, אם היו עיניה **פורחות** אפי' על גבי העין אינו חוצץ (שמואל, נדה סז.). — וּפָרַח הדג, שט: ובדגים כל שיש לו סנפיר וקשקשת וכו' ואלו הן קשקשין, הקבועין בו, וסנפירין, **הפורח** בהן (חול' ג ז). — ב) במשמ' פָּרַח והלך, ברח, עף ונסתלק, השלהבת פָּרְחָה:

[1]) [כנראה קצור במקום: וויצא ש.]

[2]) [כדפוסים נשתבשה המלה פורח והפכה: עורה, ומכאן נוסח הספרים: ויש כתב עור הנקרע הרי כשר נתקרע הרי זה פסול.]

[3]) [ואולם אלה דברי רש"י: י"מ שדורשין גובהו של למ"ד ודורשין בו כל זאת וי"א מגדל דור הפלגה ולי נראה מגדל **הפתוח** לאויר גרסינן והן מהלכות אהלות מגדל של עץ שקירין מישטיי"ר (ז"א mestier) ועומד בפתח ופתחו פתוח לבקעה או לחצר שהוא אויר במסכת אהלות (ד א) ישנה משנה מגדל העומד באויר, ע"כ. ואמנם משמ' זו של מגדל (מלי' שדה חבה ומגדל) פתוח לאויר, אפשר למצא גם במלה **פורח**. עי' בדגמה שלפני כן.]

כשהשלהבת נעקרת מן הגחלת **פורחת** והולכת היא למעלה (מד"ר במד' יד). — **ושאר דברים דוממים**: הלוחות היו מבקשין **לפרוח** והיה משה תופשן (ר' יוחנן, ירוש' תענ' ד ה). וכשראו את התפים ואת המחולות ואת העגל ברחו הכתובים **ופרחו** הלוחות (פדר"א מה). וכי אבנים יש בבבל, אלא מארץ ישראל **פרחה** לה לשעה ובאת וישבה לה על פי הכור (מד"ר שה"ש, טיר).—וּפָרַח הטל וכדו', התנדף: אמר לו הקב"ה (לאברהם) לך טל ילדותך, מה טל **זה פורח**, אף עונותיך **פורחים** (שם ברא"ש' לט). — **ואמר הפיטן**: משול (האדם) כחרס הנשבר, כחציר יבש וכציץ נובל, כצל עובר וכענן כלה וכרוח **נושבת** וכאבק **פורח** וכחלום יעוף (ונתנה תקף, מוסף ר"ה). —ואמר המשורר: אוי כי ברח, אוי כי **פרח** הבן יקיר הבן נעים (ר' עמנואל פרחנסים למות בנו, מבוא למתק שפתים, מק"נ, 26). — ופרח הכתב: **הלוחות היו** משאוי ארבעים סאה והכתב היה סובלן, כיון **שפרח** הכתב כבדו על ידיו של משה ונפלו ונשתברו (ר' עזרא בשם ר' יהודה בר ר' סימון, ירוש' תענ' ד ה). אף שמותיהם (של קרח ועדתו) **פרחו** מתוך משמותיהם (רבי ברכיה בשם רבי חלבו, שם סנה' י א). אמרו לו תלמידיו רבי מה אתה רואה, אמר להן גוילין[1]) נשרפין ואותיות **פורחות** (ע"ז יח.). נסתכל בהן וראה **שפרח** כתב מעליהן אמר היאך אני נותן להם לישראל את הלוחות שאין בהם ממש אלא אאחוז ואשברם (אדר"נ ב). ומחה אל מי המרים לפי שבעון ישראל שיבר את הלוחות **ופרח** הכתב מעליהם ובאותה מחיית הכתב שתו ישראל עונשם במים (מד"ר במד' ט).— וּפָרְחָה הנשמה, יצאה הנשמה, התעלף האדם ונשאר בלי נשמה: לא הספיק לומר עד **שפרחה** נשמתו (ירוש' ברכ' ט ז). והיו (האחים) מסתכלין בארבע פינות הבית, אמר להם מה אתם רואים, אני יוסף אחיכם, מיד **פרחה** נשמתן שנאמר ולא יכלו אחיו (מד"ר ברא"ש' צג). **בשעה ששמעו** ישראל בסיני אנכי **פרחה** נשמתן (רבי עזריה ורבי אחא בשם רבי יוחנן, שם שה"ש, שכו ממתקים). למלך שדיבר כנגד בנו ונתירא ונשמטה נפשו ממנו וכו', כך כשדיבר הקב"ה אנכי ה' אלהיך מיד **פרחה** נשמתן וכו' (שם שם). — ובפהט"א: ותקם האשה

[1]) [כך הגרסה בעין יעקב; ובבבלי: גליון.]

בעוד לילה ופרחה נשמתה ונתעלפה מרוב פחדה (ר״ש אבן וירגא, שבט יהודה, הנובר, 34). — ואמר הפיטן: סגפה האם ופרחה רוחה, ונפשה השלימה לטבח ארוחה כארחה, אם הבנים שמחה (קלונימוס, אמרתי שעו, קינ׳ ת״ב). — ועל ענינים מפשטים, פרחה הזיקה, הטמאה וכדו׳. פקעה, בטלה: כל העושה מאמר ביבמתו פרחה ממנו זיקת יבמין וחלה עליה זיקת אירוסין (רבה, יבמ׳ כט:). וטומאתו עליו, מי שטומאה פורחת ממנו, יצא בשר שאין טומאה פורחת ממנו (זבח׳ מג:). — ובסהמ״א: מיום שגלינו מארצנו פרחה ממנו כל חכמה ואיך נדע לפתור חלום (ר״ש אבן וירגא, שבט יהודה, הנובר, 116). — אמר המשורר: והא שיר דוד בך ישמח לבבו ומורשיו לך פרחים וששים (רמב״ע, הריח מר, סעה״ס 70). — *אורחים ופורחים[1]: אל מי ראוי להטות אזן ולשמוע אם לאורחים ופורחים יושבי קרנות וכו׳ (ר״א לויפל, שלום על ישראל ג, 13).

— פִעֵ׳, *פֵּרַח, — כמו קל: ראה אותם רצים אחר (ה)סצ״ה אחר צבי שבור אחר גוזלות שלא פירחו ואמר זכת לי שדי. זכת לו, היה צבי רץ בדרכו או שהיו גוזלות מפרחים[2] ואמר זכת לי שדי לא אמר כלום (ירוש׳ ב״מ א ד, נ״י, 355). אין מעברין את השנה לא מפני הגדיים ולא מפני הטלאים ולא מפני הגוזלות שלא פירחו אבל עושין אותן סעד לשנת (ת״ר, סנה׳ יא.).

— הִפְעִ׳. *הִפְרִיחַ, — עשה שיפרח, שיעוף: אלו הן הפסולין המשחק בקביא ומלוה ברבית ומפריחי יונים וסוחרי שביעית ועבדים (ר״ה א ח). הלוקח פירות שובך מחבירו מפריח בריכה ראשונה (ב״ב ה ג). רקק והפריחתו הרוח חייב משום זורה (ירוש׳ שבת ז ג). מעשה בר׳ אלעזר בן עוריה ור׳ עקיבה שהיו באין בספינה ועשה לו ר׳ עקיבה סוכה בראש הספינה ובאת הרוח והפריחתה (שם סוכה ב 7). מכיון שנראה הרוק שהוא יוצא מתוך פיה של הרוקקת בחליצה אפי׳ הפריחתו הרוח כשר (שם יבמ׳ יב ו). הניח אבנו בר״ה ובאת הרוח והפריחתה לרשות היחיד ובא אחר ונתקל בה מהו שיהא חייב בנזקו וכו׳ (ר׳ חנינה, שם ב״ק ג א). אפילו אמר מעביר הרוח ומפריח הטל אין מחזירין אותו (ר׳ חנינא, תענ׳ ג:). לך לך, שני פעמים אחד מארם נהרים ומארם נחור ואחד שהפריחו מבין הבתרים והביאו לחרן (ר׳ נחמיה, מד״ר ברא׳ לט). כל אותו היום היה עשו צד צבאי׳ וכופתן ומלאך בא ומתירן, ועופו׳ ומכבכבן ומלאך בא ומפריחן (שם שם סז). הארץ שלו והפירות שלו והוא מוריד גשמים ומפריח טללים כדי לגדלה (שם שמות מא). אמר לו משה רבש״ע העגל הזה טוב הוא לסייע לך וכו׳ אם אתה מוריד גשמים הוא מפריח טללים, אתה מוציא את הרוחות והוא את הברקים (שם דבר׳ א). ד״א לאלהים לאל חי, שהוא מבטיח על גבי חיינו להוריד גשמים בעונתם ולהפריח טללים בזמנם בשביל חיינו (פסיק׳ רב׳, והיה מדי חדש, א:). אבל הקב״ה אינו כן אלא משיב רוחות ומעלה עננים ומוריד גשמים ומפריח טללים ומגדל צמחים (פסיק׳ ר״כ, עשר תעשר, בובר, לט.). א״ל (משה להקב״ה) וכשם שאתה עתיד לעשות לאליהו להפריחו בסופה ובסערה להעלותו, שנא׳ והנה רכב אש, כך עשה לי והפריחני ואיני עיבר את הירדן (דב״ר ליברמן, 47). — והִפְרִיחַ גדרו בקוצים: המפריח גדרו בקוצים ובצרורות לרשות הרבים ובא אחר והוזק בהן הרי זה פטור (תוספת׳ ב״ק ב ה). לא שנו אלא במפריח אבל במצמצם פטור (ר׳ יוחנן, שם בבלי כט:). — ובספה״א: שנזדבלה מאליה שהרוח הפריח שם זבל משדות אחרות (רגמ״ה, ב״ב קכד.). בית הפרם מנפח ארם, מנפח ומפריה עפר תיחות (ר״ח, עירוב׳ לב:). וכיצד משלח האם, אוחז בכנפיה ומפריחה (רמב״ם, שחיטה יג ה). — ואמר הפיטן: סוגב כהן במזרח, ועיניו למערב היפרח, נוכח ארין מאורח, ניחלה סיברו בצרת (עבודת יוה״כ Elbog., Stud., עמ׳ 173). יראה יראה פעלת בנות בוטחות, כחום היום ערומות לשמש נשטחות, יפה בנשים מבקעי כרם נמתחות, מבין רגליה שליא ולד מפריחות (דוד בירבי שלמה, אלהים אל דמי, סליחי מוסף יו״כ). אלהי עו׳ ייי בו׳ קצ׳ הארץ, מפריח נשמות בערב ומחזיר בבקר באמונתו (ר׳ שמואל יזכה, יול׳ לך לך, פריד׳ מהגניזה, מ״ל וייס, 52). — *והִפְרִיחַ, פ״ע. כמו קל, פֵּרַח: צמתך לשון דבר המצמצם השער שלא יפריח לצאת (רש״י שה״ש ד א). יעוי׳ פעֵ׳.

1) [ע״פ הארמ׳: ארחי ופרחי (כתוב׳ פא.).]

2) [בדפוס׳: מפריחין.]

פֶּרַח [1], ש"ז, פרח, בכנ' פרחה, פרחם, מ"ר פרחים, פרחיה, ציץ, נץ הצמח, Blume, Blüte; fleur; flower, blossom: והנה פרח מטה אהרן לבית לוי ויצא פרח ויצץ ציץ ויגמל שקדים (במד' יז כג). לכן כאכל קש לשון אש וחשש להבה ירפה שרשם כמק יהיה ופרחם כאבק יעלה (ישע' ה כד). כי לפני קציר כתם פרח ובסר גמל יהיה נצה וכרת הזלזלים במזמרות ואת הנטישות הסיר התז (שם יח ה). — ובמשמ' כוללת, כל הצמח: גוער בים ויבשהו וכל הנהרות החריב אמלל בשן וכרמל ופרח לבנון אמלל (נחו' א ד). — וקשוט בצורת פרח: מקשה תיעשה המנורה ירכה וקנה גביעיה כפתריה ופרחיה ממנה יהיו וכו' שלשה גבעים משקדים בקנה האחד כפתר ופרח ושלשה גבעים משקדים בקנה האחד כפתר ופרח כן לששת הקנים היצאים מן המנרה ובמנרה ארבעה גבעים משקדים כפתריה ופרחיה (שמות כה לא–ד). וזה מעשה המנרה מקשה זהב עד ירכה עד פרחה מקשה הוא (במד' ח ד). ועביו (של הים) טפח ושפתו כמעשה שפת כוס פרח שושן (מ"א ז כו). ואת המנרות חמש מימין וחמש משמאל לפני הדביר זהב סגור והפרח והנרת והמלקחים זהב (שם שם מט). —ובתו"מ: הפרח היוצא מן הערים רואין אותו כאילו מטוטלת תלויה בו, כנגדו אסור (כלא' ו ט). —ודבור, *כפתור ופרח, לדבר נאה מאד, עי' כפתור. —ובסהמ"א: והפרחתי לו כענפים ופרחים משאר דברי החכמים (כז"ה, המאור, הקד'). בטבע פרחי הזתים להיות שנים מה שאין כן בפרח אחר (ר"י אבטולי, מלמד התלמידים, בהעלותך, קלו:). —ואמר הפיטן: בית יער הלבנון מלבלב מגדים וגומל, זהב פרוים פרות פרחיו עוד מהאמל (מאיר, אור ליום הכפ, מעריב ליל ב פסח). עד אן עדינה תהי שוכנה ברוב השקט ופני פרחי הלא כסו חרוליך (ר"מ מרוטנבורג, אלי סרופה, קינ' ת"ב). —ואמר המשורר: אחר אשר יגמל חסדים כסיל ישוב מהר ותגמולי חסדיו ברע יוביש, כזם אשר ימטיר נדבית עלי דשא וכתם פרחיו בא בברד ואלגביש (ר"ש הנגיד, בן משלי, הרכבי, 118). והצמית בטל מליו צמחיו, והפריח במי שכלו פרחיו (ר"י חריזי, תחכ' ג, 44). — "ובנגוד לפרי, ואמר המשורר: ואל תשיאך חכמת יונית אשר אין לה פרי כי אם פרחים (ר"י הלוי, דבריך במור עובר, דיואן ב, 164). — ובהשאלה, "פרחי שושנים, "פרחי עדנים, "שושני פרח, כנוי לישראל, ואמר הפיט: למדים מהם פרחי שושנים, זמנים וקצים חדשים גם ישנים (בנימין, אלהינו אלהים אמת, מחזי איטלי א, סג:). האויב בקימו לעורר מדנים ודמה להכרית פרחי עדנים וממ לשקול לגנזי אדונים חליפי מאת ככרי אדנים (שמעון בר יצחק, אתה האל, סליח' תעני אסתר). ויושע שושני פרח מזריח מאורים, שמרם כאישון כרדפו אחורים (הוא, ויושע, יוצ' ז פסח). — "ופרחי הלענה, כנוי לאנשים רשעים: ואלה מוסיף על הראשונים סבלות מצרי כתות של מלאכי קבלא הם פרחי הלענה השוקדים על למודם הנק' שולארים ובלעז אישטודיאנטי אלה הדבורים עוקצים ומקיצים כקוצים (מכתב מסכת תי"ד בענין עלילת הדס, MGWJ 1894, עמ' 95). — *פרח של מנורה, בית הקבול לשמן שבראש המנורה: כיוצא בו קני מנורה טהורין, הפרח והבסים טמאין (כלים יא ז). החדות שבבית ומנורה בתוכו והפרח שלה יוצא וכפישה נתונה עליו וכו' בית שמאי אומרים החדות טהור ומנורה טמאה וכו' (אהל' יא ח). מנורה ברשות הרב' גבוהה עשרה טפחים ופרח שבראשה רוחב ארבעה הנוטל ממנה והנותן על גבה חייב (תוספת' שבת י ז). נטלו פרחה של מנורה ופצעו את מוחו (מד"כ שה"ש, ומלאכי השומרים), —ובסהמ"א: ובית שקעו של נר וכו' כלי שהן מניחין למעלה מן הפרח של מנורה ועל אותו כלי מניחין הנר והוא לשני דברים, אחד שלא יתלכלך הפרח של מנורה ואחד שיקבל שמן הנשפך מן הנר (רה"ג פרוש כלים ב ז). — *ופרח של עמוד, כתרת, קשוט עגל על ראש העמוד, Kapitäl; chapiteau; capital: טומאה תחת העמוד, טומאה בוקעת ועולה, בוקעת ויורדת, כלים שתחת הפרח טהורים וכו' הטומאה והכלים שתחת הפרח אם יש שם פותח טפח טמאין ואם לאו טהורין (אהל ו ו–ז). פרחים (של המנורה) למה הן דומין כמין פרחי העמודין (מנח' כח:). ונות היה לאחשורוש לעשות לו עמודים של כסף וזהב מלהביא עמודים של שיש מפרקאונסין למדי וכו' א"ר מתנה אני ישנתי על פרחו של אחד מה והוה מלא קימה ופשוט ידים ורגלים (מד"ר אסתר, פרשה ב, הוד כרפס). — ובסהמ"א: ואם היה פרח יוצא

[1] [עי' בהערה לערך א. פרח, ולקמן בהערת על פרחי כהנה.]

מעמוד זה וכלים תחת הפרח הכלים טהורים שאינו מטמא אלא כנגד הטומאה (רמב"ם, טומאת מת, כה א).

—*פִּרְחֵי כהנה, צעירי כהנה [1]: בקש להתנמנם פרחי כהונה מכין לפניו באצבע צרדה וכו׳ (יומא א ז). כהן ששמש בטומאה אין אחיו הכהנים מביאין אותו לבית דין אלא פרחי כהונה מוציאין אותו חוץ לעזרה ומפציעין את מוחו בגזירין (סנה׳ ט ו). בית המוקד כפה ובית גדול היה מוקף רובדים של אבן וזקני בית אב ישינים שם ומפתחות העזרה בידם ופרחי כהונה איש כסתו בארץ (מדות א ח). אם היה שערה (של סוטה) נאה לא היה סותרו מפני פרחי כהונה (ר׳ יהודה, תוספתי סוטה א ז). לול קטן היה בין האולם למזבח ולמערבו של כבש, אחד לששים ושבעים שנה פרחי כהונה יורדין לשם ומלקטין משם יין קרוש כעגולי דבלה (ר׳ אלעזר בר׳ צדוק. שם מעי׳ א עז). בשתי קלפיות נתחלקה ארץ ישראל, אחת שהגורלות נתונין בתוכה ואחת ששמות השבטים בתוכה, ושני פרחי כהונה עומדים, מה שזה מעלה וזה מעלה זכה (ירוש׳ יומא ד א). שמונים אלף פירחי כהונה נהרגו על דמו של זכריה (ר׳ יוחנן, שם תעני׳ ד ה). שמונים אלף פירחי כהונה ברחו להם לתוך קלתותים של בית המקדש וכולהם נשרפו ומכולם לא נשתייר אלא יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול (הוא, שם שם). שמא תימצא טהורה ויתגרו בה פירחיי כהונה (שם סוטה א ה). משחרב הבית בראשונה נתקבצו כיתות כיתות של פירחי כהונה ומפתחות ההיכל בידן ועלו לגג ההיכל ואמרו רבש"ע וכו׳ (ת"ר, תעני׳ כט.). — ואמר הפיטן: ככו תבכה מחשש ספרים, כנהרג כהן ונביא ביום הכפורים, ועל דמו נשחטו פרחים כצפירים, ונדו כצפרים כהני צפורים (ר"א קליר, איכה ישבה חבלת השרון, קינ׳ ת"ב). והרג המונים משוחי שמנים באווי נמנים פרחי כהנים אלפים שמונים (הוא, איך הנחמוני הבל, שם). זכור ה׳ לאבית ופרחים אשר הרג רשע שר הטבחים (זכור ה׳, ערבית ת"ב, ספרדי). —ˆפִּרְחֵי כהונים: ויהי היום וילך ישוע וישחק בכדור עם פרחי כהינים נגד לשכת הגזית בהר הבית (תולדות ישוע, 19). וישלח המלך פרחי כהונים לבית פורה ויהי כאשר באו פ"ב ויאמרו אליו אנו בריונים וכו׳ (שם 68). —ˆפִּרְחֵי דוכן, כאותה משמ׳, ואמר הפיטן: שיר ישוררו לו פרחי דוכן, כפה וחך ערב ונעימות צרדה (יוסי בן יוסי, אתה כוננת עולם ברב חסד, עבודה, מחז׳ איטלי ב, ריד.). — ˆופִרְחֵי לויה, ואמר הפיטן: סבבוהו פרחי לויה, באצבע צרדה יכו נגדו, סודרים ספרי פליליה, יודו לייי חסדו (ראב"ע, אזכירה, סדר עבודה, איגר 223). —ˆובמשמ׳ ילדים צעירים בכלל, ואמר הפיטן: טענו לחטוף מצה בלילי פסחים כדי שלא יישנו הפרחים (ר"י עוז עלם, אלהי הרוחות, קרוב׳ שבת הגדול). נבזוו חנויות מזוינות ואין מגין, פרחי ורבי ביד צרם מגן (בנימין, ברית כרותה, סליחי׳ למוסי׳ יוה"כ). —ˆבענין יחוסי המשפחה, בנים, בני בנים וכו׳, בלשון הקראים, descendentes: אסור לשחוט העקר עם הפרח ביום אחד שנאמר ושור או שה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד (ר"א הקראי, גן עדן, שחיטה ג, סג.). ואם היה השם מורה באסור לא היה משתדל החכם להוציא עלה לאסירים מתוך עלת שאר לאמר מצד שהם עקר ופרח על עקר ופרח והם שני שארים על שני שארים (שם, עריות ב, קל:). ואולם קרובי האדם הם לשלשה מעלות פרחים עקרים וכנפים ואין שלשתם במעלה אחת אלא שכל הקרוב זוכה מן הרחוק ממנו (שם, ירושה, קסה.). בהכחד הפרחים הכתוב הזכיר הכנפים באמרו ונתתם את נחלתו לאחיו (שם שם ד, קסח:). והנחלה הולכת מן העקר אל הפרח וכו׳ אכן אנחנו לומדים מכח הכתוב שהעקרים נוחלים את הפרחים קודם הכנפים (שם שם). ונמצא שהפרחים קרובים מן הכנפים ועל כן יירשו העקרים קודם הכנפים ולמה לא יירשו העקרים קודם הפרחים מפני שהפרחים קודמים מן העקרים (שם שם, קסט.). והלא זה החכם נ"ע הרבה מאמריו וכו׳ להחזיק שפרחי המת עומדים במקומו שיירשו בראוי גבמוחזק ואיך היה פוסק שאם מת האב ונשארה האם תהיה נוחלת את הכל ופרחי האב הזוכים בירושתו בראוי ובמוחזק ישארו (שם שם, קע.). שכל הזוכה בירושתו יעמוד במקומו בין מפרח בין מעקר בין מכנף (אליהו בשייצי, סדר ירושות ב ג). הפרחים רודפות אחרי העיקרים (לקוטי קדמוניות, נספחים, 89).

---

[1] [כאמור בהערה לערך א. פֶּרַח, מקור השרש בשם פֶּרַח, שמשמעותו גם בלשונות אחרות אף הצעיר של אדם ובהמה ועוף (אֶפְרֹחַ), ועל כן שמוש זה שבתו"מ קדום הוא. ועי׳ גם קטן פּוֹרַחַ בערך א. פֶּרַח.]

—פְּרָחֵי הנשים כנוי לדמי הוסת, וביחוד דמי הוסת הראשונים [1]: גם מעוררים (הזרעונים) שתן ו**פרח** הנשים (ספר המקצדים לר"י הישראלי, כ"י). וגם יועיל ל**פרחי** הנשים קלמנט מדברי וכו' (נרבוני, אהרן חיים, כ"י ביהמ"ד סכטר). תחלת העת כאשר יצא הזרע מן הזכר ו**פרחי** האשה הוא על הרוב אחר מלאת י"ד שנה ואז יצמחו שערותיו כבית הבשת (שער השמים לאבי הרלב"ג מ א, כז). ופעמים יתילדו בהם (בהפנים) כמין עדשים וזה פעמים יקרה משלהבת השמש ופעמים יקרה לבתולות כאשר **פרחיהן** שהן מן השחורה אינן יוצאין בזמנן ומתפשטין בכל הגוף אמנם יהא נכר בפנים (ר"מ אלדבי, שבילי אמונה ד א). וכתב גאלינוס שראה אשה שנפסקו **פרחיה** ארבעה חדשים ונרזו פניה מאד והפסידה חפץ המאכל (שם ד ג). — פֶּרַח, שם מטבע, כתרג' של הלעזית fiorino [2]: שמעון שחייב עצמו לאשתו באלף **פרחים** אם לא ילך אצלה אחרי עבור שנה (תשו' הר"י מינאץ קו). ראובן הלוה לשמעון ולצלעתו ע"פ שטר הודאה עד סך מאה וחמשה **פרחי'** להשביתם (תשו' הר"כ גירונדי פ). שמו ת"ק **פרחים** ערבות שאם יבא ..א יעשו לו שום עכבה ולא רצה לבא כי היה רוצה לעגן הבחורה (תשו' ריב"ש קכז). על דבר שמעון שתובע מלאה חמותו מאה **פרחי'** שנשתעבדה לו בשער מצרי (תשו' מהר"י קולון יח). מי שאבד לו **פרח** היתכן שבעצבונו וכעסו ישבר כלי ששוה אלף **פרחים** (ר"א אזקרי, ס' חרדים עא.). וזה דומה לאדם שאבד מרגלית והיה בוכה עליה בחושבו שהיתה שוה אלף **פרחים** ומנחמים אותו ואומרים לו לא תבכה שלא היתה שוה אלא עשר אלף **פרחים** (תולדות יצחק להרי"ל קארו, אמסט', לז.).

פֶּרַח, ש"ז, מ"ר פְּרָחִים, - שד הפורח באויר: והמכתב והלוחות וכו' אף המזיקין רוחין ושידים ולילין ורשפים ו**פרחים** וכו' (מחזור ויטרי, 541).

***פִּרְחְבְּלִין,** פרחלבן [3], ש"ז,—שם צמח שלא נקבע: עיקר חריב ועיקר הגא ועלי האוג ו**פרחבלין** והאורז אין להם ביעור ולדמיהן ביעור (תוספת' שביעי' ה ז). ה**פרחלבן** [1] והאורז אין עליה קדושת שביעי' (ירוש' שם ז א). למלך ששכר לו פועלים והכנים אות: לתוך פרדסו וכו' בערב קרא לכל אחד ואחד אמר לו תחת איזה אילן עשית, אמר לו תחת זה, אמר לו פלפל הוא, שכרו זהוב אחד, קרא לאחד אמר לו תחת איזה אילן עשית אמר לו תחות זה, אמר לו **פרחלבן** [1] הוא, שכרו הצי זהב וכו' (מד"ר דבר' ו).

פִּרְחוֹחִי, ת"ז, — דומה לְפִרְחָח, לצעיר ריק ונבזה, ואמר המשורר: אל תשקוט ללקוט חבצלת מפוצלת ונער ובער הוחי ומלוחי ו**פרחוחי** (ספה"ש לריב"ג, פלל).

פִּרְחָח [2], ש"ז, — לכאורה במשמ' צעירים ריקים ונבזים: כי יתרו פתח ויענני ורסן מפני שלחו על ימין פִּרְחַח [3] יקומו רגלי שלחו ויסלו עלי ארחות אידם (איוב ל יא-יב).—ובסהמ"א: על ימין **פוחח** [4] יקומו ועל שמאל בני נבל יקומו וירהבו הנער בזקן והנקלה בנכבד (ר"י זבארה, שעשועים יג, דודזון, 142). —ואמר המשורר: מה לבני **פרחח** לעוד נום וחת ולמו לא יאות (מובא בשרשי ריב"ג, פרח, וגם במחב' הערוך לר"ש פרחון בשם מנחם בן סרוק).

---

1) [ע"פ השמוש של flores ברומית של ימי הבינים, וכן באנגלית flowers.]

2) [הנקרא ע"פ העיר פלורנץ שבאיטליה, ולסמל מצוירת עליו צורת פרח.]

3) [במקורות נמצאות הנוסחאות: פרחבלין, פרחבינ', פרחבילה, פרח לבן. ועל כל פנים אין כאן פרח לבן בשתי מלים. ועי' לו, Flora IV, עמ' 73, 146.]

---

1) [בהוצאות: פרח לב', בשתי מלים.]

2) [נ"א: פִּרְחַח, פִּרְחָה, ועי' מחב' הערוך להפרחון, ערך זה.]

3) [אין ספק שלא צדקה כאן המסורת בחלקת המלים. כל הענין מתאר אנשים ריקים כרגמת סוסים שהשליכו רסן ומוסרות מלפני איוב אדונם. כך: כי יתרו (חבלי) פתח ויענני (צ"ל: יתרי פתחו וַעֲנִי, עפ"י הערבי ענאן a), מושכה ורסן) ורסן מפני שלחו. וכך גם: עָלֵימוֹ נֶפֶר חַח (כלו' עליהם אבד חַח ומתג של הסוס) רֶגֶל יְשַׁלֵּחוּ (הם משלחים את רגלם לרוץ לאשר ירצו). ועי' טורטשינר, ס' איוב למקום.

ואמנם לפי הנקוד וחלקת המלים לא היתה דרך אלא לבאר בקרוב: קטנים ונערים, ולפי זה השמוש בסהמ"א. והשבעים, שהנקוד לא היה לפניהם, תרגמו כאלו קראו על יָמִין פרחים (βλαστῶν), וכל זה נגד כונת הכתובים.]

4) [נדפס: **פרחה**. ועי' בהערה 2.]

---

a) عنان

ויעמוד (הזקן) על חוף הנהר ויאמר הוי פ ר ח ח אוילי בין חסר טעם (שירי יל״ג ספר ח׳ משל 18).

א. פַּ֫רַחַת[1], ש״נ, מ״ר פְּרָחוֹת, — מין ממיני הצרעת: ואם תראה עוד בבגד או בשתי או בערב או בכל כלי עור פֹּרַחַת הוא (ויקר׳ יג נז). לכ כה אמר אדני יי׳ הנני אל כסתותיכנה אשר אתנה מצדדות שם את הנפשות לְפֹרְחוֹת וקרעתי אתם מעל זרועתיכם ושלחתי את הנפשות אשר אתם מצדדות את נפשים לְפֹרְחֹת וקרעתי את מספחותיכם והצלתי את עמי מידכן ולא יהיו עוד בידכן למצדה[2] (יחזק׳ יג כ—כא).

ב. *פַּ֫רַחַת, ש״נ, מ״ר פְּרָחוֹת, — העכים הדקים: מאי חזיזים אמר רב יהודה פ ו ר ח ו ת, אמ׳ רבי יוחנן סימן למט׳ פ ו ר ח ו ת, מאי פ ו ר ח ו ת אמר רב פפא עיבא קלישא תותי עיבא סמיכתא (תעני׳ ט :).

א. פרט[3], ממנו א. פָּרַט.

ב. פרט[4] ממני ״הַפְרָטָה, ״פְּרוּט, *פְּרוּטָה, *פְרוֹטְרוֹט, ב. *פֵּרֵט, פֶּרֶט, א. ב. *פְּרָט, ״פְּרָטוּת, ״פְּרָטִי, ״פַּרְטִיּוּת.

א. פָּרַט[5], פ״ע, פָּרְטִים, — פָּרַט על פי הנבל, נגן עליו: הַפֹּרְטִים[6] על פי הנבל כדויד חשבו להם כלי שיר (עמו׳ ו ה). — ובפהמ״א: ויכן אותו לחוד חידות ולמשול משלים ולהכין כל מתכונת ולחרוז כל מחרוזת אשר יערכו בו ה פ ו ר ט י ם וכל שרי שיר על הידות (רסע״ג, הקד׳ עברית להאגרון, הרכבי, כה). אהה לשר ושירותיו אשר שר אשר על פי נבלי לא פ ר ט ן (ילחק בן רלב״ע, פניני שיר, סעה״ם 161). — ואמר הפיטן: נואלו החכמים מהשיח גבורו ך, וילעג לשון ה פ ו ר ט י ם מהם במפעלותיך (רסע״ג, מגן ומסי׳ז, סדור רסע״ג, סעח).

***פֵּרֵט**[1], פ״י, — א) פֵּרֵט ברמון, פֵּרֵט את גרגירי הרמון, פֵּרֵד אותם, absondern, trennen; séparer, détacher; to separate, to detach: האומר לחבירו הילך איסר זה בעשר תאנים שאבור לי בורר ואוכל, באשכול שאבור לי מגרגר ואוכל, ברמוי שאבור לי פורט ואוכל (מעשר׳ ב ו). גפן שהיא נטועת בחצר ניטל את כל האשכול וכן ברמון וכן באבטיח דברי רבי טרפון, ר׳ עקיבא אומר מגרגר באשכול ופ ו ר ט ברמון וסיפת באבטיח (שם ג ט). — פֵּרֵט את פיו[2], הפריד והרחיב את פיו לדבר: הפורטים על פי הנבל, שהיו פ ו ר ט י ם פיהם בדברי נבלות

---

[1] [בעקר קצור של צרעת פַּ֫רַחַת, עי׳ ב. פָּרַח.]

[2] [גם פֹּרְחוֹת וגם כסתות וגם מספחות מציינות כאן מיני נגעים וצרעת, כלשון פ ר ח ת הוא (ויקר׳ יג נז), ו כ ס ת ה הצרעת את כל עור הנגע (שם שם יב), ספחת או בהרת (שם שם ב), מספחת הוא (שם שם ו), וכן באה המלה כסתות במשמ׳ פקות ובועות בתו״מ: בעל הפיקין, שיש לו כסתות הרבה (בכור׳ מה.). וזה מעשה המכשפות: הן עושות להן סימני צרעת ונגעים ומטילות מחלות אלו בכשפיהן על אנשים הפים מפשע. ועי׳ טורטשינר, קבץ החברה העברית לחקירת א״י תרצ״ד, עמ׳ 257—260.).]

[3] [עי׳ בהערה לערך א. פָּרַט.]

[4] [נמצא במשמ׳ קרובה אף בארמי׳ ובסורי, ובערבי׳ פַּרַטַ a) פרושו נקף פרות מעל העין, וכנראה קרוב השרש אל מ ר ט. ושני השרשים בלי ספק קרובים אל פ ר ד.]

[5] [עי׳ בהערה הבאה.]

[6] [יש שרואים בשמוש הפעל פרט כאן בטוי של גנאי למריטת המיתרים על גבי הנבל, כ׳׳ו על גבי סיר ממש שמתחו עליו נימים כדי לעשות מעין כלי נגון, ובכוון זה היה אפילו מי שהציע לגרס: פַּר וְיָד (במקום: כדויד) חשבו להם כלי שיר; ואם פ ר ט כאן בטוי של לעג למי שאינו יודע לנגן באמת, כי אז צדק ריב״ג בשרשיו באמרו: ושהענין הזה (פרט הנזכר בשעת בצירה) אצלי הפרטים על פי הנבל מפני שפורטין הדבור ופוסקין הנעימות ואיננו רחוק לומר בו הפולטים (כלוי פאלטון a), חסרי מחשבה, בערב׳) והם האומרים השיר לשעתם מבלי מחשבה וכו׳, ע״כ. ויש בערב׳ גם (עי׳ Dozy) פַּארִט b) במשמ׳ מנגן עפ״י דמיונו ללא הכנה. ואף אפשר לראית בפעל זה צורת משנה של מ ר ט, כאלו פרט המנגן במיתרים כדגמת מריטת נוצות ושערות. ולפי כל הדרך הזאת אפשר לראות בפעל זה אך משמעות מיוחדת של ב. פ ר ט. ואולם בלשון השמרונים (עי׳ מונטגומרי, JBL 1906, עמ׳ 51) בא פ ר ט במשמ׳ זמר זְמירות, שר מזמורים בכלל, ועל כן אפשר שיש כאן פעל מיוחד, ואין המקום היחידי שבמקרא מספיק לקבע את הוראתו המדויקת.]

[1] [עי׳ הערה לשרש ב. פ ר ט.]

[2] [השוה כאותה משמ׳ בסור׳: אתפרטו שניהון.]

---

a) فرط

a) فالطون b) فارط

(מד"ר ויקר' ה). זה מורט וזה שורט וזה פורט ושן חורק (שמואל, שנכו לשוכס, אהבה לפרשת ויראו).—"פֵּרֵט שפתותיו, סדק ובקע אותן [1]): היו מונחין שעורים אחרי הכותל והכנים (הבכור) ראשו ופרט שפתותיו (הלכות פסוקות לתלמיד יהודאי גאון, 10). — ב) פֵּרֵט מעות, החליף מטבע גדולה במטבעות קטנות, כאלו פרט והפריד בה חלקים קטנים, in Kleingeld umwechseln ; changer en (petite) monnaie ; to change (for small coins) : מוכר לו פירות אפילו בשעת הזרע וכו' ופורט לו מעות אף על פי שהוא יודע שיש לו פועלים (שביעי ה ח). אין פורטין לא מתיבת המוכסין ולא מכים של גבאין (ב"ק י יא). הפורט סלע ממעות מעשר שני בית שמאי אומרים בכל הסלע מעות ובית הלל אומרים בשקל כסף ובשקל מעות (עדיי א ט). פסקה להכנים לו זהב הרי זהב כבלים ודינרי זהב הרי הן ככספים, אמ' רבן שמעון בן גמליאל כן הדבר מקום שנהגו שלא לפרוט דינרי זהב אלא מונחים כמות שהן ודינרי זהב הרי הן ככלים (תוספת' כתוב' ו ה). גבאי צדקה פורטין לאחרים ואין פורטין לעצמן (שם ב"מ ג ט). אין אדם אומר לחברו פרוט לי סלע זו אלא ערוף לי סלע זו (ספרי דבר' שו). משל לאדם שהלך לקיסרי וצריך מאה זוז או מאתים זוז הוצאה נוטלם פרט מיינעים אותו ואין יודע מה לעשות אבל אם מצרפם ועושה אותו סלעים פורט ומוציא בכל מקום שירצה (שם שם). טובה גדולה חלק הקב"ה לעולמו אדם פורט זהוב אחד והוא מוציא ממנו כמה יציאות (ר' אבהו, מד"ר ברא' טז). לשלחני שאמר לתלמידו אם יבואו לך סלעים לפרוט פרוט ואם תבוא מרגלית תביאה אלי (שם במדי כא). ד"א יערף כמטר לקחי וכו' כאדם שהוא אומ' לחבירי עריף לי את דסלע הזה ואין עריפה אלא פרוט לי כך תהא כונס דברי תורה כללים ופורט ומוציא כטפים הללו של מטר (מדרש תהלים, הופמן, דברי לב ב).—ובינ' פּוֹרֵט מ"ר פּוֹרְטִים, פורטין, מי שדרכו לפרוט כסף, שלחני: הגבאין והחרמין והפורטין והמוכסין עליהם הכתוב אומר הונך ועזבוניך מערבך מלחיך וכו' (דא"ר ג). — ג) במשא ומתן התלמודי, פֵּרֵט הכתוב, פֵּרֵשׁ וכתב בפרוטרוט einzeln anführen ; détailler ; to specify, detail : על פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת, אם מתקימת העדות בשנים למה פרט הכתוב בשלשה, אלא להקיש שלשה לשנים (מכות א ז). משמע שניהם כאחת ומשמע אחד ואחד בפני עצמו עד שיפרוט לך הכתוב (רבי יונתן, מכי' משפטים, מסכתא דנזיקין ה). הואיל ונאמרו צוואות בתורה סתם ופרט באחת מהם שאינה אלא מיד בשעת מעשה ולדורות, אף פורטני בכל הצוואות שבתורה שלא יהיו אלא מיד בשעת מעשה ולדורות (רבי ישמעאל, ספרי במדי א). הואיל ונאמרו שבועות בתורה סתם ופרט באחת מהם שאינו אלא באלה ובשבועה, אף פורטני בכל השבועות שבתורה שלא יהיו אלא באלה ובשבועה (שם שם יד). הואיל ונאמרו דברות בתורה סתם ופרט באחת מהם שהנשיאים קודמי', אף פורטני בכל דברות שבתורה שיהיו נשיאים קודמי' (שם שם עג). יש פרשיות שכולל בתחלה ופורט בסוף, פורט בתחלה וכולל בסוף וזו כוללה בתחלה וכוללה בסוף ופורט באמצעו (שם שם קיח). לא סוף דבר כולל אלא אפי' פורט (ירוש' שבועי ג ד). כל מקום שנאמר עד הרי כאן שנים עד שיפרוט לך הכתוב אחד (סוטה לא:). מאחר שפרטן אחד אחד חזר וכללן, זאת התורה לעולה ולמנחה ולחטאת ולאשם ולמלואים ולזבח השלמים (מדרש שה"ש, גריגהוט, א י). — ובסהמ"א: זה כלל שצריך לפרוט אותו אבל אמת הוא (ר"י א"ת, כוזרי א לב). — בינ' פָּעוּ', "פְּרוּט, מ"ר נק' פְּרוּטוֹת, ואמר הפיטן: החשופות אטורות, הפרוטות אצורות, הכלולות עצורות, הקלות חמורות וכו' (ר"א קליר, אין לפוסח, סלוק פרה). —ועי' פְּרוּטָה, פְּרוֹטְרוֹט. — ד) וְפֵרֵט את מעשיו, פרש ומנה את מעשיו כשלחני הפורט מעות: תני צריך (המתודה) לפרוט את מעשיו, דברי ר' יהודה בן בתירה, ר' עקיבה אומר אינו צריך לפרוט את מעשיו (ירוש' יומא ח ט). אית תניי תני צריך לפרוט את הנדר, אית תניי תני אינו צריך לפרוט את הנדר (שם נדר' ח ד). מעשה באשה אחת שבאת אצל ר' אליעזר להתגייר אמרה לו ר' קרבני אמר לה פרטי את מעשיך וכו' (מד"ר קהל' סדרא א, כל הדברים). — ובסהמ"א : ואם נבוא לפרוט, עשות ספרים הרבה, ועוד שצריכין עיון וכו'

---

[1]) [ע"פ הארמ': דפרטית שפוותיה (ב"ק קיז.), והשוה התפ'.]

(משו' מגלו' מרכבי מכה, 221). ויש מי שאומר שאם למעלה היה פורט והולך ולמטה כתוב סכום הכל כך וכך ופיחת או הוסיף בזה אנו אומרים ודאי טעה (טו"ע חו"מ מב ה). — ואמר הפיטן: ולבי יתעורר להשיב ולברר דבר המשתרר עלי כל הפותרים, וזה הוא בן לבראש אשר בשוא ירט וחשב כי פרט וכלל באחרים (תלמידי מנחם, לגגור בתעודה, משו' תלמידי מנחם, 7).

—נפע', *נִפְרַט, — א) נפרט הגרגר מן האשכול, נפרד ונתפזר: ופרט כרמך, אין פרט אלא מחמת הבציר מיכן אמרו היה בוצר עקין את האשכולות הוסבך בעלים ונפל בארץ ונפרט ה"ז שלבעה"ב (ספרא ויק, קדוש' פרק ג). דברי ר' יודן נכללין בקרבן אחד ונפרטין בג' קרבנות וכו' נפרטין לג' קרבנות פרוטה שליש פרוט' חיטין שליש שעורין פרוט' שליש כוסמין וכו' (ירוש' שבוע' ה ה). — ובספה"א: אי זהו פרט, זה גרגר אחד או שני גרגרים הנפרטים מן האשכול בשעת הבצירה (רמב"ם, מתנות עניים ד טו). ואם תהיה השעורה רטובה ביותר לא תפרט ר"ל בהיותו בצורת ירוק, אך כשישיג בצורת פיסתקי"י או בצורת זהב ויותר תפרט בצורת זהב משתפרט בצורת פיסתקי"י (כ"א הקרא', גן עדן, הבדל שנה משנה ו, יח:). ונראה כי העומר מן היבש אע"פ שבנגב יהודה יקצרוהו רטוב בעבור שהחום מתגבר לשם פן יפרט הגרגיר (שם שם י, כ:). ולסבת זה תשאר (הנפש) אחר הפסד הגוף נפרטת לפי מציאותה ונבדלת מנפש אחרת (ר' שלמה הקטן, חמדה גנוזה, ג.). — ב) נתבאר ונתפרש: אלו נפרט שמה של ע"ז לא ספקו להם כל עורות שבעולם (רבי ילקט, ספרי דבר' מג). כשאדם נפטר מן העולם באים כל מעשיו ונפרטים לפניו (שם שם טז). כל המתפלל לאחר הצבור מעשיו נפרטין (מד"ר איכה, תלמא ביתא תליתאה, גדר בעדי). —ובספה"א: ואמנם בענין המלקות יש חילוק בהם שכל הנפרטים בלאו אחד אין לוקין עליהם אלא מלקות אחד (רא"ה, חנוך, מלוה ז).

—פעו', *פֹּרַט, ציו' מְפֹרָט, — מֻפְרָד, נגוד למחבר: טלית שהתחיל בה לקרעה עד שלא נקרע רובה הנוגע אפילו במפורט מכאן ומכאן אינו חיבור, משנקרע רובה הנוגע אפילו במחובר חיבור (תוספת' כלים ב"ב ה י). —ואמר הפיטן: גובלת טוב שעלת בגורל צדיק פורטו יתפיח לחתקקה (ר' שמואל יזכה, יולי תולדות, שריד' מהנכיי, מ"ל וייס, 63).

— התפ', *הִתְפָּרֵט, — נתבקע ונתפרד: מפני מה פרסות רגליהם של בני אפריקה רחבות מכל בני אדם וכו' שמקומם בין בצעי המים והן מהלכין ביום ובלילה בתוך המים פרסותיהן מתפרטות מן המים לפיכך הם רחבות מכל בני אדם (אדר"נ נוסחא ב, פרק כט).

— פע', *פֵּרַט, ציו' מְפָרֵט. — פֵּרַט הצבי, השמיע קולו[1]: שור גועה וכו' כבש חונב, זאב זורד, צבי מפרט וכו' (כפא שלמה, בית"מ ילינק ה, 35).

— הפע', *הִפְרִיט, — כמו קל, פָּרַט: או נתן כלל גדול לעניינים שהיו מפוזרין או הפריט כלל גדול אשר תחתיו עניינים צריכין להפריט או להוסיף (רמב"ם הקדמה, פי' המעבור ב א).

— הפע', *הֻפְרַט, עתי' יופרט, — יפרד: שכלים יתנו טבע כללי כפי טבעם ויופרט מחמרים (... הנפש והלמטים, בגבואה, כ"י פריז).

פֶּרֶט, ש"ז, — פֶּרֶט הכרם, גרגרי הענבים שנפרטו מאשכלותיהם ונשרו בשעת הבצירה: וכרמך לא תעולל ופֶרֶט כרמך לא תלקט (ויקרא יט י). —וכתוב"מ: שני גרגרים פרט ושלשה אינן פרט (פאה ו ה). איזהו פרט הנושר בשעת הבצירה (שם ז ג). ופרט כרמך, אין פרט אלא מחמת הבציר (ספרי ויק, קדושים פרק ג) פרט בנשירתו קדש (ירוש' פאה ז ג). — *ופרט רמונים: והבעור שבהן פניו דומים כדמותו של יוסף וכדמותו של ר' יוחנן וכפרט רמונים[2] בכוס של כסף מוקף נגד השמש (מחזור ויטרי, עמ' 735).

א.*פְּרָט[3], ש"ז, מ"ר פְּרָטִים, פרטין, פְּרָטוֹת, — Einzelnes, Einzelheit; détail; detail, item: בשלש עשרה מדות התורה נדרשת וכו' מכלל ופרט, ומפרט וכלל, מכלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט, מכלל שהוא צריך לפרט ומפרט שהוא צריך לכלל וכו' מכלל ופרט כיצד, מן הבהמה כלל, מן הבקר ומן הצאן פרט, כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט, מפרט וכלל כיצד, כי יתן איש אל רעהו חמור או שור או שה פרט, וכל בהמה לשמור כלל, כלל ופרט

1) [ואולי מא. פרט.]
2) [עי' ב"ם פד.]
3) [כך תנקוד בכל מקום, ולפי זה יש לנקד אף במ"ר נסמ' פְּרָטֵי, ולא פִּרְטֵי. ואמנם אפשר ששמשה המלה אף בצורה פְּרַט על יד פָּרָט.]

וכלל נעשה כלל מוסף על הפרט, מכלל ופרט וכלל כיצד, ונתת הכסף בכל אשר תאוה נפשך כלל, בבקר ובצאן ביין ובשכר פרט, ובכל אשר תשאלך נפשך חזר וכלל, כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט לומר לך מה הפרט מפורש דבר שהוא וולד וולדות הארץ וגדולי קרקע אף אין לי אלא כל דבר שהוא וולד וולדות הארץ וגדולי קרקע, יצאו כמהין ופטריות (רבי ישמעאל, ספרא ראש ויקרא ח). לעולם יהא אדם כונס דברי תורה כללים שאם כונסן פרטים מייגעים אותו (רבי יהודה, ספרי דבר' טו). ומן המבול עד שנולד יצחק שצ"ב שנה וזה פרטן אלה תולדות שם שם בן מאת שנה וכו' (סדר עולם רבה א, רטנר, ג:). לא תעשה כל מלאכה כלל, לא תבערו אש בכל משבותיכם פרט וכו', לא תעבדם כלל, לא תשתחוה להם פרט (ירושי שבת ז ב). לכן אחלק לו ברבים ואת עצומים יחלק שלל, זה ר' עקיבה שהתקין מדרש הלכות והגדות וכו' מה שהתקין, זה כללין ופרטין (ר' יונה, שם שקל' ה א). ר' ישמעאל אומר כללות נאמרו בסיני ופרטות באהל מועד ור' עקיבא אומר כללות ופרטות נאמרו בסיני ונשנו באהל מועד ונשתלשו בערבות מואב (חגי' ו:). כללו של ר' מאיר פרטו של ר' יהודה, כללו של רבי יהודה פרטו של רבי מאיר (שמואל, שבוע' לח.). כלל ופרט, עשה את הכלל מוספת לפרט והכל בכלל, כל אבן יקרה מסוכתך כלל, אודם פטדה תרשיש ויהלום וגומר פרט, הכל בכלל כל אבן יקרה מסוכתך (ר' חמא בר חנינא ור"ש בן לקיש, וי"ר בראש' יח). שלכך הוציא בפרטם כ"ב אלף וג' מאות ובכלל כ"ב אלף ולא יותר (שם במד' ד). נמצאו בלוים יתרים על כ"ב אלף ג' מאות כמו שהוא מחשב במנין ראשון בפרטן (שם שם). — ואמר הפיטן: ציר נאמן קראת לעלת פניניך, בארתו חמורות וקלות ענשין ואזהרות פרטות וכללות, שכר המצות ושלום גמולות (ר' שמעון בר יצחק, אמנו, קרוב' ב שבוע'). — ובספהמ"א: מנהג החושבים שהם בעלי סוד החשבו לכתב באגרת הפרטים ובראש האגרת יכתבו הכלל הנחבר מן הפרטים (ראב"ע, שמות ל יב). כי המדבר פעם ידבר עם הפרטים ופעם בדרך כלל (הוא, שפת יתר, 36). דע כי שם אדם שהוא פרט נבדל מן הכלל שהוא מקרה נשוא בנשמת האדם (הוא, ס' השם א, קבולת קונטרסים).

וההפרש השני שתואר השם יאמר בלשון רבים כמו חכמים ונבונים ולא יתכן לומר מן יצחק יצחקים ומן יעקב יעקבים, ואין טענה ממלת ישראלים ישמעאלים כי הפרט שב כלל (שם ב). ובפרשת תוצא הארץ נפש חיה תמצא סודות מציאות הב"ח למיניהם, כלליהם ופרטיהם (ר"י מסיקא, מנחת קנאות, 10). וכ"ש בדברי צוויה אזהרותיה דקדוקיה ופרטותיה שהם כלם סודות צפונים (שם 11). ודבריהם ופְרָטֵיהֶם[1] רבים (דון וידאל שלמה, אגרת חשן משפט, תפארת שיבה ללונץ). כתב (בשטר) סכום הכל כך וכך ופיחת או הוסיף בה אנו אומרים ודאי טעה בחשבון ואחר הפרט אנו הולכים (טוחו"מ, הלוואות מב ח). — ˚פְּרָט, איש מאישי המין, : Einzelwesen, Individuum ; individu ; individual כי העיון איננו מעיין כי אם בכללי הדברים ומיניהם ואיננו מעיין באישיהם ופרטיהם (ר"י א"ת, אמונות ודעות ב). וענין המין שהוא כולל שפל ממנו וצריך להיות מקבץ תחתיו אישים ר"ל פרטים (רוח חן י, כו.). ואפלטון חשב שיש צורות כלליות נפרדות מחומר בפועל, שהם סבות ידיעת כל אישים הנמצאים והמינים נקראים (אידיאי) וכו', שהשי"ת ב"ה מביט בהם ובורא כל הפרטים (ר' הלל מוירונא, תגמולי הנפש, י:). — ואמר המשורר: אחד ויחודו מאד נעלם מי יעמוד על סוד אמתתו, אחד ולא במין אשר יכלול תחתיו פרטים באגדתו (עמנואל, מחב' ז, 38). — ˚פְּרָט, במשמ' פְּרוּט הזמן, התאריך: והיה זה כך וכך ימים לחדש פלוני לשנה פלוני לפרט היצירה (תשו' הר"כ גירונדי, כח.). כתובה הכתובה בטעות בפרט אם נתאחר הפרט כשרה ואם מוקדם פסולה (ר"מ מרוטנבורג, שערי תשובה ט). — ואמר הפיטן: ציון לפרט וארשת[2], צרה אל אחותה נגשת (יצחק ברבי שלום, אין כמוך, זולת שבת א אחה"פ). — ˚פְּרָט קָטָן, פְּרוּט מספר השנים מבריאת העולם בהשמטת האלפים, או האלפים והמאות, כגון שנת תש"ג או ש"ג במקום ה' תש"ג: אם השמיט הסופר ולא כתב לבריאת עולם וגם לא כתב חמשת אלפים כשר ואפילו השמיט גם המאות ולא כתב אלא

---

[1] כך מנוקד שם.

[2] [בגמטריא תתק"ז. היא שנת ד' אלפים ותתק"ז אשר אז היתה הצרה הגדולה ההיא על ישראל (נער).]

הפרט הקטן כשר (טו"ע חו"מ מג ז). — "פרט גדול, פרוט מספר השנים מבריאת העולם בהזכרת האלפים. — "ועם ב, בפרט, ואמר המשורר: עזבי לספר את פעלת אל בפרט וספרי את כלליה (ר"ש הנגיד, הכה יחידתי, ברודי, 49). — "ובפוט, במש' ביחוד, נהוג בדבור ובספרות. — "דרך פרט: השלישי לבאר בו דרך פרט עבודת יום הכפורים בבאור רחב ושלמות (המחירי ליומא, פתיח'). — "פרטי פרטים: שהנה אי אפשר שיזכרו כל פרטי פרטים מאשר אפשר שיראה האדם בחלום (ר"ש אלמולי, פתרון חלומות, מז:).

ב. ***פְּרַט**, תה"פ, — פרט לדבר פלי, להוציא דבר פלי, בנגוד אל לרבות דבר פלוני[1], mit Ausschliessung von, ausgenommen; à l'exception de, excepté; with the exception of, except: ארוסה ושומרת יבם לא שותות ולא נוטלות כתובה שנאמר אשר תשטה אשה תחת אישה, פרט לארוסה ושומרת יבם (סוטה ד א). נכסים שאין בהן מעילה, פרט לשור של ישראל שנגח לשור של הקדש וכו' (תוספת' ב"ק א א). וידיו לא שטף במים מה תלמוד לומר, לפי שנאמר ורחץ את בשרו במים יכול אף בית הסתרים תלמוד לומר וידיו, מה ידיו בנראה פרט לבית הסתרים אף כל בנראה פרט לבית הסתרים (ספרא ויק. מלורע פרק ד). ואיש פרט לקטן, או יכול שאני מוציא בן תשע שנים ויום אחד תלמוד לומר ואיש (סס סס פרק ו). בשבתך בביתך פרט לעוסקים במצות, ובלכתך בדרך, פרט לחתנים (ירוש' ברכ' א ו). דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה, פרט לגוי. מאת כל איש, פרט לקטן, אשר ידבנו לבו, פרט לחרש ולשוטה, וזאת התרומה אשר תקחו מאתם. פרט לתורם את שאינו שלו (סס תרומ' א א). אתם פרט לשותפין, אתם פרט לאפיטרופין, אתם פרט לתורם את שאינו שלו (סס סס). אשר לו חומה, פרט לבית הבנוי לחומה (סס מעשר' ג ט). אשר יי' אלהיך נותן לך, פרט לחוצה לארץ. לרשתה, פרט לירושלם שהיא לכל השבטים (סס סוטה ט א). תמן אינון אמרין פרט לטמון וכא אינון אמרין לרבות את הטמון, תמן שדך בגלוי פרט לטמון וקציר' בגלוי פרט לטמון מיעוט אחר מיעוט לרבות את הטמון (סס סס ט ז). ביתך, ביתך המיוחד לך, פרט לבית התבן ולבית הבקר ולבית העצים ולבית האוצרות שפטורין מן המזוזה (יומא יא.). בת אשת אביך, מי שיש לו אישות לאביך בה, פרט לאחותו משפחה ונכרית (יבמ' כג.). מלחם אביה תאכל, לחם הקנוי לאביה, פרט לחזה ושוק דמשלחן גבוה קא זכו (בז פסח, סס פז.). ומצא, פרט למצוי, שלא ימכור ברחוק ויגאל בקרוב, ברעה ויגאל ביפה (מכות ח.). מן בני היונה ולא כל בני היונה, פרט לתחילת הציהוב (חולי כב:). כל צפור כל כנף, אמר רבי אלעזר בשם רבי אסי לחבריה פרט למורטי' ולקטעי' שהן פסולין לקרבנות בני נח (מד"ר ברא' לג).

"פְּרָטוּת, ש"נ, — תכונת המעשה הפרטי, בפרטות, תה"פ במשמ' ביחוד, דבר בפרטות אל פלוני, דבר הוא ולא אחר, דבר אליו ולא אל אחרים: אמר המלך הלואי שתדעו להשיב כי לא לאהבת נצוח באתי ודי לכם כבוד כי בפרטות דברתי עמכם (ר"ם בן ויכנא, שבט יהודה, הכוזר, 26). ויחר למשה מאד מפני כי דיבר משה אל קרח בפרטות[1] כדכתיב ויאמר משה אל קרח שמעו נא (פענח רזא עה"ת, חומש', נא:, קרח).

"פְּרָטִי, פרטיי. ת"ז, נק' פרטית, מ"ר פרטיים, פרטיות, — השייך לפרט ולא לכלל, מיחד בנגוד אל כללי, speziell, individuell; special, individuel; special, individual: חשבונות הללו פעמים הם מכוונים עם חשבונות של מעלה פעמים יש שאינם מכוונים זה כנגד זה ולא דקדק המקרא בחשבונות כל כך אבל הכלל שוה וכו' ועל זה הכלל סמך כותב הספר ולא דקדק בחשבון הפרטיות כל כך (רש"י, נחמ' ז ז). אם שיהיה השם בלתי יודע דבר מאלו הענינים האישיים ר"ל הפרטיים ובלתי משיג אותם וכו' (ר"ם א"ת, מו"נ ג טז). שהידיעה בחדושים והם הפרטיים בלא ספק תחייב לו קצת שנוי מפני שהוא התחדשות ידיעה אחר ידיעה (סס סס). שאין בכל המציאות דבר במקרה כלל לא כללי ולא פרטי (סס סס יז, הדעת הג'). איש שם משותף וכו' והוא איש במקום פרטי או אחד (הוא, פי' המלים הזרות).

---

[1]) [אין שמוש זה של „פרט לדבר" מתבאר יפה מתוך השם פרט במשמעותו בתו"מ. וקרובה ההשערה, שאין כאן בעקר אלא הפעל פרט (הכתוב) לדבר, כלו' הפריד את הדבר לחוד, ולא כלל אותו בכלל. ואמנם אפשר שנולד השמוש בארמ', ולפי זה יש לנקד פרט בפתח.]

[1]) [נדפס: בפרטית.]

ולפעמים תהיה הגזרה המחייבת מחייבת הנשוא למקצת הנושא וכו׳ זו נקרא אותה מחייבת פרטית [1] (אמיתות הרופאה, מלות ההגיון). ואולם הכללי הוא מצטרף לפרטי במה שהוא כללי וכו׳ ולזה יחויב שלא ימצא הכללי מה שלא ימצא הפרטי (רלב״ג, מלחמ׳ השם א ט). ומצאנו שהתנועות שתים לפי דעת חכמי התכונה הראשונים, האחת ממזרח למערב והיא התנועה הכללית לגלגל העליון וכו׳ והאחרת ממערב למזרח והיא התנועה הפרטית לכל גלגל וגלגל זולתי הגלגל העליון (ר״א הקרא׳, ג״ע, קדוה״ח א, ג.). שהשכל יביט בענינים עצמיים וכלליים בלתי חלקיים וההרגש בדברים חמריים פרטיים ומקריים (לקו״ק, נכספ׳, 50). וההשערה הזאת אין ספק שאינה מסורה לכל אדם ונמצא אותו אומר במקומות רבים מספר המדות שהפעולות הפרטיות ראוי שישוערו והוא לא ביאר ההשערה בהם (ר״י אלבו, עקרים א ח). מציאות השכר והעונש הפרטי וההשגחה בפרטים המתחדשים (שם שם יא). שאין ראוי למנות בשורש ולא בעקר שום מצוה פרטית ממצות התורה (שם שם יז). באמרנו שהמניע הראשון יניע תניעה יומיית לא נרצה בזה שלא יניע שאר התנועות הפרטיות כי להיותו המניע הכולל הנה יוכללו בו כל הגרמי׳ שמימיי (ר״י מסיקא, מנחת קנאות, 31). ומה שנראה לי בזה וכו׳ שהלשון העברית אשר בידינו היום הוא הלשון שדברו בה ההורים הראשונים מפאת שמות הפרטיי׳ העצמיים האישיים שהם נגזרים מהפעלות ומהשמות הכוללים לפי שהשמות העצמים הראשוני׳ שהם שמות פרטיים אשר לאיש ואיש מבני אדם אינם מועתקים מלשון אל לשון וכו׳ (ר״י אברבנאל עה״ת, בראש׳, לזאת יקרא אשה). שהיא (התורה) ספרה הענינים הנכריים וזכרה שמות האנשים הפרטיים מהאומות (שם שם). ולכן ראוי שתקרא אשה כלומר פרטית ומיוחדת כיון שהית׳ חלק מאיש פרטי רמוז ואבר מאבריו (שם שם). והדרך הראוי להתפלל אל הש״י הוא לבקש רצונו בדברים כלליים לא בדברים מוגבלים פרטיים (רפאל נורצי, מרפא לנפש, לא.). שע״ל כל בעל תורת משה הוא להאמין ביאת הגואל מדברי הנביאים מנבואות פרטיות המורות על ביאתו (שם לט:)[1].

פְּרָטִיּוּת, ש״נ, — תכונת הדבר הפרטי: אמנם זה שאין הראשון יתב׳ מושכל לזולתו כפי מה שהוא אצל עצמו הוא מפני קוצר הזולת ההוא ופרטיותו (ר״מ אלדבי, שבילי אמונה א). שהוא יודע הפרטים מצד הפרטיות שבו (ר״י אלבו, עקרים א יא). שכל אחד ואחד מישראל ימצאוהו בגלות הזה משעבוד מלכיות בפרטיותו מה שקרה לאומה בכללה (ר״י אברבנאל, זבח פסח על ההגדה, בכל דור ודור). וענין הכתוב לזאת הנקבה ראוי לקרא אשה ולא לנקבת ב״ח אחרת לפי שלזאת קרה הדבר הגדול הזה כי מאיש לוקחה זאת וכו׳ ולזה ראוי שתשתתף אליו בשם פרטיותו (הוא עה״ת, בראש׳, לזאת יקרא אשה). כל עוד שיוסיף השכל להפשיט פרטיותן של דברים ולעשותם כללות (רנ״ק, מוה״ז, הוצ׳ רבידוביץ, רפה).

פְּרִי[2], ש״ז, פְּרִי, בכנ׳ פִּרְיִי, פִּרְיְךָ, פִּרְיֵךְ, פִּרְיוֹ פִּרְיָהּ, פִּרְיְכֶם, פִּרְיָם, פִּרְיֵמוֹ, פִּרְיֵהֶם, פִּרְיָן, פִּרְיְהֶן, —א) תנובת הצמח, Frucht; fruit. פְּרִי הָעֵץ: הנה נתתי לכם את כל עשב זרע זרע אשר על פני כל הארץ ואת כל העץ אשר בו פְרִי עץ זרע זרע (בראש׳ א כט). מִפְּרִי עץ הגן נאכל וּמִפְּרִי העץ אשר בתוך הגן אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו פן תמתון (שם ג ב–ג). ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל ותקח מִפִּרְיוֹ ותאכל (שם שם ו). ויאכל (הארבה) את כל עשב הארץ ואת פְּרִי העץ אשר הותיר הברד (שמות י יה). וכי תבאו אל אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם ערלתו את פִּרְיוֹ שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל ובשנה הרביעית יהיה כל פִּרְיוֹ קדש הלולים ליי׳ ובשנה החמישית תאכלו את פִּרְיוֹ להוסיף לכם תבואתו (ויקר׳

---

[1] [בתרג׳ ר״מ א״ת: מחיוב חלקיי.]

[1] [היום משמש ת״ז פְּרָטִי לא רק בנגוד אל כְּלָלִי אלא במיחד בנגוד אל רִשְׁמִי, ממשלתי צבורי, במשמ׳ privat(e), ואולי יש בזה גם מהשפעת המלה הזרה הדומה בצלצולה למלה העברית.]

[2] [על מקור המלה והקבלותיה בשפות האחיות עי׳ בהערה לא. פ־ר־ה. השם פְּרִי בא במקרא, לפחות לפי נקודנו, אך במ״י, המשמש גם במשמ׳ כוללת במקום מ״ר. בתקופת התנאים כבר רגילה צורת מ״ר פֵּרוֹת.]

יע כג–כה). ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פִּרְיוֹ (סס כו ד). וכל מעשר הארץ מזרע הארץ מִפְּרִי העץ ליי' הוא (סס כז ל). ובשנה השלישית זרעו וקצרו ונטעו כרמים ואכלו פִּרְיָם (מ"ב יע כט). זית רענן יפה פְּרִי תאר[1]) קרא יי שמך (ירמ' יא יו). והיה כעץ שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו וכו' ולא ימיש מעשות פֶּרִי (סס יז ח). בנו בתים ושבו ונטעו גנות ואכלו את פִּרְיָן (סס כט ה). אל שדה טוב אל מים רבים היא (הגפן) שתולה לעשות ענף ולשאת פֶּרִי להיות לגפן אדרת (יחזק' יז ח). הלא את שרשיה ינתק ואת פִּרְיָהּ יקוסס ויבש (סס סס ט). ותתש בחמה לארץ השלכה ורוח הקדים הוביש פִּרְיָהּ (סס יט יב). ונתן עץ השדה את פִּרְיוֹ והארץ תתן יבולה (סס לד כז). והרביתי את פְּרִי העץ ותנובת השדה (סס לו ל). ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה כל עץ מאכל לא יבול עלהו ולא יתם פִּרְיוֹ לחדשיו יבכר כי מימיו מן המקדש המה יוצאים והיו פִּרְיוֹ למאכל ועלהו לתרופה (סס מז יב). גפן בוקק ישראל פְּרִי ישוה לו[2]) כרב לְפִרְיוֹ הרבה למזבחות כטוב לארצו הטיבו מצבות (הוש' י א). אל תיראו בהמות שדי כי דשאו נאות מדבר כי עץ נשא פִּרְיוֹ תאנה וגפן נתנו חילם (יואל ב כב). ונטעו כרמים ושתו את יינם ועשו גנות ואכלו את פְּרִיהֶם (עמו' ט יד). כי זרע השלום הגפן תתן פִּרְיָהּ והארץ תתן את יבולה והשמים יתנו טלם (זכר' ח יב). והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פִּרְיוֹ יתן בעתו ועלהו לא יבול (תהל' א ג). יהי פסת בר בארץ בראש הרים ירעש כלבנון פִּרְיוֹ ויציצו מעיר כעשב הארץ (סס עב יו). נצר תאנה יאכל פִּרְיָהּ ושמר אדניו יכבד (משלי כז יח). כתפוח בעצי היער כן דודי בין הבנים בצלו חמדתי וישבתי וּפִרְיוֹ מתוק לחכי (שה"ש ב ג). שלחיך פרדס רמונים עם פְּרִי מגדים כפרים עם נרדים (סס ד יג). כרם היה לשלמה בבעל המון נתן את הכרם לנטרים איש יביא בְּפִרְיוֹ אלף כסף כרמי שלי לפני האלף לך שלמה ומאתים לנטרים את פִּרְיוֹ (סס ח יא–יב). ולהביא את בכורי אדמתנו ובכורי כל פְּרִי כל עץ שנה בשנה לבית יי' (נחמ' י לו). — ובהשאלה על

אדם או צבור בדמיון לעץ: ויספה פליטת בית יהודה הנשארה שרש למטה ועשה פְרִי למעלה[1]) (מ"ב יט ל). נטעתם (את הרשעים) גם שרשו ילכו גם עשו פֶרִי (ירמ' יב ב). הכה אפרים שרשם יבש פְּרִי בל יעשון (הוש' ט יו). ואנכי השמדתי את האמרי מפניהם אשר כגבה ארזים גבהו וחסן הוא כאלונים ואשמיד פריו ממעל ושרשיו מתחת (עמו' ב ט). — עץ פְּרִי, עץ המצמיח פרי: תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פְּרִי עשה פְּרִי למינו אשר זרעו בו על הארץ (בראש' א יא). ההרים וכל גבעות עץ פְּרִי וכל ארזים (תהל' קמח ט). ועי' עֵץ. — פְּרִי האדמה, פְּרִי הָאָרֶץ: ויבא קין מִפְּרִי האדמה מנחה ליי' (בראש' ד ג). ונתנה הארץ פִּרְיָהּ ואכלתם לשבע (ויקר' כה יט). וילכו ויבאו אל משה ואל אהרן ואל כל עדת בני ישראל וכו' ויראום את פְּרִי הארץ (במד' יג כו). ולקחת מראשית כל פְּרִי האדמה אשר תביא מארצך אשר יי' אלהיך נתן לך ושמת בטנא (דבר' כו ב). פְּרִי אדמתך וכל יגיעך יאכל עם אשר לא ידעת (סס כח לג). ביום ההוא יהיה צמח יי' לצבי ולכבוד וּפְרִי הארץ לגאון ולתפארת לפליטת ישראל (ישע' ד ב). הנה אפי וחמתי נתכת אל המקום הזה על האדם ועל הבהמה ועל עץ השדה ועל פְּרִי האדמה (ירמ' ז כ). וגערתי לכם באכל ולא ישחת לכם את פְּרִי האדמה ולא תשכל לכם הגפן בשדה (מלא' ג יא). ויאכל (הארבה) כל עשב בארצם ויאכל פְּרִי אדמתם (תהל' קה לה). — פְּרִי תבואה: ויזרעו שדות ויטעו כרמים ויעשו פְּרִי תבואה (סס קז לז). — ארץ פְּרִי, ארץ פּוֹרִיָּה: ישם נהרות למדבר ומצאי מים לצמאון ארץ פְּרִי למלחה (סס סס לג לד). — וּפְרִי מעשיו של האל הבורא, כל פרות הצמח שברא: משקה הרים מעליותיו מִפְּרִי מעשיך תשבע הארץ מצמיח חציר לבהמה ועשב לעבדת האדם להוציא לחם מן הארץ (סס קד יג–יד). — ובהשואת תכונות מפשטות לצמח, פרי הצדקה והחכמה: כי הפכתם לראש משפט וּפְרִי צדקה ללענה (עמו' ו יב). טוב פִּרְיִי (של החכמה) מחרוץ ומפז ותבואתי מכסף נבחר (משלי ח יט). — ובתו"מ: כיצד

---

1) [השוה פְּרִי על יד תֹּאַר במשפט המובא מתוך כתבת כנענית בהערה לקמן.]

2) [הכונה: את הגפן בוקק (מריק) ישראל ועושה לו פרי ממנה.]

1) [השוה בכתבת הכנענית של תבנית מלך צידון, 11–12: אם אדמם המת אל יכן לם שרש למט ופר למעל ותאר בחים; כלו' אם בני אדם (פשוטים, בנגוד למלך) הם אל יהי להם שרש למטה ופרי למעלה ותאר בחיים.]

מברכין על הפירות על פירות האילן אומר בורא פרי העץ וכו׳ ועל פירות הארץ אומר בורא פרי האדמה וכו׳ ועל הירקות אומר בורא פרי האדמה (ברכ׳ ו א). עד אימתי חורשין בשדה האילן ערב שביעית בית שמאי אומרים כל זמן שהוא יפה לפרי (שביע׳ א א). אין מבשלין ירק של שביעית בשמן של תרומה שלא יביאנו לידי פסול רבי שמעון מתיר ואחרון אחרון נתפס בשביעית והפרי עצמו אסור (שם ם ז). העלים והלולבים ומי גפנים וסמדר מותרים בערלת וברבעי ובנזיר ואסורים באשרה רבי יוסי אומר הסמדר אסור מפני שהוא פרי (ערלה א ז). מה בינו למשמר פירותיו לעצים כשם שהוא רוצה בפריו כך הוא רוצה בעצמו ברם הכא רוצה הוא בפריו ואין רוצה בעצמו ועוד מן הדא דא״ר חנינה פרי אם אומר עצמו אין אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח (ירוש׳ שם א א). כל דבר שהיה מבחיל את הפירי חיי׳ משום זורע (ירוש׳ שבת א). — ומ״ר *פֵּרוֹת, פירות: המפקיד פירותיו אצל הכותי או אצל עם הארץ בחזקתן למעשרות ולשביעית, אצל הנכרי כפירותיו (דמאי ג ד). אין מחשיכין על התחום לשכור פועלים ולהביא פירות אבל מחשיך הוא לשמור ומביא פירות בידו (שבת כג ג). כור פירות יש לי בידך, אין לך בידי אלא לתך קטנית חייב שהקטניות בכלל פירות (שבוע׳ ו ג). עשרה פירות לי בידך אין לך בידי אלא כור אחד וכו׳ חייב (תוספ׳ שם ה טו). ועץ השדה לא יתן פריו, שלא יהיה העץ חונט את פירותיו ובשעה שהוא מפריח יהיה מקליח את פירותיו (ספרא ויק, בחוקותי פרק ה). שפירות ההר הן קלים ופירות הבקעה שמנים (ספרי דבר׳ לט). דברי הכל היא פירות האילן בכלל פירות האדמה ואין פירות האדמה בכלל פירות העץ (ר׳ יוסי, ירוש׳ ברכ׳ ו ב). מימיהם של בעלי בתים לא נמנעו להיות מתארחין אצל בעלי בתים חביריהם אע״כ נוהגין היו בפירותיהן מתוקנין בתוך בתיהן (ר׳ יודה, שם דמאי ג ב). המוציא פירות בדרך ונטלן לאכלן ונמלך להצניע לא יצניע עד שיעשר (שם שם ג ג). מעשה שנתערבו לי פירות קבולין בפירותי וכו׳ (ר׳ שמעון שזורי, שם שם ם ע). ילמה אמרו תאנים, על ידי שפירותיהן גסין והן עושות הרבה וכו׳ (שם שביע׳ א ג). לא עקר פירותיו מה הן וכו׳ הורי רבי לא ישפכו פירותיו (שם שם ב ו). אילן שהוא מנבל פירותיו סוקרין אותן בסיקרא וטוענין אותו אבנים (שם מע״ש ה א). עריבת הירדן למה היא טמיאה מפני שמטלין אותה פירות ומוליכין אותה מן הים ליבשה ומן היבשה לים (ר׳ יעקב בר אידי בשם ר׳ יוחנן, שם שבת א). רב חסדא אמר על הארץ ועל פירותיה ור׳ יוחנן אמר על הארץ ועל הפירות (קיום ברכה אחרונה, ברכ׳ מד.). איזהו חדש שהארץ מוציאה דשאים ואילן מלא פירות הוי אומר זה תשרי (ר׳ אליעזר, ר״ה יא.). תאנה תאנה הוציאי פירותיך ויאכלו פועלי אבא (בנו של ר׳ יוסי דמן יוקרת, תעני׳ כד.). כיון שעמד לילך אמר לאילן מה לי לברכך וכו׳ שיהו פירותיך מתוקין מתוקין הם וכו׳ (ר׳ לוי בשם ר׳ יוחנן, מד״ר במד׳ ב). משיב רוחות ומעלה ענגים ומוריד גשמים ומפריח טללים ומגדל צמחים ומדשן פירות (פסיק׳ ר״כ, עשר תעשר, זוטא, לט.). — *מי פירות: במגבל עיסתו במי פירות (ירוש׳ דמאי ה א). — ובספה״א: כשאוכלין התמרים אין יכול לאוכלו כולו ונשאר על קשייתא קצת מן הפירי וזהו ציפא (רגמ״ה, חול׳ כ:). המקצה הוא המקום המוכן להקצות בו בו פירות כדי ליבשן כדי שתגמר מלאכתן וכו׳ פ״א פירות שלא נגמרה מלאכתן קרי מוקצה (ערוך ערך מקצה). עירבו פירות בלא שומא ומכרום ונשאו ונתנו בדמיהם הרי אלו מחשבין הפירות כמה היו שוים בעת שנשתתפו ומחשבין השכר או ההפסד (שו״ע חו״מ קעו ד). והשוכר בפירות הוא נקרא חוכר (שם שם שכ א). הפרי ידמה לגזעו והגזע לפריו (פענח רזא עה״ת, יב.). ובהיותי במנהיים רצו לאסור הפרי הארץ שקורין ערד עפפל או קארטופלין מפני שעושין מהם קמח (שאילת יעבץ ב קמז). — ואמר הפיטן: בית יער הלבנון מלבלב מגדים וגומל, זהב פרוים פרות פרחיו עוד מהאמל (מחזור, חול, מעריב ליל ב פסח). — ואמר המשורר: אני כל עת אבקש את שלומם והמה בקשו נפשי לקחתה ואמנם כי פרי העץ בשרשו והמשל אמת כאם כבתה (רשב״ג, לך נפשי, עמ׳ 40). גלה פני מדברות ויצמח דשא ועצי פרות (ר״י הלוי, מי דומה, מ״ב קיד). לך ושאל לגמלים ורחלים, לי ציצים לי פרות לי עלם

(ראב"ע, אל אחד, בהגה א, 111). — ב) פְּרִי בטן, ולדות האדם, ילדים, צאצאים: התחת אלהים אנכי אשר מנע ממך פְּרִי בטן (בראש' ל ב). ואהבך וברכך והרבך וברך פְּרִי בטנך ופרי אדמתך וכו' (דבר' ז יג). ברוך פְּרִי בטנך ופרי אדמתך ופרי בהמתך (שם כח ד). ואכלת פְּרִי בטנך בשר בניך ובנתיך אשר נתן לך יי' אלהיך (שם שם נג). וקשתות נערים תרטשנה וּפְרִי בטן לא ירחמו על בנים לא תחוס עינם (ישע' יג יח). הנה נחלת יי' בנים שכר פְּרִי הבטן (תהל' קכז ג). נשבע יי' לדוד אמת לא ישוב ממנה מִפְּרִי בטנך אשית לכסא לך (שם קלב יא). ועי' בֶּטֶן. — ובלי המלה בטן: פִּרְיָמוֹ (של האויבים) מארץ תאבד וזרעם מבני אדם (שם כא יא). ראה יי' והביטה למי עוללת כה אם תאכלנה נשים פִּרְיָם עללי טפחים אם יהרג במקדש יי' כהן ונביא (איכה ב כ). — וּפְרִי בהמה: והותרך יי לטובה בפרי בטנך וּבִפְרִי בהמתך ובפרי אדמתך על האדמה אשר נשבע יי' לאבתיך לתת לך (דבר' כח יא). — ופרי נחש: כי משרש נחש יצא צפע וּפִרְיוֹ שרף מעופף (ישע' יד כט). — ובתו"מ: למאי נפקא מינה למיגרא פ ר י עם האם [1]), אי אמרת מיפשט פשיטה ליה פ ר י עם האם שרי אלא אי אמרת ספוקי מספקא ליה פ ר י עם האם אסור (חול' עט.). — ואמר הפיטן: נאור בראותך בדם מתבוסס נגפת פורכים פ ר י ם [2]) לקוסס (ר' שמעון בר יצחק, שבעי יה, קרוב' ז פסח). — ג) בהשאלה, פְּרִי מעשהו והתנהגותו של אדם או של צבור, תוצאת המעשה, גמולו לשכר או לענש, פְּרִי דרכו: ויאכלו מִפְּרִי דרכם וממעצתיהם ישבעו (משלי א לא). — פְּרִי מחשבתו: הנה אנכי מביא רעה אל העם הזה פְּרִי מחשבותם (ירמ' ו יט). — פְּרִי מעללים: אמרו צדיק כי טוב כי פְּרִי מעלליהם יאכלו (ישע' ג י). ולתת לאיש בדרכו כִּפְרִי מעלליו (ירמ' יז י). ופקדתי עליכם כִּפְרִי מעלליכם (שם כא יד). והיתה הארץ לשממה על ישביה מִפְּרִי מעלליהם (מיכה ז יג). — פְּרִי ידיו, פְּרִי כפיו של אדם, תוצאת מעשיו: זממה שדה ותקחהו מִפְּרִי כפיה נטע כרם (משלי לא יז). תנו לה מִפְּרִי ידיה ויהללוה בשערים מעשיה (שם שם לא). — פְּרִי, בלי תוספת מלה, במשמ' גמול: ויאמר אדם אך פְּרִי לצדיק אך יש אלהים שפטים

[1]) [פרד בן סוס נקבה להרביע על סוס נקבה רש"י].

[2]) [הכונה למכת בכורות.]

בארץ (תהל' נח יב). — פְּרִי פה, תוצאת דבורו של אדם: מִפְּרִי פי איש ישבע טוב וגמול ידי אדם ישוב לו (משלי יב יד). מִפְּרִי פי איש תשבע בטנו תבואת שפתיו ישבע (שם יח כ). — וּפְרִי הלשון: מות וחיים ביד לשון ואהביה יאכל פִּרְיָהּ (שם שם כא). — ובסהמ"א: פ ר י ההסתפקות המנוחה ו פ ר י השפלות האהבה (ר' א"ת, מבחר הפנינים לרשב"ג, 20). פ ר י תמהירות חרטה ו פ ר י העקשות העזות ו פ ר י הגאוה השנאה ו פ ר י העצלות הכשלון (שם 60). — ואמר המשורר: קח נא מפי מורה צדק תורה וזנת חכמה זרה כי יש פ ר י נצב לזאת אך זאת במץ רוח זרה (רמב"ע, תרשיש י, 85). תדמה לעץ רענן וצלה צל צרות והמות פ ר י דתה (ר"י חריזי, ענק ריט, ס' היובל להרכבי, 349). אהה ואוי ואבוי לנו על פרידתו, מי יאכילנו מ פ ר י דתו (ר"ז אלגאזי, ס' המוסר, מטמוני מסתרים א, קבץ על יד ה, 23). — ד) פְּרִי במשמ' פְּרִי מפאר שבראש האילן, תפארת, שיא של דבר: והיה כי יבצע אדני את כל מעשהו בהר ציון ובירושלם אפקד על פְּרִי גדל לבב מלך אשור ועל תפארת רום עיניו (ישע' י יב). לכן בזאת יכפר עון יעקב וזה כל פְּרִי הסר חטאתו בשומו כל אבני מזבח כאבני גיר מנפצות לא יקמו אשרים וחמנים (שם כז ט). — ה) *פֵּירוֹת הקרקע, מה שגדל על הקרקע בנגוד לקרקע עצמו: שניה לזה ולזה אסורה לזה ולזה, אין לה לא כתובה ולא פ י ר ו ת ולא מזונות ולא בלאות, והולד כשר וכופין אותו להוציא (יבמ' ט ג). האב זכאי בבתו בקידושיה בכסף בשטר ובביאה וזכאי במציאתה ובמעשה ידיה ובהפרת נדריה ומקבל את גיטה ואינו אוכל פ י ר ו ת בחייה, נשאת יתר עליו הבעל שאוכל פ י ר ו ת בחייה וחייב במזונותיה בפרקונה ובקבורתה (כתוב' ד ד). הכותב לאשתו דין ודברים אין לי בנכסיך הרי זה אוכל פ י ר ו ת בחייה וכו', כתב לה דין ודברים אין לי בנכסיך ובפירותיהן הרי זה אינו אוכל פ י ר ו ת בחייה (שם ט א). קנין פ י ר ו ת כקנין הגוף דמי [1]) (גיט' מז:). — ובנגוד אל קֶרֶן [2]) הכנסות ורוָחים מסכום כסף, רבית וכדו', : Einkünfte, Zinsen; revenus, rentes; income, interests המלת והחול הרי זה פ י ר ו ת, פיר של גפרית

[1]) [נמצא גם בהשאלה על שפחה וולדותיה (שבת קלה:).]

[2]) [עי' ערך זה.]

מחפירות של צריף ר"מ אומר קרן וחכ"א פירות (כתוב' עט :). — ובהשאלה על מעשי מצוה או עברה: אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא כבוד אב ואם וגמילות חסדים והבאת שלום בין אדם לחבירו ותלמוד תורה כנגד כולם (פאה א א). זכות יש לה קרן ויש לה פירות שנא' אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו, עבירה יש לה קרן ואין לה פירות שנ' אוי לרשע רע כי גמול ידיו יעשה לו, מה אני מקיים ויאכלו מפרי דרכם וממועצותיהם ישבעו, אלא עבירה שעושה פירות יש לה פירות ושאינה עושה פירות אין לה פירות (תוספת' פא א ג-ג). ידע אבא יודן וכא אצלם ונתן להם אלף זהובים אמר להם עשתה תפילתכם פירות (מד"ר דבר' ד). — *פֵּרֵי פֵרוֹת, פרות של קרקע שנקנה בפרות של קרקע אחר: לעולם אוכל (הבעל) פירי פירות עד שיכתוב לה דין ודברים אין לי בנכסיך ובפירותיהן ובפירי פירותיהן עד עולם, כתב לה דין ודברים אין לי בנכסיך ובפירותיהן ובפירי פירותיהן בחייך ובמיתך אינו אוכל פירות בחייה ואם מתה אי"י יורשה (כתוב' ט א). אלו הן פירות ואלו הן פירי פירות, הכניסה לו קרקע ועשתה פירות הרי הן פירות, מכר פירות ולקח מהן קרקע ועשתה פירות הרי הן פירי פירות (בבלי שם פג :).—ובהשאלה: אמר להן (אבא יודן) עשתה תפלתכם פירות ופירי פירות (מד"ר ויקר' ה).

א) שמות ופעלים כלליים:

*אוב.—אָרָה.—*אֲפִיָּה.—אָפִיל.—אֶשְׁכֹּל.—בָּאַשׁ, הִבְאִישׁ.—*בָּחַל.—*בְּרִיכָה.—בָּשֵׁל.—גָּמַל.—זְמִרָה.—חָנַט.—*חֶנֶט.—*חֲנָטָה.—*כָּבֵשׁ.—לָקֶט.—נוּב.—*עִגּוּל, עגול של דבלה.—תָּלַע, *התליע.—תָּרַף, *התריף.

ב) חלקי הפרי:

*גַּלְעִין.—*גַּלְצָן.—*גְּלְעָנָה.—*גַּרְעִין.—*גַּרְעִינָה.—זָג.—*חֶדֶר.—*חַרְצִין.—חַרְצָן.—*חַרְצָנָה.—*כְּשׁוּת.—*מְגוּרָה.—מָעָה.—*עֹקֶץ.—*פְּטוֹטֶרֶת.—*פִּטְמָה.—*צִיף.—*צִיפָה.—*קְלִפָּה.—*שַׁלְקוֹק.

ג) מַצְבֵי הפרי:

אָשִׁישׁ.—אֲשִׁישָׁה.—*בְּאוּשָׁה.—*בֹּחַל.—בֹּסֶר.—בֵּסֶר.—בִּכּוּרָה.—*בַּכִּיר.—בַּכָּרָה.—*גַּדְגְּדָנִית.—*גְּרוֹגֶרֶת.—דְּבֵלָה.—*חָנִיט.—*יַבֶּשֶׁת, פרות יבשים.—*כַּבֶּשֶׁת, פרות כבושים.—*כַּפְנִית.—מְלֵאָה.—מִרְקַחַת.—נְבֵלֶת.—*סְיָפָה.—סְמָדַר.—עוֹלֵלָה.—פַּג.—*פַּגָּה.—פֶּלַח.—פֶּרֶט.—*צִמּוּק.—*צֶמֶל.—קְצִיעָה.—רַבָּה.

ד) מיני הפרי:

*אֶבְיוֹנָה.—אֲבִיּוֹנָה.—אֱגוֹז, אגוז הודו, אגוז פלכי.—*אָגָס.—*אוג.—*אָחוֹן.—*אִלְסַר.—*אֶשְׁכֹּלִית.—אֶתְרוֹג.—בָּאשׁ.—*בֹּטֶם.—בֹּטֶן—גַּרְגַּר.—זַיִת.—*חַבּוּשׁ—*חֻזְרָר.—*חָרוּב.—*חֹרֶף.—*כֶּרֶז.—*לוּז.—מוּז.—*מִשְׁמֵשׁ.—*עֻזְרָר.—עֵנָב.—*עֻנָּבָה.—עַרְמוֹן.—*פָּגַע.—*פֶּטֶל, תות צפוני.—פַּקֻּעָה.—*פְּרִישׁ.—*צָבָר.—*קֹשֶׁט.—רִמּוֹן.—*שְׁזִיף.—שָׁקֵד.—תְּאֵנָה.—*תּוּת, תות האדמה, תות הגנה, תות כְּנַעֲנִי, תות השדה,—תָּמָר.—*תַּמְרָה.—תַּפּוּחַ, תפוח זָהָב.

א. *פְּרִידָה, ש"נ, — א) התיכה נפרדת מאשכול או מגוש, יחידה אחת [1], Stück, Einzelding; morceau, pièce; piece. — פרידה של ענב או של רמון: אכל פרידה אחת של ענב או פרידה אחת של רימון טעון ברכה לפניה ולאחריה (ר' יוחנן, ירוש' ברכ' ו א). רימון שניקרה בו אפי' פרידה אחת כולה חיבור למעשר (שם מעשר' א ג). — ושל תלתן: התלתן משתצמח וכו' אלא ברוב כל פרידה ופרידה איתאמרת (שם שם א ג). — ושל גלעינים: חותל שהוא מלא גלעינים אם מכונסות ברובן אם מפוזרות ברוב כל פרידה ופרידה (ר' בא בשם ר' חייא בר אשי, שם שבת א, בסוף). — ופרידת עפר ופרידת רקב, חתיכה של עפר או של בשר רקוב: מלא תרוד רקב שנפל לתוכו עפר כל שהוא טמא ור"ש מטהר מ"ט דר"ש וכו' א"א שלא ירבו שתי פרידות עפר על פרידה אחת של רקב וחסיר ליה (נדה כז.). — *ופרידה של המן: שהמן יורד בכל יום פרידה [2] אחת ובערב שבת הי' יורד שתי פרידות (ר' ילקק, והזהיר, שמות ט, בשלח). — ב) *שה"פ מן א. פָּרַד, מעשה האדם הנפרד

[1] [כ בא אף בארמ' שבתו"מ ובסור' פֵּרְדְתָא בהוראות דומות.]

[2] [בהלכ' גדול' (122): פרודות פרודות, ועי' א פֶּרֶד.]

מחברו, departure; départ; Scheiden; Abschied: עצרת הוא, עצרתי אתכם אצלי, כמלך שזמן את בניו לסעודה לכך וכך ימים כיון שהגיע זמנן ליפטר אמר בני בבקשה מכם עכבו עמי עוד יום אחד קשה עלי פרידתכם (רש"י, ויקרי כג לו). אבל כי לא אזמון לא פקע חובת זימון מהן אף לפני פרידתם (תוס׳, ברכ׳ כ:, ד"ה מעה). וכן אם תרצי שתקל בעיניך פרידה מה שפרידתו קשה שימי אל לבך והשתמשי בבינתך בשקול מה שיש בין הטובה אשר תגיע אליך בהפרדך ממנו והרעה אשר תמצא אותך בהתמידך חברתו (ר"י א"ת, חו"ה, עבודת האלהים ה). והשבעה עשר, השתכלותו בעת שתטה נפשו לחברת בני אדם ולהשתעשע בהם במעלות הבדידות והפרידה מבני אדם וכו׳ (שם, חשבון הנפש ג). אבל הבדידות והפרידה מבני אדם סיבת ההצלה מכל מה שזכרנו מן העברות (שם שם). קח מוסר אב מלב נכאב לפרידתך כים הומה (הוא, גולה, דרך עוזים של אדלמן). וכאשר גזר השם בפרידה ופנית אל אשר פנית וכו׳ ועוררתני פרידתך לחבר המאמר הזה (ר"ש א"ת, מו"נ, פתיחת המתרגם). בטרם רגבי הנדודים בחברת הידידים דבקו ועפרות החברה למוצק הפרידה [1]) הוצקו וכו׳ (ר"י חריזי, תחכ׳ יז, 159). פרידת השושה טובה מחברת הרעתן (ר"י זבארה, שעשועים ח, דודזון, 97). ואין מכאיב כפרידת החושק (ר"מ אלדבי, שבילי אמונה ז). — ואמר המשורר: מחל נא לעמיתך חטא וחובה ושובה אל תהי משובה ולא תבגד ולא תבחר מרידה ואל תאהב ימותיך פרידה (רה"ג, לקוטי קדמונים, 61). ואל תנשי פרידת ידידך ותשובי ותבכי על פרידה (ר"ש הנגיד, ואל תנשי, ברודי, 102). אם הפרידה על שנינו נגזרה עמדי מעט עד אחזה פניך (ר"י הלוי, מה לך צביה, שעה"ש 92). דמו לרחקי אל מעבדתך לחצי ודחקי טוב מפרידתך (הוא, יודעי יגוני, שם 109). אם עת הפרידה קרבה אם עלי ידידי, שים נא ידך על כסלי פן ימס כבדי (הוא, יום שב הידיד, דיואן א, 186). ובליל פרידה אשר ארך ולב החלי עלו שחריו והעלו את ארבתי (יהודה בן גיאת, מבין עפאים, שעה"ש 124). כי פרידתו חלבינה שערה עד לא הזקינה (רא"ב"ע, בעלי ריבי, כהנא

[1]) [בהשפעת פרידת עפר שבתו"ם.]

א, 34). הנותן טובת היצר פרידתו וחברת הישר פרי דתו (ר"י חריזי, תחכ׳ לג, 275). יחשב אנוש כי תעמד חברת תבל וישכח יום פרידתה (הוא, הענק ריג, ס׳ היובל להרכבי, 349). וישמר מהרת בחברתם הנשמות הנשמות מחלי פרידתם (ר׳ יוסף בר׳ תנחום הירושלמי במכתבו לר׳ דויד בן אברהם בן רמב"ם, מטמוני מקהרים א, קבץ על יד ה, 18). וזרוע לי תושיע לבלתי זכוב פרידת דודים ורע שמן ששוני יבאיש (מעשה דון שם טוב, דברי חכמים, אשכנזי, מז). פרידתכם במר נפש אבכה ואקרע את סגור לבי במדי (ד"ה של יהודי מלכים וא"י ב, יעקב מן, 18). הלך למנוחות ועזב אותנו לאנחות אהה ואוי ואבוי לנו על פרידתו מי יאכילנו מפרי דתו (מספר המוסר לר"ז אלצ׳אהרי, מטמוני מסתרים, 23). — ג) ״ובמשמ׳ מצב הדבר הנפרד: והענין השני מהאחד המקרי הוא האחד הנאמר על האיש האחד לא מתרבה ו״א כולל דברים רבים בנראה ממנו אך הוא רב בעצמו מצד חבורו מחמר וצורה ועצם ומקרה והוא מקבל ההויה וההפסד והחלוק והחבור והפרידה והשנוי וכו׳ (ר"י א"ת, חו"ה, היחוד ה). — ד) ״ובמשמ׳ הפרדה, הבחנה, distinction; Unterscheidung: אמר החבר איני רוצה לומר אלא מעלה תפריד את בעליה פרידה עצמית כהפרד הצמח מן הדומם והפרד האדם מן הבהמה אבל הפרידה ברב ומעט אין לה תכלית מפני שהיא פרידה מקרית ואינה מעלה על דרך אמת (הוא, כוזרי א לט). — ה) ״ובמשמ׳ צורת הנפרד בדקדוק: ולא תמצא חילוק בכל המקרא בְּאֶרֶץ זרעיה בסמיכה ולא כפרידה ואין להם שינוי בנקודתן כדרך שאר תיבות הסמוכות כמו אֶרֶץ מצרים נמצא בהסמכו למצרים ננקד כלו בסגול באלו הוא עומד בפני עצמו וכו׳ (ספר דקדוק לר"י חיוג, דוקס, 187). — ו) ״ובנגוד להרוזה שבפיוט, סגנון הדבור הפשוט שאינו בחרוזים, כמו מִפְּרָד, Prosa; prose: ואף כי לא דבר כזאת בחרוזה ולא בפרידה (תשו׳ תלמידי דונש, 37).

ב. *פְּרִידָה [1]) ש"נ, מ"ר פְּרִידוֹת וגם פְּרִידִים, פרידין, — יונה, בן יונה, בת יונה, Taube, Täubchen;

[1]) [המלונים רואים אף במלה זו אך שמוש מיחד של א. פרידה, ואולם קשה לבאר את שם הצפור כאלי נולד כשם היחידה מקן האפרוחים. ואכן אפשר

אין שנים : pigeon(neau), colombelle; pigeon, dove מתנדבים עשרון אחד אבל מתנדבים עולה ושלמים ובעוף אפילו פרידה אחת (מנח' יב ה). האשה שאמרה הרי עלי קן כשאלד זכר ילדה זכר מביאת שתי קנים אחת לנדרה ואחת לחובתה נתנתן לכהן והכהן צריך לעשות שלש פרידות[1]) מלמעלן ואחד מלמטן ולא עשה כן וכו' צריכה להביא עוד פרידה אחת וכו' פירשה נדרה צריכה להביא עוד שלש פרידות[2]) וכו' (קנים ג ו). גר שמתערב אוכל בזבחים עד שיביא קינו הביא פרידה אחת אוכל בזבחים לערב (תוספת' שקל' ג כ). אמר להביא פרידה אחת אינו יכול שלא מצינו פרידה אחת קריבה בכל התורה כולה מכאן אמרו כל הקינין שבתורה חציין עולה חציין לחטאת וכו' (ספרי במדי' קח). והא אין פדיון לעוף א"ר פפא כגון שלקח פרידה אחת (יומא מה:). יולדת מביאה אחת תחת אחת פרידה אחת ועוף תחת כבש, מצו ע שתי פרידין תחת שני כבשים וכו' (כריתו' י:). יכ.ל יביא פרידה אחת מזו ופרידה א' מזו תלמוד לומר שתי תורים או שני בני יונה (מד"ר במד' י). —ובהשאלה של חבה לאדם או אמה: שתי פרידות טובות יש לי להוציא מהן רות המואביה ונעמה העמונית והלא דברים ק"ו ומה בשביל ב' פרידות טובות חס הקב"ה על ב' אומות גדולות ולא החריבן, בתו של רבי אם כשרה היא וראויה היא לצאת ממנה דבר טוב על אחת כמה וכמה דהוה חיה (עולא, ב"ק לח:). פרידה אחת יש לי ביניכם (על ר"א בר"ש שלא נקבר) ואי אתם רוצים להכיאה אצלי (ר"ש בן יוחאי, ב"מ פד:). פרידה אחת יש לי ביניכם (רבי, בנו של רשב"ג) ואתם מבקשים לאבדה הימני (רשב"ג, שם שם). מלמד שהיה נח הצדיק מוכיח בהם ואומר להם עשו תשובה ואם לאו הקב"ה מביא עליכם את המבול וכו' אמרו לו ומי מעכב, אמר להם פרידה אחת (מתושלח) יש לי להוציא מכם (רבי יוסי דמן קסרי, סנה' קח.).

שעל פי הבנה עממית ראו הקדמונים מלה עברית בשם יוני כגון πτέριδες (מ"ר) בםשמ' בעלי כנפים, ועי' בהערות למלים פְּרְגִית ופְרוּטִית.]

1) [במשנה מנק' ליוורנו: פְּרִידִין, וכן בבבלי.]

2) במשנ' מנק': פְּרִידִים.

פְּרִיָּה, עי' א. פָּרָה, קל.

*פְּרִיָּה או פְּרִיָּה[1]), ש"נ-סה"פ מן א. פָּרָה, עשית פרי. ביחוד בצרוף פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, במשמ' התרבות האדם, ובהשאלה בלשון יפה במשמ' הִזְדַּוְּגוּת אִישׁ איש ואשה[2]) לשם פריה ורביה: לא יבטל אדם מפריה ורביה אלא אם כן יש לו בנים (יבמ' ו ו). מי שחציו עבד וחציו בן חורין עובד את רבו יום אחד ואת עצמו יום אחד דברי ב"ה, אמרו להם ב"ש תקנתם את רבו ואת עצמו לא תקנתם, לישא שפחה אינו יכול שכבר חציו בן חורין, בת חורין אינו יכול שכבר חציו עבד, ליבטל, והלא לא נברא העולם אלא לפריה ורביה וכו' (גיט' ד ה). אין נושאין נשים במועד, שמעון בר בא בשם ר' יוחנן מפני ביטול פרייה ורבייה (ירוש' מו"ק א ז). שהעבד מצווה על פרייה ורבייה וכל שהוא מצווה על פרייה ורבייה אסור לו לישא במועד (שם שם). חיבב הקב"ה פריית ורבייה יותר מבית המקדש (ר' אבין, שם כתוב' ה א). עשו הניית פריה ורביה, כהניית כספים (שם שם ו ד). אמר ליה (ישעיהו לחזקיהו) משום דלא עסקת בפריה ורביה (ברכ' י.). בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו נשאת ונתת באמונה, קבעת עתים לתורה, עסקת בפריה ורביה צפית לישועה (רבא, שבת לא.). שאין השכינה שורה על פחות משני אלפים ושני רבבות מישראל, הרי שהיו ישראל שני אלפים ושני רבבות חסר אחד וזה לא עסק בפריה ורביה לא נמצא זה גורם לשכינה שתסתלק מישראל (יבמ' סד.). כמה פריה ורביה ביטלה רשעה זו מישראל (רבי, ב"מ פד:). א"כ בטלת בנות ישראל מפריה ורביה (שמאי אל הלל, נדה ג:).

---

1) [פְּרִיָּה ע"מ קְנִיָּה, עֲשִׂיָּה בודאי נכון לפי הדקדוק, אבל במשנ' מנק': פְּרִיָּה, וכן הכתיב בכמה נוסחאות פיריה (תוספת' יבמ' ח ד), וכן בדבור הרגיל, וגם נקוד זה אפשרי הוא ע"ד בְּנִיָּה, בְּרִיָּה מן בנה, ברה.]

2) [בעקרו שה"פ למה שנאמר בתורה כברכה או לדעת החכמים כמצוה: פרו ורבו (בראשית א כח). הכמינו חברו עם מֻשג זה אף את המלה פְּרִיָּה, פוריה מן היוני (φορεῖον) במשמ' מטה, אפריון: פוריא שפרין ורבין עליה (כתוב' י:), ועל דרשה זו מֻיסדים דברי רש"י (שה"ש ג ט): וכן המקדש קרוי מטה וכו' על שהם פרוין ורבוין של ישראל; אמנם בדפוס': פריין ורביין, בטעות.]

כל מי שהוא מבטל פריה ורביה מעלה עליו הכתוב כאילו הוא ממעט את הדמות (ר׳ אלעזר בן עזריה, מד״ר ברא׳ לד). לפי שהדרך גורמת לאדם לג׳ דברים, ממעטת פריה ורביה, ממעטת את היציאה וממעטת את השם (ר׳ ברכיה, שם במד׳ יח). — ואמר הפיטן: שרת היתה על כל בּיריה ולא סרת בכל דבר עריה עצורה היתה בפיריה וריבייה עד פרחה כגפן פוריה (ינאי, אשר כיונשלה, קרובי לש׳ בראשית, זולאי, לח). —״וכמשמ׳ דְרִיבּוּת בשפע, Fruchtbarkeit; fécondité; fertility: יברכנו יוצרנו יוצר כל בפריה [1]) ורביה בעושר בבריאות וכו׳ (סדר הבדלה למוצ״ש, ליהודים, מחז׳ איטלי א, כו.). —״ועל התרבות המתגים והחידקים: פרית המתגים ורביתם תעלה יפה עד מאד בבליל או כמרק העשוי לפי הדקטור לאפלר (יצחק טוביס הדיפטיריה או האסכרה, 5). —״וּפִרְיָה בלבד בלא רביה, באותן משמ׳: אבל פריית האדם ומלאו את הארץ היא לפי הבחירה הנתונה לאדם באשר הוא אדם (ר״י אבטולי, מלמד התלמידים, ויקר, לג.). אמנם איך פרית הגוף וגדולו אם מצד הצירה לבד או מצד החומר והצורה וכו׳ (ר׳ הלל מוירונה, תגמולי הנפש, לד.). תנועת ההויה וההפסד שהיא בעצם ותנועת הפריה וההסרון שהיא בכמית ותנועת ההלוף שהיא באיכות (שם שם, לו). וכן אין פריה ואין חסרון מבלתי שיקדים לו הויה והפסד (שם שם). מנהג הרועה כשהוא נוהג צאן למקום רחוק למצוא מרעה דשא ואינו מוצא לקנות לו מזון לפי שנתרחק מן היישוב לוקח לו מאילי הצאן שאינם ראוין לפריה ואוכלן (חזקוני על התורה, בראשי׳ לא לח).

א. *פְּרִיחָה, ש״נ–שה״פ מן ב. פָּרַח, מעשה השחין הפורח באדם, Ausschlag, Ausbruch; éruption; eruption: כל פריחת ראשי איברים שבפריחתן טהרו טמא כשיחזרו טמאים וכו׳ כל הראוי ליטמא בנגע הבהרת מעכב את הפריחה כל שאינו ראוי ליטמא בנגע הבהרת אינו מעכב את הפריחה (נגע׳ ח ד–ה). (בהרת) ראשונה אינה זוקקת לטמא בשער לבן ובפסיון ואינה מעכבת את הפריחה (תוספת׳ שם ג טו). שער לבן החוזר אחר

1) מנק׳: [בְּפִרְיָה.]

פריחת [1]) החליט מחייה שער לבן והפסיון או אחר פריחת הסגר טהור (שם שם ג ט). — ובבגדים: מניין לפריחה בבגדים שהיא טהורה וכו׳ (ר׳ נתן בן אבטולמוס, זבח׳ מט:). — ובפהמ״א: דכל הראוי לטמא בנגע הבהרת מעכב פריחת הבהרת (ר״מ, נגע׳ י ט). ואם פרוח תפרח הצרעת, פריחה זו לשון פרישות ר״ל אם נתפשט אז הלובן וכו׳ (ר״א הקראי, גן עדן, טמאה וטהרה ב, קיז.).

ב. ״פְּרִיחָה, ש״נ,–שה״פ מן א. פָּרַח, מעשה הצמח הפורח: ועל שאול הוא אומר שעמד בתחלת פריחתן וזריחתן של ישראל (רש״י, בראש׳ מט כז).

ג. ״פְּרִיחָה, ש״נ,–שה״פ מן ג. פָּרַח, טיסה, פעֻלת הפורח ועף, Flug, Fliegen; vol; flight, flying: בין כך ובין כך אינו חוצץ לפי שפריחתת (של העין) [2]) מעבירתו ואינו עב ע״ג העין ואין בו ממש (רש״י, נדה סז., ד״ה פורחות). שהעברתי אתכם את הים ביבשה כנשרים שעיברים ימים דרך פריחה (רשב״ם, שמות יט ד). דפריחא א׳ מיכאל פורח כל שטח הארץ וגבריאל בשתים ואליהו בד׳ פריחות ועכ״פ שטח תופס קצת מקום (ברכת חתנים, מאמרים יקרים להאדמו״ר דובער ג, יז:). הרי עכ״פ שטח כדור הארץ תופס קצת מקום שיעבור בין בפריחה א׳ או שתים (שם יז, מה.). — פְּרִיחַת לב, פריחת הנפש, ההעטפות נפש [3]): עטיפה, לשון באב ופריחת לב מתוך צרה (רש״י, ע״ז ז:, ד״ה עטיפה). — ופריחת שלבי הסלם, רֶוַח אויר שבין השלבים העומדים פנויים מלמעלה ומלמטה כאלו פורחים באויר [4]): סולם ששליביתיו פורחות וכו׳ ופריחת זו ופריחת זו מצטרפת לד׳ טפחים (ר״ח, ערוב׳ עז:). — וּפְרִיחַת הלב, ברפואה, במשמ׳ נתינת הלב בין אויר פורח, שם מחלה: ויקרא ללב מן חסקרים וחלאים אל

1) [בצוק״ט: פריחר.]

2) [עי׳ ג. פָּרַח, עינים פורחות.]

3) [עפ״י לשון התלמוד (גיט׳ סט:) בארמ׳: א״ל רב אחי מדיפתי ירבינא וכל שכן דפרח לביה א״ל אנא ליוקרא דליב׳ אמרי לפירחא דליבא ליתי תלת בחשייאתא וכו׳. ופרש רש״י שם: לפירהא דליבא שלבו פורח פשמיר (pâmer, התעלף) בלעז. ובמקום אחר (מעי׳ כ:): פרח ליביה בצפרא.]

4) [עי׳ ג. פָּרַח.]

נפקאן והוא פריחת הלב ויתילד טרפיכה מתאספת סביבו ורוח, אמנם הרוח ההוא יהיה דם מפני שהוא מרחף סכיבות הלב וחושק לשאוף האויר הקר (ר״מ אלדבי, שבילי אמונה ד ב).

א. *פְּרִיךְ, ת״ז, —כמו מפרך, מבטל בענינו ע״י הנחת הפכו: לפי שרב סעדיה נ״ע פירש כו השמר והשתמר וקידם השמר ואיך יאמר אחרי כן אל תירא ואל תירא הוא כמות לא תגור יצא מזה הדבר דברי האומר השמר ואל תשמר וזה פריך אבל אני אומר וכו׳ (דונש, תשו׳ על רסע״ג 121).

ב. *פְּרִיךְ, ש״ז, מ״ר פְּרִיכִים, —חתיכות קטנות של דבר הנפרך: שתהא נפרכת, נעשית פריכים ופתיתים כשמשמשין בה (רמב״ם, בכורות ו א).

*פְּרִיכָה, ש״נ, —שה״פ מן א. פָּרַךְ, פעלת האדם הפורך ושובר [1]), וכהשאלה במשמ׳ פְּרִיכַת הגוף בעבודה קשה: ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך, רבי אלעזר אמר בפה רך, רבי שמואל בר נחמני אמר בפריכה (סוטה יא:). מודה ר׳ אלעזר שהוא בפריכה (ר׳ אויא, מד״ר שמות א). — ואמר הפיטן: שקדתי ושקעתי וטבעתי בפריכת מוני שנת רדמתי היא אם לא תקדמני (רסע״ג, אזהרה אס, סליחי׳ ת״ב, קבוץ רסע״ג, של). — *ובמשמ׳ העקרית, שבירת אגוזים ורמונים וכדו׳: ויום הכפורים שחל להיות בשבת אסור בקניבת ירק ובפציעת אגוזים ובפריכת רמונים כל היום (רמב״ם, שביתת עשור א ג).

*פְּרִימָה, ש״נ, —שה״פ מן פָּרַם, פעלת הפורם והקורע: אין בין מצורע מוסגר למצורע מוחלט אלא פריעה ופרימה (מגי׳ א ז). חזר להיות מצורע מוסגר מטמא בביאה ופטור מן הפריעה ומן הפרימה ומן התגלחת ומן הצפרים (כלים א ה). וככס בגדיו שלטמא משכב ומושב ולטמא בביאה, וטהר מן הפריעה ומן הפרימה ומן התגלחת ומן הציפרים (ספרא ויק, תזריע פרק ט). תלמוד לומר את ראשו לא יפרע ובגדיו לא יפרום שאינו בפריעה ופרימה כל עיקר (ר׳ יהודה, הורי׳ יב:). מה לזכר שכן טעון פריעה ופרימה ואסור בתשמיש המטה (נדה לד:). — ובסהמ״א: קרע בגופו של בגד שלא במקום התפר, פרימה במקום התפר (ערוך ערך פרם). יש הפרש בין קריעה לפרימה כי הקריעה בבגד גופו שלא במקום התפר והפרימה במקום התפר (שרשי רד״ק, פרם). פרימה מן הצדדין קריעה באורך (רע״ב, סוט׳ א ה). — ואמר הפיטן: פריעה ופרימה על תורה תמימה אויה לי (מנחם בר׳ מכיר, אבל אעורר, קינ׳ ת״ב).

א. *פְּרִיסָה, ש״נ, —שה״פ מן א. פָּרַס, פעלת הפורס את הלחם: צריך שתכלה ברכת המוציא עם פריסת הפרוסה מן הפת (רש״י, ברכ׳ לט., ד״ה צריך). — ופְּרִיסַת עצמות, שבירתן: בית הפרס, על שם פריסה שהעצמות נפרסים במדרס רגלים או ע״י מחרישה (תוס׳ נדה כז., ד״ה בית הפרס). — ובמשמ׳ שבירה וחלקה: ופרסין שתי פריסות משמ׳ וזו היא פריסת כלכותא ויהיבת למדי ופרס (רש״י, סנה׳ כב., ד״ה ופרסין).

ב. *פְּרִיסָה, ש״נ, —פְּרִיסַת נִדָּה, מקרה האשה שפרסה נדה: דעינה פתח לפריסת נדה מלי יום ללי יום (רש״י, עירוב׳ מו., ד״ה כל אשה).

ג. *פְּרִיסָה, ש״נ, —שה״פ מן ב. פָּרַס, כמו פְּרִישָׂה, פעלת הפורש בגד, רשת, מפה וכדו׳, Ausbreiten; déploiement; spreading: ואקשינן אי הכי אדתני ומזהיר בפריסת ע״ג הכוורת ובלבד שלא יתכוין לצוד ליפלוג עליה (ר״ח, שבת מג:). ופרשא בכנפיה, דימה פריסת האור לפריסת הכנף (שרשי רד״ק׳ כנף). דפריסת השלחן אפשר שהיא מותרת (בשם רשב״א, ר״נ על הרי״ף, שבת פרק כ, כו:, ד״ה וכהנו). והר״ר יעקב מטרוי״ש שאל שאלת חלום אם יוצא אדם בג׳ סעודות להפסיק בסעודת שחרית בפריסת מפה ובה״מ והשיבו שאינו יוצא (רי״ב לנדא, האגור חו). — ופריסת (כנף) שקוצים: ועל כנף שקוצים משמם, על פריסת השקוצים יהיה אדם משומם ותמה (שרשי רדק, כנף). — וכהשאלה פְּרִיכַת שלום [1]): ואיגרות רשות, בירושלמי מפרש פריסת שלום ויש מפרשים וכו׳ (תוס׳ מו״ק יח:, ד״ה ואיגרות).

ד. *פְּרִיסָה, ש״נ, —שה״פ מן ג. פָּרַס, פעלת הפורס ומכריז, פְּרִיסַת שמע [2]), קריאת שמע

---

1) [פריכה היא הפרדת גשם אל חלקים קטנים דקים בשעור (ס׳ הגדרים).]

1) [כלשון הירושי׳ (מו״ק ג ג): איגרות של רשות זו שאילת שלום, ועי׳ פְּרִישָׁה.]

2) [עי׳ הערה לג. פרס.]

ישראל בקול[1]) : ואח"כ יתחיל מיד פריסת שמע ויוצר אור ואין להפסיק ביניהם (לבוש, או"ח כד ג).

*פְּרִיעָה[2]), ש"נ, — שה"פ מן פָּרַע, פעלת הַפּוֹרֵעַ. א) גדול השער פֶּרַע : אין בין מצורע מוסגר למצורע מוחלט אלא פריעה ופרימה (מגי' א ז). חזר להיות מצורע מוסגר מטמא בביאה ופטור מן הפריעה ומן הפרימה ומן התגלחת ומן הצפרים (כלים א ה). ראשיכם אל תפרעו אל תגדילו פרע, יכול אל תפרעו מן הכובע, הרי אתה דן, נאמר כאן פריעה ונאמר להלן פריעה, מה פריעה האמורה להלן גידול שיער אף פריעה האמורה כאן גידול שיער (ספרא ויק, שמיני, סוף מכילתא דמילואים). אין פריעה אלא גידול שער (ר' אליעזר, מו"ק טו.). את ראשו לא יפרע ובגדיו לא יפרום שאינו בפריעה ופרימה כל עיקר (ר' יהודה, הורי' יב :). מה לזכר שכן טעון פריעה ופרימה ואסור בתשמיש המטה וכו' (נדה לד :). — ואמר הפיטן : פריעה ופרימה על תורה תמימה אויה לי (מנחם צבי מכיר, אבל אעורר, קינ' ת"ב). — ב) פְּרִיעַת ראש, במש' גלוי הראש : פריעת ראש חזרת קרע וקיפת המיטה חובה, נעילת סנדל תשמיש המיטה רחיצה רשות (שמואל, ירוש' מו"ק ג ה). — וּפְרִיעַת ראש הסוטה[2]) : כהן נפנה לאחוריה ופורעה כדי לקיים בה מצות פריעה (ר' ישמעאל, ספרי במד' יא). — ואמר הפיטן : גדול נהדר בנזר המלוכה בהגביהו ראש במצנפת שש גם בה ינקה דופי פריעת ראש ויעביר כלימת אשה זונת מצח (יוסי בן יוסי, אתה כוננת עולם ברב חסד, עבודת יוה"כ, מחז' איטל' ב, כיד :). — ג) פְּרִיעָה במשמ' קריעת עור הערלה אחרי המילה[2]) : מיכן לשני מילות אחת למילה ואחת לפריעה (ר' יודה בן פזי, ירוש' שבת יט ב). מיכן לשתי מילות אחת לפריעה ואחת לציצין (שם נדר ג יד). המל ימול מילה ופריעה מילה וציצין (מד"ר ברא' מו). מה יפית בנטע רבעי ומה נעמת במילה מה יפית בפריעה ומה נעמת בתפלה (שם שה"ש, מה יפית). — ד) פְּרִיעַת חוב[1]), פריעת בעל חוב, פריעת מס, פריעת שכר, תשלום דמי החוב, או המס או השכר : ומה אם דבר שהוא פריעת החוב כתוב בו למען ייטב לך ולמען יאריכון ימיך, דבר שיש בו חסרון כיס וסיכון נפשות לא כל שכן (ר' אבון, ירוש' פאה א א), גדול הוא דבר שהוא בפריעת חוב מדבר שא"נו בפריעת חוב (ר' לוי שם שם). פריעת בעל חוב מצוה (רב פפא, כתוב' פו.). — ובסהמ"א : וכל פריעה שתפרע לו שלא בפני עדים אינה פריעה אלא אל תפרעו לו כלום אלא בפני עדים (ס' השטרות לברצלוני, 14). ומפני שאנו חוששין עוד חשש אחד כי שמא לאחר פריעת שטר זה המחודש יוציא ראובן אותו שטר הראשון שימצא ויגבה פעם שניה (שם 33). ושעבודו ואחריותו כמותן מיהו לענין פריעתו לפי שלא פירש בהודאתו מתי יתבעם ממנו המלוה ולא יכלו העדים לכתוב ענין זה בשטר אצטריכן לפרוש מה דין הפריעה ומתי יתבעם ממנו (שם 42). שכל השטרות אין נאמן אדם על פריעתן אלא בשטר או בעדים וזו אפילו בשבועה נאמן בפריעתה (שם 73). משביעין את האלמנה או את הבעל חוב ומגבין להם את חובו ומה שנשתייר מן הנכסים לאחר פריעתן מניחין אותו בית דין אצל נאמן (שם 91). כי פריעת המס נוהג לעולם ואי איפשר להם להסתלק לעולם מהמס (עוה"מ ז בסוף). וכן מי שיש לו עדים בפריעתו לא יבא לדין עם המורשה בזמן שיש לו חלק בתביעתו אם הוא קרוב לעדים (שו"ע חו"מ קכג יב). — ואמר הפיטן : וכל מודה ונפטר מפריעה בכפרו אין להזקיקו שבועה (רה"ג, שערי שבועות, קבולת קונטר', כט.). ואם גרם ויש עדים בכמה פריעתו שלימה לו ותמה (שם לו :). פעלת הרובים מעוט מלאכת, פריעת השכר רבה והולכת (שלמה הבבלי, אין כמדת בשר, סליחו' יום ד). שמירה זו בפשיעה למי החוב בפריעה ונדעה בשלמי הרעה (ר"ל בר רלוזן, פחדתי מילרי, שעה"ש 58). — ה) *ובמשמ' עזיבה : ולא אפרע, לא אהיר אתכם מקשריכם, כן לשון פריעה בכל מקום לשון עזיבה והנחה (ר' אליעזר מבלגנצי, יחזק' כד יד). — ו) *פְּרִיעַת מוסר, פריצת מוסר, ואמר הפיטן : פועל כמרחק עשת

1) [במאמר בארמ' בסדר רע"ג : ולאלתר מיבעי ליה לאינש לאתהולי בפריסת שמע ביוצר אור ואסור לאישתעויי בין ישתבח לפריסת שמע (סדר רע"ג הפלס א, סט :).]

2) [עי' פרע הערות.]

1) [עי' פרע, הערות.]

חסד עם כשר צלול וזרון והעבר וכבוש פריעת מוסר (אליה בן שמעיה, אלא העא, קליס' ספרי יוה"כ).

פְּרִיעוּת[1], ש"נ, —תכונת מי שהוא פרוע, פריצות: כי פרוע כי פרעו אהרן, עבודת כוכבים, וה"ק בהבטל[2] פריעות עבודת כוכבים שתשתקע ותשתכח ולא יזכר עונם משום התנדב עם הוא (רש"י, שבת קיט:).

פְּרִיפָה, ש"נ, —שה"פ מן פרף[3]: כל „מחבר בגד לחבירו קרי פריפה (רש"י, שבת סה.). רבי יוסי היא, דאמר במתני' לא היתה שם אלא פרוכת אחת ואצל הכותל הצפוני היה ראשה כפול ופרופה בק.ים זהב כלפי החוץ וכו' ורבי יוסי דאמר אין שם אלא אחת פריפתה בצפון היא (הוא, יומא כא:). למיעל להדיא, לילך אצל הכותל הצפוני כל אורך ההיכל וכל שעה עיניו נזונות מבית קדשי הקדשים דרך הפריפה שכנגדו (הוא. שם נג). מהלך ביניהן, נכנס בפריפת הדרום ומהלך ביניהן עד שמגיע לפריפת הצפון (הוא, שם נג:). ואת הפריפה היא בשבת כי אין בה קשר אלא פריפת החוט בלבד (פרוש המשניות להרמב"ם, שבת ו ז).

פָּרִיץ[4], שות"ז, מ"ר פָּרִצִים, פָּרִיצִים, סמ' פָּרִיצֵי, — בעקר אדם, ובפרט עבד, המתפרץ מתחת אדוניו, פורע מוסר, פורק על[5], zügellos, ausgelassen; effréné; licentious: המערת פָּרִצִים היה הבית הזה אשר נקרא שמי עליו בעיניכם (ירמ' ז יא). והסבתי פני מהם וחללו את צפוני ובאו בה פָּרִיצִים וחללוה (יחזק' ז כב). והוליד בן פָּרִיץ שפך דם (שם יח י). ובני פָּרִיצֵי עמך ינשאו להעמיד חזון ונכשלו (דני' יא יד). — ובספר חשמונאים: בימים ההם (מלכות אנטיוכוס) יצאו מבני ישראל רשעי ארץ ופריצים ויאמרו נלכה ונכרתה ברית עם העמים אשר סביבותינו (ספר חשמונים, הוצ' אברהם שוילר, ברלין 1910). — ובתו"מ: ויאכל וישת, הכנים עמו כת של פריצים אמרין ניכול דידי' וניחוך עליו (מד"ר ברא' סג). — *פריצי הדור: אין דור שאין בו ליצנים, מה היו פריצי הדור עושין היו הולכין אצל חלונותיו של דוד ואו' לו דוד אימת יבנה בית המקדש (ירוש' ברכ' ב ח). — ובספהמ"א: שאע"פ שחִפֵּר מיצר הרבה יש לו אימת ממשלה והליסטין ופריצי העם יראין ממנה (ערוך ערך חבר). עד אשר שמע שמעי אחד מן הפריצים ואיש מן העריצים ובא בחצית הלילה ונקב קירות ביתי והוציאני מבית אמי ומחדר הורתי (ר"י חריזי, תחכמוני לא, 256). מעשה בנערה שהיתה משודכת לכהן ולא נתקדשה ובא פריץ אחד בבית הנערה עם שני עדים ונכנס עמה בדברים ונתן לה טבעת ולא הזכיר שום קדושין עד לאחר שעה (מרדכי, קדושין תקל). וכאשר לא יאור הנר בתוך המים כן לא תאור החכמה בפריצים ועזי נפש (ר"י זבארה, שעשועים ח, דודזון, 93). אכן גברו הפריצים עליהם לא במספרם ופקדיהם ולא בעשרם והוניהם וכו' כי אם בעזותם ומרמתם ותוכם (שם יג, 145). ויהי כראות המלך כלשצר וישלח את כל צבא הגבורי' ואלף שריו מן שרי כשדים ועמהם אגודת הפריצים אשר בהיכל המלך וכו' (יוסיפון, גינצבורג, יד). ויבא דניאל וישתחו למלך ויאמר לו בי אדוני המלך הנה זקנתי ואין בי כח לעמוד ולצאת ולבא במשפט המלוכה ויכניעוני פריצי עמך באיבתם כי בבור האריות הורידוני זה פעמים וכו' (שם לד). ויהי בעת ההיא יצא מירושלם איש שודד בחור ושמו חזקיה שר הפריצים והיה האיש ההוא פריץ ושודד אשר

---

1) [נוסח עין יעקב: פרעות, ו"א פֵּרְעוּת באותה משמ', ואין כאן מ"ר של פרעה או פריעה.]

2) [אולי צ"ל בעקר: והקב"ה בִּטֵּל, וצ"ע.]

3) [עי' ערך זה.]

4) [פָּרִיץ ע"מ אַבִּיר, כַּבִּיר, וע"כ מ"ר פְּרִיצִים, פָּרִיצֵי, משמש לגבי האדם, ולא כן פְּרִיץ חַיּוֹת (עי' פְּרִיץ) ע"מ אֲבִיר, כְּסִיל, שהנקוד הבחינו, כשם שהבחין בין אֲבִיר (לגבי אלהים) וְאַבִּיר (לאדם ולבהמה), בין חַי אלהים לְחֵי פַּרְעֹה, בין חֲזִיר טמא לְהַזִּיר (שע"פ), וכדו'. וכאן נכרת אף כונתם, שהרי האדם מתפרץ, מפריץ את עצמו מדעת, בעוד שהחיה פריצה מעצם טבעה.]

5) [על משמ' זו של המלה מורה ביחוד דברי נבל (ש"א כה י): היום רבו עבדים המתפרצים איש מפני אדניו, ולכך (ולא למשמ' אכזרי, שופך דם וכדו') מתאים אף שמוש המלה בתו"מ ובספהמ"א. עבדים מתפרצים, פריצים, כאלה שבעליהם חפשו אחריהם, התחבאו במערות ולזה רמז ירמיה (ז יא) באמרו: המערת פריצים היה הבית הזה, כמו שגם דויד ואנשיו (אשר נבל משוה אותם לפריצים) מתחבאים במערות. ודומה לכך התפתחות ההוראות של פקר מן הפקר במשמ' בלי בעלים, אע"פ שבשרש פקר (עי' שם הערות) השפיע אף הדמיון אל שע" אפ רוס. והשוה גם בלעז מלים כגון ausgelassen, ועי' פרע, הערה.]

במרוצתו השחית כל ארם (שם רלח). ויהי איש שונא לרעהו וישכור עליו רוצח מן הפריצים בידו חרב קטנה בעלת פיפיות הנקרא סכין (שם תסד). ושם איש ושמו שמעון איש פריץ וגבור ועריץ וגבה קומה ורחב לבב בעל זרוע ואיש כח ואמיץ לבב וכו' (שם שעז). ועודנו מרקד ומחרף רומנים והנה פריץ רומי יורהו בחץ וימיתהו (שם תקטז).— ואמר הפיטן: עשו מגדל פריצים ונבלה שפתם עריצים ומשם היו נפוצים יושבי העיר ההיא (ראב"ע, אחד רבה אמונתך, איגר 225). באו אכן פריצים ללשן בחרי אף המלך לעשן (יוסף בר שלמה אודך, יוצ' שבת א חנכה). פריצים עד יסוד ערו ובלבם אמרו לא יראה יה (איך לומר, זולת שבת איכה, מחז' איטל' א, קסד:). דרש שה אבד מיד פריץ ומאבד אשר כלנו ואשר דמה לנו (דוד אבן בקודה, ה' אם הרבינו, ידיעות מכון שוקן ד, רלג). — ואמר המליץ: עם פריץ אל תלך פן יקרך אסון כי ברוח לבו הולך הוא ואתה באולתו תאבד (ב"ז, ב"ק ח יח).—"כנוי לאצילי פולניה, נקי' פְּרִיצָה: מי שימסור ממון וכש"כ גוף של ישראל וכש"כ רבים ביד גוים הן אצל שררות והן אצל מוכסים והן אצל פריצים והן אצל סוחרים וכו' (פנקס קראקא שנת שכ"ה, אוצה"ס ד, 595). לא יהיה שום איש או אשה אצל שר או פריץ או גוי לפעול שיקח בהקפה משר או פריץ או גוי אחר שום סחורה שבעולם (שם שם, 596). מה עשו הזדים הרשעים, הפריצים הרגו בהריגת פלאים, ואנסו הפריצות יפיפיות כמו תלאים (צוק העתים, גזרת תח, 12).

פְּרִיץ, ס"ז, — פְּרִיץ חיות, חיה פרועה, היה רעה [1], wild; sauvage; wild: לא יהיה שם אריה ופריץ חיות בל יעלנה לא תמצא שם (ישע' לה ט). —*ולגבי הצמח, פְּרִיצֵי זיתים וענבים, גדולים פרועים של זיתים וענבים [2] Wildtrieb; sauvageon; wild shoot: פריצי זיתים וענבים בית שמאי מטמאין ובית הלל מטהרין (עוקצ' ג ו). אלו הן פריצי זיתים וענבים אלו היוצאין מתחת הקורה ומתחת הגפת ומתחת הזגין (תוספת' שם שם). מאי פריצי זיתים א"ר הונא רשעי זיתים (ב"מ קה.). והוא (עוג) נשאר מן הגבורים שהרגו אמרפל וחבריו וכו' וזה הפסולת שלהם כפריצי זיתים הפלטים מתוך הגפת (מד"ר במד' יט).

פְּרִיצָה, ס"נ, — א) שה"פ מן פָּרַץ: אבל כשברך (הקב"ה) ליעקב היו כל ברכותיו תוספות על הראשונות שנאמר והיה זרעך וגו' ופרצת ימה וקדמה, ברכו בעפר הארץ ובפריצת ד' רוחות העולם (ברא"ש רבתי, אלבק, 251). דלו, ע"י פריצת נחל זה, ומאנוש נעו (רס"ג, איוב כח ד). ולפי שדבר בלשון פריצת גדר הזכיר בתשלומין לשון נשיכת נחש שהוא דר בחורי נקבי כתלי בתים פרוצים (רוח, קהל' י ח). דכל שפרץ פצימיו מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו שהוא מסלק עצמו ומפקיר זכותו בחצר לשכניו שאלמלא כן היה סותם בלא פריצת פצימין (מגיד משנה על רמב"ם שכנים ב ז). כלם ענין אחד והוא ענין ההריסה והנתיצה אבל לרוב הדברים ושפעם ידמם לפריצה כמו ומקנהו פרץ בארץ (רד"ק, סה"ש, פרץ). ויפשטו על הגמלים ענין הפריצה וההליכה לשלל שלל (שם שם). הבוטח באלקי' מזומן לקבל חסד כדכתיב הבוטח בה' חסד יסובבנהו ולא אמר יסובבנהו אלא בשביל איש' בוטח צריך לפרוץ כמה פריצות שאינם טובים לו בעולם הזה צריך להוכיח את הרבים וכו' (אורחות צדיקים, שער השמחה). — בדקדוק, אות הַפְּרִיצָה, כלו' הגה הפורץ ומתפשט [1], בשם להגה השין: ודע כי הריש ואם היא משתתפת עם אותיות השריקה שהם הזין והסמך והצדי ואם היא משתתפת גם כן עם אות הפריצה שהיא השין בשהיא נשמטת שמ·ט כי מוצאה קרוב לאות הלמד והנון (ר"י א"ת, הקדמה ב, 6). — ב) מקום הפריצה, הַפִּרְצָה: והיהודים נצבים על פריצת מקום אשר נגרו מהם רומנים וכו' ויבא סכיאנו וידבק אחרי היהודים במקום פריצת החומה

---

1) [עי' בהערה לערך פָּרִיץ, והשוה דברי רד"ק בסה"ש ערך פרץ: ופריץ חיות בל יעלנה, ומשקל אחר ובאו בה פריצים וחללוה וכו'.]

2) [רב המפרשים פרשו: זיתים וענבים שנתקשו באילן קדם שנתבשלו, ואולם נראה יותר לבאר: גדולים הפורצים והבוקעים מזרעי הזיתים והענבים, אפילו כשהם כתושים בבית הבד. וראוי לקרא בשם זה פריצים את גדולי הצמח הפורצים מן הגזע, הנקראים בלשון העם חזירים. ואין דברי רב הונא (ב"מ קה.) אלא נסיון לבאר את פריצי הצמח, שאין בהם תועלת, כדגמת פְּרִיצִים, רשעים באדם.]

1) [השוה הערת וילנסקי בהוצאתו (עמ' לז): ע(ברית): והרף אלהפש"י, מונח אצל סיבויהי, שאינו מצוי אצל המדקדקים העברים האחרים.]

(יוסיפון, גינצבורג, תקג). ויהי בלילה ההוא ויועדו כי אנשים מבחורי טיטוס וכו' ויאמרו הבה ונבואה מפאת פריצת העיר וכו' ויעלו מפריצת העיר לילה (שם שם).

***פְּרִיצָה**, אשת שר פולני, עי' פָּרִיץ.

***פְּרִיצוּת** ¹), ש"נ,—תכונת הַפָּרִיץ, Ausgelassenheit; moeurs effrénées; licentiousness: וזה האשה אם טווה וורד בשוק שהוא צמר אדום כדי להראות פניה כנגדו שנופל זהרורו על פניה הרי זה עזות מצח ופריצות (הסו' הגא' הרכבי, 124). אבל זכרי גברי וענין נשי קצת פריצות יש דקול באשה ערוה (רש"י, סוטה מח.). יתהללו קצתם בשקריהם בזרמותם וקצתם בשגעונותם וקצתם ברכילותם וקצתם בעזותם ובפריצותם (ר"י זבארה, שעשועים יג, דודזון, 142).—ובמשמ' גדול וצמיחה מהירים: דאיברו ביה עשבים, דכתיב תדשא הארץ, והוא דבר שפרה ורבה מאד ומהר לגדל ולצמוח דהוא ענין פריצות אשווי"א בלע"ז (רש"י, שבת קנו.).

***פְּרִיקָה**, ש"נ, —שה"פ מן פָּרַק, הסרת המטען, Abladung; déchargement; unloading: אחד שור ואחד כל בהמה לנפילת הבור ולהפרשת הר סיני ולתשלומי כפל ולהשבת אבדה לפריקה לחסימה לכלאים ולשבת (ב"ק ה ז). עזוב תעזוב עמו זו פריקה הקם תקים עמו זו טעינה (ר' יהודה בן בתירה, ספרי דבר' רכג). — ואמר המשורר: חשבתי על שני גבי כמשא וכל מעון מנחתו פריקה וסרה אחרי זאת כל תביעה והיתה בה למשטיני שתיקה (ר"ש הנגיד לר"י בן כלפון, ידידותך, ברודי, 33).—ופריקת תמרים מן המכבדות: אמר רב פפא האי מאן דשדא פיסא לדיקלא ואתר תמרי חייב שתים אחת משום תולש ואחת משום מפרק רב אשי אמר אין דרך תלישה בכך ואין דרך פריקה בכך (שבת עג:). —ופריקה, פֵּרוּק דבר לפרקיו: פירוקן בשעת מסעות כעמידתן בשעת חניית מסעות, מה בשעת הקמת משכן ארון תחלה וכו' אף בשעת פריקתן ארון תחלה ואחריו שלחן ואחריו מנורה ואחריו מזבח הזהב ואחריו מזבח העולה (מד"ר במד' ד). — *פְּרִיקַת עֹל, ואמר הפיטן: על חטא שחטאנו לפניך בפריקת על (וידוי, על חטא, תפלת יוה"כ).

¹) [ע"פ הארמ': פְּרִיצוּתָא. ואולי צ"ל פְּרִיצוּת מן פָּרִיץ.]

א. ***פְּרִישׁ**, ת"ז,—מְפֹרָשׁ ומיחד, פָּרִישׁ לקדרה, שמיחד רק לבשול ולא לאכלו חי: פרישין א"ר יונה אספרגלין ולמה נקרא שמן פרישין שאין לך מין אילן פריש לקדרה אלא מין זה בלבד (ירוש' כלא' א ד).

ב. ***פְּרִישׁ**, ש"ז,—פרי עץ ידוע ממין התפוח, חבוש ¹), Quitte; coing; quince: ובאילן האגסים והקרוסטמלין והפרישים והעוזרדים ²) אינן כלאים זה בזה (כלא' א ד). מאימתי הפירות חייבין במעשרות התאנים משיבחילו וכו' האגסים והקרסטומלין והפרישין והעוזרדים ²) משיקרחו (מעשר' א ג—ג). עוקצי האגסין והקרוסטומלין והפרישין והעוזרדין וכו' הרי אלו מיטמאין ומטמאין ולא מצטרפין (עוקצ' א ו). ושאר כל פירות האילן כגון העוגסין והקרוסטמילין והפרישין והעוזרדין אוכלין ממה שבהר על שבעמק וממה שבעמק על שבהר (תוספת' שביעי' ז יו). אין בידו אתרוג לא יטול בידו פריש (שם סוכ' ב ט). סוחטין בפגעין ובפרישין ובעוזרדין וכו' (שבת קמד:). — ובסהמ"א: האוכל אגסים או פרישים חיים טובים יחיה (ר"ש חלמולי, פתרון חלומות, לט:). ואם קנה זה אתרוג וזה פריש או שקני כאחד אתרוג ורימון ופריש מתפיסת הבית אינו יוצא באתרוג עד שיתנו לו חלקם במתנ' (הלבוש, או"ח תרנח ט).

ג. ***פְּרִישׁ**, ש"ז,—עקץ, דרבן שברגל הרוכב: ועל כן נקרא רוכב הסוס פרש על שם הפרישים שברגליו להפריש הסוס (ר"י קמחי, ספר הגלוי, קטו). ומזה הענין נקרא פרש בעבור הפרישין אשר ברגליו (בפרוש המיוחס לרלב"ע, משלי כג לב). ומן הלשון הזה נקראו רוכבי סוסים פרשים לפי שמפרישין בפרישין שברגליהם (רד"ק, שפט' ג לא).

***פְּרִישָׁה**, ש"נ,—פעֻלת החוט והשפה שפרשו ונבדלו מן הבגד ופעֻלת אדם שפרש ונתרחק מדבר או מן הצבור וכדו': מטלית שתלאה על הקופה צריכה

¹) [עי' הערת המחבר לערך חַבּוּשׁ.]

²) [צ"ל בכל מקום: עוזררים.]

³) [וזה לשון רש"י (משלי כג לב): יפריש, לי עקיצה פוינ"ט בלעז, במלמד הבקר תרגום בפרש תורי, ע"כ. וכן בסור' פַּרְשָׁא, עקץ, דרבן. ואולי מיסדים על דמיון זה של פרוש אל פֶּרֶשׁ דברי הקהלת (יב יא): דברי חכמים כדרבונות וכמשמרות נטועים. ועי' Brülls Jahrb. III, עמ' 46.]

מחשבה אחר פרישתה (תוספת' כלים ב"ב ו ב). והתקדשתם והייתם קדושים, זו קדושת פרישת ע"א (ספרא ויק, קדוש' פרק ט). ר' יוחנן אמר מתרון על הכל כדי פרישה ופרישה והוא לוקה, ר' לעזר אומר אינו מקבל עד שיפרוש ויחזור (ירוש' נזיר ג ה). היה משמש עם הטהורה ואמרה לו נטמאתי פירש מיד מהו שיהא חייב וכו' א"ר יוסי קורא אני עליו אל תקרב אל תפרוש קריבה פרישה (שם הורי' ב ה). שמעון העמסוני ואמרי לה נחמיה העמסוני היה דורש כל אתים שבתורה כיון שהגיע לאת ה' אלהיך תירא פירש אמרו לו תלמידיו רבי כל אתים שדרשת מה תהא עליהן אמר להם כשם שקבלתי שכר על הדרישה כך אני מקבל שכר על הפרישה (פסח' כב :). שבעת ימים קודם שריפת הפרה היו מפרישין כהן השורף את הפרה מביתו וכו' מנא ה"מ וכו' יליף צוה צוה וכו' מה להלן פרה אף כאן פרה ומה כאן פרישה אף להלן פרישה (יומא ב.). שם פרישה אחת היא (רבא, שם מד :). אבל שלש על שלש הבאות מבגד גדול בשעת פרישתן מאביהן מקבלות טומאה מאביהן (עולא, חול' עב :).—ובספה"א : וישק לו, מלמד שצריך אדם לנשק את מתו על פרישתו (ברא"ר רבתי, אלבק, 257). אין נזירה בכל מקום אלא פרישה אף כאן שפרש מן היין (רש"י, במד' ו ב). ודע כי מפרישתך מבני אדם יקנת לך השנאה וקרבתך אליהם תקנה לך החבר הרע (רש"ע פלקירא, המבקש, מה). — ואמר הפיטן : כהיום בזוכרי זאת תחלת פרישתי לקדשה, כשרון מעשה אשר הראני על לוח חרושה (רי"ל בר ראובן, אזהרות, ג :). — ובמשמ' הַפְּרָשָׁה : איך תתיך פרישת הקיבה החלב הקפוא באצטומכא והדם הקפוא בריאת (רש"ע פלקירא. המבקש, לח). — ואמר המשורר : ואם לא נפרשו מצוף אמריו הלא יפריש בצפעני פרישה (רשב"ג, הלפור או דרור, ברודי, 3).

*פְּרִישׁוּת, ש"נ, — א) תכונת הַפָּרוּשׁ מן התאוות והעברות וכדו', מצבו של הפרוש, דינו : רוצה אשה בקב ותפלות מתשעה קבין ופרישות (ר' יהושע, סוטה ג ד). משמת ר"ג הזקן בטל כבוד התורה ומתה טהרה ופרישות (שם ט טו). זריזות מביאה לידי נקיות ונקיות מביאה לידי טהרה וטהרה מביאה לידי פרישות ופרישות מביאה לידי קדושה (ר' פנחס בן יאיר, שם שם בריתה). נדרים סייג לפרישות, סייג לחכמה שתיקה (ר' עקיבא, אב' ג יג). אין נזירות בכל מקום אלא פרישות (מד"ר במד' י). — וטהרת פְּרִישׁוּת, טהרה לגבי הַפָּרוּשׁ הנבדל מטמאת עמי הארצות ואוכל חולין בטהרה : ספק החולין זו טהרת פרישות (עזר' ד יב).—ובספה"א : ואמר איש אחד לחכם תיעצני שאלמד הפרישות שהיא מלאכה נכבדה, אמר הם חייך הוציאם כמו שתרצה (ר"י זבארה, ס' שעשועים ז, דודזון, 76). ונאמר על אחד מן הפרושים כי הלך אל ארץ רחוקה לבקש הטרף בתחלת פרישותו וכו' ושב לארצו וקבל הפרישות מן העת ההיא ולא יצא מעירו אחר כך (ר"י א"ת, חו"ה, הבטחון, פתיח'). שינהג במדות אנשי הפרישות המואסים בעולם הזה (שם שם ד), מפני שהקדמנו לדבר בחשבון האדם עם נפשו והיתה הפרישות מן העולם אחד מאופני החשבון (שם הפרישות, פתיח'). וגדר הפרישות בלשון סתם חסימת תאות הנפש והמנע מן הדבר הנפרש ממנו עם היכולת עליו והזדמנותו (שם שם א). והפרישות הכוללת היא הנהוג בה לתקנת גופינו והסדרת ענינו כמו הנהגת המלכים בדתי המדינות והנהגת הרופאים לבריאים ולחולים והנהגת כל איש שכל את נפשו בחסימת תאותו (שם שם). ולפי שנצטרך המין האנושי לנהוג בפרישות אשר בו תקנתו בעולם הזה וכו' היה בדין להיות בעולם פרושים גמורים (שם שם). אבל מה גדר הפרישות המיוחדת וצורך אנשי התורה אליה נחלקו החכמים בגדרה, מהם מי שאמר הפרישות עזיבת כל מה שטורד מן האלהים, ואמר אחר הפרישות מאוס בעולם וקצר המאויים ואמר אחר הפרישות מנוחת הנפש וחסימת רעיוניה מכל מה שהוא להם למנוחה, ואמר אחר הפרישות בטחון באלהים, ואמר אחר הפרישות כסות בשר הערוה ושבר הרעבון ומאוס בזולתם, ואמר אחר הפרישות עזוב אהבת הבריאים ואהוב הבדידות, ואמר אחר הפרישות ההודאה על הטובה וסבל הנסיון, ואמר אחר הפרישות מניעת הנפש מכל מנוחה ותענוג גופני אלא הטבע אשר לא תוכל לעמוד בלעדיו ויוציא זולתו מן הנפש. וזה הגדר יותר ראוי לפרישות הנוהגת בתורתנו משאר הגדרים אשר זכרנו (שם שם ב). והם מחניפים באמונה ובפרישות בעבור שיבטחו בני אדם בהם ויפקידו אצלם ממוניהם (שם

סס ג). ככו אשר ראש הפרישות תקון הפרנסה, ונאמר עוד ראש הפרישות תקון המחשבה (סס סס ה). וציוה אותם להתקדש הקדושה הצפונה והגלוית ושם הדבר הנחוץ בה הפרישות מן הנשים והזמון לשמוע דברי האלהים (הוא, כוזרי א פז). מי שהכנים עצמו להנזר בפרישות כבר הכנים נפשו ביסורין ותולי נפשי וגשמי (סס ג א). הפרישות מן העולם רפואה לכל יגון (ר"י חריזי, תחכ' מד, 339). ואין זה סיתר למה שנאמר בחכמה המדינית כי הפרישות רע כולו אלא שוה רע בעצמו (רש"ט פלקירא, המעלות ג, 44). לבוש פרישות וההבודדות מבני אדם תלבשהו על ההמון ולא יתחברו עמך (הוא, המבקש, מה). דע לך כי הפרישות בארץ הזאת הם פרישות תלמידים שלא שמשו כל צרכן ורצו ליחנק ונתלו באילן גדול (שו"ת הרא"ש - כז). שהיא (יראת חטא) מדה אמצעית בין התענוג במאכל והמשתה והמשגל ושאר התענוגים ובין הפרישות יותר מדאי (ר"י אלבו, עקרים א ס). שלא תנשא (בת יפתח) וגם תלך לבחור מקום ישיבתה בפרישות (ר"י אברבנאל, שפט' יא). ואריסטו אמר הפרישות דרך מביאה לכל המעלות (רי"א מודינא, למח לדיק לה). אחר הכ' שנים של הפרישות שעשה במצרים נתגלה אליו אליהו (כתבי שבח האר"י בספר תעלומות חכמה ליש"ר מקנדיא). — °ובית פְּרִישׁוּת, מנזר במשמ' כ): וכוונתי שמזה למדו אומות אדום לעשות בתי פרישות לנשים שיכנסו שמה ולא יצאו משם כל ימיהם ולא יראו איש בעוד בחיים חיותם (ר"י אברבנאל, שפט' יא). — פְּרִישׁוּת דרך ארץ, במשמ' פרישות מאשה ומתשמיש: וירא את עניינו, ואמרינן זו פרישות דרך ארץ (יומא עד:). — ובסהמ"א: שפירש יעקב ממנה (מלאה) מתשמיש המטה, ואין ראה אלא פרישות דרך ארץ וכו' הוי כי ראה ה' בעניי זו פרישות תשמיש המטה (ברא' רבתי, אלבק, 140) — ב) כמו פְּרִישָׁה, פעֻלת הפורש מחברו ונפרד ממנו: כל נשיקה לתפלות בר מן תלת, נשיקה של גדולה, נשיקה של פרקים, נשיקה של פרישות וכו' נשיקה של פרישות ותשק ערפה לחמותה (מד"ר ברא' ע; סס שמות ה; סס רות ג).

°**פְּרִישָׁה**, ש"נ, — כמו ג. פְּרִיכָה, פעֻלת הפורש והשוטח: והארון היה עומד במקום פרישת שני הכרובים (רש"י, דהי"ב ג יג). ומעמיד קושי הרוח דרומית בפרישות[1]) כנפיו (הוא, איוב לט כו). נכנס תחת כנפי הנשר ומעכבו מפרישת כנפיו (הוא, שבת ע"ז:, ד"ה קנונית). הרקוע היא הפרישה והרדוד (רד"ק, ישע' מב ה). האהל הוא פרישת היריעות (הוא, חבק' ג ז). ועננים בענין פרישה אלא שענין פרישה מלמעלה ברוב (הוא, תה"ס, ילע). — ואמר הפיטן: סתר שבתך לפני ולפנים עלימו נתון עלי פנים פרישת הודך בכל פנים (מאיר בן משה, אלהי האלהים, פתיחה לתענית, סידמן, איטלים, פו). — °פרישת שלום, כמו שאלת שלום: וכבר היה בין אבותינו אגרות ופרישת שלום[2]) (מנחם ב"ס, מכתב ר' חסדאי אל מלך כוזר, בסוף הכוזרי, הוצ' לפרונר, לד).

°**פְּרִישׁוּת**, ש"נ, — התפשטות והתרחבות: פריחה זו לשון פרישות ר"ל אם נתפשט או הלובן וכו' (ר"א הקראי, גן עדן, טומאה וטהרה ב, קיז.).

א. פרך[3]), ממנו ב. °פָּרַךְ, ב. °פֵּרֵךְ, א. פֶּרֶךְ, פָּרֹכֶת.

ב. *פרך[4]) ממנו °הַפְרָכָה, *מַפְרֵכָה, °פֵּרוּךְ, *פְּרִיכָה, א. *פָּרַךְ, א. *פֵּרֵךְ, ב. *פֶּרֶךְ, ג. °פֶּרֶךְ, °פִּרְכָּה, °פִּרְכָן.

א. *פָּרַךְ[5]), פ"י, — פָּרַךְ דבר, שבר ופורר אותו, zerbrechen, zerbröckeln; briser, émietter; to shatter, crumble: פורכן[6]) (את המנחות) עד שמחזירן לסלתן (דבי ר' ישמעאל, ברכ' לז:). מה הכסף הזה נצרף ונעשה כלי ושוב נצרף ונעשה כלי וכן פעמים הרבה ובאחרונה האדם פורכו בידו ואינו נעשה עוד למלאכה כן ישראל וכו' (מד"ר שמות לח). — ואמר הפיטן: הנם ימים המבורכים יורה ומלקוש

1) [ואולי צ"ל בפרישות כמו פריסותא בארמ'.]

2) [על פי לשון התפלה: פורס סוכת שלום, הנזכרת בשם ר' אבון בירושלמי, ועי' ג. פְּרִיסָה, ב. פֶּרֶס.]

3) עי' בהערות לערכים א. פֶּרֶךְ, פָּרֹכֶת.]

4) [עי' בהערה הבאה.]

5) [מארמ' פְּרַךְ במשמ' זו, וכן בסור', ובערבי' فَرَكَ a), ואפשר ששרש זה קרוב אל פֶּרֶךְ, ברכים במקום פְּרִיכַת הרגל. כנראה אך מקרה הוא הדמיון לשרש ההודו־אירופי, ברומי' frango, fregi, fractus, ביוני' ῥήγνυμι באנגלי' break, בגרמ' brechen וכוי'.]

6) [אין כתו"ם מבנין קל אלא בינ' פוע' בלבד. ואף כאן ברש"י הגרסה: מפרכן, פִּעֵ', כך בדפו' א"ש' ואחרים, וכך גם בתלמוד (מנחו' עה:), עי' פִּעֵ'.]

a) فرك

באכם פורכים (ר״א קליר. הכס, מוסף שבת החדש). על גביו עלה ובעת מפרקתו לפרוך לקיים ואתה על במותימו תדרך (בנימין בן זרח, אבטרה, סליחי תענ׳ אסתר, מחז׳ איטלי׳ א, פד:). — וַפֵּרֶךְ את האדם, הרגו, ואמר הפיטן: זבולי חרכה מתמימי פרכה (ר״א קליר, אדרת ממלכה, קרוב׳ א ר״ה). ישרהו רחב וארוך מזרח כלפיו ערוך ימית צרים ויפרוך (יהודה בן מנחם, אמרה רכן, יוצ׳ ש״א, מחז׳ איטלי׳ ב, קסט.). תרגל פיליו לשרוכה וקשתותיו לדרוכה בלי קרב לערוכה ובחוזק עם לפרוכה (מסה, אזכור מעללי, יוצ׳ שבת ב חנכה, מחז׳ איטלי׳ א, ע.). — ובינ׳ פעו׳, ״פָּרוּךְ, שבור: גרוני הונשת קרוא ארוכה, קוה נחת והנה פרוכה, נודדתי כצפור נודד ודרכי נפרכה מפני קשת דריכה (קלונימוס בן יהודה, אדברה חמונים, סחר׳ יוה״כ). — ובהשאלה, ״רוח גבורה פרוכה, שבורה ונכנעת [1]): ותיקן את אבריהם כפי הצורך לכל אחד מהם, לאוכלי העשב רוח נמוכה וגבורה מעוטה ופרוכה ולעון השמים נתן להם אבר וכנף לעלות בהן ולפרוח (ראב״ח הנשיא, הגיון הנפש, ע.).

— נפע׳, *נִפְרַךְ, — שפרכו ושברו אותו, שנתן לחשבר: נפגמה אזנו (של הבכור) וכו׳ נקבה מלא כרשינה או שיבשה, איזו היא יבשה וכו׳ רבי יוסי בן משולם אומר יבשה שתהא נפרכת (בכורות ו א). עד כמה (תיבש), ר׳ יוסי בן המשולם אומר עד כדי שתפרך (תוספת׳ שם ד א). חותכין יבלת במקדש אבל לא במדינה ואם בכלי כאן וכאן אסור, הכא את אמ׳ דוחה וכא את אמר אינו דוחה וכו׳ ר״ש בן לקיש בשם ר׳ סובייה כאן בנפרכת וכאן בשאינה נפרכת (ירוש׳ פסח׳ ו א). יבשת כדי שתהא נפרכת בצפורן (ר׳ יוסי בן המשולם, חול׳ מו:). — ובסהמ״א: עצים יבשים דקים שנפרכין ברגל או ביד כשעולין או כשיורדין מן האילן (ר״א, עירוב׳ ק:). אם נמצא ממנה (מן הריאה) מקום יבש עד שיפרך בצפורן הרי זו כחסר וטריפה (רמב״ם, שחיטה ח ז). בשר המת שנפרך ונעשה כקמח טהור (הנ״ל, טומאת מת ג י). — ״ונִפְרַךְ האדם, נפצע והומת, ואמר הפיטן: יהודית בת בארי ברוכה במענה רך כיעל בבל מערך בידה צורר נפרך (מנחם ברבי מכיר, אין מושיע, זולת שבת ב חנכה). — ״ונִפְרַךְ קל וחמר, נשבר תקפו, הוכח כבטל: כי כשעלה הלל מבבל הוצרכה להם הלכות פסח אם דוחה את השבת אם לאו ודרשו קל וחומר ונפרך ושאלו את הלל ודרש להם מפי שמעיה במועדו ואפילו בשבת (ראב״ע, מאמר על ישמעאל, פרלס, טו).

— פִּע׳, *פֵּרֵךְ [1]), פֵּרֵךְ, — כמו קל: מעשה בשקמת שבכפר סבא שהיו מוחזקין בו טומאה בדקוהו ולא מצאו תחתיו כלום, פעם אחת באת הרוח ופרכתו משרשיו (ר׳ מאיר, תוספת׳ נדה א ה). מוללין מלילות ומפרכין קטניות ביום טוב (רבה, ביצ׳ יג:). לא יהבהב באור ויאכל ולא יכמור באדמה ויאכל ולא יפריך ע״ג הסלע ויאכל אבל מפריך על יד על יד ואוכל (ב״מ פט:). מפרכן [2]) (את המנחות) עד שמחזירן לסלתן (דבי ר׳ ישמעאל, מנח׳ עה.). — ובסהמ״א: וכן מפצעין באגוזין ומפרכין [3]) ברמונים מן המנחה ולמעלה מפני עגמת נפש (רמב״ם, שביתת עשור א ג). לפי שלוקטין ומפרכין היום מעט ולמחר מעט (ריטב״א לר״ה יג.). והמראכה מפרכת ומשברת את הגוף (רעב״ט, אב׳ ג א). — ״ובהשאלה, סתר ראיות והוכחות [4]): והזרני לפרך פירכא אחרת (ר״ח, ב״מ ד). הקורא לאברהם אברם עובר בעשה לפי שנתלוה עמו בגיות ואין לפרך מאשר בחרת באברם וכו׳ (חזקוני עה״ת, בראש׳ יז ה). — ואמר המשורר: והוא ירבה בפלפוליו והוא הקשה והוא פרך (עמנו׳, ומחב׳ ז, 58).

— הפע׳, ״הִפְרִיךְ, — כמו קל ופע׳: אסור לפועל למוץ הענבים ובן אסי׳ לו להבהב השבולים באור או

---

[1]) [אמנם יש במשמ׳ זו גם ממשמ׳ ב. פֵּרֵךְ, שראו בו לפי הבנת התלמוד והפרשנים אותו שרש. ועפ״י משמ׳ כפולה זו ראוי להשתמש בפעל פרך לגבי חיה ובהמה ששוברים את רוחה ומשעבדים אותה לרצין האדם, בהוראת bändigen, dompter. וכן משמש בכמה לשונות אף למשמ׳ זו פעל כגון brecuen, to Braakni שעקר הוראתו: שבר, פרך.]

[1]) בתוספת׳ שבת (ג יח): סכין ומדיחין ומפרכין באדם אבל לא בבהמה, ומובא בירוש׳ (ביצה יט): ותני כן אין מגרדין וכו׳ ולא מפרכין, ע״כ. אבל התוספת׳ באה אף בנ״א (שבת נג:): מפרכסין (בלו׳ מפרקסין), וכך נכון.]

[2]) [עי׳ לעיל קל.]

[3]) [בתלמוי (שבת קטו.): ומפרכסין, ומצוי גם הבטוי מפרדין (או: מפררין) רמונים (תוספת׳ שביעי׳ ו סוף הפרק).]

[4]) [עי׳ גם פָּרַק, פִּע׳.]

להפריך[1]) ע"ג הסלע אפילו אין מתבטל מםלאכתו בהכהוב או בהפרכה (שו"ע חו"מ שלז יג). — ואמר הפיטן: בעשר מכות פתרוסים הפרכת וארכה למו הארכת (ר"א קליר, זעשר, קרוב' ג פסח). לחבוש ולהאריך חרבון חרב מפריך (הוא, אפיק מען, גשם).

— התפ', הִתְפָּרֵךְ. — כמו נפע': ואל תניח את העור במקום הבל חום שלא יתפרך[2]) (חסו' הגא' הרכבי שם, 145). כרשיני בבלייתא שהוא אדמה שהיא קרוב להתפרך[3]) ולהתכתת (ר"ח, שבת פא.). היתה צואה יבשה כחרש אסור לקרות כנגדה, ואם היתה יבשה יותר מחרש עד שאם זרקה תתפרך הרי היא כעפר ומותר לקרות כנגדה (רמב"ם, ק"ש ג ז). ושזה המין הצהוב הטהיר להתפרך הוא צבר והוא מר (אוצ"ר לרלב"ד א ו, 28). — ונתפרכה הטענה, התשובה נסתרה, הוכחה אפסותה: יש מי שאומר זאת התשובה השיב ר' יהושע ברישא ונתפרכה ואחר כך השיב התשובה הראשונה (ר"ח, פסח' קט).

ב. פָּרַךְ[4]), פ"י, — פֵּרֵךְ את האדם, העביד אותו בְּפָרֶךְ, ואמר הפיטן: פצת תנוך הטו ואל תחטאו פסילי פורכים לעצם להטו (ר"א קליר, מה אילו, קרוב' ז פסח). גם גבר עלי פורכי ובנאקי סתם חרכי (הוא, איכה אספתו, קינ' ת"ב). נשקד נטל על פורכינו ויתעב שי עורכינו (שם שם). ויגחם לבטח וים כסה פורכם רגלם המדברה וארבעים ספק צרכם (שלמה הבבלי, אחשבה לדעת, זולת שבת ברא'שית). נאור בראותך בדם מתבוסס נגפת פורכים פרים לקוסם (ר' שמעון בר יצחק, שבעי יה, קרוב' ז פסח). פורכי עסך אשר לבל שוחחים צפר וערב למה מצליחים (בנימין בר זרח, איך נפתח, סליח' יוה א). גלות ארך ולבי הרך דרך ופרך נחשרך וצידו חרך (ר' מנחם בר' מכיר, אבל אעורר, קינ' ת"ב). מקול מפולת שאין פורבים נרעשו איים ויושבי כרכים

---

1) [בתלמו' (ב"מ פט:) לא יפריך, והוא פע', עי' שם.]

2) [בעוור לפתגם ארמי המובא בתלמו' (סנה' ק:) בשם בן סירא.]

3) [עי' בכה, לקוטים מסי' המספיק, 136.]

4) [פעל זה נגזר בסהמ"א מן א. פֶּרֶךְ, אשר אמנם קשרוהו בהוראתו אף אל א. פָּרַךְ בםשמי' שבר את הגוף בעבודה, ועי' בהערת לערך א. פֶּרֶךְ.]

(משה בר קלונימוס, מקול, סדר אחרון פסח). דבר בקדשו לחדי ולהעליזי דבות פורכי מםשמן מרזי (יהודה בן מנחם, אני חומה, יוצ' שבת הגדול). פסח פורכים נסו לפניהם כי ה' נלחם להם (יקותיאל בר יוסף, מעריב אחרון פסח). אם העוינו נגדך דרך לנו כקדם אפך הארך ידך באף תטה עלי פורך המעביד צאנך כמו פרך (סוכה ה' את שביתנו, סליח' שבת סוכה, סדור ארם צובה, תקמז:). — ובינ' פעו', פָּרוּךְ[1]), שעבדו בו בפרך: ישראל במצרים פרוכים בעבודת חמר ולבנים לא למדו מלאכת כסף וזהב (רמב"ן, שמות לא ג). כי אין הכונה בק"ש רק לזכיר בפה הנפים שעשה לנו האל ית' שהוציאנו ממצרים אחר שהיינו עבדים לפרעה פרוכים בלי כח ותחת סבלות מלך קשה (רשב"א, מאמר על ישמעאל, פרלס, לט). — ואמר הפיטן: הנני מרב עוני לשנינה ומכל היוצאות אין לי חנינת ומכל פרוכים אני לפלא ומכל מענים אני למופת (ר"י בן אביתור, את מי זנחת, שעה"ש 14). ואם פרוכים יהיו ברוכים כל רואיהם יכירו (רשב"ג, שני זיתים, מאורה שבת א חנכה). נאם כל לשון שבח מלך מלכים אשר חסדו נצח מסובב עם פרוכים (לוי אלתבאן, מי כמוך, ידיעות מכון שוקן ד, רסו). שלחת פרוכה בעל פרת מסתולל (בנימין בן זרח, אחי מלבנון, יוצ' שבת הגדול). רפיונך החזקתי בגבורת שלח, על פרוכים אותך לשלח (אמן ססך, פיוט לפ"ת, קנץ על יד יח, יב) פרוכים אחזה רעדה בחתו אמר כטל פרחה נשמתם כאסופי מקטל (יערף, רמות לטל, הגדה מלוירה ומנק', כ"י בריט' מוז').

— נפע', נִפְרַךְ, — שפֻרכו אותו, שהעבידו אותו בפרך, ואמר הפיטן: קומה להדריך אימה נפרכת, רחשה יחשב במנחת מרבכת (יוסף בן אביתור, אלהים אמץ, הושענא, שעה"ש 15). דריבת אשר נפרכתם, דמוי אשר נדמיהם, דלוי אשר נעליתם, אתם ראיתם (יהודה בר מנחם, אור ישראל, יוצ' א שבוע', מחזו' איטלי א, קמז:).

— הפע', הִפְרִיךְ, — כמו קל, ואמר הפיטן: זכרון שבועת ברוכים, הנחלת למבורכים, להושיעם מיד מפריכים (אות זה, יוצ' פ' החדש). בטיט הפריכם ועבש וכות אונם הרטיש (רקע"ג, באדני ילדקו, עבודה, קנץ מעשי גאו' ג, 13). הרולים זדו בפתרום ויפריכו

---

1) [ראב"ע מתנגד לשמוש זה, וז"ל (שמות א יג): ולאמר בפיוט פרוכים אינו נכון כלל.]

שושנה חצי עשרת פ׳חום ותסך עם ח מלולים (הוח, אלהים יה, עבודה, Elbog., Stud, עמ׳ 123). ויושע אל אמונה אימה אחת, וירא בצרתה ומפריכה יחת (ר׳ שמעון בר יצחק, ויושע אל, אופן ז פסח). צור עולמם בעוזרי, פתח ממסגר אסירי, עויני ומפריכי וצוררי, סגרו היותם בעוכרי (הוא, חמך, קרוב׳ ז פסח). כהושעת טהורים ממפריכמו במלבן, ירדו במצולת כמו אבן (כהושעת אב המון, הושענא, סדור עבודת ישראל, 370). דהרת בת מפריך, על יד היאור להדריך, ימי להאריך (אז מרחס, לשמחת תורה, מחז, איטל׳ ב, קלב:). סוא מפריכה בראותה תמהה בעיניה הלא זאת הנמבזה והנקלה השיבה לסגניה (בנימין בן זרח, אחי מלבנון, יוצ׳ שבת הגדול). גברה על׳ למאד יד המעסה, רדה באף ובחרון מפריך ושסה (הוא, אחרים, סליחה, בדודי, מבהר, ריד).

א. *פָּרָךְ, ס״ז, מ״ר פְּרָכִים, — מקלות ברזל המהוים מכבר בכירים[1], Roststäbe, Gitterstäbe; barreaux d'une grille; grate-bars : הייתוכין טמאים והפרכין[2] טהורין (כלים יב ג). ואלו הן היתוכין אלו שהחנווני מנער בהן את הקדרה, אלו הן הפרכין אלו הקבועין בקירות (תוספת׳ שם ב״מ ב י). — ופרכים של קטניות, ערוגות של קטניות, כדמות כברות של כירים: מתוך שעשויין פרכין פרכין[3] אולי רבנן בתר השרשה (רבה, ר״ה יג:).

ב. *פֶּרֶךְ, ס״ז, — כמו פָּרֹכֶת, מָסָךְ, ואמר הפיטן: גילה הפרכים ימים בתככים סדר בערכים (מאיר בר משה, אור עט אדרת, קונט׳ הפיוט׳ ד, 2).

א. פֶּרֶךְ, ס״ז, פֶּרֶךְ, — עבודה בְּפֶרֶךְ, עבודת כפיה, עבודת קשה[1], Zwangsarbeit; travaux forcés; forced

---

1) [לוי במלונו מבאר את המלה מן א. פָּרַךְ, כאלו הפרכים הם שמפרכים בהם את הגחלים. אבל באשור׳ פַּרְכּוּ פרושו בריח, מוט המשמש סוגר, ומשמש׳ כזו היא הוראת הפרך שבתו״ם, בין שנשמרה כאן אף בעבר׳ משמ׳ השרש הקדומה שהיא סגר, נעל (עי׳ א. פָּרָךְ, הערה) ובין שהמלה שאולה מלשון בבל ואשור.]

2) פְּרָכִין, כך נקוד במשני׳ עם גוף פרוש הערבי של הרמב״ם וכן במשנ׳ מנקדות כת״י פרמה. [ובפי׳ הרמב״ם: ברזלים הקבועין במוקד לשמור אותו מן השרפה במהירות זמן.]

3) [רש״י מפרש: מתוך שגורנן עשוי מעט מעט שאין נלקטין כאחד אלא היום לוקטין ומפרכין מעט ולמחר מעט וכו׳ פרכין פרכין, לשון זה נופל בקטניות כדאמרי׳ במסכת ביצה (דף יג:) מוללין מלילות ומפרכין קטניות בי״ט, ע״כ. ואולם אין הלשון „מתוך שעשויין פרכין פרכין״ עולה יפה עם הפרוש שלפיו היה צ״ל מתוך שנפרכין (או נקצרין) פרכין פרכין, ועשויין מורה על צורת הקטניות ממש, שהן מסודרות כמו פרכין על כירים ממש, כלו׳ בשורות וערוגות המהוות צורת כברה, וכל שורה ושורה נקצרת לעצמה בשעת הצרך. ואין להשוות את הנאמר בביצה (יג:): אושפיזיכניה דרבא בר רב חנן הוה ליה אכוריתא דחורדלא א״ל מהו לפרוכי ומיכל מינייהו ביו״ט, לא הוה בידיה, אתא לקמיה דרבא א״ל מוללין מלילות ומפרכין קטניות ביו״ט, ע״כ, שהרי לא על קציר מְדבר כאן, אלא על פריכת (שבירת) תרמילי הקטניות שבגרן או בבית. — לכאורה נמצא שרש פרך בארמ׳ אף במשמ׳ כרך, המתאימת אף לכריכת חבילות של קטניות, בת״י לבראש׳ (לז ז): והא אנחנא מפרכין פירוכין בגו חקלא והא קמת פורכתי וכו׳. ואולם רש״י (ב״מ כח.) והערוך (עי׳ לוי, מלון לתרגומים ערך כריכא) מביאים את התרגום בנוסח: אנחנא מכרכין כריכן, וכך בלי ספק נכון.]

1) [התרגומים הקדמונים ראו במלה פֶּרֶךְ לפי הענין לשון קשיות ואכזריות. כך השבעים βίᾳ (באכזריות, בכח), ת״א: בְּקַשְׁיוּ, וכן כמה פרשנים כגון ריב״ג בשרשיו: בענף[a] כלו׳ באכזריות (ר״י א״ת לא דק בתרגמו: בכבדות). פרשנים אחרים קושרים למֻשג זה, כדעה אחת שבתו״ם, את משמ׳ של א. פָּרַךְ. כך רד״ק: בקשי וברציץ, ורש״י: בעבודה קשה המפרכת ומשברת את הגוף. ראב״ע אומר במלים כלליות: נתן רשות למצרים ולשריהם להעבידם יותר מחק העבדים וזהו בפרך וכו׳. דרשה אחרת בתו״ם דורשת בפרך: בְּפֶה רַךְ (סוטה יא:, ועוד), ועפ״י דרוש זה הוולג׳: illudentes, כלו׳ לועגים, בלעג. ואולם היום אפשר לבאר את המלה ביתר דיוק עפ״י הכתבות הכנעניות והאשור׳. בכתבת כנענית מכתי שבאי קפרוס, המונה את ההוצאות בבית מקדש העשתרת (סלוסץ, אוצר הכתובות הפניקיות 66 5 6) נאמר: לבנם אש בן אית בית עשתרת כת (כלו׳: לבונים אשר בנו את בית העשתרת של כתי) קפא... (מטבעית כך וכך) לפרכם ולאדמם אש על דל, כלו׳ לפורכים ולאנשים אשר על העבודה (זה פרוש המלה דל, שהוא דָּל, המלה הרגילה לעבודת עבד באשור׳), ולפי זה הפורכים הם הנוגשים הרודים בעבדים. ובאשור׳ משמש אֻנַ פִּרְכַתִ ו״א בפרכת כמו בְּפֶרֶךְ שבמקרא, למשל בגלילת אכרחדן S III 22: (הרשע) אשר את שדותיהם של בני בבל וברסיף בפרכת לקח

a) بعنف

Labour: ויעבדו מצרים את בני ישראל בְּפָרֶךְ[1] וימררו את חייהם בעבדה קשה בחמר ובלבנים ובכל עבדה בשדה את כל עבדתם אשר עבדו בהם בְּפָרֶךְ (שמות א יג–יד). וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך לא תעבד בו עבדת עבד וכו׳ לא תרדה בו בְּפָרֶךְ (ויקר׳ כה לט–מג). כשכיר שנה בשנה יהיה עמו לא ירדנו בְּפֶרֶךְ לעיניך (שם שם נג). את הנחלות לא חזקתם ואת החולה לא רפאתם וכו ובחזקה רדיתם אתם וּבְפָרֶךְ (יחזק׳ לד ד). — ובספה״א: ויהי כמלכו ויתגר מלחמה עצומה בגוי מוקדון ויך בהם מכה רבה מאד וירד בפרך בגוי מוקדון (יוסיפון, גינצבורג, ס). יען עשות פלשתים בנקמה, בשנאה ובפרך כאדם הנוקם נקמתו באויבו (רש״י, יחזק׳ כה יה). כל עבד עברי אסור לעבוד בו בפרך ואיזו היא עבודת פרך זו: עבודה שאין לה קצבה (רמב״ם, עבדים א ו). ויעבידום לצרכיהם לרכיבה למשא ולחרישה ולמשיך העגלות וזולת זה, ויטריחום בפרך וייגעום באכזריות גדול יותר מיכלתם (ר׳ קלונימוס, בעלי חיים, ג.). ודרך אמת ימצא ויושר בברחו מקצוות ואל אמצע בשומו מגמתו להעביד[2] ליצר רע בפרך אשר נח לבבו בהוגיעו וחייו במיתתו (רש״ע פלקירא, ראשית חכמה, סיר בראש הספר, 3). ומה הם הדברים והתכונות המתנגדים לשבעה גופי עבירה המתחילים בפה רך ומשלימים בפרך (אברהם יגל, לקח טוב, ע:). — ואמר הפיטן: צררום בפרך נאקו ונושעו בכושר הררי קדם (יוסי בן יוסי, אפחד במעשי, זכרונות, מוסף ב ר״ה). פרך מרדות ומקפוץ יד ישלחון לא יקשה בעיניך נכפיך יצליחון (אזהרות לר׳ אליה הזקן, קובץ מע״י גאוי ב, 66). והקרבת גרי צדק לגור יחד ולקים חקים כמחפשי מפרך ציענים (אבחנה, מוסף א שבוע׳). זכור דבר עתק בכל ערך על חמוקי ירך לדרורי מפרך הקדים ויצא בדרך לזנב כל ברך (זכור את אשר עשה, יוצ׳ שבת זכור). פדיתנו אז מקשה פרך למה תניחנו בעל פרא (ר״י בן אביתור, את מי זכאת, סעה״ש 15). מלכי ,יים לחצוך בפרך יתנו שיים לראות הדרך (רמב״ע, אין בפי מלה, שם 76). יהירים בפרך רדיה נצרים חנם מעבדיה בעניה זכרה מחמדיה אשר היו מימי קדם (יצחק אסכראן, אסורה בגלות, שם 87). חמסי על צבי נתנני שבי בפרך ירד בי (ר״י הלוי, פני אדם, שם 90). שמחה גדולה שמחם ומפרך עבדות שלחם (הוא, את נתיבי, שם 111). לחוצה בארץ גלות משכלת מענה בפרך מראה ונגאלת (לוי אלתבאן, לחולה, אהבה, שם 121). בצאתי מפרכי יהי שלום סוכי לרחבי ולארכי (ראב״ע, ראי יונתי, איגר 137). השלכו ביאר כל הילודים וכל האבות בפרך נעבדים (הוא, אותות אל, שם 224). כבואו אל תנין ענת שלח מפרך שבויה כמה האכלתה לענה (הוא, אזכירה, שם 233). אז בצאתי מפרך בא נחש עלי דרך (יהירים, סליחי מענ׳ אסתר, ספר׳). גרושים מן גו גאו ועמך בפרך דכאו משנאיך ראש נשאו (יצחק בר׳ שלום, אין כמוך באלמים, זולת שבת א אחה״פ). רצוצים בפרך ובלבבם מורך לך כורעים ברך (אפרים בר׳ יצחק, אלהי העברים, סליח׳ מוס׳ יוה״כ). איך מדחי אל דחי ומפרך אל רך נדדתי עד אשר כשל בי כל ברך (איך ידידות, שחרי ת״ב, ספרד׳). יריבי בוססים בפרך ורוחי נבקה ממרך ספקתי על ירך (ר״י טוב עלם, אריות הדיחו, זולת שבת ג אחה״פ). גאל נא נעצרים בפרך צריהם (אבבו אמונים, יוה״כ תימנ׳). קומה עבד עולם וספוק על ירך, אם לא עתה מתי תצא מפרך, איך לא יביא מות בלבך מורך (קינ׳ ת״ב, סדור תימנ׳). נפשי התבונני כי דרכי מות דרכך ומיד המחבלים תצעקי מעבודת פרכך (עזרא הבבלי, תוכחי מוסר, כז:). עבודתי במורך היום כמה בפרך כלוא ולא אצא (איך לזמר, זולת שבת איכה, מחז׳ איטל׳ א, קכד:).

ב. *פֶּרֶךְ. ש״ז, — כמו פריכה, אגוז פרך, שקד פרך, אגוז או שקד הנפרך כאלו מעצמו. אגוז או שקד שקלפתו דקה ורכה[1]: אינו מקדש אלא ששה

ולעצמו הסב, ופרושו כנראה איננו בחזקה אלא ביחס של עבודת פרך ונגישה. ועקר השרש פרך המצוי מאד באשור׳ הוא סגר, נעל, ומזה למשל אף נפרכ במשמ׳ מנעול; ומכאן שעבודת פרך בעקר (כמו דל באשור׳) עבודת עבדים כלואים בכור הכלא, והרבה רמזים למצב זה של העבדים אף במקרא. ועי׳ פָּרֹכֶת, הערה, פָּרֶק, הערה.]

1) [רבי אליעזר אומר בפה רך, ר׳ שמואל בר נחמני איתר בפריכה (סוטה יא:, מד״ר שמות א).]

2) [כצ״ל, נדפס: להעביר.]

1) [כך לפי ההבנה הרגילה של המלה המיסדת על דברי מד״ר ופסיקי רב׳. ואולם אלה דברי בוכר (בהערה לפסיק׳ ר״כ, את קרבני לחמי, כט:): בערוך ערך באין פי׳ פרך שם מקום ע׳ אודות המקום הזה ראה תבואות הארץ (לז:), ע״כ. וכן בספר בר ששת

דברים בלבד ורבי עקיבא אומר שבעה ואלו הן אגוזי פרך ורמוני בדן וחביות סתומות וכו' (ערלה ג ז). ר' יונה בעי הא שקידי פרך לא וכו' (ירוש' שם ג ו). ולא היה שולחנו חסר מכל מטעמים שבעולם אלא אגוזי פרך בלבד (ר' דוסתאי, מד"ר במדי' כא). מה האגוז הזה יש בו אגוזי פרך אגוזים בינונים ואגוזים קנטרנין כך ישראל וכו' (שם שה"ש, אל גנת אגוז). האגוז הזה יש בו שלשה מינים אגוזי פרך ובינונים וקטרונים, של פרך שנפרך מעצמו וכו' (ר' לוי, פסיק' רב', יהודה וישראל, מג ב).

ג. *פֶּרֶךְ, ש"ז, — כמו פִּרְכָה: יהי שם יי' מבורך אשר תורתו לפני ערך וכו' חקרתיה ברחב וארך דרשתיה בלב ואף ארך בחכמה בינה בלי פרך (דקדוקי הטעמים 2).

*פִּרְכָה, פירכא 1), ש"נ, — טענת מפרכת וסותרת, : Widerlegung, Einwand; réfutation, objection.

יש בדבריו פירכות הרבה (ספרי הגאו' שערי צדק, מג.). וחזרנו לפרך פירכא אחרת (ר"ח, ב"מ ד.). ויש על הפירוש הזה פירכא ולא חפצנו להאריך (הוה, מגלת המגלה, ח). אינו אלא לשון פירכות וקושיות שהיו מקשים ומפרכים בה קושיות הרבה (רמב"ן, ברכות' מע י, ולו יקהת עמים). מהם מי שפירש הלכות יחידות מהם מי שפירש פירכות יחידות שנתקשו בימיו ומהם מי שפי' מסכתות וסדרים (חובות לדיקים, שער התורה, ק.). כי הנה יש על הטענה הזאת פירכא רבה והיא שכשנאמר שהנה מה שלא יתהוה איזה דבר שיודמן מאיזה דבר שיודמן הוא מפני הצורה שיש בנמצא וכו' (ר"י אברבנאל, מפעלי אלה' - ג). חריף בקשיותו ובקי בסוגיותו כגבור במלחמה בקשת רמיותו ומותיב לפרקתו ומתני לפרכתו (אברהם גבישון, עמר השכחה, בסוף). ולפי פירוש קצתם נתיישבו הפירכות והרי היא דומה להם (הלבוש, אה"ע כו ב). וצבא השכל הם עיוני' והקשיו תמצא בהם דוגמת מלחמה בקושיות ופרכות ותריצים (ר"י מוסקאטו, כסולות יהודה י). כי הק"ו שבנה הוא ז"ל אינו אמת ופרכתו עמו כי הפרש גדול יש בין האומר שדקדוק זה פלוני אינו מן השמים ואמרו משה מעצמו ובין האומר שאפשר שברצון הבורא ית' אשר שתתחדש התורה (אמונת חכמים, טעם זקנים, כח:). והיה כאשר נודע לו מהשידוך הנז' אוי חרה אפו וכל בני ביתו זו אשתו ואיימו וגיזמו עליו בכמה איומים וגיזומים לפעמים בפרך ולפעמים בפירכה עד שלא יוכל להשיב פניהם ריקם (שו"ת שער אפרים עב, נח.).

*פִּרְכּוּם, פִּרְקוּם, ש"ז, — שה"פ מן א. פִּרְכֵּס 1), פעלת המפרכס, הטיפה דבר: שיש פירקום באוכלין (ירוש' ב"מ ד ט). לא כחל ולא שרק ולא פירכום ויעלת חן (כתובי' יז.).

ב. *פִּרְכּוּם, ש"ז, — שה"פ מן ב. פִּרְכֵּס 2) פעלת המפרכס ומפרפר באבריו: היה גסה הרי היא כבהמה דקה לפירכום (רב יהודה בשם רב או שמואל, ע"ז טז:). גועה כשעת שחיטה אין זה פירכום (ר"מ, חול' לח). אפילו הטילה ריעי וכשכשה בזנבה אין זה פירכום (ר' אליעזר בר' יוסי בשם ר' יוסי, שם שם). פירכום שאמרו בסוף שחיטה (רב חסדא, שם שם). — ובפהמ"א: אין אנו שואלין דפרכום גמור הוא ומותרת (והזהיר, ויקרי, יח). ועוף אפילו לא ריפרף אלא בגפו ולא כשכש אלא בזנבו הרי זה פירכום (הלכות פסוקות לתלמידי רב יהודאי גאון, 141). וצריך שיהיה הפרכום בסוף השחיטה אבל בתחלתה אינו מועיל (רמב"ם, מאכלות אסורות ד יד). — ואמר הפיטן: ידיו ורגליו קשר וענבה פן בפרכום יפסל לעולת חובה (בנימין, אהבת עזה, סליח' ה עש"ם).

*פַּרְכִּיל, פַּרְכִּיר, ש"ז, — פרכיל של ענבים, וזמורת גפן באשכלתיה, השריג שהאשכולות תלויין בו 3): מצא בראשו (של פרקולים) מעית, כסות או

(תשובה תמה): שאלת מהו אגוזי פרך ורמוני בדן, פרך ובדן שמות מקומות הם והאגוזים שבפרך חשובות מאד.]

1) [בתו"מ רק בארמ' פרכא, פירכא, [illegible] מ"ר פורכי.]

1) [עי' ערך זה, הערה. השב נמצא גם בארמ' שבתוים: פירכום דאדם מאי היא וכו' (ב"מ ס:).]

2) [עי' ערך זה, הערה.]

3) [זה לשון הרמב"ם (טמאת אוכלין ט כ), וזה פרושה הנכון של המלה לפי תכן המקורות, ומעין זה פרוש הגאון (המיחס לרה"ג) והערוך, ולא ענף, שתיל וכדו' כדעת אחרים. וכן לֵו (Flora I, עמ' 74) המבאר ביתר דיוק שהפרכיר או הפרכיל הוא חתיכת זמורה (שהיא יד הפרכיר) שממנה יוצאת יד צדדית, היא יד האשכל עם האשכל שבה; ובקשוט הסכה נאחז הפרכיל (האשכל עם ידו) ע"י יד הפרכיל, חתיכת הזמורה, בסכך

בלים, הרי אלו מיתרין, פרכילי ענבים ועטרות של שבלים וייגות ושמנים וסלתות וכל דבר שביוצא בו קרב על גבי המזבח אסור (ע"ז ד ג). אלו מיטמאין ומטמאין ולא מצטרפים שרשי השום והבצלים וכו', ויד הפרכיל טפח מכאן וטפח מכאן: יד האשכול כל שהוא וכו' (עוקצ' א ג). איזהו מחיר כלב אלו חלופי כלב וכו' החליף עמו פרכילי ענבים ועטרות של שובלין ייגות שמנים וסלתות כל דבר שהוא כיוצא בו קרב לגבי מזבח אסורה (תוספת' תמורה ד ז). סככה כהלכתה ועטרה בקרמים ובסדינין המצויירין ותלה בה אגוזים אפרסקין שקדים ורמונים ופרכילי ענבים ועטרות של שבלים וכו' אסור להסתפק מהן עד מוצאי יו"ט האחרון של חג (שבת כב.). סוכי תאינים ובהן תאינים, פרכילין ובהן ענבים, קשין ובהן שיבלים, מכבדות ובהן תמרים כולן אם פסולת מרובה על האוכלין כשרה ואם לאו פסולה (סוכה יג:). נכנס בידו פרכיל של ענבים כדי שידעו הכל שבא מן הכרם (מד"ר שמות טו).

פַּרְכָן, ש"ז, — הַמְפַרְכֵּן, הטוען ומקשה קשיה: דחכי דעת הפרכן דאמאי לא קאמר וכו' (מהרי"לי הלכות לולב).

א. ***פִּרְכֵּס**, פִּרְקֵס, פ"י,—פִּרְכֵּס את האדם, את עצמו או איזה דבר, יִפָּה אותו יותר מכפי טבעו האמתי [1]. verschönern; embellir; to embellish :א

הַכַּפָּה לבל יפֹּל. ואשר למקור המלה צדק לֵוִי, שהעיר (אף אצל קרויס, Leanw. II 489) על קרבת המלה אל הסור' פורכלא, קשר, אגוד, ובפעל פרכל, קָשַׁר, אגד, קלע, פעל שנוצר (עי' ברוקלמן, Grundriss I 665) מן פכרכר, צורת הכפלה מן פכר (פעל, קָשַׁר, קָלַע), פַּכְּרָא (ש"ע, קֶשֶׁר אגוד), ולפי זה הצודה פרכיר היא הראשונה, וכן דעת לֵוִי, ועל ידה פרכיל כמו בסורי פורכלא.]

[1] [לא הוראתו ולא מקורו של פעל זה התבררו כל צרכם. בארו אותו כאלו משמעותו צבע בצבע דוקא, אבל אין משמי זו יוצאת מן המקורות. אמנם הצביעה היא אחד האמצעים שבהם אפשר ליפות, לפרכס, למשל את העבד המובא למכירה, כדי לעשותו כאלו צעיר ויפה יותר, ובמובן זה נזכר מעשה אותו העבד הזקן שצבע ראשו וזקנו (ב"מ ס:); ודוקה משם ראיה, שהמלה פרכס בלבד אינה מורה על צביעה דוקא והיה צרך לבאר, פרכום דאדם מה הוא: כי הא דעבדא סבא דאזל צבעיה לרישיה ולדיקניה וכו'. אבל גם לבישת פאה נכרית, למשל, היתה נחשבת פרכום; וכן

מפרכסין [1] לא את האדם ולא את הבהמה ולא את הכלים (ב"מ ד יב). עמד ופירכס את עצמו וסיפר את שערו, אמר לו המלך לך אני נותן מתנה (ספרי, דבר' שמג). זונות מפרכסות זו את זו, תלמידי חכמים לא כל שכן (ר"ש בן יוחי, שבת לד.). סכין ומפרכסין [2] לאדם ואין סכין ומפרכסין לבהמה (שם קג:). כיתלה ופירכסה (האלמנה) אין לה מזונות (רב יוסף, כתוב' כד.). — ובפהמ"א: הגיעו קרוב לירושלים שלחו לפניהם שלוחין להודיע לאנשי ירושלים ועטרו את בכוריהם ופרכסו אותן (רמב"ם, בכורים ד טז). לרבות כל דבר של הקדש שאין מפרכסין אותו ואין ממתינין בו לשוק (הנ"ל, ערכין וחרמין ג יט). אין מפרכסין את האדם ולא את הבהמה ולא את הכלים הישנים כדי שיראו כחדשים, אבל מפרכסין החדשים כגון שישוף ויגהץ וייפה כל צרכיו (הנ"ל, מכירה יח ב). שאסור לפרכס את הסקה (פלא יועץ). נדה לא תכחל ולא תפרכס (פחד יצחק ערך נדה, לא).—ואמר הפיטן: ולקח צלעו (של אדה"ר) וקשטה כנערה הרחיצה וסכה פרכסה וקלע שערה (אמתי, אדון מגיד, סירמן, איעליה, ז).

—פתפ', הִתְפַּרְכֵּס, - פֻּרְכַּס את עצמו: ואין צריכה (הכלה) להתפרכס כמו ששנינו אין מפרכסין לא את האדם וכו' (תשו' הגא' הרכבי סגו, 180).

ב. ***פִּרְכֵּס**, פ"ע,—התנענע באבריו [3], sich bewegen zappeln; s'agitre, se debatter; to jerk,

מדבר על פרכום של אופלין; וכן משתמש הרמב"ם בפעל זה במשמי בוללת, באמרו: אבל מפרכסין וכו' כגון שישוף ויגהץ וייפה כל צרכיו (מכירה יח ב). ועל כל פנים אין לבקש את מקור המלה (שכנראה נגזרה מיוני או מרומי) ביוני περκάζω, השחיר, שאינו מתאים אף בצורה ובהוראה; ולמקור האמתי של הפעל עי' בהערה לערך ב. פִּרְכֵּס.]

[1] [כך במשנה שבמשניות ושבבבלי, במשנת שבירוש': מפרקסין וכן גם בגמ' שם, ובמשנ' דפ' נאפולי.]

[2] [הערוך גרס: ומפרכין, ופרש: מגרדין; ועי' א. פִּרֵךְ, הערה.]

[3] [מלוני התלמוד מבארים פעל זה מן היוני' φρίξις, שה"פ מן φρίσσω, φρίζω, שהוא לשון סמור קפאון ורעידת צמרמרת. ואולם כאור זה יסודו בטעית בהבנת הפעל ב. פִּכֵּס, שאין פרושו לא סמור ולא

sprawl: השוחט את המסוכנת רבן (שמעון בן) גמליאל אומר עד שתפרכס ביד וברגל, רבי אליעזר אומר דיה אם זינקה, אמר רבי שמעון (אף) השוחט בלילה ולמחר השכים ומצא כתלים מלאים דם כשרה שזינקה וכמדת רבי אליעזר, וחכ"א עד שתפרכס ביד או ברגל או עד שתכשכש בזנבה (חול' ב ו). דרסה וטרפה בכותר או שריצתה בהמה ומפרכסת ושהתה מעת לעת ושחטה כשרה (שם ג ג). וכן בהמה וחיה אינן מטמאין עד שתצא נפשם׳ היתזו ראשיהם אף על פי שמפרכסים מטאין כגון זנב של הלטאה שהיא מפרכסת (אהלי א ו). השוחט בהמה טמאה לנכרי והיא מפרכסת מטמאת טומאת אוכלין אבל לא טומאת נבלות עד שתמות או עד שיתיז את ראשה (טהר' א ד). הכניס ראשו ורובו לפנים ושחט פסל כאילו לא נכנס כולו:

מן [1]) פירכסה יצאת להיץ והחזירה לפנים פסולה (תוספת' זבח' ו ה). פירכסה ליקרב בפנים והחזירה כשרה (שם שם ח כח). חלל לא מפרפר חלל לא מפרכס, ראוהו מפרפר כאן ובא לאחר זמן ולא מצאו אני אומי נעשו לו ניסים וחייה, ראוהו מפרכס כאן ובא ומצאו מת במקום אחר מודדין ממקום שנמצא (בשם ר׳ זעורה, גנ"י ירוש׳ סוטה ע א, 217). פרכסה (הבהמה בשעת שחיטה) ויצתה לדרום וחזרה כשרה (זבח׳ כו.). שחט בה שנים או רוב ב׳ ועדיין הוא מפרכסת הרי היא כחיה לכל דבריה (חולי ל.). בשעה שהיתה עוברת על בתי כנסיות ובתי מדרשות יעקב מפרכס לצאת וכו׳ ובשעה שהיא עוברת על בתי ע"ז עשו רץ ומפרכס לצאת (מד"ר בראש׳ סג). שכל העופות בשעה שהן נשחטין מפרכסות והיונה הזאת בשעה שהיא נשחטת אינה מפרכסת (מדרש שה"ש, גריגהוט, א טו). — ובספה"א: אם מעוברת תשעה ומתה בשבת ומפרכס הולד בבטנה מחללין עליה את השבת או אין מחללין (והזהיר, שמות קכו, ויקהל). ההוא פירכום לאו פירכום דאית ביה חיות הוא אלא הוי כזנב הלטאה שמפרכסת אחר שנהתך הזנב ממנה (רגמ"ה, ערכי ז.). נשחט רוב אחד בעוף ורוב שנים בבהמה אף ע"פ שעדיין הן מפרכסין הרי הן כמתים (רמב"ם, טומאת מת ב ג). ולמי ינגן החזן ברגל מעכסת ויד מפרכסת, רק לקירות בית הכנסת (ר"י חריזי, תחכ׳ כז, 224). כי מבלעדי אדוני איש לא ירים ידיו ורגליו בבית המדרש ולא יפרכס (ס׳ הישר לר"ת, חלק שו"ת סט א). אם מתו ואם נהרגו ועדיין הוא מפרכס אחרי שאין תקות חיים ממנו מטמא דמיון בהמה שחוטה שעדיין מפרכסת ואם נגע בו הטמא נטמא (ר"א הקראי גן עדן, טמאה וטהרה ד, ק:). — ואמר הפיטן: מפרפרים הילדים וזה על זה מפרכסים ממהרים שחוט אחרים ובדמיהם מתבוססים (דוד בר׳ שלמה, אלהים אל דמי, סליחי מוס׳ יוה"כ). — ובהשאלה פִּרְכֵּס הנפש, התגעגעה: משל לחולה שנכנס אצלו הרופא ואמר לו אל תשתה יין והיתה נפשו מפרכסת לשתות יין (ר׳ חייא, מדה"ג סכטר, תולדות, ויהי כי זקן יצחק). — פִּרְכֵּס בדבר, עשה בדבר מעשה,

רעידה אלא בנגוד אל פִּרְפֵּר, דוקא הנעת ידים ורגלים ממש, פעלה בידים וברגלים, תנועה המבעת אף ברומ׳ וכבנותיה ע"י הפעל agitare, agiter, שעקרו עשה מעשה, פעל פעֻלה, וכן נקראת תנועת ידים actio, gestus במשמ׳ זו ומכאן שנגזר הפעל פִּרְכֵּס במשמ׳ זו מן פרכסים, פרקסים, πρᾶξις, מעשה פעלה ביונ׳, מלה המצויה מאד אף בסור׳. ממלה שגורה זו שעברה אף לכל הלשונות האירופיות נולד הפעל פרכס במשמ׳ agitare, עשה עשיה, הניע ידים ורגלים.

והואיל וזהו מקור הפעל פרכס, ומשמעותו העקרית היא פרכסס, עשה פרכסים, עשה מעשה בדבר, ברור שאף א. פִּרְכֵּס במשמ׳ יִפָּה אינו בעקר אלא אותו פעל במשמ׳ הראשונה. עשה פרכסים, מעשה מרמה בדבר, עִבֵּד את הדבר. וכן אפשר לבאר ממש בכמה שמושים כגון בדבר פרכוס לאוכלים שהוא עבוד המאכלים, וכן משמ׳ הפעל aufmachen בגרמני׳ (שעקרו עשה) קשוט הבא לרמות, ביחוד לגבי פרכוס האשה. וראיה מכרעת למקור זה של הפעל הוא הנאמר בירוש׳, (ע"ז א): אין תימר משם עיתור אסור אין תימר משם פרקסים (צ"ל: פרקסים) מותר, ע"כ, ששם משמשת המלה המקורית פְּרַקְסִים ממש במשמ׳ זו של פרקים, פרכוס, ומכאן ששני הפעלים א. וב. פִּרְכֵּס בעקר אחד הם. ולפי זה משתנה אף באורם של כמה מקורות.

הפעל פרכס, אף בבנינים נגזרים, נמצא גם בסור׳ וגם שם לא עמדו המלונים בדייק על הוראותיו השונות ואין כאן המקום להאריך בזה.]

[1]) [הגר"א מוחק את התיבה מן, ובצדק.]

התעסק בו: למלך שתפש את שונאיו והרגן והיו בני המדינה מפרכסין בדם שונאיו, פעם אחת הקניטוהו ודחפן והוציאן חוץ לפלטין, אמרו אין המלך נזכר לנו אותו הדם שהיינו מפרכסין בדם שונאיו (ר' יודן, מד"ר איכה ב, ולא זכר). חגרים בהם מה היו אומרין, מי יראה לנו את הדם של זכריה שנלך ונפרכס בה (שם ד, כעו עורים). ומפני מה אני מולך, מפני שאתם מפרכסים במעשים טובים ובתלמוד תורה (סדר אליהו רבה ב, הוצ' איש שלום, 13). — *פִּרְכֵּס בדבר, הסס, התמהמה: שאילו מלך בשר ודם גזר עליו דבר שהוא מצער יותר מזה לא היה יכול לפרכס בדבר (רמב"ם, ממרים ו ז). שהגאון בעל ההלכות אטרה ולא היה גאון שיפרכס בדבר (שו"ת מהרי"ט ב יא, יז.). והוא הסכמת רוב האחרונים ומי יפרכס באתרי כל הני רבוותא (ר"י עמדין, באילת יעבץ א כט, מד.).

פָּרֹכֶת,[1]) ש"נ, מ"ר *פרוכות, פרכיות, — יריעה, מסך, וילון, Vorhang; rideau; curtain: ועשית פָּרֹכֶת תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר (שמות כו לא). ונתתה את הַפָּרֹכֶת תחת הקרסים והבאת שמה מבית לַפָּרֹכֶת את ארון העדות והבדילה הַפָּרֹכֶת לכם בין הקדש ובין קדש הקדשים (שם שם לג), את הארן ואת בדיו את הכפרת ואת פָּרֹכֶת המסך (שם לה יב). ויהי מאת ככר הכסף לצקת את אדני הקדש ואת אדני הַפָּרֹכֶת (שם לח כז). ושמת שם את ארון העדות וסכת על הארן את הַפָּרֹכֶת (שם מ ג). וטבל הכהן את אצבעו בדם והזה שבע פעמים לפני יי' את פני פָּרֹכֶת הקדש (ויקר' ד ו). אך אל הַפָּרֹכֶת לא יבא ואל המזבח לא יגש כי מום בו (שם כא כג). מחוץ לַפָּרֹכֶת העדת באהל מועד יערך אותו אהרן מערב עד בקר לפני יי' תמיד (שם כד ג). — ובמקדש שלמה: ויעש את הַפָּרֹכֶת תכלת וארגמן וכרמיל ובוץ ויעל עליו כרובים (דהי"ב ג יד). — ובתו"מ: פרוכת עבית טפח ועל שבעים ושנים נימין נארגת ועל כל נימא ונימא עשרים וארבעה חוטין, ארכה ארבעים אמה ורחבה עשרים אמה ומשמונים ושתים רבוא נעשית ושתים עושין בכל שנה ושלש מאות כהנים מטבילין אותה (רשב"ג משום רבי שמעון בן הסגן, שקל' ח ה). פרוכת אורכה ארבעים אמה ורוחבה עשרים אמה היתה נארגת תכלת וארגמן ושש משזר מעשה רקם והיתה פרוסה על פיתחו של היכל מבחוץ וכו' (תוספתי שם ג יג). שתי פרכות היו שם אחת פרוסה ואחת מקופלת נטמאת פרוסה פורסין את המקופלת (ר' חנניה בן אנטיגנס, שם שם ג טו). בשעה שהיו ישראל עולין לרגל מגללין להם את הפרוכת ומראין להם את הכרובים וכו' (רב קטינא, יומא כד.). במקדש ראשון מי הואי פרוכת וכו' לעולם במקדש ראשון ומאי פרוכת פרוכת דבבי דאמר רבי זירא אמר רב י"ג פרוכות היו במקדש וכו' (שם שם). נשים האורגות בפרכות נוטלות שכרן מתרומת הלשכה ואני אומר מקדשי בדק הבית הואיל ופרכות תחת בניין עשויות (רב נחמן בשם רב, כתוב' קו.). ושבט של אש בידו ופרוכת פרוסה לפניו ושבעה מלאכים שנבראו מתחלה משרתים לפניו לפנים מן הפרוכת והוא הנקרא פרגוד (פדר"א ד). למלך שהיה לו אסטרלוגוס והיה משיא בנו אשה ותלה בחופת בנו פרכיות שחורות ולא פרכיות לבנות (שם מא). — ובסהמ"א: פרוכת שעל הארון שמניחים בו הספרים כמטפחות הספרים (רמב"ם, תפלה יא טו). וחשפלת יהפרגוד

[1]) [מתכן הכתובים ברורה משמ' המלה, שאף כל התרגומים והפרשנים מסכימים עליה, השבעים καταπέτασμα; וולג' velum; רש"י: לשון מחיצה ובלשון חכמים פרגוד, דבר המבדיל בין המלך ובין העם; רד"ק: יריעה שהיתה מסך לארון להבדיל בינו ובין אהל מועד ובדברי רבותינו (פדר"א מא) ותלה בחופת בנו פרכיות שחורות, פירוש יריעות שחורות כאהלי קדר, ע"כ. ולפי הנאמר בהערה לערך א. פֶּרֶךְ היה בלשונות השמיות פעל פרך במשמ' סגר. נעל, ומזה נגזר השם פָּרֹכֶת. ואמנם אין פָּרֹכֶת נזכרת במקרא בשמוש של חֹלין אלא במשכן ובמקדש בלבד, אבל אין זה אלא אחד המקרים המרובים שמלת קדומה נשארה בשמוש של קדשה בעוד שנעלמה מלשון החֹלין הכללית. באכדית נמצאת אף המלה פַּרַכּ, שפרושה אהל האל, דביר וכדו', ומסנה כנראה שאולה פִּרְכָּא, תרג' של בֵּטה בּסורי, ומקורה הראשון של מלה זו כנראה מן השומרית בַּר(ג), ולפי זה איננה שמית, ואכן חשבו על קשר לשוני בין מלה זו לפרכת שבמקדש, אבל לפי הנאמר לעיל יש להניח שאין קשר אמתי למלה זרה זו אל המלה פָּרֹכֶת העברית, שפירושה מסך, וילון, מחיצה, ולא אהל, משכן אלים. הנקוד פָּרֹכֶת הוא במשקל כַּפֹּרֶת, ואפשר שמלים אלו השפיעו זו על זו במבטאן. פריכתא שבתרגומים איננה מלה ארמית מקורית אלא שאולה מן העברית. לנקוד מ"ר עי' בהערה לערך פְּרִפֹּרֶת.]

שמניחין על הפתחים כמו **פרוכת** (הוא, כלים כח ג). הנוטה **פרוכת** וכיוצא בה צריך ליזהר שלא יעשה אהל בשעה שנוטה אותה לפיכך אם היא **פרוכת** גדולה ואין אדם אחד יכול לקושרה בבת אחת אסור לנוטותה אדם אחד (לבוש, או"ח שבת שטו יג). ואמר כך נעשו פרסה אחת דהיינו **פרוכת** בין עולם האצילות לעולם הבריאה (נפתלי בר' יעקב אלחנן, עמק המלך, קעח:). — ואמר הפיטן: מהלך בין **הפרכת** עד באו לדביר, בין בדי ארון מתחת האש החביר (אליעזר ברבי נתן, אכפרה, סליחי' מוס' יוה"כ). **פרוכת** יז כמשפט כפורת ועשיותיו, בא למזבח סגור וטהר וכלל קרנותיו (שם שם). קדם לאשו בין שת, **פרכות**[1] קם בין שדים ולא יבישם (יוחנן הכהן בן יהושע, אזכר סלה, עבודה ליוה"כ, מחז' איטלי' ב, קל:).— *ובמשמ' פְּרֶעֶת. טַרְפָּשׁ, מסך מבדיל בין הלב והכבד[2], Zwerchfell; diaphragm(e): והנתיב הו' יגיע קצתי אל הלשון ואל הגרון וכו' ויתפשט לטרפש הכבד והיא **הפרוכת** המבדלת בין הקדש ובין קדש הקדשים ר"ל בין כלי המאכל לכלי הנשימה (פי' ס' יצירה לראב"ד, א א, יד:). **פרכת** המבדלת בין איברי הלב והחזה (ר"י להלון, אוצה"ח ג יז). ואם ישתין אדום ודק וכן יתמיד זה סימן רע כי רומז היות חום גדול בכבד או בבטן או **בפרכת** (שם ג ג). אם נולד בהם עיפוש וכו' וכובד **בפרוכת** הלב וכו' (טוביה כץ, מעשה טוביה, בית חדש ו, קד:). מתכונתה של העור הוא שהיא מונחת תחת המושקולי של הבטן שנת' למעלה והיא שטוחה תחת **הפרוכת** דיאפרגמ"א שנת' לעיל ופרוסה על כל חלקי המעיים (ר' ברוך משקלאוו, עמודי השמים, חלק תפארת אדם יג, ברלין, כד:).

פרם, ממנו *פְּרִימָה, פֶּרֶם, *פָּרָם.

פָּרַם[3], פ"י, פְּרֻמִים, יִפְרֹם, תִּפְרֹמוּ, — **פָּרַם את בגדיו,** קרע אותם לאות אבל, zerreissen; déchirer; to tear, rend: ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם לא תִפְרֹמוּ (ויקר' י ו). והצרוע אשר בו הנגע בגדיו יהיו פְּרֻמִים וראשו יהיה פרוע (שם יג מה). והכהן הגדול מאחיו אשר יוצק על ראשו שמן המשחה ומלא את ידו ללבש את הבגדים את ראשו לא יפרע ובגדיו לא יִפְרֹם (שם כא י). — ובתו"מ: האיש **פורע ופורם** ואין האשה פורעת **ופורמת** (סוטה ג ח). כהן גדול **פורם** מלמטה וההדיוט מלמעלה (הור' ג ה). כדרך שבני אדם פורעים **ופורמים** על מיתיהם (ספרא ויק, אמור פרק א). ומניין היוצאה וראשה פרוע צדדיה **פרומין** (שיכול לגרשה) וכו' ת"ל כי מצא בה ערות דבר (ירוש' גיט' ט י). זו היא מדת אדם רע שרואה את אשתו יוצאה וראשה פרוע ומווה בשוק **ופרומה** משני צדדיה (בבלי שם צ:).—ובפהמ"א: הלא לעיניך הלמיני, **לפרום** ביום מנוחת קדש מדי ולמרוט שערי ביום שבת קדש (אגרת מנחם בן סרוק אל ר' חסדאי, תשו' תלמידי מנחם, xxx).—ואמר הפיטן: ולא יגדל פרע ולא **יפרום** קרע ולא יחלל זרע ומקדש מבצרים (רסע"ג, אזהרות, בלל שדי). אתה תקרום והוא **יפרום** עד יפשיטך ע[ר]ום (רמב"ע, ברכי נפשי, דוקס 70, סדור רומני). חקק נירות במרום, מלבוש ערפל **לפרום**, כמנורה קבועה בדרום (ר"י הלוי, אלהים בקדש, דיואן ג, 91). קשרם התיר **לפרום** לגמלם הערים ערום, כפות שריהם במגרום, צבא המרום במרום (מנחם בר' מכיר, אזן מושיע, יוצ' שבת ב חנכה). טפ אויל והשיב דברי מרמה, טובת חן שאגרתם מצאתיה ערומה, ירודה עד עפר פרועה **פרומה** ידיה אסורות אבל חכמה בערמה (ר"י טוב עלם, אז כארבעת, זולת שבת הגדול). — ואמר המשורר: ופה עמק ורחב כמערה תער נהר אלי תוכו בצמא, ובשפתות כנאד על נאד נפוחים וביניהם כפי תחרא **פרמה** (ר"ש הנגיד, הלכסנ, ברודי, 118). קדם ידענוה מתפרת בסות שקר ושרין האמת **פורמת** (רמב"ע, דיואן, בודל', קכה). המאס מאסה נפשו יהודה ואם אזנו לצעקתי סתמה, אהה נקרע סגור לבי לבניו וסות שברי למעניהם **פרמה** (הוא, מכדה לבשה, סעה"ש 67). דמעית עליו אזרום ומדי עליו **אפרום** ואלכה שולל וערום ואשים שק לבושי (ד"ס של יהודי מלכים וא"י ב, מן, 28). — *וּפֵרֵם את הירק חתך

---

1) [מנקד פְּרְכוֹת.]

2) [ועי' זהר פ' בראשית (לג:). א"ר יצחק קרומא אית באמציעות מעוהי דב"נ דאיהו פסיק מתתא לעילא וכו' ועל רזא דא כתיב והבדילה הפרוכת וכו'.]

3) [גם בארמ' ובסור' ובערב' פְּרַם [a], ועי' בדברי החכמים המובאים בערך פְּרִימָה.]

a) فرم

אותי[1]): דיום הכפורים שרי בקניבת ירק תלוש לנחק העלין מן הקלחין כדי להשוותם שיהיו מוכנים להתכן ולפרמן (רש"י, שבת קיד:, ד"ה וליהקע).

—נִפְ', *נִפְרַם,—נקרע: וכהן אוחז בבגדיה אם נקרעו נקרעו ואם נפרמו נפרמו (סוטה א ה). חלוק של צמר שנפרם ופירפו בחוט של פשתן ושל צמר אם תפרן אסור משום כלאים (תוספתי כלא' ה יד). חלצה בסנדל שניפחת ומקבל את רוב הרגל, במנעול שנפרם[2]) וחופה את רוב הרגל וכו' חליצתה כשירה (שם יבמ' יב י).

—פִּעְ', *פֵּרֵם,—כמו קל: כהן גדול שפרע או שפירם או שנטמא לאחד מן הקרובים הרי זה חייב (שם מכות ד יז). אֲבָל שלא פרע ושלא פירם חייב מיתה (רב אחליפאי בר אביימי בשם שמואל, מו"ק כז.).

—פֻּעַ', *פֹּרַם, ב"כ מְפֹרָם, — כמו פָּרוּם: אין לי אלא היוצאת משם ערוה, מניין היוצא' וראשה פרוע וצדדיה מפורמין וזריעיתיה חלוצות, ת"ל כי מצא בה ערות דבר (ירוש' סוטה א א).

—הִפְעִ', *הִפְרִים,—כמו קל, פָּרַם, ואמר הפיטן: לשמע ואת תצלנה אזנים, לזכור זאת את מדי אפרימה (ולה כוי, קיני ת"ב).

*פֶּרֶם, ש"ז, — פרימה, ואמר הפיטן: לקחת כל אלה החוטא אל תיאש כי עיניו בך תצפינה, ואם בפרע ופרם ומעטה שפם בדירת עשך ומחנותיך תשפינה וכו' (רסע"ג, אככי את אוכלה, אזהרות, קובץ מע"י גאו' ג, 51).

*פַּרְמוּעָה[3]), ש"נ, — מין ממיני הקטניות, תורמוס צהוב, gelbe Lupine; lupin jaune; yellow lupin: התורמוס והפלוסלוס פרמועה ואין כלאים זה בזה (ירוש' כלא' א ג).

*פָּרַן[4]), קל לא נמצא.

---

[1]) [וכן בארמ' פירמא דסילקא, פירמא דכרתי (גיט' סט.).]

[2]) [נ"א: שנפרם, עי' א. פָּרַם נִפְעָ'.]

[3]) [נ"א פרמועה, באור זרוע (כלאים רמד): פרמוטה; ר"ש (עי' ערוך השלם, ערך זה): פרמותה. ולדעת לֽו (Flora) צ"ל פרסועה, הואיל ויש בסור' פרסתא כשם למין ממיני הקטניות, ואינו מיכח.]

[4]) [פעל שנגזר מן היונ' φέρνη, מהר, המצוי בצורת פרן, פורנא וכדו' בתו"מ, פרניתא בסור'. וכן נגזר אף בסור' הפעל פרני במשמ' זו. ועי' בהערות תבאות, וגם פרנת, הערה.]

—הִפְעִ', *הִפְרִין, — נתן מהר או נדוניה: ויברכו את רבקה, דווים ושפופין היו ולא היו מפרינין[1]) אלא בפה (ר' אייבו, מד"ר בראשי' ס). ויזבח יעקב זבח בהר וישכם לבן וכו' ויברך אותם וכו' דוים וסגופים הי' בעל כרחם ולא היו מפרינים[2]) אלא בפה (הוא, שם סב עד). — הִפְרִין על שדה, על חנות וספינה וכדו' נתן תוכפת במתנה[3]), daraufgeben: donner en sus; to add: שמין עגל עם אמו וסיח עם אמו ומפרין[4]) על שדהו ואינו חושש משום רבית (רשב"ג, ב"מ ה ה). מפרין על שדהו כיצד, קיבל הימנו שדה בעשרה כורין חיטין ואמר לו תן לי מאתים דינר ואיפרנסה ואני נותן לך שנים עשר כור בשנה מותר, אבל אין מפרין לא על ספינתו ולא על חנותו ולא על דבר שאינו עושה ואוכל (הוא, תוספת' שם ה יג). ר' יוחנ אמר מפני שהשדה מצויה להתברך וכו' מאן דמר מפני שהשדה מצויה להתברך מפרין על חנות וספינה (ירוש' שם ה ו). אין מפרין על חנות וספינה ועל דבר שאינו עושה בגופו (שם שם). — ובסרמ"א: פעמים שמפרין על החנות ועל הספינה (סו"ת הגאו' גנזי, גינצבורג ג, 361).

*פִּרְנוּס, ש"ז,—שה"פ מן פִּרְנֵס: ובשובע כלכלתנו, בשנת שובע נשאתנו להרים ראשינו עד שגברה ידינו בעושר ובכבוד והרמת קרן וטכסיסי על כל אומה ולשון, כמו ספר מזונות בספר פרנסה ובלכלה פירנוס ובילכול פורנישמש ב' (מחזור ויטרי, 149). שבזמן שהאדם עשיר יחיה את עצמו בלי צער ובלי יגיעה גדולה ובלי מחשב' בעולם הזה בענייני

---

[1]) [במדה"ג (הולי שכטר לספ' אחותנו את היי): מפריכין, וטעות היא]

[2]) [גי' הערוך (ערך מפרים): מפריסין, לדעת בעל מוסף הערוך מל' פָּרַס, אך כנראה היא טעות.]

[3]) [גם שמוש זה של הפעל בהִפְעִ' ובמשמ' זו נגזר בלי ספק מן היונ' φέρνη, שעקר מיבנה מה שנִתן כמתן לואי (יכן בלעז Mitgift) בנכסים, בכלים ובעבדים. ומובן שאין לגזור מפרין זה מן פרה (כדעת רש"י, ב"מ סט:). ואמנם נמצא במקום מפרין בשמוש זה כנ"א אף מפריז (עי' א. פָּרַז), שגם הוא לשון תוספת, אך יתכן שבכל מקום יש לגרס מפרין, ועי' פַּרְנֵת, הערה.]

[4]) [נ"א וגם במשנה שבבבלי (ב"מ סט:) הגי' מפריז וכך גורס גם רש"י שם, ועי' בהערה הקודמת.]

הפירנוס וכבילכול וכל מחיות בני אדם (מעלות המדות, מעל' העוסק, ס ס:). ומן הזריזות שיהא אדם מתקן כל מה שיצטרך לו בעניני הפירנוס והכלכו, כדי הצורך (שם סב.). — ובמשמ' מדה: ומקום הכיתל שהוא י' אמות נפרש למטה פירנוסן (ר"א מבלגנלי, יחזק' מג ג).

***פִּרְנוּק**, ש"ז, —שמ"ש מן פִּרְנֵק, פִּנּוּק, תפנוק, ואמר הפיטן: עריץ רודף רקים ונוזד ועל רגילתו בפירנוק אב ומלעסיו (ר' שמואל יזכה, יוצ' תולדות, שריד' מהגניזה, מ"ל ויק, 64).

***פַּרְנָס**, ש"ז, מ"ר פַּרְנָסִים, פרנסין, פרנסות, — סוכן, זן ומכלכל, Verwalter; administrateur; administrator: המדיר את אשתו מליהנות לו עד שלשים יום יעמיד פרנס יתר מכן יוציא ויתן כתובה (כתוב' ז א). ויעמיד פרנס כהדא איש פלוני מודר ממני הנייה ואיני יודע מה אעשה יעמיד פרנס (ירוש' שם שם). — ובמשמ' גבאי, מנהיג, ראש העדה: מי שמתמנה פרנס על הציבור אפילו קל שבקלים שקול הוא כאביר שבאבירים (תוספת' ר"ה ב ג). אין גובין כסות בכסות ואין פודין שבוי בשבוי ואין ממחין ביד הפרנסים על כך (שם שקל' א יג). פרנסים שהותירו מעות לעניים לא יהו לוקחין בהם פירות למחצית שכר (שם שם ב ח). ר' יוסי אומר בני הכנסת לא יקחו את הרחבה אמר ר' יהודה במה דברים אמורים בזמן שהיתנו עמהן פרנסי אותה העיר, לא היתנו עמהן פרנסי אותה העיר ראשין לשנותו לכל דבר שירצו (שם מגי' ג א). פרנסין שפסקו צדקה בעירן נותנין אותה לעניי עירן, בעיר אחרת נותנין אותה לעניי אותה העיר (שם שם ג ד). המתגנב מאחר חבירו הולך ושונה פירקו וכו' סוף שמתמנה פרנס על הציבור ומזכה את הרבים ומשלם כל מה שבידו (שם ב"ק ז יג). אלא שאמר לו השיבני אם אתה ממנה פרנסים אם לאו וכו' (ספרי במד' קה). מנין אתה אומר שהראהו המקום למשה כל הפרנסים העתידים לשמש את ישראל מיום שיצאו מן המדבר עד שיחיו המתים שנאמר צאי לך בעקבי הצאן אלו תלמידי חכמים שהן עקבו של עולם (שם שם קלט). ויהי בעת שסרחה הצאן ולא שמעה לדברי אדוניה שנאה רועי כבשיה ופרנסיה הטובים ורחקה מהם (פסיק' רב', ויהי בעת ששרחה, קכח:). שלשה פרנסים טובים עמדו להן לישראל ואלו הן משה ואהרן ומרים (סדר עולם רבה י, רטנר, כג.). זה ספר תולדות האדם, מלמד שהראהו הקב"ה לאדם הראשון דור דור ומנהיגיו דור דור ונביאיו דור דור ודורשיו דור דור וחכמיו דור דור ופרנסיו וכו' (שם ל, עו.). ואפי' תימר משהעשיר תיפתר שהיה פרנס ויר הפרנס ביד העני (ירוש' מע"ש ה ו). אילו הם היחידי' אילו שהן מתמנין פרנסין על הציבור (שם תעני' א ד). ולא עמד אשכול עד שעמד רבי עקיבה וכל הזוגות לא היו אשכולות אלא אילו שימשו פרנסות ואלו לא שמשו פרנסות (שם סוטה ט י). אוי לו לדור שאתה פרנסו שאי אתה יודע בצערן של תלמידי חכמים במה הם מתפרנסים וממה הם נזונים (רבי יהושע לרבן גמליאל, ברכ' כח.). ראו פרנס שהעמדתי עליהם, בקש גדולה לעצמו ולא בקש עליהם רחמים (שם לב.). איזהו ת"ח שממנין אותו פרנס על הצבור זה ששואלין אותו דבר הלכה בכל מקום ואומר (שבת קיד.). ארבעה אין הדעת סובלתן אלו הן דל גאה ועשיר מכחש וזקן מנאף ופרנס מתגאה על הצבור בחנם (פסחי' קיג:). כל פרנס המטיל אימה יתרה על הצבור שלא לשם שמים אינו רואה בן תלמיד חכם (ר' יהודה בשם רב, ר"ה יז.). כיון שנתמנה אדם פרנס על הצבור מתעשר (רב נהולאי בר אידי בשם שמואל, יומא כב:). כולם נתנו מרועה אחד, אל אחד נתנן, פרנס אחד אמרן מפי אדון כל המעשים (חגי' ג:). הוסיפו עליהם (על י' הכוסות בבית האבל) ארבעה, אחד כנגד חזני העיר ואחד כנגד פרנסי העיר ואחד כנגד בית המקדש ואחד כנגד רבן גמליאל (כתוב' ח:). כיון שנתמנה אדם פרנס על הציבור אסור בעשיית מלאכה בפני שלשה (רב הונא בר אידי בשם שמואל, קידוש' ע.). כל פרנס שמנהיג את הצבור בנחת זוכה ומנהגם לעוה"ב (ר' אלעזר, סנה' לב.). אם נכשל אדם בעבירה חייב מיתה בידי שמים, מהו יעשה ויחיה אם היה למוד לקרות דף אחד קורא שני דפים, ואם היה למוד לשנות פ"א ישנה שנים, ואם אינו למוד לקרות ולשנו' מה יעשה ויחיה, ילך ויעשה פרנס על הצבור וגבאי של צדקה והוא חי (רב הונא, מד"ר ויקר' כה). — ובמשמע"א: כמו שאמרו כיון שנתמנה אדם פרנס על הצבור מלמטה נעשה רשע מלמעלה (פי' הרמב"ם לאבות א י). וצעטיל ההיא נעשה ע"י פרנס חשיש הגמון פרנס (Judenbischof)

ופרנס החידש ושניהם חתימים עליו לראיית (Wormser Minhagbücher לה. אפשטין, עמ׳ XXVIII). שאלה ע״ד פרנס המדינה ששלחוהו בני המדינה בשכר שקצבו לו אל המלכות להשתדל אצל המלך (סו״ת חות יאיר רו).—ואמר המשורר: כי נמכרנו לצמיתות בידי חסרי בינה בידי גזברים אכזרים ופרנסים שוטים רבנים מחמירים ומלמדים הריוטים (יל״ג, על דא קא בכינא, שירי יל״ג א, 133).

***פִּרְנֵס** [1], פ״י — א) פִּרְנֵס את פלוני, המציא לו את חנחוץ לו למחיתו, זן וכלכל אותו, für jmds. Lebensunterlhalt sorgen; entretenir; to sustain: וכל מי שצריך ליטול ואינו נוטל אינו מת מן הזקנה עד שיפרנס אחרים משלו (פאה ח ט). וכן המשיא את היתומה לא יפחתו לה מחמשים זוז, אם יש בכים מפרנסין איתה לפי כבודה (כתוב׳ ו ה). האומר כתבו גט ותנו לאשתי וכו׳ הרי אלו יכתבו ויתנו, פטרוה, פרנסוה, עשו לה כנימוס, עשו לה כראוי לא אמר כלום (גיט׳ ו ה). יתום ויתומה צריכה פרנסה מפרנסין את היתומה תחילה ואחר כך מפרנסין את היתום (תוספת׳ כתוב׳ ו ח). מפרנסין עניי גויים מפני דרכי שלום (שם גיט׳ ה ד). היו חמרין ופועלין עומדין עליו בשוק ואמר לשולחני תן לי בדינר מעות ואפרנסם (שם ב״מ ד ט). אמר להם המקים (לישראל) אם כשהייתם בארץ ערבה ושוחה זנתי ופרנסתי אתכם, כשאתם נכנסים בארץ טובה ורחבה בארץ זבת חלב ודבש עאכו״כ שאזון ואפרנס אתכם (ספרי במד׳ פט). כיון שראתה את רבן יוחנן בן זכאי נתעטפת בשערה ועמדה לפניו ואמרה לו רבי פרנסני וכו׳ (שם דבר׳ שה). עיר שיש בה גוים וישראל מעמידין גבאי גוים וגבאי ישראל וגובין משל גוים ומשל ישראל ומפרנסין עניי גויים ועניי ישראל וכו׳ (ירוש׳ גיט׳ ה ט). מצווים ישראל לפרנס בני חורין יותר מעבדים וכו׳ (ר׳ חחא, שם ב״ק ח ה). מצווין ישראל לפרנס עבדים קיטעין יותר מן השלימין (הנא, שם שם). אלהינו אבינו רענו זוננו פרנסנו ובלכלנו והרויחנו וכו׳ (ברכת המזון, וכעין זה ירוש׳ שבת טו ג; מד״ר ויקר׳ לד). בא עני אחד ועמד לי בדרך ואמר לי פרנסני, אמרתי לו המתן עד שאפרק מן החמור (נחום איש גמזו, תענ׳ כא). מעשה שמתה בתו של יוסף הכהן ואמר לאחותה בבית הקברות לכי ופרנסי את בני אחותך (עו״ק כג.). דחק יונתן בן עמרם ונכנס א״ל רבי פרנסני. א״ל בני קרית א״ל לאו, שנית א״ל לאו, א״כ במה אפרנסך א״ל פרנסני ככלב וכעורב (ב״ב ח.). יש לו לבעל הדין להשיבך ולומר לך אם אלהיכם אוהב עניים הוא מפני מה אינו מפרנסן, אמור לו כדי שניצול אנו בהן מדינה של גיהנם (ר״מ, שם י.). שמא עני בא לידך ולא פרנסתו (ח״א בר רב ומדפתי לרב פפא, שם שם). בארצנו היינו מפרנסים לאחרים עכשיו צריכין אנו לפרנסתיך (מד״ר ברא׳ לג). ביום טובתו של חברך שמח עמו וביום רעה ראה היאך לפרנס את העניים שתקבל עליהם שכר (ר׳ תנחום בר חייא, שם קהל׳ קדרא ז, ביום טוב). — ובמהמ״א: שהצדיק מפרנס את כל בני אדם בצדקיתיו כמו שהמעיין מפרנס ומשקה בני אדם כלם ורוות אותם מצמאונם (ר׳ זרחיה מברצלונה, פי׳ משלי כה, המחר שנה ג, 303). — ב) פִּרְנֵס את עצמו, הכין את עצמו בבגדים וצרכי אכל וכדומה: נותנין לבת לה שנים עשר חדש משתבעה הבעל לפרנס את עצמה וכשם

---

[1]) [מקור השרש הזה, הנמצא באותה משמ׳ אף בסורי׳ ומשם הושאל אף פִּרְנֵס בצורה פרנאס a) לערבי׳, טרם התברר. ג. הופמן ואחרים (עי׳ גם ברוקלמן במלונו הסורי ובספרו Grundriss I, עמ׳ 561) גזרו אותו מן א פ ר ס, ואינו נראה. כמו כן אין טעם לבאור המקשר שרש זה עם פרש b) בערבי׳, שהוא פ ר שׁ א י ב. פ ר ס בעבר׳, במשמ׳ הרבצת (פריסת) הצאן במרעה. יותר נראה שפעל רְבָעִי זה נגזר מיונ׳ או רומ׳, כמו טכס, פקס, פרכס וכדו׳, שה־ס״ך שבסופם מורה על מוצאם זה. ואכן בכוון זה נסו לבאר פרנס מן πρόνοος, זהיר, מחשב, ואף אפשר היה לחשב על מלים כגון φροντίς, φρόνις, (שממנה הפעל φροντίζω) או φρόνησις, במשמ׳ חשב, מחשבה, ואף דאגה לדבר או לאדם. ואולם יותר קרוב לבאר פ ר נ ס בצורה מרחבת בשנוי הגאים (dissimilatio) מן פ נ ס כדגמת כרסם מן כסם, ערגל מן עגל, שרביט מן שבט, דרמשק מן דמשק, וביחוד פ ר נ ק מן פ נ ק וכדו׳, ולבאר פ נ ס זה מן הרומ׳ pensum, משקל החמר (למשל הצמר) שקוצבים לפועל לשם מלאכה; pensito, penso, שקל, קצב, שלם; pensio, תשלום קצוב המגיע לפלוני. ולפי זה ראשית משמ׳ הפעל פרנס היא: נתן pensum המגיע לפלוני בין בכסף ובמזונות (וכן התפתחה הוראת pensio, pension בלשונות אירופה), ובין בחמר לעבודה, וצ״ע.]

---

a) فرناس b) فرش

שנותנין לאשה כך נותנין לאיש לפרנס את עצמו (כתוב׳ ה ב). — ג) פִּרְנֵס, במשמ׳ רָעָה, שִׁפֵּט, היה פַּרְנָס: יהושע פרנס את ישראל עשרים ושמונה שנה (סדר עולם רבה יב, רטנר, כה:). עלי פרנס את ישראל ארבעים שנה (שם יג, כח:). — ד) פִּרְנֵס את השדה, נתן לשדה את הנחוץ לה, טִיב וְזִבֵּל אותה ועשה לה כל צרכה: קיבל היםנו שדה בעשרה כורי חיטין ואמר לו תן לי מאתים דינר ואיפרנסה ואני נותן לך שנים עשר כור בשנה מותר (רשב״ג, תוספתי ב״מ ה יג). למלך שהי׳ לו שדה בור אמר לארים לך פרנסה ועש׳ אות׳ כרם, הלך הארים ופרנסה אותה שדה ונטעה כרם וכו׳ (מד״ר שמות מג). — ה) פִּרְנֵס מלאכה, סִפֵּק מלאכה: גמר חריש בחצות יום לא יאמר לו בוא ונכש לי בשדה אחרת, שיאמר לו פרנס[1]) לי מלאכה מתוך שלך או תן לי שכרי במה שעשיתי (תוספתי ב״מ ז ו). ופִרְנֵס את המנחות, סִפֵּק את המדה הדרושה לצרכן: אם כן יכול לפרנס כולן ברביעית אלא שאין מדה במקדש משמשת תחת חברתה (ר׳ שמעון, תוספתי מנחו׳ י ד). — ו) פִּרְנֵס, סִדֵּר ותִכֵּן, פרש מדותיו: פירנסתה ארון לאורכו צא ופרנס ארון לרחבו (ב״ב יד.). — ובסהמ״א: זה פירנס[2]) אורך הלוחות אפרנס הרוחב של לוח (תסוי הגא׳, גנז׳, JQR XVII, עמו׳ 279). פירנסת צ׳ אמה של אורך הכותל (רס״י, יחזק׳ מא ו). הרי פירנס לך כל הבית כלו מבפנים ומחוץ (ר״א מבלגנצי, שם מא כ). ויש שואלים אף לכשתפרנס רחב העזרה לפי רחב השנוי במדות אתה מוצא שרחבו של מזבח נכנס לצד הצפוני (המאירי ליומא עז.).

—התפ׳, הִתְפַּרְנֵס, —פרנס את עצמו, מצא מחיתו: ראית מימיך חיה ועוף שיש להם אומנות והן מתפרנסין שלא בצער, והלא לא נבראו אלא לשמשני ואני נבראתי לשמש את קוני, אינו דין שאתפרנס שלא בצער אלא שהרעותי מעשי וקפחתי את פרנסתי וכו׳ (רבי שמעון בן אלעזר, קידוש׳ ד יד). אין הגדולים מתפרנסין על הקטנים ולא הקטנים נזונין על הגדולים אלא חולקין בשוה (ב״ב ח ז). האומר איני מתפרנס משל אחיים שוקדין עליו ומפרנסי אותו (תוספתי פאה ד יב). כשם שהיתה לשכת חשאין במקדש כך היתה בכל עיר ועיר מפני שעניים בני טובים מתפרנסין לתוכי בחשאי (שם שקל׳ ב טז). מי שמת והניח בנים ובנות בזמן שהנכסים מרובין הבנים יירשו והבנות ניזונות ומתפרנסין וכו׳ (שם כתוב׳ ו ח). בזמן שישראל ברצון לפני המקום מה נאמר בהם את קרבני לחמי כבנים שמתפרנסין מאביהן (שם מנחו׳ ז ט). לא תשא פני דל, שלא תאמר עני הוא זה הואיל ואני והעשיר הזה חייבים לפרנסו אזכנו ונמצא מתפרנס בנקיות (ספרא ויק, קדוש׳ פרק ד). מה פעל לו הב״ה זימן לו סוכה אחת של נצפה ועלת לתוכה וגדרתא ממנה היה ניזון וממנה היה מתפרנס כל ימיו (ירוש׳ שבת עו ג). נושא אדם אשה וכו׳ שתהא זונתו ומפרנסתו ומלמדתו תורה (שם כתוב׳ ה ב). האומר תנו לבניי שקל בשבת והן ראויין ליטול סלע נותנין להן שקל והשאר מתפרנס מן הצדקה וחכמים אומרים גובין והולכין עד שיכלו הנכסים והשאר יתפרנסו מן הצדקה (שם שם ו ז). רשות ביד האש׳ לומר אי אפשי להתפרנס מאחר אלא מבעלי (שם שם ז ח). מ״מ אדם מתפרנס (ר״מ, שם קדוש׳ ד יא). שלמד לו אומנות קטנה ליהיות מתפרנס ממנה (ירוש׳ גנז׳, שם שם, 238). נכנסו חכמי ישראל אצלו אמרו לו אדוננו המלך עמך ישראל צריכין פרנסה אמר להם לכו והתפרנסו זה מזה (ר׳ שמעון חסידא, ברכ׳ ג:). אוי לו לדור שאתה פרנסו שאי אתה יודע בצערן של תלמידי חכמים במה הם מתפרנסים ובמה הם נזונים (ר׳ יהושע לרבן גמליאל, שם כח.). יתום ויתומה שבאו להתפרנס מפרנסין את היתומה ואח״כ מפרנסין את היתום (כתוב׳ סז.). ארבעה (תורים) אני צד בכל יום ואני מקריב שנים ומתפרנס משנים וכו׳ (מד״ר ויקר׳ ג). מעשה ברבי פנחס בן יאיר שהיה דר בעיר אחת בדרו׳ והלכו אנשים להתפרנס שם והיו בידן שתי סאין של שעורים והפקידו אצלו וכו׳ (שם דבר׳ ג). - ובסהמ״א: ובעבור כי החדר האחד משני חדרי הלב (צר) מהכיל הדם אשר הוא פרנסתו והמות איננו מתפרנס כי אם משאריתו יחלשו שניהם ותמעט בינת הלב ומחשבת המות (ר״י זבארה, שעשועים ב, דודזון, 20). —ואמר המשורר: והוא מיטב דמי כבד ושבחו, וכו

[1]) [כנראה בעקר: שקול לי את החמר למלאכה, ועי׳ בהערה הקודמת.]

[2]) [כך צ״ל, ובדפוס: פירטס. ואף משמ׳ ■ מורה על מקור המלה.]

מתפרנסו הלב ומוחי (הוא, בתי הכנס, בסוף סעסועים דודזו, 166). — ובהשאלה, במשמ׳ התפ־ש והתבאר: מביא אני חטאת ואשם שאין להם פרנסה אלא במקומן, ומוציא אני את בכור ומעשר שיכולין להתפרנס בכל מקום (מדה״ג דבר׳, הסגלה, 137). —°ובמשמ׳ התפרש במדתו ובשעורו: רוחב העזרה כולה מן הצפון לדרום קל״ה אמות, וכיצד הי׳ מתפרנסות, מכותל דרומי עד הכבש י״ב אמה וחצי וכו׳ (המאירי ליומא טז:). וכיצד ההיכל מתפרנס לרחבו להשבון מאה אמה וכו׳ (שם שם). —פע׳, °פרנס, בינ׳ מפרנס, — בעל פרנסה, עשיר: כשיהיה אדם בא מחוצה לארץ מפורנס[1]) צריך לקנות מקום בא״י (מדה״ג כ״י תימני, וישלח). טעון בעילימן[2]) ומפורנס בנכסים (שם וישב).

*פַּרְנָסָה, ש״נ, — א) צרכי האדם הנצרכים לחייו, Lebensunterhalt; subsistance; livelihood: ולא היו יושבין מעורבבין אלא זהבים בפני עצמן וכספים בפני עצמן וכו׳ כדי שיהא אכסנאי בא ומיטפל לאומנתו ומשם היתה פרנסתו יוצאה (ר׳ יהודה, תוספתי סוכה ד ו). כשם שמתריעין על הגשמים בשאר שני שבוע כך מתריעין עליהן בשביעית מפני פרנסת אחרים (שם תעני׳ ב ח). לפתח ביתו היה יושב ומלקט פרנסתו ופרנסת ביתו (ספרי במד׳ פט). פעם אחת הייתי מהלך מכזיב לצור ומצאתי זקן אחד ושאלתיו בשלום אמרתי לו פרנסתך במה הוא אמר לי מהלוון וכו׳ (ר׳ יוסי, שם דבר׳ שנד). ותפקדנו לבקרים זו פרנסתו, לרגעים תבחננו זו אכילתו (ירוש׳ ר״ה א ג). מאן דאמר גיבין פרנסה מן המשועבדין פרנסת בנות קודמות (שם כתוב׳ יג ג). המקדיש מעשה ידי עבדו יוצא לו מהן פרנסה והשאר הקדש (שם ב״ק ס ד). כיון שעלה עמוד השחר נכנסו חכמי ישראל אצלו אמרו לו אדונינו המלך עמך ישראל צריכים פרנסה אמר להם לכו והתפרנסו זה מזה (ברכ׳ ג:). יהי רצון מלפניך ה׳ אלהינו שתתן לנו היום ארוכים חיים של שלום חיים של טובה חיים של ברכה חיים של פרנסה וכו׳ (תפלת רב, שם טז:). יהי רצון מלפניך ה׳ אלהינו שתתן לכל א׳ וא׳ כדי פרנסתו ולכל גויה וגויה די מחסורה (תפלת ר׳ אלעזר בר׳ צדוק, שם כט:). ושאלה בברכת השנים מ״ט אמר רב יוסף מתוך שהיא פרנסה לפיכך קבעוה בברכת פרנסה (שם לג.). הרואה נחש בחלום פרנסתו מזומנת לו נשכו נכפלה לו הרגו אבדה פרנסתו (תנא לפני רב ששת, שם נז.). כל המשתף שם שמים בצערו כופלין לו פרנסתו (רב הונא בר ברכיה בשם רבי אלעזר הקפר, שם סג.). פרנסתו מעופפת לו כצפור (ר׳ שמואל בר נחמני, שם שם). היה מהלך בדרך או במדבר ואינו יודע אימתי שבת מונה ששה ומשמר יום אחד וכו׳ אמר רבא בכל יום ויום עושה לו כדי פרנסתו בר מההוא יומא, וההוא יומא לימות. דעביד מאתמול שתי פרנסות (שבת סט:). מותרם לא שונה ולא שונין לו וכו׳ ועושה לו חנות קטנה בשביל פרנסתו (מו״ק טו.). כותב אדם תפילין ומזוזות לעצמו וכו׳ ולאחרים בטובה וכו׳ ר׳ יוסי אומר כותב ומוכר כדרכו כדי פרנסתו (שם יט.). הניחה לו בנים קטנים מותר לישא לאלתר מפני פרנסתן (ר׳ יהודה, שם כג.). אמרו עליו על הלל הזקן שבכל יום ויום היה עושה ומשתכר בטרפעיק חציו היה נותן לשומר בית המדרש וחציו לפרנסתו ולפרנסת אנשי ביתו (יומא לה:). מכרו שניהם לפרנסה זה היה מעשה לפני רשב״ג ואמר הבעל מוציא מיד הלקוחות (יבמ׳ סו:). למלך שכעס על בנו אמר לאפוטרופוס שלו אל תתן לו פרנסתו עד שיבכה ויתחנן לפניך (מגי׳ תענית יב). קשה היא פרנסה כפלים כלידה, בלידה כתיב בעצב תלדי בנים ובפרנסה כתיב בעצבון תאכלנה (ר׳ אסי׳ מד״ר ברא׳ כ). הקיש גאולה לפרנסה ופרנסה לגאולה וכו׳ מה גאולה פלאים אף פרנסה פלאים מה פרנסה בכל יום אף גאולה בכל יום (רבי אלעזר, שם שם). ירוד ירדנו, ירידה היא לנו, בארצנו היינו מפרנסים לאחרים עכשיו צריכין אנו לפרנסותיך (שם שם לג). —ופרנסת בע ח, צרכי בע״ח: ובהמה טמאה שנפלה לבאר עושין לה פרנסתה במקומה בשביל שלא־תמות (תוספתי שבת יד ג). אותו ואת בנו שנפל לבאר ר׳ אליעזר אומר

---

1) [כך כנראה צ״ל ולא מפ־רכס.]

2) [אולי צ״ל טעון בעול ימין. בלו׳ בא בימים, והוא ע״פ הערב׳ טאען (חודר) פי אל־סן a), בא בשנים.]

---

a) طاعان في السن

מעלה את הראשון על מנת לשחוט ושוחטו והשיני עושה לו פ ר נ ס ה במקומו בשביל שלא ימות (שם יו"ט ג ג). עושין פ ר נ ס ה לנחיל של דבורים בשביל שלא יברח (שם שם ג ד).—ובמשמ' תקנה: שהבכור והמעשר יש להם פ ר נ ס ה במקומן (בחוץ לארץ, שירעו עד שיסתאבו ויאכלו שם) (ר"ש, תמורה ג ה). —ופרנסת דבר, צרכי הדבר, מה ששיך ונצרך לדבר, כגון פרנסת לינה, צרכי הלינה, כר וכסת: אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום מככר בפונדיון וכו' לן נותנין לו פ ר נ ס ת לינה, שבת נותנין לו מזון שלש סעודות (פאה ח ז). — ובמשמ' צרכי חתונה, סעודת חתונה: מעשה בהלל הזקן שעשה סעודה לאדם א' ובא עני ועמד על פתחו ואמר אשה אני צריך להכנים היום ואין לי פ ר נ ס ה כלום, נטלה אשתו כל הסעודה ונתנה לו (דא"ר ו). — ובמשמ' פרנוס נדוניה: ל פ ר נ ס ה שמין באב (שמואל, כתוב' סח.). מיתיבי הבנות ניזונות ומתפרנסות וכו' מאי לאו פ ר נ ס ת הבעל אר"נ בר יצחק לא בפרנסת עצמה (שם שם). —ובסהמ"א: אבינו מלכנו כתבנו בספר פ ר נ ס ה וכלכלה (תפלת א"מ). דנהי דגידולי הארץ איקרי (עורות של בע"ח) על שם שהארץ מגדלתן במרעה ו פ ר נ ס ה אבל גידולים מן הארץ לא איקרי (רש"י, סוכה יא:, ד"ה כי מגינה). וכאשר יוכיחנו מוכיח ויורנו מורה ויאמר עד מתי תתעלם מחשוב בצידתך ועניני בית מועדך יאמר לו עד שיהיה לי די פ ר נ ס ת י וספוקי (ר"י א"ת, חו"ה, הבטחון ה). האנשים בטבעם אוהבים מה שהורגלו בו ונוטים אליו עד שאתה תראה אנשי הכפר כפי מה שהם ממעוט רחיצת ראשם וגופם והעדר ההנאות וצוק ה פ ר נ ס ה ימאסו המדינות ולא יהנו בהנאותם וכו' (ר"מ א"ת, מו"נ א לא). ובעבור כי החדר האחד משני חדרי הלב (צר) מהכיל הדם אשר הוא פ ר נ ס ת ו והמות איננו מתפרנס כי אם משאריתו יחלשו שניהם וכו' (ר"י זבארה, שעשועים ג, דודזון, 20). הרואה חזיר פ ר נ ס ה טובה מזומנת לו (ר"ש אלמולי, פתרון חלומות, נח:). — ב) ובמשמ' פַּרְנָסוּת, שלטון הַפַּרְנָס: כי נפלתי מפטירתו של משה קמתי מ פ ר נ ס ת ו של יהושע בשעה שהפיל ל"א מלכים (מד"ר דבר' יא). — ג) ״במשמ' חכמת הכלכלה, Ökonomie; économie; economics: המעשיי הוא ידיעת תקון המעשה ומתחלק לג' מינים והג' המוסר המדינות ו ה פ ר נ ס ה (רמח"ל, ס' ההגיון ג).

״**פַּרְנָסוּת**, ש"נ, — מִשְׂרַת הַפַּרְנָס: ויצאו מן ה פ ר נ ס ו ת הרופא כמה"ר יעקב וכו' אפס כי נשאר להם שם ה פ ר נ ס ו ת בין הישמעאלים (חרבות ירושלים, ע:). ועתה לך נחה את העם, חזור ל פ ר נ ס ו ת שלך (חזקוני עה"ת, שמות לב לד).

***פִּרְנֵק**, פ"י,—עִדֵּן וּפִנֵּק[1]: וכרביבים עלי עשב, מה רביבים הללו יורדין על העשבים ומעדנין אותן ומ פ ר נ ק י ם אותן כך דברי תורה מעדנין איתך ומ פ ר נ ק י ן אותך (מדרש תהלים הופמן, דבר' לב ב, 184).

-התפ', הִתְפַּרְנֵק: כל חיטטין ופרניקין שישראל מחטין ומ ת פ ר נ ק י ן בעולם הזה בזכות מילה שנתנה בין ירכים (ר' יוחנן, מד"ר שה"ש, מה יפו).

***פִּרְנֵת**, התפ', *הִתְפַּרְנֵת[2], — קבע לעצמו תוספת, דרש יותר: מעשה שהיו מחזרין שנה אחת ומבקשים פרה אדומה תמימה, באו אצל עובד כוכבים ומצאו אצלו, אמרו לו מכור אותה לנו, ראה אותן שהיו צריכין לה הרבה התחיל מ ת פ ר נ ת עליה, אמרו לו בכמה, אמר להם במאה זהובים (תנחו' בובר, חקת ג).

א. **פרם**[3], ממנו א. *פְּרוּמָה, א. ״פְּרִימָה, א. פֶּרֶם, א. פֵּרֶם, ב. פֶּרֶם, א.*פִּרְם, א. פְּרָסָה, *פַּרְסָן, *פַּרְסְתָן.

ב. ***פרם**[4], ממנו ב. ״פְּרוּמָה, ג. ״פְּרִימָה, ב. *פֶּרֶם, ב. פִּרְם, ב. ״פִּרְסָה.

ג. ***פרם**[5], ממנו ד. ״פְּרִימָה, ג. *פֵּרֶם.

ד. ***פרם**[6], ממנו ב. ״פְּרִימָה, ד. *פֵּרֶם.

---

1) [עי' בהערה לערך פִּרְנֵס.]

2) [כשם שנגזר הפעל פֵּרֵן בקל ובהפע' מן פרנא, φέρνη ביונ', כך נגזר במשמ' קרובה הִתְפַּרְנֵת מצורת הנקבה פ ר נ י ת א, המצויה בסור', ושם על יד השם גם פעל בצירת פ ר נ י, נתן נדוניה.]

3) [כך גם בארמ' ובערבי פַּרַשׁ a) והוא קרוב אל פ ר ץ, ועי' גם ב. פָּרַשׁ.]

4) [עי' א. פ ר שׂ, הערה.]

5) [עי' הערה לפעל ג. פֵּרֵם.]

6) [עי' הערה לפעל ד. פֵּרֵם.]

---

a) فرس

א. **פָּרַם**[1], פ״י, פָּרַס, יִפְרְסוּ. — פָּרַס לחם לפלוני, שבר, הפריש על ידי שבירה וחתוך מככר לחם ונתן לו, brechen; casser; to break: הלא פָרֹס לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית כי תראה ערם וכסיתו ומבשרך לא תתעלם (ישע׳ נח ז).—ובלא מלת לחם: ומתו גדלים וקטנים בארץ הזאת לא יקברו ולא יספדו להם ולא יתגדד ולא יקרח להם ולא יִפְרְסוּ להם על אבל לנחמו על מת ולא ישקו אותם כוס תנחומים על אביו ועל אמו (ירמ׳ יז ו–ז).— ובתו״מ: אין מברכין על הפת אלא בשעה שהוא פורס (ר׳ חייא, ירוש׳ ברכ׳ ו ח). לא יפרום אדם פרוסה לאורחין אלא אם כן אוכל עמהם אבל פורס הוא לבניו ולבני ביתו כדי לחנכן במצות (ת״ר, ר״ה כט:). כל הבזיכין שבמקדש לא היו להן שוליים חוץ מבזיכי לבונה של לחם הפנים שמא יניחום ויפרום הלחם (ת״ר, פסח, סד:). מאי מצה נא וכו׳ כל שפורסה ואין חוטין נמשכין היבנה (רב יהודה בשם שמואל, מנח׳ עח:). לא יהא אדם מיסב בפני מי שגדול ממנו, בא לפרום את הככר בוצע במקום הצלי וכו׳ (דא״ז ו). — ואמר המשורר: נודו לאם השיר בשער תערוך שלחן בפת סלת ואין לה פורס, ובכו עלי ארמון ילדיה אשר קרם בשפלות יד ילדים קרם (רמב״ע, אוי כי פניני שיר, דוקס, 103). ו(מאכי)ל לגורם ובמקומו סורם ואת פתו פורם לכל גרסניים (ד״ה של יהודי מלכים וא״י ג, יעקב מן, 22). — וביכ׳ פָּעוּ׳, *פָּרוּס, שפרסו אותו, ובפרט פְּרוּסָה, פת שפרסו אותה בנגוד אל שלמה, ועי׳ גם ערך א. פְּרוּסָה: ככר הוא ערוב, אפילו מאפה סאה והיא פרוסה אין מערבין בה, ככר כאיסר והוא שלם מערבין בו (ערוב׳ ז י). והקריב ממנו אחד מכל קרבן תרומה להי׳, אחד שלא יטול פרוס, מכל קרבן שיהיו כל הקרבנות שוין (מנח׳ ז ג). פרוסה של גלוסקין ושלמה של בעל הבית בברך על השלמה של בעל הבית וכו׳ פרוסה של חטין ושלמה של שעורין מברך על פרוסה של חטין (תוספת׳ ברכ׳ ד יח). הכל מודים בפסח שמניח פרוסה בתוך שלמה ובוצע (רב פפא, בבלי שם לט:). מה עני שדרכו בפרוסה אף כאן בפרוסה (פסח׳ קטו:). הלא תפרוש אין כתיב כאן אלא הלא פרוס, ככר היא פרוסה שמראש השנה נגזר על אדם מה שמשתכר ומה שמתחסר (ר״ס, מד״ר ויקר׳ לד). — ובהשאלה: פרס למה קורין אותו פרס, שקיבלה את המלכות פרוסות אחד בימי תרדה ואחד בימי אדריכאן ואחד לעתיד לבא (מד״ר אסתר א, בשנת שלש).—*על כלים פְּרוּסִים, שבורים: מפני מה סוור של נחתומין הפרוס טמא, מפני שהוא קורץ ומוליך עליו מקריצות לתנור (ר׳ שמעון, תוספת׳ כלים ב״מ ה ד). — *פְּרֻסָה פְּרוּסָה, סדוקה: אם היתה אחת מרגליו וידיו פרסתה עגולה כשל חמור אע״פ שהיא סדוקה ופרוסה (פסול) (רמב״ם, איסורי המזבח ה).

—הפע׳, הִפְרִיסָה, הִפְרִיסוּ, מַפְרִיס, מַפְרֶסֶת, מַפְרִסֵי, מַפְרִיסֵי, יַפְרִיס. — א) הִפְרִיס פַּרְסָה, היתה לו פרסת פרוסה ומחולקת לשתים, היו לו טלפים סדוקות, gespaltene Klauen haben; avoir le sabot fendu; to have cloven hoofs: כל מַפְרֶסֶת פרסה ושסעת שסע פרסת מעלת גרה בבהמה אתה תאכלו אך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה ומִמַּפְרִסֵי הפרסה את הגמל כי מעלת גרה הוא ופרסה איננו מַפְרִיס טמא הוא לכם ואת השפן כי מעלה גרה הוא ופרסה לא יַפְרִיס טמא הוא לכם ואת הארנבת כי מעלת גרה הוא ופרסה לא הִפְרִיסָה טמאה היא לכם ואת החזיר כי מַפְרִיס פרסה הוא ושסע שסע פרסה והוא גרה לא יגר טמא הוא לכם (ויקר׳ יא ג–ז). אך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וּמִמַּפְרִיסֵי הפרסה השסועה את הגמל ואת הארנבת ואת השפן כי מעלה גרה המה ופרסה לא הִפְרִיסוּ טמאים הם לכם (דבר׳ יד ז).—ובלא מלת פרסה: ותיטב לי׳׳ משור פר מקרן מַפְרִיס (תהל׳ סט לב). — ובתו״מ: והלא חזיר מפריס ומשוסע (ספרא ויק, שמיני פרשה ד). שליט בעולמו יודע שאין לך דבר שמפריס פרסה וטמא אלא חזיר, לפיכך פרט בו הכתוב הוא (דבי ר׳ ישמעאל, חול׳ כט.). — *ובמשמ׳ העמיד את פרסותיו: עגל שנולד ביו״ט שוחטין אותו בי״ט וכו׳ הכא במאי עסקינן שהפריס על גבי קרקע (חול׳ כח:). — ובסהמ״א: ואם יצא העובר חי אחר שחיטה והפריס על גבי קרקע אין שוחטין אותו ביום אחד (רמב״ם, שחיטה יב יא). — ב) *כמו קל: זה שהיה מחלק לחם הפנים הוא עומד על הרובד שבאולם מפריס ומניח וכל אחד ואחד בא ונוטל חלקו (תוספת׳ מנח׳ יא יג).—ובהשא ה, *הִפְרִיס מצוה, עבר על המצוה, ואמר הפיטן: מצוה

---

[1] [עי׳ הערה לשרש.]

כהפרים (אדה"ר) מורד מערים מזרחי ההרים מנות התרים (מאיר בר ילחק, אילת השחר, יול' בצת ר"ח)[1].

—נפע', *נִפְרַם, — א) נשבר לפרוסות: עד שלא שחטה ונפרס הלחם יביא לחם אחר וישחט עליו וכשרה (תוספת' מנח' ה כז). הוקטרו הבזיכין ואחר כך נפרם הלחם כשר (שם שם יא עז). ורקיק מצה אחת, מן הסל היה, שאם נפרם או חסר פסול (ספרי במד' לו). עד שלא פרקה נפר לחמה (של המנחה) הלחם פסול ואין מקטיר עליו את הבזיכין, משפרקה נפרם לחמה הלחם פסול ומקטיר עליו את הבזיכין (מנח' ח.). - ואָכֶל שֶׁנִּפְרַם: אוכל שנפרם[2] ומעורר מקצת, ר' מאיר אומר אם אוחז בגדול והקטן, עולה עמו הרי הוא כמוהו, ר' יהודה אומר אר אוחז בקטן והגדול עולה עמו הרי הוא כמוהו (עבו"י ג א). — וּמִנְעָל שֶׁנִּפְרַם[3]: סנדל שנפחת ומקבל את רוב הרגל מנעל שנפרם וחופה את רוב הרגל ונתפסקו רצועותיו או שניטל האונטלית שבו טמא, נפחת ואינו מקבל את רוב הרגל נפרם ואינו חופה את רוב הרגל ונתפסקו אזניו טהור (תוספת' כלים ב"ב ד ו). — ובסהמ"א: בית הפרם, על שם פריסה שהעצמית נפרסים בסדרם רגלים או ע"י מחרישה (תוס' נדה כז., ד"ה בית). — ב) דרכו עליו בפרסה וברגל: מה גפן זו בתחלה היא נפרסת[4] ברגל ואח"כ עולה לשלחן מלכים כך ישראל נראין כאלו מאוסים בעולם הזה וכו' אבל לעתיד לבא ונתנך ה' עליון (מד"ר ויקר' לו).

—התפ', *נִתְפָּרַם כמו נפע', נתפרסו הבכורות, עגולי קציעות וכדו': נתפצעו האגוזים נתפרדו הרמונים נתפתחו החביות נתחתכו הדלועין נתפרסו הככרות יעלו באחד ומאתים (ערלה ג ח). נתפרסו עיגוליו (של בעל הבית) נתפתחו חביותיו הרי אלו (הפועלים) לא יאכלו, אב לא הודיען מעשר ומאכילן

1) [במד"ר (ברכש' כב) דרשו על הפסוק ויצא קין: יצא כמפרים וכמרמה בבוראו, ודעת במה חכמים היא שהכינה: כחזיר המראה את פרסותיו ואומר שבכשר הוא, והערוך (ערך מפרים) חברו עם: ולא היו מפריסים אלא בפה (עי' פָּרַן, הערה). אך יש במה שנויי נוסח, והנראה ביותר הוא כמערים, כגרסת ילק' שמע', ועי' הערת תיאודור למקום).]

2) [י"ג: שנפרס (עי' רעצ"ט). אך מתוך הנוס' בתוספת' (שבו"י ב ז): נפרץ, נראה שהנכון נפרם.]

3) [עי' פָּרַם, נפעי.] 4) [ואולי צ"ל: נרפסת.]

(צ"ע ז ז). — ובסהמ"א: קציעות שדרסן בעיגולין ונגמר מלא ת למעשר ונפלו ונתפרסו וצריך לחזור ולדורש; (רש"י, שם לב:, ד"ה נתפרסו).

ב. *פָּרַם, פ"י, — כמו א. פָּרַשׂ, עי' שם, פְּרַם סדין, מפה, בגד, סודר, מחצלת וכדו': פורסין עור של גדי על גבי שידה תיבה ומגדל שאחז בהן האור (ר' שמעון בן ננס, שבת עז ה). פרסו כדין של בוץ בינו לבין העם (יומא ג ד). אבל פורס[1] הוא (את הסדין) על גבי נקליטי המטה (סוכה א ג). לא היו נכנסין להר הבית להשתחוות עד שהיו פורסין להן כלי מילת תחת רגליהן ונכנסין ומשתחוין וחוזרין לבתיהם בשמחה (ספרי דבר' שה). נחיל של דבורין פורסין עליה סדין בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים (ר' הושעיה, ירוש' שבת ד א). פורסין מחצלת על גבי שיפוף בשבת (רב, שם מו"ק ג ה). נפל לו עליה פרס[2] טליתו מעבירין אותו היטינה (ירוש' גיט' ט ג). נפל דופנה (של סכה) לא יעמיד בה אדם ובהמה וכלים ולא יזקוף את המטה לפרום עליה סדין (ערובי' עד.). פעם אחת שכחו ולא הביאו ספר תורה מבעו"י, למחר פרסו סדין על העמודים והביאו ספר תורה וקראו בו (רב דימי, שם פו:). אין הלכה לא כרבי יהודה ולא כרבי יוסי אלא פורס מפה ומקדש (רב יהודה בשם שמואל, פסח' ק.). היא פרסה לו סודרין נאין על ראשה לפיכך כהן נוטל כפה מעל ראשה ומניחו תחת רגליה (סוטה ט:). ומעין היוצא בתחלה בני העיר מסתפקין ממנו ומחכין כימה של טבריה ובלבד שלא יפרוס קלע ויעמיד את הספינה (ב"ק פא.). ולא יפרוס אדם את המטה במקום הרך אלא במקום הקשה (דא"ר ו). ואף בשעה שהיו נוסעים לא היו פורסין עליו לא בגד ארגמן ולא תולעת שני ולא בגד כליל תכלת (מד"ר במד' ד). ועמודיו אלו ארבעה עמודי שטים שפורסים עליהם הפרוכת (שם שם ו). יהושע הרבה שרתך והרבה חלק לך כבוד והוא היה משכים ומעריב בבית הועד שלך הוא היה מסדר את הספסלים והוא פורס את המחצלאות (שם שם כא). — ופְרַם מצודה, גשב, חרם וכדו': אין

1) [עי' לקמן פע'.]

2) [במשנה (פסח ד ג) ' ופירש, בירוש' (שם): ופירס. עי' א. פָּרַשׂ, פע'.]

פורסין[1]) מצודות חיה ועופות ודגים אלא כדי שיצודו מבעוד יום (ב"ש, משנה שבת יז:). אין פורסין נשבין ליונים אלא אם כן היה רחוק מן הישוב שלשים רים (ב"ק ז ז). אין אדם פורס חרמו ומעמיד ספינתו בתוך של חבירו (תוספת' שם ח יז). כפורס (את המצודות) בחרשין (ר' יוסי ב"ר' בון, ירוש' גני', שבת א. 69). שאין פורסין בתוכן (בתוך ערי מקלט) מצודות ואין משילין לתוכן חבלים כדי שלא תהא רגל גואל הדם מצויה שם (מכות י.). — ופָרַם אהל, סכה וכדו': הנוטע אוהלין בשבת חייב משום בונה, א"ר זעירא אינו אלא כפורסן ומקפלן בשבת (ירוש' שבת כ). — ובהשאלה: שכל הברכות וטובות ונחמות שהקדוש ברוך הוא מביאן על ישראל חותמין בשלום, בק"ש פורס סכת שלום בתפלה עושה שלום (ר' לוי, מד"ר ויקר' ט[2])). — ופָרַם פרוזדגמאות, שלח והפיץ פקדות: מלך בשר ודם פורס פרוזיגמאות במדינה ואומר פלן קוטום וכו' (מדרש ילמדנו, שמות לא יח, מובא בערוך ערך פרזדגמא). — ובסהמ"א: יום שאין בו נשיבת רוח במקום שבני אדם בקיאים פורסין סדין בין הדקלים ואין מתנענע ועומדים בין שני דקלים הקרובים זה לזה ורואין איך ינועו חריותיהם זה אצל זה (בשם תשובות, ערוך ערך סח). פרם עור ע"ג הדייש כדי שלא תאכל (הפרה), כל זה וביוצא בו אסור ואינו לוקה (רמב"ם, שכירות יג ג). — ואמר הפיטן: בוץ סדין פרסו למסך בינו לבין העם מוסך (ר' משולם בן קלונימוס, אמוסה כפלאותיך עבודת יוה"כ, Elbog., Stud. עמ' 129). כל עוף דורס כף פורס נשר פרס עם עזניה (רעיוני כח חדש, פזמון לש"ה, מחז' איטלי' ב, קלח.). — ב"נ' פַעוּ', פָּרוּס, נק' פְּרוּסָה, כמו פָּרוּשׂ, שפרשו אותו: הכל נתון בערבון ומצודה פרוסה על כל החיים החנות פתוחה והחנוני מקיף וכו' (אבות ג טז). אלו חוצצין ולא מביאין מסכת פרוסה והכלי המטה והמשפלות והמסריג שבחלונות (אהל' ח ד). מחצלות פרוסות שבפיתחי חנויות ברשות הרבים אם היו קשורות ותלויות פותחין ונועלין בהן ואם לאו אין פותחין ונועלין בהן (תוספת' עירוב יא יא). פרוכת אורכה ארבעים אמה ורוחבה עשרים אמה היתה נארגת תכלת וארגמן ושש משזר מעשה רקם והיתה פרוסה על פיתחו של היכל מבחוץ (שם שקל' ג יג). שתי פרכות היו שם אחת פרוסה ואחת מקופלת, נטמאת פרוסה פורסין את המקופלת (ר' חנניה בן אנטיגנס, שם שם ג טו). כיון דהיא (הכילה) פרוסה מאתמול נעשה כפותח ונועל בשבת (ר' יוסי, ירוש' שבת כ). הכל מודים שאין עושין אהל עראי בשבת אלא מצאו סדינין פרוסין על העמודים והביאו ספר תורה וקראו בו (עירוב' פו:). זה ידו של הקב"ה שפרוסה תחת כנפי החיות כדי לקבל בעלי תשובה (ר"ש בן לקיש, פסח' קיט.). וכל האומות היו עתידות לשמוע והן מתכנסות ובאות על פוגה ועל עכו והם בוכים על סכיבות עכו פרוסות (מד"ז שה"ש ה, בובר, 34). — ובסהמ"א: בלילי שבת ראיתים (את הכילות) שהם פרוסות ולבקר ראיתים מושלכים לארץ (רש"י, שבת קלח., ד"ה דמאורתא). אילו היה עליה בר או כסת או בגד פרוס עליה מערב שבת כשיעור טפח למחר מותר לפרוס על כל המטה (ר"נ על הרי"ף, שבת כ, כו:, ד"ה ומטה). — ואמר הפיטן: מהלך ארבע מאות פרסה נע ונד מבזורת לפרסה, סע משעיר והכמין פרוסה[1]) עיף ויגע מבושיו לסרסה (ר"א קליר, אזכיר סלה, קרוב' שבת זכור). ואלו כל הימים דיו ואגמים קולמוסים ובני אדם לבלרים ויריעות ארצות פרוסים וכו' אינן מספיקין לחקור פלאות ונסים (ר' שמעון בר יצחק, חסדי ה', סלוק ז פסח). — "פְּרוּסִים, כנוי לשָׁמַיִם, ואמר הפיטן: בכן נפש בו יוצר מכון פרוסים ונחלו (את השבת) לעמו אשר בצלו חוסים (בנימן בן זרח, אלהינו אלהים אמת, יוצ' שבת בראשית, מחז' איטל' א, קד.). לא כל הרוצה לשום לו שם משיב כי אם במאמר נוטה פרוסים (ד"ה של יהודי מצרים וא"י ב, יעקב מן, 152). — "ובמשמ' פָּרוּם ועודף מעל לדבר שתחתיו[2]): פיה (של הבהמה) דומה לשל חזיר

---

[1]) [כך במשנה שבבבלי, אך במשניות (א ו): פורשין.]

[2]) [בירוש' (ברכ' ד ח) בשם ר' אבין, ושם בדפוס': פורש, ובכ"י רומי: פורס, ועי' פְּרִישָׁה ב. פְּרִיסָה.]

[1]) [כלו' רשת פרוסה.]

[2]) [דברי הרמב"ם מסכמים בעקרי' את הנאמר בארמי' בגמרה (בכורו' מ.): ופיו דומה כשל חזיר, אמר רב פפא לא תימא דשפיד ופרים אלא כיון דפרים אף על גב דלא שפיד. ופרש רש"י: פרים, ששפה עליונה לחיים העליונות עודפות על התחתונות.]

פ ר ו ם אע"פ שאינו מחודד כשפוד (רמנ"ס, היקורי המזנח ג ג). — ועי' ב. פְּרוּסָה.

—נפע', *נִפְרַם,— שֶׁפֵּרְשׁוּ אותו: היו יושבין ו נ פ ר ס ה מחיצה ביניהן, לדברי האומר פסח נאכל בשתי חבירות אוכלין, לדברי האומר אין פסח נאכל בשתי חבורות אין אוכלין (פסח' פו:). — ובספהמ"א: בית הפרם הזה (שחרשו אותו) מותר לנטוע בו כל נטע לפי שהשרשים יורדים לםטה משלשה, ולמטה משלשה בבית הפרם טהור שהרי הקבר נ פ ר ס[1]) על פני השדה (רמנ"ס, טומאת מת י ח). אח"כ נ פ ר ס ה פרסה כמו מסך תחת האצילות (רמח"ל, פתחי חכמה ג, יג).

—פע', *פֵּרַם, פֵּרַם, פירם, — כמו קל: פ י ר ם עליה סדין מפני החמה או תחתיה מפני הנשר או ש פ י ר ם על גבי הקינוף פסילה אבל פורס הוא על גבי נקליטי המטה (סוכה ח ג). או ש פ י ר ם על גבי קיניפות פסולה (בבלי כס י). היא (סוטה) פ י ר ס ה[2]) סדין לפיכך כהן נוטל כפה מעל ראשה (תוספת' סוטה ג ג). — יבספהמ"א: קורה ש פ י ר ם עליה מחצלת הרי ביטלה שהרי אינה ניכרת (רמנ"ס, שנת יז כג).

— יעי' גם א. פֵּרֵשׁ, פע'.

—התפ', *נִתְפָּרַם, — כמו נפע': איזהו בית הפרם זה המקום שנחרש בו קבר שהרי נתדקדקו עצמות המת בתיך העפר ו נ ת פ ר ס ו[1]) בכל השדה וגזרו טימאה על כל השדה שנחרש בה הקבר (רמנ"ס, טומאת מת י ח).

ג. *פָּרַם[3]), פעי'.—הכריז בצביר, הצהיר[4]), (öffentlich) verkünden; proclamer; to proclaim, —

א) פָּרַם את שמע, פָּרַם על שמע, הכריז והצהיר בצבור בקול שמע ישראל יי' אלהינו יי' אחד[1]): אין פ ו ר ס י ן את שמע ואין עוברין לפני התיבה ואין נושאין את כפיהם וכו' פחות מעשרה (מגי' ד ג).

---

[1]) [השוה בפרוש המשנ' לרמב"ם (אהל' יח ג): כאשר נחרש הקבר הנה כבר נ ת פ ז ר על פני כל הארץ ולזה יטעו בו האילן להמשך שרשו תחת הארץ וכו', ועי' ג. פָּרַס, פֵּרֵס, הערה.]

[2]) [בבבלי (סוטה ח:): פ ר ס ה לו סודרי נאין, עי' קל.]

[3]) [עי' בהערה הבאה.]

[4]) [בבאור הצרוף פָּרַם על שמע, פרם את שמע, עסקו חכמים ומפרשים מרבים, קדמונים ואחרונים, ועי' בחמר הרב המובא במחקריו של אלבוגן (JQR 1907, עמ' 922 וכו'; Stud. עמ' 3 וכו'; D. jüd. Gottesdienst עמ' 496 וכו') ואת זה במאמריו של פינקלשטיין (JQRNS XXII, עמ' 387 וכו'; שם XXIII, עמ' 29 וכו') על משמ' הפעל פָּרַם בצרופים פ ו ר ס על ש מ ע, ב פ ר ו ס ע צ ר ת, ב פ ר ו ס ה פ ס ח, ב פ ר ו ס ה ח ג. ובלי ספק צדק פינקלשטיין בהוכחותיו שמשמ' הפעל פָּרַם בצרופים אלו היא הכריז, הצהיר בפמבי. לבאור מקור ההוראה הזאת מורה פינקלשטיין על משלי (יג יו): וכסיל יִפְרֹשׂ אולת (עי' ערך א. פָּרַשׂ), אך גם מצד הלשון וגם מצד הענין קשה לקבל קשר זה. אין ספק שפעל עברי זה, פ ר ס, נגזור מן היוני פ ר ה ס י א παρρησία, כשם שנגזר פָּרַן מן φέρνη, סָקַף, הסתקף מן συκοφαντία (עי' פסק, הערה בעמ' 5046). וכן אין גם פ ר ס ם (אך עי' שם בהערה) אלא צורה אחרת של פעל זה. וכשם שנמצאה על יד פָּרַן, פְּרֵנֶת, בסור' הצירה פרני מיוני φέρνη, כך נולד על יד הצורות שבעבר' פָּרַם, פִּרְסֵם, בסור' פ ר ס י במשמ' הכריז מן παρρησία, וכן משמש בעבר' של הקראים ציני פָּנוּי, פָּרוּם במשמ' גלוי ומפֻרסם.

ומכאן שאין ג. פָּרַם זה אלא: הכריז בפרהסית.

ואמנם המפרשים הקדמונים הבינו את פריסת שמע לא בקריאת שמע דוקא, אלא כאמירת ברכת שמע וביחוד ברכת יוצר אור וברכי הקודמת לה. יש שקשרו את זה עם דברי ת"י (ש"א ט יג) י פ ר י ם נכסתא (נ"א: יפרים מזונא ועיד) כתרג' של י ב ר ך הזבח. כך הערוך ואחרים. ויש שפרשו מלשון פרם במשמ' חצי, שאומר מחצית הברכות שלפני שמע; כך רש"י ואחרים. ועי' ספר המכתם על מס' מגלה לר' דוד ב"ר לוי (הוצ' גרוסברג, יח:). ולפי זה יש להבין את שמוש צרוף זה בספרות ההלכה.]

[1]) [במקורות נמצא גם פָּרַם ע ל שמע, וגם פָּרַס א ת שמע, ופינקלשטיין מוכיח שהצורה את ש מ ע מצויה במקורות הקדומים לא פחות ואולי יותר מן הראשונה השגורה היום. ואמנם אין הצירה פרם ע ל שמע מטעית, כי כן אפשר לאמר אף הכריז דבר, פרם דבר, וגם הכריז על דבר, פרם על דבר, כהבחנה זו, שהכריז דבר פרושו: אמר מלים אלו בפרהסיה, בעוד שהכריז על דבר כונתו לענין, כלו' הכריז שדבר כך וכך. וכן נראה שהאומר פ ר ס א ת ש מ ע התכון לאמר: פלוני אמר את שמע בקול; ואלו האומר פ ר ס ע ל ש מ ע כונתו: פלוני הכריז על תכן שמע, השמיע כי ה' אלהינו ה' אחד. ואמנם גם לפי זה אפשר שהצורה פ ר ס א ת ש מ ע קדמה לחברתה. וכן מקביל לזה הצרוף ב פ ר ו ס ה ח ג וכדו', כלו' בפָרֵס את החג. ומתכן המקורות נראה שהיתה לקדמונים דרך ידועה להכריז את שמע בקול ובנעימה ואולי אף בתרגום (ו"א בבאור) ולא כל אדם ידע לפרס כהלכה.]

המפטיר בנביא הוא פורס על שמע והוא עובר לפני התיבה והוא נושא את כפיו (סס סס ח). קטן קורא בתורה ומתרגם אבל אינו פורס על שמע ואינו עובר לפני התיבה ואינו נושא את כפיו, פוחח פורס את שמע ומתרגם אבל אינו קורא בתורה ואינו עובר לפני התיבה ואינו נושא את כפיו, סומא פורס את שמע ומתרגם, רבי יהודה אומר כל שלא ראה מאורות מימיו אינו פורס על שמע (סס סס ו). הפורס על שמע והמברך על הפירות ועל המצוות לא יענה אחר עצמו אמן (תוספת' סס ד כז). הפורס את שמע והעובר לפני התיבה והנושא את כפיו וכו' לא יענה אחר עצמו אמן (ירוש' ברכ' ה ד). המפטיר בנביא הוא פורס על שמע, באיזה שמע אמרו בשמע של ספר תורה (סופר' יד ח). ויש אומרים פורס את שמע שיאמר יוצר אור וקדוש (סס סס יד). וקטן שאינו פורס את שמע אין יכול לאמר קדוש כיוצא [1]) ביחיד אבל בצבור עונה עמהן וגדול פורס את שמע יכול לאמר קדוש (סס טז יב). וכיצד אמרו שירה וכו' כסופר הפורס על שמע בבית הכנסת שהוא פותח תחילה והן עונין אחריו (ר' נחמיה, סוטה ל:). כנוהג שבעולם עשרה בני אדם נכנסין לבית הכנסת ואין אחד מהן יכול לפרוס על שמע ולעבור לפני התיבה ואחד מהם יודע דומה כשושנה בין החוחים (מד"ר ויקר' כג; כס סה"ס א, כשושנה). אם היה קולך ערב הוי פורס על שמע ועובר לפני התיבה (תנחו' בובר, ראה ט).—ובסהמ"א: וכיון שבטלה גזרה והיו פורסין על שמע כתקנה ומתפללים בקשו לסלקה (את שמע שבקדשת שבת ויו"ט) כל עיקר שהרי חזרה ק"ש למקומה (בסס רב סר שלום גאון, סדר רע"ג הפלס א, קלט:). וכן לא יהיה אחד מברך ברכת שמע והכל שומעים ועונין אחריו אמן אלא בעשרה וזה הוא הנקרא פורס על שמע (רמב"ם, תפלה ח ה). ובמדינות אלו אין נוהג הפורס על שמע לומר כל ברכת יוצר אור אלא אומר קדיש וברכו (לבוש או"ח סט א). — ב) פָּרַס את הפסח, העצרת, החג, הכריז את בוא הפסח, הכריז על החג [2]),

רק בצורת מקור, בִּפְרֹס: בשלשה פרקים בשנה תורמין את הלשכה בפרוס הפסח בפרוס עצרת בפרוס החג [1]) והן גרנות למעשר בהמה (ר' עקיבא שקל' ג א). שלש גרנות למעשר בהמה בפרס הפסח בפרס העצרת בפרס החג (הוא, בכורות ע ה). ומתריעין על האילן בפרוס הפסח (תוספת' תעני' ב ח). בשלשה פרקים מוכרין את הזרע בפני הזרע ובשעת הזרע ובפרוס הפסח (ר' יהודה, סס ב"מ ד יח). ובג' פרקים מוכרין את היין בפר הפסח ובפרס העצרת ובפרס החג (סס סס. נוסח הדפו' וכ"י וינה). מתריעין על האילנית בפרוס הפסח, על הבורות שיחין ומערות אפילו בפרוס החג (ת"כ, תעני' יע:). — ג) בינ' פָּעוּ', *פָּרוּס, גלוי ומְפֻרסם: פרוס ומפורסם העד על כי עשה ה' ישועה עמם (יהודה הדסי, אשכל הכפר רכע אות ם).

ד. *פָּרַס [1]), פ"י, — פָּרְסָה האשה נִדָּה, נטמאה בטמאת הנדה: הוציאוה (את הסוטה) שלא תטמא העזרה וכו' אמר אביי, שמא תפרוס נידת (סוטה כ:).

—פִּעֵ', *פֵּרֵס, — פֵּרְסָה נדה, כמו קל: שאם פירסה נידה לא היתה שותה (ספרי במד' יז). לפיכך חלה

---

[1]) [הגר"א גורס: ביוצר, בלוי' בברכת יוצר אור.]

[2]) [עי' בהערות לעיל; ויש שמנקדים בְּפֵרוּס (משנה מנקי' ליוורנו שקל' ג א; וכן בוקסטורף במלונו), ואינו נראה ביותר, הואיל ואין הפעל ג. פָּרַס נמצא בבנין פִּעֵ'. ויש שנקדו בִּפְּרֹס (משנה מנקי' ליוורנו, בכורות ע ה), פְּרוּס (יסטרוב במלונו), פָּרוּס (לוי).]

[1]) [בירוש' למשנה זו: א"ר אבהו כל הן דתנינן פרס פלגא, פלגא דל' יום קודם למועד, ע"כ, כלומר חמשה עשר יום קודם החג. ועפ"י זה הבינו את הבטוי המפרשים הקדמונים.].

[2]) [קשה לבאר פעל פָּרַס זה באור טבעי מאחד השרשים פרס במשמ' שבירה וחלֻקה, פרישה ושטיחה וכדו'. ואמנם הרמב"ם כותב פרשה נדה, תפרוש נדה (עי' ערך א. פָּרַשׁ) בשין, ואילו היה כתיב זה במקורות הקדומים, כי אז היה צרך להניח פעל כזה בלשון. ואולם אין כתיב זה בא בדברי הרמב"ם אלא במקום פרס שבמקורות, וכנראה הבין הרמב"ם פרס זה כלשון פרישה ושטיחה, ועל כן כתב בכתיב המקראי המדיק יותר, פרשׂ בשין שמאלית. ואמנם יתכן שפֵרְסָה נדה כמשמ' ראשונה הוא פֵּרְשָׁה (האשה) מטת נדה (שכן מְפָרֵשׁ, שהיא מִפְּרָאשׁ, פִּרְשֶׁה בערב' a) במשמ' מטה פרושה), ואולי זוהי כונת הרמב"ם, אך אין פרוש זה נראה ביותר; והואיל וקשה לקבל הבנה זו, מוטב להעמיד פעל זה לחוד ללא קשר לשרשים הדומים לו ואולי מקורו מיונ' ἀπόρρυσις, זיבה.]

a) مفراش، فرشة

הוא או שחלתה היא או שפירסה נדה אינו מעלה לה מזונות (רב יהודה בשם שמואל, כתוב׳ ב.). נכנסה לחופה ופירסה נדה מאי, את״ל חיבת חופה קונה חופה דחזיא לביאה אבל חופה דלא חזיא לביאה לא (רב אשי, שם נו.). אברהם אבינו אוכל חולין בטהרה היה ושרה אמנו איתו היום פירסה נדה (לשרים מקבלה בשם ר״ע, ב״מ פז.). ותתחלחל המלכה, וא״ר, מלמד שפרסה נדה (נדה עא׳). פירסה (שרה) נדה ונטמאת העיסה (לשרים מקבלה בשם ר״מ, מד״ר בריש׳ מח). — ובסהמ״א: ולחם לא הביא לפי שפירסה שרה נדה שחזר לה אורח כנשים אותו היום ונטמאת העיסה (רש״י, בראש׳ יח ח).

א **פֶּרֶס**, ס״ז,—שם אחד העופות הטורפים הגדולים [1]: ואת אלה תשקצו מן העוף לא יאכלו שקץ הם את הנשר ואת הַפֶּרֶס ואת העזניה (ויקר׳ יא יג). וזה אשר לא תאכלו מהם הנשר וְהַפֶּרֶס והעזניה (דבר׳ יד יב). — ובסהמ״א: י״ו (הצורה הי״ו) צורת הפרס והוא הנשר המעופף ובערבי אלנסר אלטאיר (ראב״ע הנשיא, חשבון המהלכות יז, בריט׳ מוז׳). הפרס היא הקטן מכל העיטים או עופות הדורסים וגם החזק מכלם (ליכדה, ראשית כמודים א ה עז). — ואמר המשורר: וירא אפך קצוי ארמה כאלו אפך רחם ופרס, והיות כעזנית עזאזל ידמית קאת מדבר וכוסו (רסב״ג, בחר מהמלי, בריבי, 6). שטו ועטו בתלאות והיו על כנף רוח עמוסים, בניהם עזבו בבד כעורב וילדיהם המיתום כפרסים (הוא, רביגי דמעך. דוקס כה). ירוצצו אבק רגליו להשיג ואיך צפור יהי רדף פרסים (רמב״ע, הריח מר, מעה״ס 69).

ב. **פֶּרֶס**, ס״ז, מ״ר כנ׳ פְּרָסֵיהֶן, — כמו א. פַּרְסָה: כי הנה אנכי מקים רעה בארץ הנכחדות לא יפקד הנער לא יבקש והנשברת לא ירפא הנצבה לא יכלכל ובשר הבריאה יאכל וּפַרְסֵיהֶן יפרק (זכרי׳ יא יו).

ג. ***פְּ־ס** [1]), פְּרָס, ס״ז,—בית הַפְּרָס, שטח שדה טמא שאין לעבר בו [2]: מערכין לנזיר ביין ולישראל

1) [השבעים (γρύπα) והוולגי (gryphem) מתרגמים במלה כללית, המסמנת נשר או עיט (vultur) בכלל, ובן ריב״ג: שם עוף גדול ובלשון ערבי עקאב, ורד״ק: עוף גדול שוכן במדבר, כדברי רבותינו ז״ל (חול׳ סב.), ובת״א ער, ת״י עריא, שאין פרושו המדיק ידוע. והיה שוהה את הפרס עם נשר הים (בוכרט) ורבים (עי׳ בהערת Lebrecht-Biesenthal בהוצאת ס׳ השרשים לרד״ק) חושבים שהוא העוף הנקרא ossifragus Beinbrecher, שובר עצמות; ואולם זהוי זה יסודו בלמוד מן השם פֶּרֶס כלשון שבירה, — ומי יאמר לנו מה מוצאו האמתי של שם זה?]

1) [כך מנקד במשנ׳ מנקד׳, ויש מנקדים פֶּרֶס, וכך נוהג בדבור; ואוים עי׳ בהערה הבאה.]

2) [מפרשים ומלונאים לא עמדו על משמעיתה המדיקת ועל מקורה של המלה הזאת. יש שמבארים אותה מן פֶּרֶס במשמ׳ חצי ע״פ הנוסח המשבש שבספרים בבבלי (מו״ק ה:): וכמה הוא עושה (בית הפרס) חצי מענה, ואולם הנכון (עי׳ דקדוקי סופרים) כבמשנה: מלא מענה: רש״י מבאר הפרס מן פרס במשמ׳ שבירה, כלו׳ שבירת עצמות בחרישה, ומעין זה בתוס׳, עי׳ א. פְּרִיסָה. אבל כונת המשנה היא לא למה שהחורש עושה בחרישה עצמה אלא לשינוי, לדין שהוא גורם לשדה מצד טהרתו או טמאתו. יחשיבה זו סותרת אף את דברי הרמב״ם בפירוש המשניות: ולזה יקרא בית הפרס לפי שהקבר פרוש על הכל מענין ההתפשטות והמשך (בערב׳: לאנכמאש אלקבר עלי גמיעה מן מעני אלבסט ואלמד). ובן טעו אף החוקרים שגזרו מלה זו מן היונ׳ φόρος במשמ׳ חצר (forum) ביונ׳, כאילו החורש בינה בית חצר מסביב לקבר — והרי אין בית כאן אלא שם אחר לחלק של השדה. כמו בית סאה, בית כור וכו׳, ואין הפרס אלא כנוי המסמן את הבית כטמא. ואולם, אשר לצורת המלה, לא שמו לב לכך כי ברב המקורות הקדומים כתוב לא בית פרס אלא בית הפרס אף במקום שאין כל ענין להא הידיעה: החורש את הקבר הרי זה עושה בית הפרס, וכו׳, עד שם הוא עושה בית הפרס, וכו׳, שדה בית הפרס על גבי טהורה וכו׳. ומכאן שהא זו היא חלק מן המלה עצמה ועי׳ מה שנאמר בהערה לערך א. פָּקִיעַ, או הַפְּקֵעַ על המלים המרכבות שראו בהא שלהן בטעות את הא הידיעה, וע״י כך שבשו אותן. ואשר לענין, ברור שהמלה הפרס באה להביע את התכונה הניתנת לבית שדה זה ע״י החרישה לצד הדין, לטמאה או לטהרה, וביחוד לחשש זה שמא יטמא העובר בה, ולקביעת מקום כזה כבית שלא יעבר בו הכהן, הנזהר מטמאה. ועל כן נראה שהמלה הפרס היא היוני ἄπορος (מקום) שאין לעבר בו. הרי בתקופה זו כתבו ה״א במקום אלף בכמה וכמה מלים זרות כגון הדיוט שהיא ἰδιώτης וכו׳ וכו׳. ולמשמ׳ זו רומזות גם אחת הדעות המובאות בתוס׳ (נדה כז, ד״ה בית הפרס), אף שאינה עומדת על מקורה הלשוני של המלה מיונ׳, וז״ל: א״נ לשון בית הפרס על שם שפרסיות רגלי אדם נמנעות מלילך שם מפני הטומאה.]

בתרומה וכו' ולכהן בבית הפרס (עירוב' ג א). נאמן אדם לומר זה כתב ידו של אבא וכו' ושהמקום הזה בית הפרס ועד כאן היינו באין בשבת וכו' (כתוב' ב י). אבל הסככות והפרעות ובית הפרס וכו' על אלו אין הנזיר מגלח (נזיר ז ג). החורש את הקבר הרי זה עושה בית הפרס עד כמה הוא עושה מלא מענה מאה אמה בית ארבעה כאין, רבי יוסי אומר בית חמש במורד, ובמעלה נותן רובע כרשינים על בורך המחרישה עד מקום שיצמחו שלשה כרשינין זו בצד זו עד שם הוא עושה בית הפרס, רבי יוסי אומר במורד ולא במעלה, היה חורש והטיח בסלע אי בגדר או שניער המחרישה עד שם הוא עושה בית הפרס, רבי אליעזר אומר בית פרס עושה בית פרס, רבי יהושע אומר פעמים עושה פעמים איני עושה כיצד חרש חצי מענה וחזר וחרש חציה וכן הצדדין הרי זה עושה בית פרס וכו', החורש מלטימיא מצבירות העצמות משדה שאבד הקבר בתוכה או שנמצא בה קבר, החורש את שאינו שלו וכן עכו"ם שחרש אינו עושה אותה בית פרס שאין בית פרס לכותיים, שדה בית הפרס על גבי טהורה ששטפו גשמים מבית פרס לטהורה אפילו אדומה והלבינוה או לבנה והאדימוה אין עושין אותה בית הפרס וכו' עפר בית הפרס ועפר חוצה לארץ שבא בירק מצטרפים כחוהם הצרצופים וכו' (אהל' יז א—ה). שלשה בית פרסות הן החורש את הקבר נטעת כל נטע ואינה נזרעת כל זרע וכו' (שם יח ג). שדה שמוחזקין בה שהיא בית הפרס אפילו היא בת ארבעת כורין אפילו משיכה היא ממקום הטומאה ואפילו טהור מקפת מארבע רוחותיה הרי היא בחזקת בית הפרס (תוספת' שם יז ה). מנפח אדם בית הפרס והולך (רב יהודה בשם שמואל, כתוב' כח:). כ"ג שהוא מיטמא או שנכנס לבית הקברות הרי זה לוקה ארבעים, אע"פ שנכנסו למדור העכו"ם לארץ העכו"ם ולבית הפרס או שיצא להוץ לארץ מלקין אותו מכת מרדות (סמח' ד כג). (מצאוהו) בין שדה אילן לשדה פרס קוברו בשדה אילן (שם ד לג). משל לכהן שהי' לו גינה של תאנים ובאותי גינה היה בית הפרס וכו' (ר' נסים, מד"ר שמות טו). — ובסהמ"א: איזהו בין הפרס זה המקום שנחרש בו קבר שהרי נתרקדקו עצמות המת בתוך העפר ונתפרסו בכל השדה וגזרו טומאה על כל השדה שנחרש בה קבר (רמב"ם, טומאת מת י יא).

א. ***פְּרָם**, פֶּרֶם [1]), ס"ז, — חלק, חצי, Teil, Hälfte; part.e, moitié; part, half, —א) פְּרָם במשמ' חצי משקל, חצי מנה: אין פוחתין לעניים בגורן מחצי קב חטים וקב שעורים וכו' וקב גרוגרות או מנה דבילה ר' עקיבא אומר פרס (פאה ח ה). חמש רחלות גזוזות מנה מנה ופרס [2]) חייבות בראשית הגז (רבי דוסא, עדי' ג ג). בכל יום מקריב פרס בשחרית ופרס בין הערבים (יומא ד ד). מנה לאביך בידי והאכלתיו פרס הרי זה נשבע (רבי אליעזר בן יעקב, שבוע' מג.) — ובהשאלה, מנה בן פרס, בן גדול לאב קטן: יבא מנה בן פרס אצל מנה בן מנה ואל יבא מנה בן מנה אצל מנה בן פרס (רב נחמן בר יצחק לרב נחמן בר רב חסדא, תעני' כא:). שניהם (בלעם ובלק) היו מנה בן פרס שהיו עושין עצמן גדולים מאבותיהם (תנחומא בלק יג). — פְּרָם מן ככר הלחם, חצי ככר, שעור ידוע של לחם ושאר מאכלים: שתה רביעית יין ונכנס למקדש ושהה כדי אכילת פרס רבי אליעזר אומר אם הפסיק בה או שנתן לתוכו מים כל שהוא פטור (כריתו' ג ג). כל האוכלין מצטרפין לפסול את הגויה בכחצי פרס, במזון שתי סעודות לערוב, בכביצה לטמא טומאת אוכלין וכו' (מעי' ד ה). מי שנכנס לבית המנוגע וכו' היה לבוש בכליו וסנדליו ברגליו וטבעותיו בידיו הוא טמא מיד והן טהורין עד שישהה כדי אכילת פרס פת חטין (נגע' יג ט). האוכל בבית המנוגע פרס מג' לקב (פרה א א). באכילת פרסים הדבר תלוי אילו אכל חצי זית בתוך כדי פרס זה וחצי זית בתוך כדי פרס זה שמא כלום הוא (ירוש' הור' ג ג). כמה שיעור חצי פרס ב' ביצים חסר קימעא ד"ר יהודה ר' יוסי אומר ב' ביצים שוחקות (ערוב' פג.). הנח לכותח הבבלי דלית ביה כזית בכדי

---

[1]) [מן הארמי פְּרָס, הבא אף במקרא, אם כונת הכתיב במלים מנא מנא תקל ופרסין (דני' ה כה) לשמות המשקלים, הנדרשים בהמשך. וכן נמצאת המלה במשמ' חלק ושבר כבר בתעודות יב הארמיות מימי מלכות פרס ואף באשו' פַּרְסִ כשם למשקל, חצי שקל, ואין ספק שנגזרה המלה מן א. פרס במשמ' שבר וחלק.]

[2]) [בכ"י קופמן מנקד: מְנֶה מְנֶה וּפֶרֶס.]

אכילת פ ר ס (פסח׳ מז.). — ובסהם״א: מאמר בעלי הקבלה שעור האוכל כביצת שמטמא אוכל אחר ומשקה וידים וביצה וחצי שקוראים איתו חצי פ ר ס שמטמא לאוכל (ר״א הקרא׳, גן עדן, טומאה וטהרה יב, קה:)[1]. — *ובמליצה, פרס השכל, חצי השכל, ואמר המשורר: יתפארו המה בשירותם ולא זכרו פ ר ס שכלי אשר נובע (עמנו׳ מחב׳ א, 4). — ב) פְּרָס, במשמ׳ החלק המגיע לפלוני, שכר[2], Anteil, Lohn; part, salaire; share, wages: אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פ ר ס אלא הוו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פ ר ס ויהי מורא שמים עליכם (אנטיגנוס איש סוכו, אב׳ א ג). בשעה שהעבד משמש את רבו כל צרכו הוא תובע פ ר ס ו ממנו (ירוש׳ תענ׳ א א). שהירעתי מעשי וקיפחתי פ ר ס י י[3] (שם קידוש׳ ד יא, גני׳, 238). אין העבד תובע פ ר ס ו אלא סמוך לפ ר ס ו (שם שם). מי שיש לו ה׳ נשים מקבלות פ ר ס מבעליהן והי׳ עבדים מקבלין פ ר ס מרביהן (ת״ר, ערוב׳ עג.). לעבד שמבקש פ ר ס מרבו אמר להם תנו לו ואל אשמע קולו (תענ׳ כה:). כעבד שנוטל פ ר ס מרבו וחוזר לאחוריו ומשתחוה (רב אחא בר יעקב, ב״ב כה.). — והמלה משמשת היום במשמ׳ שכר כבוד הנתן לאדם על פעלה מצינת, Preis; prix; price.

ב. *פְּרָס, ס״ז, — א) פרס המטה, שטיח: כסות הלילה ופ ר ס י המטה הרי אלו פטורין מן הציצית (מסכת ציצית). מה עשתה בת פרעה כמין פ ר ס שטחה לו למעלה ממנו וקבעו לו כל מיני אבנים טובות ומרגליות וכו׳ (מד״ר במד׳ י). — ב) החלק הפרוס של הרשת: מעלה את פ ר ס ו[4] מערב יום טוב ובא ביום טוב ומצאו שמקולקל הרי זה מותר (ר׳ שמעון בן אלעזר, תוספת׳ יו״ט ג א).

פַּרְסָה, ס״נ, מ״ר פרסות, —סת, פרס׳ת, פרסתיך; *פרסיות, —החלק התחתון של רגל בהמה[1] הנוגע בארץ, טלף, Klaue, Huf; sabot; hoof: כל מפרסת פרסה ושסעת שסע פרסת מעלת גרה בבהמה אותה תאכלו אך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וממפרסי הפרסה את הגמל כי מעלה גרה הוא ופרסה איננו מפריס טמא הוא לכם (ויקר׳ יא ג-ד). אשר חציו שנונים וכל קשתותיו דרכות פרסות סוסיו כצר נחשבו וגלגליו כסופה (ישע׳ ה כח). מקול שעטת פרסות אביריו מרעש לרכבו המון גלגליו לא הפנו אבות אל בנים מרפיון ידים (ירמ׳ מז ג). בפרסות סוסיו ירמס את כל חוצותיך (יחזק׳ כו יא). והאבדתי את כל בהמתה מעל מים רבים ולא תדלחם רגל אדם עוד ופרסות בהמה לא תדלחם (שם לב יג). קומי ודושי בת ציון כי קרנך אשים ברזל ופרסתיך אשים נחושה והדקות עמים רבים (מיכה ד יג). — ובמליצה, לא תשאר פרסה, לא השאר אף בהמה א״ת: וגם מקננו ילך עמנו לא תשאר פרסה כי ממנו נקח לעבד את יי׳ אלהינו (שמות י כו). —ובתו״ם: רשאי להקל את הפ ר ס ה ולגבות שכרו הימנה (תוספת׳ ב״מ ג כד). וקלוט, פ ר ס ת רגלו דומה לשל סוס (אגדת ויס, חמור פרק ז). לא באו ימין קלין עד שמת ויש אומרים יצא חוטמו מזנק תולעים וכמין פ ר ס ת עגל עלת בתוך מצחו (ירוש׳ יומא א ה). אמר (איוב) לפניו, רבש״ע בראת שור פ ר ס ו ת י ו סדוקות בראת חמור פ ר ס ו ת י ו קלוטות בראת גן עדן בראת גיהנם (רבא, ב״ב טז.). ואיזהו עיקור שאין בה טריפה, המנשר פ ר ס ו ת י ה מן הארכובה ולמטה (ע״ז יא:). — *ובהשאלה, פרסת חמור, גומא שנעשתה בקרקע ע״י רגל בהמה: מטבילין בחריצין ובנעיצין ובפ ר ס ת החמור המעורבת בבקעה (מקוא׳ ה ו). גממיות על פי חמקיה וכן פ ר ס ו ת רגלי הבהמה אם היו מעורבין כשפופרת הנוד מטבילין ואם לאו אין מטבילין (תוספת׳ שם ה א). — *ופרסת אדם: היתה שדהו זרועה ירק והוא מבקש ליטע בתוכה שורה של ירק אחר רבי ישמעאל אומר עד שיהא התלם מפולש מראש השדה עד ראשו וכו׳ רבי יהודה אומר רוחב כמלא רוחב

---

1) [פרס המנחה, במשמ׳ פלג המנחה, מחצית זמן המנחה, מובא בס׳ המספיק לתנחום הירושלמי (ערך פרס), וכבר העיר בכר (לקוטים מס׳ המספיק, עמ׳ 144) שאין הבטוי פרס המנחה נמצא לא בתלמו׳ ולא ברמב״ם.]

2) [היו שראו בשם בהוראה זו מלה אחרת, שאולה מיונ׳ ורומ׳, ואין זאת אלא טעות.]

3) [בדפו׳: פרנסתי.]

4) [בדפו׳: כל שפרסוהו.]

1) [כנראה ראשונה הפרסה הסדוקה של בקר וצאן וכו׳, מן א. פ ר ס.

פרסת במדת ארך לא נגזרה משום שרש עברי או שמי, אלא מקורה מפרסית פרסנג.]

הפ֫רסה (כלא' ג ג'). הרואה כרם וכו' על עקבה ועל ראש גודלה טמאה, על שוקה ועל פרסותיה מבפנים טמאה מבחוץ טהורה (נדה ס א). איזה הוא מרוח אשך וכו' ר' ישמעאל אומר זה השחוף פרסתו חלולה עקומה דומה למגל וכו' (תוספתא בכורות ה ד). עור שעשאו שטיח להיות נותנו על לבו בשעת הקציר מפני השרב אם יש בו חמשה על חמשה טמא אם לאו טהור, לעקבו ולפרסותיו אם חופה את רוב הרגל טמא ואם לאו טהור (שם כלים ב"ב ד ד). במה דברים אמורים בגבי שאפשר לשתות בה ולא יהא מקום פרסות רגליו נכרות (שם מקוא' א ו). אלו זכו ישראל כיון שעלו פרסות רגליהם מן הים היו נכנסים לארץ (ספרי דבר' ב). שרוע שנשמטה ירכו, פיקח יוצא מגודלו עקיבו יוצא לאחוריו פרסתו רחבה כשל אוז מנין ת"ל או שרוע (ספרא ויק, אמור פרשה ג). אמו של רבי טרפון ירדה לטייל לתוך חצרה בשבת ונפסק קורדייקין שלה והלך רבי טרפון והניח שתי ידיו תחת פרסותיה והיתה מהלכת עליהן עד שהגיעה למיטתה (ירוש' פאה א א). מעשה באחד שהיה כותב ברכות והלך רבי ישמעאל לבודקו, כיון שהרגיש קול פרסיותיו של רבי ישמעאל נטל תכריך של שטרות וזרקו לתוך הספל של מים (סופר' טו ד). עוג הוא אליעזר ופרסות רגליו (של) אברהם אבינו היה טומנו בכף ידו (שם כא ט). קבע פניו לארץ וראה פרסות רגלים יונקים ועוללים שהיו מהלכים בשבי (פסיק' רב', ויהי בעת שהרחה, קלא:). — ובסהמ"א: מאתים וארבעים אברים שבאדם שלשים בפרסת[1] הרגל ששה בכל אצבע עשרה בקורסול וכו' (הלכות פסוק' לתלמיד רב יהודאי גאון, 129). והוא עץ ארוך ותקוק בו חבקים מקום נתינת פרסת הרגל ומושיטין אותו מן הספינה ליבשה ויורדין ועולין עליו (ערוך ערך אסכלה). שיש שפרסותיה סדוקות מלמעלה ואינן שסועות ומובדלות לגמרי (רש"י, ויקר' יא ג). מכירין בו (באדם) לפי מעשיו שפרסותיו קשות ואינו מצטער ביחדות הדרכים (הוא, שבת קא., ד"ה סנדל). וכן אם נמצא על שוקה או על פרסותיה מבפנים והם המקומות הנדבקות זו בזו בעת שתעמוד ותדבוק רגל לרגל ושוק לשוק הרי זו טמאה וכו' אבל אם נמצא הדם על שוקה ועל פרסותיה מבחוץ או מן הצדדין ואין צריך לומר אם נמצא מן הירכים ולמעלה הרי זו טהורה (רמב"ם, איסורי ביאה ט ח). בעלת חמש רגלים או אין לה אלא שלש רגלים אם היתה אחת מרגליו וידיו פרסתה עגולה כשל חמור אף על פי שהיא סדוקה ופרושה וכו' (הוא, איסורי המזבח ב ה). ועל מה שנוהגין לתקן את פרסות הסוסים בנגרי ברזל מצאתי וכו' (שבלי הלקט סו"ת רכג). — והשתמשו במלה זו גם במשמ' נעלי ברזל על הפַּרְסָה. — *בית הפְּרָסוֹת, עור בית הפרסות, העור שפַּרְסָה נתונה בו: אלו שעורותיהן כבשרן וכו' ר"י אומר אף עור חזיר הבר ועור חטוטרת של גמל הרכה ועור הראש של עגל הרך ועור בית הפרסות[1] ועור בית הבושת וכו' (חול' ט ב). ועור בית הפרסות, מאי בית הפרסות, רב אמר בית הפרסות ממש, ר' חנינא אומר רכובה הנמכרת עם הראש (שם בבלי קכב:).

ב. ״פַּרְסָה[2], פרסא, ס"נ, — מסך ומחיצה פְּרוּשָׂה, בספרות הקבלה: ויש בין כל עולם ועולם הפסק פרגוד ופרוכת ופרסה שלא יעלה מי שאינו ראוי לעלות יותר (נפתלי בר' יעקב אלחנן, עמק המלך, יז:). ולכן א"ס תיקן הפרס"ה בין אדם קדמאה סתימאה לבין א"ק סתם וכל אחד נעשה פרסא לחבירו (שם מג:). ואילולי הפרסא והפרוכת שבין עולמות א"ס לאצילות היה נשפע שפע רב לבלי תכלית (שם מה.). נתפשט החוט בתוך אדם קדמאה ונעשה פרס"ה פי' פרוכת שהוא מסך וכו' (שם מה:). והוא הנקרא פרוכת בלשון המקרא ופרגוד בלשון הגמרא וכו' ופרסה בלשון הזוהר (שם קסח.). אח"כ בפנים האור בקע הפרסה וחזר הבן אחר שנתחדש בשרשו לרדת למטה (רמח"ל, פתחי חכמה ב, ס:). והנה עד כאן נתקן עולם האצילות, אח"כ נפרסה פרסה כמו מסך תחת האצילות (שם שם יג.).

פַּרְסָאָה, פַּרְסָיָה, עי' פַּרְשָׁע.

*פִּרְסוּם, ס"ז, — גִּלּוּי, הודעת דבר בקהל: מפרסמין את החניפים מפני חילול השם שני וכו'

---

1) [במשנה (אהל' א ח): כפיסת הרגל.]

1) [בדפוס' גם שבמשנ' וגם שבבבלי (חול' קכב.) ועור הפרסות בלא המלה בית. אבל בציוי דברי המשנה בגמרה ובדברי הגמרה: ועור בית הפרסות וכן בכ"י בגוף המשנה, ועי' ד"ס.]

2) [עפ"י הארמ': כליתא דפרסא (חול' ה:).]

הוא ימות, בפרסומו (תוספתי יוה״כ ה יב). כך היו בני ירושלם עובדים לכוכבים בפרסום ולא בסטמונים (פסיק׳ רב׳, והאמר ליון, קמג.).—ובסהמ״א: וישכיל המשכיל בירור חיוב קבלת עבודת האלהים עם בירור הראיות ופרסום העדים ואמתת המופתים (ר״י א״ת, חו״ה, עבודת האלהים, פתיח׳). אבל זכר יום עטירת הירדן וכו׳ בעבור פרסומם אצל ההמון הוא, כוזרי ג סג). ובספר הנצות ביאר ההקש אשר שתי הקדמותיו או אחת מהן לקוחה על צד הפרסום, ולפי שרוב הדברים המפורסמים הם קרובים לאמת יהיה זה את כן ההלק השלישי שהוא רובו אמת (ר״מ בן מבוב, דרכי נעם, ד:).

פַּרְסוּיָזָה, עי׳ פַּרְסוּעָה.

***פִּרְסֵם**[1], פ״י, — פרסם פלוני דבר, הודיע אותו ברבים, verkünden, kundmachen; proclamer, publier; to proclaim, publish: מפרסמין את החניפים מפני חילול השם שנ׳ ובשוב צדיק מצדקתו ועשה עול ונתתי מכ׳ לפניו הוא ימות, בפרסומו (תוספתי יוה״כ ה יב). דרבי היה מפרסם עצמו שני ימים בשנה, רוחץ בשבעה עשר בתמוז ונוטע נטיעות בפורים (ירוש׳ מגי׳ א א). לפיכך תלת לו התורה את כל אילו שיחזור בגללן שלא לפרסם את החטאים (שם סוטה א ט). ואימר, שהטרו לאל במעשיהן הרעים׳ ר׳ אבון בשם ר׳ פינחס, פירסמו עצמן כאימרא בחלוק (שם קידוש׳ ד א). מתניתא אמרה כן משפחת בני צריפה היתה בעבר הירדן וריהקה בן ציון בזרוע, ועוד אחרת היתי׳ שם וקרבוה בני ציון בזרוע ולא ביקשו חכמים לפרסמן, אבל חכמים מוסרין אותו לבניהן ותלמידיהם פעמיים בשבוע (ר״ש בן לקיש, שם שם). שכשמעל עכן בחרם התחיל יהושע מפייס לפני הקב״ה ואומ׳ רבון של עולם הודיעיני מי זה האיש, אמר לו הקב״ה איני מפרסם כל ברייה ולא עוד אלא נמצאתי אומר לשון הרע (שם סנה׳ ו ג). מי שמייחד ביתו לו שאינו רוצה להשאיל כליו ואומר שאין לו, הקב״ה מפרסמו כשמפנה את ביתו, פרט למשאיל כליו (יומא יא:). אינה מטמאה (בהמה גסה) לא במגע ולא במשא, ומאחר דאינה מטמאה וכו׳ אמאי תקבר, כדי לפרסמה שנפטרה מן הבכורה (בכורות כב.). מה כלה זו כל זמן שהיא בבית אביה מצנעת עצמה וכשהיא יוצאת מפרסמת עצמה (דא״ז יז). וכן עשה משה שנ׳ וירדו כל עבדיך אלה אלי, לא אמר עליו אלא על עבדיו וכו׳ ולכך לא פרסם אותו כדי לחלוק כבוד למלכות (מד״ר שמות ז). כיון שחרבה ירושלם בתשעה באב חרבה וכשמראה ליחזקאל הוא מראה לו בעשרים בחדש, למה, שלא לפרסם באי זה יום חרבה, אבל מי שהוא בא לגדל ישראל מפרסם אי זה יום אי זה מקום אי זה חדש וכו׳ (שם במד׳ א). היא (הסוטה) עשתה בסתר, המקום פירסמה בגלוי (שם שם ט). לבן טובים שנמצא גונב כלים מבית המרחץ ולא היה רוצה בעל הגניבה לפרסמו וכו׳ (שם שם יח). שהיו מעשיהן בסתר ופרסמתים בגלוי (מדרי תהלים, הוסמן, דבר׳ כד יח). — וּפִרְסֵם או פֵּרְסֵם את השער, גלה אותו: אמר ירמיה אומר לכם למה אני דומה לכהן גדול שעלה גורלו להשקות מים המרים

---

[1]) [פעל זה קרוב הוא ללא ספק אל פרסי המשמש בסור׳, ובֲתַּפ׳, אתפרסי אף בלשון התרגומים באותה משמ׳, ושהוא נגזר מן פרהסיה, παρρησία או גם πάρρησις ביונ׳ שהוראתו דבור בגלוי, ואך צורה מקצרת של אותו פעל הוא ג. פרס, עי׳ שם. ואולם קשה להבין את הוספת המם בסוף השרש שאין לה יסוד לא ביונ׳ ולא בעבר׳. ואע״פ שנמצא פעל זה בכמה בנינים ובצירת השם כגון פִּרְסוּם, פרסומא בארמ׳ בכתיב זה במקורות הרבה, ולפי זה אין ספק שבתקופה קדומה כבר בטאו את המלה לפי אותיות אלו, בכל זאת אין להתעלם מן החשש, שראשית צורתה היתה פרסס בסמך מן πάρρησις, פרסים, הנמצאת ביונ׳ על יד παρρησία, פרהסיה, ובטעות קדומה קראו וכתבו, ולבסוף אף אמרו פרסם במקום פרסס. הרי כך כתבו וקראו אף לסטים, לסטם בשם ובפעל במקום לססים, ληστῆς וגם כאן מורה הכתיב לסטין על קדמות הטעות, וגם כאן נמצא במקום הפעל לסטם בסור׳ לסטי כמו פרסי במקום פרסם שבתו״מ. ואמנם במקום לסטים שבספרים נמצא אף לססים בסמך שהוא הנכון, אבל הואיל ולא חשדו בנכונות הכתיב פרסם, אף לא דקדקו לבדק את המקורות כל צרכם. ולמעשה אפילו נמצא הכתיב פרסס למשל בילק׳ שמעו׳ (ירמ׳ שא): ופרסס את שערה (עי׳ הערה לקמן), ואולי כך גם במקומות אחרים שלא חשו בהם. ואף אפשר שטעות זו היא קדומה מאד, ונולדה בתקופה שבה כל מם היתה סתומה ודומה לסמך (עי׳ טורטשינר, מגלסק לוסים אמרוס, לשוננו י, 98 וכו׳).]

וקרבו את האשה אצלו ופרע ראשה ופרסם[1]) את שערה וכו' (פסיקי רבי, ויהי בעת הסרחה, קכט:).—ובהשאלה, פִּרְסֵם בקלון, הפקיר לקלון, לזנות: ולפי שבזה (צור) את עצמו ופירסם את בתו בקלון גרעו הכתוב וכתבו שלישי (מד"ר במדי כח). — ובסהמ"א: והם (האמה הישראלית) התחילו לפרסם עיצם אלהותו ונתנו נפשם על יחידו כאשר בא הענין באברהם אבינו ע"ה (ר"י מסיקה, מנחת קנאות, קוסמן, 99). — ואמר הפיטן: וכל שרעפים וכל הרהורים נלאים לשים בו שעורים מלשערהו ומלהגבילהו ומלתארהו ומלפרסמהו (שיר היחוד ליום ה).—°הֵא הַמְפֻרְסֶמֶת, הא הידיעה: ואין הה"א במלת ההיטב מלשון תביה כי אם מלשון הודעת הדבר וגילוי והיא נקראת ה"א המודיעה והמפרסמת (ראב"ע הנסיה, הגיון הנפש, כט).

—פעו', *פֻּרְסַם, בינ' מְפֻרְסָם. מפורסם, — שפרסמו אותו, שפִּרְסֵם את עצמו, ידוע וגלוי לכל, שהכל רואים אותו: פשתן שצבעה בחרם לא יעשה ממנה אימרה מפורסמה (ירוש' כלא' ט ב). יובל מפורסם הוא (שם שביע' ה ח). מהו בעליל, מפורסם (שם ר"ה א ה). אין ממזר חיי אלא שלשים יום אימתי בזמן שאינו מפורסם אבל אם היה מפורסם חיי הוא (רב הונא בשם רב, ירוש' קידוש' ג יד). אם גנב מפורסם הוא לא עשו בו תקנת השיק (רבא, ב"ק קטו.) והא חנן בישא מפורסם הוא ועשו בו תקנת השוק (שם שם). חם וכלב שמשו בתיבה לפיכך יצא חם מפוחם וכלב מפורסם[2]) בתשמישו (ר' חייא, מד"ר ברא' לו). צדקה שאתה מביא על העולם מפורסמת כהרים הללו (שם במד' א).—ובסהמ"א: וטעה בסברתו זאת טעות מפורסם (ראב"ח הנסיא, מגלת המגלה ג, מה:). ולפיכך צריכין למנהיג וצריך לחלוק לו כבוד ולירא ממנו ושלא לחלוק עליו וזו היא הסבה ההמונית המפורסמת אפי' בהנהגת קצת בעלי חיים (ר"י אבטולי, מלמד התלמידים, קכח, קמג.). מי שרוצין ליישר אותו בדבר האלהים וכו' צריך לברר אצלו דברים מפורסמים שאין מדחה להם (ר"י א"ה, כוזרי א ו). הלא זה (הנסים

1) [מאיר איש שלום תקן כך עפ"י הילקוט (ירמ' שא), והוא רואה בצורה פרסם פעל מיחד במשמ' סתר והרס, אבל עי' בהערה הקודמת. בדפוס' הנוס': ופרסמה כמרם, ובילקי (שם) בקצת דפוס': ופרסם.]

2) [בירוש' (תעני' א ו): מפורצם.]

שנעשו לישראל) דבר ידוע ומפורסם ואין בכל זה צד סברא שהיה בתחבולה ולא בדמיון (שם שם ט). ולא היתה החכמה ביון אלא מעת שגברו ונעתקה החכמה אליהם מפרס ואל פרס מכשדים וקמו בהם הפילוסופים המפורסמים בימים ההם (שם שם סג). כי הצורה המפורסמת אצל ההמון אשר היא תמונת הדבר ותארו שמה המיוחד בה בלשון עברי תאר (ר"מ א"מ, מו"נ א א). — ואמר הפיטן: יחיד ערץ יסד ארץ ברב חכמה ותושיה ענותו וגדלתו מפרסמת וגלויה (יחיד ערץ, אפן שבת ב אחה"פ).—°וכשם עצם, במשמ' דעה מְסֻכֶּמֶת שאינה צריכה להוכחות: ואולם המפורסמות עלי אדמות הם מעלה שניה בבחינה (מנחם קרא', בזמן רקע"ג, לקו"ק נספחי 51). ואילו היה הפילוסוף באומה שינחל מקובלות ומפורסמות שאינו יכול לדחות אותם וכו' (ר"י א"ה, כוזרי א סה). המין השני הם המפורסמות והם העצות הגלויות שנתפשטו בכל האומית או ברובם (רוח חן ו). אמנם המגונה והנאה הוא במפורסמות לא במושכלות (ר"מ א"מ, מו"נ א ב). המפורסמות אין צריכין ראיה (מובא ע"י דוקס באולר כחמד ג, 113; לונץ, Gesam. Schr. III, עמ' 261). המפורסמות הם הדעות שנתפשטו ברוב העולם (ר"א הקראי, עץ חיים פ, 104). יש להשיב כי הדברים הנודעים יודעו בשלש בחינות ואלו הם המושכ"ל המורג"ש והמפורס"ם, והמקובל כולל שלשתם הרי ארבע בחינית (הוא, גן עדן, קדוה"ס י, יא.). כי אפשר שישתנה המפורסם בעת מה וישוב הנאה מגונה והמגונה נאה (ר"י אלבו, עקרים א ח). מן המפורסמות שאין צריך עליהן ראיה (ר"ע מן האדומים, מאור עינים לד).—ואמר המשורר: שמשו חכמתם במפורסמות וקראו בשמותם עלי אדמות ובזו לידיעת המושכלות הנעימות (עמנו', מחב' כח, 233).

—התפ', *הִתְפַּרְסֵם, נתפרסם, —כמו פע': לפי שהתפללו בצינעה ולא נענו לפיכך יצאו לחוץ ויתפרסמו (ר' יהושע בן לוי, ירוש' תעני' ב א). כל זמן שאורו של גדול קיים אין אורו של קטן מתפרסם, שקע אורו של גדול מתפרסם אורו של קטן (רב נחמן, מד"ר ברא' ו). אין הממזר חי יותר מלי יום אימתי בזמן שאינו מפורסם אבל אם נתפרסם[1]) חי הוא

1) [בירוש' (קידוש' ג יד): אם היה מפורסם, עי' פע'.]

(רב הונא בשם רב, שם ויקר׳ לב). ולמה לא נתפרסמה נבואתן (של נביאי בית אל), שלא היה צורך לדורות, אמור מעתה כל נבואה ששעתה והיתה צורך לדורות נתפרסמה וכל נבואה שהיתה שעתה ולא היתה בה צורך לדורות לא נתפרסמה אבל לעתיד לבא הקב״ה מביאן ומפרסם נבואתן (שם שה״ש, נפת תעופנה). — ובפהמ״א : הסימנים שבהם תתברר הכניעה מן הנכנע וכו׳ כשיתפרסם ענינו אצל בני אדם בטובה או ברעה (ר״י א״ת, פו״ה, הכניעה ז). אני רואה אותך מגנה הפילוסופים ומיחס אליהם הפך מה שנתפרסמו בו (הוא, כוזרי ד יח). מאחר שנתפרסם שהוא כופר בתורה שבעל פה מורידין אותו ולא מעלין והרי הוא כשאר כל האפיקורסין (רמב״ם, ממרים ג ג). כי יש משפטים התפרסמו אצל אומה אחת ולא התפרסמו אצל אומה אחרת (ר״י א״ת, מלות ההגיון ח). ובסבת התפרסם הנס הגדול הזה כל ישראל אשר נשבו לאשור או שברחו לכוש וכו׳ שבו לארץ ישראל (ר״י אלבו, עקרים א א).

***פִּרְסְמוּת**, ש״נ, — תכונת המפרסם: דגול מרבבה איפה כנדגלות ענינו הרוממות והפרסמות ברוממות הדגל ופרסומו (ר״י א״ת, סה״ש לריב״ג, דגל).

***פַּרְסָן**, פּוֹרְסָן, ת״ז, נק׳ פַּרְסָנִית, — המרבה ללכת בפרסות רגליו, יצאן, פרדן : אמר (הקב״ה) לא אבנה אותה (את האשה) מן הראש וכו׳ ולא מן הרגל וכו׳ שלא תהא פרסנית[1]) אלא ממקום שהוא צנוע באדם וכו׳ אעפ״כ ותפרעו כל עצתי לא בראתי אותה מן הראש וכו׳ ולא מן הרגל והרי היא פרסנית (בשם ר׳ לוי, מד״ר בראש׳ יח). ארבע מדות נאמרו בנשים וכו׳ ר׳ לוי אמר אף גנבות ופרסניות, גנבות ותגנוב רחל את וגו׳ פרסניות[2]) ותצא דינה (שם שם מה, הוצ׳ תיאודור). ולא מן הרגל שלא תהא פרסנית[3]) (ילמדנו, מובא בערוך ערך פרס).

***פַּרְסְתָן**[4]), ת״ז, — בעל פַּרְסוֹת גדולות : שור ברסתן ופרסתן (רב יהודה, חול׳ ס).

1) [נ״א : פורסנית, פרדנית, פורדנית, עי׳ תיאודור.]

2) [עי׳ שנויי נוסחאות אצל תיאודור.]

3) [הערוך מביא שם: ס״א פרדנית ס״א נפקנית. ועי׳ לעיל ערך פַּרְדָּנִי.]

4) [הנקוד עפ״י בַּרְסְתָן (עי׳ ערך זה) ויש מנקדים פרסתן.]

א. פרע[1]), ממנו *פְּרִיעָה, *פְּרִיעוּת, א. פֶּרַע.

ב. פרע[2]), ממנו *פֵּרוּעַ, *פְּרִיעָה, ב. פֶּרַע, א. פֶּרַע, פְּרַע־פְּרָעוֹת, א. פִּרְעָה, ב. *פִּרְעָה.

1) [המלים הנכתבות באותיות השרש פרע והנראות כנגזרות משרש אחד שיכות, כעדות הלשונות הקרובות, לשרשים שונים.

א. פרע, עקר הוראתו עָזַב, הֵרִיק, והוא המקביל לארמ׳ וסור׳ פרע במשמ׳ גלה וחשף, שהיא הרווחת אף בעברי של תו״מ, ולערב׳ פרע a), היה ריק, ובבנינים נגזרים במשמ׳ הריק (כלי) ויצק (מים, דם, מתכת). ורק לגבי שמושים אלו של א. פרע, ולא לגבי גדל פרע, ראש פרעות, נכונים דברי ר״א מבלגנצי : לשון פריעה בכל מקום (במקרא) לשון עזיבה והנחה היא (פרושו ליחזק׳ כד יד). ולגבי השמוש המקראי מדיקים דבריו אלו יותר מרב דברי הפרשנים האחרים ומלשון התרגומים הקדומים שהלכו בבאור הכתובים אחרי שמושים אחרים ואף אחרי המשמעות הנוהגת בתו״מ בהשפעת הארמ׳, כן השבעים שתרגמו פָּרֻעַ הוא, כי פְרָעֹה (שמות לב כה) : διεσκέδασεν γὰρ αὐτούς, διεσκέδασται, לשון הפצה; הוו ג׳ nudatus, spoliaverat enim eum, חיוף כי חשפו; ת״א: בטיל הוא ארי בטילינון; רש״י: פרוע מגולה נתגלה שמצו כמו ופרע את ראש האשה; ועי׳ ריב״ג בסה״ש, ההולך גם הוא אחר המשמ׳ גלה ומבאר מכאן את כל שמושי פרע במקרא. אך באמור אין משמ׳ עקרית זו של עזב (במקרא) וגלה (בארמ׳ ובתו״מ) אלא זו של פרע (a) בערב׳ הנבדל מן פרע b) (עי׳ הערה לב. פרע), וגם באשור׳ מקביל לו פרג (שכן בא במקום עין על יד ריש לפעמים באשור׳ גימל, כגון רַגָ—רע, רגם—רעם), שממנו תה״פ פִּרְגָּנְשׁ, בפרט בצרוף כגון: כל חית השדה רבצה פִּרְגָּנְשׁ (כלו׳ פרועה, לאין עוצר) בארץ. ועי׳ בהערות לב. פרע, ד. פֶּרַע.]

2) [שרש זה, שקדמונים צרפו אותו עם שאר שמושי פרע שבמקרא נבדל הוא מן א. פרע (פרע׳ a) בערב׳, פרג באשור׳, והוא בא גם בערב׳ בצורה פָּרַעַ b) במשמ׳ שער הראש (ביחוד של אשה) וענף האילן, וגם בצורת פעל במשמ׳ עלה (על הר), היה בעל שפע שערות בראשו וכדו׳, ומקביל אליו בסורי פַּרְעָא במשמ׳ זֶרַע ופֶּרַח, פְּרַע במשמ׳ העלה עלים, פֶּרַח וכדו׳ ; ובאשור׳ פִּרְא במשמ׳ זֶרַע (אף של אדם ובהמה), פֵּרְתּ, שער הראש. ולפי זה קרוב השרש אל פרח (עי׳ במלון הסורי של ברוקלמן לערך זה). ומכאן שאף ראש פְּרָעוֹת פרושו ראש בעל שערות. ועי׳ א. פִּרְעָה, הערה, ב. פֶּרַע, הערה, פְּרַע־פְּרָעוֹת, הערה.]

a) فرغ b) فرع

ג. **פרע** [1], מִמֶּנּוּ ג. פָּרַע.

ד. ***פרע** [2], מִמֶּנּוּ *מִפְרַע, *פְּרִיעָה, ד. *פֶּרַע, ד. *פִּרְעָה, *פִּרְעוֹן, *פַּרְעָן, *פַּרְעָנוּת.

א. **פָּרַע** [3], פ״י, פּוֹרֵעַ, פָּרַע, אֶפְרַע, תִּפְרַע, תִּפְרָעוּ, פְּרָעֹה, פְּרָעֵהוּ, — א) פָּרַע האדם את הדרך, עזב אותה, הניח אותה ריקה, לא הלך בה, verlassen, meiden; quitter, éviter; to leave, avoid: בארח רשעים אל תבא ואל תאשר בדרך רעים פְּרָעֵהוּ אל תעבר בו שטה מעליו ועבר (משלי ד יד–יה). — פָּרַע עצה, מוסר וכדו׳: וַתִּפְרְעוּ כל עצתי ותוכחתי לא אביתם (שם א כה). שמעו מוסר וחכמו ואל תִּפְרָעוּ (שם ח לג). ריש וקלון פּוֹרֵעַ מוסר ושמר תוכחת יכבד (שם יג יח). פּוֹרֵעַ מוסר מואס נפשו ושומע תוכחת קונה לב (שם לב). — ובספהמ״א: הנה ידעתי כי מוסר פ ר ע ת י ובשתי ונכלמתי על אשר אשמתי (ר״י חריזי, תחכ׳ כג, 215). אל נא אחי תרעו ושכל ומוסר אל ת פ ר ע ו והשמרו מן החרם כי כל העובר עליו לא יחיה (ר״י זבארה, שעשועים יג, דודזון, 143). ור׳ יוסף נ״ע אמר כי זה מורה על רוב הזנות ועל פ ר ו ע מוסר (ר״א הקראי, גן עדן, עריות ז, קלה.). בן נעות המרדות ר״ל בן האשה המעותת ו פ ו ר ע ת מוסר אתה (ר״י אברבנאל, ש״א כ). — ואמר הפיטן: שוכן בחיק תרדמות עורה פקח עינים ו פ ר ע דרכי אדמות ואשר נתיב שמים (סדר רע״ג ב, סדר סליח׳, 18). ועד אן ישועה אהיה מהכה ואני פ ר ו ע ה מצל וסכה (לוי אלתבאן, לחולה באלך, סעה״ס 121). ידענו יי׳ רשענו ידענו כי הפרנו בריתך ועצתך פ ר ע נ ו גם הקשינו עורף ומוסר לא שמענו (סליחת שלוש אקרא, סליח׳ לו״ג, סדור ארם צובה, תקכה:). אקרא טוב טיבו לא יגרע אשמור חוקי או א פ ר ע על כן בטוב יברע קולי אל הי׳ אקרא (ראב״ע, אקרא, איגר 235).—ואמר המשורר: ולכן אל תתרע אשר מוסר י פ ר ע והרוחות יזרע וסופות לו פרים (דונש, דעה לבי, תשוי על מנחם, 1). הלוך בתום ובטח באל ועצת מתי קסם פ ר ע (ר״ש הנגיד, בן משלי, האסיף תרנ״ד, 145). ואמרה די לי הלך על מהלכי ימים וכמה אהיה פ ו ר ע נבהל בחטאו (רסב״ג, לבי נאומת, ברודי, 12). נאוו בנות עירי בהוד תפארת מתעטרות מוסר ולא

[1] [עי׳ ג. פָּרַע, הערה.]

[2] [עי׳ ד. פָּרַע, הערה.] [3] [עי׳ הערה לשרש.]

ת פ ר ע נ ה (ר״מ בן חביב, דרכי נעם, יז.).—*פָּרַע זכר הדבר, לא שת לבו אליו, שכחו, ואמר בן סירא: אל תשית עליו לב עוד פ ר ע זכרו וזכור אחרית (ב״ס גני׳ לח כ). — ב) פָּרַע את האדם או את העם, עזב אותו לנפשו שילך ללא תורה וללא מוסר, ובינ׳ פָּעוּל, פָּרֻעַ, האדם או העם שנעזב ללא תורה ומוסר: וירא משה את העם כי פָרֻעַ הוא כי פְרָעֹה אהרן [1] לשמצה בקמיהם (שמות לב כה). — ואמר בן סירא: מלך פ ר ו ע ישחית עמו ועיר נושבת בשכל שריה (ב״ס גני׳ י ג). ובימי משה עשה חסד הוא וכלב בן יפנה להתיצב ב פ ר ע קהל להשיב חרון מעדה ולהשבית דבה רעה (שם מו ז).—ובספהמ״א: אמר משה לאהרן מה עשיתה לעם הזה פ ר ע ת אותם כאשה פ ר ו ע ה מזנות (פדר״א מה). פ ר ע ת נ י בהרהורך ומעשים לא יעשו עשית עמדי (לקו״ק ק). וה״פ דקרא בפרוע פרעות מלשון כי פרוע הוא וגו כלומר כשהם פ ר ו ע י ם ולא עשו מה שמוטל עליהם לעשות אז יתנדבו העם לברך את יי׳ (לבוש, או״ח קצ א).—ואמר הפיטן: דמיתי לסוטה פ ר ו ע ה מנאפת וחללה, הייתי כעדים והושמתי כשמלה מגוללה (אליה בר שמעיה, את יי׳ בהמצאו, סליח׳ שחרי יוה״כ, מחז׳ איטל׳ ב, קכ.). ההוללה זוללה חוללה וכסיטה פ ר ו ע ה ונזורית כמו דוה ונטמאת כצרועה (הוא, אפס הוד, סליח׳ יוס ז). — ואמר המליץ: רובם ככלם פ ר ו ע י ם במעשיהם ותהלוכותיהם (ר״ש בלוך, שבילי עולם א, ה:). אכן אלהי משפט ה׳ ואם החל לגלות לנו עמוקות מני חשך נבטח בו כי יוציא הדבר לאור ונחפשו מזמות אנשי החמס אשר פ ר ע ו את נעמה לשמצה (מפו, אהבת ציון יא, 92). הן חומות קריה בשעירים רוקדים לנגדי והמגדלים כבני ענק יתרידוני ויבעתוני פ ר ו ע אנכי וכזאב ערבות הייתי תועה באישון ליל (שם כד 175). — ״ובהשאלה: אמנם הנמשל פ ר ו ע הוא כי פ ר ע ו החבר בקריאתו למפרע ממאן דסליק מיניה (ר״י מוסקאטו, קול יהודה לכוזרי א קט). —״וגן פָּרוּעַ, עזוב, ואמר המליץ: ירדנו מסוסינו על יד גן פ ר ו ע ולפניו גלגל חוזר בכח שור אחד למשוך מים ולהובילם בתעלות קטנות להשקית את הגן (גוטלובר, ממלרים, 43). — ג) *גִּלָּה, חשף, פָּרַע את הראש [2], entblössen; découvrir; to uncover: נאמן

[1] [דברי התרגומים והפרשנים עי׳ בהערה לשרש.]

[2] [לבאור הבטוי במקרא עי׳ ב. פָּרַע.]

אדם לומר וכו׳ וכור אני בפלונית שיצתה בהינומא וראשה פרוע (כתוב׳ ב י). ואלו יוצאות שלא בכתיבה העוברת על דת משה ויהודית וכו׳ ואיזו היא דת יהודית יוצאה וראשה פרוע וטווה בשוק (שם ז ו). פרע ראש האשה בשוק נותן ארבע מאות זוז (ב״ק ח ו). מאימתי התרתה, א״ר הונא משפרעה ראשה בשוק (סנה׳ כח:). מעשה באדם אחד שעבר על דברי ר״ע ופרע ראשה של אשה בשוק ובאתה לפני ר״ע וחייבי ליתן לה ד׳ מאות זוז (אדר״נ ג). יצאתה מתוך ביתה ופרעה[1]) ראשה בשוק והיתה מטפחת ומנחת ידה על ראשה וכו׳ (שם שם). יפה עשה (משה) שהסתיר פניו וכו׳ אבל נדב ואביהו פרעו ראשיהן וזני עיניהן מזיו השכינה (ר׳ הושעיא רבה, מד״ר שמות ג). לכתבין של מלך שנכנסו למדינה וכל מדינה ומדינה שהיו כתבין מגיעין היו בני המדינה עומדין על רגליהין ופורעין את ראשיהן וקוראין אותם באימה ביראה ברתת בזיע (שם ויקר׳ יח). כך שלא יאמר הכהן אני פורע ראש האשה ורוחו גסה עליו לכך נאמר לפני ה׳ ופרע, ופרע למה, שדרך בנות ישראל ראשיהן מכוסות, ולכך היה פרע ראשה ואומר לה את פרשת מדרך בנות ישראל שדרכן להיות מכוסות ראשיהן והלכת בדרכי הגוים שהן מהלכות ראשיהן פרועות, הרי לך מה שרצית (שם במד׳ ט). ופרע את ראש האשה, כהן נפנה לאחריה ופורעה כדי לקיים בה מצות פריעה (ר׳ ישמעאל, שם שם). ולא אמרתי לכם שתהיו קורין אותה (את ק״ש) לא עומדין על רגליכם ולא פורעין את ראשכם אלא בשבתך בביתך וכו׳ (פסיק׳ ר״כ, סוף או כסב. בובר, עז:). — ובסהמ״א: שער של אשה שדרכה לכסותו אסור לקרות כנגדה (ק״ש) אבל בתולות שדרכן לילך פרועות הראש מותר (שו״ע או״ח עה ב). — ואמר המשורר: כסעיף הדם תטה צביה עת תרקיד ופרע שערה תפרע, תמית בחציה ומדמי אותם משכרת ולא תפרע (רמב״ע, תרשיש ב, 37). נאוו בנות עירי בהוד תפארת מתעטרות מוסר ולא תפרענה, אכן שער ראשן תגלינה כי צהוב אדמדם הוא וראש תפרענה, אולי נזירות הן ולכן תמיד ראש לא תגלחנה אבל תפרענה (ר״מ בן חביב, דרכי נעם, יז.).— ושאר חלקי הג״פ: אלא מה ת״ל אחוריהם אל היכל יי׳,

מלמד שהיו פורעין עצמן והיו מתריזין כלפי מטה (יומא עז.). הנכנס לבית הכסא לא יחזיר פניו למערבו ולא לאחוריו אלא לצדדין ולא יפרע עצמו עד שישב (דא״ר ז). ולא האמינו לו עד שפרע עצמו הראה להם המילה (מד״ר ברא׳ לג). — ואמר הפיטן: טמנה וסתרה מפרוע ירך, טמא כהגרל גפנה להברך, טוב פץ לה קומי אורי כי בא אורך (ר״א קליר, לפניו, קרוב׳ פורים). ראיתיך בכבליך בצער עליך, פשוטה מעיליך פרועה קדליך ופעמוני זהב עלי תלתליך (אלעזר, סגלתי איומה כשלתי, אהבה שבת ד אחה״פ). — פֵּרַע מעזיבה, עליה, הניח את המעזיבה, או את העליה מגלה ללא כסוי: נעשה נא עליית קיר קטנה, רב ושמואל, חד אמר עליה פרועה היתה וקירוה, וחד אמר אכסדרה גדולה היתה וחלקוה לשנים (ברכ׳ י:). כפה עליו גיגית ופרע עליו מעזיבה, רבא ורב זירא חד אמר חייב וחד אמר פטור (סנה׳ עז.). — *פֵּרַע וקרע את התורה, גִּלָּה אותה וקרעה, ואמר הפיטן: רוחי רפתה על תורה המסלאה ראיתיה פרועה וקרועה ובאש קלואה (משה בר שמואל, אל ימעט. סליח׳ יום ז). — ד) וביחוד *פֵּרַע את המילה, גלה את העטרה ע״י קריעת העור הדק שתחת הערלה: עושין כל צרכי מילה בשבת, מוהלין ופורעין ומוצצין ונותנין עליה אספלנית וכמון (שבת יט ב). מל ולא פרע[1]) את המילה כאילו לא מל (שם שם ו). משה מוהל ואהרן פורע ויהושע משקה (מד״ר במד׳ יא). האגוז הזה נקלף שני קלפים לכך משל ישראל בו, א״ר אבין שהם מוהלים ופורעים (פסיק׳ רבי, יהודה ויסראל, מג.). — ובסהמ״א: כיצד מוהלין, חותכין את כל העור המחפה את העטרה עד שתתגלה כל העטרה ואח״כ פורעין את הקרום הרך שלמטה מן העור בצפורן ומחזירו לכאן ולכאן עד שיראה בשר העטרה (רמב״ם, מילה ב ב).—ואמר הפיטן: ילוד לשמונה ימים ימול בשר ערלתו לטהר ולבור, ידידות בריתי למול ולפרוע כי בשכרה העליתיך מבור (ר״ל בר אלונן, אזהרות, ז:). אמנו יריכם לחתוך ולפרוע אל ירך לבכם מבכי ודמוע (יוסף בן יהודה זאלק, שיר לברית מילה בספ׳ כי״ב ששה״ס, כ״י .(Jews. College

—נִפְעַ׳, יִפָּרַע, — א) נִפְרַע העם, נעזב לנפשו ללכת

---

[1]) [בבבלי (ב״ק ל:): גילתה את ראשה.]

[1]) [ס״א: פירע, פִּעֵ׳.]

בדרכי לבו: באין חזון יִפָּרַע עם ושמר תורה אשרהו (משלי כט יח). — ואמר הפיטן: גחלו בקר למכשול להם גלו פיהם ופערו ונפרעו לשמצה בקמיהם (יודן בר מסחיה, גלמודים, קרובי לי"ז בתמוז, מחז' איטלי' א, קנז:). — ב) *נִגְלָה, נחשף, גלה גופו בהפנותו לנקביו: שאין נפרעין[1]) מעומד אלא מיושב (ר"ע ברכי סב.). — °ובמשמ' נגלה בכלל, נחשף: הוחכל גוינו ונפרע פארנו[2]) זבול מקדשנו חרב בעונינו (אשמנו מכל עם, סדר רע"ג הפלס ב, קנו.). — °נפרד, נקרע: ואם האזנים הקטנות (של הריאה) דבוקות וכו' הפיח בהן רוח ונפרעו מאליהן ונתפרדו וכו' ואם סירכא ביניהן בין אזן לאזן ולא נפרעו וכו' (הלכוה טרפות לאלדד הדני ב ז, אפשטין).

—הפע', הִפְרִיעַ, תַּפְרִיעַ, — א) הִפְרִיעַ את פלוני מדבר, גרם שפלוני יעזב את הדבר: למה משה ואהרן תַּפְרִיעוּ את העם ממעשיו לכו לסבלתיכם (שמות ה 7). —הִפְרִיעַ בדבר, גרם לעזובה בדבר: כי הכניע יי' את יהודה בעבור אחז מלך ישראל כי הִפְרִיעַ ביהודה ומעול מעל ביי' (דהי"ב כח יט). — הִפְרִיעַ את השנה, לא הניח לישן, ואמר בן סירא: שקד עשר ימחה שאר ודאגתו תפריע שנה (ב"ס גני' לד א). דאגת מחיה תפריע נומה ומחלי חזק הפריג שנה[3]) (שם שם ב). בת לאב מטמנת שקר ודאגתה תפריע שנה (שם מב ט). — °והִפְרִיעַ את האדם או את הדבר, לא הניחו לעשות מעשיו, הפסיק את הדבר או המעשה, stören; déranger, troubler; to disturb, trouble, ואמר המליץ: מראש ברא אלהים יצוריו ופלג אותם במשטרם וכו' לא יפריעו זה את זה ולעדי עד פיו לא יעבורו (ב"ז, ב"ס יו כא–כה). חמסי עליך עוץ כי בבואך הפרעת דבריה עמדי (משו, אוצר ליון ז, 25). — ב) *גִּלָּה וחשף: אחוריהם אל היכל ה', מלמד שהיו מפריעין[2]) עצמם ומתריזין עצמם כלפי מעלה (קידוש' עב:). בשעה שילדה שרה את יצחק היו אומות העולם אומרים בנה של שפחה הוא ועושה היא עצמה כאילו היא מניקה אותו, באותה שעה אמר לה, שרה מה את עומדת אין

1) [עי' ד"ס.]

2) [נ"א: אווינו, ואולי צ"ל גוינו.]

3) [שנויי נוס' עי' סמנד, ועי' הערה לעיל עמ' 5131 לערך פָּרַג.]

4) [במק"א (יומא עז.) פורעין, עי' קל.]

חשעה חזו של צניעות אלא עמדי והפריע(י) עצמך בשביל קדושת ח"ם, עמדה שרה והפריעה עצמת והיו שני דדיה מוריקים חלב כשני זינוקים של מים (פסיק' רב', כי פקד ס' את חנה, קפ.). — °ובמשמ' הִפְרִיד: נדבק הטחול לצלעים אם באת להפריעהו ולא יתפרע עד שנשאר ממנו דבוקה לצלעים פסול (הלכות טרפות לאלדד הדני א כ, אפשטין, 85).

—פע', *פֵּרַע, פירע, — א) פֵּרַע את פִּקַּת הפלך, התיר מעליה את המטוה וגלה אותה: הנוגע בפיקה עד שלא פירעה טמא משפירעה טהור (כלים כא א). — פֵּרַע חלק מן הגוף, גִּלָּה, כמו קל והפע': ראיתיו יושב וצידו כלפי מערב ולא פירע עד שישב ולא ישב עד ששיפשף (ר"ע, ירוש' ברכ' ט ה). ומגפפות ומנשקות אותו ומפרעות פניהם, הן מפרעות ומלך הכבוד מכסה פניו (פרקי היכלות יא, ביהמ"ד ילינק ג, 92). — ב) קרע, וביחוד סֵרֵם: שקנאי (פוטיפר) לעצמו בא גבריאל ופירעו (רב, סוטה יג:).

—פעו', *פֹּרַע, בינ' מְפֹרָע, נקי' מפורעת, שחיטה מְפֹרַעַת[1]): השוחט בשנים ושלשה מקומות[2]) שחיטתו כשרה, כי אמריתה קמיה דשמואל אמר לי בעינן שחיטה מפורעת וליכא (רב יהודה, חול' ל.). מניין לשחיטה שהיא מפורעת שנא' חץ שחוט לשונם מרמה דבר (ריש לקיש, שם שם).—ואדם מְפֹרָע, עָרֹם: בשעה שרדפו עבדי אבשלום אחריהם (אחרי אחימעץ ויונתן) רצו ונכנסו לביתו של שמעי, מה עשתה אותה הצדקת (אשת שמעי), הכניסה אותם בתוך הבאר ופירעה את עצמה וישבה על פי הבאר כדי שתציל את שני הצדיקים מן המיתה, כיון שנכנסו עבדי אבשלום וראו אותה שהיא מפורעת חזרו לאחוריהם, אמרו אפשר שני צדיקים חבויין בתוך הבור ואשה חשובה כזו מפורעת עליה (מדרש שמואל לב).

—הפעי, °הָפְרַע, הופרע, — נגלה, ואמר הפיטן: כי צדקותיך כהררי אל מפרעים (כי תודם יתכן, סמר' יוה"כ).

—התפ', °הִתְפָּרַע, — נקרע ונפרד: נדבק הטחול לצלעים אם באת להפריעהו ולא יתפרע עד שנשאר ממנו

1) [רש"י (חול' ל., ד"ה מפורעת): מגולה ונכרת דהיינו במקום אחד.]

2) [הכונה למקומות בגוף הבהמה, וז"ל רש"י: שחתך כאן וחזר והתחיל לשחוט למטה או למעלה.]

דבוקה לצלעים פסול (הלכות טרפות לאלדד הדני א כ, אפשטין, 85).

ב. **פָּרַע**[1] פ״י, יִפְרַע, תִּפְרָעוּ, פָּרוּעַ, — פָּרַע פלוני את ראשו, עשה שער ראשו[2]: ראשיכם לא תִפְרָעוּ ובגדיכם לא תפרמו (ויקר׳ י ו). והצרוע אשר בו הנגע בגדיו יהיו פרמים וראשו יהיה פָּרוּעַ ועל שפם יעטה (שם יג מה). והכהן הגדול מאחיו אשר יוצק על ראשו שמן המשחה ומלא את ידו ללבוש את הבגדים את ראשו לא יִפְרָע ובגדיו לא יפרם (שם כא י). והעמיד הכהן את האשה לפני יי׳ ופָרַע את ראש האשה (במד׳ ה יח). — ובתו״ם במשמ׳ גדל את שערו[3]: האיש (המצֹרע) פ ו ר ע ופורם ואין האשה פ ו ר ע ת ופורמת (סוטה ג ח). בחמשה דברים בין האולם ולמזבח שוה להיכל, שאין בעלי מומין ו פ ר ו ע י ראש ושתויי יין ושלא רחוץ ידים ורגלים נכנסין לשם (ר׳ יוסי, כלים א ט). כהן גדול ש פ ר ע או שפירם או שניטמא לאחד מן הקרובים הרי זה חייב (תוספת׳ מכות ד יז). ו פ ר ו ע י ראש ושתויי יין ששימשו כולן במיתה (שם כרית׳ א ה). אבל שלא פ ר ע[1] ושלא פירם חייב מיתה (רב אחליפאי בר אבימי בשם שמואל, מו״ק כד.). ובעת ההיא היתה אסתר נפחדת מאד מפני הרעה אשר צמחה בישראל ותפשוט בגדי מלכותה ואת עדי תפארתה ותלבש שק ו ת פ ר ע שער ראשה וכו׳ (מד״ר אסתר, ואתמר אסתר). — ואמר המשורר: לא אספו אליו להשית יד עלי עיניו ולא פ ר ע ו ולא קרעו (רמב״ע, כעפי דמעות, ס׳ דברי חכמים, סג). אולי נזירות הן ולכן תמיד ראש לא תגלחנה אבל ת פ ר ע נ ה (ר״מ בן חביב, דרכי נעם, יז.).

—פע׳, *פֵּרַע, פירע, עי׳ קל, הערה.

ג. **פָּרַע**[2], פ״ע, אֶפְרַע, — סָלַח, מָחַל, verzeihen; pardonner; to pardon, forgive: אני יי׳ דברתי באה ועשיתי לא אֶפְרַע ולא אחוס ולא אנחם (יחזק׳ כד יד).

ד. ***פָּרַע**, פ״י, — פָּרַע אדם חוב, השיב, שלם[3],

[1]) [עי׳ הערה לשרש.]

[2]) [הקדמונים שגזרו פעל זה מן א. פ ר ע במשמ׳ גלת ושהבינו אף גדל פרע במשמ׳ גדל פרוע או מגלה, לא יכלו לעמד על משמעותו הנכונה. ואלה דברי הספרי (במד׳ כה): נאמר כאן (בסוטה) פרוע ונאמר להלן (בנזיר) פרוע, מה פרוע האמור להלן גידול שער אף פרוע האמור כאן גידול שער ע״כ. ואף רב החדשים דרשוהו במשמ׳ גדל השער ללא טפול, — אולם זאת על פי ההבנה של גדל פֶּרַע כאלו פרושו גדל פָּרוּעַ מן א. פ ר ע. ואולם למעשה אין פֶּרַע אלא שער הראש, מן ב. פרע, והפעל ב. פָּרַע. פָּרַע את ראש או את ראש האשה, אינו אלא פעל נגזר מן השם פֶּרַע במשמ׳ שער, כלו׳ עשה (מה שאדם נוהג לעשות) בשערותיו או בשערות של אדם אחר, ואין ספק שלא גלוי ולא גדול פרוע (שאין בו מעשה) מתאימים לכך. והנה פריעת הראש ופרימת הבגדים באים בהקבלה גמורה כמנהגי אבלות, שעל הכהן להמנע מהם, וכמנהגי אבל כאלה נזכרים באותה הקבלה: ויקרע את מעילו ו י ג ז את ראשו (איוב א כ), ומכאן נראה שאין פָּרַע ראש בעקר אלא גזז את שער הראש. ואמנם אין גזיזת השער ופריעתו לגבי האבל והמצרע גלוח ממש, הסרת כ ל השער, כשם שאין פרימת הבגדים קריעה שלמה של הבגדים, אלא גזיזה וקריעה עד כדי שנוי המראה הרגיל של ראש מסֻדר בשערותיו ושל בגדים שלמים. וכן מבחין הנביא: וראשם לא יגלחו (הכהנים) ופרע לא ישלחו (יחזק׳ מד כ), ושתי דרכים אלו, אף שלוח פרע כפי משמ׳ הפעל שִׁלַּח, הן כנראה דרכים להסרת שערות, ששתיהן אסורות לפי דבריו, ורק: כסום יכסמו את ראשיהם. ואין לעמד על משמעותו המדיקת של כסם, ואם באמת אף כסם לשון גזיזה הוא, או, למשל, לשון קשירת השערות, וצ״ע.]

[3]) [כך הבינו חז״ל אף פעל פָּרַע זה שבמקרא וז״ל הספרא (ויק, שמיני מכיל׳ דמילואים בסוף): ראשיכם אל תפרעו, אל תגדילו פרע, יכול אל תפרעו מן הכובע, הרי אתה דן נאמר כאן פריעה ונאמר להלן פריעה, מה פריעה האסורה להלן גידול שיער אף פריעה האסורה כאן גידול שיער, ע״כ. ובענין פריעת ראש המצרע נחלקו בדעותיהם. לפי ר׳ אליעזר: יהא פרוע לגדל פרע (שם תזריע פרק יב), ולפי ר׳ עקיבא: דברים שהם חוץ מגופו, כלומר שעל כסוי הראש מדֻבר. את פריעת ראש הסוטה הבינו כגלוי הראש, כמוכח מן הדגמאות שהובאו בערך א. פָּרַע, והיו שהבינוה גם כסתירת השערות (סוטה ח.).]

[1]) [בשבלי הלקט (שמחות סימ׳ ג) מובא במאמר זה: שלא פ י ר ע, פִּע׳.]

[2]) [מפרשים ומדקדקים בארו אף פעל זה מן א. פָּרַע, אבל אין משמ׳ השרש מתאימה כאן, וכנראה כאן פעל אחר המקביל אל ע׳פר a) בערבי שפרושו סלח, מחל.]

[3]) [במשמ׳ זו, השיב, שלם, נקם, בא פ ר ע אף בארמ׳ של יהודים ולא יהודים, ומכאן הֻשאל השרש בהוראה זו לעבר׳ שבתו״ם, וכנראה צודקים המחברים

a) غفر

: zurückgeben, zahlen ; rendre, payer ; to return, pay
היתה כתובתה אלף זוז ואמר לה התקבלת כתובתיך והיא אומרת לא התקבלתי ועד אחד מעידה שהיא **פרועה** לא תפרע אלא בשבועה (כתוב' ט ח). המודר הנאה מחבירו שוקל את שקלו **ופורע** את חובו ומחזיר לו את אבידתו (נדר' ג ג). מי **שפרע** מקצת חובו והשליש את שטרו ואמר לו אם לא נתתי לך מכאן ועד יום פלוני תן לו שטרו וכו' (ב"ב י ה). שנים שהיו בעיר אחת שם אחד יוסף בן שמעון ושם אחר יוסף בן שמעון וכו' נמצא לאחד בין שטרותיו שטרו של יוסף בן שמעון **פרוע** שטרות שניהם **פרועין** (שם י ז). מעשר עני אין **פורעין** הימנו מלוה וחוב ואין משלמין הימנו גמולים וכו' (תוספת' פאה ד טז). לווה הימנו אלף דינר בשטר **ופרען** לו ומבקש ללוות הימנו שנייה הרי זה לא יחזיר לו שטרו הראשון וכו' (שם גיט' ב ט). גזל **ופרע** את חובו גזל ושילח סיבלונות לבית חמיו הרי זה חייב (שם ב"ק י יט). שנים שהיו תופסין בשטר זה אומר שלי הוא ואבד הימני וזה אומר בידי היה **ופרעתיו** לך יתקיים השטר בחותמי (רבי, שם ב"מ א טז). אם שביעית שאין **פורעין** חוב מדמיה מותר למוכרה, מעשר שני **שפורעין** חוב מדמיו אינו דין שיהא מותר למוכרו (ירוש' מע"ש א א). שטר שלווה בו **ופרעו** אל ילוה בו באותו היום (ר' יוחנן, שם כתוב' ט יג). לאדם שיצא עליו שטר חוב, קודם **שפרעו** היה עצב, לאחר **שפרעו** שמח (ברכ' ז.). אמר להם הקב"ה לישראל, בני לוו עלי וקדשו קדושת היום והאמינו בי ואני **פורע** (ר' יוחנן משום ר"א בר"ש, ביצה טו:). אסור לו לאדם שישהה שטר **פרוע** בתוך ביתו (ריב"ל, כתוב' יט:). הקובע זמן לחבירו ואמר לו **פרעתיך** בתוך זמני אינו נאמן, ולואי **שיפרע** בזמנו (ריש לקיש, ב"ב ה.). הלוהו ואני ערב, הלוהו ואני **פורע**, הלוהו ואני חייב, הלוהו ואני אתן, כולן לשון ערבות הן (רב הונא, שם קעד.). בשביל ד' דברים ממון בעלי בתים נמסר למלכות על משהי שטרות **פרועים** ועל מלוי ברבית וכו' (דא"ר ג). וילך למסעיו וכו' אמר ר' אלעזר ב"ר מנחם הלך **לפרוע** הקפותיו (מד"ר בראשי' מח). — ובהשאלה, פָּרַע תענית, צם את הצום שהיה חייב לצום: לוה אדם תעניתו **ופורע** (רב יהודה בשם רב, תעני' יב:). — ובסה"מ"א: אמר לנו הרי דבר שלו מזומן יעשה לי חיזוק **ואפרע** אותו מיד, הוציא זהובים **ופרעו** בפנינו (ר"י ברצלוני, ס' השטרות, 38). ותנו לו לפלוני בר פלוני להיות בידו לזכות מחמת **שפרעני** מאה זהובים של פלוני כמו שהרשני (שם שם). תנוח נפשי מדאגות העולם ואפנה **לפרוע** חובותי לבורא (ר"י א"ת, תוי"ה, הבטחון ה). ועת תלוה **פרע** קודם תביעה (לוחת ר"י א"ת, דרך טובים). וימהר בעל הבשר אליו והחזיק בשוליו ואמר לו אנה תלך וחוכך **לא פרעת** (ר"י חריזי, תחכ' כח, 207). ואל תמציא מקום למשמיצים להשמיץ ולאמר עד לא יחפש על דיני אחרים יחפש חובות על עצמו **ויפרע** אשר עליו (ד"ס של יהודי מצרים ולא"י ב, יעקב מן, 121). כי זנתה מאחרי ארצי ואם נומר זמני ואני הושע יואל ויקח הזמן חוני ואף נשוי לבדו יהיה **פורע** (עמנואל, מחברת א, 5). — ואמר הפיטן: ואם התנה **פרעני** בעדים וזה טען **פרעתיך** יחידים (רס"ג, שערי שבועות, קבוצ' קונטר' לג.). ואל ישים אל לבו הכים רק האין בזו, ישמח וירוה ואם לוה הצור **יפרע** את חובו (יהונתן, יום שבת, זמירי ליל שבת). — וּפָרַע לו, גמל לו חסד, השיב לו טובה: ומה אם אילו שלא עשו חסד לא בידיהן ולא ברגליהן ראו מה **פרע** להן הקב"ה, ישראל שהן עושין חסד בידיהן וברגליהן עם גדוליהן ועם קטניהן על אחת כמה וכמה (ירוש' סוטה א י. אמר הקב"ה לשם אתה כסיתה ערות אביך חייך שאני **פורע** לך (מד"ר בראש' לו). ד' דברים טובים היו ללוט בעבור אברם וכו' וכנגדו היו בניו צריכים **לפרוע** לנו טובות, לא דיין שלא **פרעו** לנו טובות אלא רעות (שם שם מא). אמר לו הקב"ה אתה אמרת יוקח נא מעט מים חייך שאני **פורעה** לבניך (שם שם מח). ויקחהו כתיב, מי היה זה שמעון ואימתי **פרע** לו להלן ויקח מאתם את שמעון (שם שם פד). ומה **פרע** הקב"ה לבניו, המן יורד להם והבאר עולה להם והשליו מצוי להם וכו' (שם ויקר לז). וכי אין אנו יודעין שאם לא נטמאה האשה שהיא טהורה מה תלמוד לומר וטהורה היא אלא מוי שהמקום **פורע** לה תחת ניוולה וכו' (ר' יהודה בר

פרע זה עם **פרץ'** a) בערב', שמשמעותו מצוה וחובה ובפעל, מלא מצוה, ועי' ג. פָּרַץ, הערה.]

a) فرض

ר' אליעזר, שם במד' ט). אמר הקב"ה גמילות אני פורע וכו' (רבי שמואל בר רבי גדליה, שם דבר' א). ואתם בני אושא שקדמתם רבותינו במאכלכם ומשקיכם ומטותיכם הקב"ה יפרע לכם שכר טוב (שם שה"ש, סמכוני). אע"פ שהיה (עשו) רשע לא קפח הקב"ה שכרו וכו', ומה פרע לו הקב"ה נתן לו שלוה בעה"ז וכו' (דב"ר ליברמן, 23). — וּפָרַע לפלוני, גמל לו רע: אמר לו הקב"ה משה אתה אומר שלח נא ביד תשלח חייך שאני צוררה לך בכנפיך, אימתי פרע לו וכו' (מד"ר ויקר' יא). בא וראה מה פרע להם הקדוש ברוך הוא לאלו שתי אומות כתיב בתורה לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' (ר' אלעזר, שם שה"ש, סמכוני). אמר לו הקב"ה (למשה) אני מפתה אותך ואתה אומר שלח, חייך אני פורעה לך (תנחומא שמיני ג). — ואמר הפיטן: ובפרעות תפרע המוציא שם רע ואיש זב ומצורע בהזות נטהרים (רסב"ג, אזהרות, שמור לבי). ישעי וכבודי משגבי ומנוסי, ונצב לריב על אונסי, סוככי באברתו יי' נסי, פורע וגובה דין קנסי (ר"י טוב עלם, ישעי וכבודי, קרוב' שבת הגדול). הנים ים וקרעו, וצר בסאסאה פרעו, הקדים פניו והכריעו (משלם ברבי קלונימוס, אפיק, יוצ' ב פסח). בד בבד פרע שאונם, ונפץ מול נפץ דנם, ובטלה עצתם כפלג לשונם (משה ברבי קלונימוס, מה מועיל, קרוב' אחרון פסח). מותחת גבהי מרומים, נוטעת אדני הדומים, סוערת שאון ימים, עורפת המון קמים, פורעת דין עגמים (הוא, אלולים, סדר אחרון פסח). השימני צולע על ירכי, פרי דרכי אלי חיקי פורע (רמב"ע, מרי סגיון, דוקס, 66). — ואמר המשורר: חוקר כליות איש ישלם להם כפרי חסידותן וכן תפרענה (ר"מ בן חביב, דרכי נעם, יז). — וּפָרַע מפלוני, נקם ממנו: מי שפרע מאנשי דור המבול ומדור הפלגה הוא עתיד להפרע ממי שאינו עומד בדבורו [1] (ב"מ ד ב). אמר יונה יודע אני שהגוים קרובי תשובה הן והריני הולך ומתנבא עליהם והם עושין תשובה והב"ה בא ופורע משונאיהן של ישראל וכו' (ר' יונה, ירוש' סנה' יא ז). אבל באחרונה כשפרע הקב"ה משונאיהם של ישראל לא פרע אלא בשבעים ושתים אותיות (אדר"נ יג). הם חטאו בגלגל העין שהוא דומה למים אף הקב"ה לא פרע

1) [עי' גם לקמן.]

מהם אלא במים (מד"ר בראשי' לג). אמרו ישראל לפני הקב"ה רבון כל העולמים לא דיינו שנשתעבדנו לע' אומות אלא אף לזו שנבעלת כנשים אמר להם הקב"ה אף אני בו בלשון אני פורע הימנה (שם שם סג). אמר לו הקב"ה (למשה) אלו המכות אשר שמתי בידך עשה אותם לפני פרעה על ידי המטה הזה ואני אחזק את לבו כדי לפרוע דינם מהם (שם שמות ט)' שאלולי הצרעה היאך היה הקב"ה פורע מן האמוריים ואילולי הצפרדע היאך היה פורע מן המצריים (שם שם י). כשפרע הקב"ה מדור המבול לא פרע אלא יחידי שנאמר הנני מביא את המבול מים וכן מאנשי סדום לא פרע אלא יחידי וכו' וכן כשפרע מן המצריים יחידי וכו' וכן פרע מן האמוריים יחידי וכו' וכן מסנחריב פרע יחידי וכו' (שם במד' יא). מה פרע מהם ויגף יי' את העם על אשר עשו את העגל (שם שם טו). לעולם אין בעל הרחמים פורע מן הנפשות תחלה (רבי הוניא ורב יהושע בר' אבין ור' זבדא, שם רות, וימותו גם שניהם). ובסהמ"א: וזהו כל לשון קנאה אוחז בנצחונו ופורע מאויביו (רש"י, שמות לד יד). — ובכנוי לאלהים המשלם גמול לחוטא: ארצה שעיר שדה אדום, הוא אדום ותבשילו אדום, ארצו אדומה, גבוריו אדומים, לבושיו אדומים, פורע ממנו אדום בלבוש אדום וכו', פורע ממנו אדום, דודי צח ואדום (ר"ל, מד"ר בראשי' סג). — ואמר הפיטן: צלול כתבו משליכי יאור זכרים, פורע פלשם סיף היות סכירים (תחבולות, קרובי' אחרון פסח). — "מִי שֶׁפָּרַע [1]), מונח חקי, כלל בדין התלמודי: כיצד מקבל מי שפרע, אוררין אותו בבית דין ואומרים מי שפרע מאנשי דור המבול וכו' (שו"ע חו"מ רד ד). מכר לו בדברים בלבד ופסקו הדמים ורשם הלוקח רושם על המקח כדי שיהיה לו סימן ידוע שהוא שלו אף על פי שלא נתן מהדמים כלום כל החוזר בו אחר שרשם מקבל מי שפרע (שם שם רד ו).

—נִפְעַ', נִפְרַע, — א) נִפְרַע האדם, פָּרְעוּ לו, גבה וקבל את חובו: המוציא שטר על חברו והלה מוציא שמכר לו את השדה אדמון אומר יכול הוא שיאמר אלו הייתי חייב לך היה לך להפרע את שלך כשמכרת

1) [כלו': מי שפרע מאנשי דור המבול וכו'; עי' לעיל.]

לו את השדה (כתוב׳ יג ח). אין אלמנה נפרעת מנכסי יתומים אלא בשבועה (גיטי׳ ד ג). אין נפרעין מנכסים משועבדים במקום שיש נכסים בני חורין ואפילו הן זיבורית, אין נפרעין מנכסי יתומים אלא מן הזיבורית (שם ה ג). האומר לבנו קינם אי אתה נהנה משלי וכו׳ בחייו ובמותו אם מת לא יירשנו וכו׳ ואם אין לו לוה ובעלי החוב באים ונפרעים (ב״ק ט י). מצא שטרי חוב אם יש בהן אחריות נכסים לא יחזיר שבית דין נפרעין מהן, אין בהם אחריות נכסים יחזיר שאין בית דין נפרעין מהן, וחכ״א בין כך ובין כך לא יחזיר מפני שבית דין נפרעין מהן (ב״מ א ו). המלוה את חבירו ע״י ערב לא יפרע מן הערב ואם אמר לי על מנת שאפרע ממי שארצה יפרע מן הערב (ב״ב י ז). לפני אידיהן של עובדי אלילים שלשה ימים אסיר לשאת ולתת עמהם, להשאילן ולשאל מהן, להלוותן וללוות מהן, לפורען ולהפרע מהן, רבי יהודה אומר נפרעין מהן מפני שהוא מיצר לי (ע״ז א א). הכל נתון בערבון ומצודה פרוסה על כל החיים החנות פתוחה והחנוני מקיף והפנקס פתוח והיד כותבת וכו׳ והגבאים מחזירין תדיר בכל יום ונפרעין מן האדם מדעתו ושלא מדעתו (ר׳ עקיבא, אב׳ ג טז). אחד נכסים שיש להם אחריות ואחד נכסים שאין להם אחריות נפרעין מהם למזון (רבי, תוספת׳ כתוב׳ ד יח). כל מלוה שבשטר אין נפרעין הימנו ושאינה בשטר נפרעין הימנו מפני שהוא כמציל מידם (ר׳ יהושע בן קרחה, שם ע״ז א א). אמר לו הקדוש ברוך הוא למלאך טול לי רב שבהם שיש בו ליפרע מהם כמה חובות, באותה שעה מת אבישי בן צרויה ששקול כרובה של סנהדרין (רבי אלעזר, ברכ׳ סב:). הבא ליפרע מנכסי יתומים לא יפרע אלא בשבועה (ב״ב ה:). המוציא שטר חוב על חבירו מלוה אומר לא נפרעתי כלום ולוה אומר פרעתי מחצה והעדים מעידין שפרע כולו הרי זה נשבע וגובה מחצה מנכסים בני חורין (רבי אבא לר׳ יוסף בר חמא, שם קכח:). לאדם שנושה משני בני אדם אחד אוהבו ואחד שונאו, אוהבו נפרע ממנו מעט מעט, שונאו נפרע ממנו בבת אחת (ר׳ אבהו, ע״ז ד.). מסך נפרעין אין נפרעין ממשונך (מדרש תהלים, הוצאון, דבר׳ כג כג). — ובסהמ״א: הילכך עשו חכמים חציו מלוה וחציו פקדון חציו מלוה שאם נאנס נפרע מחצה וחציו פקדון שאם יש בו הנאה נאמר פקדון ברשות רבו עומד (הלכות פסוקות לתלמידי רב יהודאי גאון, 39). מי שבא ואמ׳ אבד שטר חובי אעפ״י שאמרו עדים אנו כתבנו וחתמנו וכו׳ אין כותבין שיש לחוש שמא נפרע והחזיר את השטר (ר״י ברצלוני, ס׳ השטרות, 33). כי הממשכן את חבירו הוא ממשכן אותו לאחת משלש עילות אחת מהן וכו׳ שמא יקפץ ידו על מה שיש לו אצלו ולא יוכל להפרע ממנו וכו׳ (ר״י א״ת, חו״ה, הבטחון ו). אשה מבנות ערב מת בנה וכאשר קברתהו אמרה בני בני היית הלואת מלוה ומתנת נותן ופקדון מפקיד והיום נפרע המלוה מהלואתו ולקח המפקיד ערבתו וקבל הנותן מתנתו (ר״י חריזי, תחכ׳ מה, 343). — ואמר הפיטן: בלכלני בציה מסבבת ונפרע נשיון מגבת, כנסני לארץ נושבת הביאני אל בית (שמעון בר יצחק, אהוביך יול׳ סבת חוה״מ פסח). — נִפְרַע האל מן החוטא, פָּרַע לו כגמולו, כמו פרע ממנו: מי שפרע מאנשי דור המבול ומדור הפלגה הוא עתיד להפרע ממי שאינו עומד בדבורו (ב״מ ד ב). כל המחלל שם שמים בסתר נפרעין ממנו בגלוי (ר׳ יוחנן בן ברוקה, אבו׳ ד ד). בעשרה מאמרות נברא העולם ומה תלמוד לומר והלא במאמר אחד יכול להבראות אלא להפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות וליתן שכר טוב לצדיקים שמקיימין את העולם שנברא בעשרה מאמרות (שם ה א). על אלו דברים נפרעין מן האדם בעולם הזה והקרן קיימת לו בעולם הבא על עבודה זרה ועל גלוי עריות ועל שפיכות דמים ועל לשון הרע כנגד כולם (תוספתי פאה א יב). וכן את מוצא שלא נפרע המקום מאנשי דור המבול ומאנשי סדום אלא ברוח קדים עזה וכו׳ וכן את מוצא שאין הקב״ה עתיד ליפרע מן הרשעים בגיהנם אלא ברוח קדים (מכי׳ בשלח מסכת׳ ב ד). הם חשבו לאבד את בני במים איני נפרע מהם אלא במים (שם שם ו). דבר אחר אני יי׳ אלהיך אל קנא, בקנאה אני נפרע מן עבודה זרה אבל רחום וחנון אני בדברים אחרים (שם יתרו, מסכתא דבחדש ו). סימן טוב לאדם שנפרעים ממנו לאחר מיתתו (ר׳ נתן, ספרי במד׳ קיב). אמר להם הקב״ה בטיבה שהיטבתי לכם אתם מתגאים, בה אני אפרע מכם (שם דבר׳ מג). מי

גרם להם ליפרע מאלו כעס של אומות העולם שהיה כנוס לתוך מעיהם (שם שם סכג). כשם שנפרעין מן העובד כך נפרעין מן הנעבד (ר' יודה בר פזי, ירוש' חגי' ב א). רבון העולמים הרבה חטאתי לפניך ולא נפרעת ממני אחד מני אלף (צדוק הדין של האבל, ברכ' יט.). ליתן שכר לאלו בכפליים ולהפרע מאלו בכפליים (ר"ש בן לקיש, מד"ר ברא' ע). אילו ואילו מדקדק עמהם וכו' משפיע שלוה לרשעים ונותן להם שכר מצוות קלות שעשו בעולם הזה כדי להפרע מהם לעתיד לבא (רבי עקיבא, שם שם לג). — ובספה"א: מה מקום היה לכל התורה כולה ובאי זה דין ואיזה משפט נפרע מן הרשע או משלם שכר לצדיק (רמב"ם, תשובה ה ד). יש חטא שהדין נותן שנפרעים ממנו על חטאו בעולם הזה בגופו או בממונו או בבניו הקטנים (שם ו א). אף על פי שהוא מאריך אפו להם כמו שהאריך לקין לסוף הנה הוא נפרע מהם כמו שנפרע מקין (ר"י אלבו, עקרים ה יח).—ואמר המשורר: אבל יש בטח במרבה סלח וחיל וכח למוציא אסירים. ואם דן ונפרע ויוסיף ויגרע עלי טוב ועל רע שפטיו ישרים (ר"י הלוי, היכלו פגרים, שעה"ש 97). — ונִפְרַע את הדם, נקם את נקמת הדם השפיך: בסיף הקדוש ברוך הוא עתיד ליפרע מסך את דמינו (מד"ר איכה א, מעשה במריס).—ונִפְרַע לראובן משמעון, נקם משמעון את נקמת ראובן: הרב את ריבנו והדן את דיננו והנוקם את נקמתנו והנפרע לנו מצרינו והמשלם גמול לכל אויבי נפשנו בא"י הנפרע לישראל מכל צריהם (ברכה אחרי קריאת המגילה, מגי' כא:). אמרו ישראל באותה שעה כלום הוציאנו הקב"ה ממצרים אלא בשביל הי' דברים וכו' להפרע לנו מן המצרים וכו' (רבי יהודה, מד"ר שמות כד).—ונִפְרַע לפלוני, במשמ' נִפְרַע מפלוני, ענש אותו: שבטים גרמו לאביהם לקרוע והיכן נפרע להם במצרים שנא' ויקרעו שמלותם וגו' יוסף גרם לשבטים לקרוע, עמד בן בנו ונפרע לו שנאמר ויקרע יהושע שמלותיו, בנימין גרם לשבטים לקרוע והיכן נפרע לו בשושן הבירה, שנאמר ויקרע מרדכי את בגדיו (רבי פנחס בשם רבי הושעיה, שם ברא' פד). — ב) *נִפְרַע השטר, שפָּרעו אותו: שטר שנכתב על הלואה אחת ונפרע אינו יכול לחזור וללוות בו (שו"ע חו"מ מח א). — *ונִפְרַע האדם, נענש: ויקרב משה את משפטן, נתעלמה הלכה ממנו וכאן נפרע[1]) על שנטל עטרה לומר והדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי (רש"י, במד' כז ה). — ואמר הפיטן: האלך גן ביתן אשר לא עמלת בו ומכל פריו אל תגרע אך עץ הדעת טוב ורע קל מהרה תפרע נפש אשר תגע בו (ר"י הלוי, אפתחה שערי, דיואן ג, 55). עשר הוכה בלתי חנינה, פוקר נפרע ברוב אנינה, צמאי ישע הודרו ברנה וילכו מאתו בשלום (בנימן, אתיו אמוכים לפסח, מחז' איטל' א, קכה.). יאספו לירושלים כל המצירים ושם יפרעו, מצוי דינם ישפטו מקום אשר הרעו (מנחם בר מכיר, אל שדי, יוצ' שבת נחמו).

-הִפְעִ׳, הָפְרַע, הופרע, — כמו נִפְע׳ במשמ׳ ב), נגבָּה: ואמר הפיטן: סח ילד בתלף, דמעות כתנין זולף, עוללי אשר טפחתי בעלף, איך גוז מני בחלף, ואיך תפרע מני דמים בדמים כמה אלף (כ"א קל"ר, אז בהלוך, קינ' ת"ב).

·הִתְפ׳, *הִתְפָּרַע, נִתְפָּרַע, — כמו נִפְע׳ במשמ׳ א), גבה וקבל את חובו: ואם היה השופט יוצא לקראת הכחש העדויות ויכחיש כל הדברים לא יתפרע העשוק מן העושק ויצטרך העשוק לתבוע דינו בדין (אמונה רמה כרא"ד ה, 70). וכשהשלימו המלאכה עמד אחד מהם ונתפרע מן הכותי מה שעשו שניהם (שו"ת הרא"ש קד ג). ובאו שני עדים שלוה ממנו מנה ופרעו והלוה אומ' לא נתפרעתי הרי זה חייב לשלם (שו"ע חו"מ עט א). ואחר מהרת כל חשבונותם נמצא ביניהם שנתפרע ממנה כל מזונותיה עד היום ההוא עד פרישה אחרונה (ר' אהרן ששון, שו"ת תורת אמת כג, לז:) ויהי כראותו כי לא יכול לו להתפרע מראובן הביא את ראובן בעש"ג ויתנהו בבית הסוהר (שו"ת פרח מטה אהרן קי, קעו.).

ח. *פֶּרַע, ס"י, — פֶּרַע פְּרָעוֹת בפלוני, א) עשה מעשי נקם, גזל שדד ורצח[2]): המורדים פרעו בהם (ביהודים) פרעות (צוק העתים, לקורות הגזרות, 16). — ואמר המשורר: זמן הרע ולא אחר לך כי זמן יפרע בנשאים פרעים (ר"ם הנגיד, דבריך בתוך לבי, ברודי, 41). — ונהוג בדבור ובספרות העברית החדשה.

---

1) [כתלמוי (סנה' א.): על דבר זה נענש משה.]

2) [הפעל בשמושו זה נוצר עפ"י הבנת הכתוב: בִּפְרֹעַ פְּרָעוֹת (שפטי ה ב), ועי' הערה לערך: פְּרֹעַ־פְּרָעוֹת.]

א. פֶּרַע, ש״ז, — שער הראש [1]), Kopfhaar; cheveux, hair of the head, גִּדֵּל פֶּרַע, גדל את שער ראשו ולא גלחו: כל ימי נדר נזרו תער לא יעבר על ראשו עד מלאת הימם אשר יזיר לי״י קדש יהיה גדל פֶּרַע שער ראשו (במד׳ ו ה). — וְשִׁלַּח פֶּרַע [2]) : וראשם לא יגלחו (הכהנים) וּפֶרַע לא ישלחו כסום יכסמו את ראשיהם (יחזק׳ מד כ).—ובתו״מ [3]) : הריני כזה הריני - מסלסל הריני מכלכל הרי עלי לשלוח פ ר ע הרי זה נזיר (נזיר א א). כמה הוא גידול שיער פ ר ע, שלשים יום (ירוש׳ שם א ג). על אביו ועל אמו (חייב לגדל שערו) עד שישלח פ ר ע או עד שיגערו בו חביריו (שם מו״ק ג ה). אלו הנוזרים שתופשים עניה בעצמן שנוזרים מן היין ומגדלים פ ר ע כדי לענות עצמן ולהשמר מן העבירה הקב״ה נותן להם חן (מד״ר במד׳ יא). — ובספהמ״א: על כל המתים כילן מספר לאחר שלשים יום, על אביו ועל אמו מגדל פ ר ע עד שיגערו בו חביריו (הלכות פסוקות לתלמידי רב יהודאי גאון 124). — *וכלי הפעלים הנ״ל במשמ׳ שער שגדל פרוע: אין לי אלא מי שיש לו פ ־ ע, מי שאין לו פ ר ע מנין ת״ל שער ראשו משהיא (ר׳ ילקק נ״א, מד״ר במד׳ י).—ובספהמ״א: ולא יגלח השער מכנגד פניו מאזן לאזן ויניח הפ ־ ע מלאחריו כדרך שעושין הן (רמב״ם, עכו״ם יא א).—ואמר המשורר: כמעיף הרם תמה צביה עת תירקד ופ ־ ע שערה תפרע (רמב״ע, תרשיש ג, 37).— ובהשאלה לאפלה המכסה ארץ ואמר המשורר: עדי ארו פני מורח ופ ר ע מאפל פרעתי (יהוא, פתחים ילורי אהבים, הו״ג ג, 44).—*ובמשמ פְּרִיעָה, מה״ש מן ב. פֶּרַע, מעשה הַפִּרַע שער ראשו, ואמר הפיטן: ואם בפ ר ע ופרם ומעטה שפם בדירת ערשך ומחניתיך תשפינה וכו׳ (רקצ״ג, אכני אש אוכלת, אזהרות. קכן מע״י גאו׳ ג, 51).

---

[1]) [ואת משמ׳ המלה לפי עדות השפות הקרובות לעבר׳, ואין למלה כל קשר אל א. פ ר ע במשמ׳ עזב או גלה. ועי׳ ב. פ ר ע, הערה לשרש ולפעל. והקדמונים הבינו את הצרוף גדל פרע במשמ׳ גדל פָּרוּעַ, ללא טפול וגזיזה.]

[2]) [התרג׳ והמפרשים הקדמונים הבינוהו כמו גדל פרע, אילם עי׳ הערה לב. פֶּרַע.]

[3]) [עי׳ בהערות הקודמות.]

ב. *פֶּרַע, ש״ז, מ״ר פְּרָעִים, — כמו ג. פְּרִיעָה [1]), ואמר המשורר: זמן הרע ולא אחר לך כי זמן יפרע בנשאים פ ר ע י ם (ר״ש הנגיד, דבריך נחוך לבי, גרודי, 41).

פְּרֹעַ־פְּרָעוֹת [2]): בִּפְרֹעַ פְּרָעוֹת בישראל בהתנדב עם ברכו יי׳ (שפט׳ ה ב).

---

[1]) [עי׳ שם ובהערות לערכים ה. פֶּרַע, פְּרֹעַ־פְּרָעוֹת.]

[2]) [גם בצורתו וגם במשמעותו לא הובן בטוי זה. השבעים תרגמיהו במשמ׳ חשיפה וגלוי: ἀποκαλυμμα ἀπεκλύφθη, נתגלה גלוי בישראל; הוולג׳ בתרגום חפשי: qui sponte obtulistis de Israel animas vestras ad periculum, כלו׳ אשר ברצון נדבתם את נפשותיכם לסכנה; ת״י: כד מרדו בית ישראל באוריתא. ורש״י פרש: כשבא פרצות על ישראל שפרצו בהם העכו״ם על עזבם את ה׳ והתנדב העם לשוב בתשובה וכו׳; וריב״ג בשרשיו: מראש פרעות אויב נקמת האויב, דומה לדברי רבותינו ז״ל והנפרע לנו מצרינו ויכשר מאד להיות כמהו כפרוע פרעות בישראל, ע״כ; ומעין זה רד״ק: בנקים נקמות; ורלב״ג כתב: הוא מענין השבתה וביטול והרצון בזה כי עם היות ישראל מושבתים ומבוטלים מהגבורה מפני לחץ סיסרא ויבין והיו מפני זה בתכלית החולשה ראוי מפני זה לברך השי״ת כשהתנדבו עם ישראל לעלות עליהם למלחמה וכו׳, ע״כ. ומעין אלו גם דברי החדשים, החושבים בטעות אף ע׳ גדול השערות או על ראש פרעות (כתרג׳ השבעים ראש מושלים) וכדו׳. ואף בתרג׳ הגרמני של טורטשינר לא ירדנו לסוף כונתו של בטוי זה.

ואולם אשר לצורת הבטוי עלינו להכיר שאין כאן באמת שתי מלים, שיש להפרידן כפעל (פְּרֹעַ) וכשם עצם (פְּרָעוֹת), אלא מלה אחת כפולת השרש, כדנמת חברבורות, חפרפרות וכדו׳, שגם זו האחרונה כתיבה בספרים כשתי מלים נפרדות. וכן יש להבין אף צרופים כגון שוב שְׁבוּת בעקר לא כפעל ושם, אלא כמקור של פעל מכפל, כגון שבשב, גלגל וכדו׳, ואין בְּשׁוּב שְׁבוּת אלא כשבשבות, בְּשַׁשְׁבְשֵׁב, כלו׳ כשהשיב ה׳ את ישראל. וכך אף כאן מלה אחת כ פ ר ע פ ר ע ו ת, ומלה (מכפלת) זו באה כפסיק ברקבלה גמורה אל בהתנדב: [כפרעפ־עות בישראל—בהתנדב עם — ברכו יי׳. ומתוך כל מבנה הפסיק ברור, שאין בהתנדב עם ואין בפרע פרעות בישראל תאור הזמן וכדו׳, אלא השלמות הן לפעל ברכו ה׳, כלו׳: כיצד תברכו את ה׳? בהתנדב עם וכו׳. ועל כן ברור שאין משמ׳ בהתנדב עם שונה מ׳ כל התנדבות שבמקרא שפירושה התרוממות הלב, כלו׳: ברכו את ה׳ בהתרוממות לב, מתוך נדיבות רוח מלאה, מתוך שמחה מלאה.

א. **פַּרְעָה,** ש"נ, ו"ר סמי' פַּרְעוֹת, — כמו א. פֶּרַע, שער הראש [1]: אשכיר חצי מדם וחרבי תאכל בשר מדם חלל ושביה מראש פַּרְעוֹת אויב (דבר' לב מב).

ב. ***פַּרְעָה,** ש"נ, ר"ר פְּרָעוֹת, — אבן היוצאת מן הגדר [2]: אבל הסככות והפרעות ובית הפרס וארץ העמים והגולל והדופק ורביעית דם וכו, על אלו אין הנזיר מגלח ומזה בשלישי ובשביעי ואינו סותר את הקודמין ומתחיל ומונה מיד (נזיר ז ג). הזיזין והגזוזטראות והשובכות והשקיפים והסלעים והגהרים והשננים והסככות והפרעות [1] שהן יכולין לקבל מעזיבה רכה (מביאין את הטומאה וחוצצין) (ר' ומ"ר, אהלי׳ ח ב). אלו הן הסככות אילן שהוא מיסך על הארץ, והפרעות היוצאות מן הגדר (שם שם). הן סככות הן פרעות (ירוש' ע"ז ב י). ואין מציינין על הוודאות אבל מציינין על הספיקות, ואלו הן הספיקות סככות ופרעות ובית הפרס (ת"כ, מו"ק ה:). סככות אילן המיסך על הארץ, פרעות אבנים פרעות היוצאות מן הגדר (שם שם). נאמן הכותי על נטע רבעי וכו' אבל לא על הסככות ולא על הפרעות ולא על ארץ העמים ולא על בית הפרס מפני שנחשדו בהם (כותים א). — ובסהמ"א: או שהאהיל עליו ועל השריגים היוצאים מן האילנות או הפרעות היוצאות מן הגדר או מטה או גמל וכיוצא בו וכו' הרי זה אינו סותר (רמב"ם, נזירות ז ו). אבנים היוצאות מן הגדר הסוככות על הארץ והן הנקראין פרעות אם יכולין לקבל מעזיבה בינונית והן עומדין הרי אלו מביאין וחוצצין מן התורה (הנ"ל, טומאת מת יג ב).

ג. °**פַּרְעָה** [2], ש"נ, ו"ר פְּרָעוֹת, — נקמה, ואמר הפיטן: ויקום לישע בהנית ובמסע יחיש לפרוע פרעות בישראל (ר"י נג'ארה, עולת שבת מג). — ואמר המליץ: עד ידין יי' דין עמו וישיש לכם בפרעות אויב (ב"ז, ב"ם לה יח). — ובמשמ' ענש, ואמר הפיטן: וכפרעות [3] תפרע המוציא שם רע (רסב"ג, אזהרות, שמור לבי). — ובמשמ' מהומה, השחתה, התנפלות שודדים ורוצחים: והשמרי מן היצר הרע אשר בך פרעות פרע וכארי שכב כרע (ר"י חריזי, תחכ' יג, 235). המורדים פרעו בהם (ביהודים) פרעות (נוק

והנה נמצא אף בסורי פעל פרע בהכפלה כזאת, ושם אמנם מקצר לצורת פרפע, אתפרפע, מלא פיו בתרועה, שמח מאד, התענג. ולפי זה פרושו של המשפט: בתרועות שמחה (כפרע פרעות) בישראל, בהתרוממות לב (בהתנדב) העם ברכו ה'. והרי זאת פתיחה נכונה לשירת נצחון.

אמנם גם מקור הפעל פרפע, אתפרפע, בסור, (והוא פרפא, אתפרפא, במנדעית) לא התברר כל צרכו, והפרוש המוצע ע"י נלדקה בדקדוק המנדעי (עמ' 85) שהוא מםשמ' שטף, אינו נראה; אבל לפי משמ' הפעל קרוב הוא אל פרח [a] בערב' במשמ' שמח, ולפי זה יש להשוות בפרע פרעות ממש לערב' פַּרְחְ פַּרְחְ [b] וכדו'. ועל כן שיך פְּרֹעַ פְּרָעוֹת לשרש ב. פ ר ע, שהוא ענין פריחה, וקרוב אל פ ר ח.

אך בסהמ"א השתמשו בצרוף זה ואף בחלקיו לפי הבנת התרגומים והמפרשים, ועי' ה. פֶּרַע, ג. פַּרְעָה, ב. פֶּרַע.]

1) [כאמור בהערה לשרש ב. פ ר ע נמצא פרע בזכר ובנק' (פִּרְתְּ במקום פרעת באשור') בלשונות הקרובות במשמ' שער הראש, ועל כן אין ראש פַּרְעוֹת אויב אלא ראש האויב בשערותיו. ואמנם המתרגמים והמפרשים ערבבו מלה זו עם מלים אחרות. כן השבעים: ἀπὸ κεφαλῆς ἀρχόντων ἐχθρῶν, כלו' מראש מושלי האויבים, משם פרעה מלך מצרים השאול ממצרית; וולגי': nudati inimicorum capitis, כלו' מן הראש הגלוי של האויב; ורש"י פרש: מפשע תחלת פרצות האויב כי כשהקב"ה נפרע מן האומות פוקד עליהם עונם ועון אבותיהם מראשית פרצה שפרצו בישראל; וראב"ע: כמו בפרוע פרעות גם קדמונינו אמרו הנפרע, ע"כ, ובמקום אחר מסכים הראב"ע לדברי רס"ג שפרש פרעות כמו פורענות (ספת יתר עד, 29). ומעין זה גם ריב"ג ורד"ק, וז"ל רד"ק: וענין אחר מראש פרעות אויב נקמת האויב וכן בפרוע פרעות בישראל והפעל הכבד כי הפריע ביהודה ותרגום נקום נקמת בני ישראל אתפרע פרענות, ע"כ. ואף בין החדשים היו שהלכו אחרי השבעים או עפ"י הבנה מטעית של גִּדֵּל פֶּרַע, ופרשו מה שפרשו. ועי' בהערה הבאה.]

2) [אולי בראשית משמעותה כמו א. פַּרְעָה, כדגמת פַּרְעוֹת הראש, היוצאות בראש האדם, ולפי זה אין כאן אלא שמוש משאל של אותה המלה.]

1) [בסה"ש של רד"ק מובאת משנה זו ובמקום פרעות נדפס: פרכות.]

2) [עי' פְּרֹעַ פְּרָעוֹת, הערה. ויש בו גם ממשמ' ד. פ ר ע.]

3) [ואולי ד. פַּרְעָה.]

---

a) فرح b) بفرح فرح

סעהים, לקורות הגזרות, 16). **כי** חפצתי **להראות** להקוראים מחנה בני הנעורים ודרכי לבם בטרם **הפרעות** ואחריהן וכו' וכל א"ה היו קודם **הפרעות**, **והפרעות** רק אמצו את רוחם וכו' נטל עלי לדבר בתחלה על אדות ההתרגשות בלב התלמידים בטרם באו **הפרעות** כהקדמה לכל אשר אכתוב אחרי **כן** (פרץ סמולנסקין, מכתב ברלאם ספור נקם ברית).

ד. *פְּרָעָה, ס"נ, מ"ר פְּרָעוֹת, — **כמו פִּרְעוֹן**, תשלום: וכשהגיע המלך דון אנדריא למדינת בורגז תבע לציבור חמשים וא"ף כפולות והיו בצרה גדולה, ולהשלים **הפרעות** מכרו כל העטרות ותפוחים של כסף של ספרי תורות זולתי של ספר עזרא שלא מכרוהו (ר"ש אבן וירגא, שבט יהודה, הנזכר, 131). אין לי עתה מעות לא טובות ולא רעות לפרוע **פרעות** (ר"ז אלצ'אהרי, ספר המוסר מחב' לח, כ"י תימני).

***פִּרְעוֹן**[1], פירעין, ס"ז, מ"ר פִּרְעוֹנוֹת, — **תשלום**, Bezahlung; payement; payment: אל יהא לך **פירעון** אלא מזה (ר' חנינא, ירוש' כתוב', בסוף). כותי לענין **פרעון** לעולם מיצר (רבינא, מו"ק ט:). מוטב ללכת למידה שיש לה **פרעון** ממדה שאין לה **פרעון** (מד"ר קהל', פרשה חנינא, טוב ללכת). — ובכתה"א: ולשמחת מיריעות מותר (לאכל להכנס לאלתר, והא תני לשמחה שלשים ולמיריעות שלשים, אל תתמה, זה בארשייתא וזה **בפירעון**[2] (הלכות פסוקות לתלמידי רב יהודאי גאון, 124). הנני נותן את פרעה הפרע[3], מהו הפרע, שקבל **פרעון** מהקב"ה (ילק' שמעו' שמות קם). ושקול עון ועון עם עונש ועינש ממה שבא במקרא ובדברי רבותינו ומה שמשיבין אותו בדשובה ומה שאין משיבין ותנאי התשובה ומה שיבא מן הצרות על דרך הבחינה והנסיון ועל דרך **הפרעון** מעון שקדם וכו' (ר"י הלוי, כוזרי ה כח). וראינו תקנה זו לכל פורעי המס וכו' וכדי להקל מעליהם ושיפרעו מן המסים ומן **הפרעונות** כפי יכולתן וכו' ופטרנוהו מכל **פרעונות** ותשחורות וכו' שיצא עלינו מחמת השלטון (כ"י ברצלוני, ס' השטרות, 138). באחד שלוה על משכון או בשטר עשרה דינרין ועשה לו הרבה **פרעונות** ואמר לו פרעתיך פעם ראשונה וכו' (רשב"א, תשו' תתקעז). והלא טוען שפרע הכל חוץ **מהפרעון** האחרון (הנ"ל). וברחוב העיר של ליאון יש מעט זהב לערך מה שצריך לעשית **הפרעונות** מעריכים ערך המרקי במקומות ההם לחשבון ס"א או ס"א וחצי (ר' יחיאל נסים מפיסא, חיי עולם טו, הלופה לחכ"י סנה ו א, 21). ונשאר **פרעון** אחד אשר לא הגיע זמנו עדיין לפרוע כנהוג בינינו (תשו' מהר"י קולון סב). שטר שיש בו גרר מאחריו או ביני שיטי במקום שנהגו לכתוב **הפרעון** מאחריו אי ביני שיטי כשר (שו"ע חו"מ מד ו). אפילו אמר לו לוה בשעת **פרעון** הילך מעות אלו בשביל חוב פלוני ומלוה קבל ושתק יכול לומר אחר כך וכו' (שם שם כח ד). היא גמולו **ופרעונו** אשר ישוב בראשו במדה נכונה (פענח רזא עה"ת, שופטים, אמשט', קא.). והנה קמו שאר בני העיר לומר שיפרעו על כל משא כך מעות כדי לסייע **לפרעונות** העיר (כ"א ששון, שו"ת תורת אמת סט, סט:). איש עשיר לימים היה פורע **פרעונותיו** מענין הטלות ועיל צבור ועתה מטה ידו ואין משאת לפרוע כי אם מאתים זוז לשנה כי עני הוא (שו"ת פרח מטה אהרן כג, קא.). — ואמר הפיטן: פִּרְעוֹן אלתי עפה להאניקה כי כל הגונב מזה כמוה **נקה** (רקע"ג, סדר לעצרת, סדור רקע"ג, שלב).

***פַּרְעָן**, תוס"ז, נק' פַּרְעָנִיּוֹת, — **מי שחייב לשלם, מי שקבל על עצמו לפרע חוב**: ומיד לקחו מידו אותו השיעור ונתנוהו ביד התובע ונהיה בפני כלם הוא ואחיו **פרענים** קבלנים לסלק ולהפיץ מעל שמעון זה כל מין ערעור שבעולם מאותו השבוי ומכל באי כחו (שו"ת מהרשד"ם יו"ד ענ). עד אשר יצא לחפשי לוי אשר נשבה עם שמעון הנז' ונהית ערב **ופרען** בעד פדיונו (שם שם). ונהיה מעתה עד קבלן **ופרען** לשמעון הנז' ולבאי כחו בעד אחיו הנז' וכו' (שם שם). נכנסו ר' יאודה ור' מרדכי ערבים קבלנים **ופרענים** לר' שאלתיאל הנז' (כ"א ששון, שו"ת תורת אמת כ, עד.). וליפות כחו של שמעון נכנסת פלנית אשת ראובן הנז' בעד בעלה הנזכר ערבנית קבלנית

---

1) [מן ד. פָּרַע, וכן בארמ' פורענא.]

2) [ועפ"י התלמוד (מו"ק כג:): הא בארוסותא הא בפורענתא, ופרש רש"י (שם): בפורענתא, **שמשלם** להם סעודות שנעשו לו.]

3) [כמ־רא (ירמי' מד ל): הפרע, ובמד"ר (שמות ס) דרשו: מהו הפרע בענין שנאמר ופרע את ראש האשה.]

פרענית וכל הכח שיהיה לו על ראובן בעלה יהיה עליה כמו כן (שם קכח, קלח.).

*פְּרְעָנוּת[1]), ש"נ, מ"ר פֻּרְעָנִיּוֹת, — עֹנֶשׁ רע, רעה, צרה, הבאה על החוטא, Strafe, Unglück; punition, malheur; punishment, misfortune: הרחק משכן רע ואל תתחבר לרשע ואל תתיאש מן הפורענות (נתאי הארבלי, אבות א ז). תשובה ומעשים טובים כתרים בפני הפורענות[2]) (רבי אליעזר בן יעקב, שם ד יא). שבעה מיני פורעניות באין לעולם על שבעה גופי עבירות (שם ה ח). שעלה תהום התחתון ותהום העליון והיו המים נלחמים בהם בכל מיני פורעניות (מכי' מסכתא דשירתא ה). וכשנהרגו רבי שמעון ורבי ישמעאל אמר להם ר"ע לתלמידיו התקינו עצמכם לפורענות וכו' גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שפורענות גדולה עתידה לבא בדורינו (שם מסכתא דנזיקין יח). כל הזכרונות שבתורה לטובה וזו לפורענות (רבי עקיבא, ספרי במד' ח). אם היתה טמאה פורענות פוקדתה מיד (שם שם). אבר שהתחיל בעבירה ממנו יתחיל הפורענות (שם שם יח). ידע מה בחשוכא, זו מתן פורענותן של רשעים בגיהנם, ונהורא עמיה שרי, זה מתן שכרם של צדיקים לעתיד לבוא (סדר עולם רבה ל, רטנר, עה:). מפני מה התקינו שומע תפלה ברכה חמש עשרה, כנגד ה' למבול ישב שהיא כולה את הפורענות מלבוא לעולם (ר' תנחומא, ירוש' ברכ' ב ד). בדין היה שיהו מתענין בעשירי שבו נשרף בית אלהינו ולמה בתשיעי, שבו התחילה הפורענות (רבי ירמיה בשם ר' חייא בר בא, שם תעני' ד ט). ושמע שתי רוחות שמספרות זו לזו אמרה חדא לחברתה חברתי בואי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד מה פורענות בא לעולם (ברכ' יח:). ושאר כל מיני פורעניות המתרגשות כגון חיכיך חגב זבוב וצירעה ויתושין ושילוח נחשים ועקרבים לא היו מתריעין אלא צועקין (תעני' יד.). רבש"ע עמך ישראל שהוצאת ממצרים אינן יכולין לעמוד לא ברוב טובה ולא ברוב פורענות (חוני המעגל, שם כג.). רבון העולמים פדה והצל מלט הושע עמך ישראל מן הדבר ומן החרב ומן הביזה ומן השדפון ומן הירקון ומכל מיני פורעניות המתרגשות ובאות לעולם (יהודה בר נחמני, כתובי' ח:). אין פורענות באה לעולם אלא בזמן שהרשעים בעולם (ר"ש בר נחמני בשם ר' יוחנן, ב"ק ס.). בעת פקודתם יאבדו, תנא משום רבי יוסי עת מזומנת לפורענות (שם קב.). ד"א גם בלילה לא שכב לבו זה הקב"ה מלהביא עליהם פרענות ביום ופרענות בלילה (מד"ר ברא' כז). הן האדם היה מתיקן למיתה, נחש היה מתוקן לפורענות, קין היה מתוקן לגלות, איוב היה מתיקן ליסורין (ר' חנינא ור' יוחנן, שם שם ל). וכאב אנוש זה הפורענות ששלחתם ירושה לדורות שבכו בליל ט' באב וכו' (שם במד' טז). מואב סיר רחצי, אמר ר"ש בן חלפתא אמר הקב"ה שופת אני למואב יורה של פורענות (שם דבר' ג). — ואמר הפיטן: סדר פרעניות בתוך לבבי יבעיר, בבא אלי הפליט לאמר הכתה העיר (יוסף, אזכרה מלוק, סליחי' י טבת). ולא תירא מיום פחד וכו' מגזרות מלכיות ממיני פרעניות ממקרה ופגע מכל מחלה ומכל נגע וכו' (רמב"ע, הלכלה חרדוף, דוקס, 69). — מִדַּת פֻּרְעָנוּת: ומה אם מדת פורענות מעוטה כשיחיד צועק על הרבים כך, מדה טובה ורבים מתפללים על היחיד על אחת כמה וכמה (מכי' מסכתא דנזיקין יח). — מַתַּן פֻּרְעָנוּת: פעולתן של באי העולם שלימה לפניו, מתן שכרן של צדיקים ומתת[1]) פורענתן שלרשעים (מדרי תהלים, הופמן, דבר' לב ד, 187). לשעבר לא הייתם יודעים מתן שכרן של צדיקים ומתת פורענותן של רשעים לעתיד לבא, עכשיו אתם יודעין מתן שכרן של צדיקים ומתת פורענותן של רשעים לעתיד לבא (מדה"ג שמות.238).

פַּרְעֹשׁ[2]), פרעוש, ש"ז, מ"ר *פַּרְעוֹשִׁים, — שרץ קטן המקפץ על גוף אדם ובהמה, עוקץ אותו ומוצץ דמו, Floh; puce; flea: אחרי מי יצא מלך

---

[1]) [מן הארמי והסור' פֻּרְעָנוּתָא, ושם אף במשמ' העקרית: גמול, תשלום, נקם, ואך מכאן נקמת האל, ענש, רעה, צרה.]

[2]) במשני' אבו' בסדור תימני בנקוד עליון כ"י בריט' מוז': פֻרְעָנוּת.

---

[1]) [בספרי (דבר' טז): ומאחר, בילק' שמע' (תתקמב): ומתן. ועי' הערת מא"ש לספרי והערת הופמן במדרי תנאים ודברי ח. ילון (תרביץ ב, 139; ג, 141).

[2]) [באשור' פַּרְשָׁא, פֻּרְשָׁא, בסור' פורתענא, פורטענא, בערב' ברע'ות a).]

a) برغوث

ישראל אחרי מי אתה רודף אחרי כלב מת אחרי פַּרְעֹשׁ אחד (ש"א כד יד). כי יצא מלך ישראל לבקש את פַּרְעֹשׁ אחד כאשר ירדף הקורא בהרים (שם כו כ). — ובתו"מ: והרי פרעוש דפרה ורבה ותניא הצד פרעוש בשבת רבי אליעזר מחייב ורבי יהושע פוטר (שבת קז:). ארורה האדמה בעבורך, שתהא מעלה לך דברים ארורים כגון יתושין וזבובין ופרעושין (מד"ר בראש' ה). גם אויביו, לרבות מזיקי ביתו כגון יתושים ופרעושים וזבובים (רבי ברכיה, שם שם נד). אפילו דברים שאת רואה בעולם מיותרין כגון זבובים ופרעושים ויתושין אף הם בכלל ברייתו על עולם (רבנן, שם קהל' סדרא א, ויתרון ארץ). — ובספה"א: וההקדמה השלישית כי הבורא יתברך נותן לכל הומר הטובה שבצורות וכו' וכי חכמתו בפרעוש וביתוש על הדמיון איננה מקצרת מחכמתו בסדור הגלגלים (ר"י א"ה, כוזרי ה כ). ויען ויאמר על הפרעוש, כושי ולא מבני חם שחור כפחם וכו' (ר"י חריזי, תחכ' ד, 50). והיו שם פרעושים גדולים כמו בני יונה (יוסיפון, גינצבורג, לד). אם פרעוש על בשר אדם ועוקצת אותו מותר להסירה ולהשליכה ואין חייב משום צד פרעוש (ר' ברוך בן יצחק, התרומה, הלכ' שבת ריח). — ואמר המשורר: יאנקו בם נערים וישישים, מאבלים נחמדים נבאשים וזבובי מות גם פרעשים גם אבות מבנים נפרשים (ראב"ע, אל אחד, כהנא א, 112). בן אדם מה מאד עצמה שאתו, ישתרר על אריה בחניתו, יך פרעש גם כנים בחמתו (הוא, אל בורא, שם 113). שבתי בבלי זמר ורננים, בשבתך בכי בכל זמנים, ועלי משכבי ורד ושושנים, ועלי משכבך פרעושים ובנים (מחלוקת עשיר ועני, ספר שעשועים, דודזון, CXXI). —*פרעש עפר: רמש המרתוף (קעללער וואורם) ופרעוש עפר (ערד פלאה) (ליגדא, ראשית למודים א ו, כב).

***פָּרַף** [1], פ"י, — פָּרַף אדם דבר, חבר אותו בקרס, בלולאה, בפורפא. anheften; attacher; to attach, pin: ערביות יוצאות רעולות ומדיות פרופות (שבת ו ו). פורפת על האבן ועל האגוז ועל המטבע ובלבד שלא תפרוף לכתחלה בשבת (שם ו ז). (הפרכת) החיצונה היתה פרופה מן הדרום והפנימית מן הצפון (יומא ה א). פורפת כתחילה בדבר הניטל בשבת (תוספת' שבת ד יג). האשה מהו שתערים ותפרוף על האגוז להוציא לבנה קטן בשבת (אביי, שם בבלי סה:) — ובספה"א: יוצאות הנשים בקיסמין שבאזניהן וברעלות שבצוארן או שבכסותן וברדיד הפרוף וכו' (רמב"ם, שבת יט יב). בגד צמר שנפרם מותר לפרוף אותו בחוטי פשתן (הוא, כלאים י י) הבהילתני עלמה יפה וכו' מן העליונים חטופה ובין הערוגות כסותה פרופה (ר"ז אלגאהרי, ספר המוסר יו, כ"י מינכ'). ויוצאה פרופה והוא שמתעטפת בטלית שיש בראשו הא' רצועה וקושרת אגוז או אבן שיחדה לכך בראשה השני וכורכת הרצועה באגוז או באבן אפי' בשבת כדי שלא יפול הטלית אבל על המטבע אסור לפרוף בשבת דלאו בר טלטול הוא ולא מהני ביה יחיד ואם פרפה עליו מאתמול מותר לצאת בו בשבת (הלבוש, או"ח שג כב). ואחב"י ברוב המקומות שהם מתיחדים ומתקשרים על ידיהם (ע"י העתונים) בקשרים דקים רוחניים ופרופים בלולאות קדש (ר"א לויפל, סע"י ג, המקפה לטובה, יז:). —*פְּרוּפָה, ככנוי לפרכת המקדש, ואמר הפיטן: טעה בתחלה ונודע בסופה, טריתו חיצון וכפור לתרופה, יודע כפרתו נכונה וצרופה, ישוה לנכנס לפנים פרופה (ר' שמעון בר יצחק, איך אשא, סליחי מוצי יוה"כ).

—פִּעֵ', *פֵּרַף, —כמו פָּרַף: חלוק של צמר שנפרם ופירפו בחוט של פשתן ושל צמר וכו' (תוספת' כלאי ה יד). — ואמר הפיטן: דעתו נקיה כנתישבה אותיות לצרף, דקרק נתיבותם בשלשים ושתים לפרף (מאיר ברבי יצחק, אדיר ונאה, יוצ' שבת אחר שבועות).

—נִפְעַ', *נִפְרַף, שֶׁפֵּרְפוּ אותו: גדילי משרתו בירואה שורשו ולולאות גדולתו בענוה נפרפו (קטע מזמן הגאו', סעדיאנא שכטר, 68).

א.*פַּרְפּוּר, ש"ז, — שה"פ מן פִּרְפֵּר, פעלת המפרפר באבריו: וישמע אלהים את נאקתם, רבי הונא רבה דצפורין אומר (נאק) לשון פרפור הוא, הדא הוא

---

[1] [פעל עברי שנגזר מן היונ' πόρπη, פורפה, קרס, כדגמת הפעל היוני πορπάζω, ונגזר ממנו גם ס"כ פְּרִיפָה, עי' ערך זה.]

דכתיב ונאק נאקת חלל (מד"ר איכה פתיח'). — ובסהמ"א: אפילו נשהטו ב' סימנים אינו מטמא עד שימות לגמרי בלא שום פרפור ובלא שום תנועה (המאירי ליומא כג.).

ב. **פִּרְפּוּר**, ש"ז, — פעלת המפרר פרורים פרורים: כלה חשיבין וכו' ויש שפותרין כלא (צ"ל לה) הוא הפרפור הנראה בעין (צ"ל בעת) זריחת השמש כאילו פורחין בו באוירו פירורין דקין כעפר (בפי' המיוחס לרסע"ג, דהי' ד לג).

פִּרְפִּירָה, ש"נ, — כמו פִּרְפֶּרֶת. ואמר הפיטן: למלך בכל יום מרובים [1]) בשרה, ולחתן כחתונתו מוסיפים מטעמים ופרפירה (רחב"ן, אל עליון, כשות לחחכים, MGWJ 1895, עמ' 34).

פִּרְפֵּר[2]), פ"י, יְפַרְפֵּר, — א) הטיל, טלטל, הניע הנה והנה, נענע, schütteln; secouer, agiter; to shake: שלו הייתי וַיְפַרְפְּרֵנִי ואחז בערפי ויפצפצני ויקימני לו למטרה (איוב יו יב). — ואמר הפיטן: הדמוני ופרפרוני ופצפצוני מרדפי ומגדפי ומנגפי (ר"י הלוי, אהה אדני אלהים, סלוק שבת חזון, סעה"ם 115) —ב) *פרפר ביצה על גבי דג, הטיל ביצה (מפרפרת ומרפרפת) וכדו' על גבי דג או מאכ אחר [1]): ומודים (בית הלל) שאם בישל שני מינין בקדירה אל שפירפר ביצה על גבי דגה ושחיתך קפליט תחת דגה שהן שני תבשילין (תוספת' יו"ט ב ד). הכל מודין שאם פירפר ביצה על גבי המליח וכו' שהן שני תבשילין (ירוש' ביצה ב א). ושוין (ב"ש וב"ה) שאם פרפר ביצה ונתן לתוך הדג [2]) או שרסק קפלוטות ונתן לתוך הדג שהן שני תבשילין (רמב"ם, בבלי שם יז:). — וּפִרְפֵּר גלוסקין, פִּרְפֵּר (ביצה או חלב) על גבי הגלוסקין, או פרפר, הטיל גלוסקין לתוך החלב [3]): לא יתן אדם מים על גבי ספוג יבש ויתן על גבי מכתו אבל נותן על גבי רגליו והן יורדין לספוג, נותן אדם מוך יבש וספוג יבש על גבי מכתו אבל לא גמי יבש ולא כתיתין יבישין על גבי מכתו, נותנין מים לתוך קמח קלי ובלבד שלא יגבל, מפרפרין גלוסקין לחולה בשבת ובלבד שלא יחבץ, אבל מחבץ הוא מעשה קדירה ואיכל (תוספת' שבת יב יד). — *ובמשמ' שבר לפרורים, רסק [4]): וכן הברזל מנוקב שמפרפרין עליו את הפת שקורין ריב"איזן בכל אלו אין הגעלה מועיל בהן (ספר מהרי"ל, הלכות הגעלה). — ג) פ"ע, פרפר הנהרג. הניע וטלטל אבריו הנה והנה, התנענע, um sich

---

1) [צ"ל: מרבים.]

2) [רב המפרשים מבארים את הפעל במקרא כענין שבירה לפרורים מן פרר, פור, בהקבלה אל ויפצפצני הבא אחריו, וכן מבארים פִּרְפֵּר ביצה וכדו' בלשון חז"ל. ואולם כמבֹאר לקמן אין אף פרפר ביצה לשון שבירה. ואין כל עדות למשמ' כזאת של פרפר בעבר' או בארמי' שבמקורות הקדומים. ואף בכתוב באיוב בא וַיְפַרְפְּרֵנִי לפני וַיְפַצְפְּצֵנִי כפעלה קודמת, והתמונה היא (עי' טורטשינר, ספר איוב, למקום) זו של דג או עוף המפרפר שמנענעים אותו ובסוף מנפצים את ראשו על אבני החוף. לעומת זאת מצוי פִּרְפֵּר כפ"ע, פרפר החלל, הנהרג, ושמוש זה אינו אלא קצור של פ"י פִּרְפֵּר את אבריו, הניע את אבריו, וכן בערבי' פַּרְפַּרَ a), טלטל, הניע (העוף את כנפיו), מן פרר b), רץ בערב'. ומכאן יש לבאר אף יתר שמושי הפעל, שאינו במקורות הקדומים אלא אחד, ועי' בהערות הבאות, וגם פִּרְפֶּרֶת, הערה. ואמנם בסהמ"א יש שהשתמשו בפעל כהבנת רב המפרשים באיוב.]

a) فرفر b) فرّ

1) [אין פִּרְפֵּר ביצה על גבי הדג לשון שבירה. אלא לשון הטלת דבר מפרפר ומרפרף על הדג. הרי לא ביצים שלוקות שיש צרך לשברן לפרורים שמים על הדג לפני הבשול, אלא יוצקים עליו את הביצה החיה, והדג מתבשל אתה יחד. ועל כן, הואיל ופִרְפֵּר עצמו לשון הטלה הוא, אין צרך להוסיף ולאמר מפרפרים ומטילים, ושמים וכדו'. וכך בא אף בתוספת': מפרפרין גלוסקין לחולה בשבת ובלבד שלא יחבץ, בהקבלה אל: נותנין מים לתוך קמח קלי ובלבד שלא יגבל. ועל כן אין פרושו לשון שבירה, אלא פרפור, רכוך ורפרוף הגלוסקין בנוזל, כנראה בעקר בחלב, ועל כן חוששים שלא יחבץ. ואמנם בבבלי (ביצה יז:) בלבד, בנגוד ליתר המקורות, מובאת הבריתה בלשון: פרפר את הביצה ונתן לתוך הדג, במקום פרפר ביצה על הדג, אבל ברור שאין כאן אלא טעות של מעתיקים קדומים על פי ההמשך: או שרסק קפלוטות (ז"א שום) ונתן לתוך הדג. ועי' פִּרְפֶּרֶת, הערה.]

2) [צ"ל: פרפר ביצה על הדג, ועי' בהערה הקודמת.]

3) [עי' בהערות הקודמות.]

4) [עפ"י הבנה כזו של השמוש התלמודי.]

schlagen, zucken, zappeln; tressaillir, palpiter; to twitch, quiver, palpitate [1]: מעשה בשני אחים כהנים שהיו שוין ורצין ועולין בכבש וקדם אחד מהן את חבירו לתוך ארבע אמות נטל את הסכין ונתן בלבו וכו׳ ואחר כך בא אביו של תינוק ואמ׳ להן אחינו אני כפרתכם, מ פ ר פ ר היה בני וסכין לא נטמאת (תוספת׳ שבוע׳ א ד). לקה מכת מות ו מ פ ר פ ר ויצא הימנו רביעית דם ועקרוהו בחזקת שהוא חי והוליכוהו למקום אחר וכו׳ (שם אהילו׳ ד יג). ראוהו רודף אחר חבירו להרגו והסייף בידו וכו׳ והעליטו עדים עיניהם ואחר כך מצאוהו הרוג מ פ ר פ ר והסייף מנטף דם מיד ההורג וכו׳ וכו׳, וככר היה יהודה בן טבאי נכנס לחורבה ומצא שם הרוג ו מ פ ר פ ר והסייף מנטף דם מיד ההורג (מכי׳ מסכתא דכספא כ). מה שרץ הקל הרי הוא מטמא כשהוא מ פ ר פ ר, מת החמור אינו דין שיטמא אפילו מ פ ר פ ר (ספרי במד׳ קכה). חלל לא מ פ ר פ ר חלל לא מפרכס, ראיהו מ פ ר פ ר כאן ובא לאחר זמן ולא מצאו, אני אומ׳ נעשו לו ניסים וחייה (בשם ר׳ זעורה, ירוש׳ גני׳ סוטה ט א, 217). חלל ולא חנוק חלל ולא מ פ ר פ ר, באדמה ולא טמון בגל (ת״ר, סוטה מה:). למלך שהיה לו שני בנים כעס על הראשון ונטל את המקל וחבטו ו פ ר פ ר ומת (ר״ש בן לקיש, מד״ר איכה, פתיח׳). —ואמר הפיטן: מ פ ר פ ר י ם הילדים וזה על זה מפרכסים ממהרים שחוט אחרים ובדמיהם מתבוססים (דוד בר׳ שלמה, אלהים אל דמי, סליח׳ מוסף יוה״כ). — ואמר המשורר: כן הרבה להג והילד בים שיכב ומ פ ר פ ר בין מות לחיים (שירי יל״ג ב, משל יח, עמ׳ 37). — ובהשאלה, פִּרְפְּרָה הנפש: אף על פי שהכה אותם מכת מות מחצי הלילה, היתה נפשם מ פ ר פ ר ת בהם עד הבוקר (ר׳ יוחנן, ברא״ם מכי׳ פסח׳).

***פַּרְפַּר**, ש״ז, —חרק מעופף בעל כנפים דקות ורחבות, Schmetterling; papillon; butterfly, מצוי בדבור ובספרות העברית החדשה.

***פַּ־פֶּרֶת** [3], ש״נ, מ״ר פַּרְפְּרָאוֹת, פרפרות, פרפריות [1], —מאכל טעים שנאכל עם הפת בסעודה ואף בלעדיה לפני עקר הסעודה או אחריה [2] Zukost (zum Brot), Vorspeise, Nachtisch; ce qu'on mange avec le pain, hors-d'oeuvre, dessert; dish served with bread, appetizer, dessert: ברך על ה פ ר פ ר ת שלפני המזון פטר את ה פ ר פ ר ת שלאחר המזון, ברך על הפת פטר את ה פ ר פ ר ת, על ה פ ר פ ר ת לא פטר את הפת (ברכ׳ ו ה). מונה אדם את אורחיו ואת פ ר פ ר ו ת י ו [3] מפיו אבל לא מן הכתב, ומפים (שבת כג ב). הביאו לפניו מטבל בחזרת עד

---

[1] [עי׳ הערות לעיל.]

[2] [יש גוזרים מלה זו מן פִּרְפֵּר, פרר, במשמ׳ שבר, כאלו עקר הפרפרת מאכל עשוי מפירורי לחם וירקות (עי׳ פֵּרוּר), וכראיה לכך מזכיר לוי במלונו אף את הכיסנין (בעקר: כ ס נ י ן), שהוא רואה בהם, כפרוש קדום אחד, קליות שנאכלו בסעודה אחר המזון. ואולם אין כל קשר בין כסנין לפרפרת (ועי׳ הערת המחבר בערך כִּסָּן), ואף נראה שאין כסנין שם למאכל כלל, אלא יש להבין לפי הענין: פת הבאה כסנין אחר המזון, פת הבאה אחר המזון כתורת ξένιον, מנה לאורח, וכן כסאנין בסור׳ במשמ׳ זו. ואחרים (עי׳ קרוים Lehnw. II, עמ׳ 494) רואים בכלה פרפרת, מ״ר פרפראות, מלה שאולה מן יוני περιφορία, אך גם זה אינו יוצא ידי שמוש המלה במקורות.

ואולם אין פרפרת בעקר אלא שה״פ מן פִּרְפֵּר, המשמש בתו״מ אף כמינח של המטבח, פרפר ביצה על גבי דגה (עי׳ פִּרְפֵּר, הערות) במשמ׳ הטיל ביצה (מפרפרת) על גבי הדג כדי להוסיף לו נותן טעם; ואף בא בתו״מ הצרוף פרפרת הפת (עי׳ בדגמאות להלן, ובמקומו בנ״א כטעות: פרפר את הפת), והכונה ברורה: דבר נותן טעם שמפרפרים אותו על הפת. ומכאן עקר משמ׳ המלה פַּרְפֶּרֶת: לפות שמלפתים לַפַּת, לשם טעם. וכן הבטוי: תקופות וגמטריאות פ ר פ ר א ו ת לחכמה, דברים הנותנים תוספת טעם ותבלין לחכמה.]

[1] [רד״ק (מכלול, ליק, קסא.): ורז״ל אמרי קביץ פְּרֹכֶת, פִּרְכִּיּוֹת שחורות, חברו אותו כחבור מלכיות או תחתיות כמו שיתבאר וכן אמרו קביץ פרפרת פִּרְפְּרִיּוֹת, ע״כ. וריב״ג (רקמה ז, 47) אמר: עקרו פ ר פ ר ת ו ת והמירו התיו ביוד וכבר המירו היוד הזאת באלף ואמרו פרפראות.]

[2] [רש״י (ברכ׳ מב., ד״ה ברך) פרש: ונוהגין היו להביא קודם אכילה כוס יין וכו׳ ומביאין לפניהם פרפראות להמשיך אכילה כגון פרגיות ודגים ואח״כ מביאין השלחן ולאחר גמר הסעודה יושבים ושותים ואוכלים ומה הן אוכלים פרפראות כגון כיסני דמעלי ללבא ולחמניות והוא יין ופרפרת שלאחר המזון, ע״כ. ורמב״ם (שם ו ה): ופרפרת שם ללפתן ולכל מיני מטעמים שאוכלו בו הלחם, ע״כ. ועי׳ גם רש״י בשאר מקומות (שבת קמח:, סוכה כז.).]

[3] [בפי׳ ר״ת הגרסה: פ ר פ ר י ו ת י ו.]

שמגיע לפרפרת[1]) הפת (פסח' י ג). הביאו להם פרפראות כל אחד ואחד מברך לעצמו (תוספת' ברכ' ד ח). אם בירך על הפרפרת תחלה כל עמא מודי דלא פטר את הפת ולא מעשה קדרה (ירוש' שם ו ה). הביאו להן לידים אף על פי שנטל ידו אחת צריך ליטול שתי ידיו, הביאו להם פרפרת אחד מברך על ידי כולן, ואין רשות לאורח ליכנס אחר שלש פרפראות (שם שם ז ו). בכל יום ויום אתה ממשיך כמה פרפראות לכבוד עצמך ועכשיו אי אתה ממשיך פרפרת אחת לכבוד קונך (ר' אליעזר. סוכ' כז.). אל תגזול דל כי דל הוא, זה התורמוס שנכנס עם הפרפרת, לא יאמר אדם יש לפני אגוזים ותמרים עליהם אני אומר הברכה תחילה ואניח את התורמוס (בשם ר' לוי, תנחומ' במד' כג). — ובהשאלה: קינין ופתחי נדה הן הן גופי הלכות, תקופות וגמטריאות פרפראות[2]) לחכמה (ר' אליעזר בן חסמא, אבו' ג יח).—ובםהם"א: ופירושו כיין שיראה אדם קורא כמה אורחים צריך להביא כמה פרפריות אצלו וכו (ר"ס, סנה קמט.). כי הלחם הוא המזון הטבעי לאדם ושאר המאכלים הם הפרפראות (ר"י אכטולי, מלמד התלמידים, קסז., שפטים). והמבזה את המועדות, פי' שאינו מזמן להם סעודות ואינו מוציא הוצאות לכבודן ואינו קונה פרפראות ומלבושים לאשתו ולבניו כפי השגת ידו (ר"י עקנין, ס' מוסר ג טו). וגם אביא מאשר שמעתי מניטריקון וגימטריאות אשר הם לחכמה פרפראות (אבודרהם, הקד'). וקובעין עצמן לאכול פירות יפרפראות ולשתות יין (שם. קטז.). לסוד הדת האחיה הנצחית והמוסר פרפרת ובלעדי זה סכלות (ר' ידעיה בדרשי. פרדס ג. אלה"ס ג). כמו הפרפראות שרגילין לאכול בסוף הסעידה לקנות דרך תענוג (רעב"ע, אבו' ג יח). — °ובמליצה במשמ' דרוש וחדיש בתורה, חדוד: הדרשנים אמרו על דרך פרפרת (כ"י, רסי', כ"י קמברידש, דף 74). ואפשר לומר בזה פרפרת כי נודע כי ידו"ד כולל עשר ושם אלה"י עילה עשר במספר קטן (ר' אליהו די וידאש, ראשית חכמה, הקדושה א). רבינו יעקב בעל הטורים כתבתי אני הדל בשה"ג ח"ב אות כ"ט דיש לו חיבור על

1) [נ"א: לפרפר את.]

2) [הערוך וריב"ג (רקמה ז, 47): פרפריות.]

התורה והפרפראות שנדפסו הם בחיבור הנזכר בתחילת כל פרשה (חיד"א, שכר לאדן, כד.). אמנם שלא להשיבו ריקם אכתוב פרפרת אחת וכו' (חתם סופר, או"ח קנב). — ואמר הפיטן: שרויה (התורה) על הראש כציץ ונזר, תרונה פרהסיא כגבירה בת מלך, תפוץ פרפרְיותיה כמעין המתגבר (הא"ר כוגה, פיוט לשמיני עצרת, מחז' איטל' ב, קפה:).

א. פָּרַץ[1]), ממנו מִפְרָץ, פָּרִיץ, פְּרִיץ, °פְּרִיצָה, °פְּרִיצוּת, א. פֶּרֶץ. פָּרָץ. פֶּרֶץ. פְּרָצָה, °פִּרְצוֹן.

ב. פָּרַץ[2]), ממנו ב. פֶּרֶץ, ב. °פָּרָץ.

ג. פָּרַץ[3]), ממנו ג. פֶּרֶץ.

א. פָּרַץ, פ"י, פָּרַצְתָּ, פָּרְצוּ, פְּרָצוּ, פֹּרֵץ, תִּפְרְצִי, יִפְרֹץ, יִפְרֹץ־, תִּפְרָץ־, יִפְרְצוּ, פְּרוּצָה, פְּרָצִים, פְּרוּצִים, פְּרֹץ, פָּרֹץ. פָּרוּץ, פְּרַצְתִּנוּ, יִפְרְצֵנִי, — א) שָׁבַר וְהָרַס, brechen, zerstören; briser, détruire; break, destroy, פָּרַץ גדר. פָּרַץ בחומה: ויבאו ירושלם וַיִּפְרֹץ בחומת ירושלם בשער אפרים עד שער הפנה ארבע מאות אמה (מ"ב יד יג). הסר משוכתו והיה לבער פָּרֹץ גדרו והיה למרמס (ישע' ה ה). למה פָּרַצְתָּ גדריה וארוה כל עברי דרך (תהל' פ יג). פָּרַצְתָּ כל גדרתיו שמת מבצריו מחתה (שם פט מא). עת להרוג ועת לרפוא

1) [שרש זה נמצא אף בארמי' של יהודים (כנראה מן העבר'), ובאשורי פרצ במשמ' קריבה (וגם במשמ' שֶׁקֶר, הכזיב), ובערב' מקבילים לו גם פרצ a), חתך ובקע, וגם פרצ' b), חתך חֲתָךְ בדבר, פרצ'ה c), פרצה בחומה וכדו'; ובמבטא זה קרוב השרש הערבי אל פרד (יכן רקד, רקצ d) בערב'). וכנראה יצאה אף המשמ' של פָּרַץ לרב, התפשט, אשר פֶּרֶת (.Etym. Stud, עמ' 7) מפריד אותה כשרש בפני עצמו, מן ההוראה הראשונה פָּרַץ גדר וחומה, עבר על גדותיו. ובמובן זה יש לראות אף בשרש ברץ (עי' שם), שממני מִבְרָץ במשמ' פירץ לרב, גדוש, אך מבטא אחר של פרץ, והשוה גם באשורי בִּרְצ, פרצה בשמן, בועת אויר בשמן הצף בגביע, בכללים לנחוש בשמן. מצד אחר אפשר אולי לראות קרבה ידועה בין פרץ ובין שרשים אחרים כגון א. פרס, פרק, ואולי אף פוץ (נפרץ־נפוץ), פצץ.]

2) [עי' הערות לשרש פצר.]

3) [עי' הערה לג. פֶּרֶץ.]

a) فرص b) فرض c) فرضة d) رقص

עת לפרוץ ועת לבנות (קהל' ג ג). חפר גומץ בו יפול ופרץ גדר ישכנו נחש (סס י ח). גם אשר הם בונים אם יעלה שועל ופרץ חומת אבניהם (נחמ' ג לה). ויצא וילחם בפלשתים ויפרץ את חומת גת ואת חומת יבנה ואת חומת אשדוד (דהי"ב כו ו). — ופרץ בית, פרץ את שעריו ונכנס: כי עתליהו המרשעת בניה פרצו את בית האלהים וגם כל קדשי בית יי' עשו לבעלים (סס כד ז). — ופרץ פרץ: ויהי כמשיב ידו והנה יצא אחיו ותאמר מה פרצת עליך פרץ (ברחש' לח כט). — ופרץ נחל: פרץ נחל מעם גר [1]) הנשכחים מני רגל (איו' כח ד). — ואת מעשיו של אדם: בהתחברך עם אחזיהו פרץ יי' את מעשיך וישברו אניות ולא עצרו ללכת אל תרשיש (דהי"ב כ לז). — וביני' סעו', פרוץ, נק' פרוצה, ונ"ר פרוצים: עיר פרוצה אין חומה איש אשר אין מעצר לרוחו (משלי כה כח). ואצאה בשער הגיא לילה ואל פני עין התנין ואל שער האשפת ואהי שבר בחומת ירושלם אשר הם פרוצים ושעריה אכלו באש (נחמ' ב יג). כי עלתה ארוכה לחומות ירושלם כי החלו הפרצים [2]) להסתם (סס ד ח). ויתחזק ויבן את כל החומה הפרוצה ויעל על המגדלות וכו' (דהי"ב לב ה). —וכפ"ע: עלה הפרץ לפניהם פרצו ויעברו שער ויצאו בו ויעבר מלכם לפניהם ויי' בראשם (מיכה ב יג). —יבתו"מ: נפרצו בו (בגדר) פרצות הרבה אם העומד מרובה על הפרוץ מותר ואם הפרוץ מרובה על העומד כנגד הפרצה אסור (כלא' ד ד). ומוציא (המלך) למלחמת הרשות על פי בית דין של שבעים ואחד ופורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו (סנה' ב ד). בסמוך לספר אפילו אחת לא יעשו (עיר הנדחת) כדי שלא יפרצו גוים ויחריבו את ארץ ישראל (תוספת' סס יד ח). במה דברים אמורים בפרוצה אבל במגופפת הרי הוא כקבר סתום ומטמא מכל סביביה (סס אהיל' ה ז). הפורץ על מנת לגדור והתנה אף על פי שגדר כשר (ר' יוסי, סס פרה ז ז). עושין פסין לביראות וכו', לפי שהפרוץ רבה על העומד הוא עושה דיומדין אבל לא פשוטין (ירוש' עירוב' ב ח). היתה גדורה

1) [כנראה נשמטו כמה מלים, והכונה בקרוב: פרץ חל אין עבר נוה נעזב מעם גר הנשכחים מני רגל (עי' טירטשינר ס' איוב לפסוק).]

2) [לפי הנקוד כמו המקומות הפרוצים, ויש מנקדים הפרצים.]

משלש רוחותיו ופרוצה מרוח אחת ויצאת (הצאן) ממקום הפרצה מהו (ירוש' ב"ק ו א). ופורצין פרצות בגנותיהן ובפרדסותיהן להאכיל נשר לעניים בשני בצירת בשביעית וימים טובים (ת"ר, פסח' נו.). נעל גדר פרץ כל שהו הרי זו חזקה (ב"ב נג:).— ובסהמ"א: ולבנות היכל קדש הקדשים ולכונן הארמון על משפטו ולבנות פרוצת ירושלם (יוסיפון, גינצבורג, מה). — ואמר המשורר: והחיה משתותיה מקורים והפיץ מנפיציה עננים והעמיד מפרוציה שערים וחלק מחלקותיה לפנים (רסב"ג, עטה הוד, שירי שלמה, דוקס ט, 17). — ועי' ערך פצים. — ופרץ הבכי, והנחל, ואמר המשורר: ותני לציון יום אשר בכיה יפרץ כמו פרצו נחליה על בת יהודה האסורה בין רודים ומכבידים כבליה (ר"ש הנגיד, הנס יחידתי, ברודי, 49). — *ובהשאלה, פרץ גדרו של עולם, של חכמים, עבר על חק, על תקנת חכמים שהם כגדר וכסיג לעולם: שכל הפורץ גדירן של חכמים לסוף פורענות בא עליו (ר' ישמעאל, תוספת חול' ב כג). אשריך בן דמה שיצאת בשלום מן העולם ולא פרצתה [1]) גדירן של חכמים (הוא, ירוש' שבת יד ד). אמרו לו לנחש מפני מה אתה מצוי בין הגדרות אמר להם מפני שפרצתי גדרו של עולם (ר' שמואל בר נחמני, מד"ר ויקר' כו). הנחש פרץ גדרו של עולם תחלה לפיכך נעשה ספקלטור לכל פורצי גדרות (ר' שמעון בן יוחאי, סס סס). — ובאותה משמ' פרץ פרץ: וזה חרבן הלשון חלילה לנו לפתור דבר שיובילני להפר נקודה אחת מלשון הקדש וכו' הזהר בני ואל תפרוץ בפתרון הרבה פרץ (הסו' דוכס על רסע"ג 4). — ובלא מלת פרץ: חלילה לנו מלפרוץ בפתרון מילה אחת מדברי אלהים חיים (סס 1). — ואמר המשורר: שמע לא אבו ועדיו לא שבו ובלב חשבו מזמות יצוריהם וכלם פרצו ובאמונה קצו וכל רגע רצו להרע פעטיהם (רמב"ע, דיואן בודליאנה, נב). — וביני' סעו', פרוץ, נק' פרוצה, מ"ר פרוצים, פרוצות, כמו פריץ, האדם הפורץ גדרו של עולם [2]), המתפרץ מתחת החק, וביחוד פרוץ בזנות, בשחוק, בנדרים וכדו': אף לא

1) [בתוספתי (חול' ב כג): פירצת גזירן.]

2) [בנגוד אל גדור מן הערוה וכדו', אמנם רמב"ם בפרוש המשנה (דמאי ב ג) פרש: פרוץ בנדרים מרבה בשבועות. ממשמ' ב) של פעל זה.]

יגדל בהמה דקה ולא יהא **פרוץ** בנדרים ובשחוק ולא יהיה מטמא למתים ומשמש בביהמ״ד (ר׳ יהודה, דמאי ב ג). שלא יהו בנות ישראל **פרוצות** בעריות (תוספת׳ גיט׳ ד ג). אין דור שאין בו ליצנים, מה הון **פרוצי**[1]) הדור עושים היו הולכים אצל חלונותיו של דוד ואומרין לו דויד אימתי יבנה בית המקדש (ירוש׳ גני׳ ברכ׳ ה, 6). בראשונה היה אומרו (את השם המפרש) בקול גבוה, משרבו **הפרוצין**[2]) היה אומרו בקול נמוך (ירוש׳ יומא ג ז). והיתה האשה לאלה בקרב עמה, בזמן שעמה שלום לא בזמן שעמה **פרוצים** (שם סוטה ט ט). לא יתייחד איש אחד עם שתי נשים וכו׳ בד״א בכשירין אבל **בפרוצין** לא תתייחד אפי׳ במאה איש (ר׳ אבון, שם קידוש׳ ד יא). גיחזי אדם גיבור בתורה היה אלא שהיו בו ג׳ דברים עין צרה **ופרוץ** בערוה ולא היה מודה בתחיי׳ המתים (שם סנה׳ י ב). לא שנו אלא בדורות הראשונים שאין בנות ישראל **פרוצות** בכשפים אבל בדורות האחרונים שבנות ישראל **פרוצות** בכשפים מעבירין (על האוכלין) (ר׳ יוחנן משום ר״ש בן יוסי, עירובי׳ סד:). רוב עכו״ם **פרוצים** בעריות (רבן גמליאל ור׳ אליעזר, כתוב׳ יג:). כאן **בפרוצה** כאן בצנועה (שם לו.). אשת מזנה בניה כשרין רוב בעילות אחר הבעל, בעי רב עמרם, היתה **פרוצה** ביותר מהו (סוטה כז.). גדר גדול גדרה תמר באותה שעה אמרו לבנות מלכים כך לבנות הדיוטות על אחת כמה וכמה, אם לצנועות כך **לפרוצות** על אחת כמה וכמה (ר׳ יהושע בן קרחה, סנה׳ כח.). אל תהי **פרוץ** בנדרים שהנדרים מביאים לידי שבועות (כלה רבתי ג). ויאמר יעקב אל לבן הבה את אשתי וכו׳ אפילו אדם **פרוץ** אינו אומר כלשון הזה (ר׳ חיננא, מד״ר ברא׳ ע) כלומ׳ שישראל **פרוצין** בעריות שכינה מסתלקת מהם (ר׳ ישמעאל ב״ר יוסי, שם במדי׳ ז). וחוטא ילכד בה, זה שהוא רואה את אשתו שהיא קולנית ורגלה רמה **ופרוצה** בשחוק ואינו מקנא בה, לפי שדרכן של בנות ישראל לא קולניות ולא רגל רמה ולא **פרוצות** בשחוק (שם שם ט). בזכות ארבעה דברים נגאלו ישראל ממצרים שלא שינו את שמם ולא שינו את לשונם ולא אמרו לשון הרע ולא נמצא בהן אחד **פרוץ** בערוה[1]) (רב הונא בשם בר קפרא, שם שה״ש, גן נעול). ויבואו שדה מואב ויהיו שם, בתחילה באו להם בעיירות מצאו אותם **פרוצים** בעבירות אחר כך באו להם לכרכים מצאו אותם מדוחקין בסים ואחר כך חזרו להם בעיירות (שם רות, ושם פ״ש אלימלך). כל מי **שפרוץ** בנדרים כמי שנוטל את החרב ודוקרה לתוך מעיו (דב״ר, ליברמן, 45). — ובסהמ״א: שאין אדם רשאי לתקן תכשיטים לבניו הפריצים ולבנותיו **הפרוצות** ולא האיש לאשתו כשהיא **פרוצה** (ספר חסידים תתתתקלד). אם היית נאה אל תהי **פרוץ** בעריות שלא יהו בריות אומרים איש פלוני נאה ואינו גדור מן הערוה (ר״י בן נחמיאש, פי׳ משלי ג ט). אבל החשוד על העריות שרגיל עם העריות ומתיחד עמהם וקול יוצא עליו **שפרוץ** בהם כשר לעדות אחת ופסול לעדות אשה בין להכניסה לבעלה בין להוציאה מבעלה (טושו״מ לד ט).—ואמר המשורר: והימים כאכזרים **פרוצים** ואין מי יעמד לפני חמתם (ר״י חריזי, תחכמ׳ קיב, מי היוצא להרכבי). ומן הפלא איך לא היה בזמן כליון חרוץ לרב היות הדור **פרוץ** (עמנו׳, מחב׳ יז, 108).—

ב) בהשאלה, פָּרַץ את האדם והעם, פרץ בהם פרצה, הרס אותם: ויכם שם דוד ויאמר פָּרַץ יי׳ את איבי לפני כפרץ מים (ש״ב ה כ). אלהים זנחתנו פְּרַצְתָּנוּ אנפת תשובב לנו (תהל׳ ס ג). יִפְרְצֵנִי פרץ על פני פרץ ירץ עלי כגבור (איוב טז יד). — וּפָרַץ בּוֹ, באותה משמ׳: וגם הכהנים הנגשים אל יי׳ יתקדשו פן יִפְרֹץ בהם יי׳ וכו׳ והכהנים והעם אל יהרסו לעלת אל יי׳ פן יִפְרָץ־בם (שמות יט כב-כד). ויחר אף יי׳ בעזה ויכהו שם האלהים על השל וימת שם עם ארון האלהים ויחר לדוד על אשר פָּרַץ יי׳ פרץ בעזה (ש״ב ו ז-ח). ויכעיסו במעלליהם וַתִּפְרָץ־בם מגפה ויעמד פנחס ויפלל ותעצר המגפה (תהל׳ קו כט-ל). פָּרַץ יי׳ אלהינו בנו כי לא דרשנוהו כמשפט (דהי״א יה יג). — ואמר הפיטן: דרך קשתו וכלה בחרץ וכברזל עשל שמי ערץ **פרצני** שלש עשרה פרץ

1) [כך גם במס׳ משקין ג (ירוש׳ גני׳, עמ׳ 204), אך בדפוס׳ בשני המקומות: **פריצי**. אולם בירוש׳ שקלי׳ (ג ז) בדפוס׳: מה היו **פרוצי** הדור עושין, ואמנם אפשר שהיתה בלשונם אף הצורה פָּרוּץ, בארמ׳ פְּרוּצָא, בסשמ׳ פורץ גדר, פָּרִיץ.]

2) [בקונדרים אחרון לר׳ שמעון הדרשן (ירוש׳ גני׳, 311): **הפריצים**.]

1) [ובמקום אחר (מד״ר ויקר׳ לג): פרוץ ערוה.]

(ר"א קליר, איכה ספחרסי, קינ' ח"ב). — ג) פ"ע, פָּרַץ במשמ' פָּרַץ את הגבול, התפשט, התרבה, sich ausbreiten, vermehren; se répandre, s'accroitre; to spread abroad, increase: והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה וצפנה ונגבה ונברכו בך כל משפחת האדמה ובזרעך (ברא' כח יד). כי מעט אשר היה לפני ויפרץ לרב ויברך יי' אתך לרגלי (שם ל ל). ויפרץ האיש ויהי לו צאן רבות ושפחות ועבדים וגמלים וחמרים (שם שם מג). וכאשר יענו אתו כן ירבה וכן יפרץ (שמות א יב). כי ימין ושמאול תפרצי וזרעך גוים יירש וערים נשמות יושיבו (ישעי' נד ג). ואכלו ולא ישבעו הזנו ולא יפרצו (הוש' ד י). מעשה ידיו ברכת ומקנהו פרץ בארץ (איוב א י). אלה הבאים בשמות נשיאים במשפחותם ובית אבותיהם פרצו לרב (דהי"א ד לח). — ופ"י, פָּרַץ היקב תירוש, הרבה תירוש: וימלאו אסמיך שבע ותירוש יקביך יפרצו (משלי ג י). — ובתו"מ: בוא וראה עד היכן פרצה טהרה בישראל שלא שנינו לא יאכל הטהור עם הטמאה אלא לא יאכל הזב עם הזבה (ר"ש בן אלעזר, שבת יג.). — ואמר הפיטן: פרצו לגור בארץ ובני מף חרצו חרץ לאכל עניים מארץ ואביונים מאדם (רשב"ג, מי כמוך סכן, סעה"ש 48). — ובינ' פעו', פָּרוּץ, במשמ' רב מאד, בלתי מגבל: לפי שהברכות שלי גברו עד סוף גבולי גבעות עולם שנתן לי ברכה פרוצה בלי מצרים מגעת עד ארבע קצות העולם (רש"י, בראשי' מט כו).

—פעו', מְפֹרָצֶת, — פֹּרָצָה החומה, נבקעה ונהרסה: הנשארים אשר נשארו מן השבי שם במדינה ברעה גדלה ובחרפה וחומת ירושלם מפרצת ושעריה נצתו באש (נחמ' א ג). — ובסדר': רואה (שומר השביעית) ששדהו מופקרת ואילנותיו מופקרים והסייגים מפורצים[1] ורואה פירותיו נאכלים וכובש את יצרו ואינו מדבר (ר' יצחק נפחא, תנחו' ויקר' א).

—התפ', מִתְפָּרְצִים, —הִתְפָּרֵץ העבד. פָּרַץ לו פֶּרֶץ לצאת לחפשי, פרק על אדניו: מי דוד ומי בן ישי היום רבו עבדים המתפרצים איש מפני אדניו (ש"א כה י). —*ובמשמ' היה פָּרוּץ בעברה, בערוה: אכלס שאל ללוי סריסא מותר לשתות ואסור לרחוץ (בחמין שהוחמו בי"ט) א"ל אם תראה סרים מחבק עם אשתך שמא אינו רע לך, א"ל אין א"ל ומכי הוא לה כלום, אמר לו שלא תתפרץ, א"ל והכא שלא יתפרצו (ירוש' שבת ג ד).—ובספה"א: וכאן אנו תולין הולד שנתעברה ממנו אחר הנישואין שהיא רגילה ומצויה אצל בעלה בהיתר שהוא הרוב ולא נתפרצה או ולא תולין אותו בעובר של אירוסין שהיא באיסור (סו"ה הר"מ מטלדוולה לג).—"וכמו נפעי, נקרע ונבקע: שתריץ הבהמה ותדלוג ותתפרץ הסירכא ונכנס הרוח בנקב (ס' התורה קג, 122).

—נפעי, *נִפְרַץ, — א) נִפְרְצָה הגדר, החומה, המחיצה, נבקעה, נהרסה: וגדר שנפרץ עד עשר אמות הרי היא כפתח יותר מכן כנגד הפרצה אסור (כלא' ד ד). מחיצת הכרם שנפרצה אומרים לו גדור, גדרה ונפרצה אומרים לו גדור, נתייאש הימנה הרי זה קידש וחייב באחריותה (תוספת' שם ג ג). חומת העיר שנפרצה גודרין איתה, גדרה ונפרצה אין גודרין איתה (שם מו"ק א ז). נפרצה (המחיצה) מרוח אחת נותן לחי וקורה מיכן, נפרצה מיכן ומיכן נותן לחי וקירה מיכן ועושה צורת הפתח מיכן (ירוש' עירוב' א). — ונפרץ הדיר, נפרצה דלתו: הכונס צאן לדיר ונעל בפניה כראוי ויצאה והזיקה פטור וכו' נפרצה בלילה או שפרצוה לסטים ויצאה והזיקה פטור (ב"ק ו א).—ונפרצה החצר לחצר אחרת, נפרצה המחיצה שביניהן ונפתח פתח מאחת לשניה, וכן מקוה וכדו': חצר גדולה שנפרצה לקטנה גדולה מותרת וקטנה אסורה מפני שהיא כפתחה של גדולה (עירוב' ט ג). חצר שנפרצה לרשות הרבים המכנים מתוכה לרשות היחיד או מרשות היחיד לתוכה חייב (שם שם). כתל שבין שני מקואות שנסדק לשתי מצטרף ולערב אין מצטרף עד שיהא במקום אחד כשפופרת הניד, רבי יהודה אומר חלוף הדברים נפרצו זה בתוך זה על רום כקליפת השום ועל רוחב כשפופרת הנוד (מקוא' ו ט). — ונפרצה פִּרְצָה, או נקב: נפרצו בו (בגדר) פרצות הרבה אם העומד מרובה על הפרוץ מותר ואם הפרוץ מרובה על העומד כנגד הפרצה אסור (כלא' ד ד). לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על מסננת של חרדל שנפרצו בה שלשה נקבין מלמטה זה בצד זה שהיא טהורה (תוספ' ב"מ ד טז).—וכלים שונים: סרוד

---

1) [בתנחו' בובר (שם שם): מופרצין. הפעי.]

של נחתוטין טמא ושל בעלי בתים טהור, נפפו מארבע רוחותיו טמא, נפרץ מרוח אחת טהור (כלים עו ג). הרחוש שנפרץ ושנוטל עוקצו טהור (תוספת' שם ב"מ ה ט). קורות בית הבד בזמן שנפרצת טהורה (שם זבים ד ז). — נִפְרְצוּ העלים, נפרדו ביותר עד שאינם מחברים כלל: נקטם ראשו (של הלולב) נפרצו עליו פסול, נפרדו עליו כשר (סוכה ג ה). לולב העשוי כמין חרות ושנפרצו רוב עליו פסול (תוספ' שם ב ז). — וּפֵּירוֹת: אתרוג שנפרץ ותחבו בכוש או בקיסם אינו חיבור שאין חיבורי אדם חבור (שם אהילו' ד ג). — ושיטה של שֵׂעָר: שני נתקים זה בצד זה ושטה של שער מפסקת ביניהן נפרץ ממקום אחד טמא, משני מקומות טהור וכו׳ נפרץ ממקום אחד כגרים טמא (נגע' יו), שתי בהרות וחוט של מחיה ביניהן ניפרץ מכאן מקים שערה אחת ומכאן מקום שערה אחת טמא משום פסיון וטמא משום מחייה (תוספת' שם ג ה). — ובסהמ"א: אמר רבא לא שנו דאין מעכבין אלא שלא פרץ את פצימיו, היאיל שאין נפרצין חזקה יש לפותחו (רגמ"ה, ב"ב יב). וזהו מאמרם בקדיש החדש דוד מלך ישראל חי וקיים והמשילו לירח הנכנית לעתים ונפרצת לעתים (ריקנטי חלק ג, לב"ב תר"מ, נ.). — ואמר המשירר: לשון קדש הכרית אשר היא לשארית בשקלו העברית במשקלים זרים, אשר בם נתצים פתוחים וקמיצים ויהי נפרצים גררות וגדרים (תלמידי מנחם, לנב"ר בתעידה, סעה"ס 7). — ובמליצה: כי לא כאמינת המצריות העבריות כי חיות הנה לא נפרצו עלי דעיתיה ולא נחלקו תיומתי פנותיה כאשר יקרה בחכמה האנישית (ר"י מפיסח, מנחת קנאות, 9). — ב) נִפְרַץ, היה פָּרוּץ בעריות וכדו׳: שלא יפרצו בנות ישראל בזמה (ירוש׳ כתוב׳ א א). בזכות ד׳ דברים נגאלו ישראל ממצרים שלא שינו את שמותן וכו׳ ולא נפרצו בעריות וכו׳ מימות אברהם לא נפרץ אחד בזנות כיון שבאו לשטים ושתו מימיו נפרצו בזנות (מד"ר במד׳ כ). — וְנִפְרְצָה הערוה: בשכם נפרצה הערוה וגדרת אותה (ר׳ פנחס, שם ברא׳ לז). — ובסהמ"א: שכל זמן שישראל מתגדרים בדברים האלה שמחה גדולה לפני המקום בכך ובעת שהן נפרצין כביכול מכחישין את מעלן (והזהיר, במד׳,

קלח). — ג) *כמו קל במשמ׳ ג), התפשט, נפוץ[1]: וכל כלב לשונו עלי יחרץ ולכן אין חזון שירי נפרץ (עמנו׳, מחב׳ א, 3). וע"ד המאמר הזה הנפרץ מאד בספרותנו עי׳ מה שאסף רמש"ש וכו׳ (דוד קופמן, הערה במנחת קנאות לר"י מפיסח, 62).

—פִּעֵ׳, *פֵּרֵץ, פירץ — כמו קל: אשריך בן דמה שיצאת בשלום ולא פירצת[2] גזירן של חכמים שכל הפורץ גדירן של חכמים לסוף פורענות בא עליו (תוספת׳ חול׳ ב כג).

—הִפְעִ׳, *הִפְרִיץ, — א) כמו קל במשמ׳ ג). התרבה וגדל: מי מחכה ליעקב שעבר במקלי שיפריץ ויעשיר (מד"ר ברא׳ פח). — ואמר הפיטן: מחלציהם אדמה הישריצה נטיעתם בארץ הפריצת (ינאי, א״ת, קרוב׳ לסי׳ ברא׳, זולתי, ז) — ב) הִפְרִיץ אדם או צמח, עשה שיפרץ, יפרה וירבה: כל מה שהם נותנין לב לענות כן לב הקב"ה להרבות ולהפריץ שנאמר כן ירבה וכן יפרץ (רש"י, שמ"ת א יב). והכי קאמר קרא ענבים יהיו לך המפריצים יקביך ביין (הוא, יומא עו:, ד"ה יבר). — ואמר הפיטן: שיתנו ברכה בריצך רב דגן ותירוש בהפריצך (ר"א קליר׳ טל תן, תפלת טל). חכמו קלי מרץ וכו׳ גן נעיל השרץ שתוק אסוף הפרץ ומה ספק ארץ (שלמה הבבלי, אין צור חלף, זולת שבת א חנכה). קרוש מארצו קצע קרוצו קוממיות הפריצו קשטו מטעריצי (הוא, אל נשא, יול׳ שבת ברא׳). — ובמשמ׳ הפיץ: כתב מרברי אשר דבר לעמו לחלקו אשר נפל לו בנעימים זה דברים אחרים בלשון קדש והפריצם ברבים (בחינת ספרים ומלחמת סופרים, ליון תר"ח, 60).

—הָפְעַ׳, *הָפְרַץ[3]. — כמו נִפְעַ׳: והפרצה הראשונה הרעה אשר הופרצה בישראל אז היא פרצת אנטיוכס הרשע (יוסיפון פרק סה). — ואמר הפיטן: הופרצתי פירצה על פרצה (רסע"ג, קרובי לי"ז בתמוז, סדור רסע"ג, תיט). הפרצה סכת גן נחמד מקדם כי

[1]) [עפ"י ההבנה המקבלת של חזון נִפְרָץ (ש"א ג א), עי׳ ג. פָּרַץ, נִפְעַ׳.]

[2]) [במקום אחר (ירוש׳ שבת יד ד; מד"ר קהל׳ א, כל הדברים): פרצת, קל. אך עפ"י צורת פִּעֵ׳ ניצר בסהמ"א שה"ש פֵּרוּץ, פעלת הפורץ וְהַמְפָרֵץ: כפתח בית הכנסת בפירוץ פצימין (ר"ח, שבת קמו:).]

[3]) [עי׳ פִּעֵ׳, הערה.]

בתוכו נרגן רב לקול אל רדם (ר״י הלוי, יהמו שוסנים, דיואן ג, 17).

ב. **פָּרַץ**, פ״ע, יִפְרֹץ־, יִפְרְצוּ, — כמו פָּצַר: ויאמר לא אכל וַיִּפְרְצוּ בו עבדיו וגם האשה וישמע לקלם (ש״א כח כג). ויאמר המלך אל אבשלום אל בני אל נא נלך כלנו ולא נכבד עליך וַיִּפְרָץ־בו ולא אבה ללכת ויאמר אבשלום ולא ילך נא אתנו אמנון אחי ויאמר לו המלך למה ילך עמך וַיִּפְרָץ־בו אבשלום וישלח אתו את אמנון ואת כל בני המלך (ש״ב יג כה–כז). ויאמר נעמן הואל קח ככרים וַיִּפְרָץ־בו ויצר ככרים כסף בשני חרטים וכו׳ (מ״ב ה כג). — ואמר המשורר: אמור לאדוניך אל יפרץ עלי [1] פרץ (חד״ס הכהן, חמת ותמונה מסזה י, כל שירי חד״ס ומיכ״ל ג, 189).

—הפעי׳, *הִפְרִיץ, — כמו קל: אמריהו שאין יכול לקבל אלא שלש (מלקות) אפילו עומד ומפריץ אין מוסיפין לו (תוספת׳ מכות ס יג).

ג. **פָּרַץ** [2], פ״י, יִפְרֹץ, פְּרֹץ, — פָּרַץ דְּבַר דת ודין, נתן פְּקֻדָּה, dekretieren, erlassen; décréter, emettre; to decree, issue: ויאמר לעם ליושבי ירושלם לתת מנת הכהנים והלוים למען יחזקו בתורת יי׳ וּכִפְרֹץ [3] הדבר הרבו בני ישראל ראשית דגן תירוש ויצהר וכל תבואת שדה ומעשר הכל לרב הביאו (דהי״ב לא ד–ה). — וּפָרַץ המלך את פלוני, פָּקַד וּמִנָּה אותו: ויעמד לראש רחבעם את אביה בן מעכה לנגיד באחיו כי להמליכו ויבן וַיִּפְרֹץ מכל בניו לכל ארצות יהודה ובנימן לכל ערי המצרות ויתן להם המזון לרב וישאל המון נשים (שם יא כב–כג).

1) [עפ״י הפסוק (בראש׳ לח כט).]

2) [המפרשים והמתרגמים נדחקו לבאר את כל המקומות המובאים כאן מן א. פרץ, אך לא הצליחו למצא בדרך זו פרוש מסתבר היוצא ידי ענין הכתובים, ועל כן נסו החדשים תקונים מרחיקים, כגון נִרְצְתָה במקום נִפְרְצָה (דהי״א יג ב) וכדו׳. ואולם באשור׳ משמש פַּרְצֻ כמלה הרגילה בשמוש מצות אלהים, הוראה דתית, נֹהַג דתי, וכן בערבי׳ פַּרְץ׳ a) הוא מצוה וחק, והפעל פַּרַץ׳ a) פרושו: נתן חק ומשפט, קבע דין וכדו׳, ואין ספק שאותו פעל נשמר כאן בעבר׳. ועי׳ גם ד. פֶּרֶץ, הערה.]

3) [הכונה: כפרץ המלך את הדבר.]

a) فرض

—נפע׳, נִפְרְצָה, נִפְרָץ, — נִפְרָץ הדבר או החזון, נתנו בפקדה מאת האל: ודבר יי׳ היה יקר בימים ההם אין חזון נִפְרָץ (ש״א ג א). ויאמר דויד לכל קהל ישראל אם עליכם טוב ומן יי׳ אלהינו נִפְרְצָה [1] נשלחה על אחינו הנשארים בכל ארצות ישראל ועמהם הכהנים והלוים בערי מגרשיהם ויקבצו אלינו (דהי״א יג ב).

פֶּרֶץ, ש״ז, פֶּרֶץ, ר״ר פְּרָצִים, כנ׳ פִּרְצֵיהֶן, — מקום שנפרץ ונשבר, שֶׁבֶר ובקוע, הֶרֶס, Durchbruch, Riss; brèche, rupture; breach, crack, — פֶּרֶץ בחומה: לכן יהיה לכם העון הזה כְּפֶרֶץ נפל נבעה בחומה נשגבה אשר פתאם לפתע יבא שברה (ישע׳ ל יג). וּפְרָצִים [2] תצאנה אשה נגדה (עמו׳ ד ג). כי בניתי את החומה ולא נותר בה פֶּרֶץ (נחמ׳ ו א). — פֶּרֶץ ברחם: ויהי כמשיב ידו והנה יצא אחיו ותאמר מה פרצת עליך פָּרֶץ (בראש׳ לח כט). — פֶּרֶץ מים, זרם מים הפורצים והורסים: פרץ יי׳ את איבי לפני כְּפֶרֶץ מים (ש״ב ה כ). כְּפֶרֶץ רחב [3] יאתיו (איוב ל יד). — פֶּרֶץ על פני פָרֶץ, פֶּרֶץ אחרי פֶרֶץ, פֶּרֶץ גדול: יפרצני פֶרֶץ על פני פָרֶץ ירץ עלי כגבור (שם טז יד). — סגר פֶּרֶץ, גָּדַר פֶּרֶץ, בנה וסתם אותו: שלמה בנה את המלוא סגר את פֶּרֶץ עיר דוד אביו (מ״א יא כז). ובנו ממך חרבות עולם מוסדי דור ודור תקומם וקרא לך גדר פֶּרֶץ משובב נתיבות לשבת (ישע׳ נח יב). ביום ההוא אקים את סכת דויד הנפלת וגדרתי את פִּרְצֵיהֶן והרסתיו אקים ובניתיה כימי עולם (עמו׳ ט יא). — עָמַד בַּפֶּרֶץ, הגן והציל, כגבור העומד בפרץ החומה להגן על העיר: ואבקש מהם איש גדר גדר ועמד בַּפֶּרֶץ לפני בעד הארץ לבלתי שחתה (יחזק׳ כב ל). ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בַּפֶּרֶץ לפניו להשיב חמתו מהשחית (תהל׳ קו כג). — ואמר בן סירא: וגם פינחס בן אלעזר בגבורה נהדר שלישי בקנא

1) [לפי הענין יש לחבר: ומן יי׳ אלהינו נפרצה, ולא כבעלי הטעמים שחברו נפרצה אל נשלחה שאחריו והבינוהו כעתיד מן הקל.]

2) [כמו ובפרצים, כדגמת פֶּתַח אהלו במקום בפתח.]

3) [אין רחב זה בלשון ס׳ איוב אלא רְחַב מַיִם (לז י), וכן שם (לו יז) רַחַב לא מוצק תחתיה, היא תהום מים עליונים, שאין רקיע מוצק תחתיה לעצר אותה, והיא עלולה להתפרץ על הארם החוטא. ועי׳ טורטשינר, ס׳ איוב.]

אלוה כל ויעמד בפרץ עמו (ב"ם גני' מה כג). — ובסהמ"א: והם אנשים חכמים וקדושים בעלי מצוות עומדים בפרץ לכל אחיהם הקרובים והרחוקים (מסעות רבי בנימין, גרינהוט, 4). — ואמר המשורר: ונפשו גדרה פרצי שחקים והפריץ ממקום עיש גדריו (רסב"ג, כשרש ענף, ברודי, תבחר, לו). — ובהשאלה, פֶּרֶץ בעם, באדם, צרה פתאמית, איד, מכה גדולה: כי עשה יי' פֶּרֶץ בשבטי ישראל (שפט' כא יה). ויחר לדוד על אשר פרץ יי' פֶּרֶץ בעזה (ש"ב ו ח). אין פֶּרֶץ ואין יוצאת ואין צוחה ברחבתינו (תהל' קמד יד). —ובסהמ"א: חשבתי כל פרץ סני שים אדם עלי ארץ וכמוני בכל כאבים לא מצאתי (מנחם בן סרוק לחסדאי בן שפרוט, סעה"ס 2). — ואמר הפיטן: לכל תכלה יש קץ ואין קץ לפרצי, כלו שנותי ואין מתום לבחצי (רסב"ג, סניה עניה, גאלה שבת א אחה"פ). ראה לחצי רפא מחצי גדור פרצי ומים ציא לאור תוציא (ראב"ע, אכי תמה, אינר 63). — ואמר המשורר: בזה אביט תמונתך בכל עת וזה יקד עלי שברי ופרצי (ר"ש הנגיד, אהוב נפשי ומאויי, ברודי, 49). — ופְּרָצִים בתחתית הושט: מקום השחיטה מן החי הִוא הצואר וכל הצואר כשר לשחיטה כיצד בושט מתחלת המקום שכשחותכין אותו מתכווץ עד מקום שישעיר ויתחיל להיות פרצין פרצין ככרם (רמב"ם, שחיטה א ה). ודע כי מקום השחיטה למטה בוושט עד מקום שמשעיר ומתחיל להיות פרצים פרצים בכים (הקנה, ס' דברים הפיסלים בשחיטה, קעי:).

ב. **פֶּרֶץ**, ס"ז, —הפצרה, ואמר המשורר: אמיר לאדיניך אל יפריץ עלי פרץ (לי"ס הכהן, אמת ואמונה מחזה י, כל סירי לי"ס ומיכ"ל ג, 189).

פְּרִיץ, ס"ז, —העתוד ההלך בראש העדר [1]. Leithammel; leader of the flock; sonnailler: אסף אאסף יעקב כלך קבץ אקבץ שארית ישראל יחד אשימנו כצאן בצרה כעדר בתוך הדברו תהימנה מאדם עלה הַפֹּרֵץ לפניהם פרצו ויעברו שער ויצאו בו (מיכה ב יב–יג).

פִּרְצָה, ס"נ, מ"ר פְּרָצוֹת, — א) כמו פֶּרֶץ, בְּקִיעַ, שֶׁבֶר, ובהשאלה: לא עליתם בַּפְּרָצוֹת ותגדרו גדר על בית ישראל לעמד במלחמה ביום יי' (יחזק' יג ה). —ובתו"מ: וגדר שנפרץ עד עשר אמות הרי היא כפתח, יתר מכן כנגד הפרצה אסור, נפרצו בו פרצות הרבה, אם העומד מרובה על הפרוץ מותר ואם הפרוץ מרובה על העומד כנגד הפרצה אסור (כלאי' ד ז). ומקרין את הפירצה במועד ובשביעית בונה כדרכו (מו"ק א ד). לפנים ממנו (מחומת הר הבית) סורג גבוה עשרה טפחים ושלש עשרה פרצות היו בו שפרצום מלכי יון (מדות ב ג). בעיר, מלמד שפרצה קוראה לגנב (ספרי דברי רמג). פירצה דחוקה נכנסי' בה בשבי' אפי' משרת צרורו' (שמואל, ירוש' ברכ' ב ו). מעשה בחסיד אחד שיצא לטייל בכרמו בשבת וראה שם פירצה אחת וחשב לגדרה (שם שבת עו ג). היתה גדורה משלש רוחותיו ופרוצה מרוח אחת ויצאת ממקום הפרצה מהו (שם ב"ק ו א). ואלו שלא ברצון חכמים גודשין לפני העומר ופורצין פרצות בגנותיהן ובפרדסותיהן להאכיל נשר לעניים בשני בצורת בשבתות וימים טובים (פסחי' נו). שאין ניתנין פרצה לפני הכשר וכל שכן לפני הגנב (תנחומא בובר, מצורע יג). ונביאים שהעמיד מן האומית נותנים פרצה לאבד את הבריות מן העולם הבא (שם בלק א). — ובסהמ"א: שנית קם בגרים הרשע ויבוא לירושלים בקע החומה וינתק המבוא וישבר במקדש שלש עשרה פרצות (מגלת אנטיוכס מח). אחרי כן באו בני חשמוני לבית המקדש ויבנו השערים הנשברים ויסגרו הפרצות (שם סו). — ואמר הפיטן: גדור פרצת היכלי, דגול מהר חבלילי, יי' היה עוזר לי (אדיר איום, זמירי למיל"ם). — *ובהשאלה: אמר לפניו רבונו של עולם אם הללי בחיים אינם יכולים לעמוד להן בפירצה הזו, יעמדי המתים (מד"ר דבר' ג). — *ובהשאלה במשמ' אסון, מות: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתגדור פרצותינו ופרצות כל עמך בית ישראל ברחמים (ת"כ, לדוק הדיק, ברכ' יח.). גודר פרצות בישראל הוא יגדור את הפרצה הזאת בישראל לחיים (מר זוטרא, תפלה בבית האבל, שם מו:). — *ובהשאלה במשמ' פריצת גדר המוסר: כל פרצה שאינה מן הגדולים אינה פרצה (ר"ש בן יוחאי, מד"ר ברא' כו). —ובסהמ"א: מפני שהחשבונות כולם כאחד ניתנו מרועה אחד ולא ראינו קלקול כזה ולא פירצה כזאת (קטעי וכוח בן מאיר JQR NS V, עמ' 547). — *ובמשמ' מפלגה, כת, עדו ופירשו מן התורה ונפרצו מהם שתי פרצות

[1] [עי' טורטשינר, לשוננו יא, 265–266.]

צדוקים וביתוסין (אדר"נ ה). — ב) *ובמשמ' התפשטות והתרבות: הזנו ולא יפרוצו, כל ביאה שאין בה פירצה אינה אלא בעילת זנות (רב הונא, יבמ' סא:).

פִּרְצוֹן, ש"ז, — כמו פֶּרֶץ, ואמר הפיטן: סיים ארבעים וארבע לרצין, סדורות כדת בלי פרצון (משלם בן קלונימוס, אשוחח, 130 .Elbog., Stud). רפו ידי עם עניי הצאן, רדו בהם שונאיהם בעני ולחצון, קום כי עליך לגדור פרצין, קוחם פקח וקרא שנת רצין (אליה בר שמעיה, אחכות, סליח' ג עפ"ח).

פְּרָצִם, עי' פְּרָסִם.

פרק [1]). ממנו *מִפְרָק, מִפְרֶקֶת, *פֵּרוּק, *פְּרִיקָה, פֶּרֶק, פָּרָק, *פִּרְקָה, *פִּרְקוֹן, *פִּרְקִי, א.*פָּרְקָן, ב.*פָּרְקָן.

פָּרַק, פ"י, — א) פָּרַק מעליו את העל, קרע אותו מעליו, התירו בכח והשליכו מעליו, abreissen; arracher, rompre; to cast off: והיה כאשר תריד ופרקת עלו מעל צוארך (בראשי' כז, מ). —*וכהשאלה, פָּרַק מעליו על תורה, על שמים וכדו': וכל הפורק ממנו עול תורה נותנין עליו עול מלכות ועול דרך ארץ (רבי נחוניא בן הקנה, אבות ג ה). על כל עבירות שבתורה יום הכפורים מכפר חוץ מפורק עול וכו' (רבי, ירוש' שבוע' א כ). שאע"פ שנכנס (יוסף) לאותה גדולה לא פרק עול שמים מעליו והיה ירא להקב"ה (מד"ר במד' יד). — ובסהמ"א: לפי שאין אלו מכלל ישראל כיון שפרקו עול ופירשו מן הציבור (ריטב"א לר"ה יז.). — *ופרק יראה, פרק ביראה, מיראה, חדל מיראת שמים: וכן היא מדת הצדיקים אעפ"י שהקב"ה מבטיחן אין פורקים ביראה [2] (מד"ר במד' יט). — *ופרק את עונותיו: העם היושב בה נשוא עון וכו' אין אנו יודעין אם פורקים עונותיהם עליה ואם נושאין עונותיהן עליה וכשהוא אומ' כי ארצם מלאה אשם מקדוש ישראל הוי שפורקין עונותיהן עליה (מדרש תהלים הוצמן, דברי לב מג, 204). — *ופרק את המשא, את החבילה וכדו' מאדם ומבהמה, פרק את החמור או מן החמור, את העגלה והספינה' הוריד מהם את המשא abladen; décharger; to unload: פרק וטען, פרק וטען אפילו ארבע וחמש פעמים חייב וכו' היך וישב לו ואמר הואיל ועליך מצוה אם רצונך לפרוק פרוק פטור וכו' מצוה מן התורה לפרוק אבל לא לטעון (ב"מ ב י). פועלין אוכלין בהליכתן מאומן לאומן וחזירתן מן הגת ובחמיר כשהיא פורקת (שם ז ד). כתף אעפ"י שמשאו על כתיפו הריזה קורא אבל בשעה שפורק וטוען לא יקרא לפי שאין לבו מכוין (תוספת' ברכ' ב ז). עגלה ברשות הרבים גבוהה עשרה טפחים אחד הפורק ואחד הטוען חייב (שם שבת יא ח). שתי ספינות שהיו באות זו כנגד זו אחת פרוקה ואחת טעונה מעבירין את הפרוקה מפני הטעינה, שתיהן פריקות שתיהן טעונית עישות פשרה ביניהם (שם ב"ק ב יא). אם היה חמיר נפל פורק עמו אפילו מאה פעם (שם ב"מ ב כ). פורק איני יכול לטעין, טוען אינו יכול לפרוק (מכי' בשלח, משפטי' ב ד) (חמור) אחד פרוק ואחד טעון מעבירין את הפרוק מפני הטעון, היו שניהן טעוני' שניהן פרוקין יעשו פשרה ביניהן, שתי עגלות שתי ספינו' אחת ריקני' ואחת טעונ' מעבירין פרוק' מפני הטעונה, שתיהן פרוקות או טעוני' יעשו פשרה ביניהן (ירוש' ב"ק ג ה). אם ראה חמרין שמשמשין ובאין או שפרק ספינתו בלמן וכו' (שם ב"מ ו ח). עלו ומצאו עליו (על הלל) רום שלש אמות שלג פרקוהו והרחיצוהו וסכוהו והושיבוהו כנגד המדורה (יומא לה:). אמרתי לו המתן עד שאפרק מן החמור לא הספקתי לפרוק מן החמור עד שיצתה נשמתו (נחום איש גם זו, תענ' כא.). משל לאדם שנתן עליו משאוי גדול וקורא פלוני פלוני קרובי פרוק מעלי משוי זה (מד"ר שמות ג). מה נקבה זו טוענת ופורקת טוענת ופורקת וחוזרת ופורקת ושוב אינה טוענת כך ישראל משתעבדין ונגאלין וכו' (שם שה"ש, תמורה אני). — ובסהמ"א: היו השקים גדולים ומלאים כלי זכוכית ויוצא בהם פורק בנחת (רמב"ם, שבת כא י). כגון חבית בשפת הנהר אינו סימן שהכל פורקים חביותיהם שם (עוממ"א, אבידה ומציאה רסו יג). —

---

1) [פרק בארמ' משמש' גאל ופדה, וממנו פרוקא, גואל; פֻּרְקָנָא, גאולה. בערב' פרק a) הפריד, סרק, ובשבאית ובושית במשמ' גאל. ובנראה קרוב השרש קרבה מקורית או לפי התקרבות מאחרת אל ב. פרד, פרץ, פרד.]

2) [נ"א: מיראה. ובתנחו' (חקת כט): אינן פורקין יראה.]

a) فرق

*ובהשאלה: זכור מה שעשיתי לך מה פרקתי ממך מה הטלתי עליך, פרקתי ממך וימררו את חייהם והיטלתי עליך זכור את יום השבת (מדה"ג דבר' ה טו, הסגלה). — *ופֵרֵק וילון או כילה, התיר והוריד אותם: כילת חתנים מותר לנשותה ומותר לפרקה בשבת (שמואל בשם רבי חייא, שבת מו.). וילון מותר לנשותו ומותר לפרקו (רב בשם ר' חייא, שם קלח.) — *ופֵרֵק לחם מדפוס האופים וכדו', התיר והוציא אותו: כיצד מכניסין לחם הפנים ערב שבת היה פורק מדפוס ונותנה על גבי השלחן (תוספת' מנח' יא יא). שלשה זיתים ובו שלשה שמנים הזית הראשון מגרגרו בראש הזית וכונסן לתוך הבד וטוחנו בריחים ונותנם בסלים וטוענם בקורה והיוצא מהם ראשון פורקם וטוחנם וכו' (ספרא ויק, אמור פרשה יג). זר שסידר את המערכה חייב, כיצד הוא עושה פורקה וחוזר וסודרה, מאי אהני ליה, אלא פורקה זר וסודרה כהן (ר' אסי בשם רבי יוחנן, יומא כז:). עד שלא פרקה נפרס לחמה הלחם פסול ואין מקטיר עליו את הבזיכין, משפרקה נפרס לחמה הלחם פסול ומקטיר עליו את הבזיכין (מנח' מ:). *ופֵרֵק מנעל מן האמום: ופורקין (במועד) מנעל מן האימום ובלבד שלא יחזיר (תוספת' מו"ק ב יא). —*ופֵרֵק תבה או כלי לחלקיהם, zerlegen; démonter; to take to pieces: הגוזל עצים ודבקם במסמרים ועשה מהם תיבה אינו שינוי שהרי אפשר לפרקן וחוזרים לוחות כשהיו (סו"ע חו"מ, גזלה סט ה). — *ובהשאלה פֵרֵק המות את החיים: אבל המות הוא מבטל את החיים ופורקה ואינו מביא תחתיה דבר שיש לו צורה (ראב"ח, הגיון הנפש ד, לא.). — ב) פֵרֵק את האדם מעל העבדות, גאל ושחרר אותו, befreien; délivrer; to deliver: יי' אלהי בך חסיתי הושיעני מכל רדפי והצילני פן יטרף כאריה נפשי פֹּרֵק ואין מציל [1] (תהל' ז ג). שבשפלנו זכר לנו וכו' ויפרקנו מצרינו (שם קלו כג–כד). עבדים משלו בנו פֹּרֵק אין מידם (איכה ה ח). — ובתו"מ: ויאמר לאברם ידוע תדע כי גר יהיה זרעך, ידוע שאני מפזרן, תדע שאני מכנסן, ידוע שאני ממשכנן, תדע שאני פורקן, ידוע שאני משעבדן, תדע שאני גואלן (מד"ר ברא' מד). — ואמר הפיטן: חמול על עבדיך, ופרוק ידידיך, בחוזק ידיך, ובזרועך הנטויה (אשוב אל ביתי, סליח' תימני'). ראה עניי אלי, בגלותי צר לי, והתירה כבלי ופרקני (אלהי אזכירה, שם). — ואמר המליץ: פרקתני מיד מבקשי רעתי וממוקשי בליעל דליתני (ב"ז, ב"ס פנה ה). — ג) *פֵרֵק, כמו טרף [1], ואמר הפיטן: אלוף נחת ומנחת מאין נחת כארי פורק, ומבשם אתם יך עם געתם יאמר געתם קץ ואין פורק (שמואל הנגיד לשונם, אהבה לפי וירא).

— פִע', פֵרְקוּ, מְפָרֵק, יְפָרֵק, — פָרֵק ונתק בכח, פָרֵק כליל: ויאמר אליהם אהרן פָרְקוּ נזמי הזהב אשר באזני נשיכם בניכם ובנתיכם והביאו אלי (שמות לב ב). והנה יי' עבר ורוח גדולה וחזק מְפָרֵק הרים ומשבר סלעים לפני יי' (מ"א יט יא). כי הנה אנכי מקים רעה בארץ הנכחדות לא יפקד הנער לא יבקש והנשברת לא ירפא הנצבה לא יכלכל ובשר הבריאה יאכל ופרסיהן יְפָרֵק (זכר' יא טז). — *פֵרֵק את חמורו, את משאו וכדו', כמו קל: היה עליו (על החמור) שליף מלא נכנס תחתיו ומפרקו (ר' שמעון, תוספת' שבת יח א). ושיהא זה מפרק עציו ומציל פשתנו של חבירו (ר' יוחנן בן ברוקה, שם ב"ק י כו). מביא אדם את אבניו ומפרקן על פתח ביתו ברשות הרבים (שם ב"מ יא ס). אילו מי שנכנס לחורבתו של חבירו ופירק חבילתו לשעה ובקש ליטלו שמא אין שומעין לו (רב נחמן בר יצחק, ירוש' ב"ק ע א). משך חמריו ופועליו והכניסן לתוך ביתו וכו' שניהן יכולין לחזור בהן, פירקן והכניסן לתוך ביתו וכו' אין שניהן יכולין לחזור בהן (ב"ב פו.). — *פֵרֵק את המשכן וכדו', התיר

---

1) [לפי הענין לכאורה פרק כאן לשון טריפת טרף, וכן ת"י (יפשח) וקרוב לכך ראב"ע המבאר את המלה כלשון פסיקת המפרקת: כי האריה יפסיק המפרקת, ואכן קשה לראות כאן פרק, שהוא במקום אחר לשון פרקן והצלה, כנגוד אל הצלה: פֹּרֵק ואין מציל, וקשה זה נסו השבעים להרחיק בתרגמם כאלו היה כתוב: ואין פרק, ואחריהם הלכו רֹב החדשים, ואף המחבר רשם כך בגליון התנ"ך לגרוס ואין פרק, במקום פרק ואין מציל. ואולם אין צרך בתקון, כי בכמה מקומות בשירת המקרא באות מלים כדבור או קריאה בתוך מאמר, מבלי שתרמז לכך מלה כגון ויאמר, ויקרא, או לאמר; כך למשל באיוב (יז יב): לילה ליום ישימו אור קרוב מפני חשך, שכונתו „אור קרוב!" יאמרו, יקראו, לנגד החשך המאפיל עלי. וכן כאן פֹּרֵק, במשמי מציל, לשון קריאה היא; „פֹּרֵק!" אקרא ואין מציל.]

1) [ע"פ הבנת הכתוב בתהל' ז ג.]

אותו לחלקיו, וּפֵרֵק פרכת וכדו' zerlegen, abmontieren; démonter; to take to pieces: כל ז' ימי המילואים היה משה מעמיד את המשכן בכל בקר ובקר ומקריב עליו קרבנות ומפרקו ובשמיני העמידו ולא פרקו (סדר עולם רבה ז, רטנר, טז). אמר הקב"ה למשה בשעה שיהו מפרקין את המשכן לא יהיו בני קהת מפרקין את הפרכת מפני הארון (מד"ר במד' ט). ולא יבאו לראות כבלע וגו' מלמד כשהיו באין לטעון את הארון היו מפרקין את הפרכת מפניו והיו זנים עיניהם מן הארון (שם שם ה). כל ז' ימי המלואים היה משה מעמיד המשכן ומפרקו בכל יום שתי פעמים ואם תאמר שהיה אחד משבטו של לוי נותן לו יד, לאו, אלא אמרו חכמים היה קובעו ומפרקו ולא סייעו אחד מישראל (ר' חייא בר יוסף, שם שם יג). — *וכלים אחרים: המפרק את המטה להטבילה והנוגע בחבלין [1] טהור (כלים יט א). ומטהרין את המצורע ומפרקין[2] את המנעל מעל גבי האימום (ירוש' שקל' א א). וכיון שהיה עובר את איתו המשמר היה מפרקן (את השלכין) ומעלת איתן לירושלם (שם תעני' ד ו). המשתחווה לבית אסרו וכו' כיצד הוא עושה מפרק את פצימיו והוא מותר (שם ע"ז ג ט). — ובסהמ"א: החציצרת שמפוצלת חליות חליית אם אין יודע להרזירה אלא אומן ה"ז מקבלת טומאה כשהיא מחוברת ואם יכולין הכל לפרקה ולהחזירה אינה מקבלת טומאה (רמב"ם, כלים י טו). — *וּפֵרֵק הלחם, כמו קל: נטמא לחמה בין משפרקה ובין עד שלא פירקה הלחם פסול (תוספת' מנחו' יא טז). — *וּפֵרֵק מאכל מן העלים שהוא מסודר עליו.ם: הדגין והגבינין המסודרין על גבי עלין ועל גבי קנים מפריק ואוכל ובלבד שלא יחזיר (שם שבת יב טו). — וּפֵרֵק עלים מן האילן: מיבלין מפרקין מאבקין מעשנין עד ראש השנה (שביע' ב ב). מיבלין, מעבירין את היבולת, מפרקין בעלין וכו' (ירוש' שם ב ב). — ובסהמ"א: אין נוטעין בשביעית אפילו אילן סרק ולא יחתוך היבולת מן האילנות ולא יפרק מן העלים והבדים היבשים (רמב"ם, שמיטה ויובל א ה). — ⁑וּפֵרֵק למילה, חתך את המילה, ואמר הפיטן: קט ושן

1) [עי' פֵּחֵל, הערה.]

2) [כמו קל.]

חרק ונאצות שרק, זמורה באפו הרק וחרבו הברק, למילה פרק וכלפי מעלה זרק, ולשם שמן תורק בעזות ירוק ירק (ר"א קליר, אזן קולך, קרוב' שבת זכור). — *וּפֵרֵק באגוזים [1]: התמרים האגוז השקד וההמרה המתקשקשין משתערין לכמות שהן, המחתך לבשל כיון שקרצו חיבור לכבוש ולשלוק ולהניח על השלחן חיבור עד שיתחיל לפרק (תוספת' עקצ' ב ח). התחיל לפרק באגוזין ולקלף בבצלים אף על פי שיש לפניו מאה כור אינו חיבור (שם שם ב יג) — *וּפֵרֵק היונק: גונח יונק חלב בשבת מ"ט יונק מפרק כלאחר יד ובמקום צערא לא גזרו רבנן (ר' מרינוס, כתוב' ס.). — *וּפֵרֵק בהמה חיה ועוף מן המצודה, התיר והציל אותם: המפרק בהמה חיה ועוף מן המצודה פטור (תוספת' שבת יב ה). — *וּפֵרֵק דבר ממקומו: ותקע כף ירך יעקב וכו' פירקה ממקומה (ר' נחמן בר יעקב, מד"ר שה"ש, מי זאת עולה). — ⁑ובמשמ' שבר לשתי חתיכות נבדלות: לא יבדיל, אינו מפרקו לגמרי לשתי חתיכות אלא קורעו מגבו (רש"י, ויקרי א יז). — ⁑וּפֵרֵק עֹל, כמו קל, ואמר הפיטן: בחבלי העני תשב אחוזה עניה פעמותיה כבולות, מפרק עול פרק עול צוארנה והמוטות תמוטט באילות (רסב"ג, לקוטים מגניזה, JQR NS IV, עמ' 72). — ⁑וּפֵרֵק את הקשי, התיר ופתר אותו, (e. Schwierigkeit) lösen; résoudre; to solve: והקשו קצת חכמי הישיבה שבימים האלה לפנינו שני קושיין ושניהן פירקנום ומצאנום כי הקשום רבנן דהתם ופירקום אחד מהן (תשו' הגאו' הרכבי רמז. 123). ובטל פירוקנו הראשון שאמרנו בטמלא ופירקנו: פירוק אחר (שם תכה, 219). ומפני מה לא פירק פירוק זה (ר"ח, שבת קמה.). ונדחה זה הק"ו וחזרנו לפרק דרך אחרת (הנ"ל, ב"מ ג:) בא רב כמא ופירק פירוק אחר (הנ"ל, שם י:) לפי שהיו יושבין תמיד בבית המדרש יחד ומקשין ומפרקין וכו' (רש"י, ב"מ לג., ד"ה עומדין). ושברתי כל אותן הראיות שאומרים הפילוסופים שהם ראיות שהעולם לא נברא וגם פרקתי כל הקושיות שהקשו עלינו על שאנו אומרים שהבורא ית' ברא הכל יש מאין (אגרי' הרמב"ם לחכמי מרסליה, אגרות הרמב"ם, ליפסיא, ב, 25). וכאשר השלים שאלותיו ופרקתי כל קושיותיו העניקני כל איש מטובותיו (ר"י חריזי, תחכ'

1) [עי' פּקל, הערה.]

לו, 299). בעת שיעיין בהם (בספרי מינין) לא ילמדם לחקור אותם אלא **לפרק** קשיותיהם ולהשיב עליהם (ר"י עקנין, ס' מוסר ב יח). ואומר לאיש הבוכה ושניו חורק ומה קושייתך אני **אפרק** (ר"ז אלגיאהרי, ס' המוסר, כ"י אימכ', מחב' א). מי יגלה לנו כל סתום מי יבין לנו כל חתום ומי **יפרק** לנו כל קושיא נשארנו ערום ועריה (שם, מעמוני משח ריס, 25).—ואמר הפיטן: מי יקצה בגבעות ומי יסתת בהרים, מי **יפרק** הויות ומי יתריץ שברים (החריזי, קינ' ח"ג).— ¨ובמשמ' הבדיל, הבחין, הפריש, unterscheiden, sondern; distinguer, separer; to distinguish, separate כי השכל **יפרק** המורכבות ויבדיל חלקיהם ויפשיטם (ר"מ א"ח, מו"נ א עג). וצד העיון בזה שתחשוב כי השכל יודע בעצמו שהוא בעל צורה ושבאותה הצורה יפורק מזולתו, ותצטרך בעמדך על צורת השכל וידיעתך שאותה הצורה **תפרק** אותו מזולתו למציאות היסוד הנושא לאותה הצורה (מקור חיים לרשב"ג ה ו). כי היא (הנפש) **תפרק** צורת האיכות והכמות מצורת העצם ואחר כך **תפרק** צורת העצם מצורת הטבע וצורת הטבע מצורת הנפש וצורת הנפש מצורת השכל וצורת השכל מהיסוד הראשון (שם שם כז). **ופרק** כל אחד מהם מהאחר בשכלך פרוק אמתי (שם שם עג).

התפ', הִתְפָּרְקוּ, הִתְפָּרְקוּ, יִתְפָּרְקוּ. — פֵּרֵק והסיר מעל עצמו: ואמר להם למי זהב התפרקו ויתנו לי (שמות לב כד). וַיִּתְפָּרְקוּ כל העם את נזמי הזהב אשר באזניהם (שם לב ג). — ובהשאלה, הִתְפָּרֵק הצמח את עֲדִי עָלָיו: ותתש בחמה לארץ השלכה ורוח הקדים הוביש פריה הִתְפָּרְקוּ ויבשו מטה עזה אש אכלתהו (יחזק' יט יב). — *ונתפרקו כלים וכדו', פֻּרְקוּ אותם: כל הכלים ניטלין בשבת ודלתותיהן עמהן אף על פי **שנתפרקו** בשבת שאינן דומין לדלתות הבית לפי שאינן מן המוכן (שבת יז א). קטלא שחליות שלה של אילמוג ואוחזות באונקלאות של מתכת הרי אלו טהורות שאינן עשויות אלא לחיזוק, **נתפרקה** כל אחת ואחת טהורה בפני עצמה (תוספת' כלים ב"מ א ט). מספרת של פרקים הרי זו טמאה, **נתפרקה** זו טמאה בפני עצמה וזו טמאה בפני עצמה (שם שם ג ג). שלחן שגררו התחתון טמא והעליון טהור **מתפרק** ומקבל טומאה (שם שם ב"ב א ט). בטבעות הארון יהיו הבדים, יכול לא יהיו זזין ממקומן ת"ל והובא את בדיו בטבעות, אי והובא את בדיו יכול יהיו נכנסין ויוצאין ת"ל בטבעות הארון יהיו הבדים, הא כיצד **מתפרקין** ואין נשמטין (יומא עב.). — *ונִתְפָּרְקוּ אברי הגוף וכדו': דם נעכר ונעשה חלב דברי ר"מ, רבי יוסי אומר אבריה **מתפרקין** ואין נפשה חוזרת עליה עד עשרים וארבע חדש (נדה ט.). — *ובהשאלה, נִתְפָּרֵק יינו מעליו, פג יינו, נתפכח השותה מיינו: וייקץ נח מיינו, **נתפרק** יינו מעליו, וידע את אשר עשה לו בנו הקטן וכו' (מד"ר ברא' לו).—ובסהמ"א: כמטה המפורשת במסכתא דכלים בטהרות שהיא **מתפרקת** וכו' (תשו' הגאו' הרכבי, 180). וכיון שמבת אותו בקנה של ריאה ומנענעה יפה יפה **מתפרק** הלב מיד מן הריאה ואינו צריך לפסקו ביד אלא הוא בעצמו **מתפרק** מיד (שו"ת הגאונים גני, גינצברג ב, 31). מפני מה **כשנתפרקו** אפי' על הארץ למה מניחין אותן ובין לצירך גופן ובין לצירך מקומן שרי (ר"ח, שבת קלח:). הייטינן משום פקע כלומר כששובר העצם אינו **מתפרק** עמו נסירה אלא נסדק וכו' (הוא, פסח' פה.). אחד באחד יגשו גגיהם ורוח לא תיכל לבוא ביניהם איש באחיהו ידובקו יתלכדו ולא **יתפרקו** (ראב"ע, חי בן מקיץ, אינגר, עמ' 142). שמא **יתפרק** הקרום מצד הריאה ויקרע העור (משפטי בדיקי הריאה לרבני יונה). והנה הנתח הראשון **יתפרק** לששה פרקים (ספר זכות אדם פתיח', 2, במחברת יין לבנון). — ואמר הפיטן: אבני יקר על הר צבי **התפרקו**, באו ימי שלום עדי התחזקו (ראב"ע, אבני יקר, אינגר 14). סחי שמתנו מכים וליקים, עצומי גום ואכולי ילקים, פצ׳עי חבורות ואברים **מתפרקים** (אליה בר שמעיה, אויתיך, סליח' יום ב).— ¨והִתְפָּרְקוּ קוים, או דרכים זה מזה, התפרדו זה מזה: וכשיפנה לו מרכז האחד ויסור מעל הרום או השפל מיד **יתפרקו** להם הקו המניע והקו המורה (ר"י הישראלי, יסוד עולם, מו:). ובשאר עתי החדש **יתפרקו** להם הקוים האלה ויחזרו זה מעל זה (שם כד:). ויש מפרשים על הפרק בראשי הדרכים, מקום **שיתפרקו** ממנו הדרכים (רד"ק, שה"ש, פרק). — ¨כַּמּוּת מִתְפָּרֶקֶת, מתחלקת ומתפרדת: מאמר הכמות הוא בתארך הגוף בשיעורו בשלש רחקיו כאמרך הארוך או הקצר הרחב או הצר הגבוה או הנמוך וזהו כמות המתדבק או כאמרך האחד או השלשה וזהו כמות **המתפרק** (רוח חן י). וכמו שהמנין אינו

עצם המנויים כן אין האחדות עצם הדבר המתאחד כי אלו כולם מקרים מסוג הכמות המתפרק (ר"מ א"ת, מו"נ א כז). ולפי שהדבר אחד מחלקי הכמות המתפרק כדרך המספר יאמר על הלבלר ועל החכם סופר לפי שהם מונים האותיות אחת אחת (ר"י אכטולי, מלמד התלמידים, יע:, חיי). — *והתפרק העם העם לפרקות וכתות: ויתפרקו כל בני ישראל שלשה פרקים (תולדה שומרונית, REJ Juil.-Sept. 1902, עמ' 75). — *ונתפרק הקשי, הותר ונפתר: וכשאתה מסיר מן האמצע פתח גוי אנס הוא נתפרקו כל הקושיות (תשו' הגאו' הרכבי תקל, 162).

—נפע', *נִפְרַק, — כמו התפרק, נפרקה ידו, יצאה עצם היד ממקומה: מי שנפרקה ידו או רגלו לא יטרפם בצונן אבל רוחץ הוא כדרכו ואם נתרפא נתרפא (שבת כב ו). — ונִפְרַק חלק הנזם ממנו: נזם שהוא עשוי בקדרה מלמטן וכעדשה מלמעלן ונפרק בקדרה טמא משום כלי בית קבול (כלים יא ט). — ונִפְרְקוּ ספרים, נמחו אותיותיהם מעליהם: ספרי מינין שמטילין איבה וקנאה ותחרות בין ישראל לאביהם שבשמים על אחת כמה וכמה שיפרקו[1] הן ואזכרותיהם (תוספתי שבת יג ה). — ובפהס"א: חלזוני צפרדע שהן נפרקין (ר' נחשון גאון, בסוף תשו' גאו', קסל, מא:). מי שנפרקה חוליא של מפרקת צוארו ונופלת בגרונו תולין אותו בראשו שיהא צוארו נפשט (רש"י, שבת סו:, ד"ה ליחנק). ומן התירץ הזה תמצא כל הטענות אשר טענו עליהם נפרקות (ראב"ח, תורת האדם פתח לה). — ואמר המשורר: דע כי אנחנו עם ברוחם נפרקו הרים וכלו בחרות אפנו, טרם ראית תבל ידענוה וגם דבר בלי לשון אמת טפנו (רשב"ג, האפור או דרור, נרודי, 6).

—פעי', *פֵּרַק, בינ' מְפֹרָק, — שֶׁפֵּרְקוּ אותו: תחת משאו, ולא מפורק (ב"מ לג.). — ובפהס"א: ויתפרקו, לשון פריקת משא כשנטלים מאזניהם נמצאו הם מפורקים מנזמיהם (רש"י, שמות לב ג). וכשיהיו כל הצורות לעצם השכל יהיו מפורקות אצל השכל (מקור חיים לרשב"ג ג ז). וצד העיון בזה שתחשוב כי השכל יודע בעצמו שהוא בעל צורה ושבאותה הצורה יפורק מזולתו (שם ה ו).

—הפע', *הִפְרִיק, — כמו פעי', פֵּרַק: איזהו הזורע מן הפרק של ארכובה עד כף של יד, פירוש ממקום שמפריקין הטבחין הרגל עד הכף (ערוך ערך פרק).

—הפע', *הֻפְרַק, — הֻבְדַל, ואמר הפיטן: במוח אבנט ומכנסים יופרק ואפוד וחושן לא יוח משובצים חרוץ ירקרק טרם כתנת ומעיל אין מוח (רסע"ג, באדני ילדקו, עבודה, קנץ מע"י גאו' ג, 14).

פרק[1], ופרק,—כתיב (ישע' סה 7) במקום וּמְרַק (קרי), סמ' של מָרָק, עי' ערך זה.

פֶּרֶק, ס"ז.—א) טֶרֶף, גָּזֵל, חמס[2], Raub; rapine; robbery: הוי עיר דמים כלה כחש פֶּרֶק מלאה לא ימיש טרף (נחו' ג א). — ב) פרשת דרכים, מקום שהדרך מתחלק לשנים או יותר[3], Scheideweg; carrefour; parting of ways: ואל תעמד על הַפֶּרֶק להכרית את פליטיו ואל תסגר שרידיו ביום צרה (עובד' א יד). — ואמר הפיטן: זכור צג בפרק להסגיר שרידי, קם בראש דרכים לסעוד את רודי (ר"א קליר, זכור אים, קרוב' שבת זכור). — ג) *מקום חבור אברים בגוף האדם והבהמה, Gelenk, Verbindungsstelle; articulation, joint(ure), פֶּרֶק האצבע, פֶּרֶק ביד וברגל וכדו': איזהו הזרוע מן הפרק של ארכובה עד כף של יד והוא של נזיר וכנגדו ברגל שוק, ר' יהודה אומר שוק מן הפרק של ארכובה עד סובך של רגל (חול' י ד). הידים מיטמאות ומיטהרות עד הפרק (ידים ב ג). ועל

---

[1]) [נ"א: שימחו.]

[1]) [אין להניח שחיתה מלה פֶּרֶק בלשון, אלא צדק הקרי ומרק, וכן התרגומים הקדמים והמפרשים העברים שהלכו אחר הקרי, שהנקוד מכון אליו.]

[2]) [כך בקרוב רב התרגומים והמפרשים (נחו' ג א). השבעים ἀδικίας; עָוֶל; וולג': dilaceratione, טרף; ת"י: בזא; ריב"ג: שבר; רש"י ורד"ק: גזל; אך ראב"ע פרשו במשמ' ב): כלה בכל פרק מקום דרכים ברחובותיה היא מלאה כחש.]

[3]) [כך פרשו כמה מפרשים (עובד' א יד), כגון ראב"ע: מקום יתפרקו ממנו הדרכים; וכן רד"ק, וכן גם הגררת המחבר בשיכים לערך בָּדַל, ומעין זה תרגמו השבעים διεκβολάς, מעברים. אך הוולג': exitibus, מוֹצָאִים, וקרוב לזה רש"י: מקום שהבורחים יוצאים דרך שם לימלט. ואף לא מן הנמנע הוא להבין אף כאן פֶּרֶק במשמ' טרף, גזל וחמס כדגמת לא תעמד על דם רעך (ויקר' יט טז), כלו' לא תעמד ותראה את הטרף ואף תכרית את הפליטים.

ובדבור נהוג היום הצרוף עמד על הפרק במליצה במשמ' היה על סדר היום, עמד לדיון.]

בהן ידו הימנית, זו פרק האמצעי (ספרא ויק, לו, מכיל' דמילואים פרשה א). ורחצו אהרן ובניו וכו' ביד עד הפרק וברגל עד הסובך (ירוש' יבמ' יב א). כעל אוב זה המדבר בין הפרקים ומבין אצילי ידיו (ת"כ, סנה' סה:). נטילת ידים לחולין עד הפרק לתרומה עד הפרק, קידוש ידים ורגלים במקדש עד הפרק (ת"כ, חול' קו.). — ובית הַפֶּרֶק, מקום בו נמצא הַפֶּרֶק: איזהו הזרוע נוטלו מבית הפרק וכל הפרק עמו (תוספת' שם ט יח).—ופֶּרֶק של לחי: איזהו לחי מן הפרק של לחי עד פיקה של גרגרת (חול' י ד). איזה הוא זקן מן הפרק של לחי עד פיקה של גרגרת (נגע' י ט). — ושל צואר: ת"ר איזהו צורת דרקון פירש רשב"א כל שיש לו ציצין בין פרקיו, מחוי רב אסי, בין פרקי צואר (ע"ז מג.). —ושאר פִּרְקֵי הגוף: אבר שיצא מקצתו חותך עד שמגיע לעצם וקולף עד שמגיע לפרק וחותך ובמוקדשין קוצץ בקופיץ (פסח' ז יב). למה היו שניהן דומין, לאחד שהיה בידו סכין ואינו מכיר את הפרקים, וחבירו מכיר את הפרקים ואין בידו סכין (תנחו' בלק יא).— וחלק בגוף בכלל: האיש מכסין אותו פרק[1]) א' מלפניו והאשה שני פרקים בין מלפניה בין מלאחריה מפני שכולה ערוה (ר' יהודה, סנה' מה.). — ובסהמ"א: שוק מן הפרק של ארכובה הנמברת עם הראש עד הפרק האמצעי שהוא סובך של רגל (רש"י, ויקר' ז לא). ואח"כ זכר שרגליהם (של ארבע החיות) ישרים ר"ל שאין בהם פרקים (ר"ש א"ת, מו"כ ג ב). ומים הניבעים משורש אילן הלז טובים לשתיית הרפואה וכו' ועוד בכאב הפרקים סגולה היא (טוביה כן, מעשה טוביה, בית חדש א א, לה:). — ובהשאלה, פֶּרֶק של כלי, שלחן, מנורה, פסל וכדו', המחברים אברים אברים כדגמת חבור הגוף בפרקים: מספרת של פרקים הרי זו טמאה, נתפרקה, זו טמאה בפני עצמה וזו טמאה בפני עצמה (תוספת' כלים ב"מ ג ב). מצבה ע"ש שהם עומדים, עצבים ע"ש שנעשים פרקים פרקים (ספרא ויק, קדושים פרשה א). בשולחן של שיש ושל פרקים שאינו מקבל טומאה (ירוש' ברכ' ח ג). מפני שהוא (המולייר) עשוי

[1]) [רש"י פרש: מעט ממנו מלפניו ויש אומר פרק חתיכת בגד ולשון פרק בתרוייהו לישני מורג'נצון (troçon, חתיכה).]

פרקים פרקים והוא מתיירא שמא נתאכל דיבוקו והוא מוסיף מים (שם שבת ג א). רב המנונא הורי לריש גלותא להתיר שולחן של פרקים בשבת (שם שם יב א). ואין זוקפין את המנורה ביום טוב, הדא דאת אמר במנורה של פרקים[1]) (שם ביצ' ב ו). שולחן של מקדש של פרקים הוה (רבין בר חיננא, פסח' קט:). אדם מישראל שיש לו מנורה שעשויה פרקים פרקים מהו לטלטלה בשבת (מד"ר דבר' ג). — ופִּרְקַיִם שעל הגמל, שני חלקי הכִּיסַיִם שעליו[2]): וזו היא הליכתו (של הגמל) ושני פרקין שעליו אחד של יין ואחד של חומץ (מד"ז איכה א ד, בובר, 60; ילק' שמעוני איכה תתכד). — ובסהמ"א: ואם היתה (ע"ז) של פרקים והדיוט יכול להחזירם צריך לבטל כל פרק ופרק מפרקיה (רמב"ם, עכו"ם ח יא). — ד) *פסקה מפסקאות המקרא המכילה ענין בפני עצמו, כגון מזמור תהלים וכדו'[3]): בפרקים (של קריאת שמע) שואל מפני הכבוד ומשיב ובאמצע שואל מפני היראה ומשיב ד"ר מאיר, ר' יהודה אומר באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד, בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם. אלו הן בין הפרקים בין ברכה ראשונה לשניה וכו' בין שמע לוהיה אם שמע בין והיה אם שמע לויאמר וכו' (ברכ' ב א–ב). ודברו הלוים בשיר, הגיעו לפרק תקעו והשתחוו

[1]) [בבבלי (ביצה כב.): של חליות.]

[2]) [במד"ר (איכה א): תרין זיקין, שני נאדות, וקשה לפרש פרקים במשמ' כזו או במשמ' משא מלשון פריקת מטען. ואם אין כאן ט"ס, יש לבאר את המלה כלשון חלק, אחד משני הכיסים המהוים את הפחלין (עי' פחל, הערה) שעל הבהמה.]

[3]) [היום קוראים בשם פֶּרֶק את הcapitulum (Kapitel; châpitre; chapter) שבספרי התנ"ך, ואמנם חלקה ומניה זו לפרקים ופסוקים שבספרים היום מאחרת היא, עשויה בסוף ימי הבינים, ראשונה בתרג' הרומי, ורק לשם זהוי הפסוקים המוזכרים בדברי הנוצרים העברה אח"כ גם לספ"י היהודים במקום החלקה הישנה לפרשיות. אולם בעקר הסתמכה גם חלקה חדשה זו על החלקת היוצאת מענין הדברים, וכך למשל נחלקו מזמורי התהלים גם במסורת היהודית לק"נ שירים המקבילים בדרך כלל לחלקה שבספרים העברים היום. ואמנם אין פרק במקורות תלמודיים עדיין מונח קבוע בחלקת המקרא, אלא פסקה ענינית בתוך פרשה בכלל, כגון פסקת מפסקאות התורה הנקראות עם שמע, וכדו'.]

העם, על כל פרק תקיעה ועל כל תקיעה השתחויה (תמיד ז ג). מפני שהיא (קריאת שמע) עשויה פרקים פרקים אבל בהלל ובקריאת המגילה אוף רבי אלעזר מודי (ירוש׳ ברכ׳ ב א). ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל בין פרק לפרק פוסק, באמצע הפרק אינו פוסק (רבה, ברכ׳ יד.). קרא וטעה ואינו יודע להיכן טעה, באמצע הפרק יחזור לראש, בין פרק לפרק יחזור לפרק ראשון (שם טז.). ובזמן שחל ר״ה להיות בחמישי בשבת שהשירה שלו הרנינו לאלהים עוזנו לא היה אומר בשחרית הרנינו מפני שחוזר וכופל את הפרק (ר״ה ל:). מה ראו חכמים לחלק בין הפרקים הללו (ר׳ נחמיה, שם לא.). כ״ד ספרים הוסיף עליהם י״א מן תרי עשר חוץ מן יונה שהוא בפני עצמו וששה כדרים וט׳ פרקים בתורת כהנים, הרי נ׳ (מד״ר במד׳ יח). התחילו מלאכי השרת משליבים פירקם לפני הקב״ה מה אנוש כי תזכרנו וכו׳ (פסיק׳ רב׳, עשר תעשר, קכח.) — וּפֶרֶק מפרקי המשנה: הלומד מחבירו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד צריך לנהוג בו כבוד (אבו׳ ו ג). למד ב׳ או ג׳ דברים ביום, ב׳ וג׳ פרקים בשבת, ב׳ וג׳ פרשיות בחודש, נמצא עשיר (ר״ש בן יוסי, ספרי דבר׳ מח). האומר אשכים ואשנה פרק זה אשנה מסכתא זו נדר גדול נדר לאלהי ישראל (רב, נדר׳ ח.). צריך אדם להיות נוטל משל לומר פרקו או אגדתו או מדרשו בשעה שהוא מבקש לאמרם בצבור (מד״ר שמות מ). מי שהוא טפש אומר אימתי אקרא כל התורה ומי שהוא פיקח מהו עושה, שונה פרק אחד בכל יום ויום עד שמסיים כל התורה כולה (שם דבר׳ ח). מי שהוא טפש אומר מי הוא יכול ללמד כל התורה, נזיקין שלשים פרקים כלים שלשים פרקים, והחכם אומר הריני לומד שתי הלכות היום ושתים למחר עד שאני לומדה כולה (שם שה״ש, ראשו כתב). - ובהשאלה, לדברים שאינם כתובים בספר: כיצד סדר משנה, משה למד מפי הגבורה נכנס אהרן ושנה לו משה פירקו, נסתלק אהרן וישב לשמאל משה נכנסו בניו ושנה להן פירקן וכו׳ (ת״ר, עירוב׳ נד:). — ופרק במעשה מרכבה, בהלכות דרך ארץ וכדו׳: רבי השניני פרק אחד במעשה המרכבה (ר׳ לעזר בן ערך לריב״ז, ירוש׳ חגי׳ ב א). רבינו שנה לנו פרק אחד בהלכות דרך ארץ (תלמידי ר׳ יהודה, ברכ׳ כב.). —ראש פֶּרֶק, מ״ר רָאשֵׁי פְּרָקִים, תחלת הפרק במקרא, במשנה וכו׳: מהו מתקן (החזן לתינוקות) ראשי פרקים פסקין (ירוש׳ שבת א ג). והוא שענה ראשי פרקים (של ההלל) (ר׳ אבא בר חנה, שם סוכ׳ ג יב). זהו ראשו של פרק (רב המנונא ורב זעירא, שם יבמ׳ י א). ולא במרכבה ביחיד, תני רבי חייא אבל מוסרין לו ראשי פרקים (חגי׳ יג.). אין מוסרין ראשי פרקים (במעשה מרכבה) אלא לאב ב״ד ולכל מי שלבו דואג בקרבו (ר׳ זירא, שם שם). שכשיושבין ועוסקין בתורה וטעה אחד מהם הלכה או ראש הפרק או שיאמר על טמא טהור או על טהור טמא וכו׳ שכשחברו מחזירו וקורא עמו יש להם שכר טוב (אדר״נ ח). ישב וכו׳ כ״ד חדשים ואין חוזר לאחריו נמצא משכח ראשי פרקים, ומתוך שאמר על טמא טהור וכו׳ ומשכח ראשי מסכתותיו וראשי פרקיו סוף שיושב ודומם (אלישע בן אבויה, שם כד). — עשה את פלוני ראש פרק, רשם אותו בראש הפרק בספר, בפנקס וכדו׳: ידע אבא יודן וכא אצלם ונתן להם אלף זהובים וכו׳ אמרו לו אף אנו היינו יודעים במעשיך הטובים ועשינו אותך ראש פרק (מד״ר דבר׳ ד). — ובספה״א אף במשמ׳ פֶּרֶק שבספרים שונים: זה הפרק חזוק למה שקדמו והוא יותר זר ויותר מורה על חכמת האלהות (פרוש יצירה לדונש בן תמים, לד). וכבר הודעני שלא באנו בכל אלו החשבונות שעשינו בפרקים אלו אלא לדעת ראיית הירח (רמב״ם, קדוש החודש טו ב). כל ההרחקות האמורות בפרקים של מעלה אם לא הרחיק וראה חבירו ושתק הרי זה מחל (הוא, שכנים יא ד). כי כל מתחיל מבני אדם שאין לו מאומה מן העיון יקבל תיעלת בקצת פרקי זה המאמר וכו׳, ואמנם המבולבלים שמוחם מוזהם בדעות שאינם אמיתיות וכו׳ הם יברחו מפרקים רבים ממנו (ר״ש א״ת, פתיח׳ רמב״ם למו״נ). אבל האומר לחבירו שנה לי פרקך ואני אשנה לך פרקי נמצאו שניהם ביד כל אחד ואחד (ר״י בן נחמיאס, פי׳ משלי נ יד). וזאת המסכתא ר״ל מסכת יומא היא מסדר מועד והורגלו בלימודה אחר מסכת ראש השנה וכו׳ והיא כוללת שמונה פרקים (המאירי ליומא, פתיח׳). —ואמר הפיטן: המפחד לא יכחד באמצעו שאלותיו ברית יקים בין פרקים (של ק״ש) להשיב לכל שלומותיו (פתי פעמים, אהבה שבת נממו). רגן שבת והודאה לשם עם

שני פרקים מן ההלל (ר' זרחיה הלוי, אזהרות לפסח, הגדה מלוירה ומנוקי' כ"י בריט' מוז'). — ואמר המשורר: תהלות השמעת ותורה ידעת טהרה נגעת למקרא ופרקים (ראב"ע, נדוד הסיר, כהנא א, 27). — ושמות ספרים שונים, פִּרְקֵי אבות כשם למסכת אבות, פִּרְקֵי ר' אליעזר, שמונה פְרָקִים, פִּרְקֵי משה להרמב"ם וכו': ואע"פ שכתב בפרקים דר"א בן הורקנוס ר' מונה אמר כיצד חייב אדם להבדיל בכוס של יין וכו' (סדר רע"ג השלם ב, נט). אם חל ט' באב בשבת ונדחה עד א' בשבת או שחל בא' בשבת אין אומרים פרקים באותה שבת שהם במקום למוד תורה (לבוש, או"ח תקנג ב). — ובהשאלה, ידע פֶּרֶק בחכמה זו או זו, ידע בה ידיעה של ממש, נוהג בדבור. — ראשי פְּרָקִים של ספור א' ענין במשמ' תמצית הדברים העקריים שבו, נוהג בדבור. — פֶּרֶק במשמ' למוד פֶּרֶק בתורה ומשנה, פִּרְקוֹ של אדם נאה [1], פִּרְקוֹ טוב או רע, למודו טוב או רע: כל מי שחכם ועניו ושפוי וירא חטא ופרקו טוב ורוח הבריות נוחה הימנו וכו' (תוספת' חגי' ב ט). אין מורידין לפני התיבה אלא אדם הרגיל, איזהו רגיל רבי יהודה אומר מטופל ואין לו ויש לו יגיעה בשדה וביתו ריקם ופרקו נאה ושפל ברך ומרוצה לעם וכו' (תעני' טז.). אל יהי פקדונך ופרקך רע שאין שבחה של תורה (דא"ז א). אל יהי פרקך רע וכו' יהא פרקך יפה שבן שבחן של חכמים (כלה רבתי ג). חשבון יפה ופרק טוב יש הבטחה (שם ז). — ובסהמ"א: אנשי חיל אלו שהם גבורים במצות וכובשין יצרן עד שלא יהיה להן שום גנאי ויהיה פרקן טוב (מדה"ג דבר' א טו, הקבלה). זקן ופרקו נאה שפל ברך ומרוצה לעם ויש לו נעימה וקילו ערב (סדר רע"ג השלם ב עז:). בני יהי פרקכם נאה ושמועתכם נאה וכו' כי כל מי שפרקו רע ושמועתו מגונה לא ימצא חברים (ר' יחיאל הרופא, מעלות המדות, בס' צורת מגדל עז לר"י עמדין, קלב.). ויקטין עצמו להנאות פרקו ויכבד גדולים ממנו אשר קדמוהו בלימוד ובישוב (ד"ה של יהודי מצרים וא"י ב, יעקב מן, 151). — ובמשמ' דרשה: אם היתה עירו כפר שהוא מרוחק ממדינתו ארבעת אלפים אמה ויש באותו מקום פרק או דבר מצוה כגון אבל או חתן וכו' ומבקש לילך למחר בשבת לשם, מערב השבת נוטל מזון שתי סעודות (והזהיר שמות יח, בשלח). ומפרש בגמ' דמס' שבת איך הוציאו מצעות לרב לישב עליהן בפרק ולא ישב עליהן מפני כבודן שלרבותינו (תשו' הגאו' הרכבי רעד, 138). — יום הַפֶּרֶק: הרב שהוא מקריא ברצונו לתלמידים בכל עת שירצה ואיזו מסכתא שירצה והם היו קבועים לבא תמיד ונשמט להן ממסכתא למסכתא הרי הן שואלין אצלו ואין הוא שואל להם, וביום הפרק שהכל באין לשמוע ענין אותו מועד הרי הוא שואל להם והם אינן שואלין לו (רמב"ם, שאלה ופקדון ב ז). — ומנהג הַפְּרָקִים: כי כל יושבי האדמה ההמה לא ידעו מנהג הפרקים קל וחומר מנהג הישיבה (מכתב מזמן הגאונים, הקדם שנה ב א–ב, 2). — ראש הַפֶּרֶק, ראשון לשוני ההלכות [1]: מרנא ורבנא פרחיה ראש הפרק וכו' החכם המבין כל סתום (ד"ה של יהודי מצרים וא"י ב, יעקב מן, 173). ישא יקירנו ראש הפרק שלום רב ממנו ומכל בני ישיבתנו (שם שם). ראשי הסדרים וראשי המדרשים והפרקים והאיומין והסיעות (Eppenstein, Gesch. u. Literatur, עמ' 18). — ה) *פֶּרֶק במשמ' הזמ, פֶּרֶק בשנה, בחיים וכדו', Zeitabschnitt; période, époque; period, epoch: בשלשה פרקים בשנה תורמין את הלשכה בפרוס הפסח בפרוס עצרת בפרוס החג והן גרנות למעשר (ר' עקיבא, שקל' ג א). בשלשה פרקים בשנה היו כל המשמרות שוות באימורי הרגלים ובחילוק לחם הפנים ובעצרת אומרים לו הילך מצה הילך חמץ (סוכ' ה ז). בארבעה פרקים העולם נדון, בפסח על התבואה בעצרת על פירות האילן בראש השנה כל באי העולם עוברין לפניו וכו' ובחג נדונין על המים (ר"ה א ב). בשלשה פרקים בשנה נושאין את כפיהן ארבע פעמים ביום בשחרית במוסף

---

[1]) [אביי מבאר (תעני' טז:): ופרקו נאה, זה שלא יצא עליו שם רע בילדותו, ולפי זה מפרשים קרויס (REJ 1898, Juil., עמ' 52) ובכר (AgT II, עמ' 199) פרק במשמ' זמן הילדות. ואולם אין פֶּרֶק אלא הזמן שאחר הילדות. וקשה לישב את הלשון פרקו (זמני) נאה או טוב במשמ' יצא עליו שם טוב בילדותו. וטבעי יותר להבין פרק כאן כלשון למוד פרק, שהרי תלמוד תורה נאה יש בודאי לדרש ממי שיורד לפני התיבה, וצ"ע.]

[1]) [וכן בארמ' ריש פירקא, ועי' אפנשטין Gesch. u. Liter., עמ' 14 וכו', ובתלמו' (כתוב' סג.): בני פרקי, ופרש"י שם: תלמידים שהרב מצוי להם בעירן ושונין פירקם ולנים בביתם.]

במנחה ובנעילת שערים, בתעניות ובמעמדות וביום הכפורים (תענ׳ ד א). בשלשה פרקים בודקין את היין, בקדים של מוצאי החג ובהוצאת סמדר ובשעת כניסת מים בבוסר (ר׳ יהודה, גיט׳ ג א). בארבעה פרקים הדבר מתיבה, ברביעית ובשביעית ובמוצאי שביעית ובמוצאי החג שבכל שנה ושנה (אבו׳ ה ט). באיסוי שני פרקים היא מחניתא (ר׳ חנניה בן גמליאל, ירוש׳ שביע׳ ג א). רבן גמליאל ובית דינו נמנו על שני פרקים הללו ובטלום (בשם בר קפרא, מו״ק ג:). זו (הספינה) שהיתה יוצאה מן הלמן לא צריכין לשמות עצה שאי, יודעין באיזה פרק עומדת כמה ימים מזדווגת לה וכו׳ נולד אדם ואין שמחין שאין יודעים באיזה פרק ומעשים יעמוד אם צדיק ואם רשע אם טוב ואם רע (מד״ר קהל׳, טוב שם). —ובמשמ׳ זמן ידוע. לִפְרָקִים, לזמנים מרחקים בלבד, לזמנים לא קרובים: הרואה את הים הגדול אומר ברוך שעשה את הים הגדול בזמן שרואהו לפרקים (ר׳ יהודה, ברכ׳ ט ג). וכמה הוא פרק, אחד לשלשים יום (ירוש׳ שם שם). משל למלך שבא אצל בניו לפרקים כל אחד ואחד אמר אצלי הוא שורה וכו׳ (ספרי דבר׳ שמז). משל לאוהבו של מלך שבא אצלו לפרקים, אמר המלך כבו את הנרות כבו הפנסין שאני מבקש לדבר עם אוהבי בצינעה (מדר׳ ברא׳ סח). כ׳: נשיקה לתפלות בר מן תלת נשיקה של גדולה נשיקה של פרקים[1]) נשיקה של פרישות וכו׳, נשיקה של פרקים וילך ויפגשהו בהר האלהים וישק לו (שם שם ע). — וּפִרְקֵי לֵדָה: והן גרנות של מעשר בהמה. אמר רבי יוחנן מפני שהן פירקי לידה (ירוש׳ שקל׳ ג א). — ובמשמ׳ חג ומועד: מסתברא מילתיה דר׳ אלעזר (שצריך אדם להסדיר תפלתו) בברכות של ר״ה ושל יה״כ ושל פרקים אבל דבל השנה לא (ר׳ חנא, ר״ה לה.). — פֶּרֶק, זמן תקופה בדברי הימים: בו בפרק נולדה רבקה (סדר עולם רבה א, רטנר, ד.). אבינו יעקב היה בשעה שנתברך בן ס״ג שנה בו בפרק מת ישמעאל (שם ב, ה.). מלמד שכלן נתנבאו בפרק אחד (שם כ, מ:). תחלה לארבעה נביאים שנתנבאו באותו הפרק ואלו הן הושע ישעיהו עמוס ומיכה (ר׳ יוחנן,

1) [כנראה בעקר: נשיקה שֶׁלִּפְרָקִים, הבאה לפרקים, נשיקת בני אדם הרואים זה את זה אך לזמנים לא קרובים, הנפגשים אחרי שלא ראו זה את זה זמן רב.]

פסח׳ פז.). — בֵּין הַפְּרָקִים, תקופות ידועות בחיי אדם: פורסא דדמא כל תלתין יומין ובין הפרקים[1]) ממעט ובין הפרקים יחזור וימעט (שמואל, שבת קכט:).—ובמשמ׳ גילו של אדם, מספר שנותיו, זמן מותו: הגיע אדם לפרק אבותיו קודם לה׳ שנים ולאחר ה׳ שנים ידאג מן המיתה (ר׳ יהושע בן קרחה, מד״ר ברא׳ סה). א״ל (מלאך המות) וכו׳ אותו האיש שהיית סועד אצלו ואמר לכם מן היין הזה אני מישן לשמחת בני והרי הגיע פרקו ליטול אחר ל׳ יום, אמר (ר״ש בן חלפתא) לו הראה לי את פרקי, אמר לו לא עליך ולא על כיוצא בך אני שולט (שם דבר׳ ט). ואתה משיב בנים שהן בפרק אבותיהן פקד עון אבת על בנים, שאינן בפרק אבותיהן לא יומתו אבות על בנים, כיצד את מוצא שאין בית דין שלמעלה קונס אלא מבן עשרים שנה ומעלה (מדר׳ תנחומא, הופמן, דבר׳ כד טז). — ובסהמ״א: שזה נמצא ע״ד בשנה בד׳ פרקיה ר״ל קור וחום וקיץ וחורף והם ד׳ תקופות השנה (פירוש יצירה לאבוסהל דונש בן תמים, נט). בה׳ חרמים מעל עכן בד׳ פרקים כנגד ד׳ ידות (ברא׳שית רבתי, אלבק. 182). הלוך ונסוע, לפרקים, יושב כאן חדש או יותר ונוסע משם ונוטה אהלו במקום אחר (רש״י, ברא׳ יב ט). ויצחק היה בן קכ״ג אמר שמא לפרק אמי אני מגיע והיא מתה בת קכ״ז והריני בן חמש שנים סמוך לפרקה, לפיכך לא ידעתי יום מותי, שמא לפרק אמי שמא לפרק אבא (הוא, שם כז ב). וכבר טענו על היהודים וחשבו כי עיקר תורתם אבד ושאינם על שורש אחד בעבור שיפול להם פסח קודם הכנס פרק האביב כפי חשבונם בתקופה (ר״י א״ת, כוזרי ד כט). דע כי אלו הפרקים אצל חכמי הכוכבים כי אצל חכמי הכוכבים הם זמני העתקות השמש ברובע רובע מגלגל המזלות מתחילים מהנקודה האביבית (קאזון א ב ב ג). כי פרקי שנה מתחלפים (אמו״ר לראב״ד ב ד, 59). ומה שאמר למועדים הוא לפרקים מלשון למועד אשר יעדו הואיל ועל ידיהם ר״ל ע״י מרוצת גלגליהם ונסיעתם בהם על המנהג שאמרנו הוא מתחלק הזמן לפרקים ולעיתים ידועים (ר״י הישראלי, יסוד עולם, לו:). החרף יחרפני למות וכו׳ הסתו יסית צנה וסגריר וכו׳ וגם

1) [פרש״י: פרקי שנותיו כגון לאחר מ׳ שנה.]

בהיות טבעי הפרקים האלה על תכלית סדורם (ר"י בדרשי, בחינת עולם יב). ואולם השנה נחלקת לארבעת פרקים (ר"א הקרא', גן עדן, הבדל שנה משנה א, יד.) או מפני פרק הקיץ שחום האויר יתיך הכח הרגיל לעזור ליציאת העובר (ר"מ אלדבי, שבילי אמונה ה א). הלא דרך הרגיל אצל חבירו הרבה לבלתי השתעשע בו כאשר בראותו אותו לפרקים (ר"מ אלשיך, משלי ה ל). שתלמד ממנו ידיעת מלאכת העבור בהוצאת המולדות וידיעת הפרקים והמועדות וראשי החדשים לכל עת (חשבון העבור, בס' דברי חכמים, כג). — ואמר הפיטן: הנה זה בא לפרקים זמן לגאול רצוצי ארקים (ר"א קליר, סדר זה בא, מוסף שבת החדש). ענה צועקים למטרות עוז בראשי פרקים פרקים ארבעה היכנת לדון דין עשוקים (רסע"ג; ענה אליבי ישעך, הושענות ליום ג, סדור אהבה לובה, תרמז; סדור רסע"ג, רמד). — ו) *פֶּרֶק זה בחיי האדם שהוא משתנה בו מנער לאיש, מנערה לאשה, זמן ההתבגרות, Pubertät; puberté; puberty: תינוקות סמוך לפירקן מחנכין אותן לפני שנה ולפני שתים בשביל שיהו רגילין במצות (תוספת' יוה"כ ה ב). לא יבא אדם על יבמתו עד שתגיע לפירקה (ר' מאיר, שם יבמ' ו ט). עד הפרק זוכה לו (האב לבנו) מיכאן ואילך זוכה לעצמו (שם עדי' א יד). היכן מצינו שהיו חגרין עד הפרק וכשהגיע הפרק נתפשטו ושהיו חרשין עד הפרק וכשהגיע הפרק נתפקחו וכו', היאך זוכה לו עד אותה שעה (ר"ע, שם שם). שהוא גדול בתורה שלא בפירקו ומבזה את הגדולים ממנו (ר' סימון, ירוש' סוטה ג ג). בנות ישראל שהגיעו לפירקן ולא הגיעו לשנים, בנות עניים טופלות אותן בסיד, בנות עשירים טופלות אותן בסולת, בנות מלכים טופלות אותן בשמן המור (ר' יהודה, שבת פ:). והמדריך בניו ובנותיו בדרך ישרה והמשיאן סמוך לפירקן עליו הכתוב אומר וידעת כי שלום אהלך (יבמ' סב:). לפני הפרק ולאחר הפרק נשים בודקות אותן, תוך הפרק אין נשים בודקות אותן (ר' יהודה, נדה מח:) אף תוך הפרק נשים בודקות אותן (ר' שמעון, שם שם). והמשיא אשה לבנו סמוך לפרקו קודם שיבא לידי חטא וכו' (דא"ר ג). — עמד על פִּרְקוֹ, כמו הגיע לפרקו: כל זמן שהיה הבן קטן היה אביו משמר את הכל, הגדיל הבן ועמד על פרקו אמר לו אביו כל זמן שהיית קטן אני הייתי משמר את הכל עכשיו שעמדת על פרקך הרי הכל מסור לך (מד"ר שמות טו). משעמדו בניו על פרקן אמר להם וכו' (שם שם ל). למלך שהיה לו בן ועמד הבן על פרקו ביקש להשיאו ולא היה לו אנגיטירין חדשה, אמר המלך אין כבודו של בני כן (ר' יהודה בר סימון, פסיק' ר"כ, בחדש השלישי, בובר, קו:). —ואמר הפיטן: ובקומתה גדלת ועמדה על פירקה (מחז' ויטרי תפב). עת דודים בהגיע ופרק אישות עקב ענוה עניו נתבקש בדרישות עדת קדש לקדש בקדשה ופרישות (ר' מאיר בר יצחק, אדיר ונאה, יוצ' שבת אחר שבועות). — ז) *פרק בין דבר לדבר, הבדל, Unterschied; difference: אין פרק בין שימול אותו בעת ההיא אל אשר ימול אותו קודם העת ההיא (ספר המצות לענן, הרכבי, 122). כי אין בין שני המינים האלה פרק (פרוש רוח לשלמון בן ירוחם, ספר זכרון לפוזננסקי, לג). ואין בין אור השמש ואור הנפש פרק מבואר (נסים בר שלמה, תרג' ס' הגבולים ליצחק הישראלי הרופא, ס' היובל לשטינשניידר, 136). הדבור בכח הרוחני והפרק שבין הרוח והנפש וכו' ואם ישאלני שואל מה פרק בין הנפש והרוח נשיב לו כי הפרק יהיה משתי פיאות, הרוח היא עצם גושמני והנפש היא עצם רוחני (שם 138). בחקיקת הדברים ותכליותם והפרק בין החקיקה והתכלית (שם 141). כי לו לא היה פרק בין ב' הדברים אבל היו שוים לא היה תיה מענה לשאלה (יעקב בן שמעון, תרג' ספר הערבות לישועה בן יהודה הקרא', LFDWDJ, Bericht 18, עמ' IV). העתים והמשפטים והפרקים שבין הדברים להפריד בין דבר לדבר (שם שם). ואין פרק בין שהוא ברשות פלוני או ברשות אחר (שם שם XI). כי אין פרק בין הדיבור בלשון ובין נענוע האיברים (שם שם XII). ואין פרק בין מי שאמר כי זה רע מדרך השכל ובין מי שאמר כי רע ממנו להרות באויר (הוא, שם שם 75). מה הפרק שנתן בין האדם ובין הבהמה (ר"א הקרא', עץ החיים כ). שיהיה פרק בין מה שיצוה הוא ומה שיצוה זולתו (שם ס). — ובמשמ' התכונה הסגלית של דבר: האדם הוא החי המשכיל המת כי החי מורה על סוגו וכו' והשכל' והמיתה הן פרקיו (נסים בר שלמה, תרג' ס' הגבולים ליצחק הישראלי הרופא, ס' היובל לשטינשניידר, 181). אינך צריך מחידיעה בנאמרות ליותר מחידיעת בסוגיהם

ומיניהם ופרקיהם וסגולותיהם וכו' (מקור חיים לרשב״ג 3 יז). המהות מורכב משני דברים והם הגנס והפרק (שם ה ל). — ח) ״כמו פִּרְקָה, מפלגה ובת: ויהיו בני ישראל בימיו שלשים פרקים (תולדה סמרונית, REJ 1902 Avr., עמ' 205). ויתפרקו כל בני ישראל שלשה פרקים והם א' אתקרא שמה הצדוקים וכו' (שם שם Juil.-Sept., עמ' 75).

״**פִּרְקֵד** [1]), פעֵ', פִּרְקֵד, בינ' מְפַרְקֵד, — נפל על גבו, שכב על גבו: ולשון מסריד לשון נפול ומפורקד (תשו' הגאו' הרכ, 106).

א. *__פְּרַקְדָּן__ [2]), פְּרַקְדָן, פורקדן, ת״ז ותה״פ, — שוכב על הגב: פרקדן לא יקרא ק״ש (ברכ' יג:). פרקדן לא שמיה הסיבה (פסח' קח.). — ובסהם״א: שנמצא רוק בכילה למעלה איכא למימר ששכבת פורקדנית בשעת תשמיש רקקה למעלה מן הכילה (ערוך ערך רק). ואני שוכב פרקדן מרוב העיפות (רמב״ם לר״ם ח״ח). כי הפרקדן בטנו על גבו והשוכב על בטנו בהפך זה (תוי״ר לרתב״ד ח ח). ושוכבים על גב כמו פרקדנים (חרוזי תבן סינח,

[1]) [מן הארמ' שבתו״ם, ובסור' אתפרקד, שכב פרקדן או אפרקד (על פרקד), על הגב. ונראית דעתו של יוסף פרלס (REJ 1903, עמ' 353) שלפיה נגזרה המלה מן היונ' πρωκτός, האחור. וכן נוצרו אף בלשונות אחרות פעלים חדשים משמות אברי הגוף כגון בגרמני' Bürzel, מן burzeln, purzeln, בשם' נפל על הגב, מן האחור. ואף ב. פְּרַקְדָן בשם למין ממיני הקטניות אינו בעקר אלא א. פרקדן, ונקרא כך על פי דמיון הצורה, כשם שגם אפון עקרו לפי לָו ואחרים אַפּוֹן, אף, חטם, עפ״י דמיון חיצוני זה.

ובמד״ר (ברא"ר מה) בכמה נוסחי (עי' תיאודור שם, וערוך ערך פרקד): כדי שתהיינה מתרפקדות על בעליהן בנוייהן, צ״ל כברפוס: מתרפקדת. במלון צמח דוד לר״ד מן התפוחים מובא ערך פִּרַקְד, ומבאר שם: שכב על שדרו.]

[2]) (מן הארמי, ועי' בהערה הקודמת. ואלה דברי שבלי הלקט (פסח סי' ריח, עמ' לג:): ופתרון פרקדן יש מפרשין אותו שוכב על מתניו ופניו למעלה ודייקי בר קדל ששוכב על ערפו, ויש מפרשים ששוכב על פניו ומתניו למעלה ודייקי בר קידה, ע״כ. ובפרוש רסע״ג למס' ברכ' (הוצ' ורטהימר, ז:): פורקדן ינאם עלי אלקפא יעני עלי אלמפצלין אלאימן ואלאיסר, ז״א: פורקדן יישן על גבו לאמר על שני המפצלים הימני והשמאלי.]

הרב׳ שלמה רופא, כ״י ברלין). הלכתי לבקר בחורה אחת וכו' ומצאתי היותה מוטלת על מטתה פרקדנית (שלשלת הקבלה, דרוש על האדם ורוחות רעות, ואלקווא, סע:).

ב. *__פְּרַקְדָּן__, פְּרַקְדָן, פורקדן [1]), ש״ז, — מין ממיני הקטניות (lathyrus), Platterbse; gesse; chick-pea, vetch: הפול והספיר הפורקדן והטופח ופול הלבן והשעועית אינם כלאים זה בזה (כלאים א א).

״**פְּרַקְדָנוּת**, פְּרַקְדָנוּת, ש״נ, — שכיבה על הגב: והאדם יותר יעתק משאר בעלי חיים במצב כמו העמידה והישיבה והשכיבה והפרקדנות (כל מלאכת ההגיון, ס.). ואלו התכונות (של המשועמם הדומה למת) תכונות המתים מצורף להם הפרקדנות והשתיחה (כ״י פריזי, מקור הקבורה של גליגוש).

״**פִּרְקָה**, ש״נ, — בת, מפלגה, Abteilung, Sekte; section, secte: ויהיו בני ישראל בימיו שלשים פרקים, פרקה עשו כתועבות הגויים וכו' (תולדה סומרונית, REJ 1902 Avr., עמ' 205). ויתפרקו כל בני ישראל שלשה פרקים והם א' אתקרא שמה הצדוקים, ב' אתקרא שמה הפרושים, ג' אתקרא שמה החסידים וזאת הפרסה היא עדת השומרים (שם שם Juil.- Sept., עמ' 75). והם בני יוסף הצדיק המתקראים פרקת החסידים וכו' ותהי להם עזר על מלחמות פרקת הפרושים (שם 76). — ובמשמ' יחידה בצבא, Division; division.

*__פִּרְקוֹן__, ש״ז, — פִּדְיוֹן, Auslösung, Loskauf; rachat; redemption: האב זכאי בבתו בקדושיה וכו' יתר עליו הבעל שאוכל פירות בחיית וחייב במזוניתיה בפרקונה ובקבורתה (כתוב' ד ד). תקנו מזונותיה תחת מעשה ידיה ופירקונה תחת פירות וקבורתה תחת כתובתה (שם בבלי מז:). — ובסהם״א: כיון דחייב הבעל בפרקונה ופדה את האשה נתחייב הבעל לפרוע (תשו' ר״מ מרוטנבורג ד סמח)

פִּרְקוֹס, עי' פִּרְכּוֹס.

״**פִּרְקִי**, ת״ז, — לפרקים, משמש פֶּרֶק: ומה שיחסר מגופם (של החוליות) בהם הושמו תוספותם הפרקיות קצרות רחבות ומה שתחת העשרה הנה

[1]) [עי' בהערות הקודמות.]

תוספותם הפרקיות המכיטות למעלה הם אשר בהם גומות החבור וכו' (קאנון אבן סינא א א א ט).

א. *פֻּרְקָן, פֻּרְקָן, פורקן, ס"ז,—גאולה, תשועה; Rettung; délivrance, deliverance: ובחנוכה מתפלל שמונה עשרה ובהודאה מזכיר על הנסים ועל הגבורות ועל הפדות ועל הפרקן שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה (סדר רע"ג הפלס ב, פב.). ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופרקן כהיום הזה (שם שם). — ואמר הפיטן: ועוד ארבע תהי שותה בשמחה ואפילו לאל תשאל שאלה ואז תאכל מיסב על שמאלך ותודה אל עלי פורקן גאולה (בירך כוס קמה, פזמון לפסח, סדור מנהג ארם צובה, תסיד:). — ואמר המשורר: ולמה נעשה פרקן על ידי נביא נרדם ולמה זה בני אדם בראשית רבו על הון (שאלות הראב"ע, כהנא ב. 27).

ב. *פֻּרְקָן, פורקן, ס"ז, — פרוד, פלוג: ובשנה העשירית למלכותו קם על הפורקן אשר בין עדת בני ישראל (תולדה שומרונית REJ Jul.–Sept. 1902, עמ' 74). לחקור על הפרקן אשר ביניהם (שם שם).

א. פ־ר, ממנו פַּר, ב. פָּרָה, א. *פִּרְפּוּר, פִּרְפֵּר, א. פָּרַר.

ב. *פרר, ממנו *פֵּרוּר, ב. *פִּרְפּוּר, ב. *פָּרַר.

א. פָּרַר, קל רק עקו' פור, — נדנד, זעזע[1]), rütteln; secouer; to shake: רעה התרעעה הארץ פור התפוררה ארץ מוט התמוטטה ארץ (ישעי' כד יט).

—פוע', פּוֹרַרְתָּ,— פּוֹרֵר את הדבר, נִדְנְדוֹ וזעזעו[1]): אתה פוררת בעזך ים שברת ראשי תנינים על המים (תהל' עד יג). — ובספהס"א: יפורר בתוכחותיו סלעי הלבבות ויזיל דמעות העינים (ר"י סריזי, תחכ' ב, 28). —ואמר המשורר: למי אלך ומי אביט ואל מי אני אפנה ועל שם מי אשורר, ועזבתי בנו דויד אשר הוא לבל סלע כמו פטיש מפורר (ד"ה של יהודי אלג'יר יא"י ב, יעקב אזן, 15). — ואמר המליץ: פוררתני בתיעבותיך פצמתני בחמאות לשון רמיה (משו, אהבת ציון כג, 169).

—התפו', הִתְפּוֹרְרָה,—הִתְפּוֹרְרָה הארץ, פּוֹרְרוּ אותה: רעה התרעעה הארץ פור הִתְפּוֹרְרָה ארץ מוט התמוטטה ארץ (ישעי' כד יט). — ובספהס"א: מקצת הארץ משתנית ומתפוררת ונעשית מים (רמב"ם, יסודי התורה ד ה). — ואמר הפיטן: רשע הפושט עת הגיע למקום תפילין מצות ברה, צעק צעקה ונזדעזע עולם וארץ התפוררה (אדרי הלבנון, קינ' ת"ב). — ואמר המשורר: תקל בעינינו עדי יתפלצון לה מוסדי ארץ ויתפוררו (רשב"ג, בימי יקותיאל, ברודי, 15).

—פוע', *פּוֹרֵר, שֶׁפּוֹרְרוּ אותו: הים וגליו בעזך פוררו הירדן הובשת וברגל עברו (רגמ"ה, אזה כל, סליחו' יוה ד).

ב. *פָּרַר, קל לא נמצא[1]).

—פִּעֵ', *פֵּרַר,—שבר לפרורים[2]): רבי יהודה אומר אין ביעור חמץ אלא שריפה וחכמים אומרים אף מפרר וזורה לרוח או מטיל לים (פסח' ב א). לא אמר (ר' מאיר שמתר להאכיל חמץ לבהמה) אלא מפרר מכיון שפיררו בטל (ר' יוסף, ירוש' שם שם). עכבר נכנס וככר בפיו ונכנס אחריו ומצא פירורין צריך בדיקה מפני שאין דרכו של עכבר לפרר וכו', תינוק נכנס וככר בידו ונכנס אחריו ומצא פירורין א"צ בדיקה מפני שדרכו של תינוק לפרר (רבה, בבלי שם י:). היה מהלך במדבר מפרר וזורה לרוח, היה מהלך בספינה מפרר ומטיל לים (שם כח). — ואמר הפיטן: שבר עצמותי זורר ומפרר סלה כל אבירי הטבור והשרר (מי יתן, קינ' ת"ב).

—פעֵ', *פֹּרַר, בינ' מְפֹרָר, שֶׁפֹּרְרוּ אותו: ואם אינם לא מבושלים ולא מחוברין אלא שהן מפוררין דק דק אע"פ שאין בהם כזית ולא תואר לחם מברך המוציא (אבודרהם, סדר ברכת המוציא ופירושה, קה.).

—התפ', *הִתְפָּרֵר,—נשבר לפרורים: מפני שמתפרר בתוך הפה ואינו נקשר לפיכך אינו מקנח (רש"י, סוכ' קה., ד"ה בדסערי לא).

---

1) [כך פרש המחבר במ־ונו הקטן וזוהי גם דעת כמה מן החדשים. וכך גם ת"י (ישעי' כד יט): מנד תנוד. והשבעים תרגמו ἀπορίᾳ ἀπορηθήσεται, כלו' תסבל סבל קשה, ומעין זה הוולג' contritione conteretur, והפרשנים העברים בארו כמשמ' תשבר לפרורים, ובמשמ' זו נוהגת המלה בספהס"א.]

2) [עי' בהערה הקודמת.]

1) [עי' גם ערך א. פור, הפע' הֵפִיר וגם הֵפֵר, כאלו מן ב. פרר, וכן באשורי פרר בשמ' זו.]

2) [בתוספתי (שביעי' ו כט): מְפַרְרִין רימונין לעשיתן פרר (כך בהוצ' צוקי"מ) וצ"ל מפרדין, פרד, עי' הערות לערכים א. פָּרַד, פִּעֵ', א. פָּרַךְ, פִּעֵ'.]

א. **פרש** 1), ממנו °מפרש, *פרוש, א. פרש, א. פרשה, °פרשן, °פרשנות.

ב. **פרש** 2), ממנו ב. פרש, פרש.

ג. **פרש** 3), ממנו ג. פרש, ה. °פרש, פרש, °פרשות.

ד. ***פרש** 4), ממנו *הפרש, *הפרשה, *פרוש, *פרישה, *פרישות, ד. *פרש, ב. *פרשה.

א. **פרש** 5), פ"י, פרש,—ברר והבהיר, אמר את הדבר ברור לאין ספק, erklären; expliquer; to explain: ויניחהו במשמר לפרש להם על פי יי' (ויקר' כד יב). — ובתו"מ: כלל שאתה מוסיף על הפרט אי אתה יכול לדונו כעין הפרט להוציאו מן הכלל עד שיפרוש לך הכתוב כדרך שפירש לך בנזיר (ספרי במד' כד). כי יפליא כשיפרוש לנדור פרט למהרהר בלב (מד"ר במד' י) — °ובמשמ' באר: ואם יש מקום שרוצים לפרוש להם (את הפרק בתורה) יעמוד אחד חוץ ממתרגם ויפרש להם בלשונם (סדר רע"ג הטלס ב, לד:). ותשובת הגאונים פורשין לגנאי דליכא קושיא מעליא אל תעלוה לגו (רס"י, ב"מ עז., ד"ה איכא).

—נפעל, נפרשות, — היו הצאן נפרשות, כמו נפרשות, פרוסות על גבי השדה 6): כבקרת רעה עדרו ביום היותו בתוך צאנו נפרשות כן אבקר את צאני והצלתי אתהם מכל המקומת אשר נפצו שם ביום ענן וערפל (יחזק' לד יב).

—פעל, פרש, מפרש, — שפרשו וברור אותו: ויניחו אותו במשמר כי לא פרש מה יעשה לו (במד' טו לד). ויקראו בספר בתורת האלהים מפרש 7) ושום שכל ויבינו במקרא (נחמי' ח ח). — ובתו"מ: שלא אמרו למשה היאך נצא למדבר ואין לנו צדה לדרך אלא האמינו והלכו אחר משה ועליהם מפורש בקבלה הלוך וקראת באזני ירושלים (מכי' מסכתא דפסחא יד). מה הפרט מפורש פרי ופסולת פרי אף אין לי אלא פרי ופסולת פרי להביא החרצנים ואת הזגים שהם פרי ופסולת פרי, או מה הפרט מפורש פרי גמור אף אין לי אלא פרי גמור וכו' (ספרי במד' כד). יברכך יי', בברכה המפורשת, וכן הוא אומר ברוך אתה בעיר וברוך אתה בשדה וכו' (שם שם מ). והדברים עתיקים, כל אחד ואחד מפורש במקומו (שם שם עח). מה הפרט מפורש דבר שהוא וולד וולדות הארץ אין לי אלא דבר שהוא ולד וולדות הארץ (ירוש' מע"ש א ד). ועליו הוא מפורש בקבלה גולמי ראו עיניך וכו' (ר' יוחנן, שם נדה ג ג). גדולה מצות מילה ששלש עשרה בריתות נכרתו עליה מן הפסוקין המפורשין (ר' ישמעאל, תנחו' לך לך יז). א"ר ירמיה בר אלעזר חמשים ושתים שנה הקב"ה מעיד באנשי סדום ומזעזע עליהן את ההרים כדי שיעשו תשובה, אמר רשב"י מקרא מפורש הוא המעתיק הרים ולא ידעו וכו' (שם וירא י). —ובספה"א: ואמר הגאון ולא פורש לנו מהו (ערוך ערך שב). למה כתוב אחד, לפי שהיה הקב"ה יחיד בעולמו וכו' כך מפורש בב"ר (רס"י, ברא' א ה). כמו שמפורש באגדת חלק (הוא, שם ד יט). באור משלים סתומים שבאו בספרי הנביאים ולא פורש שהם משל (ר"ם א"ח, פתיח' הרמב"ם למו"נ). לא מבעיא אם עשאי אפותיקי מפורש שאמר לא יהא לך פרעון אלא מזו וכו' אלא אפילו לא עשאו אפותיקי מפורש (טוחו"מ קז). —ואמר הפיטן: ראינוך תרעי רעיה מליך לא מפורשים (רלב"ע, איה עופר, אגר 165). —*ובנגוד אל סתום או סתם: שתים (מצוות) מפורשות ואחת סתומה תלמד סתומה ממפורשה, מה מפורשה שבע אף סתומה שבע (תוספת' שבועי' א ה). נאמר כאן סוס סתום ונאמר להלן סוס מפורש וכו' מה מפורש בחמשה מכות אף סתום בחמשה מכות (איסי בן סמאי, מכי' מסכתא דשירתא ב). נמצאנו למדים קן סתומה וקן מפורשה (ספרי במד' ל). נלמוד סתום מן המפורש (ר' הושעיה, ירוש' סקל' ג ג). ומה סתומות שלכם כך מפורשות על אחת כמה

---

1) [עי' בהערה לא. פרש.]

2) [עי' בהערה לב. פרש.]

3) [עי' הערה לערך פרש.]

4) [עי' בהערה לד. פרש.]

5) [באותה משמ' אף בארמ', ואולי אין כאן בעקר אלא מבטא אחר של פרש, פרס, כרגמת כנש על יד כנס, ולפי זה עקר משמ' הפעל: פשט ושטח את הדבר, ואכן בערב' בא במשמ' זו פשר a) בהפוך הגאים ועי' גם פשר, הערות.]

6) [עי' בהערה הקודמת. רב החדשים גורסים כאן נפרשות בשין שמאלית.]

7) [בתלמו' (מגי' ג.) אמרו על זה: מפורש ☞ תרגום.]

a) فسر

אַמה (ר' יהושע, חגי' כב:). לפניה בין בסתם בין במפורש לאחריה במפורש אין בסתם לא (רבה, יבמ' מו.). דברים הללו סתומין כאן ומפורשין במקום אחר (מד"ר רות פרשתא ג). — ואמר הפיטן: אצורה ומפֹרשה, עצורה ולא מפֹרשה זאת חקת הפרשה (ר"א קליר, אלוהה, קרובה שבת פרה). — **שם המפֹרָש**[1], שם אלהים באותיותיו יהוה: כה תברכו את בני ישראל, בשם המפורש, אתה אומר בשם המפורש או אינו אלא בכנוי, ת"ל ושמו את שמי על בני ישראל, בשם המפורש, ובמדינה בכנוי (ר' יאשיה, ספרי במד' לט). שם המפורש אסור לומר בגבולים (שם שם). מה עשה משה הזכיר עליו שם המפורש וברח (ר' מאיר, מד"ר דבר' יא). זיין שנתן להם בחורב שם המפורש חקוק עליו וכשחטאו ניטל מהן (רשב"י, שם שה"ש, גן נעול) — ובספה"א: ועטרה נתונה בראשו וכתר שם המפורש על מצחו (פדר"א ד). והיו תוקעין והלוים משוררים ומזמרים ומנדין את הכותיים בסוד שם המפורש (שם לח). והראהו ברית מילה וארון יוסף והמטה שחקק עליו שם המפורש ולא קבל (שם מג). —וכספה"פ *מְפֹרָש, כמו מְפֹרוּש: קבל (פקדונות) מן הקטן עושה לו בהם סגולה, מת יחזיר לאביו וכולם אם אמרו בשעת מיתה ינתן לפלוני שהן שלו יעשה מפורש כפירושו (תוספת' ב"ק יא א). ואם אמר מה שירשתי מבית אבי אימא הן יעשה מפורש כפירושו (שם ב"ב ט ג).

—**פעי, *פֵּרַש, פֵּרַש**,—כמו קל, אמר באפן ברור לאין ספק: הרי עלי עשרון יביא אחד, עשרונים יביא שנים, פירשתי ואיני יודע מה פירשתי יביא ששים עשרון (מנח' יג א). פירשתי מנחה ואיני יודע מה פירשתי הרי זה מביא חמש מנחות לחמשה מינין (תוספת' שם יב יא). יכול יתפלל אדם כל היום כולו, פירש בדניאל וזמנין תלתין ביומא וכו' יכול יהא משמיע לאזניו, פירש בחנה חנה היא מדברת על לבה וכו' (שם ברכ' ג ו). פועלים שהיו עושין אצל בעל הבית וכו' משיירין כדי פיאה ואינה פיאה עד שיפרשנה בעל הבית לשום פאה (שם פאה ב ז). מוכר לו יין ואינו חושש שמא מנסכו לעבודה זרה ואם פירש לו אפילו מים ומלח אסור למכור לו (שם ע"ז ב כא). כל שאין לו בכשר אין לו בעורות חוץ מן העולה שפירש בה הכתוב עור העולה אשר הקריב לכהן לו יהיה (שם זבח' יא ז). מהו צריך לפרש זה גיטיך וזה קידושך, והכא זה פריון מעשר שני (ירוש' מע"ש ד ז). מאי שנא מכר ומאי שנא מתנה, פירש יהודה בן נקוסא לפני רבי זה פירש וזה לא פירש, האי זה פירש וזה לא פירש הוא, אלא זה היה לו לפרש וזה לא היה לו לפרש (ב"ב עא.). אף הוא פירש בשפתיו ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד (מד"ר ברא' לח). לא פירש הקב"ה שכר מצות בתורה (תנחו' תצא ב). — **ופֵרַש את שמו**, אמר או כתב וחתם אותו בפֵרוש: תקנה גדולה התקינו שיהו עדים מפרשין שמותיהן בגיטין (גיט' לו.). — **ופֵרש את השֵם**, בטא את שם אלהים ככתבו: המגדף אינו חייב עד שיפרש את השם (סנה' ז ה). — **ופֵרש את הכתוב** את הענין, ההלכה וכדו', בֵּאֵר, תרץ (וגם הבדיל): א"ר יהושע שמעתי שתמורת הפסח קריבה ותמורת הפסח אינה קריבה ואין לי לפרש, אמר רבי עקיבא אני אפרש, הפסח שנמצא קודם שחיטת הפסח ירעה עד שיסתאב וימכר ויקח בדמיו שלמים, וכן תמורתו, אחר שחיטת הפסח קרב שלמים וכן תמורתו (פסח' ט ו). אמר ר' יהושע שמעתי שהסרים חולץ וחולצין לאשתו והסרים לא חולץ ולא חולצין לאשתו ואין לי לפרש, א"ר עקיבא אני אפרש, סרים אדם חולץ וחולצין לאשתו מפני שהיתה לו שעת הכושר, סרים חמה לא חולץ ולא חולצין לאשתו מפני שלא היתה לו שעת הכושר (יבמ' ח ד). אחר זמן כדי שתרד מן המטה ותדיח את פניה, פירשו ר' אלעזר בר' צדוק כדי שתושיט ידיה תטול העד מתחת הכר או מתחת הדלוסקום (תוספת'

[1] [שמוש הפעל פרש על יד השם בלשון החכמים (עד שיפרש את השם, עי' לקמן, פעי) אינו משאיר כל ספק, שיש להבין שֵם המְפֹרָש מן א. פֵּרַש במשמי השם ההגוי מפֹרָש ככתיב האותיות, ומשמי זו אנו מוצאים גם בסדר עבודת יוה"כ של האשכנז' והאיטלי': והכהנים והעם העומדים בעזרה כשהיו שומעים את השם הנכבד והנורא מפורש יוצא מפי כהן גדול וכו' (בנוסחי ספרד': את שם המפורש וכו'). ואין גם שם המיחד בעקר אלא השם המבטא בצורתו המיחדת עד שאין ספק שהכונה לאל המיחד. ורק אחר כך נדרש השם הזה כא"ז יש בו אף כל הכונות של ג. פרש, השם הנפרש, הנבדל וכדו', וטעו המלמדים שהלכו אחרי פרוש זה.]

נדס ג ו). אמר לו (לבן עזאי) ר׳ יוסי הגלילי שניהו, א״ל אין שונים לחכם, א״ל פרשיהו א״ל אין מפרשים לחכם, הזר ר׳ יוסי הגלילי ופירש[1] וכו׳ (ספרא ויק, מלורע פרק ה). אדם גדול היה ובקי במשנתינו היה ופירשה (ר׳ אבהו, ירוש׳ שבת ב א). כך פירשה רבי הושעיה אבי המשנה בכופר של אחר מיתה שנו (ריש לקיש, שם ב״ק ד ז). אני הוא ששמעתי ולא היה לי לפרש ואתה דורש ומסכים שמועה (ר׳ טרפון לר״ע שם, הורי׳ ג ד). ולא היתה הלכה שהיתה תלויה בבית המדרש שלא פירשוה (ברכי כח.). כי סליק ר׳ זירא מימי פרשה ברוח אחת בארבעה משתי רוחות משהו לכאן ומשהו לכאן (עירוב׳ יב.). אם קרית לא שנית ואם שנית לא שילשת ואם שילשת לא פירשו לך (רבי לר׳ חייא, מו״ק עז:). קשה הדבר לאומרו ואי אפשר לפרשו (ר״ש בן יוחאי, מד״ר ברא״ש׳ כב). פרש לי פסוק זה (ר׳ אליעזר לר׳ יהושע, מדר׳ משלי ו). מי כהחכם זה הקב״ה שכתוב ה׳ בחכמה יסד ארץ, ומי יודע פשר דבר שפירש תורה למשה (פסיק׳ רבי פרה, קא.). —ובזהמ״א: כי כן כל עלילות יוצרינו ראוי לפרש (רסע״ג על חוי הבלכי, דודזון, 74). כמו למע״ן ספו״ת הרו״ה א״ת ה״צי יש שמפרשין מלשון הוספה וכו׳ ויש שמפרשין מלשון ספייה (תשו׳ הגאו׳ הרכבי רמח, 125). ובא ר׳ אבא לפרש כי מודים בברכות שלראש השנה ויום הכפורים (שם רכז, 131). ויפרש ישו את השם הגדול ויבוא הרוח ויוליכנו בין שמים לארץ (תולדות ישו). היה עליהם (על השתפים) חוב לאחר, אם פירשו שאינם אחראים זה לזה חולקים וכשיגיע זמן החוב לפרוע יתן כל אחד חלקו (טו״ע חו״מ קעו כ). —ועי׳ מפרש.

—התפ׳, *התפרש, נתפרש, — כמו פע׳: ולמה לא נתפרשו שמותן של זקנים, אלא ללמד שכל שלשה ושלשה שעמדו בית דין על ישראל הרי הוא כבית דינו של משה (ר״ה ב ט). וישמע את הקול שאין ת״ל הקול ומה ת״ל הקול המתפרש בכתובים, ומהו המתפרש בכתובים קול ה׳ בכח וכו׳ (ספרא ויק, ויקר׳ פרק ב). מיכן רמז לשיר מן התורה אלא שנתפרש ע״י עזרא (ר׳ נתן, ספרי במד׳ קעו). לפי שנאמר ומקצה אחיו לקח חמשה

[1] [נדפס: ופירוש.]

אנשים וכו׳ ולא נתפרשו שמותן (שם דבר׳ שכד). מדבר שאיננו מתפרש במקומו ומתפרש במקום אחר (מדה י״ז מל״ב מדות של ר״א בר׳ יוסי הגלילי). לעולם אין תורה מתפרשת אלא למי שאינו קפדן (כלה רבתי ה). אנשי השם וכו׳ אנשים שנתפרשו שמותן מלמעלן (ר׳ לוי בשם ר׳ שמואל, מד״ר ברא״ש׳ כו). בד׳ מקומות נאמר בלשון הזה עשה, בג׳ נתפרש ובאחד לא נתפרש (ר׳ איסי, שם שם לח). אף על פי שנתנה תורה מסיני לא נענשו ישראל עליה עד שנתפרשה להם באהל מועד, לדיוטגמה שהיא כתובה ומחותמת ונכנסה למדינה ולא נתחייבו עליה בני המדינה עד שנתפרשה להם במדינה (ר׳ אלעזר. שם שה״ש, כתפוח). — ובסהמ״א: זכרון ע״זה ידעתי הודעתי מתפרש כי כן כל עלילות יוצרינו ראוי לפרש (רסע״ג על חוי הבלכי, דודזון, 74). לשונם צח וערב וברור מללו והמתפרשים בלשון עלג וקצר רוח בעניותנו שלא עמדנו בסודם להושיב דבר על מכונו (תשו׳ רש״י ו, קבוצת קונטרסים. ד.). וכן אם יביא לידו שם אחר שהוא מתפרש על פנים רבים יהיה צריך להודיע על איזה ענין ועל איזה פנים הוא מביא את השם ההוא (ראב״ח הנשיא, המשיחה והתשברת ח א, 7).

ב. פָּרַשׁ, קל לא נמצא.

—הִפע׳, יַפְרִשׁ, — הַפְרִישׁ. הוציא פֶּרֶשׁ וצואה[1]: אל תרא יין כי יתאדם כי יתן בכוס עינו יתהלך במישרים אחריתו כנחש ישך וכצפעני יַפְרִשׁ (משלי כג לא–לב). —ואמר הפיטן: ירא מחטאו מחפיר ומביש יפחד

[1] [המפרשים הקדמונים בארו פעל זה עפ״י ההקבלה אל ישך כלשון נשיכה או עקיצה ועי׳ פָּרַשׁ. הערה, ושיכים לערך אכילה, עמ׳ 208; השבעים (venena diffundet) והוולג׳ (διαχεῖται αὐτῷ ὁ ἰός) הבינוהו כלשון הפרשת ארס; ת״י (דפריח) הבינו כמו פרש כנפים. ואולם אין להעת״ם ממשמ׳ השרש צפע שבשם הצפעוני (השוה צפיעי הבקר ועיד) שלפיה הרגישו באיחד בלכלוך ובטנוף הנגרם ע״י חיה זו, ולפי זה יש לקבוע את טבעה. על כן נראה לחבר יַפְרִישׁ עם פֶּרֶשׁ, שאיננו לשון הפרשה מן ד. פרש אלא קרוב אל פרת׳ a) בערבי, פרתא בארמ׳, והוא פִּרְשׁ באשור׳ באותה משמעות.]

a) فرث

מעון בצפעני יפרוש ענהו כי אבד צדיק תם יגיש ואין איש שם על לב (רמב״ע, אזרח רענן, שעס״ם 83). —ואמר המשורר: ויפריש בצפעוני ויקשר ולא יניא וישך ואם ישק פצעים נשיקותיו (ראב״ע, בשם אל, כהנא א, 200). — ובסהמ״א במשמ׳ עקץ [1]), נשך: והאיש שומע ומחריש אבל בקערות בצפעוני יפריש (ר״י חריזי, תחכ׳ ג, 38). מצא אשה מצא לו בשת הפנים חרפתו לא תמח ימצא בוז וקלונים היא תשוך כנחש תפריש כצפעונים (עמנו׳, מחב׳ א, 12). במלמד הבקר שהיא כלי, שבראש הדרבן שבו מפרישין הבקר שנקרא בלע״ז אגוליאדה (ר״י אברבנאל, שופט׳ ג). ואם פרעש הפרישך ערפהו (ר״י קטנוב, חסק ב עמ י). גם את העקרבים ישעשעו ילדים קטנים ויבלעום חיים ולא יכשלו בם וכו׳ איך ובמה יצודו מפרישים כאלה ויחנכום לבל ירעו גם אם יהיו לברות למו (ר״ם בלוך, שבילי עולם א, כח.).

ג. **פְּרָשׁ** [2]), ש״ז, מ״ר כנ׳ פְּרָשָׁיו, —כמו ג. פְּרִישׁ, דרבן שברגלי הרוכב: והמם גלגל עגלתו ופְּרָשָׁיו לא ידקנו (ישע׳ כח כח). משפעת סוסיו יכסך אבקם מקול פָּרָשׁ וגלגל ורכב תרעשנה חומותיך בבואו בשעריך כמבואי עיר מבקעה (יחזק׳ כו י).—ובסהמ״א: וידקרונו בפרשים שברגליהם ויסרונו למות יגעים והחניתות בנחירינו (קלונימוס, בעלי חיים, ע:). ומזה הענין יקרא רוכב פרש לפי שמפרש הסוס בפרשין [3]) שברגליו להריץ אותו (ר״י בן כספי, משלי כג לג). —"ובמשמ׳ חד, שן: וכן בחרוץ גם כן ישמר שלא יעבירנו על התבואה ומן רב כדי שלא ידיקו פרשי החרוץ הזרע ופרשיו הם השנים מהחרוץ שבהם נכתת החבן מעל הזרע (רד״ק, ישע׳ כח כח).

ד. ***פָּרַשׁ** [4]), פ״ע, — א) פָּרַשׁ ממקום פלוני או מאדם פלוני, נפרד והלך ממנו, התרחק ממנו, sich absondern, entfernen; se séparer, s'éloigner; to separate, go away: הוא (הכהן הגדול) פורש ובוכה והן (זקני בי״ד) פורשים ובוכין (יומא א ה). למה הוא פורש ובוכה מפנה שצריך להשביעו ולמה הן פורשין ובוכין מפני שצרכו להשביעו (תוספת׳ שם א ח). פרוש לאחריך שמא תטמא (רמב״ג, שם פרק יג יג). מי גרם ללוט ליפרש [1]) מן הצדיק ההוא הוי אומר זו מריבה (ספרי דבר׳ לפו). הרי שהיה עסוק עם המת בקבר והגיע עונת ק״ש הרי זה פורש למקום טהרה ולובש תפילין וקורא את שמע ומתפלל (ירוש׳ ברכ׳ ג ג). לשנים שיצאו אחד מטבריא ואחד מציפורין ופגעו זה בזה בחדא משכנא, לא הספיקו לפרוש זה מזה עד שהלך זה מיל וזה מיל, נמצאו רחוקין זה מזה שני מילין (ר״ש בן לקיש, שם שם ט ח). וטמא טמא יקרא, כדי שתהא הטומאה קורא לך בפיה ואומרת לך פרש (שם מע״ש ה א) בשעת הרגל הטהורין מהלכין שיבולת והטמאין מהלכין מן הצד והטמאין מהלכין סתם והטהורין אומר להן פרושו (שם שקל׳ ח א). פורשים מן הזונה ואין פורשין מביתה (שמואל, שם סוטה א ז). ספדוה (את ויבה בר נחמני) תלתא יומי ותלתא לילותא נפל פיתקא כל הפורש יהא בנידוי, ספדוה שבעה יום נפל פיתקא לכו לביתכם לשלום (ב״מ פו.). גבאי צדקה אינן רשאין לפרוש זה מזה אבל פורש זה לשער וזה לחנות (ת״ר ב״ב ח:). בנן של קדושים מהלך עליהן ואנן נפרוש מהן ((ר׳ יוחנן, ע״ז כ.). וכדרך שהם פורשים מן ההיכל בשעת הקטרה כך היו פורשין מבין האולם בשעת הקטרה (ר׳ יוסי, מד״ר במד׳ ז). מאחר שנדבקתי בו (בהקב״ה) יכולה אני (כנס״י) לפרוש ממנו, מאחר שנדבק בי יכול הוא לפרוש ממני (שם שה״ש, אנה הלך). — פָּרַשׁ מן האשה, התרחק ממנה, נמנע או חדל מהזדוגות: אבל לא שמענו שאמר המקום לפרוש מן האשה, אלא היו נכונים והיו נכונים לגזירה שוה, מה נכונים כאן לפרוש מן האשה אף והיו נכונים האמור להלן לפרוש מן האשה (מכי׳, בחדש ג). מכניסין את המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה ובועל

---

1) [עפ״י הבנת הקדמונים את הפעל במקרא.]

2) [עי׳ פָּרָשׁ, הערה. ובארמ׳ פרשא, תרג׳ מלמד הבקר. וכנראה בא הנקוד פָּרָשׁ (יחזק׳ כו י) כדי להבדיל בין שם זה ובין פָּרָשׁ.]

3) [בספר הגלוי לר״י קמחי (עמ׳ 115) הפרישים.]

4) [שרש זה אינו בא בצורה זו ובמשמעותו לא בעברי שבמקרא ולא בערבי, אך באשור׳ בא פרס וגם פרשׁ במשמ׳ הפריד והפסיק וכדו׳. ובארמ׳ של יהודים ולא יהודים פרש כמו בלשון תו״ס, וכנראה מכאן עבר השרש לעברי של חז״ל. ואפשר לפי זה שאינו בעקר אלא א. פרס שחזר בממטא אחר ללשון.]

1) [ואולי נִפְע׳.]

בעילת מצוה ופורש (כתוב' ד.). שהיה לו לפרוש בהנאה מועטת ופירש בהנאה מרובה (שבוע' יח.). מיכן אזהרה לבני ישראל שיפרשו מנשותיהן סמוך לווסתן (ר' יאשיה, שם יח:). שהיתה אומרת לו (שרה לפרעה) אשת איש אני ולא היה פורש (ר' לוי, מד"ר בראש' מא). בנוהג שבעולם אדם נושא אשה בן ל' שנה בן מ' שנה משמוציא יציאותיו הוא בא לזקק לה והיא אומרת לו כשושנה אדומה ראיתי ופורש ממנה מיד (הוא, שם שה"ש, ערך אגן הסהר). —והאשה מן האיש: הנבעלת לערל קשה לפרוש (רב הונא, שם בראש' פ). — ופָרַשׁ מתורה או מדבר עֲבֵרה וכדו': ומה אם הדם שנפשו של אדם קצה ממנו הפורש ממנו מקבל שכר, גזל ועריות שנפשו של אדם מתאוה להן ומחמדתן, הפורש מהן על אחת כמה וכמה שיזכה לו ולדורותיו ולדורות דורותיו עד סוף כל הדורות (מכות ג טו). הזהרו שלא יטעה אתכם יצר הרע ותפרשו מן התורה שכיון שאדם פורש מן התורה הולך ומדבק לע"ז (ספרי דבר' מג). או הודע אליו חטאתו והביא השב מידיעתו חייב על שגגתו, יצא זה שאפי' יודע אינו פורש (ירוש' תרומ' ח א). כל הפורש מדברי תורה אש אוכלתו (רב, ב"ב עט.). מה דגים שבים כיון שעולין ליבשה מיד מתים, אף בני אדם כיון שפורשין מדברי תורה ומן המצות מיד מתים (ע"ז ג:). אם יודע תלמיד ברבו שיודע להחזיר לו טעם בין, ואם לאו תבין את אשר לפניך ושמת סכין בלועך אם בעל נפש אתה פרוש הימנו (חול' ו.). מי שלבו חכם יודע הוא שאם יעבור על המצות יבא העת שיעשה הקב"ה משפט בו, והוא פורש מן העבירה (מד"ר במד' יד). הואיל ואין בע"ז ממש למה קורא אותן אלוהות, א"ר פנחס בר חמא כדי ליתן שכר לכל מי שפורש ממנה (שם דבר' ב). —ופָרַשׁ מן הצבור, מדרכי צבור, לא נהג כמנהג הצבור, לא השתתף בחיי הצבור: אל תפרוש[1] מן הצבור (הלל, אבות ב ד). כל הפורש מדרכי צבור אין מתעסקין עמו בכל דבר (שמח' ב י). את פרשת מדרך בנות ישראל שדרכן להיות מכוסות והלכת בדרך הגוים שהן מהלכות ראשיהן פרועות (מד"ר במד' ט). — פָּרַשׁ לדרכי ישראל, שב מדרכו והתחיל ללכת בדרכי ישראל: בנות הצדוקין בזמן שנוהגות ללכת בדרכי אבותם הרי אלו כבותיות, פרשו לדרכי ישראל הרי אלו כישראל (תוספת' נדה א ג). — ועל דברים דוממים: איספלנית שפרשה מן האגד מחזירה עם האגד (שם שבת ה ד). מקרצת שהיתה שלישית והשיך לה אחרות כולן שלישית בקדש, פרשו שלישית כולן טהורות (שם טהר' א ג). אם משתפרוש גרעינה (של תמר) מתוך האוכל בשילה היא כל צורכה (ר' יונה, ירוש' מעשר' א ג). שקידים המרים הרי אלו פטורין ומתוקין אינן חייבין עד שתפרוש קליפתן החיצינה (ר' ישמעאל ב"ר יוסי משום אביו, שם שם א ד). מה המסמר הזה אי איפשר לו לפרוש מן הדלת בלא עין כך אי איפשר לפרוש מן הפעור בלא נפשות (ר' לעזר, שם סנה' י ב). טבעת של עבודת כוכבים שנתערבה במאה טבעות ופרשו ארבעים למקום אחד וששים למקום אחר, פרשה אחת מארבעים אינה אוסרת, אחת מששים אוסרת (רב, זבח' עד.). ישראל ששחט בהמה טמאה לנכרי, שחט בה ב' או רוב ב' ומפרכסת מטמאה טומאת אוכלין אבל לא טומאת נבלה, אבר הפורש ממנה כפורש מן החי ובשר הפורש ממנה כבשר הפורש מן החי (רב אושעיא, חול' קכא:). — טֻמאה הַפּוֹרֶשֶׁת מן האדם, טמאה שמקורה בגוף האדם: עשר טומאות פורשות מן האדם, מחוסר כפורים אסור בקודש וכותר בתרומה ובמעשר וכו' (כלים א ה). —ומליצה: כל הפורש מסך כפורש מחייו (ר' טרפון לר"ע, תוספת' מקוא' א יט; ירוש' תרומ' ח ב; שם יומא א א; שם מגי' א יג, ועוד). — וכפעל חוזר, פֵּרַשׁ את עצמו[1]: אמר הקב"ה אתה רצית לפרוש עצמך מבני אדם וכו' (מכי', מסכתא דשירתא ו). וכשם שאדם פורש את עצמו מן פירות ערלה כך מקולקלין בשפחות פרושין מן הכשרים ליום הדין (מד"ר במד' י). — וכסהמ"א: אלו שלחתי ואמרתי לו תן עיניך שהן מרמין לך לא היה פורש (ר' יוחנ', בראש' רבתי, אלבק, 133). כמ"ש על קצת החסידים שהיו פורשים משבעים שערים משערי המותר מיראתם שער אחד משערי

1) [נ"א: אל תפרוש עצמך, כפעל חוזר.]

1) [אין כאן בעקר שמוש כפעל יוצא, אלא תוספת ליתר ביאור לפ"ע. במשנ' שבתלמוד בבלי ובמדב"ם: אל תפרוש עצמך מן הציבור (הלל, אבו' ב ד); בדפו' המשניות: אל תפרוש, פ"ע; עי' לעיל.]

האסור (ר״י א״ת, חו״ה, התשובה ה). ופרוש מסותרי השמע כפי יכולתך ואל תאמין לשמוע מה שלא יועילך שמעו (סס, הפרישות ה). וכמו זאת תהיה העבודה שאין צריך עמה לפרוש ולהנזר (הוא, כוזרי ג כג). שכל הפורש[1]) מן הצבור אינו רואה בנחמת הצבור (רעב״ע, אבו׳ ג ד).—ואמר הפיטן: טורף אפו שמא ירדפו חתתם בפרשו לילך ירא גם מסכנת דרכים (ר׳ שמואל יזכה, יולי וילא, סרידי מהגבי׳, מ״ל ויס, 69). —וביב׳ פעו׳, פָּרוּשׁ, שהבדילו והפרישו אותו: כך חמקילקלין בשפחות פרושין מן הכשרים ליום הדין (מד״ר במדי׳ י). —ועי׳ פָּרוּשׁ. —ב) פָּרַשׁ בספינה, בים, לים. הפליג לנסיעה בספינה: היוצאין בשיירת והפורשין בספינה לפני שלשים יום אין צריך לבדוק. בתוך שלשים יום בודק ומשכים והולך לדרכו (תוספת׳ פסח׳ ד ח). מעשה באחד שנדר ולא שלם את נדרו והלך לפרוש בים הגדול ושקעה ספינתו ומת בים (רב הונא, מד״ר ויקר׳ לז). הרבה פורשין לים ורובן חוזרין, יחידים הם שהולכים ולא חוזרין (סס במדי׳ ט). אם מבקש לפרוש כמו מצור לצידון מותר לו לפרוש אפילו בערב שבת (סס סס טז). לא מפה שאדם יוצא ועמל בסחורה והולך ממזרח למערב נעשה עשיר, אפילו פורש בספינות והולך ממזרח למערב וחוזר על המדברות ועל ההרים אינו נעשה עשיר (סס סס כג). מעשה בר׳ אליעזר ור׳ יהושע שהיו פורשין בים הגדול, נכנסה הספינה למקום שהמים לא היו מהלכין וכו׳ (סס קהלת, כל הנחלים). — וּפָרְשָׁה הספינה לים, הפליגה: מעשה בספינה אחת של גוים שהיתה פורשת לים[2]) הגדול (ר׳ תנחומא, ירוש׳ ברכ׳ ט א). משל לשני ספינות פורשות לים הגדול אחת יוצאת מן הלמן ואחת נכנסת ללמן (מד״ר קהל׳, טוב סס). — ובסהמ״א: אינו רוצה (העצל) להיות מהולכי מדבריות שמא יטרפוהו חיות ולא מפורשי ימים שמא תשבר הספינה ונמצא טובע (ר״י בן נחמיאס, משלי כב יג).—ועי׳ פְּעִ׳.

—נפע׳, *נִפְרַשׁ, כמו קל, התרחק ונפרד: אמר הקב״ה (לנבוכדנצר) אתה רצית לפרוש עצמך מבני אדם, סוף בני אדם נפרשין מסך (מכי׳, מסכתא דשירתא ו).

—ובמשמ׳ התרחק מתאוות: עד שכל מי שנבדל ונפרש יאמר עליו ששב פילוסוף או הולך על דעת הפילוסופים (ר״י א״ת, כוזרי ד יח). — ובמשמ׳ הפרש, הבעי׳: אבל לא נפרש (הדם) מן האבר ומובלע באבר הוא מותר לאכלו (ומזהיר, ויקר׳, א).— ובמשמ׳ היה פרוש לעצמו, הפרד: וכל נפרד מוגבל וכל מוגבל יש לו תכלית וכו׳ (הוא, חו״ה, היחוד ז). כאשר הים כשהוא סוער כל טימיו נגרשים ונרעשים ואין נכרהים ולא נפרשים, כן נפשות הרשעים מתערבות יחד ומתלבלכות (רלב״ג הנסיא, הגיון הנפש ב, יב:).—ואמר הפיטן: ומחנות נפרשים לארבעת ראשים, להלל נגשים לקדש הקדשים (ר״י בן גיאת, יקרי להלל, סעה״ס 24). נכון ללבוש שמינה תאומים מכפר ביום תענית עוני, נפרש משבעה ימים לפני בוא יום יי׳ (רלב״ע, אזכירה, איגר 233). והשב בן אשר מחיקך נגרש אל מקום הודו אשר מאבותיו ירש, ייסד היכל ויישב עיר ומגרש, ישב עולם לפני אלהים ואל יהי עוד נפרש (פיוט ברכת פרסת ואחתנן במדה״ג דבר׳, הסגלה). — ובמשמ׳ היה נבדל, שונה. ואמר המשורר: ואם לא נפרשו מציף אמריו הלא יפריש כצפעני פרישה (רשב״ג, הלפור או דרור, ברודי, 3).

—פע׳, *פֵּרַשׁ, פֵּרֵשׁ, פירש, — א) כמו קל. פֵּרֵשׁ מאדם, מן האשה, האשה מן האיש, פֵּרֵשׁ מפריה ורביה, מן הצבור וכדו׳: מנין היתה מרים יודעת שפירש משה מפריה ורביה, אלא שראתה צפורה שאינה מתקשטת בתכשיטי נשים (ספרי במדי׳ לט). סיעה של כהנים עוברות ופירש אחד מהן ובעל הרי מצינו שתוקי כהן גדול (ר׳ יוחנן, ירוש׳ כתוב׳ א ט). אמר לו הקב״ה להושע לא היה לך ללמוד ממשה רבך שכיון שדברתי עמו פירש מן האשה אף אתה בדול עצמך הימנה (פסח׳ פז:). פלוני זה שפירש מן הציבור אל יראת בנחמת צבור (תעני׳ יא.). כל מאה ושלשים שנה שפירשה חוה מאדם היו רוחות הזכרים מתחממין ממנה והיא יולדת מהם (ר׳ סימון, מד״ר ברא׳ כ) אמר (אדה״ר) הואיל וכך אני מוליד והן הולכין למארה, מה עשה, פירש ממטתו ק״ל שנה (הוא, דב״ר, ליברמן, 10). למה לא יתן עליה לבונה, לפי שהלבונה זכר לאמהות הוא שנאמר אלך לי אל הר המור ואל גבעת הלבונה וזו פירשה מדרכיהם, לפיכך תהא מזכרת עון ולא מזכרת זכות (תנחו׳ נשא

1) [בתלמו׳ (תעני׳ יא.): זה שפירש וכו׳.]

2) [כך בקונדרים אחרון לר״ש הדרשן (ירוש׳ גני׳, 324). בדפו׳: מים; לונץ: בים.]

ג). בזמן שאתם עושים את המצות אתם מקודשים ואימתכם מוטלת על העכו"ם, פירשתם מן המצות ועשיתם העבירות מיד מחוללין אתם (שם שלח טו). כשראה משה שאין בו (בקרח) תועלת פירש הימנו (שם קרח ו). הואיל ופירשו אלו מבניך אל תסתכל בחלקם תניחנו האש לא תאכלנו (שם שם ז). שבשעה שראה הקב"ה כל אותם הדורות שהיו עכו"ם ואברהם עמד ופירש מהם ולא השוה להם וכו' (פסיק' רב', אנכי אנכי, קכ.). משל לשנים שפירשו זה מזה על הדרך זה הלך לו מיל לצפון וזה הלך לו מיל לדרום (מדה"ג בר' ד ט, הסגלה). — ובליצה: זה פירש למיתה וזה פירש לחיים (קידוש' כג:)[1]. שנה ופָרַשׁ, עסק בתורה ואח"כ עזב אותה ויצא לתרבות רעה: גדולה שנאה ששונאין עמי הארץ לתלמיד חכם יותר משנאה ששונאים עכו"ם את ישראל, ונשותיהן יותר מהן, תנא, שנה ופירש יותר מכולם (פסח' מט:). — ועל דברים שאינם בע"ח: האסלה טמאה מדרס וטמא מת, פרשה[2] העור טמא מדרס (כלים כב י). חרש שפירש מדופנה של קדרה וכו' כדרך קבלתה טמאה שלא כדרך קבלתה טהורה (תוספת' שם ב"ק ג ה). האגוז הזה כל זמן שעצו דבוק לפריו הוא משומר, פירש הימנו משליכים אותו לאשפות, כך ישראל וכו' (פסיק' רב', יהודה וישראל, מב.). — וכפעל חוזר, פֵּרַשׁ עצמו כמו פָּרַשׁ: מיד הוציא (עמרם) את יוכבד ופירש עצמו מתשמיש המטה וגרש את אשתו כשהיא מעוברת מג' חדשים (מד"ר שמות א). — ובמשמ' חדל, הפסיק, aufhören; cesser; to cease. פָּרַשׁ היונק, חדל לינק. פָּרַשׁ האיש מן האשה, הפסיק את התשמיש: יונק והולך אפילו ארבע וחמש שנים, פירש אין מחזירין אותו (ר' יהושע, ירוש' כתוב' ה ו). בר"א בזמן שפירש מתוך בריו אבל אם פירש מתוך חליו מחזירין אותו מיד (ר' חזקיה, שם שם). היה משמש עם הטהורה אמרה לו נטמאתי ופירש מיד חייב מפני שיציאתו הנאה לו כביאתו (שבוע' יז:). — ופָרַשׁ בים. פָּרְשָׁה הספינה בים: בראשונה היו אומרים היוצא בקולר ואמר כתבו גט לאשתי הרי אלו יכתבו ויתנו, חזרו

1) [ועי' גם ב. פָּרָשָׁה, פָּרָשַׁת העבור, הערה.]

2) [במשנ' מנק' ליוורנו מנק': פְּרָשָׁה, אך אולי צ"ל פָּרְשָׁה, בקל.]

לומר אף המפרש והיוצא בשיירא (גיט' ו ה). הנודר מיורדי הים מותר ביושבי היבשה, מיושבי היבשה אסור ביורדי הים וכו' לא כאלו שהולכין מעכו ליפו אלא במי שדרכו לפרש[1] (נדר' ג ו). היוצאין בשיירא והמפרשין בספינה קורין עמהן בארבעה עשר (תוספת' מגיל' א ג). ואם פירש (הספן) למקום שאין בני אדם מפרישין[2] אין צריכין להעמיד לו ספינה אחרת (שם ב"מ יא כו). בשלשה מקומות השטן מצוי לקטרג, המהלך בדרך בעצמו והישן בבית אפל לעצמו והמפרש לים הגדול (ר' לוי, ירוש' שבת ב ג). היוצא לפרש קודם שלשים יום אינו צריך לבדוק (שם פסח' א א). אבותינו נהגו שלא לפרש[3] בים הגדול (שם שם ד א). אסור לפרש (כמועד) לים הגדול (ר' יודה, שם מו"ק ג א). מעשה שעשיתי מפרש בים הגדול (ר"ע, שם יבמ' טז ד). מעשה בר' אליעזר ור' יהושע שהיו מפרשים[4] בים הגדול (מד"ר ברא' יג). ע"י שהיה זבולן מפרש מיישוב ועוסק בפרקמטיא (שם ויקר' כה). מעשה בספינה אחת גדולה מפרשת לים הגדול נטלה הרוח והוליכה למקום שאין בו מים מהלכין (שם קהל' שלח לחמך). — מְפָרְשֵׁי יַמִּים, ההולכים בים: חיזרתי על כל מפרשי ימים ואמרו לי כולבא שמו (של הכלך) (רשב"ג, ירוש' שבת ג א). מפרשי ימים והולכי מדברות קוראין כדרכן בארבעה עשר (שם מגי' ב ג). אנשי מעמדות ואנשי משמר היו מתענין בכל יום, בשני על מפרשי הים וכו' בשלישי על מהלכי דרכים וכו' (סופר' יז ה). רמז למפרשי ימים שיהיו נזכרים את בתיהם ובאים מיד (ר' אחא בר יודן, מד"ר ברא' כג). לפי שבעולם הזה גשמים טרדות לעולם, יוצאי דרכים מצירין בהם מפרשי ימים מצירין בהם (שם ויקר' לה). — מְפָרֶשֶׁת, הספינה המפרשת בים: אפילו מפרשות שהיו בים[5] היו ניצולות בזכותו של אברהם (ר' חנינא, שם ברא' לט,

1) [מנקד כפע' בקטע כ"י משני מנק' גני' בביה"מ שבטר (לְפָרֵשׁ) ובמשנ' מנק' ליוורנו (לִפְרֹשׁ).]

2) [בדפו': פורשין, קל.]

3) [בירוש' גני' (עמ' 111): ליפרש, אולי קל.]

4) [כך בהוצ' תיאודור (עמ' 118); בדפו': פורשים, הפע'.]

5) [בדפו': אפי' ספינות שהיו מפרשות בים הגדול.]

הולנ' תיאודור, 376). — וכסהמ"א: יודוך ה' אלהינו יורדי הים באניות עושי מלאכה במים רבים סוחרים מפרשי ים ברבולותם (הוספ' ותקוני לסדר רע"ג, 24).

—ב) במשמ' פ"י, כמו הפע', הפריש והבדיל: לשני אתליטין שהיו עומדין ומתגוששין לפני המלך, אילו רצה המלך פירשן ולא רצה המלך לפרשן, נתחוק אחד מהן על חבירו והרגו (ר"ש בן יוחאי, מד"ר ברא' כב). — ועי' פִּשֵּׁר פע'.

—הפע', *הִפְרִישׁ,—הפריד, הבדיל, העמיד לחוד, הסיר, absondern; séparer; to separate[1], הִפְרִישׁ תרומה, מעשר, פאה, קרבן וכדו': הדמאי מערבין בו ומשתתפין בו ומברכין עליו ומזמנין עליו ומפרישין אותו ערום בין השמשות (דמאי א ד). הנחתומין לא חייבו אותן חכמים להפריש אלא כדי תרומת מעשר וחלה (שם ב ד). המפריש מקצת תרומה ומעשרות מוציא ממנו תרומה עליו אבל לא למקום אחר (תרומ' ד א). כיצד מפרישין חלה בטומאה ביום טוב (פסח' ג ג). לא זהו חמץ שמוזהרים עליו בבל יראה ובבל ימצא אלא מפרשתה[2] ומנחתה עד הערב ואם החמיצה החמיצה (ר' יהושע, שם שם). המלוה מעות את הכהן ואת הלוי ואת העני להיות מפריש עליהן מחלקן מפריש עליהן בחזקת שהן קיימין ואינו חושש שמא מת הכהן או הלוי או העני (גיט' ג ז). המניח פירות להיות מפריש עליהן תרומה ומעשרות, מעות להיות מפריש עליהן מעשר שני, מפריש עליהן בחזקת שהן קיימין, אם אבדו הרי זה חושש מעת לעת (שם שם ח). הפריש פיאה משדה לחבירתה לא קדשה (ר' יוסי בר חנינא, ירוש' פאה ב א). ואינו מפריש מן הקציר לא על הקציר ולא על הקמה (שם שם ב ז). כדין היה תרומת מעשר של דמאי שלא יפריש עליה חומש ולמה אמרו שיפריש, מפני גדירה, שאם את אומר לו שלא יפריש אף הוא אינו נוהג בה בקדושה, וכדין היה מעשר שני של דמאי שיפריש עליו חומש, ולמה אמרו שלא יפריש, מפני גדירה שאם אומר את לו שיפריש אף הוא אינו מפריש כל עיקר (שם דמאי א ג). רבותינו שבגולה היו מפרישין תרומה ומעשרות עד שבאו הרובין ובטלו אותן (ר' יוחנן, שם חלה ד י). בשעה שגזרו על הדמאי רוב העם מפרישין אותו לתוך בתיהן (שם ערלה ב א). שכן אדם מפריש על בתו קטנה וכו שכן אדם מפריש על אשתו חרשת (שם פסח' ח א). הפריש פסחו ואמר על מנת שלא יימנה אחר עמי אין אחר נמנה עמו (רב הונא, שם שם ח ד). בעלה (של סוטה) מהו שיפריש עליה חוץ מדעתה (שם סוטה ב א). מי שהוא מפריש יתודה ומי שאינו מפריש לא יתודה (שם שם ט יא). הפרישו קרבנן ואמרו הרי אנו הולכין לכפור כב"ד וכו' (שם שבוע' ד ד). שיצא הוולד תחילה והפריש לו קרבן (שם נדה ג ד). מי הפריש לי תרומה עד שלא נתתי לו גורן, מי הפריש לפני חלה עד שלא נתתי לו עיסה וכו' (מד"ר ויקר' כז). כיצד את מכבדו מהונך מפריש לקט שכחה ופאה (ר' יודן, מדה"ג דבר' ה טז, הסגלה).—ועל דברים אחרים: מטלית שטלייה על הקופה מטמאה אחד ופוסלת אחד, הפרישה מן הקופה הקופה מטמאה אחד ופוסלת אחד והמטלית טהורה, טלייה על הבגד מטמא שנים ופוסלת אחד, הפרישה מן הבגד הבגד מטמא אחד ופוסל אחד וכו' (כלים כח ו). מפריש שלשת מנים (מן הקטרת) מערב יום הכיפורים ומחזירן למכתשת כדי למלאות ממנה חפניו כדי לקיים בה דקה מן הדקה (ירוש' יומא ד ה). אמר לו הפרשתי לתוכה רביעית קודש נאמן (שם חגי' ג ה). עשה לו שני סדינין אחד לשכיבה ואחד לעורות עד שיפרישם בטהרה, ר"ש מטהר עד שיפרישם בטומאה (שם גיט' ג א). הבדילו (את האור) לצדיקים לעתיד לבא, למלך שהיה לו מנה יפה והפרישה לבנו (מד"ר ברא' ג). טבח הייתי וכל בהמה יפה שהייתי רואה כל ימות השבת הייתי מפרישה לשבת (שם שם יא). — ועל עיר: שלש עיירות הפריש משה בעבר הירדן ומשבאו לארץ הפרישו עוד שלש (ירוש' מכות ב ז).—וְהִפְרִישׁ בין דבר לדבר, או בין אדם לאדם: מה צפעון זה מפריש[1]) בין

[1]) נוהגים להשתמש היום בפעל הִפְרִישׁ, וכשה"פ הַפְרָשָׁה במשמ' פליטת חמר מוצק או נוזל, ausscheiden; secréter; to secrete, וכנראה השפיעו על הולדת משמ' זו גם ד. פֵּרַשׁ וגם פֶּרֶשׁ. במקורות הקדומים לא נמצאה משמ' זו ממש ואמנם קרוב אליה ב. פרש.]

[2]) [במשנ' מנק' ליוורנו: מפרישתה ומניחתה.]

[1]) [כדרשה על הכתוב (משלי כג לב) עי' ב. פֶּרֶשׁ, הערה.]

מיתה לחיים כך הפריש היין בין אדם לחוה וכו' כך הפריש היין בין נח לבניו לעבדות וכו' כך הפריש היין בין לוט לבנותיו לממזרות וכו' כך הפריש היין בין אהרן ובניו למיתה (מד"ר ויקר' יב). —ובהשאלה עשה הֶפְרֵשׁ והבדל עניני: הפריש הכתוב בין העושה מאהבה לעושה מיראה (ספרי דבר' לב). — וְהִפְרִישׁ את האדם מביתו, מאדם אחר: שבעת ימים קודם יום הכפורים מפרישין כהן גדול מביתו ללשכת פלהדרין (יומא א א). ומפרישין את החתן מן הכלה לילי שבת תחלה מפני שהוא עושה חבורה (כתוב' ג:). — וְהִפְרִישׁ את האדם, הרחיקו: שהפריש בני אדם מלהכנס תחת כנפי השכינה (ר' יוחנן, נדר' לב.). — ואת הדָּבָר: כיון שהפרשתו (את הקדש) מן הבית אין אתה נזקק לכל דבר (ספרי דבר' סג). — ובהשאלה הִפְרִישׁ את בנו לתורה, הקדישו ללמוד התורה בלבד: אם נתקיים לי בן הזה לתורה אני מפרישו (אבויה אבי אלישע, ירוש' חגי' ב א).—וְהִפְרִישׁ האדם עצמו מאחיו, פֵּרַשׁ מהם: ומי גרם להם (לראובן גד וחצי שבט מנשה), על שהפרישו עצמם מן אחיהם בשביל קנינם (מד"ר במד' כב). — וְהִפְרִישָׁה האשה הנדה[1]: נדה שבדקה עצמה יום שביעי ומצאתה טהורה ובין השמשות לא הפרישה ולאחר ימים בדקה ומצאתה טמאה הרי היא בחזקת טהורה (נדה י ב). — וכמו קל, הִפְרִישׁ במשמ' פֵּרַשׁ והתרחק: אע"פ שאתם לא עמי שתבקשו להפריש[2] ממני אני לא אהיה לכם אין דעתי משתוית עמכם אלא בעל כרחכם תהיו עמי (מד"ר במד' ב). — וְהִפְרִישׁ לַיָּם, כמו קל ופע'[3]: אין מפרישין לים הגדול לא בערב שבת ולא בחמישי בשבת (ירוש' שבת א ח). —ובסהמ"א: כשם שמפרישין חלה מן העיסה כך הפרישתו אשתו (של און בן פלת) ונצל (ברא"ר רבתי, אלבק, 233). קטן שבא לכבות אין שומעין לו והוא שיהיה עושה על דעת אביו אבל מדעת עצמו אין בית דין מצווין להפרישו (רמב"ם, שבת יב ז). מטה הטמאה מדרס וכרוך לה מזרן חבל טמא מדרס והפרישו המטה מדרס בשהיתה והמזרן מגע מדרס (הוא, כלים כא י). וכאשר יבא המבקש לזקק מבוקשו וכבר מצא הקולות משובשים מסופקים וכו' והפריש מהם תחלה קול הקשת הגרמים וכו' ואח"כ יפריש מהם קולות החיים שאינם מדברים וכו' ויעלה וכו' אל קולות בני אדם וכו' עד שיפריש מהם הקול הטבעי וכו' ויעלה וכו אל קול האדם הלמודי וכו' ויפריש ממנו האותיות הנפרדות וכו' ואחר כן יפריש מהם כל שם נפרד וכו' ואח"כ יפריש וכו' כל חלק שאיננו הגדה וכו' (ר"י א"ת, או"ד. פקד'). הכבד משכנו בצד ימין מהקיבה ותועלתו להפריש[1] חלקי המיץ מתוך הדם אשר יוכשרו להשנות למרה (ליכלא, לאסיס למודים א ע, מג:). — ואמר הפיטן: טלול הקדיש טיעתו השריש טמונים להגריש טרוד ולהפריש (שלמה הבבלי, אל נשא, יוצ' שבת בראשית). ראה איש נבוב נמשל כזבוב ריח מר יבאיש וישכח סופו יום תוך גופו המון רמה יפריש (ראב"ע, אפתח שפתי, איגר 206).

—הפע', הֻפְרַשׁ, בינ' מֻפְרָשׁ, מופרש, — שהפריש את עצמו, שהפרישו אותו: האומר לחבירו מודרני ממך מופרשני ממך מרוחקני ממך שאיני אוכל לך שאיני טועם לך אסור (נדר' א א). בא וראה כמה מופרשין דרכי הקדוש ברוך הוא מדרכי בשר ודם. בשר ודם במתוק מרפא את המר אבל הקב"ה מרפא את המר במר (רשב"ג, מכי' ויסע א). — °נבדל כעומד בפני עצמו: וזה העצם לא ישאר עצמו מופרש מצורות המושכלות עד שיהיה לו מהות מופרש ולצורות שבו מהות מופרש אבל זה העצם נפשו ישוב אותה הצורה (השכל והמושכלות לאלפראבי). שכל שתי גזרות מופרשות לא יתחייב מהם דבר אחר כל עיקר (אמיעוט הכוזא, תרג' מלות ההגיון ו).

—התפ', *הִתְפָּרֵשׁ,—כמו קל, נִפְרַד: מעשה באשה אחת בצידן ששהתה עשר שנים עם בעלה ולא ילדה, אתון גבי רבי שמעון בן יוחאי בעיין למשתבקא דין מדין, אמר להון חייכון כשם שנזדווגתם זה לזה במאכל ובמשתה כך אין אתם מתפרשים אלא מתוך מאכל ומשתה (מד"ר שה"ש, נגילה ונשמחה). —ובסהמ"א: אין האחים מתפרשים אלא מתוך הטות (פדר"א כד). —ואמר הפיטן: מדמיעים עיין בביקושים עת

1) [רש"י ואחרים (נדה י ב): לא בדקה עצמה להפריש בטהרה.]

2) [ואולי נפע', לְהִפָּרֵשׁ.]

3) [עי' פע' והערות שם.]

1) [עי' הערה 1) לעיל, עמ' 5250.]

מהכהן מתפרשים, הוא דורש נדרשים והם לפניו דורשים (עגודת יוה״כ, Elbog., Stud. עמ׳ 172). — °ובמשמ׳ נִבְדַּל, היה הפרש והבדל בינו ובין אחר: ועוד היה מתחייב מזה בטול אחר והוא שלא היה יתרון לנפש הצדיק על נפש הרשע לפיכך יש לנו להאמין שהן מתפרשות זו מזו בעצמות השגתן (יסודות המשכיל לדוד ב״ר יו״ט ה, בס׳ דברי חכמים, כח).

—פע׳, °פֹּרַשׁ, בינ׳ מְפֹרָשׁ, — כמו הָפעי, שהפרישו אותו: כשאסרו דם האיברים לא אסרו אלא במפורש מן האברים אבל לא נפרש מן האבר ומובלע באבר הוא מותר לאכלו באותו אבר (והזהיר, ויקרא, ח). תרומיה, מפורשת, תרומה היא שם הפרשה, תרומיה מפורשת והיתה להם הרצועה הזאת מפורשת מתרומת הארץ, מן התרומה הגדולה שהותרמה מן הארץ (רס״י, יחזק׳ מח יב).

ה. °פָּרַשׁ[1], קל לא נמצא.

—הפע׳, °הִפְרִישׁ,—הִפְרִישׁ את הסוס, זרז אותו בְּפָּרָשׁ ודרבן: ועל כן נקרא רוכב הסוס פרש על שם הפרישים שברגליו להפריש הסוס (ר״י קמחי, ס׳ הגלוי, 115).

—התפ, °הִתְפָּרֵשׁ,—נעשה לְפָרָשׁ, לאביר: יש לדעת כי קצין אשקלוט היו לו ב׳ בנים גבורים שנתפרשו מיד המלך מזמן קרוב וכו׳ ולהם זינים אדומים כלם מצבע אחד אדום כי כן מנהג המתפרשים שלא ישאו זין בשנה ראשונה אלא מצבע אחד ונקרא הפרש כל אותה השנה הפרש החדש (מלך ארטוס, אולר טוב, ברליננר).

פָּרָשׁ[2], ש״ז, סמ׳ פְּרַשׁ, מ״ר פָּרָשִׁים, בכנ׳ פָּרָשָׁיו, — א) סוס, horse ; cheval ; Pferd : סוסים וּפָרָשִׁים ופרדים נתנו עזבוניך (יחזק׳ כז יד). כמראה סוסים מראהו וּכְפָרָשִׁים כן ירוצון יואל ב ד).—ב) רוכב על סוס, בפרט במלחמה, Reiter; cavalier. homme à cheval; horseman: וילכד דוד ממנו אלף ושבע מאות פָּרָשִׁים ועשרים אלף רגלי ויעקר דוד את כל הרכב ויותר ממנו מאה רכב (ש״ב ח ד). וימ״לט בן הדד מלך ארם על סוס וּפָרָשִׁים (מ״א כ כ). מקול פָּרָשׁ ורמה קשת ברחת כל העיר (ירמ׳ ד כט). אסרו הסוסים ועלו הַפָּרָשִׁים (שם מו ד). לבשי תכלת פחות וסגנים בחורי חמד כלם פָּרָשִׁים רכבי סוסים (יחזק׳ כג ו). והוצאתי איתך ואת כל הילך סוסים וּפָרָשִׁים לבשי מכלול כלם (שם לח ד). ואת בית יהודה ארחם והושעתים ביי׳ אלהיהם ולא אושיעם בקשת ובחרב ובמלחמה בסוסים וּבְפָרָשִׁים (הוש׳ א ז). קול שוט וקול רעש

---

[1] [עי׳ פָּרָשׁ, הערה.]

[2] [אמנם הצורה העברית פָּרָשׁ מקבילה בשמית קדומה לשתי מלים: א) פָּרָשׁ, בערב׳ פַּרַס a) על משקל דָּכָר סוסה, נקבת הסוס; ב) פָּרָשׁ על משקל גַּנָּב, חָרָשׁ, שהוא רוכב הסוס, ונראה שבכמה מקומות במקרא הכונה לסוסים (פָּרָשׁ, מ״ר היה צ״ל פְּרָשִׁים) ולא לרוכבים; ואלה דברי ריב״ג בס׳ השרשים (ערך פרש): פרש מעלה, כל סוס רכב פרעה ופרשיו וחילו, ברכבו ובפרשיו, ויכסו את הרכב ואת הפרשים, צמד פרשים, כלם סוסים. ויש שנפל הלשון הזה על רוכביהם כמו מקול פרש ורומה קשת, פרשים רוכבי סוסים, ועלו הפרשים וכו׳ והעקר במלות האל דגשות הרש, ע״כ. ואמנם נקודנו במ״ר בכל מקום פָּרָשִׁים, רוכבי הסוס בלבד, אבל קשה לקים הכנה זו למשל בש״ב (א ו): והנה הרכב ובעלי הַפָּרָשִׁים הדביקהו, ששם בודאי הכונה (בעלי) הסוסים או הסוסות, ולא בעלי הרוכבים. ועי׳ להלן ג. פֶּרֶשׁ במשמ׳ דרבן או עָקֵץ הסוס. ואשר למקור המלה פָּרָשׁ כשם לסוס ורוכבו, מרֻבּות השערות החוקרים, מבלי שנמצא פרוש מניח את הדעת. קשה לגזור פָּרָשׁ מאחד השרשים פרש או פרשׂ שבעבר׳; יש אמנם קשר בין פֶּרֶשׁ (ארמ׳ פרשא, אשור׳ פֻּרְשֻׁ) פָּרִישׁ, דרבן הבקר ועקץ הסוס ובין פָּרָשׁ כשם לסוס ולרוכבו, אבל נראה שאך מן פָּרָשׁ נגזר שם המקל או העקץ שהפָּרָשׁ, רוכב הסוס, משתמש בו, ולא להפך. כמו כן קשה לגזור את שם הסוס משם עם וארץ פרס, שישראל לא באו במגע קרוב עמם בתקופה הקדומה. ואכן באשור׳ משמש הפעל פַּרָשֻׁ (שהוא פרשׂ בעבר׳), ושעקר משמעותו פרש כנפיו, עף, פָּרַח), גם במשמ׳ ברח, רץ מהר. ומכלים במשמ׳ כזאת נולדו שמות לסוס אף בלשונות אחרות כגון horse באנגל׳, Ross בגרמ׳, השיכים אל hurry באנגל׳; hurtig, hurre בגרמנ׳; curro, רץ ברומ׳, currus, עגלה. וכן שמות הָעֲגָלָה והעגלה הרתומה לעגלה. עקר משמעותן: מהר (השתא בעגלא, וכן עג׳לה b) בערב׳, מהירות), ועל כן אפשר שמבטא זה של הפעל פרשׂ בשין ימנית הוא במקור של השם פָּרָשִׁים לסוסים המהירים.]

---

a) فرس

a) عجلة

אופן וסוס דהר ומרכבה מרקדה פָּרָשׁ מַעֲלֶה[1] ולהב חרב וברק חנית וכו' (נחום ג ב-ג)—ורכב וּפָרָשִׁים: ויעל עמו גם רכב גם פָּרָשִׁים (בראש' נ ט). וירדפו מצרים אחריהם וישיגו אותם חנים על הים כל סוס רכב פרעה וּפָרָשָׁיו וחילו (שמות יד ט). ופלשתים נאספו להלחם עם ישראל שלשים אלף רכב וששת אלפים פָּרָשִׁים (ש"א יג ה). ואדניה בן חגית מתנשא לאמר אני אמלך ויעש לו רכב וּפָרָשִׁים וחמשים איש רצים לפניו (מ"א א ה). ואת כל ערי המסכנות אשר היו לשלמה ואת ערי הרכב ואת ערי הַפָּרָשִׁים (שם ט יט). כי לא השאיר ליהואחז עם כי אם חמשים פָּרָשִׁים ועשרה רכב ועשרת אלפים רגלי (מ"ב יג ז). ועילם נשא אשפה ברכב אדם פָּרָשִׁים וקיר ערה מגן ויהי מבחר עמקיך מלאו רכב וְהַפָּרָשִׁים שת שתו השערה (ישעי' כב ו-ז). הוי הירדים מצרים לעזרה ועל סוסים ישענו ויבטחו על רכב כי רב ועל פָּרָשִׁים כי עצמו מאד (שם לא א). הנני מביא אל צר נבוכדראצר מלך בבל מצפון מלך מלכים בסוס וברכב וּבְפָרָשִׁים וקהל ועם רב (יחזק' כו ז). ובעת קץ יתנגח עמו מלך הנגב וישתער עליו מלך הצפון ברכב וּבְפָרָשִׁים ובאניות רבות (דני' יא מ). הלא הכושים והלובים היו לחיל לרב לרכב וּלְפָרָשִׁים להרבה מאד (דה"ב טז ח). —ובהשאלה: ויהי המה הלכים הלוך ודבר והנה רכב אש וסוסי אש ויפרדו בין שניהם ויעל אליהו בסערה השמים ואלישע ראה והוא מצעק אבי אבי רכב ישראל וּפָרָשָׁיו (מ"ב ב יא-יב). ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו וירד אליו יואש מלך ישראל ויבך על פניו ויאמר אבי אבי רכב ישראל וּפָרָשָׁיו (שם יג יד). — וְחֵיל וּפָרָשִׁים: כי בשתי לקחת מן המלך חיל וּפָרָשִׁים לעזרנו מאויב בדרך (עזרא ח כב). וישלח עמי המלך שרי חיל וּפָרָשִׁים (נחמ' ב ט). —ובתו"מ: כבר היה ריב"ז עולה למעון יהודה ראה ריבה אחת מלקטת שעירים מתחת גללי הסוס, אמר להם ריב"ז ראיתם ריבה זו מה היא, אמרו לו עברית, סוס זה של מי הוא, אמרו לו פרש ערבי אחד (מכי', בחדש א).—"יבמשמ' אביר, Ritter; chevalier; knight: הייתי נכבד מן השרים והפרשים וההגמונים והבוטרים והגלחים (לוחת ר"י א"ת, דרך טובים). ויהיו פרשים מחולפי התכונה כל אחד מחבירו וזה שיהיה מהם מי שלובש שריונות ואחרים במלבושי ברזל ואחרים במגפים (סוד הסודות ע, 63). והאוכלים בשר השוורים הם הפרשים ובעלי הזרוע (ר"י אבן לטיף, אגרת התשובה, ברלין תרמ"ה, 49). ויהי יום אחד תלה הקיסר שר אחד פרש גדול אשר מרד בו (ר"י זכריה, ס' שעשועים ב, דודזון, 32). שיניח הבית יד תחת אצילי ידיו וזרועו שטות תחתיה כדרך שהפרשים עושים בהבאת הרומח להקל בטרחו (המאירי ליומא מד:). קח לך כ' ככרות ותחלקם לפרשים ולעירונים ולכפרים, לפרש שתי ככרות ולעירון ככר אח' ולכפרי חצי ככר וכו' (ירחמיאל בן שלמה, מידיה, JQR XI, עמ' 370). כמו שהיו עושים מלכים לפרשים חשובים שנותנים להם מעט קרקע והם הולכים וכובשים בגבורתם כל סביבותם (חזקוני עה"ת, בראש' כח יג). —ואמר הפיטן: בשבוץ מכנסי בד כעין פ"שים תחלה יכסה חמוקי ירכיו, בם יכסה פשע ערית שתים ויגלה לנו זכות גן נעול (ר"י בן יוסי, אתה כוננת עולם ברב חסד, עבודה, מחז' איטלי' ב, ריד.). בגדי מכסיהו פשט והחשך בטח רחץ וזהבים חוסך, גנו חמוקיו במכנסי טוהר גוון פרשים רצים בדיהר (משלם בן קלונימוס, אמונה כפלאותיך, עבודה, Elbog., Stud. 129). שר כל פלך ופלך ולגיונו עטור כובע ולבוש שריונו פרש ורכב מצטרת על מתנו ציער ברגל וקולע באבנו (משה בן קלונימוס מחנה, סדר ה פסח). — "יושם לפרש באבני השחמט: ומשני צדיה' פרש מאהבה את אדוניו לא יעזוב (רחב"ע, מעדני מלך, פתיח'). והשני לו הוא בשם פרש והוא השר הוא ראש הפרשים רוכבי הסוסי' (שם יג.). והפרש מעלה על המרכבה מרקד ומדלג פנים ואחור על ראשי האנשים אנשי המלחמה וכו' (שם יג:) ויתן חינו מלפניהם שני פרשים נכונים סוסים מזוינים (שם יג:).

פֶּרֶשׁ[1], ס"ז, פִּרְשׁוֹ, פִּרְשָׁהּ, פִּרְשָׁם,—הצואה המפרשת מעי בעלי החיים, Kot; excréments; excrements: ואת בשר הפר ואת ערו ואת פִּרְשׁוֹ

[1] [עי' הערת המחבר לערך ב. מַעֲלֶה, עמ' 3172. עי' גם הערה לערך פָּרַשׁ.]

[1] [עי' ב. פָּרַשׁ, הערה. ואלה דברי ריב"ג (ספה"ש, פרש): הוא הזבל אשר בכרס והוא נגזר מן הענין הקודם לזה כי הבהמה מפזרת זבלה ומהענין הזה קראוהו הערב פרת'ה כי חפרת אצלם הוא הפזור והנשירה וכו'.]

תשרף באש מחוץ למחנה (שמות כט יד). ואת עור הפר ואת כל בשרו על ראשו ועל כרעיו וקרבו ופרשו (ויקר' ד יא). ושרף את הפרה לעיניו את ערה ואת בשרה ואת דמה על פרשה ישרף (במד' יט ה). וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם (מלאכי ב ג). — ובתו"מ: השוחט בהמה לע"ז אפי' פירשה אסור (ר' יוחנן, ירוש' ע"ז ב ח). פירשה גופה היא (ר' יוסי, שם שם). ותשבר כד על המבוע זה הכרס, ונרוץ הגלגל אל הבור זה פרש (שבת קנא:). — ובסהמ"א: והריח נכנס לתוך נפוחי הרעב וכריסם נבקעת ופרשם זב (רש"י, איכה ד ט).

פרשגן, עי' פרשגן.

פרשדן, ס"ז, פרשדנה [1]: וישלח אהוד את יד שמאלו ויקח את החרב מעל ירך ימינו ויתקעה בבטנו ויבא גם הנצב אחר הלהב ויסגר החלב בעד הלהב כי לא שלף החרב מבטנו ויצא הפרשדנה ויצא אהוד המסדרונה ויסגר דלתות העליה בעדו ונעל (שפטי' ג כא–כג).

א. **פרשה**, ש"נ, סמי' פרשת, — אמירה מפרשת, באור ענין לפרטיו, genaue Angabe; information détaillée; particulars: ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו ואת פרשת הכסף אשר אמר המן לשקול על גנזי המלך (אסתר ד ז). וכל מעשה תקפו וגבורתו ופרשת גדלת מרדכי אשר גדלו המלך הלוא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס (שם י ב).

ב. *__פרשה__, או פרשה, ש"נ, מ"ר פרשיות, פסקה ענינית מסימת בספר, ביחוד בספר התורה ואף בנביאים וכתובים [1], Abschnitt; partie,

---

[1] [השבעים תרגמו את המלים ויצא הפרשדנה ויצא אהוד המסדרונה, καὶ ἐξῆλθεν Ἀὼδ τὴν προστάδα καὶ ἐξῆλθεν τοὺς διατεταγμένους, כלו' פרשדנה — פרוזדור, והמסדרונה כאלו כתוב המסדרין (ועי' הערת המחבר לערך מסדרון); והוולג' המבארת את הענין בכמה מלים אומרת במקים ויצא הפרשדנה: statimque per secreta naturae alvi stercora proruperant, מלשון פרש, וכנראה הלכה באותה דרך שהלך בה ת"י, שרש"י מבארו: תרגם יונתן ונפק אוכליה שפיך, עשאן כשתי תיבות ושי"ן משמשת לשתיהן ויצא הפרש שדונה, נשפך, שפך, שדא כתרגומו, ע"כ, ואחריהם כמה מפרשים. אך הסורי: ונפק מסרהבאית (ויצא מהר) ונפק אהוד לכסוסטרון (לפרוזדור). וריב"ג (סה"ש. פרס) אומר: וראוי להיות מקום ידוע אבל התרגום נהג בו מנהג פרש וכו'. וראב"ע בשפת יתר (סי' לג, ללוות): ויאמר ר' אדונים שנוסף הו' על צלם ואמר הפרשדונה מן פרש ומה יעשה בד' ואינו כי אם מהעקרים וכו'. ורד"ק אחר הזכירו את ת"י: וי"מ הפרשדונה, מקום ישיבת הפרשים והמסדרונה מקום ישיבת העם הבאים אל המלך והמקום עשוי סדרים סדרים לשבת שם אבל אחר שאמר ויצא אהוד המסדרונה ידמה כי ויצא הראשון אינו אמור על אהוד ודעת התרגום נכונה ותרגם המסדרונה לאכסדרה, ע"כ. אבל למעשה אין בזה ראיה, כי כמה פעמים מסתים פסוק במקרא סתם, בלי הזכרת הנושא שכבר קדם זכרו בספור, אך הפסוק הבא, הפותח בהתפתחות חדשה בספור, מזכיר בראש את שם האיש שהוא גבור המארע, ולפני תרגום השבעים אפילו הנוסח להפך: ויצא אהוד הפרשדונה ויצא המסדרונה. ואין כונה בבאלה. ובלי ספק אין כל הפרוש הזה אלא דרש הבא להכוות את האויב, כדרשות על פרעה ועל בעל פעור, וכפי שדרשו אף מסיך את רגליו כלשון נקית ללא צרך. אין הפרשדנה שתי מלים, שהרי אין דנה או אפילו שדנה בעברית, ולפחות במבנה המלה הפרשדונה הוא כמו המסדרונה, ש"ז עם סיום הכוון, המורה על מקום אשר לשם יצא. ואין היוצא גם כאן לא הפרש (שאינו נזכר בפסוק) ולא הלהב (שאינו יוצא למקום מיוחד) אלא אהוד. הפרשדונה והמסדרונה שניהם מורים אפוא על מקום, ועל פי הענין על מקום שבורחים דרכו. וכבר העירו כמה מן החדשים על המלה האשורי פרשדו, שבארוה בלשון חור, נקב וכדומה. ואולם הפעל פרשד המצוי באשור' פרושו נס, ברח, ורגיל תהי"פ מן הנפע' נפרשדו, במנוסה, בבריחה, ועל כן פרשדון בעבר' פרשדו באשור' הם דרך לבריחה, דרך סתרים כמנהרה בקרקע, דרך מערות המסתרת, שסדרה בבית המלך למען יברח שם בשעת סכנה (עי' ירמ' נב ז, ושם שער במשמ' חור, פרצה). ובמובן זה יש לבאר גם את המלה המסדרונה, כי אף סדרים בא במקרא (איוב י כב) אך במשמ' כזו ולא כסדור סדר: צלמות ולא סדרים (עי' טורטשינר ס' איוב) שפרושו: צלמות וחשך שאין סדרים לברות מפניהם כלשון הפס' (שם לז יט): לא נערך מפני חשך. ולפי זה יהיה מסדרון ופרשדון ביתר דיוק מוצא לבריחה, Notausgang; sortie des secours; emergency exit.]

[1] [מלה ב. פרשה זו אין קשר לה אל א. פרשה שבמקרא, שהיא לשון פרוש, אמירה ברורה, אלא היא לשון פרישה והתפלגות חלק מחלק, פלוג לפרשיות וחלקים. ועל כן אין אפילו לאמר בברור אם יש לנקד

chapitre ; section, chapter : ודורש מארמי אובד אבי עד שיגמור כל הפרשה כלה (פסח׳ י ד). אלו נאמרין בכל לשון פרשת סוטה, וידוי מעשר וכו׳ ואלו נאמרין בלשון הקדש מקרא ביכורים וכו׳ ופרשת המלך ופרשת עגלה ערופה וכו׳ (סוטה ז א—ב). ספר שנמחק ונשתייר בו שמנים וחמש אותיות כפרשת ויהי בנסוע הארון מטמא את הידים (ידים ג ה). תינוקות ורב מתקינין פרשיותיהן לילי שבת לאור הנר (רשב״ג, תוספת׳ שבת א יב). מגלגלין זכות על ידי זכאי וכו׳ להעמיד הימנו פרשיות של זכות הראויות לעמוד הימנו, וחובה על ידי חייב להעמיד הימנו פרשיות של חובה הראויות לעמוד הימנו (שם יוה״כ ה יב). פרשה גדולה קורין אותה בשנים וקטנה ביחיד (שם תעני׳ ד ז). ונושאין ונותנין כפרשת העינין כל הלילה ואם היה רוצח נושאין ונותנין בפרשת רוצח ואם היה מגלה עריות נושאין ונותנין בפרשת גילוי עריות (שם סנה׳ ט א). ר׳ עקיבא אומר כל פרשה שהיא סמוכה לחברתה למדה הימנה, ר׳ אומר הרבה פרשיות סמוכות זו לזו ורחוקות זו מזו כרחוק מזרח ממערב וכו׳ כיוצא בו אתה אומר אתם לא עמי ואומר והיה מספר בני ישראל כחול הים וכו׳ (ספרי במד׳ קלא). כתב וכו׳ פרשה סתומה פתוחה, פתוחה סתומה וכו׳ הרי אלו יגנזו (שם דברי׳ לו). מניין לקריאת הפרשה רבי אידי בשם רבי יצחק ויעש מה תלמוד לומר כאשר צוה ה׳ את משה מיכן לקריאת הפרשה (ירוש׳ יומא ז א). היתה הפרשה של חמשה פסוקים קורא את כולה (שם מגי׳ ד ה). לא פרשת נירות כהרי פרשת שילוח טמאין (שם ב״ק א א). לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור (רב הונא בר יהודה בשם רבי אמי, ברכ׳ ח.). כל פרשה שהיתה חביבה על דוד פתח בה באשרי וסיים בה באשרי (רבי שמואל בר נחמני, שם י.). בקשו לקבוע פרשת בלק בק״ש ומפני מה לא קבעיה משום טורח צבור (ר׳ יהודה בר זבידה, שם יב :). יכול תהא כל הפרשה צריכה כוונה ת״ל האלה עד כאן צריכה כוונה (שם יג.). איזוהי פרשה קטנה שכל גופי תורה תלוין בה, בכל דרכיך דעהו והוא יישר ארחתיך (בר קפרא, שם סג.). רבי יצחק ורבי יוחנן ורבי יודן גיורי הלכו לשמוע תורה מר״ש בן יוחאי, אית דאמרי פרשת נדרים ואית דאמרי פרשת נסכים (מד״ר ברא׳ לה). ר׳ יוחנן בן תורתא פעם אחת בא לפני רבי עקיבא אמר לו עמוד וקרא בתורה אמר להם לא עברתי על הפרשה (שם שמות מ). ד״א מיוסדים על אדני פז אלו פרשיותיה של תורה שהן נדרשות לפניהם ולאחריהם (שם ויקר׳ כה). מה גלים הללו בין גל גדיל לגל גדול גלים קטנים כך בין כל דבור ודבור פרשיותיה ודקדוקיה של תורה היו כתובים (ר׳ יוחנן בשם חנניא, שם שם, ידיו גלילי זהב). שלש פרשיות כתב לנו משה בתורה וכל אחת ואחת יש בה מששים ששים מצות ואלו הן פרשת פסחים, פרשת נזיקים, פרשת קדושים תהיו (ר׳ יוחנן בשם ר׳ שמעון בן יוחאי, פסיק רב׳, החודש, עו.). — ובסהמ״א: לפי שהפרשה עסוקה ובאה בשכרותו של נח שקלקל בה חם ועל ידו נתקלל כנען וכו׳ לפיכך הוצרך לומר כאן וחם הוא אבי כנען (רש״י, ברא׳ ט יח). שאין כותבין את התורה פרשיות פרשיות (רמב״ם מזוזה ז א).—ואמר הפיטן: פרשה זאת להגות בקץ זה, פלסיה להקדים לפלס צר ובווה (ר״א קליר, מעתיק פלוסים, קרוב׳ שקלים). אצורה ומפרשה, עצורה ולא מפרשה, זאת חקת הפרשה, בכל שנה מתפרשה (הוא, אלורה ומפרשה, קרוב׳ פרה). חכמי לבב חכמו קבוע ולתקנה, ארבע פרשיות תמיד לקרות ברננה, לעתים מזמנים שנה בשנה (משה בן חבוב, את פני מלך, יוצ׳ הפסקה שניה).—ואמר המשורר: נאם אברם אסיר תקוה, אשר פתח עני יתרו, עדי הלך חצי לבו, וענה הנדוד יתרו, וזה פרש בפרשה, תחלתה דבר יתרו (ראב״ע, כאם אברם, כהנא א, 9). וראשית פרשה עלי פיהו קשה אשר היא נדרשה כפי התינוקות (הוא, כדוד הקיר׳ שם 27). — *ראשי פרשיות, התחלות

אף מלה זו פַּרָשָׁה דוקא, או אם נקוד זה, הנמצא אף במשנ׳ מנק׳ ובמסרת הבבלית, יסודו בטעות ההולכים אחר נקוד המלה המקראית. ובאמת שגורה בפי האשכנזים ההגיה פָּרָשָׁה, פָּרָשִׁיּוֹת, ואולי כך נכון. ובנקוד הבבלי (עי׳ פורת, לשון חכמים. 141), שאין בו סימ׳ לסגול ובמקומו בא פתח, מנקד בסמ׳ פַּרְשַׁת, וי״א פְּרָשַׁת, ע״ם יִפָּשָׁה — יִפָּשַׁת, וצ״ע.

ואשר לענין אין הפרשה בשמושה בתו״מ מזדהה עם אחת החלקות המסמנות בספרי המקרא, אלא כך נקרא כל חלק עניני, בין גדול בין קטן.]

הפרשיות, המלים או הפסוקים שהפרשיות מתחילות בהן: מאי לאו לקרות, לא, לסדר ראשי פרשיות וכן אמר רבה בר שמואל אבל מסדר הוא ראשי פרשיותיו, וכולה פרשה לא וכו' (שבת יב:). — *עֵרוּב פרשיות, עי' *עֵרוּב. — *פָּרָשַׁת השבוע, סדר מסדרי התורה הנקרא בבית הכנסת באותו שבוע. —*פָּרָשָׁה, מ"ר פְּרָשׁוֹת, התפצלות, הסתעפות, בין הפרשות, פי הפרשה: עד היכן חוט השדרה אמר רב יהודה אמר שמואל עד בין הפרשות (חולי' מה:). בעי רב פפא את"ל עד ולא עד בכלל פי פרשת מהו, בעי רבי ירמיה את"ל עד ועד בכלל פרשה עצמה מהו, ת"ש הפרשה תידון ככשר מאי לאו פרשה ראשונה ושניה, לא, שלישית (שם מו.). — וכשהמ"א: עד בין הפרשות דומה (חוט השדרה) לחרות של דיקלי (והזהיר, ויקרא נג:, שמיני). עד היכן חוט השדרה תחלתו מבחוץ לפולין שבתחלת העורף עד סוף פרשה שניה שלא ישאר אחריה אלא פרשה שלישית הסמוכה לתחלת האליה, ושלש פרשיות הן ואלו הן שלשה עצמות דבוקין זה בזה למטה מחליות של שדרה (רמב"ם, שחיטה ע ג–ד). — *פָּרָשַׁת דְּרָכִים, מקום שהדרכים מתפרשות בו, אֵם הדרכים: המכברת שהפילה שליא וכו' ואין קוברין אותה בפרשת דרכים וכו' (חולי' ד ז). כותבין מקלט מקלט על פרשת דרכים כדי שיהא רואה וגולה לערי מקלט (ר' אליעזר בן יעקב, תוספת' מכות ג ה). אין לך דרך שאין בה עקמימיות וכו' ואין לך דרך שאין בה פרשות (ספרי דבר' כ). משל לאחד שהיה יושב בפרשת דרכים והיו לפניו שני שבילים וכו' (שם שם נג). בן סורר ומורה וכו' צפה הקב"ה שסוף זה עתיד לגמר נכסי אביו ואת נכסי אמו ויושב לו בפרשת דרכים ומקפח את הבריות והורג את הנפשות וכו' (ירוש' סנה' ח ז). פעם אחת הייתי מהלך בדרך וראיתי תינוק יושב על פרשת דרכים ואמרתי לו באיזה דרך נלך לעיר (ר' יהושע, עירובי' נג:). שהיתה (לאה) שומעת על פרשת דרכים בני אדם שהיו אומרים וכו' (ב"ב קכג.). כשגרשו (אברהם לישמעאל) ישב בפרשת דרכים והיה מלסטם את הבריות (מד"ר שמות א). אבא תחנה חסידא נכנס לעירו ערב שבת עם חשיכה וכו' ומצא מוכה שחין אחד מוטל בפרשת דרכים (שם קהלי, קדלא תליתאה, לך אכול). לציור נבוה שהיה עומד בפרשת דרכים והיו בני אדם נכשלין בו וכו' (ר' שמחה, פסיק' ר"כ, שונה, בובר, קסז.). — *פָּרָשַׁת יָמִים, פעֻלת האדם הפורש בים: קוינו לראות נחת ומרגוע ולנוח מיגע הסחורה והליכת מדברות ופרשת ימים (ד"ה של יהודי מצרים וא"י ב, יעקב מן, 169). — ואמר הפיטן: פרשת דרכים כגע עם משלח, צדדם מארח פלשת טוב וסלת (משה בר קלונימוס, אימת נוראותיך, קרוב' ח פסח). — *וּפָרָשַׁת הָעִבּוּר, זמן פרישת השכינה מישראל, רחוק קץ הגאולה [1]: המהלך במקום סכנה

---

[1]) [לעיל, בערך א. עִבּוּר עמ' 4269 ובהערה שם לא פרש הכיטוי פרשת העבור, ואף נזכרו גרסת כ"י פירמה (הציבור) ופירושי האמוראים בבבלי ובירושלמי. ר' אחא בירושלמי הבין לפי זה: כל שש"צ עובר לפני התבה תובע; האמוראים שבבבלי, לפי שיטה אחת: בשעה שאתה מתמלא עליהם עברה כאשה עוברת (אין כאן עברה כנראה אלא תוספת לבאור הענין, ועקר הפרוש במלה עוברת, מְעֻבֶּרֶת, הדורשת את השם עבור); ולפי שיטה אחרת: בשעה שהם עוברים על דברי תורה, ומעין זה למשל רעב"ט: בשעה שהם פורשים לעברה, וכדומה.

באהרונה דן בשאלה ר' לוי גינצבורג, פירושים וחדושים בירושלמי, חלק ג' (ניו־יורק תש"א), עמ' 848 וכו'. מתוך העובדה ששלשת האמוראים כולם דורשים את המלה עבור, ולא צבור, הוא מוכיח בצדק שאין ממש בגרסה צבור (ואולי נולדה הגרסה בהשפעת המלים שליח ציבור שבדברי ר' אחא בירושלמי). אחר כך דוחה ג. בצדק את כל הפרושים שנסו קדמונים ואחרונים לבאור הצרוף פרשת העבור, וז"ל: ויש מהם שאמרו שפרשת העבור היא כמו פרשת דרכים, שכן אדם מתפלל תפלת הדרך כשהוא עומד בפרשת דרכים, ויש שאמרו שעבור משמעו כאן כבהרבה מקומות אחרים: עבורה של עיר, וכו', ובסוף העבור, במקום שהוא מתחלק וכו', שם מתחלת הסכנה ובו אדם מתפלל. וכל אלה הדברים אינם אלא דברי נביאות, ולא עיד אלא שהדעת נוטה שאין אדם מתפלל כשהוא עומד בפרשת דרכים והעיברים ושבים מטרידים אותו, וכו', ע"כ. ואחר כך מביע ג. את דעתו שעבור (על משקל גִּבּוֹר) פרושו עיבר דרכים, וז"ל: ואמרו במשנה שהמהלך במקום סכנה, הוא מתפלל בראשונה על הצבור, ואומר: הושע את עמך את ישראל, ומוסיף ואומר: בכל פרשת העבור יהיו צרכיהם לפניך, ופירושו, שכל בקשה ובקשה פרטית של עוברי דרכים - זה מתפלל שינצל מליסטים וזה מתפלל שלא יפגעו בו חיות רעות — תבוא לפניך

מתפלל תפלה קצרה ואומר הושע ה׳ את עמך את שארית ישראל, בכל פ ר ש ת העבור יהיו צרכיהם לפניך (ר׳ יהושע, ברכ׳ ד ד).

ותעשה צרכיהם ותמלא משאליתם. ופרשה כאן היא כמו פרשת הכסף באסתר (ד ז) וכו׳, במקום תפלת עוברי דרכים וכו׳.

אבל גם פרוש זה, כאילו דרש ר׳ יהושע שיוסיף המתפלל בתפלה קצרה, הבאה במקום תפלת י״ח, דוקה בקשה מיחדת על עוברי דרכים, יוצאת בלשון משנה זו: בכל פרשת העבור, כלו׳ בכל תפילת העובר בדרך יהיו צרכיהם (של עוברי דרכים דוקה, ולא של כל ישראל) לפניך, איננה מניחה את הדעת.

ואולם תמוה הוא שבפירוש הביטוי פ ר ש ת ה ע ב ו ר בתפלת ר׳ יהושע התעלמו מן העיבדה שאין פרשה כאן אלא שה״פ לשמוש הפעל פ ר ש על יד ע ב ו ר, הנמצא במ״א בלשון התנאים. במד״ר (ויקר׳ יט) נאמר: ר׳ יוחנן בשם ר׳ אליעזר בנו של ריה״ג אומר ומה אם האשה הזו ע״י שפרשה שנים שלשה ימים התירה קורא אותה נדה אנו ש פ י ר ש נ ו מבית חיינו ומבית קדשנו ותפארתינו כמה ימים וכמה שנים כמה קיצין וכמה ע י ב ו ר י ם עאכ״ו, ע״כ. אין כאן עיבורים ע״ יד קיצין עיבור שנים סתם, אלא עבור הקץ, חישוב שנות קץ הגאלה, זמן בוא הגאלה המקוה לפי חשבון זה או זה. והרי כך באה המלה גם במד״ר (שה״ש ב): קול דודי הנה זה בא וכו׳ זה משה בשעה שבא ואמר לישראל בחדש זה אתם נגאלין, אמרו לו משה רבינו היאך אנו נגאלין, והלא אמר הקב״ה לאברהם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה ועדיין אין בידינו אלא רד״ו שנים. אמר להם הואיל והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט בחשבונותיכם, אלא מדלג על ההרים וגו׳ אין הרים וגבעות האמורין כאן אלא ק צ י ם ו ע י ב ו ר י ן, מדלג על החשבונות ועל הקצים ו ע י ב ו ר י ן, ע״כ.

לפי זה פ י ר ש ו ישראל מבית חייהם כמה ע י ב ו ר י ם, עיבור אחרי עיבור של גלות, וגלות זו המצפה לגאולה שאיננה באה, היא הנקראת אפוא פ ר ש ת או פ ר י ש ת (כך אצל בוקשטורף) העבור, פרישת ישראל ממקור חייהם ומעבור הגאלה האמתי. וזו תפלת ר׳ יהושע שבכל זמן פרשת העבור, בכל זמן רחוק ישראל מבית חייהם יהיו צרכיהם לפני הקב״ה. ויפה תפלה זו ליהודי המהלך בגלות במקום הסכנה. ואף יש להבין שעל מקום סכנה מיחדת דבר כאן ר׳ יהושע, על מקים רדיפה וגזרת השמד שאי אפשר להתפלל בו תפלה מלאה. ולפי זה צדקו אמוראי בבל שבארו פרשת העבור כזמן התעברותו ורחוקו של הקב״ה מעמו, אלא שלא נתנו, ואולי אף לא ידעו עוד, את פרושה המדיק של המלה עבור בתוך הצרוף פרשת העבור, שענינו זמן פרישת השכינה ופרישת עבור הגאלה, קץ הגאלה מישראל. — וכדאי להשתמש בבטוי זה גם בזמננו.]

פְּרִשּׁוּז, ס״ז, —פעלת הִתְפַּרְשֵׁז, ואמר הפיטן: צעה בכח כעין הקרח, ו ב פ ר ש ו ז[1]) ענן במחסה נתארח (ר״א קליר, אצי גדור כפגס, תפארת ציבה ללונץ, 202).

פִּרְשׁוֹן, ס״ז, —כמו פֵּרוּשׁ במשמ׳ דבור ברור בתפלה, ואמר הפיטן: להלל פני אחרון וראשון, לתבוע חכמה ב פ י ר ש ו ן לאדם מערכי לב (ומיי מענה לשון) (ר״א קליר, אדפק בלהרים, רסוס, Elbog., Stud. עמ׳ 120). המידעי בינת פ ר ש ו ן, המתגברים בנחל קישון (רסע״ג, אסק, רסוס, סדור רסע״ג, שלו).

פָּרָשׁוּת, ס״נ, —מלאכת הַפָּרָשׁ, רוכב הסוס: כי כל שתי מלאכות שהאחת קידמת לאחרת קדימה טבעית כמלאכת הרסן למלאכת ה פ ר ש ו ת או כמלאכת האריגה למלאכת החייטים שהמלאכה הקודמת היא פחותה במדרגה מן האחרת וכו׳ (ר״י אלבו, עקרים ג כח). אחר זה אמר המלך אל פקידיו תנו לב לדעת כמה נפקדו מפרשי המבלא בזה החפוש וימצאו שנפקדו מהם״ב שמתו במלחמת החיפוש בגבורת כלי זיין ו פ ר ש ו ת (מלך ארטוס, תרגום מסכת לט, חוכר טוב לברליינר). ויצו לעשות סיבוב אחד באחו של עיר וינצישטרי ליום ניעד למען למד דרכי מלחמה וגבורות פ ר ש ו ת אל אלו הפרשים החדשים (שם). — ובמשמ׳ מעמד הפרשים, האבירים, knighthood; chevalerie; Rittərstand: והמלכה חלתה פניו מאד שיביאה עמו אל המבוב מתאותה לראות הקבוץ הגדול מן ה פ ר ש ו ת (שם). אלטיכסיא, סימני ה פ ר ש ו ת במלבושים ובכל דבר (מלון למח דוד, נכריות, אלטיכסיא).

פַּרְשֵׁז, ס״י, פַּרְשֵׁז[2]), — כמו פָּרַשׂ: מאחז פני כסה פַּרְשֵׁז עליו עננו (איוב כו ט). — ובסהמ״א:

---

[1]) [מגק׳: וּבְפַרְשׁוּז.]

[2]) [ס״א פַּרְשֵׁז, אין לו חבר וענינו פרש והדומה לו (לשון ראב״ע) לפי דעת כל המתרגמים והמפרשים. ואין להכריע אם פ ר ש ז אך ט״ס במקום פרש, בהשפעת מאחז שלפניו, או באמת צורה לשונית הבאה במקום פרשׂ בהכפלת השי״ן. ורד״ק (מכלול, ליק, קלד.)

ויברך את כל עמו ישראל בברכות כפולות ומעולות ויפרשז עליהם ענני הברכות והשלומות (מכתב דוד רלאש הגולה, גנזי נסתרות קנק ג, 123). השר אשר פרשז ענני הוד ושם חפת יקר חסד לעד נמתחה (ד"ה של יהודי מצרים וא"י ב, יעקב מן, 267). וכן הדין ביום המעונן כי האד אשר פרשז עליו עננו מתחלק לכמה גוונים כפי איכות דקותו ועכירותו (ר"י מוסקאטו, קול יהודה לכוזרי ב ז, יב.). — ואמר הפיטן: במרום הכין כסא מלכותו, פרשז עננו ודק נטה לאהל (יוסי בן יוסי, אזכיר גבורות אלוה, עבודה ליוה"כ, ברודי, מבחר, כז). צורר כי יסטין יפרשז ענן כסא, קול שופר לעת יעל מאחז פני כסא (ר"א קליר, וחיות, קדושי מוסף ר"ה). הבדיל לעם הקדוש ופרשז עליו עננו (שמואל בן משה, שוכן עד וקדוש, פזמו' למתן תורה, סדור ארם צובה, תשלד.). —ואמר המשורר: יקשר חן וחסד על גברת, במעגל חן וחסד ימשכני, מפרשז בענן עבי שחקים, לרעיתי והיא תפיק רצוני (ר"ש שבזי, אילת חן, שירי תימן, 103). היא מקררת לאשם, היא כמו מלכם בראשם, וענניה לבושם, פרשזה תמיד להפליא, מעשה צורה בגילה, הוא מנת כוסי וחבלי (הוא, מהדר חתן וכלה, שם, 201). —ואמר המליץ: פרשז עננך והקדר עליהם שמש צדקך ביום אור (ר"י קטנוב, אסף גמג יז). — °וכמשמ׳ פֵּרֵשׁ ובאר, ואמר הפיטן: פרשזתה להם תורת המנחה וכו׳ (רסע"ג, אזהרות, סדור רסע"ג, רה).

—פעי, °פֹּרְשַׁז, בינ׳ מְפֹרְשָׁז, — שֶׁפֵּירְשׁוּז אותו, שֶׁפֵּרְשׁוּ עליו, ואמר המשורר: בינו ידידי זאת ותזכו לחזות, סכות מפורשזות באור קדמוני (ר"ש שבזי, כיס הדס, שירי תימן, 121).

*פַּרְשָׁן, ס"ז, —מְפָרֵשׁ ומבאר Ausleger; commentateur; commentator: גירסא זו הכתובה בספרים משובשת היא ועל ידי פרשנים טועין שלא היו בקיאין בשמועה ופירשוה בשיבוש בתוך הגירסא (רש"י, כריתי ז., ד"ה והכא). כי כאשר חזיתי פרשנים התבוננתי בשמש תחלה מפי המולד אשר היה זכר לפיכך קראתיה סימן החיים (ראב"ע, משפטי המולד. 121). וכן פירשו כל הפרשנים וכו׳ (רסב"א). ראיתי לפרשן אחד מהם כשרצה לפרש התורה אמר כי בשני הספרים הראשונים יש לי לבאר כפי מה שיורה הכתוב על פי שסובל המאמר אך בשלשה הספרים התנה שלא יטה ממה שפירשו רבתיו (ר"א הקראי, גן עדן, שחיטה, פתיחי, פג.). — ואמר הפיטן: אבוי קרץ בא גם על ספרי תלמוד ופסקנים ופרשנים (יום טוב ליפמאן, קינה על ר׳ יחיאל מיכל, לקורות הגזר׳ מחב׳ ו). — ובחדוד, פַּרְשַׁן-דָּתָא (פרשנדתא), תאר לרש"י מְפָרֵשׁ דָּת, ואמר המשורר: פרוש נורא שם לתורה על כן נקרא פרשן דתא (ראב"ע, כוכב דרך, כהנא א, 59).

*פַּרְשָׁנוּת, ס"נ, — מלאכת הפרשן, ספרות הפֵּרוּשִׁים, נוהג בספרות החדשה.

*פִּרְשָׁע, ס"ז, — עץ מצרי, persea, (mimusops), של יונים ורומים, פַּרְסָאָה בלשון התלמוד[1]: הפרסאות[2]) שביעית שלהן מוצאי שביעית שהן עושות לשתי שנים (ר׳ יהודה, שביע׳ ה א). כל גולמי כלי עץ טמאים חוץ משל פרשע מפני שהם מחוסרים שליקה (תוספת׳ כלים ב"מ ג יט).

א. פרש[3]), ממנו מְפָרֵשׁ, °פְּרִישָׁה, °פְּרִישׁוּת, א. פָּרַשׁ.

ב. פרש, ממנו ב. פָּרַשׁ.

א. פָּרַשׂ, פ"י, פָּרַשְׂתָּ, פָּרְשׂוּ, פּוֹרֵשׂ, פֹּרְשֵׂי, אֶפְרֹשׂ, אֶפְרוֹשׂ, אֶפְרְשָׂה, יִפְרֹשׂ, פְּרֹשׂ, פְּרוּשָׂה, פְּרֻשׂוֹת, יִפָּרֵשׂ-ז, — פָּרַשׂ העוף את כנפיו, שֶׁשָּׁטַח אותן לעוף:

כותב: פרשז עליו עננו. אשר כי הפתח מקום חירק והוא נבנה על בנין פעל כמו וְקַרְקַר כל בני שת שהפתח מקום חירק ואפשר שיהיה פרשז מקום בנין פִּעֵל ויש אומרים כי היא מלה מורכבת משלש תיבות פרש שדי זיו, על כל פנים תבנה כל בנין פעל ממנו, ע"כ.]

[1]) [פִּרְשָׁע היא צורתו המקורית של השם, שמקור׳ במצרית, אם לא שהיה אף בשמית, שהמצרית היתה קרובה לה, והיונים והרומים העתיקו את השם בצורה persea. ומכאן פַּרְסָאָה שבתלמוד. ועי׳ לֶו Flora II, 240; III, 348, 517.]

[2]) [כך גם בתוספת׳ (שביע׳ ד א), אך בירוש׳ גנז׳ (עמ׳ 51): הפרסיות, ובמדב"מ הפרסאיות.]

[3]) [היא ב. פרס בכתיב ל"ב המקורות התלמודיים בהעתקות שלפנינו וכארמ׳, פרשׂ a) בערבי, ובאשור׳ פַּרָשׁ, נפע׳ נַפְּרֻשׁ במשמ׳ פרש כנפיו, עף וברח, ועי׳ להלן, ועי׳ בהערות לב. פרס, וא. פָּרַשׂ.]

a) فرش

יִפְרֹשׂ כנפיו יקחהו ישאהו על אברתו (דבר' לב יא). המבינתך יאבר נץ יִפְרֹשׂ כנפיו לתימן (איוב לט כו). —והכרובים: והיו הכרבים פֹּרְשֵׂי כנפים למעלה סככים בכנפיהם על הכפרת (שמות כה כ).—ובהשאלה, פָּרַשׂ האיש כְּנָפוֹ על האשה, בא אתה בברית הנשואים, לקחהּ לו לאשה: ואראך והנה עתך עת דדים ואֶפְרֹשׂ כנפי עליך ואכסה ערותך ואשבע לך ואבוא בברית אתך נאם אדני יי' ותהיי לי (יחזק' יו ח). וּפָרַשְׂתָּ כנפך על אמתך כי גאל אתה (רות ג ט). ועי' כָּנָף. — פָּרַשׂ בגד, שמלה, מסך וכדו', שָׁטַח אותם: ונתנו עליו כסוי עור תחש וּפָרְשׂוּ בגד כליל תכלת מלמעלה (במד' ד ו)' וּפָרְשׂוּ השמלה לפני זקני העיר (דבר' כב יז). ותקח האשה וַתִּפְרֹשׂ את המסך על פני הבאר ותשטח עליו הרפות (ש"ב יז יט).—פָּרַשׂ נס בספינה: נטשו חבליך בל יחזקו כן תרנם בל פָּרְשׂוּ נס (ישע' לג כג).— פָּרַשׂ את הספר, פתח את המגלה לקראה: ויקח חזקיהו את הספרים מיד המלאכים ויקראם ויעל בית יי' וַיִּפְרְשֵׂהוּ חזקיהו לפני יי' (מ"ב יט יד). — פָּרַשׂ רֶשֶׁת, מִכְמֹרֶת, שטח אותות לצוד בה בעלי חיים: ואנו הדיגים ואבלו כל משליכי ביאור חכה וּפֹרְשֵׂי מכמרת על פני מים אמללו (ישע' יט ח). וּפָרַשְׂתִּי את רשתי עליו ונתפש במצודתי (יחזק' יב יג). פָּרַשׂ רשת לרגלי השיבני אחור (איכה א יג). — פָּרַשׂ מִכְבָּר: ויהי ממחרת ויקח המכבר ויטבל במים וַיִּפְרֹשׂ על פניו וימת (מ"ב ח טו). — פָּרַשׂ אהל: וַיִּפְרֹשׂ את האהל על המשכן וישם את מכסה האהל עליו מלמעלה (שמות מ יט). — פָּרַשׂ כפו לעני, פתח את ידו לתת לו: כפה פָּרְשָׂה לעני וידיה שלחה לאביון (משלי לא כ). — וּפָרַשׂ את כפיו זו על יד זו שטוחות ופתוחות לאל לתפלה: כצאתי את העיר אֶפְרֹשׂ את כפי אל יי' (שמות ט כט). כל תפלה כל תחנה אשר תהיה לכל האדם לכל עַמְּךָ ישראל אשר ידעון איש נגע לבבו וּפָרַשׂ כפיו אל הבית הזה (מ"א ח לח). קם מלפני מזבח יי' מכרע על ברכיו וכפיו פְּרֻשׂוֹת השמים (שם שם נד). אם שכחנו שם אלהינו וַנִּפְרֹשׂ כפינו לאל זר (תהל' מד כא). — פָּרַשׂ ידו לשדד ולחמס: ידו פָּרַשׂ צר על כל מחמדיה (איכה א י). פָּרַשׂ ענן: פָּרַשׂ ענן למסך ואש להאיר לילה (תהל' קה לט). — פָּרַשׂ אורו בענן [1]: הן פָּרַשׂ עליו אורו ושרשי הים כסה (איוב לו ל). — ושחר (במשמ' שָׁחוֹר) פָּרֻשׂ: יום ענן וערפל כשחר פָּרֻשׂ על ההרים (יואל ב ב). — ובהשאלה, פָּרַשׂ אולת, גלה, עשה בגלוי אולת: כל ערום יעשה בדעת וכסיל יִפְרֹשׂ אולת (משלי יג טז). — ובתו"מ: אין פורשין מצודות חיה ועופות ודגים אלא כדי שיצוד מבעוד יום (ב"ש שבת א ו). הפורש מצודה לבהמה חיה ועוף אף על פי שנכנסו לתוכה פטור (תוספת' שם יב ה). התחיל הבן מצטער מפני החמה פרש עליו אביו בגדו (מכיי בשלח, מסכתא ג ז). פורשין מחצלת על גבי שיופות של לבינים בשבת (ר' ירמיה בשם רב, ירוש' שבת ז א).—*ובהשאלה, פָּרַשׂ סכת שלום: בקרית שמע, פורש סוכת שלום עלינו ועל עמו ישראל ועל ירושלם (רבי אבון, שם ברכ' ד ה). מעשה בר' יהושע שהיה אכסניא אצלו בא אדם אחד נתן לו אכילה ושתיה והעלהו לעליה ונטל סולם מתחתיו מה עשה אדם זה עמד בחצי הלילה פרש טליתו ונטל את הכלים וכרכן בטליתו ובקש לירד ונפל ונשברה מפרקתו (כלה רבתי ט). עד שהזאב בא לצאן פרשו לו מצודה (מד"ר שמות כג). — ועי' ב. פָּרַס. —ובבהמ"א: מביאין ספר תורה ופורשין אותו לפניהם ונעשין כמין גורן עגולה וכו' ופורשין את כפיהן לאביהם שבשמים (פדר"א ח). פרישטוגיאת שלו פרושה מיום אל יום ומחדש לחדש (גרלמ' רבתי, חלבק, 167). וכל בית מעטר במיני שביסים ומפרשי רקמה עליו פרושים (ר"י חריזי, תחכ' ג, 36). — ואמר הפיטן: מהלך ארבע מאות פרסה נע ונד מכמורות לפרשה (ר"א קליר, אזכיר סלה, קרוצ' זכור). — ואמר המשורר: אשר כַּבֵּם נתנו על מלכים וכשחק על תבל פרשו (רסב"ג, בחר מהסלי, ברודי, 7). ואם אינם הלא כנפות הדרם עלי אפי תהלתם פרשים (רמב"ע, הריח מר, טעה"ש 69). מראה דמות אדם עלי ספיר בעת אראה שפתיך עלי שניך, שמש בפניך וליל תפרשי על זהרו עבי קוצותיך (ר"י הלוי, מה לך צביה, שם 92). רע משיא האשה בכחשו

---

[1] [אין זה אור להאיר, אלא לשון ארריך אאר, מארתו וקללתו של האל לרשע, שהבורא פורש אותה בנגד עיני החוטא בענן החשך (ולא אור הפרוש מתחת פני השמים, ובזה הוא מכסה את תחתית (שרשי) הים העליון שבשמים לכל יראוהו, עי' טורטשינר, ס' איוב.]

פרש רשתו ולכר נפשו על כן יחולו על ראשו כל הקללות האלה (רמב״ע, תוכחת מלה, חיבר, 224). ומשכן בין אשר יד אל פרשו בתוך קרסי זמסי ללאתיו (ר״י חריזי, תחכ׳ עז, 162). — "ופרוש במשמ׳ מפזר ומפרד, ואמר המשורר: ויסים קרבו עצם לעצמו ודבקו בשרים הפרושים, שמחות נעלו על הררי מור ועל גבעות לבונה הם כנוסים (רמב״ע, הכ״ת מלה, מעה״ס 69) [1].

—נפע׳, יפרשו,—נפרש, ברח, נס [2]: ואת כל מברחו בכל אגפיו בחרב יפלו והנשארים לכל רוח יפרשו (יחזק׳ יז כא). — "ובמשמ׳ שפרשו אותו: עמוד הענן היה מתמר ועולה ונמשך על גבי בני יהודה כמין סוכה ולא היה נפרש עד שמשה אומר שובה יי׳ רבבות אלפי ישראל (ספ״י, במד׳ ע יח). כמהר צפור לרוץ אל הפח ואינו יודע כי הפח נפרש שם בנפשו של צפור (הוה, משלי ז כג).

—פעל, פרש, פרשה, פרשתי, יפרש, תפרש, פרש, פרשכם, — א) פרש את כפיו, הרים אותן שטוחות ופתוחות לתפלה: ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם גם כי תרבו תפלה אינני שמע (ישע׳ א יה). — ופרש ידיו בגעגועים: פרשתי ידי אליך נפשי כארץ עיפה לך סלה (תהלי קמג ו). — ופרש האל את ידו לאדם, הושיט לו את ידו: פרשתי ידי כל היום אל עם סורר (ישע׳ סה ב). ופרש האדם הסוכל כידיו, הושיט אותן הנה והנה אולי ימצא תומך: פרשה ציון בידיה אין מנחם לה (איכה א יז). — ופרש השוחה את ידיו לשחות, פשט אותן: ופרש ידיו בקרבו כאשר יפרש השחה לשחות (ישע׳ כה יא). — ב) פזר, הפיץ: כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם (זכר׳ ב י). בפרש שדי מלכים בה תשלג בצלמון (תהל׳ סח יה).— ובתו״ם: נטל מקצת פאה וזרק על השאר אין לו בה כלום, נפל לו עליה ופירש [3] טליתו עליה מעבירין אותו ממנה (פאה ד ג).

[1] [כ״מכ״ם מצוי אף פרשה נדה (עי׳ ד. פרס, הערה): והן אומרין הוציאוה (את הסוטה) כדי שלא תפרוש נדה והנדות מטמאות עזרת נשים (רמב״ס, סוטה ג עז).]

[2] [יחזקאל הבבלי משתמש בפעל בהוראת נפרש בלשון בבל, עף, ברח, ועי׳ בהערה לשרש.]

[3] [בירוש׳ ופירס, ובמקום אחר (ירוש׳ גיע׳ ע ג): פרס, עי׳ ב. פרס, קל.]

ב. **פרש**, פ״י, פרשו, פרש, — כמו א. פרס: ופרשו כאשר בסיר וכבשר בתוך קלחת (מיכה ג ג). עוללים שאלו לחם פרש אין להם (איכה ד ד).

—נפע׳, *נפרש, נפרס, נשבר: יוצאין במצה נא כדי שתיפרש [1] ולא תיעשה גידין גידין (ירוש׳ פסח׳ ב ד).

ג. ***פרש**, פ״י,—כמו ג. פרס: כל שלא ראה מאורות מימיו לא יפרוש את שמע, הא אם ראה פורש (ירוש׳ מגלה ד ה). היושב בבית אפל לא יפרוש את שמע (שם שם).

פרת [2], ממנו א. פרת, פרת.

א. **פרת** [2], קל לא נמצא.

—פעל, פרת,—הלך ורץ, עי׳ פרת.

ב. ***פרת** [3], קל לא נמצא.

—פעל, *פרת, פירת,—פרת בפלוני, השפיל והבזה אותו כפרש ורפש: זה שלא קנה לו ב׳ פרוטות מימיו הוא פירת בטנו של עולם ואומר הכל הבלים (מד״ר קהל׳, את הכל עשה).

ג. ***פרת** [4], קל לא נמצא.

—התפ׳, *התפרת,—התפרת הנהר, הפך לכמה יאורים: נהר פרת, מגיד שמתפרת [5] והולך עד שהוא כלה במגרפה (מדה״ג דבר׳ א ז, הקבלה).

פרת [6]: בן פרת יוסף בן פרת עלי עין בנות צעדה עלי שור (ברא׳ מט כב).—"כנוי ליוסף, ואמר

[1] [בכ״י לידן: שתיפרס, ובבבלי (פסח׳ לז): כל שפורסה וכו׳, ועי׳ ליברמן, הירושלמי כפשוטו, 407.]

[2] [עי׳ פרת, הערה.]

[3] [פעל זה נגזר כנראה מן הארמ׳ פרת שהוא כמו ב. פרש בעבר׳. ובארמי׳ שבמדרש: והוון חמשה מלכין יתבין ומפרתין ליה לנבוכד נצר קדם לצדקיהו ואמרי לי׳ לא יאיא ליה מלכותא לנבוכד נצר אלא לך יאיא מלכותא (מד״ר איכה, ישבו לארץ).]

[4] [פעל המקרב את משמ׳ השרש פרד אל צורת שם הנהר פרת, ועי׳ בהערה הבאה.]

[5] [נ״א: מפרה (ספרי דבר׳ ו; מד״ר ברא׳ טז), מפריד (מד״ר שם שם, תיאודור; ילק׳ שמע׳ דבר׳ תתח), עי׳ הערה בעמ׳ 5141.]

[6] [רב התרגומים והמפרשים הקדומים (אחרת רש״י המפרש: בן חן והוא לשון ארמי אפריון נמטיה וכו׳) הבינו מלה זו כלשון פריה וצמיחה, אלא שנחלקו

הפיטן: איש אשר מכר פורת למידינים ונותן ביד אחים מדנים בגד יהודה בכינענים וכו׳ (ינאי, איש אשר מכר, ר״ב׳ לסי ברא״ש, זולאי, כג). ועל אמרו דרכי נסתרה נכסה מנו פורת בסתירה (ר״א קליר, אמץ אדירי, מוסף א׳ ר״ה). זימן אורחת ישמעאלים עלילה לפורת לבד יאבד (ר׳ שמואל יזכה, אופן ויסב, שרידי מהגני׳, מ״ל וייס, 79). — ״בן פרת, בן יפה [1]), ואמר

כהכנת הצורה. במה מהם מבינים פֹּרָת כמו פֹּרִיָּת (ראב״ע: ודקדוק פורת פועלת וכו׳ כמו איבה גם אויבת וכו׳), אחרים השוו אף פֹּארָה, פֹּארוֹת (שלפי מנחם היא מן פרי, פריה). ואמנם הנקוד בֵּן ולא בֶּן אינו מתאים לכך ואין לקבל את דברי ראב״ע, שלפנינו מלה בֵּן אחרת שהיא נקבה, במשמ׳ סעיף וענף, וכן אין ממש בהצעות החדשים. וגם מתכֹּנֶת המשפטים שבפסוק יש לראות שאין לצרף בֵּן פֹּרָת ליוסף, כאלו הכונה לתאר את יוסף כבן פרת. הרי עקר מבנה הפסוק (שחלק ממנו מובא פעמַיִם לשם הדגשה) בתקבלת הוא: בן פרת עלי עין — בנות צעדה עלי שור. ומכאן שהמלה פ־ת היא פֹעל מקביל אל צעדה: כשם שצעדו הבנות עלי שור, כך פרת הבן עלי עין. אין יוסף בפסוק אלא לשון קריאה אל יוסף, כרגמת כמה כתובים כגון: עד יעבר עמך יי׳ עד יעבר עם זו קנית (שמות יה יו), נשאו נהרות יי׳ נשאו נהרות קולם (תהל׳ לג ח), עד מתי רשעים יי׳ עד מתי רשעים יעלזו (שם לד ג). ומכאן שיש לראות פרת כפֹעל במשמ׳ קרובה אל צעדה שבאותו פסוק, בודאי במשמ׳ זו של פַּרַד באשור׳ שהיא רָץ בחרדה. ואין כל הפסוק אלא הקדמה לתאור הקרב הבא מיד: הבן רץ בחרדה למקום הקרב על העין, והבנות הסקרניות, שלא יכלו לבוא שמה, צעדו על ההומה כדי לראות מרחוק (וכן בתאורי חיונים), והנה מעשה הקרב: וימררהו ורבו וישטמהו בעלי חצים וכו׳. ואמנם בן זה שמדבר עליו, הוא כנראה יוסף].

1) [על פי פרושי מפרשים שונים לפסוק.]

המשורר: והמשרה לויה עלי ראש יאשיה כמעין תשיה הלא הוא בן פרת (ר״י חריזי, תחכ׳ א, 23). — ״ובמשמ׳ ענף פּוֹרָה [1]), ואמר הפיטן: אל ציון אשיב שבותך שם אפריון שתילי בן פורת וסנסן רשוב שם ועשב צומח (ר״י נגיארה, יפה נוף, ספר פזמונים תימני, לט). — ונוהג הכטוי בן פרת יוסף כסגלה נגד עין הרעה אצל הספרדים ויהודי המזרח [2]).

פַּרְתְּם [3]), ש״ז, רק מ״ר פַּרְתְּמִים, איש נכבד או זקן בבבל ובפרס: בשנת שלש למלכו עשה משתה לכל שריו ועבדיו חיל פרס ומדי הַפַּרְתְּמִים ושרי המדינות לפניו (אסתר א ג). ונתון הלבוש והסוס על יד איש משרי המלך הַפַּרְתְּמִים והלבשו את האיש אשר המלך חפץ ביקרו והרכבהו על הסוס ברחוב העיר (שם ו ט). ויאמר המלך לאשפנז רב סריסיו להביא מבני ישראל ומזרע המלוכה ומן הַפַּרְתְּמִים (דני׳ א ג). ובסהמ״א: והוא (זרבבל) מן הפרתמים מזרע המלוכה (יוסיפון, גינצבורג, לה).

1) [עי׳ בהערה הקודמת.]

2) [עפ״י דברי התלמוד (ברכ׳ כ.) שאין עין הרע שולטת בזרעו של יוסף, עי׳ בערך עַיִן.]

3) [יש גוזרים את המלה מפרס׳ קדומה פַּרְתַם, הנמצא בכתיב ארמי (פהלוי) פרתום, שהוא מקביל אל πρῶτος, ראשון ביוני. אך אחרים (עי׳ דברי P. Haupt, AJP XVII, עמ׳ 490) משוים לזה את האשורי פַּרְשַׁם, פַּרְשֻׁמּוּ, זקן, שב, וגם חבר במועצת הזקנים, שגם היא במבטא ארמי פרתם. מלה זו פרשם באה באשורי גם כתאר במשמ׳ (שערות) של שיבה, וגם כפֹעַל, שב, הפך שיבה. ועל כן אפשר שאין כאן אלא הרחבת השרש ב. פרש שממנו פֵּרֶשׁ, שהוא פרת בארמ׳, שגם עקרו כנראה צבע אפור, לא יפה, שכן אף דשרש שוב, סיב, יש בו משמ׳ זו של בעיר וסאוב, וכנראה אף שיבה במקרא פרושה גם סאוב ולא שער לבן בפס וגם שיבה זרקה בו והוא לא ידע (הוש׳ ז ט).]

תם כרך עשירי (יא)